

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק ארמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש למלפול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהבחל"ה מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

מפתח כללי

להקונטרסים אי
שנה י', שנת תשמ"ז

יוצא לאור ע"י תלמידי כ"ק
מרן ארמו"ר מבאבוב שליט"א

1533 48th Street

Brooklyn, New York

Tel. 871-6623

מפתח הענינים

	מדור אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א	
	להושע"ר — אושפיזא דרוד המלך ביאור נחמד בנמ' עתיר הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים (פסחים קי"ט) — טעם שנקבע יום הושענא רבה ביוםא ראושפיזא דרוד המלך.	א'ו
לפרשת תולדות	בפסוק ויתן לך את ברכת אברהם וגו' — כוונת המדרש תנחומא על הפסוק הנ"ל — ברברי חכמז"ל הא בזווג ראשון הא בזווג שני — ביאור הפסוק ואברהם זקן בא בימים ור' ברכך את אברהם בכל.	ב'ו
לפרשת שמות	על הפסוק ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה — ענין השלכת המטה שנתהפך לנחש — כוונת התרגום יונתן עה"פ שלח נא ביד תשלח, ביד פנחס.	ג'ו
לפרשת בשלח	ביאור במדרש בשכר ב' בקיעות זכה לחבקע הים לפני בניי — כוונת המדרש שוח"ט עה"פ היתה יהודה לקרשו — ברברי המדרש פ' בשלח בו"ד יאמרו תחלה עד שלא ימות אחד מהם.	ד'ו
לפרשת ויקרא	עה"פ ויקרא אל משה וגו', וברשי"י צא ואמור להם דברי כיבושים — ביאור ברברי חזוה"ק עה"פ מאוהל מועד לאמר — פי' עה"פ ונתח אותה לנתחי'.	ה'ו
לשביעי של פסח	ביאור נכון בנמ' קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, וגם אוז"ל דקשה לזווג כקריעת ים סוף. עה"פ צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו — ביאור הכתוב בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל — כוונת המדרש עה"פ ויקח אחת מצלעותיו כמר"א ולצלע המשכן — כוונת המדרש עה"פ ביום חתונתו וביום שמחת לבו, זה מתן תורה — ביאור על המסורה ב"פ ולא ישמאו — על המדרש יברכך ד' בבנים, וישמרך בכנות.	ו'ה
לפרשת בלק	ביאור הפסוק אל מוציאם ממצרים — בפסוקי ההפטורה עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור וגו'.	ז'ה
לפרשת עקב	המשך הפסוקים בריש הפרשה — ביאור הפסוק ועתה ישראל מה ד"א שואל מעמך — כוונת הנמ' אין לגבי משה מילתא זוטרא היא.	ח'ה
לעשרת ימי תשובה	על המדרש בשעה שעקר א"א את יצחק בנו אמר רבש"ע תן לבני עשרת ימי תשובה — ביאור דברי המדרש אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע — פי' הכתוב תקעו בחורש שופר בכסה ליום חגנו וגו'.	ט'ו

מדור זכרון לראשונים
 אתרוג שהי' על האילן כל השנה
 חידושים במס' סוכה
 במס' סוכה דף ל"ד ע"ב
 במסכת סוכה דף ל"ה ע"א
 פטורא דנשים ועבדים מסוכה
 כדן לולב צריך אגר
 חידושים במס' סוכה
 כדן ללמוד תורה עם נכרי
 נ"ח אסור להשתמש לאורה
 כדן כישול נכרים
 הערות ע"ס מחנה אפרים
 כדן חזקת כשרות בשוחט
 בענין אין מדליקין מנר לנר
 הערות ע"ס תיבת גמא
 במס' קידושין דף נ"ז
 במס' קידושין דף ד'
 במס' קידושין דף ל"ד
 במס' קידושין דף ח'
 במס' קידושין דף ס"ז
 במס' קידושין דף י"ג
 בענין עדי קידושין וגיטין
 במס' קידושין דף מ"ו
 במס' קידושין דף מ"ז
 במס' קידושין דף ד'
 במס' קידושין דף ע"ז
 הערה ע"ס עצמות יוסף
 הערות ע"ס פנ"י (קידושין)
 בסוגיא דשליחות
 בסוגיא דחייבי לאוין
 בענין אישות בבני נח
 בדברי הב"ש כהל' קידושין
 בענין הנ"ל
 במס' מגילה כ"ה ע"א
 לקט ענינים וגימטריאות
 כדיני כתיבת הגט
 בענין תיקוני המקדש
 הערות על המכילתא
 כ' הערות עמ"ס ברכות
 תשובה כדיני מקואות
 כדן עגונה, ושמות גיטין
 כענין היתר עגונה
 הספר על הגרעק"א זצ"ל
 ציונים והערות בשו"ת ד"ח

הגאון ר' בנימין וואלף ריין בפראג זצ"ל
 הגאון ר' מאיר אב"ר קאססנטין זצ"ל
 הגאון ר' ישראל ליפשיץ אב"ר קליווא זצ"ל
 הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראר זצ"ל
 הגאון בעל מחצית השקל זצ"ל
 הגאון בעל מחצית השקל זצ"ל
 הגאון ר' שלמה קלוגר מבראר זצ"ל
 הגאון ר' אברהם אמינו מירושלים זצ"ל
 הגאון ר' פנחס זעליג אב"ר לאסק זצ"ל
 הגאון ר' ארי' ליב אב"ר אמשטראדם זצ"ל
 הגאון ר' עקיבא איגר א"ר פוזנא זצ"ל
 הגאון בעל מנוחת אשר אב"ר ששעננער זצ"ל
 הגה"צ ר' נפתלי חיים הורוויץ מדווקוב זצ"ל
 הגאון ר' נתנאל פריער אב"ר אויוואראש זצ"ל
 הגאון ר' יהונתן אייבשיץ אב"ר אח"י זצ"ל
 הגאון ר' טעביל שייאר אב"ר מנצא זצ"ל
 הגאון ר' אברהם אביש אב"ר פפד"מ זצ"ל
 הגאון ר' ליפמאן הלוי אב"ר צילץ זצ"ל
 הגאון ר' מיכאל בכרך ראב"ר פראג זצ"ל
 הגאון בעל ברוך טעם אב"ר לייפניק זצ"ל
 הגאון ר' עקיבא איגר אב"ר פוזנא זצ"ל
 הגאון ר' זאב פדענקיל אב"ר פשעווארסק זצ"ל
 הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראר זצ"ל
 הגאון ר' בצלאל דנשבורן מפראג זצ"ל
 הגאון ר' וואלף ל"ש אב"ר טרענשטין זצ"ל
 הגאון בעל בית מאיר אב"ר שאטלאנר זצ"ל
 הגאון ר' דוד דייטש אב"ר ע"ח זצ"ל
 הגאון בעל שערי תורה אב"ר ווערבווי זצ"ל
 הגאון ר' דניאל פרוסטיץ ראב"ר פר"ב זצ"ל
 הגה"ק בעל ייטב לב אב"ר סיגעט זצ"ל
 הגאון ר' אייזיק בראנשטיין ריין כולאמשוב זצ"ל
 הגאון ר' שמרי' בראנדים אב"ר הרימולוב זצ"ל
 הגאון ר' שמואל בכרך אב"ר ווירמייזא זצ"ל
 הגאון ר' יעקב מעמרין זצ"ל
 הגאון ר' ברוך דפאפורט אב"ר פיורדא זצ"ל
 הגה"ק ר' מרדכי רוב מהארנסטייפל זצ"ל
 הגאון ר' מאיר אויערבאך אב"ר קאליש זצ"ל
 הגאון ר' ליפמאן קנעביל אב"ר ראזניטוב זצ"ל
 הגאון ר' שלמה ליב טאבאק ריין בסניעט זצ"ל
 הגאון ר' יוסף שאול נ"י אב"ר לכוב זצ"ל
 הגאון ר' נחום ראובן אב"ר רישא זצ"ל
 הגאון בעל כתב סופר אב"ר פר"ב זצ"ל
 הגאון מהרש"ס אב"ר ברעזאן זצ"ל

הגהות ע"ס חק יעקב
 בדיו שטר מכירת חמץ
 בענין פסח מצרים, וצלי קדר
 בדיו רחיים של קיטור
 בדיו חמץ שעשה"ם
 בענין תשכיתו
 תשובה בענינים שונים
 תשובה על הנ"ל
 פסקים, הערות, וחידושים
 הגהות על ביאור הגר"א (יו"ד)
 בדיו ברירה
 בענין רחיים של קיטור
 חידושים, הערות ופסקים
 כתיבת תיבת פוטפרע בס"ת
 נאמנות דע"א, ורובא וחזקה
 בדיק נ"ט בר נ"ט
 בדיו מינקת חבירו
 בדיו שמות גיטין, וחז"כ
 בדיו תשמישי קדושה
 בסוגיא דברירה
 בדיו נמלה מצד א'
 הערה בספר ד"ח על מקואות
 בענין שכר ועונש
 במס' ר"ה י"ב ע"ב
 תפלה בלשונות הנכרים
 במס' ר"ה ל"ב ע"א
 ח"י על הרמב"ם הל' תשובה
 דרוש נחמד (להספד)
 חידושים, הערות, ופסקים

הגאון ר' יהושע העשיל לבוב אב"ר שוואבך זצ"ל
 הגאון ר' מרדכי זאב איטינגא מלכוב זצ"ל
 הגאון רש"ש טויבש אב"ר יאסי זצ"ל
 הגאון ר' אברהם בנימין קלוגר מבראר זצ"ל
 הגאון ר' חיים זאב עלינגווען אב"ר רישא זצ"ל
 הגאון ר' יהושע ברוך אב"ר טשעטשעוויץ זצ"ל
 הגאון בעל חכם צבי זצ"ל
 הגאון ר' יהודה מיילר מבינגא זצ"ל
 הגאון ר' צבי הירש אב"ר ברלין זצ"ל
 הגאון ר' ישראל משקלאוו זצ"ל
 הגאון ר' שלמה איגר אב"ר פוזנא זצ"ל
 הגאון בעל בית יצחק אב"ר לבוב זצ"ל
 הגאון ר' גרשון פולין אב"ר ניקלשבורג זצ"ל
 הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראר זצ"ל
 הגאון ר' בצלאל רנשבורג מפראנא זצ"ל
 הגאון ר' זאבל איגר אב"ר ברוינשוויג זצ"ל
 הגאון רי"א איטינגא אב"ר לבוב זצ"ל
 הגה"ק ר' מנחם מענדל פאנעט אב"ר רעש זצ"ל
 הגאון ר' ארי' ליב אב"ר אמשטראם זצ"ל
 הגאון ר' גדלי' טיקטין אב"ר שווערזענץ זצ"ל
 הגאון ר' מעביל אב"ר ליסא זצ"ל
 הגאון ר' פינחס נפתלי ירושלמי מחוסט זצ"ל
 הגאון ר' יוסף ו' צייאח זצ"ל
 הגאון בעל נורע ביהודה זצ"ל
 הגאון ר' חיר"א זצ"ל
 הגאון בעל שערי תורה זצ"ל
 הגאון בעל קרני ראם זצ"ל
 הגאון בעל הרי בשמים זצ"ל
 הגאון מהרש"ם אב"ר ברעזאן זצ"ל

מדור אגרות קודש

מהגאון בעל חתם סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל
 מהרה"ק מוה"ר אהרן מטשערנאביל זצ"ל
 מהגאון מוה"ר יצחק פאציפיקו אבד"ק וויניציאה זצ"ל
 מהגאון בעל כתב סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל
 מהגאון מוה"ר משה נתן נטע יונגרייז אבד"ק טיטאמירער זצ"ל
 מהגאון מוה"ר מיכל שייאר אבד"ק מנהיים זצ"ל
 מהגה"ק מוה"ר מאיר חורוויץ אבד"ק דזיקוב זצ"ל
 מהרה"ק מוה"ר שלום אליעזר הלברשטאם מראצפערט זצ"ל הי"ד
 מהרה"ק מוה"ר יצחק ישעי' הלברשטאם מטשעווב זצ"ל הי"ד
 מהגאון בעל שבט סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל
 מהגה"ק מוה"ר חנני' יום טוב ליפא טייטלבוים אבד"ק סיגעט זצ"ל
 מהגאון מוה"ר יהונתן אייכשיץ אבד"ק אה"ו זצ"ל
 מכ"ק מרן הגה"ק מצאנז זי"ע
 מהגה"ק מוה"ר משה פאנעט אבד"ק דעש זצ"ל
 מהגאון מוה"ר יהודה אסאר אבד"ק סערדאהעל זצ"ל
 שלשה מכתבים מהגה"ק מוה"ר ישכר דוב רוקח אבד"ק בעלז זצ"ל

א"כג
 א"כר
 ב"כו
 ב"כח
 ב"כט
 ג"לט
 ג"מ
 ג"מא
 ג"מא
 ר"כ
 ר"כג
 ר"כח
 ו"כז
 ו"כח
 ז"כט
 ז"כט

מכ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זי"ע

מהנה"ק מוה"ר ברוך הלברשטאם אבד"ק גארליץ זצ"ל

מהנה"ק מוה"ר אהרן הלברשטאם אבד"ק צאנז והקרייז זצ"ל

מהרה"ק מוה"ר דוד מטאלנא זצ"ל

מהנה"ק מוה"ר יקותיאל יהודה טייטלבוים אבד"ק סיגעט זצ"ל

מהגאון מוה"ר אהרן סג"ל שפיץ אבד"ק טרענטשין זצ"ל

ח"כ
ח"כא
ח"כב
פ"יד
י"לה
י"לז

מדור זכרון לאחרונים

כדין מצוה דרכים

כדין איסור יחוד, ועוד

כסוגיא דככתה

בענין מעמ"ל ושלחות

כסוגיא דהמקדש כמלוח

בענין תענית שובבי"ם

משכיר שאמר ביתו בקונם

חידושים והערות

כסוגיא דמתוך

בענין שיעור כוית מצה

כדין עבוד העור לתפילין

כדין חציצה בשן לטבילה

בענין הדלקת נרות לנפטרים

בענין שבועה ככתב

כדין טלטול מוקצה

הג"ד חיים צבי עהרענרייך אב"ד מאד ז"ל

הג"ר צבי ארי' פראמער אב"ד קאזיענלוב הי"ד

הג"ר שמעון זינגער ראב"ר ראמבראווא ז"ל

הג"ר ליפא בינדינער אב"ר מאלראוויצא ז"ל

הג"ר יצחק עסנער אב"ד ראסלאוויץ הי"ד

הג"ר בן ציון בלום אב"ד אויפאלו ז"ל

הג"ר שמואל ענגיל אב"ד ראדמישלא ז"ל

הג"ר יוסף ראזון אב"ד דווינסק ז"ל

הג"ר מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל

הג"ר פינחס הלוי הורוויץ ראב"ד קאסוב הי"ד

הג"ר יצחק זאב סאלאווייציק אב"ד בריסק ז"ל

הג"ר עקיבא סופר אב"ד פרעשבורג ז"ל

הג"ר קאפל רייך אב"ד בודאפעסט ז"ל

הג"ר יעקב שור אב"ד קוטב ז"ל

הג"ר ישעי' זילבערשטיין אב"ד ווייטצען ז"ל

א"כר
ד"ל
ב"לא
ג"מב
ג"מד
ר"כר
ה"ל
ה"ל
ה"לד
ו"כט
ז"לא
ז"לג
ח"כג
ט"סו
י"לח

מדור פלפול והלכה

כדין ס"ת העשויים לילדים

כסוגיא דאין פוחתין את הנר

כדין איסור בהנחת תפילין

כדין נמצא פגם כסכין שחיטה

טבילה כשבת במים חמים

כסוגיא דשמא נתרצה האב

בענין כוונת הקנין בקידושין

תשובה בענינים שונים

בענין גרם מלאכה, ופס"ר

בדיקת סת"ם ע"י קאמפיוטער

בענין נגיעה במוקצה

כסוגיא דתרומת חמץ

ש"י הרמב"ם כמצה של איסור

בדיקת סת"ם ע"י קאמפיוטער

בענין הנ"ל

כדין גונב אחר הגנב

כדין קבלת פני רבו ברגל

בענין היתר דבישראל אגומרי

בענין נותן טעם לפגם

כדין עומד מרובה על הפרוץ

בדיקת סת"ם ע"י קאמפיוטער

כדין זוחלין במקוה

הרב מו"ה נתן סג"ל הורוויץ שליט"א

הרב מאיר נתן נטע סג"ל לגדא נ"י

הרב מו"ה חיים יעקב יוסף טויבער שליט"א

הרב מו"ה שלמה געשטעטנער שליט"א

הרב יעקב צבי גאלדשטיין נ"י

הרב מו"ה משה דוד שטיינזארג שליט"א

ר' שמריהו ציטראנענבוים נ"י

נאב"ד ירושלים שליט"א

הרב ישראל רוד הלברשטאם נ"י

הרב מו"ה נתן געשטעטנער שליט"א

הרב בן ציון רוב הלברשטאם נ"י

הרב מו"ה שלום משה הלוי אונגאר שליט"א

הרב יחזקאל הורוויץ נ"י

הרב מו"ה שמואל הלוי וואזנער שליט"א

הרב מו"ה נתן געשטעטנער שליט"א

הרב יצחק זעקל הלוי פאללאק נ"י

הרב משה סאכאטשעווסקי נ"י

ר' יעקב יצחק סג"ל הורוויץ נ"י

הרב מו"ה בן ציון הכהן נ"י

ר' שלמה קעססלער נ"י

הרב מו"ה נתן סג"ל הורוויץ שליט"א

ר' שלום רוד געללער נ"י

א"כח
א"לב
ב"לד
ב"לז
ב"מב
ג"מה
ג"נב
ד"כו
ד"כח
ה"לז
ה"מז
ו"לב
ו"לג
ז"לד
ז"מא
ז"מב
ז"מג
ז"מו
ח"כח
ח"לב
ט"יח
ט"כ

**בדין כיבוד אב ואם
בדין הוצאה בשבת
חידושים והערות**

הרב מו"ה בצלאל שמערן שליט"א
הרב מו"ה ברוך אברהם הורוויץ שליט"א
הרב מו"ה יהושע כהן שליט"א

י-מ
י-מה
י-נא

מדור תפארת בחורים

כדין מליחה אחר כבישה
כסוגיא דשליחות
בענין קידושין בע"כ
בענין עדל"ת
בענין ריצוי האב בקידושין
בענין עדים זוממים
בענין גיטו וידו באין כאחד
בענין המקדש במלוה
כדין ביטול איסור לכתחלה
בענין קידושין במחשבה

הב' החתן יעקב לעווין נ"י
הב' ישכר חיים בלוי ננ"י
הב' שמואל אייזענבאך נ"י
הב' חיים יחזקאל שרגא שארן
הב' שמעון לעדערמאן נ"י
הב' נפתלי ראובן ציטראנעבנר
הב' החתן דוד אליהו ווייספעל
הב' יעקב אהרן אילאוויטש נ"י
הב' יוסף צבי קליין נ"י
הב' אלעזר רוד פאללמאן נ"י

א-לד
ב-מד
ג-נה
ד-לג
ה-נב
ו-לז
ז-מח
ח-לו
ט-כג
י-נו

מדור עולת שבת בשבתו

לחג הסוכות
 אשרי הגבר יחסה בו
 גר אנכי בארץ
 ולקחתם לכם ביום הראשון
 וחג האסיף בצאת השנה
 ביוצר לשחרית יום ב'
 בתום סוכה דף כ"א
 להושענא רבה
 והי' ברכה, כך חותמין
 למגלת קהלת
 גם בן ואח אין לו
 כי לא מחכמה שאלת
 לשמחת תורה
 ויהיו נא אמרינו לרצון
 לפ' וזאת הברכה
 וימת שם משה עבד ר'
 לפ' בראשית
 במדרש עה"פ לכו חזו וגו'
 לפ' נח
 ולא יהי עוד מכול
 לפ' לך
 וילך למסעי'
 לפ' וירא
 כחם היום
 לפ' חיי
 לספור לשרה ולבמותה
 ויוצא העבד כלי כסף
 לפ' תולדות
 במדרש עה"פ ויתרוצצו הכנ
 מכל השמים ומשמני הארץ

כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א
 כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א
 הנאון ר' אברהם אב"ד מעזריש
 הנאון ר' יהודה ליב אב"ר ברעחין
 הנאון ר' רוד ביסטריץ אב"ר מיכל
 הנאון ר' רוד אופנהיים אב"ר פרא
 כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א
 הנאון בעל חוות יאיר זצ"ל
 הנאון ר' יוסף דרשן מפוזנא זצ"ל
 הנאון ר' משה יוסף ט"ב אב"ד או
 הנאון ר"ר העשיל אב"ד קראקא ז
 הנאון ר' משה אב"ר הוראדנא זצ"ל
 הנאון ר' שמואל שמעלקא טויבש אב
 הנאון ר' אברהם טיקטין אב"ר בר
 הנאון ר' יוסף דרשן מפוזנא זצ"ל
 הנאון בעל הרי בשמים אב"ר סטר
 הרה"ק ר' יהושע רוקח אב"ד בעל
 הנאון ר' יוסף קלמנקיס אב"ר לובל
 כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א

אֶלֶּל
אֶלֶּל
אֶלֶּל
אֶלֶּח
אֶלֶּח
אֶלֶּט
אֶלֶּט
אֶמ
אֶמ
אֶמ
אֶמ
אֶמ
אֶמ
בֶּמֶז
בֶּמֶז
בֶּמֶז
בֶּמֶח
בֶּמֶח
בֶּמֶח

הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל	ב"מט	לפ' ויצא המעט קחתך את אישי לפ' וישלח כי על כן ראיתי מניך לפ' וישב במסורה ג"פ כי גרל לפ' מקץ הננו עבדים לאדוני לפ' ויגש ויגש אליו יהודה ועתה אל תעצבו לפ' ויחי במדרש עה"פ אמותה הפעם לפ' שמות ויקח את בת לוי לפ' וארא כצאתי את העיר לפ' בא במדרש עה"פ נטה ירך וישאלו איש מאת רעהו לפ' בשלח לפני בעל צפון כי יד על כס י"ה לפ' יתרו ויחד יתרו לא תעשון אתי לפ' משפטים כי תקנה עבר כמעשה לבנת הספיר לפ' תרומה והכבילה הפרוכת לכם לפ' תצוה ואתה הקרב אליך לפורים וכאשר אברתי אברתי חייב איניש לבסומי בפוריא לפ' תשא ונתנו איש כופר נפשו ושמרו בני את השבת לפ' ויקהל ויעש בצלאל את הארון לפ' מקורי וקצץ פתילים לפ' ויקרא במדרש עה"פ ויקרא לחג המסח רצ"ך עד"ש באח"ב
הגאון ר' סנדר מרגליות אב"ד סאנשוב זצ"ל	ב"מט	
כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ב"מט	
הגאון ר' צבי הירש אב"ד ברלין זצ"ל	ב"נ	
הגאון ר' שלמה קלוגר מבראדי זצ"ל	ג"נח	
כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ג"נח	
הגאון ר' ישראל ליפשיץ אב"ד קליווא זצ"ל	ג"נמ	
הגאון ר' נפתלי הירץ אשכנזי אב"ד לבוב זצ"ל	ג"נמ	
הגאון ר' שמואל שמעלקא טויבש אב"ד יאס זצ"ל	ג"ס	
הגה"ק ר' ישכר רוב רוקח אב"ד בעלו זצ"ל	ד"לז	
הגאון ר' עקיבא קארניטצער אב"ד קראקא זצ"ל	ד"לז	
הגאון ר' ידידי' טיאה ווייל אב"ד קארלסרוה זצ"ל	ד"לח	
כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ד"לח	
כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ד"לש	
הגאון ר' ליב אב"ד הרארץ זצ"ל	ד"לש	
הגאון ר' יוסף דרשן מפוזנא זצ"ל	ד"לש	
כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ד"מ	
הגאון ר' שמואל שמעלקא טויבש אב"ד יאס זצ"ל	ד"מ	
הגאון ר' יעקב אב"ד לובלין זצ"ל	ה"נו	
הגאון ר' יוסף שאול ג"ז אב"ד לבוב זצ"ל	ה"נו	
הגאון ר' מאיר אב"ד קאסמנשין זצ"ל	ה"נו	
כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ה"נח	
הגאון ר' גרלי' מיקישין אב"ד שווערזענץ זצ"ל	ה"נח	
הגאון ר' דוב רפאפורט אב"ד מעזיבז זצ"ל	ה"נח	
כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ה"נמ	
הגאון בעל בר ליואי זצ"ל	ה"נמ	
הגאון בעל תוספות יום טוב זצ"ל	ו"מא	

שכשפלנו זכר לנו	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ו-מא
פסח — פ"ה ס"ח	הרח"ק ר' משה מראזוואראב זצ"ל	ו-מב
יונתי בחגוי סלע	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ו-מב
ולא קרב זא"ז כל הלילה	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ו-מב
והמים להם חומה	הנאון ר' יירל אב"ד מינסק זצ"ל	ו-מג
לפ' בהר		
אם עוד רבות בשנים	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ז-א
לפ' בחקותי		
ונתתי גשמיכם בעתם	הנאון ר' צבי הירש אב"ד ברלין זצ"ל	ז-ב
לפ' במדבר		
במסורה ב"פ וחי	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ז-ג
לחג השבועות		
המה יעלו בהר	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ז-ג
במדרש עה"פ כי שמעה	הנאון ר' רוב רפאפורט אב"ד מעזיבז זצ"ל	ז-גא
לפ' בהעלותך		
עשה לך חצוצרת כסף	הנאון ר' אברהם טיקטין אב"ד ברעסלא זצ"ל	ז-גא
לפ' שלח		
י"ה יושיעך מעצת מרגלים	הנאון בעל כנסת יחזקאל אב"ד אה"ו זצ"ל	ז-גב
לפ' קרח		
ואהרן מה הוא	הנאון ר' מאיר אריק אב"ד טארנא זצ"ל	ז-גב
לפי חקת		
במסורה ב"פ אל כלי	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ח-א
לפ' בלק		
כי מראש צורים אראנו	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ח-א
לפ' פנחס		
ואשר יוציאם ואשר יביאם	הנאון ר' שמואל שמעלקא טויבש אב"ד יאס זצ"ל	ח-ב
לפ' מטות		
איש כי ידור נדר לר'	הנאון ר' מעבלי זעהמאן ראב"ד דוקלא הי"ד	ח-ב
לפ' מסעי		
את מוצאיחם ע"פ ר'	הנה"צ ר' ליבוש היילפרין מברעזאן זצ"ל	ח-ב
להפטר דברים		
וחמור אכוס בעליו	הנאון ר' אברהם טיקטין אב"ד ברעסלא זצ"ל	ח-בא
לפ' אתחנן		
במדרש, חכם אתה וכו'	הנאון ר' רור אופנהיים אב"ד פראג ונ"ש זצ"ל	ט-כ
לפ' עקב		
מראשית השנה	הנאון ר' שלמה קלוגר ראב"ד בראד זצ"ל	ט-כ
לפ' ראה		
פתוח תפתח את ירך	הנאון ר' שאול הלוי אב"ד האג זצ"ל	ט-כז
לפ' שופטים		
במסורה ב"פ הריב	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	ט-כז
לפ' תצא		
במסורה ואספתו	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	י-א
לפ' תבא		
במסורה מָטָה	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	י-א
ונעלך לא בלתה	הנאון ר' אליהו אב"ד אייבשיץ זצ"ל	י-א
לפ' נצבים		
סמיכות הפרשיות	הנאון ר' יוסף דרשן מפוזנא זצ"ל	י-סא

י"א	הנה"ק בעל הפלאה זצ"ל	לראש השנה
י"ב	תרה"צ ר' דויד שפירא אב"ד רינוב הי"ד	כסליחות לער"ה
		אחת דיבר אלקים וגו'
		לפ' האזינו
י"ב	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	במסורה יערוף
י"ב	הגאון ר' יעקב מעמדין זצ"ל	עם נבל ולא חכם
		לשבת שובה
י"ב	הגאון ר' מיכאל בכרך ראב"ר פראג זצ"ל	שובה ישראל עד ד"א
י"ג	כ"ק מרן הנה"ק מצאנו זי"ע	שובה ישראל עד ד"א
		לשלוש עשרה מדות
י"ג	כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א	זאת חקת התורה וגו'

מדור תמיהות וישזכים

א"ב	הרב הגאון ר' מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל	גירסא נכונה בדרש"י בקהלת
א"ב	הרב ברוך נתן הלברשטאם נ"י	הערה בדברי הגר"א והרש"ש
ב"ג	הרב אשר זעליג גאלרמאן נ"י	פליאה בפני' מס' ברכות
ב"ג	הרב אשר זעליג גאלרמאן נ"י	ישוב לקו' החשק שלמה
ב"ג	ר' שלום דוד געללער נ"י	תמו' בדברי הגאון מהרש"ק
ג"ס	הרב הגאון ר' חיים רוב גראס אב"ר פעטרווא ז"ל	ישוב לדברי הרמב"ם
ג"ס	הרב הגאון ר' חיים רוב גראס אב"ר פעטרווא ז"ל	תמו' בדברי הגאון מהרש"ק
ג"ס	הב' חיים יונה באמוואלשפינער נ"י	פליאה בדברי הפני"י
ד"מ	ר' יחיאל יהודא פאפיער נ"י	תמו' בס' קרית ספר
ד"מ	ר' יחיאל יהודא פאפיער נ"י	תמו' בס' אברבנאל
ד"מ	ר' אברהם אליעזר זאב גראס נ"י	פליאה באבן עזרא
ה"ס	הרב פנחס הירשפרונג שליט"א	תמו' על דברי הנמוק"י
ה"ס	הרב פנחס הירשפרונג שליט"א	תמו' בדברי המהרש"ל
ה"ס	הרב פנחס הירשפרונג שליט"א	תמו' בדברי הרש"ש
ה"ס	ר' משה חיים מאנרלבוים נ"י	תמו' בדברי האלשיך הק'
ה"ס	הב' מנחם מענדל ציטראנענבוים נ"י	תמו' בספר תפארת יהונתן
ו"מ	הרב יעקב שלמה מייזליש נ"י	תמו' בדברי הר"ן
ו"מ	הרב אשר זעליג גאלרמאן נ"י	תמו' בספר החינוך
ו"מ	הרב אשר זעליג גאלרמאן נ"י	תמו' בס' עצמות יוסף
ז"ג	הרב שמחה רובין נ"י	תמו' בס' משך חכמה
ז"ג	הרב ברוך חנה גרינפעלד נ"י	תמו' בתורת כהנים
ז"ג	הרב פנחס אליעזר מייזליש נ"י	תמו' בס' דעת זקנים
ח"מ	ר' אברהם אליעזר זאב גראס נ"י	תמו' בספר אמרי שפר
ח"מ	ר' שמעון משה וואלדמאן נ"י	תמו' בדברי החתם סופר
י"ס	הרב יעקב חיים סופר שליט"א	כ' הערות בדברי הפוסקים
י"ס	הרב יעקב חיים סופר שליט"א	תמו' בשו"ת אבני נזר
י"ס	ר' צבי אליעזר גערמאן נ"י	הערה על המהרש"א

מדור זכור ימות עולם

א"מ	תקנות מהכד"צ דק"ק ברלין כשהי' מעט אתרוגים בעיר (תקע"ר לפ"ק)
ד"מ	התחדשות של חכרה משניות דק"ק בארשא (תרמ"א לפ"ק)
ו"מ	לקט ענינים שונים מב"ק מרן הנה"ק מצאנו זי"ע
ז"ג	תקנות בענין קדושת הכהנים בק"ק פרידנטאהל (תקל"ו לפ"ק)
ט"כ	סגולה לרפואה מהגאון המקובל מוה"ר אליהו לואניץ בעל שם זצ"ל
י"ס	קונטרס סדר דיום מהגאון מוה"ר ארי' ליב דרשן מפוזנא זצ"ל

מדור תעודות ופמיכות

הנאון ר' צבי הירש אורנשטיין אב"ד לבוב זצ"ל	מכתב הסכמה
הנאון ר' יצחק אלחנן אב"ד קאוונא זצ"ל	מכתב הסכמה
הנאון ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל	מכתב הסכמה
הנאון ר' אורי פייבש כהן אב"ד מיץ זצ"ל	כתב קבלה
הרה"ק ר' יוסף אונגער מראמבראווא זצ"ל	כתב קבלה
הנאון ר' יעקב יהודה ליב אב"ד דיהרנפורט זצ"ל	כתב חבר
הנאון ר' שמעון סופר אב"ד קראקא זצ"ל	כתב מורנו
הנאון ר' שאול אב"ד אמשטראם זצ"ל	מכתב תעודה
הנאון ר' ארי' ליב קא"ב אב"ד בריסק זצ"ל	מכתב תעודה
הנאון ר' יחזקאל בנעט אב"ד נייטרא זצ"ל	ג' מכתבי תעודות
הנאון ר' אברהם אבלי פוסוויילער זצ"ל	מכתב תעודה
הנאון ר' ארי' ליב ברודא אב"ד קלועריא זצ"ל	מכתב תעודה
הנאון בעל כתב סופר אב"ד פר"ב זצ"ל	כתב חבר

צילומי כתבי קודש

הנאון בעל חתם סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל	א"כג
הנאון ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל	א"מה
הנאון ר' פנחס זעליג אבד"ק לאסק זצ"ל	ב"יג
הנאון ר' אשר אנשיל יונגרייז אבד"ק טשענער זצ"ל	ב"יה
הנאון ר' יצחק פאציפיקו אבד"ק וויניציאה זצ"ל	ב"כז
הרה"ק ר' יוסף אונגער מראמבראווא זצ"ל	ב"נד
הנאון ר' אברהם אמיגו מירושלים עיה"ק זצ"ל	ב"נה
הנאון ר' נתנאל פריער אבד"ק אויוואראש זצ"ל	ב"סג
הנאון ר' אליעזר ליפמאן הלוי אבד"ק צילץ זצ"ל	ג"סג
הנאון ר' אברהם שמואל ככר אבד"ק ווירמייזא זצ"ל	ד"ח
הנאון ר' נחום ראובן פעלסקער אבד"ק רישא זצ"ל	ה"יז
הנאון ר' שלמה איגר אבד"ק פוזנא זצ"ל	ז"כו
הנה"ק ר' מנחם מענדל פאנעט אבד"ק רעש זצ"ל	ח"יש
הנאון ר' ארי' ליב קאצנעלבויען אבד"ק בריסק זצ"ל	ח"מה
הנאון ר' יחזקאל בנעט אבד"ק נייטרא זצ"ל	ט"לב
הנה"ק ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים אבד"ק סיגעט זצ"ל	י"לו
הנאון ר' ארי' ליב דרשן דק"ק פוזנא זצ"ל	י"עב
הנאון ר' אברהם אבלי פוסוויילער ראבד"ק ווילנא זצ"ל	י"עד
הנאון ר' חיים יוסף דוד אזולאי (חיד"א) זצ"ל	י"פא

מדור הנאהבים והנעימים

הערות וחידושים	הר' אלעזר בענדריש רישער הי"ר מברניעל	ב"גב
ישוב לקו' הגרעק"א	הב' יעקב אייכענשטיין הי"ד מלימאנוב	ד"מא

ציונים והערות	ב"נו
אותיות מחכימות	ז"נה
כנוסח הסליחות לצום גדלי'	הרב הנאון ר' מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל
חרשים גם ישנים	ח"מג, ט"כה, י"עג

מפתח השמות עפ"י סדר א"ב

כ"ק מרן ארמו"ר מוהר"ש זי"ע ח"ב
כ"ק מרן ארמו"ר שליט"א א"ר, א"ל, א"ל, ב"ר, ב"מט, ב"ר, ג"ר, ג"נח, ד"ר, ד"לח, ד"לט, ד"מ, ה"ר, ה"נח, ה"נש, ו"ר, ו"מא, ו"מב, ו"מג, ז"ר, ז"נ, ז"נא, ח"ה, ח"לט, ח"מ, ט"ה, ט"כז, י"ר, י"ס, י"סב, י"סג

הגאון ר' אברהם אבר"ק מעזריטש א"לז

הגאון ר' אברהם אמיגו מירושלים עיה"ק א"ח

הגאון ר' אברהם טייקטין אבר"ק ברעסלא ב"מז, ז"נא, ח"מא

הגאון ר' אברהם אבלי פאסוויילער יער

ר' אברהם שווימער ב"ס

הגאון ר' אברהם אביש אבד"ק פפר"מ ג"י

ר' אברהם אשרים גאטהייל ב"סב

ר' אברהם אליעזר זאב נראם ר-מב, ח-מב

הינאני ר' אברהם בנימין בלונר מבראד ו"ר

הַיְּשׁוּבִים הָיוּ אֶתְּכֶם זֶאֶךְ תְּרִיזִיכִיכִי אֶבְרָהָם פִּשְׁחוֹנְאֶרְכָּם גִּיזִי

הוא אכן לא אכזר ואם כן
הוא אכן לא אכזר ואם כן

התאחדות המורים והמורות

הנאמן כי אברהם שמואל בנרד אבן יוסף ויונה בן יוסף

[illegible]

הרה"ק ר' אהרן הלברשטאם אב"ק
הרה"ק ר' יצחק מנחם זצ"ל

הרה"ק ר' אהרן מפשעוֹרנאביל א-כ-ד

הגאון ר' אליהו אבד"ק אייבשיץ י"ם

ר' אהרן אליעזר יואל פאשקעס ז"ל

הגאון ר' אהרן סג"ל שפיץ אבר"ק טרענשין י"ל

הגאון ר' אהרן משה טויבש אבר"ק יאסי בעל קדני ראם י"ט

הגאון ר' אהרן שמואל מקרעמניץ ר"ז

הגאון ר' אורי פייביש כהן ממין ב"ר

הגאון ר' אליהו לואנין בעל שם ט"כ

הגאון ר' אליעזר ליפמאן הלוי אבר"ק צילץ ג"י

הגאון ר' אליעזר ליפמאן קנעכיל אבר"ק ראזניטוב ר"י

הגאון ר' אליעזר ליפא בינדיגער אבר"ק מאלדאוויצא ג-מב

הגאון ר' אלבסנדר סנרר מרגליות אבר"ק סאנטוב ב"מט

הגאון ר' אלכסנדר סנדר עלזום אבד"ק פריידנטאהל ז"נ

הר' אלעזר בענריט רישער מבריגעל ב"ב

הב' אלעזר דוד פאללמאן י"ג

הרב אפרים גרינבלאט ח"מ

הנאמן ב' אפרים זלמן מרגליות מבראד א"ר, ג"ת, ח"י

הנאמן ר' ארי' ליב אבד"ק אמסטרדאם ב"ר, ט"ז

הנאצי ר' ארי' ליב הלוי הורוויץ אבד"ק סטרי בעל הרי בשמים בדמו, יבן

הנאמן ר' ארי' לייב ברנדא אבד"ק פאלנאריט יעד

דאזיגן ר' ארי' לוי באציטלרונגן אבר"ה ברייפס ח"י

[illegible]

הגאון ר' ארי' לייב וויין וואס וואקטן מ'האט אים

המחנה ה' ארבעה עשר אלף ארבע מאות ארבעים ושישה

הגאון ר' אשר אנשיל הלוי יונגרייז אב

הרב אשר זעליג גאלדזמאן

הרב בן ציון הכהן ח"כ

הרב בן ציון רוב הלברשטאם ה"מז

הגאון ר' בן ציון בלום אבר"ק אויפאלו ר"כר

הגאון ר' בנימין וואלף דיין בק"ק פראג א"ח

הגאון ר' בנימין וואלף אבר"ק ווערבווי בעל ש

הגאון ר' בצלאל רנשבור

הגה"ק ר' ברוך הלברשטאם אבר"ק גארליץ חי"כא
הגאון ר' ברוך הכהן רפאפורט אבר"ק סיורדא ר"יא
הגאון ר' ברוך תאומים פרענקיל אבר"ק לייסניק בעל ברוך טעם ג"טו
הרב ברוך אברהם הורוויץ י"סה
הרב ברוך חנה גרינפעלד ז"נר
הרב ברוך נתן הלברשטאם א"מב, ח"סב
ר' גבריאל גאלדבערגער ז"נה
הגאון ר' גדלי' טיקטין אבר"ק שווערעניץ הי"נח, ז"יא
הגאון ר' גרשון פולין אבר"ק ניקלשבורג ח"ז
הגאון ר' רוב בער הכהן רפאפורט אבר"ק מעיבזו הי"נמ, ז"נא
הרה"ק ר' דוד מטאלנא ט"יד
הגאון ר' דוד אומנחיים אבר"ק פראג ונ"ש אל"ח, ט"כו
הגאון ר' דוד טעכיל אבר"ק ליסא ט"ב
הגאון ר' דוד צבי טעכיל זעהמאן ראבד"ק דוקלא ח"מ
הגאון ר' דוד ביסטריץ אבר"ק מיכלדארף אל"ח
הרה"צ ר' דוד שמירא אבר"ק דינוב י"סב
הרב דוד גריצווייג א"מז
הגאון ר' דוד דייטש אבר"ק עיר חדש בעל אוהל דוד נ"כג
הב' דוד אליהו ווייספעלד ז"מח
הגאון ר' דניאל פרוסטיץ ראבד"ק פרעשבורג ג"כו
הגאון ר"ר העשיל אבר"ק קראקא א"מ
הגאון ר' וואלף ליכטנשטאם אבר"ק טרענטשין ג"כא
הגאון ר' זאבל איגור אבר"ק ברוינשווייג ח"יד
כ"ק מרן הגה"ק ר' חיים הלברשטאם אבר"ק צאנז בעל דברי חיים ו"כו, ו"מה י"סג
הגאון ר' חיים רוב גראם אבר"ק פעטרווא ג"סב
הגאון ר' חיים זאב עלינבויען אבר"ק רישא ו"יח
הב' חיים יונה בוימוואלשמינער ג"סב
הב' חיים יחזקאל שרגא שארף ר"לג
הרב חיים יעקב יוסף טויבער ב"לר
הרב חיים נחום ליכטנשטיין ר"מז
הגאון ר' חיים צבי עהרענרייך אבר"ק מאד א"כר
הגאון ר' חיים יוסף דוד אזולאי (חיד"א) י"טז
הב' חיים שלמה בייגעל ב"סג
הגה"ק ר' חנני' יום טוב ליסא טייטלבוים אבר"ק סיגעט בעל קדושת יו"ט ר"כג
הגאון ר' טעכיל שייאר אבר"ק מנצא ג"ח
הגאון ר' יאיר חיים בכרך בעל חוות יאיר אל"ט
הגאון ר' יחיד' טיאה ווייל אבר"ק קארלסרוה ר"לו
הגאון ר' יהודה אסאר אבר"ק סערדאהעל ז"כט
הגאון ר' יהודה ליב אבר"ק ברעחין אל"ח
הרה"ק ר' יהודה לייבוש היילפרין מברעזאן ח"מא
ר' יהודה ליב גרינפעלד י"לו
הגאון ר' יהודה מילר מבינגא ז"יא
הרב יודא ליכטער ז"ס
הרב יודל לעזער ז"ס
הגאון ר"ר יחזקאל אייכשץ אבר"ק אח"ו ג"ח, חי"כ
הרב יהושע כהן י"נא
הרה"ק ר' יהושע רוקח אבר"ק בעלז ב"מח
הגאון ר' יהושע ברוך דיינטיץ אבר"ק טשעטשעוויץ ו"כר
הגאון ר' יהושע העשיל לכוז אבר"ק שוואבך ו"ז
הגאון ר' יוסף דרשן מסונא בעל יסוד יוסף א"מ, ב"מז, י"סא
הגאון ר' יוסף צייאח י"ח

הגאון ר' יוסף ראזין אבד"ק דווינסק בעל צפנת פענח הילב
הגאון ר' יוסף שאול הלוי נאטענזאן אבד"ק לבוב ה"ט, ה"ז
הרה"ק ר' יוסף אונגער מדאמבראווא ב"נר
הגאון ר' יוסף קלמנקים אבד"ק לובלין ב"מח
הרב יוסף יצחק ב"ץ קאחן מקאטאוויץ א"מ
הב' יוסף צבי קליין ט"כג
הגאון ר' יום טוב ליפמאן העללער בעל תוס' יו"ט ורמא
הרב יחזקאל הורוויץ וילנ
הגאון ר' יחזקאל קאצנעלנבויגען אבד"ק אח"ו בעל בנסת יחזקאל ז"נב
הגאון ר' יחזקאל לנדא אבד"ק פראג בעל נודע ביהודה י"וב
הגאון ר' יחזקאל בנעט אבד"ק נייטרא ט"לא
ר' יחיאל יהודה פאפיער ר"מב
הגאון ר' יידל אבד"ק מינסק ורמנ
הגאון ר' יעקב מעמדין ר"ט, י"סב
הגאון ר' יעקב אבד"ק לובלין ה"נג
הב' יעקב לעווין א"לר
הגאון ר' יעקב קאפל רייך אבד"ק בודאפעסט ח"כג
הגאון ר' יעקב שור אבד"ק קוטב ט"טו
הב' יעקב אהרן אילאוויטש ח"לו
הב' יעקב אייכנשטיין מלימאנוב ר"מא
הרב יעקב חיים סופר ו"ג, י"סח
הגאון ר' יעקב יהודה ליב פלק אבד"ק דיהרנפורט ג"ס
ר' יעקב יצחק סג"ל הורוויץ ז"מו
ר' יעקב משה יונה הלוי גאלדשטיין ח"מח
הגאון ר' יעקב צבי וואלרמאן אבד"ק בארשא ר"מד
הרב יעקב צבי גאלדשטיין ב"מב
הרב יעקב שלמה מייזליש ורמר
הגאון ר' יצחק עסנער אבד"ק ראסלאוויטץ ג"מר
הגאון ר' יצחק טאציפיקו אבד"ק וויניציאה ב"כו
הגאון ר' יצחק שמעלקיש אבד"ק לבוב בעל בית יצחק ז"כו
הגאון ר' יצחק אהרן סג"ל איטינגא אבד"ק לבוב ח"טו
הגאון ר' יצחק אייזיק בראנשטיין דומ"ץ דק"ק זלאטשוב ג"לו
הגאון ר' יצחק אלחנן ספעקטאר אבד"ק קאוונא א"מה
הגאון ר' יצחק זאב הלוי פאלאוויציק אבד"ק בריסק ז"לא
הרב יצחק זעקל הלוי פאללאק ז"מב
הרב יצחק יעקב ווייס גאב"ד ירושלים ר"כו
הרה"ק ר' יצחק ישעי' הלבדשטאם ממשחויב ג"מא
הנה"ק ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים אבד"ק סיגוט בעל ייטב לב גילב, יילח
ר' ירוחם אלי' ראזענפעלד ר"מט
הנה"ק ר' ישכר דוב רוקח אבד"ק בעלז ר"לו, ז"כט
הב' ישכר חיים כלוי ב"מר
הגאון ר' ישעי' זילבערשטיין אבד"ק ווייטצען י"לח
הגאון ר' ישראל משקלאוו ז"יט
הגאון ר' ישראל פאלאנטער א"מה
הגאון ר' ישראל ליפשיץ אבד"ק קליווא אי"ג, ג"נט
הרב ישראל שמעון מאיר וואלדמאן מבארשא ר"מר
ר' ישעי' אשר אנשיל ווייס הי"סת, ז"נה
הגאון ר' ליב אבד"ק הראדץ ר"לט
הגאון ר' מאיר אבד"ק קאנסטנטיין ישן א"ט, ה"גח
הגאון ר' מאיר אויערבאך אבד"ק קאליש ר"טו

הרב מאיר אייזיקזאהן א"מו
הגאון ר' מאיר אריק אבד"ק טארנא ז"נ
הגה"ק ר' מאיר הורוויץ אבד"ק דזקוב בעל אמרי נועם ג"מ
הגאון ר' מאיר ווייל ראבד"ק ברלין א"מ
הגאון ר' מאיר פוזנר אבד"ק שאטלאנד בעל בית מאיר ג"כ
ר' מאיר נתן נטע סג"ל לנדא א"ל
הגאון ר' מיכאל בברך ראבד"ק פראג ג"ב, י"ס
הגאון ר' מיכל שייאר אבד"ק מנחיים ג"ט
הגאון ר' מנחם מענדל בראכטעלד א"מ, ח"ל, י"ס
הגה"ק ר' מנחם מענדל פאנעט אבד"ק דעש ח"ו
הב' מנחם מענדל ציטראנענבוים ח"סא
הרב מנשה פילאפף ח"ס
הגאון ר' מרדכי נעט אבד"ק ניקלשבורג ח"כ
הגה"ק ר' מרדכי דוב מהארנסטייפל ר"ג
הגאון ר' מרדכי זאב סג"ל איטינגא מלכוב ו"י
הגאון ר' משה אבד"ק הוראדנא א"מא
הרה"ק ר' משה הורוויץ מראוואראו ו"מב
הרה"ק ר' משה פאנעט אבד"ק דעש ו"כ
הגאון ר' משה סופר אבד"ק פרעשבורג בעל חתם סופר א"כ
הרב משה דוד שטיינזאראציל ג"מח
ר' משה חיים מאנדלבוים ח"סא
הרב משה יהושע הלברשטאם ד"מח
הגאון ר' משה יוסף טייטלבוים אבד"ק אוהעל א"מ
הב' משה יעקב ציטראנענבוים י"פא
הרב משה נחום סאכטשעווסקי ז"מ
הגאון ר' משה נתן נטע הלוי יונגרייז אבד"ק טיטאפירער ב"כ
הגאון ר' משולם ישכר הורוויץ אבד"ק סטאניסלאוו בעל בר ליוואי ח"ט
הגאון ר' נחום ראובן פעלסקער אבד"ק רישא ח"י
הרב נחום מאיר גערמאן א"מח, ח"מו
ר' נפתלי הירצקא צוויבעל י"עח
הגה"צ ר' נפתלי חיים הורוויץ מדזקוב ב"כ
הב' נפתלי ראובן ציטראנענבוים א"ג, ו"ל
הרב נתן סג"ל הורוויץ אי"כח, ט"ח
הרב נתן געשטעטנער ח"ל, ז"מא
הגאון ר' נתנאל הכהן פריער אבד"ק אויוואראש בעל פני מבין ב"כא
ר' עובדי' גאלדבלאט ב"נט
הגאון ר' עקיבא איגר אבד"ק פוזנא ב"טז, ג"טז
הגאון ר' עקיבא קארניטצער אבד"ק קראקא ר"לח
הגאון ר' עקיבא סופר אבד"ק פרעשבורג ז"לג
הגאון ר' פנחס הלוי הורוויץ אבד"ק פפר"מ בעל הפלאה י"סא
הגאון ר' פנחס זעליג אבד"ק לאסק ב"יא
הגאון ר' מינחם נפתלי ירושלמי מחוסט ט"יג
הרב פנחס אליעזר מייזליש ז"נר
הגאון ר' פנחס הלוי הורוויץ ראבד"ק קאסוב ו"כט
ר' פנחס וויזלטיך ד"מט
הרב פנחס הירשפרונג ח"ס
הגאון ר' צבי אשכנזי בכל חכם צבי ז"ט
הגאון ר' צבי הירש אבד"ק ברלין ב"ג, ז"ל, ז"ג
הגאון ר' צבי הירש אורנשטיין אבד"ק לבוב א"מ
ר' צבי אליעזר גערמאן י"סו
ר' דפאל אהרן כץ ר"מו, י"עז

הגאון ר' שאול אבד"ק אמסטרדם ח"מ
הגאון ר' שאול הלוי אבד"ק האג ט"כ
ר' שאול הוטטערער ז"ס
הרה"ק ר' שלום אליעזר הלבדשטאם מאצפערט ג"מ
ר' שלום דוד געללער ב"ב, ט"כ
הגאון ר' שלום מרדכי הכהן אבד"ק ברעזאן ז"כ, י"ל
הרב שלום משה הלוי אונגאר ז"ל
הגאון ר' שלמה איגר אבד"ק פוזנא ז"כ
הרב שלמה געשטעטנער ז"ל
הגאון ר' שלמה קלוגר אבד"ק בראד אי"א, ג"ג, ט"כ
ר' שלמה קעסלער ז"ל
הגאון ר' שלמה ליב טאכאק דומ"ץ דק"ק סיגעט ר"ח
הב' שמואל אייזענבאך ג"ה
הגאון ר' שמואל הלוי קעלין בעל מהצית השקל א"ט
הרב שמואל הלוי וואזנער ז"ל
הגאון ר' שמואל ענגיל אבד"ק ראדמישלא ז"ל
הגאון ר' שמואל שמעלקא טויבש אבד"ק יאסי א"מ, ג"ס, ד"מ, ר"ב, ח"מ
הרב שמחה רובין ז"ג
הגאון ר' שמחה בונם סופר אבד"ק פרעשבורג בעל שבת סופר ד"כ
הרב שמעון אפמאן ז"ס
הגאון ר' שמעון זינגער אבד"ק דאמבראווא ז"ל
הב' שמעון לעדערמאן ז"ב
הגאון ר' שמעון סופר אבד"ק קראקא ג"ס
ר' שמעון יוסף רייז ז"ס
ר' שמעון משה וואלדמאן ז"ב
הגאון ר' שמרי' בראנדיס אבד"ק הירמוליב ז"ל
ר' שמריהו ציטראנענבוים ז"ב

כוס תנחומין

למשפחתו הכבודה
של האדמו"ר מקערעסטיר-בערבשט שליט"א
בעלי בית הרפוס, „אחים גרויס"
בהלקח מאתם בתם-אחותם-אמם ע"ה
המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים
והרופא לשבודי לב יחבש לעצבותם, אכ"ר.

המערב.

נדפס בדפוס האחים גרויס
Printed in U.S.A. GROSS BROS. Printing Co. Inc.

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאלער לשנה

בקאנאדע = 20 דאלער לשנה

בעלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאנד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 25 דאלער לשנה

בדואר אויר 35 דאלער לשנה

From:

KEREM SHLOMO

M.E.CH. of Bobov

1577 48th Street

Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit O

U.S. POSTAGE

PAID

Permit No. 28

BROOKLYN, N

Address Correction Requested

Forwarding & Return Postage Guaranteed

(Please send P.S. form 3547)

MR.

MORDCHA GROSS

1621 56 ST

BROOKLYN, NY 11204

516

קובץ

נרם שלמה

ע"ש ב"ק מרן הגה"ק ארמו"ר מוהר"ש מבאבוב וצ"ל

קובץ מוקדש לפלסול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהבחי"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

תשרי תשמ"ז

(צ"א)

שנה י' קונטרס א'

יוצא לאור ע"י תלמידיו
ב"ק מרן ארמו"ר מבאבוב שליט"א
1577 48th Street
Brooklyn, New York 11219
Tel. 871-6623

התוכן

מדור אמרי קודש

1	לחגיגת רב	כ"ק מרן אדמו"ר שלישי"א
---	-----------	------------------------

מדור זכרון לראשונים

ח	אוריית שחר על הארון בלחשנה	הגאון מוה"ר בנימין וואלף ריין בפראג וצ"ל
ט	חידושי שם טוב	הגאון מוה"ר מאיר אבד"ק קאסנאנא וצ"ל
יג	במקו סוכת דוד לר"ק	הגאון מוה"ר ישראל ליפשיץ אבד"ק קליווא וצ"ל
יד	במקו סוכת דוד לר"ק	הגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראד וצ"ל
טז	מורא ופחד לנשים ומכירים בסוכה	הגאון בעל מחצית השקל וצ"ל
יט	מורא ופחד לנשים	הג"ל
כא	הערות וחידושים בשם טוב	הגאון מוה"ר שלמה קלוגר מבראד וצ"ל

מדור אגרות קודש

כג	מכתב מחנאי בעל חכם מוסר וצ"ל	
כד	מכתב מחנאי מוה"ר אהרן ממשקראביל וצ"ל	

מדור זכרון לאחרונים

כד	בין מצות ייבום	הג"ר חיים צבי קתרענרייך ו"ל
----	----------------	-----------------------------

מדור פלסול וחלכה

כח	בין כ"ח הקטורים לזכרים לשמחת	הרב מוה"ר נתן תרדיון שלישי"א
לב	בביתא דאון מוה"ר אהרן	הרב מאיר נתן נפס סג"ל לנדא נ"י

מדור תפארת בחורים

לד	בין מרחם אחר בבישה	הב' החתן יעקב לעווין נ"י
----	--------------------	--------------------------

עולת שבת בשבתו

לו	לחיים ימים לשבתות ומועדים	המערבת
----	---------------------------	--------

מדור תפארת וישובים

מב	הקדמת תפארת בענינים שונים	
----	---------------------------	--

מדור זכור וסוד עולם

מג	הקדמת מהר"צ רמ"ק ברלין בשם אחרים	מקט אתרונים בעד בשנת תקע"ד לס"ק
----	----------------------------------	---------------------------------

מדור תפארת ופסוקות

מד	בביתא דאון מוה"ר צבי חירש אורנשטיין אבד"ק לבוב וצ"ל	
מה	בביתא דאון מוה"ר יצחק אלהן אבד"ק קאונא וצ"ל	
מה	בביתא דאון מוה"ר ישראל סאלאנצער וצ"ל	
מו	בביתא דאון מוה"ר	
כג, מה	בביתא דאון מוה"ר	
נ	בביתא דאון מוה"ר	

כל הזכויות שמורות להמקדמת

Copyright © 1986

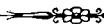
by Cong. Shaare Zion

והעשירי יהי קודש לך

כל העשירות קודש, והוא
מקור ותכלית לכל המספרים.
(מהרש"א ברכות מ"ט ע"ב)

שפתי רננות יהלל פיננו להשי"ת שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה,
לראות התחלת מחזור העשירי של קובצנו „כרם שלמה". — אז
בראשית הופעת הקובץ (בשנת תשל"ח), מי חשב שיוזמן לידינו במשך
שנים רבות חומר כה רב לפאר בהם את הקובצים, וגם מי פילל אז
שהקובצים יתקבלו באהדה ובהערצה כה מופלגה בכל תפוצות ישראל. —
אין זה כי אם סייעתא דשמיא והשגחה פרטית על כל פסיעה ופסיעה, הן
באסיפת החומר, והן בעבודת העריכה והסידור. ועל זאת אנו מודים
ומשבחים לו יתברך ומהללים לשם תפארתו. ואנו תפלה כי נטעי כרמנו
יתרחבו ויתפשטו ביותר שאת וביתר עז בכל קצוי תבל, ומלאה הארץ דעה
את ד'.

המערכת

נביע בזה תודה מיוחדת להנדיבים אשר בעם, התומכים בידינו בימין
צדקם, במשך כל השנים, איש איש כמתנת ידו. — יקוים בהם מאה"כ,
עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר, אורך ימים בימינה ובשמאלה
עושר וכבוד, אכי"ר.

הנהלת המערכת

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמות

הרבני החסיד הנכבד

מו"ה משה אלכסנדר במו"ה אהרן קויפמאן ע"ה

שו"ב בווישניצא וביארדינאו

נפטר ביום ר' לחודש תשרי שנת תרח"ץ לפ"ק

זו' האשה החשובה

מרת רבקה בת מו"ה דוד בועז לעזער ע"ה נכד המג"ע

נפטרה ביום כ"ב לחודש טבת שנת תרצ"ט לפ"ק

יו"ח: חי', ריקל, ברכה פעסל, אהרן יהודה, מרים פיגא הי"ד

נהרגו עקה"ש

* * *

הרה"ח ר' אהרן ב"ר יהודה קויפמאן, זוו' מרת מאלא ע"ה

יו"ח: ר' יעקב אלעזר הי"ד מטארנא, ר' שמואל ארי' הי"ד מוואראוויץ,

ר' אברהם הי"ד שו"ב בכריגעל ובבאבוב, ר' משה אלכסנדר הנ"ל,

מרת אסתר ע"ה אשת ר' מרדכי צבי געזאנג הי"ד, ר' צבי אלימלך ע"ה

* * *

הרבני החסיד המפורסם

ר' יודל שו"ב בכריגל ב"ר אברהם חיים קויפמאן ע"ה

זוו' מרת רבקה ע"ה

יו"ח: ר' מנשה ע"ה שו"ב בכריגל, מרת רחל אשת ר' משה גענגער ע"ה,

מרת טויבא אשת החזן ר' יוסף ראזענבלאט ע"ה,

ר' ראובן פרץ שו"ב בנימארק ובקראס הי"ד, ר' שמואל ארי' הי"ד,

ר' אהרן הנ"ל

* * *

הרה"ח ר' דוד בועז ב"ר קלמן לעזער ע"ה

זוו' מרת חי' בת ר' יצחק בועז לעזער ע"ה

יו"ח: ר' יהודה ליבוש הי"ד, מרת רבקה הנ"ל, מרת אסתר

אשת ר' ישראל שעחן הי"ד, מרת פעסל זילביגער ע"ה,

מרת לאה סאנזער מטארנא הי"ד, שרה ע"ה, פיגא ע"ה,

ריקל הי"ד

הונצח על ידי משפחתם

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש

לעילוי נשמת

הרבני החסיד הישיש והנכבד

מו"ה מרדכי אליעזר במו"ה ארי' ציטראנענבויס ע"ה

מראשי הקהלה בנארליץ

נפטר לבית עולמו

ביום ח"י תשרי שנת תשל"ג לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח על ידי נכדיו,

חיים דוב ציטראנענבויס

יצחק ישראל ציטראנענבויס

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

הושענא רבה — אושפיזא דרודר המלך

איתא במס' פסחים (דף ק"ט ע"ב) עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שינמל חסדו לזרעו של יצחק, לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל, אומר לו ליצחק טול וברך, אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו, אומר לו ליעקב טול וברך, אומר להן איני מברך שני אחיות בחייתן שעתידה תורה לאוסרן עלי, אומר לו למשה טול וברך, אומר להם איני מברך וכו', אומר לו ליהושע טול וברך, אומר להן איני מברך וכו', אומר לו לדוד טול וברך, אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר (תהלים קט"ז) כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא, ע"כ. והתמיי' גלוי', רמאחר שהאבות הקדושים ומשה רבינו ויהושע בן נון יסרבו מלברך מחמת גורל ענוותנותם, איך יתכן שרודר המלך שהחזיק עצמו לאפס ואין, כאומרו ואנכי תולעת ולא איש, הוא יאמר אני אברך ולי נאה לברך. וגם מהו הראי' שהביא מהפסוק כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא.

אמנם יתכן, עפ"י דברי התוס' יו"ט במס' ברכות (פרק ז' משנה ג') שהקשה על השינוי בין ברכת הזימון לברכת התורה, דבברכת הזימון מברכים בשם אלקי"ם, נברך לאלקיננו שאכלנו משלו, ובברכת התורה מברכים בשם הוי"ה, ברכו את ד' המבורך, ומבאר שם הטעם, כי המזון הדין נותן שהקב"ה יכלכל את ברואיו, רמאן דיהיב חיי יהיב מזוני, ולפיכך תקנו על ברכת הזימון שם של מרת הדין, להורות שהמזון מגיע אלינו גם מצד הדין, משא"כ התורה לא נתנה הקב"ה לישראל אלא בחסדו שנאמר (ישעי' מ"ב) ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, כי אין שורת הדין נותנת להוריע דרכיו ומשפטיה לבריותיו, והראי' שלא עשה כן לכל גוי שהם ג"כ ברואיו, רק שגבר עלינו חסדו ונתן לנו את תורתו, ולפיכך תקנו בברכת התורה שם מדת החסד והרחמים עכ"ד. מבואר מדבריו, רמאני טעמא מברכים בברכת הזימון נברך לאלקיננו, משום דהזימון מגיע לאדם עפ"י דין, מאחר שבראו הקב"ה ונתן לו חיים.

וחנה נורע מדברי חכמז"ל (ילקוט שמעוני פ' בראשית עה"פ זה ספר תולדות אדם) דרודר המלך הי' חקוקים לו חיים רק שלש שעות, אלא שאדם הראשון נתן לו במתנה, חיים של שבעים שנה, וכן הוא כמדרש רבה בפ' נשא (פרשה י"ד) כי אדה"ר הי' ראוי לחיות אלק שנים וחי רק תתק"ל כי נתן שבעים שנה משנותיו לרודר המלך, ובזוה"ק פ' וישלח (קס"ח ע"א) מבואר, דלא הי' לו לרודר המלך חיים מרילי' כלום, אלא שהאבות נתנו לו שבעים שנה משנותיהם, ראברהם אבינו הי' לו לחיות ק"פ שנים ולא חי רק קע"ה שנים, הרי ה' שנים, ויעקב הי' ראוי לחיות קע"ה שנים כשנות אברהם ולא חי רק קמ"ז שנים, הרי עוד כ"ח שנים, ויוסף שחי ק"י שנים הי' ראוי לחיות קמ"ז שנים כשנותיו של יעקב, הרי עוד ל"ז שנים, וביחד הם שבעים שנה, שניתנו לרודר המלך, עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דמשורת הדין אין מגיע לדור המלך מזון, הואיל ולא נתן לו הקב"ה חיים בעולם, רק כל מזונותיו באים אליו מצד החסד והרחמים, וא"כ ראוי לו לברך ברכת הזימון בשם הוי"ה ב"ה שם החסד והרחמים.

ומעתה שפיר מובן מדוע יאמר דוד המלך אני אברך ולי נאה לברך, כי דייקא לי נאה לברך ברכת הזימון, שהרי אני אומר נברך לך ולא נברך לאלקינו, כי אך טוב וחס"ד ירדפוני כל ימי חיי, ומזונותי באים אלי בחסד וברחמים. ועל זה מביא רא' מהפסוק, כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא, דנורע דתיבת כו"ס עולה בגימט' כמספר שם אלקי"ם, וזהו שאמר דוד המלך, כו"ס ישועות אשא, (מלשון ורוח תשאם), כל' שאסלק ואסיר את שם מדת הדין העולה כמספר כו"ס, ולא אוכירו, רק ובשם ד' אקרא, לברך בשם הוי"ה שהוא שם מדת החסד והרחמים.

ויש להוסיף בזה עור, לכוון ענין זה בלשון חכמו"ל שם, עתיד הקב"ה לעשות סעודה ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק, דנורע ריצחק אבינו מדתו מדת גבורה שהיא מדת הדין, ולזה רמזו, שלעתיד לבא יגמל חס"ד עם זרעו של יצחק, שמרת הגבורה והדין תתהפך למדת החסד ורחמים, ושפיר יאות שדוד המלך יברך אז ברכת הזימון בשם מדת החסד והרחמים, וכנ"ל.

ובדבר האמור יתכן לומר הטעם מדוע נקבע יום הושענא רבה, רוקא ביומא דאושפיזא דדוד המלך ע"ה, כי הושענא רבה הוא יום גמר הרין כמבואר בזוה"ק פ' צו (דף ל"ב ע"א) ביומא קדמא דירחא שירותא דרינא הוא וסיומא דרינא הוא בהאי יומא, עיי"ש. ומבואר בכתבי האריז"ל דחשיבת הערבות ה' פעמים, היא כדי להמתיק ה' גבורות. ולהנ"ל י"ל דסגולת יום הושענא רבה להמתיק הדינים, היא בזכות דוד המלך ע"ה שאז הוא יומא דאושפיזא דילי, אשר כל חיותו ה' רק חסד ורחמים, ובזכותו יתהפכו הדינים ויסתלקו הגבורות, וחסד ר' מלאה הארץ, כב"א.

לשאלת רבים

יש להשיג אצלינו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.

המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך

כרך ד', ה', ו', ז', ח', — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומתודרת

כראוי לכבוד התורה.

הנהלת המערכת

בדין אתרוג שהי' על האילן כל השנה

מהגאון מוה"ר בנימין וואלף דיין בק"ק פראג זצ"ל⁽¹⁾

פלאי פלאות החכמה, אתו דעת ומוימה, בתורת ה' תמימה, איל המנגח ימה וקדמה, הורש במעשה בראשית כבן זומא, עז כנמר כיהורא בן תימא, בעמקי ים התלמור יורד תהומא, ומעלה מרגניתא דלית ב' טימא, אין לו דומה, ה"ה אדוני מ"ו הגאון המפורסם אב"ד ור"מ כ"ש כמהור"ר דוד⁽²⁾ נדו יאיר.

היושב על כסא הוראה לרון ולהורות, נא יודיעני רעתו הרמה וילמדנו רבינו אתרוג שהניחו באילן כל השנה עד שנעשה גדול הרבה שקורין אותו ציטרינא"ט, אם מותר לברך ביום הראשון, דלפי מסקנת הש"ע משמע רמותר, דהלכה כר' יוסי דאמר ובגדול אפי' אחד בשתי יריו, וגם מדאמרינן שם כגמרא פרי עץ הדר דבר הדר באילן משנה לשנה, משמע שמותר לברך באתרוג הדר באילן משנה לשנה, וכל העולם נוהרים מליקה אותו ולא ידעו למה, ונתחדש עתה שבא אחר ולקח עצמו אתרוג הדר באילן משנה שעברה שקורין ציטרינא"ט, ואמר דמותר לברך עליו דלא ידע מאיזה טעם לאיסור.

ושאלתי את הגאון אב"ד מפרנקפורט מהור"ר נפתלי⁽³⁾, והשיב לי רמדינא רגמרא מותר לברך עליו, אך העולם נוהגין לאיסור משום דהוי אתרוג היבש הפסול או אתרוג הישן הפסול, וזה אינו דהא דאתרוג הישן והיבש פסול דוקא אם אינו באילן ואין בו לחלוחית, וכל זמן שיש בו לחלוחית באמת מותר לברך עליו כראיתא בש"ע סי' תרמ"ח, אבל בנידון רידן רעומד באילן ויש בו לחלוחית כמו אתרוג הכשר י"ל דמותר לברך עליו. וגם הצעתי רברי לפני הרב מהור"ר אלי⁽⁴⁾ דרשן דקתלתינו, ואמר הן ולא ורפיא בירי' ולא ידע טעם כעיקר למה העולם נוהרים מליקה אותו. ותמי' אני דלא נזכר מזה בפוסקים וכתבו סתמא הלכתא כר' יוסי בגדול אפי' א' בשתי יריו.

ונלענ"ד ליתן טעם, דלפי מה שכתוב בתשובת רמ"א סי' קכ"ו בשם הר"י מפרוואה ז"ל, אתרוג המורכב מלימוני ואתרוג פסול, ויש בו סימנים, האחר, המורכב חלק, ולא אתרוג בליטות קטנות בכל גופם ונוכה להם, הב', המורכב עוקץ בולט, האתרוג שוקע וכו', עכ"ל. ובהני אתרוגים שדרים באילן משנה לשנה שקורין ציטרינא"ט, יצא מהן סימני אתרוג, ונעשה חלק כאשר נראה לעינים, וגם העוקץ בולט, ולהכי נהגו עלמא שלא ליקח אותו משום דאתי לחלוףי במורכב,

(1) הוא בנו של מוה"ר ליב, וחתנו של מוה"ר שמעון ייטלש. הי' תלמידו של הגאון מוה"ר דוד אופנהיים זצ"ל. שימש כדיין בק"ק אויסטריץ ואח"כ כדיין בק"ק פראג. — תשובה זו הניע לירינו מאת ידידנו האברך חיקר החשוב והנעלה בנש"ק מו"ה יונתן בנימין כ"ץ נ"י. הוד והדר פעלו וצדקתו עומרת לעד.

(2) הוא הגאון מוה"ר דוד אופנהיים אב"ד פראג ונ"ש זצ"ל.

(3) הוא הגאון מוה"ר נפתלי כ"ץ בעל סמיכת חכמים זצ"ל.

(4) הוא הגאון מוה"ר אליהו שפירא בעל אליהו רבה זצ"ל.

שכל סמני מורכב יש לו. ועוד נ"ל לפי מה דאיתא במס' סוכה דף ל"ו ע"ב, תניא א"ר יוסי מעשה בר"ע שבא לב"ה ואתרוגו על כתיפו מרוב גודלו א"ל ר"מ משם ראי' אף הם אמרו לו אין זה משום הדר עכ"ל, אף דהלכה כר' יוסי דאמר בגדול א' בשתי יריו, מ"מ העולם נוהג כיון דאין בו משום הדר כמו שאמרו לר"ע, לכן מונע העולם מליקח אותו.

ועוד יש לומר כיון ראשתי שמו דלא מקרי אתרוג לאחר שגרל באילן משנה לשנה, לכן נוהגין שלא ליקח אותו, ועריין לא ברור לנו טעמי, וע"כ מעלתו הרמה יאיר עיני ומתורתו תלמדני.

ובזה אצא ואומר של' מארון העולם, שלומו ושל' ושיבתו יגרל עד יכונן היכל ואולם, ויזכה לעלות במעלות הסולם, ויגרל כסאו לנצח וישב עליו באמת ובשל' וירבה גבולו בתלמידים חכמים כולם, כנפשו וכנפש תלמידו אוהבו נאמן, הק' בנימין וואלף בן הר"ר ליב ז"ל חתן הקצין מהור"ר שמעון ייטלש

חידושים במס' סוכה

מהגאון מוה"ר מאיר אבד"ק קאסנאטין ישן זצ"ל⁽¹⁾

סוכה כ' ע"ב. מעשה בטבי עבדו של ר"ג שהי' ישן תחת המטה ואמר להן ר"ג לזקנים ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שעברים פטורים מן הסוכה לפיכך ישן הוא תחת המטה. וברש"י, ועבדים פטורים מן הסוכה דמצות עשה שחזמן גרמא נשים פטורות וכל שהאשה חייבת עבד נמי חייב.

מקשים העולם לישנא טפייני ברש"י, וכל שאשה חייבת עבד חייב. וי"ל דהא לפי הוצעת לשון ר"ג לזקנים ראיתם טבי שהוא ת"ח כו', ושמעינן לר"ג (לעיל ז' ע"ב) ראית לי' סוכות דירת קבע בעינן, ומטה גופא לא חשיב קבוע כי אם בקינופת, עיין בסוכה י' וי"א ובשוש"ע סימן תרכ"ט ובאחרונים, ודלמא טבי ס"ל כשיטת רבו רבן גמליאל, ולהכי ישן תחת המטה, ולא אתי אהל עראי ומבטל לאהל קבע. מיהו הא מ"ע שז"ג הוא ונשים פטורות, א"כ עבד נמי פטור, אבל י"ל אף דפטורי רשאים להחמיר על עצמם, כמו דהוא בריש פרק בתרא דערוביין

(1) הוא בנו בכורו של הגאון מוה"ר יעקב מעמדן זצ"ל. נולד בשנת תע"ז בעיר ברודא, ונתחנך על ברכי אביו. בשנת תצ"ג נשא אשה בתו של הקצין מו"ה משה פרנס מליסא. בשנת תקי"ד בערך נתקבל לאבד"ק קאסנאטין. איזה תשובות ממנו נרפסו בספר שו"ת מים חיים, ואחת מהן מופנית אל הבעש"ט זי"ע ששאל אותו חוות דעתו בענין טריפות הריאה. ועוד נרפסו ממנו תשובות בשו"ת יריעות האוהל, ובס' דברי רב משולם. בש"ס הנרפס בברוקלין בתוצאות "מאורות", נרפסו חידושיו על איזה מסכתות מה שרשם על גליון הגמרא. נפטר לב"ע בשנת תקנ"ב בערך.

חידושים הללו על מס' סוכה הועתקו מעצם כתי"ק שרשם בגליון מס' סוכה, ועתה מונחת גמרא זו בגנזי נכרו בכור ירידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר משה ביק שליט"א רב רקחל בני משה. ישא ברכה מאת ר' לאורך ימים ושנים, בבריות גופא ונהורא מעליא.

המוציא תפילין, מיכל בת שאול הניחה תפילין, אע"ג שהוא מעשיו"ג ומיחו בה חכמים, החמירה על עצמה, וא"כ הכי נמי סבר שבי. מיהו התם בריש פדק המוציא, מוקי הפלוגתא, דת"ק אית לי' מוציא זוג ור"ג אית לי' מוציא שני זוג, ובעי להוכיח מדלא מיחו ע"כ סבירא לי' דהוה מ"ע שלא ז"ג, ודחי דסבר כר' יוסי דנשים סומכות רשות כרמסקי תוס' בר"ה דף ל"ג ר"ה הא ר"י הא ר' יוסי, לפי זה לא נשמע ממאמר ר"ג, דדלמא שבי הי' ג"כ מחמיר במ"ע שז"ג, רק דסביר כר"ג רבו דסוכה דירת קבע בעי כנ"ל, לכן סיים רש"י, וכל שאשה חייבת עבד חייב, אבל אם רשות לאשה להחמיר עלי' מ"מ אין עבד רשאי להחמיר על עצמו, ועיין כאן בתוס' ד"ה ראיתם שבי כו' בשם ירושלמי מחלפא שטתי' דר"ג בס"ד דמחו חכמים בידו, ועיין כאן ודוק היטיב, נ"ל מאיר.

שם כ"ט ע"ב. בתוס' בר"ה קפסיק ותני לא שנא ביו"ט ראשון ולא שנא ביו"ט שני, תימה הא לקמן ניקב וחסר כל שהוא פסול אף דביו"ט שני כשר, עכ"ל. ועוד קשה למה לי קרא הא הוה מצוה הבאה בעבירה. ויש ליישב שני קושיות הנ"ל, דהא יש לרקרק בלשון קושית המקשן, קא פסיק כו', קא נקיט בלשונו ל"ש ביו"ט ראשון ל"ש ביו"ט שני, הכי הי' לו לומר ל"ש ביו"ט ראשון ל"ש ביו"ט שני בלא ביי"ת, ומזה יראה לי פשט הגמרא, לא כפי שלומרים העולם דמסתמא קא מקשה הגמרא, מדלא מפרש המתני' בהדיא החילוק בין ביו"ט ראשון לביו"ט שני, ועל זה סובב קושיות התוס' בר"ה קפסיק, מדר' חנינא, אף דבמשנה שונה סתם נקב פסול ור"ח מטביל ונפיק, רק דמקשן סבר בהך ס"ד סברא רמזוה הבאה בעבירה, רק רלא סבר לי' דמצוה הבאה בעבירה יהי' אסור גם לאחר יאוש, רק קורם יאוש לא נפיק, אבל לאחר יאוש משום מצוה הבאה בעבירה הוה יוצא, א"כ שוב לא הי' קשה לו למה לי לכם, דע"כ דחוק קרא דלכם, לאלפוי אף היכי דלא נאסר משום מצוה הבאה בעבירה, כנון לאחר יאוש, מ"מ לא נפיק משום קרא דלכם, דבעינן שיהי' מעיקרו לכם ולא מן הגזול, וא"כ הוה מפרשינן הכא ע"כ בשני אף דנזול או שאול לא ממועט מלכם, מ"מ אסור משום מצוה הבאה בעבירה, וא"כ לפי ס"ד פירשנו דהשתא איכא צד דלא נפיק אף ביו"ט שני, קורם יאוש, ואיכא צד דנפיק בי', לאחר יאוש, משא"כ ביו"ט ראשון ליכא צד לחלק, דקורם יאוש אסור משום מצוה הבאה בעבירה, ולאחר יאוש משום לכם, א"כ שוב ל"ק הקושיא מדר"ח מטביל ונפיק, דהכא מקשה הגמרא ל"ש ביו"ט שני, יתור הב' ביו"ט שני, דהוה לי' לחלק ביו"ט שני נופא בין לפני יאוש בין לאחר יאוש, וע"ז משני לאפוקי מסברתינו, דמצוה הבאה בעבירה ל"ש לפני יאוש ול"ש לאחר יאוש, ולכם למעט שאול בראשון, ובהא שקלי וטרי בהך סוגיא אמוראי, לחד מ"ד מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול ולית לי' דר"י משום דשב"י, א"כ כל הקושיות מתורצות היטב הרק, ודו"ק היטב מאד. נ"ל מאיר.

שם ל"ה ע"א. ת"ר, פרי עץ הדר עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה אתרוג, ואימא פלפלין כדתניא ה' ר' מאיר אומר ממשמע שנאמר ונטעתם כל עץ איני יודע שהוא עץ מאכל מה ת"ל עץ מאכל, עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה פלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה ואין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר לא תחסר כל בה, התם משום דלא אפשר וכו'.

יש לדקדק בלשון הגמרא בקושיא אימא פלפלין, דמיייתי מדר' מאיר, דתני ואין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר לא תחסר כל בה, שאינו צריך לכאורה לשום ילפותא. אבל י"ל דר' מאיר בעי למילף דקרא ונטעתם כל עץ מאכל ללמד על פלפלין, למה לא נאמר דאתי על אתרוג, מיהו זה אינו צריך כתידון תוס' דאין זה חידוש, מיהו י"ל דקאי קושיא אדוכתה, מנא לי' לאוקמי על פלפלין דלמא על עצי אתרוג משום דטעם עצו ופריו שוים, דעצי אתרוג אסודים משום ערלה, מיהו ליכא למימר הכי, דאי גם העץ אסור, א"כ לא משכחת אתרוג כלל, דהא אי העץ נאסר א"כ הגידולים נאסרו לעולם, א"כ לא משכחת אתרוג בארץ ישראל, ואי תימא דיכול להביא מחוצה לארץ, לזה אומר ואין ארץ ישראל חסרה כלום, א"כ ע"כ אותו קרא לפלפלין, ודו"ק היטיב. נ"ל מאיר.

שם מ"א ע"ב. מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזרי' ורבי עקיבא שהיו באין בספינה ולא חי' לולב אלא לרבן גמליאל בלבד שלקחו באלף זוז לקחו רבן גמליאל ויצא בו ונתנו לרבי יהושע במתנה, נשלו רבי יהושע ויצא בו ונתנו לרבי אלעזר בן עזרי' במתנה, נשלו רבי אלעזר בן עזרי' ויצא בו ונתנו במתנה לרבי עקיבא, נשלו ר"ע ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל, למה לי למימר החזירו, מילתא אנג אורחי' קא משמע לן מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, כי הא דאמר רבא וכו', למה לי למימר שלקחו באלף זוז, להודיעך כמה מצות חביבות עליהן.

מקשים העולם, הגמרא מהפך סדר המעשה, ושקלא וטרי', דהמעשה שלקחו ר"ג באלף זוז חי' בתחילה, ואח"כ נתנו לר"י ולד"א לצאת בו, וסתם גמ' מקשה על המאוחר בתחלה, למה לי' למימר והחזירו, והמקדם שלקחו באלף, לבתר. וי"ל דגמרא מוכיח דמדאורייתא בעי לקיחה בכאו"א ואינו יוצא בשאול וגזול ביום ראשון, ומיייתי ראי' ממעשה רב דר"ג ור"י וכו' שלקחו באלף זוז ונתנו והחזירו, ע"כ חי' המעשה ביום ראשון, דאל"ה למה לו לומר שנתנו והחזירו, הא בשאר יומי יוצאים בשאול. דהא יש לדקדק בהך עובדא לא מזכיר בבבביתא כי אם מלולב שלקחו באלף זוז, למה לא מזכיר משאר מיני, וע"ז יש לומר בתרי גווני, חדא דשאר מיני לא חי' חידוש ברבר שהי' להם, רק לולב שלקחו באלף זוז, שלא חי' מן הדין לבזבו כל כך ממון. ועוד יש לומר כס"ד בתוס' בר"ה בעינן הדר כו' ברף כ"ט ע"ב, תימא מ"ש דהדר בעינן כולי יומי ושאול כשר בשני ואי משום

דולקחתם דדרשינן לקיחה תמה מקמי' ביום הראשון, דרשינן ללקיחה תמה ומשלכם ביום הראשון, והדר דכתיב לבתר יום הראשון, א"כ בשאר יומי תסגי במין אחד והא דדרשינן במנחות ארבע מינין שבלולב מעכבין זא"ז רלמא רק ביום הראשון, ומסקו תוס' דרבנן תקנו בשאר יומי כעין דאורייתא עכ"ל. ולפ"ז יש לומר מנ"ל דמעשה דר"ג הי' ביום ראשון, רלמא בשאר יומי, וסבירא להו כס"ר דתוס', דבשאר יומי סגי במין אחד, ולחכי לא קא מזכיר במעשה דר"ג רק לולב, דבאמת לא הי' להם רק מין אחד, וא"כ לא קשה כלל למה לי' למימר דלקחו באלף זוז, דהא אתי לאשמעינן כבב"ק דף ט' ע"ב, אמר רב במצוה ער שליש, ומקשה הנמרא אי אתרמי תלתא מצוה ליתיב לכולי' ביתא, ומשני בהירור מצוה, ותוס' שם בר"ה אילימא כו', מסקי תוס', אפילו במצוה עוברת כגון אתרוג אינו צריך לבזבז שליש ביתו, דהא במעשה דר"ג אמר שם להודיעך כמה מצות חביבות עליהן, משמע דאי לא הוי חביב מצוה גביהו לא הי' צריכים ליתן אלף זוז, אבל לפי סברתנו דהשתא, רהי' בשאר יומי, ובאמת לא הי' לר"ג כי אם לולב, איכא למימר כס"ד דתוס', דבמצוה עוברת כגון אתרוג צריך ליתן שליש ביתו, והא דקאמר באותו מעשה שלקחו באלף זוז, לא קשה מהו להודיעך חבוב מצוה, הא מן הרין [צריך] ליתן שליש ביתו, די"ל רשאר מינים הי' המקח כפי השער, רק החבוב מצוה שהי' ר"ג קונה לולב משום שהוא החשוב בר' מינים משום שהוא גבוה מכולם ומברכין כי אם עליו, כראיתא במכילתין דף ל"ז ע"ב, וזה הי' חביב של ר"ג, א"כ קשה מנ"ל שהי' המעשה ביום ראשון, רלמא בשאר יומי. להכי מהפך הנמרא, למה לי' למימר ותחזירו, כי הא ראמר רבא החזירו יצא, ואי ס"ר רהי' בשאר יומי א"כ מיהא כשר בשאול כסברת תוס' הנ"ל, ואף אי הוי מסתבר לומר [רתקנן] כעין דאורייתא, מ"מ לא הי' [לו] לומר ותחזירו, ואי משום רבא, לאשמעינן דאי לא חזר לא יצא, זה אי אפשר לומר בס"ר כסברתנו דהשתא דמעשה בשאר יומי הי', דבוראי אף אי לא החזירו לבתר, יצא, ומשום אף אי תקנו דלכתחלה צריך ליתנו במתנה מ"מ בריעבר אף אי לא החזירו לא יצא, דברין תורה יצא בשאר יומי בשאול ובגזול, אלא ע"כ דמעשה הי' ביום ראשון, ובעי כולי ארבעה מינים, א"כ שפיר קשה להם למה לי' למימר שלקחו באלף זוז, אלא ע"כ אף במצוה עוברת לא צריך שליש ביתו למצוה כי אם משום חבוב מצוה כמסקנת תוס' בב"ק שם, ולחכי אתי היפוך הס"ר כאן בשקלא וטרי', ודו"ק הויטב מאור, נ"ל מאיר.

ומן תשלומי דמי החתימה, הוא בתחלת השנה ולא בסופה!
וכל המוסף יוסיפו לו מן השמים שפע ברכה והצלחה וכט"ס.

דבר נחמד במס' סוכה דף ל"ד ע"ב

מהגאון מוה"ר ישראל ליפשיץ אבד"ק קליווא צ"ל¹⁾

גמ' סוכה דף ל"ד ע"ב. תניא ר' ישמעאל אומר פרי עץ כו', ר"ע אומר כשם שלולב אחד ואתרוג א' כך הדס אחד וערבה אחת אמר לו ר' אליעזר יכול יהא אתרוג עמהם באגורה א', ולפענ"ד לתרץ החיבור דר' אליעזר להא דר"ע, רהנה יש לדקדק על מה דאמר כשם שלולב א' כו', באתרוג הוי לי' לפתוח ברישא דהא כתיב ברישא בקרא. ונ"ל רהנה התוס' מקשים על ר' ישמעאל לפי פי' רש"י, דא"כ נימא נמי פרי עץ הדר שלשה כמו דרשינן ענף עץ עבות שלשה. א"כ לפ"ז מתורץ הרקדוק הנ"ל, דאי הוי פתח ברישא באתרוג הוי קשה קושית התוס' הנ"ל דלמא באמת באתרוג תלתא, ולכך פתח בלולב ברישא, כשם שלולב א', וא"כ ע"כ גם באתרוג א', דאי באתרוג תלתא הוי לי' למיפתח בקרא בלולב והו"ל למיסמך אתרוג דמדובה להדס דמרובה, ולמה מפסיק ביחיד, א"ו דגם אתרוג יחיד, וא"כ כשם שאתרוג א' א"כ גם הדס וערבה א', דאין לומר מדובים, דהא גם באתרוג כתב פרי עץ הדר ואפ"ה לא דרשינן שלשה, כן נמי בהדס לא דרשינן, וע"ז אמר לו ר' אליעזר לד"ע מנ"ל הוכחתך, דאם תאמר כנ"ל, דלמא אי הוי כתיב לולב ברישא ואח"כ אתרוג ה"א דיהא עמהם באגורה, ולכך מפריד ביניהם בלולב, ולעולם דגם באתרוג תלתא וה"ה בהדס, וע"ז השיב לו ר"ע אמרת כו', כלומר גם עתה דכתיב אתרוג ברישא מנ"ל דאינו באגורה א', וע"כ משום דלא כתיב וכפת, א"כ משום דלא כתיב וי"ו המחבר מוכח דאינו באגורה עם האתרוג, וא"כ אי תימא דאתרוג תלתא הו"ל למיסמך למדובים ולפתוח בקרא לעולם בלולב ברישא, ואי משום דה"א דאתרוג באגורה, לכתוב כפת תמרים וענף עץ עבות ועדכי נחל פרי עץ הדר בלא וי"ו וידעינן דאינו באגורה א', אלא ודאי דבכיון נכתב ברישא, ומפסיק בלולב להודות כנ"ל דכשם שלולב א' כך אתרוג א', וא"כ גם הדס א' וערבה א', ודו"ק.

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ד' קונט' ט' עמוד ח'. — דבר זה הועתק מעצם כתי"ק המונח באוצרו של ירידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמפורסם מו"ה שאול הוטנערער נ"י מאנטווערפן. יברכהו השי"ת בעז ותעצומות.

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועז להדפיס שום חידו"ת או אגרות קודש ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

במס' סוכה דף ל"ה ע"א

מהגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל¹

בסוכה דף ל"ה. אתרוג של ערלה, הקשו התוס' (בר"ה לפי), בלולב של אשרה תיפוק ל' משום דין ממון. ולכאורה שפי הו"ל לאקשויי אאתרוג, ועיין מ"ש אא"ז מהר"מ מלובלין רכל שכן אתרוג ע"ש. ולענ"ד י"ל, דלכאורה קשה דהא הוי דין ממון דחזי להנות באפרן, וצ"ל כגון שאין באפר שוה פרוטה, וכ"כ בפני יהושע לענין שלא כדרך הנאתן. ולפי"ז לכאורה לא מקשו התוס' מידי, דשפי נחא ל' למימר טעמא דכתותי, דנ"מ אפילו היכא ראיכא דין ממון כגון שיש באפר שוה פרוטה אפ"ה פסול משום כתותי, וצ"ל דהכא באשרה ועיר הנדחת מיירי דאף אפרן אסור משום לא ירבק בידך כו', ואכתי קשה למ"ד דאפרן דהוי שלא כדרך הנאתן אינו אסור רק מדרבנן, א"כ י"ל דנקט כתותי לומר רמחמת האי טעמא פסול מראורייתא. אך י"ל דכיון דאמדינן לקמן דף ל"ט גבי לולב, סתם עצים להסקה ניתנו, א"כ האפר הוי כדרך הנאתו ואסור מראורייתא, ושפיר הקשו על לולב דתיפוק ל' משום דלית ב' דין ממון ופסול מראורייתא מהאי טעמא, משא"כ אאתרוג של אשרה לא מצי לאקשויי, דטעמא דלית ב' דין ממון אין מועיל למפסל מראורייתא, משום דהוי שלא כדרך הנאתן, ורו"ק.

והנה במ"ש דקשה הא יש דין ממון דחזי להנות באפרן, והפ"י קשיא ל' דחזי להנות שלא כדרך הנאתן, ונרחק לומר דמיירי שאין בשלא כדרך הנאתן שוה פרוטה, וכן צ"ל לענין האפר. ולענ"ד י"ל דע"כ לא שייך לומר כן אלא לענין קידושין או מעילה כמ"ש התוס' בפסחים (דף כ"ט ע"ב), משא"כ כאן, היכא אשכחן שצריך שיהי' האתרוג שוה פרוטה² דהא וראי שפיר יצא אף במקום שאתרוגים מצויים ומופקרים לכל ואינם שוה פרוטה. אך לענ"ד י"ל דבשלמא התם עיקר הדין תלוי שיהי' בדבר שמקדש שוה פרוטה, וכן במעילה אם נהנה מהקדש שוה פרוטה מעל, אך במאי דאמרינן הכא רבעינן דין ממון צריך שיהי' שוה דמי שווי של כל האתרוג ויוכל ליטול בערו כל דמי שווי, דאל"כ הוי כאתרוג השותפין שאע"פ שהוא אתרוג גדול ויש בו כשיעור לכל אחד מ"מ אינו יוצא בו

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ד' קונט' ד' עמוד י"א. דבר זה הועתק מעצם כתי"ק (כת"י ירושלים — מספר 46459-4).

(2) מה דפשיטא ל' דאתרוג א"צ להיות שוה פרוטה, יש להעיר ע"ז מדרבי רש"י בסוכה דף כ"ז ע"ב ד"ה כל האזרח, דמשמע מרביו דכיון דכתיב ולקחתם לכם, צריך להיות שוה פרוטה (עיין במנ"ח מצוה שכ"ה). — אמנם כבר כתבו האחרונים לחלק בזה, דרק היכא דאיכא שותפות, בעינן ש"פ לכל אחד ואחד, אבל אם האתרוג הוא של איש אחד לגמרי בלי שום שותפות, סגי אף בפחות משהו פרוטה (עיין בזה בשערי תשובה על שו"ע או"ח סי' תפ"ב סק"א, ובשו"ת הרי בשמים ח"ג סי' ע"ג ד"ה ונלפע"ד, ובשו"ת שערי רעה ח"ב סי' ר' ד"ה ובהאי ענינא, ובשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' ז' ד"ה ומה שהאריך).

כיון שיש לאחר שותפות בו, והכי נמי אם האתרוג שוה ד' זוזי והאפר אינו רק זוז או שלא כדכ"ג, נמצא שאין בשווי האתרוג הזה רק זוז, והמותר הוא חלק שאסרה תורה באיסור הנאה, ומה לי שהוא של אחר שיש לו בו שותפות או שהוא אסור בהנאה.

אך לפי"ז צריך ליישב הא דפריך מתרומה טמאה דחזי להסיק תחת תבשילו, ולפי מ"ש גם שראוי להסיק אינו קרוי דין ממון כל שאינו שוה לדידי' כל שיווי האתרוג לאכילה. ואפשר לומר רא"ש עפ"י מ"ש התוס' בעירובין (דף ל' ע"ב ר"ה וליפרוש) דהקשו רהא טבל נמי נימא הואיל וראוי לתקנו בין השמשות, ותירצו דלא אמרינן הואיל בדבר שאינו ראוי לשום אדם. ובוזה כתב בשער המלך (בפ"ח מהל' לולב הלכה ב') ליישב קושית מהר"מ בן חביב על רש"י דגבי תרומה טמאה נימא אי בעי מתשיל, ואע"ג דהדרא לטבלא, מ"מ הא לרש"י יוצא בטבל, וע"ז כתב רס"ל כהתוס' דלא אמרינן הואיל כשאינו ראוי לשום אדם. אך נראה דזה א"ש לענין היתר אכילה, אבל אם נימא דלא בעינן היתר אכילה רק דין ממון שפיר י"ל הואיל ומתשיל, כיון דעכ"פ יש בו דין ממון גם לדידי' ע"י הסקה תחת תבשילו, ממילא כיון דיש בו תפיסת יד לדין ממון שפיר אמרינן הואיל. וזהו קושית הש"ס, דהא חזי להסיק, וכיון שיש לו זכ"י בו לדין ממון אע"ג שאין זה מועיל כל שאין לו בו הנאת כל שיווי האתרוג, מ"מ מחמת זה אמרינן הואיל ואי מתשיל והדרא לטבלא ויש לו זכות בכל שיווי האתרוג שבידו להפריש ממקום אחר כמ"ש הר"ן והרישב"א בשם הרמב"ן.

ובהכי א"ש מה שהקשיתי דגם ערלה חזי להסיק אליבא דרבנן דס"ל אין שבח עצים בפת, ומצאתי בשער המלך הל' חמץ שהקשה כן להר"י בפסחים דף ע"ה. ולפי מ"ש לק"מ, דערלה דלא שייך מתשיל, מה שראוי להסיק לכר אינו מועיל, כיון שאין לו בו שיווי דמי כל האתרוג כדכתיבנא.

אך לענ"ד י"ל דבלא"ה לק"מ, דבערלה אע"ג דאין שבח עצים, היינו שהתבשיל שרי, אבל מ"מ הוא אסור בהנאה זו לאפות ואיסורא קעביד שנהנה מערלה, ודוקא בתרומה טמאה שבהיתר הוא מסיק תחת תבשילו. אך מרבירי התוס' בשבת שהקשו למה לי היתר בתרומה טמאה דהא למ"ד אין שבח עצים בכל איסורי הנאה מותר, נראה דס"ל דאף איסורא ליכא דלא מיקרי נהנה כיון דאין שבח עצים בפת וצ"ע.

ובזה מיושב מה שהקשה אא"ז מהרש"א על התוס', דלמה הוצרך לומר דבעי היתר אכילה נימא דטעמא דתרומה טמאה משום כתותי, ולפי מ"ש י"ל רא"ש, דהנה הפ"י כתב לתרץ קו' התוס' דלא שייך כתותי כיון דתרומה טמאה חזי להסיקו כו', וגם ערלה חזי שלא כדרך הנאתו, והנה מ"ש משום שלא כדרך הנאתו הוא דחוק, וגם לפי מ"ש הרשב"א והרישב"א בקידושין שלא כדכ"ג לא מחשיב הנאת בעלים דיש עליו רשות כל אדם, אך מ"ש בתרומה טמאה משום דחזי להסיקה אינו כתותי, שפיר י"ל כן, אך י"ל בדעת התוס' רס"ל דשפיר יש לפוסלו משום דין ממון, ואתה בא להכשירו בזה שראוי להסיקו, בזה י"ל כתותי.

בענין פטורא דנשים ועבדים מסוכה ובדין לולב צריך אגד

מהנאון מוה"ר שמואל הלוי קעלין בעל מחצית השקל זצ"ל¹⁾

סוכה דף כ"א ע"ב. תניא א"ר שמעון כו', למדנו שהעבדים פטורים מן הסוכה כו', וכתבו התוס' ד"ה למדנו כו' ואע"ג דהאי מצות עשה שהזמן גרמא איצטריך לאשמועינן דלא תימא שחייבין משום דכתיב תשבו כעין תדורו כדלקמן דף כ"ח עכ"ל. וצ"ב למה נקטו תי' ראביי ושבקי תירוצא דרבא התם ס"ד נילף ט"ו ט"ו מחג המצות, ואע"ג דראביי הוזכר תחלה, ובזה לא שייך לומר הלכתא כרבא לגבי אביי, כיון דלא פליגי לענין דינא, מ"מ עכ"פ ה"ל להזכיר גם תי' רבא. ובאמת הרשב"א בשיטותיו הביא ב' התירוצים של אביי ושל רבא.

ונלע"ד דהתוס' א"א להם להביא כי אם תי' אביי, והרשב"א לשיטתו הוצרך להביא שניהם. דהתוס' בקדושין דף ל"ד ע"ב ד"ה סר"א כו' הקשו לרבא ל"ל הקישא גבי כל שישנו בכל תאכל, לחייב נשים במצה, תיפוק לי' אי אמרת דפטורין ממצה ל"ל האזרח לפוטרין דלא נילף ממצה, הא גם במצה פטורין, ותי' דאי לאו הקישא רמזה הוי ס"ד האזרח אתי לרבווי נשים, ע"ש. והקשה בס' עצמות יוסף הא האזרח אינו רק אסמכתא, אבל פטורא דנשים מסוכה אתי' מהלמ"מ כדמסיק לקמן דף כ"ח, נמה דנקט הש"ס בקדושין האזרח, לשון הברייתא נקט, אבל לעולם הכונה על החלמ"מ, וכן נראה מדברי רש"י שם ע"א ד"ה האזרח כו', ברייתא היא במס' סוכה, עכ"ל. א"כ איך תירצו התוס' דהוי ס"ד דאתי לחייב נשים בסוכה, הא החלמ"מ ברור מלילה דהנשים פטורין, ומסקנת רביו, דהתוס' הוי ס"ל דהש"ס התם בקדושין אזלא לפי הס"ד דאתי מהאזרח ולא מהלמ"מ מרלא הזכיר הש"ס בקדושין מן הלמ"מ ונקט קרא דהאזרח, ע"כ. ולענ"ד אין זה מספיק.

וי"ל לענ"ד דהוכחת התוס' הי', דמהרש"א הקשה בסוכה דף כ"ח מאי פריך ל"ל הלכתא ת"ל דה"ל מ"ע שהז"ג, הא איצטריך דאי לאו הל"מ הוי ס"ד דה"א דהאזרח לא אתי לרבווי גרים אלא נשים, ותי' אי אמרת דלא איצטריך לפטור נשים כ"א משום ה"א דהאזרח, א"כ איך אמרה הברייתא אזרח בין נשי ובין גברי, ת"ל האזרח להוציא נשים, וא"כ מ"ש תחלה בין נשי ובין גברי אע"ג דהוי מ"ע שהז"ג ע"כ משום דס"ד דה"א דהאזרח רבינהו, ואיך יביא מאותו מיעוט עצמו אסמכתא לפוטרין, טפי ה"ל למסמך על קרא אחר, א"ו דס"ל לברייתא דס"ד לחייב נשים ממקום אחר, ולכך הוצרך אביי ורבא לתירוצם. אך על הברייתא נופה קשיא למה לא ס"ל דס"ד מה"א דהאזרח, וה"ל להסמך הפטור על מקרא אחר,

1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ר' קונט' א' עמוד י"ב. — חידושי הללו הועתקו מעצם כתי"ק והגיע אלינו מאת ידידנו האברך היקר החשוב והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. יעלהו הש"ת על במתי ההצלחות.

וע"ז מסיק דמסתבר לברייתא, דיותר מסתבר לאוקמי ה"א לרבות גרים מנשים, עכת"ד. אך לא ביאר לנו טעם לדבר, וי"ל לענ"ד, דהוי ס"ל דווראי למסקנת הש"ס בקדושין דנשים פטורין ממ"ע שהז"ג מהקישא דתפלין, וזה ילפותא נמורה דאיכא מ"ד דעדיף מגז"ש, וכן למ"ד משום דהוי מצה והקהל ב' כתובים, או עס שמחה ג' כתובים, דה"ל כמו מיעוט נמור כמ"ש התוס' בקדושין, א"כ טפי מסתבר לרבות גרים דליכא מיעוט נמור לפוטרי, אע"ג דכתיב בישראל, וכמ"ש התוס' בסוכה דמצינו כמה פעמים דכתיב ישראל ואעפ"כ א"צ רבוי לגרים, אבל נשים פטורא דידהו הוי ילפותא נמורה מהיקשא או מב' כתובים, משא"כ לס"ד דהש"ס דקדושין דלא אתיא כי אם כמה מצינו מתפלין, אין לימוד זה עדיף ממיעוט דישאל, והדרא קושית מהרש"א לדוכתה. וע"כ הש"ס בקדושין דאזיל לפי מאי דס"ד דנשים פטורין ממ"ע שהז"ג ממה מצינו מתפלין ע"כ דלא אסיק אדעתא הל"מ, דאל"כ תיקשי ל' ה"א דהאזרח, וע"כ לרבווי גרים כרמסיק בסוכה, א"כ תיקשי קושית מהרש"א, מאי פריך תיפוק ל' דהוי מ"ע שהז"ג, דמ"מ הוי ס"ד דה"א דהאזרח מרבה נשים, ולפי הס"ד לא שייך תי' מהרש"א, א"ו דהוי ס"ל דה"א דהאזרח ממעט נשים, וא"כ שפיר פריך ה"א דהאזרח ל"ל ת"ל דה"ל מ"ע שהז"ג, וא"כ שפיר תי' התוס' בקדושין לפי אותו הוי אמינא, אי לא כתיב הקישא גבי מצה הוי ס"ד דהאזרח אתי לחייב נשים.

אך לפ"ז תיקשי לפי המסקנא דאתיא פטורא רנשים מהל"מ הדרא קושית תוס' לדוכתא, ל"ל הקישא גבי מצה ת"ל מדאיצטרך הל"מ גבי סוכה, ולפי המסקנא לא שייך תי' התוס', כמ"ש העצמות יוסף כיון דאתיא מהל"מ, אך לפי המסקנא בלא"ה אין מקום לקושית התוס', רמהרש"א בקדושין שם הקשה, מאי קשיא להתוס' ל"ל הקישא גבי מצה הא איצטרך שיהי' מצה והקהל ב' כתובים דלא נילף כל התורה מהקהל, ותי' דרברי התוס' אזלי טרם דאסיק אדעת' הא רמצה והקהל ב' כתובים, אבל לפי האמת דירעי' מתירוץ הש"ס דמצה והקהל ב' כתובים, אין מקום לקושית התוס', רי"ל כקושית מהרש"א דאיצטרך הקישא גבי מצה דלא נילף כל התורה מהקהל. אמנם מהרש"א כתב שם אי ילפינן כל התורה מהקישא דתפלין גם להמסקנא קשיא קושית התוס' ל"ל הקישא גבי מצה, וא"כ ע"כ צ"ל דהכא דאמר ס"ד נילף ט"ו מחג המצות לא ס"ל הקישא דתפלין, אלא משום דהוי ל' מצה והקהל ב' כתובים, דאל"כ תיקשי לפי המסקנא דפטורין מסוכה מהל"מ, קושית התוס' ל"ל הקישא גבי מצה כנ"ל, וק"ל.

והתוס' ביבמות דף ר' ע"א ר"ה דכתיב הקשו רה"ל למדרש סמוכין, לא תלבש שעטני גרילים תעשה לך, כל שישנו בלא תלבש שעטני ישנו בגרילים תעשה לך, והני נשי הואיל ואיתניהו בלא תלבש שעטני חייבין בציצית, כדרדשינן גבי מצה, אע"ג דגבי מצה הוי הקישא, דאסורא דלא תאכל חמץ עם עשה רמצה כתובים בחד קרא, משא"כ שעטני כתובים בתרי קרא, מ"מ ניהו דהקישא לא מיקרי, סמוכי' מיקרי, ותירצו דהא דנשים פטורין מציצית, משום דה"ל מ"ע שהז"ג ילפי' מהקישא דתפלין, והיקש עדיף מסמוכין, משא"כ מצה דג"כ הוא היקש, והקישא דכתיב בגופי' עדיף, וסיימו, ולמ"ד תפלין לאו מ"ע שהז"ג וילפי'

משום דהוי מצה שמחה ותקלה ג' כתובים, נשים חייבות כציצית מסמוכין, עכת"ר. ור' שמעון מצינו במנחות דף מ"ג דס"ל נשים פטורין מציצית ע"כ ס"ל תפלין ה"ל מ"ע שהו"ג, ויליף בהקישא כל התורה לפטור נשים מן מצות עשה שהו"ג כי היכי דלא תיקשי ל' קושיית תוס' ביבמות הנ"ל, וא"כ א"ש דברי התוס' בסוכה דף כ"א הנ"ל, שלא העתיקו כי אם תירוצא דאביי, ושבקו תירוצא דרבא, דס"ד נילף ט"ו ט"ו מחג המצות, דהא תנא דברייתא שם הוא ר' שמעון, ור' שמעון דיליף דנשים פטורין ממ"ע שהו"ג מהקישא דתפלין ע"כ ל"ל דרבא, דאל"כ הדרא קושיית התוס' בקדושין הנ"ל למקומה, ל"ל הקישא גבי מצה ת"ל מראצטרך לפטור נשים בסוכה, דהא לפי האמת אתיא פטורא דידהו מהלמ"מ, ולא שייך תי' התוס', כמ"ש העצמות יוסף, וכג"ל. אך לפ"ז דלר' שמעון ע"כ צ"ל תשבו כעין תדורו היא דרשה גמורה, ול"ל לרבא לומר ס"ד אחר דנילף ט"ו ט"ו מחג המצות, וצ"ל דרבא מוסיף על דברי אביי שאמר ס"ד תשבו כעין תדורו כו', ואמר דבא מודינא לך דתירוצא אמת, אלא דלדידן דלא קי"ל כר"ש איכא תירוצא אחר, דס"ד נילף ט"ו ט"ו כו'.

אמנם הרשב"א כתב בסוכה דף כ"ח הא דלא סגי ל' לרבא בתירוצא דאביי, דס"ל דתשבו כעין תדורו לא דרשינן כי אם למלתא אחריתי, ולא לענין דבעינן איש ואשתו, (ועיין בתוס' סוכה דף כ"ו ע"א ד"ה פרצה כו'), א"כ לדירי' תיקשי א"א דר"ש ע"כ אית ל' דס"ד תשבו כעין תדורו דבעינן איש ואשתו, מנ"ל לרבא דרבנן לא ס"ל, ולכך הוצרך הרשב"א לומר דרבא ס"ל דגם ר"ש ס"ל ס"ד למילף ט"ו ט"ו מחג המצות, ולכן העתיק הרשב"א דף כ"א לר"ש תי' אביי ורבא, ואי דר"ש ע"כ ל"ל כדרבא, דא"כ תיקשי לדירי' קושיית תוס' בקדושין ל"ל למסקנא דאתיא סוכה מהלכה, ל"ל הקישא גבי מצה כנ"ל, י"ל דהרשב"א ס"ל כשיטת המפרשים שחולקים על תוס' דקדושין ואומרים דאין זה קושיא ל"ל הקישא, הא איצטריך למילי טובא, דאינו יוצא כי אם בדברים הבאים לידי חימוץ, ועוד ררשות אחרות, ודו"ק.

אך לפי האמת תיקשי לשיטת התוס' לפי המסקנא, קושיית התוס' בקדושין לרבא, דהא א"ל גם לאביי קשיא קושיית תוס' בקדושין ולא שייך לאביי תי' התוס', וחינו איפכא ל"ל פטור דנשים בסוכה, ואי דס"ד רחייבות דבעינן תשבו כעין תדורו, א"כ תיקשי ל"ל הקישא גבי מצה נילף ט"ו ט"ו מחג הסוכות, והאי גז"ש ע"כ גם אביי ס"ל דגמרא גמירי לה לענין דברים אחרים, ועיין בסוכה דף כ"ו ע"א לרבנן דר"א דשם, ולפי המסקנא ניחא לאביי דילפינן מהקישא לפטור נשים ממ"ע שהו"ג א"כ אי לא הוי כתיב הקישא גבי מצה לא הוי ידעינן אי נילף חיובא מסוכה בגז"ש או לפטור מהקישא דתפלין, דזה מחלוקת אי גז"ש עדיף או הקישא עדיף, ועיין בכללי הש"ס הנדפסים סוף ברכות, וכ"ז לאביי אבל רבא לפי הנ"ל ע"כ לא יליף מהקישא אלא משום דה"ל מצה והקהל שני כתובים, ואי אמרת כדברי התוס' דגם רבא ס"ל דרשא תשבו כעין תדורו לענין איש ואשתו, תיקשי לרבא קושיא הנ"ל, ויש ליישב, ודו"ק.

כתב הטור א"ח ס"ס תרמ"ו היו ענביו מרובים מעליו וכו' אין ממעטין אותו ביו"ט ואם מיעטן כשר. וכתב הרב"י וז"ל, במשנה דף ל"ב היו ענביו כו' ואם מיעטן כשר ואין ממעטין אותו ביו"ט משום רמתקן מנא, ואמרינן בגמרא דאם עבר וליקטן כשר ולפיכך היפך רבינו לשון המשנה וכתב אם מיעטן כשר, אחר ואין ממעטין אותו ביו"ט, ללמדנו דאם עבר וליקטן ביו"ט כשר, עכ"ל. וצריך ביאור דאמאי לא סגי לי' למנקט לשון המשנה, דהא במשנה רתני תחלה ואם מיעטן כשר ואח"ז ואין ממעטין אותו ביו"ט ואפ"ה דייק הש"ס מיני' [דעבר] וליקטן ביו"ט כשר, (כאשר יתבאר אי"ה להבא הדיוק).

ויו"ל לענ"ד עפ"י מ"ש בס' כפות תמרים שם דף ל"ג ע"א ברש"י ד"ה יש דיחוי כו', כשם שנוהגת אצל קרבנות דאם נראה ונרחה אמרינן ידחה כו', והשתא לא דייק בין דיחוי מעיקרא לנראה ונרחה כו', עכ"ל. וכתב עליו בס' כפות תמרים וז"ל, דברים הללו אם הם דברי רש"י קשים בעיני דעל מי כיון רש"י, דהשתא לא דייק, אם על ר' ירמ' כו' הדבר ברור דבעי דר' ירמ' בדיחוי מעיקרא, ואת"ל כו', אכתי יסתפק כו', בנראה ונרחה כו', ואם נאמר דרש"י נתכוין על הפשטן כו', שפיר קפשיט משום דהרבר ק"ו מה כיסוי דהוא נראה ונרחה כו', ולכן לבי אומר לי דאין אלו דברי רש"י כו', עכ"ל.

ולענ"ד יש ליישב קושייתו, ובזה יתיישב מה שכתב רש"י בקרבנות דאם נראה ונרחה אשר מזה הבינו התוס' דרש"י רימחו לנראה ונרחה, ועמ"ש מהר"ם לובלין דרש"י לשיטתו אזיל, ואקדים ליישב עור קושיא ב' שהקשה בס' כפות תמרים הנ"ל במה ראסיק ש"ס אם מיעטן כשר כו', קסבר אנר הומנה בעלמא, והקשה וז"ל, וקשה לפ"ז ס"ס מאי קמ"ל מתני' במאי רתנו ואם מיעטן כשר הרי בסיפא דקתני ואין ממעטין ביו"ט פשטי' לקמן דריחוי מעיקרא לא הוי דיחוי, וא"כ תך רישא למאי איצטרבא, וצ"ע, עכ"ל.

ולענ"ד י"ל דע"כ הא דרייק הש"ס מסיפא דקתני ואין ממעטין אותו ביו"ט הא מיעטן כשר, ע"כ הדיוק דאי אמרת אם מיעטן פסול אמאי אין ממעטין הא לתא דאיסור מיעוט הוא משום תיקון מנא, ואי אמרת דפסול הלא אין בו תיקון מנא, ובחיות כן א"ל לפי הנראה מדברי רש"י ל"ג ע"א ד"ה ולולב מסוכה לא יליף כו', והאי דנקט פלוגתייהו במיעטן ביו"ט משום מסתמא בתר דאגריה הוא דהא ביו"ט לא אנר לי' כו', עכ"ל, שמעית מיני' תרתני, חדא רלמ"ד לולב צריך אנר אי אנרו אפילו מעי"ט חל עליו שם דיחוי, מדקשיא לי' רה"ל לאשמעי' בעי"ט וכמ"ש מהרש"א, אידך, דאפי' ביו"ט מקמי' ראגרו למ"ד צריך אנר אכתי לא חל עליו שם דיחוי והכל תלוי באגודה ולא בזמן, דאלת"ה אלא אפי' קודם שאגרו אם כבר נכנס יו"ט חל עליו שם דיחוי, למאי איצטריך לסיים מסתמא בתר דאגרי' כו', ור"ל דאי הוי נקיט מעי"ט ה' צריך להאריך דאיירי שאגרו, משא"כ ביו"ט לא צריך לפדש שאגרו דסתמא כך הוא, ת"ל דבי"ט אפי' לא אנרו מיקרי דיחוי, אלא וראי דאף ביו"ט קודם אנר לא חל עליו שם דיחוי, וא"כ אכתי תיקשי מנ"ל לחוכיח מסיפא דיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי מדכשר אם מיעטן ביו"ט דאל"כ לא הוי מיקרי תיקון, ולמה אין ממעטין אותו כנ"ל, דלמא איירי קודם אנר דאכתי לא חל עליו

שם דרחוי ולכך אם מיעטן כשר, ואין לומר אכתי לא הוי תיקון דהא בי"ט לא מצי אנר לי' כמ"ש רש"י, והא קיימינן השתא דאין לולב צריך אנר, אכתי מיקרי תיקון לגבי חה"מ דאז יהי' שרי לאנרו, ושפיר קאמר דאין ממעטין, (וודאי בברייתא דקתני עבר ולקטן פסול כו', שפיר כתב רש"י דע"כ בתר דאנרי' דבי"ט ל"מ לאנרי' ומסתמא פלוגתיהו אי כשר או לא הוא אי כשר ביומו ולא בחה"מ, משא"כ במתניתין דלא הוזכר מדין הכשר רק מאיסור מיעוט, שפיר י"ל דאסור המיעוט משום דהוי תיקון לחה"מ).

אמנם זה אינו רא"כ הוי צ"ל דמתני' ס"ל לולב צריך אנר, דלמ"ד אין צריך אנר, וודאי אפי' קורם שאנרו חל עליו שם דרחוי, והא אי אמרינן דמתני' ס"ל דרחוי מעיקרא הוי דרחוי, ע"כ צ"ל דמתני' ס"ל א"צ אנר, דאל"כ תיקשי רישא דאם מיעטן כשר, דמיניה רצה לדייק דרחוי מעיקרא לא הוי דרחוי, ומשני דאנר הזמנה בעלמא, ולשיטת רש"י כמו שפירש מהרש"א ברש"י ד"ה ולולב מסוכה לא יליף כו' הג"ל, ע"כ צ"ל משום דס"ל לולב א"צ אנר לכך לא הוי רק הזמנה בעלמא, ול"מ דרחוי מעי"ט.

ובזה נתיישב קושית ספר כפות תמרים השני' הג"ל, דלמה לי רישא אם מיעטן כשר, כיון דמוכרח מסיפא דרחוי מעיקרא לא הוי דרחוי, וא"כ אפי' לא הוי הזמנה מה בכך מ"מ לא הוי דרחוי, מ"מ אי לא הוי תני בבא דרישא לא הוי ירעינן כלל דרחוי מעיקרא לא הוי דרחוי, דה"א דמתני' ס"ל צריך אנר ומיירי קודם שאנרו כנ"ל, ולכך איצטריך בבא דרישא, וא"כ ממ"נ מחד מהני בבא מוכח דרחוי מעיקרא לא הוי דרחוי, אי קסבר צריך אנר א"כ מוכח מרישא, דל"ל הזמנה בעלמא, ואי סבר א"צ אנר והזמנה בעלמא, א"כ מוכח מסיפא דאין ממעטין, וק"ל.

ובזה נבוא ליישב קושיא א' של ס' כפות תמרים הג"ל ברש"י, כמ"ש והשתא לא רייק בין דרחוי מעיקרא כו', דעל מי נתכוין רש"י, דו"ל דרש"י נתכוין לר' ירמיה, ודאייתו, דהוי ק"ל קושית תוס' ד"ה נקטם כו' דהא מצי למפשט דרחוי מעיקרא לא הוי דרחוי ממתני' דאין ממעטין בי"ט, וצ"ל כתי' התוס' דשאני הכא דהוי בידו, וע"ז הוי ק"ל קושית תו' שבספ"ד איך אמר לימא כתנאי, דלמא טעמא דמ"ד אין דרחוי משום דבידו לתקן, ולא הוי ניחא לי' כמ"ש התוס' דהוי מצי לרחויי הכי, אלא הוי ס"ל דהש"ס הכא ס"ל דלא מהני מה שבידו, ואי אמרת יש דרחוי, אפי' במה שבידו הוי דרחוי, ודאיית וסברת הש"ס הוא דמכבי' לי' יש דרחוי אצל מצות, ד"ל דנסתפק אי מצוה יש לה דין קרבן, והוי ס"ל שעכ"פ אין למצוה דין ממוצע, אי אמרת יש דרחוי ה"ה כקרבן גמור, ואי לא אין בו דין דרחוי כלל, ובקרבן מצינו דאפילו במה שבידו מיקרי דרחוי, והיינו אותן ב' דאיית שהביא התוס' בהפריש קרבן והמיר, ובנפגם המזבח, (ובהאי קבל הכשר ונתן לפסול אפשר ס"ל כתיורוצא דר"י מדפתי משמיה דרבא בזבחים שם), ולזה הוי קשיא לרש"י דלמא נם בקדשים מהני היכי שבידו לתקן, והיינו בדיחוי מעיקרא כי

הכא, ושאני הני תרתי מימרא דהוי נראה ונרחה דחמיר, לא מהני מה שהוא בידו, ולזה כתב רש"י דלא דייק ל' בין ריחוי מעיקרא כו', וס"ל דדין א' להם, ומהאי טעמא העתיק רש"י בא"ד בקרבנות בנווני דנראה ונרחה, דמינה דייק אפי במה שבידו, וק"ל.

אך לפ"ז דלרש"י ע"כ לא מהני מה שבידו, תיקשי לדירי' קושיית התוס' דהמ"ל ממתני' דאין ממעטי' בי"ט, ועפ"י הנ"ל י"ל דהוי ס"ל כקושייתי הנ"ל דמתני' ס"ל צריך אנר, ומיירי קודם שאנדר כנ"ל, ואי דא"כ תיקשי רישא ואם מיעטן כשר דע"כ ס"ל א"צ אנר, י"ל דהוי נמי מוקי לה קודם אנר, ואי תיקשי פשיטא כרפריך הש"ס, י"ל דלדירי' לא הוי מלתא דפשיטא, ויש קצת להמתיק הרבר דווראי שלא יהי' חל שם ריחוי מעי"ט קודם אנר זהו מצר עצמותו אינו פשיטא אלא בצירוף דהוי ג"כ בידו אז הוי מילתא דפשיטא, וזהו לפי מה דס"ל להש"ס ע"ב דמה שהוא בידו הוא מעלה, אבל לפי מה דהוי ס"ר השתא דמה שהוא בידו לא מעלה ולא מוריד א"כ גם מעי"ט קודם אנר אינו פשיטא שלא יחול עליו שם ריחוי וק"ל.

ובזה נתיישב גם רברי הטור דלעיל, דלפ"ז אין הרבר מוכרח דאפי' מיעטו ביו"ט כשר דריחוי מעיקרא לא הוי ריחוי אלא אי אמרת רבמה שבידו לתקן לא מיקרי ריחוי, אבל אי מה שבידו אינו מוציא מירי ריחוי, ליכא דאיה, דיי"ל דס"ל לולב צריך אנר, ובין רישא ובין סיפא מיירי קודם אנר, א"כ לא רצה הטור לסמוך אהאי דיוקא כיון דלדירן ראית לן לפנינו ב' הסברות אי לומר דמה שבידו מיקרי ריחוי או לא, ווראי הנמ' פה סתמא דהש"ס רהוא רב אשי לשיטת' דס"ל בזבחים דאפי' בקדשים מה שבידו ל"מ ריחוי, שפיר הוכיח, אבל הטור לא רצה לסמוך כיון דלפנינו אליבא דר' ירמ' וכן שם בזבחים ר' ירמ' מדפתי בשם רבא ס"ל דמה שבידו לא מוציא מתורת ריחוי.

הערות וחידושים במס' סוכה

מהגאון מוה"ר שלמה קלוגר מבראד זצ"ל⁽¹⁾

סוכה דף מ"ו. גמרא, ר' יצחק אמר כל יומא מצות זקנים אפילו יום ראשון, והא קי"ל דיום ראשון דאורייתא וכו'. הנה מכאן יהי' מוכח דלא כרעת החכם צבי בתשובה [ס' ט'] שכתב דאם אין לו כיום ראשון אתרוג הכשר ליום א' רק ליום ב', וברך עליו ביום א' דלא גרע מיום ב'. ולפי הנ"ל יהי' מוכח להיפוך, דא"כ מה פריך, נימא דקמ"ל דאם אין לו אתרוג הכשר ביום א' הוי כאן מצות זקנים ויטול ויברך במה שכשר ביום ב', ולמ"ל לדחוקי טפי, הו"ל לפרש כן, ובע"כ

(1) הועתק מכת"ק. (כת"י ירושלים — מספר 275).

דאינו כן, רק ביום ראשון לא שייך תקנת חז"ל ולא יברך כלל על הכשר ביום ב', וזה ראי' ברורה לפענ"ד.

בדף מ"ח במשנה. ההלל ושמחה שמונה, כיצד וכו'. מנא הני מילי דת"ר והיית אך שמח וכו'. הנה שמעתי אומרים בשם הגאון אמיתי קדוש עליון מוהר"א מווילנא זלה"ה שהקשה רבכל מקום הוי אך למעט וכאן הוי לרבות, ופירש מה שפירש בזה, וגם אני כתבתי בזה כמה פעמים בעזה"י, וכעת בלמדי מס' זו, תמהתי מה זה הערה, הרי עיקר הלימוד של לילי יו"ט אחרון הוא מן הכתוב והיית שמח, דהוא למותר, ותיבת אך הוי גם כאן למעט לילי יו"ט ראשון, והוי גם כאן אך למעט.

ומה דמסיק הש"ס, מרבה אני לילי יו"ט אחרון שיש שמחה לפניו, גם בזה כתבתי כמה פעמים, וכעת ראיתי דאתי שפיר בפשיטות, עפמ"ש דרש"י רהוי ס"ד דלילי יו"ט ראשון יוצא בשלמים שנשחטין מערב יו"ט אף דלא הוי בשעת שמחה וכו', א"כ זה הוי כוונת הש"ס, דמרבה אני לילי יו"ט אחרון שיש שמחה לפניו והוי זביחה בשעת שמחה, ומוציא אני לילי יו"ט ראשון שאין שמחה לפניו, א"כ לא יהי' זביחה בשעת שמחה, וא"ש בעזה"י.

בדף מ"ט ע"ב. גמרא, דרש רבא מאי דכתיב מה יפו פעמיך בנעלים בת נריב, מה יפו פעמותיהן של ישראל כשעולין לרגל, בת נריב, בת אברהם שהי' תחלה לגרים. והנה לכאורה אין ענין זה לזה כלל, אך נראה הכוונה בעזה"י, רהנה ביאת גרים נקראה הליכה, כמו שאמר בועז לרות, ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום, וכן אמר הנביא, ונהרו אליו כל הגוים, והרבה מקראות המורים כן. ונראה דזה נמשך מהליכת ישראל לעלות לרגל, בזה הם גורמין ומושכין את הגרים לבא תחת כנפי השכינה. וזהו שכתוב בפ' ברכה, אף חובב עמים כל קדושי בידך והם תכו לרגלך, והכוונה, ראף שהקב"ה חובב עמים ומקבל מהם גרים, אינן עם בפני עצמן, רק כל קדושי הוי בידך ונחשבינן לישראל וכמ"ש במדרש קהלת בפסוק כל הנחלים הולכים אל הים וכו'. וז"ש, והם, הגרים, תכו לרגלך, למה שאתה הולך לעלות לרגל, עבור כך ילכו הרבה גרים להתרבק בך. וז"ש, מה יפו פעמיך בנעלים, בשעה שעולין לרגל, רבוה נמשכין הרבה גרים להתרבק בישראל, והיינו כי מעשה אבותיך בידך, דאתה בת נריב בתו של אברהם שהי' תחלה לגרים, וא"ש בעזה"י.

פאקסימיליא מכת"ק הגאון בעל חתם סופר זצ"ל

מכתב מהרה"ק מוה"ר אהרן מטשערנאביל זצ"ל*

בעזר"ה.

כבוד ירידות נפשי הרבני המופלא וכו' ר' נטע נ"י, והרבני וכו' ירירות נפשי ר' רפאל נ"י, בכל אשר ימצא את נפשו לדבר ה' ותורתו, יקבל שכרו בזה ובכא בכרכת ה' היא תעשיר.

ירידות נפשינו הרב המופלג הותיק וחסיד הנוכחי ר' שמואל נ"י, נעשק בידי גיסי וישיבי כפר לעלצין, ומלסטים גם חותניהם המנוח ע"ה אשר ציוה לפני מותו לאמור כדבר האמור בצוואתו לטובת חתנו הרב המופלג שי', וכבר כתבתי עריהם אודותיו של הרב שי', והקשו ערפם משמוע לדבר ה', ויוסיפו שגוא אותו כמשפט ע"ה לת"ח. אי לזאת אמרתי אבקש את שאהבה נפשי, עמדו נא לאוהב דבוק לרב חביבי הלזה, בכל מה שיש לאל ידם לדרוש טובתו, כאדם העושה בשלו, לכוף את גיסי שיציתו לדבר ה' אשר יצא מהרבנים רק' מאזור. יחדתי מכתבי אליכם לבעבור כי ידעתכם מתמול שלשום אשר בירם לכוף כאגמון אותם שיעמסו עליהם עול תורה ומצותיו ית', ונא בזה בכל התאמצות למען אשר לא יתפארו לאמור איש הישר בעיניו, ור"ל.

אסים ואו"ש מאדוה"ש ומנאי,

נא' אהרן בהרב המפורסם מה' מרדכי זצוקלה"ה

בדין מצוה דרבים

מהרב הגאון מוה"ר חיים צבי עהרענרייך אבר"ק מאד ז"ל⁽¹⁾

ב"ה.

שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לאהובי ש"ב הבחור כהלכה חרוץ ושנון יניק וחכים ירא ושלם כמו"ה שלמה צוקער שיחי⁽²⁾.

מכתבך היקר עם ד"ת הגיעני זה כביר ומפני טרדות שונות לא השבתי והנחתיו למשמרת, ועתה למלאות רצונך הנה נתתי לבי לעיין בדבר קושיתך על הפו"ז באו"ח סי' תרנ"ה דהתיר לומר לעכו"ם שיביא אתרוג ביו"ט של סוכות מחוץ לתחום, משום דלולב הוי עשה דרבים, ע"ש. איך יפרנס סוגיא דדיש פרק

* מכתב הזה הגיע אלינו מאוצרו הטוב של ירידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמפורסם מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנטווערפן. ברכות התורה יחולו על ראשו.

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ב' קונט' ו' עמוד י"ט. חידו"ת הללו הגיע אלינו מאת נכדו ירידנו האברך היקר החשוב והנעלה בנש"ק מו"ה נפתלי עהרענרייך נ"י. זכרה לו אלקי לטובה.

(2) הוא הרב הנאבד"ק האלאם ז"ל, ראה אודותיו בכר"ש שנה ה' קונ' ו' עמוד כ"ד.

לולב הגזול דאמרי' דלולב הגזול פסול ביו"ט שני משום מצוה הבאה בעבירה, והא מצהב"ע לא הוי רק דרבנן, וא"כ יהי' נדחה במקום מצוה.

הנה בגוף הקושיא יפה כוונת לדעת הרב האלגאזי ז"ל בס' ארעא דרבנן, וכתב שם מכח זה לחדש מסברא דנפשי' דלולב וכן בשופר דכל א' מקיים מצותו וא"צ לחבירו, לא מקרי מצוה דרבים יעו"ש, והנה לענין לולב, במחכת"ה נעלם ממנו להביא שר המסכים הרב המג"א רס"י תמ"ו שכ"כ רבכה"ג לא איקרי מצוה דרבים, ועי' מחה"ש סי' תרנ"ה סק"ב נראה שהחזיק ג"כ בשיטת המג"א ע"ש, וע' מועד קטן י"ד ע"ב, וברא"ש שם במ"ש ליישב דברי הב"ה נ שמופריש כמג"א, וע"ע ברא"ש ברכות י"ז, אבל מ"ש דגם שופר לא מקרי מצוה דרבים זה תמוה שלא נחית כלל לדברי השבולי לקט בשם ר"ת שהביא המג"א שם דס"ל דשופר מקרי ג"כ עשה דרבים כיון דמהני בזה שיהי' היחיד מוציא הרבים ידי חובתם, (ועי' בס' נחל אשכול ח"ב ברפי הספר קל"ה דנעלם ממנו ג"כ דברי השבולי לקט שהביא המג"א הנ"ל).

אמנם בעיקר הדבר מה שתקשה מהא דמצהב"ע ל"ה ג"כ רק דרבנן, הנה לכאורה בפשיטות יש לחלק דהתם עכ"פ העבירה ראיסור גזל הוא מה"ת, משא"כ התם בנדרון דהטו"ז עיקר האיסור דתחומין לא הוי רק דרבנן, אולם כעין קושיא זו תקשה ג"כ בשו"ת מהרי"א או"ח סי' קצ"א, אך ביתר שאת, דהא אמרינן במס' ברכות מ"ז ע"ב גבי מעשה בר"א, דבמצוה דרבים לית בי' משום מהב"ע, א"כ מדוע לולב הגזול פסול ביו"ט ב' משום מצהב"ע הא הוי מצוה דרבים, ומוכח מזה כשי' המג"א הנ"ל דלולב לא איקרי מצוה דרבים כיון דאין מוציא רבים ידי חובתם, ע"ש. ובזה הי' מקום לפרש בהא דסוכה דף מ"א דאי' התם מנה"מ דאין אדם יוצא בלולבו של חבירו, דת"ר ולקחתם שתהא לקיחה ביד כאו"א, לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול, וקשה דלקמן דף מ"ג ניהא דמביא כל חברייתא, וחכא הו"ל להביא רק עיקר דררש לכם להוציא שאול וגזול, ולמה מביא תך דרש דולקחתם, ומצאתי בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' קפ"ב דמרדק שם ג"כ בזה ע"ש, ולמ"ש א"ש בטו"ט, דלכאורה יקשה לשיטת הטו"ז דלולב הוי מצוה דרבים, א"כ נימא דלכם ממעט רק הגזול ולא שאול, וא"ל דגזול ממילא הוי מצהב"ע, ז"א דהא הוי מצוה דרבים, ול"ש מהב"ע, ומעתה נ"ל דלכן הקדים הש"ס דרש שיהי' לקיחה לכל א' וא', א"כ שוב לא הוי מ"ע דרבים, כמ"ש המג"א הנ"ל, וממילא גזול פסול משום מצהב"ע, ואתיא קרא למעט שאול, וא"ש.

אמנם באמת הטו"ז הנ"ל פשיטא לי' דלולב יפה כחו דהו"ל ג"כ מצוה דרבים, ורלא כמג"א הנ"ל, ועיי' בתשובת חות יאיר סי' קי"ב, ותשו' חת"ס יו"ד סי' רס"ב מ"ש ע"ד המג"א משבת קל"ב, וע"ע בתשו' מהרי"א או"ח סי' ק"א, וסי' קצ"ח, ויו"ד סי' קנ"ט, א"כ קושית המהרי"א עומדת בתוקפה, מדוע לולב הגזול פסול ביו"ט ב' משום מצהב"ע הא הוי מצוה דרבים, ומבואר בהא דר"א דמצוה דרבים לא שייך בי' מצהב"ע, וע"ש במהרי"א מ"ש בזה. והנה גם לפי"ד שם קשה טובא במ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' שופר, דשופר הגזול משו"ה יוצא משום דאין גזל בקול, ועיי"ש בהראב"ד, וב' מעמים בירושלמי, ועיין

בהה"מ ובלח"מ שם, משמע מזה להדיא דלולי סברת אין גזל בקול הוי ב"י משום מצהב"ע, והא בתק"ש שמוציא רבים י"ח לכ"ע הוי מצוה דרבים, ובפרט דהמעין בירושלמי יראה שזה סברת ר' אליעזר שם במ"ש תמן בגופי' הוא יוצא כרם הכא בקולו הוא יוצא וכו', והא לר' אליעזר לשיטתו במצוה דרבים לית ביה משום מצוה חבאה בעבירה, והוא באמת לכאורה דבר הצע"ג לפימ"ש בנוכ"י מהר"ק ותשו' מהרי"א בפשיטות דהא דקאמר בגמ' ברכות והא הוי מצהב"ע, הוא כשאר מהב"ע.

והנה מתחילה אמרתי בלבי דדוקא בהך דר' אליעזר דכתבו הר"ן וכן הריטב"א בחירושו דמשחרר עבדו עובר בעשה דל"ה עשה נמורה רק אסמכתא, דא"כ היכי דחינו ל"י משום מצוה דעשרה בב"ה, ע"ש. (ויש כמה פעמים דקאמרי עובר בעשה ואינו אלא אסמכתא, ע"י חוות יאיר סי' ט' שכ"כ להדיא), ועיין בשו"ת פרח משה אהרן ח"א סי' כ"ט דכתב דהריטב"א והר"ן סוברים דהוי רק מדרבנן, (וכן מבואר בס' זובח תורה בהקדמתו, ומביאם הגאון חיד"א ז"ל בספרו יעיר אוזן מערכת עשה אות כ"ג, ועיין בס' קהלת יעקב אלגזי בתוסד"ר אות רנ"ג, ובס' שב שמעתתא לבעל שמן רוקח שער י"א אות ט"ז שהאריכו בזה), לכן שפיר מקילין במצוה דרבים, משא"כ בהאי דלולב הגזול וכן בשופר גזול דאיסור גזל הוא מדאורייתא, אף אם הוא מצוה דרבים מ"מ פוסל מהב"ע, ואך לדעת הרמב"ם שבמנין המצות שמנאו לעשה נמורה, וכ"כ הסמ"ג עשין פ"ב והחינוך מצוה של"ב, והרשב"א במקומו, ובתשובות ח"א סי' קנ"ז, וע"י אלגזי שם רכן נראה מסתימת דברי התוס' בסוגין, ודברי הרי"ף והרא"ש והטור בס' רס"ג, ור"י במשרים נתיב י"ג ע"ש, ואי משום קושית הר"ן דאי נימא דעשה נמור היכא דחינו עשה שבתורה משום האי מצוה, כבר תי' הרא"ה ז"ל בס' החינוך מצוה שמ"ב, ע"ש, ליתא למ"ש.

אמנם נלע"ד דדוקא בהך דר"א דרק ר"א עביד איסורא, וכולהו מקיימים המצוה⁽³⁾ שוב גם ר"א לא עביד איסורא, דבכה"ג אומרים חטא בשביל שיזכה חבירך כיון דלא פשעו, ועיין בתוס' שבת דף ד' ד"ה אומרים מה שכתבו בהא דר"א משום מצוה דרבים שחרר כו', ובהגהש"ס שם, א"כ שפיר משני הש"ס מצוה דרבים שאני וליכא איסורא, אבל בהאי דשופר גזול שמוציא רבים י"ח וא"כ שפיר צריך ליתן טעם דאין גזל בקול, דאם הי' גזל בקול הי' ג"כ לעומת זה עבירה דרבים מה ששומע קול שופר בגזל, ולענין עבירה דרבים לא תוסף תת כח מצוה דרבים לצאת בו, ושבו לא חלקו בין תוקע לעצמו לתוקע להוציא רבים י"ח, ועי' בתשו' כ"ס חאו"ח סי' ע"ג ד"ה שוב, ובת' מהרי"א או"ח סי' ק"א, וגם בתשו' לבושי מרדכי, וכן י"ל בלולב ביו"ט שני שפיר שייך מצהב"ע, אף דהוי מצוה דרבים, כיון דאיך יקיימו המצוה בלולב הגזול, ועיין.

אמנם כשאני לעצמי נלע"ד והוא עיקר לדעת, דפסול מצהב"ע ודאי שייך גם בשל רבים, דסוף סוף המצוה הוא בעבירה, ושונא גזל בעולה כתיב, או אלה

(3) עיין שו"ת אמרי דוד סי' ק' ד"ה ובוה נבין.

המצות כדברי הירושלמי, אך שם כש"ס ברכות הפירוש דבשביל מצוה דרכים נדחה העשה דמשחרר עבדו ומותר לכתחילה לשחררו מטעם שכתבו הרשב"א והר"ן שם הובא במג"א סי' צ' דהיכא דעשה לטובת עצמו ולא טובת עבד, בכה"ג ליכא איסור כלל, והא דפריך הש"ס מהב"ע הוא, היינו דמה חזית לקיים מצות תפלה בציבור ומתבטל עי"ז המ"ע דלעולם בהם תעבודו, ואם לא ישחררו הלא יקיים המ"ע דלעולם בהם תעבודו, ומאי אולמא האי עשה מהאי עשה אם לא דרוצה לעשות נחת רוח להעבד והדר הו"ל מצהב"ע, ועי"ז משני שפיר מצוה דרבים שאני, א"כ עדיפא העשה דתפילה בציבור ושוב משחררו רק לטובת עצמו לקיים מ"ע דרבים ול"ה כאן שום עבירה כלל, ועיין בליקוטי שו"ת חת"ס סי' פ"ו, ובחדושי לעי"ז דף ס"ב, ובשו"ת תורת חסד סי' ל"ב שהאריכו בזה, אבל ענין גזל בודאי אינו מותר גם בשביל מצוה דרבים לגזול משל חבירו ולקיים המצוה, ממילא כשעבר וגזל לא יצא המצוה והוי מהב"ע, ולק"מ קושית המהרי"א הנ"ל.

וכה ראיתי בספר תיקון משה בקונטרס הלכה למשה לחג הסוכות, שהעיר ג"כ על המהרי"א הנ"ל וז"ל, ואני תמה מאד היכן הוזכר במצוה דרבים לית ב' משום מהב"ע, וש"ס ברכות הכי קאמר, דעשה דרבים דחמירי דוחה עשה הקל, ואפי' בעירנא ל"צ כמ"ש התוס' בפסחים נ"ט ע"א, וממילא ל"ש מהב"ע כמו בכל עשה דוחה לא תעשה, אבל היכי דל"ש עדל"ת ממילא הוי מצהב"ע, ופשוט, עכ"ל. והנה גוף הדבר כמ"ש בביאור אמרם ז"ל מצוה דרבים שאני, באמת כתב כה"ג בטיב גיטין שם בשם המפורשים, וכ"כ בחת"ס גיטין ל"ח. אכן כשאני לעצמי ישבתי בתי' הק' התוס' פסחים נ"ט בא"א דבלא"ה לק"מ, וגם התוס' שתירצו דבעשה דחמוד ל"ב בעידנא ע"כ אין ר"ל דחמירא דיר' הוא במה דהוי מצוה דרבים, מדחביאו סוגיא דגיטין דאין בה זכר למצוה דרבים ולא הביאו סוגיא דברכות ע"ש, וע' בנב"י מהר"ק בסופו, ומכש"כ לשיטת הר"ן דכתב אהא דנתן הש"ס בר"ה ל"ב הטעם בשופר משום דיו"ט עשה ולא תעשה, דל"צ להכי, דאפי' הוי ל"ת גרידא לא דחי לה מכשירי שופר, משום דלא הוי בעידנא דמיעקר כו', הדי דס"ל דגם בעשה דרבים כשופר בעי' בעידנא, וכמ"ש המג"א שם, ע"ש ובטורי אבן ר"ה וריש מס' חגיגה, ומבואר אצלי במק"א באורך בע"ה, ואכמ"ל דהעיקר כמ"ש'ל והוא האמת לפענ"ד, דאין מוכח כלל מגמ' דברכות רבמ"ע דרבים לא אמרינן מצהב"ע כנ"ל, וכזה יתיישבו עוד הרבה קושיות שנתקשו האחרונים, ותו לא מידי קעת, כי כבר האדכתי בענינים אלו הרבה, וגם בישוב שינוי הסוגיות גיטין ל"ח וברכות מ"ב שהקשו המפורשים, ועוד חזון למועד ברצו"ה.

ואתה אהובי חזק ואמץ בתוה"ק, וחפץ ה' בידך יצליח לעלות במעלות הסולם העולה בית א"ל לתפארת כ"ק מר אביך דודי עט"ר הרב הנאון הצדיק שליט"א, וכעתירת לב ונפש ש"ב אוה"נ הדו"ש כולכם באה"ד, הק' חיים צבי עהרענרייך

ברין ספרי תורה קמנים העשויים לילדים לשמחת תורה

נתן סג"ל הורוויץ

רב דקהל בית ישראל

מאנסי, ניו יארק

שאלה: כמה שעושים ספרי תורה קמנים עבור ילדים לשחק בהם, ונעשה על ידי תמונה מס"ת כשר, אם נכון לעשות כן כיון שהקמנים משחקים בו, ופעמים קורעים אותו ומונח על הארץ, האם שייך בשמות אלו דין קדושת השם, או כיון שנעשה על ידי תמונה לא שייך בו קדושה כלל.

תשובה: הנה בשם שנכתב שלא בקדושה דעת הש"ך ביו"ד סי' רע"ו סק"ב דמותר למחקן לצורך תיקון דוקא, ולגזול ולגנוז מותר אפי' שלא לצורך תיקון. וצורך תיקון, היינו כגון שנכתב בס"ת ולא כתב לשמו אז מותר למחקן כדי לתקן הס"ת. ולכאורה צריך להבין מפני מה יהא מותר לצורך תיקון, הרי מ"מ הוא מוחק את השם ויש כאן בזיון השם, ומפני מה נאמר דלצורך תיקון יכולין למחקן. ונדאה עפ"מ"ש המנ"ח בקומץ מנחה מצוה ס"ט דבמחיקת השם יש כאן לאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם וגם עשה דאת ה' אלקיך תירא, דכמו דמוציא שם שמים לבטלה עובר בעשה זו כמו כן עובר נמי במוחק, דמה לי בכתב מה לי בעל פה, ועפ"י תירץ המנ"ח קו' העולם על הא דאיתא בסוף סנהדרין (דף קי"ג ע"א) דר"א אומר עיר שיש בה מוזהא אין נעשה עיר הנדחת משום דיש כאן לאו דלא תעשון כן, וק' מפני מה לא נאמר דאתו עשה דשריפת עיר הנדחת וידחה ל"ת דלא תעשון כן. ועפ"י הנ"ל א"ש דהרי יש כאן עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ע"כ. ולפי"ז מצינו למימר דעשה דאת ה' אלקיך תירא אינו אלא אם השם נתקדש בקדושת ה', אבל אם לא נתקדש ואין כאן שום ביטול קדושה ליכא עשה דאת ה' תירא ואין בה אלא הלאו דלא תעשון כן, וכיון שצריך לתקן הס"ת ומבואר ברמ"א יו"ד סי' ע"ד דהמגיה מקיים מצות עשה של כתיבת ס"ת, ממילא מצינן למימר דכיון דהשם לא נכתב בקדושה ואין כאן רק ל"ת דלא תעשון כן, אמרינן עדל"ת ומותר למחקן. נמצא לפי"ז דלא יהי' היתר זה רק אם מוחק לצורך מצוה, אבל מוחק לצורך תיקון אחר, דהיינו שהי' השם כתוב על כלי ורוצה להשתמש בכלי והשם לא נכתב בקדושה, עכ"פ נשאר הלאו דלא תעשון כן, וממילא שייך איסור מחיקה, וגם איכא איסור בזיון כמו בכל שמות שאינן נמחקין. ולפי"ז לכאורה באותן ספרי תורה שנותנין לילדים לשחק בהם, שייך איסור דלא תעשון כן לה' אלקיכם, אע"פ שהשם לא נתקדש, וכיון שהקמנים מביאים אותם לידי בזיון שמניחים אותם ע"ג קרקע, וגם הרבה פעמים קורעים אותם, ממילא לכאורה אין נכון לעשות כן.

אמנם מ"ש לעיל בפי' דברי הש"ך סי' רע"ו דצורך תיקון היינו לענין תיקון ס"ת דוקא באופן שמקיים מ"ע של כתיבת ס"ת, מצאתי לנגדי דברי שו"ת

נובי"ת חיו"ר סי' ק"פ שכ' על דברי המ"ז סי' של"ז שפסק להתיך המטבעות שכתוב עליהם השם אע"ג רמוחק את השם, כיון דלא נכתב בקדושה, על כן מותר למחקו לצורך תיקון. נראה מזה דכל צורך תיקון מותר. ואפשר דהתם נמי מצות עשה היא, כיון שנמבעו לשם ע"ז יש כאן מ"ע ראב"ד תאבדון. אמנם שם לא הי' בכירור דנעשה לע"ז, כמ"ש הנוב"י שם דהוי רק חשש, וזה לא שייך לומר דספק עשה דוחה ל"ת ודאי, ואפ"ה מותר לצורך תיקון, וממילא אזרא לה סברתי הנ"ל, בפ"י דברי הש"ך, אלא בכל צורך תיקון רשאי למחק השם. מיהו בנידון דידן שנותנים הס"ת לתינוקות לשחוק בהם, ובא לפעמים לידי בזיון, אינו צורך תיקון כלל, ואף לפירוש זה לכאורה אינו נכון לעשות כן.

אמנם מה שיש להסתפק בזה הוא, כיון דהס"ת לא נכתב כלל אלא נעשה על ידי תמונה, אפשר דאין זה כתב כלל, כיון שלא נעשה בידי אדם. וכעין זה מבואר בשירי כנה"ג יו"ד הובא בזכור לאברהם יו"ד הל' ס"ת דאם כתב בדיו על הנייר והניח מקום לבן שנראה בו השם אין זה כתב כיון שנעשה מאליו ומותר לכתוב במקומו שם בדיו, הגם דבשמות ממש אסור כתב על גבי כתב דחשוב כמחק, אבל באופן הנ"ל אין כאן איסור מחיקה, ואפשר דלא התיר רק לכתוב בו שם אחר אבל למחקו י"ל ראסור משום לא תעשון כן, או אפשר דלא שייך לאו זה באופן הנ"ל שאין עליו שם כתב. עכ"פ נוכל לומר דכיון דאין עושים מעשה בידים רק נותנים הס"ת לתינוקות ואין זה רק גרמא בעלמא, ואפי' בשמות גמורים מבואר בגמ' שבת ק"כ ע"ב דגרמא מותר, ק"ו בזה שאפשר שאין עליו דין שמות כלל כיון שנעשה מאליו כ"ש דאין כאן איסור גרמא. שוב ראיתי בשו"ת בית אפרים חיו"ר סי' ס"א שכ' ביורד למים כיון דאינו מוחק תיכף אלא סופו למחק, גרמא זו מותרת כיון שלא נעשה תיכף, וממילא כיון שכשנותן לתינוק אינו ודאי שיקרע ואינו קורע תיכף הוי רק גרמא, ומה שהתינוק עושה אח"כ אין כאן איסור, כמ"ש בשו"ת ב"א שם דאפי' היכי דהוי איסור דרבנן בגרמא, מותר ע"י קטן לעשות גרמא כיון דבאיסור דרבנן מותר אפי' לספות בידים, ועי"ש בס' ס"ב אריכות בענין היתר דקטן, וכן בשו"ת בי"צ חיו"ר ח"ב סי' ק"ז התיר גרמא ע"י קטן, ע"ש דשרי ליתן לקטן עונות שהשם נחקק עליו אע"ג שיעשה מחיקה, ובשו"ת דב"ח ח"ב חיו"ר סי' ק"כ חולק על הב"א הנ"ל, אבל התם מיירי שנותן לתינוק ואומר לו למחק, אבל נ"ד לא דמי להתם כלל, ועי' שו"ת נובי"ת חא"ח סי' י"ז שהק' מפני מה לא הזכיר בטוש"ע הלכה זו של גרם מחיקה, והעלה משום דסובר הטור דאיכא איסור דרבנן משום בזיון ה', אכן זהו רוקא אם נעשה בגדול, אבל בקטן שאינו ברור בשעה שנותנים לו שיבא לירי מחיקה אין נראה שיהי' בזה איסור למסור לקטן. ומעתה זכינו למצוא זכות על מה שנהגו העולם להקל בזה ליתן ס"ת לתינוקות לשחק בה.

ואגב באתי להעיר כמה שראיתי בשו"ת בי"צ חיו"ר ח"ב סי' קס"ג אות ו' שהקשה על הא דמדמה בשבת ק"כ ע"ב גרם כיבוי בשבת לגרם מחיקת השם דל"ד להררי, דשבת דהוי איסור גברא כיון שהוא איסור התלוי בזמן ע"כ מותר גרמא, אבל היכא דהקפידה שלא יעשה דבר זה כמו מחיקת השם רהוא איסור

חפצא, י"ל גרמא ג"כ אסור. ולפענ"ד נראה לתרץ קושייתו עפ"י אשר קרם מאמרנו דבמחיקת השם ישנם שני איסורים, האחד הוא איסור בזיון קודש שהוא משום את ה' אלקיך תירא, והוא ודאי איסור חפצא שלא יתבזה שמו יתברך בשום אופן, ובוה מסתבר דברי הבית יצחק הנ"ל דגם גרמא אסור כי הוא חובת גברא להשתדל לבלתי יבוא החפצא של השם לידי בזיון כלל. והשני הוא לאו של לא תעשון כן לה' אלקיכם, ומסתבר דזה אינו איסור חפצא אלא איסור גברא ככל איסורים בתורה רקי"ל דהוה איסור גברא (ע' ר"ן נדרים י"ח ע"א). וכבר העלנו למעלה ראיסור בזיון הקודש הנלמד מאת ה"א תירא לא שייך אלא היכא שנתקדש השם בקדושת ה', וא"כ בהחיא דמס' שבת (דף ק"כ ע"ב) הנ"ל דמיירי בשחי' השם כתוב על בשרו, ודאי לא מיירי שנתקדש השם, וממילא לית בה העשה של בזיון השם שהוא איסור חפצא, רק הלאו גרידא של לא תעשון כן לה"א שהוא איסור המוטל אקרקפתא רגברא ככל איסורין. ומש"ה שפיר פריך הגמ' שם ררבנן אררבנן, רבשבת ס"ל גרם כיבוי שרי משום דהוי איסור גברא א"כ גם בהי' שם כתוב על בשרו דלית בה אלא איסור גברא של מחיקת השם הי' ראוי לחיות ג"כ גרמא מותר כמו בשבת. וכן מצינו בנבוי"ת הנ"ל (חאו"ח סי' י"ז), דלא שייך כלל לאסור גרם מחיקת השם משום לא תעשון כן אלא משום בזיון השם ע"ש. והוא כדברינו דהלאו דלא תעשון כן, הוא איסור גברא, וגרמא שרי.

והנה הבאתי לעיל קו' העולם על הא ראיאתא בסנהדרין קי"ג ע"א ברייתא דר"א סובר דעיר שיש בה מזוזה אין רנין בה דין עיה"נ משום שנא' לא תעשון כן וגו', והקשו דאמאי לא נימא דערל"ת, וקו' זו הובא גם בשו"ת דב"ח ח"ב חיו"ד סי' נ"ו ע"ש מ"ש. ולפענ"ד הי' אפ"ל דהנה בעהנ"ד בעינן שללה ולא שלל שמים וממעמינן קדשים משריפה, ובמזוזה ושאר כתבי קודש פליגי תנאי, לתנא דמתני' טעונין גגיה ולר"א כיון דאיכא כתבי קודש אין רנין בה כלל דין עהנ"ד, ולכאורה קשה הא רש"י פי' שם דמזוזה הוה שלל שמים, ומאי שנא מקדשי מזבח דאין טעונין גגיה ואפ"ה שאר העיר רגים לשריפה, ונראה לומר דהנה שם בסנהדרין קי"ב ע"ב אמרי' דלדיה"ג דס"ל קדשים קלים ממון בעלים ס"ל דבעהנ"ד ימותו משום רחשיב שללה. והנה מצינו בגמ' פסחים פ"ט ע"ב דהמוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום, ובמל"מ פ"ד מהל' מעילה מדייק לומר דלא אתיא ברייתא זו אליבא דריה"ג דס"ל דקדשים קלים ממון בעלים הן, דלדידי' מהני המכירה, וכן כתב הפני יהושע בב"ק דף ס"ו ע"ש, אמנם הצ"ח בפסחים צ' ע"א העלה דלמסקנת הגמ' אפי' לדיה"ג ל"מ מכירה. ולכאו' קשה מפני מה אינו יכול למכור כיון דהוא ממון בעלים.

ונראה לומר דהסברא, דהגם רעצם הקרבן הוא ממון בעלים אבל הקדושה שבו אינה של בעלים וזה אינו יכול למכור כדי שיכפר בו אחר, כיון דבהקדושה שבה תלוי הכפרה אין לו בעלות עלי', וכ"כ הקצוה"ח סי' ת"ו ס"ק א' דהא דאמר ריה"ג קק"ל ממון בעלים אינו אלא לענין אכילת הבשר שיוכל למכרו מחיים שיאכל הקונה הבשר אבל מודה ריה"ג שהזבח אינו נשחט אלא על שם

הבעלים וא"א לשנות. ולפ"ז מצינו למימר דבכתבי הקודש ישנם שני ענינים, עצם הקלף שעליו נכתבו האזכרות שאין לו קדושה מצד עצמו רק משום האזכרות שבו, כמבואר בשבת קט"ז ע"א, ועוד יש השמות, שיש להם קה"ג, ולפ"ז מצ"ל דהגם דהקלף יש לו בעלות אבל קדושת השמות אין עליהם שום בעלות כיון שהם קדוה"ג, וזה דמיא לקדשים קלים אליבא דריה"ג לדעת הצ"ח וקצוה"ח הג"ל דבשר הקרבן יש לה בעלות וקדושת הקרבן אין לה בעלות. ולפ"ז מצ"ל דסבר ר"א דהיכא דאיכא שללה בלבר יכולין לשרפו, והיכא דאיכא רק שלל שמים כמו קדשי קדשים אין חל חיוב שריפה כלל, אבל היכא דאיכא תרווייהו בחדרי, דהיינו כתבי קודש דהקלף הוא שללה כיון דאינו עצם הקדושה, והשמות הם שלל שמים, הוי דומיא דקדשים קלים לריה"ג דחל עלי' חיוב שריפה, וכאן אין יכולין לקיים מצות שריפה דהרי כתיב לא תעשון כן, וממילא אין נעשית עהנ"ד כיון דבעינן את כל שללה כליל וליכא. ומעתה שוב לק"מ דנימא דעשה דעיהנ"ד ירחח איסור דלא תעשון כן, כי על השמות הק' ליכא שום עשה כלל ודמי לדם מתן ד' שנתערב דם מתן א' רלא אמרי' ערל"ת, כי באותו דבר שעובר הלאו לא מקיים העשה כמ"ש הברוך טעם פרק א'.

ובזה מדויק לשון רש"י שם בסנהדרין שכתב וז"ל, הואיל ואית בה אזכרות א"א לשריפה משום שנא' לא תעשון כן ואנן בעינן שללה וליכא דשלל שמים הוא. וד' רש"י לכאורה אין להם הבנה דפתח במעם דאסור לשרוף השם ומסיים במעם דלא הוה שללה, וכבר עמד עליהם בשו"ת דברי חיים הג"ל, וע' הגהות רש"ש שרוצה לשנות הגירסא ברש"י. ועפ"י דרכינו יונעם לנו דברי רש"י, דממעם דאמר קרא לא תעשון כן לה"א לחור ה' שרי לשורפה משום עשה רוחח ל"ת כקושיית העולם הג"ל, ולכן איצטריך רש"י לומר נמי דבעינן שללה וליכא דשלל שמים הוא, וכוונתו על האזכרות שהם שלל שמים אשר על כן אינו יכול לשורפן כיון שאין העשה של עיר הנדחת חל עלי' כלל, אבל מ"מ יש הקלף של המזוזה שהוא שללה שיש לו בעלות עליהם, וא"א לשורפה בשביל האזכרות שבה כנ"ל, לפיכך אין רגין בעיר הזה דין עיר הנדחת כלל כיון דבעינן את כל שללה כליל וליכא, ותנא דמתני' סובר כמ"ד בבכורות (דף ג' ע"א) דכל משמע אפי' מקצתו, ע"כ ס"ל דטעונין גניזה, רלא רמי לקדשי מזבח שהם שלל שמים לגמרי, אבל כתבי קודש שהקלף הוא שלל הדיוט וטעון שריפה וא"א לשורפה משום דכתיב לא תעשון כן, ע"כ טעון גניזה.

במוגיא דאין פוחתין את הנר

מאיר נתן נטע סג"ל לנדא

מחנך בישיבת בני ציון דבאבוב

ברוקלין, ניו יארק

במס' ביצה דף ל"ב ע"א במשנה, אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי. ובגמ', מאן תנא דפחיתת הנר מנא הוא [קורם שצרפו בכבשן]. אמר רב יוסף (ר' מאיר הוא דתניא כלי חרס מאימתי מקבל טומאה משנגמרה מלאכתו (פי' חקיקתו) דברי ר' מאיר, ר' יהושע אומר משיצרפו בכבשן. והרא"ש כתב, אין פוחתין את הנר מפני שהוא כמתקן כלי. והתמ' גלוי', מדוע שינה הרא"ש מלשון המשנה דתני מפני שהוא עושה כלי. ועור הקשה הקרבן נתנאל ממה שכתב הרא"ש שהוא כמתקן כלי, וקשה אמאי העתיק רבינו הך בבא, הא סתם משנה במס' כלים סוף פרק ר', עד שיצרפנו בכבשן, והלכה כסתם בתרא, עיי"ש.

והנראה בזה בחקם מש"כ בספר יומא טבא לדבנן מהנאון ר' בצלאל דנשבורג ז"ל מפראנ, בהא ראמרינן עלה בנמרא למאי חזי לקבולי ב' פשיטי, וכ' מהרש"א ז"ל, והכא ליכא למיפרך כיון דלא חזי ביו"ט כלל פשיטא דאסור כדפריך לקמן גבי פחמין, דהכא טובא אשמועינן דתורת כלי עליו ולאפוקי מר"י, עכ"ל. ולכאורה דבריו תמוהים מאוד, דתירצת קושית פשיטא, אבל תיקשי לן אמאי יהא שרי לר"י כיון דלא חזי למירי. והשיטה מקובצת כתב דחזי לקבל בו פשיטי לאו דוקא, דה"ה פלפלין ודומיהן לצורך יום טוב, דאלת"ה מדוע יהא שרי לר"י, וצע"ג על מהרש"א ז"ל.

וכתב עלה הנאון ר' בצלאל ז"ל הנ"ל וז"ל, ואולם בכל חיבורי שויתי לנפשי חובה להרר בזכות דמין מהרש"א ז"ל אחרי שכל דבריו הם קורש קדשים, וה' העיר לי אוזן בלמודים, והאיר עיני גם בזה, והוא שראיתי למ"ו הנאון מוה"ר ר' ליב פישלס זצלה"ה בחידושי עמר ליישב דברי הטוש"ע שהביאו דין משנתינו כפירוש"י ולא זכרוהו פי' התוס', והרב"י וכן המנ"א בשם היש"ש זכר דעת התוס'. ואמר מ"ו הנאון ז"ל, דהסמ"ק הקשה על הרי"ף רפסק כסתם משנתינו, והלא יחידאה הוא דמוקמינן לה בר"מ, והיש"ש תירץ דר"י החולק על ר"מ ג"כ יחידאה הוא, ומ"ו אמר ריפה הקשה הסמ"ק דסתם מתני' דפ"ר רכלים סותמת שם כר"י וה"ל לילול בתר סתם בתרא דעדיפא והוא כמו רבים, נגר סתם רחבא דהיא כר"מ, לכן י"ל דלשיטת רש"י דפחיתת נר היינו חקיקה זה אסור לכ"ע אף לר"י, והא דאמר הש"ס מאן תנא ר"מ הוא, זהו דקרק הש"ס מלישנא יתירה דסיים משנתינו מפני שעושה כלי, דזהו וודאי רק כר"מ דלר"י אינו כלי עד שיצרף, אבל איסור מיהת הוי לחקוק כק' התוס' דאסור להתחיל כלי, וא"ש הרי"ף דפסק לרינא דמתני' אתיא אף כר"י, אבל לפי' התוס' דהיינו סלוק קש זהו אסור רק לר"מ ושרי לר"י, א"כ אין הלכה כסתם משנתינו נגד סתם בתרא דכלים, ולכך לא הביאו בש"ע הדין כפי' התוס' דאין כן ההלכה דהוי רק כר"מ, אבל לפירש"י אסור לכ"ע וכאמור עכ"ר פח"ח וש"י, והביאו הצ"ח בשמו בקצרה וקלסו.

ולפ"ז א"ש מאוד דברי מהרש"א, אחרי שעלה בידינו דהחיקה אף לר"י אסור באמת מצד ראסור להתחיל כלי, ואולי קושייתנו מעליו, וראה והביטה נא נעים הקורא מה מאוד עמקו מחשבות רבינו מהרש"א ז"ל, עכ"ל ס' יומא טבא לרבנן.

ולפ"ז יתיישב שפיר דברי הרא"ש ז"ל, דהרי להנ"ל זה בוודאי שאסור לפחות הנר גם לר"י, רק קו' הגמ' על סיום המשנה מפני שעושה כלי, והגם דפסקינן דלא כר"מ, זה רק שאינו נקרא כלי לקבל טומאה עד שיצרף בכבשן, אבל ביו"ט גם בלא צירוף אסור לעשותו, ולכן שפיר שינה הרא"ש הלשון, וכ' אין פוחתין את הנר מפני שהוא כמתקן כלי, ובכוונה לא כתב מפני שעושה כלי, דז"א, דהרי לא פסקינן כר"מ רק כסתם משנה דלא נקרא כלי עד שיצרפנו בכבשן. ולפ"ז מיושב נמי קו' הקרבן נתנאל אמאי העתיק הרא"ש הך בבא, הא סתם בכלים פ"ד עד שיצרפנו בכבשן, ולהנ"ל ניחא דהרי ביו"ט לכו"ע אסור להתחיל לעשות כלי.

שוב מצאתי למרן האור החיים הקדוש ז"ל בספרו ראשון לציון עמ"ס ביצה כ' סברא זו בדעת הרמב"ם ז"ל, שכ' בפ"ד מהל' יו"ט דאין פוחתין לשנים מפני שהוא כמתקן כלי, וק' דמדוע שינה מטעמא דקתני במתני' מפני שהוא עושה כלי, וכ' ליישב דק' איך פסק בהל' יו"ט דאסור, הרי הרמב"ם לא פסק כר"מ שגמר מלאכתו עושהו כלי לגבי קבלת טומאה, וגם לא פסק כר"א בן צדוק שתלוי בחקיקה, א"כ איך פסק כאן דאסור, ותי' האוחה"ק ז"ל דמאי דקאמר הש"ס מאן תנא, לא אעיקר האיסור קאי, אלא אמאי דקתני במתני' מפני שהוא עושה כלי, דמשמע דבהכי משוי' לי' מנא, ואהא קאמר מאן תנא, ודקרק לומר בכח"ג מאן תנא משויא לי' מנא, ולא אמר מאן תנא סתם, או מתני' מנא, אלא ודאי דלכ"ע הוי תיקון, דהא אנן קא חזינו דבזה ניתקן, ולא פליגי בהכי, ובעיקר הדין דאין פוחתין, לכו"ע אסור משעם דהוי דומה למתקן, עכתו"ד בקצרה.

ויש להוסיף דאיתא בגמ' לקמן, ת"ר אין פוחתין את הנר ואין עושין אלפסין חרניות ביום טוב רשב"ג מתיר באלפסין חרניות, ומשמע מכאן שלכו"ע אסור לעשות ביו"ט פחיתת הנר ואינו תלוי דוקא בר"מ, א"כ שפיר פסקו הרמב"ם והרא"ש דאסור לעשות ביו"ט, וע"כ צ"ל דשאני הל' טומאה מהל' יו"ט, דהגם דלגבי טומאה לא נקרא כלי, מ"מ אסור לעשותו ביו"ט. [וע' בראש יוסף כאן שכתב ג"כ דשאני הל' טומאה מהלכות יו"ט, ע"ש].

והנה בהא דת"ר משמע דהוא לכו"ע ולא אתיא כר"מ או כראב"צ, דהרי לשיטתם הרי עושה כלי ויש חיוב חטאת, וא"א לומר דהא דאין פוחתין, הכוונה שאסור וחייב חטאת ג"כ, דא"כ ר"ג פליג ואמר דמותר לכתחילה, וזה לא מיסתבר לעשות פלוגתא רחוקה כ"כ, אלא ע"כ צריך לומר דת"ק אוסר לכתחילה, דנראה כמתקן כלי, ורשב"ג מתיר באלפסין, [וע' בשטמ"ק הטעם דשאני נר מאלפסין, וי"ל משום דעריין צריך חקיקה, משא"כ בנר שכבר חקק וחסר רק צירוף].

ובהנחה הנ"ל דקושית הגמ' מאן תנא פחיתת נר מנא הוא, אינה על עצם ההלכה דאסור לפחות הנר, רק על סיום המשנה מפני שעושה כלי, יתיישב מה

שהקשה בס' תולדות יעקב למוהריק"ש ז"ל בגמ' כאן, איכא דאמרי ר"א ב"ר צדוק הוא דתנן אלפסין חרניות טהורות באהל המת וטמאות במשא הזב ר"א ב"ר צדוק אומר אף טהורות במשא הזב לפי שלא נגמרה מלאכתן [פי' חקיקתן]. ומוכח מזה שהכלי תלוי בחקיקה, וק' דהא אפילו לרבנן אתיא, דהא לדיריהו דפשיטות הקערה חשיב מנא, כ"ש פחיתת הנר, ובאמת כבר קדמו הרשב"א ז"ל בהערה זו, וכ' ואפשר דלאו דוקא ר"א בר"צ, דכ"ש ת"ק, דהא תנא קמא מחמיר טפי מינ', אלא מדלא ידעינן תנא קמא דידי' מאן ניהו, לכן אמר ר"א ב"ר צדוק הוא, וכ"ה בתוס' רי"ד ז"ל, דראבר"צ וכ"ש ת"ק דידי', אלא שבשטמ"ק כאן הביא פירוש הרשב"א בדרך רמז שחולק על זה, וסובר דבוודאי משנתינו דלא כת"ק דראבר"צ.

וממש"כ רש"י ז"ל נתיישב בדרך פשוט, דרש"י כתב, וקסבר ת"ק דכלי ניהו הואיל ומשתמשין בהן כמות שהן הלכך מקבלין טומאה, ולפי"ז א"א לפרש דתנא דמתני' דתני מפני שעושה כלי, הוא הת"ק, שהרי להת"ק טמא הכלי כיוון שמשתמשין בו כך, והגמ' רוצה להוכיח מי הוא התנא שסובר שגמר חקיקה עושה כלי, וזהו דוקא ר"א ב"ר צדוק, ואה"נ שיש תנא שסובר שאפילו קודם צירוף נקרא כלי, אבל הגמ' רוצה להוכיח מי הוא תנא דמתניתין דתני מפני שעושה כלי שחקיקה משוי' לי' מנא, וזהו דוקא ר' אלעזר בן ר' צדוק, ומיושב שפיר בע"ה.

בענין אי מליחה מועלת אחר כבישה

יעקב לעווין

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

בשו"ע יו"ד סי' ס"ט סעיף ט"ו פסק המחבר, דבשר המלוכלך ברמים שנשרה במים מעל"ע אין לאכלו כי אם צלי, והרמ"א חולק עליו דאפי' לצלי אסור, אבל כשיש ששים אז מותר גם למלחו ולבשלו. והטו"ז בסקל"ז הקשה דמאי שנא הכא דמותר החתיכה כשיש ששים, ובסעיף י"א פסק הרמ"א דאינו מותר אלא בהפסד מרובה, והא כבוש כמבושל ובבישול אסור החתיכה, וע"ז תירץ הטו"ז דלא הוי ממש כמבושל, והביא שיטת הרש"ל דאסר החתיכה כשיש ס' אפי' בכבישה, וכתב עוד שלא לסמוך על שיטת הר"ם דמתיר מפני דאזיל לשיטתו דמתיר בסעיף י"א בבישול החתיכה, אבל לדידן דאוסרין החתיכה ה"ה בכבישה דאסור החתיכה, והטו"ז כתב דהרש"ל לשיטתו אזל דאסר בסעיף י"א החתיכה אפי' בהפ"מ, אבל לדידן דשרינן החתיכה כשיש ס' בהפ"מ, הכא יהי' החתיכה מותר אפי' בלא הפ"מ, רכבישה אינו כמבושל ממש. והש"ך בסק"ס הביא דברי הגהת ש"ד דמתיר החתיכה בשיש ס', בממ"נ, אי יצא הדרם לחוץ נתבטל, ומה שנשאר בתוכה יצא ע"י מליחה, עכ"ל.

והגרע"א בחידושי הסביר דברי הגהת ש"ד, דמליחה מועלת אפי' אחר כבישה והא דאוסרין כשאין ס', מטעם דשמא יצא כל הדרם לחוץ וחזר וגבלע לתוך החתיכה דאז אינו מועיל מליחה דליכא דם דידו' דלא פשט עדיין, ולא שייך למימר איירי דיפלוט דם דידו' יפלוט דם הנבלע בתוכה, משא"כ כשיש ס' אז מה שנפלט מהחתיכה תיכף נתבטל ומה שנשאד בתוכה מועלת המליחה, דמליחה מועלת אחר כבישה, וזהו ג"כ שיטת הרמ"א כמ"ש הפרמ"ג בש"ד סקס"א (ואביא לשונו בסמוך). וכתב הגרע"א דזהו אפי' אי אמרינן בכבוש דפריש ממקום למקום, אפ"ה יהי' מותר, דמליחה מועלת אחר כבישה, והש"ך בסקס"א כתב ג"כ כמו הט"ז דהכא מותר החתיכה כשיש ס' משום דהא דאוסרין בסעיף י"א החתיכה אפי' כשיש ס', הוא מטעם דסובר דדם פירש ממקום למקום, והמחבר דמתיר הוא מטעם דסבר דמה שיצא נתבטל תיכף, ומה שלא יצא עדיין הוי דם איברים ולא זו ממקומו עיי"ש בטו"ז סקכ"ז, ולא הוי פירש ממקום למקום. וכתב עוד הש"ך שם, דהא דאוסרין החתיכה לא הוי רק ממנהגא ולכן בכבישה עכ"פ יש להקל דלא הוי כמבושל ממש. וע"ז הקשה הגרע"א דזה אינו מספיק משום דאפי' אם היינו מתירין בבישול היכא דיש ס', היינו אוסדים הכא למולחו ולבשלו, מטעם דהתם אוכלו כמו שהוא, ויש סברא לומר דמה שיצא נתבטל והשאר הוי דם איברים דליכא למיחש שמא פירש ממקום למקום דמסתמא אי פירש יצא לגמדי ע"י בישול כמ"ש הט"ז סקכ"ז, משא"כ הכא שאינו אוכלו כמו שהוא כמו בסו"א, רק רצונו לבשלו דחיישינן כשיבשלו יצא הדרם שלא יצא בשעת כבישה. ולכן כתב דעיקר הטעם כמה שמתירין, הוא מטעם המבואר בהגש"ד דמליחה מועלת אחר כבישה אע"פ שאינו יוצא אחר בישול, והש"ך מסיק דאינו מותר היכא דיש ס' אלא לצלי ולא למולחו ולבשלו. ומבואר בפרמ"ג שם בשפ"ד דהרמ"א סובר דמליחה מועלת אחר כבישה, והש"ך חושש דשמא לא יצא כמו דאינו מועיל אחר בישול לכ"ע, לכן אוסר למולחו ולבשלו ומתיר לצלותו. וכתב עוד הפרמ"ג, ואי דיכולין להקשות אמאי אוסר הש"ך לגמרי לבשלו אחר המליחה הא יכול לבשלו בששים ואז ליכא למיחש מידי אפי' אם המליחה אינה מועלת, ע"ז תירץ ב' תירוצים, א' דהוי מבטל איסור לכתחלה ראסור לבשלו והוא מבשלו בס', ועוד תירץ דחיישינן דבשעת הבישול יהי' הדרם פורש ממקום למקום, עיי"ש.

והפרמ"ג במשכצות זהב סקל"ז כתב על הטו"ז דמה דמתיר הרמ"א לבשלו היכא דיש ס' היינו רוקא למולחו קודם ולבשלו בקדירה שיש בו ששים, הא לברו בלא ששים לא יבשלו דשמא מליחה אחר זה אינה מועלת, דכבוש כמבושל ובבישול יוצא. וכתב עוד דהא דלא הוי מבטל איסור לכתחילה, מטעם דלא נאסר לצלות, וזה לא הוי מבטל איסור לכתחלה, עכ"ל. ולכאורה קשה על הפרמ"ג דמי הכריח אותו לומר דהטו"ז חולק על סברת הרמ"א והגש"ד דסוברים דמליחה מועלת אחר כבישה כמו שהסביר הגרע"א, ולכן הוכרח לומר שיבשלו בקדירה שיש בו ס', אפשר דהטו"ז סובר כמו שיטת הגש"ד שמליחה מועלת אחר כבישה

ולא צריך לששים, ועוד יכולין לדייק, דהכא סובר הפרמ"ג דלא הוי מבטל איסור לכתחלה דמותד לצלי, ובשפתי דעת סקס"א סובר דהוי מבטל איסור לכתחלה, ועוד קשה דאי חיישינן דהמליחה לא מהני א"כ אפילו בדאיכא ס' אסור דאפשר דפריש ממקום למקום מחמת הבישול, וכמ"ש בשפ"ר סקס"א.

ונלפע"ד ליישב זה בהקדם קושית החו"ד בביאורים סקכ"א, שהקשה על הא דרש"ל וגם הטו"ז מרמה דין זה דכבוש עם דין דסעיף י"א דמבושל, דאין תלוי כלל בפלונתא דלעיל, דאפי' מאן דמתיר התם לענין בישול הוא מטעם דמה שיצא תיכף נתבטל ומה שלא יצא הוי דם איברים, והתם אינה מועלת מליחה אח"כ ובכבוש צריך למלחו דע"י כבישה אינו יוצא הדם כמו בבישול, וע"כ כשרוצה לבשלו צריך למלחו אח"כ, ואי נימא דכבוש כמבושל א"כ איך מועיל מליחה אח"כ דהא הוי כבישול, אלא ע"כ דאינו כבישול רק דמפליט ומבליע, ומה שמתיר החתיכה הוא ע"י מליחה ואין זה תלוי בפלונתא דלעיל, עכ"ק בקיצור. ועפ"ז נוכל ליישב דברי הפרמ"ג, דהוא הכריח דהטו"ז סובר דמליחה אינה מועלת אחר כבישה מרממה לה לדין דבישול, אבל מ"מ חזינן דהוא סובר כשיטת הרמ"א דמותד למלחו ולבשלו, ע"כ הסביר הפרמ"ג דשיטת הטו"ז הוא בדרך ממוצע, דאין לסמוך על מליחה לגמרי דהא מרמינן לי' לבישול, ומשום"ה בדליכא ששים אסור, ומ"מ מותר למלחו ולבשלו בקדירה שיש בה ס' דאז סמכינן קצת על המליחה, וזה כוונתו באומרו דמ"מ לא הוי ממש שריי' כבישול, פי' דבבישול לא מהני מליחה כלל משא"כ בכבוש.

ולפי זה הדרא הקושיא שהקשה הפרמ"ג בשפ"ד, דהא הוי מבטל איסור לכתחלה, ולזה הוכרח הפרמ"ג לחדש דהטו"ז סובר הואיל ומותר לצלי לא הוי מבטל איסור לכתחלה, ומה שהק' עוד, דהא הוי פירש ממקום למקום, ע"ז י"ל דיכולין לרמותו לבישול בסעיף י"א דהתם מתירין בהפ"מ, והטעם דלא אמרינן דפריש ממקום למקום, דאי פריש מסתמא יצא לגמרי, וכ"ש הכא דקודם בישול הוי כבוש, ואי לא יצא מסתמא לא פריש, ואע"פ דבלא הפ"מ אסור, על זה יש לצרף מליחה דאפשר דמהני בכבוש. ומ"מ לסמוך על המליחה לגמרי אפילו בדליכא ששים, לא אמרינן, כיון דמרמינן לה לבישול, וא"ש.

ואגב יש לעורר, דמכל שיטות הנ"ל מוכח דכבוש לא הוי ממש כמבושל, ובמנ"א ס' תקכ"ז סק"ג משמע דכבוש הוי ממש כמבושל, אבל מליח כרותח לא הוי ממש כצלי, וע"ש בנ"ח ומ"ה דמשמע כן מלשון הגמרא, דכבוש כמבושל משמע ממש, אבל במליח לא נאמר כצלי רק כרותח, משמע כרותח דצלי ולא כצלי ממש. ובשו"ת חכם צבי ס' ק"ל באמת השוה כבוש למליח דשניהם אינם ממש כמבושל וכצלי, ע"ש. ויש לחלק בין הנושאים, ובאתי רק להעיר.

עולת שבת בשבתו

חג הסוכות

מעמו ודאו כי טוב ד' אשרי הנבר יחסה בו (תהלים ל"ד). יש לומר בזה ע"ד הרמז, דנודע רמזות סוכה היא נגד שמותיו הקדושים ב"ה, הו"ה אדנ"י, שעולים בנימטריא צ"א כמספר תיבת סוכ"ה. וזהו הרמז, אשרי הנבר יחסה בו, תיבות יחס"ה ב"ו עולים למספר צ"א, לרמז רבעת שיושבים בסוכה וחוסים בצילא דמהימנותא בצילא דקודשא בריך הוא, יכונונו לייחר שמותיו הקדושים ב"ה העולים מספר צ"א.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך (תהלים קי"ט). י"ל שרומז על מצות סוכה, דהנה נודע דענין מצות סוכה היא בחי' נרות, שיוצאים מדירת קבע לדירת ארעי כנר. והנה אמרו חכמז"ל דמצטער פטור מן הסוכה. וזשה"כ, גר אנכי בארץ, במצות סוכה, ושאלתי ובקשתי, אל תסתר ממני מצותיך, פי' שאוכל לקיימה כרת ולא תסתר ממני מחמת מצטער שפטור מן הסוכה.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

במדרש ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא, אלא ראשון לחשבון עוונות. וי"ל עפ"י הנמרא רבבא בתרא (קכ"א ע"א) לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיו"כ, ומסיק שם, ט"ו באב דכלו בו מתי מדבר, שהיו מתים בט' באב אלא שבאותו שנה לא מת כלל בט' באב, היו ישראל דואגין שמא טעו בקביעי דירחי, ואח"כ שראו סיהרא בשלימותא אז ידעו שכבר עבר ט' באב ועשו יום טוב. והנה השטן נצטווה שלא לקטרנ ביום הכיפורים, והגם שעבר יוח"כ, מסופק השטן דלמא קטעו בקביעי דירחי, אח"כ כשרואה סיהרא בשלימותא, אז מתחיל לקטרנ ר"ל, ולכן אמר ראשון לחשבון עוונות.

(הגאון מוה"ר אברהם אבר"ק מעזריש זצ"ל¹)

בפ' משפטים כתיב וחג האסיף בצאת ז'שנה, ובפ' תשא כתיב וחג האסיף תקופת השנה, ופירש"י בתחלת השנה הבאה. וצריכין להבין למה שינתה התורה לכתוב פעם א' שהוא בצאת השנה ופעם א' שהוא בתחלת השנה. וי"ל הטעם עפ"י מה דאיתא במדרש ילקוט שמעוני פ' פנחס, א"ר לוי בכל חורש וחורש ביקש הקב"ה ליתן לישראל מועד, בניסן נתן להם פסח, באייר נתן להם פסח שני, במסין נתן להם שבועות, בתמוז הי' בדעתו ליתן להם מועד גדול ועשו העגל וביטל

(1) הועתק מכת"ק נכדו הגאון מוה"ר אברהם אביש אבר"ק פפר"מ זצ"ל, בשם זקנו הנ"ל.

תמוז ואב ואלול, ובא תשרי ופרע להם ר"ה ויה"כ וסוכות. ועפ"י יובן היטב, דהפסוק בפ' משפטים נאמר קודם חטא העגל שהי' אז ראוי להיות סוכות בחודש אלול שהוא סוף השנה, לכן כתיב בצאת השנה, והפסוק בפ' תשא נאמר אחר חטא העגל, שאז נכללו כל המועדים בחודש תשרי, לכן כתיב בתקופת השנה שהוא בתחלת השנה.

(הגאון מוה"ר יהודה ליב אבד"ק ברעזין זצ"ל²)

ביוצר לשחרית יום ב' רחג הסוכות. אהלל בפה ולשון, לשומע קול לחשון, כגם ולקחתם לכם ביום הראשון, קרוש. י"ל הכוונה בזה, דבאמת צריכין להבין מדוע מתפללים ומודים להשי"ת בדיבור הפה, הלא הקב"ה יודע מחשבות לב האדם, וא"כ יהא סגי במחשבה לבד, אך הענין הוא, דבמחשבה, יש לכל אדם בחינה אחרת, ולפי דביקותו בד' כן מחשבתו בעבודתו, נמצא דאז אין כל ישראל שווין רק איש איש לפי בחינתו ומדריגתו, לא כן בתפלה והודאה בפה, כל אפין שוין בת, ועולה התפלה של כלל ישראל למעלה באחדות גמור. והנה מבואר במדרש (פ' אמור) דהענין של הד' מינים, אתדוג לולב הדס וערבה, הוא כרי שיאגדו אלו באלו, כנועד. וזהו שאמר הפייטן, אהלל בפה ולשון, לשומע קול לחשון, פ"ה, שמתמה מדוע צריכין להלל בפה ולשון, להקב"ה שהוא שומע קול לחשון ויודע מחשבות האדם ועשתנותיו, לזה בא כמשיב, כגם ולקחתם לכם ביום הראשון, שהענין הוא כמו שהקב"ה אמר בתוה"ק שיקחו הד' מינים בחג הסוכות למען יאגדו אלו באלו, כמו כן ראוי להלל דייקא בפה ולשון בשביל האחדות, וכנ"ל.

(הגאון מוה"ר דוד ביסטריץ אבד"ק מיכלדארף זצ"ל³)

בתום מס' סוכה דף כ"א ע"ב ר"ה שאין לו קבע, מעשה בירושלים שהיו משלשלין מטותיהן לפני חלונותיהם והיו מסככין על גביהן, עכ"ל. אפשר שלא עשו הסוכות על גבי קרקע, כי קי"ל ירושלים לא נתחלקה לשבטים רק כל ישראל שולטים בו בשוה, ושזה לכל נפש, ותמן תנינן במס' סוכה דף ל"א העושה סוכתו ברשות הדבים ר"א פוסל וחכמים מכשירים, ואתיא כדעת ר"א דפוסל, מש"ה לא עשו הסוכות על גבי קרקע, אמנם למעלה מעשרה רשות אחרת היא ולגבוה סלקא, מש"ה עשו שמה סוכות למעלה גולת העליות, ודו"ק.

(הגאון מוה"ר דוד אופנהיים אבד"ק פראג ונ"ש זצ"ל⁴)

(2) הובא בספר קנה חכמה (פפר"א תמ"א) להגאון מוה"ר יהודה ליב מפינסק, בדרוש י"ד, ששמע דבר זה מפ"ק.

(3) הובא בקונטרס כת"י של הגאון מוה"ר נפתלי שווארץ אבד"ק מאד זצ"ל, ששמע דבר זה מר' צבי ליכטמאן ממאד, בשם רבו הגאון ממיכלדארף. — אפריון נמטי' לנכדו האבד"ק היקר החשוב והנעלה מו"ה נפתלי עהרנרייך נ"י שהמציא לנו כת"י הנ"ל, ותשח"ח לו.

(4) הועתק מא' מחיבוריו בכת"י שלא נרפס עדיין. (כת"י ירושלים — מספר

הושענא רבה

ברש"י ריש פ' לך עה"פ והי' ברכה, יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והי' ברכה כך חותמין. י"ל בזה ע"ר הרמז, דהנה הושענא רבה הוא יום החתימה וגמר הדין שבו יוצאין הפתקין מבי מלכא כנודע, וי"ל הטעם מדוע נקבע יום גמר החתימה רוקא בחג הסוכות, ראיתא בנמ' (יומא פ"ו ע"ב) דבתשובה מראה זדונות נעשין כשגגות ובתשובה מאחבה זדונות נעשין כזכיות. ונודע מה שאמר הגה"ק מבארדיטשוב זי"ע על אוז"ל ראשון לחשבון עוונות, רבעשרת ימי תשובה עושין ישראל תשובה מראה ואז נעשין ההזדונות כשגגות, ובהגיע חג הסוכות זמן שמחתינו אז נתעורר האדם לשוב מאחבה, ומתהפכים העבירות לזכיות. וא"כ שפיר מובן למה גמר החתימה הוא בחג הסוכות, שאז בטוחים כי יצא הפתקא לטובה מאחר שנתהפכו העבירות לזכיות, ע"י תשובה מאחבה. והנה נודע דאברהם אבינו עבר את הקב"ה במדת האהבה וכמאה"כ (ישעי' מ"א) זרע אברהם אוהבו, ופירש"י, שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה. וזהו שאמר לו הקב"ה לאברהם, כך חותמין, רייקא במדת אהבה שבך, חותמין לישראל פתקא טבא ביום הושענא רבה, כי ע"י תשובה מאחבה מתהפכין העבירות לזכיות.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

קהלת

במגילת קהלת. יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו ואין קץ (ר', ח'). י"ל הכוונה, דהנה כתבו המפרשים עה"פ עשות ספרים הרבה אין קץ, ראיתא בנמ' ג' ספרים פתוחים א' לצדיקים וא' לבינונים וא' לרשעים. ועוד אמרו דז"ל אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. נמצא שבאותו דור שכן דוד בא יהי' רק ספר אחד, או ספרן של צדיקים או ח"ו ספרן של רשעים, וזהו כוונת הפסוק עשות ספרים הרב"ה, אין קץ, שכל זמן שיש הרבה ספרים, סימן הוא שלא בא עדיין זמן הקץ, עכ"ד. (עיי' הקרמת נכד המחבר בס' ים של שלמה עמ"ס קידושין). הרי דתיבות „אין קץ" רמזו שעדיין לא בא בן דוד. והנה רש"י פי' הפסוק הזה, גם בן ואח אין לו, דקאי על רווק שאינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן. ונודע אומרים ז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבנוף. וזשה"כ, גם בן ואח אין לו ואין קץ, דבשביל שאינו נושא אשה להוליד בן, כדי שיכלו הנשמות שבנוף, לכן ואין קץ, וק"ל.

(הגאון מוה"ר יאיר חיים בכרך בעל חות יאיר זצ"ל)

5) הועתק מכת"ק בגליון ספר מגלת קהלת עם פי' דברים טובים להגאון מוה"ר משה אלשיך זצ"ל (וויניציא שס"ו). מחמת שהגאון בעל חות יאיר זצ"ל קיצר מאד בדבריו על הגליון (אצל פסוק הנ"ל), וגם נקצץ איזה אותיות, לכן שנינו מלשוננו הק' כדי שירוי' בו הקורא, וזלה"ק: לפי פירש"י שפירש הפסוק] על הרווק ואינו נושא אשה לחיות] לעזר ולהוליד בן, יהי' שניעור] הכתוב בואין קץ וכו' ע"ד [עשות] ספרים הרבה אין קץ. וע"ד אין בן דוד בא עד שי[כלו כל] הנשמות שבנוף, וק"ל. עכ"ל. — ספר: מגלת קהלת הנ"ל מונח באוסף „כנסת ישראל" של ידירנו הדגול הרבני הנגיד הנכבד מו"ה ישראל שטערן ג"י מלונדון. טוב עין הוא יבורך.

במגלת קהלת. אל תאמר מה הי' שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה (ו', י'). ביאור הכתוב הוא על דרך הגמ' (סוף מס' קנים) וקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים חכמה ניתוסף להם, וההיפוך בוקני עם הארץ. וזה כוונת הפסוק, אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת זאת, ר"ל אם היית חכם לא היית משבח הימים הראשונים, דהא אדרבה הימים האחרונים הם עיקר, דכל זמן שמזקינים חכמה ניתוספת בהם, והיית משבח הימים האחרונים, אבל המשבח ימים הראשונים הוא לא מחכמה, כאמור.

(הגאון מוה"ר יוסף דרשן מפוזנא בעל יסוד יוסף וצ"ל⁶)

שמחת תורה

באמירת אתה הראת. ויהיו נא אמרינו לרצון לפני ארון כל. י"ל הכוונה דהנה ישנם בני אדם שמצד עצמם לא הי' תפלתם ראוי שתתקבל לרצון מחמת עוונותיהם, אולם בכלליות ישראל ראוי התפלה שתתקבל, כי בני ישראל בכלליות טובים הם. וזהו שאומרים, ויהיו נא אמרינו לרצון לפני ארון כל, שמאחר שאתה אל ארון על כל המעשים, א"כ ראוי הוא שיעלה אמרינו לרצון, כי בתוך כלל ישראל גם תפלתנו טובה וחשובה היא.

(הגאון מוה"ר משה יוסף טייטלבוים אבר"ק אוהעל וצ"ל⁷)

וזאת הברכה

וימת שם משה עבד ר' בארץ מואב על פי ר'. י"ל משום הכי מת משה על פי השם, כי קבלת התורה הי' על פי ה', ונשילתו (של משה ותורתו) כנתינתו⁸.
(הגאון מוה"ר העשיל אבר"ק קראקא וצ"ל⁹)

בראשית

במדרש תנחומא (פ' וישב) עה"פ לכו חזו מפעלות אלקים נורא עלילה על בני אדם (תהלים מ"ו), א"ר יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה אתה מביא, בא וראה כשברא הקב"ה את העולם מיום הראשון ברא מלאך המות, מנין א"ר ברכי' משום שנא' וחושך על פני תהום, זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות, ואדם נברא בששי ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם שנא' כי ביום אכלך ממנו מות תמות, ע"כ. ויל"ד מאי מדייק המדרש שבשביל כך הוא עלילה הואיל וברא מלאך המות ביום א', הלא אפי' אם הי' בורא אותו ביום ה' ג"כ עלילה היא, שהרי האדם לא נברא עד יום ו', ונמצא

(6) הועתק מכת"ק.

(7) הועתק מכת"י תלמידו הרב הגאון מוה"ר אברהם צבי גינצלער רומו"ץ רק"ק הומנא הי"ר, ששמע רבר זה מפ"ק, והגיע לירינו מאת נכרו הרב מו"ה ברוך אברהם צבי הורוויץ שליט"א חרב"נ כ"ק מרן ארמו"ר שליט"א. ישא ברכה מאת ר'.

(8) לשון הגמרא כתובות דף י"ז ע"א, בסוף העמוד.

(9) הועתק מכת"ק הגאון מוה"ר רוד אופנהיים אבר"ק פראג ונ"ש וצ"ל (כת"י ירושלים — מספר 4714, דף קל"ו) ששמע רבר זה בשם הגאון הנ"ל.

מלה"מ נברא מקודם, וזאת היא העלילה. אך יובן, דהנה במדר"פ בראשית יש מחלוקת אימתי נבראו המלאכים, ומסיק הכל מורים שלא נבראו ביום ראשון שלא יאמרו מיכאל ה' מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו והקב"ה ממדר באמצעו. והקשו המפרשים הרי מלאך המות נברא ביום ראשון דכתיב וחושך על פני תהום זה מלאך המות, ותירצו דגבי מלאך המות לא שייך למעות ולומר שהוא ה' מסייע ח"ו להקב"ה במעשה בראשית, שהרי הוא מחבל העולם. אמנם הא תינח אי נימא דמלאך המות נברא בוודאי לחבל, אבל אי נימא דמלאך המות נברא על תנאי אם יחטאו בני אדם (וכמבואר במס' ע"ז דף ה' ע"א), עדיין איכא למיחש שמא יטעו לומר דמלאך המות ה' שותף במעשה בראשית, ומרחיזין דנברא המלה"מ ביום ראשון, מוכח דנברא מתחלה כדי להשחית בלי שום תנאי. והשתא אתי שפיר דברי המדרש הנ"ל, דבשלמא אם ה' המלה"מ נברא ביום ב', ג', ד', או ה', או אף שה' בריאתו קודם לאדם, עדיין לא היתה עלילה, די"ל שהמלאך המות נברא רק על תנאי, ואין כאן עלילה, אבל מאחר שנברא ביום ראשון, עכ"ל שלא נברא על תנאי, דאל"כ הדרא קושיא הנ"ל לדוכתא דיטעו לומר דשותף ה' במעשה בראשית, ושפיר קאמר המדרש דהואיל ונברא ביום ראשון מוכח דבעלילה בא על בני אדם.

(הנאון מוה"ר משה אבר"ק הוראדנא זצ"ל¹⁰)

נח

והקמנתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהי עוד מבול לשחת הארץ. לכאורה אינו מובן שהוא לשון כפול, והי' די לומר שלא יהי עוד מבול לשחת כל בשר כמ"ש לקמן. ולבי אומר לי כוונה חדשה בזה, והוא, דגם אחר שיבשה הארץ ומי המבול פסקו וחלפו והלכו למו, עודנו נשאר אויר העולם מקולקל מאד לרוב אידי גפרית ומלח שהי' במים וגויות פגרי אדם ובהמה שנמחו ומרוב הקליפות והמשחיתים שהיו אז, וע"י כך מורא עלה על ראש נח לצאת מהתיבה, ולא יצא עד שצוהו ה' לצאת, ועל כן כרת ה' אתו עמו ברית אשר לא יזיק לו ולכל בשר ע"י האויר המקולקל ע"י מי המבול שהי'. וז"ש ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול, היינו ממי המבול שהי' והלך וחלף לו, לא יכרת כל בשר ע"י רוע האויר והאיורים המקולקלים, ולא יהי עוד מבול לשחת הארץ, היינו שלא יהי מכאן ואילך מבול חדש לשחת הארץ, וזה נכון היטב כפתור ופרח בס"ד.

(הנאון מוה"ר שמואל שמעלקא טויבש אבר"ק יאס זצ"ל¹¹)

10) תובא בספר אדרת אליהו (פסד"א תנ"ד) להדרשן מוה"ר אליהו מלובלין זצ"ל, בפרשת בהר, ששמע דבר זה מפ"ק, ותובא בשמו גם בספר דברי חברית (זאלקאווא תפ"ט) בפ' בראשית אות י"א, ועיין בס' ברית משה משה על הנש"פ, בברכת בורא פרי הנפש, מה שהביא שם עוד בענין זה בשם הנאון מוה"ר משה אבר"ק הוראדנא זצ"ל.
11) הועתק מכתב"ק המונח ברשות הרב המפורסם וכו' מוה"ר יואל אשכנזי שליט"א אבר"ק יאסי. טוב עין הוא יבורך.

תמיהות וישובים

גירסא נכונה בתוס' על פירש"י לספר קהלת

ברש"י במגלת קהלת קאפ' א' פסוק א', בא"ד, תוס': ר"א כל הנחלים הולכים אל הים, מה ת"ל, בעובדי ע"ז נאמר שומים המשתחווים למים סבורים שיש בהם ממש וכו'. והלשון מה ת"ל תמות. וראיתי בס' כת"י ישן (פשמים) שמצא ברפוס ישן שצ"ל מהתל בעע"ז ואמר. והוא לשון שחוק כמו שכתוב, ויהתל בהם אליהו (מלכים-א' י"ח, כ"ז), ונכון.

(הרב הגאון מוה"ר מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל*)

הערה בדברי הגר"א ורש"ש

בש"ע או"ח (סי' רנ"ז ס"ג) כ' המחבר, אלו הם דברים המוסיפים הבל וכו' ותבן וזנים ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. והקשו כל האחרונים דפתח בד' וסיים בג', ובביאור הגר"א כתב דתיבת ותבן הוא הוספה מהרמ"א, והמחבר לא כתב רק ג' דברים כלשון הרמב"ם, עכ"ד. ודבריו תמוהים דראיתי ברפוס ראשון של הש"ע שהדפיס המחבר בעצמו בשנת שכ"ה בלא הגהות הרמ"א, וכתב שם ותבן, הרי שהוא מהמחבר ולא הוספה מהרמ"א. — ועיי' בחי' הרש"ש על ש"ע או"ח בסי' תקנ"ט ד"ה ואם אינה, שר"ל דמ"ש שם במחבר ואם אינה שם וכו', הוא הוספה מהרמ"א ואינם דברי המחבר וצוין לדברי הגר"א הג"ל עיי"ש, ועיינתי בדפו"ר וראיתי שכתב שם, ואם אינה שם וכו', הרי שהם דברי המחבר ולא הוספה מהרמ"א.

ה"ק ברוך נתן הלברשטאם

[בן הנה"צ מקוויאשר שליט"א]

ברוקלין, ניו יארק

(*) הועתק מתוך כתביו.

מודעה מהבד"צ דק"ק ברלין בשנת תקע"ד לפ"ק איך להתנהג כשיש מעט אתרוגים בעיר

בעה"י.

לאשר בשנה הזאת מעט מזעיר אתרוגים כאן זינד דא, דס קנאפ יעדע קליינע בית הכנסת איין אתרוג האבן, האט בד"צ פאלגענדס אום ארבענונג האלבן, שלא יבא לידי בלבול הדעת בבח"כ, וויא אויך אום צו פרהיטען דס דער אתרוג ניכט צו שאנדן, זאל פאלגענדעס פר רעכט בפונדן.

א) דס אין יעדע קליינע שוהל, אחר שבירך הש"צ על הלולב ואחר אמירת הלל וקריש, בין הלל לקריאת התורה זאלן כל יחיד ויחיד לפי סדר המקומות שבבח"כ, מברך על האתרוג זיין, ולא יבא לידי ערבוביא וכיטול קריאת התורה. גם זאל דער שמש אויף קיינס ווארטען, מי שיבקש לומר יה"ר שנדפס בסידורים, מחמת טרחא דציבורא, וויא אויך מרוב שהי"י ומשמוש, קען האתרוג צו שאנדן געהן. ווער עס רעם יהי רצון זאגן וואלע, זאל זאלכס ווייל דער חזן קריש אחר ההלל זינגט, עס האט ניכט נעמיג שיהי' הלולב בידו בשעת אמירת יה"ר. גם ברויך מאן ניכט מדקדק צו זיין איינר רעם אנדרן דורך אנדר שטעללען דעם לולב פריער אדער שפעטער, רק קען יעדער מידו ליד חברו געבן האתרוג והלולב.

ב) ווער איין לולב האט, גהער זיך ג"כ הדסים וערבות מכין צו זיין, בעש"ק צו בונדן, אונד קען מיט דיא שלשה המינים, לולב וערבה והדסים, נעמליך ווען ער שוין מברך על האתרוג געוועזן, מקיף זיין.

ג) נשים, וקטנים פחות מאחר עשר שנים, האבן בשנה הזאת כלל ניכט נעמיג אתרוג צו בענשען, ואף ווען וועלכע דאך מחמיר זיין וואללע, עכ"פ מותר להן לאכול ולשתות קודם שיטול הלולב.

אור ליום ו' עש"ק י"ד תשרי תקע"ד לפ"ק.

חק' מאיר ווייל*

חק' שמעי' לאנצברג מברלין

ליזר סג"ל הורוויץ

(*) הוא הנאמן ראבד"ק ברלין וצ"ל. ראה אודותיו בכר"ש שנה ד' קונט' י"א עמוד י"ג. — מודעה הזאת הועתקה מכת"ק. (כת"י ירושלים — מספר 4678).

תעודות ופמיונות

פג.

מה נכבד היום בהגלות נגלה נגר עיני רבני קדשו של רבינו הגדול הגאון החסיד מהר"א מוילנא זצוקלה"ה, הלא המה ביאוריו ה' על ירושלמי סדר זרעים, והחיבור הנכבד ההוא ה' ספון טמון בסתר אהלו של נכד רבינו הרב המנוח מ' יעקב משה נ"ע, הוא האיש הנעלה אשר כבר סמכו עליו רבני וגאוני הדורות שלפנינו חכמי עיר הגדולה רבתי בעם ובריעות ק' ווילנא יע"א, כי לו לבדו משפט הבכורה בזה להוציא ספריו של מ"ו מרן הגאון החסיד רשכ"י זצוק"ל, כי מלבד שהוא נין ונכד רבינו הגדול זצ"ל, נתן לו ר' לב להבין רבני מרן זקנו רשכ"י זצ"ל, וינעתי ומצאתי תאמין, והספר הנכבד הזה אשר נגר פנינו, הניח אחריו ברכה הרב וכו' מהר"י משה ז"ל, מונה וכתוב מאתו על נכון לכבוד בנו הרב מ' אלעזר נ"י, ממלא מקום אבותיו בתורה וי"ה, ויען כי הרב מהר"א נ"י פניו מועדות עתה ללכת לאה"ק, ולמען צדקו וחפצו לזכות את ב"י, מסר החיבורי טהרה הנ"ל ליד חתנו המופלג וכו' מ"ה דור ב"ר רוב נ"י בצביונם, להוציאם לאור עולם.

והנה לשבח ולפאר את יקר תפארת המחברת הזאת דבר שפתים אך למחסור, כי מי חרש אשר לא שמע מגדולת רוממת רבינו הגאון החסיד אשר בצל שדי יתלונן, ומי עוד אשר לא יראה אור בהיד מתנוצץ מבין אמדותיו הזהירים אשר מרבירו לא יפול ארצה, וככוכבים המזהירים, אשר גם אם כקטנים נראו לעיני בשר, עולם מלא יחזיקו, ומטרת כונתי רק איפוא בזה להלל לפני נדיבי עמנו אשר בצל החכמה, וגם בצל הכסף יתלוננו, את כשרון פעלו של ה' המו"ל הנ"ל, למען יוכל להפיק זממו הטוב, ונוצר תאינה יאכל פדיו, משכו וקחו לכם ב"י את חיבורי טהרה ונכבדים אלה, מאת אבי התעודה הגאון החסיד זצוקלה"ה והביאו לכיתכם ברכה.

כנפשיכם וכנפש הכותב לכבוד תוה"ק ולכבוד תיקה ונרתיקה הגאון החסיד המחבר נ"ג פה"ק בריסק יום ד' ח"י תמוז תרכ"ח לפ"ק.

צבי הירש אורנשטיין

פד.

מה נכבד היום אשר נגלה לעינינו חיבור היקר מן החיבורים הקדושים של הגאון החסיד רשכבה"ג מו"ה אלי' זצ"ל מק' ווילנא, וכאשר המופלג מו"ה דוד הופענבארג משתדל לקובעו בבית הדפוס, ע"כ מצוה לסייעו במה דאפשר וכאו"א יראה לקבל לספר היקר הלז ולהביא ברכה לתוך ביתו, וזכות הגאון החסיד זצ"ל

(1) ג' תעודות הללו הועתקו מפנקס אשר נכרכו בו הרבה תעודות ברבר הרפסת ביאורי הגר"א מוילנא זצ"ל על ירושלמי סדר זרעים (כת"י ירושלים — מספר 8-735).

(2) הוא הגאון אבר"ק בריסק ולבוב זצ"ל. כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ו' קונט' ח' עמוד י'.

יעמוד לכל המסייעים לו. וגם אנכי נתתי או"ג(?) ור' יהוי בעזרו להוציא לאורה מעשהו, ולזכות הרבים אשר ישתוקקו לזה, הנני כותב וחותם יום ב' יו"ד מרחשון תרכ"ט קאוונא.

יצחק אלחנן חופ"ק הנ"ל

פה.

גם אנכי הנני או"ה לקבל ספר כאשר יצא מהרפוס ברשיון הצענוורי, והנני מוצא בנפשי עוז לעורר את לבב מכירי ברוכים יהיו, לתת אומץ שיצא הספר מאת רבינו הנאון החסיד צוק"ל לאור עולם להאיר עינינו בדברי הירושלמי החתומים וסתומים, כאשר זרח אורו וטעם מתק רבשו בהנמצא בביאורו על המשניות.

הרורשם,

ישראל מסלאנט⁴

עש"ק כ"א מרחשון תרכ"ט.

(3) הוא הנאון מוה"ר יצחק אלחנן ספקטאר אבר"ק קאוונא. נולד בשנת תקע"ז לפ"ק לאביו הרח"ג מוה"ר ישראל איסר בעיר ראש (פלך הוראדנא). שימש ברבנות בעיירות, ואבלין, בארעזא, נישוועז, נאואהרדאק, ולבסוף בקאוונא. נרפס ממנו שו"ת באר יצחק, שו"ת עין יצחק, ס' נחל יצחק, ועוד קונטרסים. נפטר ביום כ"א לחודש אדר שנת תרנ"ו לפ"ק, ומנ"כ בעיר קאוונא.

(4) הוא הנאון מוה"ר ישראל ליפקין הנודע בשם „ר' ישראל סאלנטער". נולד ביום ו' לחודש מרחשון שנת תר"ע בעיר זאנאר לאביו הנ"ד זאב וואלף אבר"ק מעלו. אחר חתונתו נתיישב בעיר סאלאנט, ומשם נתמנה לראש ישיבה בעיר ווילנא, ואח"כ בעיר קאוונא, ועוד. נרפס ממנו ספר אמרי בינה, ס' אור ישראל, ס' אבן ישראל, וס' חוט המשולש, ועוד קונטרסים. גם הוציא לאור קובץ בשם „תבונה". נפטר בעיר קעניגסבערג בעש"ק כ"ה לחודש שבט שנת תרמ"ג לפ"ק.

אם אביו יהיה לו יתרון בזה כולו. יבוא יתרון
בכחם תלמידיו ויהיה יתרון בזה. ענין אחר
אם אביו יבוא יתרון בזה. יבוא יתרון בזה.
הספר הזה יהיה תלמידיו יתרון בזה.
ענין אחר יהיה תלמידיו יתרון בזה.
והוא יתרון בזה. יבוא יתרון בזה.
בכחם תלמידיו יהיה יתרון בזה.
ענין אחר יהיה תלמידיו יתרון בזה.

מכתבים אל המערכת

בס"ר. יום ג' י"ט לחורש אלול שנת תשמ"ו.

ברכת כתיבה וחתימה טובה לכבוד המערכת, כרם שלמה הע"י.

לנכון קבלתי ה"קובץ" (על יד ירכה) מכרמכם המפואר קונטרס פ"ח, ונהניתי מאד מתוכנו, צלח ורכב ויגדיל תורה ויאדיר.

וברא"ג הנה ראיתי הערתו של הרהגה"ג מוה"ר צבי מאיר שליט"א גינובערנ, ר"מ ומנהל בישיבת ריי"זצ"ל, כמה שמצא שבשו"ת אבני נזר חו"מ סימן ק"א נמצאת תשובה, שאותה תשובה נמצאת ג"כ אות באות בשו"ת השיב משה סימן פ"ו, ורעתו שמסתמא העתיק בעל אב"ג התשובה משו"ת השיב משה לצרכו, ואח"כ אחרי פטירתו נמצאה התשובה הזאת בין כתביו, ובטעות נדפסה ע"י בנו של האב"ג ז"ל.

ואציין דונמא כזו, והיא מה שמצאתי בספר אוהב ישראל עה"ת מהרהגה"צ מאפטא זצ"ל שהובא לביה"ד ע"י נכדו הרה"צ מוהר"ר משולם זוסיא מוינקוב זצ"ל שהי' בן בנו של המחבר, ובפ' וירא מביא שם בספר אוהב ישראל עה"פ וד' אמר המכסה אני, פירוש ע"ז, ובסוף פירושו כתב זה: והגם שכרברניו אלה כהוייתן כתובין בספר קדושת לוי, עכ"ז כתבתים הנה, מפני ששמעתי מאדמו"ר הרב הק' שיחי' שאמר בהיות הרב הק' וכו' מבאוריטשוב אצלו בקאלבסוב, ביקש להראות לו איזה מכתב קורש של אדמו"ר, וכן עשה, ומגדול עוצם קדושתו והתלהבותו בעבודת ית' נשארו המכתבים אצלו מפני ששכח להחזירם לאדמו"ר, ואחר זמן רב מצאום בין כתביו וסברו שגם אלו הם משלו והרפסו אותם על שמו, עכ"ל. וברף האחרון בספר הזה בהשמות מוסיף שצ"ל אחרי התיבות „וכן עשה“, גם „והראה לו כמה קונטרסים“, ומרכת שביקר אותו בקאלבסוב משמע שהי' עוד בימי נעוריו של הגה"צ מאפטא זצ"ל, והכן.

ועוד אציין למה שכתב הרש"ש ז"ל במס' ר"ה ט"ו ע"א ר"ה שאין לך, וז"ל: עט"א ובק"א והשמיט שם שמי, ומאתי יצאו הרבדים ויש שם טעות הרפוס וכו' ע"ש. ויתר הרבדים בענין זה הלא ביארתי בע"ה בספרי שו"ת מבשר טוב ח"א סימן פ"ד אות ט' ע"ש.

וכן אציע ג"כ פליאה אחת ברברי המהרש"א ע"ז מ"ד ע"א על רבני חז"ל: זאת היתה לי וכו' זאת היתה לי לעדות, מאי עדותה אריב"ל וכו', וע"ז הוקשה המהרש"א ז"ל היכן הוזכר עדות, ותירץ רהאי קרא מוסב אקרא דלעיל מני, רכתיב וברתי שמך ד' בלילה ואשמרה עדותיך, ומביא שם עה"פ הפסוק הזה בלשון זה, ורצה לתרץ בזה על מה ששאלו מאי עדותה. ופלא הלא לשון הכתוב הוא, ואשמרה תורתך, ואם שבספרי הנ"ל בסימן צ' אות ז' מרחתי למצוא איזה פשר לפליאה הזאת, אבל אני מציע זה לפני קוראי הקובץ, לשמוע חו"ד ע"ז.

המכרם בברכת כתיבה וחתימה טובה, הכותב לכבוד התורה לומדי ועושי.

הק' מאיר אייזיקזאהן

בע"מ שו"ת מבשר טוב ח"א וז"ב

סמטען איילנר, גי.

ב"ה.

אל כבוד מערכת הקובץ כרם שלמה.

זה איזה זמן קבלתי מכתב מאת ירירי הנכבד הרב ר' שמחה בונם סופר ג"י מלונאנו, בנו של הרב הנאון ר' עקיבא סופר זצ"ל אבר"ק פרעשבורג, ורצוף בו העתק מחירות שקיבל בצעירתו מאת מחותנו (חותנו של הרב הנאון בעל חשב סופר ז"ל) הרב הגדול

בתורה ר' יוסף יצחק קאהן ז"ל הי"ד מעיר קאטאוויץ במדינת נאליציע, והציע במכתבו שכראי להרפסו בקובצנו כרם שלמה, לכן מצאתי לנכון למסור החידו"ת להרפסם בימים הקרובים כי הוא מענינא דיומא בענין אתרונ הנזול, ודבר בעתו מה טוב, ובזה הנני ידירכם בלונ"ח ומאחל לכם ברכת כתיבה וחתימה טובה,

הרב דוד גרינצווייג

בן הנאבד"ק ליפשא וצ"ל הי"ד
בארא פארק, ברוקלין נ.י.

וזה לשונו:

אעתיק לך סנמן אחד מילרי עשתנותי שחנני ה' לחדש שבוע עברה, בלומרי עם תלמידיי (בני ונכדי היקרים שליט"א) במס' סוכה מענינא דיומא. — בדף מ"א ע"ב במתני, מפני שאמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו ביו"ט ראשון בלולבו של חבירו. ויש להקשות על זה הלשון, מה קאמרי מפני שאמרו חכמים, הא הוי מן התורה דכתיב לכם. ואמרתי ליישב, דבאמת קשה דאמרינן לקמן, מנה"מ דת"ר ולקחתם שתהא לקיחה ביד כאו"א, לכם משלכם להוציא את השאול ואת הנזול מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא בלולבו של חבירו, וקשה למה הביא הנמ' כלל הא דאמרינן ולקחתם שתהא לקיחה ביד כאו"א, הא הנמ' לא רצה להביא רק ראי' דאין אדם יוצא בלולבו של חבירו, והו"ל להביא רק הא דת"ר לכם להוציא את הנזול וכו'.

ונראה, דהנה יש לחקור איך יהי' הרין באם א' יעשה שליח שיעשה לו מצהב"ע אי יוצא המשלח בהמצות, דהא לא עשה שום עבירה, דאין שליח לדבר עבירה, ונראה דזה תלוי בשני תירוצי התוס' (ב"מ י' ע"ב) דאי נימא דהשליחות בטל, גם הכא לא מהני משום דהא בעת שעשה שליח הוי עבירה וכבר בטלה השליחות, ושוב לא מהני, אבל אי נימא דהמשלח חייב בעבירה שעשה השליח אבל השליחות לא בטל, בוודאי הכא מהני דהא לא עשה המשלח שום עבירה, רק המצות. ובזה אמרתי ליישב קו' התוס' (ל' ע"א ד"ה משום) למה לי' קרא דלכם תיפוק לי' מטעם מצהב"ע, ולפי הנ"ל ניחא, דהא אצטריך קרא בכה"ג שעשה שליח שיעשה מצהב"ע, א"כ בשביל מצהב"ע לא מפסיל דהא המשלח לא עשה שום עבירה כי אם מצות, אבל השתא דפסול מטעם דבעינן לכם, אינו יוצא בכה"ג, דאכתי לא הוי לכם, ודו"ק.

ובזה מיושב קושייתנו הנ"ל על דקדוק לשון הנמ', למה הביא הנמ' הלשון ולקחתם לכם שתהא לקיחה ביד כאו"א, דבאמת קשה דמנ"ל למעט מלכם להוציא את השאול דלמא בא למעט רק נזול, ולפי הנ"ל ניחא, מדכתיב ולקחתם ע"כ ממעט גם שאול, דאי רק למעוטי נזול אתי, שוב יקשה קושיית התוס' תיפוק לי' מצד מצהב"ע, ואי דמשכחת שעשה שליח למצהב"ע כנ"ל, זה אינו, דהא כתיב ולקחתם שתהא לקיחה ביד כאו"א אבל ע"י שליח לא מהני, וע"כ להוציא גם את השאול. וממילא מיושב למה נקיש הנמ' ולקחתם וכו', דהא בלא ולקחתם שתהא לקיחה ביד כאו"א לא הוי ידעינן להוציא את השאול כלל. ולפי"ז מיושב לשון המשנה מפני שאמרו חכמים, דהכי פירושו, מפני שאמרו חכמים ולקחתם שתהא לקיחה ביד כאו"א לכן אין אדם יוצא בלולבו של חבירו, דוולת זה מן לכם לא הוי שמעינן, דלמא קאי על גזול לחוד. ובזה יש ליישב קושיית הכ"ת על התוס' שפי' דגבי סוכה לא צריך קרא דהא כתיב כל האזרח, וחקשה דהא כל האזרח ג"כ קרא הוא, ולפי הנ"ל מיושב שפיר, דלא צריך קרא דקאמרי התוס', היינו דלא יחא מהני שאלה, ודו"ק.

יונעם לי אם תסתור את דבריי, כדרכה של תורה זה בונה, למען ארע כי מצאתי חן בעיניך ושמת עיונך כמו. והנני דו"ש באהבה בדרכה רבה ושמחת יו"מ, ש"ב אוהבך ומוקירך הוקרה רבה,

יוסף יצחק הכהן צדק קאהן בהרה"ג מהרי"ל כ"ץ וצ"ל

בעזה"ת. יום ה' פר' תבא תשמ"ו לפ"ק.

שוכט"ס אל מע"כ מערכת כרם שלמה הי"ו.

(א) בכרם שלמה שנה ט' קונ' ב' במרדור עולת שבת בשבתו פר' וישלח, הובא ר"ת בשם הג' ר' משה קרעמער אבר"ק ווילנא, ובשנת תש"מ קונ' ג' פר' וישלח, הובא רבר זה בשם הג' ר' גבריאל אבר"ק ניקלשבורג, ובחנוכת התורה מהג' ר"ר העשיל, נרפס ג"כ רבר זה בפר' וישלח אות ל"ד.

(ב) שם קונ' ג' במרדור תמיהות וישובים, ישוב על לשון הרמב"ם שכתב, הניח לו רבו תפילין „בראשו" וכו' יצא לחירות. למה דוקא בראשו, י"ל לפי מה שכתב הכר הקמח לרבינו בחיי אות תפילין, דשל ראש מורה על מלכות, עי' שם בדבריו, וא"כ דוקא תפילין בראשו, ודו"ק.

(ג) שם בקונ' ד' דף י"ב בגליון ספר הליכות עולם ויבין שמועה מהנאון ר' ישעי' (פיק) ברלין, ר"ה כללי הנמרא שער ה' פ"ג דף ג"ג ע"ב, ומה שאמר וכו' אמרינן אין סדר למשנה וכו' אבל רבי כשסדר המסכתות וכו' כתבו התוס' ז"ל בפרק השוחם. ונכתב בצדה, וז"ל, בתוס' שלפני לא מצאתי, רק ברש"י בחולין לב: כתב כל זה כמו שהעתיק לקמן בשמו, עכ"ל. — ובאמת הוא בתוס' במס' ב"מ דף ב' ע"א ד"ה שנים אוחזין. ואולי כוונתו שבחולין לא מצא בתוס', אבל מ"מ היה לו להעיר שבב"מ איתא כן בתוס'.

(ד) שם במרדור תמיהות וישובים (דף מ"א) התמי' על הגר"ע בש"ע או"ח. — כבר קדמו בספר גפש חי'.

(ה) שם בקונ' ה' במרדור תמיהות וישובים (דף מ"ו) התמי' על אוה"ח הק'. — עי' בספר כלי חמדה עה"ת בקונטרס המלואים לפרש דברי האוה"ח הק', ולא קשה כלום. (ו) שם קונ' ו' דף נ"מ, הרכה מהגה"ק מצאנו, שכשתקצו משינתכם תחי' זהירים שלא לישאר במיטתכם לישן שנית, רק תיכף בקיצה הראשונה, תחי' באיזה שעה שתחי', תעמדו ממיטתכם ותלכו ללמוד בתקליו. — עי' מזה באוה"ב שלום ח"ב דף קי"ז.

(ז) שם קונ' ז' דף ס' (אות ה'), התמי' על תרגום יונתן. — עי' בס' פדרס יוסף עה"ת מה שהעיר ע"ז.

(ח) שם קונ' ט' דף מ"א, בשם הנאון ר' דוד אופנהיים, האיך יכולין כהנים ולוים לקיים יראה כל זכורך, והא איתא בפסחים ח': א"ר אמי מי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, עכת"ד. — ויש להעיר משו"ת נו"ב מהר"ת האו"ח סי' צ"ד ר"ה ואשר תמה, כתב דרין של ר"א השמים הרמב"ם דלא קאי אליבי' רהלכתא, ועי' הנחות מהרש"ם על מס' פסחים דף ח': אריכות בזה, ועי' מס' מעשר שני פ"ה משנה י"ד רר"י ס"ל דגם בשביל ערי מגדש יכולין לזים לומר וידוי מעשר, ועי' מס' ברכות דף כ' ע"ב תוד"ה נשים בברכות המזון, ועי' ש"ע או"ח סי' קפ"ו במ"א ס"ק א', ועי' ביעב"ץ בספרו לחם שמים מס' פאה פ"ג דיש לו צד לומר דגבי מצות ראי' דיו אם יש לו קרקע בחו"ל. — וכאן יש לי מקום להעיר על ספר ולקוט האורים עה"ת פר' וילך ד"ה במד' אמר משה, דלכך רצה משרע"ה ליכנס לארץ כרי לקיים מצות ראי', ואף דמי שאין לו קרקע פסור מראי' ושבת לוי אין להם קדקע, ותירץ רכיון דמורד למלך, נכסיו למלכות, וקרח הא היה מורד במשה, א"כ היה שייכים נכסיו למשה, והי"ל שפיר קרקע. ודבריו מרפסין איגרא, דהא קדח היה ג"כ לוי כמו משה, וצ"ע.

(ט) שם דף מ"ד, על הקושיא למה המריחו את אברהם אבינו להצילה. — עי' עיון יעקב ב"ק דף נ' ע"א, ונצוצי אור על מס' ב"ק דף נ', ועי' אגרות מהרש"א מס' יבמות דף קכ"א.

נחום מאיר גערמאן

מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון
ברוקלין, ניו יארק

בס"ד.

לכבוד המערכת שיחי'.

דאיתי בכד"ש (קונטרס פ"ו) במדור הנאהבים והנעימים, שהביא הר"ר מנחם מאנדל הי"ד דברי הפנ"י במס' מכות דף ז' ע"ב, שחידש דהתורג במזיד בלי התראה חייב כרת או מיתה ביד"ש, וכ' שהוא פלא שיחדש הפנ"י מעצמו חיוב מיתה.

הנה לכאורה יש להוכיח ראין חיוב כרת ברצח בלי התראה, דבריש מס' מכות תנן, עדים שאמרו מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות, אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה ארבעים. ופריך עלה בגמ' מנה"מ וכו' ר' יוחנן אומר ק", ומה הוא שעשה מעשה במזיד אינו גולה (פי' רש"י התורג במזיד בלא התראה) הן שלא עשו מעשה במזיד (פי' עדים זוממין שלא עשו מעשה אלא בפה) אינו דין שלא יגלו עיי"ש. ואי נימא כדברי הפנ"י דהתורג במזיד בלא התראה חייב כרת, ק"ו פריכא הוא, דהתורג במזיד ע"י מעשה חייב כרת ולכן אינו חייב גלות, אבל התורג בלי מעשה דלא שייך ב' כרת, שפיר חייב גלות, וכמו דלא נילף בק"ו מהורג במזיד בהתראה, דשאני התם דחייב מיתה בי"ד ולכן אינו חייב גלות, כמו כן לא נילף מהורג במעשה בלי התראה, דשאני התם דחייב כרת ולכן אינו חייב גלות, אע"כ דהתורג במזיד בלי התראה, אינו חייב כרת, ושפיר שייך למילף בק"ו דמה התורג ע"י מעשה אינו חייב גלות, כ"ש התורג בלי מעשה שפטור מגלות. אמנם דברי הגמרא הנ"ל בלא"ה קשיין, דהא תנן במס' סנהדרין דף פ"א ע"ב, התורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ עד שימות. ומקשה שם בגמ' ומנא ידעינן, פי' כיון דליכא עדים האך ידעינן שהרג, שמואל אמר שלא בהתראה, פי' שהיו עדים בשעת שהרג רק שלא התרו בו. נמצא דהתורג במזיד בלי התראה מכניסין אותו לכיפה, וא"כ קשה איך יליף בק"ו מהורג במזיד בלי התראה, הא בהורג במזיד מכניסין אותו לכיפה עד שימות, ולכך אינו גולה, משא"כ עדים זוממין שאין מכניסין אותו לכיפה, אפשר הדין דגולין. אך יש לדחות, דרין הכנסה לכיפה אינו מה"ת רק מדרבנן (עי' בספר חמדת ישראל בקונטרס נר מצוה מל"ת י"ג באות ד' ובאות ז', שהביא הרבה שיטות הסוברים שהוא רק ררבנן), וא"כ לא קשה על הק"ו, כמוכח.

ועל פי דברי הפנ"י, אפשר ליישב קושית הגאון רעק"א בגליון הש"ס לקמן דף ט"ז ע"א, רהתם פליגי תרי תנאי בלאו הניתק לעשה אי קיימו ולא קיימו (פי' אם צריך לקיים העשה למיפטר ממלקות) או ביטלו ולא ביטלו, (פי' דצריך שיבטל העשה באופן שא"א לקיימה עוד ואז מייחייב מלקות) וא"ר יוחנן שם בגמרא, אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת, (פי' דיש שני לאווין שהם ניתקין לעשה), ואמרינן בגמ' דחלאו השני הוא אונס שגירש דלאו הניתק לעשה הוא דאם יגרש אשתו יעבור אל"ת ואם יחזירנה יקיים מ"ע, ופריך בגמ' בשלמא למ"ד קיימו ולא קיימו, משכחת לה, אלא למ"ד ביטלו ולא ביטלו, האך משכחת לה שיפטר ממלקות, ואי דקטלה קם ליה בדרבה מיניה. והקשו בתוס' דנימא דמשכחת לה אם הרג בשוגג, ותירצו דאם הרגה בשוגג הוי כמתה מאליה, דלא מקרי בטל, דאיהו לא בטלו. והנה הגרעק"א בגליון הש"ס דנימא דמשכחת לה אם הרגה במזיד בלי התראה דר"י ס"ל חייבי מיתות שוגגין חייבין מלקות (עי' בכתובות דף ל"ד ע"ב). ולפי"ד הפנ"י הנ"ל מיושב, דאם הרגה במזיד בלי התראה חייב כרת, ולד' נחוניא בן הקנה דס"ל במס' כתובות דף ל' ע"א דחייבי כריתות פטורין מן ממונן, ח"ה דפטורין ממלקות, (עי' בהפלאה במס' כתובות דף כ"ט ע"ב על תורה הכל מודים, שכתב דלרנבה"ק כרת פוטר ממלקות ג"כ, ועי' בשו"ת אחיעזר ח"א ס' כ' שהאריך בזה ולבסוף מסיק ג"כ דפוטר ממלקות), וא"כ אי הוה מוקים לה בהורגה במזיד בלי התראה, אכתי שייך קלבד"מ, דהא החיוב כרת יפטר החיוב מלקות. ואפילו לפמ"ש הפנ"י דאפשר דיש רק מיתה בידי שמים אם הרג במזיד בלי התראה, ג"כ אתי שפיר, דאביי אמר בכתובות

(דף ל' ע"ב) ררנבכ"ק ס"ל דאפילו מיתה בידי שמים פוטר מממון, וא"כ ה"ה ממלקות. ואין להקשות דאכתי נימא רר' יוחנן ס"ל כרבנן דרנבכ"ק ומיירי בהרגה במזיד בלי התראה, ז"א דהגמ' רצה לאוקים ר' יוחנן אליבא דכולא עלמא, והא ראי' דהגמ' מקשה לקמן הניחא למ"ד נדר שהורג ברבים אין לו הפרה אלא למ"ד יש לו הפרה מאי איכא למימר, הרי דרב' ר' יוחנן אליבא דכולי עלמא. אמנם באמת אפשר לרחות ראי' זו, דהא אנן פסקינן דיש לו הפרה כדאמר שם בגמ', וא"כ אפשר דלכ' רצה הגמ' לאוקמי דברי ר' יוחנן כוותיה, אבל כרנבכ"ק דיחידאח הוא, אין הכרח לומר דר' יוחנן כוותי'. אולם בלא"ה אתי שפיר דבאמת הכא מודי רבנן לרנבכ"ק, דבשנ"ת חת"ס חאה"ע ח"א ס' קמ"ג אות ג' חידש, דאם העבירה שחייבין עליה כרת, יש בה צד מיתה, דהיינו דכדי שלא יעבור על עבירה זו, מחויב ביהרג ואל יעבור, אז אף דבעבד חייב רק כרת, מ"מ כיוון דכדי שלא יעבור מחויב ליהרג, אפילו רבנן מודי דשייך קלבד"מ, יעו"ש. וא"כ בהורג במזיד בלי התראה ריש בה צד מיתה מחמת חיוב דיהרג ואל יעבור, שפיר מודי רבנן לרנבכ"ק.

נפתלי ראובן ציטראנענבוים

מתיבתא עץ חיים דבאבוב

ברוקלין, ניו יארק

ואלה יעמדו על הברכה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר בנש"ק ר' אלתר אליעזר הורוויץ נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' יחיאל מרדכי מאנדלבוים נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' יצחק דוד שלום מאשקאוויטש נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' מאיר בעק נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' מרדכי ווימער נ"י מאשדוד להולדת הבן

להאברך היקר ר' משה חיים מיללער נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' נפתלי פאסטען נ"י להולדת הבן

להנה"ח מו"ה נתן נטע האשטשטעטער נ"י ממאנטרעאל להולדת הנכדים

להנה"ח מו"ה צבי מנחם רייכבערג נ"י להולדת הנכד

להאברך היקר ר' צבי ברוק נ"י להולדת הבן

להאברך היקר בנש"ק ר' שלום גרשון אונגער נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' שמואל זיינוויל נייגער נ"י להולדת הבן

יזכו לגרלם לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א.

המערכת

ברכת מול טוב

להאביר חוקר ר' אברהם גאלדשטיין נ"י להולדת הבת
להאביר חוקר ר' בן ציון ארי' גרינמלד נ"י להולדת הבת
להאביר חוקר ר' יהושע הקרץ מירבי סאלאמאן נ"י להולדת הבת
להנח"ח מו"ח יהושע ניומברג נ"י סרמתינן להולדת הנכרה
להנח"ח מו"ח יעקב גוטוויץ נ"י מבני ברק להולדת הנכרה
להאביר חוקר ר' יעקב משה יונה הלוי גאלדשטיין נ"י מאנטווערפן להולדת הבת

להאביר חוקר בנשי"ק ר' יצחק סופר רובין נ"י להולדת הבת
להאביר חוקר ר' שמעון ריינהאלד נ"י להולדת הבת
להנח"ח מו"ח שמעון וואולקאן נ"י מבני ברק להולדת הנכרה
זכנו לגור לבק"ת ולחופה ולמעשים ולשבוע סחן רב נחת ועונג, אכ"ר.

המערכת

ברכת מול טוב

להנח"ח מו"ח אברהם מרדכי נ"י מבני ברק לנישואי בנו נ"י
להאביר חוקר ר' אהרן מאנדל נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאביר חוקר ר' משה קעניגסבערג נ"י מירושלים ע"ה"ק תלמיד ישיבתנו בקרית
כאבוב לנישואיו
עו"ד חשי"ת שיוכו לבניה בית נאמן בישראל על ררך ישראל מביא
פתוך עושר ואשר מול וחצלחה.

המערכת

ברכת מול טוב

להנח"ח מו"ח אהרן דוד טווערסקי שליט"א נכד ב"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל הי"ד
לאירוסיו בתו תחי'
להנח"ח מו"ח דוד שלום קלאנסברג נ"י לאירוסיו נכרתו תחי'
להנח"ח מו"ח חיים בן ציון רינגלער נ"י ולאביו הנח"ח מו"ח שלמה ברוך נ"י
לאירוסיו בתו נכרתו תחי'
להנח"ח מו"ח חיים הלוי פאזנער נ"י ולאביו הנח"ח מו"ח יצחק דוד הלוי נ"י
לאירוסיו בנו נכדו הב' הח' הנעלה כמר משה יהודה הלוי נ"י תלמיד
ישיבתנו
להנח"ח מו"ח משה קעניג נ"י מקרית כאבוב לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה כמר
חיים שאול נ"י תלמיד ישיבתנו רשם
ברא עולם בקנן השלם זה הבנין ערי ער
למול ולברכה לשם ולתפארת.

המערכת

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאלער לשנה

בקאנאדע = 20 דאלער לשנה

בעלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 20 דאלער לשנה

בדואר אויר 30 דאלער לשנה

From:

KEREM SHLOMO
M.E.CH. of Bobov
1577 48th Street
Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.
U.S. POSTAGE
PAID
Permit No. 285
BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested

Forwarding & Return Postage Guaranteed

(Please send P.S. form 3547)

MR.
MORDCHA GROSS
1621 56 ST
BROOKLYN, NY 11204

516

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מוהר"ש מכאבוב וצ"ל

קובץ מוקדש למסלול ולהלכה ואגדה ומילי רחסירותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהכחל"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

שנה י' קונטרס ב' (צ"ב) חשוון-כסלו תשמ"ז

יוצא לאור ע"י תלמיד
כ"ק מרן אדמו"ר מכאבוב שליט"א
1577 48th Street
Brooklyn, New York 11219
Tel. 871-6623

התוכן

סדר אברי קודש

למדת תורות	כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א	ו
------------	-----------------------	---

סדר זכרון לראשונים

ברוך למוח תורה עם נפרי	הנאון מוה"ר אברהם אמינו מירושלים זצ"ל	ח
ברוך ביה אביר להשתמש לאורה	הנאון מוה"ר פנחס זעליג אבד"ק לאסק זצ"ל	יא
ברוך בשול לבנים	הנאון מוה"ר ארי' לייב אבד"ק אמשטראם זצ"ל	יד
הקדמת על ספר מנחת אפרים	הנאון מוה"ר עקיבא איגר אבד"ק פוזנא זצ"ל	טז
ברוך חקת בשרות בשוחט	הנאון בעל מנוחת אשר אבד"ק טשעננער זצ"ל	יט
ספרו איז מיליקין מר לנר	הנח"צ מוה"ר נפתלי חיים הורוויץ מרזיקוב זצ"ל	כ
הקדמת קדש תיבת נח	הנאון מוה"ר נתנאל פריער אבד"ק אויוואראש זצ"ל	כא

סדר אנרות קודש

מכתב מהנאון מוה"ר יצחק פאציטקו אבד"ק וויניציאה זצ"ל	כו
מכתב מהנאון בעל כתב סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל	כח
מכתב מהנאון מוה"ר משה נתן נטע יונגרייז אבד"ק טייסאפירער זצ"ל	כט

סדר זכרון לאחרונים

ברוך אברהם יחור וקור	הנ"ר צבי ארי' פראמער אב"ד קאזיעגלוב הי"ד	ל
בכניא יבשת	הנ"ר שמעון זינגער ראב"ד קראמבראווא ז"ל	לא

סדר פלסול והלכה

ברוך אימר בהנחת תמלין	הרב מו"ה חיים יעקב יוסף טויבער שליט"א	לר
ברוך נמצא סגס בסמן שחיטה	הרב מו"ה שלמה געשטעטנער שליט"א	לז
בקמן פלילת בשבת במים חמים	הרב יעקב צבי נאלרשטיין נ"י	מב

סדר תפארת כהורים

במתיא רשיוחות	הב' ישכר חיים בלוי נ"י	מד
---------------	------------------------	----

עולת שבת בשבתו

ליקוטים יקרים לשבתות ומועדים	המערכת	מו
------------------------------	--------	----

סדר תמיחות וישובים

הקדמת תורת בענינים שונים		נא
--------------------------	--	----

סדר הנאכנים והנעמים

הקדמת וחורשים	הר' אלעזר בעגריש ריטער הי"ד	נב
---------------	-----------------------------	----

סדר תעודות ומיכות

כתב, בבלה	הנאון מוה"ר אורי פייכש כהן אבד"ק מיץ זצ"ל	נג
כתב, קבלה	הרח"ק מוה"ר יוסף אונגער אבד"ק דאמבראווא זצ"ל	נד

צינים והקדמות		נו
שבתים אל המערכת		נח
צילום ספר קודש	יג, יח, נה, סג	
בימות וחוראות		סר

כל הזכויות שמורות להמערכת

Copyright © 1986

by Cong. Shaare Zion

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

הרבני החסיד הנגיד הנכבד
מו"ה פנחס בן מו"ה אהרן מינצער ע"ה

נפטר בשם טוב
ביום ט' לחודש מרחשון שנת תשמ"ז לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י אשתו ובנו וחתניו,
לאה מינצער

אהרן מינצער ומשפחתו

אברהם ברנזי ומשפחתו

משה מאיר הכהן ברזל ומשפחתו

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

האשה החשובה
מרת אסתר רבקה בת מו"ה איסר ע"ה
בירנבוים

נפטרה בשם טוב
ביום כ"ג לחודש מרחשון שנת תשמ"א לס"ק

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים

הונצח על ידי בנה,
שלום בירנבוים

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

הרבני הנגיד החסיד הנכבד
מו"ה יוסף צבי כמו"ה יצחק לעווענברוין ע"ה

נפטר בשם טוב
ביום ה' לחודש מרחשון שנת תש"ך לס"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח על ידי בנו,
בן ציון ישראל לעווענברוין

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

הרבני החסיד הנגיד הנכבד

מו"ה שמעון בן מו"ה חיים הכהן קליין ע"ה

נפטר בשם טוב

ביום י"ז לחודש מרחשון שנת תשמ"ז לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י אשתו ובניו וחתנו,

שלמה חיים הכהן קליין

ישכר דוב הכהן ווייס

נתנאל גרשון הכהן קליין

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש

לעילוי נשמת

ירידנו הנאמן

איש אוהב צדקה ורודף חסד

ושוקד על דלתי התורה בתמידיות

מו"ה שמעון במו"ה חיים הכהן קליין ע"ה

נלב"ע י"ז מרחשון שנת תשמ"ז לפ"ק

יהא זכרו ברוך!

הונצח ע"י ירדיו,

יצחק קאצנבערג ומשפחתו מסייגים

דוד ווייזער ומשפחתו מטאראנטא

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פרשת תולדות

ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגורייך אשר נתן אלקים לאברהם. ובמררש תנחומא (סוף פ' וישלח) ויתן לך את ברכת אברהם, ומה היתה ברכת אברהם, ור' ברכך את אברהם בכל (בראשית כ"ר). ויש להבין למה בחר יצחק לברך את יעקב דוקא בברכה זו, הלא אברהם אבינו נתברך מאת הקב"ה בכמה ברכות, כגון אותן שהביא רש"י כאן, ואעשך לגוי גדול, והתברכו בזרעך, ועוד. וגם מהו ההמשך של ור' ברכך את אברהם בכל, עם סיפא דקרא, לרשתך את ארץ מגורייך.

אמנם כדי לבא אל המכוון נקדים דברי אא"ז הגה"ק מליאזנע זצ"ל בספר התניא באגרת הקודש (מכתב ט') וזלה"ק, עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה כמ"ש רז"ל אין ישראל נגאלין אלא בצדקה, ולא אמרו רז"ל תלמוד תורה שקול כנגד גמ"ח, אלא בימיהם שתלמוד תורה ה' עיקר העבודה אצלם ועל כן היו חכמים גדולים תנאים ואמוראים, משא"כ בעקבות משיחא וכו' אין דרך לדבקה בה באמת ולהפכא חשוכא לנהורא כי אם בבחי' עשי' ג"כ שהיא מעשה הצדקה וכו' עכלה"ק. וכן מבואר באגרת הקודש לכ"ק אאמו"ר הגה"ק זצ"ל הי"ד וזלה"ק, כעת בעקבתא דמשיחא צריכים אנחנו להתאמץ בכל אמצעי כחנו להרבות בגמ"ח שהוא עמוד השלישי מהג' עמודים שהעולם עומד עליהם, ועיין במג"ע פ' לך על אמרם ז"ל יכול יהא חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה כך חותמין, ופי' שם לפי שהאבות תיקנו הג' עמודים, אאע"ה תיקן עמוד גמ"ח ויצחק אע"ה תיקן עמוד עבודה ויעקב אע"ה תיקן עמוד התורה, ובימות עולם היו עמודי התורה והעבודה בראשונה, ובזמן האחרון וישלם עמוד גמ"ח, וזהו כך חותמין עיי"ש, והדברים עתיקים בספרן של צדיקים וכו', וכדברי חז"ל בגמ' אין ירושלים נפרדה אלא בצדקה שנא' ושבי' בצדקה, עכלה"ק.

וחנה לכאורה צריכים להבין האידך בשביל מצות צדקה וגמ"ח שהיא רק אחת מכל תרי"ג מצות שבתורה, נזכה לגאולה העתידה, וכי מצוה אחת תחפה על הכל. אמנם ביאור הענין הוא על פי מה שכ' בכלי יקר פ' חיי (עה"פ אותה הוכחת לעבדך ליצחק) בכוונת דברי רז"ל (תענית כ"ד ע"א) כלה כל זמן שעניני' יפות כל גופה אין צריך בדיקה, ולכאורה זה דבר שהחוש מכחיש, ועוד קשה מה דא"ר רז"ל על ככה ליתן עצה לבדוק אחר יופי חיצוני זה והלא כתיב שקר החן והבל היופי, אלא ודאי שנתנו עצה לבדוק אחר מעשי', וזאת העצה היעוצה שיבדוק אם היא בעלת עין יפה וגומלת חסדים, כי אם עיני' יפות בכריות אז היא בלי ספק שלימה בכל המדות, ולמדו רז"ל דבר זה מן אליעזר, שלא בדק את רבקה כי אם במדה זו, כי מדה זו היא בנין אב על כל המדות, עכרה"ק. ועפי"ז שפיר מובן מדוע יגאלו

ישראל בזכות מצות צדקה וגמ"ח, דנודע דגאולה העתידה היא אירוסין בין השי"ת וכנסת ישראל, כמאה"כ (הושע ב') וארשת'ך לי לעולם, שהשי"ת כביכול הוא החתן וכנסת ישראל היא הכלה קרואה בנעימה, ומאחר שאמרו דו"ל שכלה כל זמן שעניני' יפות אין כל גופה צריך בדיקה, והכוונה היא כנ"ל על מדת החסד והצדקה בעין יפה, ולכן שפיר יוצרך דכשיעסקו כנסת ישראל במצות צדקה וגמ"ח, שוב אינם צריכים בדיקה, כי מדה זו של עין יפה היא בנין אב על הכל, ולזה אמרו דו"ל אין ישראל נגאלין אלא בצדקה.

ויש להעמיס ענין זה בדברי חכמו"ל (סוטה דף ב' ע"א) אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו, ופריך השי"ס שם הרי זיווגו של אדם מכריזין בבת קול, ומשני הא בזווג ראשון הא בזווג שני, פי' דזווג ראשון הוא עפ"י בת קול, וזווג שני הוא לפי מעשיו. ולהנ"ל יתכן לומר ע"ד רמז דקאי על זווג קוב"ה עם כנס"י, דכתבו המפרשים דהא דכתיב (הושע ב') ג' פעמים וארשת'ך, הוא נגד ג' גלויות וג' גאולות, דהיינו גלות מצרים וגאולתה, גלות בבל וגאולתה, וגלות דירן עם גאולה העתידה, כי בכל פעם שהקב"ה גואל את ישראל מגלותה הוי אירוסין מחדש בין כנסת ישראל לאביהן שבשמים. והנה גלויות הראשונות נקבעו זמן גאולתן על פי בת קול מן השמים, דהיינו גלות מצרים ארבע מאות שנה, וגלות בבל שבעים שנה, אבל זמן גאולה העתידה ב"ב תלוי ועומד בכנסת ישראל, ואם תהי' כלה שעניני' יפות במדת החסד, אז אין צריך בדיקה אחריהם בשאר מעשיהם כמבואר לעיל. וזהו שאמרו, שעל זווג ראשון מכריזין בבת קול, כי גאולות הראשונות נקבעו זמנן על פי בת קול, וזווג שני, היינו גאולה העתידה, לפי מעשיו, כל' לפי מעשיו של החתן כביכול ית"ש, וע"ר אוז"ל (שבת קל"ג ע"ב) מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום, להרבך במדותיו ית"ש לחונן חסד עם אחרים ולרחם על הבריות, ובזכות מדת החסד והרחמים יזכו לגאולה העתידה ב"ב.

ובדבר האמור יש לפרש הפסוק הנ"ל, ואברהם זקן בא בימים ור' כך את אברהם בכל, דנודע דאברהם אבינו הוא עמוד החסד, ותיבת זקן מורה על מדת החסד והרחמים, כלשון חכמו"ל זקן מלא רחמים, וושה"כ, ואברהם זקן, בשביל שאברהם אבינו עסק במדת החסד והרחמים, לכן זכה בא בימים, להחיש ימות המשיח עדה"כ הנה ימים באים, ואי תיקשי וכי בשביל מצות גמילות חסדים לחור זוכין לגאולה, על זה בא הכתוב כמשיב, ור' כך את אברהם בכל, דמזה שעסק אברהם אבינו בגמילות חסדים מוכח שנתברך בכל המדות טובות, וכדברי הכלי יקר הנ"ל, שמדת החסד היא בנין אב לכל המדות.

ומעתה נבוא לביאור דברי המדרש תנחומא בראש אמרינו, דאיתא במדרש דבה (פ' וישלח) עה"פ ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו, שראה יצחק ברוח הקודש שעתידין בניו להגלות בין האומות, אמר לו בא ואברכך ברכות של גלויות שיחזור עליך הקב"ה ויקבצך מבין הגלויות ע"ש, ולזה ברכו ויתן לך את ברכת אברהם לך ולורעך אתך, ואמרו ע"ז במדרש תנחומא, ומה היתה ברכת אברהם,

ור' ברך את אברהם בכל, רצונו לומר, שיצחק אבינו רמז כאן בברכתו, שאם יעסקו בני ישראל בצדקה ובגמילות חסדים מרתו של אברהם אבינו, זקן מלא רחמים, אשר מורה על שלימות כל המדות, יזכו שיחזור הקב"ה עליהם ויקבצם מבין הגליות. ושפיר מובן ההמשך בסיפא דקרא, לרשתך את ארץ מגורריך אשר נתן אלקים לאברהם, במהרה בימינו אמן.

ברין ללמוד תורה עם נכרי

מהגאון מוה"ר אברהם אמיגו מירושלים עיה"ק זצ"ל⁽¹⁾

בע"ה.

שאלה. גוי א' נוצרי חשוב למלכות שהוא קונה ספרי קודש ומהדר אחריהם שלא להניח א' מהן (כלו' חומש נביאים כתובים משנה וגמרא מדרשים ופרושים), כללא דמילתא שמחזיר אחר כל מין ספר של רתי ישראל, והנם שלא כתוב כן בשאלה, הכי פירשו לי השאלה על פה), ואח"כ שוכר לו יהודי א' ללמוד עמו, ואין ידוע כוונתו הלנו או לצרנו, אם כוונתו לשוב להתגייר או למינות, אם מותר לישראל הזה להיות עוסק עמו בענין הלימוד⁽²⁾, וכן אם מותר למכור לו ספרים לכתחלה.

תשובה. ללמוד תורה אסור כראיתא פרק אין דורשין דף י"ג (וזוהר משפטים עמוד קצ"ד בסבא) ואמר ר' אמי אין מוסדין דברי תורה לגוי שני' לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום, וכתבו התוס' תיפוק לי' רגוי העוסק בתורה חייב מיתה כראמ' פ' ארבע מיתות דף נ"ט (ומיימוני פ"י מה' מלכים) והמלמד עובר משום לפני עור, ותיצו ראפי' היכא דליכא משום לפני עור וכגון דאיכא גוי אחר שמלמדו (וכההיא רמושים כוס לנזיר, דמוקמינן לי' פרק לפני אידיהן דף ו' דקאי בתרי עברי דנחרא), מ"מ אסור משום מגיד דבריו ליעקב וכו', ע"כ כלל

(1) נולד בשנת ש"ע בערך. בהיותו צעיר לימים נתקבל לאבר"ק אררינאפאלי, ואח"כ נתיישב בירושלים עיה"ק. הרחיר"א כותב שחיבר ספר פרי חרש על ש"ע או"ח מהל' פסח עד סופו, ונאבד. הובא כמה פעמים בספרי גדולי הפוסקים. בירושלים עיה"ק עמד בראש המערכה נגד הנביא שקר ש"צ ימ"ש. נפטר בירושלים עיה"ק בשנת תמ"ב בערך. תשובה זו הועתקה מכת"ק והגיע אלינו מאת ידידנו הרבני החסיד הנגיד המפורסם מו"ה שאל הוטמערער נ"י מאנטווערפן. ברך ר' חילו ופועל יריו תרצה. (בתחלת התשובה הנוכחית, נכתבו כמה חוספות על הגליון בכת"ק, ובקושי גדול עלה בידנו לעמוד על כוונתו, אי' מקומן של החוספות. ואם שנגנו, ר' חשוב יכפר).

(2) עיין עוד בספר חוש המשולש (להג"ר יהודה דיוואן זצ"ל) בחלק התשובות סי' ו', ובשו"ת רעק"א ח"א סי' מ"א, ובשו"ת מחנה חיים ח"א סי' ז', ובשו"ת פני מבין חיו"ד סי' קכ"ז, ובשו"ת מחזה אברהם ח"ב סוס"י ל"ג.

דבריו. ומיהו אי איכא סכנת נפשות שרי ללמדו וכעובדא דהנהו שני סרדיוסום רשלחה מלכות הרשעה אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם, וכדפירשוה התוס' התם פרק שור שנגח ארבעה וחמשה דף ל"ח יע"ש.

וצ"ל [וצריך לי תלמוד] סוף פ"ה רשביעית (ואיתא סוף פ' הניזקין משנה וגמרא בארוכה, וכעת לא עיינתיו היטב), מתני', משאלת אשה לחברתה וכו', ומה שפירש ר"ש ע"ה דאבל לא תבוד ולא תשחון עמה דמעמא משום שאסור לסייע ידי עובדי עבודה, ותו תנן התם משתטיל מים לא תגע אצלה שאין מחזקין ידי עובדי עבודה, וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום, ע"כ. ודרכי שלום ואיבה כולא חדא מילתא היא, וכדמשמע מדברי הרמב"ן, מייתי לה הרכ הגדול מהדיק"א י"ד סי' קנ"ח, וכן נמי מסייע ידי עובדי עבודה ראסור, היינו משום לפני עור, וכדכתב הרמב"ם פ"ה משביעית משנה ו', וא"כ קשה לע"ד אמאי לא תבוד אפו מי לא עסקינן דהוה יכולה איהי לכבוד יחידית, וכל דהוה אפשר בלא סיועה דהאי ליכא משום לפני עור, וכדכתבו התוס' שם פ' אין דורשין ומייתו לה ממושיט כוס לנזיר דמוקמינן לה פרק לפני איריהן דף ו' דקאי בתדי עברי דגהרא, ועיין ברמב"ם פ"ד מדוצח לענין מסייע, ופ' עשירי משבת משנה ה' וכולה גמרא, ופ' י"ג משנה ו' ז' וגמרא, ומהרלב"ח סי' כ"א דף כ"ט ע"ב.

אבל אי ליכא סכנת נפשות אלא איבה אסור ללמדו, וכדאיתא תוס' פ' אין מעמידין דף כ"ו ע"א ד"ה סבר רב יוסף וכו' היכי שרינן משום איבה מילתא דאית בי' איסורא דאורייתא וכו', ע"כ. ועוד דבלימוד בקל מצי מנקיט ל' עילה, וכל דמצי מנקיט עילה ליכא משום איבה, וכדאיתא פ' אין מעמידין דף כ"ו ותוס' ריש לפני איריהן ויורה דעה קנ"ד וקנ"ח, ונפקא מינ' דאפי' איכא גוי אחר שמלמדו דהוה שרינן ל' משום איבה כיון דליכא איסורא דאורייתא, אפי' הכי אסור, כיון דמצי מנקיט עילה.

ותו אמינא, דכיון דאין רגילות לגויים ללמוד תורתנו הקדושה, אפשר דכי לא מלמד להם לא הוה ל' איבה, ואשכחן דמחלפינן במילי דאיכא בין מילי למילי, וכרפי' ר"ש במתני' דסוף פ"ה רשביעית אליבא דר' מונא דבירושלים. ומשום שמא יתנייד לאו מילתא היא, דאמרי' בהמגרש דף פ"ה גירות לא שכיח, ואי משום דחזינן ל' דמהדר למגמר אורייתין, שכיחי מיני דמצערי דבנן בקראי ומגלו פנים בתורה שלא כהלכה, וכדאשכחן טובא בתלמודא, ועוד לא יהא אלא עבר אסור ללמדו תורה כדאיתא סוף פ"ב דכתובות והרי"ף והרמב"ם פ"ח מהל' עבדים ויורה דעה סי' דס"ז, ולא יהא אלא תלמיד שהולך בדרך לא טובה שאין מלמדין אותו אלא א"כ מחזירין אותו למוטב תחלה, והמלמד תורה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקולים, ואיתי' הרמב"ם פ"ד מהל' ת"ת ויורה דעה סי' רמ"ו. ועוד איכא משום שמא יתלווה ישראל עמו בדרך וסבור ישראל הוא דהא חזי ל' רידע וגמר אורייתין, ויהרגנו, וכדאמ' גבי אין ארם רשאי למכור סלית מצויצת לגוי, פ' התכלת דף מ"ג ע"א, א"ח סי' כ'.

ולמכור לו הספרים, אפי' ליהוי בגוונא דמותר למוכרם לישראל, אפי"ה אסור למוכרם לגוי משום לפני עור, מידי דהוה אכל הנהו דפ"ק דע"ז דף י"ג י"ד ויורה דעה סי' קנ"א. ומיהו אי איכא סכנת נפשות שרי, אבל משום איבה אסור, וכדכתיבנא גבי לימוד, ועוד דבמכירה לא שייך משום איבה וכדכתבו התוס' ריש פ' לפני אידיהו משום דבקל מצי מנקיט עילה, ואית' פ' הניזקין דף ס"א ר"ה משאלת, ודלא כהג"ה ש"ע יו"ד סי' רצ"א.

ועוד טעמא לאיסורא, מדכתב הרמב"ם פ"ג מהל' ציצית הלכה ט' ואסור למכור טלית מצוייצת לגוי עד שיתיר ציציותיו לא מפני שיש בה קדושה אלא שמא יתעטף בה ויתלוה וכו', ע"כ. משמע דבמידי דאית בה קדושה אסור למכור לגוי, וספרי משנה וגמרא דרשות ואגדות אית בהו קדושה אליבא דכ"ע, יו"ד סי' רפ"ב ש"ע סי' ר"ע, ותשו' בעל המפה.

ועוד מדכתב יו"ד סי' רפ"א ואעפ"י שאין קורין בו חייבין הצבור לקנותו ממנו ולגוננו כדי שלא יולולו בו וכו', ע"כ, וה"ג קונה אותם לקרות בהם ולגלות פנים שלא כהלכה ויולול בהו. ובסוף פ' השואל דף ק"ב ת"ר המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות מזוזה וכו' ומנכרי נוטלה בידו ויוצא, ואית' ברמב"ם סוף פ"ה מהל' תפילין ומזוזה ויו"ד סי' רצ"א.

ועוד משום זונה, כדאמרינן בהתכלת דף מ"ג אין אדם רשאי למכור טלית מצוייצת לגוי עד שיתיר ציציות' מ"ט הכי תרגימו משום זונה רב יהודה אמר שמא יתלוה עמו בדרך ויהרגנו, ע"כ. ומשמע מדברי הב"י א"ח סי' כ' דתרי טעמי איתנהו, והכא נהי דמשום שמא יתלוה ליכא דאימוד פקדון איתנהו גבי' או ישראל הרג או בזו, ולא דמי לציצית דלבוש וקאי, וכן לימוד דחוי ל' דגמר אורייתין וכדכתיבנא לעיל, אבל משום זונה איכא ואסור לזבוגי ל' מכל אילין טעמי דכתיבנא.

והיכא דהאי גוי זבן אדעתא לחזור ולמכור לגוי אחר, נהי דליכא משום לפני עור דאלפני דלפני לא מקפדינן וכדאיתא פ"ק דע"ז דף י"ד ע"א גבי חכילה, ואית' יורה דעה סי' קנ"א, מ"מ איכא איסורא משום שאר טעמי דכתיבנא, וליכא למימר דכיון דאילין שאר טעמי ליכא, משום איסורא דאורייתא שרינן ל' היכא דאיכא משום איבה, הא ליתא, דהא כתיבנא דבמכר ליכא משום איבה. וצל"ת [=צריך לי תלמוד] היכא שלח ל' רבי לארסבון חד מזוזה כדאיתא בירושלמי דפיתא דף ט"ו ע"ד, ושמא י"ל דכרי לאחשובי תורתנו הקדושה בעיני ארסבון הוא דשלחת לו, ודומה לזה פיר'שה הרב בעל יפה מראה, יע"ש³.

ומיהו ממאי דאמרינן התם בהניזקין דף ס' ע"ב דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכתבן, אין ראי' לאסור מכירת הספרים ולמימר דוקא גבי ישראל הותר משום עת לעשות לה', מה שאין כן לגוי, הא ליתא, דדוקא לכתבם לגוי מצינן

(3) עיין בזה בהגהות יד שאל על שו"ע יו"ד סי' רצ"א אות ג', ובכרם שלמה שנה ג' קונט' ז' עמוד י"ב.

למפשט לאיסורא, אבל הכתובים כבר אין איסור במכירתם לגוי, וכה"ג מחלק הרשב"א בענין הקמיעין שיש בהם פסוקים דלכתבן אסור אבל הכתובים כבר מותר לנשואן, ומייתי לה הב"י יורה דעה סי' קע"ט דף ק"פ הב"י ע"ב כמ"ל [=כן משמע לי] פשט דברי הרשב"א דהתם, ומ"מ מכל שאר טעמי דלעיל אסור למכור ס"ת לגוי.

הצעיר אברהם אמיגו

הוספה בשולי הגליון:

לענין לפני עור וחילופו, עיין פ"ק דשבת ריש דף ג' תוס' ד"ה בבא דרישא וכו'. — לענין לפני עור ולענין מסייע ידי עובדי עבודה, עיין הרי"ף ריש מסכת שבת דף צ"ח ע"ג הר"ן פ"ה [=פסקא המתחיל] ומקשו הכא היאך מותר לכתחלה וכו', עכ"ל. — לענין לעשות סרסדות שימכור גוי לגוי ספרי תורתנו, עיין שם ריש מסכת שבת הר"ן פ"ה [=פסקא המתחיל] ומקשו הכא היאך מותר לכתחילה וכו', עכ"ל.

בדין נר חנוכה אסור להשתמש לאורה

מהגאון מוה"ר פנחס זעליג אבר"ק לאסק זצ"ל⁽¹⁾

ברא"ש במס' שבת פרק במה מדליקין סי' ו'. אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה וכו', ואשמעין דב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור לפי שידיו סמוכות לנר לעיין בהן יפה וכו'. — הגנאי הוא הואיל וידיו סמוכות לנר, וכתב הב"י בס' תרע"ג דמשמע רבתשמיש עראי שאינו של גנאי שא"צ להיות ידיו סמוכות לנר, שרי. והמ"ז כתב שם להג"י בדברי רבינו, שאינו של גנאי.

הטור בס' תרע"ג כתב דאסור להשתמש לאורה אפי' תשמיש של מצוה ושל קדושה כגון ללמוד ואפי' תשמיש של עראי בעלמא כגון לעיין מעות לאורה אסור, ובעל העיטור כתב דוקא תשמיש של חול אבל תשמיש של מצוה שרי, ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל, עכ"ל. ויש לעיין היכן מצא לרבינו הרא"ש דאוסר אפי' תשמיש של קדושה, והב"י לא הראה מקום לזה.

ונ"ל דטעמו של בעל העיטור דמתיר בתשמיש של קדושה, מדאמרינן אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, ואסיקנא דטעמא שלא יהי' מצות בזווית עליו, וסובר בעל העיטור דטעם זה אמרו דאסור להשתמש לאורה, ובתשמישי מצוה

(1) הוא בנו של הרב מוה"ר משה נכרו של הגאון מוה"ר יצחק אבר"ק קראקא זצ"ל. למד בישיבתו של הגאון מוה"ר שמואל קראקאווער מפראג זצ"ל. כיהן כאב"ד בק"ק לאסק. נרפס ממנו ספר עטרת פז על הרא"ש לסדר נשים. נלב"ע ביום ו' ניסן שנת תק"ל לפ"ק.

מאי בזוי מצוה איכא דהא מדליקין מנר לנר ולא הוי בזוי מצוה, ולכן התיר בתשמישי מצוה, וטעם האוסרין נ"ל דסברי הא ראסור להשתמש לאורה לאו משום בזוי מצוה אלא משום דאי ישתמש לאורה לא יהא ניכר דהדליק לשם מצות חנוכה, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה, והאי טעמא שייך אף בתשמישי מצוה, שלא יאמרו לשם תשמיש של מצוה זאת הדליקה ולא לשם מצות חנוכה, ואנן בעינן הכירא דפרסום ניסא. והא דיהיב טעמא לראסור הרצאת מעות משום שלא יהי' מצות בזויות עליו, היינו משום דהרצאת מעות הוא תשמיש עראי, ולתשמיש עראי כזה לא יאמרו שהדליקה בשבילו, וכמו שכתב כאן רבינו, ולכן הוצרך לומר דראסור משום שלא יהא מצות בזויות עליו. ולכך דקדק רבינו וכתב ואשמועינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, וקרי להרצאת מעות בלשון גנאי מדאסר משום שלא יהי' המצות בזויות עליו, ומפרשה רבינו דהגנאי הוא מפני שיריו סמוכות לנר, ומהכא למד רבינו הטור מדברי אביו הרא"ש ז"ל דלא סבר כבעל העיטור, אלא אף תשמיש של מצוה וקדושה אסור, מדכתב טעמא דראסור להשתמש לאורה הוא משום שלא יאמרו לתשמיש זה הדליקה, ולא משום שלא יהי' מצות בזויות עליו, רק הרצאת מעות אסור מה"ט דבזוי מצוה, וטעמא שלא יאמרו כו' שייך אף בתשמישי קדושה ומצוה, א"כ אסור לדעת רבינו אף תשמישי מצוה, שלא כדברי בעל העיטור.

ולפי דברינו מדוקדק הא דאמרינן, כי אמריתה קמי' דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה, וקשה וכי ס"ד דשמואל יסבור דיותר להשתמש לאורה, הלא לא מצינו דשמואל חולק על רב דאמר לעיל אסור להשתמש לאורה, אלא בוודאי כדאמרינן, דאיסור תשמיש לאורה הוא מטעם הכירא שלא יאמר הרואה לשם תשמיש קבוע זה הדליקה, אבל בהרצאת מעות דהוא תשמיש עראי ליכא למימר מה"ט רק משום שהוא תשמיש של גנאי, ועל זה אמר, וכי נר קדושה יש בו שיהא אסור להשתמש אף בתשמיש של עראי משום גנאי. וגם רש"י בדף כ"א פ' טעמא דראסור להשתמש לאורה הוא משום שיהא ניכר שהוא נר של מצוה, ולא כתב האי טעמא דבזוי מצוה כדאמרינן הכא, אלא ע"כ דהאי טעמא לא צריכנא אלא להרצאת מעות כנ"ל, ובזוי מצוה לא שייך בתשמיש של מצוה, לכן פ' רש"י הטעם משום הכירא. ולפ"ז שלא כדין הגי' הט"ז בדברי רבינו שצ"ל שאינו של גנאי, דבדקדוק כתב רבינו של גנאי, וכנ"ל.

ומה שתמה הב"י על הטור שהשמיט ולא כתב דאם הוא תשמיש עראי שאינו של גנאי, דהיינו שאין צריך להיות ידיו סמוכות לנר שרי, דזה מוכח מדברי הרא"ש, לא קשה כלל, כיון דכתב הטור ואפי' תשמיש עראי בעלמא כגון לעיין מעות לאורה אסור, דקדק וכתב לעיין, לומר מפני שידיו סמוכות לנר, כלשון רבינו, שידיו סמוכות לנר לעיין בהן יפה משום חכי אסור דזה הוא גנאי שלו, ולכן כתב כגון לעיין וכו', לומר דדוקא תשמיש עראי כזה דמעיין נגד הנר שהוא גנאי, הוא דאסור, ממילא אם אין ידיו סמוכות לנר דאינו גנאי שרי, ודוק בכל זה כי נכון הוא.

פאקסימיליא מכתיו"ק הגאון מוה"ר פנחס זעליג אבר"ק לאמק זצ"ל בספרו עשרת פז על הרא"ש לסדר מועד, אשר עדיין לא ראה אור הדפוס. הכתיו"ק מונח ברשות ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר מאיר גרינבורג אבר"ק קעזמארק שליט"א אשר מסר לנו באדיבות הלב קטע זה להדפיסו בקובצונו. זכות המצוה יגן בערו לנצח.

בדין בישול גוים

מתנאון מוה"ר ארי' ליב אבד"ק אמשטרדאם זצ"ל⁽¹⁾

בעזה"י.

לבני החכם השלם מוהרצ"ה גר"ו מגלוגא⁽²⁾.

אשר שאלת בני להודיעך על איזה סמך נהגו העולם היתר במרקחת של גוים שאין נאכלין חיים, ועולין על שלחן מלכים. והרב בט"ז י"ד סי' קי"ג הביא על שם הגהות אלפסי לאסור אותן אגוזים המרוקחים עם הקליפה הגדולה שלהם כיוון שאינן נאכלין חיים ועולין על שלחן מלכים, ע"ש בלי חולק.

אהו' בני, דע לך שיש להם על מה שיסמכו בסמיכת חכמים, כי כן אמרו בגמרא ע"ז ל"ח בפירוש, בפומבדיתא מתנו הכי, אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בהם את הפת אין בו משום בשולי גוים. דוק בדבריהם שצריך להיות עולה ללפת בהם את הפת, והטעם מבואר, ראו שיך לאסור משום חתנות שהיא כעין קביעת סעודה, אבל מה שעולה על שלחן מלכים באקראי ואין הדרך לאוכלו עם פת אין בו משום חתנות, וכן מציין ואתמרו בדברי הרמב"ם בפ' ט"ו מהלכות מאכלות אסורות וז"ל, כמה דברים אמורים בדבר שהוא עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת אבל דבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת כגון תורמסין ששלקו אותן גוים אעפ"י שאין נאכלין חיים הרי אלו מותרין, וכן כל כיוצא בהם, שעיקר הגזירה משום חתנות שלא יזמנו הגוי אצלו בסעודה, ודבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת אין אדם מזמין חבירו עליו, וכן כתב הטעם בקליות ע"ש, הרי דבריו ברורים מללו דעיקר תליא אם הוא עולה על שלחן מלכים לאכול בו את פת, וזה אינו במרקחת כלל.

ואהו' בני, כבוא דבריך אלי, תמחתי שלא הביאו האחרונים סברא זו, והוא עמוד ויסוד האמת. אח"ז דקרקתי ומצאתי מבואר כן בהרב בעל תורת חיים למסכת ע"ז שכותב כן בפירוש, דעל זה סומכים העולם לאכול מרקחת של גוים אף באינם נאכלים חיים ועולין על שלחן מלכים, והנאני שכוונתי אל האמת. ואל תשיבני מהא דאמרינן בברכות (ל"ו ע"ב) וביומא (פ"א ע"ב) האי הימלתא דאתי מהנר' שריא, ופירש"י ביומא, דהקושיא הוא מהא דשריא, ואי ס"ד דאף דאינו נאכל חי מותר אם אינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, מה פריך, דלמא משום הכי שריא. כי כבר רבו כמו רבו המפרשים שם קושיית

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ט' קונס' ב' עמוד ז'. — תשובה זו הועתקה מעצם כתי"ק בפנקס המונח באוצר הספרים דבית דין צדק דקהל אשכנזים בלונדון.

(2) הוא הנאון מוה"ר צבי הירש אבד"ק ברלין זצ"ל. כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ד'

קונס' י"א עמוד מ"ג.

הנמ' היא מהכרכת, עיין מזה בהרב בעל מ"א א"ח סי' ר"ג, ויש בזה עיון גדול גם כמה שפירש הערוך שם על האי מילתא, ודבריו צ"ע, בעזה"י אכתוב לך בזה באורך והזמן אינו מספיק.

ועל דעת רש"י והר"ן וראב"ן שסוברים דצריך להיות עוד תנאי באיסור בישול גוים, שיהא נשתנה מבריותו, וע"כ מתירין קלויות ואפוני' ודכוותיה, וכמ"ש הש"ך דנראה לו עיקר בש"ס כדעתם, וגם הב"י הביא דעת הר"ן, וא"כ יש היתר להאגוזים המטוגנים הנ"ל.

אמנם אין דעתי נוחה בזה, ולדעתי הדין עם הפוסקים הראשונים שלא הביאו כלל ההיא דנשתנה, וגם חל עלינו חובת ביאור דברי רש"י כי היכי דלא לסתור אהרדי, דבמתני' פירש"י משום חתנות, ובגמ' פ"י שלא יאכלנו דבר טמא, וכן כתב הב"י סי' קי"ג שרש"י סותר דבריו בעצמו. והנכון אצלי הוא, דהתוס' הקשו מדקאמר מנה"מ ורצה ללמוד דמדאורייתא אסורים השלקות דתקון קדום הי' ופי' ד"ת וכו' ע"ש, ודבריו דחוקים מאוד. ולענ"ד נראה להפוסקים דודאי ענין השלקות הי' תיקון קדמון ולכן דייקי בלישניהו השלקות ולא קאמרי סתם בישול גוים, אלא ודאי דענין בשולי [גוים] הוא משום חתנות, אמנם קודם שגזרו משום חתנות הי' איסור שלקות, ושלקות הן כשהן נימוחים, וכמ"ש סוף פרק כל שעה, אין יוצאין בהן לא משולקין ולא מבושלין, ופירש"י משולקים שהם נימוחים, ועיין מזה בברכות פרק כיצד מברכין, וכן הביא התו"ש בתרומות, וכיון שהן נימוחים אסורין מטעם דנשתנו מבריותן, וחיישינן דלמא יאכלנו דברים טמאים, וכל שלא נשתנו הי' מותר דאסמכוהו אקרא דומיא דמים, ואח"ז כשגזרו משום חתנות נאסר כל בישולי גוים אף שלא נשתנו, אמנם בתנאי שלא יהא נאכל חי ועולה על שלחן מלכים ללפת בהם את הפת, וא"כ רש"י במתני' פ"י על פי האמת דלאחר שגזרו משום חתנות הכל אסור משום חתנות, אמנם בגמ' דפריך מנה"מ ושקלי וטרי בקרא, וע"כ דאיירי קודם נזירת חתנות, ומה הי' אז, מדרבנן, משום שלא יאכלנו כו' ואסמכוהו אקרא, ואז הי' חילוק בין אשתני ללא אשתני.

ואתה בני כוף אונך לשמוע מילין אילין כי הם יסוד מוסד ויבואר לך בזה כמה ספיקות בהפוסקים ובהג"ה ש"ע סי' קי"ג ס"א תצריך ביאור, ואין לי פנאי להאריך, ובין תבין אשר לפניך.

ועוד יש היתר באגוזים, כי אנו פסקינן בא"ח אגוז המטוגן מברכין שהכל⁽³⁾, והטעם דדובשא עיקר, ובי"ד סי' קי"ד פסק לענין שכר דאשתני לברכה שמברכין שהכל ה"ה אשתני לענין איסור בשולי גוים, וא"כ ה"ה הכא באגוזים. אמנם איכא למדחי בכמה אופנים לכן לא אאריך בזה, ודי להם בסמיכה שיש בו ממש שכתבתי בראשונה.

(3) באמת מבואר בש"ע או"ח סי' ר"ב סעיף י"ג אגוז נמור המטוגן בדבש וכו' מברך עליו בורא פרי העץ עי"ש, וצ"ע.

הערות על ספר מחנה אפרים

מהגאון מוה"ר עקיבא איגר אבד"ק פוזנא זצ"ל¹

בהל' צדקה סימן ר' ד"ה ומ"ש עוד. — בא"ד, אבל עדיין יראה לע"ד דהחיא דשכיב מרע שהקדיש נכסיו, אינו יכול לחזור בו כל שלא עמד, ולא דמי למתנת שכיב מרע להדיוט, דאמרינן, כל שאם עמד חוזר, הרי זה חוזר במתנתו, דמתנת ש"מ להדיוט אינו קונה מחיים דהא ליכא קנין, אלא לאחר מיתה הוא דקנה כדי שלא תטרופ דעתו, והלכך יכול לחזור בו, אבל מתנה להקדש או לעניים דבאמירה בעלמא קנה ההקדש, דאמירתו לנבזה כמסירתו להדיוט, הרי הקדש ועניים זכו בו מחיים.
גב. וכ"נ מדברי הנמוקי יוסף דף רכ"ח ע"א, אבל בת' הרשב"א ח"נ סי' קכ"ב כתב דאף בלא עמד יכול לחזור.

בהל' מכירה קנין משיכה סימן ב' ד"ה והריני חוזר. — והריני חוזר לאתמוהי על דברי הרמב"ם, דכיון דהוא פסק כר"א דאין השומרים קונים במשיכה אלא מדרבנן, א"כ איך פסק בהלכות מעילה כר' אמי דחבירו מותר לבקע בו לכתחלה, והא באיסורא לא תקינו ל' רבנן שיקנה במשיכה וכו"נ ואמרינן בפרק השואל דף צ"ו ע"ב גבי בעל בנכסי אשתו מי מעל, נמעלו בית דין, כלומר רבנן דעשאוהו כלוקח בנכסי אשתו, כי עבדו רבנן תקנתא בהיתרא באיסורא לא עבדו ל' רבנן תקנתא.

גב. לענ"ד חילוק גדול, דהתם דהב"ד מזכין לו ממון אשתו והם תקנו דנשואין זוכה בנכסי אשתו, בזה אמרינן דלא תקנו לו זכות זה רק בדבר המותר, אבל כשהמזכה הוא הנותן איש לרעהו, אלא דהקנין הוא דרבנן, דהיינו משיכה, כיון דחז"ל תקנו דמשיכה הוי קנין, ממילא קנה גם איסורא מדעת הנותן. עקיבא.

בהל' מכירה קנין חצר סימן ב'. — חצר שאינה משתמרת כתב הרמב"ם ז"ל דלא קנה ער שיהא עומד בצדו ויאמר זכתה לי שרי וכו', אבל דעת הרא"ש והרשב"א וקצת מן המפרשים ז"ל, דכל שעומד בצדו סגי ולא בעינן שיאמר זכתה

1) הנהגות הללו הועתקו מכת"ק בגליון ספר מחנה אפרים. — הגאון מוה"ר עקיבא איגר זצ"ל רשם הערותיו על הגליון של ב' טופסים מספר מחנה אפרים, א' דפוס קושטא, והב' דפוס זאלקאווא, ושניהם מונחים כעת בבית עקר ספרים בבריטיש מוזעאום בעיר לונדון. — בספר מחנה אפרים הנדפס מחדש נספח בסופו הנהגותיו של הגרעק"א שהועתקו מב' טופסים הנ"ל, וגם נדפסו בס' ליקוט תשובות וחירושים מרעק"א בס' נ"ז, אבל מחמת סיבה בלתי ידועה לנו, נשמטו כמה הנהגות. אפריון נמטי' לידידנו הרב בן ציון דוב הלברשטאם נ"י נכד כ"ק מרן ארמו"ר זצוק"ל הי"ד שהמציא לנו ההערות שלא נדפסו עדיין כדי להדפיסם בקובצנו. יתברך ממעון הברכות בכט"ס.
הצגנו תמונת "יד" במקום שנסמן מאת הגאון רעק"א זצ"ל.

לי שדי, ומשמע מדבריהם דאפילו שלא מדעתו קני לי' כל שעומד בצדו, וכל זה במציאה דליכא דעת אחרת וכו', כן כתב הטור בס' רמ"נ וכו', וכתב א"ה סי' ל' כתב זרק לה קדושי' בתוך חצרה המשתמרת, משמע דאפי' דאית כי' דעת אחרת מקנה, בעינן חצר המשתמרת.
נב. כך הקשה הב"י שם סי' ל' על הטור.

שם סימן ד'. — וכתב הריטב"א ז"ל בחידושו וכו', ואע"ג דאשכחן דחצרו קונה לו הגניבה כמבואר פ"ק דמציעא, בגניבה בלחוד הוא דרבי רחמנא לחייבו בכפל ע"י חצרו עכ"ד, וכו', ולמ"ד דחצר לא אתי אלא משום שליחות דוקא, אתי שפיר, דאין שליח לדבר עבירה וכו' זולת בגניבה.
נב. לענ"ד א"א לומר כן, דהא עלה דמשנינן גבי גנבה, חצר דבע"כ, או דלאו [בר] חיובא, אמרינן איכא בינייהו כהן שאמר לישראל צא וקדש, הרי דתיך סברא דבשליחות דחצר אין שליח לדבר עבירה, זהו לאו כגנבה לחוד.

בהל' עדות סימן ו'. — בא"ד. הקשה הר"ן ז"ל, וא"ת והיכי מתוקמא בחזקת אשת איש אפומייהו והא כיון שמכחישין זה את זה על כרחך חר מינייהו פסול הוא דמה"ט אמרינן בשני כתי עדים שמכחישין זו את זו, זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה אבל לא אחד מכת זו ואחד מכת זו וכו', לע"ד לק"מ דהכא בשעה שמעיד ואמר אשת איש היא ולא נתגרשה, עדיין לא נפסל זה לעדות דהא יכול הוא לחזור תוך כרי דיבור, ואינו נפסל אלא לאחר כרי דיבור, חלכך במאי דאיתכחש איתכחש דהיינו בגירושין אבל במה שלא איתכחש ששניהם מורים שהיתה אשת איש עדותן קיימת, כיון שבשעת העדות עדיין לא נפסלו לעדות עד לאחר כרי דיבור, ומשם ואילך הם נפסלים כדאמרינן בפ' מרובה דמקשה לאביי דאית לי' עד זומם למפרע הוא נפסל מהברייתא דקתני דעדים זוממין משלמין תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' ואי אמרת עד זומם למפרע הוא נפסל אינלאי מלתא למפרע דבשעה שהעידו על הטביחה פסולים הוי, ומוקי לה כשהעידו על שניהם בבת אחת, כל' ועדיין לא נפסלו לעדות כיון דהוי תוך כרי דיבור ויכולים גם לחזור, ולא שייך לומר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה כדאמרינן גבי עדים זוממים שהעידו על הגניבה וטביחה בערות אחת והוזמו על הטביחה רכיון דעדות אחת היא בטלה נמי עדות הגניבה דתוך כרי דיבור כריבור דמי, דהתם שאני דמקצת העדות נתבטל כוראי שהרי נמצאו זוממין ושייך לומר בטלה כולה, אבל הכא דליכא הזמה אלא הכחשה לא נתבטל אפי' מקצת העדות אלא ספיקא הוי דאפי' לא הי' כאן חזקת אשת איש אלא עד אחד אומר נתגרשה ועד אחד אומר לא נתגרשה אמרינן דספיקא הוי והרי זו לא תנשא. ויש לי להביא דא' לזה רבעירי הכחשה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, מפרק חזקת, גבי זה אומר של אבותי ואכלתי' שני חזקה וזה אומר של אבותי ואכלתי' שני חזקה האי אייתי סהרי דאבותיו ואכלה שני חזקה והאי אייתי סהרי דאכלה שני חזקה אמר רב נחמן אוקי אכילה בהרי אכילה ואוקי ארעא בחזקת אבהתא,

בדין חזקת כשרות בשוחט

מהגאון מוה"ר אשר אנשיל הלוי יונגרייז אבד"ק טשעננער זצ"ל⁽¹⁾

בע"ה. היום יום ד' פ' שמות תרכ"ז לפ"ק פה טשעננער.

שלו' וחיים וכל טוב לכבו' אחובי ידידי התורני הרבני המופלא
ומופלג כש"ת מח' אברהם⁽²⁾.

מכתבו קבלתי ועל דברי שאלתו, לית דין צריך בשש שאין להאמין להאשה שתבע אותה לדבר עבירה, להוציאו מחזקת כשרות אשר הוא נראה ונאמן למוחזק בחזקת כשרות, אמנם מ"מ צריך לגלות לו בסתר הדבר הזה, מחמת כל שהוא בחשד אם אדם רואה ממנו דבר מה, מיד יתחזק דברי האשה, כמדומה⁽²⁾, שידבר עמה, ובמחשבתו אין כלום, לכן צריך לגלות לו, לבלתי לדבר עם האשה הזאת שום דיבור, וגם לא יתרחק ריב, ומ"מ צריך בדיקה אחריו לחפש אחרי מעשיו אולי ימצא שהוא רמאי, וכל זה למי שהאשה נאמנת לו, אבל זולת זה גם זה לא צריך, ושאם הולך בדרך ישר וכשר בוודאי מותר לאכול משחיטתו⁽³⁾, זולת ה' יראה [ל]לכב ואדם יראה לעינים, ושקר אין לו רגליים, ואם שקר הוא בידאתו, בוודאי השקר יתגלה במהרה, אמנם לחוש לרמאות על דבר מה, א"כ לא הניח בן לאברהם אבינו, דכל מי שיש לו שונא ילשין עליו, בפרט בנשים שרעתם קלות, והאשה זאת חצופה בעיני, דממ"נ דאם אמת כדברי' האיך נשא לבכו לתבוע אותה, אם לא שהיא הראה לו חציפות. יחזק ד' לבבינו לעבדיהו באמת. דברי ידידו לנצח,

הק' אשר אנשיל בהרב מוהר"ש הלוי זצ"ל
אבד"ק טשעננער

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ו' קונט' ו' עמוד י"ב. — מכתב זה הגיע לידינו מאת נכדו ידידנו הרב מו"ה יעקב פריץ פריעדמאן שליט"א רב דקהל כתר תורה. טוב עין הוא יבורך. — פאקסימיליא בעמוד שלפנ"ז.

(2) ר"ל כגון.

(3) עיין בזה בדרכי תשובה סי' ב' ס"ק פ"א.

אלון ככות

על פטירתם של ידידינו

הרבני הנגיד החסיד הנכבד מו"ה דוד הארץ ע"ה מבני ברק

הרבני הנגיד החסיד הנכבד מו"ה משה שטאמבערגער ע"ה מבני ברק

המקום ינחם את משפחותיהם ואת כל המתאבלים עליהם

בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, אכ"ר.

בענין אין מדליקין מנר לנר

מהגה"צ מוה"ר נפתלי חיים הורוויץ מדזיקוב זצ"ל¹⁾

ב"ה. תרדמ"ה על האדם לפ"ק.

להח"נ צדיק ונושע כש"ת רא"מ דעלאמאן נ"י.

ראיתי הצעמלי ממעכת"ה. . . אנב כי יומין דחנוכה הבע"ל, ובגמ' שבת (דף כ"ב ע"ב) מקשה, עדות לישראל זהו נר מערבי לא סגי דלא משקיל ואדלוקי ע"ש, ומקשינן על מ"ר אין מדליקין מנר לנר. ונפלאתי חומרא עצומה, הלא מבואר במנחות דף כ"ח משנה ערוכה, שבעה נרותיה מעכבין זו את זו שכולם מצוה אחת ע"ש, נמצא מהו התחלת הקושיא כלל, בשלמא חנוכה מצותו נר איש וביתו, נמצא כבר קיים המצוה, שייך אח"כ אכחושי מצוה או ביזוי מצוה שכבר נעשית מצותו, אכן ממורה כל זמן שלא הרליק כולו כל השבעה נרות אין התחלת מצוה כלל, א"כ האיד שייך אכחושי שעדיין לא נעשית מצותו כלל.

ואדרבא, הדכת"ה ישום עינו, ויתרץ זה, אכתוב עליו הגאון, כי שמעתי כי כבודו למד בפ"ב אצל החת"ס, ואני בעז"ה תרצתיו על נכון, והנני שולח לו סגור בקוואהרמפע התידיק, אך קודם שבוע שלימה מהשנת מכתב זה לא יפתחהו בחדר"נ, ואחרי כן יפתחהו, ויראה תירוצא נכון. . .
דברי חדו"ש והרמת קרנו,

הק' נפתלי חיים הורוויץ

בפתקא בפני עצמו

ב"ה.

התידיק הוא, דמבואר במנחות שם, ת"ר באה זהב באה מקשה, אינה בא זהב אינה מקשה. ומבואר שם מעכבין זא"ז מ"ט דכתיב מקשה וכתיב הוי', לעכב משמע, ע"ש. ומבואר בגמ' דר"ה (דף כ"ד ע"ב) אף של עץ לא יעשה כדרך חשמונאים, נמצא הקושיא היא ממנורה של החשמונאים.

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ט' קונס' ז' עמוד י"ד. מכתב זה הועתק מכת"ק המונח בגנזי ידידנו הרבני חסיד הנגיד הנכבד איש חי ורב פעלים מו"ה שאול הוטמערער נ"י מאנשווערפען. יעלהו השי"ת על גפי מרומי ההצלחות.

פני' דחופה!

הקוראים שלא שלמו עדיין דמי החתימה לשנה זו מתבקשים לשלחם
במוקדם האפשרי בלי שום שהיות.

חידושים והערות על ספר תיבת גמא

מהגאון מוה"ר נתנאל הכהן פריעד אבר"ק אויוואראש זצ"ל¹⁾

(א) בספר תיבת גמא פ' וירא אות ד'. וישכם אברהם בבקר, הקשה מדוע מתפללין ואח"כ מלין, הלא מילה דברי תורה ותפילה דרבנן, וצריך להבין כונת הגאון, הלא תפלה תדיר ממילה, ולכך קודם. וי"ל דס"ל דראורייתא הוי מקודש, וזה איבעיא דלא איפשטא במנחות מ"ט תדיר ומקודש איזה מהם קודם, ורמב"ם ז"ל פסק איזה שידצה יקריב, וכ"כ בנוב"י מה"ק חאו"ח סי' [מ"א], אמנם הגאון שאג"א סי' כ"ב הוכיח ראפ"י דרבנן קודם לר"ת אם הוא תדיר, דהרי ב"ה ס"ל דמברך על היין ואח"כ מברך על היום אף דברכת יין הוא דרבנן אפ"ה קודם לקידוש היום, ופעמא דרבנן הוי כרשות לגבי דאורייתא יעו"ש, ובזה נחה ושקפה תמיהת הגאון המחבר. ומה שתירץ הגאון דרבנן הוי דאורייתא דק דחקילו היכא דחתנו מעיקרא כן כמ"ש במגילת אסתר שורש א' והכא לא התנו, זה דרוקח, אמנם לפי דברי הש"א יבוא על נכון. ועוד יש לומר בזה דחובת התפילה לכתחילה קודם, דותיקין היו גומדין עם הנץ החמה, וא"כ התחילו להתפלל קודם הנץ ק"ש בברכותי ואח"כ מתפללין כדי שיסמוך גאולה לתפילה, ומילה לכתחילה מנץ החמה, כראיתא במס' מגילה.

(ב) בפ' תולדות אות ג'. ודע עור, נשבע על חצי שיעור ואף על רביעית דם לוקה דשבועה הוי כולל, דעל דם אינו חייב כשישלו, ושבועה עובר על דם שבישלו, ורק כתב לרחות זאת, דם שבישלו מדרבנן אסור, ועל דרבנן לא חייל שבועה מצד לא תסור כמבואר ביו"ד דל"ח ורל"ט. ומכאן זה, דעל איסור דרבנן לא חל שבועה, חירש הגאון המחבר ז"ל, דח"ש איסור דרבנן חמור מח"ש של

---

(1) נולד בעיר שעניע בשנת תרי"ח לפ"ק לאביו הרב מו"ה יחיאל מיכל הכהן פריעד. בבחרותו למד בשיבותיהם של חנאון בעל קול ארי' זצ"ל, והגאון מוה"ר חיים צבי מאנחיימער אבר"ק אונגוואר זצ"ל. בשנת תרל"ט לפ"ק נשא אשה בתו של הגביר ר' יצחק פריעד מקליינווארדיין, ונתיישב שם. בשנת תרנ"ד לפ"ק נבחר לאבר"ק אויוואראש. גרפס ממנו שו"ת פני מבין על חאו"ח וחיו"ד, וספר פני מבין עה"ת. נלב"ע בליל שב"ק ר' לחורש אלול שנת תרע"ו לפ"ק.

הערות הללו הועתקו מכת"ק בפנסק קמן הנקרא "כלי גמא", ובראשו כתב בזה"ל: ספר כלי גמא, מה שחנני ה' לבאר דברי וחידושי של קדוש ה' רבינו חנאון בעל פרי מגדים בספרו הקדוש תיבת גמא ז"ל, זכותו יגן עלינו, וה' יאר עינינו בתורתו, עכ"ל. — בקונטרס הנ"ל יש ביאורים על ספר תיבת גמא על כל פרק בראשית ושמות, ועפ"י רוב מבאר דברי הפרמ"ג שנכתבו בקיצור נמרץ כדרכו, ובאיות מקומות גם הוסיף הערות וחידושים, ובחרנו מהם איזה קטעים, אחת הנה ואחת הנה, להרפיקם בקובצנו. (וזאת למודעי, שבכל מקום שמוכרז "הגאון" או "המחבר" כוונתו על הגאון המחבר ספר תיבת גמא זצ"ל). הפנסק הנ"ל מונח בגני ירדנו הנכבד הרבני החסיד הנגיד הדגול והמפורסם מו"ה שאול הופשטערער ז"י מאנטווערפן, ונהג בו טובת עין ושלחו לנו להרפיקו בקובצנו. טוב עין הוא יבורך.

איסור תורה, רח"ש איסור ררבנן איכא לא תסור ולא חייל שבועה, ולכך ברם שבישלו אפי' בח"ש לא חייל, ובחי ראיכא בח"ש איסור מה"ת חל שבועה עליו. ולענ"ד י"ל לולא דברי הגאון המחבר ז"ל, ראין סברא לומר דאיסור ררבנן יהי' חמור מאיסור תורה, רק רח"ש ררבנן ג"כ אסור רחוי לאיצטרופי, ורבנן כעין ראורייתא תיקנו, אבל לא שאיסור ררבנן יהי' חמור משל תורה, רעל ח"ש מאיסור ררבנן לא יהי' חל השבועה, רק כעין של תורה תיקנו, כן נלע"ר ברור²).
(ג) שם אות ר'. עי' בכורות רף ו' ע"ב רדצו למילף היתר חלב מרכתבה רחמנא לאסור בשר בחלב, ורחה כגמ' רלעולם חלב אסור וצריך כב"ח לאסור בהנאה, וע"ז הקשה ראיך חל איסור כב"ח על איסור חלב הלא אין איסור חל על איסור, והלא איסור הנאה לא הוי איסור מוסף לרמב"ם ז"ל בכריתות במתני' יש אוכל אכילה אחת. מיהו י"ל רבלא"ה צריך קרא לכב"ח, לבשר הנבלע מחלב, דמצד חלב ראסור משום אמה"ח או משום דם, והלא בכל איסור טע"כ אינו אסור מה"ת, וצריך בשר בחלב לאסור טעם חלב שנבלע בבשר. ותירץ רטעם ראמרין בכל התורה טע"כ אינו מה"ת ולא ילפינן מבשר בחלב, משום דחידוש הוא רכל חר שרי, כמו שפירש"י בחולין ק"ח, משא"כ אי נימא רחלב אסור א"כ לא הוי כב"ח חידוש והוי ילפינן לכל התורה, וא"כ לפ"ז אין לומר רבב"ח חמור, ויקשה שוב איך אפשר לומר רחלב אסור ובכ"ח אתי לאסור בהנאה, הלא אין איסור חל על איסור. ותירץ רקמ"ל קרא דאפי' על ח"ש חלב וח"ש בשר דלוקין, ועל ח"ש שפיר חל.

ובגוף הקושיא עי' בנוב"י מה"ת חיו"ד סי' ק"ה שכבר הקשו כן קו' זו יעו"ש, ובחידושי הארכתי לתרץ, דלכאו' איך אפשר לומר טע"כ לאו ראורייתא, הלא ניכר האיסור דחייך אוכל ישעם לו, וצ"ל כמ"ש הפלתי בסי' צ"ח דמיר כשנפל האיסור בטל קודם התפשטות הטעם, והאיסור נהפך להיתר, וא"כ טעמא דהיתרא קא טעים, אמנם זה תינח בכל איסורין דמיד כשנפל נתבטל, אבל בשר בחלב דרך בישול אסרה תורה, ופי' הראשונים רנתינת טעם אסרה תורה, עי' רא"ש הל' כלאים, וא"כ כשנפל חלב בבשר קודם התפשטות הטעם אינו בטל דהוי היתר בהיתר ולא בטיל, כיון [דכל זמן] דלא נרגש הטעם לא הוי בשר בחלב, וכשנרגש הטעם הוי ניכר ולא בטל, ולכך בשר בחלב טע"כ מה"ת. אמנם זה תינח אם חלב היתר, אבל אם נאמר רחלב אסור מיד כשנפל נתבטל ונהפך להיתר, א"כ אי אפשר לומר טע"כ בחלב לבשר ראין סברא לאסור יותר מבשאר איסורין, ודוק. ובחי' הארכתי בעה"י.

(ד) בפ' בשלח אות א'. בפסוק שבו איש תחתיו. הגאון המחבר ז"ל חידש לנו, כל מילי ררבנן ראסמכוה אקרא יש לו דין תורה וספיקו אסור, ומיישב קו' תוס' יו"ט בירים פ"ב מ"ד ספק ידים טיהרו חכמים, הא כל ספק ררבנן לקולא, ובזה מיושב, רקמ"ל דאף ריש אסמכתא לידים אפ"ה ספק לקולא. ובזה מבואר הא דכמה גזירות ותקנות אסמכוה על קרא, יען רדצו להחמיר בספיקו. וגם נתן טעם דספק ררבנן לקולא, יען רכל ספק מה"ת מרבנן להחמיר לדעת הרמב"ם

(2) עי' בזה בספרו שו"ת פני מבין חיו"ד סי' קכ"ו אות א'.

ז"ל, וא"כ באיסור ררבנן אף ראיכא לאו רלא תסור לא תחמירו בדבריהן דהוי גזירה לגזירה, וכ"כ בס' שב שמעתתא ש"א.

ובזה אמרתי ליישב קו' תוס' פסחים דף ט' ע"ב ד"ה היינו ט' חנויות, דהקשו על פירש"י דמאי מייתי ראי' בט' ציבורין של חמץ ואחר מצה דאיירי לענין בריקה דהוי ספיקא ררבנן, וט' חנויות הוי ספיקא דאורייתא. ולפי האמור י"ל דטעמא דספק ררבנן להקל משום דספק מה"ת להקל ואוקמא רבריהן על דין תורה דספק לקולא, אמנם היכא ראיקבע איסורא מה"ת להחמיר בספיקו, א"כ כל ררבנן הוי דאורייתא מצד לא תסור, ודיכא רמה"ת להחמיר בספק, א"כ גם ררבנן תחמירו בספק, ועי' סי' ק"י בפרמ"ג.

(ה) בפרשת יתרו אות א'. נשים חייבות בקירוש היום רבדי תורה כמבואר בשבועות כ', ואי מוצאות אנשים תליא בספק אי שייך ערבות, עי' פ' וישלח, ותוספת שבת רבדי תורה, ונשים אי מצוות על תוס' שבת, דייק מהא דביצה דף ל' נשי דאכלין ושתין ער סמוך לחשיכה, כל שכן תוס' שבת דחייבות, וטעמא י"ל דהוי לפמ"ש בפ' בא דעוברת על עשה בקום ועשה. אמנם מבואר מתוס' קירושין ל"ד רכתבו דנשים אינם מוזהרות על עשה רשבת אף דהוי לעבור בקום ועשה, הרי תוס' לא סבירא להו סברא זו. ובזה דנשים אינם מצווים על מ"ע דשבת, מיושב קו' תוס' יבמות ו' ד"ה טעמא, דהקשו דאין רצו למילף עשה רוחה ל"ת שיש בו כרת מכיבוד אב, רשאני כיבוד אב דהוקש כבודם לכבוד המקום ומה"ט אמרו דאתי עשה ודחי ל"ת ועשה יעו"ש. אמנם לפי האמור י"ל דראי' מאומר לבתו כן רלית עשה נבה.

ובזה יל"ע על רבדי הגאון ז"ל, א"כ מה פריך הגמ' בב"מ למה לי קרא דאין כיבוד אב רוחה שבת תיפוק ל' רשבת עשה ול"ת, הלא י"ל דנפקא מינה באומר לבתו רליכא נבה עשה, ועי' במקנה קירושין ל"ד שהרגיש בזה, ולרבדי הגאון ז"ל קשה, ובחי' הו"ת הארכתי בזה.

וחוזר הגאון על סברתו, דבעשה שעוברת בקום ועשה נשים חייבות, ומסוכה אין ראי' דהוי דומיא רציצת דהביא מג"א סי' י"ג בשם מורכי רלא אמרה תורה שלא לילך בלי ציצית כי אם שצריך לעשות ציצית, ועי' צ"ל כן, ראל"כ מנ"ל לומר דנשים מצוות על תוס' יה"כ, אע"כ בקום ועשה נשים מחויבות.

ובעני"ד השתוממתי על המראה הנפלאה דפעם ושלוש כפל המחבר ז"ל מנ"ל דנשים מוזהרות על תוס' יה"כ, והלא גמרא ערוכה היא בסוכה דף כ"ח דהאזרח אתי לחייב נשים בתוספות עיניו דס"ר רלא הוי עשה ולא לאו ליפטורי נשים לכך צריך קרא, הרי רמבואר בגמ' קרא על זה דנשים מצוות על תוס' עיניו. וכן יש להפליא על הגאון פנ"י ז"ל ביצה ל' שחקר ג"כ רמנ"ל דנשים מוזהרות על תוס' עיניו, ולא הביא ש"ס ערוכה בסוכה. ובזה נסתר סברת המחבר ז"ל החילוק בין קום ועשה לשב ואל תעשה, ראי' כ' ל"ל קרא על תוס' עיניו⁽³⁾.

(3) במה שתמה על הפמ"ג שלא הביא הגמ' בסוכה דף כ"ח דנשים חייבות בתוס' יה"כ בעיניו, עיין בספר רעת תורה להגאון מהרש"ם אבד"ק ברעזאן על שו"ע או"ח סי' תר"ח סעיף ב' שעמד בזה על דברי הפרמ"ג שם, (כי גם שם לא הביא הגמ' בסוכה) יעו"ש. — ומה שתמה על הפני יהושע, כבר תפס עליו בזה הגאון מוה"ר ליב פישלם

(1) בפרשת משפטים אות א'. בפסוק מכה איש, פירש"י דאי לא כתיב ומת הוי אמינא הכאה בלא מיתה ג"כ. והקשה איך ס"ד רהכאה בלא מיתה יהי' חייב מיתה והיינו סייף ומכה אביו ואמו בחנק ולרכנן חנק קיל מסייף ולר"ש דחנק חמור, וא"כ שפיר י"ל דמכה שאר בני אדם בסייף ומכה אביו בחנק, ואמנם יקשה דילמא לאו אבוה, וכי תימא דאזלינן בתר רובא הלא ממיתה למיתה לא אזלינן בתר רובא כמ"ש תוס' חולין י"א וסנהדרין ס"ט, ולפי' רא"ם דהא דס"ד דמכה איש אף שלא המית חייב אבל [בעי] הכאה כרי למות בה ניחא דמכה אביו חייב אף בהכאה מועטת. ובסנהדרין פ"ד ע"ב פריך הגמ' דילמא מכה אביו עד דקטל, הניחא למ"ד סייף חמור א"כ לא יהי' הורג אביו קל משאר בני אדם, אמנם למ"ד חנק חמור דילמא שאר בני אדם בסייף והורג אביו בחנק.

ובחי' אמרתי בענ"ד לתרץ קו' זו, דמשכחת ראביו הרג בנו, ועתה הלך בנו שהוא אח מן האם ודאי והרג לאביו מצד גואל הרם, אמנם אין בנו נעשה גואל הרם כמבואר במס' מכות י"א, וא"כ חייב על הריגת אביו, וא"כ מה תאמר דילמא לאו אבוה וג"כ חייב סייף, זה אינו דאם לאו אביו הוא פטור דהוי גואל הרם, וא"כ לא הוי ממיתה למיתה, ודו"ק.

וקו' הגאון מהר"צ הלכרשטאט בבת כהן, י"ל דילמא בעלה אחי' הוא מאב ולא הוי קידושין, וא"כ אפי' היא בת ישראל ג"כ צריך לילך בתר רוב, וא"כ אין לומר ממיתה למיתה לא אזלינן בתר רובא, דעכ"פ צריך לילך אחר הרוב. ובלא"ה בענ"ד י"ל דבכל מיתה צריך לילך בתר רובא, דילמא טריפה הוא והוי עדות שאי אתה יכול להזימה, משא"כ הנסקלין בנשרפין כבר נתחייבו עפ"י ב"ד כל א' מיתה, ורק מצד רובא להחמיר לא אמרינן, משא"כ בכל התורה דבכל מיתה שתמצה להרוג צריך אתה לילך בתר רוב דילמא טריפה הוא, וא"כ כיון דבלא"ה אתה צריך לומר רוב, א"כ אין לנו לחלק, וכסברת הנוב"י לענין ספק ספיקא בחיבא דאיכא לברורי.

(2) בפרשת תצוה אות ב'. מברר הא דקיי"ל לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, הוא כלל גמור, ולא מכח ספק כמ"ש בס' קרבן אהרן, דא"כ בריש יבמות לחומרא מקשינן לא יהי' עונש, וכן בתוס' פסחים מ"ג הקשו רינמא כל שישנו באכילת מצה חייב באכילת חמץ ונשי דאינן באכילת מצה אינן באכילת חמץ, ותירצו לחומרא מקשינן, א"כ לא יהיו נשים חייבות מלקות וכתר על אכילת חמץ, ואף די"ל התם עוד סברא רהיו באותו נס. — ובאמת הי' להגאון מחבר ז"ל להביא מתוס' שבועות דף כ' ע"ב דהקשו דנשים לא יהיו חייבין בשבת דנקיש שמור לזכור, ותירצו לחומרא מקשינן, וא"כ יהיו נשים פטורות מעונש בחילול שבת, וזה ודאי אינו, דנשים חייבין על חילול שבת⁴).

מפראג זצ"ל בספרו חי' מהר"ל פישלס על מס' ביצה (שיצא לאור על ידי מערכת כרם שלמה) בחידושו לרף ל' ע"א.

(4) בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב סי' מ"ט חקשה השואל על הפס"ג מש"ס פסחים דף מ"ג, ולא ראה שהפס"ג כתיבת גמא העיר כן בעצמו, (ועיי"ש באות ד'). והראי' מתוס' במס' שבועות, כתב גם כן דוד (להג"ד דוד שליסעל ראכד"ק מונקאטש) כדף מ"ז ע"ג. ועיין עוד בס' אתון דאורייתא כלל י"ח אריכות כזה.

(ח) בפרשת תשא אות ב'. כתב הגאון המחבר ז"ל ליישב דברי הרמב"ם ברבר חדש, דאף דס"ל להרמב"ם ז"ל בכל הספיקות מן התורה להקל, אבל בערלה וכלאי הכרם מורה הרמב"ם ז"ל דספיקו להחמיר, ראמרו בקידושין ל"ט רכך נאמרה הלכה למשה מסיני דספק ערלה בארץ ישראל אסור ובח"ל ספיקו מותר. ומוזה כתב שהוא הרין בכלאי הכרם דאיתקש לערלה. — אמנם דברי הגאון ז"ל נפלאים למאור, וכי בא הלכה למשה מסיני לאסור ספק ערלה בארץ, הלא הלכה למשה מסיני בא להתיר ספק ערלה בחוץ לארץ, וכבר הקשה הר"ן ספ"ק קידושין מזה על הרמב"ם ז"ל, ועי' בספר שב שמעתתא דיש נ"מ להתיר ספק ערלה בחוץ לארץ אפי' היכא דאיתחזק איסורא, ועי' במנ"י בכללי הספיקות מ"ש בזה, ועי' בפנ"י קידושין, ובחידושי לקידושין כתבתי בזה הרבה בעה"י. אמנם דברי הגאון ז"ל חדשות המה, דבא לאסור ספק [ערלה] בארץ ישראל, זה לא שמענו, ועי' בסוד הל' ערלה ובב"ח שם, וצ"ע.

(ט) בפרשת ויקהל אות א'. הקשה הגאון קושיא חמורה, דילפינן בריש יבמות רעשה רוחה ל"ת שיש בו כרת מדכתב רחמנא לא תבערו רשריפת בת כהן לא רחי שבת, מוכח דאי לאו קרא ס"ר לירחי, והקשה דילמא צריך קרא לתוס' שבת דלא נרחי, שהוא רק עשה, ותירץ דלרמב"ם דספק מה"ת לקולא, וא"כ בין השמשות שבת מותר לעשות מלאכה מה"ת רתולין לקולא דאינו שבת וא"כ בזה ששובתין בין השמשות מקיימין תוס' שבת, וא"כ כיון דתוס' שבת בין השמשות, ואז בלא"ה אין רגין דספק לילה הוא. — ולענ"ד קו' הגאון ז"ל יקשה, דרצו למילף ביבמות ה' ע"ב מעשה דכיבוד אב דאמר רחמנא דלא לירחי שבת, מוכח דאי לא כתב רחמנא הוי אמינא רנירחי אף ל"ת שיש בו כרת, ומשני הגמ' בלאו רמחמר. וקשה מרוע לא אמרו בגמ' רקאי על תוס' שבת ולכא כרת, ותירוצו הגאון לא שייך שם. ועי' בישע"י סי' ש"א דהקשה מרוע לא אמרו על חצי שיעור להסוברים דח"ש בשבת אסור מה"ת, יעו"ש וצ"ע.

(י) שם אות ר'. חשן ואפור כלאים, עי' ר"מ פרק י' מכלאים, בגרי כהונה עשה רוחה אותם בציצית, והקשה אמאי לא יליף מכאן רעשה רחי ל"ת ועריפא יותר מכלאים בציצית רלמ"ר נשים חייבות בציצית א"כ לא נשמע רק עשה רשעה בכל, ומבגרי כהונה נוכל למילף אף עשה דאינו שוב בכל, ותירץ רמזותו בכך שאני. — והנה תירוצו מצינו בכה"ג במנחות ה' ועי' תוס' מנחות מ"ה. אמנם פליאה בעיני כי הגאון ז"ל הקשה קו' זו מעצמו, ולא הביא שכן הק' תוס' יבמות דף ה' ר"ה כולה משעטנז, ותירצו ב' תירוצים, א' צורך דעבודה, וב' רמזותו בכך יעו"ש. וצ"ע בזה על מרן חס"ו יו"ר סי' ס"ט שכתב דסעמא דרמב"ם ז"ל משום דבר שאינו מתכוין יעו"ש, וצ"ע הלא הרמב"ם ז"ל כתב בפירוש דהוי כציצית ררוחה אותם, והביאו הגאון המחבר ז"ל פה וב"כ תוס' הנ"ל. וכוונת רמב"ם ז"ל ותוס', דעשה רוחה ל"ת, אין הכוונה על העבודה רק על לבישת בגדי כהונה שהוא מ"ע כמו שמנה הרמב"ם בספר המצות מצוה ל"ג, וייתישב בזה הדיקה קושיות של שאגת ארי' בסי' ל"ו, וב"כ הגאון ר"מ בנעם ז"ל בספר מפרשי ים, ובתשובה א' הארכתי בזה"ל.

(5) עיין עוד בזה בכרם שלמה שנה ז' קונס' ה' עמוד י"ב בשולי העמוד אות ג'.

(יא) ב' פ' פקודי אות א'. יצויר בשבת הזיר בלאו ושנג בכרת וסקילה ראין לוקה וכשר לעדות, וביו"ט לוקה ומיפסל מה"ת. ובוה העיר לעיין בתומים דכתב דבלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד פסול לעדות, דהא ראין לוקין, לא מחמת דקל הוא, רק מצד החומר דלא נתכפר במלקות, ועי' מ"ש הגאון ז"ל בפתחה לאו"ח. — ואמנם יש לעיין בשנגת כרת דקיי"ל דמביא חטאת בשבת כר' יוחנן דף ס"ט במס' שבת, וא"כ נתכפר לו כשהביא חטאת, משא"כ ביו"ט דליכא חטאת וחייב מלקות פסול לעדות עד שניכר סימני תשובה, כמו שאמרו חזו"ל ילבש שחורים, ועי' בחו"מ סי' ל"ד, וא"כ בזה האופן משכחת שבשבת כשר וביו"ט פסול⁶).

מכתב מהגאון מזה"ר יצחק פאציפיקו אבר"ק וויניצאה זצ"ל.

בס"ט.

חוקקי ישראל המתנרבים, על שער בת רבים, צדקתם עומדת לעד,
עם רחוקים שנעשו קרובים, לבני ישראל עם קרובו נעשים ערבים
וערבים, כלם ברורים כלם אהובים, ה"ה מעלת הממונים פרנסים
ומנהיגים אשר בכל ערת ישראל שלמים זכ"ן רבים, ועילא מנהון
אנשי עלי' החכמים השלמים הרבנים המובהקים והמה בכתובים,
אתה ה' תשמרם מאויבים ואורבים, בצנה רצון תעטרם מעלות
השחר עד צאת הכוכבים, אנס"ו.

מפתח שפתינו מישירים, לאיל משפיל זמרים, ירום וישא ויגבה מאור כסא
הדרת תפארתם, ויאריכו ימים על ממלכתם, ואחר' הרברים והאמת האלה
האותיות ואשר תבאנה יגידו למו, איך באו אל מחנינו שני בני היצחק תרי שלוחי
הרחמנא דבין ורבינא אשר נסעו מחר שפר עיר צפ"ת אמת תכון לעד, ויחנו
בחדרה נעים ונרים בטלמול אחד טלמול מעיר לעיר ומשכונה לשכונה, למצוא
משען ומשענה, ואגרת פתוחה בירם אגרת ספור רעות רבות וצרות את כל
הקורות בארץ אשר ח' אלקינו דורש אותה ואנשים חמה שלמים הם אתנו אשר
תורתם אומנתם תופשים אומנות של אבותם ובארבע אמות של הלכה מהלך
שבילי הדעת ולכו הלוך ובכה נושאי משך חורע זרע קורש מצבתם על בלהן וזעזון
ועקן אשר כתרם רדפום מנוחה הרריכום העלוקות האומרות הב חב ומוצצות
דמם דמים ברמי"ם יגעו כי אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד ח"ו.

(6) עיין עוד בזה בספרו שו"ת פני מבין חיו"ד סי' קצ"ו.

(*) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ט' קונס' ו' עוד ט'. — מכתב זה הועתק מאוסף
מאגנסירע בעיר לונדון.

ועוד נוסף עליהם כהנה וכהנה במגלת קינות אשר בידם חתימה מאשלי
 רברבי אשר באותה העיר אשר מקצתם ניכרים לנו בשביעות עינא, ויקם עדות
 ביעקב גם כן מגאוני ארץ עויץ קושטאנדינא רבתא, אשר גם חתימתם אנחנו
 מכירים היטב, הנה הנם מגידים על קושט אמרי אמת אשר כתבו מעלת גאוני
 צפת יע"א, גם ראינו מה שכתבו לזכותם בעיר ליוורנו יע"א אשר פתח פתחו
 תחלה בהצלה בסיוע שיש בו ממש לפי צורך דוחק השעה.

ועל פי כל הרברים [האלה] עשינו עמדם להפליא יותר מכרי יכלתנו, כי
 עמוסי התלאות והחובות אנחנו ולמפורסמות אין צריך ראוי כי בשחנו באלקי
 ישענו יעשה גם הוא עמנו כרחמיו וכרוב חסדיו, ועל כי בקשו מאתנו להליץ עוד
 גם אנחנו בערם אל אחינו אנשי גאולתנו שבערי איטליא"ה, הנה אנחנו באים
 בארש שפתינו כיהודה ועוד לקרא, ואחלנו יכוננו בכל מקום אשר תדרוך כף רגלם
 יפתחו שערי רחמים להעניקם מתרומת ידם מן הכלל וגם מן הפרט הרי זה כבי
 יותן איש כמתנת ידו כמנהגם הטוב, והי' מעשה הצדקה שלום השקט ובטח עד
 עולם, יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים ובריא אולם, יראו כביאת גואלם, ובבנין
 ההיכל והאולם, ירונו בגאון ה' ישאו קולם, אכ"ר.

נאם זעירא רמן חבריית החותם פה ויניציאה בשם מעלת רבני הישיבה
 הכללית יד"ה, בסדר מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל שנת אני ידו"ד
 בעת"ה אחשנה לפ"ק.

יצחק בכ"ר אשר פאציפיקו זל"ה

אין צריך ראיה כי בעמנו בלוי ישענו יעשה גם הוא עמנו כרחמיו וכרוב חסדיו, ועל כי בקשו מאתנו
 להליץ עוד גם אנחנו בערם אל אחינו אנשי גאולתנו שבערי איטליא"ה, הנה אנחנו באים
 כיהודה ועוד לקרא ואחלנו יכוננו בכל מקום אשר תדרוך כף רגלם יפתחו שערי רחמים
 להעניקם מתרומת ידם מן הכלל וגם מן הפרט הרי זה כבי יותן איש כמתנת ידו
 כמנהגם הטוב והיה השקט ובטח עד עולם, יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים
 ובריא אולם, יראו כביאת גואלם, ובבנין ההיכל והאולם, ירונו בגאון ה'
 ישאו קולם, אכ"ר. נאם זעירא רמן חבריית החותם פה ויניציאה בשם
 מעלת רבני הישיבה הכללית יד"ה, בסדר מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך
 ישראל שנת אני ידו"ד בעת"ה אחשנה לפ"ק.

מכתב מהגאון בעל כתב סופר זצ"ל¹

שיל"ת. פ"ב נגהי ליום ב' ח"י אדר תר"כ לפ"ק.

שלום וכ"ט לרב טב ה"ה הרב המופלג מלא עתיק מורג חרוץ בע"פ
כהן שרעתו יפה כש"ת מו"ה עמרם יעקב כ"ץ נ"י רב בק"ק סיל
והגליל יע"א.

במש"ק קבלתי יקרתו, מגלה מזה ומזה היא כתובה, ושאלו אני לתלמידים
ביותר בפרקי רכלה, מלכר שרדת רבות דערו עלי, וכל היום הנני עצור בחדר
המטות, ולע"ע קמתי ותהי ראשית מלאכתי לשום עין על דבריו, וראיתי כי פלפל
בחכמה ועיניו ראו כל הצורך, ובכ"ז לא ראה ולא ידע מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל
בח"ס חלק ראשון מא"ע מסי' ל"א וסי' שלאחריו², וחם לי' לזרעא ראבא אבוהון
של ישראל להכניס ראשי להקל, ואם הי' הפנאי מספיק הייתי משעשע עם מעלתו
נ"י לכבודו ע"ר מו"מ של הלכה ולא לפסוק בזה רין להלכה ולמעשה להקל ח"ו,
ומאתי לא תצא הדבר להתירא. ולהפסיד דעתו שלא להשיב פניו ריקם, הנני שולח
לירי העתק מתשובה א' שכתבתי בענין זה אשר ימצא תשובה לאיזה דברים
מרביו, ותל"מ.

הכ"ר רש"ת חותם בברכה, ירדו,

הק' אברהם שבהגמחרמ"ס זצ"ל

---

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' י' עמוד כ"ב. — מכתב זה הועתק מעצם
כת"ק המונח ברשות נכדו הרבני החסיד המופלג הנכבד מו"ה משה יוסף פאשקעס נ"י
והגיע אלינו בהשתדלות מחותנו ידידנו הרב נחום מאיר גערמאן נ"י מגיד שיעור בישיבת
באבוב בני ציון. ישאו ברכות מאת ד'.
(2) המדובר שם, בענין חומר האיסור לישא מינקת.

לשאלת רבים

יש להשיג אצלנו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.
המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך
כרך ד', ה', ו', ז', ח', — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומהודרת
כראוי לכבוד התורה.

הנהלת המערכת

מכתב מהגאון מוה"ר משה נתן נטע הלוי יונגרייז אבר"ק טיסאפירעד זצ"ל¹⁾

ב"ה ה' תרומה.

החווה"ש וכ"ט לכ' י"ג מחו' הרב המאוה"ג המפורסם צדיק תמים
בנש"ק החריף והבקי כקש"ת מו"ה משה דייטש נ"י לנצח אברק"ק
ש' טאריאו יע"א עכב"ב יחי'.

אחרש"ת. הנה רצוף פה, ולחקוק זאת בכתב אשורית על לבינה חרשה בערב
שבת, ולאחר שיוסק התנור בע"ש לאפות חלה של שבת יאמר מתחילה ג"פ בשם
שהלבינה זו יבער באש וכו' עד גמירא, ואח"כ ליתן הלבינה לתנור אש ויהי' שם
עור עש"ק השני' אחר שנאפה שוב החלות, אח"כ יקח משם הלבינה ויתקן
האותיות אם נתקלקלו וישים הלבינה אצל קבר צריק א' כמחילת כבודו תחילה,
ויהי' מונחת שם שבוע אחת. והקב"ה יטהר לבבות ישראל כרצונו והרוש"ת,
משה נתן נטע הלוי

במקום שכ' פב"ב יהי' חקוק שמה [ושם] אמה.

(1) נולד בעיר מאטערסראף בשנת תקצ"ב בערך לאביו הגאון מוה"ר אשר אנשיל
הלוי יונגרייז אבר"ק טשעננער זצ"ל בעל מנוחת אשר, וממנו שאב רוב חכמתו. בשנת
תרי"ט לפ"ק נתקבל לאבר"ק ריארימאט, ומשם נתמנה בשנת תרכ"ח לפ"ק לאבר"ק
טיסאפירעד. הסתופף בצל כ"ק מרן הגה"ק מצאנז זי"ע. (ראה בכר"ש ניסן תשמ"א
עמוד ל"ט אות ו'). נרפס ממנו ס' מנוחת משה על סוגיות הש"ס ותשובות, וס' תורת
משה נתן עה"ת, ומועדים. נלב"ע ביום כ"ז לחודש אלול שנת תרמ"ט לפ"ק.
מכתב זה הגיע לידינו מאת ידידנו הרב מו"ה יהושע צבי הלוי יונגרייז שליט"א רב
דקהל באר יצחק טאלטשאוו. ישא ברכה מאת ד'.

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועוז להדפיס שום חידו"ת או אגרות קודש
ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת
המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

בדין איסור יחוד, כתיבת ס"ת, ושלוחות

מהרב הגאון מוה"ר ארי' צבי פראמער אבד"ק קאזיעגלוב הי"ד⁽¹⁾

א) בשו"ת דובב מישרים ח"א סי' ה', הובא שאלה מאיש הירא לדבר ר' אשר עיקר פרנסתו להוליך חבילה סחורה בבתי הקונים, אם לחוש לאיסור יחוד במקום שאין האיש בבית, וכעת כל הרלות מיד ננעלים במפתח אחרי הכניסה, והרוצה ליכנס צריך להשמיע קול ולקשקש בפעמון הרלת. — וכ' שם בתוך הדברים וז"ל: אך יש לצרר לדעת, דהנה כאשר נורע דהא דהרלת מוסגרת וכאשר אדם רוצה ליכנס מוכרח לקשקש בפעמון, הוא רק לאנשים זרים, אבל הבעה"כ בעצמו וכל כ"ב יש להם מפתחות וכל עת שרוצה ליכנס להכית אינו מוכרח לקשקש בפעמון ויכול ליכנס בלי שום מפריע, והנה בשו"ת רע"א סי' ק' הביא משו"ת הרשב"א רהיכי דהרלת אינו נעולה במנעול אע"ג שהיא סתימה לא חשוב יחוד, וכו', וא"כ הכ"נ כיון דהבעל וב"ב יכולין ליכנס א"כ הוי כפתח סתומה ואינו נעולה דשרי לדעת הרשב"א הנ"ל, עכ"ל.

וכתב על זה הרב הגאון אבד"ק קאזיעגלוב הי"ד על הגליון, וז"ל: משמע דאם רק לבעל לבד מפתח לא מהני דהרי בעינן פתח פתוח לרה"ר, וכאן לא חשוב פתוח רק לגבי בעל לבד שהוא אדם א', וידוע דעפ"י רוב אין מפתח רק לבעה"כ לבד, ואזיל ל' היתר זה. מלבד זה י"ל לע"ד דאפי' יכולין לפתוח חשוב נעול, ואפשר דאפי' אם המפתח תחוב בהרלת חשוב נעול, ודוקא מוגף לא חשוב כנעול לדיעה דאין מחוסר לבד מעשה רק לדחות הדלת ממקומו, וכמו דמחוסר קריבה לא חשוב מחוסר מעשה, כן מחוסר להרחיק קריבה לא חשוב מחוסר מעשה, אבל כל שנעול אף דיכול לפתוח אינו מוציא מכלל יחוד, והרי יש דיעה דאפי' מוגף חשוב כנעול ולא מהני רק בפתח פתוח ממש, ואע"ג דבידו לפתוח כרגע, ומדיעה זו נשמע דלא אזלינן בתד מה דבידו, וה"ה י"ל דלידין כל שעתה נעול אע"ג דבידו לפתוח המסגר אסור.

וגדולה מזו נלע"ד לולא דמסתפינא, דבדלתות דילן שהם עם קליאמקעס אפשר דחשוב כנעול, דעד כאן לא פליגי רק במוגף, כלשון הגפת דלתות דערבין י"א: וזבחים נ"ה: וברש"י עירובין ו' ע"ב ד"ה מגופות היו וכו' סגורות ופתוחות במקצת, וכן משמע באו"ח סי' שי"ג דהרלות לא ה' להם שום סתימה מצד השני, אבל בזמנינו שיש קליאמקע חשוב כמו נעול, אך אם נימא דאם המפתח תחוב בתוכו לא חשוב יחוד, ה"נ הרי יש בו הקליאמקע, אבל לפמ"ש גם בזה צ"ע.

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ב' קונט' ב' עמוד ט'. — חידו"ת הללו הועתקו מגליון ספר שו"ת דובב מישרים (משעבין תרצ"ז) שחיבר הרב הגאון מוה"ר רוב בעריש וויידענפעלד אבד"ק משעבין ז"ל. טופס הנ"ל הניע אלינו מאת ידידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמפורסם מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנטווערפען. יעלהו השי"ת על במתי ההצלחות.

(ב) בספר הנ"ל סי' מ"ז (אות ב') הובא שאלה, באחד שרצה לקיים מצות כתיבת ס"ת, איזה דרך יבחר, אם יכתוב בעצמו, כי מצוה בו יותר מבשלוחו, או יען שהכתב של הסופר יהי יותר מהורר, לכך מהנכון ליתן משפט הקדימה לכתוב ע"י הסופר בתורת שליח כרי שיהי המצוה מהורר יותר, ע"כ.

וכתב על זה הרב הגאון אבד"ק קאזיעגלוב הי"ד על הגליון, וז"ל: מכבר כתבתי בנדרון כזה לדמותו ליבמות ל"ט ע"א ביאת קמן וחליצת גרול הי עדיף, אם הידור שמצר אדם הפועל המצוה עדיף, או הידור שבפעם המצוה עדיף.

(ג) בתשובה הנ"ל, הובא בשם הישמח משה ב"ר עקב, דבשליח בשכר לא שייך מצוה בו יותר מבשלוחו.

וכתב על זה הרב הגאון אבד"ק קאזיעגלוב הי"ד על הגליון, וז"ל: לע"ד ראי' לזה מספר חסידים הובא ברמ"א יו"ד סי' רמ"ב סל"ד דהא דאבירת אביו ואבירת רבו אבירת רבו קודמת, מ"מ כשלומד בשכר שאביו משלם בעבודו, דין אביו כרבו.

בסוגיא דככתה

מהרב הגאון מוה"ר שמעון זינגער ראבד"ק דאמבראווא ז"ל⁽¹⁾

(תשובה לח"א)

הנה מה שדקדקת על פירש"י ז"ל (שבת כ"א ע"א) דלמה לי לפרושי שמא יפשע, ולא פי' שמא ישכח, וכתבת דכוון רש"י ז"ל בזה לתרץ קושית התוס', והיינו לפי מה שכתבנו דברב"ר דמותר בדיעבד לא חיישינן שמא ישכח, ומש"ה פירש"י ז"ל שמא יפשע. והשתא לא מצי רבא למימר טעמא דרפ' הונא דאין מדליקין בשבת משום דככתה זקוק לה, כיון דבשבת לא שייך פשיעת דהרי אינו יכול להדליק, עכ"ד בקיצור.

הנה כוונת בזה לדעת הפני יהושע, כי כן מבואר שם אך מעט בסגנון אחר, ע"ש. ובאמת קשה להבין דברך, דהמעיון בס"ז שם ובב"י יו"ד סי' א' וב', מבואר שם בהדיא דברב"ר דמותר בדיעבד לא חיישינן שמא ישכח כיון דאפי' ישכח מותר בדיעבד סמכינן דלא ישכח, אבל אי הוה ידעינן בבירור דישכח פשיטא דלא סמכינן לכתחילה, וא"כ כאן הידעינן בבירור דאם תכבה לא יוכל להדליק, איך נוכל להתיר השמנים האלו שדרבנן לכבות, ובפרט למה שכתב הפני' ושאר מפרשים, דמה דאמר רב הונא להדליק בשמנים הללו, דוקא היכא דאית לי' שמנים טובים, וא"כ האך מצי להתיר להדליק בשבת בשמנים הללו דלא מצי לקיים דבר חכמו"ל, ככתב זקוק לה.

(1) נולד בעיר פינמשוב בשנת תר"ך לפ"ק לאביו מוה"ר יעקב זינגער מסטופניץ. אחר התנותו קבע הורתו בעיר סטופניץ. בשנת עת"ר בערך נתקבל לראבד"ק דאמבראווא. הי' מקושר בלוג' אל כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל הי"ד. נדפסו תשובה אליו בשו"ת מהר"ש עניני חלק ו' סי' ה'. נפטר בחודש טבת שנת תרצ"ז לפ"ק, ומנ"כ בעיר דאמבראווא. — העתק מחיבורו"ת הללו קבלנו מאת נכדו יחיאל הרב המפורסם וכו' מוה"ר דוד זינגער שליט"א רב דקהל אנשי ספרד בבארא-פארק. זכרה לו אלקי למונה.

אמנם לולא דברי הפני יהושע הי' נ"ל פשוט דמה שפירש"י ז"ל שמא יפשע, כוונתו דשמא ישכח, וכדאשכחן כה"ג בפסחים דף ה' דאמרינן התם, שמא יפשע ולא יבטל לה, ופירש"י ז"ל התם שמא ישכח ויבוא לירי פשיעה, וכוונת רש"י ז"ל כאן נמי דישכח ויבוא לירי פשיעה.

וקושיית התוס' [שהקשו שם בר"ה ומותר, מנא לי' לרבא דסבר רב הונא דמותר להשתמש לאורה דילמא הא ראמר אין מרליקין בשבת משום דסבר כבתה זקוק לה ואין יכול להדליק בשבת], נ"ל לתרץ באופן זה, דהנה הפ"י הק' איך קאמר רב הונא דכל השמנים ופתילות וכו' אין מרליקין בהן בחנוכה, הלא בהשמנים שאסרו להדליק בשבת שמן שריפה ג"כ בכלל, והוא דולק יפה, ובשבת אתי שפיר ראסור להדליק כדאמרינן בגמ' משום דמצוה לשרפו חיישינן שמא יטה אבל בחנוכה אמאי אסור. וראיתי במפרשים שתירצו לפירש"י ז"ל שפי' דף כ"ג ע"ב בר"ה שמא יטה, כדי שיתבער מהר, א"כ לרב הונא דסבירא לי' כבתה זקוק לה משום דמצוה היא לדלוק כל כך עד שתכלה רגל מן השוק, א"כ חיישינן גם בחנוכה אפי' בחול שמא יטה להתבער מהר ולא ידליק כשיעור, דמסתמא נותן מיד כשיעור ולא יותר. והנה כל זה אתי שפיר אי מותר להשתמש לאורה שפיר חיישינן שמא יטה, אבל אי נימא אסור להשתמש לאורה, מסיח דעתו מהן ולא יבוא לירי הטיי', ומיושב קושיית התוס'. ואף שיש לדחות ולמימר דלענין הטיי' כדי שיתבער מהר אין חילוק בין מותר להשתמש לאורה או לא, דדוקא לענין הטיי' בשמנים הנרועים כדי שידליק יפה שפיר איכא לאפלוני בזה, אבל לא לענין שיתבער מהר, מ"מ מסתבר אלי כיון דאין משתמש בהן, מסיח דעתו מהן ולא אתי לירי הטיי'.

עוד נ"ל ליישב קו' התוס', בהקדם לתרץ קו' הפ"י הנ"ל, עפ"י מה שהקשה השער המלך פ"ד מהל' גירושין הלכה ב', על המשנה פ"ק דפסחים (דף י"ד ע"א) דתנן התם, א"ר מאיר מדבריהם למרנו ששורפין תרומה שהורה עם השמאה בפסח, הא בתרומה טמאה דקאי לשריפה כתותי מיכתת שיעורא והוי כפחות מכביצה דאינו מטמא, וראיתי במפרשים שתירצו דדוקא באיסורי הנאה שייך כתותי מיכתת שיעורא אבל בתרומה טמאה דמותר ליהנות בשעת הדלקה לא שייך כתותי מיכתת שיעורא. והשתא אי נימא ראסור להשתמש לאורה א"כ כתותי מיכתת שיעורא דנר חנוכה בעי שיעור, ולא קשה קושיית הפ"י הנ"ל. אלא לפי זה תיקשי על רב הונא דלמה לי' למימר בין בחול בין בשבת, כיון דבכלל השמנים הפסולים נכלל ג"כ שמן שריפה ובשמן שריפה ליכא לאפלוני כלל בין חול לשבת כיון דכתותי מיכתת שיעורא, שוב ליכא למיטעא כלל, ולמה לי' למימר בין בחול בין בשבת, אלא ע"כ מוכרחים למימר דאית לי' לרב הונא דמותר להשתמש לאורה ושוב לא שייך כתותי מיכתת שיעורא, אלא טעמא דרב הונא בשמן שריפה שמא יטה להתבער מהר וא"כ שוב הוי אמינא דדוקא בשבת שייך שמא יטה ולא בחול כדקא סלקא אדעתין ברעת הפני יהושע הנ"ל, לכן מוכרח רב הונא למימר בהדיא בין בחול בין בשבת, דגם בחול שייך שמא יטה וכרעת המפרשים הנ"ל, ושפיר מוכח מרב הונא דס"ל מותר להשתמש לאורה, ומתורץ

קו' התוס'. אלא דיש לעיין מאי טעמא דרב דמדליקין בשמן שריפה, כיון דאית לי' אסור להשתמש לאורה א"כ כתותי מיכתת שיעורא, ועיין במפרשים.

ומה שחידשת דפלוגתא דכבתה זקוק לה תליא בפלוגתא דהדלקה עושה מצוה, אם כי מילתא דמסתברא הוא, מ"מ מגמרא לא משמע כן, דא"כ מאי קמיבעיא לי' לגמרא אי הדלקה עושה מצוה או הנחה, כיון דקיי"ל דכבתה זקוק לה כרמסקי התוס' בפשיטות, ממילא ידעינן דהדלקה עושה מצוה, ועיין נמי בתוס' ד"ה מה הוי עלה וכו', דפירשו דמיסתפקתא לי' לגמרא אליבא דרב אי הדלקה עושה מצוה או הנחה, וכיון דס"ל לרב בהדיא דכבתה אין זקוק לה פשיטא דהדלקה עושה מצוה. ועוד האריך קבעי למיפשט מרבא דהדלקה עושה מצוה, כיון דקמפרש טעמא דרב הונא רקסבר כבתה זקוק לה משמע דסבירא לי' הכי, א"כ קשיא דרבא אדרבא, אלא ע"כ דלא תלי זה בזה. ועוד נ"ל ברור למאי דמסקינן בגמ' דהדלקה עושה מצוה מדקמברכינן להרליק, מבואר למעיין דליכא מ"ד דס"ל הנחה עושה מצוה, וכ"ע ס"ל הכי, דאי למ"ד כבתה זקוק לה לא קמברכינן להרליק, מאי דאי' מיייתי מדקמברכינן להרליק, הלא למאן דסבד כבתה זקוק לה קמברכינן להרליק, אלא משמע דפשיטא לי' לגמרא דלכ"ע מברכינן להרליק, א"כ משמע דלכ"ע הדלקה עושה מצוה. אמנם לכאורה משמע בס"י תרע"ג סעיף ב' דתלי זה בזה, אך עיין שם בטו"ז דשרי בה נרגא, ובעזה"י כוונתי בחדא ראי' לדעתו. לכן נ"ל פשוט דמאי דפליגי אי כבתה זקוק לה או לא, לאו בסברא פליגי, אלא בפירושא דברייתא קמיפלגי, דתניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, דמאן דאמר כבתה זקוק לה סובר כדקס"ד דהמקשה דאי כבתה הדר מדליק לה, ומאן דס"ל דאין זקוק לה סובר כשינויא דגמרא דאי לא ארליק מדליק וכו'.

ומאי דקשיא לך על פירש"י ז"ל שפי' דטעמא דאסור להשתמש לאורה משום שיהא ניכר שהוא נר מצוה, ולמה נאיד מטעמא דקאמר שמואל משום ביזוי מצוה, לא קשה כלל, דאהא דקאמר בגמ' אסור להשתמש לאורה, דמשמע אף דבר מצוה, שפיר קמפרש רש"י ז"ל שיהא ניכר וכו', אבל שמואל דאשמעינן דלהרצות מעות אסור, משמע דס"ל מותר להשתמש לאורה, מש"ה קאמר דלהרצות מעות אסור משום ביזוי מצוה. או י"ל רגם שמואל ס"ל דאסור להשתמש לאורה, או דהוי אמינא דוקא תשמיש קבוע אסור משום דיהא ניכר, אבל תשמיש קל דריצוי מעות לא שייך טעמא שיהא ניכר, קמ"ל שמואל דאף תשמיש קל כזה אסור משום ביזוי מצוה.

ומאי דקאמרת דלמ"ד הדלקה עושה מצוה, לא מצי למילף מכיסוי הדם, דשאני התם דהוה בשעת מצוה, אבל בנר חנוכה הוה אחר עשיית המצוה. — אם כי דבר שכל הוא, מ"מ נ"ל דדוקא כילפותא דהוי מדאורייתא כגון כל מה מצינו בש"ס, שפיר מצינו למידחי הכי, אבל בנר חנוכה דכל המצוה הוי דרבנן, שפיר אמרינן דכיון דמצינו דהתורה חששה משום ביזוי מצוה, חששו גם חכמים משום ביזוי מצוה, אף דלא דמי כלל לכיסוי, משום דלולא דאשכחנא דהתורה חששה, גם חמה לא היו חוששין, ודוגמא לזה מצינו בב"מ דף ה' ע"א עיי"ש.

בדין איטר בהנחת תפילין

חיים יעקב יוסף טויבער

רומ"ץ דקהל שערי ציון דבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

שאלה: מי שהוא איטר יד שעושה כל מלאכתו וגם כותב בשמאלו, והרגיל עצמו לכתוב קצת בימינו, רהיינו לעתים רחוקים כותב קצת בימינו ועפ"י רוב כותב רק בשמאלו, מה דינו לענין הנחת תפילין, האם צריך להניח בימין כרין איטר כיוון שעושה כל מעשיו וגם כותב עפ"י רוב בשמאלו, או צריך להניח בשמאל כדרך כל העולם כיוון שכותב קצת גם בימינו.

תשובה: הגם שדבר זה מבואר באדיקות בספרי גדולי האחרונים (עיין בשו"ת בית שלמה חאו"ח סי' ב' ושו"ת צמח צדק חאו"ח סי' י"ב ושו"ת שו"מ מהר"ב ח"ב סי' נ"ח ובשו"ת אבני צדק סי' ג' עיי"ש), עכ"ז מצאתי לנכון לעורר בזה מחמת שראיתי אנשים שנכשלו בזה כמה שנים בחשכם שדי כמה שהרגילו את עצמם לכתוב קצת בימין, ולפעמים מרגילים את עצמם לכתוב בימינם באותה תקופה שנעשים בר מצוה ואח"כ מפסיקים וכותבים בשמאלם ואעפ"כ מניחים תפילין ביד שמאל כדרך כל העולם. ולשי' רוב גדולי האחרונים עושים שלא כדיון. הנה מקור הדין הוא בגמ' מנחות דף ל"ו ע"ב, ת"ר ידך זו שמאל וכו' ר' נתן אומר א"צ הרי הוא אומר וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, וכיון רקשירה בימין הנחה בשמאל היא, רב אשי אמר מידכה כתיב בה"י כהה וכו', ת"ר איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאלו של כל אדם אמר אבוי כי תניא ההיא בשולש בשתי ידי.

והנה בביאור רברי הגמ' במחלוקת דר"נ וד"א, אפשר לומר דר"נ לא דריש ידכה יד כהה כלל, והכל תלוי רק בכתיבה רבאותו יד שכותב קושר, ואפשר לומר דגם דר"נ דריש ידכה יד כהה, דק פבר דכרי לדעת איזה יד מקרי יד כהה לא אזלינן בתר שאר מעשיו רק בתר כתיבה, ואותה יד שאינו כותב בה מקרי כהה לענין זה. ובסי' ב"ז בט"ז סק"ז מבואר דסובר דר"נ דריש יד כהה ואותה יד שאינו כותב בה מקרי כהה לענין זה, דבראשונים מצינו מחלוקת היכי דעושה כל מלאכתו בשמאל וכותב בימין אם דינו כאיטר, דהרא"ש הביא בשם בעל התרומות דיניח תפילין ביד תשות כח כרב אשי דדריש ודכה יד כהה ולא אזלינן בתר כתיבה עכ"ל, והב"י כתב דכן נראה מסקנת המרדכי, והסמ"ק הביא בשם הר"י מפדו"ש דהעיקר תלוי בכתיבה כדאמרינן מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, וכן פסק הטור בסי' כ"ז. והנה המחבר בשו"ע ס"ו הביא שני דעות הללו, וז"ל, ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בימין ו"א שיניח תפילין ביד שתש כח דבעינן יד כהה וי"א שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה, וע"ז כתב הרמ"א, והכי נהוג.

ועלה כתב הט"ז בסק"ז בביאור שי' הר"י מפרי"ש דדריש מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, וא"כ אותה יד שאינו כותב בה היא מקרי כהה לענין זה.

ולכאור' ה' נלע"ר לומר דגם לשי' המג"א אמרינן כן, דררשת וקשרתם וכתבתם מגלה לנו איזה יד מקרי כהה, דהנה המג"א שם בסק"ט מביא בשם המרדכי דהיכי דהרגיל עצמו לעשות אישר הוי כאישר ושיש חולקים שם במרדכי ע"ש. והנה במרדכי לא ביאר צדדי הספק בזה, אבל בפשטות נראה דמי שנולד כדרך רוב העולם ובטבעו יד שמאלו כהה וע"י הרגל עושה כל מלאכתו בשמאלו, י"ל דשמאל מקרי יד כהה כיון דבטבע נולד ביד שמאל כהה, ומה שהרגיל עצמו לעשות כל מלאכתו בשמאלו לא איכפת לן ועי"ז לא אבד שם יד כהה ממנה, כי רק הרגיל עצמו לעשות מלאכתו ביד כהה שלו, ומה שאינו עושה מלאכה בימין הוא רק מחמת שזמן רב לא הרגיל לעשות מלאכה בימינו, אבל מ"מ כיון דנולד בטבעו בכח יותר בימין, שמאל שלו מקרי יד כהה, וזה לכאור' שיטת היש חולקים במרדכי דאפי' אחר ההרגל לא מקרי אישר, והמרדכי סובר דכיון דאחר ההרגל עושה כל מלאכתו בניקל בשמאלו, לא איכפת לן כמה שנולד בטבע בכח יותר בימין, וימין שלו מקרי יד כהה ומקרי אישר.

והנה המג"א בסק"י שם כתב היכי דהרגיל עצמו לכתוב בשמאלו ועושה כל מלאכתו בימינו דיניח בשמאל דבזה יש לסמוך על דברי הב"ח, וכתבו הפמ"ג והמחמה"ש והלבו"ש בביאור דברי המג"א, דכיון דבהרגיל מצינו מחלוקת אי הוי כאישר או לא, יש לצרף שיטת הב"ח דסבר דאפי' לשיטת הר"י מפריש דסבר ראזלינן בתר כתיבה זה רק בכותב בימין ועושה כל מלאכתו בשמאל, אבל בכותב בשמאל ועושה כל מלאכתו בימין לא אזלינן בתר כתיבה וממילא מניח תפילין בשמאל כדרך כל העולם.

ולכאור' צ"ע בדברי המג"א דמצרף שיטת היש חולקים במרדכי דהרגיל לא הוי אישר, לשאלה דידן בהרגיל לכתוב בשמאל. דבשלמא בהרגיל לעשות מלאכה בשמאל, השאלה היא איזה יד מקרי כהה, היר שנולד בטבע כהה או היר שע"י הרגל נעשה כהה, וסברי היש חולקים ראזלינן בתר טבעו, וכיון דבטבעו יד שמאלו הוי כהה לא איכפת לן כמה שעושה מלאכתו בשמאלו, דרק הרגיל לעשות מלאכה ביד כהה שלו וממילא לא הוי אישר, אבל בניד"ר בכותב בשמאל ועושה כל מעשיו בימין לשיטת הר"י מפרי"ש ראזלינן בתר כתיבה ודרשינן מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, ומי שכותב בשמאל קושר בשמאל, א"כ מה נ"מ באיזה יד נולד בטבע בכח לכתוב, הא דרשת ר' נתן היא דבאותה יד שכותב קושר, וא"כ מה נ"מ אם הוא בטבע או על ידי הרגל, ואם כותב בשמאל מה איכפת לן דבא על ידי הרגל, וא"כ אפי' לשיטת היש חולקים במרדכי דלענין יד כהה לא אזלינן בתר הרגל רק בתר טבעו, י"ל דמורים דלשיטת הר"י מפרי"ש ראזלינן בתר כתיבה אפי' הרגיל את עצמו לכתוב בשמאל, מניח בימין.

אבל אם נאמר דגם המג"א סובר כהט"ז בהכנת שיטת הר"י מפרי"ש דררשת וקשרתם וכתבתם הוא גילוי לומר דיד כהה לא אזלינן בתר שאר מעשיו

רק בתר כתיבה, א"כ שפיר י"ל דזה תלוי בשבועו דאותה יד שבשבועו לא נולד בכח לכתוב מקרי יד כחה, וא"כ לשיטת היש חולקים במרדכי דהרגיל לא מהני, ה"ה בהרגיל בכתיבה לא מהני לשנות ממה שנולד בשבוע, וא"כ בהרגיל לכתוב בשמאל יש לצרף שיטה זו דיניח תפילין בשמאל. ועיין בשו"ת דברי חיים ח"א יו"ד סי' נ"ח שמכריח בשיטת הר"י מפרי"ש והפוסקים דפסקו כוותי' דסברי דדרשת וקשרתם וכתבתם היא רק גילוי לרעת איזה יד מקרי יד כחה, עיי"ש. ובעיוני בדברי המרדכי הנ"ל, נתקשיתי קצת בהבנת ראייתו, רכתב שם וז"ל, ומיהו אם הרגיל עצמו לעשות שום דבר ביר לא הוי הרגלתו כלום למקרי איטר אלא א"כ נולד כן, מרלא מוקי מתני' דפרק הבונה כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל, ויש לרחות דהיינו הק' דמשני בשולש בשתי ידיו, ע"כ. וכוננת המרדכי, דבפרק הבונה דף ק"ג ע"א אהא דתנן במתני' הכותב ב' אותיות בין בימינו בין בשמאלו חייב, איתא בגמ' בשלמא אימין ליחייב משום דדרך כתיבה בכך אלא אשמאל אמאי חייב הא אין דרך כתיבה בכך א"ר ירמי' באיטר יד שנו ותיהוי שמאל ידיו' כימין דכ"ע ואשמאל ליחייב אימין לא ליחייב, אלא אמר אביי בשולש בב' ידיו, ע"כ. ואם איתא דהרגיל עצמו לעשות איטר הוי כאיטר, א"כ אהא רמקשי גמ' ראשמאל ליחייב אימין לא ליחייב לישני דמיירי בהרגיל עצמו לכתוב בשמאל דחייב אשמאל משום הרגלו וגם חייב אכתיבה כימין משום שבשבועו נולד לכתוב בימין, וע"ז כתב ריש לרחות דהיינו הק' דמשני בשולש בב' ידיו, וא"כ שפיר י"ל דהרגיל עצמו לעשות כאיטר הוי איטר.

ולכאז' צ"ע במה שמדמה המרדכי דין איטר לגבי הנחת תפילין לחיוב שבת בכתיבה בשמאל, רלענין שבת הכל תלוי אם מקרי ררך מלאכה או לא דאם ררך כתיבה בכך, חייב, ובאין ררך כתיבה בכך, פטור. א"כ מי שהרגיל עצמו לכתוב בשמאל, לכאז' י"ל דאע"פ שאצלו כתיבה בשמאל הוי ררך כתיבה כיון שהרגיל עצמו לעשות כן, מ"מ בטלה דעתו אצל כל העולם שנולדו בשבועם בכח בימינם, וכמו שמצינו באנשי הוצל (שבת דף צ"ב) שאע"פ שאצלם הוי' ררך הוצאה על ראשם בטלה דעתם אצל כל העולם, ומאידך גיסא י"ל דכיון דיש אנשים איטרי יד בשבועם והוא הרגיל לעשות כמוהם לא מקרי שלא כדרכו, משא"כ לגבי הנחת תפילין השאלה היא איזה יד מקרי יד כחה, אי חיד שבשבוע נולד כחה או חיד שעל ידי הרגל נעשה כחה, וא"כ שפיר י"ל דלגבי הנחת תפילין לא מקרי איטר רבשבועו יד שמאלו כחה, ולענין שבת יהי' חייב בכתיבה בשמאל רעל ידי הרגל הוי ררך כתיבה, וגם י"ל איפכא, רלענין שבת יהי' פטור משום דבטלה דעתו אצל כל העולם שנולדו בכח בימינם, ומ"מ לענין תפילין שפיר מקרי איטר, דעל ידי ההרגל ימינו נעשה כחה, וא"כ מה ראי' מייתי המרדכי מריני כתיבה בשמאל בשבת לדיני הנחת תפילין, וצ"ע בזה.

נחזור לענינינו, דבהרגיל עצמו לכתוב בשמאל לא אזליגן בתר כתיבה כמבואר במג"א. והנה מי שמרגיל עצמו לכתוב בימין לכאז' הוי' מקום לומר דתלוי בב' דיעות במרדכי אי הרגיל מהני או לא. אבל בדברי גדולי הפוסקים מבואר ד"ל דהמרדכי איירי רק כשהרגיל עצמו לעשות כאיטר אבל בהרגיל לעשות

בימין, כיון דהרגיל עצמו לעשות כדוב בני אדם שפיר מהני לכ"ע, עיין בשו"ת בית שלמה חאו"ח סי' ב' ושו"ת אבני צרק סי' נ'. והנה מי שהרגיל עצמו לכתוב גם בימינו רהיינו שכותב בשמאלו וגם בימינו, נראה מרבירי רוב גרולי האחרונים דצריך לכתוב בימין כמו בשמאל ואז יכול להניח תפילין בשמאל, אבל אם מרגיל עצמו לכתוב קצת בימינו ובעיקר כותב בשמאלו מניח תפילין בימינו. ולפמ"ש לעיל דדרשת וקשרתם וכתבתם מגלה לנו איזה יד מקרי כהה, בודאי מסתבר לומר דהיכי רכותב בשתי ידיו ואינו שולש בשתייהן בשוה, דאותה יד שאינו כותב בה בניקל מקרי כהה לענין זה. והגם שבשע"ת מביא בשם המקובלים שאפי' אישר מניח בשמאל כדרך כל העולם, מ"מ ברבירי הפוסקים לא מצינו שיאמרו כן, ולכל היותר חששו לרבירי המקובלים רק לחומרא, דהיינו שאחר שהניח תפילין על ימינו, יחזור ויניח תפילין גם על שמאלו, אבל לא פסקו כן לקולא. ואסיים מעין הפתיחה, לעורר למי שנולד אישר יד ורוצה להרגיל עצמו לכתוב בימינו כדי להניח תפילין בשמאל, לשיטת רוב הפוסקים לא סגי במה שכותב קצת בימינו, רק צריך להרגיל עצמו לכתוב בימינו כמו בשמאלו, ואז אפי' בעושה שאר מעשיו בשמאלו מניח תפילין בשמאלו כדרך רוב העולם.

ברין נמצא פגימה בסכין השחיטה

שלמה געשטעטנער

מו"צ בהערה החרדית

רב שכונת „רוממה“

עיה"ק ירושלים ת"ו

ע"ד השאלה בשו"ב ששחט הרבה עופות ואח"כ נתגלה פגימה בראש הסכין, ותמיר הוא שוחט רק באמצע הסכין ואינו מניע בשום פעם למקום הפגימה, מה ריגם של העופות.

בש"ע יו"ד (סי' ו' סעי' א') כ' הרמ"א, וה"ה בסכין ארוך שיש בו פגימה ונשאר בו שיעור שחיטה בלא פגימה דאסור לשחוט בו אפי' במקום היפה אפי' אם כרך מסלית על הפגימה, ואם שחט בו ואמר ברי לי שלא ננעתי במקום הפגימה שחיטתו כשירה, אפי' לא כרך מסלית על הפגימה, וכ' הט"ז בסק"ג, דמועיל ברי היכא שירע שהיתה פגימה אלא שנוזהר ממנה, אבל אם לא ידע בה כלל ודאי אינו נאמן רלאו אדעתיה ליוזה ממקום הפגימה, וכ"כ הש"ך לקמן (סי' י"ח סקט"ו).

ואין לומר דאיכא כאן סתירת הרמ"א דמקורם כ' דאין לשחוט בסכין פגומה אפי' כרך עליה מסלית, ואח"כ כ' דאם אמר ברי לי כשר אפי' לא כרך עליה מסלית, משמע דאם ברי לו מותר לשחוט בזה לכתחלה, ובפרט לפי הט"ז והש"ך שם, שכ' דברי לי מהני דוקא בירע מהפגימה לפני השחיטה, ומשמע דאם יודע מהפגימה מותר לו לשחוט אפי' לא כרך עליה מסלית, וברישא כ' דאין לשחוט

בסכין אפי' עם מטלית, היינו שידע מהפנימה. ולכאורה יש לומר דבאמת לכתחלה אסור לשחוט עם פנימה אף בכרך עליה מטלית, אך אם שחט שחיטתו כשירה, כדמצינו בט"ז סק"ב בשם הרש"ל דבדיעבד כשר, ואף בשעת הדחק לכתחלה מותר בתוחב קיסם בתוך הפנימה, (וכמוש"כ בחכמת אדם כלל ג' או' ב' דבשעת הדחק מותר לשחוט לכתחלה בסכין פגום אם כורך עליה מטלית). וע"ז כ' הרמ"א דאם אמר ברי לי, ופירשו הט"ז והש"ך דידע ליזהר, כשר אף בלא כרך מטלית. אמנם מדברי הש"ך לקמן (סי' י"ח סקט"ו) שכ' דאסור לשחוט בסכין פגומה דבדיעבד כשר באומר ברי לי וידע מהפנימה, משמע דאם לא ידע אף דאמר ברי לי שחיטתו פסולה אפי' בדיעבד.

ובביאור הגר"א (סק"י) כ' דהא דמועיל ברי לי הוא אפי' בשחולין והביא בסכין שאורכו כל שהוא כמכורא במשנה (חולין ל:), וע"ז כ' הט"ז, דאפי' בסכין קצר כזה מועיל ברי לי, היכא דידע ליזהר מהפנימה, ולכאורה יש להביא ראיה דבסכין ארוך שפנימתו בראשו ממש, וודאי אינו יוצא בשעת שחיטה מחוץ לחציו, דתמיד שוחט רק באמצע הסכין, אף דלא ידע בפנימה, נכשיר, וכן יש לדייק מדברי הש"ך לקמן (סי' י"ח סקט"ו) שכ' דברי לי מהני בידע, ואם לא ידע אפי' אמר ברי לי שלא נגעתי, כיון שהפנימה היא למעלה מחציו של סכין, ואמר ברי לי שלא שחטתי במה שלמטה מחציו, אפי' בדיעבד אסור, משמע דדוקא באומר ברי לי שלא שחטתי מחציו ולמעלה, משא"כ בשאלתינו מיירי דהפנימה ממש בראשו דאף אם עובר החצי של הסכין אינו נוגע בפנימה, ולפי"ז אם תהיה הפנימה בחציו ולמעלה ולא בראשו ממש פשוט דאסור, אולם ק"ק לדייק כן בדברי הש"ך, מדלא הוציאו הפוסקים והש"ך רק ההיתר בברי וידע, ולא כתבו יותר רבותא, דגם אם לא ידע, כשר אם הפנימה בראשו, וגם הפמ"ג בשפ"ד סק"ד כ' לאסור אפי' הסכין ארוכה ביותר.

איברא מצינו בסכין מסוכסכת (בסי' י"ח סעי' ד') כ' המחבר דאם אמר ברי לי שלא עשיתי אלא הולכה בלבד שחיטתו פסולה, וכ' הש"ך (בסק"ח) רכל מילתא דלא רמיא עליה דאינשי עבד ולא אדעתיה, וכתב שם בפר"ת (סק"ו), דאם ראוהו עדים בדקדוק שלא הביא כלל הסכין ולא שחט אלא בהולכה וגם היתה הפנימה לצד מעלה בסכין בהרחקה אין נראה לאסור ושרי, והביאו בשפ"ד (סק"ח), ולכאורה מיירי כאן דגם העדים לא ידעו מהפנימה קודם השחיטה, ברם בעדים עדיף טפי, דאף שלא ידעו מהפנימה מ"מ נתנו דעתם לדאות איך הוא שוחט ויכלו להעיד על הולכה ולא הבאת, והשוחט אינו נאמן בברי לי משום דהוא טריד בעבודתו ולא אדעתיה, וכמוש"כ הפמ"ג שם, דאם הטעם שהשוחט טריד בעבודתו סגי בע"א נמי ולא בעי שני עדים, משא"כ בשאלתינו בשעה ששחט בסכין פגומה לא ראו כלום, רק אח"כ בדקוהו בלא ידיעתו וראו ששוחט רק באמצע הסכין.

ואכתי צ"ע ממש"כ המחבר (בסי' י"ח סעי' כ') טבח שנמצא פנימה בראש הסכין ואמר זאת הפנימה מפני שאני מכסה דם העופות בראש הסכין וכשאני שוחט אני נזהר שאיני נוגע בפנימה, מעבירין אותו וקדוב לומר שהכלים אסורים,

והש"ך (ס"ק ל"ג) כ' בשם הרשב"א דהטעם הוא משום שמעיד על עצמו שאינו מקפיד בין סכין פגום לשאינו פגום, ועוד דהא שוחט בסכין לכתחלה. ולכאורה לטעם השני איכא כאן מחלוקת המחבר והרמ"א, דהמחבר כ' דאסור לשחוט לכתחלה בפגום ואם שחט אף הכלים אסורים, ורמ"א (כריש סי' ו') פסק דאם אמר ברי לי וידע מקודם על הפגימה כשר, ואמאי לא הגיה הרמ"א כלום בס"י ח' (בסעי' כ'), ולכאורה יש לתרץ דבסעיף כ' מיירי שתמיד עושה כן, וכמו הטעם הראשון של הרשב"א המוכבא בש"ך, שמעיד על עצמו שאין מקפיד על סכין פגום, ובסעי' ו' מיירי באקראי, אבל לטעם השני עדיין אינו מתורץ.

אולם לפי הש"ך בס"י י"ח סקט"ו איכה סתירת המחבר, דבסעיף י' מתיר לשחוט לכתחלה בידע מהפגימה ואמר ברי לי, ובסעיף כ' אסור לכתחלה אף בידע על הפגימה, וע"ז ג"כ י"ל, דבסעיף י' מיירי באקראי ובסעיף כ' מיירי ששחט כן בקביעות, האף שבביאור הגר"א (ס"ק ל"ד) כ' שאסור אף בכה"ג כמ"ש בס"י, משמע דכמו בסעיף י' אסור ואין שום היתר בידע מקודם, כמו"כ כאן אין היתר. ובהנחות חכמת שלמה כאן בסעיף כ', כ' דאסרינן גם הכלים משום שמורה שנהג כן מזמן רב לכך אסרינן למפרע, וכ' דכאן לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע, דהרשב"א כ' בחזקה זו דוקא היכא דחוינן שמכוין לעשות עצמו רשע, אבל אם חוינן שרוצה להתנצל עצמו שאינו רשע, כזה מהני הודאתו ולא אמרינן כזה אין אדם משים עצמו רשע, והוסיף עוד נפק"מ, דכיון דעתה ודאי רשע, נאמן לעשות נפשו רשע למפרע, ולא אמרי' אין אדם וכו' רק כשאפשר בלי דבריו גם עתה אינו רשע, עיי"ש.

ומצאתי ברעת תורה (סי' ו' סק"ג) שכ' דאם היה הפגם בסוף הסכין סמוך לקתא והוא אומר ברי לי יש להקל בהפ"מ לצורך שבת, והביאו גם בדרכ"ת (סי' ו' ס"ק כ"ה) בשם שו"ת טו"ו"ד תליתאי (סי' ס"ה), וכ' עוד דאם הסכין בחצי השני נקי אין חשש כללי, וכ' עוד דאם הפגם פחות מחגורת צפורן לכ"ע הוה רק מדרכנן אסור, א"כ יש לצדד להקל בנמצא פגם כזה ואומר ברי לי שלא שחט במקום ההוא, עוד כ' שם, דאם אחז במקום הפגימה שליד הקתא סגי אף בלא ידע מקודם, ולכאורה אפשר להביא רא' מזה דכיון דאינו מגיע בשום פעם לדאש הסכין יהא כשר, אולם יש לחלק דדוקא באוחז שם מתירין כיון דאם היה מגיע למקום הפגימה ודאי היה מרגיש כי הרי אוחז שם, משא"כ כאן.

ואכתי יש להביא ראיה ממה שהביא שם דברי היש"ש (פג"ה סי' מ"ב) והובא במשב"ז סי' צ"ו סק"ד, דדוקא בסכין שהדרך לחתוך בכולו לא דכיר ולא רמיא עליה משא"כ בכף עיי"ש, ובע"כ דסכין שחיטה אסור משום דדרך לחתוך בכולו, אבל בכה"ג דאחז הפגימה ליד הקתא סגי, וכחאי גוונא י"ל כאן, דאף שדרך הסכין לילך בכולו מ"מ כאן חוינן ברור דכשום פעם לא מגיע לפגימה שבראש הסכין ויהא נחשב כאילו מחזיק הפגימה בקתא, כרם לפי הדעת קרושים שהחמיר אף כשאוחז בידו במקום הפגימה, פשוט דגם כאן יש להחמיר, אולם ברע"ת חולק על הרע"ק, (ובהג' חכמת שלמה סי' י"ח כ' דאם השוחט בעצמו יאכל מזה נאמר לומר לא ננעתי שם אף דלא ידע, וזה רק להלכה ולא למעשה).

ואף רכ' הש"ך (בסי' ק"י דיני ס"ס אות כ"ז) דספק שמא לא שחט הסימנים נגד הפנימה לא הוה ספיקא כלל דמסתמא שחט כדרך השוחטים והולך והביא הסכין בכולו, ולהדיא כ' דדרך השוחטים כן, משא"כ בנידון שלנו הרי בדקוהו בלי ידיעת השוחט וראינו שבשום פעם אינו מגיע למעלה מחציו של סכין ויצא מן הכלל של דרך השוחטים, ועוד דהפמ"ג בשפ"ד (סי' י"ח ס"ק ל"ד ד"ה כתב בית), כ' דספק הולך כל הסכין, הוה ספק, ולא כהש"ך.

איברא דיש לשדות נרגא בכל ההיתרים הנ"ל, דהנה יש לברר מאין באה הפנימה, דמפרקת לא נגעה, ואפי' נגעה אין תולין בה, כמבואר בסי' י"ח סעי' א', ועל כרחק צ"ל דכיון דאינו שוחט בשום פעם יותר מחציו של סכין וממילא לא נפגם בעור, א"כ ודאי שנפגם בשעת השחזות הסכין, וכשברקו אחר ההשחזות לא ברקו היטב ולא הרגישו בזה. ועוד יש לעיין מש"כ הרמ"א שם בסעי' ד', ולפי שאין אנו בקיאים היכן מקרי רישא דסכינא יש להטריף הכל והכי נהוג, ולפי"ז מה יאמר הדע"ת שהבאנו לעיל, וכן דאיתי בשו"ת משפטי ליעקב להגאון אב"ד פאפא ז"ל, (יו"ד סי' ג'), דאם הפנימה הוה בסופו ממש יש להקל, והוא כדברינו בכונת הש"ך (סי' י"ח סקט"ח), ועל כרחק יש לומר לפימש"כ בד"מ שם סק"ב בשם המרדכי, שכ' דאסרינן בכל משום שאין רגילות שתמצא ברישא דסכינא ממש לכן יש להחמיר בכל אופן, (והוא במדרכי סופ"ב דחולין אות תקצ"ט), ועפי"ז נקטו האחרונים לקולא היכא דהוה הפנימה בראש הסכין ממש.

שוב מצאתי שכ"כ בדע"ת שם, דאם הפנימה בראש הסכין ממש היינו שאין הצפורן יכול לתפוס בו לבדקו בהולכה והבאה זה מקרי ראש, ושרי בהפ"מ, וכ' עוד דבסכין מסוכסכת שאין לה אלא עוקץ אחד אם הוא בראש ממש והולך ולא הביא שרי לכ"ע ואין בזה שום פקפוק להחמיר, ובפר"ח שם סק"ח כ' דפשיטא דכל דהוי בראש ממש שאין הצפורן יכול לתפוס בהולכה ולהבאה בבדיקה זה מקרי ראש ושרי, ומסיק הדע"ת דאין להקל אפי' בראש ממש זולת אם יש עוד צדדים להתיר, ובאמת לעיל בסי' ו' סק"ג הקיל אפי' באין עוד צדדים להתיר, ואיכא כאן עוד צד להקל משום הפ"מ, ובדע"ת שם סק"ד כ' דבשוחט עוף ונמצא פגם פחות מחגירת צפורן בקצה הסכין בראשו ואומר בדי לי שלא שחט בצד זה של ראש הסכין בתחילתו יש להקל גם בלא הפ"מ, ומה שהביא הדע"ת את דברי המהרי"מ (אה"ע סוסי' ל"ג) דאמרי' מלתא דלא רמיא עליה לאו אדעתיה דוקא היכא דלא איכפת ליה כלום, משא"כ באיכפת ליה רמיא ליה, אינו דין לכאן, דשם מיירי המהרי"מ בעדות עכו"ם לענין עגונה שהעכו"ם רצה לשרוד הנחרג לכן איכפת ליה לבדוק היטב אם מת כבר, אבל כאן בשחיטה לא ידע כלל בשעת שחיטה דאיכא כאן סכין פגום שיזהר מזה וממילא לאו אדעתיה.

עוד יש לדקדק מדברי הרמ"א (סוף סי' כ"ה) שכ', אבל קודם שידעינן שנשחטה כראוי בחזקת איסור עומדת, וכל ספק שאירע בשחיטה, טריפה, (ובש"ע הרב כ' ספק נבילה, ובהג' חכמת שלמה כ' דהוי ודאי נבילה), עכ"פ חזינן דספק בשחיטה אסרינן, וע"פ פשטות י"ל דכאן לא הוי ספק בשחיטה, דבש"ע

הרב כ' ספק בשחיטה היינו ספק דרס ספק שהה אבל כאן רחוינן רבשום פעם אינו יוצא מאמצעו של סכין ודאי דאינו מקרי ספק בשחיטה, דהרי ע"כ חוינן באומר ברי לי וידע מהפנימה רכשר אף שיש כאן ספק בשחיטה ע"כ שזה אינו נקרא ספק, אף שיש לומר דידע מהפנימה לפני שחיטה עריף טפי מ"מ בזה שאינו יוצא מאמצעו של סכין נ"כ הוכחה שאינו נכלל בכלל ספק בשחיטה, וכונת רמ"א הוא ראסור לאכול הבהמה עד שיודע לך כמה נשחטה, דשם מיירי בזאב שנקב בני מעיים, דעד שלא ידעינן שהזאב נקבה אסור לאכול ממנה, וכן כאן דעד שלא נודע בבירור שהשוחט לא מגיע בשום פעם לראש הסכין ממש, וכן שיש לתלות דהפנימה נעשה בהשחזה, ובבדיקה אח"כ לא הרגיש, אז עדיין אסור לאכול, משא"כ כשנתברר כל הנ"ל מותר בדיעבד.

תבנא לדינא, נראה ריש להתיר בדיעבד בהפ"מ רק היכא שהפנימה היה ממש בראש הסכין, אעפ"י שכ' המרדכי סופ"ק רחולין גבי מסוכסכת דאינו נאמן בברי לי ולא ידע מקורם אפי' הפנימה בראש הסכין, מ"מ הרי כ' הש"ך סי' י"ח סקט"ו דרוקא בלא ידע אם למעלה מחציו, משמע דבראש הסכין קיל יותר, ואף שהרע"ת בסי' כ"ה החמיר, מ"מ בסי' ו' ששם מקור הדין של פנימה בסכין הקיל בפשיטות, וכתב דאם הפנימה בראש הסכין יש להקל בהפ"מ ולצורך שבת, וכאן אף שלא היה צורך שבת רק הפ"מ, ג"כ יש להקל, דהא בחנוהו אח"כ ולא הגיע למעלה מחציו של סכין, א"כ קיל יותר, ובוה גם הרע"ת יסבור דאינו מקרי ספק בשחיטה, וכ"כ בשו"ת משפטיק ליעקב יו"ד סי' ג' ומקיל בפשיטות בלי הפ"מ, והנלע"ד כתבתי.

נאד של דמעות

על שנקטפה ברמי ימיה
הבתולה הצנועה והחשובה

חי' לאה בת מו"ה ראובן גראס נ"י מירושלים עיה"ק
אשר מחמת מחלתה ל"ע באה להתרפאות פה בניו יארק
עברה זה כמה שנים בבית רפוס ספרים, שמחה גראפיק"
וסדרה האותיות לקובצי „כרם שלמה" במסירות נאמנה במשך כל הזמן.
המקום ינחם את כל המתאבלים עלי' בתוך שאר אצו"י, אמן.

יהא זכרה ברוך, ותהא נשמתה צרורה בצדוד החיים.

מערכת כרם שלמה

ובעלי בית הדפוס „שמחה גראפיק"

בענין טבילה בשבת במים חמים

יעקב צבי גאלדשטיין

מח"ס קהלת יעקב על הל' רבי
ברוקלין, ניו יארק

נשאתי אל לבי לעיין בענין טבילה בשבת במקואות דידן שהסעמאוואר מחמם המים היא בתוך בור הטבילה ויש לה דין כלי ראשון וכמ"ש בספרי האחרונים, ובש"ע או"ח סי' שיי"ח סעיף י"א איתא דאמבטי אע"פ שהיא כלי שני אין נותנין לתוכה מים צוננין לפי שמחממין אותה הרבה, והמציאות הוא שמחזין לבור הטבילה יש שם מים על גבי הקרקע, הן ממים שאיזה אנשים הוציאו ברגליהם לחוץ לאחר הטבילה וכבר נתקדשו לגמרי, והן ממי השוער"ס הסמוכין לבור הטבילה, וכמו כן בימות החורף יש ג"כ מים ע"ג הקרקע מהשלג שנפשרים מעל גבי המנעלים, נמצא דכשהולכים ברגלים רטובות לטבול, לכאורה יש חשש ביטול בשבת במקואות שמחממין אותן הרבה, והעולם אינם נוהגים בזה.

ונבאר בתחלה אם יש בזה חשש ביטול דאורייתא, הנה במחצית השקל סי' שט"ז סק"ז הביא פלוגתא המשל"מ בר"פ י"ח מהל' שבת והחכם צבי בסי' פ"ו, דהח"צ מצדד לומר דחצי שיעור בשבת אינו אסור אלא מדרבנן, והמשל"מ הכריח מרש"י פרק כלל גדול דף ע"ד, והג"א, דאף בשבת קי"ל ח"ש אסור מן התורה (ועי' במנחת פתים ובתהלה לדוד שם בסי' שט"ז מ"ש ע"ד המחש"ק), והאמת שכדברי הח"צ מוכח שם ברמב"ם הלכה כ"ג, שכתב כל העושה מלאכה מן המלאכות חצי שיעור פטור, ועיי"ש בקרית ספר שכ' להדיא דאינו אלא דרבנן, ועיי"ע בזה בפמ"ג פתיחה להל' שבת ובמ"ז ריש סי' ש"א, ובשדי חמד מערכת ח"ת כללים אריכות גדול בענין זה, ומ"מ נראה דבני"ד אין כ"כ נפק"מ בכל זה, שהרי כ' הרמב"ם בפ"ט, שיעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן, ועי' בס' שביית השבת מלאכת מבשל ס"א שכ' בשם הפר"ח בס' מים חיים הגהות על הרמב"ם, שכ' דהיינו אבר קטן של תינוק בן יומו, ובשם המרכבת המשנה כ' דהיינו אבר קטן של גדול, ומצאתי בס' בית יעקב (המיוחס למהר"י בי רב זצ"ל רבו של הבית יוסף, ונרמ"ח בסו"ס הרמב"ם בירושלים שנת תשכ"ח), שכ' ג"כ כדברי הפר"ח דהיינו אצבע קטנה של קטן בן יומו, ולפ"ז יש לחוש שיש על הרגלים מים שיעור שלם, ולכ"ע הוי מדאורייתא.

ובזהוית בזה ראיתי להעיר, שנראה בדעת הח"צ שהחליט דחצי שיעור אסור בכל איסורים מדאורייתא, ולא דוקא באיסורי אכילה שכ' כל חלב, שהרי כ' בשו"ת הנוספת בהגהות על הב"י ביו"ד סי' ק"פ בטעם דאסור לקרוח קרחה אפילו שער אחד משום דהו"ל חצי שיעור דאסור מן התורה, וכתירוצ' הב"י שם בסי' פ"ו.

ומכל מקום פשוט שבנידן דידן אינו אסור מדאורייתא משום דהוי ביטול כלאחר יד, ומבואר כמה פעמים בפוסקים דעל ידי שינוי אינו אלא דרבנן, ואולי ה' אפשר לומר דע"י שינוי גמור כהאי מותר אפילו לכתחלה, וכמ"ש הב"י בסי'

שכ"א דמותר לרוך מלח בשבת בקתא דסכינא משום דשינוי גמור הוא, ונפסק להלכה שם בש"ע סעיף ח, ועי' ג"כ בפמ"ג סי' שכ"ו א"א סק"י, איברא דבש"ע סי' שכ"ו ס"ה כתב י"א שצריך לזוהר שלא לחמם ידיו אצל האש אתר נפילה, ועי' ש"במ"א סק"ו דבמקום שהים"ב אסור משום בישול, הרי דאף בשינוי גמור אסרו גבי בישול.

והנלענ"ד לומר דבכה"ג הוי פסיק דיש"י דלא ניחא לי', ואע"ג דניחא לאדם ומכוין שיתחמם המים, מ"מ כל זה בשטח המים שעל רוב גופו, אבל במים שמתחת לרגליו לא איכפת לי', וכמ"ש ביו"ד הל' כלאי בגדים סי' ש"א סעיף י"ג מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב מותר ללבושו שעור הרגל קשה ואינו נהנה בשאר עור הגוף, ועי' ש"במ"ז סק"י"ב ובפתחי תשובה אות י' דמ"ש עור הרגל היינו כל תחתית הרגל שאינו נהנה מהחימום, ולפ"ז ה' נראה להקל עפימ"ש בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' קנ"ו דפ"ר דלא ניחא לי' שרי לכ"ע משום מצוה כל רהו, ומקורו מדברי התוס' בסוכה דף ל"ג ע"ב בד"ה מודה ר"ש, (ועמ"ש בזה בכר"ש אדר תשמ"ה במדור מכתבים אל המערכת, ומ"ש שם להשיג ע"ד השמלה, מצאתי קצת בעצי חיים על הל' מקואות סקנ"א שכבר השיג עליו, ועי' ג"כ מ"ש בדברי התוס' שם בשו"ת בית אפרים חאו"ח סי' נ"ט), ולפ"ז ת"ה לצורך טבילה יש להקל, אמנם תינח כ"ז באי אפשר לקנחו, אבל באפשר לקנח רגליו באלונגות סמוך ממש לכור הטבילה, לכאורה לא שייך האי טעמא, ובאמת שבגוף סברא זו יש לעיין, דהרי נראה בחוש שלא ניחא לי' לאדם לעמוד על אבן קר. ועוד יש להעיר, דאף אי נימא כמ"ש, מ"מ כ"ז בשיש שם רק מים מועטים, אבל אם יש שם מים מרובים קצת שנתחבו בין אצבעות הרגל, תו לא שייך לומר דאינו נהנה משום שעור הרגל קשה וכו'.

ויש לצרף ג"כ שיטת התרומת הדשן שהובא במ"א סי' שי"ד סק"ה דפסיק דיש"י באיסור דרבנן מותר, ובנידון רירן שאינו מכוין שיתחמם המים שמתחת לרגליו דבלא"ה אינו נהנה מהחימום וכנ"ל אינו אלא פ"ר, וכיון דהוי בישול כלאחר יד שאינו אלא מדרבנן, שרי לדעת התרוה"ד.

ובנוגע להמים שאיזה אנשים הוציאו לאחר טבילתם ברגליהם לחוץ, יש לצרף ג"כ עפ"י"ד המחשה"ק בסי' שי"ח סקל"ט שכ' דמהא דנוהגים להקל בלא נצטנן לגמרי מוכח דמעיקרא דרינא קי"ל דאין בישול אחר בישול אף בנצטנן לגמרי וכו', ולפ"ז י"ל דע"כ לא מחמדינן רק בנותנו כדרכו, אבל בכלאחר יד בה"ג א"צ להחמיר כלל. אמנם יעוין כס' עצי לבונה מעין גנים שהרבה להשיב ע"ד המחשה"ק, ובתוך דבריו ציין שם ג"כ למ"ש המ"א בסי' רנ"ג סקל"ז בא"ר דלדירן רס"ל ראסור לחממו מדאורייתא וכו', ועי' ג"כ בתהלה לרוד שם בסי' שי"ח סקל"ד שכ' ג"כ להקשות ע"ד המחשה"ק.

ונהנה כ"ז במקוה שמחממין אותה הרבה כשיעור שיד סולדת בו, אבל אם אין מחממין אותה כ"כ, אף אי נימא כמ"ש האחרונים דרינו ככ"ר, וכ' במ"א סי' שי"ח סקכ"ח בשם הירושלמי דעשו הרחקה לכלי ראשון אף אם אין היס"ב, ועי' בשע"ה סעיף י"ז שהוסיף דאף בכ"ר שהעבירוהו מעל האור טוב למנוע מלתת לתוכו כרי לעשות הרחקה וסייג לדבר, מ"מ מסתבר דכ"ז בנותן כדרכו, אבל

בסוגיא דשליחות

תלמיד במתיבתא עץ חיים רבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

ו"ל דזהו מה שכיוון הפנ"י באומרו דאי לאו דכתיב ושלחה בלשון נקיבה
הייתי אומר שאין האשה יכולה לעשות שליח משום דאינה בירה ממש, דהא

בתורה כתיב דצריך להיות בידה וא"כ זה הווי כמו תפילין, דהתם נמי כתיב דצריך להיות על חיר ואינו יוצא מצות תפילין אם הניח שליח בעבורו, כן נמי בגמ', הוי אמינא רלא תהא מגורשת אא"כ יתן הגט בידה ממש, לכן צריך דרשה דושלחה שהיא עושה שליח. ואי תיקשי הא מבואר בגמ' מס' גיטין פרק חזורק (ע"ז). ונתן בידה אין לי אלא ידה גגה חצירה וקרפיפה מנין ת"ל ונתן מכל מקום עכ"ל הגמ', הרי מוכח דאין צריך להיות בידה ממש, י"ל רגם זה נקרא ידה, דלמ"ד חצר משום יד איתרבאי גם זה נקרא בידה, ודרשינן ב' בידה ממש, אבל ע"י שליח עריין לא הייתי יודע שיהא נחשב בידה ממש, והא דלמ"ד חצר משום שליחות, לא הוה ממש בידה ואפ"ה איתרבאי, גם זה לא קשה רהא דש"י בב"מ (דף י' ע"א) מפרש דלאחר דירעינן דיש דין שליחות בגיטין מושלח ושלחה, יכול אני לרבות אף חצר משום שליחות מונתן בידה. ואם תקשי ע"ז א"כ אמאי צריכין קרא יתירה לרבות חצר, הלא אי נימא דחצר מטעם שליחות הרי ממילא נלמד מושלח ושלחה כמו כל שליחות שבתורה, על זה י"ל דהוי אמינא דחצר לא נכלל בדין שליחות דהא חזינן בעבד דלא נעשה שליח בגיטין כדאמרין בגמ' לקמן משום דבי חייא בר אבא א"ד יוחנן, שאינו בתורת גיטין וקידושין אינו נעשה שליח, כמו כן בחצר הוי אמינא כיון שאין החצר בתורת גיטין אין החצר נעשה שליח לקבל גט בשביל האשה, ולכן צריך ריבוי מיוחדת דנעשה שליח, והראי' דחצר צריך להיות משתמרת ולדעתה משא"כ שליח.

והנה הקצוה"ח הביא שם עוד תי' על הקושיא הנ"ל בשם התוס' רי"ד דאימתי אמרינן דשליח של אדם כמותו רק אם נעשה ע"י השליח מצוה הנמשכת אף לאחר זמן כשכבר גמר מעשה הקידושין, והוא המקדש, אבל במצוה שאינה מתקיימת לאחר זמן, כמו תפילין וציצית דכ"ז שלובשן מקיים בהם המצוה ולאחר שפושטן הלכה לה המצוה, אז לא אמרינן שליח של אדם כמותו, עכ"ד ביתר ביאור.

וע"פ זה קשה לכאורה על הפנ"י שכתב דלא הייתי לומד שאשה עושה שליח משום דלא הוי בידה ממש, והא השליח עשה מעשה המתקיימת אף לאחר זמן, דהא נשאת מגורשת ממנו לעולם, ולמה לא יועיל השליחות שהשליח יקבל הגט בשבילה, והא דכתיב בקרא דצריך להיות בידה ממש, זה לא מעלה ולא מוריד מאחר דיש לו קיום לאחר זמן, דהא הוא המגרש. ואפשר לומר דמהאי טעמא מביא שם הפנ"י עוד טעם למה צריכים לימוד שהאשה עושה שליח, משום דקס"ד משום דהוי מילי ומילי לא מימסרן לשליח, והייתי אומר דאין האשה יכולה לעשות שליח משום דהוי כמו מילי דאומרת לו שיקבל מיד הבעל, לכן הוציא הכתוב בלשון נקיבה ושלחה מלמד שהיא עושה שליח.

(ואגב י"ל מהיכן ידע התוס' רי"ד זה הכלל דבכל מקום שהשליח עושה דבר המתקיים לאחר זמן אמרינן שליח של אדם כמותו ובמקום שאינו עושה דבר המתקיים לאחר זמן לא אמרינן שליח של אדם כמותו. דהנה בכל מקום שהגמ' יליף דין שליחות שאדם יכול לעשות שליח, הוא אצל דברים המתקיימים לאחר זמן, כמו גיטין קידושין תרומה וקדשים, לכן מסתבר דאמרינן שליח של אדם כמותו רק במקום שהשליח עושה דבר המתקיים לאחר זמן).

ועכשיו רבארנו שיותר פשוט דהבעל עושה שליח, מהאשה, משום מילי, מהיכן יורעים ששליח של האשה עושה שליח, דהא בש"ע אהע"ז סי' קמ"א סעי' מ"ג הובא ב' דיעות, ד"א ששליח של האשה אין יכול לעשות שליח אחר, וי"א ששליח של האשה יכול לעשות שליח אחר, והנה לרש"י ל"ק דהא רש"י מפרש דברי הגמ' (וכמו שכתבו הרמב"ן והרשב"א משמו) דמושלח ושלחה קמא לומדים ששניהם עושים שליח ומושלחה בתרא לומדים ששליח של שניהם עושה שליח, אבל לתוס' ור"ח דאין להם אלא לימור א', לתוס' ילפינן מושלחה קמא דהבעל והאשה יכולים לעשות שליח (כמו שמסביר הפנ"י), ומושלחה בתרא ילפינן ב' דרשות א' דמשלחת ואינה חוזרת וב' דשליח עושה שליח, ולר"ח דשליח עושה שליח ילפינן מיתורא דוי"ו, קשה מהיכן יורעים ששליח של האשה עושה שליח.

ואפשר לומר, דהנה בספר המקנה הקשה דאכתי שליח עושה שליח בקדשים מגלן, ותי' דכיון דגלי קרא בקדשים דשלוחו של אדם כמותו דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וגו' וכי כל הקהל שוחטים והלא אינו שוחט אלא אחד אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו, הרי חזינו דשחיטת השליח חשוב כמו שהוא בעצמו שוחט הקרבן, והוי לגמרי כמותו, וכן בענין שליח עושה שליח, דכיון שהשליח הראשון הוי כמותו יכול הוא למיעבד שליח אחר דהוי ג"כ ממש כמותו, עכת"ר. ובספר שיטה לא נורע למי מקשה ג"כ קושיא זו לענין תרומה, דמהיכן ירעינן בתרומה ששליח עושה שליח, הא גבי תרומה יש דק פסוק א' דאתם גם אתם לרבות את השליח, אבל ששליח עושה שליח אין לנו לימור, ותיריך דכיון דגלי דחמנא בתרומה דיש בכלל דין שליחות מאתם גם אתם יכולים ללמוד מגיטין וקידושין ג"כ שאר דיני שליחות דשליח עושה שליח, עכת"ר.

ולפ"י י"ל דברי התוס' ור"ח הנ"ל, שהקשינו מהיכא ילפי ששליח האשה עושה שליח, דהנה זה ששליח הבעל יכול לעשות שליח זה פשוט ולא צריכים קרא לזה דהא יכולים ללמוד את זה מקדשים דכיון ששליח של אדם כמותו ממש והוי כמו שהוא בעצמו עושה המעשה דהיינו דהוא כמו שהוא בעצמו שוחט הקרבן וכמו שהסביר בספר המקנה הנ"ל לענין קדשים, א"כ פשיטא ששליח עושה שליח אחר כיון ששליח הא' הוי כמותו, וכיון דגלי קרא הכא בגיטין דאיתנהו בדיון שליחות וכמו שמסביר בספר שיטה לא נורע למי, לענין תרומה, דכיון דגלי דחמנא דבתרומה שייך שליחות שייך בתרומה נמי כל דיני שליחות, כמו כן נמי י"ל לענין שליח הבעל, שהשליח יכול לעשות שליח, דשליח של אדם כמותו, והתינה השליחות ששולח הבעל דומה לשליח דקדשים דמוסר לו בחמה לשחוט, והוי כמו שליח להולכה, אבל שליח של האשה שהוא שליח לקבלה, לא הייתי יורע שהשליח יכול לעשות שליח, אי לאו דגלי דחמנא ושלחה בתרא ללמדינו דגם שליח האשה יכול לעשות שליח, ודו"ק ופשוט.

עולת שבת בשבתו

לך

ואברם כבר מאור במקנה בכסף ובזהב, וילך למסעיו וכו'. ו"ל כי בא לרמז מה שאמר (דברים ל"ב) וישמן ישורון ויבעט, ע"ד יאה עניותא לישראל, לזה אמר, אף כי אברם הכביד בכסף ובזהב, אל תחשוב כי שינה התנהגותו ומדותיו, אשר בתחילה, אלא אף לאחר שנעשה עשיר גדול, אעפ"כ וילך למסעיו וכו'. ויש להמשיך כל הענין, ואין להאריך.

(הגאון מוה"ר אברהם טיקטין אבר"ק ברעסלא זצ"ל¹)

וירא

וירא אליו ד' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחום היום. וקשיא לענין מאי אשמעינן התורה שהי' כחום היום. וי"ל על דרך הגמ' במס' נדרים (דף מ' ע"א) אין מבקרים את החולה לא בתלת שעי קמייטא ולא בתלת שעי בתרייתא, עיין בגמ'. והן הן הדברים, וירא אליו ד', לבקר חולה, והקב"ה רצה להראות לנו דין ביקור חולים, על כן כתבה התורה כחום היום, לתורות שאין מבקרים לא בתלת שעה קמייטא ולא בתלת שעה בתרייתא.

(הגאון מוה"ר יוסף דרשן מפוזנא בעל יסוד יוסף זצ"ל²)

חיי

ויבא אברהם לספור לשרה ולבנותה, ופירש"י למה נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שע"י בשורת העקידה שנזרמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה. ולכאורה הו"ל לרש"י לפרש זה מיד על פסוק ותמת שרה וכו', ולמה המתין בביאורו עד כאן. ונראה החילוק הספד ובכי', הספד שייך גם על מי שמת זקן ושבע ימים, מספדין אותו לפי כבודו וגדלו, כמאמר רב לר"ש בר שילת אחים הספדאי כו' (שבת דף קנ"ב), אבל בכי' אין שייך עליו, כי זה סוף כל אדם, כי הלעולם יחי' כו', ובכי' שייך על אדם השלם שלא השלים שנותיו ומת עפ"י איזה סיבה קודם זמנו, על זה ראוי לבכות, כי אם הי' חי הי' מאציל עוד משלימותו לבני דורו. והנה שרה חיתה קכ"ז שנה, ע"ז הוקשה לרש"י, איך שייך עליו בכי', על זה אמר, שמתה בלא זמנה, כי בלתי הסיבה הזאת היתה חי' עוד.

(הגאון בעל הרי בשמים אבר"ק סטריא זצ"ל³)

(1) הועתק מכת"ק המונח באוצרו של ידירנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר רפאל יצחק רייכמאן שליט"א ראש ישיבת כולל מאה שערים בירושלים עיה"ק. ישא ברכה מאת ר'.

(2) הועתק מכת"ק.

(3) הועתק מכת"ק.

ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנות נתן לאחי ולאמה. ויל"ד בשלמא כלי כסף וכלי זהב דרך העולם ליתן להכלה סבלונות דברים הללו, וכן מגדנות שהם מיני פירות של ארץ ישראל כדברי רש"י, ג"כ ניהא, אבל בגדים למה, ועוד וכי ידע מידתה, וי"ל בדרך המוסר שהראה להם ולה הבגדים הצנועים של בנות ישראל, ומעשה אבות סימן לבנים להיות מוברלים מן העמים הן בהמלבושים והן בשאר המעשים כמאה"כ ואבריל אתכם מן העמים. (הרה"ק מוה"ר יהושע רוקח אבר"ק בעלו זצ"ל⁴)

תולדות

במדרש עה"פ ויתרוצצו הבנים בקרבה, בשעה שהיתה עומדת בבתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכם לצאת, ובשעה שהיתה עוברת על בתי עבודה זרה עשו רץ ומפרכם לצאת. ויל"ד על שינוי הלשון דביעקב אמרו שהי' רק מפרכם לצאת בלי ריצה, ובעשו אמרו שהי' רץ ומפרכם לצאת, ועוד יל"ד בלשון המדרש שאמרו בשעה שהיתה עומדת בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ואלו בע"ז אמרו בשעה שהיתה עוברת על בתי עבודה זרה. וי"ל הענין בזה, דמבואר במס' ע"ז (דף ט"ז) שצריך להרחיק מפתח עבודה זרה כל מה שיכול שנא' הרחק מעלי' דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה (משלי ה'), ואי ליכא דרכא אחרינא אזי מותר לעבור ובלבד שלא לעמוד שם, ולעומת זה בבתי כנסיות אמרינן שהישיבה בתוכה מצוה שנא' אשרי יושבי ביתך (עי' ברכות ל"ב ע"ב). והנה נודע אוז"ל (נרה ל' ע"ב) דכשהולך במעי אמו מלמדין אותו כל התורה כולה. נמצא שהם ידעו דינים הללו. ולפי"ז יבא הכל על נכון, דכשבאה רבקה על פתחו של עבודה זרה לא היתה מתמהמה שם רק היתה עוברת במהירות, ועשו הרשע בירעו צדקת אמו שתעבור משם במהירות כי לא עברה שם רק בהכרח שלא הי' לה דרכא אחרינא, לכן הי' מוכרח לרוץ ולפרכם, לא כן כשהיתה עומדת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, שיעקב קים ל' בגווה שלא תעבור משם תיכף רק תתמהמה שם, לכן הי' די לו בפרכוס לבר, כי נכון לבו בסוּח הי' בה שלא תצא משם מהר. (הנאון מוה"ר יוסף קלמנקים אבר"ק לובלין זצ"ל⁵)

ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ, ורקדו המפרשים מדוע בעשו הפך הסדר ואמר משמני הארץ יהי' מושבך ומטל השמים מעל. וי"ל הכוונה בזה, דנודע אוז"ל (במדרש רבה בפרשתן) צדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוח, ורשעים תחלתן שלוח וסופן יסורין. והנה כתבו קצת מקובלים דטל רמז על מירת הדין, כי הטל יורד בלילה בזמן שליפת הדינים. ומשמני הארץ שחוא טוב הארץ מורה על טובות וחסדים. ולכן כשביקר יצחק את יעקב, הקדים טל השמים, כי תחלתו

4 הובא בספר בני אהרן (לבוב תרפ"ה) לחרה"ג מוה"ר ישראל אהרן מבאקשעוויץ, דף ג"ו, בשמו.

5 הובא בספר האשל (לובלין תל"ח) לנכדו חרה"ג מוה"ר אשר יעקב אברהם מלובלין, בפרשת תולדות, בשמו.

437

וישלה

זיטע

בקונטרס „קרני ראם“, בשמו.

וזהו מה שאמרה המסורה, כי גדל הכאב, אם מתגדל הכאב והצער אצל בני ישראל על החורבן, אז זוכין, כי גדל שלה, שיוגדל תיבת של"ה, לתיבות המחזיר שכינתו לציון, וגם זוכין, כי גדל מאד, שיוגדל תיבת מא"ד, שהוא נוטריקון מ'שיח א'דם ד'וד, (ע"ד שכתבו המקובלים כי תיבת אד"ם נוטריקון אדם דוד משיח, לרמז כי משיח יש בו נשמות אדם ודוד), שזוכין לראות בביאת המשיח כשיחזיר הקב"ה שכינתו לציון, בב"א.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

מקץ

ויאמר יהודה מה נאמר לאדוני ומה נדבר ומה נצטרך האלקים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמצא הנביע בידו. לכאורה האי מיותר, דיו באומרו הננו עבדים לאדוני, דממילא משמע כולם, ואם משפטם להיות עבדים מצד עשרה שנמצא נניבה בידם כמ"ש רש"י ז"ל, מהי תיתי יפטר אותו שנמצא בידו ממש, וביותר קשה לפי מה שדרשו רבותינו ז"ל [עה"פ ויגש אליו יהודה] הנגשה למלחמה, והנה בתחלה הכניע את עצמו להיות כולם עבדים ולא נשא לבו לדבר קשות, ועתה גבה רוחו.

אמנם יראה, כי כבר היו יראים מעבירה שבידם ממכירת יוסף, כמבואר בפסוקים דלעיל, ולכן גם עתה אמר מה נדבר כו' האלקים מצא את עון עבדיך, וגם קיבל עליו להיות עבדים מצד העבירה, כי במדה שאדם מודר מודרין לו, לא [מחמת] מציאתך הנביע נתחייבנו בעבדות, אלא מצד מציאות העון אשר עלינו, ואררבא, אותו שנמצא הנביע בידו, באמת אין עליו עון אשר חטא, לבר מצד אוי לרשע אוי לשכינו, ולזה נקטי' בפני עצמו, שהם ראויים לזה, והוא לבר, מצד התחברם. אמנם אחרי שהוא ראה שהוא אינו רוצה רק בבנימין לבדו, א"כ ע"כ אין זאת פקודה על העון, נתנבר כארי בהנשה למלחמה ודו"ק.

(הגאון מוה"ר צבי הירש אבר"ק ברלין זצ"ל⁸)

8) הועתק מכת"ק בגליון החומש שלו המונח באוצר הספרים דבית דין צדק דקהל אשכנזים בלונדון.

תמיהות וישובים

פליאה בפני יהושע במס' ברכות, וישוב לקו' החשק שלמה במס' גיטין
 בפני יהושע מס' ברכות מ"ט, ע"א, בר"ה כגמרא, וכל שאינו אומר ברית
 ותורה וכו' ומלכות ב"ד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. וכ' שם בא"ד, משמע
 דלמצוה בעלמא איתמר, ולא לענין שיהא צריך לחזור, דאע"ג דר' יהודה בן
 בתירה דריש לעיל (מ"ח ע"ב) הטובה זו תורה, אפ"ה מסתמא לא קי"ל כוותי',
 עכ"ל.

ותימה דבתי היא, דשם לא קאי ריב"ב על הזכרת תורה כברכת המזון, רק
 על ברכת התורה עיי"ש וצע"ג.

במס' גיטין (דף נ"ב ע"א) האפוסטרופין לוקחים עבוד היתומים ספר תורה
 תפילין ומזוזות וכו', והקשה שם בהגהות חשק שלמה, לדעת בעל העיטור
 שהובא בהל' תפילין סי' ל"ז דס"ל דחינוך דתפילין אינו אלא מבין י"ג שנה ואילך,
 א"כ לא שייך שאפוסטרופוס יקנה תפילין, שהרי אין ממנים אפוסטרופוס אלא
 לקטנים, עכ"ק.

וי"ל עפ"י המובא באחרונים (עיי' שו"ע עם כאר יעקב בשם מק"מ, ובטעמי
 המנהגים על עניני תפילין אות כ"א בשם ספר הר"ק) דליתום מניחין תפילין מי"ב
 שנה, א"כ לק"מ. ואולי מכאן מקור וסמך למנהג זה. (ויש שכתבו שאין לזה
 מקור).

אשר זעליג גאלדמאן

מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון
 ברוקלין, ניו יארק

תמי' בדברי הגאון ר' שלמה קלוגר

בשו"ע או"ח סי' קס"ח סעיף ו' בדיון פת הבא בכיסנין הביא בהגהות חכמת
 שלמה ספיקו של הפדי מגדים בדיון מי שאכל כרי שביעה מפת הבא בכיסנין אם
 חייב לברך עליו מן התורה או רק מדרבנן, ורוצה לפשוט את הספק מן הש"ס פ"ק
 דערכין דף ר' דקאמר שם הכל חייבין בזימון כהנים ליום וישראלים, ופריך
 פשיטא לא צריכא דקאכלי קרשים סד"א אמר רחמנא ואכלו אותם אשר כפר
 בהם והא כפרה היא קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא והא איתנהו עכ"ל הש"ס,
 והרי לחם לא מצינו בקרבן רק במנחות, דבבשר לא שייך ברכת המזון, ובע"כ לא
 משכחת לה דבותרא זו רק במנחות, והרי במנחות יש שמן ואין יוצאים בהם ידי
 חובת מצה וממילא אין בהם חיוב בהמ"ז כלל והיאך קאמר שחייבין בזימון,
 ובע"כ מיירי באכל שיעור שביעה דרך שביעת סעודה, ועלה קאמר ואכלת ושבעת
 אמר רחמנא והא איתנהו, א"כ משמע דשייך בזה בהמ"ז מן התורה, ע"כ
 דאייתו.

ויש להפליא שכתב בדמנחות כיון שיש בהם שמן אין יוצאין ידי חובת מצה, והרי תלמיד ערוך הוא במס' ברכות דף ל"ז ע"ב היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וכו' נטלן לאכלן מברך המוציא לחם מן הארץ, והתוס' שם כתבו שהמנחות היו נטננין בשמן ואעפ"כ מברכין עליהם המוציא כרין פת, גם שם בגמ' הביאו הברייאא לקט מכולן כזית ואכלן אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אדם יוצא בו י"ח בפסח, ורש"י פי' כי לקט מכולן קאי על פתיתי המנחות ממנחת מחבת ומדחשת דאיירי שם מקורם, הרי לך שבמנחות יוצאין י"ח מצה ומברכין עליהם המוציא אף בלא קביעת סעודה כהמשך דברי הגמ' שם.

שלום דוד געללער

חבר כולל אברכים ר' באבוב
ברוקלין, ניו יארק

הנאהבים והנעימים

(מדרש זה מוקדש להרפסת חידו"ת בפלפול ואגדה שירידי אש שנשארו לפליטה מחידושי האברכים והבחורים תלמידי ישיבות „עץ חיים" רבאבוב בנאליציע, שנחרנו ונשרפו על קירה"ש בשנות הזעם ת"ש-תש"ה לפ"ק).

הערות וחידושים

מהאברך תחו"ב מו"ה אלעזר בענדיט ריטער הי"ד מברינגעל⁽¹⁾

(א) במס' נזיר דף ל"ח ע"א א"ר אבהו א"ר אלעזר כל רביעיות שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מרביעית נזיר שהרי אמרה תורה משרת, וקאמר הגמ' אח"כ דלר' אלעזר משקין אין מידי אחרינא לא, פי' רבאובלין אין היתר מצטרף לאיסור. ויש להקשות, לפי זה מאי קאמר בגמ' שם לעיל רבחסאא ונזיר הוו להו שני כתובים הבאים כאחד דתרווייהו להיתר מצטרף לאיסור, הלא אין באים כאחד, רמחסאא ילפינן רבאובלין היתר מצטרף לאיסור, וממשרת ילפינן רבמשקין היתר מצטרף לאיסור.

(1) נולד בשנת תרס"ה לפ"ק בערך לאביו הרה"ח מו"ה נפתלי ריטער מברינגעל הי"ד. למד בישיבת עץ חיים רבאבוב סניף ברינגעל. הי' מתמיד עצום, ובעל מחרש, חכם ונבון, ירא שמים, ומתנהג בחסידות. נסמך להוראה מאת הגאון מוה"ר מאיר אריק זצ"ל אבר"ק מארנא. כמה שנים הרצה שיעורים תמידים לבחורי חמד בק"ק ברינגעל. יש אליו ב' תשובות בספר רביר יוסף (פיעטרקוב תרצ"ב) מאת הרב הגאון מוה"ר יוסף מעמפלער אבר"ק רועפיעניק (ומשם נלקחו ההערות שנרפסו כאן). בשנות הזעם נהרג הוא ואשתו עקח"ש, ולא ידענו מתי ואיפוא. ר' ינקום רמם ותנצב"ה.

(ב) במס' נדרים דף כ' ע"א כתב הר"ן, ולענין הלכה קיימא לן דסתם נדרים להחמיר, והטעם מפני דמעיל אינש נפשי' לספיקא. ויש להעיר דלהלן ברף ס"א ע"א פסיק הר"ן לקולא בר' יוסי דלא מעיל אינש נפשי' לספיקא, ולכאורה הם תרתי דסתרן אהדרי.

(ג) במס' סוטה דף י' ע"א נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנלן, מתמר (פירש"י, נוח הי' לה לישרף ואל תלבין פניו לפיכך שולחה לו אם יודה וינלה הוא עצמו את הדבר ינלה, ואם לאו תשרף ולא תנלה היא את הדבר). ומקשים העולם, ותמר גופא מנא ידעה דין זה, שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, ויש לומר, עפ"י מה דאיתא שם בגמ' לפני זה, א"ר אלעזר, לאחר שנמצאו סימני' בא סמאל וריחקן בא גבריאל וקירבן. וי"ל דמזה הוכיחה תמר לעצמה שמוטב להפיל עצמו לתוך כבשן האש ולא להלבין פני חבירו ברבים, דהנה זה ודאי דהסימנים לא הכריחו מידי ממי נתעברה, כמובן, רק ע"י הסימנים הי' לה אופן להודיע ליהודה שהיא מעוברת ממנו, ואם ירצה יודה ואם לא ירצה לא יודה. והשתא אי נימא איפכא דיותר ראוי להלבין פני חבירו ברבים מליפול לתוך כבשן האש, מה הי' הצורך שגבריאל יסריח א"ע להחזיר הסימנים, והי' עריין הדבר עומד בספק אם יודה יהודה אם לאו, הלא ע"פ דין מוטל עליה להודיע ברבים שנתעברה מיהודה כדי שלא תישרף, ומדראתה כי מן השמים הוחזרו הסימנים, הוכיחה מזה שאין הדין כן, רק נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים.

תעודות ופמיכות

פו.

להיות שהנער כ' משה בן כ' ברוך מהעלמיר עמד לפני כהיום דלמטה בנסיון של שחיטות ובדיקות של מהרי"ו זצ"ל"ה ומצאתיו שבקי בהן ובדיניהן, גם סר לפני הסכין וראיתי שהוא מרגיש אפי' בפנימה כמלא נימא, גם שחט לפני שלש עופות כשרים כנהוג, לכן אחר שישחט ויברוק עוד כ"ז בהמות ויברוק אותם כראוי לפני שוחט מומחה עומד על גביו, דהיינו לפחות תשעה נסות וי"ח דקות, וגם יהי' בקי ביד ע"פ כתבי רא"י משוחט מומחה, אזי שחיטתו ובדיקתו כשר לכל ישראל כשאר זובחי זבח בישראל, על אופנים ותנאים המבוארים להבא, דהיינו שאל יכשיר שום שחיטה עד שיוציא כל פעם הריאה לחוץ ויברוק למראה עיניו ישפוט, גם יהי' מתון בבדיקת הסכין בכוונת הלב מבלי מחשבת חוץ, גם אל יכשיר שום מים זכים, וכל דבר יהי' מה שיהי' שרפוי בידו, אל יכשיר בלי שאלת חכם, ואל ישחק בקאדטין, ויחזור על לימודו בדיני שחיטות ובדיקות משך שנה תמימה מהיום דלמטה מדי שבת בשבתו, ואח"כ תמיד לעולם מירי חדש בחדשו, ותמיד יהי' יראת ה' לנגדו, ובכלות שלשה שנים מהיום דלמטה, יבוא לפני המורה

הוראה שיעמוד תחתיו לתהות בקנקנו, ואם יקיים כל הנ"ל אזי שחיטתו ובדיקתו מותרת לכל ישראל כשאר זובחי זבח בישראל שהם בחזקת כשרות. היום יום ה' ג' אייר תקנ"ח לפ"ק.

אורי פייבש כהן במקום הרב פה ק"ק מיץ¹

פז.

זה כביר מנעתי מליתן מכתבי לאיזה מן השו"ב, למעמים אשר עמדי, אולם למוכ"ז ידירי המופלג מוהר"י [=יצחק] הנ"ל, מצאתי א"ע מחיוב ברבר להגיד ולהודיע אשר אדע. מאז בא לק' טארנא, זה דרכו רמוס חצרי לבקר בהיכלי רבות בשנה, והוא אהוב אצלי, כי ידעתי כי רוצה לילך בדרכי ה' וידאתו ית', ובהסכמתי התחיל ללמוד עצמו מלאכת השו"ב, ובקין הלז אנכי בדרך נחני ה' למרחץ מרין באר, ומוכ"ז לקחתי עמדי, ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי לשו"ב עבורינו, ונחניתי מאוד ממנו בכל ענינים ובפרט מענין שחיטתו, וגם הלום ראיתי סהדותא מהמנותא מירידי השוחטים דפה, והם דאויין לסמוך עליהם ת"ל, ואבטח כי בכל מקום בוא מוכ"ז יהי רוח חכמים נוחה הימנו, ע"כ באתי עה"ח יום ב' ח"ת אלול שו"ב טע"ם ודע"ת (תרס"ז) לפ"ק.

חק' יוסף מדאמבראווא²

- (1) הוא הגאון מוה"ר אורי פייבש כהן שלעזינגער בעמח"ס הלכה ברורה. כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' ב' עמוד מ"ו.
- (2) הוא הרה"ק מוה"ר יוסף אונגער אבר"ק דאמבראווא זצ"ל בנו של הנה"ק מוה"ר מרדכי דור אונגער אבר"ק דאמבראווא זצ"ל, וחתנו של הרה"ק מוה"ר משה אליקים בריעה מקאזניץ זצ"ל. נשמתו עלתה לגנוי מרומים ביום ב' לחורש מרחשון שנת תרכ"ז לפ"ק. — כתב קבלה הנוכחי הועתק מכת"ק המונח באוצרו של ידידנו הרבני החסיד הנכבד גריב ושוע מו"ה שאול הוטטערער ג"י מאנטווערפן. ברכת התורה יחולו על ראשו.

אורי פייבש כהן
הוא הגאון מוה"ר אורי פייבש כהן שלעזינגער בעמח"ס הלכה ברורה. כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' ב' עמוד מ"ו.
הוא הרה"ק מוה"ר יוסף אונגער אבר"ק דאמבראווא זצ"ל בנו של הנה"ק מוה"ר מרדכי דור אונגער אבר"ק דאמבראווא זצ"ל, וחתנו של הרה"ק מוה"ר משה אליקים בריעה מקאזניץ זצ"ל. נשמתו עלתה לגנוי מרומים ביום ב' לחורש מרחשון שנת תרכ"ז לפ"ק. — כתב קבלה הנוכחי הועתק מכת"ק המונח באוצרו של ידידנו הרבני החסיד הנכבד גריב ושוע מו"ה שאול הוטטערער ג"י מאנטווערפן. ברכת התורה יחולו על ראשו.

ציונים והערות

ליקוטי הערות ומראה מקומות שנתקבלו במערכת

על דברים שנרפסו בקובצי כרם שלמה שנה ח' ושנה ט'.

(א) קובץ ע"ב עמוד ל"ו, בשם הגר"מ אריק עה"פ וירח את ריח בנדריו. — כן כתב גם בהגהותיו על רמב"ן עה"ת הנדפס בראש ספר כסף מזוקק.

(ב) קובץ ע"ז עמוד י"א, בדברי הגר"ר בצלאל רנשבורג בשוב דברי התוס' ריש מכות. — גם בשו"ת שואל ומשיב מהרד"ק ח"א סי' ל"ז כתב ליישב כן דברי התוס'.

(ג) קובץ ע"ח עמוד נ"ט אות ד', קושיא במס' גיטין דף מ"ח ע"ב. — כן הקשה הרמב"ן בחידושיו למס' גיטין דף נ"א ע"א, יעו"ש.

(ד) קובץ פ' עמוד י"ג, בקושיא ס' טעם המלך על גזירת שמא ועבירנו, דהא הוי טעה בדבר מצוה. — יש להקיר שכבר עמד בזה בספר האשכול בהל' פורים.

(ה) שם עמוד מ"ד, בסתירת דברי הטו"ז מהל' ראש השנה להל' נשיאת כפים. — כן הקשה הגאון רעק"א, ונרפס בספר חידושי רעק"א על סדר מועד (בני ברק תשמ"ג) בסופו בעמוד רפ"ח טור ב'.

(ו) קובץ פ"א עמוד כ"א, במה שהקשה הגאון בעל הרי בשמים על דברי הפנים יפות בפ' צו. — כן הקשה גם בספר מל תורה בחידושי לובחיים דף פ"ז ע"א בד"ה רש"י.

(ז) שם עמוד מ"ו, במש"כ הגרעב"ץ עה"פ זאת הפעם עצם מעצמי. — כן כתב גם הרש"ש בהגהותיו למס' יבמות דף ס"ג ע"א.

(ח) שם עמוד נ"ג, עה"פ כי אנשים אחים אנחנו. — כבר קדמו בספר כתב סופר עה"ת פ' לך.

(ט) שם עמוד ס', בדיון עשו הציבור עפ"י הוראת כהן גדול. — עיין תוספתא פ"ק דתהרות, עשו על פי הוראת כהן משיח חייבין.

(י) שם עמוד ס"ב, בענין טחינה ביד אם אסור מדרבנן. — עיין שו"ע הל' שבת סי' ש"ב סעיף ז' רשימ' יבש שעל הכנר אסור לגררו בצפורן דהוי טוחן.

(יא) קובץ פ"ב עמוד כ"ג כ"ז, בענין מצות נד חנוכה בשעת הסכנה. — עיין בזה בישוועת יעקב בהל' חנוכה סי' תרע"א סק"ג.

(יב) קובץ פ"ג עמוד י"ב, במש"כ הגאון רי"ש נ"ז בענין גרושה שמת בעלה אחר הגירושין אם נחשבת קטלנית, ובהערה מתחת לקו תובא מש"כ בזה בתשו' הרדב"ז. —

עיין בספרו שו"ת שואל ומשיב מהרד"ק ח"א סי' כ"ג מש"כ בזה.

(יג) שם עמוד מ"ח (בסופו), במש"כ דיוס פטירת הגאון מהר"י אסאד ביום כ"א סיון, כי כן הוא בתמונת מצבתו. — זה אינו, כי במצבתו כתוב בזה"ל: נפטר בנשיקה באשמורת ביום ד' שלקו בו המאורות הוא יום כ"א סיון בשנת עלה ה'כרת לפ"ק. —

ובשנה ההוא (תרכ"ו לפ"ק) חל כ"ג סיון ביום ד' בשבוע, ומה שכתבו על המצבה כא"ב, הוא לשון קצב, ומחמת שנחקקו התיבות במצבה קרובים זל"ז, נראה כאלו כתוב כ"א בסיון.

(יד) קובץ פ"ד עמוד י"ד, בתשובתו של הגאון בעל ערוך השלחן ברין ערי קידושין. — עיין בשו"ת הרי בשמים ח"ג סי' ק"ז, ששקו"ט בדבריו.

(טו) שם עמוד מ', בענין אם יש קרושה בעורות קדשים. — עיין במ' מל תורה בחידושיו למס' מעילה דף ט' ע"א.

(טז) קובץ פ"ה עמוד מ"ג, תובא רברי הגה"ק מוהר"ש מבעלו על הגמ' מגילה ט"ז ע"א. — כן כתב גם הגה"ק מהרצ"א מדינוב בספרו ריח דודאים עמ"ס מגילה שם.

(יז) קובץ פ"ו עמוד י"ד בד"ה ובעיקר הקושיא, ישוב על קושיית האחרונים עפ"י מהר"י מינץ. — כבר תירץ כן הרב הגאון אבד"ק קאיועגלוב בקובץ מקבצאל עמ"ס ביצה, יעו"ש.

(יח) שם עמוד ל"ה, במש"כ שם מתחת לקו שהנה"צ ר' אלעזר מאושפצין שימש כאבד"ק קאמינקא. — זה אינו, והשורות נתחלפו בדפוס.

(יט) שם עמוד ל"ה, ר"ה והואיל. — כבר נדפס בהנחות דעת שלום על שו"ע או"ח סי' תס"ז, עיי"ש קצת יותר באריכות.

(כ) שם עמוד נ"ה, במש"כ בשם הג"ר צבי הירש אבד"ק ברלין על אוז"ל והדרת פני זקן, זה שקנה חכמה. — כן כתוב גם בספה"ק דגל מחנה אפרים פ' קדושים.

(כא) שם עמוד נ"ח, בלקט ענינים שונים מכ"ק מדרן הנה"ק מצאנו זי"ע, באות ר. — כדאי להעתיק בזה מס' מקדשי השם ח"ב בקונטרס זר זהב אות קל"ה וז"ל, והנה שמעתי מכ"ק דודי ארמו"ר מרן הקדוש מוהר"ר בן ציון הלבדשטאם ז"ל הי"ד מבאבוב שאמר בשם כ"ק זקינו מצאנו בעל דברי חיים זי"ע, שמי שמתפלל שחבירו ימות, ומת ע"י תפלתו הרי הוא רוצה נפש נמור, וכן מפורש בהלכות קטנות ח"ב סי' צ"ח שההורג נפש ע"י שם או כישוף אפשר רכאן רבדיבורו עבד מעשה הו"ל דומיא דמימר (תמורה ג:) וכזורק חץ להורגו, ועליהם נאמר (ירמי' ט') חץ שחוט לשונם עיי"ש, הובא רבריו ג"כ בדבש לפי מערכת מ' אות ה' עיי"ש, ובמק"א האדרכתי בזה, עכ"ל. — ועיין עוד בספה"ק עשרת שלמה לכ"ק מדרן ארמו"ר מוהר"ש זי"ע עה"פ גם ענוש לצדיק לא טוב.

(כב) קובץ פ"ז עמוד ט', על הא דאיתא בילקוט דער י"ג שנה הבן לוקה בעון האב מכאן ואילך וכו', וכתב שם הג"ר משה נדאל אבד"ק מיץ וז"ל, זו היא קצת בלי טעם וכו'. — ברמב"ם הל' תשובה פ"ו הל' א' כתב וז"ל, יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעוה"ז בנופו או בממונו או בבניו הקטנים, שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הניעו לכלל מצות כקניינו הן וכתוב איש בחטאו ימות עד שיעשה איש, עכ"ל. הרי מבואר הטעם דכל זמן שלא באו לכלל איש כקנינו הן וילפינו זה מקרא דכתיב „איש" בחטאו. ועיין עוד בספר שערי חיים (להנאון מוה"ר חיים סופר אבד"ק מונקאטש) בשער ב' אריכות בזה וכמה מקורות, יעו"ש.

(כג) שם עמוד י' בד"ה ובג"ד (בסופו), נדפס בזה"ל: שעי"ז יוסמך לה"א ויהי תיבה א'. — יש כאן טעות הדפוס, וצ"ל, שעי"ז יוסמך להא' ויהי תיבה א'.

(כד) קובץ פ"ח עמוד י"ב ד"ה אימא, בדבר החידוש דחמץ אסור אפי' בלא חזיא לאכילה. — עיין בכר"ש שנה ו' קונט' ה' עמוד י"ז, ושם בקונט' י' עמוד נ"א אות כ"א, שצ"ן לכמה אחרונים בזה. וע"ע בזה בס' מקור חיים על הל' פסח סי' תמ"ב סק"ב, ובס' ישועות מלכו בקרית ארבע על הרמב"ם הל' חמץ ומצה פ"א ה"ב.

(כה) שם עמוד נ"א, בענין תרי ירושלים הוו. — עיין בשו"ת דברי יואל סי' קכ"ה אות ה' (ובפרט בר"ה ויש).

(כו) קובץ צ' עמוד ט"ז מתחת לקו, במה שכ' שם השערה כי השואל מוהר"ר ישעי', הנהו הנאון ר' ישעי' ברלין מברעסלא. — זה אינו, כי בשנת תקע"א, לא הי' עוד הגר"י ברלין בין החיים. וטעות לעולם חוזר.

(כז) קובץ צ"א עמוד כ"ה ד"ה אמנם, ביאור בדברי הגמ' סוכה דף מ"א. — כן כתב הג"ר לייב פריערמאן ראבד"ק פרעשבורג בספרו שו"ת הריב"ד האו"ח סי' י"א עיי"ש. (כח) שם עמוד כ"ח, ברין ספר תורה הנדפס. — בשו"ת צפנת פענח (שנרפס בדווינסק) בחלק שני סי' כ"ו אות א', כתב שם"ת הנעשה ע"י ליטאנראפיע אין בה שום קדושה.

(כט) שם עמוד מ', מש"כ בשם הג"ר יוסף דרשן מפוזנא עה"פ כי לא מחכמה שאלת על זה. — כן כתוב גם בדרושים נחמדים ממהר"ם שי"ף הנדפס בסוף מס' חולין.

(ל) שם עמוד מ"א, הובא בשם הגרש"ש שויבש אבד"ק יאסי, שהאור המקולקל שהשאיר אחריו המבול לא הזיק את האנשים. — עיין רמב"ן עה"ת (בראשית ה', ד') שכתב להיפך.

מכתבים אל המערכת

בס"ד.

לכבוד המערכת.

בקובץ פ"ט עמוד מ"ב במדור תמיהות וישובים, באו כמה קושיות על דברי רש"י בפ' ראה עה"פ אחרי דרך מבוא השמש וגו'. והננו בזה לישבם בס"ד.

(א) הנה מה שכתב שאחרי הוא הנסמך של אחרים, — יעוין בס' שרשים לדר"ק (בשורש אחר) שכתב שאחרי הוא הרבים של אחר ולא הזכיר כלל שהוא נסמך. וגם מובן שאינו כהנסמכים הרגילים שהם שם דבר, כמו רגלי — הרגלים של פלוני, בית — הבית של פלוני, חסדי — החסדים של פלוני. משא"כ אחרי אינו שם דבר, רק תואר של שם דבר או של פועל, שמציין באיזה זמן או מקום חי' או נמצא שם דבר זה או נעשה פעולה זו, ועל כן אעפ"י שאחרי הוא בצורת נסמך, אך אינו נסמך ממש. וע"כ יוכל רש"י לסבור שיכול לבוא גם אחר התיבה.

(ב) ועוד כתב שלא קשה מזה שיש טעם מפסיק באחרי, שהרבה מצינו תיבה נסמכת מוטעמת במפסיק, כמו מול הגלגל בפסוק זה.

הנה בענין פיסוק טעמים ישנם הרבה כללים, וז"ל הרז"ה בספרו שערי תפלה סי' שכ"ה, כי כללי פסקי הטעמים רבים מאד לאין מספר ושורשיו עמוקים מאד לאין תכלית ופארתיות דקים וגשונים עד אין חקר, עכ"ל. וע"כ קשה לפלפל בענינים אלו בין להקשות ובין לתרץ. אך מ"מ ישנם כמה כללים פשוטים המובנים לכל, ומכיון שאפשר לישב דברי רש"י בקצת כללים פשוטים ומובנים, באופן שיובנו דברי רש"י, ננסנו לזה.

הנה יש כלל שנלוו לכל מעיין בטעמים, והוא, שלפי אורך המאמר כן יתרחקו המפסיקים, ולפי קוצר המאמר יתקרבו המפסיקים. למשל, בפסוק וישלח את היונה (בראשית ח' פסוק י"ב) יש פשטא שהוא טעם מפסיק על תיבת וישלח, ובפסוק וישלח את היונה מאתו (שם פסוק ח') יש מרכא שהוא משרת על תיבת וישלח. — כי בפסוק י"ב המאמר קצר (וישלח את היונה), ובפסוק ח' המאמר יורך (וישלח את היונה מאתו). ועוד משל, בפסוק ויבן שם מזבח (בראשית י"ב פסוק ז') יש פשטא בתיבת שם, ובפסוק ויבן שם מזבח לד' (שם פסוק ח') וכן ויבן שם מזבח לד' (שם י"ג פסוק י"ח), תיבת שם מוטעמת במשרת מהפך ומרכא, מפני אורך המאמר (ויבן שם מזבח לד'), משא"כ בפסוק ז' מפני קוצר המאמר (ויבן שם מזבח), תיבת שם מוטעמת במפסיק. וכמובן יש הרבה משלים לזה, אך הכאנו משלים הנ"ל, כי באותן התיבות עצמן שיש להן טעמים שונים בולט הכלל יותר.

נמצא דאי אפשר להביא ראי' ממול הגלגל וכיוצא בהרבה מקומות, מפני ששם יש מפסיק מפני קוצר המאמר (או ענין אחר בכללי הטעמים). משא"כ כאן בתיבות אחרי דרך, הנה אם אחרי דרך הוא דבור אחר א"כ המאמר הוא, "אחרי דרך מבוא השמש", שהרי ד' תיבות אלו הן מראות מקום אחר, וע"כ הן ענין אחד ומאמר אחד כמובן, ובמאמר כזה של ארבע תיבות יתרחק המפסיק לתיבת דרך (אם נאמר שאחרי דרך הוא דבור אחד). — שהי' אפשר להביא ראי' ממול הגלגל רק אם הי' "אחרי דרך" מאמר שלם בפני עצמו, אך מכיון שאינו כן, ואחרי דרך הוא חלק ממאמר של ד' תיבות, אין מקום לטענה הנ"ל, וצדקו דברי רש"י, שלא חי' בא מפסיק באחרי אם היא מחוברת לדרך.

(ג) ומה שהוקשה לו שיעקר ההפסק הוא בתיבת הירדן שמוטעמת ברכיע ולא בתיבת אחרי שמוטעמת בפשטא. — הנה אין בזה שום סתירה לדברי רש"י וכמו שיתבאר.

הנה קושיא זו אפשר להקשות רק אם נאמר שתיבות "הלא המה בעבר הירדן אחרי" הן מאמר אחד, ועיקר כוונת המאמר, שהר גרזים והר עיבל הם הרבה אחרי העברת הירדן (ובע"פ: זי' זענען ווייט נאכ'ן ירדן). ולפי זה סוף המאמר הוא תיבת אחרי, ושם

צריך להיות ההפסק הגדול שבמאמר. — אך אין הענין כן, דשיעור וכוונת הכתוב כך הוא, תחלה מודיע שהר גרזים והר עיבל הם בעבר הירדן, וזהו מאמר אחד, שמודיע באיזה ארץ ומקום נמצאים ההרים האלה, ואח"כ מוסיף להודיע מקומם בפרטיות יותר, ואומר שהם „אחרי” ר"ל שהם רחוקים מהירדן, ואח"כ מוסיף להודיע לאיזה כיוון וצד, ואומר „דרך מבוא השמש” ר"ל שהם לצד מערב. (ובלשון ע"מ: זיי זענען אין עבר הירדן, ווייט נאכ'ן ירדן). ולפי זה המאמר הראשון שבפסוק הוא „הלא המה בעבר הירדן”, וסוף המאמר הוא בתיבת הירדן, ושפיר מופיעת במפסיק רביעי, ואח"כ מתחיל מאמר חרש בתיבת אחרי, ואין מקום למענה הנ"ל.

(ד) ועוד כתב על רברי רש"י, שאילו ה' אחרי דרך דבור אחד ה' נקוד אחרי במשרת ודרך בפשטא. — ומען על זה, דא"כ ה' משמע שעיקר ההפסק ב„אחרי דרך מבוא השמש” הוא אחר תיבת דרך, וזה אינו נכון, כי יותר שייך תיבת דרך למבוא השמש מלתיבת אחרי.

הנה קושיא זו מבוססת על ההנחה שעיקר ההפסק במאמר תלוי רק בשייכות התיבות זו לזו, ומכיון שתיבות דרך מבוא השמש הן ענין אחד ותיבת אחר מודיע המקום, ה' צ"ל עיקר ההפסק באחרי ולא בדרך. — אך אין הנחה זו נכונה, וצ"ל שההפסק תלוי בגורמים אחרים ג"כ — כמו גמר עיקר כוונת המאמר בהתחלת נושא המאמר, ואז סוף המאמר הוא רק ביאור על התחלת נושא המאמר וכיוצא, ובא מפסיק, אע"פ שהביאור הזה יש לו שייכות יתירה להתחלת הנושא. ונביא על זה כמה ראיות: (1) אלה פקודי משפחת הקהתי (במדבר ד', ל"ז) שהפשטא בתיבת פקודי, אע"פ ששייכת הרבה וגם נסמכת לתיבות משפחת הקהתי. (2) ואע"פ ארון עצי שטים (דברים י', ג') שהפשטא בתיבת ארון, אע"פ ששייכת ונסמכת (ע"כ נקודה בחמף פתח) לתיבות עצי שטים. והרי עוד משלים למפסיק (זקף קפן או טפחא) בתיבה נסמכת, (3) אחרי מות שני בני אהרן (ויקרא ט"ז, א'), (4) ויעש בריחי עצי שטים (שמות ל"ו, ל"א), (5) ויעש ברי עצי שטים (שם ל"ז, ד'), (6) ויעשו פעמוני זהב מחור (שמות ל"ט, כ"ה), (7) ועל כל פני ארץ הככר (בראשית י"ט, כ"ח), ועוד כמה משלים בפשטא בתיבה השייכת הרבה לתיבה שלאחרי, ותצא דינה בת לאה (בראשית ל"ד, א'), אלה בני שעיר החרי (שם ל"ו, כ'), ועוד הרבה. מ"מ חזינן מכל הנ"ל דהפסק בא אחד גמר התחלת עיקר הענין וכוונת המאמר, המרובר בנושא שבמאמר, אע"פ שסוף המאמר שייך הרבה לנושא המאמר, וע"כ למשל בפסוק ותצא דינה — עיקר כוונת המאמר היא שדינה יצאה, לכן בא שם ההפסק, ועד"ז בכל המשלים הנ"ל. ולכן גם בעניננו בתיבות אחרי דרך מבוא השמש, הנה אם אחרי דרך, הוא דבור אחד, הרי כוונת המאמר שהר גרזים והר עיבל הם אחרי איזה מקום, וציין כלליות המקום או התחלת תיאור המקום באמרו „דרך”, ותיבות „מבוא השמש”, הן ביאור באיזה דרך, ולכן שפיר בא הפסק בתיבת דרך שהוא גמר עיקר כוונת המאמר.

זאת כתבנו לישב דברי רש"י שיחיו מובנים בפשטות. אך באמת, כמו שהבאנו למעלה מהר"ה ש, כללי פסקי הטעמים רבים מאד לאין מספר ושרשי עמוקים מאד לאין תכלית ופארותיו רקים וגשנבים עד אין חקר”, אין אנו אומרים ומי יכול לומר שירדנו לאמתיות עומק כוונת רש"י שהכיר בחכמת פסקי הטעמים לעמקם ודקותם, וחכמתו עמוק עמוק מי ימצאנו.

בכבוד,

עובדי גאלרבלאט

ברוקלין, ניו יארק

בס"ד.

לכבוד העורך „כרם שלמה" נ"ו.

הובא בכרם שלמה (קונטרס פ"ט) מנחם-אב תשמ"ו קושיא על ספר מנחם משיב נפש אודות בית רבי. — הנה בספר רקדוקי סופרים מובא הגירסא בית אבא, ואפשר לומר כי רבן גמליאל הנזכר בכרייתא הוא בנו של רבי (הובא בפרק ב' דאבות) וממילא בית אבא הוא אביו. וסמך לזה, כי תיכף מביא הגמרא מעשה מרבי חייא ומרבינו הקדוש. כי באמת במשנה לא הובא טעמו של רבן גמליאל (זקינו), ובא נכדו ואמר טעם, והגמרא הביא מעשה ממש אשר מוכיח כי פעם באה בקצרה ופעם בארוכה, דע"י זה ה"י יכול רבי חייא לתלות מה שעשה, ולא ידננו עליו, עיין רש"י.

ממני מוקירו ומכבדו,

הק' אברהם שווימער

ברוקלין, ניו יארק

בס"ד.

יום שנכפל בו כי טוב לסדר פרו ורבו ומלאו את הארץ תשמ"ז לפ"ק.

לכבוד ידידיי עורכי הכרם שלמה שיחיו.

בעברי בין שורות הכרם ראיתי כי טוב העץ למאכל ותאוה הוא לעינים ונחמד להשכיל ואקח מפריו ותפקח עיני בכמה ענינים, ואכתוב בזה איזה העדות. ראשון לציון. בקונטרס פ"ד עמוד מ"א תמה על תרגום ירושלמי פ' בשלח עה"פ אל יצא איש ממקומו שלא ימלט מרשות לרשות חוץ לר' אמות, ותמה מהו הפירוש בברבים הללו. ונלע"ד דהתרגום קאי על הרין דמוציא מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים דחייב כשהעביר ד' אמות ברה"ד, ויש שני טעמים על זה, המאירי בסוכה דף מ"ג ע"א כתב דהוי מעביר ד' אמות ברה"ד, ותוס' בעירובין דף ל"ג כתבו דלא נרע ממושג, ועי' בקונטרס תוצאות חיים סי' א' שהאריך בזה.

שניו"ת מדבר"י סופרי"ס. בקונטרס פ"ה גרפסה תשובת הנר"י סופר שליט"א אודות מנהג זקינו וצ"ל שלא לברך בעצמו על התפילין, והאריך בכמה חששות שהיו לו, ובקונטרס פ"ח כתב הרה"ג ר' חיים יעקב סופר שליט"א טעם נוסף על זה. ולענ"ד גראה חשש אחר, ואפשר שנמנע מלברך מפני זה, דבמנחת חינוך מצוה תרי"ג הביא בשם השאנא ארי' לפקפק על מצות כתיבת ספר תורה בזה"ל מפני שאין אנו בקיאים בחסירות ויסירות כמ"ש בקידושין דף ל' וס"ת שחסר או יתר אפילו אות א' פסול כמ"ש במנחות א"כ אין אנו מקיימין המצוה, עכ"ל השאנ"א. ועי' כתב המנ"ח דח"ו דלא היו מקיימים המצוה בימי האמוראים, וצ"ל דשני מיני חסירות ויתירות הם, א' שמשנה כוונת התיבה כמו בסכת תשבו, אי נכתב מלא או חסר נ"מ אי דופן אחת או שתיים (לשון יחיד או רבים), וזה ודאי מעכב בדעיבה, ויש אופן ב' דאינו משנה כוונת התיבה, כמו אחרן דפרשת כי תשא דאין נ"מ אם נכתב מלא או חסר, אין זה מעכב בדעיבה, ודוקא חסירות ויתירות מסוג זה נשתכחו, והביא ראיו, דאל"כ האיד מקיימים מצות תפילין בכל יום אם אין אנו בקיאים בחסירות ויתירות בפרשיות שבתפילין*). וכ"ת כיון שהיא מצוה תמידית לא שכחו האותיות, הא מצינו מחלוקת בין הדמב"ם והרא"ש איך כותבים ולשוטפות כפ' והי' אם שמוע, אלא ש"מ כיון שאינו משנה הכוונה אינו מעכב, עכ"ל המנ"ח. וראיתי בהנהגות ד"י פערלא שהביא דהרמב"ן בהקדמתו לחומש ובמאירי מפורש ראפילו חסירות

(*) עיין הנהגות מהר"ע"ץ במס' ברכות דף נ"ו ע"א על רש"י ד"ה ו' דפטר חמור.

שאינ משנה הכוונה גם כן מעכב בדיעבד ע"ש, ולפי"ז יש כאן חשש שאין מקיימין מצות תפילין בזה"ז, ואפשר מפני כך לא רצה לברך.

שלש"ה אנ"י יוד"ע. במ"ש בקונטרס פ"ט עמוד ט"ו לחלוק על הא"ד דלא מברך על הידור מצות כנון נרות שמוסיף בליל חנוכה היכי שכבר קיים המצות, ע"י בשו"ת רעק"א תנינא סי' י"ג שהביא דרין זה אי מברכין על הידור מצות, במחלוקת שנוי.

ורביע"י בקור"ש. בקונטרס צ"א עמוד י' הובא דאפילו אם אשה רשאי להחמיר על עצמה לקיים מ"ע שהז"נ מ"מ עבד שפסור גם ממ"ע שהז"נ אין רשאי להחמיר על עצמו, ע"ש. ועי' בניטין רף מ' ע"א דקאמר הנמרא רכשרבו מניח תפילין לעבד הוא סימן ששיחררו, ותתוס' שם נדחקו דאיהו ראי' היא, דלא מיבעיא דעבד רשאי להניח תפילין אלא דאפילו רשאי לברך עליהם כמו אשה, ע"ש, מבואר מרביהם דרין עבד כרין אשה. ושמעתי פעם מהראש ישיבה דמתיבתא עין חיים רבאבוב הנרמ"ד שטיינווארציל שליט"א לחלוק בזה, בהקדם רברי הנאון מראנישוב לתרץ קו' המ"מ על הראב"ד באנדרונינס חצי זכר וחצי נקבה האך מוציא את עצמו בתקיעת שופר, מאי שנא מחצי עבד וחצי בן חורין ראינו מוציא את עצמו דלא אתי צד עבדות ומוציא צד חירות, ותירץ ריש חילוק בין אשה לעבד, ראשה בת קיום המצות היא רק שפסורה, מש"ה שייך שפיר שהצד פסור שבה ינדר אחר צד החיוב שבה, משא"כ עבד באותו צד שפסור ממצות הוא כעכו"ם נמור ואינו בר מצות כלל, א"כ לא שייך לומר שהצד פסור ינדר בתר החיוב. ולפי"ז אמר הראש ישיבה דאפשר לחלוק ע"ד התוס' ולומר דעבד אין יכול לקיים מ"ע שהז"נ וכש"כ לברך עליהם, ראינו שייך כלל במצות הללו רהוי כנכרי.

ומענין לענין באותו ענין רצוני להעיר ע"ד הנוב"י תנינא חלק חו"מ סי' י"א שכתב לחלוק שם על שלשה גרולים (המני' במשנה למלך, ומהר"ש אלנאי, והפנים מאירות במס' ב"ק) שכתבו דהגזירה שות רלה לה מאשה אתי לגרוע דין עבד ולומר שאינו חייב בכל המצות רק באותן שהאשה חייבת בהן, ועל זה כתב הנוב"י ששנו וטעו בזה וכו' והרבר ברור דהתורה ניתנה רק לישראל וממילא עבד פסור מכל והנז"ש לה לה בא להחמיר עליו ולחייבו באותן מצות שהאשה חייבת בהן, עכ"ד הנוב"י. ויש להעיר מרברי המזרחי בפרשת כי תצא בפסוק לא תהי' קדשה מבנות ישראל, שכתב דלשיטת רש"י ואונקלוס וכן סובר הראב"ד דחלאו קאי על שפחה כנענית ע"כ לומר דשפחה נכללה בשם ישראל דהא בקרא כתיב בנות ישראל, וכתב שם המזרחי וז"ל, וצ"ל לרביהם שמאחר שטבלה וקבלה עלי' המצות הרי היא כישראלית נמורה ואינה אסורה לבן חורין אלא מרברי סופרים (רברים אלו אינם מובנים, דהא אונקלוס והראב"ד סוברים דשפחה אסורה מה"ת, וזהו כוונת חלאו דלא תהי' קדשה) וא"כ למה אמרו שאין עבד חייב בכל המצות, ושמא י"ל דהתורה רצתה לפוטרו מכח נז"ש רלה לה אע"פ שהוא ישראל נמור כיון שחם משועבדים לארונתם כמו האשה שמשועבדת לבעלה, עכ"ל המזרחי. עכ"פ יוצא מרבריו, דסובר כמו הני שלשה גרולים הנ"ל דהנז"ש אתי לגרוע מחיובם. (וגוף רברי המזרחי אינם מובנים לי כל צרכם, דלכאורה הפירוש בקרא דלא תהי' קדשה כבנות ישראל, הוא שלא תנשא בת ישראל לעבד, כמ"ש לא תהי' קדשה, ותרגומו, לא תהי' אתתא מבנת ישראל לגבי עבדא, ולא יהי' קדש בבני ישראל, ותרגומו, ולא יסב נברא מבני ישראל אתתא אמתא, וא"כ אין הכרח כלל דעבדים ושפחות נכללו בשם ישראל מרתיב בני ישראל ובנות ישראל, דתיבת בני ובנות לא קאי עליהם, וצ"ע).

והנני חותם בכרכת התורה,

אברהם משה שאי

חבר כולל חסידי באבוב במאנסי

בס"ד.

לכבוד המערכת.

בכר"ש קונ' פ"ח עמוד כ"א הובא מש"כ הגאון מהרש"ם אבד"ק ברעזאן זצ"ל ליישב קושיית השואל על תוס' נישין דף י"ב ע"ב ד"ה וכו' וכו' דאי בעי זריק ספק קרוב לו וכו', דכיון דסוף סוף הוה ספק קרוב לארון וספק קרוב לעבד הרי אסור בשפחה ובבת חורין ואז כופין את רבו להוציאו לחירות משום לא תוהו בראה. ותי' הגאון הנ"ל ביסוד חדש דאפי' למ"ש התוס' שם דף מ"א ע"ב ד"ה כופין, דבלא פשע מצד העבד אומרים לאדם חטא כרי שיזכה בחירו, אבל במקום שיש צד להסתפק שהי' קרוב לארון ועבד נמור הוא ואז אסור לשחררו משום דלעולם בהם תעבדו בזה לא אמרי' לאדם חטא כו' עכתה"ר שם, ומביא דאי' ליסוד הלזה מתוס' חולין.

ולכאן' לפי"ד מיושב קושיית הנרעק"א, מובא בהעתקת כתי"ק חתנו חתת"ם בכר"ש קונ' ס', אחא דאמרי' בש"ס שם דף מ"א ע"ב נבי פלונתא במשחרר חצי עבדו אי קנה או לא קנה, ומסיק הש"ס רכחא דהתירא עריף. והק' רעק"א הרי סברת כחא דהתירא עריף הוא משום דאי לאו רבירא לי' מילתא לא הי' מתיר, אבל הכא אפי' אי מספקא לי' למ"ד קנה אי קנה או לא, כופין את רבו להוציאו לחירות דהו"ל חצי עבד וחב"ח א"כ למה עריף, עכ"ק. [ובאמת יש להוסיף עוד דאדרבה מ"ד דלא קנה, לו יאות למיקרא כחא דהתירא, דיותר בשפחה מיד, משא"כ למ"ד לא קנה צריך עוד כפי' דרבו להתירו בבת חורין, ודו"ק]. אך עפי"ד המהרש"ם הנ"ל א"ש, ראי מספקא לי' למ"ד ראולי לא קנה, א"כ בצד זה של הספק עבד נמור הוא ואסור לשחררו משום לעולם בהם כו', ובכזה כבר מונה היסוד הנ"ל דא"א לאדם חטא כו', ושפיר קרי לי' הש"ס כחא דהתירא ועריף, ודו"ק.

ולפענ"ד הי' נראה ליישב קו' רעק"א בפשטות, שהרי מ"ד משחרר חצי עבדו קנה לא מחלק בין חציו הראשון או חציו השני, וא"כ לו יצויר שאחר שנתן לו שטר שחרור על חציו הא', חזר ונתן לו עוד שט"ש על חציו השני, בודאי ב"ח נמור הוא, ואין כח ביד ביי"ד לכופו שיתן שטר שחרור בפעם א' על כולו שהרי ס"ל קנה, ולא מחלק, ואי מספקא בהיתיר שלו, אזי גם אחר שנתן לו שטר שחרור הב' עורו בספק קיים ואסור בשפחה ובב"ח, ושפיר הוה כחא דהתירא רבירא לי' ועריף.

אך עכ"ז לא הרווחנו עוד מה שהערתי לעיל, דסו"ס בין מ"ד קנה ובין מ"ד לא קנה שניהם מתירים הם, כי מה איכפת לי' שזה מתיר בב"ח וזה מתיר בשפחה וא"כ מאי אולמי' האי מרחאי. והנה לתי' הב' י"ל דמ"ד קנה חציו ואח"כ כשנתן לו שט"ש על חציו ב' ב"ח נמור הוא לכל דין ומוציא אחרים י"ח במצות וכשר לערות אפי' להמית על פיו וכו', א"כ מ"ד הלזה נושא בהתירו הרבה יותר מעל מ"ד המתיר בשפחה ועומד בעברותו, ובדירות יתירתא יש בו, וא"ש בס"ד.

אבל לתי' הא' עפי"ד המהרש"ם הקושיא במקומה עומרת, כי סו"ס כופין לרבו ליתן לו שט"ש נמור על כולו, ואף מ"ד קנה אינו נושא בהתירו כ"א עבירת עשה דלעולם בהם כו', א"כ אינו ברור חיתירו יותר מעל מ"ד לא קנה דמתירו בשפחה, דאי מספקא לי', ג"כ נושא בהתירו איסור אישות בשפחה. וצ"ל ראולי כיון דאזל בספיקו בתר חזקתו שהי' עבד, גם איסור הלזה אינו, ועיי'.

אברהם אפרים גאטהייל

חבר כולל עץ חיים דבאכוב

ברוקלין ניו יארק

כבוד מערכת כרם שלמה שיחיו.

שוב מצאתי בספח"ק עבודת ישראל בפרקי אבות פ"ה מ"ג וזל"ק בתוך הדברים, יהא ממארי נצחין קרבינ נגר אויביו לומר עריצים ולהכרית כל החוחים והקוצים הסובבים את השושנה העליונה, ע"כ. הרי שיש דבר כזה, ושפיר יש לומר השושנה „העליונה" כנוסחתנו.

תלמיד במתיבתא עץ חיים רבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

ויבנים בית אבן וזהו
 כוונת המצות הזאת
 מה שכתבתי בזה
 המצוה לפרש
 בזה כי המצוה הזאת
 היא למען
 ידעו בני ישראל
 כי הם בני אלהים
 ואלו הם המצוות
 אשר צוה ה' את
 ישראל לעשות
 ואלו הן המצוות
 אשר צוה ה' את
 ישראל לעשות
 ואלו הן המצוות
 אשר צוה ה' את
 ישראל לעשות

פאקסימיליא מכת"ק הגאון מוה"ר נתנאל פריער זצ"ל בעמח"ס פני מבין, שנרפס לעיל
עמוד כ"א.

ואלה יעמדו על הכרעה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר בנש"ק ר' אברהם אבא סג"ל הורוויץ נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' אליעזר רובין נ"י מסינגעט להולדת הבן
להרב אשר זעליג גאלדמאן נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון להולדת הבן
להרב מו"ה בן ציון צבי ליפשיץ שליט"א רב רקחל תורה ותפלה נכד כ"ק מרן
ארמו"ר זצוק"ל הי"ד להולדת הבן

להאברך היקר ר' בצלאל מנחם בערינשטיין נ"י מציריך להולדת הבן
להנה"ח מו"ה זאב הכהן שטערן נ"י מלונרון חתנו של הרח"צ מוה"ר משה
סטעמפיל הי"ד להולדת הנכד

להאברך היקר ר' חיים איינהארן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' חיים שמעון מיללער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יהושע צבי דעמביצער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יוחאי כהן נ"י מבני ברק להולדת הבן
להאברך היקר ר' יעקב שיף נ"י להולדת הבן
להאברך היקר בנש"ק ר' יצחק אייזיק פרידמאן נ"י מירושלים עיה"ק להולדת
הבן

להרב המפורסם וכו' מוה"ר ישכר בעריש אייכנשטיין שליט"א רב דקחל אוהב
ישראל מזידטשוב להולדת הנכד

להאברך היקר ר' ישראל יוסף זיידמאן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' ישראל שטיינווארציל נ"י ממאנסי להולדת הבן
להאברך היקר ר' ליבוש אקערמאן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' מאיר זאב בלויא נ"י מטאראנטא להולדת הבן
להאברך היקר ר' מנחם מענדל מארגענשטערן נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה משה פרוינטליך נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להאברך היקר ר' משה אלעזר סטעמפל נ"י מירושלים עיה"ק נכד כ"ק מרן
ארמו"ר זצוק"ל הי"ד להולדת הבן

להאברך היקר ר' עמרם בלום נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' שמואל פערלמאן נ"י מקוממיות להולדת הבן
להאברך היקר ר' שלום בלויא נ"י להולדת הבן
להאברך היקר בנש"ק ר' שמחה אברהם קארנירייך נ"י להולדת הבן
יוכו לגרלם לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א.

המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אליעזר בירנבוים נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' בן ציון הכהן ראזענגארטען נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
 להאברך היקר ר' גבריאל אייזען נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' זאב שטראהלי נ"י מאנטווערפען להולדת הבת
 להרב חיים מרדכי בערינשטיין נ"י מבני ברק להולדת הנכדה
 להאברך היקר ר' יהושע לויפער מבני ברק נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יהושע דוב הכהן פארקאש נ"י מאנטווערפען להולדת הבת
 להאברך היקר בנש"ק ר' יחזקאל פאנעט נ"י מאנטווערפען להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יצחק יונה פאפיער נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יעקב ארי' איינהארן נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' ישראל מינצער נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' ליבוש אלטר ראזענפעלד נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' מאיר לויפער נ"י להולדת הבת
 להנה"ח מו"ה צבי ארי' בייגעל נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' שמחה פינחס שטראהלי נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' שלמה זאב שטויער נ"י להולדת הבת
 להנה"ח מו"ה שלמה גאלדבערג נ"י ממאנטרעאל להולדת הנכדה
 יזכו לגדלן לבע"ת ולחופה ולמעש"ם ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.

המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה אברהם ריינהאלד נ"י לאירוסו בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה אברהם לאנגזאם נ"י מבני ברק לאירוסו נכדו הב' הח' הנעלה כמר
 יוסף נ"י
 להנה"ח מו"ה אהרן ארליינסקי נ"י לאירוסו בתו תחי'
 להרב מו"ה יחיאל הלברשטאם שליט"א הרב מפאקשעוויץ נכר כ"ק מרן אדמו"ר
 זצוק"ל הי"ד ולחותנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר אהרן טייטלבוים
 שליט"א אבר"ק ששענסקאוויץ לאירוסו בנו נכדו הב' הח' הנעלה כמר
 אברהם אליהו אליעזר נ"י
 להרב מו"ה מאיר בינדיגער שליט"א לאירוסו בנו הב' הח' הנעלה כמר אפרים נ"י
 תלמיד ישיבתנו
 להנה"ח מו"ה משה קינרייך נ"י מטאראנטא לאירוסו בנו הב' הח' הנעלה כמר
 אברהם יהושע העשיל נ"י

להרב מו"ה עזרי' זושא פאללמאן שליט"א מנהל רוחני רמתיבתא עץ חיים
רבאבוב לאירוסו בנו הב' הח' הנעלה כמר אברהם מאיר נ"י תלמיד
ישיבתנו

להנה"ח מו"ה שמואל הירשמאן נ"י מירושלים עיה"ק לאירוסו בתו תחי'
להב' החתן הנעלה כמר אברהם בן ציון האניג נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסו
להב' החתן הנעלה כמר חיים ראבינאוויטש נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסו
להב' החתן הנעלה כמר יעקב קעלנער נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסו
בורא עולם בקנין השלם זה הכנין ערי עד
למול ולברכה לשם ולתפארה.

המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה דוד שארף נ"י לנישואי בנו האברך היקר ר' חיים אלכסנדר נ"י
להרב מו"ה יחיאל מיכל פווערסקי שליט"א הרב ממילוואקי נכד כ"ק מרן
ארמו"ר זצוק"ל הי"ד לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה שמעון ליפא סענאל נ"י מירושלים עיה"ק לנישואי בנו נ"י
להנה"ח מו"ה שמעון וויינשטאק נ"י מירושלים עיה"ק לנישואי בנו נ"י
להאברך היקר בנש"ק ר' אברהם הלברשטאם נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר בנש"ק ר' אשר מילער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' יעקב לעווין נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' יעקב אביגדור פאפיער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' יעקב יוסף עדילמאן נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' יוחנן קינרייך נ"י מטאראנטא לנישואיו
להאברך היקר ר' יקותיאל גרשון האכהייזער נ"י מלונדון תלמיד ישיבתנו דשם
לנישואיו
להאברך היקר ר' מנחם שאול נח זיגלער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
יעזור השי"ת שיוכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך ישראל סבא
מתוך עושר ואושר מזל והרחבה.

המערכת

כוס תנחומין

משתתפים אנו בצערם של ידידינו

הרב המפורסם וכו' מוה"ר משה הלוי ראטנבערג שליט"א אבד"ק וואידסלאב
בהלקח ממנו אביו
הרב הגאון החסיד המפורסם
מוה"ר ישכר בער הלוי ראטנבערג אבד"ק וואידסלאב ז"ל

* * *

האברך היקר והנעלה מו"ה אהרן מינצער נ"י
בהלקח ממנו אביו
הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה פנחס מינצער ע"ה מקרית באבוב

* * *

האברך היקר והנעלה מו"ה ארי' ליבוש פרענקל נ"י
בהלקח ממנו אביו
הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה יעקב יצחק פרענקל ע"ה

* * *

האברך היקר והנעלה מו"ה מרדכי שמואל יונתן בערקאוויטש נ"י
בהלקח ממנו אמו החשובה ע"ה

* * *

האחים היקרים והחשובים
מו"ה שלמה חיים הכהן נ"י ואחיו מו"ה גרשון הכהן נ"י למשפחת קליין
בהלקח מהם אביהם
הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה שמעון הכהן קליין ע"ה
המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים
ולא ישמע עוד שוד ושבר בנבולנו, אמן.

המערכת

Simcha-Graphic Associates

Typesetters and Publishers

4914 - 13th Avenue — Brooklyn, N. Y. 11219

Tel. (718) 854-4830

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאלער לשנה

בקאנאדע = 20 דאלער לשנה

בבעלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאדעש = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 20 דאלער לשנה

בדואר אויר 30 דאלער לשנה

from:

KEREM SHLOMO
M.E.C.H. of Bobov
1577 48th Street
Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.
U.S. POSTAGE
PAID
Permit No. 285
BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested
Forwarding & Return Postage Guaranteed
(Please send P.S. form 3547)

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש לפלסול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהכחל"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

טבת תשמ"ז

(צ"ג)

שנה י' קונטרס ג'

יוצא לאור ע"י תלמידי

כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א

1577 48th Street

Brooklyn, New York 11219

Tel. 871-6623

התוכן

מדור אברי קודש

זמרים שונות	כ"ק מרן ארמונו של"מ"א	ו
-------------	-----------------------	---

מדור זכרון לראשונים

בספר קידושין דף ג"ז	הנאמן מוה"ר יהונתן אייבשיץ אבר"ק אח"י זצ"ל	ח
בספר קידושין דף ד'	הנאמן מוה"ר מעביל שייאר אבר"ק מנצא זצ"ל	ח
בספר קידושין דף ל"ד	הנאמן מוה"ר אברהם אביש אבר"ק מפר"מ זצ"ל	י
בספר קידושין דף ח	הנאמן מוה"ר ליפמאן חלוי אבר"ק צילץ זצ"ל	י
בספר קידושין דף ג"ז	הנאמן מוה"ר מיכאל בכרך אבר"ק פראג זצ"ל	יב
בספר קידושין דף י"ג	הנאמן מוה"ר ברוך פרענקל-תאומים אבר"ק לייפניק זצ"ל	טו
בענין קד קידושין תשנ"ז	הנאמן מוה"ר עקיבא אינר אבר"ק פוזנא זצ"ל	טז
בספר קידושין דף ט"ו	הנאמן מוה"ר זאב פרענקל אבר"ק פשעווארסק זצ"ל	יז
בספר קידושין דף ט"ז	הנאמן מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראר זצ"ל	יח
בספר קידושין דף ד'	הנאמן מוה"ר בצלאל דנשבורג מפראג זצ"ל	כ
בספר קידושין דף ע"ד	הנאמן מוה"ר וואלף ל"ש אבר"ק מרענמשין זצ"ל	כא
הערת קל"ט עמ' 106	הנאמן מוה"ר מאיר פוזנער בעל בית מאיר זצ"ל	כב
הערת כ"ט עמ' 107	הנאמן מוה"ר דוד רייש אבר"ק ע"ח זצ"ל	כג
בספר רש"ת	הנאמן בעל שערי תורה אבר"ק ווערבווי זצ"ל	כד
בספר חידושי לארץ	הנאמן מוה"ר רביאל פרוסמין אבר"ק פ"ב זצ"ל	כו
בענין אישות בבני נח	הנאמן בעל ייטב לב אבר"ק סיגעט זצ"ל	לב
בפרק ח"ט בעל קידושין	הנאמן מוה"ר אייזיק בראנשטיין רומ"ץ בולאמשוב זצ"ל	לז
בענין צ"ל	הנאמן מוה"ר שמרי' בראנדיס אבר"ק הרימולוב זצ"ל	לח

מדור אברות קודש

בספר מנחת מוה"ר מיכאל שייאר אבר"ק מנחיים זצ"ל	למ
בספר מנחת מוה"ר מאיר הורוויץ אבר"ק דיקוב זצ"ל	מ
בספר מנחת מוה"ר שלום אליעזר הלברשטאם מראצמערט זצ"ל ח"ד	מא
בספר מנחת מוה"ר יצחק ישעיהו הלברשטאם ממשחוב זצ"ל ח"ד	מא

מדור זכרון לאחרונים

בענין טעמ"ל ומנוח רש"ת	הג"ר ליפא כינדינער אבר"ק מאלראוויצא ז"ל	מב
במנוח הרמב"ם במלח	הג"ר יצחק עמנואל אבר"ק ראסלאוויץ ז"ל ח"ד	מד

מדור פלפול וחלכה

בספר חידושי שו"א נתיבא האב	הרב מו"ה משה דוד שמינווארציל שלימ"א	מה
בענין כוונת הקץ בקידושין	ר' שמריהו ציפראנענבוים נ"י	נב

מדור תפארת כחורים

בענין קידושין בע"ב	הב' שמואל אייזענבאך נ"י	נה
--------------------	-------------------------	----

קולת שבת בשבת

ליקוטים יקרים לשבתות ומועדים	המערכת	נח
------------------------------	--------	----

מדור תפוחות וישומים

הקצות קצרות בענינים שונים		סב
---------------------------	--	----

מדור תקורות ומסיכות

כתב המדר	הנאמן מוה"ר יעקב יהודה ליב פאלק אבר"ק דיהרנפורט זצ"ל	ס
כתב המדרש	הנאמן מוה"ר שמעון סופר אבר"ק קראקא זצ"ל	סא
זיכרון כתבי קודש		סג
כריתת ודורות		סד

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

הרבני הנגיד המופלג הנכבד והמפורסם
נדיב ושוע ומוקיר רבנן
רודף צדקה וחסד כל ימיו
והציל נפשות רבות בשנות הזעם
ה"ה מו"ה חיים במו"ה משה אלי הכהן ע"ה
שטערן

נפטר בשם טוב
עש"ק פ' ויחי י"ז ימים לחודש טבת שנת תשל"ז לפ"ק
תהא נשמתו צרורה בצרור החיים
הונצח ע"י בנו,

זאב הכהן שטערן
לונדון

מזכרת נצח

הקובץ הזה נרפס

לעילוי נשמת

הרבני הנה"ח הנכבד

מו"ה חיים יהודה כמו"ה שלום לערנער ע"ה

שנפטר לעולמו ביום כ"ג טבת שנת תשל"ג לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בנו,

אשר לערנער

מזכרת נצח

הקובץ הזה נרפס
לעילוי נשמת הרבני הנה"ח הנכבד
מו"ה שלמה במו"ה בנימין בארבער ז"ל
ראש הקהל דקרית באבוב בבתי-ים
גלב"ע כיום ז' לחודש טבת שנת תשל"ו לפ"ק
תהא נשמתו צרורה בצרור החיים
הונצח ע"י בנו,
בנימין בארבער

מזכרת נצח

הקובץ הזה נרפס
לעילוי נשמת
הרבני הנה"ח הנכבד
רודף צדקה וחסד
מו"ה אברהם שמואל במו"ה משה אליהו סאמיועל ע"ה
נפטר בשיבה טובה כיום ג' טבת שנת תשל"ז לפ"ק
זוגתו האשה החשובה והצנועה
מרת שרה בת מו"ה אברהם יעקב יהודה ע"ה
נפטרה ער"ח מרחשון שנת תשל"א לפ"ק
תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים
הונצח ע"י נכדיהם,
משה אליהו בלויא
שלום בלויא
נפתלי שווארץ
מרדכי סערל

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פרשת שמות

ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, ויאמר כי אהי' עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בחוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. וכבר עמדו בזה המפרשים מדוע סירב משה רבינו רעיא מהימנא קרישא בשליחותו של הקב"ה להוציא את בני ישראל ממצרים, וגם מהו התשובה שהשיב לו הקב"ה וזה לך האות וגו'. גם צריכים להבין להלן בפרשה שאמר הקב"ה למשה רבינו שישליך מטהו ארצה ויהי לנחש, איזה הוראה היתה באות הנחש לענין שליחותו. עוד צריך ביאור במש"כ בתרגום יונתן עה"פ ויאמר כי אדניי שלח נא ביד תשלח, וכי' בתיב"ע שלח כדון שליחותך ביד פנחס רחמי למשתלחא בסוף יומיא, ולכאורה יפלא מדוע בחר משרע"ה דוקא בפנחס שישלח הקב"ה השליחות על ידו.

וכדי ליישב הכל כהרא מחתא בטוב טעם ודעת נקדים מש"כ בספה"ק דגל מחנה אפרים (פרשת חקת) עה"פ ותי' כל הנשך והביש אל נחש הנחושת וחי. והביא שם מה ששמע מהנה"ק מו"ה יעקב יוסף הכהן מפולנאה זי"ע בעל תולדות יעקב יוסף על הגמרא (יומא דף כ"ג ע"א) כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. ורבים ראו כן תמהו, שהרי התורה אינה מתקיימת אלא בכלי נאה, וכ"ש שאינו נאה לת"ח להיות נוקם ונוטר שזהו איסור מן התורה, וגם קשה אמאי דימה אותו לנחש, ואמר לבאר, כי התלמיד חכם צריך שתהי' לו שתי בחינות, נוקם, ונוטר, נוסר הוא מלשון נמידה ושמירה שיוכל לשמור שלא יקריב אליו שום דבר דע ח"ו, ונוקם, לנקום מן אויביו ד' ושונואיו. והנה בפ' חקת כשדיברו ישראל באלקים ובמשה, שלח בהם הקב"ה את הנחשים השדפים וינשכו, אבל כשהבישו אל נחש הנחושת וחי, נמצא דהנחש חי' בו שני הפכיים בנושא אחד, ונשך הנחש, זהו בחי' נוקם, והביש אל נחש הנחושת וחי, זהו בחי' נוסר, ולזה אמרו שתלמיד חכם צריך להיות נוקם ונוטר כנחש, עכרה"ק. והוסיף על זה הרה"ק בעל דגל מחנה אפרים, להסביר הטעם בזה, מדוע התלמיד חכם יש לו שתי בחינות הנ"ל, כי התלמיד חכם רבוק תמיד בתורת ד', והתורה הקדושה יש לה ב' בחינות הללו, כמאמרם ז"ל (יומא דף ע"ב:) זכה נעשה לו סם החיים לא זכה נעשה לו סם המות, ומהאי טעמא, התלמיד חכם האמיתי שהוא רבוק לתורה ומתאחד באחדות גמור עם התוה"ק, נעשה הוא בעצמו כמו התוה"ק בשתי בחינות הללו, סם החיים להדבוקים בו ומתקרבים אליו, ולהם נעשה בבחי' נוסר לשומרם שלא יקרב אליהם שום דבר ח"ו, ואם לאו דהיינו לאותם שאין מכבדים לתלמידי חכמים, נעשה להם בבחי' נוקם, ועל זה אמרו חכמנו"ל (שבת קי"ט ע"ב) כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו, עכרה"ק יעו"ש.

והנה המפרשים כתבו הכוונה כמה שסירב משה רבינו בשליחותו, כי מען שאי אפשר לו לעשות שני הפכיים בנושא אחד, לעשות נקמה במצרים, ולהציל את בני ישראל. רהנה יש צדיקים שעבורתם היא בבחינת גבורה להמשיך גבורות ונקמה על שונאי ישראל, וישנם צדיקים אשר שורשם מצד החסד שדרכם להמשיך תמיד רחמים וחסדים גרולים על כלל ישראל, ולזה מען משה רבינו, מי אנכי, כל' מאיזה בחינה אנכי, אם אנכי בשורש ממדת החסד איך אוכל להביא המכות על המצריים, ואם שורשי ממדת הגבורה, איך אוציא את בני ישראל ממצרים. אמנם כבר הובא לעיל, רבתוה"ק שפיר מצינו שתי פעולות הפכויות, דוכה נעשה לו סם החיים לא זכה נעשית לו סם חמות, וכן כל תלמיד חכם הרבוק בתוה"ק נעשה כמו התורה עצמה בשתי בחינות הללו, להיות נוקם ונוטר, וזהו שהשיב הקב"ה למשה, זה לך האות וגו' בחוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה, ואז"ל הכוונה, שעתידין לקבל התורה על החר הזה, ורמז לו הקב"ה בזה, כי בכח התוה"ק אשר סגולתה לפעול שתי בחינות הנ"ל, תוכל לקיים שליחותי. בשלימות להכות את המצריים ולגאול את בני ישראל.

ועפ"ז מובן שפיר מדוע ציוו לו הקב"ה למשה שישליך המטה מידו ונתהפך לנחש, כי רצה הקב"ה להורות לו בזה שבחינת התלמיד חכם היא להיות נוק"ם ונוט"ר כנחש, פי' כאותו נחש שהי' במדבר שנשך וריפא כאחד, כמו כן תוכל למלאות שליחותי לעשות נקמה בגוים ולהציל את בני ישראל מידם. אמנם משה רבינו ברוב ענוותנותו לא החזיק עצמו לתלמיד חכם, ומהאי טעמא לא האמין שיריו רב לו לעשות שניהם כאחד לפעול גבורות על המצריים ולהמשיך חסדים על ישראל, ולכן אמר בי ארניי שלח נא ביד תשלח, וכי' בתרגום יונתן, שלח שליחותך ביד פנחס, רהנה מצינו בפנחס שהי' לו ב' הבחינות יחד, מחד גיסא קינא קנאה גדולה לאלקיו בהריגת זמרי בן סלוא, ומאידך גיסא הציל את ישראל כי השיב את חמתו של השי"ת מעל בני ישראל, וכתיב כי' הגני נותן לו את בריתי שלום שהוא היפך מרת הקנאות. וכן מכואר כרבינו בחיי בפ' פנחס דמח"ט נקרא פנחס אליהו, דתיבת אליהו כולל שני שמות, שם הוי' ב"ה שהוא מרת הרחמים, ושם אל שהוא מרת הרין, כי פנחס הי' כלול בו מרת הרין ומרת הרחמים, ולזה בחר משה רבינו בפנחס, ואמר להקב"ה שלח נא ביד תשלח, ביד פנחס, כי פנחס לפי בחינתו, שפיר יאות לו להיות השליח להביא שני הפכיים בנושא אחד, נגוף למצרים ורפא לישראל.

פני' דחופה!

הקוראים שלא שלמו עדיין דמי החתימה לשנה זו מתבקשים לשלחם
במוקדם האפשרי בלי שום שהיות.

במס' קידושין דף נ"ז ע"א

מהגאון מוה"ר יהונתן אייבשיץ אבר"ק אה"ו זצ"ל⁽¹⁾

בש"ס דקידושין דף נ"ז ע"א, בעגלה ערופה מנלן, (דאסור בהנאה), אמרי דבי רבי ינאי כפרה כתיב בה כקדשים. ובתוס' ד"ה כפרה, תימה רבכריתות (דף ו') מפי' ל' מוערפו שם, שם תהא קבורתה, וי"ל וכו', אי נמי י"ל רהא דקאמר הכא כפרה כתיב בה לא עיקר ררשא היא רהא איצטרך לררשה אחריתי כדאמרינן בפ' קמא דחולין וכו' אלא עיקר ררשא דהכא הוי מוערפו שם, ע"כ. ואין להקשות על דבריהם דא"כ מנ"ל רעגלה ערופה אסורה מחיים, דהתוס' נשמרו מזה להלן בד"ה תנאי היא וכו', דילפינן עגלה ערופה מציפורי מצורע דנאסרת מחיים, דמקשינן מכשיר למכפר. והנה הגמ' מקשה בסוגיין מהא דתנאי שחטה שלא באזוב ושלא בעץ ארוז ושלא בשני תולעת דאיפלוגי בה ר' שמעון ור' יעקב אבל כולי עלמא מיהא סברי דמחיים לא מיתסרא, ומשני הגמ' תנאי היא, רתנא דבי ר' ישמעאל נאמר מכשיר ומכפר מבפנים ונאמר מכשיר ומכפר בחוץ מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר אף מכשיר ומכפר האמור בחוץ עשה בו מכשיר כמכפר, ע"כ. משמע דלר"ש דס"ל דאין ציפורי מצורע נאסרין מחיים, לא ס"ל תך היקישא רתנא דבי ר' ישמעאל, וא"כ לפי תך שינוייה דתוס' הנ"ל, גם עגלה ערופה אינה נאסרת מחיים. ולפי"ז צ"ע מהך דחולין דף פ"א ע"ב דתנן התם השוחט פרת חטאת ושור הנסקל ועגלה ערופה דבי שמעון פוטר (ופ' רש"י דשחיטה שאינה ראוי' היא דנאסרת מחיים), הרי להריא דר' שמעון ס"ל דעגלה ערופה נאסרת מחיים⁽²⁾.

במס' קידושין דף ד' ע"ב

מהגאון מוה"ר טעביל שייאר אבר"ק מגנצא זצ"ל⁽³⁾

בקידושין דף ד' ע"ב. ותנא מייתי לה מהכא דתנאי כי יקח איש אשה ובעלה והי' אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר, ואין קוחה אלא בכסף וכן הוא אומר נתתי כסף השרה קח ממני, עכ"ל. ויש לדקדק למה הביא התנא כל הפסוק, הרי לא צריך רק רישא רקרא כי יקח איש אשה.

(1) הועתק מכת"י א' מתלמידיו, בשמו.

(2) עיין בזה בספר נחל איתן על הל' עגלה ערופה סי' י"ג אות ב' ס"ק א'.

(3) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' א' עמוד ז'. — ד"ו הועתק מכת"י אחד

מתלמידיו.

ויש ליישב, רהנה איתא לקמן דף ט' ע"ב, כביאה מנא לן, א"ר אבהו א"ר יוחנן דאמר קרא בעולת בעל מלמד שנעשה לה בעל על ידי בעילה, ופריך בגמ' כעורה זו ששנה רבי ובעלה מלמד שנקנית כביאה, ומשני אי מהתם הוי אמינא עד דמקדש והדר בעיל, קמ"ל בעולת בעל, ע"כ. ויש להקשות לרבי דיליף קנין ביאה מובעלה, אמאי לא חייל לקושיית הגמ' דלמא עד דמקדש והדר בעיל, דבאמת משמעות הקרא מסתבר הכי, כי יקח חיינו כסף, ובעלה חיינו ביאה, הרי משמע דבעי תרווייהו. אמנם י"ל דלרבי לא קשה קושית הש"ס, דהנה מבואר לעיל דף ה' ע"א, ומניין שאף בשטר, אמר קרא ויצאה והיתה מקיש הוי' ליציאה מה יציאה בשטר, אף הוי' נמי בשטר, ופריך ואקיש נמי יציאה להוי', מה הוי' בכסף אף יציאה בכסף, אמר אבבי יאמרו כסף מכניס כסף מוציא אין סניגור נעשה קטיגור וכו', רבא אמר, אמר קרא וכתב לה בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף. וכתבו התוס' בר"ה מה הוי' בכסף, ולענין ביאה ליכא למימר מה הוי' כביאה אף יציאה כביאה, דהא להתרחק ממנה הוא מגרשה, ועוד משום שמצא בה עדות דבר רגיל לגרשה ואז יש לו לפדוש ממנה, ע"כ.

ולפ"ז לא קשה לרבי דלמא עד דמקדש והדר בעיל, די"ל דרבי סבר כרבא דיליף מוכתב לה שאינה מתגרשת בכסף, וא"כ עכצ"ל דבכסף לחוד ובביאה לחוד מתקדשת, דליכא למימר דבעינן תרווייהו, דא"כ קשה למה לי וכתב לה למילף דאינה מתגרשת בכסף, הלא אי נימא דמתגרשת בכסף עכצ"ל דבעינן נמי ביאה בהרי כסף דומיא דקידושין, והרי כתבו התוס' הנ"ל דכביאה לא שייך לגרש, וא"כ למה צריך קרא דאין מתגרשת בכסף, אלא עכצ"ל דבחד סני, ושפיר איצטריך קרא דוכתב לה למעט דאינה מתגרשת בכסף. נמצא דשפיר יליף רבי מובעלה דמתקדשת כביאה לחודה.

אבל ר' יוחנן י"ל דסבר כאבבי דיליף מסברא דאינה מתגרשת בכסף, דחיינו מסברא הנ"ל דאין סניגור נעשה קטיגור, והפסוק וכתב לה איצטריך לי' לשום דרשא אחרת, ולכן שפיר הוקשה לו דאי מהתם הוי אמינא עד דמקדש והדר בעיל, ואין להקשות א"כ למה לי וכתב לה, דהא לדירי' בלא"ה איצטריך וכתב לה לשום דרשה, ולכן איצטריך למילף ביאה מהפסוק בעולת בעל.

ועפ"ז שפיר יובן מדוע מייתי כולי קרא דכי יקח איש אשה וגו', דהתנא רוצה להוכיח דבכסף לחודא מתקדשת דלא כר' יוחנן, אבל קשה מנ"ל הא, נימא עד דמקדש והדר בעיל, ועכצ"ל דסבר כרבא דיליף מוכתב לה וכו"ל, אך קשה מנ"ל האי סברא, דילמא אי לאו וכתב לה הוי אמינא דמתגרשת באמת בכסף ובביאה כי היכי דמתקדש בכסף ובביאה, לכן מייתי התנא כולא קרא, והי' אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה עדות דבר, וא"כ מאחר דמגרש אותה משום עדות דבר, איך שייך לומר דתתגרש כביאה וכמ"ש התוס' הנ"ל, ושוב קשה למה לי וכתב לה למעט דאינה מתגרשת בכסף, ועכצ"ל דלכן איצטריך האי ילפותא דבחדא סני או בכסף או בביאה, וא"כ הוי אמינא דמתגרשת בכסף לחוד, ולכן צריך האי מיעוטא דוכתב לה, ושפיר מסיים הש"ס על זה, ואין קיחה אלא בכסף, פי' בכסף לחודא, דבחד מינייהו סני, ודו"ק היטב כי נכון הוא.

במס' קידושין דף ל"ד

מהגאון מוה"ר אברהם אביש אבד"ק פראנקפורט דמיין זצ"ל⁽¹⁾

קידושין דף ל"ד, מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות מגלגל וכו' עד סוף ע"ב. — תוס' ד"ה ואנא אמינא טפלים וכו' עד סוף כל הדיבור, ע"כ. ולכאורה נראה, דקשה דילמא התורה סמכה דגילף מצה כמה מצינו מהקהל דטף חייבים, אף גבי מצה טף חייב, אלא דקשה דאם התורה סמכה על זה, מה דלא נכתב בפירוש טף במצה דתיתי כמה מצינו מהקהל, קשה לא ה"י התורה [צריכה] לכתוב גם נשים במצה וגילף נשים ג"כ כמה מצינו מהקהל, ומרכתבה התורה נשים גבי מצה ולא כתבה טף, ש"מ דטף פטור גבי מצה, ואז נסתר האי טעמא דטף מעלי כמו שכתבו התוס'.

ובזה מתורץ קושית התוס' לעיל, דמקשים למה לי גבי מצה לימוד על נשים, דהיינו ההיקש מן כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, למה לי, בלאו הכי מוכח מדאיצריך גבי סוכה האזרח להוציא הנשים, תיפוק לי' דהוה מעשהו"ג אלא משום דהוי ילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, א"כ מוכח דנשים חייבות במצה. ולפי מה שכתבתי לעיל דמנשים מוכח דטף פטורים, דהיינו מרכתבה נשים ולא כתבה טף שמע מינה דלא ילפינן טף במה מצינו, א"כ להכי כתיב נשים להורות דטף פטור, או בהסברה זו, דילפינן מן כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, אבל טף שאינם בני עונשים ואינם מזהירים על חמץ אינם חייבים באכילת מצה, או רכתבה התורה נשים כי היכי דליהווי שני כתובים, ודוק היטב.

במס' קידושין דף ח' ע"ב

מהגאון מוה"ר אליעזר ליפמאן הלוי אבד"ק צילץ זצ"ל⁽²⁾

קידושין דף ח' סוף ע"א, אמר רבא אר"נ התקדשי לי במנה והניח לה משכון עלי' אינה מקודשת מנה אין כאן משכון אין כאן, איתבי' רבא לר"נ קרשה במשכון מקודשת, ותידיך, התם במשכון ראחרים וכדר' יצחק כו', ובתוס' ד"ה מנה אין כאן כו', תימא הא דאמר בשוכר [את] האומנין כו'. ונ"ל ליישב קושית התוס', דעוד יל"ד מאי מקשה רבא לר"נ, הא ר"נ אמר סברא דמנה אין כאן כו', ועוד יל"ד למה לא תירץ רבא לעצמו במשכון ראחרים כדר' יצחק, כתידין הגמ'. ונ"ל ליישב, דהנה י"ל דסברת ר"נ מנה אין כאן, היא עפמ"ש הר"ן ריש פרק שבועת הדיינים, והנמוקי יוסף בסוגיא דהילך, וז"ל, מי שמודה מקצת הלואה

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה ז' קונט' ו' עמוד ז'. — ד"ז הועתק מכת"ק והגיע אלינו מאת ידידנו הרבני החסיד הנגיד הרגול והמרום מו"ה שאול הוטנערער נ"י מאנטווערפן. ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה.

(2) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ו' קונט' ב' עמוד י"ב. — ד"ז הועתק מעצם כתי"ק.

ורוצה ליתן משכון למלוה באותו מקצת שהורה אי מקרי הילך או לא, בעל העיטור כ' כהילך דמי, אבל הרב ר' יוסף הלוי אומר דכח"ג לא מקרי הילך, והביא רא"י מקרושין, אמר ר' נחמן התקדשי במנה כו' מנה אין כאן כו', ואחרים דוחים רא"י זו ואומרים דלא דמי, דהתם בקרושין שלא נתחייב במנה אף המשכון אינו כלום כיון דאין כאן חוב במה יהי' נתפס המשכון, אבל כאן שכבר נתחייב לה והניח משכון עליו משכון יש כאן וקנה. ולפי דעתי יפה אומר הר"י הלוי, ואלו שדחו לא ידרו לסוף רעתו כו' שמשכון זה אינו נקנה באותו מלוה, דכי אמרינן דבעל חוב קונה משכון הני מילי או במשכון בשעת הלואה משום דקני ל' מעותיו כדמוכח בגיטין דקונה משכון בשעת הלואה, ואי נמי במשכנו שלא בשעת הלואה קני ל' משום דבגביינא רבית דין אתי לידו וגזירת הכתוב הוא דקני כדר' יצחק, אבל כשנתן לזה למלוה משכון שלא בשעת הלואה כיון שמלוה אינו קונה במכר במה קנאו למלוה המשכון שמא תאמר אע"פ שמעות המלוה אינו קונה לו קנאו במשיכה כשם שאלו הקנה הלוה לגמרי נקנה במשיכה כך כשהקנותו לו בתורת משכון משיכה קנאו לו, וזה שלמד הר"י יוסף הלוי מההיא דקרושין שאין מטלטלין נקנין במשיכה למשכון בעלמא כיון שאין כח במעות ראשונות לקנות בו כמ"ש מנה אין כאן, עכ"ל הר"ן. הרי דכתב הר"ן הא דקונה משכון בשעת הלואה משום שקנה בכסף הלואה, וזה ניחא אם מלוה מעות בעין אז קונה בזה המשכון, אבל במקדש במנה ונותן לה משכון בוודאי אינו קונה המשכון, וזה שאמר ר' נחמן מנה אין כאן, וליכא קנין כסף, לכך גם משכון אין כאן.

אך זהו לרב נחמן, אבל לרבא לשיטתו דאמר בב"מ דף מ"ח ע"א על פלוגת ר' יוחנן וריש לקיש, דר' יוחנן אמר ד"ת כסף קונה וחז"ל תקנו משיכה משום שלא יאמר נשרפו חטיף בעליי, ור"ל ס"ל משיכה מפורשת מן התורה, ואמר רבא סברא ומתני' מסייע לר"ל דכסף אינו קונה מה"ת רק משיכה היא מה"ת, וא"כ אם הקנין הוא משיכה וקונה המשכון בשעת הלואה כדר' יצחק במשיכת המשכון, וא"כ לשיטתו גם בקרושין אם קדשה במנה ונתן לה משכון דקניא לה במשיכת המשכון כמו בהלואות מעות בעין, וא"כ לרבא לשיטתו לא שייך סברת רב נחמן מנה אין כאן, ושפיר הקשה רבא לר"נ מבריייתא דקדשה במשכון אף דאיירי במשכון דאחרים וכדר' יצחק כמו כן קונת משכון שלו על המנה.

לפי זה מתורץ קושית התוס' מפרק האומנין, דלפי' הקונטרס י"ל דדווקא בקירושין דצריך הקנין דקונה מראורייתא בכסף שפיר אמר רב נחמן מנה אין כאן כו', אבל בפרק האומנין בחבילה קונה במשיכה מתקנת חז"ל דמשיכה הוא הקנין מתקנת חז"ל, ולא שייך סברת רב נחמן מנה אין כאן כו' כנ"ל. ותוס' הקשו לשיטתם דכתבו בסוגיא דקתא דמגלא ובפסחים בסוגיא דהרהינו דאין בעל חוב קונה משכון בשעת הלואה ע"ש, ולא סבירא להו בזה כהר"ן, וא"כ לא שייך לתוס' תירוצי הנ"ל.

במס' קידושין דף ס"ז ע"ב

מהגאון מוה"ר מיכאל בכרך ראבד"ק פראג זצ"ל⁽¹⁾

בעזה"י.

דרשתי בשבת חנוכה בבה"כ מיזל תקמ"ט לפ"ק

בסוגיא דקידושין דף ס"ז ע"ב, אלא א"ר יונה ואיתימא ד"ה ברי' רב יהושע אמר קרא כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכדתו, הוקשו כל העריות כולם לאחות אשה מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין אף כל עדיות כולם לא תפסי בה קידושין, חייבי מיתות וחייבי כריתות לא כל שכן כו', עד סוף הסוגיא. הנה ביבמות דף מ"ט ע"ב משמע מפ' רש"י דיבמה לשוק אי אית בה לאו, קידושין תופסין בה, ואי אין קידושין תופסין בה אין בה לאו, והתוס' שם ד"ה אי כרב, הקשו עליו מסוגיא דהכא דאמרינן דיבמה היא בלאו וגם אין קידושין תופסין בה עיי"ש.

ונראה פשוט, דודאי לפי פשוטו דסוגיא דיבמות משמע כפירש"י, דמנ"ל למימר דקרא לא תהי' אשת המת וגו' לתרווייהו אתא שתהא בלאו וגם דלא תפסי בה קידושין, דודאי אי להאי אתא להאי לא אתא, והתוס' גופי' לא הקשו עליו רק מהא דמשמע הכא דאיתא לתרווייהו, ואי לאו סוגיא דהכא וכן סוגיא דפ"ק דיבמות, לא הי' התוס' חולקין ארש"י. ונראה ליישב דלא תקשי עליו מסוגיא דהכא, דמאי דאמרינן דאית בה לאו וגם לא תפסי בה קידושין, היינו לרב אחא בר יעקב, אבל לשינויא קמא אי אית בה לאו תפסי בה קידושין ואי לא תפסי בה קידושין לית בה לאו, ונימא דרש"י ס"ל דעיקר כשינויא קמא. דהנה הרשב"א בחידושי קידושין שם הקשה קושית תוס', וכי' דיש מפרשים דהכא לאו דוקא קאמר שהיא בלאו אלא בעשה דיבמה יבא עליו ולא אחר ולא הכא מכלל עשה עשה, רק משום דפשוט' דקרא משתמע מיני' לאו, נקט הכי, והא דאקשי' אי הכי חייבי לאוין נמי, לאו דוקא, דחייבי עשה נמי הוי מצי למפרך, אלא משום דאדכרי ליבמה בלאו וחייבי עשה, מלאוין לא קא מותיב, עכ"ל.

ורברים אלו תמוחים בעיני, למאי דמסיק דלר"ע בע"כ שבקי' לקרא ודחיק ומוקי אנפשי', ופ' רש"י כיון דגלי לן קרא ביבמה דלא תפסי בה קידושין נילף מיני' דחייבי לאוין לית בהו קידושין, וכי' תהיינה ע"כ בחייבי עשה וכגון בחדא מצרית וכו' עיי"ש, נשמע מרבנו רעיקר טעמא דר"ע הוא רילוף לה מיבמה, א"כ אי אמרת דיבמה אין בה לאו רק עשה, האיך אמרינן דלר' ישבב אי לאפוקי מדר' סימאי קאתי מוקי לקרא דכי תהיינה לחייבי עשה, הא חייבי עשה נמי מיבמה

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ז' קונט' י' עמוד ט"ז — ד"ז הועתק מעצם כתי"ק והגיע אלינו מאת ידידנו הרבני הנגיד והגריב לב ר' יהודה ברוך הכהן פרענקל נ"י מווען. יצו ד' אתו את הברכה.

איכא למילף, וכן קשה אפירש"י. שכ' דוכי תהיינה ע"כ בחייבי עשה וכגון בחדא מצרית, הא לא מצינו לאוקמי בחייבי עשה. תו קשה, דהני י"מ ליישב פירש"י ביבמות אתו, ומה יענו אפירש"י דהכא שכ' ד"ה א"ה כו', במה מצינו ביבמה שהוא בלאו ואין קידושין תופסין בה אף כל חייבי לאוין כו', א"כ רש"י גופי' פירש הכא דיבמה היא בלאו, וקשיין דבריו אהרדי, ודוחק לומר דרש"י נמי לאו דוקא קאמר כפי' הי"מ ולישנא דגמ' נקמ, ועוד דלישנא' לא משמע הכי.

ובתחלה נעיר מה שיש לדקדק בסוגיא. חדא, הא ראמדינן הניחא לר' ישבב אי לאפוקי מדר' סימאי קאתא כו' במאי מספקא לי' להש"ס במלתא דר' ישבב אי טעמ' דנפשי' קאמר או לאפוקי מדר' סימאי, דהא פשוט דספי מסתברא דלאפוקי מדר' סימאי לחור קאתא אבל חייבי עשה קידושין תופסין בהן, מלמימר טעמ' דנפשי' קאמר דאפי' חייבי עשה לא תפסי בהו קידושין, דמהיכי תיתי למימר הכי. תו, הא דפריך אי הכי שאר חייבי לאוין נמי, לישנא דאי הכי לכאורה אינו מדוקדק, דהא אף לשינוי' קמא דלא ילפינן חייבי כריתות ק"ו מיבמה, איכא למפרך שאר חייבי לאוין נילף מיבמה בכנין אב, מה מצינו ביבמה דאיכא לאו ולא תפסי בה קידושין, ה"ה כל חייבי לאוין.

מיהו לזה אמרתי ליישב עפ"י מ"ש תוס' ד"ה לחומרא מקשינן, וא"ת אדרבה חומרא הוא לומר דתפסי בה קידושין לאוסרה לעלמא, וי"ל דאדרבא חומרא היא לומר דלא תפסי בה דמתוך כך אנו אומרים דהולד ממזר דאי הוי תפסי בה קידושין הייתי אומר דאין הולד ממזר ולא הייתי לומר שאר חייבי כריתות מזוקקת יבם של אביו כו' עי"ש. שמעינן מדבריהם דאי לאו היקשא דאחות אשה לא הוי ילפינן דשאר חייבי כריתות הולד ממזר מזוקקת אביו אלא דהוי ילפינן מנדה דתפסי בה קידושין והולד כשר, ולפ"ז ע"כ צ"ל דלרב אחא בר יעקב נמי דילף חייבי כריתות ק"ו מיבמה, החומרא היא דהולד ממזר דילפינן מזוקקת אביו, דאל"כ אין זה ק"ו, ואדרבא הא דאין קידושין תופסין ביבמה היא קולא דמותרת לעלמא, וא"כ קשה לכאורה מאי פריך אי הכי חייבי לאוין נמי, הא כיון דבחייבי לאוין ליכא ילפותא שיהא הולד ממזר אליבא דרבנן, איכא למימר דבשאר חייבי לאוין חומר היא אי קידושין תפסי בהו, רק ביבמה הקיל הכתוב, והאיך נימא דנילף קולא בחייבי לאוין מיבמה, וצ"ל דאעפ"כ אית לן למילף שפיר כנין אב מיבמה, דמה מצינו דאיכא לאו ואין קידושין תופסין בה ה"ה בשאר חייבי לאוין, מיהו הא נמי ליתא, דאיכא למיפרך דמה ליבמה שכן יש לה היתר בחיי אוסרה כגון אם חלץ לה יבם, מש"ה אקיל רחמנא גבה דאין קידושין תופסין בה, משא"כ שאר חייבי לאוין היכא דלית לה היתר בחיי אוסרין, וכעין דפרכינן לעיל אהא דבעי למילף אשת איש מאחות אשה, וא"כ קשה מאי פריך.

אמנם רב אחא בר יעקב ע"כ דלית לי' סברת התוס' דאי קידושין תופסין הוי חומרא, משום דא"כ האיך קאמר למילף ק"ו מיבמה דמה יבמה דלית בה אלא לאו אין קידושין תופסין בה, דאדרבא היא כיון דלית בה רק לאו אקיל רחמנא גבה דלא תפסי בה קידושין, אע"ג דבחייבי כריתות נפקא לן חומרא שיהא הולד ממזר

מ"מ לא מיקרי קל וחומר רק מה מצינו, דכל ק"ו היינו אע"ג שהוא קל יש בה חומר, וביבמה לא שייך זה, אע"כ דר' אחא בר יעקב סובר דכלל הוא דאי אין קידושין תופסין הוי חומרא, אע"ג דמותרת לעלמא, כדמצינו בנכרי שקידש בת ישראל דלא תפסי קידושין, ואין זה משום קולא, וא"כ כיון דחומרא הוא, שפיר פריך שאר חייבי לאוין נמי, וליכא למפרך כדלעיל, דאדרבא דמה יבמה שיש לה היתר בחיי אופרה אפ"ה החמיר רחמנא עלה דלא תפסי בת קידושין, שאר חייבי לאוין לא כ"ש, והשתא נחא לישנא דאי הכי, דבלא ראב"י לא קשיא לן שאר חייבי לאוין נמי, דאיכא למימר דאי אין קידושין תופסין קולא היא, וקולא ליכא למילף מיבמה, דאיכא למפרך כדלעיל, אבל לראב"י דע"כ חומרא היא, שפיר פריך, ודו"ק.

ובזה אמרתי ליישב מה שהי' קשה לי זה כמה שנים ארש"י והרמב"ן והרשב"א ז"ל גבי פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא בחמותו לאחר מיתת אשתו, דלר' ישמעאל גם לאחר מיתת אשתו באיסורא קיימא בשרפה כמו בחיי אשתו, ולד"ע קליש איסורא, ופירש"י בסנהדרין דף ע"ו וכן הוא דעת הרשב"א והרמב"ן ז"ל, דלאו דוקא דלית בה שרפה אלא אפי' לאו וכתת ליכא דק איסור ארור שוכב עם חותנתו, ודעת תוס' ביבמות דף צ"ד דמשרפה לחוד אימעיטא, אבל כרת איכא, וכן פסק הרמב"ם פ"ב מהל' איסורי ביאה ע"ש, ועיין בהרא"ש סוף פרק נושאין על האנוסה שכ' בשם רבינו חננאל דהלכה כר' ישמעאל והכי פסקינן ב"ד סי' רס"ט, ומתירש"ל ביש"ש שם חולק על ר"ח ופ"י כר"ע דכלל גדול הוא הלכה כר"ע מחברו, ובאמת דאיכא לתמוה אר"ח אמאי דחה כלל זה בדיון זה.

ואמרתי ליישב, משום דלפירש"י והרמב"ן הנ"ל קשה, מנא להו לרבנן דקידושין תופסין בחייבי לאוין, דלמה שנואה היינו חייבי עשה וכדמקשינן בגמ' בסוגיא דהכא, והא דמשני הני חייבי עשה מאי נינהו כו', נוקי לה בחמותו לאחר מיתתה, שהי' מתחלה נשוי בתה ולא ילדה לו ואח"כ נשא אמה וגם אשה אחרת, רשנואה היינו חמותו דלית בה לאו רק עשה דארור, וע"כ צ"ל דרבנן ס"ל כר' ישמעאל דחמותו לאחר מיתתה באיסורה קאי בשרפה, וא"כ שפיר פ"י ר"ח כר' ישמעאל, דהלכה כר' עקיבא מחבירו ולא מחבריו.

אבל לדעת הרמב"ן והרשב"א קשה, דאינהו סברי כפירש"י דלית בה לאו ואפ"ה פסקו קידושין תופסין בחייבי לאוין, דמנ"ל הכי, דהא מתהיינה לא מצינו למילף, דמצינו לאוקמי בחייבי עשה כגון בחמותו לאחר מיתתה, ועפ"י דברינו הנ"ל נחא לי, דאינהו סברי דעיקר כשינויא קמא דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, ושפיר מצינו למימר הא אין קידושין תופסין ביבמה קולא היא, ולא ילפינן ק"ו מיבמה אח"כ, וא"כ ליכא למילף שאר חייבי לאוין מיבמה, דאיכא למפרך כדלעיל, ומהיכא תיתי למימר דלא תפסי קידושין בחייבי לאוין, מש"ה קיי"ל בפשיטות דקידושין תפסי בהו, אבל ר"ח סובר דעיקר כשינויא דר' אחא בר יעקב, ושפיר פ"י כר' ישמעאל, כן נ"ל ודו"ק.

אמנם אחר העיון היטב נראה דלק"מ אהרמב"ן והרשב"א ז"ל, דודאי הא דילפינן קידושין תופסין בחייבי לאוין מתהיינה, היינו דוקא אליבא דר' אחא בר

יעקב דילוף ק"ו מיבמה לחייבי כריתות דלא תפסי בהו קידושין, דקשה עליו אי הכי חייבי לאוין נמי, והוצרך ר"פ להך שינויא דחייבי לאוין בהדיא כתיב כי תהיין, אבל לשינויא קמא דחייבי כריתות נפקא לן מהיקישא דר"י דהוקשו כל העריות לאחות אשה, לא צריך קרא לחייבי לאוין דתפסי בהו קידושין, דמהיכא תיתי לומר דלא תפסי, עד דנימא דאיצטריך קרא להכי, דהא חייבי לאוין ליכא לאקשוי לאחות אשה דאית בה כרת, וקרא דכי תהיין איצטריך לולד שפחה וכותי דולרה כמותה כמ"ש בסמוך, ונשואה רקרא באמת הי' אפשר לאוקמי בחמותו לאחר מיתת אשתו, אלא כיון דליכא שום דרשא דלא תפסי קידושין בחייבי לאוין, וממילא דתפסי בה קידושין, פשוט הוא דשנאיה היינו כל חייבי לאוין, וליכא לאקשווי מירי, א"כ י"ל דהרשב"א ס"ל דעיקר כשינויא קמא ולא כשינויא דר' אחא בר יעקב, וא"כ לק"מ.

ושעמא דלא פסקו כשינויא דר' אחא בר יעקב, נראה דהוא משום דר' אחא בר יעקב ע"כ ס"ל כרב פרק האשה דבה דף צ"ב ע"ב דאין קידושין תופסין ביבמה, וכיון דקיימ"ל כשמואל דאמר בעניותנו צריכה גט מספק, דמספקא לי' האי קרא לא תהי' אשת המת החוצה אי ללאו הוא דאתא אי דלא תפסי בה קידושין, וכבר איפסקא בגמ' שם הלכתא כשמואל, א"כ ע"כ הא דלא תפסי קידושין בחייבי כריתות מהיקישא דר' ישמעאל נפקא לן, דאי מק"ו ריבמה כראב"י, הא מספקא לן אי תפסי בה קידושין או לא, א"ו מהיקישא דר' ישמעאל, א"כ תו לא קשיא מנ"ל לרבנן דקידושין תופסין בחייבי לאוין דלמא קרא דתהיין בחמותו לאחר מיתת מיירי, דהא לא ילפינן מקרא דתהיין אלא מדלא מצינו שום דרשא דלא תפסי קידושין בחייבי לאוין, ממילא דתפסי, וא"כ שפיר איכא לאוקמי בין בחייבי לאוין בין בחמותו.

במס' קידושין דף י"ג ע"ב

מהגאון מוה"ר ברוך פרענקיל-תאומים אבר"ק לייפניק זצ"ל⁽¹⁾

קידושין דף י"ג ע"ב, במיתת הבעל מנ"ל. והקשו בתוס' בד"ה לכ"ע בעשה דנילף מק"ו מיבמה מה יבמה שאין הגט מתירה מיתת הבעל מתירה אשה שגט מתירה אינו רין שמיתה מתירה, והניחו בקושיא. וי"ל דהנה אי אמרינן דאיסור עשה איכא מיתה, רהיינו לפי הס"ד, אם יקרש אשה ע"י שליח אינה מקודשת, והבא עלי' אינו חייב כלום, רמחמת הראשון אינו חייב כלום, ואין בקידושי השני כלום דאין שלד"ע, ומחמת הקל וחומר נימא דמיתה מתירה לעלמא, א"כ אם קרשה השני אף ע"י שליח, הבא עלי' בחנק, ואנן קיי"ל דאין עונשין מן הדין, לפיכך איצטריך קרא, ודו"ק היטב כי נכון הוא.

(1) הועתק מכת"י א' מתלמידיו שהגיע אלינו מאת ידידנו הרבני הנגיד ר' יהודה ברוך הכהן פרענקיל ג"י מוויען. ישא ברכה מאת ר'.

בדין עדי קידושין וגטין

מהגאון מוה"ר עקיבא איגר אבר"ק פוזנא זצ"ל⁽¹⁾

קידושין דף ס"ו ע"א, גמרא. איבעיא להו אשתו זינתה בעד אחד ושותק מהו, אמר אביי נאמן. בתוס' [ד"ה אמר אביי] תמהו דהא אמרת המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושין דאין דבר שבערוה פחות משנים. וק"ל על תמיהתם, הכא אמרינן רק דעד אחד נאמן שזינתה, וה"ל דאם עד אחד אומר דנתקדשה בב' עדים נאמן, אבל המקדש בעד אחד, דהיינו דהקדושין ה' בפני עד אחד, לא נתפסו הקדושין כלל, דקידושין בלא עדים לא מהני כלום, דהרי גם לפי תירוצם ג"כ הכי הוא, שאמר שנתקדשה בפני ב' נאמן, דהוא מעיד שה' קידושין ממש ולא ה' מעות מתנה, א"כ למאי הוצרכו לחדש בתירוצם מתנה, ולא בפשוטו, דהקדושין בעצמותם לא נתפסו בלא עדים, כשלמא במה דאמרינן לעיל בסוגיא [ס"ה ע"ב] גבי חבילות, אלא לאו בעד אחד, לא קשה כזה, דהתם עד אומר שנתקדשה בב' עדים ומאמינים לו, משא"כ בעד אחד (וזה קשה גם לתירוצם, דמאי פריך, דבמקדש בעד אחד אמרינן דהמעות מתנה).

בזה י"ל לענ"ד, דהיסוד דקדושין בלא עדים לא מהני, היינו כיון דלא יתבררו בבית דין שהיו קידושין, לא מהני הקדושין⁽²⁾, ולזה פריך בגמ' שפיר מחבילה, דלפי ההוכחה מחבילה ה' עד אחד נאמן אף בהכחשת בע"ד, ובה ה' מספיק עד אחד שהקידושין בפניו היו קידושין, וכיון דבעדותו יהי' נאמן הוי עדות מעליא למעשה קידושין, אבל לבתר דאמר ותסברא עד אחד בהכחשה מי מהימן, שפיר י"ל אף אם עד אחד בלא הכחשה נאמן, מ"מ הקידושין בעד אחד לא מהני, כיון דלא יאסרו הב"ד עפ"י העד אם האשה או הבעל תכחיש אותם, מקרי אין יכול להתברר.

והנה מה"ט י"ל ג"כ בישוב קושית תוס' גיטין (דף ב' ע"ב) ד"ה עד אחד [השני], דהקשה ד"ת מה תשובה היא זו, דמש"ה נאמן השליח לומר בפני נכתב ולא צריך תרי, משום דעד אחד נאמן באיסורין, עיקר הגמ' יוכיח שצריך לחותמו בשנים. ולפי הנ"ל דעד אחד נאמן, ובאמת אלו אמר שנתגרשה ה' נאמן, אבל הגמ' בחתימת עד אחד, לא הוי שטד בעצמותו לגרש בו, דעדי חתימה כרתי, וכן לר"א עדי מסירה להשוות השטר, זהו רק ע"י ב' עדים, דבעד אחד כיון דיהי' יכולין להכחישו לא מקרי שטר.

ואולי קושית התוס' על ר"א דעדי מסירה כרתי, וקתני במתני' דאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם, היינו דאם ילכו העדי מסירה למדינת הים, אמרינן מסתמא נמסר כהלכתו, דהעדים החותמים מעידים שהבעל כתב הגט

(1) הועתק מכת"י מעתיק (שהעתיקו מכת"י ק) המונה באוצרו של ירידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה שאול הוטנערער נ"י מאנטווערפן. טוב עין הוא יבורך.

(2) עיין בזה בקצוה"ח סי' רמ"א ס"ק א'.

לגרש בו, ומסתמא נמסר כהלכתו, כיון דהשטר אינו ע"י החתומים לר"א, אלא דהוי עדות בעלמא על המסירה, כזה תיקשי א"כ לסגי בער אחר. אך תמוה לי, דאם יהי' קושית התוס' בדרך זה, למה לא הקשו בפשיטות יותר, דאם עד אחר נאמן באיסור, הא בכל מקום שעד אחד נאמן גם אשה ובע"ד נאמן, א"כ איך קתני במתני' האשה שאמרה אשת איש הייתי וגרשה אני, נאמן, ואם יש עדים שהיתה אשת איש, אינה נאמנת, למ"ל כלל הפה שאסר, תהי' נאמן מדין עד אחר נאמן באיסורין, ובמתני' הא לא מיירי במכחישת, דבזה ממילא נאמנת מדרב המנונא דאין אשה מעיזה בפני בעלה, וצ"ע.

במס' קידושין דף מ"ו ע"ב

מהגאון מוה"ר אברהם זאב פרענקיל אבד"ק פשעווארסק זצ"ל¹⁾

קידושין מ"ו ע"ב. א"ר אלעאי מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה שנאמר ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו, אם אינו קדוש נשיאות חטא למה, מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה, ע"כ לשון הגמרא. והקשו שם התוס' למ"ד [בתמורה ד:]: כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, והא דלקי משום דעבר אמימרא דרחמנא, א"כ לפי"ז קשה דלמא לעולם אינו קדוש ונשיאות חטא הוא משום דעבר אמימרא דרחמנא. ולפע"ד נ"ל לתרץ, דהנהגה בשבועות ל"ו ע"ב מקשה רבינא, ובאיסורא לית לי' לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן, אלא מעתה שתויי יין ופרועי ראש דבמיתה ה"נ דלית לי' לר"מ, ופירש"י, שתויי יין דבמיתה לא שמעינן לה אלא הן מכלל לאו [סנהדרין פ"ג:]: דכתיב (ויקרא י') יין ושכר אל תשת ולא תמות, הא אם תשתו בבואכם אל אהל מועד תמותו, ולא כתיב הא אם תשתו תמותו, אלא באיסורא אית לי' מכלל לאו אתה שומע הן, רק באיסורא דאית בי' ממונא לית לי' וצריך תנאי כפול, עיי"ש. וא"כ לפי"ז קשה, אמאי אם תדם מן הרעה על היפה יש נשיאות חטא, הא לא כתיב הא אם תרימו תשאו חטא, אלא עכצ"ל כתיב ה'נ' הנ"ל דבאיסורא מכלל לאו אתה שומע הן, אך זה ניהא אם נאמר דאין צריך לתרום תרומה אחרת, וא"כ לא נ"מ לממון כלל ולא הוה רק איסור גדידא ולא צריך תנאי כפול, אבל אם נאמר דצריך לתרום פעם אחרת, א"כ שוב הוה איסורא דאית בי' ממונא, וא"כ צריך תנאי כפול, ובתורה לא כתיב תנאי כפול, אלא ש"מ דאם יתרום [הוי] תרומה, ומיושב קו' התוס' הנ"ל, ודו"ק ונכון הוא.

1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ה' קונט' ו' עמוד מ"א. — ד"ז הועתק מכתיו"ק תלמידו המובהק הנאון מוה"ר שמואל אהרן ראבין אבד"ק קארטשין זצ"ל (שכנגדא העתיקו מכתיו"ק רבו זצ"ל), המונח ברשותו של הרב משה רובין נ"י בירושלים ע"ה"ק והניע לירינו ע"י ידידנו הרב מו"ה מרדכי דוד אינגער שליט"א ר"מ במתיבתא עץ חיים דבאבוב ונכד כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א. הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד.

בענין המקדש במלוח

מהגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל*)

בקידושין דף מ"ז ע"א המקדש במלוח כו', ומפשיטות דברי הרמב"ם [פ"ה מהל' אישות הל' י"ג] משמע רכשהמלוח בעין מקודשת, ועיין בשער המלך שהקשה דא"כ מאי פריך [לקמן ע"ב] ער כאן לא פליגי אלא בלא נשתייר כו', דהא בנשתייר שהוא בעין מורה דב, ע"ש. ונראה דהרמב"ם הכריח דינו דבכה"ג שהוא בעין מקודשת, דהנה התוס' [ד"ה אלא] כתבו הא רמוקי פלוגתא ברשות בעלים לחזרה לא תיקשי לרב, רבננו או אבדו לא הוה כהתחיל להוציאם, ורב מיירי בהתחיל להוציאם, והקשה אא"ז מהרש"א רבמלוח הו"ל לאשמעינן רבותא דאפילו כולה בעין אינה מקודשת, ודוחק לומר משום דרבי שמעון בן אלעזר נקט הכי, וי"ל דנקט הכי אידי דנקט בפקדון, וגם זה רחוק.

ונלענ"ר לרכאורה קשה נהי דנימא לאו ברשות בעלים לחזרה, זה רוקא כשהלוח מעכב ואומר שאינו רוצה להחזיר שכבר [התחיל] בו להוציא, אבל אם הלוח מתרצה פשיטא דזווי ברשות מלוח קיימי, דגם בפרעון אם אמר לוח למלוח שקול זוזך ואם לאו לחו גבך, כפקדון דמי, ושוב אין הלוח חייב באונסין ומכ"ש כשעריין לא הוציאם והלוח מתרצה שיחזרו למלוח פשיטא דמהני, וא"כ בכאן שאין האשה מעכבת על ידו בחזרה זו ואדרבה היא מתרצה שיהיו שלו ותתקדש בהם, לא שייך בזה לאו ברשות בעלים לחזרה, ולא גרע מגזל רירה דאמרינן כיון שנתרצית להתקדש בו וקבילתי אחילתי, והוא תמוה לכאורה.

ונלענ"ר לתרץ, דהנה הב"ח והפרישה כתבו, בידעה סכום הפקדון באחדיות ונגנב ונשתייר שוה פרוטה הו"ל כמלוח ופרוטה, ולכאורה לפי מה שכ' הפרישה במקדש בשכר מלאכה אם נימא ישנה לשכירות כו' אע"פ שבגמרא מלאכה יש שוה פרוטה לא הוי כמלוח ופרוטה, דהתם כיון דעתה יהב לה פרוטה אמרינן שדעתה אפרוטה רהשתא ולא אמלוח רמעיקרא, משא"כ במקדש בשכר מלאכה דעתה אכל השכר וא"כ דעתה נמי אמלוח ואינה מקודשת ע"ש, והיינו משום דהפרוטה והמלוח באין כאחד מחמת התחייבות דבר אחר, ולפי"ז גם בפקדון באחדיות ונגנב ונשתייר נימא הכי דלא הוי כמלוח ופרוטה כיון דבאין כאחד מחמת הפקדון, אך באמת זה אינו דהתם המלוח הוא מחמת שנגנב והפרוטה השתא יתיב לה שחרי עד עתה הוי שלו, ובשעת קידושין הוא נותן לה שיוור הפקדון עם המלוח שמכבר, והו"ל כמלוח ופרוטה רעלמא, וה"נ אם נימא מלוח ברשות בעלים לחזרה ונגנב ונשתייר, דפרוטה זו מתחדשת נתינתה עכשיו בשעת קידושין ודמי מלוח הם מכבר בירה, משא"כ בשכר שאעשה מלאכה שהמלוח

*) ראה אודותיו בכד"ש שנה ד' קונט' ד' עמוד י"א. — דבר זה הועתק מעצם כתי"ק (כת"י ירושלים — מספר 46459)

והפרוטה שניהם הם מתחדשים אחר אמירת הקידושין, אין לנו לחלק שרעתה על הפרוטה שתבא לידה ולא על המלוה, דבוראי דעתה אתדווייהו, שהבטיח לה בשעת קידושין שכר כל המלאכה ביחד.

ולפי"ז נראה דאי אמרינן לאו ברשות בעלים לחזרה, וא"כ בין מה שנגנב בין מה שנשתייר הוא הכל מלוה, רק מחמת שהאשה נתרצית לקידושין אמרינן רגילתה רעתה דניחא לה בחזרה דהיאך, והו"ל מה דאיכא בעין כאילו יש כאן פרוטה, אבל עכ"פ לא קדם חיוב המלוה לנתינת הפרוטה דנימא שרעתה אפרוטה דהשתא ולא אמלוה דמעיקרא, דזה אינו, דהא מעיקרא, אותה הפרוטה שעכשיו, בכלל המלוה היתה, ועתה מחמת שנתרצית בקידושין של המלוה אנו דנין מה שבקעין לפרוטה, עכ"פ אין אנו יכולים להוציא הרצון על הפרוטה לבד ולא על המלוה שנתחייבה לו, שנתנית הפרוטה צמחה מהרצון שעל כל המלוה, ועדיף מפי מהא דשכר מלאכה, דהכא ודאי לא דמי למלוה ופרוטה, דהתם אמרינן דודאי כל עיקר דעתה על הפרוטה שנותן לה מרצונו מה שלא הי' שלה עד עתה, ולא על המלוה שכבר הוא ברשותה ושלה, משא"כ כאן דמה עדיפותא דפרוטה, הרי אם היתה רוצה שלא להתרצות לו בחזרתו גם הפרוטה הוא ברשותה כמו שאר המלוה, דק מחמת רצונה, וכיון שאין עדיפות לפרוטה מהמלוה, דעתה להתקדש בכולה, וכיון שרעתה גם אמלוה אינה מקודשת, וזה ברור.

ולפי"ז מה שהקשיתי דאף אם אין ברשות בעלים לחזרה הרי היא מתרצית, אתי שפיר, דהא מיירי בנגנב ונשתייר, וא"כ יש כאן מלוה, דק דעל ידי רצונה יש כאן פרוטה ג"כ, וא"כ בכח"ג דעתה אמלוה ג"כ, משא"כ אם ברשות בעלים לחזרה, א"כ הק פרוטה לא אתיא לכלל מלוה מעולם דהא ברשות בעלים קיימא, ושפיר אמרינן דעתה אפרוטה. ובהוה הוי פלוגתא, דמ"ד ברשות בעלים א"כ הוי כמו מלוה ופרוטה דעלמא דרעתה אפרוטה, ומ"ד לאו לחזרה נהי דעל ידי רצונה יש כאן פרוטה עכ"פ דעתה אמלוה ואינה מקודשת, וכל זה בנגנב או נאבד, אבל אם כל המלוה בעין, א"כ אפילו תימא דאינה ברשות בעלים מ"מ על ידי רצונה נעשית ברשות בעלים ואין דינו כמלוה כלל כיון שכולה בעין, והאשה שנתרצית בקידושין הוי כמרוצה בחזרה, וא"כ דעתה אהנך זווי שהם בעין ומקודשת, ורב נמי אע"ג דמיירי שהמלוה בעין כדמשמע הלשון מ"מ מלוה להוצאה ניתנה, מ"מ מיירי שכבר התחילה להוציאם, דע"כ [צריך] לאוקמי בהכי לפי האוקימתא דלא ליתי בפלוגתא דתנאי, ולכך שפיר קאמר דכיון דבכח"ג לכ"ע אינו ברשות בעלים וכיון דלהוצאה ניתנה א"כ גם הבעין הוא כמלוה, ואי מחמת שנתרצית נימא דנעשה כפרוטה בעין, מ"מ הא הרי הוציאה ג"כ ויש כאן מקצת מלוה ובכח"ג לא אמרינן דעתה אפרוטה לחוד כמ"ש, ושפיר קאמר רב דאינה מקודשת, משא"כ אם כל המלוה הוא בעין שפיר י"ל דמודו כ"ע דמקודשת, כיון שנתרצית איתא בחזרה, ומתורץ קושית אא"ז מהרש"א דבדוקא נקט נגנב, דבעין גם ת"ק מודה דמקודשת, ומזה הוציא הרמב"ם דינו דבעין מקודשת ומטעם שכתבתי.

בדברי מהרש"א קידושין דף ד' ע"ב

מהגאון מוה"ר בצלאל רנשבורג מפראג זצ"ל¹

קידושין ד' ע"ב תוס' בד"ה מעיקרא דדינא פירכא שכן יוצאת בכסף, ה"ה דמצי למינקט שכן יוצאת בשש ויובל וסימנין כו'. עיין בדבור ראשון של מהרש"א שם הניח בצ"ע, דלפירושם כי יליף לקמן ביאה באשה מק"ו מיבמה, הל"ל מה ליבמה שכן יוצאה בחליצה וצ"ע, עכ"ל. וכתב לי הרבני מו"ה משה רא"פ נ"י מליפחחויטץ בשם אביו הרב ז"ל, וכן תמה בספר אור חדש למ"ו הגאון ז"ל אמהרש"א, כאלו נעלם ממנו סוגיא דלקמן דף י"ד ע"א, דפריך מה לאשה שכן יוצאה בגט, ורוחה דיבמה נמי יוצאה בחליצה, ופי' שם התוס' רכיון רחליצה במקום גט לא חשיב לי' לפירכא, וא"כ נסתלקה קושית מהרש"א.

והתורני מוהר"מ הנ"ל אמר להתנצל בעד מהרש"א, דוודאי אין כוונתו רה"ל זה למעיקרא דדינא פירכא (דהא מאי דפריך הש"ס השתא אמעיקרא דדינא, עריפא, דהוי מכניסה לכניסה, ולזה העדני גיסי הרבני מוהר"י ק"ב על מהרש"א) אבל הוקשה למהרש"א, דלסברת התוס' דעברין פירכא מיציאה לכניסה, כיון דאית בה מיתה תך חידושא, א"כ הל"ל מה ליבמה שכן יוצאה בחליצה, ולדחות שוב, אשה יוצאה נמי בגט כבסוגיא דלקמן דף י"ד ע"א, אלא וודאי דרוקא לקמן שייך למימר הכי דהוי מיציאה ליציאה, משא"כ הכא דאכניסה אנו דנין, לא שייך לפרוך כלל מיציאה, כי אם כפרש"י שיש סברא בכסף, ושפיר הניח מהרש"א בצ"ע על התוס' רסברי רשייך לפרוך מיציאה לכניסה, ולזה דרק מהרש"א בלשונו לומר, אמאי לא פרכינן בכה"ג, וד"ל רה"ל להביא רק הפירכא ולדחותה כנ"ל, ולא כהגאון אור חדש שהעתיק לשון קושית מהרש"א כאלו הוא לסתור הק"ו באמת, עכ"ל.

וזה אשר השבתי, דנראין דבריו בכוונת מהרש"א ומילתא דמיסתברא ריבר, אבל לפ"ו אומר אני דקשה טפי על מהרש"א ז"ל מינ' ובי', דאין כאן צ"ע ולא מידי, כי לא ה"י יכול הש"ס לקמן לפרוך כלל וכלל, מה ליבמה שיוציאה בחליצה, דנגד זה יש דחיי' פשוטה, דגילף ביאה מכסף, דמה כסף שאינו קונה ביבמה קונה באשה, ביאה שקונה ביבמה אינו דין שיקנה באשה, וע"ז לא ה"י שייך פירכת מה ליבמה שכן יוצאה בחליצה, דהלא לא דרשינן אשה מיבמה, כי אם ביאה מכסף, דוגמת מה שכתב מהרש"א עצמו בלשון התוס' בד"ה מה לאמה העברי' כו' יעושה בקושייתם, מה אמרת, דהלא זה ממילא נדחה, דע"ז כ"ש ד"ל אמה העברי' תוכיח דנקנית בכסף ולא בביאה, דוגמת תירוץ התוס' בד"ה מה לאמה כו', זה אינו, דא"כ כיון דסוף סוף יתי' צריך לדחיית אמה העברי' תוכיח, אמור מיד אמה העברי' תוכיח, ולק"מ קושית מהרש"א, וצ"ע אמהרש"א דנסתר מחמתו, והנלע"ד כתבתי, ודו"ק.

1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' ט' עמוד ח'. — דבר זה הועתק מכת"ק המונח בגנזי ירדנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד נדיב ושוע מו"ה שאול הוטמערער נ"י מאנטווערפן. יברכהו הש"ת בעוז ותעצומות.

במס' קידושין דף ע"ה ע"א

מהגאון מוה"ר וואלף ליכטנשטאדט אבד"ק טרענטשין זצ"ל¹

קידושין דף ע"ה ע"א בנמ'. אמר ר' יוחנן מצרי שני איכא בינייהו כו'. מכאן צריך לי עיון על מה שכתבו התוס' במכות דף ב' ע"א על הא דתנן התם דאם עדים מעידין על אחד שהוא בן גרושה או בן חלוצה ונמצאו זוממין אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו אלא לוקה ארבעים, ופריך הגמ' מנא הני מילי אמר ריב"ל אמר רשב"ל דאמר קרא ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו, ופריך בגמ' וליפסלוה לדירי' ולא ליפסלוה לזרעי', ומשני בעינן כאשר זמם וליכא כו', והקשו התוס' שם, דהיכא שמעידין שהוא מצרי שני דאינו באין לפסול זרעו כי אם לפסול א"כ נפסול, ותירצו דמ"מ אשתו נפסלת דפסלה בביאתו וכתוב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לאשתו עכ"ל ע"ש, והשתא תיקשי לר' יוסי דס"ל הכא דמצרי שני אינו פוסל בביאתו א"כ קושית התוס' במקומה עומדת, היכא דמעידין שהוא מצרי שני נפסול, וצ"ע לכאורה.

ונ"ל ליישב דהנה המהרש"א הקשה שם על התוס' דמאי קושיא, דאימא דקושטא דהכי הוא דנפסל עכ"ל ע"ש, ונ"ל ליישב קושית מהרש"א, דהנה ודאי אף אי אמרינן כקושית מהרש"א דקושטא דהכי הוא דאם מעידין שהוא מצרי שני דנפסלו, מ"מ ודאי דאינן מותרין בממזרת כמצרי שני, דהא ישראלים גמורים הם, ומהיכא תיתי נאמר דיהא מותרין בממזרת, והשתא כיון דוראי דאינן מותרין בממזרת, ממילא מוכח נמי דאינן נפסלים כלל, דהא משנה שלימה שנינו לעיל במכילתין כל האסורין לבא בקהל מותרים לבא זה בזה, ואם איתא דעדים שאומרים על אחד שהוא מצרי שני ונמצאו זוממים נעשים הם מצרים שניים ואפ"ה אסורים בממזרת, א"כ היכי קתני כל האסורין לבא בקהל מותרין לבא זה בזה, הא איכא עדים זוממין דאסורין לבא בקהל ואסורים לבא זה בזה, אע"כ מוכח דאינן נעשין כלל מצרים שניים, וא"כ הקשו התוס' שפיר למה אינן נעשין מצרים שניים, ומיושב היטב קושית מהרש"א, ודוק היטב.

והשתא לפ"ז תירצו התוס' נמי שפיר דמעמא הוא דאינן נעשין מצרים שניים משום דאשתו נפסלת דפסלה בביאתו וכתוב ועשיתם לו ולא לאשתו, וזהו טעמא דמתני', אבל ר' יוסי דס"ל דמצרי שני אינו פוסל בביאתו ואין אשתו נפסלת, באמת סובר דעדים זוממין נעשים מצרים שניים וכקושית מהרש"א, ולא ס"ל כללא דמתני' דכל האסורין לבא בקהל מותרים לבא זה בזה, ומתני' באמת

(1) נולד לאביו מוה"ה מאיר ליכטנשטאדט. למד בצעירותו בעיר פראג אצל הגאון מוה"ר יוסף ליברלש, ואח"כ אצל הגאון בעל נורע ביהודה זצ"ל. אחד חתונתו נתיישב בעיר טריטש. שימש כאב"ד בכמה קהלות, ובאחרונה בק"ק טרענטשעין. נרפס ממנו ספר קרושת ישראל על מס' כתובות ועל מס' גיטין. נפטר ביום עשרה בטבת שנת תקפ"ז ומנ"כ בעיר טרענטשין. — ר"ז הועתק מחיבורו (כת"י) קרושת ישראל על מס' קידושין המונח באוסף „כנסת ישראל" לירידתו הרגול והמרום הרבני הנגיד הנכבד מוה"ה ישראל שטערן נ"י מלונרן. הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד.

לא ס"ל כר' יוסי רק כת"ק דמצרי שני פוסל בביאתו, ומש"ה אינן נעשין מצרים שניים, ושפיר קתני כל האסורין לבא בקהל מותרים לבא זה בזה, ודוק היטב כי דברים ישרים הם לענ"ד.

הערה על ספר עצמות יוסף עמ"ס קידושין

מהגאון מוה"ר מאיר פוזנער בעל בית מאיר זצ"ל⁽¹⁾

בעצמות יוסף במס' קידושין דף מ"ה כתב וז"ל, והרב בעל הטורים ז"ל [בס"ל ז'] כתב בשם הרמ"ה ז"ל [דהא דקטנה או נערה שקידשה עצמה בלא דעת אבי' אינו כלום] דוקא סתם בלא ידעין אם נתרצה אם לא כגון ששמע ושחק אבל אם יתברר שנתרצה כששמע הו' קידושין משעת שמיעה וכו', ואפי' אם לא נתרצה מיד כששמע אלא שתק ולא מיחה ואח"כ נתרצה הוכיח סופו על תחלתו והו' קידושין משעת שמיעה ואפילו נתאכלו המעות, עכ"ל. הנה מדבריו ז"ל נראה דדוקא משעת שמיעה הוא דחלו הקידושין אבל קודם לכן לא. ולפי דבריו נלמוד שאם בא אחד וקדשה קודם ששמע האב, נראה דחלו, דדמי לאומד לאשה הדי את מקודשת לי לאחר ל' יום דאם בא אחד וקדשה בתוך ל' יום דמקודשת לשני, עכ"ד.

נ.ב. ולע"ד אפי' קידשה אחר ששמע, קודם שנתרצה האב, כיון שפשטה ידה וקיבלה מאחד הו' מחאה ואינו מועיל הריצוי דבתר עיכובה, כדקי"ל גבי מיאן, אלא הנ"מ לענין אם קידש הוא אחותה, ע' ודו"ק.

---

(1) ראה אורותיו בכר"ש שנה א' קונט' ח' עמוד י"ד. — הערה זו הועתקה מעצם כתי"ק בגליון ספר עצמות יוסף (ברלין תנ"ט), והניע לירינו ע"י יירדנו האברך היקר החשוב והנעלה מו"ה יודל ליכטנשטיין נ"י מאנשווערפען. יעלהו השי"ת על במתי ההצלחות.

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועוז להדפיס שום חידו"ת או אנרות קודש ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

הערות על ס' פני יהושע עמ"ס קידושין

מהגאון מוה"ר דוד דייטש אבד"ק עיר חדש זצ"ל¹

מס' קידושין דף ט' [ע"ב] ור' יוחנן האי ובעלה מאי עביר. והקשה הגאון פני יהושע ראיצטרך רלא נימא רלא מהני גט בישראל בבעולת בעל כמו רלא מהני גיטא בב"נ, ע"ש בפנים. ולא ידעתי מהיכן פסיקא לי' רלא מהני גיטא בב"נ, וזה לשון הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים דין ח"ת, ומאימת תהי' אשת חבירו כגרושות שלנו, משיוציאנו מביתו וישלחנה לעצמה או משתצא היא מתחת רשותו שאין להם גירושין בכתב, וכל זמן שירצה הוא או היא פורשין, ע"ש. ומשמע שמותרת לאחר, ואף שאין להם גירושין בכתב, מ"מ שוב לא שייך לומר ליכא מירי דלישראל שרי וב"נ אסור, כיון דב"נ יוכל לגרשה אפי' בלא כתב, כנלע"ד.

ומה שתירץ הגאון הנ"ל רמאן דרריש אחרי אשר הוטמאה רוקא בנישואין ממילא ידעינן דמהני גיטא בבעולת. ג"כ לא הבנתי, דהרי לרעת תוס' ריש אלו נערות ר"ה ועל הכותית, כתבו שם דאפי' אם בעל השני בעלה שלא כדרכה הוה גרושתו מן הנישואין, ועיי' שם במהרש"א, וב"נ לא הוה בעולת בעל אלא כדרכה, וא"כ איצטרך לאם מחזיר גרושה מן הנישואין וכגון שבעלה שלא כדרכה רבכה"ג לב"נ לא איסרא, וק"ל.

דף י"ט. כתב הגאון פנ"י דרעת רש"י דביאת בן ט' ראע"ג רקונה אותה מר"ת, מ"מ דרבנן עשו שלא יהי' רק כמאמר. ובעיני קשה לומר כן ברעת רש"י, שהרי רש"י ביבמות דף צ"ו ע"ב ד"ה ר"ש וכו' ויבומי תרוייהו לא הואיל והוה צרתה במקצת במאמר דרבנן אתי למימר שתי יבמות הבאות מבית א' מתיבמות וכו', ואי נימא דרש"י סובר כרעת המ"מ, [הל' יבום וחליצה פ"ה ה"ח] הי' לרש"י לומר דאפי' מר"ת א"א ליבומי תרוייהו כיון דמר"ת קנה אותו קנין גמור והרי היא כאשתו ומר"ת הרי המה ב' יבמות הבאות מבית א', ואף שחכמים עשו שלא יהי' רק כמאמר, מ"מ החכמים לא יוכלו להקל מה שהוא מר"ת אסירא. ורע' שלרעת המ"מ צריכין לפרש מתני' דיבמות דף צ"ו, הראשונה חולצת וכו' והשני' כו' או מתיבמת, עכצ"ל רשני' רמתיבמות הוא רוקא אם מתה ראשונה קודם שנחלצה, ואחר שנחלצה הראשונה אסורה להתיבם השני' כיון דמר"ת קנה אותה והרי היא כאשתו וכיון שחלץ למקצת בית, קאי על השני' כיון שחלץ שוב לא יבנה, וצ"ע.

והא רמקשה ש"ס ויעשו ביאת בן ט' כמאמר בגרול ותרחה צרה מיבום, אף שמתה ראשונה, מ"מ כיון דבשעת נפילתה אינו ראוי ליבום השני' משום צרת

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ח' קונס' ג' עמוד י"ז. — הועתק מכת"ק ברף פנוי בסוף ספר פני יהושע עמ"ס קידושין (פיורדא תקכ"ו) המונח כנגזי יורדנו הרבני החסיד הגניר המפורסם מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנמווערפען. זכרה לו אלוקי לטובה.

אשת ב' מתים, וכל יבמה שאין אני קורא בשעת נפילה יבמה הרי [היא] כאשת אח שיש לו בנים. אלא דקשה דהא רב ס"ל דף [כ"ז ע"ב] היכא דקאי איסור דרבנן לא אמדינן כל יבמה וכו', ולמה אמר רב לא עשו ביאת בן מ' כמאמר בגדול. ונראה דכוונת המשנה הראשונה חולצת והב' [או חולצת] או מתייבמות, היינו שרשאי להתייבם קודם שחלץ לראשונה, אף ששוב יחלוץ, מ"מ אין אחר ביאה כלום, ובראשונה ליכא דין יבום כלל מטעם אשת ב' מתים.

בסוגיא דשליחות

מהגאון בעל שערי תורה אבד"ק ווערבויו זצ"ל¹⁾

בס"ד. אשר חנני ה'.

בו יבואר דין שליחות, מקורו מנ"ל דשלוחו של אדם כמותו, והוא במס' קידושין דף מ"א ומ"ב יע"ש היטב בש"ס ופוסקים.

הנה בסוגיא זו יש ד' קושיות חמורות. א'. קו' תוס' ברף מ"א ע"ב בר"ה נפקא, שהקשו אמאי לא יליף דשליחות מהני בקדשים משחיטת פרו של אהרן מדאיצטריך לומר שהוא בבעלים כדכתיב ושחט את פר החטאת אשר לו מכלל דבשאר קדשים לא בעינן בעלים. ותירוצ' תוס' תמוה כמו שתמה מוהרש"א, וגם תירוצ' מוהרש"א דוחק כמבואר למעין.

ב'. קשה אמאי לא יליף דשליחות מהני בקדשים למאן דסובר כהני שלוחי דידן וכהן שוחט ומקריב קרבנות הרי דשלוחו של אדם כמותו. וא"ל דשאני התם דא"א בענין אחר אבל בעלמא היכי רבעלים יכולים לעשות מנ"ל דשלוחו מהני, ז"א הא קי"ל דשחיטה כשירה בור, וא"כ יכולין הבעלים לשחוט ואפ"ה שוחט חכהן. וא"ל היכי רומז בקרא דכהן יכול לשחוט דלמא באמת אינו יכול לשחוט, מ"מ קשה למה לגמ' להקשות על ברייתא דחבורה מנ"ל דשליחות מהני בקדשים, הו"ל להקשות מיני' ובי' מהא דאי' במשנה בדוכתי טובא והוא פשוט בכל הש"ס דכהן שוחט קרבנות, מנ"ל דיכול לשחוט.

ג'. קשה כיון דעיקר קו' הש"ס מנ"ל דשליחות מהני בשחיטת קדשים, הלא כמה משניות מלאים במס' פסחים הקורמת דשחיטת פסח הוא אף ע"י שליח, וכיו"ב תמה מוהרש"א ברף מ"ב ע"א בתוס' ד"ה ודלמא.

ד'. קשה קו' מוהרש"א ברף מ"ג ע"א, הביאו תשו' נוב"י חלק אהע"ז סי' ע"ה, לשמאי חזקן דסובר דיש שליח לדבר עבירה דסובר שני כתובים הכאים

(1) ראה אורותיו בכר"ש שנה ד' קונט' ו' עמוד י"ג. — חידו"ת הללו הועתקו מעצם כתי"ק המונח ברשות ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר מאיר גרינבורג שליט"א אבד"ק קעזמארק. זכרה לו אלפי למוכה.

כאחד מלמדין ובמעילה ושביתה יש שליח לר"ע ה"ה בכל התורה כולה, ל"ל קרא בתרומה ובגירושין דבכל תורה כולה שלוחו של אדם כמותו, הא הוא כ"ש, דהא אפי' לר"ע יש שליחות, ותי' מוהרש"א תמוה כמ"ש בנב"י.

ולענ"ר לתרץ כל הקו' הנ"ל בחדא מחתא, דהנה לכאורה יש להבין בהא דמקשה הש"ס שליחות מנ"ל, מהיכי תיתי לא יהי' שלוחו של אדם כמותו הא הדעת מכרעת לזה דמה לי הוא או שלוחו, וכמדומה שכבר הרגיש בזה בספר אחד. ואומר אני דהנה כבר נודע מחלוקת אי מילי מימסרין משליח ראשון לשני, עיין בס' עצמות יוסף כאן ובחי' פני יהושע שהאריכו בזה. והנה במוהרי"ט סי' [קכ"ז] עלה על רעתו רמילי לא ממסרין אפי' לשליח ראשון, אמנם דבריו תמוהין רהוא נגד הש"ס וכל הפוסקים, רהא אשה מתקדשת בה ובשלוחה, ובשלוחה הוי רק מילי, וכבר תמהו עליו כת הקדמונים, עיי' בס' שמע יעקב לחכם ספרדי. אמנם כן למסקנא, אבל מ"מ יש סברא גדולה ושפיר יש למעות בזה. לכך אני אומר דוראי הסברא חיצונה היכי שמוסר לשליח דבר, כמו בגט, דוראי שליח של אדם כמותו, רק הקו' הוא מנ"ל דשליחות מהני היכי דהוא רק מילי כמו בקרושין, הגם שמוסר לשליח טבעת קירושין, מ"מ הוי רק מילי כמ"ש המרדכי בשם הרב הקדוש ז"ל ובתוס' רי"ד הובא בעצמות יוסף שכ' וז"ל, אבל בשליח הבעל לקדש חידש לן תוס' רי"ד חידוש אחר דאפי' מסר לו החפץ לקדשו לא דמי לגט שהגט הוא אם נאבד אין ביר שליח לגרשה אבל חפץ הקידושין שמוסר לו אם נאבד יכול לקרשה עכ"ל. וא"כ י"ל נמי חילוק זה בשליח ראשון, ושפיר מקשה הש"ס שליחות מנ"ל, דהא הסברא חיצונה נוטה שלא יהי' שלוחו של אדם כמותו בכה"ג. וע"ז תי' הש"ס דילף מגירושין דכתיב ושלחה דהיא עושה שליח הרי אף היא יכולה לעשות שליח אף דאינה מוסרת לשליח שום דבר והוי רק מילי, וע"ז מקשה הש"ס תינח בגירושין בקרושין מנ"ל, וכ"ת דילף מגירושין כלומר משלוחה, מה לגירושין שכן ישנה בעל כרחיה, וכמ"ש בפ"י כיון שמתגרשת בע"כ לא איכפת לן בשליחות דאפי' זרק לחצרה מהני משא"כ בקרושין. ואין להקשות לסברתי, הא אי' בברייתא ושלח מלמד שהוא עושה שליח, הרי אפי' היכי דמוסר לשליח שום דבר כמו בגט צריך לימוד, ז"א רבגירושין צריך לימוד דיכול לעשות שליח אפי' לגרש בע"כ דה"א דלא יוכל לעשות שליח לחובתה קמ"ל דיכול לעשות כמ"ש המרדכי הנ"ל. ועוד גם בגירושין יש מילי היכי שאמר לסופר כתבו יע"ש בגיטין דף [ס"ז ע"א], וזהו פשוט. באופן ששפיר יש לקיים סברתי, היכי דמוסר לשליח דבר, הסברא חיצונה נותן דמהני דשליח של אדם כמותו.

ובזה מיושב קו' א' שהוא קו' תוס', לילף שליחות מפרו של אהרן דגלי קרא שהוא בבעלים מכלל דבשאר קדשים לא בעינן בעלים, דז"א דהתם ליכא למילף רהא כתבנו רהיכי דמוסר לו דבר בודאי שלוחו כמותו, והתם מוסר לו הקרבן וא"כ לא הוי מילף וא"ש. ומיושב נמי קו' ב' וג' דלא מצי למילף מכהן, וגם לא מצי להקשות משאר משניות רק מברייתא דחבורה, דבודאי בעלמא מהני שליחות בקדשים כיון שמוסר לו דבר בשעת מינוי השליחות, לכך מקשה מברייתא

דחבורה דמיירי שאבר הפסח ואמרו לאחר צא ובקש ושחוט עלינו את הפסח, א"כ לא מסרו לו שום דבר בשעה שעשאו לשליח והוי מילי ואפ"ה מחני, ושפיר מקשה הש"ס שליחות מנ"ל אפי' בכה"ג היכי דהוא מילי וא"ש.

ומיושב נמי קושיא ד' דהוא קו' מוהרש"א, דמהתם לא מצי למילף, די"ל דהתם נמי מיירי שמוסר לו דבר כסתמא דמילתא וכמו שפירש"י ברף מ"ב ע"ב בד"ה שליח שלא עשה שליחתו, וז"ל, שהי' אצלו מעות הקדש וטעה כסבור שהן של חולין ומסרו לשליח ליקח בהן חלוק עכ"ל, וגם בשביחה י"ל שמוסר, דמוסר הגנב הטלה לאחר, אבל עדיין לא ידעת היכי דהוא רק מילי, ושפיר מקשה הש"ס שליחות מנ"ל, ודו"ק.

אמנם עדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור, דאכתי קשה על ר' יהושע בן קדחא דנפקא דשלוחו של אדם כמותו משחטו אותו כל קהל עדת ישראל כו', דלמא התם מיירי שמוסרים לשליח הקרבן ולכך הוי כמותו דלא הוי מילי.

ונלענ"ד לתרץ בשוב טעם בעזה"י, דהנה העצמות יוסף הקשה מנ"ל לריב"ק דשלוחו של אדם כמותו הא התם אי אפשר בענין אחר, ותירץ וז"ל מ"מ קאמר שפיר מדכתב רחמנא קרא דכל קהל ללא צורך ש"מ דאתא לאשמעינן ששלוחו ש"א כמותו עכ"ל. ואף אנן נבוא להסביר תירוצו, די"ל דכך אזלא הוכחת ריב"ק דש"א כמותו אפי' במילי, ויהי' מיושב על נכון ג"כ קו' העצמות יוסף הנ"ל, דבתחלה הוכיח דע"כ בפסח שלוחו כמותו אפי' אם אינו מוסר לו בשעת מעשה הקרבן רק מילי מ"מ נעשה שליח, דאם נימא דקרא במוסר לו, למא לי בקרא ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל לאשמעינן שאם א' שוחט הוי כאילו שחטו כולם, הא א"א בענין אחר הלא אינו שוחט אלא א', אלא ודאי המלות יתירות אתי לאשמעינן דאין החילוק בפסח אם שוחטים הבעלים או שלוחם, והכל כמותם, אפי' אם מוסר לו רק מילי אף דאפשר בענין אחר, וא"כ ממילא מוכח נמי בעלמא דשלוחו כמותו אפי' במילי, דאין לומר דהתם בפסח אי אפשר בענין אחר, ז"א דהא התם אפשר בענין אחר שיהי' מוסרים לו הקרבן ובכה"ג ודאי נעשה שלוחם, אלא ודאי אפי' היכי דאפשר בענין אחר נעשה שלוחו ה"ה בעלמא וא"ש כנלענ"ד נכון ודו"ק היטב. וכן לד' יונתן דנפקא שליחות בקרשים מיקחו איש שח לבית אבות שח לבית, ג"כ מוכח שפיר, דמשמע שלוקח בשביל כל המשפחה שהם עשאו שליח שיקח בשבילם, אף שלא מסרו לא שום דבר. ובזה מיושב ג"כ קו' פ"י בגמ' שהקשה אמאי לא יליף מקרא ולקח הוא ושכיניו הקרוב אליו ואי אפשר ששניהם שוחטין כאחד דבקדשים פסול אפי' בדעבד היכי ששניהם שוחטין כמ"ש תוס' ביומא דף ח', דזה אינו, דהתם מסר לו השכן, וא"ש ודו"ק היטב.

בסוגיא רחייבי לאוין (קידושין ס"ו ע"ב)

מהגאון מוה"ר דניאל פרוסטיין ראבד"ק פרעשבורג זצ"ל⁽¹⁾

קידושין דף ס"ו ע"ב. מתני', כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך
אחר הזכר וכו'. וכל מקום שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום, ואיזה
זו, זו אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו'. כתב הפני יהושע, לכאורה
באלמנה וגרושה אין מטעם משום דהולד הולך אחר הפגום וכו' לכך נראה דהנך
אנכי נראה נקט וכו' עכ"ר. ותמתי איך לא ראה הפני יהושע פ"ה המשניות
להרמב"ם שכתב וז"ל, כבר ידעת שאלמנה לכה"ג וגרושה וכו' ולא נאמר באלו
הולד הולך אחר הפגום, אלא מפני שהם מחייבי לאוין והולד פגום, כללום עם
חייבי לאוין שאפשר לומר בהם הולך אחר הפגום וכו'.

בנמרא דף ס"ו ע"ב, פסקא. כל שאין עליו קדושין, מנה"מ וכו', בשלמא
כולהו אתיין, אלא אשת איש ואשת אח איכא למיפדך מה לאחות אשה שכן אין
לה היתר במקום מצוה תאמר באשת אח שיש לה היתר במקום מצוה, אשת איש
נמי איכא למיפדך מה לאחות אשה שכן אין לה היתר במקום מצוה תאמר באשת
אח שיש לה היתר במקום מצוה, אשת איש נמי איכא למיפדך מה להנך שכן אין
לה היתר בחיי אוסרן תאמר באשת איש שיש לה היתר בחיי אוסרן. יש לדרק
דמה גרעיותא באשת אח מאחות אשה, דהא אחות אשה נמי יש לה היתר תמיד
לאחר מיתה, אבל אשת אח אין לה היתר אלא באין לה בנים, ואין לפרש דאחות
אשה אין לה היתר במקום מצוה אפי' אם מתה אחותה אחר שנפלה ליבום, זה
אינו, דהתם לא מטעם אחות אשה אסורה, אלא משום דיבמה שנאסרה עליו שעה
אחת הרי היא כאשת אח שיש לה בנים כראיתא ביבמות דף למ"ד ע"א. וראיתי
קושיא זו בכתיבת יד מהרב הגאון אב"ד דק"ק פ"פ דמיון⁽²⁾. ול"נ ליישב
בפשוטו, בשלמא באחות אשה, דהאיסור אשה אל אחותה לא תקח, וכיון דמת
אחותה, פשיטא דהיא מותרת, כיון דנסתלק האיסור, ראשתו שהיא אחותה
אוסרתה, והיא מתה, אבל הכא גם אם מת אחיו עדיין איסור אשת אח במקומו
עומד, אלא דמצות יבום דוחה האיסור, כראיתא ביבמות דף ח' מכדי איכא
לאקושי כל עריות לאשת אח דמצינו יבום דוחה, ח"ה בכל שאר עריות, ע"ש
ותראה (מכאן) שהאיסור עומד אפי' לאחר מיתת אחיו, אלא דמצות יבום דוחה

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' ו' עמוד ט"ו. — חידושים הללו הועתקו
מעצם כתי"ק בקונטרס על סוגיא רחייבי לאוין (ולא הרפסנו כולו מחמת גורל האריכות)
המונח באוצרו של ירידנו הרגול האברך היקר החשוב והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער
נ"י. ינשאוהו ר' על גפי מרומי ההצלחות.

(2) הוא הגאון בעל הפלאה זצ"ל.

האיסור, א"כ איכא פרכא גדולה, באחות אשה כל זמן שהאיסור בעולם אין לך מצוה שדוחה האיסור, משא"כ באשת אח אע"פ דהאיסור בעולם אפ"ה מצוה יבום דוחה אותו.

והרב הנ"ל תירץ בענין אחר, וז"ל, נראה לפענ"ד דעיקר הקושיא באשת אח, היינו משום דקיי"ל דמאמר ביבמה מדרבנן הוא, כראיתא ביבמות בכמה מתני', והיינו מטעמא דאמר לעיל דף י"ד בכרייתא, יכול יהא כסף ושטר גומדין בה כדרך שהביאה גומרת בה ת"ל ויבמה, ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומדין בה, וקשה נהי דשמעינן מקרא דאין כסף ושטר גומדין בה שיקיים בו מצות יבום, אכתי לא שמעינן שלא יתפסו הקידושין בה, דאפי' למ"ד קדושין תופסין בה ביבמה לגבי אחרים, מ"מ אם יבם עצמו קידשה אין הקדושין כלום ואין חייבין עליו משום אשת איש, וע"כ הוא מטעם איסור אשת אח דלא התירו התורה אלא ליבום, דכל זמן שלא יבמה אין הקדושין תופסין בה. ובזה מוכנים היטב דברי התוס' בסוף פרק החולץ דף מ"ט בד"ה הכל מודים, שכתבו וז"ל, וי"ל דאליבא דרב דאמר אין קדושין תופסין ביבמה איצטריך לאשמועינן שפיר דלא הוי ממזר, ומטעמא אומר ר"ת דהוי כנכרי ועבד שאין בו קדושין לשום אדם, וליבם נמי לאו בת קדושין, אלא ביאה היא דאית בה וכו', וי"ל דאם מקדשה היבם אין קדושין תופסין בה להחשב אשת איש לעלמא, והיינו דמקשה דמנ"ל הך דינא דבמקום שהיא מותרת לו לייבם, דהיינו במקום מצוה, אפ"ה האיסור אשת אח קיים דלא תפסו קידושין אף דכבר היא מותרת לו, והיינו פירכא מעליותא, (פי' לפירושו, דבאחות אשה כל זמן שהאיסור קיים, אין לה היתר במקום מצוה, אבל באשת איש יש לה עכשיו היתר ליבם, ואפ"ה אין קדושין תופסין, ומנ"ל), ודו"ק.

שם בגמרא, אי הכי אפי' נדה נמי. הקשה הרישב"א דדילמא אין הולד ממזר, ולא תפסו קדושין בה, וכי תימא הא בהא תליא, הא אמרינן וכו', ע"ש שהאריך ביותר. והגני מוסיף תמי' על תמיהתו, דהיא גופא קשיא, דנילף דהולד ממזר מהיקשא לאחות אשה. ויש ליישובו ע"פ מה שכתב הפ"י בד"ה אי הכי אפי' נדה, לכאורה לשון אי הכי אינו מדוקדק, דהאי היקשא מייתי הש"ס בדוכתי טובי, ותירץ, דלא פסיקא לי לתלמודא דשייך הך היקשא לענין ממזרים, דדוקא לענין איסורי דעריות גופייהו איכא למילף, אבל לענין ממזרים דשייך בולדות לא אתקש, וממילא הולד ממזר, ובהכי צדקו דברי הרישב"א.

ובא"ד מביא הרישב"א ראי' וז"ל, וכן עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל למ"ד הולד כשר אלא לאו ש"מ דלא תליא הא בהא. ותמי' איך נעלם ממנו סוגיא ערוכה בהחולץ דף מ"ה ע"ב וככולן לא למדו אלא מאשת אב, ובכותי ועבד לא תפסו קדושין לדירי' ולא לאחרני, וצ"ע.

בתוס' ד"ה לקולא ולחומרא וכו', וא"ת לר' יהושע מאי נ"מ, ותידין דנ"מ
אם אין קידושין תופסין הולד פגום, ופי' הבעל פני יהושע ומורי מוהר"ם ברב"י,
דתוס' למעמייהו, דאיתא התם בחולין דף מ"ד ע"ב אמר ר' יוסף הכל מודים אפי'
ר' יהושע דהולד פגום, מחייבי כריתות מק"ו מאלמנה לכהן גדול, ואי תיקשי מה
לא למנה שכן היא עצמה מתחללת, ה"נ כיון שבעלה עשאה זונה, ופי' התם תוס',
ומהכא מוכח דס"ל לר' יהושע אין קידושין תופסין בחייבי כריתות, דאל"ה לא
נעשתה זונה, והא דלא כתבו התוס' הכי נ"מ בפשיטות לענין אם היא נעשתה
זונה, כבר עמד הפ"י ומיישבו בסברא דעדיפא האי נ"מ דתוס'.

ולפ"ז הקשה מורי מוהר"ם ברבי, לשיטת רש"י ורמב"ם דסברו אפי' אם
הקדושין תופסין זונה היא, א"כ קושית התוס' במקומה עומדת לר' יהושע.
ובפשוטו יש ליישב, דס"ל כשיטת הראב"ד שמביא הרשב"א, דמחמת הגוף גורם
דלא תפסו בה קדושין. אבל ע"פ דרך חידוד הלכה נראה ליישבו בענין אחר, והוא
דרש"י מפרש בהדיא דסוגיא קאי לשאד התנאים, וי"ל דרמב"ם נמי ס"ל כוותי'
ולר' יהושע בלא דרשא דלאחר ממילא נשמע דלא תקח דאחות אשה בדעבד,
לרבא דאמר אי עביד לא מהני, ותידין הרשב"א אינו עולה לר' יהושע כמ"ש כמה
פעמים, א"כ אייתר לן לאחר אשאר עריות.

ואין לומר עדיין קשה אשת אח ואשת איש מנ"ל, דלמא לאחר קאי אשאר
עריות דשום לאחות אשה, זה אינו, דלאחר ולא לקרובים משמע כל קרובים, דעל
קושית הנמ' ואימא אידי ואידי לבן, פי' רש"י כיון דהוא קרוב מן הכל, ובאחות
אשה פי' רש"י כיון דכתב גבה לא תקח, מה שאין כן בשאר עריות הסברא נותן,
ולאחר ולא לקרובים כל קרובים במשמע, א"כ לר' יהושע לא צריך כלל לתירוץ
הש"ס לקולא ולחומרא וכו', וא"ת א"כ לר' יושע ל"ל לא יקח באשת אב תיפוק
לי' מק"ו מאחות אשה, י"ל דס"ד למידרש ההיקש לנדה, והא חומרא ביותר
כמ"ש תוס', וא"ל דחומרא יותר לומר דלא תפסי קידושין, שמתוך כך נעשתה
זונה, הא השתא עסקינן בשיטת הרמב"ם ורש"י, א"כ בכ"מ היא זונה אפי'
קידושין תופסין בה, א"כ אי לאו דכתיב לא יקח באשת אב, הוה ס"ד למדרש
לאחר לבן.

וא"ת לפי' תוס' דסוגיא קאי לר' יהושע, והרגיש הפ"י שקושית הרשב"א
במקומה עומדת, ותידין דסוגיא קאי לאביי דאמר אי עביד מהני, תקשי לרבא
דאמר לא מהני ל"ל לא יקח לר' יהושע, ובוודאי הוי ילפינן מאחות אשה דאין
קידושין תופסין שמתוך כך נעשתה זונה לפי' תוס', דרוקא אם אין קידושין
תופסין היא זונה, זה אינו דוודאי היא זונה אף דקדושין תפסו בה, כיון דכתיבא
בי' בהדיא דהולד ממזר, ומיפסל בביאתו מבעי', כראיתא בפדק עשרה יוחסין דף
ע"ה ע"ב, ולשיטת הר"ש מקוצי שם דלאו הא כהא תליא, י"ל דס"ל להר"ש

מקוצי כמ"ש לעיל לשיטת הרמב"ם ורש"י, אך לשיטת הראב"ד שהבאתי לעיל הקושיא במקומה עומדת, דבוודאי הו"י ילפינן מאחות אשה. ונ"ל דס"ל כמו שכתבו תוס' בתמורה דף ו' דמיתורא דלמ"ד נשמע דקידושין תופסין באלמנה, או כמו שהביא השיטה מקובצת בכתובות דף נ"ט, וז"ל, והקשו בקונטרסין לר' יהושע ל"ל לא יחלל ללמד דאין הוולד ממזר מאלמנה לכהן גדול, תיפוק לי' כיון דאפי' מחייבי כריתות אין הולד ממזר, אע"פ שאין קידושין תופסין בה, וי"ל דלר' יהושע לא יחלל קאתי ללמד דקידושין תופסין באלמנה אע"פ דכתיב לא תקח, ולרבא אי עביד לא מהני, ע"ש ודו"ק.

ראיתי מכתיבת יד הרב הנאמן מו"ה פנחס אב"ד ק"ק פ"פ דמיין קושיא עצומה, לפי' תוס' דכל החומרא לר' יהושע דהולד פגום אם אין קדושין תופסין, קשה קושיא גמרא אשת איש מנ"ל, ובאשת איש כתיב בהדיא דהולד ממזר, כפי' התוס' ביבמות דף מ"ט בד"ה או לא יקח, ולשיטת הראב"ד שהבאתי לעיל בוודאי לק"מ, ולשיטת הר"ש מקוצי דאף דהולד ממזר יוכל להיות נעשה זונה, נמי אתי שפיר דחומרא לומר דניליף מאחות אשה ומתוך כך נעשה זונה, ולשיטת רש"י ורמב"ם דאף דקידושין תופסין מ"מ נעשתה זונה, לפמ"ש לעיל לק"מ, דסוגיא קאי לשמעון התימני, ולר' יהושע קושיא הנמ' מאי חזית מעיקרא לק"מ, דע"כ לר' יהושע לאחר לשאר עדיות, עיין לעיל.

וכיון שזכינו לזה מתורץ קושיא תוס' ביבמות דף מ"ט שהקשו ל"ל לש"ס לומר דר' שמעון התימני ס"ל לא יגלה לשומרת יבם, דלמא ס"ל כר' יודא דלא יגלה קאתי לאנוסת אביו, ודריש מלא יקח עד לא יגלה, ולא עד בכלל, ע"ש. ולפמ"ש לק"מ, דא"כ קשה לר"ש התימני מנ"ל דאין קדושין תופסין בחייבי כריתות, דמאי חזית לאקושי לאחות אשה, לאקשי לנדה, דהוא חומרא ביותר, ולא שייך תירוצא דתוס' בד"ה לקולא ולחומרא, וגם לענין זונה אין נ"מ, חדא דלשיטת רש"י ורמב"ם אפי' אם קידושין תופסין נעשה זונה, ולשיטת התוס' השתא ממזר הו"י מפסיל בביאתו מבעי, האי סוגיא דיבמות בוודאי קאי לפום הלכתא דהלכה כשמואל, וא"ל ק"ו ר"א ב"י, ודו"ק.

בתוס' ד"ה הכל מודים וכו', מיהו קשה דהא עיקר קרא במחזיר גרושתו הוא דכתיב. עיין מהר"י מטרני שדצה ליישב קושיא התוס' כיון דאתעקר אתעקר כמו שאמר הש"ס ביבמות דף י"א לענין טומאה כתיב בה כערורה. ודומי' שהיא כשגגה שיצאה מלפני השליט, דהא איתא בעשרה יוחסין דף ע"ה, הכל מודים במחזיר גרושתו אם קידש ולא בעל שאינו לוקה, להיות לו לאשה אמר רחמנא, והכל מודים שאם בעל ולא קידש שלוקה, לקחת אמר רחמנא, ולפי' התוס' להיות לשון קדושין, ולאשה לשון ביאה, מ"מ בין לפי' רש"י ובין לפי' אב"י ורבא,

תרווייהו ס"ל רכולא קרא למחזיר גרושתו קאי, ובוה אין לחלק בין ר"ע לר"ש
התימני, וצע"ג ליישבו.

ר"א ב"י אמר אתי בק"ו מיבמה, מה יבמה שהיא בלאו ולא תפסו בה
קדושין חייבי כריתות וחייבי מיתות לא כ"ש. ובתוס', וא"ת אמאי לא קאמר גר
תוכיח וכו', ויש לומר דק"ו זה אינו אלא גילוי מלתא בעלמא לילף מאחות אשה
ולא מגר. וכתב הפ"י מה שכ' התוס' גר תוכיח, היינו לאשת איש, דלאירך יש
לומר מה לגר שיש היתר לאיסורו כימים ובטבילה, אבל קושית תוס' על אשת
איש, דגם לה יש היתר אם גירשה בעלה. וקשה, הלא על אשת איש בוודאי לא
קאי קושית התוס', דאיכא למיפרך מה לגר שהיא בכרת ואשת איש במיתה.

קצת קשה היכא מצי למילף אשת אב מיבמה, הא איכא למיפרך, מה ליבמה
לשוק שאין לה היתר במקום מצוה, משא"כ באשת אח, ואע"ג דלא שייך ביבמה
לשוק מקום מצוה, ראיתי בספר כריתות בהדיא דפרכינן פירכא דלא שייך, ודאי
דפרכינן מה לאשה שאינה במילה, ואפשר כיון דליבמה לשוק יש היתר בחליצה
משא"כ באשת אח, א"כ יש לומר דתרווייהו שקולים.

אי הכי אפי' שאר חייבי לאוין נמי וכו'. פירש"י נהי דלא אתי בק"ו ניתי
בבנין אב כמה מצינו, א"כ משמע דיבמה לשוק אפי' לב' איכא לאו, דאם אין בה
אלא עשה, איכא ק"ו חייבי לאוין מחייבי עשה, וכן משמע מפ' רש"י בר"ה
בע"כ שבקי' לקרא וכו', וחרשב"א וחרשב"א כתבו בשמו דביבמה אינו אלא
עשה, וכן דקדק תוס' ביבמות דף מ"ט ע"ב בר"ה אי כרב וכו'.

ביבמות דף צ"ב ע"ב ברש"י ר"ה אי ללאו הוא דאתי, הרי הוא נשאר חייבי
לאוין ותפסו בה קדושין, ע"כ. משמע לד"ע דאמר אין קדושין תופסין בחייבי
לאוין, א"כ גם ביבמה ודאי אין קדושין תופסין, ובהחולץ דף מ"ט ע"ב פי' רש"י
בר"ה אי כשמואל וכו' או דלמא לאוקמי בלאו אתי, וקדושין תפסו בה מדאפיק
לאו דידה בלשון הוי, משמע אפי' כד"ע דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין
הכא מודה דקדושין תופסין מדאפיק דחמנא בלשון הוי, וצ"ע.

על דברי התוס' ביבמות דף מ"ט דמקשי לוקמי קרא כי תהיין במחזיר
סומתו, ותירצו רשנאזה בתחילת נשואין בעינן. קשה לוקמי כי תהיין בגר, ותירץ
לי מורי הגאון מו"ה מאיר ברבי, דגם שנאזה לעולם בעינן.

בענין אישות בבני נח

מהגה"ק בעל ייטב לב אבר"ק סיגנט זצ"ל¹⁾

ב"ה. יום ב' פ' תולדות תרל"ז לפ"ק סיגנט יע"א.

ליריירי הרב החרף ובקי מו"ה אלי' מארדער מרזיקאב נ"י.

מה שהקשה בקרושין דף י"ג ע"ב, בשלמא גמ' וכו' אלא מיתת הבעל מנ"ל וכו' ודלמא לכה"נ בלאו לכ"ע בעשה. וכתבו תוס', אור"י דאיכא עשה באשת איש כגון ודבק באשתו ולא באשת חבירו. וכ' הפ"י, נראה לפ"ז אפי' למסקנא דבישראל איכא קרא רמיתת הבעל מתיר, אפ"ה בכ"נ אסור מעשה ודבק, ובזה הוי א"ש הא רקאמר יהור' הוציאוה ותשרף דבת כהן היתה, ואכתי פנוי' הוי, אלא רבכ"נ אין מיתה מתיר בי', עייש"ה. והרי איתא בסנהדרין דף נ"ה. אמר ר' רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו, אימא אשת אביו היינו ודבק באשתו ולא באשת חבירו, ואימא לאחר מיתה דומיא דאמו, וכן איתא התם אליבא דרע"ק, הרי מבואר להדיא רלאחר מיתת האיש ליכא עשה ודבק וכו'. וכבר הצעתי הדברים לפני כמה גרולים ולא מצאו מענה, עכ"ר. ולכאורה היא קושיא ועצומה על דברי הפנ"י ז"ל²⁾.

ולי, בלא זה דברי הפנ"י תמוהים, איך אפשר לומר כרבירי, הא קי"ל ליכא מירי דלישראל שרי ולנכרי אסור, ואפי' ראב"י דסובד (חולין ל"ג) מזמנין ישראל על בני מעיים ולא נכרי, והרמב"ם פרק כ' מהל' מלכים פסק כוותי', ובשר מפרכסת אסור לב"נ ולישראל שרי, התם איכא טעמא דבשחיטה תליא מילתא כמבואר שם, אבל הכא ליכא טעם בדבר לומר דאשת איש של ישראל מיתה מתירה, ולא בכ"נ, אתמחה.

עור אני תמה אקרא, על דברי הר"י שבתוס', אפי' לפי הס"ד איך ס"ר לומר רלאחר מיתה בעשה מודבק וכו', הא האי ודבק בכ"נ כתיב, אלא משום דקי"ל נאמרה ונשנית לזה ולזה נאמרה כמ"ש הרשב"א והריטב"א [וכוונתם ראיסור אשת איש נשנית בישראל], וא"כ בשלמא בישראל ניהא דס"ד דדוקא גמ' מתיר דהוא ע"י כתיבה ונתינה שהוא בידים, ולא מיתה דממילא, וזה מדויק בלשון הגמ', בשלמא גמ' דכתיב וכת"ב לה ספר כריתות, אלא מיתת הבעל מנ"ל כו', משום דזה ממילא, אבל בכ"נ רלא בעי' גמ' להפרד זמ"ז וכמבואר ברמב"ם הל' מלכים פ"ט וז"ל, ב"נ שייחד שפחה לעבדו ובא עליו ה"ז נהרג עליו' משום אשת חבירו ומאימתי תחזור להתירה [פרש"י שלא תקרא מיוחדת לו אם תבא להפקיר

(1) כתבנו אורותיו בכר"ש שנה ב' קונט' ז' עמוד י"ט. — תשובה זו (בכת"י מעתיק) הגיע אלינו מאוצרו של ירידנו הרב מו"ה אהרן יעקב בראנדווין שליט"א רב רקחל סטרעטין. ישא ברכה מאת ד'.

(2) עיין שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קמ"ד ד"ה ומה שהקשה, ובספרו תכלת מרדכי עה"ת בסו"פ בראשית בקונטרס נר מצוה אות ט"ו.

עצמה] משיפרשנה מעברו ויפרע ראשה בשוק [ומקור דבריו אלו בגמ' סנהדרין דף נ"ח כמ"ש הכס"מ] ומאימתי תהי' אשת חבירו כנרושה שלנו משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה שאין להם גרושין בכתב ואין הדבר תלוי' בו בלבד אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין, עכ"ל. וכ' המשל"מ כל זה מבואר בירושלמי פ"ק דקרושין ובב"ד פח"י סי' ט' ובמהר"ש יפה ז"ל, עכ"ל. וא"כ איך ס"ד ללאחר מיתה בב"נ בעשה, הלא אם בחיותו פורשת ממנו בלא דעתו ורצונו ומתרת עצמה במה שאינה עוד מיוחדת לו, ק"ו במיתתו שאינו מיוחדת לו ופורשת ממנו מרצונה שמתרת לכל, וע"כ האי עשה ודבק היינו בחיותו ולא לאחר מיתה, וא"כ אם בב"נ מותר לאחר מיתה, עשה בישראל מנ"ל, וזה דבר פלא שלא הרגיש בו שום אדם. ואלו הן הנצטרפין קושיות גרולות ועצומות לעני ברעת כמוני.

ולכן ת"ל יגעתי ומצאתי להבין דברי חכמים, בהציע מקור הדבר של דברי הרמב"ם הנ"ל, רחנה ז"ל הירושלמי דיש קרושין אמתני' האשה נקנית בכסף ובשטר ובביאה, ער כרין בישראל, בגוים, ר' אבהו בשם ר' אלעזר הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל, על הבעולות הן חייבין ולא על הארוסות, מילתא דר"א אמרה והוא שנתכוין לקנותה, מילת' דשמואל אמרה אפי' לא נתכוין לקנותה דמר [כמו דאמר] ר' יונה בשם שמואל זונה עומדת בחלון באו עלי' שנים, הראשון אינו נהרג והשני נהרג על ידה וכי נתכוין הראשון לקנותה אלא ש"מ אפי' לא נתכוין לקנותה נעשה אשת איש בבעילה, ושם ע"ב, הרי למדנו גוים אין להם קידושין, מהו שיהי' להם גרושין, פי' הפני משה אם יכול הוא לגרשה, או שאין להם גרושין כלל שנתמעטו מקרא דלקמי', או שניהם מגרשין זה את זה, שלא נתמעטו אלא שאינם בתורת גירושין כישראל שהאיש מגרש את אשתו ובעכו"ם שניהם מגרשין זה את זה ואפי' היא מגרשת אותו כדפלינו אמוראי בהא עיי"ש, וכה"נ בבראשית רבה, ויש שם בפרש"י ומ"כ ויפ"ת פירושים שונים, אבל אנו קיימין לפמ"ש הפני משה, דמ"ד בן נח אין להם גירושין היינו שאינו יכול לגרש אותה, וכש"כ היא אותו, אלא כל ימיו אפי' אחד שלוחי' עומדת באיסור אשת איש, ומ"ד מגרשין זה את זה, היינו הוא אותה והיא אותו, לא בכתב גט, אלא שפורשין זמ"ז הוא ממנה או היא ממנו, וכדברי הרמב"ם ז"ל. ונ"ל להסביר טעם פלוגתתן דתליא בפלוגתא דלעיל, דלמ"ד רב"נ קנאה בבעילה של זנות אפי' בלא כוונה לקנין ואינה מיוחדת לו כלל, משו"ה לא מהני בהו גרושין להפרד זמ"ז שלא תהא מיוחדת אליו, דגם מעיקרא לא הי' מיחדה לו כלל, ואפ"ה ע"י בעילתו אסרה רחמנא לעלמא, א"כ מה בצע כי ישלחנה או היא אותו ואינה מיוחדת אליו, מ"מ אסורה. ולפי"ז י"ל דמה"ש גופי' גם המות לא יפירד ביניהם, והיא אסורה לעולם, משא"כ ישראל שמכוין לקנותה ומיחדה אליו כמ"ש תוס' דיש קרושין, הרי את מקורשת לי, מיוחדת לי, א"כ אם מגרשה ומשלחה ע"י גט שלא תהא מיוחדת לו כ"א מותרת לעלמא, הוא מתיר אותה, אבל היא אין בידה לגרש אותו, דקנין הקידושין היא מצדו ולא מצידה, דכתיב כי

יקח ולא כי תלקח, אלא שהיא משווה עצמה לנגדו כדבר הפקר והוא זוכה, ומשווה יכול הוא לגרשה ולא היא אותו. אבל למ"ד דגם בב"נ צריך שתהא מיוחדת לו לאשה, וכנראה מדברי הרמב"ם ז"ל גבי שפחה, שכ' בב"נ שייחד שפחה לעבדו, וממ"ש בריש הל' אישות, קודם מתן תורה אם רוצה הוא והיא שישא אותה מכניסה לביתה ובעלה ותהי' לו לאשה, משמע אם בעלה בשוק לשם זנות אינה נקנית לו לאשה גם קודם מתן תורה, לכן מהני גרושין שמגרשין זא"ז ויד שניהם שזה בזה, דבשלמא בישראל כתיב כי יקח ולא תלקח, להורות שהקרושין מצדו ולא ממנה, וכמו כן בגירושין מצדו, אבל בב"נ שהיחוד מצד שניהם משו"ה מגרשין זא"ז בלא כתב, כי אם בפרישה בעלמא סגי, כמ"ש הרמב"ם ז"ל כיון ששוב אינן מיוחדין זל"ז, מותרת ממילא בב"נ, ה"ה במיתה שאינה מיוחדת לו היא מותרת, כך נ"ל.

והשתא ניחא, דהגמ' בעי, בשלמא גמ' דכתיב וכתב לה וכו' אלא מיתה דממילא מנ"ל דפוטרי וכו' דלמא לב"ע בעשה, ופי' התוס' עשה ודבק באשתו דכתיב בב"נ, היינו להאי מ"ד דגוים אין להם גירושין כלל אלא כל ימי חיותו היא אסורה לעולם, וממילא גם מיתה אינה מתרת, וכמו"ש, ובישראל דהתורה הורה לנו דמותרת על ידי גמ' שעשה מעשה להתירה, אבל ע"י מיתה דממילא, שוב יש לומר דקאי בעשה ודבק דאסור בב"נ לאחר מיתה, ובישראל לאו הכא מכלל עשה עשה, וע"ז משני דכתיב כי ימות והיתה וכו' דאיתקש מיתה לגירושין, וכ"ז בישראל שקנה לא הוי אלא ע"י קרושין ויחוד, אליו מהני גרושין ומיתה, אבל בב"נ שקנאה אפי' בלא יחוד אליו אלא בבעילת זנות, תו לא מהני לא גירושין ולא מיתה להפדרם זמ"ז.

והשתא לא קשיא מי איכא מירי דלישראל שרי ולנכרי אסור, דמעמא רבא איכא בהא, דבישראל בקרושין תלי' מילתא שהיא מיוחדת אליו בקרושין משום הכי מהני גרושין ומיתה ששוב אינה מיוחדת לו, אבל בנכרי שהיא אסורה בבעילה אפי' בבעילת זנות שאינה מיוחדת, שוב לא מהני להתירה לא גירושין ולא מיתה, ושפיר קאמר הפנ"י אפי' להמסקנא לא מהני מיתה בב"נ להאי מ"ד דאין מגרשין זא"ז, דאליבי' קאי חסוניא, אבל הגמ' בסנהדרין קאי להילכתא דקי"ל אין בב"נ קונה אלא בבעילה שמכוין לקנותה לאשה ומגרשין זא"ז כדפסק דבינו הגדול ז"ל שפורשין זמ"ז, וזה הוא גירושין שלהם כמ"ש ה"פ"ת, וממילא דכ"ש מיתה מתרת.

וזה שדרקק הפ"י וכתב, ובוה הוי א"ש הא דאמר יהוד' וכו', דהי' לו לומר, ובוה א"ש, והאי הוי שפת יתר, אלא הוא אשר דברנו, דלפי הגמ' דמפלפל אליבא דמ"ד אין להם גירושין ואסורה לעולם, ממילא גם למסקנא אין מיתה מתיר, בזה הוי א"ש הא דקאמר יהודה, אבל לפי האמת דקי"ל כמ"ד מגרשין זא"ז בפרישה בעלמא ומיתה מתיר, אין בזה ארוכה לפדש הא דקאמר יהוד', כי לפי האמת בב"נ גרושין ומיתה מתיר. ואין להקשות א"כ הקישא ל"ל בישראל, דכבר כ' מהרש"א ז"ל דלאו מיתורא דרש אלא ממשמעותי, עיי"ש.

ובזה אדון ואבין טעמי דרש"י שלא פי' העשה מורבק, וכבר עמדו ע"ז המפורשים. ולמ"ש הדבר ברור דרש"י לטעמי בפירושו להמדרש [הנרפס מחרש בעיר שטעמין] שבו מבואר שלא פירש אין להם גרושין שהבעל אינו יכול לגרשה, כי אם שאינו רשאי לגרשה, וז"ל, אין להם גירושין שכל שעה הכתוב מזהירו ורבק וגו', ולא יפרדו איש מעל אחיו שאינו רשאי לגרשה, או ששניהן מגרשין זא"ז דכתיב והיו לבשר אחר, כשם שהוא רשאי לגרשה כך היא יש לה דשות לגרשו, והאי ורבק לאו לענין שאינו רשאי אתי, א"ר יוחנן אשתו מגרשתו, כלו' הוא וראי אינו רשאי לגרשה, שכל שעה הוא מצווה על ורבק, אבל היא אינה מצווה שלא לגרשו כו', עיי"ש.

נמצא כ"ע מורים שאין להם גרושין בכתב³ רק יכולים לפרוש זה מזו וזו מזה, אלא מר סבר שהוא אינו רשאי לשלחה אבל יכול הוא לשלחה ולפרוש ממנה, ומר סבר שניהם יכולים ורשאים לפרוש זמ"ז, ומר סבר היא רשאי ולא הוא, וקי"ל כמ"ד שניהם יכולים ורשאים לפרוש זמ"ז. ועכ"פ אפי' למ"ד שהוא אינו רשאי, אבל יכול הוא להפדר ממנה בפרישה בעלמא, ואם פירש ממנה עבר בעשה והיא מותרת, ממילא פשיטא דלכ"ע מיתה שנפדר ממנה ממילא, מותרת, ואם כך בב"ג, בישראל עשה מנ"ל, ע"כ הוצרך רש"י לפרש העשה בר"א מושלחה וכו', אבל התוס' אולו בשיטת הפנ"מ דמ"ד שאין להם גירושין היינו דלא מהני בב"ג גירושין כלל כיון שכבר נרבק בה, א"כ י"ל ה"ה מיתה לא מהני, ולדירה שפיר כתב הפנ"י כראמון, והא ראמר רע"ק בסנהדרין הנ"ל ראביו אתי לרבות אשת אביו לאחר מיתה מכלל ראשת איש לאחר מיתה שרי, וכן לר"א דמוקי ל' באחות אביו, אבל אשת אביו סובר רשרי לאחר מיתה כמבואר להדיא בכרייתא שם שהי' ר' מאיר אומר מותר באשת אחיו ואשת אביו, ור"א אליבא דר"א אמרה כמבואר התם בנמ', צ"ל רסברי כמ"ד ב"ג מגרשין זא"ז, וממילא מיתה מתרת, דבפרישה זמ"ז סגי, וכמש"ל.

מיהו אכתי לא הונח לנו בזה, דכי יפליג האי מ"ד רב"ג אין להם גירושין ומיתה אינה מתיר, אר"א ורע"ק ור"מ רכלהו סוכרין בב"ג לאחר מיתה אשתו מותרת. ונראה רגם זה לא קשיא, דלכאורה קשה על האי מ"ד דאין להם גירושין, הא בישראל יוצאת בנמ, ומי איכא מידי דלישראל שרי, ומיהו זה יש לתרץ קצת עפימ"ש תוס' חולין דף ל"ג, ואין להקשות מה דאמרין גוי ששבת חייב מיתה וכן העוסק בתורה, דדבר שהוא מצוה לישראל לעשות לא שייך לומר מי איכא מידי, והכא נמי מצוה לישראל אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה [ספר כריתות] ושלחה וכו', אבל לומר דמיתה אינו מתיר לבני נח, ודאי קשיא, הלא בישראל מתיר מקרא

(3) עיין במס' גיטין דף כ"ג ע"א, עכו"ם נמי דלאו בר היתירא הוא, ופירש"י, דאין להם קידושין ואין גיטין נוהגין בהם. — י"ל דרש"י דייק וכתב, ואין גיטין נוהגין בהם, ולא כתב, ואין גירושין נוהגין בהם, כי תיבת גיטין מורה על גירושין בכתב (עיין תוס' דיש מס' גיטין), וגירושין בכתב לכו"ע אין נוהג בב"ג.

והקישא, וכי איכא מירי וכו', אלא שכבר כתבתי דהכא איכא טעמא אחרינא, דבישראל בקדושין ויחוד תליא מילתא, משום הכי מהני גירושין ומיתה, אבל בבני נח דאפי' בא עלי' בזנות חשני חייב עלי' אף שאינה מיוחדת אליו, משום הכי לא מהני גט ולא מיתה, והיינו לסכרת ראב"י בחולין שם דמזמנין ישראל על בני מעיים, דבאיכא טעם לא אמרינן מי איכא מירי, אבל למה דאמרינן התם תניא דלא כראב"י, הרוצה לאכול מבחמה קודם שתצא נפשה וכו' אחר ישראל ואחר נכרי מותרין משום דליכא מירי דלישראל שרי ולנכרי אסור, אף דאיכא טעמא לחלק, דבישראל בשחיטה תליא, אפילו הכי אמרינן מי איכא מירי דלישראל שרי וכו', עיי"ש בתוס', והכי קי"ל להלכה, עי' בסור וכו' ובש"ך יו"ד סי' כ"ז, א"כ אף למ"ד בני נח אין להם גירושין מודה דמיתה מתיר מכח מי איכא מירי, וא"כ הפנ"י אויל בסוגיא זו להאי מ"ד דאין להם גירושין, ולדאב"י ה"ה מיתה אין מתיר אפי' להמסקנא דבישראל מתיר, ולפרושי קרא לדירי', אבל האי ברייתא דסנהדרין כהך ברייתא דלא כראב"י, ואפי' איכא טעמא נמי אמרינן ליכא מירי דלישראל שרי ולנכרי אסור, ואפי' קודם מתן תורה מותר משעם זה כמ"ש הפרשת דרכים, משו"ה סובר ר"א ורע"ק ור"מ דב"נ מיתה מתיר למסקנא דבישראל איכא קרא. ואין להקשות על רבינו שפסק כראב"י דבאיכא טעמא לא אמרינן מי איכא מירי, ופוסק דהך ברייתא דאשת אביו חייב לאחר מיתה אבל אשת איש של ב"נ מותר לאחר מיתה, דאיהו לטעמי' שפוסק דמגרשין זא"ז בפרישה בעלמא סני, ממילא מיתה מתיר בב"נ, וא"ש וזה כפתור ופרח.

אמנם תלמיד ותיק א' הקשה על הפני יהושע מהא דכתיב ואמרו אשתו זאת והרגנו אותי ואותך יחי' מפני שהי' חשודים על שפיכת דמים ולא על אשת איש ומה בצע כי יהרגנו הלא בב"נ אכתי אשת איש היא ואזהרתן זו מיתתן⁴) וליכא למימר דשאני אברהם שיצא מכלל ב"נ ודין ישראל לו דמיתה מתיר, ממילא כיון שכן הוא, מותרת גם לבני נח, ז"א, חדא דקודם שנימול אברהם ודאי דין ב"נ לו, ותו דאי נימא דסובר הפנ"י דאבות יצאו מכלל ב"נ, א"כ מה קאמר דלכן אמר יהודי' הוציאה ותישרף דלא היתה פנוי' דב"נ אין מיתה מתיר, והלא דין ישראל להם ומיתה מתיר, אלא ודאי אויל בשיטת הסוכרים דהאבות דין ב"נ להם, והדק"ל, עכ"ד. (עד כאן מצאנו).

(4) בס' גליוני הש"ס בקידושין י"ג ע"ב הביא להקשות כן בשם ס' מי באר, ובס' מנחת סולת מצוה ל"ה הביא קושיא זו בשם ספר אור חדש עה"ת פ' וישב.

ביאור בדברי הב"ש בהל' קידושין

מהגאון מוה"ר יצחק אייזק בראנשטיין זצ"ל⁽¹⁾

דומו"ץ בק"ק זלאטשוב

ב"ה. יום ב' פ' חקת שנת הת"ר לפ"ק.

שלום לכבוד ידיד ה' וידיד נפשי ה"ה הרב החרף ובקי סיני ועוקר
הרים המופלוג המפורסים ירא ה' כקש"ת מו"ה שמרי' נ"י.

הן מה מאוד נהניתי כמוצא שלל רב אשר מעכ"ת נתן לכו לחבר חיבור
לפרש דברי הב"ש על אהע"ז אשר דבריו מאוד בקיצור, ואפריון נמטי' לומר על
זאת כרי שיהא בנקל ללמוד בלי חיפוש, וכאשר ראיתי חיבורו ביד בנו הנחמד
בלכבו שמחתי כמוצא שלל רב, כי כמה דברים טובים מצאתי בו, אך כאשר
דברתי עם בנו פעם אחת שמצאתי בו באיזה מקום שמוקשה לפ"ד, ביקש ממני
שארשום ואכתבו למעכ"ת שאמר לו שמאוד מאוד הוטב בעיני מעכ"ת אשר
ע"ז יתבררו הדברים על אמיתו כי אי אפשר בלי שגיאה קצת, ע"כ עשיתי רצוני
ואכתוב דבר אחד קטן מה שנתקשתי בדברי חיבורו כעת, ועוד לאלוקי מילין
אי"ה, אך כעת דבר קטן אכתוב.

מ"ש רו"מ בס' ל"א כב"ש בס"ק י"ג לתרץ דברי הב"ש בפ' דברי רבינו
ירוחם היכי דמפסיק בין דיבור כוזב ובוז אפילו תוך כדי דיבור חיישינן שמא חזר
וצריך שיהא כל אחת שוה פרוטה ואז מקורשת בוודאי, וכתב מעכ"ת דכוונתו
דלענין קידושי וודאי לא מהני באחרונה לכד שוה פרוטה דשמא ה' דעתו לקדשה
בתמרה ראשונה לכד ואז עדיין לא ה' מלוה וכו' רק שחזר, וחזרתו לא מהני וכו',
ומכאן זה הקשה מעכ"ת על הספר אבני מילואים יע"ש. ולפ"ד תמוה לפרש כן
דברי הב"ש, דסוף סוף באחרונה סני, דנהי דדעתו ה' לקדשה בראשונה ולא מצי
הדר בו, הרי מ"מ כיון שאין בראשונה שוה פרוטה בלא"ה נתבטלו קדושי
ראשונה ומ"מ לא יוכל לקדשה באחרונה שיש בה שוה פרוטה, דהרי הוא כאלו
לא קדשה כלל בראשונה דאמירתו לא הועילה דלית בה שוה פרוטה, וזה פשוט.
אבל לפענ"ר דברי הב"ש כוונתו, דכיון דיש לחוש לחזרה א"כ במל דיבור
התקדשי הראשון, והרי לא אמר באחרונה פעם שנית התקדשי, וע"כ אינה
מקורשת קדושי וודאי, לא בראשונה כיון שאין בה שוה פרוטה, ולא באחרונה
כיון שלא אמר התקדשי פעם שנית, וע"כ צריך שיהא בראשונה וגם באחרונה

(1) הוא בנו של הרה"ח מו"ה יחיאל מיכל זלאטשוב. שימש כדומו"ץ דק"ק
זלאטשוב. נרפס ממנו ספר חיבת הקודש על איזה מסכתות מסדר קדשים, וספר שפת
אמת על נ"ך. ויש אליו כמה תשובות בספרי הגאון מוהרש"ק זצ"ל. — מכתב זה והבא
אחריו הניע אלינו ע"י ידידנו האב"ד החשוב היקר והנעלה העומד לימינינו בכל עת מצוא
מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. טוב עין הוא יבורך.

שזה פרוטה בכל אחד, ואז ממ"נ מקודשת בוודאי אף שלא אמר רק פעם אחת התקדשי, דאם דעתו על הראשונה הרי נתקדשה בראשונה שיש בה שזה פרוטה, ואם דעתו על כולם א"כ התקדשי קאי על כולם, וק"ל. כן נ"ל כוונתו. וכנראה דגם הספר אבני מילואים הבין כן, וע"כ שפיר הקשה דבאמת לקיים הקדושין תוך כ"ד כריבור דמי, וע"כ אף אם אין בראשונה שזה פרוטה ודעתו הי' מתחלה על הראשונה, מ"מ הריבור של התקדשי קאי על האחרונה לקיים הקדושין כיון דהוא תוך כריבור, ואף דבספר אבני מילואים נקיים בקושייתו אי לא אכלינה, לדוגמא בעלמא נקיים, אף דכאן לא מיירי בכח"ג, עיקר קושייתו דלקיים לא אמרינן תוך כריבור לאו כריבור, וא"כ בכח"ג תיבת התקדשי מועיל לאחרונה, כן נ"ל בדרך העברה בעלמא. ומהודענא שחכמים עלי מאוד דברי דודים ואם רצונכם אכתוב לכם מה שמצאתי או אמצא איזה קושיא בדבריכם כדי להתברר יפה.

כ"ד הרש"ט,

הק' יצחק אייזק בראנשטיין מזלאטשוב

תשובה על ענין הנ"ל

מהגאון מוה"ר שמרי' בראנדים אבד"ק הרימולוב זצ"ל⁽¹⁾

לידירי הרב המופלג חריף ובקי ותיק וחסיד מ' אייזק נ"י.

יקר מכתבו הגיעני, ומה מאוד דיוה בדשן נפשי אשר נתן לבו לעיין בחבורי אשר זיכני ר' על האב"ע, ואף שהקשה עלי, כן דרך התורה ומלחמתה להרום ולבנות לעקור ולנפוע ואת והב בסופה.

על מה שכתבתי ליישב דברי הב"ש בס"י ל"א ס"ק י"ג מה שהביא דברי רבינו ידווחם שכולם תמהו עליו שלא העתיק יפה. וכרי דלא נשוח להב"ש טועה ח"ו, שאפי' נאמר שלא ראה דברי רי"ו עצמו בנתיב ק"ב ח"א, מ"מ גם בדרכי משה הביא דבריו ובחלקת מחוקק, ולכן כתבתי דלשון וצריך שיחא בן אינו לשון רי"ו רק לשון הב"ש עצמו לענין דינא שיחי' קידושי ודאי צריך שיחי' גם בקמייתא שזה פרוטה היכי דמפסיק כריבורו, ולא מהני באחרונה לכר ששות פרוטה דרלמא בתחילה הי' כוונתו רק לראשונה רק שחזר בו אח"כ, וחזרתו באמת לא מהני כו'. וע"ז תמה מעלתו, דסוף סוף באחרונה סגי, דנהי דדעתו הי' לקדשה בראשונה ולא מצי הדר ב', הרי מ"מ כיון שאין בראשונה שזה פרוטה בלא"ה נתבטלו קידושי הראשונה, ומ"מ לא יוכל לקדשה באחרונה שיש בה שזה

(1) נולד בשנת תק"מ בערך לאביו מוה"ר יעקב. למד אצל הגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל. שמש ברבנות בק"ק טרעמבוואלע ואח"כ בק"ק הרימולוב. בשלהי שנת תרי"ב עלה לאח"ק. נדפס ממנו ספר עיון תפלה (פי' על התפלה), וספר קהילות יעקב (על קהלת). גם חיבר ספר ראש פינה ביאורים בדברי הב"ש על אחע"ז ולא נדפס. (קטע א' מספר הזה הובא כאן במכתבו). נלב"ע ביום כ"ב שבט שנת תרי"ז לפ"ק, ומנ"כ בהר הזיתים בירושלים עיה"ק.

פרוטה, דהרי היא כלא קידשה כלל בראשונה דאמירתו לא הועילה דלית בה שוה פרוטה, עכ"ל. — הנה לק"מ, דכיון שהפסיק דיבורו א"כ הרי לא אמר באחרונה התקדשי, וכמ"ש מעכ"ת בעצמו לפי דעתו לפרש דברי הב"ש, וגם כיון שמתחילה לא היתה דעתו כלל שתיבת התקדשי יהא קאי באחרונה, אף שעתה נשתנה דעתו ורוצה כן, לא מהני, וגם הרי חוזר מריבורו הראשון, ונהי ראם יש בראשונה שוה פרוטה לא מהני חזרתו, מ"מ באין בו שוה פרוטה רק באחרונה, לא מהני ריבור ראשון לאחרונה כיון שחוזר בו ממנו, ולכן לא מהני להיות קירושי ודאי ביש באחרונה שוה פרוטה, וביש בראשונה לבד ולא באחרונה ג"כ עדיין לא מהני להיות ודאי, דהא אמר לפנינו בזו ובזו, ושמא לא ה' דעתו לאימלוכי רק לשניהם, והרי אכלה ראשונה ונעשית מלוה קודם שנגמר נתינת האחרונה, ולכן הצריך שיחי' בכל אחת שוה פרוטה.

ומ"ש בלשוני, וחזרתו באמת לא מהני, היינו רלא יקשה כיון דחוזר מה מהני גם אם יש שוה פרוטה בראשונה, ולזה כתבתי רזה אינו, דאז באמת לא מהני חזרתו, ובמכתבי הני ג' תיבות הם בעיגול שני חצאי לבנה, שאין זה רק לשמור מקושיא כנ"ל, ובוה נוחין דברי.

ובקשתי לעיין בס' כ"ס ס"ק ב' עמ"ש הב"ש שם בשם הש"ג, ויראה דבר נפלא שם בעזר"ה, ואם יראה בחיבורי שם איזה דבר מוקשה, יעיין בו תחילה כי דרכי לקצר כרי להקל על המעיין, ואם עכ"ז יוקשה, יוכל לכתוב לי ובוראי אודה על האמת, ותו לא מירי רק חיים ושלום מאתי או"נ באמת, הק' שמרי' שמערל חופ"ק

מכתב מהגאון מזה"ר מיכל שייאר זצ"ל

אבר"ק מנהיים

כ"ה. מנהיים יום ב' י"א טבת תק"ן לפ"ק.

לארז אשר בלבנון, חכמתו בחוץ תרון, ברק השנון, בצל שדי מתלונן, ניהו אהו' מחו' הרב הגאון הגדול, שבח עוז ומגדול, אב"ד ור"מ נ"י ע"י פ"ה שבחו מלספור חרל, כקש"ת מוהר"ר יודי' שיאח?² נרו יאיר ולא יכבה, ומחול ימים ירבה, אנס"ו.

אמר"י יא"י לנבא"י סליק בששי בחנוכה, והיתה לאורה ושמחה לשעשע עמו בשעשועים דת יומין בד"ת, וגם זאת אומרת מביאת הצדיק לכיתו נאווה קורש, וגם אנכי באתי לזמנו אל גבולי. וע"ד ברכת מו"ט כמוהו כמוני שש אנכי על הקורבא, והאמת אנכי ולא אכחד שמן הראוי ה' להקדים לצאת י"ח גברא

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ו' קונט' ו' עמוד ח'.

(2) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ב' קונט' א' עמוד ה'.

רבה רכוותי' בחובת מענ"ה, אך לא נהית ע"י עצלות והתרשלות חלילה, כי נחשב לי לעון פלילה, רק לא יאומן כי יסופר מטרדות רבות תכופות וסמוכות מכל צד ופנה, וכל מילי דמתא עלי מוטל בפרט לעת הזאת ואינני מכל צד מופנה. ולבא בתשובה מבלי פלפולא בעלמא לא רציתי, דין גרמא האיחור ועיכוב עד שפנתי קצת אל המנוחה וגם האידנא רק בקצירת אומר*).

והנה ע"ד סידור קידושין, הנני מוכן לעשות המצוה בשמחה ובטוב לב משתה, אכן אשר הונבל ביום ה' ד' אדר, בבואי לביתי על רעיוני סליק וכי אפשר בעש"ק לשוב לביתי דרך רחוקה כזה, כי ביום שובי לביתי לא באתי רק בלילה, ולכן אמרתי אולי ידחה מיומא דנא ליום שלפניו, וגם לב"ד התורני והרבני מו"ה קלמן א"ה גר"ו אכתוב מזה. ולרוב טרדות אתן קנצי למילין, ונפשו בטוב ילין. הכ"ד עמוס התלאות אוה"נ לעד ולנצח לא ישקר באהבתו וכותב בחפזי, חק' מיכל ...

מכתב מהגה"צ מוה"ר מאיר הורוויץ זצ"ל⁽¹⁾

אבד"ק דזיקוב

ב"ה. יום ד' עקב תרל"ה.

שלו' לידירי מחו' הרב המאוה"ג חסיד מפורסים בוצינא קדישא פרי קודש הלולים כש"מ ישעי' נפתלי הירץ ג"י אבד"ק דינוב⁽²⁾.

אם אמנם כי ירעתי כי כעת ישיבתו במרחץ לבקש עזר ותרופה ולשתות מי תעלה נוזלים ממקור באר מים חיים, השם יתן שיהי' לו רפואה, ומסתמא קשה לפניו כעת למלטל אנה ואנה, עכ"ז למען ברית חיתונים מצאתי עצמי כמחויב להודיעהו כי ת"ל הניע תור כלולת בתי תחי' עם ב"ג מווישניצא⁽³⁾. יום כלולתם ומקום חופתם ה' שופטים הכע"ל עיר זאבנא, וביום שמחתנו ישמח גם הוא. דברי ידירו מחו' דוש"ת,

מאיר הורוויץ מדזיקוב

* החידושים ששלח יחד עם האגרת הוא נדפס בשו"ת רי"ט ווייל סי' ע"ה, עיוני"ש.
(1) נולד בשנת תקע"ט לפ"ק לאביו הרה"ק מוה"ר אליעזר הורוויץ מדזיקוב זצ"ל. נתקבל לאבד"ק דזיקוב עוד בחיי אביו זצ"ל. נדפס ממנו שו"ת אמרי נועם וספר אמרי נועם עה"ת ועל המועדים. נפטר בעיר קארסלבאד ביום ח' לחודש תמוז שנת תרל"ז לפ"ק, והובל לקבורה בעיר דזיקוב. — העתק ממכתב זה הניע אלינו מאת ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר מאיר ישראל איסר הכהן פריעדמאן שליט"א הרב מקרעניץ. עור ינוב בשיבת טוב, אמן.
(2) הוא בנו של הרה"ק מוה"ר רודר שפירא אבד"ק דינוב זצ"ל. בשנת תרל"ד לפ"ק מילא מקום אביו כאבד"ק דינוב. נדפס ממנו ספר הנותן אמרי שפר עה"ת ומועדים. בספר מכתבי קודש (לרבותינו מבאבוב זי"ע, בח"א מכתב ה' ומכתב ו') נדפסו ב' מכתבים מכ"כ מרן אדמו"ר מוהר"ש זי"ע אל הרה"ק הג"ל, ומבקשו בהם להזכירו בתפלתו בימים הנוראים. — נלב"ע ביום ד' סיון שנת תרמ"ה לפ"ק, ומנ"כ בעיר דינוב.
(3) הוא הגה"צ מוה"ר ישראל האגער מוויזניצא זצ"ל בעמח"ס אהבת ישראל.

מכתב מהגה"צ מוה"ר שלום אליעזר הלברשטאם מראצפערט זצ"ל הי"ד⁽¹⁾

ב"ה. ר' וישב תרצ"ה.

ידידי החסיד מופלג מו"ה אברהם חיים נ"י.

מכתבו קבלתי, ואת אשר דרש מאתי אודות השידוך בתו תחי', הנה בחיות בכאן הרב הצדיק מבעלזא זלה"ה⁽²⁾, אמר לי שפה במדינתנו אונגריין אין קפירא לשדך שני פעמים, ודלא קפיד לא קפיד, וד"ל. והשי"ת יעזר לישועה והצלחה.

ידידו הרוש"ת המצפה לבש"ט עם כ"ט,
הק' שלום אליעזר הלברשטאם בהרה"ק מצאנו זצ"ל

מכתב מהגה"צ מוה"ר יצחק ישעי' הלברשטאם מטשחויב זצ"ל הי"ד⁽³⁾

ב"ה. ב' שמות תרצ"ה.

שו"ר לכבוד ידידי הרבני הנגיד הנכבד החסיד וי"ד
מו"ה אברהם חיים גליק נ"י.

אחדשה"ט. קבלתי נכון מכתבו, ובדבר שאלתו אם לשדך עם א' ב' פעמים, הנה כבר נהגו העולם שלא להקפיד ע"ז, וד' יגמור בעדו לטובה ולברכה ולמזל טוב וישפיע לו שפ"ר והצלחה בכ"ע.

דברי ידידו דו"ש ומברכו בכל טוב,
הק' יצחק ישעי' בהה"צ מצאנו זצ"ל

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' ט' עמוד י"ד. — מכתב זה, יחד עם הנדפס אח"ז בעמוד הבא, הניע אלינו מאת ידידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה וואלף כ"ץ נ"י. יתברך ממעון הברכות בכ"ט סלה.
(2) הנה"ק מוה"ר ישכר בער רוקח אבר"ק בעלו זצ"ל דר בעיר ראצפערט במשך כמה חרשים בעת מלחמת עולם הראשונה.
(3) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ט' קונט' ו' עמוד ל"ה.

בענין מתנה ע"מ להחזיר, וסוגיא דשליחות

מהרב הגאון מוה"ר אליעזר ליפא בינדיגער ז"ל⁽¹⁾

אבר"ק מאלראוויצא

בקירושין דף ו' ע"ב. אמר רבא הילך מנה ע"מ שתחזירוהו לי במכר לא קנה באשה אינה מקורשת וכו', הא אמר רבא מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה דאמר רבא הילך אתרוג זה ע"מ שתחזירוהו לי נטלו והחזירו יצא ואם לאו לא יצא, עכ"ל הגמ'. והקשה הישועות יעקב כס' תרפ"ו האיך מוכח דרבא סובר דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, דילמא לעולם מעמ"ל לא שמה מתנה, ורבא מיידי ביו"ט ב', דבהחזירו הוי שאל וכו' ט"ב' יוצא בשאל, ובלא החזירו הוה גזל ואפי' ביו"ט ב' אינו יוצא בגזל דהוי מצוה הבאה בעבירה.

ונ"ל לתרץ בדרך הפילפול, דאפילו אם נאמר דמש"ה אינו יוצא ביו"ט ב' משום דהוה גזל מ"מ שמעינן דמעמ"ל שמה מתנה דהא כהא תליא, ונקדים הגמ' בסוכה דף ל' ע"א דפליגי ר' יוחנן ושמואל, ר"י סובר דאינו יוצא בגזל אף ביו"ט ב' ושמואל סובר דמתוך שיוצא בשאל יוצא נמי בגזל, ובתוס' שם מפרשים דוקא ביו"ט ב' שהוא מדרבנן לא חייש אמצוה הבאה בעבירה, והנודע ביהודה מסביר הפלוגתא, דר"י סובר דמה"ב דאורייתא ומש"ה חייש אף ביו"ט ב', ושמואל סובר דמה"ב דרבנן וכו' ט"ב' הוי תרי דרבנן ומש"ה לא חייש. ולכאורה קשה אמאן דסובר דמה"ב דאורייתא, קושיית התוס', שמקשים מפרק לולב וערבה דתניא לכם משלכם להוציא את השאל ואת הגזל, ותיפוק ל' משום דהוה מצוה הבאה בעבירה, ואף דהתוס' שם נדחקו דתני גזל אטו שאל, מ"מ מהגמ' לא משמע כן, ובירושלמי לא הובא אלא גזל.

ותירץ הישמח משה (פ' בראשית) דלעולם מצוה הב"ע דאורייתא, והפסוק אתי לאופן אחר, דאם אחר לקח מחבירו אתרוג על מנת להחזירו ולא נתנו בחזרה דקיי"ל דהוה גזל למפרע, ובכח"ג לא שייך מצהב"ע, דהתוס' הקשו אמאי באשירה לא אמרינן מצהב"ע ובגזל אמרינן, ותירצו דבגזל אי לאו העבירה לא הי' יכול לקיים המצוה משא"כ בלולב של אשירה אף אם לא הי' של אשירה ג"כ הי' יכול לקיים המצוה, זה ניהא בגזל דעלמא, אבל כאן כשחבירו נתן לו האתרוג ע"מ להחזירו רהדין אם לא החזירו לא יצא, שפיר לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה,

(1) נולד בעיר דעש בשנת תרס"ג לאביו הנה"צ מוה"ר ברוך אברהם בינדיגער זצ"ל הי"ד (מנזע הנה"ק בעל נועם אלימלך) שהי' חתנו של הנה"ק מוה"ר משה פאנעט אבר"ק רעש זצ"ל. הוסמך להוראה מהגאון בעל קרן לדור. בשנת תרפ"ד נשא את בתו של הרה"צ מוה"ר מאיר מאשקאוויץ משאץ זצ"ל. בשנת תרצ"ג נתקבל לאבר"ק מאלראוויצא. נלב"ע ברמי ימיו ער"ח אלול שנת תש"ה בעיר קלויזענבערג, ושם מנ"כ. — חירושים הללו נמסרו לירינו מאת חבר' החתן המופלג והנעלה בנש"ק כמר אפרים בינדיגער נ"י תלמיד במתיבתא עץ חיים רבאבוב. ברכות התורה יחולו על ראשו.

דבשעת עשיית המצוה לא עשה שום עבירה, רק אחר זה שלא החזירו, ולא באה המצוה על ידי העבירה, ושפיר צריכים קרא לזה, ודפח"ח.

היוצא לנו מזה, דשפיר אמרין מצוה הבאה בעבירה דאורייתא, והקרא אתי לאם נתן אתרוג ע"מ להחזיר ולא החזירו דאז אינו יוצא כלל, וממילא מתורץ קושית הישע"ק שהק' מנא ידעינן דמעמ"ל שמה מתנה דילמא מיירי רבא ביו"ט ב' ובלא החזירו הוה גזל ואינו יוצא ביו"ט ב' בגזל, ולפי הנ"ל לק"מ, רהא מזה גופא שרבא סובר דגזל פסול ביו"ט ב', ג"כ שמעינן דסובר מעמ"ל שמה מתנה, ראל"ה בע"כ יהי' מוכרח לסבור דגזל כשר ביו"ט ב' דמצהב"ע יהי' רק דרבנן מכח קו' התוס' דקרא למה לי, ואי דקרא אתי לאם נתן על מנת להחזיר, זה אינו, דאם לא שמה מתנה אז שפיר שייך אף בכה"ג מצהב"ע דעל ידי שלקחו בא המצוה, ורו"ק.

ומדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, מה שיש להעיר בדברי התוס' בקידושין דף ו' שזכרנו לעיל בר"ה לא החזירו לא יצא, דמקשים אמאי לא יצא הא לא הוי תנאי כפול, ותיירצו דהוה גילוי דעת שרוצה שחבירו לא יצא רק באופן זה שיחזירוהו כי צריך לו האתרוג לעצמו, עי' במקנה, ומקשינן זה ניחא לענין תנאי כפול, משא"כ לשאר דיני תנאים לא שייך לומר דהוה גילוי דעת, וא"כ הכא חסר עוד פרט אחר מריני תנאים דכאן הוה מעשה קודם לתנאי, וכבר הקשו הראשונים קו' זו. — ונ"ל בפשיטות, דהמקנה דף ס"א הקשה אמאי בעינן תנאי קודם למעשה, נימא אף אם המעשה קודם, אתי התנאי ומבטלו משום שיש רתוך כדי דיבור כריבור רמי, ותיירץ כיון דבעינן תנאי כפול וא"כ עיקר התנאי הוה הכפול, והכפול לא הוי תכ"ד, יעש"ה. ובוה יהי' מתורץ קושית המפרשים, רלפי תירוצ' התוס' הוי גילוי דעת ולא בעינן תנאי כפול, וממילא לא בעינן תנאי קודם למעשה, ורו"ק.

קידושין דף מ"א. אמר ר"י בן קרחא מנין ששלוחו של ארם כמותו שנאמר ושחטו אותו כל ישראל וכי כל הקהל שוחטים והלא אינו שוחט אלא אחד. ומדקריקם על הלשון והלא אינו שוחט אלא אחד, הלא גם אם ישחטו יותר מא' מ"מ אי אפשר שכל הקהל ישחטו, וממילא שמעינן שליחות, ועוד הלא הי' די באמרו וכי כל הקהל שוחטים, ולמה לי' לומר והלא אינו שוחט אלא אחד, ועיין באור חרש.

וי"ל בדרך הפלפול, דהמהרש"א הקשה דאמאי לא ילפינן דלא מהני שליחות בקרשים ממה הצר מפר של אהרן דשם לא מהני שליחות דכתיב ושחט את פר החטאת אשר לו, ותיירץ דאי הו"א רבעלמא ג"כ לא מהני שליחות א"כ ל"ל קרא בפר של אהרן רבעינן בעלים, אלא ע"כ רבעלמא מהני שליחות ואתי הקרא למימר דבפר של אהרן לא מהני, עי"ש בתוס' ד"ה ג"ל. והק' במקנה, דזה ניחא אי לא הוה כתיב קרא רשליחות מהני, משא"כ אליבא דאמת דילפינן שליחות בקרשים מפסח דכתיב ושחטו, א"כ קשה אמאי ילפינן מפסח רשליחות מהני

ואמאי לא ילפינן מפר של אהרן דשליחות לא מהני, וכעת ליכא למימר כתיבוצו של המהרש"א דאי הו"א דבעלמא ג"כ לא מהני שליחות א"כ ל"ל קרא בפר של אהרן, זה אינו, דהא צריכים קרא בפרו של אהרן דלא נילף מפסח דמהני, וא"כ מהיכי תיתי נילף מפסח דמהני, נילף מפר של אהרן דלא מהני. ותירץ דליכא למימר למילף במה מצינו מפר של אהרן, דאמרין כיבמות דכהן אחר ששחט את הפר חייב משום יוח"כ, וא"כ ליכא למימר דהיו יכולים לעשות על ידי שליח, יעש"ה באריכות. אך לכאורה הא אפשר לעשות ע"י שנים וא"כ שפיר יכולים למילף משם דלא מהני שליחות ראי מהני שליחות ה"י אפשר לעשות שם ע"י שנים רשנים שעשו מלאכה פטורים, אך זה אינו, דהא בקדשים אין שנים שוחטים זבח א'.

וא"ש רב ריב"ק, והלא אינו שוחט אלא א', א"כ שמעינן ראי אפשר למילף מפר של אהרן דהא אינו שוחט אלא אחד דאין שנים שוחטים זבח אחד בקדשים, ומש"ה שמעינן שליחות מכאן, דאי הוה אמרין דשנים שוחטין זבח א', אז ה"י יכולים למילף מפר של אהרן כנ"ל דלא מהני שליחות, וק"ל ע"ד הפלפול.

בסוגיא דהמקדש במלוה

מהרב הגאון מוה"ר יצחק עסנער אבד"ק ראסלאוויטץ הי"ד⁽¹⁾

ליישב מה שפסק הרמב"ם (פ"ה מהל' אישות הל' י"ג) דהמקדש במלוה אינה מקודשת, ופסק (פ"ז מהל' מכירה הל' ד') דמלוה במכר קנה, ובגמרא (קידושין מ"ז) מוכח דהא בהא תליא יעיי"ש. והנה תב"י וכן הפנ"י רוצים לחלק, דבשלמא במכר שפיר אמרין דקנה משום דמכר יוכל לקנות בחליפין אעפ"י שאינו שוה פרוטה, אבל אשה אינה נקנית בחליפין ובפחות משה פרוטה לא מקנה נפשה יעיי"ש, אבל מגמ' מוכח דאין לחלק בזה, ומה הכריחו להרמב"ם לחלק בהכי.

והנלענ"ד לומר בזה, דהנה אמרין בקידושין דף ג"ב ע"ב במתני', המקדש בהקדש אינה מקודשת, וברף ג"ג ע"ב, בעא מינה רב חייא בר אבין מרב חסדא במכר מאי, א"ל אף במכר לא קנה, איתבי' וכו', וכ' בתוס' רי"ד דר' יוחנן ור' חסדא מחולקים בהכי, דאלו רב חסדא סבר אין הקדש מתחלל לרבי מאיר בשונג ולא מעל אלא אם כן ביערו מן העולם, ור' יוחנן סבר מתחלל מדאיצטרך למיתלי טעמי' רר' מאיר משום קידושי טעות, עכ"ל. וא"כ לפי סברת תוס' רי"ד, ס"ל לר'

(1) נולד בעיר ברעזנא בשנת תר"ס לפ"ק בערך לאביו מו"ה משה עסנער. ה' תלמיד מובהק להרב הגאון מוה"ר שלום סופר אבד"ק ברעזנא זצ"ל. בחורש אדר שנת תרפ"ב נשא אשה בתו של הרב הגאון מוה"ר אליהו כ"ץ אבד"ק ראסלאוויטץ זצ"ל ונתיישב בעיר פרעשאוו, וניהל שם ישיבה. בשנת ת"ש לפ"ק נתקבל לאבד"ק ראסלאוויטץ למלאות מקום חותנו. נרפס ממנו ספר שתי ידות על ספר שלחן של ארבע. נהרג עקה"ש בשנות הזעם בשנת תש"ב לפ"ק. — ר"ז הגיע אלינו מאת ידידנו הרבני הנגיד והגדיב לב ר' יהודה ברוך הכהן פרענקל נ"י מוויען. ימלא ר' את כל משאלותיו לשובה.

יוחנן דבמכר יוצא לחולין ומעל, ולא צריך לרחוקי במתני' דקאמר ר' מאיר חנווני כבעל הבית דלדבריו דר' יהודה קאמר וכו', די"ל באמת במכר יוצא משא"כ בקידושין הוי קידושי טעות.

ובאמת יש לדקדק על האיבעיא במכר מאי, מהיכי תיתי יש לחלק בין קידושין למכר, וע"כ צ"ל כמ"ש בס' לחם אבירים, דבשלמא אשה אינה נקנית בחליפין ולכן אינה מקורשת בהקדש דאינו שוה בלא פדיון, וע"י פדיון הוי קידושי טעות ולא ניהא אף שלא שוה כלום. ולסברת תוס' רי"ד דר' יוחנן סבר דהאמת כן הוי דאשה אינה מתקדשת ובמכר קנה, עכצ"ל דבאמת יש חילוק בין קידושין למכר כמ"ש מטעמא דחליפין, וכסברת ב"י הנ"ל, וא"כ לכאורה מוכח מהסוגיא דיש חילוק, וא"כ לא פריך הש"ס מידי ושווין במכר שוה קנה, דהא יש לחלק בין קידושין למכר כמ"ש הב"י.

אמנם נ"ל רהש"ס דפריך, היינו לדב דאמר שם, חזרנו על כל הצדדים ולא מצאנו וכו' ומשנתינו במתנות כהונה, וקשה דלדודי' מנ"ל, דלמא יש לחלק בין מכר לקידושין, וא"כ הא דמצינו דבשוגג מתחלל היינו במכר משא"כ בקידושין הוי קידושי טעות ויש חילוק בין קידושין למכר כנ"ל, אע"כ דס"ל לרב דליכא לחלק בין מכר לקידושין. וא"כ אזלי לשיטתם, דסוגיא דלעיל אמר רב המקדש במלוה אינה מקורשת, א"כ שפיר קאמר ותסברא, דלרב ודאי ליכא לחלק בין מכר לקידושין, לכך מוקי הברייתא במילי אחריתי, משא"כ הרמב"ם פסק כר' יוחנן דהכא דיש חילוק בין מכר לקידושין, וברייתא זו רשווין במכר אינו כפשוטו, ומיושב דברי הרמב"ם על נכון, ודו"ק.

בסוגיא דחיישינן שמא נתרצה האב

משה דוד שטיינזוארציל

רב דקהל בית אפרים

ור"מ דמתיבתא עץ חיים דבאבוב

ברוקלין, ניו יארק

במס' קידושין דף מ"ה ע"א בסוגיא דחיישינן שמא נתרצה האב, עיי"ש בסוגיא, הני בי תרי רהוו קא שתו חמרא שקל חד מינייהו כסא דחמרא ויהיב לחברי' ואמר מיקדשא ל' בדתיק לברי וכו' אפי' למ"ד שמא נתרצה האב אמרינן, שמא נתרצה הכן לא אמרינן, וכ' רש"י דלגבי בת בכל דהו ניהא ל' משא"כ בן דייק ונושא ול"א דנתרצה, וכ' הרא"ש, וכן איתא בהנהגות מהרש"ל, דלגבי בן אף בודאי נתרצה לא מהני דבעי' רק שליחות ולא מהני ריצוי דלאח"כ, וע' באבנ"מ (סי' ל"ז) שכ' דקשה לו החילוק מדוע לגבי בת מהני נתרצה ולגבי בן לא מהני. והחילוק נראה פשוט דלעולם ק' איך מהני נתרצה אח"כ בשלמא אם אמר לה האב צאי וקבלי קידושך נתן לה כח לקדש את עצמה אבל אם קידשה את עצמה בלי דעת אבי' איך מהני מעשה קטנה מעצמה אף אם אבי' נתרצה בכך, וברש"י ובר"ן איתא דכשנתרצה האב מהני למפרע.

ויש לבאר בג' אופנים, והם ג' שיטות, שי' התוס' לעיל י"ט ע"א דהא רצאי וקבלי קידושין מהני וגמרי' מיעוד, וכתבו בתירוצם רחילפותא מיעוד היא רקטנה הוי בת קידושין ויש לה יד לקידושין כמו גבי יעור רמקורשת מצד מעשי' גירא דלא הוי כמו שאמר לה האב לקבל קידושין' כמ"ש התוס' אלא דהיא מעצמה יש לה יד לקבל קידושין, ומזה גמרי' דהיכא דאומר לה צאי וקבלי קידושין מהני כיון דיש לה יד לקידושין וביעוד לא בעי הסכמה דמהני בע"כ, אבל בקידושין בעינן הסכמת האב וא"כ היא בעצמה בכח לעשות מעשה קידושין ורק ההסכמה להרשות אותה להתקדש בעינן מהאב ולפיכך מהני צאי וקבלי קידושין, וא"כ אפשר לומר דאף רצון האב לאחר הקידושין מהני כיון דהוא אינו פועל בעצם המעשה קידושין כי אם דבעינן רצונו, ומכיון דנתרצה אח"כ ואמרינן דזכות הוא לו שבתו תתקדש, מהני הרצון הזה למהוי קידושין למפרע.

שיטה הב' היא שי' הרא"ה דקטנה יכולה לקבל מצד דהוי כמו יד האב, והגם דאין לקטנה דעת לעשות מעשה קידושין מ"מ בתורת יד האב יש לה כח דהוי כמו חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ה"נ קטנה היא יד אבי' ויכולה לפעול בעד אבי', אבל כמו שחצר אינו זוכה להבעלים אלא א"כ הוי זכות לבעלים, ה"נ הכא צריכים לידע אם הוא רוצה שרק אז זכות הוא לו ויכולה לפעול שלא מדעת אבי', ומכיון שאנו רואים שמסכים מקודשת למפרע מצד דהיתה יכולה לפעול מצד יד אבי', עי' בבבכת שמואל קידושין סי' פ' אות ג'.

שיטה שלישית היא דעת הרא"ש דס"ל דמעמא רצאי וקבלי קידושין מהני מפני שמקבלת בתור שליח אבי', והגם דאין כאן שליחות לקטן, כ' הרא"ש דזה רק בשעושה לאחרים משא"כ היכא דפועל לטובת עצמו אזי מהני בתורת שליחות, והכוונה דאין כאן חסרון של קטנה דאין לה דעת משום דהיא עושה מדעת אבי' כמו שהובא כמה פעמים מהג' ד' ברוך בעד דזכי' עושה ביד עצמו בעד אחרים ושליחות עושה ביד של המשלח ולפיכך אף קטן הי' יכול לעשות הגם דאינו עושה לעצמו מכיון שעושה ביד של אחר, וזה הכוונה כאן דמכיון דעושה ביד אבי' אין כאן חסרון מעשה קטן אבל מ"מ יש חסרון דקטן אינו בר שליחות, ולזה תי' דמכיון דעושה בעד עצמה יש שליחות בזה אף לקטן. וצ"ע דאיך מהני קודם שעשאו שליח הא אז הוי מעשה קטן מכיון דלא שלחו ורק דנימא דמכיון דנתרצה לבסוף בודאי ניחא ל' מעיקרא, והא יש כאן חסרון דאתם גם אתם מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, וא"כ כיון דלא אמר האב מקודם איך מהני שליחות הקטנה, וצ"ל חידוש גדול דהא דבעינן מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם זה רק כשאנו לומדים שליחות מפסוק דאתם, וזה דק בשליחות לצורך חבירו, אבל מאי דהוי לצורך עצמו דנתרבה מפרשה דיעוד ושם לא נאמר דין אתם גם אתם מהני כשמכוין לעשות בשליחות האב והאב מרוצה לאחר זמן אזי מיקרי דנעשה בשליחותו.

ולשלשה הדרכים זה מהני רק באב כשנתרצה לאח"כ אבל בבן כיון דשם בעינן שליחות ממש לא מהני מה דנתרצה אח"כ ולא הוי אף מדין זכי' כמו שביאר הגאון רע"א ז"ל הגמ' דב"מ כ"ב דלא מהני יאוש שלא מדעת גבי תרומה

אף לרבא משום דשם בעינן אתם גם אתם ולא מהני זכי' באופן שנתגלה רק בסוף דהוי זכי' אלא בעינן שתהא מבוררת הזכי' מקודם, ובוה ביאר דעת הרמב"ן דבתרומה מהני זכי', להצילו מקושיית הר"ן גיטין דף ס"ד גבי כל השומע קולי יכתוב נט לאשתי, דמהגמ' ב"מ משמע דלרבא לא מהני זכי' בתרומה, וביאר הוא דבוראי מהני אלא דבעינן שתהא הזכות מבורר ונודע מקודם, וא"כ הכא לגבי בן כיון דלא ה' נודע מקודם ל"מ זכי' ולפיכך אף כשנתרצה בפירוש לא מהני וכ"ש גבי דיני שליחות דבעינן מבורר מעיקרא, וענין אתם גם אתם נוהג ככל דיני שליחות, וא"כ לגבי בן דבעינן שליחות ממש שם לא מהני נתרצה האב לאחר מכן. וגם י"ל באופן פשוט דלגבי נתרצה האב הוי זכי' לו דטב למיתב מן דו וא"כ כשנתרצה לאח"כ מהני למפרע דהוי זכי', משא"כ לגבי בן דאיש מדרק במי שנושא וא"כ בלי ידיעתו אין זה זכי' ואף שנתרצה אח"כ לא מהני דל"ה זכי' לקדש בעבורו בלתי ידיעתו, ודו"ק.

והנה הרי"ף פ' הא דאמר' דבפירוש שמועא מינ' דמר דלית הלכתא כרב ושמואל דאף דנתרצה בפירוש לא מהני, אבל לפ"ז צ"ע פ' הסוגיא דהגמ' הק' כפי מה שפירש"י והרא"ש דהקו' היתה דשמא גילה הבן לאביו שרוצה באשה זו ואביו קדשה לו ומהני מטעם זכי' ומאי מהני, לזה תי' דנתרצה האב לא מהני דזהו בנתרצה אח"כ אבל בנתרצה מקודם מטעם זכי' מדוע לא מהני, וע' בתוס' ר"י הזקן הנרפס בגליון הגמ' שפי' באמת לש' הרי"ף דהקו' היתה וליחוש שמא נתרצה דארצויי ארצי' קמי', הפי' דהאב גילה לבנו שקדשה בעבורו והבן שתק דאז בודאי נתרצה, דמה דאמרנו מקודם אין הפירוש כדכתבנו מהרא"ש דבוראי נתרצה הבן ל"ה, אלא דבשמא נתרצה ל"ה אבל אם אמר לו האב שקדשה בעדו ושותק זה הוי בודאי נתרצה, וע"ז אמר דבפירוש שמוע מינ' דמר דאפי' בודאי נתרצה לא מהני, וא"ש. אבל הוסיף התוס' ר"י הזקן דפי' ר"ש אינו, דפי' ארצויי ארצי' קמי' דהיינו הבן גילה דעתו כלפי האב שרוצה בפלונית ונמצא דאז קידושי האב מהני מטעם זכי', ע"ז כ' ראינו נכון, דל"מ זכי' אלא כשאחד זוכה במתנה עבוד חבירו שחבירו מקנה והוא מקבל בעד מי שזוכה לו, אבל בקידושין דבעינן דיבור של הרי את מקודשת לי לא מהני, עיי"ש. זכינו מדבריו ליסוד שהביא הברכת שמואל (קידושין ס"י) בשם רבו הגר"ח ז"ל דגבי קידושין לא מהני זכי' דבעינן מעשה קיחה מהבעל ורק שליחות מהני.

אבל רברי התוס' ר"י הזקן הנ"ל תמוהים מאד, דדחה פירש"י דארצויי ארצי' קמי' דפי' דגילה הבן דעתו דרוצה בפלונית והוי זכי' דזה ל"מ דבעי דוקא שליחות ואיך פ' הוא בעצמו דהך דארצויי ארצי' מיירי שהאב אמר לבנו אח"כ שקדשה בעדו ושתק הבן הוי ריצוי ומהני, ואם אפי' זכי' כשגילה דעתו מקודם דרוצה בה לא מהני, א"כ ק"ו בן בנו של ק"ו דל"מ ריצוי דלאח"כ מכיון דלא עשאו שליח מקודם, וצ"ל דס"ל דהא דנתרצה לאח"כ מהני הוא דהקידושין חלים לאח"כ כמ"ש הריטב"א לגבי נתרצה האב דכשנתרצה הכסף שקבלה מכבר פועל הקידושין מדין ערב, ולש' הריטב"א בעינן שהכסף יהי' עדיין בעין, ולרשב"א ולרמ"ה מהני אפי' בנתאכלו המעות, וכמו כן לגבי נתרצה הבן האב נתן המעות

שכאשר יוודע לבן ויתרצה יפעל אז מדין עבד כנעני, ולפי זה ה' מהני, וע"ז אמר דנתרצה לא מהני לאח"כ אף אם בפירוש נתרצה, וצ"ע בזה.

והנה לפי מה שפי' הר"ן דברי הר"ף שהשאלה דלמא ארצויי ארצי קמי' דהבן גילה דעתו לפני האב וצריך שיהני מטעם זכי', וע"ז אמר בפי' שמיע מיני' דמר דלא ס"ל דרב ושמואל דחיישי' שמא נתרצה האב דפי' נתרצה האב בהדיא לא מהני, א"כ לא מהני ג"כ ארצויי ארצי דבן קמי' אב, וזה קשה להבין דבשלמא ריצוי דלאח"כ ל"מ דמעשה קידושין של חבת ל"מ בלא דעת האב אבל כשגילה הבן דעתו קודם דמהני מטעם זכי' מדוע ל"מ דשאני קטנה דאין לה מעשה כלל בלי כח אבי', ומה שנתרצה אח"כ ל"מ לזה, משא"כ כאן דמיירי בגילה דעתו מקודם וגרול עושה ה' צריך להיות מהני.

ונראה לפרש, דהנה הרשב"א בנדרים ל"ו כ' דבתרומה כשתורם משל חבירו על של חבירו ל"מ זכי' אלא בעינן שליחות ממש ורק בתורם משלו על של חבירו נסתפקה הגמ' שם אי מהני זכי' אבל לא כשתורם משל חבירו. והנה בקצה"ח ביאר דבריו דהטעם הוא רלא מקרי זכי' אלא כשזוכין לאדם ולא כשזוכין מאדם, וכל זכי' היא כשווכה דבר בעד חבירו אבל כשרוצה לעשות זכי' לקחת דבר מחבירו ע"ז לא נאמרה הפרשה דזכי', ובאבני מילואים סי' ל"ו מתבארים דבריו יותר, דבשליחות נאמר דין אתם גם אתם ובעינן לדעתכם ולא מהני מה שנתוודע לו אח"כ ומסכים, ואלא מטעם זכי', וזהו רק כשזוכים לאדם אבל לא כשזוכין מאדם, וכוונת הגמ' ב"מ כ"ב דר"ל רמהני ריצוי דלאח"כ בתרומה כגון שתורם אחר משל חבירו בלי דעת בעה"ב ובא בעה"ב ואמר כלך אצל יפות ונמצא יפות מהן תרומתו תרומה, ורוצה הגמ' להוכיח מזה כרכא דיאוש שלא מדעת מהני וה"נ מהני גילוי דעת בעה"ב לאח"כ, וע"ז אמר דמיירי בעשאו שליח מקודם רהא בתרומה נאמר אתם גם אתם ובעינן לדעתכם וגילוי דעת של אח"כ מהני היכא דל"ב שליחות אבל כאן דבעינן שליחות ל"מ גילוי דעת דאח"כ. וצ"ע לרברי הקצה"ח דבע"כ דההו"א היתה דהגילוי שלאח"כ מהני מטעם זכי', והא אין זכין מאדם וא"כ מאי היתה ההו"א, וצ"ל דההו"א היתה רתהני מטעם שליחות וכלי הגזיח"כ דאתם גם אתם אם אחר דצה לעשות בעד חבירו ואח"כ הסכים אפי' לאחר עשיתו ה' מהני מטעם שליחות ולפיכך ה' סבור דמהני דיאוש שלא מדעת הוי יאוש, וא"כ הגילוי דלאח"כ מהני והוי שליח, וע"ז אומר דמ"מ לא מהני מצד אתם גם אתם דבעינן לדעתכם ולא מהני גילוי שלאחר כך. אבל זכי' לא שייך כלל בתרומה לסברת הקצה"ח דבעינן זכי' לאדם ולא מאדם, ותרומה הוי מאדם. וזהו מה שביארתי מקודם בדעת הרא"ש דלהכי מהני נתרצה האב לאחר כן לרב ושמואל משום רכיון רהבת משתלחת לטובת עצמה וזה הוי פרשת שליחות חרשה כשעושה בעד עצמה מכח האב ושם ליכא מיעוט דאתם גם אתם לפיכך מהני, וזהו לפי ביאור הקצה"ח בדעת הרשב"א.

אבל בספר ברכת שמואל (קידושין סי' י"ט) ביאר דעת הרשב"א, דאתם בא למעט דזכי' לא מהני בתרומה דהא רמהני זכי' הוא רק היכא דבעינן דעת בעלים

לזה מהני זכי, אבל היכא דיש גזיה"כ דבעינן שהבעלים בעצמם יעשה המעשה כמו בתרומה דהתורה אמרה אתם, דהבעלים עצמם יעשו זה, אז לא מהני זכי, וזה מה שאמרה הגמ' בקידושין מ"ב דאליבא דר"ש הו"א דשליחות לא מהני בתרומה בכלל דיש גזיה"כ דאתם, לפיכך נתרבה גם אתם דאף בתרומה מהני שליח אבל זכי, לא מהני, דרק היכא דבעינן דעת בעלים מהני זכי, אבל לא היכא דבעינן שהבעלים יעשו כן מצד גזיה"כ עי"ש. וביארתי בזה הא דאמרין בגמ' אתם ולא שותפים אתם ולא אריסים ולא אפוטרופסין אתם ולא התורם את שאינו שלו, דאם נתמעטו שותפים ואריסים ואפוטרופסים כ"ש התורם את שאינו שלו, ורש"י בגיטין דף נ"ב ע"א נדחק בזה ופי' או דהוי זו ואצ"ל זו, או דהוי גתנית טעם. אבל לפי"ז נוכל לפרש דמירי היכא דהוי זכי, לבעלים דהו"א דיוכל לתדום מצד דין זכי, קמ"ל דלא, והוי הכל לימוד אחד דמצד דין דעת בעלים דבעינן בכל מקום ה' מהני אפוטרופסים ושותפים ואריסים דיש להם רשות להתעסק ואף למכור לטובת השותפות או האריסות, ורק דכאן גבי תרומה יש כאן דין בעלים מצד פרשה דאתם דבעינן שהבעלים בעצמם יעשו, ולפיכך לא מהני שותפים אריסים ואפוטרופסים, וה"ה דלא מהני זכי, ודו"ק.

ולפ"ז אפשר לפרש בדעת הרי"ף דפי' דלא מהני נתרצה האב לאח"כ לפיכך לא מהני אף ארצויי ארצי קמי', דזה קשה להבין דלמא ריצוי לאח"כ לא מהני אבל מקודם מהני, ולזה י"ל דס"ל דאם לא ה' כאן גזיה"כ דאתם ה' מהני זכי, וס"ל דגזיה"כ דאתם לדעתכם לא נאמר רק בתרומה אלא כל היכא דבעי שליחות, ובקידושין ג"כ ל"מ זכי, רק במקבל מתנה שחנותן עושה הקנין כמו שביאר בתוס' ר"י הזקן הנ"ל, אבל כל היכא דבעינן שליחות לא מהני זכי, ולפיכך לא מהני נתרצה האב אח"כ דיש גזיה"כ דאתם גם לענין שליחות הבת לקדש את עצמה וממילא נתמעט זכי, בכלל ולכך לא מהני ארצויי אף מעיקרא, דחידוש התורה אינו דריצויי אח"כ ל"מ, אלא דזכי' ל"מ מדין אתם גם אתם, וזה דין בשליחות תמיד, וא"כ כמו דלא מהני זכי' בנתרצה לבסוף ה"ה דלא מהני בנתרצה תחילה דאין החסרון בהריצויי אח"כ אלא דבעינן שליחות ממש ולא זכי' וממילא דלא מהני אף ארצויי הבן קמי אביו מעיקרא, ודו"ק.

ובזה רציתי לרחות ראיית הרא"ש מסוגיין דהביא ראי' דשליח להולכה לא בעינן עדים מהא דאמרין ודלמא שליח שוי', חזינן דשליח מהני אף אם מינהו שלא בפני עדים והרא"ה היא משום דאי הוי אמרינן דשליח בעי עדים א"כ כמו דבעינן עדים לעיכובא בשעת מינוי השליחות ה"ה בירור השליחות בעינן ג"כ עדים ולא חיישינן לזה מצד חששא בעלמא, וכן פי' מהרי"ט בח"ב סי' מ"ג, ולפ"ז יש לרחות ראייתו, דהנה הטעם דהראב"ד ס"ל דבעינן עדים במינוי שליח להולכה משום דכל פרט ברבר שבערוה צריך ג"כ עדים ולעשות שליח בעינן עדים, והנה אם נימא דזכי' מהני א"כ א"צ לחלות שליחות אלא דממילא יכולים העולם לעשות עבורו ואף אם בעינן גילוי דעתו דרוצה לשויא זכי' מ"מ זהו גילוי מילתא בעלמא אבל אינו פעולת חלות ולא בעינן עדים, וא"כ אף כשממנהו

לשליח כיון דמרוצה שיעשה בעבודו מהני אף בלי עדים דיכול לפעול בעבודו מדין זכי' ולא בעינן שליחות ולפיכך חיישינן דעשאו שליח, וזה דק לפי ההו"א דזכי' מהני אבל למסקנא לדעת הר"ף דזכי' לא מהני וא"כ בעינן מינוי שליחות וא"כ הוי חלות בדשב"ע ולפיכך בעינן עדים למסקנא, וא"ש דברי הראב"ד ונכון.

וגם לשו' הרא"ש דס"ל דלמסקנא נתרצה האב בודאי מהני אלא דלא חיישינן לשמא נתרצה האב, ג"כ א"ש, דלכאורה מאי השקלא וטריא דרב ושמואל ס"ל דחיישינן שמא נתרצה האב ורבינא ס"ל דלא חיישינן, וי"ל רבוה גופא פליגי, דכבר ביארנו דבפשטות אם נתרצה האב מהני אח"כ היא משום רקטנה יש לה יד לקידושין דילפינן מיעור כמ"ש התוס' או כמ"ש הרא"ה דהיא יד אבי' ויכולה לפעול בעד אבי' כמו חצירו של אדם רקונה לו שלא מרעתו אלא רבעינן רצונו שיתרצה שתתקדש ובאם אך יש רצונו לקידושין יכולה להתקדש בעצמה וא"כ מכיון דריצויו אינו פועל חלות דבאמת היא בעצמה יכולה לפעול, אלא רבעינן רצונו ונמצא דרצונו אינו פועל עצם הקידושין אלא מעשיו, רק בעינן ריצויו, לרבר כזה לא בעינן עדים ראין זה עצם המעשה שפועל הרשב"ע רק תנאי וא"כ ל"ב עדים לזה ולפיכך חיישינן אף בלי יריעה ברורה שנתרצה, אבל לפי המסקנא דכל פרט בקידושין בעי עדים אף הריצויו אע"נ שאינו פועל עצם החלות אלא מעשה דירה מ"מ כיון רבעינן ריצויו בעינן עדים ולפיכך לא חיישינן שמא מתרצה אלא בעינן יריעה ברורה, ולפ"ז גם הך דינא אי מינוי שליחות בעי עדים תלוי בזה, דלהו"א לא בעינן עדים ולפיכך מקשה ודלמא שליח שווי, אבל למסקנא רבעינן עדים על נתרצה האב ה"ה על מינוי שליחות, ודו"ק.

ובזה יש לפרש דברי הב"ש שהעיר על השו"ע דהביא שו' הפוסקים החולקים על הר"ף והרמב"ם דוראי נתרצה האב מהני אלא דלא חיישינן אם נתרצה היכא דלא ידעינן כשי' רש"י ורא"ש, אבל הביא דהקידושין חלים רק בעת שמתרצה כסברת הרשב"א והריטב"א, והק' הב"ש מדוע לא הביא שו' רש"י ור"ן ורא"ש דבנדרצה מקודשת למפרע, ותי' רבעינן עדים על הריצויו ולפיכך מקודשת רק מכאן ולהבא. ותמות, דהא רש"י ורא"ש ור"ן כתבו דמקודשת למפרע ואף אי בעינן עדים בע"כ מהני למפרע. ולרברינו א"ש, דזה גופא היתה השקלא וטריא אם חיישינן לשמא נתרצה האב אי בעינן עדים, על זה ילפינן לרב ושמואל דחיישינן ולא בעינן עדים על הריצויו ומקודשת למפרע, משא"כ למסקנא בעינן עדים על זה, וא"כ קידושין בלא עדים לא מהני וא"א לה להתקדש למפרע, והא דמקודשת מכאן ולהבא אמרנו עפ"י דברי הג' ר"א מטעמו ור"ש שקאפ ז"ל שתיצרו קו' הגאון רע"א על התוס', דבר"ן גיטין ס"פ מי שאחזו גבי גרושה שנתיהרה עם בעלה בפני ע"א שחרית ובפני ע"א ערבית אינם מצטרפים, וכ' הר"ן הטעם דקידושין הוי דיני נפשות ול"מ בזה עדות מיוחדת, והק' רע"א ת"ל דכל מעשה קידושין לא מהני דהוי רק בפני ע"א וא"כ אין כאן שום מעשה קידושין, ואף אם עדות מיוחדת מהני מ"מ כל מעשה לא היתה כלום ולא מירי ואיך יהי' כאן קידושין, וחידשו יסוד גדול דהמעשה קידושין באמת מהני אלא דיש הלכה דקידושין לא מהני מירי אם לא נודע לעולם ובעינן עדים ואם יהי'

מעשה קידושין כזה שיתהוו אח"כ עדים תהי' מקודשת, וא"כ הי' מצטרף העדות לאחר מעשה קידושין השני' והיתה מקודשת, לפיכך הוצרך לומר דעדות מיוחדת לא מהני בקידושין. וכמו כן נאמר כאן דכשיתרצה האב לפני עדים דוקא אז יהנו הקידושין אבל א"א להיות למפרע דעד שיש לנו עדים על הריצוי א"א שתהי' מקודשת, נמצא דלמסקנא אינה מקודשת רק משעת ריצוי ואילך, והא דהי' מהני למפרע זה רק לפי שיטת רב ושמואל דלא בעינן עדים על ריצוי אבל לרבינא דבעינן עדים על הריצוי לא מהני שוב למפרע.

והנה הר"ן נסתפק לפרש ברי"ף דבאמת ריצוי מקודם מהני ורק לאחר הקידושין לא מהני ריצוי ומ"מ פשוט דמכיון דלא מהני אח"כ א"כ אף מקודם בעינן ידיעין בודאי שנתרצה אבל בלי ידיעה לא מהני כיון דלא מהני ריצוי אח"כ. ואינו מוכן איך תלוי זה כזה, דאם לא מהני ריצוי אח"כ א"כ לא חיישינן בלתי ידיעה ודאית דנתרצה מקודם. ויש לפרש עפ"י דרכנו, דמקודם הי' סבור דריצוי דלאח"כ מהני דהוי תנאי בעלמא שהיא יכולה לקרש את עצמה כשמתרצה האב והוי כזכי' בעלמא דאם נגלה לאח"כ דהיתה זכי' מהני ולא הי' סובר דהך דרשא דאתם גם אתם דבעינן ידיעה ברורה קודם הקידושין, כמו שהבאנו מהגאון דע"א בב"מ, והי' סובר דגזירה"כ דאתם היא רק בתרומה אבל לא בשאר שליחות ולפיכך מהני ריצוי דלאח"כ, או כמו שביארנו דעת הרא"ש דהמינוי שליחות שלאח"כ מהני מכיון דהשליח עשה בעד חבירו וכשחבירו מסכים ממילא הוי שליח א"כ מהני אח"כ וגם לא בעינן עדים ע"ז דמכיון דמה דעושה בעד חבירו פועל הדין שליחות ובעינן רק הסכמת המשלח, אבל לגזירה"כ דאתם זה רק בתרומה, אמנם למסקנא דסובר רבינא דאתם גם אתם דבעינן לדעתכם קאי אכל שליחות וא"כ בעינן לשליחות עדים המינוי לפעול השליחות או עצם הגילוי דעת לשויא לדין זכי' א"כ בעינן ג"כ עדים על זה, ולפיכך לא חיישינן לשמא נתרצה דכיון דהריצוי פועל עצם השליחות ובלא זה לא מהני כלל, א"כ בעינן עדים על הריצוי ולא מהני לאחר הקידושין, ולפיכך לא חיישינן לשמא נתרצה, ובהו"א הי' סובר כמ"ש האבני מילואים דאף בכך מהני ריצוי אח"כ דאין כאן דין אתם לדעתכם וכשיתרצה הבן הוי כמו מינוי ממילא, דאתם לדעתכם נאמר דק בתרומה לסברת רב ושמואל כמ"ש הרשב"א בנדרים, משא"כ למסקנא נאמר בכל שליחות ולא מהני הריצוי אח"כ והוי מעשה הפועלת עצם השליחות ובעינן עדים ולפיכך בעינן שיוודע דודאי נתרצה, ואף אם נימא דזכי' מהני, מ"מ בעינן ידיעה בעדים ולפיכך לא חיישינן לשמא נתרצה, ודו"ק בב"ז.

אלון בנות

על פטירת ידידנו

הרבני הנח"ח הנכבד מו"ה יחושע העשיל זאנענשיין ע"ה מלונדון
המקום ינחם את כל המתאבלים עליו, ולא ישמע עוד שור ושבר בגבולינו, אמן.
המערכת

בענין כוונת הקנין בקידושין

שמריהו ציטראנענבוים

ברוקלין, ניו יארק

כתב הרמב"ם בהל' אישות פ"ג הלכה ד', כתבו (לשטר קידושין) שלא לשמה או לשמה ושלא לדעתה אע"פ שנתנו לה לדעתה בפני עדים אינה מקודשת. וכתב שם הלחם משנה דהטור (אהע"ז סי' ל"ב) הביא בשם הרמ"ה ז"ל דשמן את הנייר אם יש בו שוה פרוטה מקודשת. ונסתפק שם הב"י אי איירי שקדשה בנייר בפירוש בתורת כסף, או אפי' שקדשה בתורת שטר, וכתב על זה הלח"מ דאין מקום לספק זה, דבוודאי מיירי אפי' קידשה בתורת שטר כדמוכח מההיא סוגיא דמס' קידושין (דף מ"ח ע"א) דמוקמינן שם פלוגתת ר' מאיר ור' אלעזר ורבנן בכתבו לשמה ושלא מדעתה, ורבנן סוברים שם דשמן את הנייר, והתם ע"כ איירי בקדשה בשטר, ואעפ"כ אמרו רבנן דשמן את הנייר, הרי מוכח דגם בקדשה בתורת שטר שמין את הנייר, עיי"ש, וכ"כ בב"ש סי' ל"ב סק"ה עיי"ש, (ועי' באה"ט אהע"ז סי' כ"ח סקכ"ה). וכן מבואר בספר המקנה בריש מס' קידושין, שכ' כל שיש בו שוה פרוטה אפי' אם מקדשה בתורת שטר היא מקודשת מדין כסף, שכן משמע בדף מ"ח דאף שמקדשה בתורת שטר אפ"ה אם יש בנייר שו"פ מקודשת מדין כסף, יעוי"ש. וכן הוא בחידושי הרמב"ן בקידושין דף מ"ח, שכתב, ומכאן אתה למד לכל מי שמקדש בשטר והוא פסול, שאם הנייר שוה פרוטה מקודשת, עכ"ל.

והנה מדלא סיים הרמב"ם בסוף דבריו, דשמן את הנייר ואם יש בו שוה פרוטה מקודשת, לכאורה מוכח דס"ל דלא מהני שומת הנייר, כיון דנחית אדעתא לקדשה בשטר ולא בכסף, וכן דקדק השער המלך בסוף פ"ה מהל' אישות ובס' אור שמח בפ"ג מהל' אישות ה"ד, וצריך ביאור מדוע לא יפסוק הרמב"ם בזה כרבנן.

אמנם יובן כשנקדים להציע דברי הגמרא שם. התקדשי לי בשטר, ר' מאיר אומר אינה מקודשת, ור' אלעזר אומר מקודשת, וחכמים אומרים שמין את הנייר אם יש בו שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת. ומוקי שם ר' נחמן בר יצחק פלוגתתן בשטר שאין עליו עדים, ואח"כ מוקי הגמ' פלוגתתן בשטר שכתבו שלא לשמה או שלא מדעתה. ובאבני מילואים בס' ל"ב סק"ה הביא מה שכ' התוס' רי"ד בשם מפרש א', דאוקימתא דרנב"י מיירי בשטר חוב של אחרים ולא בשטר אירוסין. וכ' שם האבנ"מ בהסבד הדבר, מדוע הצריך רנב"י לפרש דוקא בשט"ח ולא בשטר אירוסין, דרנב"י ס"ל דהיכא דמקדשה בשטר אירוסין ונמצא פסול לא מהני לרבנן שומת הנייר כיון דאינה מקדשה כלל בתורת כסף רק בתורת שטר, מש"ה צריך לאוקמא בשט"ח דהו"ל תורת כסף, ובתר הכי דמפרש פלוגתתייהו בשטר אירוסין, עכצ"ל שלבסוף סבר הגמ' דלרבנן מהני שומת הנייר אפי' היכא דמקדשה בתורת שטר, יעוי"ש. וכתב בספר דרך המלך על הרמב"ם (להגאון מוה"ר דוב בעריש הכהן רפאפורט אבד"ק ראווא) בפ"ג ה"ד מהל'

אישות, ריש לומר הסבר על אוקימתא בתרייתא בנמ' דמהני שומת הנייר אפי' כשמקדשה בתורת שטר, עפי"ד הראשונים שכתבו דברעת אחרת מקנה מהני הקנין אפי' בלא נתכוין לקנות בקנין זה. ובשו"ת דעק"א סי' ל"ז האריך בסברא זו לקיימה, והוסיף דאף שלא נתכוונו שניהם לקנין זה, מהני דעת אחרת מקנה, יעוי"ש. (וכן כ' בשו"ת דברי חיים ח"א חו"מ סי' ל"ב, עיי"ש). וא"כ ה"נ לנבי קידושין י"ל דהאשה היא הדעת אחרת שמקנית את עצמה, ומשו"ה מהני הקנין גם בלא כוונה. ואף דכתב הר"ן בנדרים (דף ל' ע"א) דאשה אינה מקנית עצמה לבעלה דק מפקדת את עצמה, ומסביר שם הטעם דכיון שהתורה אמרה כי יקח איש אשה, ולא כתיב כי תלקח אשה לאיש, לאו כל הימנה שתכנים עצמה לרשות הבעל, אלא מכיון שהיא מסכמת לקדושי האיש, היא מבטלת דעתה ורצונה ומשווי נפשה אצל הבעל כדבר של הפקר, והבעל מכניסה לרשותו. ולפי"ז לכאורה לא הוי האשה דעת אחרת מקנית, שהרי אינה מכנסת עצמה לרשות הבעל, דק שמימה את עצמה כדבר של הפקר, אך כבר כתב האבני מילואים בסי' מ"ג סק"ב, דלפי מש"כ במשנה למלך בפכ"ט מהל' מכירה, דלדעת רש"י ונמוק"י (בב"מ דף י"ב) הפקר חשוב דעת אחרת מקנה, מחמת דעת המפקיד, אתי שפיר בקידושין, דהאשה חשובה דעת אחרת מקנית, עיי"ש. אבל הביא שם בדרך המלך דבשו"ת הרי"ם חאהע"ז סי' כ"ג (ר"ה טוב) דחה דברי האבנ"מ, וכ' דנהי דהפקר חשוב דעת אחרת מקנה אותו, מ"מ כיון שאין הקיחה מועלת דק מכח האשה, דהיינו שהיא הרעת אחרת המקנית, הוי בכלל כי תלקח אשה לאיש ולא מהני וכדברי הר"ן, עיי"ש.

ובאמת ענין זה, אי מהני מה שהאשה מפקדת את עצמה להיות חשוב כדעת אחרת מקנה ויועיל הקידושין, או דנימא דהוי בכלל כי תלקח אשה לאיש ולא מהני, נמצא בספרי הפוסקים מבוכה בזה. — בשו"ת חתם סופר חאהע"ז ח"א סי' ק"ו (ר"ה אלא לפ"ז) כתב, דבקידושין מהני דעת אחרת מקנה ולא הוי בכלל כי תקח עיי"ש, הרי דס"ל כדברי האבנ"מ הנ"ל, אמנם הרבה מן האחרונים כתבו כדברי הרי"ם, עיין בשו"ת תפארת צבי (על אהע"ז) סי' ק"ד, ובשו"ת תועפת דאם חחו"מ סי' כ"ז (בסופו), וחאהע"ז סי' ל"ד בר"ה ומ"מ יפה, ובשו"ת אורחין תליתאי ריש סי' קנ"א בשם הגאון ר' מאיר אריק, ובשו"ת שנות חיים תשובה רפ"ז בר"ה ומה שביקש, ובשו"ת בית יצחק חיו"ד ח"ב סי' פ"ד אות ג', ובשו"ת אבני צדק בסוף חאהע"ז בחידושי עמ"ס קידושין דף ב' בר"ה ונס בנו"ב, ובס' אמרי בינה חלק חו"מ דיני נביית חוב סי' כ"ט אות ו' ר"ה ואני. (ועיין עוד בספר המכריע ח"ג סי' ט"ו אות ב', ובשו"ת שואל ומשיב מהר"ק ח"ב סוף סי' ק"ב, ובמהרורא ר' ח"ב סי' כ"ז, ובמהרורא ה' סי' ס"ה בר"ה והנה הפריז, ובספר ציונים לתורה כלל ל"ט דף ס' טור ב').

ואפשר לומר דענין זה אם מהני דעת האשה בקידושין להיות חשוב דעת אחרת מקנה, בדליכא כוונת הקנין, תלוי בטעם הדבר דמהני דעת אחרת מקנה. דהנה בקצוה"ח הביא כמה פעמים את שי' ראשונים הנ"ל דברעת אחרת מקנה מהני אפי' בלא כוונת הקנין, הן אם החסרון הוא מחמת שהקונה קטן הוא ולא בר כוונה הוא, הן אם הוא גדול ולא נתכוון לקנות, וכגון שסבור שהוא שלו,

(יעויין בקצוה"ח בס' רל"ה סק"ד, בס' רמ"ג סק"ז, ובס' ער"ה סק"ר). וכתב שיש בזה מחלוקת בין הראשונים, דהנה שיטה זו דברעת אחרת מקנה מהני בלא כוונת הקנין, נזכרה בתוס' במס' גיטין דף ס"ד ע"ב ד"ה שאני, ובנמוק"י בשם הראב"ד במס' ב"ב (דף מ"א), וכ' בשו"ת מהרי"ט חחו"מ סי' כ"א שגם הרמב"ם סבירא ל' הכי, מדכתב בפכ"ט מהל' מכירה הי"א וז"ל, יראה לי שקטן שקנה קרקע ונתן דמים והחזיק בקרקע תעמוד בידו אע"פ שאין ממכרו בקרקע כלום שהקטן כמי שאינו בפנינו הוא וזכין לאדם שלא בפניו, עכ"ל. וכתב המהרי"ט שהוא מטעם דעת אחרת מקנה אותו. אמנם הקצוה"ח מבאר שם, וסברת הרמב"ם אינה משום דרעת אחרת מהני עבור הקונה וכמ"ש המהרי"ט, דק הא רזוכה קטן כשרעת אחרת מקנה אותו, היא גופה מדין זכי', דזכין לקטן, (וכמ"ש הה"מ שם), שהנותן שהוא הגדול זוכה לו, ואע"ג דבעלמא אין אדם זוכה בשלו עבור חברו, אלא צריך לזכות על ידי אחר, מ"מ היכא שהקטן עושה מעשה הקנין דק שהוא מחוסר כוונת הקנין מחמת שאין לו דעת, מהני דעת אחרת מקנה מצד זכי', שהנותן בעצמו זוכה לו שלא בפניו, והוא הדין בגדול כשעושה מעשה הקנין ואינו מתכוין לקנות (כגון שסובר שהוא שלו) מהני דעת הנותן מצד זכי' שהמקנה זוכה לו את השדה או את החפץ. ושיטת התוס' והראב"ד היא, דרעת אחרת מקנה אינו מצד זכי' שרעת האחרת הוא המזכה בערו, דבאמת המקבל זוכה בעצמו על ידי מעשה הקנין, רק שאין צריך כוונת הקונה בדרעת אחרת מקנה, עיי"ש היטב בדבריו בס' רל"ה, ובס' רמ"ג, ובס' ער"ה*).

ולפי"ז י"ל דתינח לשי' התוס' ושאר פוסקים דברעת אחרת מקנה אותו, עושה הקונה עיקר הקנין, רק שאין צורך בכוונתו מחמת דעת אחרת המקנה, א"כ הכא בקידושין לא נעשה הקנין על ידי האשה, כי אם על ידי המקדש, וממילא אין זה בכלל לא תלקח, ושפיר צרכו דברי האבנ"מ הנ"ל. אבל לשי' הרמב"ם שהוא מטעם זכי', מסתבר יותר לומר כרברי הרי"ם ושאר אחרונים הנ"ל החולקים על האבנ"מ מילואים וסוברים דהוי בכלל כי תלקח אשה לאיש, שהרי האשה מסייעת ממש בעצם הקנין, כי היא זוכית בערו, כמבואר לעיל, ולכן לא מהני. ומוכן מאליו, שדבר האמור הוא לאו דוקא בקטן דלאו בר כוונה הוא כלל, רק הוא הדין בגדול שקידש שלא בכוונה, תלוי ג"כ בשתי סברות הנ"ל.

ומעתה מבואר היטב דברי הרמב"ם הנ"ל, די"ל דאזיל לשיטתי, דכיון שסובר בפכ"ט מהל' מכירה דרעת אחרת מקנה מהני מטעם זכי', כנ"ל בשם הה"מ והקצוה"ח, שוב אי אפשר לומר דשמן את הנייר ואם הוא שוה פרוטה מקודשת, שהרי לא ה' כאן כוונת הקנין לכסף, ראה נתכוון לקדשה בתורת שטר, ורעת אחרת מקנה לא מהני בקידושין, דלהרמב"ם שהוא מטעם זכי' הוי בכלל כי תלקח כמבואר לעיל, ומשו"ה שפיר השמיט הרמב"ם רין זה, וא"ש.

(*) יש להעיר בענין זה, כי הגאון בעל חת"ם צ"ל לכאורה סותר רבריו מתשובותיו לחידושי, כי בחידושי חת"ם עמ"ס עבודה זרה דף ע"א ע"א ד"ה ודברים הללו, השיג על הקצוה"ח בס' ער"ה שכ' דרעת אחרת מקנה מהני מטעם זכי', וכ' דברים הללו אין להם שחר, עיי"ש, ואילו בתשובותיו בחלק יו"ד סי' שיי"ז ד"ה ובנידון, כתב דיפה כ' הגאון קצה"ח בס' ער"ה, עיי"ש.

בענין קידושין בע"כ

שמואל אייזענבאך

תלמיד במתיבתא עץ חיים רבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

(א) במס' קידושין דף ב' ע"ב, וניתני האיש קונה ומקנה משום דאיכא מיתת הבעל דלאו איהו קא מקנה מן שמיא הוא דמקני לה, ואב"א אי תני קונה הו"א אפי' בע"כ תני האשה ניקנית דמדעתה אין שלא מדעתה לא, ע"כ. ויש בזה שני פירושים של רש"י, א' רש"י ביכמות דף י"ט ע"ב, דכתיב והלכה והיתה לאיש אחר, מדעתה משמע, והב' ברש"י לקמן דף מ"ד ע"א, דבעינן דעת המקנה. והריטב"א כתב משום דקידושין לישנא דהקדש הוא ופשיטא דמילתא שאין אדם מקריש ממון חבירו בע"כ, ועיין ברשב"א שהקשה היכי ס"ד דניקנית בע"כ היכי מצינו מקנה בע"כ, ותיירץ דאיכא למימר תלוה וזבין זבוני' זכוני' ותלוה וקריש קדושיו קדושין ראגב אונסה גמרה ומקנה נפשה כאמימר דאית לי' הכי במס' ב"ב מ"ח ע"ב, וקי"ל כמד בר רב אשי דאמר התם ראשה אינה מקודשת רהוא עשה שלא כהוגן, עכ"ל.

והנה הרמב"ם כתב (אישות פ"ד הל' א') אין האשה מתקדשת אלא לדצונה והמקדש בע"כ אינה מקודשת אבל האיש שאנסוהו עד שקירש בע"כ הרי זו מקודשת, עכ"ל. והקשו המהרי"ט והעצמות יוסף על הרמב"ם, למה לא כתב דהמקדש אשה בע"כ אפי' אי אמרה רוצה אני אינה מקודשת, ומן הראוי שהרמב"ם ישמיענו חידוש זה, ולא יתכן בו שום ישוב עם דברי המ"מ ז"ל, עכ"ל. וליכא למימר דבאמרה רוצה אני מקודשת, רהא לפי הטעם רהוא עשה שלא כהוגן והוא מטעם דרבנן הפקיעו הקידושין כמבואר שם בב"ב אין חילוק אי אמרה, דסוף סוף הוא עשה שלא כהוגן.

והנראה ליישב קושייתם, רהנה הראב"ד השיג על הא דכתב הרמב"ם אבל האיש שאנסוהו עד שקירש בע"כ הרי זו מקודשת, והשיג על זה וכתב, והוא שאמר רוצה אני. וכתב על זה הרב המגיר, ואני אומר שהרי זו כמו מכר באונס שהמכר קיים כמבואר בפרק העשירי מהלכות מכירה, וכ"ש כאן שהוא קונה אע"פ שהוא באונס שקנינו קנין, ולא ראיתי שהצריך שם הראב"א ז"ל שיאמר רוצה אני. והלח"מ שם הקשה על המ"מ, רבב"ק דף ס"ב אמרינן חמסן ריהיב רמי, ומקשה אי ריהיב רמי חמסן קרית לי' הא תלוהו וזבין זבוני' זבינא, ומשני הא דאמר רוצה אני הא רלא אמר רוצה אני. ועוד שדברי הרב המגיר סותרין זא"ז, רכאן כתב דבמכר לא בעינן שיאמר רוצה אני, ובפ"א מהל' גזלה הל' ט' גבי החומר עברו כתב דבעינן דוקא שיאמר רוצה אני. ועוד תמה שם, דמאי מקשה בש"ס בב"ק אי ריהיב רמי חמסן קרית לי' הא תלוהו וזבין זבוני' זבינא, דמה בכך דזבני' זבינא מ"מ עבירה היא בירו וחמסן הוא, וכן הקשה הנתח"מ ס' ר"ה סק"א. ותיירץ הנתח"מ שם דאם אנסוהו באונס הגוף או באונס ממון כרי למכור ובההוא הנאה שנפטר מאונס במכירה זו אמרינן אגב אונסא גמר ומקנה וכיון דאמר חז"ל דאומדנא רמוכח הוא דגמר ומקנה שוב אין צריך לאמירתו רהא אנן

סחרי דגמר ומקנה רכל היכא דאיכא אומדנא דמוכח הווין דברים שכלב ג"כ דברים כמ"ש הרשב"א בקידושין דף נ', ואפי' להתיר אשת איש מתירין מכח אומדנא זו דאגב אונסא גמר ומגרש, משא"כ בחמסן שלא אנסו בשום אונס דק שחטף החפץ ונתן דמיו לא שייך לומר אגב אונס גמר ומקנה, דהא לא נפטר משום אונס, לכך צריך שיאמר רוצה אני בפירוש, עכת"ד ע"ש.

ולפ"ז לא קשה כלל קושית העצמות יוסף והמהרי"ט על הרמב"ם, דכיון דכתב המקדש אשה בע"כ אינה מקודשת הוי כאילו כתב דאפי' אי אמרה רוצה אני ג"כ אינה מקודשת, דהא תלוה וקריש הוי אומדנא דמוכח דאגב אונסא גמדה ומקני, והוי כאמרה רוצה אני, ודו"ק.

(ב) עוד הקשה שם בלח"מ על הרמב"ם למה בקרבן ובגיטי נשים הוצרך לומר רוצה אני, ותירץ דיש לחלק בין איסור לממון, דדוקא היכא דהוא מקבל ממון אז אמרינן דאגב אונסא וזווי גמר ומקנה אפי' בלא אמר רוצה אני, משא"כ באיסור, ע"ש. אמנם לכאורה צריכים להבין הא דמחלק בין ממון לאיסור, דכמו דאמרינן דאגב אונסא וזווי גמר ומקנה, ה"נ י"ל גבי קרבן וגיטי נשים דאגב אונסא וניחא לי' דתהוי לי' כפרה או משום דמצוה לשמוע דברי חכמים גמר ומביא את קרבנו לרצונו, (וכ"כ הרשב"א לקמן דף נ' דהכפרה הוי כמו זווי רמכד), וכן בגיטי נשים נימא אגב אונסא ומצוה לשמוע דברי חכמים גמר ונתן לרצונו אפי' בלא אמר רוצה אני.

ותנלענ"ד ליישב קושייתו, דלכאורה תמוה הא דאיתא בגמ' בבא בתרא דף מ"ח דקרבן שאני דניחא לי' דתהוי לי' כפרה, הא הוא אומר להדיא דאין רצונו להביא קרבן ואין לו צורך בכפרה, דבשלמא בתלוה וזבין לא שייך לומר דאין רצונו בהכסף אלא רצונו ה' יותד בהחפץ שלו, ולכן שייך לומר דאגב אונסא וזווי גמר ומקנה משא"כ כשהוא אומר להדיא שאין רצונו בכפרה מאי שייך לומר דניחא לי' בכפרה. אמנם הביאור הוא כמ"ש הרמב"ם בהל' גירושין (פ"ב הל' כ') וז"ל, מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש אשתו ולא רצה לגרש בית דין מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אונס שאין אומרים אונס אלא למי שנחלץ ונרחק לעשות דבר שאינו מחויב בו מן התורה כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה והוכה עד שיעשה דבר שחייב לעשותו אין זה אונס ממנו אלא הוא אונס עצמו בדעתו הרעה לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו, עכ"ל. אמנם לפמש"כ הרמב"ם דצריכים להכות אותו עד שתשש יצרו, לכאורה צ"ע, דבאמת מהיכן אנו יורעים שכבר תשש יצרו והוא רוצה באמת להביא קרבנו, אלא כיון דאמר רוצה אני אז ידעינן דתשש יצרו, וכן מדויק מלשונו שכתב, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, פי' כגון שהוכה עד שתשש יצרו אז הוא אומר רוצה אני. ואע"פ שכתבו שם התוס' בס"ד דקרבן הוי כמו מכר, י"ל דהרמב"ם ס"ל כמ"ש השט"מ בשם הר"ן, דכפרה הוי כמו תלוה ויהיב, ובס"ד הוי אמינא דרב הונא משה תלוה ויהיב לתלוהו וזבין.

ולפ"ז מבורר היטב החילוק בין קרבן וגיטי נשים, למכירה, רגבי קרבן וגיטי נשים הוצרך לומר רוצה אני דאז ידעינן דתשש יצרו וניחא לי' בכפרה או משום דמצוה לשמוע דברי חכמים ואמירת רוצה אני אינו אלא גילוי דעת שכבר תשש יצרו, משא"כ בתלזה וזבין דאיכא יסורין והוא נותן לו ממון, או אמרינן דאנן סהדי רגמר ומקנה, ולכך אין צריך לומר רוצה אני. — ולפ"ז מדויק הא דכתב הרמב"ם בהל' נערו (פ"א הל' ג') גבי שותה בעציצו וז"ל, רצתה היא ואבי' ולא רצה הוא כופין אותו וכונס עיי"ש. ולא מצריך שם שיאמר רוצה אני, משום דמקבל אשה הוי כמכר כמו שכ' המ"מ בהל' אישות (פ"ד הל' א') דהרמב"ם סובר דמדינא אין חילוק בין תלוהו וזבין לבין תלוהו וקנה עיי"ש, ועמ"ש הרשב"א בריש קידושין דהביא פלוגתא בזה ומסיק דיותר מסתבר ראין חילוק. ולכך אפי' לא אמר רוצה אני איכא אומדנא רמוכח דגמר ברעתו לקדשה לרצונו.

ג) כתב בשו"ע אה"ע (סי' מ"ב ס"א) וז"ל, אבל האיש שאנסוהו ער שיקרש בע"כ הרי זו מקודשת וי"א שאינה מקודשת, וכתב הב"ש דטעמא דהי"א הוא כמ"ש הרמ"א בחו"מ סי' ר"ה בשם בעל העיטור דאנסוהו לקנות לא מהני מדינא עיי"ש, וכ"כ הרשב"א בריש קידושין וז"ל, והאיש שאנסוהו לקדש כתב הרמב"ם קידושיו קידושין והרב בעל העיטור כתב דאין קידושיו קידושין דתלוהו וזבין אמרו אבל תלוהו לקנות לא אמרו ונראין דברי הרמב"ם דאי אנב אונסא גמר וזבין כ"ש גמר וקני, עכ"ל. ועיין באבני מילואים בסי' מ"ב סק"א שהקשה לשיטת הי"א היכא משכחת לה הא דאמרי אונס שותה בעציצו וכופין אותו לכנוס כמ"ש הרמב"ם ז"ל, דכיון דאנסוהו לקדש לא מהני היכא כופין אותו לכנוס, ואין לומר דהא רכופין אותו משום דמצוה לשמוע לדברי חכמים דהא משמע מדברי הפוסקים דהך דמצוה לשמוע דברי חכמים אינו אלא דיחוי בעלמא דלא תירק מיני' תלוהו וזבין אבל לפי מה דקיי"ל תלוהו וזבין מהני טעמא דכופין בגט הוא משום תלוהו וזבין כיון דמחויב לעשות הו"ל כמו מכר וא"כ בדין אונס דכופין לכנוס אע"ג שמחויב לעשות והוי כמו מכר והו"ל תלוהו וקני, ולרעת הי"א לא מהני וצ"ע, עכ"ל.

ופלא על האבנ"מ שכתב דמדברי הפוסקים משמע דהא דאמרו גבי גט דמצוה לשמוע לדברי חכמים אינו אלא דיחוי בעלמא ולא למסקנא, והא דמהני כפי' גבי גט הוא משום דמחויב לעשות כן הוי כמו מכר. הלא מדברי הרמב"ם משמע להדיא דהא דמהני כפי' בגט הוא משום דמצוה לשמוע דברי חכמים דאי מטעם דהוי כמו מכר לא הי' מצריך הרמב"ם שיאמר רוצה אני כמו בתלוהו וזבין דלא מצריך לומר רוצה אני, ולפ"ז אתי שפיר רברי הבעל העיטור דהא דמהני כפי' גבי שותה בעציצו הוא משום דמצוה לשמוע דברי חכמים והיינו דוקא היכא דאמר רוצה אני כמו שכ' הרמב"ם גבי גיטי נשים, כיון דהם סוברים דתלוהו לקנות לא מהני, דדוקא דהרמב"ם אין צריך לומר רוצה אני דהוא סבר ראין נפק"מ בין תלוהו וזבין לתלוהו לקנות.

ד) והנה בחלקת מחוקק שם כתב דטעמא דהי"א דבאנסוהו לקדש אינה מקודשת, רסוברים דגם באיש עשו התקנה להפקיע הקידושין כמו באשה שהוא

עשה שלא כהוגן, אבל מדינא כ"ע מודים דאין חילוק בין האיש הקונה באונס להאשה ניקנית באונס, ע"כ. ותמה על מה שכ' הרמ"א בחו"מ סי' ר"ה דבאנסוהו לקנות אינו קנין והוא מדברי בעל העיטור, משמע דאין חילוק בין קונה למקנה, עי"ש.

והנלענ"ד ליישב קושייתו, דהנה המאירי בסוגיין כתב וז"ל, ואם אנסו את האיש וקרש יראה לי שאע"פ שאמר רוצה אני הואיל ומתוך האונס אמר כן אין קידושיו קידושין ולא עוד אלא אף לדעת האומר בתלו את האשה וקידש שקידושיו קידושין התם היא דשקלא זווי וכל שיש נתינת מעות אנו אומרים אנב אונסי גמר וכו' וי"א שלא הצריכו נתינת מעות לגמר קנין אלא במקום שהמקנה מתחסר כגון במכירת קרקע משא"כ בקידושין, וכיון דיכול לקרש בשטר או אפילו בשו"פ לא חשיב כמחסר ממון, ע"ש. ולפ"ז נוכל ליישב קושית הח"מ, דהרמ"א סובר כשיטת הי"א דבמקום שיש חסרון כיס יש לחלק בין תלוהו וזבין לתלוהו לקנות משום דאיכא חסרון ממון, היינו משום שהוא חפץ יותר בהממון, משא"כ בקידושין דלא מתחסר ממון אין חילוק בין שאנסו את האיש או את האשה.

עולת שבת בשבתו

ויגש

ויגש אליו יהורא וגו'. הנה מה שלא אמר כן תחלה, היינו דידוע אין חבוש מתיר עצמו מבית אסורים, לכך תחלה שאמר הננו עבדים לאדוני וגו', לא הי' יכול לטעון כלל, אך כשאמר יוסף ואתם עלו לשלום אל אביכם, א"כ לא הי' יהורא בכלל חבוש, אז התחיל לטעון, וא"ש.
(הגאון מוה"ר שלמה קלוגר מבראד זצ"ל)

ועתה אל תעצבו וגו' כי למחי' שלחני אלקים לפניכם. י"ל עפ"י המבואר בספה"ק עה"פ כי יברכך ד' אלקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח, דשמחה היא סגולה לפרנסה, ומהאי טעמא סופי תיבות של והיית אך שמח הוא שם חת"ך הממונה על הפרנסה, עכרה"ק. וזהו שאמר להם יוסף, ועתה אל תעצבו, רק אדרבה להיות בשמחה, כי למחי' שלחני אלקים לפניכם, והשמחה היא סגולה לפרנסה.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

ויחי

במדרש, אמר יעקב בשבילך ירדתי למצרים, בשבילך אמרתי אמותה הפעם. והוא תמוה, ותו רמה נתינת טעם הוא שיקברנו בארץ ישראל. ונ"ל, רהנה במדרש איתא רבי חזא ארונא דאתי מחוץ לארץ אמר מאי אהני לי' אחר שמת בחו"ל, והקשה היפ"ת מאי תמיתה רבי, רחלא גם יעקב ויוסף מתו בחו"ל ואפ"ה נתחבטו לקוברם בא"י, ותירץ שני תירוצים, חדא, דשאני יעקב ויוסף דהיו בחיים חיותם בא"י, ועור דלא הי' סיפוק בירם לחזור לא"י בחיים חיותם, משא"כ האי מיתנא מכירו הי' רבי שלא הי' מעולם בא"י, וגם הי' סיפוק בירו לעלות לא"י בחיים חיותו.

ובזה מתורץ מדרש הנ"ל, דאמר יעקב אל נא תקברני במצרים, ובוראי הוא מטעם ראי' במדרש דכל הנקבר בחו"ל שתי מיתות בירו, והיינו צער גלגול מחילות, וגם מטעם רארץ ישראל מכפרת, כדכתיב וכפר אדמתו עמו, אך רמתירא יעקב שיאמר לו יוסף מאי אהני לך קבורת ארץ ישראל, אחר שמת בחו"ל, וכמאמר רבי, ולכך [הצדיק] את עצמו, ראהני קבורת א"י לירי באשר ראיתנהו כי תרי טעמי דיפ"ת הנ"ל, דבשבילך ירדתי ובע"כ, וא"כ הייתי בחיים חיותי בא"י, וגם לא הי' סיפוק בירי לחזור לא"י, וא"ת מאי נ"מ, על זה אמר, בשבילך אמרתי אמותה הפעם, משמע פעם א', משא"כ אם תקברני במצרים יהיו שתי מיתות, וק"ל.

(הגאון מוה"ר ישראל ליפשיץ אבד"ק קליווא זצ"ל²)

שמות

ויקח את בת לוי, ובמדרש, אפשר בת ק"ל שנה היתה וקרי לה בת, והא"ר חמא בר חנינא יוכבד היתה וכו' וקרי לה בת. ויש להקרק מה מקשה למה קרי לה בת, וכי משום שהיתה בת ק"ל שנה לא יקרא לה בת לוי. אך י"ל, רבאמת יל"ד מדוע מזכירה הכתוב כאן רק בתואר בת לוי, ולהלן בפ' וארא כתיב ויקח עמרם את יוכבד דורתו לו לאשה, רק די"ל דהואיל והוא קצת גנאי מה שלקח דורתו שעתידיה התורה לאסור לכך די שנוכר בתורה פעם אחת. והנה נורע אוז"ל דהבא על הערוה ברין שלא תתעבר ותלר, רק עולם כמנהגו נוהג. אמנם אם האשה היא זקנה ואינה ראוי' להתעבר אין עושין נס שתתעבר כיון שהיא מאיסורי ביאה. והנה יוכבד היתה בת ק"ל שנה ואינה ראוי' להתעבר, רק שנעשה נס ונתעברה וילדה, ש"מ שאינה מאיסורי ביאה הואיל והי' קורם מתן תורה ולא נאמר רק אשת איש. ולפי"ז א"ש דברי המדרש, שמקשה אפשר בת ק"ל שנה ואעפ"כ הולידה, אע"כ מוכח שלא היתה מאיסורי ביאה, דאל"כ לא הי' נעשה נס שתוליד, וא"כ מדוע קרי לה בת לוי ולא כתיב בפירושו ויקח את יוכבד דורתו.

(הגאון מוה"ר נפתלי הירץ אשכנזי אבד"ק לבוב זצ"ל³)

(2) הועתק מכת"ק המונח בגנזי ידידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנטווערפן. תשואח"ח לו.

(3) חובא בורע אברהם על מדרש רבה בפ' שמות, בשמו.

וארא

העתיירו אל ה' וגו' ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי וגו'. לכאורה אינו מובן מדוע בצפרדעים ובערוב לא אמר כצאתי את העיר, עיין רמב"ן מ"ש בזה. ולדעתי נראה לפמ"ש רז"ל דלא ה' רוצה להתפלל בתוך העיר לפי שהיא מלאה גלולים, והנה בתרומת הדשן סי' ו' כתב דאם יש חשש שמא יפסיקו עובדי דרכים בשדה מוטב להתפלל בעיר עיי"ש ובא"ח סי' צ"ד. א"כ קשה לכאורה מדוע אמר משה כצאתי את העיר, דה' לו להתפלל במלון במקום פנוי, וצ"ל דחשש בשדה אינו זולת שמא יכלבלחו, וכל זה כשמרבה בתפלה, משא"כ בתפילה קצרה. ועל כן אמר אפרש את כפי, ולא והערתתי, והיינו דלא יתמהמה בתפלתו, ומכיון דליכא חשש בילבול, מוטב להתפלל בשדה, ועל כן אמר כצאתי את העיר, משא"כ בצפרדעים אמר והערתתי, תו מוטב להתפלל בעיר וכנ"ל, וא"ש לנכון.

(הגאון מוה"ר שמואל שמעלקא טויכש אבד"ק יאס זצ"ל)

תעודות וסמיכות

פה.

באתי בלב שלם ובנפש חפיצה להעיר על המביא כתב זה ה"ה הבחור חשוב מופלא ומופלג בתורה חרוץ ושנון המתמיד ומושלם כהר"ר ליב שי' בן היקר והנעלה כ"ה זנוויל זעליג מק"ק ראוויטש כי הוא היה לומד במחיצתי שני שנים וראיתי בו שהוא איש מצליח ברוך ד' בהכנת דברי גמ' ותוספת והפוסקים על דרך האמת ולא ה' יושב ובשל אף רגע אחד מדברי גמ' ופוסקים, כי זה כל תשוקתו, ולא השגיח להתמיד על לשונות ומכתבים של עכו"ם כמו שראינו בעו"ה מהבחורים בדורותינו ובפרטות בקהלתנו כאן ק"ק ברעסלא, וכמות בחור הנ"ל ירבה בחורים בישראל, וגם חרד להתפלל מלה במלה כראוי וכנכון, לכן מן הראוי לכבדו לקרותו בשם החבר ר' ליב, ואפצה כי יתגבר עוד בדרך הישר ויהי בעזר ד' אליו אדם חשוב.

כה דברי המדבר לכבוד התורה והמצוה פה ברעסלא. היום יום ג' תמוז תקפ"ט לפ"ק.

חק' יעקב יהודא ליב*) ב"מ פלק זצ"ל
שה' אבדק"ק ד"פ [דיהרנפורט]
ולע"ע יושב כאן בעיר הנ"ל

(4) הועתק מכת"ק המונח ברשות הרב המפורסם וכו' מוה"ר יואל אשכנזי שליט"א אבד"ק יאס. יאריך ימיו בשוב ושנותיו בנעימים.

(*) הגאון מוה"ר יעקב יהודא ליב פאלק הוא בנו של מו"ה יהושע פאלק, וחתנו של הג"ר יהודא ליב נומבורג אבד"ק ראויטש (חתנו של הגאון בעל בית מאיר זצ"ל). שמש כאבד"ק דיהרנפורט ואח"כ כדומו"ץ בק"ק ברעסלא. נלב"ע ביום א' דר"ח תמוז שנת תקצ"ח לפ"ק, ומנ"כ בעיר ברעסלא. — הועתק מכת"ק המונח באוסף של ידידנו הנכבד הרבני החסיד הנגיד המהולל מו"ה שאול הוטמערער נ"י מאנטוורפן.

פ.ט.

בעזה"י.

מכתב תפארת

זאת אומרת, תנו הנזר והעטרת, בראש החתן ה"ה הבחור המופלג
חרון ושנון, זית רענן יפ"ת כמר פנחס בן יידינו הרב המופלג
החריף והבקי הנגיד המפואר מו"ה ישראל שאמראטה נ"י.

בר חכים דחכימא טובא, בהויות דאבוי ורבא, ברא כרעא דאבא, בר
ישראל"ל בר לכב דיהוב לבי' לאורייתא חביבה, ואכיל בשרא דתורא אפתורא
דהבא, בדבוק חברים מקשיבים תלמידי דר' עקיב"א¹, דדריש לרבות ת"ח איש
תם יושב אהל עבדו לי' רבנן יומא טבא, לענף עץ אבות דחזי למעבד אילנא רבא,
כר יאבה ויעלה מעלה מעלה שליכה בתר שליכה, כפרצידא דמיא דמי האי צורבא,
ממתנה נחליאל ביומא דהלולי' עם בת גילי', בת נדיב הנגיד מו"ה קלמן וויינבערג
נ"י שבחוהו רבנן לדנציב"א, ע"ץ החיים הוא למחזיק ולמעבד תמכין לאורייתא
סמיכה לשיבה, אמרו לפעלא טבא, דין חלק טב מכל כספא ודהבא, ואנא נפשי
כתבי יהבית להוסיף את הדא על שמי' דהחתן ולעטרי' בעטרוהי דחכימין ודין
הניין לי' לקראו בקריאה של חיבה בשם מורנו ר' פנחס בן מורנו ר' ישראל, זה
שמו לעולם לעלות מעלה מעלה לתורה ולגדולה, מי שברך את האבות יברך את
הבנים החתן והכלה, בדור ישרים לשם ולתפארת ולתהלה.

הכ"ר השמח בשמחת בני ציון המצויינים בהלכה, חותם בברכה, פה ק"ק
קראקא יום ה' יו"ד סיון ירח שנתן בו תורה לישראל שנת תרכ"ז לפ"ק.
הק' שמעון בהגמהרמ"ם זצ"ל²

(1) כנראה שכוונתו על חתנו הג"ר עקיבא קארניטצער שהי' אח"כ אבד"ק קראקא
זצ"ל.

(2) הוא הגאון מוה"ר שמעון סופר אבד"ק קראקא זצ"ל. — הועתק מכתיו"ק המונח
באוסף שווארדאן בירושלים.

לשאלת רבים

יש להשיג אצלינו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.
המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך
כרך ד', ה', ו', ז', ח', — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומהודרת
כראוי לכבוד התורה.

הנהלת המערכת

תמיהות וישובים

ישוב לדברי הרמב"ם, והערה בדברי הפני יהושע

כתב הרמב"ם פ"ג מהל' עבדים הי"ג, מפי השמועה למדו שאין האשה נרצעת וכן יראה מענין הכתוב שהרי אומר בנרצע אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני, ע"כ. ובס' שם אהרן קידושין דף ט"ז כ' להפליא, למה לו להמציא טעם מלבו, ובש"ס אמרו, העבד ולא אמה. ולק"מ, דבמה שכתב הרמב"ם, מפי השמועה למדו, כוון לדרש הנ"ל, וע"ז בא רבינו לחזק הדבר, דכן יראה מענין הכתוב. ובשל שם אהרן שינה לשון רבינו על כן הוקשה לו ע"ש. וכן דרכו של רבינו כידוע, עמש"כ בפ"א מחובל ה"ה, ועלח"מ פ"א ממלכים ה"ב.

הפני יהושע בקידושין ריש דף מ"ח תמה על הרמב"ם ז"ל בחידושו ל"ב שהקשה על שיטת הסוברים דקנין שטרות מדרבנן מההיא דשמעתין, ואמאי לא קשיא ל' ה"ה דמעמר שלשתן דוראי איירי מקידושין דרבנן, עי"ש. הנה בקרית ספר (פ"ו מהל' מכירה) כתב דנראה דמעמר שלשתן הוי מראורייתא, ובפרק ט"ז ממלוה הביא ראי' לזה, אך בפ"ה מאישות תביר' לנזו"ז, (וע"ע בהוספה לחשרת מים לגיטין), ומלשון הרמב"ם פ"ו ממכירה ה"ה, יל"ע. ומוכן דלהקריט ספר ל"ק קו' הפנ"י על הרמב"ם. — שוב ראיתי להרמ"ה פ' מי שמת סי' פ"ג שכ' דמעמר שלשתן קנו לממונא מה"ת, והערוך השלחן סי' קכ"ו סק"ז תמה דמעמר שלשתן אינו אלא תקנת חכמים, ואשתמיטת' דברי הקרית ספר הנו'. (הרב הגאון מוה"ר חיים דוב גראס אבד"ק פעטריווא ז"ל*)

פליאה בדברי הפני יהושע

במס' קידושין דף ג' ע"ב איתא, מה יבמה שאינה יוצאה בנט יוצאה בחליצה, זו (אשת איש) שיוצאה בנט אינו רין שיוצאה בחליצה. וכתב שם הפנ"י וז"ל, וקשיא לי דאיכא למיפרך מה ליבמה שהיא איסור לאו משא"כ אשת איש דאיסור מיתה, עי"ש שנשאר בצ"ע. ולפלא שלא ראה דברי התוס' להלן דף י"ד ע"א בר"ה ותהא אשת איש, שחקשו קושיא זו, וכתבו שם תירוצ' ע"ז. (ועוד יש להעיר, דמה שרצה הפנ"י לתרץ דהק"ו הוא חליצה מנט, כבר כתב המהרש"א שם בתוס' לתרץ כן, עיי"ש).

חיים יונה באמואלשפינער

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאכוב

גדוקלין, ניו יארק

(*) ב' הערות הללו רשם בהערותיו על ספר הרמב"ם, והגיע אלינו מאת ירדנו האב"ד היקר החשוב והנעלה בנש"ק מו"ה משה העשיל שטערנהעלל נ"י. טוב עין הוא יבורך.

פאקסימיליא מבתי"ק הגאון מוה"ר אליעזר ליפמאן הלוי אבד"ק ציליך זצ"ל
הנדפס לעיל עמוד י'.

ואלה יעמדו על הכרחה

ברכת מזל טוב

להרב אברהם הכהן שלאף נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון בלונדון
להולדת הבן

להאברך היקר ר' אברהם ווייסבראד נ"י מטאראנסא להולדת הבן
להאברך היקר ר' אברהם חיים שניצער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' אברהם שבתי עבקר ציטראנענבוים נ"י מאנטווערפן להולדת
הבן

להאברך היקר ר' אלי' ליפשיץ נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה דוד יצחק דאנקאנא נ"י מטאראנסא להולדת הנכד
להנה"ח מו"ה דוד רובין נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להנה"ח מו"ה חיים שניצער נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להאברך היקר ר' חיים לויפער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' חיים שמואל ציונער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יוסף עוזר בארבער נ"י מבני ברק להולדת הבן
להאברך היקר ר' יחזקאל העסקעל נ"י מקרית באבוב להולדת הבן
להאברך היקר כנש"ק ר' יונה באראן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יעקב אפרים פישל בייגעל נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה יצחק זאב הכהן ראזענגארטען נ"י להולדת הנכד
להאברך היקר ר' מרדכי לוטערמאן נ"י מקרית באבוב להולדת הבן
להאברך היקר ר' משה דוד פיללער נ"י להולדת הבן
להרב נחום מאיר גערעאן נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון להולדת הנכד
להאברך היקר ר' נתנאל גרשון הכהן קליין נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' צבי יוסף דוד דעמביצער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' שאול אייזען נ"י להולדת הבן
להרב מו"ה שלום אליעזר ליפשיץ שליט"א נכד כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל הי"ד
להולדת הבן

להאברך היקר ר' שלום יוסף גרינפעלד נ"י מטאראנסא להולדת הבן
להאברך היקר ר' שלמה בן ציון עליאם נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' שמעון שמענוביץ נ"י מחיפה להולדת הבן
להאברך היקר ר' שמעון אליעזר קלעצקין נ"י מבני ברק להולדת הבן
יזכו לנדלם לתורה ולחופה ולמעש"ש מתוך נחת והרחבת הדעת לאויש"א.

המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם יוסף וויינגארטען נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' אברהם שלמה מיללער נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' אפרים פישל הכהן באטניק נ"י להולדת הבת
להאברך היקר בנש"ק ר' אשר זעליג אשרי נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' בן ציון דוב הלברשטאם נ"י נכד כ"ק מרן ארמו"ר זצוק"ל
הי"ר להולדת הבת

להאברך היקר ר' בן ציון אלי' שליסעל נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' בן ציון משה חיים יאקאבאוויטש נ"י מטאראנטא להולדת הבת
להאברך היקר ר' דוד שלמה זלמן צוקערמאן נ"י להולדת הבת
להאברך היקר בנש"ק ר' חיים ברוך רובין נ"י מלאס-אנושעלעס להולדת הבת
להאברך היקר ר' חנן טאמלין נ"י מטאראנטא להולדת הבת
להאברך היקר ר' יעקב יצחק גערמאן נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' יעקב ראסקאל נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' יצחק דוב דאוידאוויטש נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' יצחק מאיר הכהן גראדזינסקי נ"י מקרית באבוב להולדת הבת
להאברך היקר ר' ישעי' אליעזר מיללער נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' לייבל פורסט נ"י מלונדון להולדת הבת
להנה"ח מו"ה מאיר יעקב הכהן ראזענאארטען נ"י מבני ברק להולדת הנכרות
להנה"ח מו"ה משה שאול אמענט נ"י מבני ברק להולדת הנכרה
להאברך היקר ר' משה חיימפעלד נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' משה אליעזר גריפעל נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' צבי גליק נ"י להולדת הבת
להרב שלום קעספלער נ"י סגן מנהל רישיבת באבוב בני ציון להולדת הבת
להאברך היקר ר' שמואל זיינוויל שארף נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' שמעון משה וואקסמאן נ"י להולדת הבת
יזכו לגדלן לבע"ת ולחופה ולמעש"ט ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"י.ר.

המערכת

ברכת מזל טוב

להרב מו"ה אהרן דוד טווערסקי שליט"א נכד כ"ק מרן ארמו"ר זצוק"ל הי"ר
לנישואי בתו תחי'
להרב אהרן הלוי אייזענבערג נ"י מנהל התלמוד תורה בקרית באבוב לנישואי
בתו תחי'

להנה"ח מו"ה חיים בן ציון ריגלער נ"י לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה יהודה ארי' ציזעל נ"י מבני ברק לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה ישכר קאננער נ"י מבני ברק לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה משה חיים מיללער נ"י לנישואי בתו תחי'

להרב מו"ה נתן לאנדמאן שליט"א רב בחולון לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה פנחס באקאן נ"י לנישואי נכדתו תחי'
להנה"ח מו"ה שמואל הכהן ראזענגארטען נ"י לנישואי נכדתו תחי'
להנה"ח בנש"ק מו"ה שמואל שמעלקא יעקב אלעזר קופפערמאן נ"י לנישואי
בתו תחי'

להרב המפורסם וכו' מוה"ר שמואל עקיבא יפה-שלעזינגער אבד"ק שטראסבורק
לנישואי בתו תחי'

להאב"ד היקר ר' אברהם אליהו אליעזר הלברשטאם נ"י ממאנסי נכר כ"ק מרן
ארמו"ר זצוק"ל הי"ד לנישואיו

להאב"ד היקר ר' בן ציון חיים סטעמפל נ"י מלונדון נכר כ"ק מרן ארמו"ר
זצוק"ל הי"ד לנישואיו

להאב"ד היקר ר' יוחנן פאללמאן נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו

להאב"ד היקר ר' יעקב דוד פריעדמאן נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו

להאב"ד היקר ר' מאיר יוסף חיים האשעל נ"י מבני ברק תלמיד ישיבתנו בקרית
באבוב לנישואיו

להאב"ד היקר ר' משה דוד קליין נ"י תלמיד ישיבתנו בקרית באבוב לנישואיו

להאב"ד היקר ר' משה יהודה הלוי פאזנער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו

להאב"ד היקר ר' שלום פורסט נ"י מלונדון תלמיד ישיבתנו בקרית באבוב
לנישואיו

להאב"ד היקר ר' שמואל דוד קורץ נ"י מקרית באבוב תלמיד ישיבתנו רשם
לנישואיו

להאב"ד היקר ר' שמחה רובינשטיין נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו

יעזור השי"ת שיוזכו לבנות בית נאמן בישראל על ררך ישראל סכא

מתוך עושר ואושר מזל והרחבת.

המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה אברהם בלויא נ"י מאנטווערפען לאירוסים בנו הב' הח' הנעלה כמר
יששכר חיים נ"י תלמיד ישיבתנו

להנה"ח מו"ה אליעזר ליפא שאול הכהן ווייס נ"י לאירוסים נכדתו תחי'
להרב המפורסם וכו' מוה"ר אלטר יחזקאל הורוויץ שליט"א דומו"ץ דקהל עדת

יראים דווינא לאירוסים בנו נ"י

להנה"ח מו"ה דוד צבי ניימאן נ"י מוויען לאירוסים בתו תחי'
להנה"ח מו"ה חיים שלמה הכהן קעניגסבערג נ"י מבני ברק לאירוסים בנו הב' הח'

הנעלה כמר דוד הכהן נ"י תלמיד ישיבתנו בקרית באבוב

להנה"ח מו"ה יעקב יחזקי' געשטעטנער נ"י מטאראנטא לאירוסים בנו הב' הח'
הנעלה כמר יעקב אליעזר דוב נ"י

להנה"ח מו"ה מאיר הלוי הורוויץ נ"י לאירוסים בנו הב' הח' הנעלה כמר זאב חיים
 נ"י תלמיד ישיבתנו
 להרב מו"ה משה דוד שטיינזארג שליט"א רב דקהל בית אפרים ור"מ
 רמתיבתא עץ חיים רבאבוב לאירוסים בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה משה פרוינטליך נ"י מכני ברק לאירוסים בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה צבי ציטראנענבוים נ"י לאירוסים נכדו נ"י
 להנה"ח מו"ה צבי יהודה געללער נ"י לאירוסים בנו הב' הח' הנעלה כמר שלום
 דוד נ"י תלמיד ישיבתנו
 להנה"ח מו"ה רפאל אלי' דעמביצער נ"י לאירוסים בנו הב' הח' הנעלה כמר
 ישראל משה נ"י תלמיד ישיבתנו
 להנה"ח מו"ה שמואל הירשמאן נ"י מירושלים עיה"ק לאירוסים בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה שמעון ליפא פג"ל נ"י מירושלים עיה"ק לאירוסים בתו תחי'
 להב' החתן הנעלה כמר דוד אלי' ווייספעלד נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסים
 להב' החתן הנעלה כמר ישראל משה קויפטטייל נ"י מירושלים עיה"ק תלמיד
 ישיבתנו בקרית באבוב לאירוסים
 בורא עולם בקנין השלם זה הבנין ערי עד למזל ולברכה לשם ולתפארת.
 המערכת

Photocomposition by

ביר"פ, "שמחה גראפיק"

Simcha-Graphic Associates

Typesetters and Publishers

4914 - 13th Avenue — Brooklyn, N. Y. 11219

Tel. (718) 854-4830

נדפס בדפוס האחים גרויס

Printed in U.S.A. GROSS BROS. Printing Co. Inc.

3125 SUMMIT AVENUE, UNION CITY, NJ 07087

Tel. (201) 865-4606 • (212) 594-7757

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאללער לשנה

בקאנאדע = 20 דאללער לשנה

בעקלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאנד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 20 דאללער לשנה

בדואר אויר 30 דאללער לשנה

From:

KEREM SHLOMO

M.E.CH. of Bobov

1577 48th Street

Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.
U.S. POSTAGE
PAID
Permit No. 285
BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested

Forwarding & Return Postage Guaranteed

(Please send P.S. form 3547)

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש לפלסול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהבחל"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

שנת ה' קונטרס ד'	(צ"ד)	שכט תשמ"ז
------------------	-------	-----------

יוצא לאור ע"י תלמידיו
כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א
1577 48th Street
Brooklyn, New York 11219
Tel. 871-6623

התוכן

מדור אמרי קודש

ר לשבת שירה . . . . . כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

מדור זכרון לראשונים

ז במס' מגילה כ"ה ע"א . . . . . הגאון מוהרא"ש בכרך אבד"ק ווירמייזא זצ"ל
ט לקט ענינים וגימטריאות . . . . . הגאון מוה"ר יעקב מעמדין זצ"ל
יא בדיני כתיבת הגט . . . . . הגאון מוה"ר ברוך רפאפורט אבד"ק פיורדא זצ"ל
יג בענין תיקוני המקוה . . . . . הגה"ק מוה"ר מרדכי רוב מהארנסטיפל זצ"ל
טו הערות על המכילתא . . . . . הגאון מוה"ר מאיר אויערבאך אבד"ק קאליש זצ"ל
יז ב' הערות על מס' ברכות . . . . . הגאון מוה"ר ליפמאן אבד"ק ראזניטוב זצ"ל
יח תשובה בדיני מקואות . . . . . הגאון מוה"ר שלמה ליב טאבאק דיין בסיגעט זצ"ל

מדור אנרות קודש

כ מכתב מהגאון בעל שבט סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל . . . . .
כג מכתב מהגה"ק בעל קדושת יום טוב אבד"ק סיגעט זצ"ל . . . . .

מדור זכרון לאחרונים

כד בענין תענית שובבי"ם . . . . . הג"ר בן ציון בלום אבד"ק אויפאלו ז"ל

מדור פלמול והלכה

כו תשובה בענינים שונים . . . . . גאב"ר ירושלים שליט"א
כח בענין כחו, וגרם מלאכה, ופס"ר . . . . . הרב ישראל רוב הלברשטאם נ"י

מדור תפארת בחורים

לג בדין ערל"ת בתחלת המצוה . . . . . הב' חיים יחזקאל שרגא שארף נ"י

עולת שבת כשכתו

לז ליקוטים יקרים לשבתות ומועדים . . . . . המערכת

מדור תמיחות וישובים

מא הערות קצרות בענינים שונים . . . . .

מדור הנאחכים והנעמים

מא ישוב לקו' הגרעק"א בניטין דף מ"א . . . . . הב' יעקב אייכענשטיין הי"ד

זכור ימות עולם

מב התחדשות של חבדא משניות דק"ק בארשא (שנת תרמ"א לפ"ק). . . . .
מה מכתבים אל המערכת . . . . .
ח צילומי כתבי קודש . . . . .
נ ברכות והודאות . . . . .

כל הזכויות שמורות להמערכת

Copyright © 1987

by Cong. Shaare Zion

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש

לעילוי נשמות

הרבני הנגיד החסיד הנכבד והמפואר

נדיב ושוע

מו"ה אליהו במו"ה משה יעקב שארף ע"ה

נפטר ביום ח' לחודש שבט שנת תשמ"מ לפ"ק

האשה החשובה והנכבדה

מרת שרה בת מו"ה אלכסנדר זיסקינד פרייא ע"ה

נפטרה ביום כ"ו לחודש מנחם-אב שנת תשמ"א לפ"ק

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בניהם,

אשר ישעי' שארף

יהודה ליבוש שארף

שלמה שארף

דוד שארף

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שבת שירה

איתא במדרש רבה פ' וירא (סוף פ' נ"ה) בשכר ב' בקיעות שבקע אברהם אבינו עצי עולה זכה להבקע הים לפני בני ישראל שנא' ויבקע עצי עולה ונאמר להלן ויבקעו המים, ע"כ. והנה מאמר הזה צריך ביאור, שתלה הנס של קריעת ים סוף בשכר בקיעת העצים, ולא על עצם מעשה העקידה שאברהם אבינו קיבל עליו ציווי השי"ת באהבה והי' מוכן לשחוט את בנו יחידו, דמחו המעלותא של בקיעת העצים דייקא, אשר בזכותה זכו בני ישראל לבקיעת הים.

ונקדים לבאר גם דברי המדרש שוחר טוב (תהלים קי"ד) עה"פ היתה יהודה לקדשו, כשהניעו ישראל לים היו עושין מלחמה זה עם זה איזה שבט ירד לים ראשון וכו', ראה הים ישראל עושין מלחמה זה עם זה על קדושת שמו, אמר הים מה אני עומד, מיד ברח שנא' הים ראה וינס, ע"כ. ולכאורה יפלא הלא בני ישראל היו אז במדרגה עליונה מאד שכולם היו מוכנים ומוזמנים למסור נפשם לכבודו ית"ש, וחלילה לחשוב שהי' אז דעתם לרדוף אחרי הכבוד, וא"כ למה נלחמו זה עם זה למי משפט הקדימה ליכנס לתוך הים.

והנראה בזה, על פי מה שכ' בספה"ק נועם אלימלך (כפ' וירא) עה"פ ויאמר יצחק ונו' הנה האש והעצים ואי' השם לעולה, ומדקדק על אומרו האש והעצים בה"א היריעה, הול"ל הנה אש ועצים, ועוד צריך להבין למה הי' לו לאברהם ליקח עצים מביתו ולשאת המשא הזאת דרך שלשת ימים, וכי לא היו עצים בכל הדרך, גם אם נאמר שהי' חושש פן ואולי לא יהי' מצוי עצים בכל הדרך, עכ"פ למה הי' לו לבקע את העצים כאן, הי' לו לבקע אותם במקום שהעלהו לעולה, גם למה אמר יצחק ואי' השם לעולה, הי' לו לומר סתם, ואי' העולה. וכתב לבאר הענין, דהנה הבורא ב"ה וב"ש יתעלה אשר קדשנו במצותיו וצונו לקיים מצותיו, אין צורך לו ית' כלל בעשיית מצותיו, רק שזהו ריח ניחוח לפניו ית' שאמר ונעשה רצונו, והעיקר שיהי' להאדם רצון מלא ושלם בהתלהבות והשתוקקות ושמחה רבה לעשות רצונו יתברך, כי אחר כוונת הלב הן הן הדברים, ולכן אמרו חז"ל (ברכות ו' ע"א) חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, כי העיקר היא כוונת הלב, והאלקים יראה ללב אם היתה כוונתו לשמו ית' בשלימות באהבה ותשוקה, ואז נחשב לו כאילו קיים המצוה בפועל, כי זהו העיקר, וכן להיפוך ח"ו אם יעשה אדם מצוה במעשה לחוד ולא יכוין לבו לשמים בדחילו ורחימו לא פרחת לעילא.

והנה מדרך בני אדם כאשר יעלה על מחשבתם ויתעוררו לעשות איזה מצוה, אזי תחלת המחשבה היא בחשק גדול כל אחד לפי מדרגתו, וצדיק נמור תבער בו אש ד' בהתלהבות עצומה לעשות רצון קונו ב"ה, אך אחרי ההמשכה ועכבה שיתמהמה האדם לעשות המצוה ולגומרה במעשה, נופל האדם מתשוקתו הגדולה

ומתקרב מהתלהבותו שבער בו בתחלה, כי כן הוא טבע חומר האדם, ולכן צריך האדם להודרו מאד להוציא מחשבתו הקרושה מכח אל הפועל. (ועיין בספה"ק קרושת לוי לשבועות, בשם הרמב"ן).

וזאת היתה כוונת אברהם אבינו ע"ה כאשר אמר לו השי"ת קח נא את בנך ונח' והעלהו לעולה, ה' מתחיל לבו לבעור כנחלת אש ושלחבת, וה' מתירא לנפשו פן יפול מן תשוקתו הגדולה ומהאש הגדולה הזאת הבעור בלבו בהתמהמה בדרך שלשת ימים עד שיגיע אל המקום אשר יבחר ד', לכן מיד ויבקע עצי עולה, כדי להתחיל תיכף במעשה בשלחבת ותשוקה הגדולה הזאת שרם תמוט ממנו. וזהו שאמר לו יצחק, הנה האש והעצים בה"א היריעה, כלומר, הלא אני רואה שכבר יש לך האש הגדולה והתלהבות המצוה, וגם כבר עשית מעשה בבקיעת העצים שבקעת מיד בהתלהבות והשתוקקות עצומה, א"כ וא' השם לעולה, ר"ל למה לך לקחת אותי לעולה, רי ה' בשם, מאחר שעיקר רצונו ית' הוא המחשבה קרושה ברצון והתלהבות. ויאמר לו אברהם אלקים יראה לו השם לעולה בני, ר"ל אז יראה השם, כאשר תעשה גם אתה מעשה רב ותעקר עצמך ותפשוט צוארך על גבי המזבח באהבה ותשוקה גדולה, אז תחשב כעולה בני, עכרה"ק.

ומעתה יובנו היטב דברי שני המדרשים הנ"ל, ושניהם עולים בקנה אחד, רהנה בני ישראל בעמרם על שפת הים, היו עם רב ועצום מאד, ששים ריבוא אנשים מכן כ' עד בן ס', לבר מנשים זקנים וטף, וכאשר שמעו את דבר ד' שאמר דבר אל בני ישראל ויסעו, נתעוררו כולם כאחד ותבער בקרבם התלהבות גדולה בלב ונפש חפיצה לקפוץ לתוך גלי הים לקרש שם שמים, אבל מאחר שהיו אוכלסין מרובין, ידעו בנפשם כי זהו בלתי אפשרי שכולם כאחד יכנסו לתוך הים תיכף, ויתעכב הדבר כמה שעות עד שיכנסו כולם, ולכן אותם שעמדו באחרונה, אחזם חיל ורערה פן בהגיע התור להם לקפוץ לתוך הים, אולי על ידי ההמתנה זמן רב, יתקררו מאש התלהבותם ויפלו מתשוקתם הגדולה הזאת שיש להם עכשיו, ועל כן התחילו השבטים להלחם זה עם זה מי ירר בראשונה, ולא ה' בה ענין בקשת כבוד כלל הם מלהזכיר, רק כל אחד רצה לעשות מעשה המצוה לקרש השם תיכף ומיד בלי שום שהיו"ל כלל, כדי להוציא מכח אל הפועל את גורל התשוקה והאהבה עזה שבער בהם אז, ודבר זה ממש ה' אצל אברהם אבינו ע"ה שבקע עצי עולה תיכף ומיד בעבור חפצו לעשות מעשה שרם תכבה אש ההתלהבות שבער בקרבו. נמצא רענין מלחמת השבטים זה עם זה בעת עמרם על שפת הים, ובקיעת העצים של אברהם אבינו קורם העקירה, שתיהן על כוונה אחת, ושפיר אמרו רז"ל רבזכות בקיעת העצים נקבע הים לפניהם.

ועפ"ז יבואר ג"כ מה שאמרו במדרש פ' בשלח (פ' כ"ג) בשעה שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים להקרים שירה לפני הקב"ה, א"ל הקב"ה יקרמו בני תחילה וכו' אמר הקב"ה למלאכים לא מפני שאני משפיל אתכם אני אומר שיקרמו תחלה, אלא בשם ודם יאמרו תחלה עד שלא ימות אחד מהם, אבל אתם

כל זמן שאתם מבקשים אתם חיים וקיימים, ע"כ. וראוי להתבונן בזה איך איכא למיחש למיתה, הלא כל עיקר תכלית יציאת מצרים הי' בעבור יקבלו ישראל את התורה, כמאח"כ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה, וכן במררש איתא על הפסוק עזי וזמרת י"ה ויהי לי לישועה, אין עוז אלא תורה, שבזכותה היתה קריעת ים סוף, וא"כ הרי זה להם לאות ובטחון שבוראי לא ימותו קודם קבלת התורה, ולמה הוצרכו להקדים לומר שירה לפני המלאכים.

אמנם עפ"י ררכנו יבואר היטב, רהנה כאשר עברו בני ישראל בתוך הים בחרבה נתעורר לבם ברשפי אש קורש לשיר ולומר להשי"ת שירות ותשבחות באהבה ושמחה ובתשוקה נפלאה, ולזה אמר הקב"ה להמלאכים, יאמרו בשר ודם תחילה עד שלא ימות אחר מהם, י"ל רמיתה האמורה כאן אינה מיתה נשמית, אלא הכוונה רבבשר ודם איכא למיחש אם יתמהמה וימתין עד תום שירת המלאכים, פן יפול אז מתשוקתו והתלהבותו הנרולה שיש לו עכשיו, כי האדם אשר הוא קרוץ מחומר עלול הוא להתקרר מהתלהבותו וליפול מקרושתו, אבל אתם המלאכים חיים וקיימים לעולם, ר"ל שהמלאכים אין להם חומר, ועומדים תמיד באותה מדרגה שנוצרו בה ואינם נופלים ממנה לעולם, וכמו כן אינם עולים במדרגתם, ולכן אין לכם למחר לומר שירה תחילה כי לא תפלו מקרושתכם ומדרגתכם לעולם, וכמו שיסרו אנשי כנה"ג בנוסח תפלת שחרית, ונותנים באהבה רשות זה לזה להקריש ליוצרם בנחת רוח, כי הואיל ואינם מתייראים שיפלו ממדרגתם על ידי ההמתנה, על כן אינם ממהרים לומר שירה לר' מיד, וקנאה ותחרות אין במשכנותם, רק כל אחר נותן רשות לחבירו להקדים לומר שירה לפניו, והוא יאמר אח"כ. ושפיר מובן הטעם שאמר להם הקב"ה שיאמרו בני ישראל שירה תחילה.

ויעזור השי"ת כשם שאמרו ישראל שירה על הים בהתלהבות עצומה ושמחה גדולה, כן נזכה בענלא ובזמן קריב כשיקויים הפסוק כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, שנזכה לשיר בקול נעים בגילת ורגן בבית אלקינו במהרה בימינו אמן סלה.

בענין מעשה דוד ואמנון לא נקרא ולא מתרגם

מהגאון מוה"ר אברהם שמואל בכרך אבר"ק ווירמייזא זצ"ל⁽¹⁾
ומהגאון מוה"ר אהרן שמואל מקרעמניץ זצ"ל⁽²⁾

במס' מגילה פרק ר' משנה י', ובנמ' רף כ"ה ע"א. מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם, מעשה תמר נקרא ומתרגם וכו', ברכת כהנים, מעשה דוד ואמנון לא נקראין ולא מתרגמין.

גירסת רבי' עוברי', אמנון ותמר, ולא ראיתי מי [שיגרוס] במתני' כן, ורש"י פ' מעשה תמר ויהודה, ורמב"ם ז"ל נמי [חולק על] רש"י, ולא ידעתי מי הכריחו לפרש דהיא תמר דאמנון ולא דיהודה, בשלמא ר"ע ז"ל מפרש לפי גירסתו. — וז"ל הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' תפלה [הלכה י"ב], מעשה ראובן וברכת כהנים ומעשה העגל נקראין ולא מתרגמין, ובמעשה אמנון במקום שנאמר אמנון בן דוד לא נקרא ולא מתרגם, ע"כ. ופשוט לישנא משמע כדברי המשנה שבמקום דכתיב אמנון סתם נקרא ומתרגם, דאי [לא מתרגם] ה"ל לכוללו בההוא קמייא, והרי"ף והרא"ש גרסי במתני', ברכת כהנים ומעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין, ובברייתא גרסי ברישא מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם, ובסיפא גרסינן מעשה דוד ואמנון לא נקראין ולא מתרגמין, ומחקינן הא דכתיב אמנון ותמר וכו', וכן איתא [בגמרות] שלנו. ותמוה בעיני מתני' במאי מיירי, וצ"ע אצלי.

וראיתי בסדר המשנה ישן מרויך ומנוקד, ושם גרסי במתני' ברכת כהנים ומעשה דוד ואמנון לא נקראין ולא מתרגמין, וכן הוא לפנינו כפנים, אבל בגמרא ירושלמית שם איתא כזה הלשון, ברכות כהנים נקראות ולא מתרגמות, ר' בא בר כהן בעא קומי ר' יוסי מאי טעמא, א"ל כה תברכו, לברכה ניתנת, לא ניתנה לקריאה, ע"כ. ומיהו נ"ל שטעות הוא, וצ"ל ברכות כהנים לא נקראות, [ולשון] מתני' שם מוכחת כן, וגירסא לברכה ולא לקריאה, משמע לקריאה ממש אפי' בלא תרגום לא ניתנה לשום דבר אלא לכהנים לברך את ישראל, וגם מצאתי במסכת סופרים, ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון לא נקריין ולא מתרגמין.

(1) נולד בשנת של"ה לפ"ק לאביו הגאון מוה"ר יצחק בכרך מבומסלא זצ"ל. הי' תלמיד מובהק להגאון מהר"ל מפראג זצ"ל. נשא אשה בתו של הגאון מוה"ר יצחק כ"ץ ראבד"ק פראג. שימש ברבנות בק"ק סורבין, קעלין, פאהרליץ, ולבסוף בק"ק ווירמייזא. נרפס ממנו ספר שו"ת חוט השני, והרבב חיבורים נשארו בכת"ל. נלב"ע ביום כ"ז לחודש אייר שנת שע"ה, ומנ"כ בעיר אלשבאך. — ד"ו הועתק מעצם כתי"ק בגליון המשניות המונה באוצרו של ידירנו הרבני החסיד הנגיד המפורסם מו"ה שאול הוטטערער ג"י מאנטווערפען. ינשאהו השי"ת על גפי מרומי הצלחות. (בכתי"ק הי' נקרא באיזה מקומות, והשלמנו עפ"י השערה, ונרפס בין חצאי ריבוע).

(2) הוא בנו של הגאון מוה"ר משה שלום מקרעמניץ זצ"ל. הי' תלמיד מובהק להגאון מוה"ר אפרים לונשטיין בעל עוללות אפרים זצ"ל. בשנת שס"ו נתקבל לראבד"ק פולרא. נרפס ממנו ספר נשמת ארם בענין סורות הנשמה. גם חיבר ספר באר שבע ולא נרפס. נשמתו עלתה לגנוי מרומים בשנת שע"ו לפ"ק.

קושיא זו שאלתי לחכמי ורנקבורט³⁾ ולא הוי בידיהו, עד שבא הנה ק"ק ווירמיישא היא עיר גדולה לאלקים בחכמה ותופשי תורה אבידי הרועים, האלוף כמוהר"ר אהרן שמואל בן מוהר"ר משה שלום איש קרעמניץ, ותידץ דג' חילוקים יש בדבר. בפסוק קמא דכתיב ושמח תמר ויאהבה אמנון בן דוד, לא נקרא ולא מתרגם, בפסוקים אחרים דכתיב אמנון סתמא ולא נזכר בהו דוד כלל, נקרא ומתרגם, ועל זה קאמר תלמודא, מהו דתימא ליחוש ליקרי' דדוד דרובא דעלמא ידעי דאמנון בן דוד הוא, קמ"ל, ובפסוק שנזכר אמנון ותמר דוד, אבל לא כתיב שהוא בן דוד, דהיינו קרא, וישלח דוד אל תמר הכיתה לאמר לכי נא בית אמנון אחיך וגו', זה נקרא ולא מתרגם, לפי שאם הי' מתרגם הוצרך לתרגם שהוא בן דוד, כיון דשמותיהו נזכרות במקרא, מה שאין כן במקראות שלא נזכר שם דוד כלל.

וזהו שדרקק המתרג' בלישני' ואמר הא דכתיב אמנון סתמא, דהל"ל הא דלא כתיב אמנון בן דוד, כמו שנקט הא דכתיב אמנון בן דוד, אלא דאי נקט הא דלא כתיב אמנון בן דוד, הוי נשמע אפי' היכא דנזכר דוד אלא שלא נזכר בן דוד, נקרא ומתרגם, וליתא, דבההיא איירי מתני', ומש"ה נקט במשנה, מעשה דוד ואמנון, לומר דמיירי במקרא שנזכרו שניהם, ובכרייתא נקט ברישא, מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם, לומר דמיירי במקום שנזכר אמנון ותמר ולא נזכר דוד כלל, ובסיפא נקט מעשה דוד ואמנון לא נקרא ולא מתרגם, לישנא הוא ... (מכאן ואילך חסד, וחבל).

(3) היא עיר פראנקפורט דמיין.

קושיא זו שאלתי לחכמי ורנקבורט ולא הוי בידיהו. עד שבא הנה ק"ק ווירמיישא היא עיר גדולה לאלקים בחכמה ותופשי תורה אבידי הרועים, האלוף כמוהר"ר אהרן שמואל בן מוהר"ר משה שלום איש קרעמניץ, ותידץ דג' חילוקים יש בדבר. בפסוק קמא דכתיב ושמח תמר ויאהבה אמנון בן דוד, לא נקרא ולא מתרגם, בפסוקים אחרים דכתיב אמנון סתמא ולא נזכר בהו דוד כלל, נקרא ומתרגם, ועל זה קאמר תלמודא, מהו דתימא ליחוש ליקרי' דדוד דרובא דעלמא ידעי דאמנון בן דוד הוא, קמ"ל, ובפסוק שנזכר אמנון ותמר דוד, אבל לא כתיב שהוא בן דוד, דהיינו קרא, וישלח דוד אל תמר הכיתה לאמר לכי נא בית אמנון אחיך וגו', זה נקרא ולא מתרגם, לפי שאם הי' מתרגם הוצרך לתרגם שהוא בן דוד, כיון דשמותיהו נזכרות במקרא, מה שאין כן במקראות שלא נזכר שם דוד כלל.

לקט ענינים וגימטריאות

מהגאון מוה"ר יעקב מעמדין זצ"ל¹⁾

(א) קורין לקצת סליחות שלמונית, והן נקראים על שם מחברן שהוא ר' שלמה, והוא הכבלי שמביא רש"י ז"ל, והי' קרמון מאד, ויסר כמה קרובות במחזור והרבה סליחות, וכולן חתומות בד"ת החרוזות בשמו, ועל כן קראום שלמוניות. ומ"ש לפעמים שלמונית על זולתן, הוא בשעות, אלא שד"ל שהניגון שלהן שוה.

(ב) אישפו (אושפיזא). — נוטריקון יש פה זי"ן, ד"ל נמצא כאן מזון.

(ג) דכס, דוכוס, ובלשון רומי דוקס, ובל"א העדצוג. — עיקר ביאורו הוא לשון מנהיג, כמו שיאמרו בלאטיין ארכיטקטוס על מנהיג הבנין, אקוואדוקטוס צנור מוליך ומביא המים, כך הוא נאמר סתם דוקוס על מוליך ומביא עם הצבא והמדינה, מנהיגם. וכן הוראת העדצוג בל"א, ר"ל מושך הצבא והמחנה, והמון העם, כי יוצא וזבא לפניהם.

(ד) מלכות שפניא, מעת שגורשו היהודים ממנה, ירדה פלאים, תחת אשר היתה ראשונה למלכי עמים בנוצרים, מן אז והלאה גוי קר"ק ומכוסה בזא נהרים ארצה²⁾, נפרדו ממנה ארצה, נפרדו ממנה כמה מדינות באיטליא ואיי הים, ומדרו בה אנשי ארץ תחתית, היו צרי לראש והיא לזנב, ונתרוקנה מכני ארם ומעושי מקנה וקנין, והוסבה המלוכה לגזע אחר, ויעשו שפטים גדולים בזרע המגרשים, ויכרת מהם שם ושאר.

(ה) כל אותן האומות העצומות הקודמות, אי' הם, נשבת מאנוש זכרם, וישראל עם כל גלותם וטלטולם אלפי שנים, נודע בנזעם ונזעם הקדוש, כיין לבנון זכרם, ומה שגירש אותנו אבינו מעל שולחנו, גם זו לשובה כפולה, כדי ללמוד וללמד מוסר לבאי עולם כדי שיזכו כולם ויתקנו על ידיהם לבקש דרך האמת לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחר, והארץ שלא תשאה, נשארה שכולה מבני', ולא קבלה זרים ליישבה, כמ"ש ושמו עלי' אויביכם. גם היא הרא' ע"ו, היא כאשה שנמסע בעלה למדינת הים ומצפה . . . כאלמנה חי' שבעלה חי וקיים, ואנו בני' הרבקים בה', חיים וקיימים כיום הזה, התשכח אשה עולה, ואם אשכחך ירושלים, יש לתקוה אחרית . . .

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה נ' קונט' ז' עמוד ט'. — ליקוטים הללו הועתקו מתוך כתביו (כת"ק) המפוזרים. לפעמים חסרים איזה תיבות, כי הקריאה היתה קשה מחמת שטטוש האותיות. — אפריון נמט' לירידנו האכרך היקר החשוב והנעלה מו"ה יודל ליכטענשטיין נ"י מאנטווערפן שהמציא לנו ליקוטים הללו להדפיסם בקובצנו. טוב עין הוא יבורך.

(2) מלשון הפסוק ישע' י"ח, ב'.

(ו) כ' בס' שבט יהודה, וכבר עבר ויכוח לפני אבי הנמון אחד עם חכמי היהודים, ואמרו שמה שאמרו הטוב שבגוים הרג, שר"ל הטוב והיפה שבגוים, הוא משפט ההריגה שעושים, כי בזה משילין אימה על העם וכולם ישמעו ויראו, וזה צריך לקיום העולם כפי מה שנתקלקל. — אמר בעל הרסן, זו תשובה צחה אבל לא אמיתית, ואני אוהב האמת באהבתה, ברית כרתי באמונה, אותה לי ארסתי, לא אפיר ולא אמיר בזולתה כל ימי חיותי עלי אדמתי, חרפת אנוש לא אירא, ומגדופותם לא אחת ולא אענה, לא אכחיד שהפירוש כפשוטו, שצריך להרוג הטוב שבגוים, אבל עם כל זה לא יקרנו עון בדבר זה, כשיובן על נכון כראוי, כי הנה מלכד אתה כבר יודע המכוון בגוים הלא הוא על האומות הקודמות אשר לא ידעו את ה' ותורתו ואומתו, אך גם זאת לא אמרו אלא במלחמה, אז לא יחוס היהודי על הגוי ויהרגנו, אף אם הוא חושבו היותר איש טוב, כדרך שחמל שאל על אנג, כי על זה נאמר ורחמי רשעים אכזרי. ושוויה היתה גם כוונת אוהרה זאת לרז"ל בלי שום ספק בעולם, אכריח עוד בהכרח חזק ועצום בל יומט, כי הלא כבר אמרו רז"ל בגוים הקרמונים (ושחיו כפופים תחתינו על אדמתנו) לא מורידין ולא מעלין, הרי שאפי' לנרום להם המיתה אסרו לנו . . . הרי אנו מצווים גם להחיותם כמ"ש ר' פסוק, מפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל, עאכ"ו באומות נוצרים, שיש להם אחוה עמנו מבטן ואהבה בכמה דעות תורניות אמוניות, הא מה יש לך לומר שאין כוונת המאמר הנ"ל אלא כמו שאמרתי, שאם בא לידך ביום קרב, אל תניחהו בחיים ואל תאמין בו כי ידבר אליך רכות, כי יחנן קולו אל תשמע ואל תאבה, בשפתיו ינכר שונא, לא תנחוג עמו כמו ישראל עם חברו שכתוב (דה"י, ב', כ"ח) ויקומו האנשים אשר . . . ויחזיקו בשבי' וגו', משא"כ באומות, ובלא"ה הבא להרגך השכם להרגו, זה מושכל, לדעתי לא ימצא פקח משכיל בשום אומה שלא יודה לפירושי שהוא האמת המשובח בפי כל.

(ז) כ' בס' שבט יהודה, אמר ניקאלי ומה יש בעולם שאינו דבר מתמי', וכבר אמר דוד (תהלים קל"ט) נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד, רצה לומר, יודעת מאד, אבל לא הכל, וכי', אמר המלך אני שמעתי שר"ל נפלאים הם מעשיך, ויותר נפלא איך נפשי יודעת, וזהו לשון מאד. — לדעתי שני הפירושים אינם עיקר, אבל הכוונה האמיתית היא בהפך ממה שחשבו, אלא המשורר הודה בקצור השגתו שלא עמד בסורות הבריות, וקצרה דעתו מלחקור מעשה ה' כי נפלאים הם, ר"ל מכוסים ונעלמים מבני אדם, כמו שלשה המה נפלאו ממני וגו', מלשון הפלאה שהוראתו כך, והורה בזה שאיננו חכם בעיניו והכיר חסרון דעתו מבלי שימצא תכלית מעשה האלקים, זהו ונפשי יודעת מאד חסרונה מהבין מעשיך בסבתם או אמתתם, והוא כמאמר תכלית הידיעה שלא נדע.

(ח) גימטריאוו"ת עולה בני', כי לא דבר רק הוא מכם.

(ט) גהינ"ם בני', מט"ה מט"ה, זש"ה תרד מטה מטה⁽³⁾.

(3) כבר קדמו הבעל הטורים בפ' תכא בפסוק הנ"ל (דברים כ"ח, מ"ב).

(י) מכפל"ה גי' קע"ה, רמז על שני חיי אברהם, המכפל"ה, כנגד שני יצחק.
 (יא) משי"ח ב"ן דו"ר, בגי' או"ר בהי"ר. — משי"ח ב"ן דו"ר בגי' כר"ת,
 שהוא בא להקים הרת.

(יב) צבו"ר ר"ת צדיקים בינונים ורשעים, שאי אפשר שיהיו כולם שוים לטוב
 ולרע, ולכן אמרו חכמים (כריתות ו' ע"ב) כל תענית שאין בה מפושעי ישראל
 אינו תענית.

(יג) ש"ר גי' רוצ"ח, וכן ר"ת ש'ופך ר'ם.

(יד) רפא"ל, גי' חס"ר לאברה"ם, לכן הוא נשתלח לרפא את אברהם.

בדיני כתיבת הגט

מהגאון מוה"ר ברוך הכהן רפאפורט אבר"ק פיורדא זצ"ל⁽¹⁾

שיל"ת. פירדא ע"פ [= ערב פסח] תצ"ה לפ"ק.

בריתי היתה אתו החיים והשלו, מול נופך ספיר ויהלום, אוצר בלום,
 ת"ה אהו' שארי הרב המאור הגדול ע"ה נ"י ה"ה בנן של קדושים
 ר"מ ואב"ר כת"ש מוהר"ר משה⁽²⁾ נרו יאיר ומחול ימים ירבה
 וכאל"ש וישע רב.

גי"ק דמר האירו מול עבר פני מיום י"ב ניסן, ובתוכו רצוף אהבה מגילה
 עפה ע"ר הגט שנשלח מקהילתו לווינא, וסחרי במרומים שכעת אפס הפנאי
 מלהשיב בנדרון כאלה, אמנם לכבודו הרמה הכרח לא יגונה לחשיב.
 והנה ע"ר לכתוב וכל שום, לכאורה לית דין צריך בשש שא"צ לכתוב, אמנם
 אחר החקירה אם כותבין בווינא וכל שום, כאשר שמה חלוקין במנהגים, קצתם
 כמנהג פולין וקצתם כמנהג אשכנז, אבל כמדומה לי שלענין גיטין נוהגין כמנהג
 פולין, ואתו החכמה והמרע לעמוד על בוריו האיד מנהגם שמה.
 וע"ר שינוי השם מחמת חולי, ומת מחמת אותו החולי, המבואר מתוך
 כתבו בשם המנוח מוהר"ר משה חזן נ"ע שנכתב פה ב[לי] אותו השם, וכבוד
 מעל' מסופק אם אני הייתי המסדר הגט, האמת יורה דרכו שאין פנאי לחפש בין

(1) דאה אודותיו בכר"ש שנה ג' קונס' ט' עמוד י"ב. — תשובה זו הועתקה מכת"ק
 והגיע אלינו ע"י ידידנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה יודל ליכטענשטיין ג"י
 מאנטווערפן. ישא ברכה מאת ר'.

(2) הוא הגאון מוה"ר משה קאצינעלינבויגען זצ"ל. נולד בשנת ת"ל לפ"ק לאביו
 הגאון מוה"ר שאול קאצינעלינבויגען אבר"ק פינששוב זצ"ל. בשנת תנ"ד נתקבל
 לאבר"ק פודהייץ. בשנת ת"ס כערך נתיישב בק"ק פיורדא וניהל שם ישיבה, ובשנת
 תע"ה נתמנה לרב במדינת אנשבאך.

הכתבי גיסין הנמצאים אצלי, ובעיני יפלא לשנות מסדר הגט הנדפס מפי ה"ה מוהר"ר יוזפא בן הגאון מחבר ח"מ, ופוק חזי מאן גברא רבא מסהיר עליו, ה"ה הגאון המפורסם מוהר"ר העשיל גר"ו, ומי ראו אלו יוצאין לשנות ח"ו, ושמה מפורש באר היטב דאם מת מתוך החולי אין לכתוב כלל אותו השם, ואם לא יהי' לו לסודת ימחול נא כ"ש מעל' לשלוח לי העתק מכתב מוהר"ר משה חזן ג"ע. ומה גם אפשר שמא לא מת מתוך אותו חולי. כללו של דבר, כעת אין אני מכניס עצמי בדבר כזה ומתיידא אנכי מחומרות א"א, ומה בכך אם יומשך הדבר, אף גם בחדש אייר אין כ"כ קפידא, כמו שיש קפידא בשינוי השם, ותו לא מירי, רק חיים ושלו' מא"ה ומנאי ש"ב אוהבו אשר כנפשו,

ברוך כהנא רפאפורט

[בטח לא] נעלם מאתו שמו של מחו' ה"ה הרב המופלא הקצין הנגיד מוהר"ר משה פליץ גר"ו³ אשר אחר החקירה מקציני ווינא, כולם כא' יעידון ויגידון שהוא ת"ל ראש ודאשון בק"ק ג"ש ובכל מדינות מעהרין בעושר [וכבוד?] והבתולה היא נכד הגאונים מפורסמים בעל מחבר צ"צ ועבודת הנרשוני והגאון מוהר"ר ליב שהי' אב"ד בק' ג"ש והמדינה סך גרן מצירי לערך שלשה אלפים זהו', ומצידו ששה אלפים זהו' קוראנר.

3) הג"ר משה פוליצ היה דיין ומנהיג דק"ק ניקלשבורג. — הג"ר יחיאל מיכל אייבשיץ בנו של הגאון מוה"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל הי' חתנו. וממכתב זה נראה שגם אחר מבניו של הגאון מוה"ר ברוך כהנא רפ"פ זצ"ל הי' חתנו. ויש לשער שחתנו הי', בנו השלישי של הג"ר ברוך הג"ל, ה"ה הג"ר בנימין וואלף רפ"פ ששימש אב"ד כריין בניקלשבורג. (ואגב, בנו של הג"ר בנימין וואלף, ה"ה הג"ר יצחק רפ"פ אב"ד ק"ק לייפניק, הי' חתנו של הגאון מוה"ר גרשון פוליצ אב"ד ק"ק ניקלשבורג, בנו של הג"ר משה פוליצ הג"ל).

לשאלת רבים

יש להשיג אצלינו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.

המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך

כרך ד', ה', ו', ז', ח', — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומחודרת

כראוי לכבוד התורה.

הנהלת המערכת

בענין תיקוני המקוה

מהגה"ק מוה"ר מרדכי דוב מהארנסטייפל זצ"ל⁽¹⁾

בעזה"ש"ת.

כ' הרי"ן המצוי"ן המופלג בתו"י רחב המרע מו"ה עקיבא נ"י משארינראר.

מכתבו קבלתי עש"ק העבר לעת כניסת כלה, והיום ראיתי בשאלתו, אורות מקוה אשר נעשה בעירם, ע"פ הכשר רב א' אשר קבל רמת רוחא רבי, רחה דברי גאון וקרוש ישראל בתיקוני המקוה הנאמרים בש"ע הרב ז"ל, אשר הוצרך שם לקבוע את התיבה במסמורת להבנין וגם ליתן שם נסר תחת הנקב, והוא הניח הנקבים פתוחים, גם לא קבעה במסמורת, רק במה ששפך סיר וצורות בין הדפנות, ואמר שאינו חושש בזה למה שנאמר שם, ואמת הוא כי הוא אינו בהשג יר אפי' להבין דבריו הק', כ"ש במה שרמזו רק בקיצור נמרץ. וכבר האריך הגאון נכרו בצ"צ בס' קע"ו קונטרס ארוך ונורא על כל דברי הרב ז"ל בתילי תילי הלכות על כל פרט ופרט, ואמנם מה שנלענ"ד ג"כ כונתו הק' על מה שהוצרך לחבר במסמורת, הנה מבואר בתשב"ץ ח"א סי' י"ז רבענין מקוה יש להחמיר לצאת רעת יחיר שאין נפסק כמותו ההלכה משום חומר איסור כרת, ע"ש. ואפי' ברבנן האריכו אחרונים אם מותר לכתחילה להכניס עצמו לבית הספק, ע' בסדרי מטהר ומל"מ ושע"מ פ"ו רמקאות, והארכתי בזה במקום אחר, והראיתי רבזה פליגי המחבר ורמ"א באו"ח סי' קנ"ט סעיף י"ד, ואין כאן מקומו. וכ"ש לתקן מקוה לכתחילה, וראי צריכין אנו לצאת כל הריעות משום זה לא להכניס עצמו לבית הספק ובפרט שזה איסור כרת וכמ"ש התשב"ץ, וע' עוד בתשב"ץ ח"ג ענין י"ב.

ומעתה הנה הא בחיבר כלי בקרקע אפי' שמנו כולו בארץ, אם זה מבטל כלי מקבלת טומאה, הנה זה הפלוגתא הובא בתשו' הרא"ש כלל [ל"א סי' ז'] ע"ש לענין צינור של מתכת במחומר לקרקע או שמון בקרקע, שהגרולים אוסרים, והרא"ש חלק בזה, וע' בס"ט ובנב"י ובשאר אחרונים מה שהאריכו בהא דקבעו ולבסוף חקקו, גם אנכי הארכתי בזה וכתבתי רפולוגת הגרולים והרא"ש הוא אפשר כמ"ש הנקב"כ ביו"ד סי' שע"א להשיג על הט"ז וז"ל, ואפשר י"ל דדוקא הנך דחשיב במתני' אין מקבלים טומאה כשנעשו לקרקע אבל לא שאר דברים, אבל אין נראה כן דכל שנעשה לקובעו בקרקע אין מקבל טומאה ע"ש, וא"כ י"ל דרעת האוסרים כמ"ש הנקב"כ להט"ז, וצינור דתנן במתני' פרק י"א דכלים, היינו צינורא דרשא, וכ"כ רש"י בסוף פ"ק רמז"ק, וכן פ' הערוך בערך צח, ועי'

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונס' א' עמוד ט"ו. — תשובה זו הגיע אלינו מגנני ידידנו האב"ד היקר החשוב והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. ברכות התורה יחולו על ראשו.

בתשׁו' הרא"ש, ועוד הארכתי בזה. עכ"פ במה שקובע בקרקע או בשומנו כולו, אם זה מבטל קבלת טומאה, יש פלוגתא בזה, והא דהוצרך הרמב"ם בכלי שנקבו לקובעו בארץ או לעשות בו דרך בנין, אין זה לענין להוציא מטומאה, דלענין טומאה י"ל דאין מועיל קבורה בארץ גם לדעת הרמב"ם, ורק משום שנקבו נקב המטהרו הוא המוציאו מטומאה, ומ"מ לענין לסבול בתוכו בעינן דוקא קבעו בארץ או דרך בנין, והוא כמ"ש המרדכי בשם ר"י דמקשינן רומיא דמעין שיהי' במחובר לקרקע ולא בתלוש, וכ"כ בתשׁו' מאיר נתיבים דאין ראי' מהאי דינא לענין קבלת טומאה, וע"ש שכתב דלהרמב"ם אין מועיל להוציא מטומאה רק בקביעת מסמורים. ומעתה כיון דלדעת הרמב"ם בפ"ו מכלים הל' ג' כלים שעשוין מתחילה נקובים כמוציא רמון מקבלים טומאה, א"כ הני תיבות שעשוין למקוה ונעשים מתחילה בזה האופן להיות נקובים, א"כ עדיין הם מקבלים טומאה ואין מועיל בזה מה שקובעין בקרקע או עושה בהן דרך בנין אם לא חיברן במסמורים, ולהראב"ד רחוק שם על הרמב"ם וסובר דאפי' אם עשוין מתחילה נקובים כמוציא רמון אין מקב"ט, הרי לדעתו אין טובלין בשום כלי אפי' נקבו נקב המטהרו וקבעו בארץ. עכ"פ איך שיהי' לדעת הראב"ד, הרי להרמב"ם מפורש דמקבל טומאה, וקביעתו בארץ אין מועיל להוציאו מידי טומאה אם לא קבעו במסמורים.

ואין להקשות על זה, הא בים שעשה שלמה הרי מתחילה נעשו דגלי השוורים להיות נקובים, י"ל דהתם הוי הפעם משום עירוב מקואות, שהיו מחוברין למעין, אבל בנ"ד אין מועיל חיבור למעין לדעת הר"ש בפ"ה, משום דהם מחוברים, ונקיבתן וקביעתן בארץ לא הוציאו עדיין מידי טומאה. ואף שבתשׁו' מאיר נתיבים מסיק להקל משום דבניקבו בנקב כמוציא רמון הוה רק פשוטי כלי עץ דאין מקבלין טומאה רק מדרבנן, ומועיל קבורה בארץ לחוד להוציאו מידי טומאה, היינו בלא נעשו מתחילה להיות נקובים, אבל אם נעשו מתחילה באופן זה, הרי לדעת הרמב"ם מקבל טומאה מדין כלים, והני תיבות נעשו מתחילה להיות נקובים, ובאמת המאיר נתיבים לא העיר שם מדברי הרמב"ם הללו, אם נעשו מתחילה להיות נקובים, ולפי הנראה בשאלתו, נעשו ג"כ בתחילה כך, וכמו כן לא העיר שם מדעת הרא"ש דקבורה בארץ לחוד מוציא מידי קבלת טומאה, אבל עכ"פ דעת הגאון הק' ז"ל בתיקוני המקוה שלו, שבא להוציא מידי חששות כל הריעות, ובפרט ברבר שאין הכרע אם קבורה בארץ לחוד מועיל להוציא מידי טומאה, וכיון שהתיבות הללו נעשו מתחילה עשייתן להיות נקובים, לכך הוצרך דוקא להיות קבועים במסמורים להבנין, לצאת דעת הרמב"ם שמקבל טומאה בכח"ג, ואין מועיל הקבורה בארץ או דרך בנין להוציאן מידי טומאה בזה לחוד בלא קביעת מסמורים.

ובמה שכתבתי אין צריך להאריכות שהאריך בצמח צדק שם ח"ג אות ט"ז ונרחק בטעמו, עכ"פ יראה דזה דוקא הוא. וכן מה שהוצרך שם לתת גסר תחת

הנבק, והוא מחמת חשש זוחלים, עיין בצ"צ שם בח"ג אות ו' מה שהאריך לפלפל בזה רכיון שהם מעורבין למעיין או למקוה א"כ הוי כזוחלין בתוך המקוה ממקום למקום, ולמה יופסל בזה ע"ש, אבל אנכי כתבתי דזה הוא פלוגתא, דבשבת דף ק"ט כתבו שם התוס' בשם ריב"א הטעם רגבי ים מיקרי זוחלין משום דכל שעה הם הולכין ושבין מכאן לכאן והוי כזוחלין, א"כ מוכח דגם ממקום למקום באותה מקוה עצמה הוי כזוחלין, כמו הא דים. והראי' מהא דמחש' יש לתרץ, ואין כאן מקום להאריך. ומה שהתיבא מחובר למעיין המקוה, אין מועיל לזה, משום דגם המעיין שבמקוה י"ל דהוא מעיין עומד, וע' במעיל צדקה סי' ל"ט, ומכ"ש שאין ברור שהוא מעיין וכמ"ש המחרי"ט.

עכ"פ הנך רואה רכל רבדי הגאון המה מעולפת ספירים ומזוקקין שבעתיים, ועמד עליהם גם הגאון נכדו ז"ל, ומי אשר לא יחוש לדבריו, מלבד אשר לא חש לקמחי', הנה הוא מקיל באיסורין ורוצה להקל להכניס לכתחילה לבית הספק, שבוה יש מחמירין גם בדרבנן, וכן הוא רעת רמ"א באו"ח בס' קנ"ט שם, וכ"ש באיסור כרת. ע"כ יראה מעל' לתקן כל פרט ופרט כפי תיקון הרב ז"ל. ובזה אסיים ואברכו,

מרדכי דוב באמו"ר הרמ"ז זצ"ל

הערות על המכילתא עם פי' זה ינחמנו

מהגאון מוה"ר מאיר אויערבאך אבר"ק קאליש זצ"ל⁽¹⁾

במכילתא פ' יתרו. ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחי', ר' יהושע אומר אחר שנפטר ממונו בנט. ובפי' זה ינחמנו כתב: וכתב הרב ב"ת רענן וז"ל, מאחר שנפטר (היינו) [הימנו] בנט, נ"ל דאזיל לשיטתי' דס"ל לקמן נכרית היתה לו וראי, פי' שלא גיירה, וא"כ אע"פ שפטר בנט הי' מותר להחזירה אע"פ שמשא הי' כהן, כיון דעכשיו נתגיירה ה"ל כקטן שנולד ור"א המורעי ס"ל שגיירה קודם שנשא וכו' ע"ש עור. ובאף שהרב הראה חריפתו בזה, מ"מ לא כיון אל האמת, שע"כ לא יבצר מחלוקה אחת משתים,

(1) נולד ר"ח ארר שנת תקע"ה לפ"ק לאביו הגאון מוה"ר יצחק אויערבאך אבר"ק לאנשטיין זצ"ל. כשהגיע לפרקו נשא אשה בת דורו (אחי אביו) הגאון מוה"ר מנחם מענדיל אויערבאך אבר"ק אספראווע זצ"ל. שימש ברכנות בק"ק קויל, ראברי, וקאליש. בשנת תרי"ט עלה לאה"ק ונתיישב בירושלים עיח"ק. בשנת תר"ך בערך נתקבל לרבה של ירושלים יחד עם הגאון מוה"ר שמואל סלאנט זצ"ל. נרפס ממנו ספר אמרי בינה על ד' חלקי שו"ע, וס' אמרי בינה (דרשות), ועוד. נלב"ע ביום ה' לחודש אייר שנת תרל"ח לפ"ק, ומנ"כ בירושלים. — הערות הללו הועתקו מגליון המכילתא עם פי' זה ינחמנו (אמשטרדאם תע"ב) המונה בנגזי ירידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנטווערפן. ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה.

או שהי' משה מקיים מצות התורה כדינו קודם שניתנה או לא, אם נאמר שהי' מקיים מצות התורה והי' אסור לו להחזיר גרושתו מפני שהי' כהן, א"כ הי' אסור בגיורת שכהן אסור בגיורת.

ג.ב. הם מלומר כן על רבינו בעל מנ"א, ודבריו בפלס, דגירות אסורה שמא זינתה⁽²⁾, וזה י"ל דמשה נביא הי' וכמו שכ' הרשב"א בתשובה על דוד שלקח למיכל מן פלטי יעוי"ש סי' יו"ד, משא"כ אם שילחה כגם אסורה לכהן, ודו"ק.

במכילתא שם. ויאמר [אל] משה אני חותנך יתרו ואשתך ושני בני' עמה, ר' יהושע אומר כתב לו באגרת.

ג.ב. עיין תוס' גיטין (דף ע"א) ד"ה והא, דכתבו בתירוץ הא' דאמירה וראי לא היו אלא בפה, ובתירוץ הב' י"ל דכתבו אליבא דר' יהושע דגם ע"י כתב הוי אמירה⁽³⁾. וסוגיא דעלמא אזלי כר' יהושע ממה דמהני הודאת בעל דין כמאה עדים וילפינן מרמזיב כי הוא זה, כמו שכ' רש"י קידושין דף ס"ה, ושם כתוב אשר יאמר כי הוא זה, ובכ"ז מהני גם בכתב. ועיין תומים סי' צ"ו ס"ק ה'.

במכילתא פ' משפטים. סקול יסקל השור לא יאכל את בשרו, [את] בשרו למה, להביא דמו וחלבו ועורו. ובפי' זה ינחמנו כתב: דהייתי ממעט מלא יאכל דוקא דבר הנאכל אסור בהנאה, אבל רם וחלב אסור באכילה וכן עורו אינו באכילה, סד"א שיהא מותר בהנאה קמ"ל את בשרו לרבות אלו.

ג.ב. זה אינו, הא שתיי' בכלל אכילה, רק כיון דצריך למיכתב בשרו איצטרך לרבות דם, ועיין תוס' פסחים דף כ"ב ע"א.

במכילתא שם. וכי ישאל איש מעם רעהו, מגיר שאינו חייב עד שיוציאו חוץ לרשותו.

ג.ב. מזה מוכח כשיטת התוס' בשאר שומרים משקיבלו עליהם לשמור מיד מתחייבים, משא"כ בשואל רחובו באונסין לא מטעם שמירה הוא, דמלאך המות מה לי הכא מה לי התם, בעי לחיובו קנין משיכה, עיין תוס' ב"מ (דף צ"ט) ר"ה כך. אולם רעת הרא"ש שם, וכמו כן דעת תוס' ב"ק (דף ע"ט), ראף שואל חייב באונסין משסילקו הבעלים שמירתן, ומשיכה הוא רק לענין חזרה, א"כ ליכא נ"מ בין שואל לשאר שומרים. ורעת הרמב"ם דבכל חיובי דשומרין צריך קנין, א"כ נ"כ ליכא נ"מ, וצ"ע. ועיין ירושלמי מס' שבועות, אמר ר"י ד' שומרים הן ואין חייבין אלא דרך קנין.

(2) יש להעיר בזה מדברי הריטב"א בקידושין דף ע"ח ע"א בד"ה תניא (בסופו), שכ' דלדעת רש"י גירות פסולה לכהונה לא מפני שנבעלה, אלא כל שנולדה בגיורת, חל עליה שם זונה, יעוי"ש.

(3) עיין בזה בספר פנים יפות כפ' יתרו ד"ה ויאמר אל משה, ובשו"ת אור לי (להגאון בעל שדי חמד) סי' ט' ד"ה וראיתי וד"ה הן אמת, ובשו"ת כתב סופר חיו"ד סי' ק"ו ד"ה והנה נתקשה שם.

במכילתא שם. לכלב תשליכון אותו ככלב, אתה אומר ככלב או אינו אלא לכלב כמשמעו, תלמוד לומר לא תאכלו כל נבלה והלא דברים קל וחומר מה נבלה שהיא מטמאה במשא הרי היא מותרת בהנאה שרפה שאינה מטמאה במשא אינו דין שתהא מותרת ו בהנאה.
ג. קשה, נימא שור הנסקל יוכיח. לפענ"ד הטעם של שור הנסקל כדי שלא יהי' כל בעל השור עושה זה ולא יהי' יכולת לקיים מצות שור הנסקל, והוא נמנה מהמצות, ונכון דברי המכילתא.

שתי הערות במס' ברכות

מהגאון מוה"ר אליעזר ליפמאן קנעביל אבד"ק ראזניטוב זצ"ל⁽¹⁾

ב"ה.

החיים והשלום לכבוד רוח אפינו מלמדינו רשכבה"נ החסיד במעשיו
כל מה דאנא משבח לי' הוא מעט ממדותיו כ"ש מו"ה שלמה נ"י
ראב"ד דק' בראד יע"א⁽²⁾.

הנה כמה פעמים הוצרכתי הלכה למעשה, ומחמת ששמעתי שכבוד קדושתו התרעם על אנשי קהלתנו מחמת שהי' בכאן רב קודם שבאתי, לכן לא הרהבוני נפשי לטרוח את כ"ק, ואני הייתי חשוב בעיני כבוד הגאון המנוח מו"ה יעקב ז"ל אבד"ק לבוב בעהמ"ח ישועות יעקב ובמקום מולדתי נחשבתי בין הגדולים, ועתה נהפך מזלי ובאתי בעיר קטנה ופרנסתי מקופחת, ואני הייתי פעם אחת כבראד והקבלתי פניו הקודש ודברתי עמו ד"ת, לכן באתי לבקש אם ישיבני. והנה אנכי אכתוב תרי מילתא דתמי', אחד בברכות (דף י"ט ע"ב) דאמרינן רוב ארונות יש בהם פותח טפח ורבנן גזרו, וקשה לדברי הב"ח דסובר קבוע שנתערב הוא ראורייתא, א"כ הא מן התורה אסור דהוי קבוע⁽²⁾. ויש לי לדבר אך רלא רציתי לדברי לפני גדול הדור כמוהו.

גם בסוף ברכות (דף ס"ג ע"ב) אמרינן, ומה יתרו שלא קירב את משה אלא לכבוד עצמו כך, ופירש"י, עשית חסר, שהאכילם דכתיב ויבוא אהרן וכל זקני

(1) נולד בעיר יערסלוב בשנת תק"ע לפ"ק לאביו ר' יהודה ליבוש. כשהגיע לפרקו נשא אשה מעיר לבוב. בשנת ת"ר בערך נתקבל לאבד"ק ברעזדאוויץ, ובשנת תרי"ג נתקבל לאבד"ק ראזניטוב. הי' מקושר מאור אל הרה"ק מוה"ר שמעון מיערסלוב זצ"ל והסתופף בצלו במשך כ"ב שנה. נרפס ממנו ספר שו"ת וחידישי מהרא"ל, ויש אליו תשובה בשו"ת רברי חיים ח"א אהע"ז סי' נ"ו, ומוזכר בשו"ת שו"מ מחור"ק ח"א סי' רב"ע. נלב"ע ביום כ"א שבט שנת תרל"ו לפ"ק.

(2) הוא הגאון מוה"ר שלמה קלוגר מבראד זצ"ל.

(3) עיין בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל שם במס' ברכות, שהביא הערה זו בשם הרוקח. ועיין עוד בהנחות יפה עינים עם"ס פסחים דף ט' ע"ב ר"ה דמראורייתא.

ישראל לאכול לחם, והמהרש"א פי' מרדכיב קראן לו ויאכל לחם, והנה בדברי המהרש"א כתוב במדרש רבה (פ' בהר), והנאון בסמיכת חכמים מפלפל בדברי רש"י ובדברי המהרש"א. והנה נפלאתי על הנאון מהרש"א והמר"ר, דכתיב בקרא ואתה עשית חסר עם כל בני ישראל, וסיים הכתוב בעלותם ממצרים, ואם כדברי המהרש"א, קראן לו ויאכל לחם, לא חי' בעלותם ממצרים³).

בקשתי למחול על כבודו הרמה וישיבני דבר, ואם יתן לי רשות אזי אשלח אליו שאלות בהלכה למעשה. יאמין לי כ"ק כי הנאון מלכוב זצ"ל אמר לי כפ"מ שאשלח אליו מה שאצטרך, אם אמצא חן בעיניו יתן לי רשות, וימחול למסור האגרת לאשתי מוכ"ז, וברכות לראש משכיר ישיג חיים ושלוש ושיבה טובה. כנפשו הרמה ונפש הצעיר,

הק' אליעזר ליפמן מיערסלוב חופה"ק ראזניטוב

תשובה בדיני מקואות

מהנאון מוה"ר שלמה ליב טאבאק דומו"ץ בק"ק סיגעט זצ"ל¹

ב"ה.

שלו' וכ"ט לכבוד ידידי מחותני החו"ש
ובקי כש"ת מוה"ר פישל נ"י.

שאלתי קבלתי עש"ק סמוך לקבלת שבת, ועיינתי היום, ואין כאן מקום לקבל ארוך, וצדקו דבריו במה שחשש שאם יעשה סתימה להנקב כשפופרת הנוד, שלפעמים יחסר משיעור מ' סאה, ואין להאמין לנשים, כי כן מבואר בח"ס יו"ד סוף סי' רי"ז צריך שיהא הנקב פתוח תמיד, דאם סותמים הנקב, אף רכשהושקו שעה אחת הוכשרו השאובים, מ"מ כיון שהשיעור מועט ומצומצם והרברב נמסר לנשים וכו', יעיי"ש. ולכך ישאר נקב כשפופרת הנוד במחיצה המבדלת בין מקוה החמה להקרה, והנקב לא יהא בגובה המחיצה, רק באופן ששיערו שכאשר יתמעטו המים במקוה הצוננת בתכלית המיעוט, יתחברו שני המקואות ע"י הנקב בשוה, דאם לא כן אלא שיהא הנקב למעלה, והמים שבמקוה החמה יהיו גבוהים

(*) בכרם שלמה שנה ג' קונס' ה' עמוד מ"א, הקשה כן הרב הנאון מוה"ר מנחם מענדל בראכפער ז"ל, על המדרש, יעיי"ש.

(1) הוא בנו של מו"ה פסח צבי טאבאק. למד בנעוריו בישיבתו של הגה"ק בעל ייטב לב זצ"ל ובישיבתו של הנאון בעל קול ארי' זצ"ל. בשנת תרי"ח נבחר לדומו"ץ בק"ק סיגעט. נרפס ממנו שו"ת תשורת ש"י, ערוך ש"י על דחש"ע, וערך ש"י עה"ת. נפטר ביום י"א טבת שנת תרס"ח לפ"ק, ומנ"כ בעיר סיגעט. — תשובה זו הועתקה מכת"ק המונח בננוי ידידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה שאול הוטנערער נ"י מאנטווערפן. ברכות התורה יחולו על ראשו.

יותר, וזחלו למקוה הצוננת דרך הנקב, מלבר חשש וזחלין אשר שפיר חזי מר מעכ"ת, בלא"ה יש חשש דאם במקוה החמה לבד לא יהא שיעור מ' סאה ונצטרך לחיבור המקוה הצוננת, הרי הניצוק וקטפרס אינו חיבור.

מ"ש מעכ"ת לענין נטל סאה ונתן סאה, דאם אין המקוה נמשך ממעיין רק מהנהר, אויל היתר של הדג"מ, לדעתי אין זה תלוי במעיין או בנהר, רק אם דרכו ליפסק, אבל כשאין דרכו ליפסק, ליכא מראית עין דשאובין, ופשוט.

מ"ש מעכ"ת לחוש לדעת ר"ו שבש"ך ס"ק ר"ב, יעיין בנדע ביהודה תנינא סימן קמ"א.

בענין בנין אבנים במקוה דבא החקיקה וקביעות כאחד, כבר נסתפק השואל בח"ס סימן רי"ז, ובאמת מעמא בעי, כיון דאמדו חקקו ולבסוף קבעו פסול וקבעו ולבסוף חקקו כשר, א"כ לענין החקיקה וקביעות שבאין כאחד מנ"ל להכשיר, כיון דדיוקא דרישא וסיפא סתדו. ונ"ל דמעם החילוק בין חקקו ולבסוף קבעו או להיפך, דאם בקבוע במחובר לא חשוב כלי, מה לי חקקו קודם או אחר"כ, וי"ל דמעם הואיל ואי בעי יתלשו מקביעות וודאי שכיח טובא כשיצטרך, על כן גם עכשיו חשוב כלי, דק"ל דאמרינן הואיל ואי בעי מתשיל, ואי בעי פדיק, ואי בעי מסלקו בזווי כראיתא בפסחים מ"ו ובכמה דוכתי, ותוס' בפ"ק דפסחים דף ו' בר"ה התם, הכריחו מהגמרא דע"י רמצי לסלק לגוי בזווי לא יצא הבהמה עדיין מרשותו, אבל אם הבהמה של נכרי וישראל מצי לסלקו בזווי, מ"מ כיון דאי לא מסלקו בזווי נוטל הבהמה, עדיין לא נכנסה לרשות ישראל עיי"ש, הרי דהואיל מועיל שישאר על עניינו הראשון, ולא שיתחדש לו שם חדש ע"י הואיל, ע"כ ה"נ אם חקקו ולבסוף קבעו דכבר ה' כלי בתלוש לא נתבטל שם כלי ממנו כשקבעו הואיל ומצי לסלקו ממחובר, משא"כ אם לא ה' כלי בתלוש לא נעשה כלי על ידי הואיל, כיון דהשתא מיהת מחובר ואינו כלי, וא"כ ממילא כשהחקיקה וקביעות באין כאחד, לא מבעיא כשהחקיקה רק על ידי הקביעות וכשיתלשו יתבטל החקיקה, בזה ודאי ליכא למימר הואיל ואי בעי תליש, דהא יהא נסתר מחמתו ולא יהא כלי, אלא אפילו מצי לתלושי וישאר כלי, מ"מ כיון דמעולם לא ה' כלי, ועכשיו מחובר אינו כלי, לא יתחדש בו שם חדש מחמת הואיל.

מה שחקר מעכ"ת אם המקוה מעיין, לע"ד כיון דצד אחר נובעין בו מים מההרים ושם ליכא נהר ותמצית מי גשמים, וסתמא יוצא המים מבין הסלעים, הוי מעיין.

ותל"מ, רק חיים ושלום.

שלמה ליב

פני' דחופה!

הקוראים שלא שלמו עדיין דמי החתימה לשנה זו מתבקשים לשלחם
במוקדם האפשרי בלי שום שהיות.

מכתב מהגאון בעל שבט סופר זצ"ל⁽¹⁾ אבד"ק פרעשבורג

בעזה"י. שיל"ת פה פ"ב אור ליום ב' לסדר מקץ תרמ"ד לפ"ק.

שלום וברכה לכבוד ידידי הרב הג' המאוהב חו"ב ב"ג [=בן גדולים] גן הרסים וגל אגוזים המפואר כקש"ת מו"ה שלום קוטנער נ"י אב"ד רק"ק א"ש⁽²⁾.

אחדש"ה. את מכתבו הטחור קבלתי ע"נ, וכמה פעמים הוצרכתי לקרוא מכתבו פעם אחר פעם כדי להבין את כל דבריו, וכמה יגיעות הי' לי עד שיכולתי לעמוד על תוכן מכתבו, כי במח"כ אותיותיו מוכרכים ומחוכרים יחד עד שקשה מאוד לקרוא אותם, וכבר כתבתי כן למעכ"ת שימחול ליתן ריווח בין אותיות הרבקים. — והכרתי מתוך מכתבו את מר רוחו ונפשו הטחורה וצועק על מה שהי' המדובר כבר כמה פעמים באסיפות שונות מרבנים ושאר יראים במדינה, וזה שנים שהי' אסיפה אחר אסיפה, גדולה וקטנה, ובכל פעם הי' המדובר מזה ממה שכתב במכתבו שאי אפשר שיהי' הקאנצליי באופן ובמעמד הזה, וא"א בדרך הטבע שאיש אחר ישא עליו כל משא הכבד הזה, ועל פיו יצא ויבוא הכל, ובלתי ספק בזכרוננו שגם אני הייתי מן הצועקים על זה ועמדתי בכל כחי שלא יהי' ר"א רייך⁽³⁾ כיחיד ורן, רק להעמיד אחר אצלו, וזה הי' המדובר בכל פעם, אבל מה נעשה מכל מה שעלה במוסכם, ומי הביא הדבר לידי גמר, כי כאשר בא לגמור הדבר, כל אחד הי' מושך את עצמו והלך לביתו לחיים ולשלום, וברעתו שכבר יצא ועשה לטובת הכלל במה שצחק ושפך בוז וקלון על ר"א רייך, אבל לעשות סדרים, מזה לא היו רוצים לידע מאומה, ובפרט כי ידוע שלזה ג"כ צריך ממון, כי בלא זה אי אפשר, ולכל אחד מורא עלה על ראשו כי אולי גם הוא יצטרך ליתן.

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה ז' קונט' ט' עמוד כ'. — מכתב זה הועתק מכת"ק שהי' מונח בעזבונו של הרב הגאון מוה"ר ישעי' פירסט אבדק"ה וויען זצ"ל, ועתה הוא ברשות נכד אחיו האב"ד החשוב היקר והנעלה מו"ה שמואל בנימין סג"ל לעספלטער נ"י שהגיע אליו ע"י הרבני הנכבד המופלג בנש"ק מו"ה יהודה בוימנארטשן נ"י מלונדון. הוד והדר פעלם וצדקתם עומדת לעד.

(2) הוא בנו של הגאון מוה"ר אהרן קוטנא אבד"ק טאטוס זצ"ל מח"ס משחת אהרן. נתחנך על ברכי אביו, ולמד בישיבת הגאון בעל כתב סופר זצ"ל בפרעשבורג. כשהגיע לפרקו נשא אשה בתו של הגאון מוה"ר ידידי' גאמליב פישער אבד"ק שטוהלווייסענבורג זצ"ל. תחלת נשיאותו היתה באבד"ק קאמפאלוואר, ואח"כ נתקבל לאבד"ק אייוענשטאט. נרפס ממנו שו"ת משמיע שלום, ס' עתרת שלום ואמת, קונטרס וכתורה יעשה, ס' קול על המים, ועוד. נלב"ע בשנת תרס"ט לפ"ק.

(3) הוא הרב הקצין המפורסם מוה"ר יצחק איציק רייך זצ"ל מטעמעשוואר, שהי' נשיא של הקאנצליי רחברה שומרי הרת בעיר בוראפעסט במשך הרבה שנים, ותרם מחונו סכום עצום לטובת הרמת קרן התורה והיהדות. נפטר ביום ט"ז אייר שנת תרנ"ו לפ"ק.

ע"כ מסלקין את עצמן ובורחים לביתם באמתלאות שונות ואינם עושים מאומה, ואחר הוא המכניס ומוציא אז הכל רצים אליו ועל פיו יצא ויבוא כל רבר, ובסוף צועקים עליו כי הוא מרחיק את חבריו ורוצה לעשות הכל לצד אבסאלוטרענירץ, וכמה פעמים ראיתי כזאת ולא דבר חדש הוא בעיני.

וכבר אמרתי כמה פעמים לכל הצועקים, כי לסתור אין צריך מעשה אומן, כי במקבת קטנה יכולין לסתור בית ומגדול גדול, אבל לבנות צריך חכמה ובינה יתירה, ולעשות תיקונים זה הוא העיקר, ולא לצעוק לבד ולברוק אחר מומין ולחפש אחריהם, כי זה דבר ניקל. וכן כתב בח"ס על הא דאמרו כאשר תיקן שלמה ע"ה נטילת ידיים וערובי חצירות וכו' יצא בת קול אם חכם בני ישמח לבי גם אני, והקשה בתוס' מפני מה לא חשוב נמי שניות לעריות. — אלא משום לאסור ולנזור על רבר, אין זו חכמה, אבל לאסור דבר ולמצוא ג"כ תיקון להדבר, כמו הוצאה שעשה תיקון עירוב וכדומה, זו חכמה. וכך הוא האמת, כי לכמה רבנים שאלתי על זאת, וכל אחד נתן עצות שונות, אבל לתקן ולנמור הדבר לא מצאתי עוד מי שיקח הדבר בידו.

ואולי אלו באסיפות לא הי' עיקר המרובר רק לחפש ולברוק מומין הי' לתועלת, וכך הי' מקדם, שבאו יחד רק ליעץ על תיקונים, אבל עכשיו הוא להיפך, עושים הטפל לעיקר והעיקר אפילו לטפל אינם עושים, ועל ידי כן כל האסיפות עד עתה ללא הועיל, וכבר התעוררתי כמה פעמים על זה למע"כ נ"י כי מן הצורך לבוא תחלה לעמק השוה בנוף הענין על מה להתיעץ והדרך איך לתקן ולהציע דבר שלם כמו שהוא בכל אסיפות ביניהם, כי בלא זה יכלה הזמן והעת, עד שיחיש כל אחד לביתו.

ומה שכותב על ר"א רייך, באמת מי יאמר זכיתי לבי חף אני מפשע, ובוראי גם הוא לא נקי מכל מום, אבל זאת ידעתי כי עושה מלאכתו באמונה והוא ירא ה' וטובת הכלל תוקד בלבו, ואני הגבר ראיתי בעיני כזאת כמה פעמים, וגם מכ"ת לא נעלם זאת כי בעו"ה לא כדורות ראשונים דורות אלו, כי אז היו אומרים מעט ועושים הרבה בגופם ובממונם, ועכשיו אומרים הרבה ואפילו מעט לא רוצים לעשות, ונסיתי באלה כמה פעמים, רבנים שהיו צועקים לעשות רבר מה, ואש התלהבות בקרבם על מעמד ומצב הכלל, וכאשר בא ליתן איזה כסף לצורך, משכו את ידם ופסק כל התלהבות ותשקע האש, וכן הוא אצל כמה יראים, ולא אדבר מאלו אשר אין לבם רבוק בקאנצליי, רק מאלו אשר ארע בבטח שאוהבים מאוד את ר"י רייך ובוטחים עליו, בכל זאת בעו"ה הכל בשב ואל תעשה, ולכל אחד יש מענה ומענה בפיו מה שאין מן הצורך להציע לפני מע"כ נ"י אשר בלתי ספק כבר נסה ג"כ באלה.

וכאשר הי' המרובר מאת ניסי הצדיק נ"י שיעמוד על ימין ר"י רייך, קבלתי מכתבים שונים שלא אכניס את עצמי בזה כדי שלא אבוא לירי חשד כי לטובת ניסי אני דורש, ואף שלא הייתי ירא מזה, מ"מ בקשתי אז מאת הרב דסאנטאב' (4)

ואנשי דורכפיהרונגס קאממיסיאן שיבואו יחד לפעסט להתיעץ על זה ולחשוב כל הוצאות והכנסות אם באפשר, וגם עוד רבנים היו שם, ולא בא לירי גמר, כי כאשר גילה לי בסוד רב אחד צדיק, נתבטל הדבר ע"י איזה אנשי דורכפיהרונגס קאממיסיאן, ובודאי הטעם מחמת יראת ממון וכדומה, כי בעו"ה כל אחר פונה לכרמו ולזיתו ואין איש שם על לב, ולא ידעתי עוד אחד אשר משגיח על הכלל ומשים על לב כמו מעכ"ת, אשר באמת כבר הרבה פעמים עלתה בידו לפעול בשביל הכלל כמונה והולך ג"כ במכתבו. ויען כי כל אחד חס על רבר אחר, זה על הוצאות הדרך וזה על שלטול הדרך, וזה אומר שלום עליך נפשי ולא ירע מעולם מאומה מצרכי הכלל, ממילא נתהווה הרבר שנשאר ר"י רייך יחיד בלי איש, וכמו כן רגיל להיות בקהילות, אם שאר אנשי אקרו"ט מתעצלים. ואין להאמין לכל המעדרים עליו, כי כמה פעמים בדרקתי אחרי הרברים ודאיתי כי שמועות בעלמא נינהו.

ועיין בח"ס חו"מ כי כתב כי קשה יותר לצאת ירי הבריות אשר כמעט לא עלה ביד אדם, מלצאת ידי שמים, יע"ש ודבריו מתוקים. וישבתי בזה קושיית תוס' פ' במה אשה [שבת רף נ"ה ע"ב ר"ה ארבעה], על הא דהקשו מקרא דאין אדם צדיק בארץ וכו', כי באמת בידי שמים יכול להיות צדיק בלא חטא, אבל הקרא דייק כי אדם אין צדיק בארץ, כי בארץ אף בני אדם לא נמצא צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא, ורו"ק. ומי שבא אצלו ואינו עושה או אינו יכול לעשות כמבוקשו, אז מיד מתרעם עליו וצועק ככרוכיא. וצא ולמד מהרבה, אף אם יושב בתוך מתי מספר, מ"מ אין רב שכולם אוהבים אותו, ולכל אחד ואחד יש לו שונאים ועוררים, בפרט איש אשר עסקים ובקשות מכל המדינה באים לפניו. ובמדרש, כרצון איש ואיש, אמר הקב"ה מלך טיפש, אני לא יכול לעשות רצון איש ואיש, והוא רוצה לעשות.

ומזקינים אתבונן, כי כבוד אבא מאוה"ג זצ"ל והנאונים רחוסט, יארמוט, ואונגוואר נשמתן עדן, כולם שבחו וחללו מאוד את ר"י רייך שי', ואני מן המאמינים כי במקום תורה יש חכמה, ומאוד מאוד תמכו את ידיו והאמינו בצדקתו ישרו ותומתו, על כן לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי לאשר חושדים את האיש הזה לעושה מלאכת ה' ברמי' ובשקר ח"ו, ואשרי מי שחושדין ואין בו, אבל בכל זאת אין אני אומר לסמוך עליו מכל וכל, ונחוץ הדבר שיעסקו ג"כ אחרים בצרכי הכלל, ומי יודע מה יולד יום כמ"ש מעכ"ת נ"י, ורק רוצה אני, אם יהי' אסיפה, לא יהי' עוד הפעם בחנם וללא הועיל, ורק לבוא יחד לראות ולראות ולהשמיע את קולו בלי תכלית. ואני משתוקק לבוא יחד עם מעכ"ת נ"י לעת מצוא ומוכשר לדבר תחילה על כל הדברים, אבל כעת הזאת אי אפשר לי עוד. והארכתי בכל זאת לפני מעכ"ב נ"י כי ידעתי מאז כי אוהב נאמן הוא לי וכמים פנים אל פנים וכו', ומצאתי אותו נאמן לפני לגלות לו כל לבי ומחשבותי כרבר איש אל אחיו. והנני ירידו הנאמן הרש"ת באהבה מוקירו מאז.

ה"ק שמחה בונם כה"ג מהראשכ"ס זצ"ל

מכתב

מהגה"ק בעל קדושת יום טוב אבד"ק סיגעט זצ"ל¹

ב"ה. יום ב' מטות מסעי תרס"ב לפ"ק סיגוט יע"א.

חיים ברכה ושלום וכט"ס אל כבוד ידידי מחו' הרבני המופלג יו"ש
וכו' מו"ה יוסף פרענקל נ"י ויזרח עד בלי ירח.

אחר"ש. השנתי נכון מכתבו אשר תוכו שואל ממני להגיד טעמי ונימוקי
בדבר המעות רמב"נ אשר אמרתי לשלוח לירי, ומידי ישולח לעניי ארצינו
הקדושה. ואען ואומר, הנה מלכד טעמים דכים אשר אי אפשר לפרטם ולהעלותם
על הכתב, כמה עיקולי ופשוטי יש בדבר הזה, אם אין איש ראש ומנהיג שישגיח
בעינא פקוחא על החלוקה, הטעם הפשוט הוא, כי עפ"י דינא מחויבים אנחנו
להקדים בהחלוקה את האנשים תלמידי חכמים ואנשי מעשה, ואני מכיר בכל
אנשי מארמאראש היושבים על אדמת הקדש משרשם וממקורם, ואוכל להעריך
את כל אחד ואחד סך המגיע לו לפי ערכו, ואינו דומה אם אנשי עיר נעוויארק
אשר אינם מכירים ויודעים בשום איש ערכם ומהותם, יעשו החלוקה בביתם, יכול
להיות שבמקום שהי' להוסיף יפחתו ובמקום שהי' לפחות יוסיפו ויהפכו הסדר,
כי על האויסצוג משם אין לסמוך כלל כידוע למבין, לכן אמרתי עם לבבי שיותר
טוב הוא שהמעות ישולח לירי, ומידי ישולח לחלק המעות בסדר נכון כמו המעות
דפה עירינו והסביבה. עכ"ז אם אנשי עיר נעוויארק הע"י אינם רוצים בזה, יעשו
כחפצם ורצונם וירי מסולקת. זאת אשר אמרתי להשיב לכמ"ה.
והנני חותם בכל חותמי ברכות כאוות נפשו ונפש ידידו הדו"ש באהבה,
חנני יום טוב ליפא ט"ב

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ב' קונט' ה' עמוד י"ז. — מכתב זה הועתק מננו
נכר מקבל המכתב, הרה"ח הנכבד בנש"ק מו"ה זלמן ליב פרענקל נ"י, והגיע אלינו
בהשתדלות ידידנו הרבני החסיד הנכבד והמפורסם בנש"ק מו"ה ישע' גרויס נ"י.
יתברכו ממעון הברכות, בשפע ברכות והצלחות.

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועוז להדפיס שום חידו"ת או אגרות קודש
ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת
המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

בענין תענית שובבי"ם

מהרב הגאון מוה"ר בן ציון בלום אבר"ק אויפאלו ז"ל⁽¹⁾

נשאלתי בקהל אחד שקבלו עליהם להתענות תענית שובבי"ם ת"ת בכל יום ה', כמנהג שהביא מג"א סוף סי' תרפ"ה ועטרת זקנים סי' תקס"ח, ולא עלו על דעתם בתחילה שביום ה' פ' תרומה יחול יום ב' דר"ח ארד ראשון, ומעתה רוצים לרחות התענית ליום ג' שהוא ער"ח, אי אריך למיעבר הכי, או צריכין לרחות התענית ליום ב' שהוא יום כניסה.

והנה המג"א סוף סי' תקס"ח העלה בקהל שגזרו להתענות ב' וה' כל הקיץ ואירע תענית כה"ב או י"ז בתמוז בכ' או כה', רכיון דצריכין להתענות לשם תשובה צריכים להתענות יום אחר, וכן במי שרגיל להתענות בער"ח ואירע ביום ב', אין עולה לו, דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין ע"ש, וא"כ הדבר מבואר שאלו הנוהגים להתענות בכל ער"ח אינו עולה להם לתענית שובבי"ם, דהוי תרי נדרי, ושייך ג"כ דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, עיי' מג"א שם ריש ס"ק כ"ב. אך ג"ל באלו שנוהגים להתענות בער"ח רק עד חצי היום או עד אחר המולד דוקא, וכמ"ש מג"א סי' תי"ז בשם מהר"י סדוק, וודאי דעולה להם. וראי' לזה, מחגיגה ח' ע"א דס"ל לכ"ה רחגיגת ט"ו באה מן המעשר, ופריך אמאי דבר שבחובה הוא וכל דבר שבחובה וכו', ומשני בטופל, ופירש"י, שמחבר מעשר עם החולין ומביא עיי"ש, וה"נ אם מקצת היום מן החולין ומקצתו חייב בתענית, שפיר עולה לו.

אבל ג"ל לפמ"ש שלה"ק ריש מס' ראש השנה בענין תענית מ' יום קודם יוה"כ, דמה שחיסר מר"ח אלול ואילך ימים שאין מתענין בהם משלים קודם אלול, ואם בימים שקודם אלול אירע לו יום שמחויב להתענות כגון ט"ב וער"ח ויא"צ, אין עולה לו לתשלומין מ' יום, אבל אם אירע לו באלול גופא, עולה לו, כיון שהם עצמם הימים המקודשים ע"ש, וא"כ למ"ש עטרת זקנים סי' תקס"ח שכל המ"ב יום שבימי השובבי"ם מסוגלים לתשובה ולתיקון החטא, א"כ אם אירע בהם איזה תענית כגון יא"צ וער"ח, עולה לו גם לתענית שובבי"ם, כמו שעולה לו לתשלומין מ' יום שלפני יו"כ, ושפיר יכולים לקבוע שיהיו שניהם יום אחד. ומה"ט ה"י ג"ל שגם מי שיש לו יא"צ עולה לו לשניהם.

ועיי' מג"א תקס"ח שם שהעלה דתענית יא"צ שבין כסא לעשור עולה ג"כ לעשי"ת, ואפי' אם היא"צ הוא קודם ר"ה אין צריך להשלים יום אחר, וכן אם ה'

(1) נולד בשנת תר"מ לפ"ק לאביו הגאון מוה"ר עמרם בלום אבר"ק אויפאלו מח"ס שו"ת בית שערים. נחתנך על ברכי אביו, וגם למד איזה זמן אצל הגאון בעל שבט סופר וצ"ל בפרעשבורג. בשנת תרס"ח לפ"ק נתקבל לאבר"ק סארוואש, ובשנת תר"צ בערך נתקבל לאב"ק אויפאלו. הרבה תשובות אליו נדפסו בשו"ת בית שערים לאביו הגאון וצ"ל. נשאר אחריו חיבור בכת"י שו"ת וחירושים ולא נדפס עריין. נפטר ביום כ' לחודש טבת שנת תש"ה לפ"ק, ומנ"כ בעיר פעסט. — תשובה הנוכחית הגיע אלינו מאת בנו ידידנו הרבני הנכבד הנגיד המרומם מו"ה יוסף דוב בלום נ"י. זכרה לו אלקי לשוכה.

היא צ"א' רסליחות או בער"ה, זולת אם יש קודם ר"ה יותר מד' ימים שאז צריך להתענות ר' ימים חוץ מיום היא צ"ע"ש. והנה תענית ער"ה הוא מהחייב עפ"י מדרש שהביא ב"י תקפ"א ומג"א שם סק"ט וקבעו המחבר שם להלכה בסעיף ר' והו' דבר שבחובה, וגם תענית יאצ"ט מקור מקומו מהור' בגמ' שבועות כ' ונדרים י"ב הריני שלא אוכל בשד ולא אשתה יין כיום שמת בו אביו או רבו וכו', ושם רמז לתענית יאצ"ט, ובכל זאת עולה לכאן ולכאן, וה"נ רכוותי'.

אלא דלמ"ש מג"א דאם יש יותר מד' ימים קודם ר"ה צריך להתענות עוד יום א' כנגד היא צ"א, א"כ גם בנ"ד צריך להתענות יום אחר להשלים תענית שובבי"ם, ואין תענית היא צ"ע"ש עולה לו. אבל גוף דין זה צריך טעם, רמה בין זה לזה ואיזה חילוק יש בינותם, ובפרט דלהשל"ה הנז' גם אם יש יותר מד' ימים קודם ר"ה ה' לו לעלות התענית לכאן ולכאן, וצ"ע כעת.

ובמג"א דיש סי' רפ"ח כתב רמי שהתענה תענית חלום בשבת וביום א' שלאחריו הוא תענית חובה, וכן במי שדגיל להתענות יום א' רסליחות שאין עולה לו למיתב תענית לתעניתו, אבל המו"ז שם חולק עליו בזה דשפיר עולה לו, ובתשו' מאהבה סי' רמ"ג הסכים להמו"ז, ובס' נזר ישראל להל' שבת סי' פ"ב הביא בשם מט"י דבספיקות אלו יש להקל, וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן ושראו להחמיר לעשות דבר נוסף בו ביום ללמוד ביותר ולכוין בתפלותיו על שתיהם ע"ש.

ואחרי כל הדברים האלה, נ"ל באותו האיש שיש לו יאצ"ט בער"ה, דאם נהג להתענות בער"ה, רכיון דבכל פעם יאצ"ט שלו בער"ה, א"כ א"א לו כלל שיתענה יום אחר, דהרי קי"ל בסי' תקס"ח דאם שכח ואכל בתענית של יום מיתת אביו משלים תעניתו ואין צריך להתענות יום אחר כיון שחזר יום ידוע לו ע"ש, וכיון שבלא"ה על כרחך אין בא מן החולין, עולה לו ג"כ לתענית שובבי"ם, הגם שיש לרחות ראין רנן אפשר משאי אפשר, מ"מ בנ"ד ביותר נראה שאצ"ט להתענות כלל תענית שובבי"ם שבעו זו פ' תרומה, רכיון דלא קבלו עליה דק ביום ה', וכיון שעתה חל בו ר"ח, ווראי מעיקרא לא קבלוהו ארעתא דהכי, ועיי' ביו"ד סי' רט"ו, ובפרט שלדברי עמדת זקנים הנ"ל אין מקום לתענית זו רק עד פ' משפטים ועד בכלל, דהיינו מ"ב יום, ויקרש ב"ם, ומחיות טוב כיון שכ' מג"א סוף סי' תרפ"ה די"א שמתענים גם בפ' ויק"פ, לכן ישלימו התענית ביום ה' ויקהל הבעל"ט.

שו"ד בשע"ת סוף סי' תרפ"ה שכ' להדיא כמ"ש, דאם חל ט"ו בשבט או ר"ח ופורים קמן ביום ה', שאצ"ט להתענות משום רמעיקרא לא קבלוהו ארעתא דהכי. ומ"מ נראה שיש להתענות בפרשה שאחרי' לתשלומין, וכ"כ הא"ר ע"ש, ונתתי שמחה בלבני.

וה' יקבל תשובתינו בתוך תשובת כל צדיקי ישראל, ובא לציון גואל, ויעמוד הכהן לאורים, ונקריב לפניו חלבים ואימורים, שעירי חטאת וזבחי רצון, אכי"ר. בנציון בלום

גב. וכן הוריתי בפ' בא תדע"ו לפ"ק שביום ה' ה' ר"ח שבט, להתענות ביום ד' ער"ה, תענית שובבי"ם, כיון שאנשי משמר היו מתענין ביום רביעי על אסכרא ר"ל, כראי' תענית כ"ז ע"ב.

תשובה בענינים שונים

יצחק יעקב ווייס

רב ואב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

פעיה"ק ירושלים תובכ"א

מח"ס שו"ת מנחת יצחק

בס"ד. ירושלים עיה"ק ת"ו, יום ב' כ"ג למב"י תשמ"ה לפ"ק.

א"כ האברך הרב מו"מ יו"ש מוה"ר דוד יואל ווייס שיחי' פעיה"ק ת"ו.

אחדשה"ט. הנה אף בטרדותי הרבים עשיתי רצוני ועיינתי בקונטרסו בדיני איסור דלא יעבור איש בין שתי נשים, ואשה בין שני אנשים, אשר העמיק הרחיש לברר כמה הלכות הנוגע לזה.

הנה באות א' הביא דבר פלא מהגאון היעב"ץ ז"ל (בסידורו דיני תפלת הדרך) שהעתיק הברייתא (פסחים דף קי"א ע"א) ת"ר שלשה אין ממצעין (ופירש"י, לא יעברו בין שני אנשים), ולא מתמצעין (ופירש"י, לא יעבור איש אחר ביניהם), ואלו הן, הכלב והרקל והאשה, וי"א אף החזיר, וי"א אף הנחש, וכתב ע"ז היעב"ץ במוסגר „וקי"ל בכל דוכתא הלכה כז"א", כ"ש בסכנתא דחמירא. והעיר מעלתו דלא ידע היכן אמרו כן, ואולי כוונתו די"א היינו ר' נתן כמ"ש בחוריות (דף י"ג ע"ב), וקי"ל הלכה כר"נ כמ"ש בב"ק (דף נ"ג ע"א) דנחית לעומקא דדינא, אבל צ"ע דהרי כאן איכא תרי י"א, ועל כרחך אחד מהם אינו ר' נתן, וגם ל"ש בזה דנחית לעומקא דדינא, ועי' בהגהות מהר"ץ חיות (ב"ק דף ע"ד ע"ב), עכ"ד.

הנה באמת דברי היעב"ץ הנ"ל תמוהים מאוד, ובנוגע לומר רכוונתו לי"א, היינו ר' נתן, הרי שפיר כתב, דל"ש בזה דנחית לעומקא דדינא, וצ"ן לדברי מהר"ץ חיות (ב"ק דף ע"ד ע"ב) שכתב שם כן, דדוקא בר"מ הלכה כר"נ, וכן הביא המהר"ץ חיות שם מספר יד מלאכי (סי' תקצ"א) שהקשה מה"ט על דברי רש"י נדרים (דף צ"א) שכתב כן לענין הפרה דהוי מילתא דאיסורא, וכן הקשה מה"ט על דברי היוחסין עיי"ש. (ט"ס הוא, וצ"ל צ' ע"א ד"ה מאן חכים, ויש לציין דהיד מלאכי לא כתב זה דרך קושיא רק בדרך חידוש, וכתב שם שכן רעת הר"ן והרא"ש שם, אלא דצע"ק שהם לא הזכירו שם דר"נ דיינא ונחית לעומקא דדינא). ובזה יש להוסיף עוד, דהרי כפי המבואר ביד מלאכי שם, הא דאמרין הלכה כר"נ, היינו דוקא איכא דפליג עליו יחיד, אבל אי רבים פליגי עליו, לית הלכתא כוותי' אפילו בר"מ, וכ"כ הרב כנה"ג, והובא במהר"ץ חיות (ב"ק דף נ"ג ע"א), וכ"נ דעת הר"ף (בפ' חנוכה) דפסק כר"נ נגד רבנן, ויהיב טעמא, משום דקיימא מתני' כוותי', וכ"כ התו"ט בפלפולא דרפיתא בפרק ה' דב"ק סי' י"ב אות א', ופ"י דב"מ סי' ג' אות ה', ושכ"כ הרא"ש (בפ' אע"פ), עיי"ש.

ומה שהביא מהרי"ף (בפ' הכונס), נגרר אחר מ"ס שיש ביד מלאכי (סי' תקצ"א), ובוראי צ"ל פ' הפרה, והוא הפלוגתא דהניח אבן ע"פ הבור, שכ' הרי"ף (כ"ג ע"ב) דהלכתא כר"נ דקיימא מתני' כוותי', ולא אמר דהוי דיינא ונחית לעומקא דדינא, אלא על כרחך דנגד רבים לא קיי"ל כוותי', ע"כ הוצרך לומר דהלכתא כוותי' משום דמתני' כוותי', ושוב ל"ק מש"כ המהר"ץ חיות וז"ל: ובאמת מכאן מוכח איפכא דאף נגד רבנן אמרינן ד"נ דיינא הוא ונחית לעומקא כמו דאמר רבא כאן הניח אבן ע"פ הבור וכו' באנו למחלוקת ר"נ ורבנן, וקיי"ל באמת כר"נ אפי' נגד רבים, עכ"ל, דאדרבה מכאן הוא עיקר הראי' דלא קיי"ל כוותי' כנגד רבים, ועיין ביד מלאכי (סי' תקצ"א) שהג' בפלפולא חריפתא (ב"ב פ"ה סי' מ' אות מ') שכ' על מש"כ הרא"ש דכיון דמתני' יחידאה היא לא ס"ל כוותי', וז"ל: כ"כ הרי"ף ואע"ג דכר' נתן פסקינן אפי' כנגד רבנן בפ' הפרה משום דדינא הוא, ונלע"ד הכא הוא דאמר רבא מתני' יחידאה היא, משמע דכדי לדחותה מהלכה אמר כן, וכ' שהוא מ"ס וצ"ל משום דקיימא מתני' כוותי'. — ומה שהביא מדברי הרא"ש (בפ' אע"פ), כ"כ בפלפולא חריפתא (ב"ב פ"ה סי' ג' אות ה', וב"ב פ"ט סי' ל"ב אות ה') וביד מלאכי סי' תרצ"א, ומ"ס הוא וצ"ל פ' נערה שנתפתתה (סי' מ') שכ' כן בשם ר"ח דהלכה כרבנן, ואע"ג דר' נתן דיינא ונחית לעומקא ררינא, לית הלכתא כוותי' נגד רבים.

ולפי"ז בברייתא דאין ממצעין הנ"ל, דאיתא תנו רבנן אין ממצעין וכו' וי"א וכו' כנ"ל, הרי רישא דברייתא היא רבים, דת"ר וכו', והי"א פליגי על רבנן, ואין הלכה כר' נתן לפי הנ"ל. אמנם בלא"ה א"א לומר דהכוונה לר' נתן, דהרי לא הוי דינא ממונות כנ"ל.

והנה בנוגע לפוסקים, היכא שכתבו דיעה א' בסתם, ואח"כ דיעה ב' בלשון י"א, הרי מבואר בכמה פוסקים הובא בכנה"ג (או"ח בית יוסף סי' ש"ח), דנקמינן כאותה הסברא שהביא סתם, ובס' יד מלאכי כללי השו"ע אות י"ז האריך בזה עי"ש. אמנם ביד מלאכי (כללי שאר הפוסקים אות י"ז) כתב וז"ל: הא דאמרינן דפוסק שמביא סברא ראשונה בסתם והשני בלשון י"א דעתו לפסוק בסתם, היינו רוקא כשאין הוכחה שתופס כסברא שני, אבל אם יש הוכחה בדבריו שתופס כסברא האחרת, כגון שאחר שהזכיר סברא שני בלשון י"א, הביא לשון סיוע מפוסק אחר, וכתב וכן כתב עוד פלוני, הרי כאן הכרעה שרעתו לפסוק כסברא שני (שיירי כנה"ג או"ח סי' קפ"ח הנהגות ב"י אות י"ז) עכ"ל. והנה נראה פשוט דהאי י"א וי"א שבנ"ד, אינו דומה לי"א וי"א שדנו בזה הפוסקים שהובאו ביד מלאכי (כללי השו"ע אות י"ג), דהמה מרברים על דרך שהובא בשו"ע (או"ח סי' ק"מ סעי' ג'), דאיתא שם י"א שאינו צריך לחזור ולברך וי"א שצריך, וכיב"ז, משא"כ אף הנחש וכו', הרי הי"א הב' הוי סיוע לי"א הא' בנוגע לחזיר, אלא שמוסיפים עוד אף הנחש, וא"כ בנוגע לחזיר איכא לי"א הא' סיוע מי"א הב', ויש כאן הכרעה לפסוק כי"א הא' עכ"פ, והיינו דמוסיף על השלשה מי"א הב', ויש כאן הכרעה לפסוק כי"א הא' עכ"פ, והיינו דמוסיף על השלשה

דאין ממצעין, אף החזיר, ונשאר רק מה דיש בין י"א הא' לבין י"א הב' נדון הנחש, ושוב י"ל כמ"ש ביד מלאכי שם בשם הפוסקים, דכשכותב בשו"ע י"א וי"א נקטינן כסברא השני' עיי"ש, דאין ממצעין אף בהנחש, וזוה י"ל הכוונה בהיעב"ץ במה שכתב וקיי"ל בכל דוכתא וכו', הכוונה בכל דוכתא דאיתא בה"ג בשו"ע ופוסקים, וחידש היעב"ץ לומר כן אף בדברי הש"ס דאיתא כלשון הנ"ל, וזה באמת חידושו לומר כן אף בדברי הש"ס.

באות ט', כתב להסתפק, אם הקפידא היא דוקא בעובר ביניהם, או אף בעומד או יושב ביניהם. ובהג"ה כתב דלכאורה מלשון הגמ' העובר משמע דוקא לעובר ביניהם יש קפידא, ועי' בקונט' ספר זכרון (אות ט"ז) שנסתפק בזה, עכ"ל. — הנה לשון העובר הוא בגמ' (הוריות דף י"ג ע"ב), אבל בגמ' (פסחים קי"א ע"א) איתא בלשון אין ממצעין, אבל רש"י פי' לא יעבור. והנה אם נאמר דדוקא עובר, יונח לנו מה דאיתא בגמ' (ב"מ פ"ד ע"א) ר' יוחנן הוי אוזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי וכו' עכ"ל. ונתקשיתי דבשלמא מה דלא חשש לעינא בישא, מוכן, כיון דאתי מזרעא דיוסף, כראיתא בש"ס שם, אבל אמאי לא חשש כי יסובכוהו ב' נשים בשעת הליכתן מהטבילה. אכן אם נאמר דבעובר דוקא אמור אבל ביושב אין קפידא, הרי כבר כתבו התוס' (שם ד"ה יתיב) ליישב, מה דלא חשש למה דאיתא (בפסחים קי"א ע"א) האי מאן דפגע באיתתא בעירן שסלקא מטבילת מצוה אחזה לי' רוח זנונים, ותיצרו דהיינו דוקא כשפוגע בה, אבל ר' יוחנן שהי' יושב שם בקבע אין זו פגיעה עיי"ש. ולפי"ז דביושב אין קפידא משום רוח רעה, אתי שפיר ג"כ דלא חשש מה דב' נשים יסובכו אותו משני צדדיו, דגם בזה ביושב אין קפידא כנ"ל, ולמעשה צ"ע כנ"ל.

כ"ז כתבתי בהחפזי מחמת גודל טרדותי, ואסיים בכרכת שלו',

יצחק יעקב ווייס

בענין כחו, גרם מלאכה, ופס"ר דרכנן

ישראל דוב הלברשטאם

אנטווערפן, בעלגיע

תנן בעירובין דף פ"ח ע"א חצר שהיא פחותה מארבע אמות אין שופכין בתוכה מים וכו' יעו"ש. ומבואר שם בסוגיא דהטעם דאין שופכין בתוכה מים הוא משום דנפקי אח"כ לרה"ד וגזרו רבנן עליה משום דילמא אתי למישרי זריקה בהדיא לרה"ר יעו"ש ברש"י ע"כ ד"ה פחות מד' וכו', אבל מדאוריתא מותר לשפוך ברה"י אע"פ שיצאו אח"כ לרה"ר, והטעם הוא כמו שמפרש שם רש"י בע"א בד"ה שופכין לתוכו וכו' דאיתו גופיה לאו ברה"ר זריק להו להדיא אלא

מאליהן יוצאין עכ"ל. פי' רכשארם שופך מים על הארץ ברה"י ואח"כ יצאו לרה"ר אין היציאה מתיחסת עוד אל הארם להריא, דעשיתו להריא של הארם נפסקה כשהגיע המים לארץ, ומה שיוצא אח"כ לרה"ר, מאליה היא יוצאת כמו"ש רש"י, (וזה אינו מיקרי רק „כחו" ולא עשיתו להריא), ורבנן הוא רגורו עליה משום דילמא אתי להוציא להריא לרה"ר, יעו"ש בסוגיא, שכל זה מבואר שם היטב. והוכיח מזה האגלי טל במלאכת טוחן סעיף קמן ה' אות ר' וה' (דף פ"ד ברפי הספר), דגרמא במלאכת שבת פטור, משום שהבין שאע"ג שיציאת המים לרשות אחר לא מיקרי מעשיו להריא, מ"מ עכ"פ גרמא הוה, שהוא גרם שהמים יצאו לרשות אחר, ואפ"ה פטור, א"כ שמע מינה דגרמא בשבת פטור, יעו"ש היטב.

(ב) אמנם לפענ"ד דברי האגלי טל צע"ג, משום רבשפיכת מים אין כאן שום גרם מלאכת הוצאה, רבשלמא בכיבוי למשל אם אש היה מתפשט והניח סביבו כרי מים שכשיגיע אליהם האש יתפקעו ויכבו את האש, או למשל אם יעשה כבניד"ר שישפוך מים על הארץ ומאליהם ילכו המים למקום רחוק ויכבו שם את האש, זה מיקרי גרם כיבוי, שסוף סוף היה כאן מלאכת כיבוי שהמים כבו את האש, אלא שהארם לא כבה אותה בפועל רק גרם שיתכבה, אמנם עכ"פ היה כאן בעולם מלאכת כיבוי, משא"כ בהוצאה, אם ארם שופך מים על הארץ ברה"י ואח"כ יוצאים מאליהן לרה"ר אין כאן שום מלאכת הוצאה, דיציאה מעצמה אינה כלל מלאכת הוצאה, והגע בעצמך, הרי הרין הוא שארם המוציא תינוק כפות מרה"י לרה"ר חייב, מ"מ אם הארם בפועל לא יוציא אותו אלא יתיר אותו ויגרום שהתינוק יצא מאליו, הרי פשוט שאין כאן שום גרם של מלאכת הוצאה, דיציאת התינוק לרה"ר מעצמו אינו כלל מלאכת הוצאה, רכל ארם יוצא מרשות לרשות בעצמו, דמלאכת הוצאה אינה אלא אם מוציאים שום דבר, כמו כן כאן אם המים יוצאים בעצמן מאליהן ואין כאן לא נושא ולא נושא א"כ אין כאן כלל מלאכה בעולם שנאמר עליה שהארם גרם אותה, דמלאכת הוצאה אינו אלא אם יש כאן נושא ונישא או זורק ונזרק אבל בניד"ר שפעולת הארם כבר נפסקה ומה שיוצא מרשות לרשות הוא מעצמו, לא שייך לומר שיש כאן גרם מלאכה, ולא דמי לכיבוי, משום דכיבוי סוף סוף יש כאן כיבוי שהוא מלאכה, אלא שהארם לא עשה בפועל רק גרם שתעשה, משא"כ בהוצאה אם הארם לא הוציא בפועל רק גרם שיצאו מאליהן אין כאן שום גרם מלאכת הוצאה, שאין כאן שום מלאכה. והרהגה"צ מפאפא זצ"ל בקונטרס „קלח של אוזוב" הנספח להנהגה של פסח (בסימן י"ב) הבין ג"כ כמו שהבין האגלי טל, רבשפיכת מים על הארץ ברה"י ויוצאים אח"כ מאליהן לרה"ר יש כאן עכ"פ גרם מלאכה, (ולבסוף מביא שם את דברי האגלי טל), ועל פי זה הוציא שם דינים ויסודות בענין גרם מלאכה, אמנם לפי דברינו בשפיכת מים אין כאן שום גרם מלאכה, וא"כ א"א להוציא מכאן שום יסודות בענין גרם מלאכה, כנ"ל.

(ג) ומאחר דאיירינן מענין „כחו“ אמרתי להעיר מה שקשה לי בענין זה על הביאור הגר"א ועל המחצית השקל בסימן שי"ד, דהנה המג"א הביא שם בסק"ה רברי התרומת הרשן שסובר רבאיסור ררבנן אינו מתכוין מותר אפילו אם הוא פסיק רישיה, והביא ראיה לזה מכחו בכרמלית וז"ל המג"א שם, פסיק רישיה במלאכה ררבנן, סבירא ליה להתרומת הרשן רמות, ומביא רא' מהמרדכי פרק הזורק דמתיר לשפוך מים (ברה"י) אע"פ שיורר לכרמלית, כיון דאינו מתכוין שיצאו לחוץ, ואע"ג דפסיק רישיה הוא ע"ש, עכ"ל המג"א. והנה לכאורה ע"פ פשטות, הראיה של התרה"ד היא מהא דכחו בכרמלית לא גזרו, וכחאי רספינה בפרק הזורק שמותר לשפוך על רופן הספינה אע"ג רפס"ר הוא שירדו אח"כ לים מ"מ כיון דהוצאה מרה"י לכרמלית אינו אלא מדרבנן מותר כיון דאינו מתכוין שיצאו לחוץ, וכן כתב הביאור הגר"א להדיא, דז"ל, וברבנן מותר כל שאין מתכוין אף בפסיק רישיה, כמ"ש כחו בכרמלית ל"ג, עכ"ל הגר"א.

אמנם ראיה זו תמוה, שהרי כחו בכרמלית מותר אפילו במתכוין שיצאו אח"כ לחוץ, כמו שפיכת המים על רופני הספינה שמותר אפילו שמתכוין שירדו לים, ובמבואר ג"כ בסימן שנ"ז גבי חצר שאין בו ד' אמות שמותר לשפוך בו שופכין שיצאו אח"כ לכרמלית ואפילו בימות החמה שמתכוין שיצאו לחוץ כדי שלא יתכלך חצירו שרי, רק כשיצאו לרה"ר אסרו בימות החמה, אבל כשיצאו לכרמלית מותר אפילו בימות החמה שמתכוין שיצאו לחוץ, דכחו בכרמלית לא גזרו כמו"ש שם במג"א סק"י, וכיון שכן, רכחו בכרמלית מותר אפילו במתכוין, א"כ אינו ענין כלל לפס"ר שהוא בדבר שאינו מתכוין, דבכר שהוא מותרת אפילו במתכוין אינה כלל מלאכה אסורה, ופס"ר שאינו מתכוין לא שייך (אפילו להזכיר) רק במלאכה האסורה (במתכוין), ראם הוא מותרת אפילו במתכוין, היאך שייך לדון עליה באינו מתכוין שהוא פס"ר, (ועיין להלן אות ח' עוד מזה). ובכלל קשה לפי רעת הגר"א, מ"ש התרה"ד דהא רמותר לשפוך מים אע"פ שירדו לכרמלית, הוא „כיון שאינו מתכוין שיצאו לחוץ“ כמוכא במג"א הנ"ל, ואם נאמר דכוונת התרה"ד הוא אהא דכחו בכרמלית ל"ג כמו"ש הגר"א, א"כ היאך כותב על זה שאינו מותר אלא משום שאינו מתכוין שיצאו לחוץ, והלא כחו בכרמלית מותר אפילו כשהוא מתכוין שיצאו לחוץ, במבואר במקור הדין של כחו בכרמלית, שהוא גבי ספינה שמותר לשפוך על גב רופני הספינה (רהיינו על חודה) אע"פ שמתכוין שירדו אח"כ להכרמלית רהיינו להים (דאם לא כן יחזרו להספינה ויטנפו אותה), וכמו שמבואר ג"כ בסימן שנ"ז, וכנזכר הכל לעיל.

(ד) ועל המג"א בעצמו ג"כ קשה כנ"ל, שכשמישיב שם על דברי התרה"ד, כותב ג"כ דהא דמותר לשפוך מים אף שיצאו אח"כ לכרמלית הוא משום שאינו מתכוין, דז"ל, ומ"ש ראיה מהמרדכי אינה ראיה דהתם איהו לא עביד מידו, ואפילו יוצאין לרה"ר ליכא איסורא כמ"ש בסימן שנ"ז, אלא ררבנן גזרו ברה"ר, ובכרמלית לא גזרו כשאינה מתכוין להוציאה, רכיון שאינו מתכוין לא אתי להוציאה להדיא, עכ"ל המג"א. הנה לפנינו שהמג"א כתב ג"כ כמו שכתב

התרה"ד, דהא דמותר לשפוך מים כשירדו אח"כ לכרמלית, היינו כשאנו מתכוין, וא"כ קשה גם עליו מהא דספינה דמבואר שם דמותר אפילו כשמתכוין, וכמו שהקשינו על התרה"ד. ועל המג"א קשה לי עוד קושיא אחרת, דמדבריו יוצא מפורש, דכחו ברה"ר אסור אפילו כשאנו מתכוין שיצאו לחוץ, וכן מסיק שם המחצית השקל, וזהו נגד כל הפוסקים בסימן שנ"ז שמבואר שם דבימות הגשמים שאנו מתכוין שיצאו המים מותר אפילו ברה"ד, וחפשי בכל הספרים ולא מצאתי מי שיעמוד על דבריו, עד שמצאתי להרה"ה צ"צ מפאפא זצ"ל בקלח של אוזב סימן י"ד שעמד על דברי המג"א הללו בשני קושיות הללו וברוך שכוונתי. אמנם מה שרוצה שם לעשות הנחה דהמג"א ס"ל דלהיתר צריכין תרתי, כרמלית, ואינו מתכוין, זה א"א, דהוא נגד הגמרא וכל הפוסקים שמבואר בדבריהם שכחו בכרמלית לא גזרו אפילו במתכוין. גם לא ידעתי למה לא הקשה קושיא הא' מספינה גם על התרה"ד, דקושיא הראשונה קשה גם על התרה"ד כמו"ש.

(ה) עוד קשה לי על הגר"א הנ"ל, שכתב שהדאיה של התרה"ד הוא מהא דכחו בכרמלית ל"ג רבנן, (ואפילו אם נניח שמה שהקשינו ע"ז לעיל יתורץ באיזה אופן), דלמה הביא התרה"ד ראיה זו דוקא מהמרדכי, והלא הא דכחו בכרמלית ל"ג הוא גמרא ערוכה בפרק הזורק ונפסקה ברמב"ם ובכל הפוסקים, וביותר קשה על הלשון של המג"א שכתב זו"ל, ומביא ראיה (דהיינו התרה"ד) מהמרדכי פרק הזורק דמתיר לשפוך מים אע"פ שירדו לכרמלית, עכ"ל המג"א. וזה תמוה, וכי המרדכי הוא המתיר, והלא הגמרא התירה, וצע"ג.

(ו) על כן נראה לי לולא דברי הגר"א, דבאמת הראיה של התרה"ד אינו מהא דכחו בכרמלית לא גזרו, דמשם אין שום ראיה כמו שביארנו, דכחו בכרמלית מותר אפילו במתכוין ואינו שום ענין לפסיק רישיה וכו"ל, אלא הראיה של התרה"ד הוא ממה שכתב שם המרדכי בפרק הזורק סימן שע"ה דהא דכחו בכרמלית לא גזרו רבנן, היינו דוקא בספינה בים או בנהר דלא אתי למיחלף ברה"ר דליכא התם רה"ר, אבל בעיר אפילו כרמלית גזרו רבנן, ודברים הללו מובאים ברמ"א סוף סימן שנ"ז יעו"ש, והוסיף שם המרדכי עוד דאפילו למאן דשרי בגזוזטראות אף לשפוך, מודה בכרמלית שבעיר שאסור, אע"ג דגזוזטרא הוא נ"כ בעיר ושרי, שאני גזוזטרא, דאינו מתכוין שיצא לחוץ אבל הכא מתכוין שיצא לחוץ עכ"ל, יעוין היטב בדבריו. — בקיצור, המרדכי סובר שם דגזרו על כחו אפילו בכרמלית, (ורק בים ובנהר לא גזרו), אלא דבגזוזטראות מותר משום דאינו מתכוין, ואע"פ שבגזוזטראות הוה פסיק רישיה, מ"מ מותר, ומזה הביא התרה"ד ראיתו דבאיסור דרבנן מותר אינו מתכוין אפילו אם הוא פסיק רישיה, דהמרדכי הלא סובר דכחו הוא איסור (אף בכרמלית), ואעפ"כ מותר בגזוזטראות משום דאינו מתכוין, ואע"ג דהתם הוה פסיק רישיה, אלא שמע מינה דבאיסור דרבנן כשאנו מתכוין מותר אפילו בפסיק רישיה. נמצא לפי"ז דהראיה של התרה"ד אינו מהא דכחו בכרמלית לא גזרו, אלא אדרבא הראיה היא מהא דכחו

(אפילו) בכרמלית גזרו, ואפ"ה כתב המרדכי דאם אינו מתכוין מותר ואע"פ שהתם הוא פסיק רישיה, א"כ ש"מ מן המרדכי דפס"ר בדרכבנן מותר. (וכן מבואר שם בהנהגות המרדכי ג"כ גבי כהכ"ס שהוא על גבי כתלים ומשם יורד לחפירה שהוא כרמלית, שכתב שם דאע"ג דכחו אסור אפילו בכרמלית, מ"מ מותר לפנות את עצמו בביהכ"ס שכזה, אע"פ שהצואה יפול אח"כ מהכתלים שהוא רה"י להחפירה שהוא כרמלית, מ"מ כיון שהאדם אינו מכוין שיפלו מיד להכרמלית אלא כוונתו רק לעשות צרכיו מותר הוא יעו"ש, הנה מזה ג"כ יש להוכיח דפסיק רישיה מותר בדרכבנן, דהתם ג"כ הוא פס"ר).

(ז) ולולא דמסתפינא הייתי אומר שצריכים להוסיף וי"ו אחת, שהמדפיסים החסירו, ובמקום „לא גזרו" צ"ל „ולא גזרו", והפשט בהמג"א הוא כן, ומ"ש ראייה מהמרדכי אינה ראייה וכו' ואפילו יוצאין לרה"ר ליכא איסורא וכו', אלא דרכבנן גזרו ברה"ר ובכרמלית, ולא גזרו בשאינו מתכוין להוציאה וכו', פי', דרכבנן גזרו בין ברה"ר ובין בכרמלית, דאין חילוק בין רה"ר לכרמלית בדין „כחו", ולא גזרו, פי' בשניהם ברה"ר ובכרמלית, כשאינו מתכוין להוציאה וכו', כך הייתי אומר, ואין חילוק לפי"ו בין רה"ר לכרמלית. אמנן מה אעשה שהמהצח"ש לא כתב כן, שמסיים שם וז"ל, ומ"מ ברה"ר אפי' ככה"ג אסור.

(ח) וקודם שאסיים, ברצוני להעיר עוד הערה קטנה על הקלח של אזוב הנ"ל, שרצה (שם בסימן י"ב) להביא ראייה שפס"ר מותר בגרם מלאכה (אפילו לדעת המרדכי בשם רבינו יואל שהחמיר בגרם מלאכה), מהא דנוזר לעיל שאסרו חכמים לשפוך מים בחצר שאין בו ד' על ד' כשיוצאין לרה"ר, משום גזירה שמא ישפכם להדיא לרה"ר, ודייק מכאן הרהגה"צ מפאפא וצ"ל, דטעמא משום גזירה שישפכם להדיא לרה"ר, הא אי לאו ההיא גזירה היה מותר, ואע"ג שהוא גורם שתיעשה מלאכת הוצאה, וא"כ שמע מינה דפס"ר בגרם מלאכה מותר, והו' תוכן דבריו. והנה חוץ ממה שהקשינו על דבריו לעיל, דזה אינו גרם מלאכה, יש לתמוה על דבריו כמה שהוכיח מכאן דין של פס"ר, שהרי כאן לולא הגזירה שישפכם להדיא לרה"ר היה מותר אף במתכוין (דכאינו מתכוין מותר אפילו לאחר הגזירה, כמבואר בסוף שני' דמותר בימות הגשמים, וכמו שמדייק בעצמו בסימן י"ד הנ"ל, וא"כ לולא הגזירה היה מותר אפילו במתכוין), וכיון שכן אינו ענין כלל ל„פסיק רישיה" דפס"ר לא שייך אלא בדבר שאם מתכוין אסור, אז שייך לדון היאך יהיה הדין באם אינו מתכוין רק שהוא פס"ר, אבל בדבר שאפילו במתכוין מותר לא שייך כלל לדון ולמילף מיניה כשאינו מתכוין רק שהוא פס"ר. דשדי, דודאי שרי, שהרי אפילו כשמתכוין שרי, וא"כ אינו כלל מלאכה אסורה, ולא שייך כלל אפילו להוכיח התיבות „פסיק רישיה" בדבר שאף במתכוין מותר, וכנ"ל. וכן לא הבנתי הראיה שמביא שם מהמג"א גבי עוקה, שהרי שם ג"כ כשעשה עוקה מותר לשפוך אפילו כשמתכוין, דכיון שעשו היכר תו לא אתי להוציאה להדיא, וא"כ אינה ענין כלל לפס"ר. (ולשיטתו ד„כחו" הוא עכ"פ גורם כנ"ל, יש לדקדק מהראיות הללו דגרם מלאכה מותר לגמרי ודלא כהמרדכי בשם ר"י, שהרי לולא הגזירה, ובעוקה, מותר אפילו במתכוין אע"ג דהוה גורם, לשיטתו, אבל לדקדק מהראיות הללו שרק בפס"ר מותר, זה אי אפשר כנ"ל, וזה פשוט).

בענין אם בתחילת המצוה אמרינן עדל"ת

חיים יחזקאל שרגא שארף

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאבוב
ברוקלין ניו יארק

(א) איתא ביכמות דף ס"ב. איתמר היו לו בנים בחיותו עובר כוכבים ונתגייר, ר' יוחנן אמר קיים פרי' ורבי', ור"ל אמר לא קיים פו"ר, ר"י אמר קיים פו"ר דהא הוי לי', ור"ל אמר לא קיים פו"ר, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ובתוס' שם כתבו דאע"ג דלענין כמה דברים אמרינן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מ"מ מסתברא לי' לר"י הכא, כיון דבנכדיותו קיים דודעו מיוחס אחריו באותה שעה (וכמבואר בקידושין דף י"ז: דגוי יורש את אביו מה"ת). מיפטר נמי כשנתגייר, עכ"ל. וביאור דבריהם, אף דבחייו לו בנים ומתו לא קיים פו"ר, שאני התם דאחר שמתו אין שום בנים ממנו בעולם, אבל בנכרי שנתגייר, אז גם אחר שנתגייר הרי יש ממנו בנים בעולם, וכל החסרון לא הוי אלא שעכשיו אין מתייחסין אחריו, ובוה חידש ר"י דסני כמה שנתייחס אחריו כעת שהי' נכרי, וזה מצטרף עם המציאות שעכשיו יש בנים ממנו בעולם, אף שעכשיו אין מתייחסין אחריו, וסני בזה לקיים מצות פו"ר, וזה פשוט בכוונתם.

והנה בטורי אבן במס' ד"ה דף כ"ח. הק' קושיא עצומה, דהא מבואר שם דאם אכל מצה כעת שהי' שוטה ולא הי' מחויב בהמצוה, לא יצא ידי חובתו, ואם אח"כ נשתפה צריך לחזור ולאכול כזית כדי שיצא ידי חובתו, ומבואר דהעושה מצוה בזמן שהי' פטור מן המצוה, אז לא נפטר ממנה בזמן החיוב, וא"כ ק' האיך אמר ר"י דגר יוצא ידי פו"ר בבנים שהיו לו בגויותו, הא בגויותו הוא פטור מפו"ר, דבני נח אינם מצווים בזה, וא"כ האיך נפטר בזמן החיוב דהיינו לאחר שנתגייר, בבנים שהיו לו קודם לכן, הא אז הי' זמן הפטור, ולא נפטר בזה על זמן החיוב. ובמנחת חינוך מצוה א' כתב ליישב קושית הטו"א, דפו"ד שאני משאר מצות, וז"ל: דבשלמא מצה ולולב דיצא המצוה כשאכל מצה או נטל לולב, ע"כ שפיר אי נטל או אכל כעת שהי' פטור אינו פוטרו לזמן החיוב, אבל הכא דהמצוה היא בכל רגע, והמצוה שיהי' לו בנים, א"כ בגירותו כעת שחל עליו החיוב מקיים מצות פו"ר, דהרי יש לו בנים, ואין אנו צריכין לבא מחמת קיום המצוה דמתחלה, דאף אם קיים המצוה מתחילה לא מהני בחייו לו בנים ומתו, רק עיקר המצוה שיהי' לו בנים וייתחסו אחריו, והרי הוא מקיימה כעת, ורק ההכשר מצוה נעשה בפטור, וזה אינה מצוה העיקרית רק הויות הבנים, ועי"ש שהאריך עוד בזה, והדברים ידועים.

ולכאורה דבריו תמוהים מאוד, דהא כבר נתבאר מדברי התוס' ביכמות הנ"ל, דוראי אחר הגירות אין הבנים מתייחסים אחריו כלל, ולא אתינן עלה אלא ממעם דבשעת גויותו הי' ורעו מיוחס אחריו באותו שעה, וזה מועיל אף אלאחר שנתגייר, ובאותו שעה הרי לא הי' בר חיובא, דהא הי' נכרי, וא"כ איך כתב המנ"ח דעכשיו כעת שחל עליו החיוב הוא מקיים מצות פו"ר דהרי יש לו בנים,

„ואין אנו צריכין לבא מחמת קיום המצוה דמתחילה וכו' רק עיקר המצוה שיהי' לו בנים ויתייחסו אחריו והרי הוא מקיימה כעת“, הא ודאי צריכין לבא מחמת קיום המצוה דמתחילה, דהא אז הי' עיקר ההתייחסות וכמש"כ התוס', ובלא זה ודאי לא קיים כלל, וכמבואר מהא דעבד ונשתחרר דלא קיים פו"ד כיון שלא התייחסו אחריו שום פעם, ולאחר שנתגייר אין מתייחסין אחריו כלל, ובעת גזירות הא הי' שעת הפסוד ולא נפטר בזה על שעת החיוב, והרדא קושית הטו"א לדוכתה, וצע"ג.

(ב) עוד כתב שם המנ"ח להקשות על דברי התוס' בניסין דף מ"א. בר"ה לישא שפחה, שכתבו דמקיימין עשה דפו"ר בנמ"ב, והק' המנ"ח הא אין מקיימין פו"ר עד שיהי' לו בן ובת, והכא לא יהי' לו אלא ולד אחד, דלא שכיח כלל שתלד תאומים, וא"כ ליכא כאן קיום המצוה כלל, וא"כ איך כתבו התוס' דהוי עשה ושייך בזה עדל"ת של לא תהי' קדשה, הא ליכא בזה עשה כלל. עוד הק' הא אין מקיימין המצוה עד שיהי' בנים בעולם וכמבואר מהא דהי' לו בנים ומתו דלא קיים המצוה, וא"כ איך שייך שיקיים המצוה מתחילה, הא אז ליכא בנים בעולם כלל, עיי"ש שנשאר בצ"ע.

ובס' קובץ הערות סי' ס"ט אות כ"ח, ובס' דברי יחזקאל סי' י"ב ס"ק ט"ז, שניהם כווננו לדבר אחד ליישב קושית המנ"ח, עפמש"כ הנמק"י בב"מ דף ל' ע"א להסביר מה דאיתא בנמ' שם דאם האבירה היא בבית הקברות והוא כהן דפשיטא שאינו משיב משום דהשבת אבירה הוי עשה וכהן עובר על עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. וק' למה לי האי טעמא תיפק"ל דאפי' ליכא גבי טומאה אלא לאו גרידא לא דחי לי' עשה דאבירה, דהא קיימ"ל דאם לא הוי בעידנא לא דחי העשה את הל"ת, וא"כ גם כאן העשה מקיים דק כשמהדר האבירה לבעלי, ואת הלאו של טומאה עובר מיד כשהולך לבית הקברות. וכתב הנמק"י בשם הר"ן דאיה"נ דגמר המצוה לא הוי עד שתיהדר לבית הבעלים, מ"מ כיון שהוא מתעסק במצות השבה בשעת עקירת הלאו, זה נמי חשוב כמצוה דאמרינן בי' עדל"ת, ואע"פ שלא גמר להעשה, מ"מ תחילת המצוה ג"כ חשיבא בעידנא. והביא שם עוד דהר"י מיגש פליג על הר"ן וסובר דהעסק להשיב אינו אלא מבשרי מצוה ולא אמרינן בי' עדל"ת, עיי"ש. וכתבו בספרים הנ"ל דלפי דברי הר"ן (דגם התחלת המצוה אמרינן בי' עדל"ת) מיושבת היטיב קושית המנ"ח, דאף דלא מקיימין פו"ר עד שיהי' לו בן ובת, מ"מ הולד הראשון וודאי דהוי התחלת המצוה של פו"ד, ואיה"נ דקיום העשה ליכא עד שיהי' לו בן ובת, מ"מ התחלת המצוה שפיר הוי כולד אחד, ושפיר אמרינן בזה עדל"ת. וכן מיושב נמי קושיתו השני' של המנ"ח, דאיך שייך העשה כל זמן דליכא עדיין בנים בעולם, ולפי הנ"ל מיושב היטיב, דאיה"נ דאז לא מקיים המצוה, מ"מ התחלת המצוה מיהא הוי, ולפיכך אע"פ דעדיין לא נגמרה קיום המצוה, מ"מ אמרינן בי' עדל"ת כיון דהוי התחלת המצוה וכמש"כ הר"ן.

ועיינתי במנ"ח החדש שהו"ל הרב הנאון אברק"ק שטראסבורג שליט"א עם הנהגות עשירית האיפה על המנ"ח מהרב הנ"ל, וראיתי שם בהנהגותיו שהק' על דברי הקובח"ע והרברי יחזקאל, ראיך כתבו ליישב את קושיית המנ"ח על התוס' עם שיטת הר"ן בב"מ, הא התוס' ע"כ לא סברי כהר"ן, דהא על תח"ב כתבו התוס' בנימין שם דלא אמרינן עדל"ת דלא הוי חלק מהמצוה, אע"ג דא"א לסוף המצוה בלא תחילתה, מ"מ לא אמרינן ב"י עדל"ת אע"ג דכבר התחיל בעסק המצוה דהיינו דלא אפשר לעשות המצוה בלא זה כמו בהשבת אבירה. וכן בזבחים דף צ"ז: דמקשה הש"ס דניתי עשה דאכילת פסח ולידחי לא תעשה דשבירת עצם, והק' התוס' (בר"ה ואחד עצם), האיך שייך לומר עדל"ת הא בעידנא דמתעקר לאו דשבירת עצם עדיין לא מקיים עשה דאכילה עיי"ש, הרי דאף דלא שייך לעשות האכילה בלא שבירת העצם מ"מ לא אמרינן דהוי התחלה של המצוה. וזה שלא כהר"ן בהשבת אבירה שסובר דאף בתחילת המצוה אמרינן עדל"ת. (ועי' בפסקי תוס' שם שתיירצו באמת דכיון דא"א לקיים האכילה בלא שבירה אמרינן עדל"ת, ועי' בטו"א בחגיגה דף ב: בר"ה לישא מש"כ בזה). וא"כ מבואר מהתוס' הנ"ל דלא סברי כסברת הר"ן דעסק המצוה חשוב בעידנא, וא"כ איך כתבו בספרים הנ"ל ליישב דברי התוס' עם שיטת הר"ן, הא התוס' לא סברי בזה כהר"ן. זה תוכן קושייתו, ועמ"ש"כ בזה בחידושים שבסוף הספר הנ"ל סי' ד'.

ואעתיק כאן מה שכתבתי להרב הנ"ל שליט"א בזה"ל: ולענ"ד ה' נראה לייצב קושיית מעב"ת, דהתוס' שפיר יכולין לסבור כהר"ן, דעד כאן לא כתב הר"ן דהוי התחלת המצוה, אלא בהשבת אבירה, דשם הוי הנבחה האבירה חלק מעצם המצוה, וכמש"כ הנמק"י שם ברע"ת וז"ל, דגוף עיקר העשה (של השבת אבירה) מתחיל משעת דאיתיה עכ"ל, ומבואר להדיא דזה גופא הוי חלק מעיקר מצוה ההשבה, להנביח תחפץ ולטרוח בה עד ששייכנו לבית הבעלים, ולא כמו שנראה שהבין מעב"ת דכיון דא"א להשיב האבירה להבעלים בלא ההנבחה, אז ממילא נחשב כחלק מהמצוה, אלא נראה מדבריו דזה גופא הוי חלק ממצות השבת אבירה, היינו שיינביהנו ויטריח בה וכמשנ"ת. וראי' לזה דהא כתב הר"ן דהשבת אבירה הוי כמו מילה בצרעת דאמרינן ב"י עדל"ת אע"ג דלא נגמרה המצוה עד אחד הפריעה, דהא קיימ"ל מל ולא פרע כאילו לא מל עיי"ש בר"ן, ובמילה וודאי הוי החיתוך חלק מגוף המצוה של מילה, ובוודאי לא שייך לומר דהוי רק הכשר המצוה, וכיון דהר"ן מדמה השבת אבירה למילה, ע"כ מוכח כמש"כ דעצם ההשבה וטריחת האבירה הוי חלק מהמצוה ולפיכך שפיר כתב הר"ן דאמרינן ב"י עדל"ת. והר"י מינ"ש שהביא הר"ן פליג על סברא זו וסובר דבהשבת אבירה עיקר גוף המצוה הוא ההשבה לבית בעלים שזהו עיקר גוף כוונת המצוה והשאר הוי כעין מכשירי מצוה, ודמי ללולב דאף דוודאי שצריכין לתלוש מן הרקל כדי לקיים המצוה, מ"מ בוודאי לא אמרינן בהתלישה עדל"ת, דהתלישה לא הוי אלא מכשירין, ועיקר המצוה היא הנטילה, עי' כל זה בדברי הנמק"י שם, ומבואר

כמש"כ רבזה פליגי הר"ן והר"י מיגש מהו צורת המצוה של השבת אכירה, דהיינו אם הנטילה וההבאה הוי חלק מגוף המצוה או לא.

ולפמשנ"ת מיושב קושיות מעכ"ת, דוואי גם הר"ן מודה לדברי התוס' בזבחים דשבירת עצם לא הוי אלא הכשר מצוה ולא אמרינן ב' ערל"ת, דזה ודאי דומה לקציצת לולב מן הדקל דוודאי לא הוי כי אם הכשר מצוה, וכן מש"כ התוס' דבתח"כ לא אמרינן ערל"ת דלא הוי אלא הכשר מצוה ולא גוף מעשה המצוה, בוודאי גם הר"ן מודה לזה ג"כ, ודוקא בהשבת אכירה סובר הר"ן, שהנטילה וההבאה הוי חלק ממש מעיקר גוף המצוה, דזה נכלל בהמצוה של השבת אכירה, ובזה שפיר כתב דאמרינן ערל"ת אף בתחילת המצוה, כיון דהוי חלק מגוף המצוה וכמשנ"ת. ולפי"ז שפיר כתבו הקובח"ע והרב"י, ליישב קושיות המנ"ח על התוס' עפ"י שיטת הר"ן, דהתוס' והר"ן בחדא שיטתא קיימא וכמש"כ, ע"כ. והמעייין יבחר.

(ג) ולפמש"כ בכוונת הר"ן יש ליישב מה שהק' בשו"ת נו"כ (מה"ת אבהע"ז סי' קמ"א בתשובה מבן המחבר) על דברי השאנ"א בס"י ל' שהק' שם על דברי התוס' במס' יבמות דף צ: דמבואר בדבריהם דחויב ציצית לא חל אלא אחר שנתעטף, ואיסור כלאים הוי עיקר העכירה בשעת הלבושה, ותמה השאנ"א דלפי דברי התוס' איך קאמר במס' ביצה דף ח. ובשבת דף קלב: אימר דאמרינן אתי עשה ודחה לא תעשה כגון מילה בצרעת וסדין בציצית דבעידנא דקמעקר הלאו קא מקיים העשה, ולפי דברי התוס' איך הוי סדין בציצית בעידנא, הא הלאו דכלאים עבר בשעת לבישה, ומצות ציצית אינו מקיים אלא אחר שנתעטף ולא הוי בעידנא. וכתב הנו"כ וז"ל, אמנם אם נימא כסברת הר"ן שהביא הנמק"י דכל התחלת המצוה דוחה ל"ת, והוי בעידנא דמיעקר לאו קא מקיים העשה מפני שא"א לגמור המצוה בלתי התחלתה והוי מתעסק במצות עשה, א"כ גם גבי כלאים בציצית ניחא, דאף שאינו מקיים העשה עד אחר שנתעטף והלאו דכלאים עובר תיכף בשעת לבישה, אפ"ה מיקרי זה בעידנא דמיעקר לאו מקיים העשה, דהא א"א לקיים מצות ציצית אם לא שיתעטף מקודם והוי מתעסק במצוה דבשעת לבישה מתחיל המצוה וכו', והי' נעלם מהגאון שאנ"א דברי הנמק"י, אמנם ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהן שהגאון הנ"ל בספרו טו"א למס' חגיגה דף ב: בתוד"ה לישא שפחה, מיישב דברי התוס' בהך סברא דכיון רא"א לקיים מצות עשה דציצית אלא ע"י עיטוף הוי האי עיטוף התחלת המצוה והוי בעירן, אמנם לא ראה שכבר קדמוהו בהך סברא בנמק"י הנ"ל בשם הר"ן, עכ"ל.

ולפמשנ"ת למעלה בכוונת הר"ן, דברי השאנ"א נכונים מאד, ולק"מ מה שהק' עליו הנו"כ מדברי הר"ן, דהר"ן לא כתב דהתחלת המצוה אמרינן ב' ערל"ת אלא דוקא בהשבת אכירה, רגוף המצוה של השבת אכירה מתחיל משעת שרואה את האכירה, ובזה שפיר כתב הר"ן דאף רגמור המצוה לא הוי עד שמחזירו בבית הבעלים, מ"מ כיון שהעשה מתחיל מקודם אמרינן ב' ערל"ת, אבל הכא בציצית, שכתבו התוס' דכל גוף המצוה אינו מתחיל אלא אחר שכבר

נתעטף, והלכשה ווראי שאינה חלק מגוף המצוה, ואינה אלא הכנה להמצוה של אח"כ, ובהכנה נרירדתא אין כאן ראי' מדברי הר"ן דאמרינן ב' ערל"ת, דהר"ן לא כתב אלא בנוונא דגוף המצוה מתחיל עכשיו, ולפי"ז שפיר הק' השאג"א על התוס' ראיך אמרינן בכלאים בציצית ערל"ת הא לא הוי בעירנא, וע"ז חירש בסו"א רעל הכנה של המצוה נמי אמרינן ערל"ת, כיון שלא אפשר לעשות המצוה בלא ההכנה, ולא הביא רברי הר"ן בזה דברי הר"ן אין שום דמיון לזה כלל וכמשנ"ת, ודו"ק הישיב.

(חידו"ת אלו הם לעילוי נשמת זקני הרבני הנגיד החסיד מו"ה אליהו בן מו"ה משה יעקב שארף ז"ל שנלב"ע ביום ח' שבט שנת תש"מ, תנצב"ה).

עולת שבת בשבתו

בא

במררש רבה בפרשתן, ויאמר ר' אל משה נסה ירך על השמים הה"ר (תהלים ק"ה) שלח חושך ויחשיך ולא מרו את רברו, אמר הקב"ה למלאכים המצרים ראויים ללקות בחושך, מיר הסכימו כולן כאחת ולא המרו, ע"כ. ולכאורה צ"ב מהו הרבותא דלא המרו, וכי מה איכפת להו שילקו המצריים במכת חושך. וי"ל הכוונה, דאי' במס' חולין (דף צ"א ע"ב) עה"פ ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לו מלאך אני מיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו וכו', מלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום ואמרי לה פעם אחת בשבת ואמרי לה פעם אחת בחורש ואמרי לה פעם אחת בשנה ואמרי לה פעם אחת בשבוע ואמרי לה פעם אחת ביובל ואמרי לה פעם אחת בעולם עיי"ש. הרי ריש למלאכי השרת זמן קבוע לומר שירה. והנה ע"י מכת חושך שלא עלה השחר ה' נחשבים כל הימים כיומא אריכתא, ולא יכלו לומר שירה, נמצא דנגרמה פסידא רבה למלאכי השרת ע"י מכת חושך, ושפיר הוי רבותא גדולה בזה שלא מרו את דברו.

(הנה"ק מוה"ר ישכר רוב רוקח אבר"ק בעלו זצ"ל)

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב, ויתן ר' את חן העם בעיני מצרים. וי"ל על תיבות רעהו ורעותה, הלא אמרו חכמנו"ל (כ"ק ל"ח ע"א) רעהו ולא של נכרי, ואף שהי' קודם מ"ת עכ"ז אבותינו קיימו המצות וא"כ כגויים לא יתחשב. ויש ליישב קצת עפ"י מה שאמרו בגמ' בסוף מס' תענית, כי בחמשה עשר באב וביוה"כ בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שואלין, וכל ישראל שואלין זה מזה, כרי שלא לבייש את מי שאין לו, ע"ש. נראה מזה דמנהגם ה' דכשמגיע יו"ט גדול ה' שואלים זה מזה כלים ובגדים להדר ולשמוח בהם ביום החג. ובזה יובן דבר נס כאן, דלכאורה איך יעלה על

(1) הובא בקוגרס קול מבשר (בודאפעסט תש"ג) להרה"ג מוה"ר שלמה בריסק מגיד בק' בודאפעסט, ששמע ר"ז מפ"ק.

הרעת שהמצריים ישאלו להם כליהם ולא יחששו שאולי יכריחו או יעלימו בנ"י אח"כ אותן הרברים, לזה י"ל רכך אמר להם משה, שבתחלה ישאלו בני ישראל זה מזה, היינו איש מאת רעהו ואשה מאת דעותה, ויעשו זאת לעיניהם של מצרים, ועי"ז, ויתן ד' את חן העם בעיני מצרים, כי אחרי שיראו דישאלו בעצמם שואלים זה מזה לכבוד החג שיחי' להם מחר, יחשבו שבאמת גם מאתם לוקחים רק בדרך שאילה.

(הנאון מוה"ר עקיבא קארנימצער אבר"ק קראקא זצ"ל²)

בשלה

לפני בעל צפון נכחו תחנו. והקשו בעלי תוס' בס' דעת זקנים, תימא לה"ר יהודא, הא איתא בסנהדרין (דף ס"ג) אסור לאדם לומר לחבירו המתן לי בצד ע"ז פלונית, ותירץ לחלק בין אדם להקב"ה ע"ש. ולענ"ד לק"מ דהא שם קאמר ר' יוחנן כל ע"ז הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה, וכ' הש"ך ביו"ד סי' קמ"ז דה"ה דמותר להזכיר שם בעל צפון, וא"כ קאמר לפני בעל צפון דהוא בתורה. (הנאון מוה"ר ידידי' טיאה ווייל אבר"ק קארלסרוה זצ"ל³)

כי יד על כס ירה. י"ל בזה ע"ד הרמז, עפ"י המבואר בספח"ק אהב ישראל פ' ראה, רכשהקב"ה משפיע לאדם שפע העושר והאדם נותן ללבו ומבין בדעתו שהוא בודאי אינו ראוי להשפעה זו, רק שהקב"ה עושה עמו חסד, עי"ז בא לירי בוושה והכנעה ונותן שבח והודי', ועושה עם השפעה זו מצות לחלק צדקה, כדי לעשות תענוג ונחת רוח להבורא ית"ש, אז נעשה השפעה זו כסא לאלקותו ית"ש, עי"ש בדבב"ק. גם נודע רבני הארז"ל דבמצות צדקה יש יחור שם הוי"ה ב"ה, כי המטבע של הנותן הוא דוגמת אות יו"ד, וה' אצבעותיו של הנותן הוא נגד אות ה"א, והזרוע של הנותן הוא כעין וא"ו, וה' אצבעותיו של העני המקבל הוא נגד אות ה"א השנית. והנה נודע מה שאמרו חכמז"ל שבגלות אין הכסא שלם ואין השם שלם כדכתיב על כ"ס י"ה. אמנם על ידי מצות צדקה משלימין את האותיות החסרות, כנ"ל. והנה תיבת "יד" מורה על מצות צדקה כמאה"כ פתוח תפתח את ירך, ולא תקפוץ את ירך. וזהו, כי י"ד על כס י"ה, שע"י מצות צדקה הנרמז בתיבת יד, תגדמו שהקב"ה כביכול יתיישב על כסאו השלם והשם יחי' שלם, ויקויים הפסוק וד' לעולם ישב כונן למשפט כסאו. (כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

(2) הובא בספר שערי גאולה על הגש"פ (קראקא תרנ"ו) להרה"ג מוה"ר מנחם מאנדל קרענגיל מקראקא (בעמוד ע'), שהוא הקשה הקושיא הנ"ל אל הנאון מוהרע"ק זצ"ל, וזהו מה שחשיב לו.

(3) הועתק מספרו „אמרי פי" אשר עורנו בכתובים (כת"י ירושלים — מספר 1010-4). — ובעיקר תירוץ, עיין בס' מנחת מולת מצוה פ"ד ד"ה והנה ראיתי, שהעיר ג"כ בזה. וכמדומה שגם בשו"ת ויחי יעקב (להנ"ר יעקב חיים זעליג גאלרשלאן אבר"ק לובראנץ) הובא הערה זו, ואין הס' כעת תח"י לחפש בו.

יתרו

ויחד יתרו וגו'. איתא בגמ' (סנהדרין צ"ד ע"א) רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו (פירש"י שמל בשרו ונתנייר). והקשה העיון יעקב שם דא"כ הו"ל למיכתב וימל יתרו, ולמה כתיב ויחד יתרו. ורש"י פי' כאן, ויחד יתרו, וישמח יתרו, וכן תירגם אונקלוס, וחרי יתרו. ודיקרק האוחה"ק למה לא כתוב וישמח יתרו בלשון הקורש רק ויחד יתרו בלשון ארמית. וי"ל דחדא מתורצת בדרך חבירתה, דנודע אוז"ל במס' שבת (דף ק"ל ע"א) כל מצוה שקיבלו ישראל עליהם בשמחה כגון מילה שנא' שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה. ולפי"ז י"ל דשני הפירושים עולים בקנה אחד, וישמח יתרו, וימל יתרו, שקיים מצות מילה בשמחה, וא"כ תו לא קשה הדיקדוקים הנ"ל. דאי הוי כתיב וימל, לא הוי ידעינן שקיים מצות מילה בשמחה, ואי הוי כתיב וישמח, לא הוי ידעינן לשמחה מה זו עושה, לזה כתבה התורה במכוון תיבת ויחד, אשר נדמו בה ב' הפירושים הנ"ל, להורות שקיים מצות מילה בשמחה.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב. — הנה אי' בגמ' (סנהדרין ז' ע"ב) דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר א"ל ליהודה בר נחמני מתורגמני דריש לקיש קום עלי' באמורא, קם נחין עלי' ולא א"ל ולא מירי, פתח ואמר, הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דימם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבן. וי"ל המעם, מדוע אמר עליהם דוקא פסוק זה, דהנה מכואר שם בגמ' אחר זה, כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב, אלהי כסף ואלהי זהב הוא רלא עברי הא דעץ שרי, א"ר אשי אלוה חבא בשביל כסף ואלוה חבא בשביל זהב (כלו' דיינים), עיי"ש. נמצא דרך אם סוברים דשל עץ שרי, שפיר י"ל דהפסוק לא תעשון אתי אלוה כסף ואלוה זהב, בא למעט דשל עץ שרי. ולפי"ז י"ל דכיון שראה יהודה בר נחמני שבחרו דיינא דלא הוה גמיר, בשביל כסף וזהב, (כמו שאמר על זה, הנה הוא תפוס כסף וזהב), עכצ"ל דאין דורשין מן הפסוק לא תעשון אתי לאסור למנות דיינים בשביל כסף, רק דקרא אתי למעט דשל עץ שרי, ולכן פתח ואמר, הוי אומר לע"ץ הקיצה וגו', כי אלו היו סוברים דע"א של עץ אסור, אז היו גם הם דורשים הפסוק דלא תעשון אתי לאסור למנות דיינים בשביל כסף וזהב ולא היו מקבלים את הדיין בשביל כסף וזהב שלו.

(הגאון מוה"ר ליב אבר"ק הדארץ זצ"ל)

משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כי תקנה עבד וגו'. י"ל ע"ד הגמ' במס' כתובות, קרנא ורב כד הוה אזלי למשפט אמרו להתובע תן לנו עבד שיעשה

(4) הובא בשמו בספר דברי חכמים (האמבורג תנ"ב) בשער העבודה פרק אחד עשר.

(5) במס' כתובות (דף ק"ה ע"א) איתא, רב הונא כי הוה אתי דינא לקמי', אמר להו חבו לי גברא דדלי לי בחריקאי (פירש"י, במקומי), ואודון לכו דינאי.

מלאכתנו⁶). והיינו ואלה המשפטים וגו', ושמא יאמרו הדיינים מה לנו להיות דיינים לבשל ממלאכתנו, מי יעשה במקומינו צרכינו, לזה אמר, כי תקנה עבד, שהתובע מחויב להשתדל לדיין עבד שיעשה במקומו הכל. (הגאון מוה"ר יוסף דרשן מפוזנא זצ"ל בעל יסוד יוסף⁶)

ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר. וכ' הבעל הפורים, ישראל ותחת רגליו, מלמד שראו דמות יעקב תחת כסא הכבוד, ורמות פניהם פני אדם (יחזקאל א') סופי תיבות תמי"ם (דיעקב נקרא איש תם), וזהו שאמר יעקב התחת אלקים אנכי בגימט' כס"א, ע"כ. ויש להוסיף על רבריו בדרך רמז, די"ל הטעם מדוע נבחר דוקא רמות יעקב להיות חקוק בכסא הכבוד, כי יעקב אבינו הוא עמור התורה, שהוא תכלית כל הבריאה. ובא הרמז לזה בסופי תיבות של, רגליו כמעשה לבנת הספיר, שהם אותיות תורה.

(כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א)

תרומה

והברילה הפרוכת לכם בין קודש ובין קודש קדשים. לכאורה תיבת לכם מיותר, ונראה דאתי להורות כמו שהפרוכת מסך ומבדיל בין קודש לקודש הקדשים. כן יהי' אצליכם חילוק ביניכם ובין משה ואהרן ובניו, ולא כמו קרח וערתו שאמרו כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה', וכמ"ש במדרשים עה"פ בוקר ויודע ה', וכך הבריל אהרן שנאמר (ד"ה"א, א') ויבדל אהרן להקדישו בקודש הקדשים עיי"ש, ועל כן אמר, לכם, כי מזה שהפרוכת מבדיל בין קודש לקודש קדשים, כן יהיו לכם חילוק ביניכם, שאתם קודש, לאהרן ובניו שהמה קודש קדשים, וכן משה רבינו איש אלקים, ולא שיהי' אצליכם הכל שוין בערך אחד, וכנ"ל.

(הגאון מוה"ר שמואל שמעלקא טויבש אבד"ק יאסי זצ"ל)

(6) הועתק מכת"ק.

(7) הועתק מכת"ק המונח ברשות הרב המפורסם וכו' מוה"ר יואל אשכנזי שליט"א אבד"ק יאסי. טוב עין הוא יבורך.

כרם תנחומין

משתתפים אנו בצערך של ידידנו

הרבני הנח"ח מו"ה משה שאול אמענט נ"י מכני ברק

בהלקח מאתו אחיו ע"ה

המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, אמן.

המערכת

הנאהבים והנעימים

(מדור זה מוקדש להדפסת חידו"ת בפלפול ואגדה שרידי אש שנשארו לפליטה מחידושי האברכים והבחורים תלמידי ישיבות „עץ חיים" דבאבוב בנאליציע, שנהרגו ונשרפו על קידה"ש בשנות הזעם ת"ש-תש"ה לפ"ק).

ישוב לקושית הגרעק"א זצ"ל במס' גיטין דף מ"א

מהב' המופלג כמר יעקב אייכענשטיין הי"ד מלימאנוב⁽¹⁾

במס' גיטין דף מ' ע"ב, במשנה. עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחרים ושיחררו שורת הרין אין העבד חייב כלום אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין. ובגמ' שם, מי שחררו, אמר רב, רבו ראשון, שורת הרין אין העבד חייב כלום לרבו שני אלא מפני תיקון העולם שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה כופין את רבו שני ועושה אותו בן חורין. ופירש"י, ויאמר לו עבדי אתה ויוציא לעז על בניו. והקשה הגאון ד' עקיבא איגר בגליון הש"ס, הא קי"ל דעבד הבא על בת ישראל הולד כשר, א"כ מאי הוצאת לעז איכא, עיי"ש. ויש לתרץ עפ"י מה שחידש הפרישה בריש הל' גרים (טור יו"ד סי' רס"ח), דהא ראמרינן דנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, זהו רוקא בנכרי גמור, דנכרי אין לו יחס והולד נחשב כאילו בא כולו מצד יתרות, אבל אם אביו הוא קצת ישראל ואינו נכרי גמור, גרע מאילו הוא נכרי, ולא הוי הולד כשר, עיי"ש. ולפי"ז אתי שפיר דברי רש"י, דהרי התם לא הוי עבד גמור, דהא רבו הראשון שיחררו, אלא יוציא לעז דגם רבו שני צריך לשחררו, ומש"ה בניו פסולין, וא"כ שפיר יש הוצאת לעז.

תמיהות וישובים

תמי' בס' קרית ספר, ובס' אברבנאל

בס' קרית ספר הל' כלי המקדש פ"ט כתב, דאכן הברקת ה' ליהודא. וצ"ע דהוא רלא כמאן, כיון דהברקת ה' אכן השלישי בטור הראשון, כמפורש בקרא. גם כתב שם שהוא כסדר תולדות השבטים, וכפירש"י בחומש, וא"כ לאבן השלישי ה' לוי. (ואולי ט"ס הוא).

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' ד' עמוד ל"ד. — דבר זה הובא בשמו בפנקסי חידו"ת של הרה"ג מו"ה יעקב הלוי גאלדוואסער הי"ד מטשעבין, המונח אצל אחיו הצעיר הרבני הנה"ח מו"ה פנחס הלוי גאלדוואסער נ"י מרמת גן. טוב עין הוא יבורך.

האברבנאל כתב במלכים א' (ו', כ"א), דמזבח הזהב שבנה שלמה המלך הי' של אבנים, מצופה בשל עץ וזהב. והביא רא' מדברים (כ"ז, ו') דכתיב שם, אבנים שלמות תבנה את מזבח ד' אלקיך. וצע"ג דשם מיירי ממזבח שמקריבין עליו עולות, כמ"ש שם בפירוש בפסוק, ולא כמזבח הזהב שאסור להקריב עליו עולות. והוא פלא. [ובעיקר הדברים, עי' רד"ק שם פסוק כ', דכתב ג"כ שאפשר שהי' מאבנים וציפם כעץ].

יחיאל יהודא פאפיער
חבר כולל עץ חיים רבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

מליאה באבן עזרא

באבן עזרא פ' יתרו (שמות כ' פסוק א') ד"ה וידבר אלקים, סופר ומונה השינויים בין הדברות בפ' יתרו, להדברות בפ' ואתחנן, ובא"ר כתב וז"ל, בראשונה עברו ואמתו קודם שורו וחמורו, ובשני' שורו וחמורו לפני עברו ואמתו, ע"כ. והנה כל רואה ישתומם, דניתו ספר וניחוי דגם בפ' ואתחנן כתיב עברו ואמתו קודם שורו וחמורו, וצ"ע.

אברהם אליעזר זאב גראם
ברוקלין יצ"ו

התחדשות של חברה משניות דק"ק בארשא¹

שיל"ת

והי' אמונת עתך חוסן ישועות חכמה ודעת יראת ד' היא אוצרו (ישעי' ל"ג). מאז ברוא אלקים את כל היציר, שמים וצבאותיהם לרום, וארץ ויקומה לשפל, אוה לו מכל המפעל, את האדם אשר יצר לשעשוע חמדתו, והוא מחולל משניהם, גווי עפר מאדמה, ונפש חייתו משמי רום, ויצר לדע שם בקרבו, להסיתו ולהריחתו, ורוח אלקים הצלח עליו נשמת שדי אשר נפח באפיו, ולכן נתעלה על כולם, והטבעו חותם תבנית צלם אלקים, ועל כל יצירי חלד דדהו, ושוכני שחק ירוממחו, ובעדן גנו הזבילו, וחוק שם שם לו, ואף כי ביקר בל ילין, כי בהפרו גורש מעדן, ותולדותיו לעפר שחו, עוד לא חוסר עדיו, ולעשרים דור זרח אור אב המון, ונחתם באות ברית קודש לכריתת ברית עולם, ובעשרה נבחן בפרי כסנו לעולה, ומצאצאיו ביעקב בחר, וזרע ישראל מכל אום לסגולתו, ובכור ברזל צרפם בהקרישם קודש, והשמיים בקולות וברקים דברת קדשו מלחכת אש

(1) הועתק מפנקס „חברה משניות" דק"ק בארשא, המונה ברשות ידידנו הרבני הנגיד ר' יהודה ברוך הכהן פרענקל נ"י מווען. טוב עין הוא יבורך.

ממרום הר חמדתו, ויחרתם על לוחות אבני גזר, חביון עוזה שעשוע תפארתו מקדמי ארץ, אשר חמדו למו מלאכי רום שרפי מעלה, ויהי למופת ולאות, כי בם בחר אֵל למבחר יצירתו, חלק ר' עמו עדת יעקב חבלו, וכל הנפשות העתידות, שמה תהיינה צרודות, לשמוע קול דברו, (כמאמרם ז"ל), חבל אחת כולם נחלתו, וזאת התורה אשר שם, חוקים ומשפטים ישרים, במשקל ומספר אברי ועורקי האדם, והיו כולם קרושים לאלקיהם, הכל בכתב מיד ר' (היא תורה שבכתב), ועלימו תטוף מלתו זאת תורת האדם לשננם כמו פה (היא תורה שבע"פ), מסרה על ירי נביאו ציר נאמן, משה עבד ר', מדי עלותו למרום בארבעים יום אשר ישב בהר, אלו ההלכות שנמסרו בסיני, והמסורת והמרות לדרישת התורה, ופירושי המצות ופירוש עונשן ומתן שכרן, וכל המעותר להתחדש מחכמי תלמידי רור דור, ואת גדריהם ומשמרתם, הראה את משה בסיני, ועוז מבטחה הוריש בנדיבה, להיות מעיר לעזור לכל חכם דורש לדורות עולם, (כמאמרם ז"ל אתפשוטא דמשה בכל דרא), ויתירה עשה, כי אף חובב דברי חכמים שאת יתר על אמרת קרשו, ובמעמר הנבחר בכפותו ההר, ה' אך למען הטם שכם לסבול עול החכמים, ופקדם בחטא משפט לאשר יחרם לפרוע פרעות ברבריהם, לכלי לשום במאמריהם מנרעת, ומאשר יגירו לא יטו ימין ושמאל, והנחילים ארץ הנכוחות, וישע בה אוהל מקדשו, והשכין בתוכם שכינתו, ונביאים הקים להם, והמליך בקרבם מלכים, והרבם והפרם לרוב ישע, וכישמן ישורון וילכו בשרירות לבם, נתשם מעל ארמתם, על עזבם את תורתו, גם השנאה עררה מרנים, והוסר מלכם מראשם, ומקדשו נאר והחזון נסתם, והחרש ומסגר אפס, ויגל ישראל מארצו, ויפזרו לארצות אויביהם למס עובר, ורב טוב מד' כי לא רחק חבל בריתו מעדת חבלו, עוד קודש ישראל לר', ולא האביר שריר מנחם, וזאת התורה אשר הותיר לשארית למו, וכי ארכו הימים ונדחי ישראל אפסום מצוקות שונות, בירכתי ארץ חשכו הרואות בארובי התכונות מנשפי התלאות, והשכחה פרשה אברת עיפתה, נַךְ אחר הנבונים, והאיר לארץ ולדרים, במצאו עת לעשות לר', והדבר אשר אך מפה לאוזן הוסרו, הרשה גם אותם להעלות על הספר, הוא רבינו הקדוש אשר כתב את המשנה בששה סדרים, ומני אז הושת לחוק בתבל לחקוק כל אמרת אלקי בעט ברזל ועופרת, להיות לעד למשמרת, ומקטנם ועד גדלם לא נעדרת, והן מודעת זאת רב ערכה מאין ספורות, פז ומבחר פנינים לא יסלות, וכל חפצים לא יערכוה, לא ישוו להוגיה, (כמאמרם ז"ל ות"ת כנגד כולם), ואך בצלה אנו חוסים ונחי' בנזים, ושפרת האגרות ירועות, כי תמצא לשלום קן נֶפֶן, כאשר צווח הנביא, חבור עצבים וגו' הנחילו, ואם בעבר מרעים כן, ואיך יהי' גורל הצדיקים בחברתם, וכפלים לתושי' כח התחברם לעשות מצות ר' בחבורה, כמאמר הנביא הן אֵל כביר לא ימאס, וכן כי ברבים ה' עמרי, וכפולה טובה ומכופלת כי יארחו עוד להנות בתורת ר' באגודה אחת, אשר גם לאיש ברר ישב, נשגב לימורו ונשא מאוד באין ערוך, אף כי אם ברבים הוא, הלא היא חומה בצורה מגרל עוז ער להפליא.

כן אנחנו צעירי הצאן גרי בארשא החוסמה בין הרי הרים, וחרמי יערים, כעשבים על חוג שבור הארץ נחשבנו, ולא נפלנו דבר בעור אלקי, אתנו נחלתנו זאת התורה אשר צוה משה לנו למורשה, ומעת החלו יושבי ערתינו להיות לקהלת עם, חפץ ד' בידם הצליח, בחמלת ד' עלינו, ואחזו למו דרך הקודש הנבחר הלזה, ויתלכדו לימודי ד' לאגודה אחת, חבורת לומדי משניות, בשנת וארח להכרה פעלי צדק (תקצ"ט) לפ"ק, ואם כי היו אז אך אנשי מספר כולם כאיש אח"ד (כמספר שלשה עשרה חברים), עתקו וגברו חיל ויכונו חקים ישרים חקוקים בספר, תקנות קבועות לערי עד בלי להפר, ובעוה"ר זה כחמש שנים הי' לשריפת אש, בשנת שריפה גדלה (תרל"ז), גם ספר תקנותיהם בתבערה הגדולה אשר הי' אז לא אלינו ר"ל, ועם מוסבת שאיית מפנעי העתות, שכנה לעפר החבורה וכמעט נהרסה ערה עד היסוד בה, ויר ד' עזרה לנו כי בשנת אמת וצדק (תרמ"א) לפ"ק, נתעוררנו לבלי ינתקו מוסרות החבורה, וקמנו בכל עוז, וד' עזרנו לחזק בדקי' ואשיותי', לחדשה ולהכינה ולסעדה, והתקנות הקודמות אשר היו אצורות ברעיונינו, לא סרנו מהם, ושמנום למשמרת, ואשר נשכחו מלבינו, חרשנו כעת, כיד ד' הטובה עלינו, וכולם רשומים בספר הזה.

והשם ברחמי יערה עלינו דוח ממרום, בשלשת אלה הדברים, סוכת שלומו יפרוס עלינו, ומושביו ביהמ"ד ישם חלקינו, וזכות הרבים תגן בעדינו, והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ויואל אלקינו ויגיענו למחוז חפצנו, ותחו בציון עינינו, כשיפרה נפשנו, ולאדצינו ינהלינו, ודביר קדשו יבנה במהרה בימינו, ובא לציון גואל במהרה בימינו, אמן.

להיות למשמרת לדור אחרון למזכרת, למי הכתב והמכתב. — ההקדמה הזאת הרה וגם ילד כ' אאמו"ר הרהנה"ח מהרי"ץ זצ"ל האב"ד רפה²), והכותב כ' ניסי הרה"צ מו"ה ישכר בערצי שליט"א לייפער מאונגוואר. המזכיר והרושם, בנו וניסו אשר שרת באמונה את החבורה הזאת קרוב לשלשים שנה, זה שמ"י וזה זכרי, בארשא יום א' בחודש מרחשון שנת עו"ר אבנ"ך ונבני"ת לפ"ק.

הק' ישראל שמעון מאיר וואלדמאן

בהרהנה"ח מהרי"ץ זצ"ל

נבאי

(2) ראה אורותיו בכר"ש שנה ח' קונט' ב' עמוד י"ב.

מכתבים אל המערכת

ב"ה.

לכ' המערכת כרם שלמה.

ראיתי בכר"ש לחורש שבש שנת תשמ"ה עמוד מ"ח, במדור עולת שבת בשבתו מה שהובא בשם הנר"א זצ"ל לפרש הפסוקים בפ' בשלח, ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה ויאמר אליהם ונו' שבת קודש לר' מחר, ודייק דלא כתיב מה הגידו למשה, ותידיך רמשה רבינו לא ידע זמן קביעת יום השבת, וכשאמר לו השי"ת והי' ביום הששי והכינו ונו', חשב רהוונה היא על ששי לירידת המן, אבל כיון שאחר ב' או ג' ימים למשל ירד לחם משנה, ראו וכן תמהו, והגידו זאת למשה, וע"ז השיב להם משרע"ה שבע"כ הכוונה על ששי לימי השבוע, ונתוודע לו אז שהיום עש"ק, ע"כ. והעיר שם בשולח"ג דרש"י שם עה"פ בחמשה עשר יום לחדש השני, מביא גמ' במס' שבת דף פ"ו, דהמן ירד בא' בשבת ויום הששי הי' ו' לימי השבוע ולירידת המן. ומלבד זה תמוה מאד לומר שמרע"ה לא ידע מתי יום השבת, דהרי איתא במדרש פ' שמות שבמצרים בחר משה רבינו את יום השבת שיניחו בו ישראל משיעבור, ואיך אפשר לומר שאחר ר' שבועות שיצאו ממצרים שכח באיזה יום הוא שבת, ועוד שהרי פרשה זו נאמרה תיכף אחר שנצטוו על השבת במרה (ע' שבת דף פ"ז ע"ב תור"ה כאשר צוך). ועלה ברעתי לפרש כוונתו, עפ"י מה שמבואר בווה"ק רליל יציאת מצרים הוה נחיד כיומא רתקופת תמוז, ובכן נסתפק מרע"ה אם לדונן כב' ימים או כיום אחר, כיון שלא הפסיק לילה בנתיים, ומזה נשתלשל לו ספק מתי לשמור את השבת, עד שירר לחם משנה ונתברר שאז ודאי ערב שבת.

ומרי דברי בזה אזכיר מילתא דתמוה לי בס' נחל אשכול על הגליון בסוף הל' מקואות, שכתב לתרג' ער"ז קו' המנ"א הידועה בס' תצ"ד, דהאיך אומרים זמן מתן תורתנו בו' בסיון שהוא ג' לספירה, הלא כה' יצאו ממצרים ובשבת ניתנה תורה, וא"כ בנ"א לספירה ה' מתן תורה, ותידיך בס' הנ"ל ראיתא במדרש ותנר"א עה"פ ויהי ידיו אמונה עד בא השמש, שעמדה חמה למרע"ה יום שלם אז במלחמת עמלק, נמצא ראותה שנה שיצאו ממצרים ה' ו' סיון כאמת ג' יום אחר יציא"מ, שהרי אותו יום ארוך שלא שקעה החמה ה' נחשב ליום אחר, אבל הלבנה לא נתעכבה, וממילא כשהגיע ו' סיון (לחשבון הלבנה) ה' רק ג' יום, ודפח"ח. ולי צ"ע טובא, דאם נאמר שאותו יום נחשב יום א' לספירה א"כ בע"כ צריכין לחשבו יום א' לימי השבוע ג"כ, ונ' לספירה עדיין כלים בע"ש, וצ"ע.

ידידכם ומוקירכם החותם בברכה,

משה יהושע הלברשטאם

מגיד שיעור במתיבתא עץ חיים רבאוב

גבר כ"ק מרן ארמו"ר זצוק"ל הי"ד

ברוקלין, ניו יארק

בס"ד.

כ'בור ר' בני מ'ערכת כרם שלמה.

ברצוני להעיר כמה הערות.

בקובץ פ"ג עמוד מ"ב, מובא לתרג' דברי הרמב"ם פ"ח מהל' עבדים הלכה י"ז עבר שהניח לו רבו תפילין של ראש יצא לחירות, והרי בניטין מ' ע"א לא מוזכר רוקא תשרי. ומתרג' ע"פ דברי יעב"ץ בהנהגותיו רוחו מצוה גדולה על שם הפסוק וראו כל עמי הארץ

כי שם ה' נקרא עליך ודרשו חז"ל אלו תש"ר. אכן לענ"ד צ"ע דהרי שם באותו הלכה כותב הרמב"ם וכן כל כיו"ב הדברים שאינו חייב בהן אלא ב"ח יצא לחירות ע"ש, ולפי הגהות יעב"ץ צריך להיות הדין רק בתש"ר, וצ"ע. — ובעצם רבדי הגמ' חשבתי בדרך צחות, דלכן תיכף בצאתם ממצרים בפרשת בא ניתן מצות תפילין להראות בזה שיצאו לחירות, דהרי רבו מניח לו תפילין יצא לחירות.

בקובץ פ"ד עמוד ט'. בענין שם ברבי. עי' רש"י חולין דף י"א ע"ב ד"ה והתניא ברבי אומר וז"ל, לא ידעינן מני אלא א' גדול בדורו ועל שם כך נקרא ברבי כראשכון עירובין ג"ג ולקמן כ"ח ע"א עיי"ש, ועי' ג"כ חולין ג"ב ע"ב ד"ה ברבי וז"ל, שם חכם עיי"ש.

בקובץ פ"ו עמוד ז'. הערות הג"ר יעקב מעמרין על פי' עבודת הגפן על הגש"פ בד"ה דיני ארבע כוסות, מביא בשם משה משה הא דלא מברכין אקב"ו לשתות ד' כוסות משום שהם מופסקים. ועל זה מעיר הגאון רי"ע בזה"ל, תקיעה תוכיח שאם שמע ט' תקיעות בט' שעות יצא, עיי"ש. — ומצאתי ברוקח וז"ל, למה אין אנו מברכים על ד' כוסות וכו' כמו נ"ח שהוא מדרבנן וכו', אלא לפי שאינו עושה ביחד, שכל הברכות דוקא כשעושין המצוה ביחד בלא הפסקה כמו מגילה אין קורין אותה סידוגין וכן ברכת התורה וכן תקיעת שופר אע"ג דאריי בשלהי ר"ה דף ל"ד דאם שמע ט' תקיעות ביום יצא, מ"מ עיקר מצותו יחד קשר"ק קשר"ק קר"ק, עכ"ל.

שם עמוד י"ד. בדברי החת"ס בהערה 3 מציין לשבת דף צ' ע"א ומסיים בצ"ע. — איני מבין למה סתם המעיר כוונתו, (במקום שאמרו להאריך אסור לקצר). דאפשר לפרש ב' הערות. א' דהלשון לגונזן שייך רק בכתבי קורש וכלשון רש"י שכל דבר קדוש טעון גניזה עיי"ש, ולא שייך הלשון להבדיל על ע"ז. והב' דצ"ע בדברי החת"ס, דהרי רק ד"י ס"ל במשנה רבע"ז חייב בהוצאה כ"ש, אולם רבנן פליגי, ועי' לעיל תוס' דף ע"ה ע"ב ד"ה לאפוקי. אכן ברבי החת"ס א"ש ע"פ ברבי הגמ' דף צ"א ע"א על שתי הלחם ולחם הפנים מרלענין יוצא שיעורו בכזית עיי"ש. ובעצם הקושיא מחצי שיעור, נלע"ד לתרץ ע"פ שיטת מהר"ם חלואה רח"ש רוקא בריוק חצי ולא פחות. לפ"ז נופל הקושיא, רשפיד יש נ"מ בין ב"ש וב"ה ורו"ק.

שם עמוד ג"ח אות ד'. בענין הורג על ידי שם, עי' ג"כ באונקלס פ' משפטים (כ"א, י"ח) על מלת באגרוף, מתרגם בכורמיזא, ובס' שיח שרפי קורש ח"ר אות ר"ה כ' רכוונת התרגום כ"ו רמיזא, היינו שהרג בשם כ"ו, היינו בשם הוי', ודינו כהורג באגרוף.

כעת נזרמן לפני קובץ ע"ו (ניסן תשמ"ה) ובעמוד ז' נדפסו הגהות מהגאון ר' יעקב מעמרין על ספר פסח מעובין שכתב באות שט"ו, ומנהגי ליקח מקל בירי ולנעול המנעלים ולומר ככה תאכלו אותו וכו'. ועל זה מעיר הגרי"ע בזה"ל, אינו נכון כי בפסח לברו נאמר ואנו אין לנו פסח ועל כן אין מקום למנהג זה, עכ"ל. — ובענין זה לכאורה צ"ע לענ"ד למה לא נמנה זה במשנה רפסחים דף צ"ו ע"א בין הדברים שיש חילוק פסח מצרים לפסח דורות. אולם מצאתי באבן עזרא פ' בא (י"ב, י') וז"ל, ומעם וככה תאכלו אותו פסח מצרים לברו והמינים אשר בארגלן עושים ככה היום וכו' ליצ"מ ואלה תועי רוח כלם ילכו יום חמשה עשר מארצם וכו' ליצ"מ, עכ"ל. וחשבתי בדרך צחות דלכן היתה המצוה בפסח מצרים לאכול במתנים חגורים, דהנה בשבת דף ט' ע"ב איתא, מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול יריו ורח"א משיטיר חגורה, ולא פליגי הא לן הא להו, היינו רבא"י אוכלים עם חגורה, וא"כ כיון דמטרת יצ"מ לבוא לא"י לכן עליהם להתרגל לאכול כמנהג אנשי ארץ ישראל דהיינו מתניכם חגורים, כנלע"ד.

ואסיים בברכת הריז שזכרו להגריל תורה ולהאדירה,

חיים נחום ליכטנשטיין
קרת חסידים, חצור הגלילית

בס"ד.

לכבוד מערכת כרם שלמה.

(א) בקובץ כרם שלמה שנה ט' קונטרס י' בהערות על שו"ת חכם צבי מאת הרב הגאון מווארדיסלאב זצ"ל, באות ד' על טבילה בליל שבת בחמין, הביא שהרבר יוסף התיר בזה, עכ"ל. וכן הוא בקרבן נתנאל בפרק במה מרליקין אות ק' הובאו דבריו בגורע ביהודה מהדורא תנינא סי' כ"ד, ועיי"ש ובסי' כ"ה שכותב טעמים להיתרא, אך למעשה החמיר.

(ב) בקובץ כר"ש שנה י' קונטרס ב' בעמוד ל"א בחירושי הרב הגאון ר' שמעון זינגער ראב"ק דאמבראווא זצ"ל בסוגיא רכבתה, שכתב, אמנם לולי דבריו הפני יהושע הי' נ"ל פשוט רמה שפירש"י ז"ל שמא יפשע כוונתו רשמה ישכח וכו', ע"כ. כן כתב הרש"ש שם בר"ה רש"י ר"ה זקוק לה.

(ג) בספר מאיר עיני חכמים להנה"ק מאוסטראווא זצ"ל מהדורא תנינא ברדוש לפרשת פנחס (באות ב') תירץ קושית התוס' במס' ב"מ דף ל"ב: ר"ה לכוף, עיי"ש. ולכאורה דבריו מפורשים בתוס' פרק ערבי פסחים דף קי"ג: ר"ה שראה בו דבר ערוה, עיי"ש.

(ד) בתו"ט בקירושין פרק עשרה יוחסין ר"ה רבי יהודה, הביא את פירש"י על טוב שבטבחים, ספיקי טריפות באות לירו וחס על ממונו ומאכילן, ע"כ לשון רש"י. וכתב התו"ט ושותפו של עמלק לא ניהא רמה ענין עמלק למאכיל טריפות, עכ"ל. ובאמת הרב מבואר היטב בתוס' הרא"ש בסוף פרק עשרה יוחסין דף פ"א: שכתב וז"ל, שותפו של עמלק, פ', במדרש ריש ע"לך שהי' לקוק אחר ישראל ככלב אחר נבילה, ולכך מרמה טבח לעמלק לפי שחס על נבלותיו להאכילם וליקח ברמיהם.

(ה) ומה שפ' שם בתו"ט וז"ל, ולכן נראה לפרש, טוב שבטבחים הוא אכזרי ומזנו רע והוא שותפו של עמלק האכזרי שזינב כל הנחשלים וכו'. זה פ' תוס' ר"י הזקן בדף פ"ב. בקירושין, וכן ברמב"ן בחומש פ' כי תצא על מצות שילוח הקן, הובאו דבריו בפ' מלאכת שלמה על משניות פרק עשרה יוחסין.

רפאל אהרן כץ

חבר כולל קדושת ציון בקרית באבוב
כעת בברוקלין ניו יארק

בס"ד. אור ז' בנדר"ת חנוכה"ה לפ"ק.

לכ' העורך הנוט"ע ונוט"ד הכרם נ"י.

בכרם שלמה של חשוון-כסלו תשמ"ז הובא מכתב מזקיני הצה"ק מהור"ר נפתלי חיים זצ"ל מירושלים, שהקשה על קושית הגמרא בשבת דף כ"ב איך הרליקו המנורה מנר המערבי למ"ר אין מרליקין מנר לנר, והקשה מהמשנה במנחות דף כ"ח שבעה נרותי מעכבין זו את זו שכלול מצוה אחת, וכל זמן שאין כל הנרות רולקים לא קיים המצוה, וא"כ לא שייך אכילוי מצוה או ביזוי מצוה. ותירץ דהגמרא בשבת איירי במנורה של חשמונאים שהיתה של ברזל לרבי או של עץ אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה, ומבואר בגמרא רבא זהב באה מקשה אינה באה זהב אינה באה מקשה, ולכן במנורה של חשמונאים הו' נרות אינן מעכבות, עיי"ש.

ולכאורה יש לרחות הקושיא, רהא רש"י שם במנחות ר"ה ז' נרותי, פ' בראש של קנה וקנה הי' עשוי' נר אחד כעין כוך ושם נותנין השמן והפתילות, נמצא דלגבי עשיית המנורה הו' נרות מעכבות, אבל לגבי הרלקת הנרות שפיר יכול להיות שיקיים המצוה בהרלקת נר הראשון, וא"כ מקשה הגמרא שפיר מנר המערבי. ועוד י"ל דנר המערבי הי'

מצוה להיות דולקת כל היום, ואם כבתה היו צריכים להדליקו מהמזבח, וע"כ הי' קיום המצוה מאתמול, וע"ז שפיר קשה למ"ד אין מדליקין מנר לנר.

שוב הראני הרה"נ מהור"ר נחום מאיר נערמאן שליט"א בספר בית הלוי עה"ת (לחנוכה) בר"ה רב, שהקשה נ"כ כמו מוהר"ח זצ"ל, ונס הוא סוכר שז' נרות המעכבות קאי על הנר שמדליק, ומתרץ דמצות נר המערבי שיהי' דולק כל היום, ושפיר קיים המצוה קודם שהדליק השאר, וברוך שכוונתי.

ולפי פירש"י דז' נרות קאי על הבזיכים, יש לכאורה להקשות דלמה לא חילקו החשמונאים השמן שידלקו בכל יום רק נר אחד, דהרי הדלקת הנר אינה מעכבת, וברוך זה היו יכולים לקיים מצות הדלקה עכ"פ לז' ימים ולא לסמוך על הנס. אמנם מבואר במשנה במנחות דף מ"ט ע"א שאין מחנכין את המזבח וכו' ולא את המנורה אלא בשבעה נרות' בין הערבים, ולשון הרמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הלכה י"א, ואין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרות' בין הערבים, וכיון דהחשמונאים חנכו אז את המנורה, לכן היו צריכין להדליק כל השבעה נרות. ועיין באור החיים הק' בפ' בהעלותך (ד"ה דבר ואמרת) שמביא דבכל יום הי' חינוך המנורה. ועוד אפשר לומר דהלא היו צריכין לעשות בכל יום הסבת שתי הנרות והסבת חמש נרות, ובנר אחד לא היו יכולים לקיים מצות הסבת הנרות.

שוב הראני בס' כלי חמדה פ' במדבר (אות ה') שמדייק מלשון הרמב"ן דנר המערבי הי' מצוה בפ"ע, ובוה מתרץ קושיא הנ"ל מזקני מוהר"ח זצ"ל (והוא מביא הקושיא בשם ס' בני יונה וס' יד המלך). גם מביא ששמע מהנה"ק מסאכאמסאוו זצ"ל דבהדלקת הנרות הי' כל נר מצוה בפ"ע. וכן שמע מהנה"ק מפילפץ ששמע מפ"ק של הנה"ק בעל חידושי הרי"ם זצ"ל לבאר תירוץ הב"י, שחלקו השמן לח' חלקים, היינו דרצו להדליק בכל לילה רק נר אחד שבוה מתקיים ג"כ מצות הדלקת המנורה, עיי"ש. ועיין בס' שפת אמת במס' שבת דף כ"ב (ד"ה סוף סוף) שהקשה ג"כ קושיא הנ"ל ממס' מנחות, והביא מה ששמע מפי הנה"ק הרי"ם זצ"ל דאע"ג דקני המנורה מעכבין זא"ז, מ"מ י"ל דהדלקתן אין מעכבין זא"ז.

אבל הרמב"ן בפ' בהעלותך (ד"ה בהעלותך) כותב וז"ל, וצוה שיהי' שבעת הנרות כולן דולקות לדורות אל מול פני המנורה כאשר הזכיר במעשה המנורה והעלה נרותי' על עבר פני' לא בלתי מנורה ולא בלתי שיאירו כולם אל עבר פני'. (וראיתי בס' צפנת פענח שמדייק מלשון הרמב"ם הל' מנילה וחנוכה פ"ג ה"ב, והדליקו ממנו נרות המערכה, שזה קאי על נר המערבי בלבד. ובוה מתרץ לשון הפסיקתא דרב כהנא דמצאו שמונה שפודין של ברזל, רכיון דהיו גולמי כלי מתכות לא קיבלו טומאה, ואם ישתמשו בהם עוד הפעם יהיו נעשים כלים, ע"כ השתמשו בהם רק פ"א, ולא קבלו טומאה, והדליקו רק הנר המערבי).

אגב מכתבי, באתי להעיר כמה שרגיל כ"ק מרן ארמו"ר שליט"א לספר העובדא שהי' אצל כ"ק מרן ארמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה עם הרה"ח ר' קאפל פרגס שהי' חולה שנתהפכו לו בני מעיו ר"ל, וכ"ק מרן ארמו"ר מוהר"ש זצ"ל הגיד להרופא מה שמואב בגמ' דחולין (נ"ו ע"ב) דההוא ארמאה רחוי' לההוא נברא וכו' ונפיק מעייני' וכו' ושחסי' לברוי' קמיו' באחיות עינים, אינניד ואיתנח עייל למעייני' וכו'. והציע לפני הרופא שגם הוא יעשה איזה מעשה רומה לזה להעלות בני מעיו. ולקח הרופא כלי גרול והדליק בתוכה יי"ש, והרביק הכלי על בטנו של החולה, והאש משך את הבטן לתוך הכלי, כעין שעושים באנקע"ס, ועי"ז נתהפכו המעיים ושכו' למקומם, ע"כ סיפור בקיצור נמרץ. — והנני להעיר כזה, שרפואה זו מוזכרה כבר במס' שבת (ס"ו ע"ב) אמר אבין בר הונא

א"ר חמא בר גוריא מחופא כסא אטיבורי בשבתא שפיר דמי, ופירש"י, כוס שיש בו הבל כגון שעירו ממנו מים חמין וכופהו על הטיבור למי שחש במעיו ואוחז הכוס את הבשר ומושך אליו את המעיים ומושיבן במקומן, וכן פי' הרמב"ם בפכ"א מהל' שבת הלכה ל"א, מותר לכפות כוס על הטבור בשבת כד"י להעלות"ו. (ומבואר בשבת רף מ' ע"ב דיש עוד רפואה, על ידי רשמניחין כלי חם על גבי הבני מעיים, עיי"ש).

והנני לסיים בברכת הדיוט שתצליחו בעבודתכם הקדושה למען הרמת התורה,

ירוחם אלי' ראזענפעלד

ברוקלין, ניו יארק

בעז"ה.

מע"כ מערכת כרם שלמה כ"א בשמו יבורך הע"י.

בפרשת משפטים (שמות כ"ד) בפסוק, ויקח משה חצי הרם, פירש"י מלאך בא וחלקו, ומפרש בס' גור ארי', דרש"י הוצרך לפרש כן דבריו אדם אי אפשר כיון דאי אפשר לצמצם. ויש לתמוה על דבריו, דבבכורות (דף י"ז) נחלקו ר' יוסי הגלילי וחכמים בדבר זה, דריה"ג ס"ל דאפי' בירי אדם אפשר לצמצם, וחכמים ס"ל דאפי' בירי שמים א"א לצמצם, ורש"י מפרש שם דאליבא דחכמים א"א לצמצם דבמציאות א"א שיהיו מצומצמים, וא"כ ממ"נ, אי אתיא כריה"ג למה לא חילקו משה רבינו בעצמו כיון דגם בירי אדם אפשר לצמצם, ואי כרבנן א"כ אפי' בירי מלאך נמי א"א לצמצם, וכמו שפירש"י שם דא"א במציאות.

מוקירכם ומכבדכם,

פנחס ווידלטייר

תלמיד בישיבה דשיכון סקווידא

ניו יארק

ואלה יעמדו על הכרחה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אהרן שווארץ נ"י מאנטווערפן להולדת הבן
 להאברך היקר ר' אשר לעמיל הלוי האממער נ"י להולדת הבן
 להנה"ח מו"ה דוב בעריש פרייער נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' דוב בערל שטייער נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' יהושע אלימלך דעמביצער נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' יוסף הוך נ"י מקרית באבוב להולדת הבן
 להנה"ח מו"ה יוסף שמואל לאנדוי נ"י להולדת הנכד
 להאברך היקר ר' יעקב נפתלי שווימער נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' ישראל ארי' הערבסט נ"י מלונדון להולדת הבן
 להאברך היקר בנש"ק ר' מאיר יוסף דוד זעלטענרייך נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' שמואל הלוי הורוויץ נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' שמחה הלוי האממער נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' שלמה לאם נ"י להולדת הבן
 יזכו לגדלם לתורה ולחופה ולמעש"ש מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א.
המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם יעקב ריגער נ"י להולדת הבת
 להרב ברוך חנה גרינפעלד נ"י מגיד שיעור בישיבת קדושת ציון בקרית באבוב
 להולדת הבת
 להרב דוד קעספלער נ"י מנהל התלמוד תורה דחסידי באבוב בטאראנטא להולדת
 הבת
 להאברך היקר ר' יהושע פרנס נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יוחנן דעגריין נ"י מלונדון להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יוסף בערנשטיין נ"י להולדת הבת
 להרב יצחק זעקיל הלוי פאלאק נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב מאנטווערפן
 להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יצחק מאיר טווערסקי נ"י נכד כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל הי"ד
 להולדת הבת
 להאברך היקר ר' ישכר דוב הכהן ווייס נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' מנחם מרגליות נ"י מלונדון להולדת הבת
 להאברך היקר ר' פינחס הלוי לנדא נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' פסח הלוי מיללער נ"י להולדת הבת
 יזכו לגדלם לבע"ת ולחופה ולמעש"ש ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.
המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה יצחק זאב הכהן ראזענגארטען נ"י לנישואי בנו נ"י
להרב המפורסם וכו' מוה"ר משה הלוי רומנבערג שליט"א אבד"ק וואירסלאב
לנישואי בנו נ"י

להנה"ח מו"ה צבי אלימלך קארנרייך נ"י לנישואי בתו תחי'
יעזור השי"ת שיוכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך ישראל סבא
מתוך עושר ואושר מזל והרחבה.

המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה אשר פרנס נ"י לאירוסי בתו תחי'
להרב מו"ה חיים צבי הלברשטאם שליט"א נכד כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל הי"ד
לאירוסי בתו תחי'

להנה"ח מו"ה יהושע העשיל פערלמאן נ"י מקרית באבוב לאירוסי נכדו נ"י
להב' החתן הנעלה כמד שמעון קרויס נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסי
בורא עולם בקנין השלם זה הבנין עדי עד
למזל ולברכה לשם ולתפארה.

המערכת

Photocomposition by

ביד"פ, "שמחה גראפיק"

Simcha-Graphic Associates

Typesetters and Publishers

4914 - 13th Avenue — Brooklyn, N. Y. 11219

Tel. (212) 854 - 4830

נדפס בדפוס האחים גרויס

Printed in U.S.A. GROSS BROS. Printing Co. Inc.

3125 SUMMIT AVENUE, UNION CITY, NJ 07087

Tel. (201) 865-4606 • (212) 594-7757

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאללער לשנה

בקאנאדע = 20 דאללער לשנה

בבעלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאנד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 20 דאללער לשנה

בדואר אויר 30 דאללער לשנה

From:

KEREM SHLOMO

M.E.CH. of Bobov

1577 48th Street

Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.
U.S. POSTAGE

PAID

Permit No. 285
BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested

Forwarding & Return Postage Guaranteed

(Please send P.S. form 3547)

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש לפלפול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהבחל"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

אדר תשמ"ז

(צ"ה)

שנה י' קונטרס ה'

יוצא לאור ע"י תלמיד
כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א
1577 48th Street
Brooklyn, New York 11219
Tel. 871-6623

לזכרון בחיבל ד'

נשמת

הרה"ק משה"ר מנחם מענדל במו"ת יוסף חילל בראכפעלד ז"ל

מח"ס "יוסף סלל" על פירש"י עה"ת

גלפיק ביום ד' לחודש אדר ראשון שנת תרש"ם לפ"ק

והא זכרו חקוק לגצח בכל דור ודור
לזרים משבחים ומפא"ים ואומרים חניע התור
ספרו הנפלא והמפואר לדארתו ויצא לאור
פירש"י וביאורו על פירש"י הקדוש והמהור
הגדול והדר מעלו שפתותיו שושנים גופפות מור
לא הניח דבר גדול ודבר קטן לתקן ולברור
להודיע לבני אדם גוססאות אמיתיות עם המקור

מחבר לעים חיבורו כל לא בוצינא דנחור
עיו לעמו יתן בספרו לגמור ולסבור
גיתו לו יד וישם בספרו נשמתו לזכור
הזמנות שפתותיו כקבר ויעלה מן הבור
ליום שכולו ארוך ומנחם רוכב על החמור

וגם למחר ביום ד' אדר אזכור את נשמת זקני

ר' יקיר ב"ר אברהם זינגער הי"ד

ונשמת חותני ר' דוד ב"ר שלמה דאוידאוויטש ע"ה

וביום כ' אדר אזכור את נשמת זקנתי

מרת מרים בת ר' יקותיאל זלמן קריגער ע"ה

שאויל הוטמערער

אנשווערפען יע"א

כל תוספות שמורות להמערב

Copyright © 1987

by Cong. Shaare Zion

גרייס כדמוס האדום גרייס

התוכן

מדור אמרי קודש

לפרשת ויקרא . . . . . כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ו

מדור זכרון לראשונים

בענין היתר עגונה, ושמות ניטין . . . הגאון מוה"ר יוסף שאול נ"ז אבד"ק לבוב זצ"ל ט
בעני היתר עגונה . . . . . הגאון מוה"ר נחום ראובן פעלסקער אבד"ק רישא זצ"ל י
הספר על הגרעק"א זצ"ל . . . . . הגאון בעל כתב סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל יח
ציונים והערות בשו"ת דברי חיים . . . . . הגאון מהרש"ם אבד"ק ברעזאן זצ"ל כו

מדור אגרות קודש

מכתב מהגאון מוה"ר יהונתן אייבשיץ אבד"ק אה"ו זצ"ל . . . . . כח
מכתב מהגאון מוה"ר מרדכי בנעט אבד"ק ניקלשבורג זצ"ל . . . . . כט

מדור זכרון לאחרונים

בדין משכיר שאסר בקונם הכית . . . . . הג"ר שמואל ענגיל אבד"ק ראדמישלא ז"ל ל
חידושים והערות . . . . . הג"ר יוסף ראזין אבד"ק דווינסק ז"ל לב
בסוגיא המתוך . . . . . הג"ר מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל לד

מדור פלפול והלכה

בדין בדיקת סת"ם ע"י קאמפיוטער . . . . . הרב מוה"ר נתן געשטעטנער שליט"א לו
בענין נגיעה במוקצה . . . . . הרב בן ציון דוב הלברשטאם נ"י מז

מדור תפארת בחורים

בענין ריצוי האב בקידושין . . . . . הב' שמעון לעדערמאן נ"י נב

עולת שבת בשבתו

ליקוטים יקרים לשבתות ומועדים . . . . . המערכת נז

מדור תמיהות וישובים

הערות קצרות בענינים שונים . . . . . ס
מכתבים אל המערכת . . . . . סב
צילומי כתבי קודש . . . . . יז
ברכות והודאות . . . . . סו

פנ"י דחופה!

חקוראים שלא שלמו עריין דמי החתימה לשנה זו מתבקשים לשלחם
במוקדם האפשרי כלי שום שהיות.

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש לעילוי נשמת
האשה החשובה והצנועה
מרת הענדל ראזענגארטען ע"ה
בת מו"ה יחזקאל שרגא גאלדשטיין ע"ה
נפטרה בשם טוב
ביום ח' לחודש אדר שנת תשמ"ז לפ"ק
תהא נשמתה צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בעלה ומשפחתה,
שמואל הכהן ראזענגארטען
לוי יצחק זעליחאווסקי ומשפ'
פרידל ראטבערג ומשפ'
אשר גאלדשטיין ומשפ'
מנחם שמואל הערבסט ומשפ'

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש לעילוי נשמת
הרה"צ ר' משה מרדכי בהרה"צ ר' שמעון נתן נטע זצ"ל
גלב"ע כ"ד טבת שנת תשמ"ז לפ"ק
א"מ ר' בנימין ב"ר משה יונה הלוי ע"ה
נפ' כ"ה אדר שנת תש"ך לפ"ק
א"ז ר' דוד ב"ר משה יונה הלוי ע"ה
נפ' ז' אדר שנת תשמ"ה לפ"ק
זקנתי מרת שרה ב"ר יעקב ע"ה
נפ' ט"ו סיון שנת תשמ"ה לפ"ק
בנם הב' אשר אנשיל הי"ד

הונצח ע"י בנם ובכרם,
יעקב משה יונה הלוי גאלדשטיין
אנשווערפען יע"א

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש לעילוי נשמות
אבינו מו"ה צבי בן מו"ה יהושע הכהן דארמאן מנארליץ ע"ה
נפטר כיום כ' דחג השבועות שנת תש"ג לפ"ק
אמנו מרת לאה בת מו"ה יוסף נפתלי הכהן קארנפעלד ע"ה
נהרגה עקה"ש כיום ח' לחודש אלול שנת תש"ב לפ"ק
אחינו חב' מאיר הכהן ע"ה נפטר ט' אלול שנת תרע"ח לפ"ק
אחינו מו"ה יצחק משה הכהן ע"ה ואשתו שרה בת מו"ה שלמה באלזאם ע"ה
וילדיהם, חיי זעמא, חנה, שלמה, הי"ד
אחותנו מרת גיטל ע"ה נפטרה כיום כ"ז טבת שנת תשכ"ג לפ"ק
אחותנו הבתולה שרה פערל ע"ה
הונצח ע"י בניהם ואחיהם,
יוסף נפתלי הכהן דארמאן אליעזר מנחם הכהן דארמאן

חותני

מו"ה יהודה שלמה זלמן בן מו"ה ישעי' דוד קעללמאן מכאכניא ע"ה
נפטר כ"ג לחודש ניסן שנת תרפ"ח לפ"ק
זוגתו מרת אסתר בת מו"ה יצחק שאול גוטלאס-מאנשיין ע"ה
(נכד הרה"ק ר' שרגא פייוויש מגריצא זצ"ל)
נהרגה עקה"ש כיום ז' ניסן תש"ג לפ"ק
בנם מו"ה יחזקאל ע"ה נפטר י"ז מרחשון תשל"ו לפ"ק
בנם מו"ה נחמי' ואשתו שרה ע"ה הי"ד
וילדיהם, יצחק שאול, יהודה שלמה זלמן ע"ה הי"ד
בתם מרת פריידא ובעלה מו"ה יעקב כמו"ה יוסף קויפער ע"ה
ובנם יצחק שאול ע"ה הי"ד
בנם חב' חיים אלטר ע"ה נפטר י"ז שבט תש"ג לפ"ק
בנם חב' מנחם מענדל, בתם הבתולה פעסיל,
בתם הבתולה מרים, בנם חב' ישעי' דוד,
בנם חב' יוסף שלום, ע"ה הי"ד
אשתו הראשונה של מו"ה יחזקאל קעללמאן ע"ה
מרת חנה הינדא בת ר' חנוך הענוך קעמפלער ע"ה הי"ד
ויוצאי חלציהם, יהודה שלמה זלמן, איטל, יהודית, לאה, ע"ה הי"ד
הונצח על ידי
אליעזר מנחם הכהן דארמאן
חתנו נתן נטע הלוי בארנשטיין
ובנו צבי יהודה שלמה הכהן דארמאן
וחתנו שלמה הענוך מילשטיין

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פרשת ויקרא

ויקרא אל משה וידבר ד' אליו מאוהל מועד לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן לד' וגו', ולכאורה יש לדקדק במקראי קודש הללו כמה דקדוקים, ראשית קשה על אומרו מאוהל מועד, דנראה לכאורה כמיותר אחרי שהודיע לנו הכתוב כבר בכמה מקומות שהשכינה היתה שורה באוהל מועד, ומשם היתה השכינה מדברת עם משה רבינו ע"ה, וכמ"ש ונועדתי שמה לבני ישראל, ואומר ויכס הענן את אוהל מועד וכבוד ד' מלא את המשכן, ור"ו נאמר בסוף פרשת פקודי שהיא סמוכה לפרשת ויקרא, וא"כ ל"ל לחזור ולומר שהקב"ה דיבר עם משה רבינו מאוהל מועד, ועוד קשה על תיבת לאמר, דנראה לכאורה כשפת יתר, שהרי תיכף ומיד בתוך כדי דיבור נאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם. והנה רש"י הביא עה"פ לאמר, צא ואמור להם דברי כיבושים וכו', והכוונה בדברי כיבושים הוא ע"ד שמבואר במסכת תענית (דף ט"ו ע"א) שהזקן עובר לפני העם ואומר להם דברי כיבושים, ופירש"י, שכובים את הלבבות להחזירם למוטב. ולכאורה איפה נרמז כאן בקרא דברי מוסר הבאים לעורר את הלבבות. עוד נקרים מה דאיתא בזוה"ק, וידבר ד' אליו מאוהל מועד לאמר, אודע לי רומינין ישראל למיחב קמי' ולא תמשכנא האי אוהל מועד בחובייהו ולא יתקיים בידיהו, (והוא ע"ד שדרשו חז"ל עה"פ אלה פקודי המשכן משכן העדות, שנאמר כאן ב"פ משכן, רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל), הה"ד וידבר ד' אליו מאוהל מועד, מעסקי אוהל מועד, רומין לאתמשכנא בחובייהו דישאל ולא יתקיים בקיומי', אבל אסוותא להאי, אדם כי יקריב מכם קרבן לד', הרי לך קרבנין דאגין על כולא. ודברי הזוה"ק כפשוטם לכאורה קשה להבינם, שהרי הזוה"ק מדבר מזמן חורבן הבית, ואז שוב אין קרבנות לכפר בעדנו, וא"כ מה זה שאמר, אבל אסוותא להאי, אדם כי יקריב מכם קרבן לד'.

אמנם יבואר בהקדם דברי הנועם מגרים בפרשתן עה"פ אדם כי יקריב מכם קרבן לד', עפ"י דברי בריינא קדישא הרבי דר"ב זצוק"ל ממעוזיטש בספר מגיד דבריו ליעקב על אמרם ו"ל בפסוק לא תאכלו על הדרם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם, ואמר ו"ל הכוונה כי שם המין האנושי שנקרא אדם, שורש השם הוא דם ע"ש רביעית דם שנפשו של אדם תלוי בו, רק אות האל"ף נתוסף לו ע"י התפילה, כאשר מתקשר ומתדבק לאלופו של עולם, וז"ש הכתוב, לא תאכלו על הדרם, פי' לא תאכלו בעת שהשם הוא רק ר"ם ולא אר"ם, והיינו לפני התפילה. ובוה פ' בספה"ק נועם מגרים, אדם, ר"ל שם אדם אימתי הוא, כי יקריב מכם קרבן לד', דהיינו תפילה שהיא במקום קרבן, וגם היא התקרבות והתחברות הנפש לד', כי שם תפלה הוא מלשון הכתוב נפתולי אלקים נפתלתי, ואזי נאה לו שם

אד"ם, עכרה"ק. ועפי"ז אפשר ליישב קושיית העולם למה נאמר כאן אד"ם ולא איש וכמ"ש בכל ספר ויקרא, כגון איש אמו ואביו תיראו, וכן בכל הקרבנות נאמר אי"ש או נפ"ש, ולמה שינה כאן הכתוב את טעמו לכתוב התואר אדם, אכן לפי האמור מובן היטב, דבא הכתוב לרמז לנו, אימתי יאות התואר אדם, כשיקריב קרבן לד', דהיינו שיתקרב לאלופו של עולם ע"י התפילה.

ונקדים עוד דברי הספה"ק אור המאיר עה"פ בשיר השירים, מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן מקושרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל, ומביא מה ששמע בשם הבעש"ט זי"ע בענין איכות עליות תפילתינו, דודאי אין התפילה עולה בגשמייות כמו שהאדם מוציא בפיו, כ"א העיקר הוא הכוונה ורעותא דלבא מה שמכוון האדם בתפילתו בהתעוררות והתלהבות, דוגמת האש שמתלקחת על הארץ ואין עולה משם כי אם העשן, כן הוא בתפילה, שאם מתפלל בדחילו ורחימו פורחת לעילא עד כסא הכבוד, ופי' בזה בספה"ק אור המאיר, מי זאת עולה מן המדבר, היינו הדיבורים של תורה ותפלה, אל תדמי בנפשך שכמו שאתה מוציא הדבור לפני ד', כן עולה למעלה בגשמייות, לא כן הדברים, כי העיקר הוא פנימיות המחשבה שמשים רצונו בהאותיות בהתעוררות דחילו ורחימו, זאת היא העולה, ואם נעדר ח"ו רעותא דלבא, מה יעלה, ולזה רומז הכתוב, מי זאת עולה מן בחינת דבורי תפילה שאתה מוציא בפיו, היא רק כתמרות עשן העולה מלהבת אש, והיינו המחשבה המהורה מאהבה ויראה שישנם בקדימת מחשבתו עד עת בא דברו, וגמר אומר, מקושרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל, כי מקושרת הוא מלשון התקשרות כנודע, כי כלולים ומיוחדים בה המידות והמדריגות הקרושות שבשעת תפילתו, וזהו מור ולבונה, מכל אבקת רוכל, שזהו רומז להמדות הק' הנ"ל, עכרה"ק.

ויש לפרש בזה הפסוק בפרשתו, והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחי', רהנה העולה מרמזת על התפילה העולה למעלה כנ"ל (עיי' רש"י תהלים כ' פסוק ר'), והנה אם יפשיט האדם את תפילתו וינתחנה לנתחים קטנים, ויבדוק כל תפילה ותפילה בפני עצמה להתבונן עלי', מה חשב בשעת אמירת ק"ש, והאיך חי' הברכת יוצר אור, ובאיזה אופן התפלל תפלת שמונה עשרה, אז יראה בעצמו שאין תפילתו כהונן, כי איפה הוא הרעותא דלבא, והדחילו ורחימו, והרי תיבות התפלה לחוד לא פרחין לעילא, ולזה ציוותה התוח"ק ונתח אותה לנתחי', וכשיראה האדם היטב ויתבונן בדעתו, באיזה מדריגה הוא נמצא, ישוב מדרכו ויקבל על עצמו לתקן מכאן ולהבא ענין התפילה שתהי' ככוונה בשלימות.

ובדבר האמור יתכן כוונת הזוה"ק הנ"ל, דהשי"ת הודיע למשה עבדו שעתיד הבית המקדש ליחרב, אבל מאי אסוותא להאי, אדם כי יקריב מכם קרבן לד', דהנה בהיות מזבח ומקדש על מכוננו ונבולו, חי' האדם מתקשר להקב"ה ע"י הקרבנות, אכן כאשר גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנחנו יכולין להעלות ולהקריב קרבנות שיהי' מכפרים בעדינו, אז העצה היעוצה לנו, היא עבודת התפילה, כי התפילה היא במקום קרבן, ונשלמה פרים שפתינו, וצריך

האדם להתפלל ולהתחנן אל ד' בהתלהבות ובכוונה, עד שע"י כח קדושת התפילה, ישרף ויתבער החומריות שבו, דוגמת הקרבן, כדברי כ"ק אא"ז מצאנו זי"ע בספה"ק דברי חיים בפרשתן. ויובן היטב הלשון בזה"ק, מאי אסוותא להאי, אדם כי יקריב וגו', ולא אמר, מאי אסוותא להאי, קרבנות, דאין הכוונה על הקרבנות, כי בזה"ז שאין לנו קרבנות, עיקר האסוותא היא התפלה הנרמזת בתיבת אד"ם כי יקריב מכם קרבן לד', וכנ"ל.

ומעתה יתבאר היטב דברי רש"י, לאמר, צא ואמור להם דברי כיבושים, כי השי"ת ציוה את משה רבינו שיגיד לבני ישראל דברי כיבושין בענין התפלה, וז"ש ויקרא ד' אל משה וירבר ר' אליו מאוח"ל מוע"ד לאמ"ר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אד"ם כי יקריב מכם קרבן לד', שאף בגלות החל הזה צריכים להתחזק ולהתפלל כראוי, כי העיקר הוא הכוונה וכמ"ש הבעש"ט זי"ע, ולזה אמר וידבר ד' אליו מאוח"ל מוע"ד, שדיבר הקב"ה אתו על עסק אוהל מועד שיחרב כמו שכ' בזה"ק הנ"ל, ולזה הוסיף תיבת לאמ"ר, היינו ללמד את בני ישראל קשת, איך לאמר דיבורי תפילה לפני השי"ת, ולזה אמר, אדם כי יקריב מכם, והיינו שתקשרו עצמכם אל השי"ת אלופו של עולם ע"י תפילה בכוונה ובהתעוררות, ורחמנא לבא בעי, לשפוך כמים לבכם נוכח פני ד', ואז תעלה תפילתכם למעלה, ותהי' חשובה כקרבן ריח ניחוח לד'.

מגשים אנו בזה ברכת מזל טוב חמה ונאמנה

לעטרת תפארת ראשנו

כ"ק מרן אדוננו מורנו ורבנו שליט"א

לרגלי הולדת הבן אצל חתנו

הרב מו"ה ברוך אברהם צבי הורוויץ שליט"א

ר"מ במתיבתא עץ חיים דבאבוב

ונביע בזה ברכתנו מעומק לבבנו שיוכו לראות ממנו ומכל יוצ"ח

רב נחת ועונג לאורך ימים ושנים טובות, אכיל"ר.

כעתירת וברכת

המערכת

בענין היתר עגונה, ושמות גיטין

מהגאון מוה"ר יוסף שאול הלוי נ"ז אבר"ק לבוב זצ"ל⁽¹⁾

ב"ה. יום ב' תולדות תר"ל.

ערת שלו' ואמת אל כבוד הרב המאור הגדול צדיק וישד השלם
במעלות ומדות ספרא רבה מו"ה משה נ"י האבד"ק מאריש
והגלילות⁽²⁾.

מכתבו מגלה עפה בפלפול גדול הגיעני היום, והב"ד הביאה כמה מכתבים
הנחוצים, וגם פה הנני מוטרד בהקפת כל הראש, וע"כ לא אוכל להאריך, ומה גם
בעניני עגונה וחשש שאלה שכבר האריכו בזה רבים מקדמונים ואחרונים, וגם
אני בעניי הארכתיו הרבה וכבר נדפס בחבורי שואל ומשיב הרבה ענינים, ואשר
המה בכתובים אצלי, וע"כ האריכות אך למותר. והנה כיון שאמר ששמו משה
ליב והוא בעל מלאכת מנעלים שקורין שוסטר, הוה כשמו ושם אביו, דמלאכתו
הוה כשם אביו, ושם עירו נמצא בפאס אשר מצאו בבגדו שקורין וועסט, ושם
נכתב שהוא מעיר שאמבעג, א"כ יש לנו שמו ושם אביו ושם עירו, וא"כ אין
לחוש, ולחשש שאלה לא חיישינן דהא פאס לא מושלי אינשי כמ"ש בשו"ת
אחרונים.

אמנם מעל' חשש דשמא שאל הבגד מאיש ששמו משה ליב ליכאווויטש
הנקוב בפאס ושם שכח את הפאס, והאריך מעל' דאין לחוש לשאלה ושכחה
ביחד. והנה בזה כבר קדמו בספר אבני מילואים ח"א, שם נמצא תשובת הגאון
מטארנפאהל שהאריך בזה, והקצה"ח ז"ל הסכים עמו, וא"צ אריכות. וגם לפע"ד
נראה להוסיף כיון דפאס נמצא תארו וצלמו, וא"כ ע"כ דנחיש שמא זה האיש
אשר שאל הבגד מאיש ששמו משה ליב, ה' לו הצורה והצלם והתואר כמו אותו
האיש, וזה עדיף משאלה דיחיד שאין לחוש כמו שהאריך זקני הח"ץ ז"ל
בתשובה [סי' קל"ד], וכאן בודאי עדיף יותר, ששאל בגד ונמצא מונח בו פאס,

(1) כתבנו אורותיו בכר"ש שנה א' קונט' ה' עמוד ט'. הועתק מכת"ק המונח אצל
נכדו של השואל ויירנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה שמואל בנימין סג"ל לעפפער
נ"י שהגיע אליו מאת הרבני הנכבד המופלג בנש"ק מו"ה יהודה ביימנארטען נ"י מלונדון
מעזבוננו של הרב הגאון מוה"ר ישעי' פירסט זצ"ל אברקה"י וויען. ישאו ברכה מאת ר'.
(2) הוא הגאון מוה"ר משה פירסט זצ"ל. נולד בשנת תקע"ה לפ"ק בעיר
ווערעשוואר לאביו מו"ה ישעי' פירסט. למד בישיבתו של הגאון מוה"ר צבי הירש חריף
העללער אבר"ק באניהאד זצ"ל, ונסמך להוראה ע"י הגאון מוה"ר שלמה קלוגר זצ"ל.
כשהגיע לפרקו נשא אשה בתו של הגאון מוה"ר אברהם אלי' משה כ"ץ אבר"ק פעטציל
זצ"ל. בשנת תר"י בערך נתקבל לאבר"ק מאראש-וואשהארעל (במדינת זיבענברגען).
נדפס ממנו ספר משאת משה (תשובות וחידושי סוגיות). נלב"ע ביום ח"י לחודש אדר א'
שנת תר"ל לפ"ק.

והפאסם שמתואר בו האיש הלז ה' ג"כ התרמות שוה בשוה לאיש השואל מאתו, זה בודאי לא חיישינו, וע"כ לית דין צריך כשש דאין לחוש, ואם יכתבו לשאמבעג וימצאו כי נחסר שם משה ליב ליבאוויטש ככתוב בפאסם, והוא בעל מלאכה שוסטר, האשה מותרת. ולדבר הזה יסלח כי לא פלפתי בדבריו, כי אין הזמן מסכים עמי כדבר האמור, וגם קשה עתיקא, וכבר הארכתי בענינים האלו, וראיתי כי ספרי ישנו בידו, ויוכל לעיין שם.

וע"ד האשה שנקראת מעריסה ולאטא, ועכשיו נקראת בשם לאטי, הנה הדבר פשוט שיש לכתוב כגם ולאטא המכונה לאטי, ובאמת ראיתי דברי מעל' כי יצר לו על כי בעוה"ר פשתה המספחת להקרא בשם גויות, אבל מה נעשה, וכיון שנקראת בפי כל בשם זה, מוכרחין לכתוב, ודוקא במומר אין לכתוב שם גויות, אבל כאן בפי ישראל נקראת כך, וז"ב כי לא חשוב שם ולאטא לנשתקע, כי נקראת במי שבירך וכשמתפללין בעדה וגם בכתובה בשם זה, והאריכות בזה אך למחסור³. ומה שביקש חותנו הרב המאה"ג⁴ כי סידר גם ויש שינוי בשמו ושם אביו, הנה לא מצאתי תקנה לזה, ומה גם כי כתב שכיון ששמו אותו בכור ורצו לכופ אותו לגרש, ע"כ עשה תחבולה של שקר, א"כ בוראי הגם פסול, ומן השמים ירחמו.

אלה דברי הכותב בנחיצה הר"ש באהבה רבה ואהבת עולם,
הצעיר יוסף שאול הלוי נאטעהנזאהן האבד"ק לבוב והגליל

בענין היתר עגונה

מהגאון מוה"ר נחום ראובן פעלסקער אבד"ק רישא זצ"ל¹

בעז"ה. יום ג' מקץ תרי"ט רישא.

לכבוד אדמו"ו הרב הגאון הגדול, מופת הדור, צנא מלא ספרי
ש"ס ופוסקים, צדיק תמים, רשכבה"ג מ' שלמה קליגר נ"י.

ירא וחרד אנכי על דברי, אך לאשר דרכו בקודש להשיב לשואלי דבר ד' זו הלכה, וגם כי זכיתי ג"כ לעשות רצון צדיק, ופקודת הדר"ג שמרה רוחי, כאשר ה' הרעש שמה אודות הקצב, מלאתי את רצון הדר"ג, ע"כ ערבותי לבי להעריך שאלתי לפני אדוני, ובפרט כי תורה היא, ולגמרא ולהלכה צריכנא.

בדבר עגונה אחת מפה, שהי' לה בעל בק' מעליטין שמו ישראל קאמיטע, והוגד לה שנפטר ביום כ' כסלו העבר בק"ק יענדרחוב, וחיים שבק לכל ישראל, וכתבתי ליענדרחוב, והשיב לי הנבאי דביהכ"נ דשם, שמו ר' יקיר, שחקר אצל

(3) עיין בזה בכרם שלמה קונטרס ע"א עמוד ט'.

(4) הוא הגאון מוה"ר אברהם אלי' משה כ"ץ אבד"ק פעטציל זצ"ל.

(5) כתבנו אורותיו בכר"ש שנה ו' קונט' ד' עמוד י"ד. — תשובה זו הגיעה לידינו מאוצרו של יידינו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמהולל מו"ה שאול הויטערער נ"י מאנטווערפן. הוד והודר פעלו וצדקתו עומרת לעד.

הנבאי רח"ק שאמר לו שהנפטר שם ביום כ' כסלו העבר, כאשר הובא שמה חי' חלש מאוד, ולא הונד מחמת חולשתו לא שמו ולא שם אביו, רק שם עירו שהוא מק' מעליטין, ולא נמצא אצלו רק המארשראטע אשר נתנו לו בעיר לאנדערן בערג, יען כי חי' במלון במקום א' ונגנב ממנו דברים רבים, וגם הפאס, ע"כ נתנו לו בלאנדערן בערג המארשראטע לביתו, ושם חי' כתוב שמו ישראל קאמיטע מעיר מעליטין, ויותר לא נכתב שם כידוע, גם חקרתי אצל אנשים אשר היו אצלו, אחר תואר מראהו, ולא ידעו להגיד רק שהי' לו זקן שחור וקטן, כי חי' אצלו מילתא דלא רמי'. גם זאת שמעתי מאיש אחר מעירינו, כי יום א' קודם שנחלש חי' בא אצלו ללון, ודיבר עמו, וסיפר לו כי הוא מעיר מעליטין והולך עתה לביתו, כי חי' אצל אחיו אשר לו במדינת מעהרין, ועוד אמר כי יש לו אשה ושלושה בנים, זאת שמעתי וחקרתי ואגיד, הק' יקר אונגער, עכ"ד.

עוד בא לידי אגרת בחת"י הנבאי רח"ק בעצמו מקויים בנ' חתימות של נגידים מיענדרחוב, וכתוב שם כדברים הנ"ל כהוייתן, ורצוף בתוכו מכתב מהרב ר' יעקלי מאושפציץ⁶), שכ' שמכיר ב' החתימות של הנגידים, וגם החתימה השלישית של הקיום חי' של השו"ב רשם, וכתב הרב ר' יעקלי הנ"ל שאף שאינה מכירה, מ"מ סומך עליו מחמת שהוא כתב האדרעס ע"ש השו"ב שיחקור בזה, והשו"ב שלח לו אגרת המקויים הנ"ל, וחת"י הרב ר' יעקלי אני מכיר, וגם האשה הנ"ל אומרת שנסע לאחיו, ודרך הליכתו הוא דרך יענדרחוב.

הנה בושתי מאוד לדבר בענין זה הדין לפני אדומ"ו, אך ענות צרקו תרבינו, וגם כי יש לי קצת יד בכית המלך מלכי רבנן הדר"ג לאשר זכיתי לעשות נחת רוח לצדיק הדר"ג, ע"ז תמכתי כאב את בן ירצני, ובמה ששנתי יורינו. הנה בענין חיפוש מפלפל בשו"ת בית אפרים סי' ל"ב במעשה מבאלחוב אם להתירו בלא הזכרת שמו ושם אביו, ובב"א סי' כ"ב ושם בסי' ל"ב חושש מחמת שהי' זקן בן שבעים שנה, וכאן אמרה האשה לפני שהי' כבן ל"ה שנה, וגם שזה לא כביר אשר הרחיק נדוד כשנה וחצי קודם כסלו שנה העברה, רק דכאן לא אמר הנפטר כיענדרחוב זמן יציאתו, יעוי' בעצי ארזים ס"ק ע"ח וק"ב, ולענין לסמוך על המארשראטע, ויהי' לנו שמו ושם עירו ושם הכינוי, שם דיימש שלו קאמיטע יהי' כשם אביו, כמבואר בק"ע סי' ק"ב בשם אברהם פארר, ולכאורה המארשראטע הוי ככלים דלא מושלי, אבל לשו' ב"י בתשו' אף בכלים דלא מושלי חיישינן לשאלה, ועוד דאפשר רלא דמי לפאס המבואר באחרונים, שמי יודע מהיכן ידעו הארונים שנתנו לו המארשראטע במקום אחר שאינו מקומו, אמיתית שמו כאשר אמר לפניהם, ואפשר ששינה ושיקר לאיזה סיבה שהי' לו.

וגם דא עקא לאשר שמבואר באגרת מיענדרחוב שאיש א' אמר שלן אצלו יום א' קודם שנחלש, ואמר לו כי יש לו אשה ושלושה בנים, ובאמת בעל האשה הנ"ל לא הניח שום בן, ואמרה לפני האשה, כי מאשתו הראשונה הי' לו ג' בנים

(6) הוא הנאון מוה"ר משה יעקב יעקל שארף זצ"ל ראב"ד ק"ק אושפציץ בעמח"ס דרכי

וממנה חי' לו ב' בנים, אבל כולם נפטרו לעולמם קודם נסיעתו מזה, יעוי' בשו"ת נו"ב מח"ק ומה"ת ובכ"א סי' כ"ד מעניני הכחשות, ויעוי' ששם מאיר נתיבים שאלה כזו, אולם אפשר בכאן שאני, שאמר זאת קודם שנחלש, ואפשר אז לא אסיק ארעתא שיאמר האמת, ואמר כן כרי שירחמו עליו, וגם אפשר שמעו השומע, שאפשר אמר שהי' לו ג' בנים בזמן העבר, ושאני במעשה רמאיר נתיבים, ששם אותן העדות שכל ההיתר תלוי בהם, הם אמרו הבנים, וגם שמות הבנים, משא"כ בג"ד, ובכ"א שו"ת כ"ו מחלק בין ראיי' לשמיעה, ובשו"ת כתד כהונה בשם שער אפרים קי"ב שאין לחלק בין שמיעה לראי', ועי' בשו"ת ח"ס בסי' ע"א ובס' ע"ג נושא ג"כ שי"ל שהי' לו הבת בזמן עבר. ונידון חשש ב' שוירי עלה ברעתי מחמת שכלי ספק מבואר בהמארשדאטע שם הקרייו ושם המדינה גאליציאן, אפשר יצאנו מחשש זה, ועוד אחקור בזה אם כתוב כן בהמארשדאטע.

והנה מה שהובא בב"א סימן ל"ב קושית המהרח"ש והמל"מ אמהריב"ל שהתיר בחיפוש אף בשלא הזכיר העד או המת רק שם העיד שהוא משם בלי הגבלת זמן יציאתו משם, דלמה יועיל בזה לחפש מעת שיצא בעל העגונה הזאת משם, יעוי' שבעצי ארוזים ס"ק ע"ח וק"ב, עלה ברעתי לכאורה, רחנה הב"ש ס"ק פ"ד כתב וז"ל, וא"ל ממה שכתב בתשובת מהר"ם מינץ אם אינו יודע אימת מת קרובו אמרינן רמת מקרוב, משום ראוקמי אותו בחזקת חי, כמ"ש ביור"ד שצ"ו, וכאן לא אמרינן דנהרג תוך ג' ימים, וכן הקשה בפ"ז שם, וי"ל כאן איירי דאובן הלך מכאן וא"י היכן הוא, אז אוקמי לראובן בחזקת חי, ומת זה, אעפ"י שנראה להם שהוא ראובן, אמרינן שהוא מת מקורם ג' ימים ונשתנה, והוא איש אחר אשר לא ידעינן אותו, ולא שייך לומר דראוקמי אחזקתו וראובן הוא חי, עכ"ל. ולכאורה למה לו התירוץ רלא שייך לאוקמי אחזקתו למי שלא ידעינן לי', הלא בקיצור כיון שגילה לנו הב"ש מחזקת חי דראובן, שוב ממילא לא קשה קושית הפ"ז, רכאן אין לנו לתלות מכח חזקה קמייתא, מחמת שהי' חי מקורם, שגם הי' חי עד תוך ג' ימים, דז"א כיון דלבעלה של העגונה ראובן יש לו ג"כ חזקת חי, מצטרף חזקתו לחזקה דהשתא של זה המת, והוי תרתי לדיעותא, חזקה דהשתא של זה המת, שהרי עכשיו הוא מת, וחזקת חי של בעל העגונה, דאפילו אם מוקמי אחזקה גם את מי שלא ידעינן אותו, מ"מ הלא חזקה דהשתא של זה המת מראה שהי' מת מקורם, ובהצטרף חזקת חי של בעל העגונה ה"ל תרתי לדיעותא, כמבואר בכתובות דף ע"ה ובריש נדה, יעויין בקצה"ח סי' ל"ד בח"מ, ונה"מ שם רחה דגם הריב"ש ס"ל דחזקה דהשתא עם חזקה נגדרת מצטרף לתרתי לדיעותא, רק דחזקת ממון לא הוי חזקה, יעוי' ש.

אמנם לפמ"ש בג"ב סי' ל"א א"ש, רמבאר שם רכאן נדחה לגמרי חזקת חי דהבעל, כיון דלזה האיש שאנו אומרים ורוצים לחשוב עליו שהוא המת הנמצא, הוא יש לו חזקת חי רמיקורא, ומכח אותו החזקה י"ל דרעיין חי, ואינו המת שלפנינו, רק בעל העגונה הוא המת, ומאי אולמא האי מהאי, ולכך בכאן אי אפשר להשתמש בחזקת חי, דאוקי חזקה לגבי חזקה, וזולת אם נאמר שגם לזה הנמצא ניתן חזקת חי עד הנה, ורק שמת תוך ג' ימים, וההכרה הוא טובה, וא"כ אמאי

מחמירין, רק מחמת שזה המת לא ידעינן לי, לא שייך לאוקי אחזקה, ולכך מחמירין, ועיי' בנקה"כ סי' שצ"ו כתב ג"כ ד"ל דאכתי הוא חי, וממילא מיושב מה שהקשיתי, דכאן אין די בתירוץ חזקת חי של בעל העגונה יצטרף לחזקה דהשתא של זה הנמצא מת דיהי' תרתי לריעותא, דז"א, דזה שאנו דנין עליו שהוא המת יש לו חזקת חי, שיש לומר עליו שעדיין חי ואינו המת, וליכא חזקה דהשתא כלל, וחזקה זו סותרת לחזקת חי דבעל, וכשבאנו לדון ע"ז שלפנינו שמת, אימת מת, נשאר רק חזקה דמעיקרא שלו, שמעיקרא הי' חי, ומוקמי אותו אחזקה קמייתא, שהי' חי עד תוך ג' ימים, נגד חזקה דהשתא שלו, והוצרך לתי' דאת מי שלא ידעינן אותו לא שייך לאוקמי אחזקה, ולא נשאר רק חזקת חי דהבעל נגד חזקת חי דהמת, ולכך מחמירין. אבל הנו"ב גופי' חולק אסברא זו של הב"ש ומסיק שם באותו תשובה שגם מי שלא ידעינן לי' מוקמי אחזקה, רק מחזיק שם בתירוץ הב' של נקה"כ שיש כאן חזקת א"א נגד חזקה דמעיקרא הנו"ל, ומתיר שם בשיש סימנים אמצעיים, דאז איתרע חזקת א"א, דאף אם סימנים דרבנן עכ"פ ספיקא הוי, שע"י איתרע חזקת א"א, דלא גרע מקלא שמתיר שם בט"ז, יע"ש בנ"ב בר"ה ולכן, ובר"ה ואעפ"כ.

והב"א סי' ל"ו ד"ה אמנם, דחה דברי הנו"ב, וכתב וז"ל, ולפענ"ד דברי הב"ש נכונים, דודאי על איש ידוע לנו שראינוהו חי, שפיר שייך לומר דאוקי בחזקת חי, אבל בנמצא מת ל"ש לומר תן לו חזקת חי, שהרי רבו כמו רבו המתים במיתה טבעית, ואין לך יום שאין בו שלטון המות, לפני שלשה ימים ודאי שמתו ג"כ הרבה אנשים, ולמה תתלה זה הנמצא שהי' חי עד עתה, ועכשיו מת, שמא הוא מן המתים שכבר מתו מיתת עולם, שהרי א"א להכחיש המוחש שבודאי מתו הרבה אנשים קודם ג' ימים או אחר ג', ולא שייך בזה חזקת חי כלל, עכ"ל הב"א. ונראה דהב"א לא כתב כן אלא בגוונא דאיירי לפרש דברי הב"ש, מ"ש דאת מי שלא ידעינן לי' לא מוקמינן אחזקה, ע"ז כתב הסברא מה שידענו שגם קודם ג' ימים מתו הרבה אנשים, אבל ודאי על איש פרטי כשרנין עליו ודאי לא איכפת לן כמה שקודם ג' ימים מתו הרבה אנשים, דאל"כ בשלל כל חזקת חי שבש"ס ופוסקים, וכן מבואר בדבריו שכ' דודאי על איש ידוע לנו שראינוהו חי שפיר שייך לומר דאוקי בחזקת חי, וגם במי שלא ידעינן אותו, הנה אנחנו דואים הט"ז שהקשה דלוקי בחזקת חי, שחי קודם, וגם הנו"ב שמיאן בתירוץ הב"ש ע"כ לא סבר כסברת הב"א הנו"ל שבא מכח שבודאי מתו הרבה קודם ג' ימים, והנו"ב מתיר שם באמת למעשה באותו תשובה ולא חשש לסברת הב"א הנו"ל, ע"כ צ"ל דהם סוברים שכיון שע"כ על אדם אחד אתה דן אם תוך ג' ימים מת או קודם, אוקמי אחזקה קמייתא שחי עד הנה ועכשיו מת, ולא איכפת לן בהא שבודאי הרבה שמתו גם קודם ג' ימים, כיון שע"כ על אדם אחד אתה דן אם עכשיו, אם קודם ג' ימים, אזלינן בתר חזקה קמייתא, ויעוין בפלתי ובשאר האחרונים בס' ק"ד ובס' ק"ה ביו"ד גבי ספק כבוש.

ואם כנים דברינו, הנה בשלא הזכיר הער או המת דק שם העיר שהוא משם, בלי הגבלת זמן צאתו משם, הנה לכאורה כיון שאנו מסופקים אימת יצא המת מעירו, י"ל חזקה קמייתא כיון שהי' מקודם בעיר הזאת, אוקמי אחזקה קמייתא

לתלותו בזמן המאוחר האפשרי, מחמת חזקה קמייתא, דעדיף מחזקה דהשתא, ועיין בשערי תורה השני כלל כ' פרט ב' וז"ל, דכיון דאפשר לאחר השינוי מאחרין וממשיכין החזקה כדי לקיים חזקה קמייתא, דראוי לומר שלא נעשה השינוי אלא בזמן המאוחר, ולא הוי חזקה שלא נתבררה, דכבר כתב הנ"ב בס' ל"א ד"ה ולפי, דחזקה דלא נתבררה לא הוי רק אם לא חי' באפשרי שיתברר אז בשעתו לשום אדם כלל, והבן. דא"ל מחמת שידענו שמסתמא גם אנשים אחרים יצאו מאותו העיר גם מקודם, וכמ"ש באמת הב"א סי' ל"ב מהמדרש ויצא יעקב, והלא כמה חמרים יצאו כו', ושמו א' מהם שמת, כיון שהדבר ידוע שבמשך זמן רב הרבה אנשים יצאו מכאן, עכ"ל, דלכאורה לפי הנ"ל ז"א, דא"כ בנמצא מת ואין יודעים אם בתוך ג' ימים מת, שהקשה הט"ז ונקח"כ והנ"ב לאוקמי בחזקה קמייתא שלא מת קודם, הלא כמה אנשים מתו קודם ג' ימים, כמו שבאמת פי' הב"א שם תירוץ הב"ש בס' מ"ו ר"ה אמנם, אלא ודאי דהט"ז לא סבר סברא זו, ואף להב"א שפי' בדברי הב"ש כן, הלא כבר כתבנו דהיינו רוקא התם כמ"ש הב"ש לענין מי שלא ירעינן אותו, אבל הכא שאנו דנין ע"ז שמצאנוהו חי, ואנו דנין עליו אימת יצא מעירו, אנו דנין על איש פרטי, האיך איכפת לן במה שהרבה יצאו משם מקודם, שנדחה מכח זה חזקה קמייתא, דאם נימא כן יבטלו רוב החזקות, ובפרט חזקת חי הנמצא בש"ס ופוסקים, כמו שאמרו מפרישין עליהם בחזקת שהן קיימים, נימא הלא הרבה אנשים מתו, אלא ודאי דעל איש פרטי אי אפשר לומר כן, ולא איכפת לן במה שבודאי הרבה אנשים מתו או יצאו קודם, ואת זה שאנו דנין אותו מוקמינן אחזקה קמייתא.

וכ"ז לענין הספק אם יצא קודם שיצא בעל העגונה הזאת, אבל מעת שיצא בעל העגונה הזאת מעירו, שוב מזמן ההוא א"א לאוקמי אחזקה קמייתא, דהרי אף לפי דבריו, שתתלה שזה הנמצא הוא בעל העגונה הזאת, ע"כ צריך אתה לומר שזה הנמצא יצא אז מעירו, וכמו כן תוכל לחוש שמא יוכל להיות שגם אחר יצא מעיר ההיא, ולכך מאז צריכין חיפוש, ודי בחיפוש מעת ההוא, דא"ל רכאן אי אפשר לילך בתר חזקה קמייתא מכח חזקת חי דהבעל, דז"א דהנ"ב התיר הלכה למעשה מכח דגם לאותו שדנין עליו שהוא הנמצא הלא יש לו ג"כ חזקת חי, ש"ל מכח זה שעדיין חי, ואוקי חזקה של חי דבעל נגד חזקת חי זה שדנין עליו שהוא הנמצא, רק דזאת נשאר לנו חזקת אשת איש, וי"ל דמהריב"ל סובר ראשה דייקא ומנסבא מרע לחזקת אשת איש, כמ"ש התוס' פ' האשה שנתארמלה, ובתוס' יבמות דף פ"ה, ועיי' בב"א סי' ל"ו דף פ"ב ע"ב ד"ה והנה, ומיושב המהריב"ל. ועפ"ז מכש"כ בנ"ד, הלא הנב"ב בס' הנ"ל כתב שסימן אמצעי איתרע על ידם חזקת א"א, כמו כן י"ל דהמארשראטע איתרע ע"י חזקת א"א, דאף דיש לחשוש דשיקר בפני מי שנתנו לו המארשראטע שהוגדר להם שם אחר שאינו שמו, אבל עכ"פ אינו ודאי ששינה שמו ואפשר שלא שינה, ואדרבה הלא שייך מירתת, ריש אחריות כשיתגלה שקרו ששינה שמו, וכבר הורה לנו הנב"ב סי' ל"א ד"ה ואעפ"כ, שע"י ספיקא איתרע חזקת א"א, ולפי"ז יש להתיר

לכאורה ע"י חיפוש מעת שיצא בעל הענוגה הזאת משם. ושוב ראיתי בב"א סי' ל"ו ר"ה איברא, שכונתי לדעתו במה שכתבתי לעיל דלא שייך כאן תרתי לריעותא, חזקה דהשתא בצירוף חזקה הנגדרת.

עוד לכאורה בהשקפה ראשונה עלה בדעתי, דכאן בלא"ה לא יפתור חזקה א"א את חזקה רמעיכרא הנ"ל, דלכאורה כיון שזה שלן אצלו קודם שנחלש אמר הנפטר לפניו שיש לו אשה, א"כ מאי חזית דמכח חזקת א"א של הענוגה נרחה חזקה רמעיכרא ונאמר שאין זה בעל הענוגה רק אחר שמת, יהי' נמצא דאשה אחרת שיש לה חזקת א"א תהי' מותרת למכרת הנ"ב דגם למי שאין ירעינן אותו מוקמינן אחזקה, ונמצא חזקת א"א של שניהם מתנגדים זה לזה, וכבר כתב הב"א סי' ל"ו רף פ"ב ד"ה ונ"ל בדור וז"ל, משא"כ היכא שהוראת הדין לילך בתר חזקה אין לו מקום כי אם אחר שנצטרך לזה ספק של חבירו, וצריך לסתור חזקתו, לא שייך לומר שהוא נשאר בחזקתו ע"י סתירת חזקת חבירו, וכתב שם דהיא מן התורה, אף שבב' שבילין אינו אלא מדרבנן, כך עלה בדעתי בהשקפה ראשונה, אבל באמת זה ליתא, דאף אם נאמר כסברת הב"א דזה מן התורה, (ושניזל מכח זה גם לקולא דבש"ש מקצה"ח שמעתתא ז' פ' כ"א איפכא שכתב דמן התורה בב' שבילין וכדומה לא איכפת לן בסתירה), אעפ"כ לא שייך זאת הכא, דבשלמא הנ"ב כתב שפיר דמי שדנין עליו לחשוב שהוא הנמצא המת, ודאי יש לו חזקה שהי' חי מעיקרא, ומכח אותו חזקה י"ל שעריין חי ואינו הנמצא, אבל האשה שאמר הנפטר, אפשר מעולם לא הוחזקה באשת איש, ואפילו הוחזקה באיזה מקום, אפילו הכי כשתבא לפנינו ולא נדע מי היא, בודאי לא מיקרי מוחזקת בא"א, ויכולה לומר פנוי' אנכי כמובן, בשגם שפה אותו שלן אצלו, אמר ג"כ שאמר לפניו הנפטר שיש לו בנים, ע"כ מהיכי תיתי לעשות עליו סמיכה.

והנה בעצי ארזים מתיר אף בלא הגביל הזמן ע"י בס"ק ע"ח ובס"ק ק"ב מכח רזה שנאבד זה נמצא, גם דאית לן למימד אלו נאבד איש אחר קודם לכן הי' נמצא קודם לכן, משום דאזלינן בתר בתרא בב"מ כ"ו במצא אבירה בבית, ובפ"ק רפסחים, ואף דהתם מטעם כיבוד הוא משום רדילמא האחרון לא אבד כלום, אבל בדין מהריב"ל שאיש זה נאבד ולא ירעינן אם נאבד עוד אחר, אף בלא טעמא דכיבוד, ולכך עד זמן שיצא בעל הענוגה א"צ חיפוש, דאי אפשר, דמאיזה זמן תתחיל, אבל מזמן ההיא והלאה הוי כדבר דאיכא לברורי, משום חומרא דא"א צריך חיפוש, ע"כ. ולכאורה הלא מבואר בנו"ב ובישע"ק א"ח סי' ח' דהיכי דלא יתבדר הרבר שלא ישאר שום צר ספק לא שייך גבי' איכא לברורי, ואפשר שמש"ה כתב משום חומרא דא"א, אבל הלא לשיטתו אפשר לומר יותר נכון בשוב טעם, דבשלמא עד זמן שיצא בעל הענוגה, י"ל דאזלינן בתר בתרא, אבל אח"כ לפי רבריך שתתיר, ע"כ תצטרך לומר שזה הנמצא יצא משם בזמן ההוא, וכ"כ מה חזית שלא יצא אחר משם מזמן ההוא, דא"א לומר עוד זיל בתר בתרא, והבן ודו"ק.

ומה שכתבנו לעיל עדיין יש להתבונן, דאפשר אינו דומה חזקה מעיקרא מחזקת חיים גבי ספק תוך ג' ימים דשם בחששא דתפח אפילו ודאי אחד ג' ימים לאו דאורייתא אלא חומרא דרבנן, ועיי' נו"ב מ"ש ד"ה ואמנם ג"כ יעו"ש, אבל חזקת מעיקרא דנ"ד הוא באיסור דאורייתא, גם דעשוי להשתנות, גם ראיוה זמן תתן לו, וכמ"ש הרשב"א בי"ד סי' פ"א.

והנה מה שבא"מ חוכך בפאס שי"ל שהשאל בנדר שהי' בתוכו הפאס, הנה הב"ח בתשובה סי' פ"ח כתב וז"ל, אלא דא"צ דבהכרח המפתח לחוד סגי להתיר האשה, עכ"ל, ובסי' פ"א מתיר מבח שנמצא אצל ההרונ שטר שותפות ואגרת יעו"ש, ובח"ס סי' צ"ה ובסי' ל"ו מפלפל אם שוכח דבר כזה בשעת שאלת הבגד, גם בב"א מפלפל בזה, ומרש"י יבמות דף ק"כ ד"ה [מצא כיס] שכתב שמא השאלו לאחר וקשר בו גט זה והחזירו לזה ושכח בו הגט, אפ"ל דבלא"ה הפ"י בב"מ מקשה מנ"ל לחשוש ב' חששות, ובפרט הקשה הא"י מקשה על הא דחיישינן לשאלה דהיא רק חשש א', דניחוש ג"כ לב' חששות לשאלה ולשכחה, וגם הקשו לסברת הח"צ דלשאלה דיתיר לא חיישינן מאי פריך ממצאו בכיס וארנקי דהוי שאלה דיתיר. אך אפשר דלמשל במצאו מעצמו וכשיודע שלא השאלו ושאלו בתוכו כבר כתבו התוס' דפשיטא דנאמן, וכשאינו יודע אם השאלו וגם אינו יודע שאברו בתוכו לפי' הב"ח בתשובה סי' פ"ח, וגם לפי מה שמפלפל בב"א ובח"ס דאפשר דאינו שוכח דבר כזאת ולוקח אותו בשעת שאלת הבגד, מכש"כ שרבר זר הוא שלא יזכר שהניחו בתוכו אף כי רמי אנפשי' ולא מדבר, ולכך בזה אפשר שיותר מסתבר דבאמת מה שלא נזכר אף כשרמי אנפשי' הוא דבאמת הוא לא הניחו בתוכו, רק רהשאל הבגד לאחר וקשר בו הגט ושכחו והחזירו לזה, דע"כ צריך אתה לומר שהי' כאן שכחה, טפי יש לומר שהוא לא שכחו מחמת רלא נזכר אף כי רמי אנפשי', ובאמת האחר אשר הי' כאן הי' נזכר כשרמיא אנפשי'.

והנה הפ"י הקשה בניטין וז"ל, אמאי מקשה הש"ס מכיס וארנקי, ואמאי לא מוקי בכה"ג שכ' התוס' במצאו מעצמו ויודע שלא השאלה או שיודע שאברו בתוכו, ואפשר דקושטא דמילתא משני, דכיס וארנקי לא מושלי, עכ"ד הפ"י. וע"כ צ"ל תי' זה, דלתי' השני של הפ"י שם אף דגם התוס' כתבו דלמ"ד סימנין דאורייתא איירי במצאו אחר, ולמ"ד סימנין דרבנן איירי במצאו בעצמו, אבל עכ"פ אחרי שמביא בגמ' לישנא דסימנין דרבנן, שממילא מוכן שאיירי במצאו מעצמו, א"כ גם לדירי ניהא, והוי מצי למימר ולטעמך, ואי דא"כ מהיכי מוכח דסימנים דאורייתא, וז"א, דהלא י"ל משלמה, ולתי' הראשון של הפ"י א"ש, דקושטא דמילתא קמשני, ועיי' בנו"ב סי' ל"ב ד"ה ואני אמרתי כ' וז"ל, ולכך נקט דוקא' אוכף דלית ב' חשש שאלה, דמסקב לחמרא, ולאפוקי מרדעת, אבל הרמב"ם כתב, עכ"ל. הרי דגם הנו"ב ניהא לי' דהמקשן תפס בדבריו במכוון מה שהוא תועלת לתרצן, ולפי"ז י"ל דעכשיו סובר הש"ס דאיירי בכל גוונא אפילו במצאו בעצמו, ואפילו אם אינו יודע אם השאלו או אברו בתוכו, כיון דיש כאן דבר זר דאפילו כי רמי אנפשי' לא מידבר שהניחו בתוכו, לכך מסתבר טפי לומר

ולחנ"ל יש ראי' לשיטת הב"י דלמ"ר סימנים דרבנן גם בכלים דלא מושלי חיישינן, כיון דלפי הנ"ל כל מגמת המקשן להוריע קושטא רמילתא התירוץ דכיס וארנקי לא מושלי, ואמאי אמר זאת רייקא למ"ר סימנין דרבנן, הוי לי' למימר סתמא לשני המאן דאומרים, אלא ע"כ דלמ"ר סימנין דאורייתא באמת גם בכלים דלא מושלי חיישינן. ובהרא"ש ריש גיטין דא"צ עדות על השליחות כיון שהנט יוצא מת"י, ולחנ"ב שכתב בסי' נ"א דלכך חיישינן לשאלה נגד חוקה שכל מה שביד אדם הוא שלו, הוא מחמת חוקת א"א, א"כ גם בנט ניחוש לשאלה, שהשאליל בנד ושכח בתוכו הנט, ודוחק שגם זה בכלל התקנה שהימנעוהו לשליח משום עיגונא, אבל אם אין חוששין לב' חששות לשאלה ולשכחה, א"ש. ואפשר שבוה נ"כ יהי' ניחא מה שהביא בח"ס סי' נ"ז שמתרא"י הקשה דאם באומדנות לא חיישינן לשאלה מאי פריך מכיס וארנקי דאיכא אומדנות שם האישי והאשה דירעינן שזה אכד נט, ולחנ"ל א"ש דכאן יש ריעותא נגד האומדנות שאינו זוכר אם הניחו בתוכו אף אחר שרמי אנפשי', ע"כ יש טפי לומר דבאמת הוא לא הניחו בתוכו.

ואחר כל אלה הנה הב"א הלא חוכך להחמיר ע"י חיפוש בהזכרת שם עירו
לבר, ואני לא באתי ח"ו לדבר בזה לדינא, רק ע"ד כל פטפוטין כו', ויסלח לי
אדוני שערכתי לבי לכתוב לפני אדמו"ר מה שעלה בדעתי בהשקפה ראשונה, ואני
בער וריק, והדר"ג יורינו הדין להלכת ולמעשה ולאורו אסע ואלך, יאריך הש"י
ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, יאר פני תורתו אתנו סלה עד ביאת הגואל צדק,
דברי המשתחוה מול קדושת הדרת גאוונו, כותב וחותם ביראה ורעדה מיראת
תורתו, והנה לוסה פה פאסטמאריק על האגרת בחזרה,

חק' נחום ראובן האבדפ"ק רישא והקרייז

(Handwritten note in Hebrew script)

דרוש להספד על הגאון מוה"ר עקיבא איגר זצ"ל

מהגאון בעל כתב סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל¹⁾

בעזה"י. יום ה' פ' וישלח תקצ"ח לפ"ק פה פ"ב יע"א.

על זה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו, על שחסרנו גברא רבא דיישראל עמוד [הימיני], הוא ניהו אדוני אבי זקני, הגאון האמיתי חסיד ועניו מו"ה עקיבא איגר זצ"ל שהי' אבד"ק פוזנא במדינת פרייזען, שבק חיים לכל ישראל בי"ג תשרי דהאי שתא, והי' יום השמועה אצלינו במש"ק העבר, ואמרתי להעלות על הגליון פה מה שחדשתי בעת השמועה לכבוד תורתו, ועיני זלגו דמעות מאין הפוגות על שבר בת עמי, כי גדול כים שברנו.

בפ' השבוע. ויהי בהקשותה בלרתה ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן, ויהי כצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין. עי' במדרש שמתמי' על נחמת המילדת להיולדת רחל, היאך זה נחמה ליסורים מסכנת נפשות שהי' בה, גם בפסוק שלאחריו יש לדקדק בכפילות הקרא, בצאת נפשה, כי מתה, כפל הרבר. ותקרא שמו בן אוני, פי' רמב"ן כמו לא אכלתי באוני ממנו, לשון אוננות ואבילות, וצריך למצוא טעם על ששינה יעקב שמו וקרא לו בנימין, היפך בן אוני, ולא שמע לקולה אשר ציותה קודם מותה, ובפרט כי מצוה לקיים דברי המת.

להבין כל זה אקדים, הנה אחז"ל במ"ק (רף כ"ז ע"ב) כתיב אל תבכו למת ואל תנודו לו, בכו בכו להולך כי לא ישוב בו, מאי להולך, להולך בלא בנים, ריב"ל לא אזיל לבי אבלא אלא למאן רמת בלא בנים, דכתיב בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד אל ארץ מולדתו. רברי חז"ל צריכים ביאור על שהפליגו כ"כ באבילות ההולך בלא בנים, הלא אם הי' צדיק כל ימי חייו גם הוא הולך למנוחות כשאר צדיקים שהי' להם בנים, גם אין מובן המשך קרא כי לא ישוב, משמע שזה נתינת טעם

1) ראה אורותיו בכר"ש שנה ג' קונט' י' עמוד כ"ב. — דרוש הספר הנוכחי, אשר דרש הגאון בעל כתב סופר זצ"ל על פטירת זקינו (אבי אמו) הגאון מוה"ר עקיבא איגר זצ"ל אבד"ק פוזנא, הועתק מכת"י אחד מתלמידיו (שהעתיקו מכת"י), המונח תח"י הרבני החסיד המופלג והמפואר מו"ה אהרן ליכטמאן נ"י והגיע אלינו בהשתדלות ידידנו הרב נחום מאיר גערמאן נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון. הוד והודר פעלם וצדקתם עומדת לעד.

וראו לציון כי בקונטרס אהל לאה הנדפס בראש ספר כתב סופר עה"ת, וכן בספר חוט המשולש, יסופר, כי הגאון בעל כתב סופר זצ"ל כתב הספד על זקנו הנדעק"א זצ"ל, עפ"י ציווי אביו הגאון בעל חת"ס זצ"ל, והפציר בו אביו שיגיד ההספד בבהכנ"ס הגדולה, ולא הסכים. — ויש לפקפק על אמיתת שמועה זו. ומה שמסופר שם אח"ז, דכשנפטר אביו הגאון בעל חת"ס זצ"ל, אמר בהספידו רוב הרברים אשר הי' מוכן מכבד בהספידו על הגאון רעק"א זצ"ל, גם זה אינו, כאשר יראה הרוואה בהספר הנוכחי, ובחשפרו על הגאון בעל חת"ס זצ"ל הנדפס בספר דרשות כתב סופר, ודי בזה.

להא דאמר בכו בכו להולך, והאיך נתן טעם להולך בלא בנים, בהא כי לא ישוב כו', גם האמת, בלאו דברי חז"ל, צריך פירוש בהבנת הקרא, דמקונן על המת כי לא ישוב לעוה"ז, מה לו עוד בזה העולם עלמא דשקרא לאחר שכבר הלך לעלמא דקשומט.

ולהבין לאישורו אומרם, אקדים מה שנ"ל דבר הצריך חקירה בפ' תולדות, ויאהב יצחק את יעקב כי ציר בפיו ורבקה אוהבת את יעקב, היאך התעה עשו את אביו כל כך שנים ולא הרגיש בו כי אין תוכו ככרו, ועכ"פ ה' לו להבין ולהתבונן החילוק שבין יעקב לעשו, והתמי' רבה וגדולה, כי אהב את עשו, ומהנראה כי לא ה' אהבתו ליעקב נחשבת נגד מה שאהב את עשו ער שהפליג הקרא אהבתו לעשו והפליג אהבת רבקה ליעקב. וחזן לענינינו אומר בפירוש הש"ס במגילה (דף כ"ח ע"א) דתלמיד שאל לריב"ק כמה הארכת ימים אמר מעולם לא הסתכלתי ברמות של רשע, ומייתי הש"ס עלה מיצחק דכתיב ותכהין עיניו מראות, על שהסתכל בצורתו של רשע. ולכאורה תמות, הלא לא בזדון הסתכל יצחק בפניו של רשע, הלא כתיב כי ציר בפיו. אבל באמת אין זה מדרך הצדיקים לקבל ולהאמין כל המראה עצמו לישר הולך, וצריך תחלה דרישה וחקירה, מי שאין תוכו ככרו אל יכנס בגבול הצדיק, וכמה רמאים איכא הצבועים ומתלבשים במנא דרבנן יראים ושלמים, אבל אין יראת אלקים בלבם, ומזה לא ה' יצחק נשמר לפי הנראה, ולא בדק במה שבלב ותוכיות עשו הרשע, והאמין לו כאשר הראה לפניו ונתן מסוה על פניו טמא ומשמאה. וזהו שאמר ריב"ק, מימי לא הסתכלתי בדמות של אדם רשע, דהיינו בדמות ודמיון אשר דימה עצמו אדם רשע, לא הסתכלתי בזה, רק עד לאחר שדרשתי וחקרתי היטב עליו, ושפיר מייתי עלה הש"ס כי נענש יצחק על שלא עשה כן. וזהו פ' ותכהין עיניו מראות, ולכאורה מיותר מראות, כיון שאמר שכחה עיניו, ולהנ"ל ניחא, דהיינו שהיו עיניו כחות מראות, דהיינו ממה שראה והסתכל בפניו של עשו כנ"ל. אבל עדיין התמי' קיימת, האיך באמת לא בדק יצחק בעשו אם אמת בפיו. ואומר, כי בוודאי ידע יצחק את כל אשר בדעת עשיו, וכי אין פיו ולבו שווים, רק כבר נודעים פירוש הרע"ב במשנה, אהרן אוהב שלום ורודף שלום, מה עשה הקדים שלום לרשע והראה לו פנים שוחקות, ודימה הרשע בנפשו אם ה' יודע מעשיו הרעים לא ה' מתקרב עצמו כל כך, מזה חזר בתשובה. וכזה אומר, כי בוודאי אהב יצחק את יעקב, כאשר הוא איש תם יושב אהלים, רק לא הראה לו פנים שוחקות רק בלב ה' אוהב אותו, כי מה לו להראות אהבתו אל יעקב אשר כל מחשבתו רק לכבוד שמו הגדול, מה לו ליעקב אם אביו אוהב אותו או לא, וגם חשב יצחק כי אולי אם ירגיש יעקב כי אהוב לאביו עבור מעשיו הטובים וישרים, פן ואולי פעם יעלה במחשבתו אשר מכח פעולותיו הטובים אוהבו אביו, ויהי' כוונתו שלא לשמה, ולכן לא רצה שירגיש יעקב בו הדגש מה כי אוהבו, משא"כ עשו, אשר ידע כי אין תוכו ככרו ואין אלקים כל מזימותיו, רק מראה עצמו לירא ה' לבעבור יאהבתו אביו, ואם לא יקרבו יצחק ויראה לו פנים שוחקות, יחזור לסודו בקל ויחלל השם בפרהסיא מבלי בוש משום אדם, ולכן עשה יצחק עצמו כמאמין לעשו בפיו וקרבו ואהבו, ויחזיק עשו בזה, ויחזור וישוב אל ה'. וכבר אמרו, לעולם יעסוק בתורה שלא לשמה כו',

והן אם לא הי' עשו עושה עצמו לעובד ה' לעיני אביו לא הי' יצחק יוכל לקרבו ואוהבו כדי שיחזור בתשובה, ראדרבה עוד יחזיק בטומאתו יותר, כי יראה כי אין מפסיד אצל אביו במורדו בה' אלוקיו, וזהו, ויאהב יצחק את עשו כי ציר בפיו, דהיינו כי ידע כי צידו בפיו אבל אין שלם בפיו, ולכן אהב אותו לעיני כל, כדי לקרבו לעבודת השם, אבל ליעקב לא הראה אהבתו, כי לא הי' צריך, רק היתה אהבה מוסתרת בחדרי לבו, אבל רבקה שלא הי' עשו מחזיק בפני' לצדיק, ועשה מעשיו הרעים בפני', היא עשתה בחכמה והיתה אוהבת את יעקב והראתה אהבתה ליעקב בפני כל כדי שיתקנא עשו ביעקב לשוב אל ה' עושהו כרי שיהי' אוהב למטה לאמו ובני ביתו כנ"ל.

ועל פי האמור יובן מקראי קודש בפ' הנ"ל, ויהי כי זקן יצחק ותכתן עיניו ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי כו' בעבור תברכני נפשי בטרם אמות. גם בזה ישתומם הכל כשעה חרא, אמאי לא בירך יצחק את יעקב, וזירו עשו לקבל ברכה קודם מותו. ולברינו אלו יובן, כי מהירוע דכמו דברא מזכה אבא היינו ברא טבא, כן ברא בישא מגרע האב ופונם בנשמת האב לאחר שכבר הלך לעולמו, וכבר פירשתי במקום אחר, אבותינו חטאו ואינם, דהיינו לאחר שכבר אינם בעולם עדיין חוטאים בחטאת בניהם אשר חוטאים וסרים מדרך הישר והטוב, ונגד זה כיוון, שהם נענשים על ידינו, ואנחנו עוונותיהם סבלנו, דכל מי שחברו נענש על ידו גם הוא נענש, ושם הארכת. — נחזור לענינינו, די"ל דיצחק לאחר אשר כבר קירב שנים הרבה את עשו וידע כי אין תוכו כברו, ואח"כ כשפסק מלראות, לא ידע יצחק אם עשו באמת שב לעבוד ה' בתמימות או לא, וגם חשש כי גם אם כעת הוא ישר הולך, מ"מ בזמן מה יוכל לחזור לסורו, ובפרט אם לא יהי' טוב לו ולא יהי' כשרירות לבו למלאות תאותו, יחזור למורדו מרד ומעל בה', וחשב יצחק לברכו שיהי' מבורך מה' בלב שחור, שחור גברא, ולחיות לו ה' בעזרו להיות גובר יצרו מלנזור אחר, וגם יהי' מבורך בעיני עוה"ז, ואז יהי' לבו בטוח כי לא יסור מאת ה', אבל יעקב לא הי' צריך לכל זה, כי הי' לבו בטוח כי יהי' לו מה שיהי' הן לטוב הן לרע, חי חי יזכור, חיים נצחיים לעבודת ה' חתילתו כל ימי חייו, ולכן אמר, ויהי כי זקן יצחק ותכתן עיניו מראות ולא ידע את הנעשה בבית, ונסתפק בעשו, ואמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי, דידוע דבצדיקים לא יתואר מיתתו, רק אם מניח אחריו בן רשע כעשו, אז יתואר בו מיתתו, כי יפגם נשמתו. וזהו שאמר, לא ידעתי יום מותי, דהיינו לא ידע אם ימות אם לא, אם יהי' בניו הולכים בדרכיו דרך ישר וטוב, ואמר בעבור תברכני נפשי בטרם אמות, דהיינו בטרם שימות, כי יניח אחריו קללה ולא ברכה, וברכהו ולא ימות.

והנה פ' הרמב"ן בקרא שיחת לו לא בניו מומם, כי בן המקולקל לא יתואר בן, רק לא בנים, דהיינו שאינו דורך בדרך אביו, אינו מתיחס אחר האב, וגם כבר אחז"ל כי כל זמן שישראל עושים רצונו של מקום נקראים בנים ואם לא עוברים, כי בן מורה על התקשרות עם אביו, וכבר כ' הרמב"ם באגרת לבנו, שעם לפוקד עון אבות על בנים, וכן איפכא, כי האב ובן משורש אחר ואחרות הנשמה, משא"כ כשהפרדו בדרכם. וזהו כוונת הש"ס, בכו בכו לחולך, להולך בלא בנים,

דהיינו שהשאיר אחריו קללה, זרע מרעים בנים משחיתים, והיינו „לא“ בנים, שאינם בנים למקום, וגם אינם בנים לאביהם כאשר בארנו, ועל זה בוודאי ראוי לבכות ולהתאונן. וידוע חקירת המחקרים, כיון שעיקר שורש הנשמה חלק אלקי ממעל, א"כ מה יפעל אדם בחיותו בעלמא הדין לעשות מצות ומעש"מ, ומה להנשמה יתיר בזה, ויתרצו שיתוקן הנשמה כדי שתעלה למדרגה הגדולה הימנה ולא יהי' לה נהמא דכסופא מתנת חנם. וכבר הארכתי בזה במקום אחר בפירוש דברי חז"ל בפרק חלק (דף צ"א ע"א) דשאלו תחיית המתים מן התורה מנ"ל והשיב מאי דלא הוי הוי, מאי דהוי לא כ"ש. והדבר צריך ביאור, ולהנ"ל יובן, כי עיקר תכלית האדם לתקן נשמתו יותר, ולהביאה למדרגה גדולה יותר מאשר היתה בתחלה, אבל באמת אין אדם צדיק בארץ וגו', ועכ"פ חטא אדם הראשון, ונפגם הנשמה נחות רגא מאשר היתה בתחלה ולעתיד כשיהי' לעת התחי' יהי' מתוקן הכל, ואז תהי' הנשמה מתוקנת, ותהי' עולה מעלה ע"ג מעלה ממצות ומעש"מ. וזהו, מאי דלא הוי, דהיינו שהיתה מרובקת בח' ונבראת כדי לתקן אותה ביותר, מה דהוי לאחר שהיתה בעוה"ז ונפגמה, מכ"ש שתהי' באדם לתקן תחלה הפגומות כאשר יהי' חדות ממלאך המות, ותתקן ביותר מאשר היתה בתחלת בריאה כנ"ל. וזהו שנתן הקרא טעם כי לא ישוב אל ארץ מולדתו, דהיינו זה שהולך „בלא“ בנים, בנים משוקצים ומתואבים, אזי נשמתו פגומה הרבה, כי בכל עבירה שיעברו בניו בעוה"ז יגרע כחו מנשמתו בעוה"ב, ולא די שלא תקן נשמתו בחיותו בעוה"ז, אלא גם לא תשוב נשמתו למקורה ושורשה אשר הוצצבה משם, וזהו כי לא ישוב עוד אל ארץ מולדתו, דהיינו מקום הולדת הנשמה רבוקה בח' קודם שנכנסה לאדם כנ"ל.

ונבוא אל המכוון, כי כאשר ראתה רחל כי נתיסרה ביסורים קשים בעת לירתה, פחדה ויראתה לנפשה כי יהי' לה בן רשע, ובשביל זה היא מתקשית לילד כאשר אירע לחמותה רבקה בעת הולדת עשו הרשע, ופחדה מזה, וניחמה אותה המילדת, ואמרה בחכמתה, אל תיראי כי גם זה לך „בן“. שלא יהי' „לא בן“, אלא יתיחס אליך, כאשר כתבתי לעיל רק ילך בדרך ובעקבותיו של אבותיו, וא"ש. ובאמת לא דרשו רז"ל במ"ק שם רק שלא יבכו יותר מדאי, רק ג' לבכי כו', אבל כל הג' מצוה לבכות ולהרבות בקונן. והן היום יום שמועה שמעתי ותרגזו בסני ואחזני לחלחלה ורתת, כי שר גדול נפל בישראל אא"ז צ"ל, וכל ישראל יבכו את השריפה אשר שרף השם. וכבר אמרו חז"ל במ"ק כשמת בנו של ר"י נכנסו ד' זקנים לנחמו ואמר ר"ע ומה אחאב שלא עשה אלא דבר אחד כו' בנו של רבי עאכ"ו, ומבואר שם שהי' בניו של רבי מרביצי תורה בישראל, ולכן למדו קו"ח מכניו של אחרן שלא עשו אלא דבר אחד, ועי' במהרש"א שם, דהיינו ברכים לא עשו אלא דבר אחד, מכ"ש בנו של ר"י, וכן נאמר אנן קו"ח הלזו, כי ראוי לכל ישראל לבכות את השריפה אשר שרף ה', הי חסיד הי עניו מתלמידיו של אאע"ה, כי ידוע ומפורסם גדול ענותנותו וחסידותו אין לשער, לא יאומן כי יסופר, והי' פרוש מכל תענוגי עוה"ז ובכל זאת הי' מתנהג עם חבריו והי' משגיח להגדיל התורה לגדור נדר ולעמור בפרץ בכמה מאות פרסאות כידוע, והי' זקן יושב בישיבה, העמיד גדולי הדור צדיקים חסידים אנשי מעשה, וזה

ממדת של אאע"ה שהי' חסיד ועניו, אבל לא סגר עליו הדלת להיות בפרישות, רק הרביץ תורה וקידש השם והעמיד תלמידים כמבואר, ולא כן עשה חנוך*). רק פירש מעל הציבור רק לטובתו לעלות במדרגה עליונה ולא השגיח לפרסם ולקדש השם, והיינו הי' עניו הי' חסיד מתלמידיו של אאע"ה, דהיינו שהי' חסיד ועניו והי' מתלמידיו של אאע"ה שהי' מרביץ תורה.

והנה איתא בש"ס בכורות (דף ו' ע"ב) שמעון העמסוני הי' רורש כל אתין שבתורה, כשהגיע לאת ה' אלקיך תירא, פירש כו', עד שבא ר' עקיבא ודרש את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח, ונ"ל לבאר בשניישוב על פי דברי ר"ע, כל המקרא, דהיינו ואותו תעבוד ובשמו תשבוע. — איתא בש"ס מועד קטן, דאמר רב אשי לבר קופיץ, התיא יומא מאי תאמר, אמר אם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו אזובי הקיר. נ"ל פירושו, דהנה עור ארז"ל כתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישנה, אם נאמר תמר הוי' אמינא כתמר דאין גזעו מחליף ולכן אמר כארז, ואי כארז הוי' אמינא דאינו נושא פירות ולכן אמר כתמר וארז, ועי' בהרי"ף שם שחקשה אמאי לא קאמר כרמון ראיכא שניהם נושא פירות וגזעו מחליף. ונ"ל לומר, רכבר אחז"ל דמניח בן או תלמיד כמותו אחריו כאלו לא מת, לכן יעקב אבינו לא מת, וכמו כן מי שמרביץ תורה ברכים גזעו מחליף, כי כאשר בא השמש אז יבוא השמש ויהי' תלמידו תחתיו, אבל צדיק שאינו מרביץ תורה בחייו גם כי הלך למנוחות מ"מ עכ"פ אין גזעו מחליף, וחלף ועבר מן העולם. והיינו דאמר צדיק כתמר יפרח, דהיינו צדיק כזה שהוא נושא פירות כתמר, מעמיד תלמידים, צדיק כזה כארז בלבנון ישנה, דהיינו שיהי' גזעו מחליף, ולכן לא ממשיך הקרא לרמון וכדומה, כי אין מחלים כי יהי' צדיק כזה, כי אין כל הצדיקים זוכים להרביץ תורה, רק כוונת הקרא כמ"ש.

והנה במות צדיק אשר מניח אחריו ברכה, אין כזה הפסד כל כך להדור ההוא, כי יהי' להם מנהיג אחר, אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם, ותחת אבותיהם יהיו בניהם ותלמידיהם, משא"כ אם התלמידים אינם מתנהגים כשורה, להלך בעקבות רבם הורם ומורם, אז ישאר הארץ שממה, ומה יעשו עמי הארץ מבלי מנהיג ומנהל, מי יורה דעה ומי יבין שמועה. וזה שאמר בר קופיץ, אם בארזים, דהיינו אותם שהרכיבו תורה, אם בהם נפלה שלהבת ולא הי' גזעם מחליף, הארץ תשאר שממה, אך מה יעשו אזובי הקיר, אחר מי ילכו, מי יישר להם הדרך.

וככל החזיון הזה יאמר על מדינת פרייזען, כי לא הניח אחדיו אא"ו וצ"ל בכל מדינה ההיא כמותו אשר ישמע העם לקולו, וכל אחד ילך אחר שרירות לבו הרע, בכל יום קללה מרובה, פורצים פירצה פרץ ע"ג פרץ, לאחר שפרץ ה' בהם פרץ. וזה נ"ל שצווח הנביא, זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם, שבת משוש לבנו כו' נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו. ואמר במה שכתבנו, כי כל זמן שצדיק זקן בעיר, הגם כי הדור רע בתכלית הרע ככעת בעו"ה, מ"מ שומעים לרב זקן גדול הדור, מהדרים פני זקן ושומעים קצת לציוויו, משא"כ כשיצא צדיק

*) עיין בס' כתב סופר עה"ת עה"פ ויתהלך חנוך את האלקים.

מהעיר והולך לעלמא רקשומ, אז איש כל הישר בעיניו יעשה, והיינו זקנים שהי' מכבר משער שבתו בחורים מגנינתם, דהיינו שהשכיתו ומחו בכחורים היושבים יחד חבורות חבורות בבתי משתאות, כאשר תוארם בישעי' ונגנות שותי שכר, והיינו זקנים, משער שיושבים שם לשתות ולמלא תאותם, בטנם הרחב, משער זו שבתו בחורים מגנינתם שהיו יושבים ומגנינים וששים ושמחים שם, וכזה הי' שמחה לכל ירא ה' אשרי העם שככה לו, אבל שבת משוש לבנו כו' נפלה עמרת ראשנו כי נלקח ארון אלקים, אז אוי נא לנו כי חטאנו, כי אין מי שמוחה בידינו בעו"ה.

והנה איתא במס' מגילה דכשמת ריב"ק ברכו יהי רצון שיגיע לחצי ימיו, אמר לי' ולכולי' לא, אמר לי' הבאים אחריו בהמות ירעו, ופי' רש"י, ראין טוב לו שיאריך ימים כ"כ, דיהי' בניו אחריו מנהיגים הדור, וזהו שאמר מה יעשה הבאים אחריו, אטו בהמות ירעו. וצריך הדבר פירוש על שנקט המשל שבהמות ירעו. ונ"ל בכוונת ריב"ק, דוודאי צדיק שיש לו בנים או תלמידים ראויים למלאות מקומו לנהג הדור ולהרביץ תורה אחריו, יפה דיבר ריב"ק מה לו להאריך ימים כ"כ, אבל באמת מ"מ אין רומה, כי אין שומעים כ"כ לדרך בשנים אף שהוא גדול בנבונים, ובוותר שומעים לזקן ונשוא פנים וכבר מוחזק אצל הדור, אלא דבאמת מצינו שלמה המלך ע"ה מלך לי"ב שנה, וראב"ע נשיא לשמונה עשרה שנה, ואם הדור הגון עוברי ה' אין חילוק בין זקן ונער ורך, כיון שהוא טוב, והיינו דאמר לי', הבאים אחריו בהמות ירעו, בתמי', הלא לא יהי' דור גדוע כ"כ כי לא ישמעו להבאים אחריו מחמת שאין בהם נשוא פנים זקן ושבע ימים, והיינו שהמשיל הדור לבהמות, דהיינו רקים קלים ופוחזים שהמשיל הקרא במקומות שונים לחמור ובהמה. והן הגם שהניח אא"ז זצ"ל אחריו ברכה דודי רבנים צדיקים חריפים ושנונים, מ"מ לא יוכלו למלאות מקומו בזה לגדור גדר ולעמוד בפרץ, כי אין מי שישמע לקולם זה בכה וזה בכה, כאשר נראה בעין, ואוי לעינינו שכך רואות בעו"ה המכשלה הזאת מתחזקת ומתגברת בכל יום ויום, שומו שמים על זאת.

ונבוא אל המכוון בעזה"י, באשר כבר הארכנו לעיל כי המניח בן כמותו אחריו כאלו לא מת, והיינו שכל המצות ומעש"ט אשר המה עושים יש לו בהם זכות ולמצוה יחשב לו, גם לאחר שכבר הלך לעולמו, עדיין עובר ה' בעוה"ז [ע"י] בניו ותלמידיו, והארכתיו בזה במק"א. וזה שאמר ר"ע שהי' לו תלמידים לאלפים ער אין מספר כירוע, והוא ררש את ר' אלקיך תירא לרבות ת"ח, דהיינו שיהי' ירא ה' מדבים ת"ח, והיינו לרבות ת"ח בעולם, ואז ואותו תעבוד, דהיינו גם לאחר שכבר רבוק בה' בעלמא דקשומ, מ"מ יהי' עדיין עובר ה' כמ"ש, ובשמו תשבע, פי' רש"י, דלאחר שיש לך כל המדות הללו אז תהי' נזהר בשבועה, והיינו כהנ"ל, דקרא קאי על המזכה הרבים שאין חטא בא לידו, ובוודאי יהי' נזהר וניצל מלישבע על שקר, וא"ש.

אחז"ל כל המתעצל בהספידו של חכם ראוי לקבורו בחייו, נ"ל כי ידוע דזכות הוא לצדיק כשהעם מתעוררים על מיתתו ושבים בתשובה שלימה, וזהו שאחז"ל כי צדיק מכפר על עון הדור, היינו אם מתוך מיתתו משימים על לב שלא

לבלות ימיהם עוד בהבלי עולם, עלמא דשקרא אשר לא קאי, וסוף אדם למות, ואז הצדיק כקרבן, שהבעלים מתוודים עליו על חטאם, משא"כ כשאינם משימים על לבם, אזי הקרבן מחולל ולא עלה לבעלים לשם חובה. ויש בזה לרמוז במתני' דריש זבחים, כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרה אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, רהיינו הצדיקים שנזבחו שלא לשמן, שלא לכפר בהמוני העם ואינם משימים על לבם, אז כשרה הקרבן אבל לא עלה לבעלים לשם חובה, ואינם מתכפרים, כי לא ניחא דלהוי להו כפרה, ולכן המתעצל בהספדו של חכם גורם רעה, כי יחולל הקרבן הקדוש נשמת הצדיק, כי ה' על מגן שלא התעוררו בתשובה, וראוי להקבר בחייו של הצדיק הנספד, כי הוא חללו, וקרבן הלזו חולין בעזרה, במזבח של מעלה שמכווין נגד מזבח של מטה כידוע.

ולכן אקרא היום בקול, קול בכי, אחיי ורבותי, קומו התעורדו ואל תתעצלו, לבכות בכי רבה מאין להתנחם על שברון לבנו, כי נשתברו הלוחות, והן בחטאינו גרמנו כל אלה, אי' שוקל ואי' סופר, ספרו תורה כי חיללה תפארתך נפלה נורד מיום שחרב ביתך, כי לא ה' פירצה כזו מיום שחרב המקדש, אשר בכל פעם ה' זה נופל וזה קם, אבל כעת בא השמש ונחשכו המאורות בכל מדינת פרייזען, ונתפרדה החבילה, חבילת צדיקים, ונעלה חבלה חובל ומזיק, רשעים פוקרים חוטאים ומחטאים רבים, דוחים ומדיחים מחריבים ומהרסים העולם כידוע, ועל דא וודאי ראוי' שהתורה תחגור שק ותקונן על שברה לפני מלך עליון ית"ש, ישקיף ממעל ויקבץ נרחיו. והנה אחז"ל גדולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו, ובמדרש איתא גדולה סילוקן של צדיקים יותר משריפת בית אלקינו, ועי' בשל"ה. ואומר, כי מה שהמשילו חז"ל מיתת צדיקים לחורבן בהמ"ק, כי ידוע ררשת חז"ל מזמור לאספ, קינה לאספ מבעי' לי' [ומשני] על ששפך חמתו על עצים ואבנים. וכבר דרשו משכן משכון להם לישראל, ונשרף ההיכל עבור חטא האומה הישראלית, וכן מיתת הצדיק הקב"ה נמלו לכפר עבור הדור, ורומה ממש לשרפת בית אלקינו, ואין בזה בזיון וקצף כ"כ, כי יש בזה חסד א"ל יתברך שלא להחריב העולם ושלא להרוס כלל ישראל ח"ו, אבל יותר יש קצף וחרון אף אם אין מיתת הצדיק מכפר, רק מת כרי שלא יראה ברעה כמבואר, או מטעמים אחרים המבוארים, ואין במיתתו שום כפרה לרור, והפסירו צדיק בחנם על לא דבר, זה דבר ופגע רע ומר, כי מרה מרינו, והיינו גדולה מיתת צדיקים, רהיינו יתואר בהם מיתה כי מת בחטא של הדור, אז הוא כשרפת בית אלקינו, שנשרף לכפר על עון הדור, אבל קשה סליקו וכו', רהיינו שנמתלק למעלה ולא בעבור החטאים של האומה, רק לגבוה סילוק, כרי שלא יראה ברעה וכדומה, אז גדולה סילוקו דייקא יותר משרפת בית אלקינו, שהי' עכ"פ כפרה להדור ההוא.

וזהו ספרי תורה כי חוללה תפארתך כי נפלה נורד מיום שחרב ביתך, רהיינו שנפלה עתה בבירא עמיקתא יותר מיום שחרב ביתך, על זאת אשא קינה נהי ובכי תמרורים על חסרון הניכר אשר הוא מעוות שאין יוכל לתקן וחסרון שלא יוכל להמנות, אבן מקור תזעק, עד אשר ירחם ה' על שבר בת עמי אשר אברה כלי חמרתה, אהוב למעלה ונחמד למטה, ומי יחשוב חוץ ממני אני נכדו הצעיר בשנים והקטן בנבונים, לא ישוער את גודל אהבתו שאהב אותי, והיתה נפשי קשורה

בנפשו, ובענותנותו כי רב, ערך אלי לפעמים מכתב קדשו והציג לפני איזהו קושיות ופרוקים, אוי לי על שבירי, או לי על ראבונני, על ראבון נפשי מכלות עינים, כי עיני נגרה דמעות על לחי תמיד בזוכרי כי הי' לי עמו שעשועים שעשועי דאורייתא והשפיע לי מזיו הדרתו תמיד בחסידותו וענותנותו, וכעת חסר ממני כל אלה, על אלה אני בוכי' תמיד בקול יללה בלי שכחה, וזכות זה יעמוד לנו צרקות ותורתו זצ"ל, אולי נבנה גם אנחנו על התורה והעבודה תמה, ואז יתעלה במעלות כאשר כבר ביארנו לעיל, כי לא יתואר מיתה בצדיק כזה אשר משאיר אחריו ברכה, ונשמת צדיק כזה מתדבקת נשמתו תחת כסא כבוד ה'.

וכבר כתבו ליישב קושית הרא"ש בערבי פסחים, דמשמע דמשה רבינו ע"ה מת בערב שבת, ובמקום אחר משמע כי בשבת מת, ומתרגמים כי נשמת האדם מסתלקת יום אחד קודם מיתת האדם, והפירוש יובן לכל, כי ידוע דבצדיק מיתת נשיקה היינו דנשמת הצדיק מתדבקת בשורשה למעלה, גבוה מעל גבוה, ולכן כל היותר קרוב למיתה מתקרבת יותר ומתדבקת למעלה, ויום קודם המיתה, הנשמה כבר מסולקת מגשמיות האדם וגורכת עד שהיא לגבוה סלקת, וכל זה בצדיק גמור אשר אין לו שום פגימה שבעולם, ואין מסך מבריל בנשמתו, משא"כ כשיש שום פגימה בנשמתו, אין הנשמה מזדוץ לצאת ולסלק באשר פגומה היא ומלוכלכת בחטאים. ויש לפדש בזה, גדולה מיתת צדיקים, דהיינו מיתת הגוף חומר ועפר מן האדמה, כשריפת בית אלקינו, דהיינו שפיכת חמתו על עצים ואבנים, דבר מנושם בנוי על ידי בני אדם, אבל גדולה סילוקו של צדיק, דהיינו הנשמה, שלא יתואר בה מיתה רק נסתלקת מן הגוף יום לפני מיתת הגוף, זה קשה יותר משרפת בית אלקינו, כי זה דבר רוחני וזה קשה כשברון לוחות, והדומה. וזהו פי' מקרא קודש שבפ' השבוע שהתחלנו בו, ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין, כי מהידוע כי רחל מתה בדרך אפרת מטעם שתי אחיות, וגם קללת יעקב הי' תלוי בה, ובחטא זה מתה רחל, ואומד, כי הרגישה רחל בשעת מיתתה שלא התרבה הנשמה למעלה קודם מיתת הגוף מכיון שהי' מסך מפסיק לנשמתה, חטאים הללו, וכיון שכן ראוי להתאבל ולקונן עלי' כיון שלא תיקנה כל הפגמים שפגמה, וראוי לקונן על זה, וזהו, ויהי בצאת נפשה כי מתה, דהיינו כשהי' יציאת נפשה נשמתה, כי מתה באותו פעם ורגע שמת הגוף, אשר יתואר בו מיתה, אז ותקרא שמו בן אוני, לשון אנינות, כי ראוי להתאונן עלי' בשביל זה גופא, אבל יעקב, לכבודה דצדיקת הנ"ל, קרא לו בנימין בן ימין, דהיינו שחשב כי ביסורים אלו שהיתה מקשה לילד בבן הלזה, בזה נמחלו לה עוונותי', והי' יציאת נפשה בקרובה וטהרה בלי שום פגימה, וטהור כולו טהור, באין שום מגרעת.

כן בזה הצדיק אא"ז זצ"ל בגדל חולשתו זה כמה שנים כבר תיקן את כל אשר אי אפשר להשמר, שנאמר כי אין צדיק בארץ כו', והוא כבר תיקן כל זה ביסורים שלו מאהבה, אשריך ר"ע שנשמתך יצאה בטהרה וקדושה, טהר גברא יקירא, וזכותו יעמוד לנו ולזרעינו על התורה ויראה, ונזכה לביאת הגואל, ולא יהי' אלמן ישראל, בב"א.

ציונים והערות בשו"ת דברי חיים

מהגאון מהרש"ם אבר"ק ברעזאן זצ"ל⁽¹⁾

בשו"ת דברי חיים ח"א יו"ד סי' מ"ב אות ד'. אודות השידוך שרוצה המחנות לגרוע שליש עפ"י תיקון ד' ארצות וכו', והחזור וְ חייב בח' וקנס. נב. עיי' שו"ת סי' יהושע סי' צ"ג, ובשו"ת חסד לאברהם ח"מ סי' מ"ב, ובשו"ת שו"מ מהר"ק ח"א סי' קל"ה קל"ו, ובפ"ת אהע"ז סי' נ' ס"ק מ'.

שם, חו"מ סי' כ"ח. שאלה. ראובן אמר לשמעון ליסע אתו על ליציטאציע וכו'.

נב. עיין שו"ת חסד לאברהם ח"מ סי' ל"ב.

שם, באמצע התשובה. ולכן בודאי אין מוציאין מהמוחזק, ורק דיש לחייב לדאובן מטעם אחר, דכיון דמבואר פ' הגזול וְ דאפי' ראינו רק גרמא לבטל ממון חבירו, מ"מ כיון דחבירו נפסד ע"י מועיל להתחייב אפי' בדבור. נב. קמא. ועיי' מחנה אפרים ה' שכירות סי' י"ח.

שם סי' ל"א. תשובה. הנה וְ באמת לא מצינו שיוכל לשייר איזה כח במקח וכו'.

נב. עיי' שו"ת חסד לאברהם ח"מ סי' ל"ז.

שם, בסוף התשובה. והנה יש שאלה באריכות ממו"ח הגאון ז"ל בזה, הנה וְ הוא בכתב אצל הרב מ' בעריש בן גיסי הרב החסיד מו"ה יהושע העשיל ז"ל מקאמאנא וכו'.

נב. היא נרפסה בשו"ת עטרת חכמים בהשמטות לחלק ח"מ סי' כ"א.

שם בחלק ב' או"ח סי' י"א (קרוב לסוף התשובה). קיצור הדבר, אינני רואה מקום להקל, אך ראה ראינו בכמה קהלות נוהגים לעשות חלונות לצורך עזרת נשים וְ אמרתי הנח לישראל, אם אינם נביאים בני נביאים הם וכו'. נב. עיי' שו"ת מהריא"ז עניזל סי' ע'.

שם סי' ל"ג. ואשר שאל אם לשלשל המורה שעות וְ בודאי בלא עירוב אסור לשלשל המורה שעות אפי' של כסף. נב. עיי' בשע"ת או"ח סי' ש"ח ס"ק ה'.

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' ג' עמוד י"ב. — ציונים והערות הללו הועתקו מעצם כתי"ק בגליון שו"ת דברי חיים (דפוס הראשון) המונח אצל האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה אליעזר דוד שניקס נ"י מלונדון מעובדו אביו הרה"ח הנכבד מו"ה צבי שניקס ז"ל, והגיע אלינו בהשתדלות ידירנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה יודל ליכטענשטיין נ"י מאנטווערפן. ישאו ברכה מאת ר'.

שם סי' ל"ז. ולכן בוראי אסור אפי' חמץ של גוי ❧ במשהו.
נ.ב. עיי' שו"ע או"ח סי' תס"ז בשע"ת ס"ק ל' כתב סברא זו רי"ל רחמץ
של גוי אינו אסור במשהו יע"ש, ובשו"ת שנות חיים סי' ש'.

שם סי' מ"א. שאלה. א' מכר חמץ בזמן היתר וכו' גם כ' שמר ע"ז ונתן
השמר להנכרי הקונה החמץ, אולם לאחר זמן האיסור נזכר שלא הי' חתום על
שמר המכירה, וחתם את שמו לאחר זמן האיסור, והדבר הוא הפסד מדוכה ❧.
נ.ב. עיי' שו"ת נור ארי' יהודא חלק ח"מ, ובשו"ת תועפות רא"ם חאו"ח
סי' ט"ז שכתבו להתיר בהנאה. ועיי' שו"ת בית שלמה או"ח סי' ס"ב דמתיר גם
באכילה בהפ"מ, וכן הסכים הגאון מהרש"ק מבראד ז"ל, וכן פסק בשו"ת בד
לואי או"ח סי' י"ד להתיר יע"ש. ועיי' שו"ת שו"מ מהר"ק ח"א סי' פ"ד.

שם חיו"ד סי' מ'. באמצע התשובה. והוא רציל שבפנים ❧ אינו ריעותא
כלל, ולא מוזכר לריעותא בשום פוסק.
נ.ב. עיי' דעת קדושים סי' מ"ח ס"ק י"א סוף דף ו' ע"ב, ועיי' בפר"ח
בקו"א מ"ש בשם הר"א.

שם סי' נ"ד ד"ה גם. ולכן לדעתי אין ❧ תקנה רק לכשל המים קודם שתי'
ואח"כ לסננם ואז יברקו וכו'.
נ.ב. עיי' שו"ת בית אפרים החרשות סי' ר' מ"ש צד היתר בזה.

שם סי' פ"ב. ומ"ש בענין ברכה על תפלין של ר"ת, הנה קבלה ביד כל
החסידים מלובלין מרבינו בעהמ"ח דברי אמת, שא"צ לברך עוד הפעם, אולם אני
אמרתי לחלק, שמי שררכו להניח ב' זוגות א"צ לברך שנית, שהרי דעתו הי'
להניח שתיהן, אבל מי שאינו מניח בשום פעם שתי זוגות, הוי נמלך וצריך לברך,
וזה פשוט.
נ.ב. עיי' או"ח סי' ל"ד באשל אברהם אות א', ובזכור לאברהם או"ח אות
ת'.

שם אחאע"ז סי' קכ"ו. בסוף ד"ה הנני, ולכן טוב לכתוב גם אהר ❧ בן
דמתקרי שיעיה ליב.
נ.ב. עיי' שו"ת שו"מ מהר"ק ח"א סי' ק"ו ק"ז מ"ש להחמיר בנכתב שם
שעי' לבר. ועיי' באה"ש כלל ו' ס"ק ל"א ובכלל ז' ס"ק נ"ד חולק ע"ז רק לכתוב
בן שעיי' ליב ולא לכתוב דמתקרי או המכונה כשלא נכתב תחילה עיקר השם
יע"ש.

שם סי' קמ"ב. באמצע התשובה. ושם הבעל ראוי לכתוב ארי' ❧ המכונה
ליבוש.

נ.ב. עיי' שו"ת מאמר מדרכי סי' נ"ו כתב לכתוב דמתקרי ליבש יע"ש,
ובשו"ת שו"מ מהרודא ג' ח"א סי' רצ"ד, ועיי' פ"ת בקונטרס השמות מ"ש בשם
שו"ת מים חיים, ועיי' בשבלי לקט מבעל ט"ג הנספח לספר אהלי שם הנמ"ח
יע"ש סעי' ט"ו.

שם חחור"מ סי' ח'. בסוף התשובה. אך נ"ל דהאידנא דאין [שבועה] בשם אין עונש כ"כ, אך בחרם ודאי מותר להחרים על חבירו, דהנה איתא במ"ק ו שר"ל נידה לההוא גברא דשקל תמרי עמד וא"ל נהי דממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך, אלמא דאם באמת הדין וחיוב לנדותו אין להמנדה עון, וז"ב לפע"ד.

נב. צ"ע, דודאי כשחייב נידוי פשוט הדבר דצריכים לנדותו, אבל מנ"ל היכא שיודע שעל ידו יקבל ב"ח לשקר דמותר ואינו אסור משום לפני עור, דעל זה אינו ראי' מר"ל, רשאני התם דכבר עשה העבירה שחייב עלי' נידוי, משא"כ היכא דרדיין לא עשה העבירה ועל ידו יעשה, ובע"כ צ"ל כתיורוצו הנ"ל לענין שבועה, וגם זה צ"ע, ועכ"פ אין ראי' מהש"ס על זה, ודו"ק.

שם סי' ט'. (בר"ה מכתבו). וזה מקרי נחתינן לנכסי שמסרו לערכאות ו. נב. עיי' שו"ת חסד לאברהם ח"מ סי' י"ז ו"ח, ועיי' שו"ת שו"מ מהדורא ג' ח"ג סי' קכ"ה.

שם סי' כ"ה. ואשר כתבת אם צריך המחרס השירוך לבא לקבל עדות במקום הנתבע, דע לך שבאמת אני פוסק תמיד כיון שנקשר בחרם צריך לבא לפני הנתבע דאין זה נקרא פוסט עצמו ו. נב. עיי' שו"ת תפארת צבי חאהע"ז סי' ע"ח.

מכתב

מהגאון מוה"ר יהונתן אייבשיץ אבד"ק אה"ו זצ"ל¹

אהבה מגלגלת השורה, לאהו' מחו' הנגיד
פ"ו [= פרנס וקצין] המופל' ר' ליב בר"ש יצ"ו.

גרול השלום שרוחה, שהוצרכתי לכתוב בח"ה [= בחול המועד], כי המופל' הק' ר' חיים כהן צווח שאתמול ה' מתווערים פ"ו שועים כי חשבו שלא ה' גבאי שני שנים ובאמת עברו שנתיים ימים. ואני אין כחי אלא לתווך השלום, ולכן בקשתי ממ"כ לכבוד הקהלה ושלום והאמת, לעשות וועד שני היום, ולעייין במילתא, וכפי האמת והיושר וכתורה יעשה, כרי שלא יבא ח"ו לירי מחלוקת, והאי תיגרא וכו'², ולא תבערו אש בכל מושבתיכם ביום שבת, היינו י"ט . . . כי לכבוד חגיגת הרגל אקצר.

אוה' יהונתן

יום ר' ח"ה פסח תקי"ח לפ"ק.

(1) הועתק מכת"ק המונח באוצרו של ירידנו הדגול הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמרום מו"ה שאול הוטמערער נ"י מאנטווערפן. הוד והוד פ'עלו וצדקתו עומדת לעד.
(2) במס' סנהדרין דף ו' ע"א, האי תיגרא דמי לצינורא דבידקא דמיא כיון דרווח רווח.

מכתב מהגאון מוה"ר מרדכי בנעט אבד"ק ניקלשבורג זצ"ל⁽¹⁾

בע"ה. נ"ש עש"ק ג' אדר שימ"ו ברכ"ה (תקפ"ג) לפ"ק.

ענבי חשרינים ואשכולות, שמים קו למשפט ולצדקה משקולת, עדרי צאן קדשים לאט מנהלות, עיניהם יונים יושבות על מלאות, ה"ה האלופים רוזנים קציני קהל ראשים וטובים כל חד וחד במאונים לעלות, משוכה ומפואר בשירי תהלות, פרנסי עדת ישורון דק' טעמשוואר יע"א יחזו בנועם ה' לבקר בהיכלות, וכאל"ש.

מצאתי עילה לבקר בחיכלם, הנם כי יקר בעיני לחוות דעתי ולהדרש למו ללא שאלוני ואינם תחת דגלי, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ומעלתם אינן מוכרעין לבא אחרי למלאות דברי, אך בדבר מצוה ולאחבת האמת לאנשי אמת כנסת ישראל קהלתכם יע"א, הותר הרצועה לדבר דבר בעתו, על אשר הוגד לי שיש מהם ובהם איזה יחידים אשר שינא בלבם ודרך עוצב בם עם הרב אב"ד דקהלתם⁽²⁾, והאי תיגרא כיון דרווח פדץ גדרות עולם לדחותו לגמרי ולדונו בשלוחין וגירושין. ותמיהני על עיר הצרק קרי' נאמנה אשר מעולם אנשי שם, ורבנן קשישאי תמיד ישבו שם בשלוח ובכבוד, ועתה קול דברים אנכי שומע, דבר חדש אשר לא כדת ולא נשמע מימים, בשגם שהמנהג מלפנים להגביל זמן בקבלת הרב, אך במנהג כה"ג לא ראינו ראי', שעב"ז לא נעשה כן בשום קהלה לדחותו לזמנו, ומסתמא טעם הגבלת הזמן הוא רק אם ימצא עליו דבר נדול ומכוער נגד הדת, ולא בדברים של מה בכך, ומעתה כל המקבל אדעתא דמנהגא מקבלין, ושוב חזר הדין לסיני שאין להם פתחון פה לדחותו, ואם מי שלבו נוקפו אומר כן שעפ"י כתב התרה שלו מסופקים לסמוך על הוראתו, הרי הוא דבר שיכולין לברר, שהרב נר"ו ימציא עצמו לפני איזה מהרבנים מובהקים וסמוכים לסלסל בהלכה, ועליהם יניחו את ראשם, ותזהרו בכבוד ת"ח שלא תכוו בגחלתו, ולא דבר קל הוא, ואונאתו מרובה וקרובת, ויעשו לכבוד אביו המנוח הרב זצ"ל אשר הי' כבודו חופף עליהם, ולא תהי' לכם זאת לפוקה תוך קהלות יעקב, ולא באלה תפארתם, ומעתה אני גליתי את כל טובי על פניכם, ויערב שיחתי עליכם, והי' עלהו לתרופה, את והב כסופה, ותשכנו בשקט ובטח וטוב לכם. כחפצם וחפץ הר"ש,

נאום הק' מרדכי בנעט

(1) מכתב זה הניע אלינו מאת ידידנו הרב מו"ה יהושע צבי הלוי יונגרייז שליט"א רב דקהל באר יצחק טאלטשוואר. ישא ברכה מאת ד'.

(2) הוא הנאון מוה"ר יהושע צבי אופנהיימער. נולד בשנת תקנ"ג לאביו הנאון מוה"ר דוד אופנהיימער אבד"ק טעמשוואר זצ"ל. אחר פטירת אביו נתקבל למלאות מקומו כאבד"ק טעמשוואר. נרפסו כמה תשובות אליו בשו"ת חת"ס. ופסק דין ממנו נרפס בשו"ת יד אלעזר סי' ל'. נפטר י"ח סיון שנת תר"ט לפ"ק, ומנ"כ בעיר טעמשוואר.

בדין משכיר שאסר בקונם את הבית להשוכר מהרב הגאון מוה"ר שמואל ענגיל אבד"ק ראדמישלא ז"ל⁽¹⁾

ב"ה. יום ו' עש"ק נצבים תרפ"ג לפ"ק קאשוי.

שוכ"ט לכבוד ידידי ה"ה הרב הגאון חו"ב בחדרי תורה חסיד וי"ש
כש"ת מו"ה משה ישראל נ"י פעלדמאן אבד"ק דרענמעשט והגליל
יצ"ו⁽²⁾.

אחד"ש כת"ה, יסלח לי על אחרית תשובתי, כי בעו"ה לא הייתי בשלימות
הבריאות כאשר יעיד על זה כבוד אחיו הרה"ג ר' יעקב אליעזר נ"י שהי' שמה
במרחץ עמי ביחד, וגם היום אני רק כמשיב מפני הכבוד.
בגוף שאלתו הנה כבר נמצא שאלה זו בספר דגל התורה הנדפס כעת בפולין
מלוקט מגדולי הרבנים, עיי"ש בס' ט"ו⁽³⁾. ובאמת מוכח דהעיקר כי"א בתרא
דסי' רכ"א דגם באוסר בפירוש על השוכר אפ"ה אינו יכול לאסור בקונם, וכמ"ש
במח"א דלשיטת הסוברים דכפירת דמים אין מפקיע מידי שיעבוד משום דהקדש
שפקע ע"י הפדיון ה"ה שיעבוד חשוב כנתינת דמים, ומפורש בקצה"ח בס' קי"ז
דאם אוסרו על השוכר בקונם פרטי אמרינן אלמותו, ובקונם כללי דלא שייך
אלמותו, שוב קונם כללי יש לו פדיון ושיעבוד חשיב כנתינת דמים עיי"ש. והגם
דשי' הט"ז שם להתחמיר כי"א קמא, והש"ך ז"ל ג"כ נסתפק בזה, ואפ"ה כ'
דמשמתין את המדיר עד שישאל על הנדר. אך לפע"ד דכיון דע"פ דינא דמלכותא
אינו יכול להוציאו מן הבית בשום זמן, א"כ הוי כמו מקדש בססקא, שכ' בר"ן
שם דאם השכיר לו בלי זמן רק כל זמן שישלם לו שכר לא יוכל להוציאו, בכה"ג
לכ"ע אין יכול לאוסרו בקונם דדמי למשכנתא, ועיין בשו"ת מהרי"ט לענין
חזקות, דבעל החזקה חשיב מוחזק כיון שכל זמן שמשלם לו דמי שכירות לא יוכל
לסלקו, עיי"ש. א"כ י"ל לפמ"ש ברשב"ם ב"ב דף צ"ב דלשמואל דס"ל אין
הולכין בממון אחר הרוב א"כ ה"י לו להלוקח להתנות שאם ימצא נגחן יתבטל
המקח דידע דבלי תנאו לא יתבטל המקח דרוב לא מהני בממון ומדלא התנה ע"כ
דזבן גם לשחיטה, ועיין בס' דברי חיים על הסדרות [דף ע"ט] מ"ש בסוגיא
דסבלונות.

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ב' קונט' ט' עמוד כ"א. — תשובה זו הועתקה
מכת"ק והגיעה אלינו מאת נכדו ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר אלחנן היילפרין
שליט"א רב ור"מ בלונדון יע"א. זכרה לו אלקי למוכה.

(2) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ד' קונט' ב' עמוד י"ז.

(3) השאלה היא: כמי שדר בבית איזה שנים, והמשכיר רוצה הוספה גדולה מאוד, או
שרוצה להוציאו מהבית, ולפי חוקי המרינה אין יכול להוציאו מהבית דירה או להוסיף
הרבה מאוד, ואסר המשכיר את הדירה על השוכר בקונם, מה הדין.

ובתשובה ביארתי דנהי דשי' הרבה פוסקים דז' טובי העיר אין יכולין לתקן במידי דאיכא פסידא ליחידים, ואפ"ה מפורש ברמ"א דמצד המנהג מהני תקנתם, וכתבתי ששוב מהני התקנה מצד הדין, ובאמת י"ל בטעם הסוברים דמצי לתקן, משום ד"ל דלא נתנו להם כח לתקן ולהפסיד ליחידים, וכמ"ש המרדכי דמ"ש"ה לא יוכלו למכור בהכ"נ דעל דבר גדול כזה לא נתמנו, ואין לומר דהקהל הי' להם להתנות שלא יוכלו לתקן ולהפסיד, זה אינו, דבני העיר מוחזקים בזכותם, ומספק לא יוכלו ז' טובי העיר להפסיד זכותם, אבל כיון דמצד המנהג יוכלו לתקן, א"כ שוב הי' לבני העיר להתנות שלא יוכלו לתקן כזה, ומדלא הותנו ע"כ דנתמנו גם על זה, ושוב מהני תקנתם מדינא, והארכתי בזה, א"כ הי' כיון דידעו דמצד דינא דמלכותא לא יוכלו להוציאם, א"כ הי' להם להתנות בפירוש שרשות בידם להוציאם, ומדלא הותנו בפירוש, ע"כ דהסכימו ג"כ על זכות דדינא דמלכותא, ושוב דמי להשכירו כל זמן שישלם לו, דבכה"ג לכ"ע לא מצי לאוסרו בקונם, ובפרט ש"ל דבכה"ג גם הב"ד של כל ישראל מסכימין לתקנה זו מפני תיקון המדינות, והדינא דמלכותא אינו נגד דין התורה, דאם הי' יד ישראל תקופה גם הב"ד הי' מרצין זאת לתיקון המדינות, ותקנת ב"ד מהני במידי דממון, ומפורש בש"ס ב"מ [כ"ז ע"ב] לענין דמחזירין אבירה בסימנין, דבעל אבירה נוחא לי בזה כדי להדרי' לדירי' ג"כ, חזינן דאף דלפעמים יגיע עי"ז ריעותא לאחד, מ"מ כיון דעפ"י הרוב מגיע מזה טובה, מהני תקנתם מצד הפקר ב"ד, ובפרט דמפורש ברב"ז דבמידי שישנו בשאלה מהני תקנת חז"ל לעקור ד"ת אף בקום ועשה, א"כ הי' בנדר, ובאמת נראה העיקר כשי' זו דאינו יכול לאוסרו בקונם על השוכר, רק דהט"ז מחמיר, עכ"פ בכה"ג דיש דינא דמלכותא, ובאמת הוא תיקון מדינות, בוודאי ד"ל דלא מהני האיסור, ויש לדבר בזה הרבה, ואכמ"ל.

ובדבר המדריגות⁴). עפ"י החשבון ר' טפחים, הוא ערך 42 צ"מ, אך באמת הוא רק מחשש שמא תיפול כמ"ש בט"ז שם, ע"כ אם אפשר לתקן מה טוב. ובדבר השאלה הג', בוודאי אין להחמיר לבטל טבילה בשביל חשש חציצה במיעוט הגוף, ובאמת חשוב מיעוט שאינו מקפיד, וז"ב.

נא להתפלל בעדי שאהי בשלימות הבריאות לתורתו ונזכה לישועה בקרב. דברי ידירו דוש"ת באהבה ובלונ"ח מכרכו בברכת כוח"ש שנה טובה ומבורכת, חק' שמואל ענגיל האבד"ק ראדמישלא כעת בין הגולים פה הנ"ל

(4) עיין שו"ע יו"ד סי' קצ"ח סעיף ל"א.

אלון ככות

בהלקח מאתנו

הרבני הנה"ח הנכבד מו"ה חיים פישל במו"ה יעקב האנס ע"ה

המקום ינחם את כל המתאבלים עליו בתוך שאר אצו"י, אמן.

המערכת

חידושים והערות

מהרב הגאון מוה"ר יוסף ראזין אבד"ק דווינסק ז"ל¹

(א) בספר הלכות גדולות הל' נדה הביא רכל השמנים אין חוצצין לשבילה חוץ משמן המור שחוצץ. וכן הוא בפ"ט רמס' מקואות משנה ה' לחד גירסא. ומקור הדבר במס' עריות פ"ד משנה ו'. ועפ"ז יש להבין מה שאמרה אסתר למררכי, כאשר אברתי אברתי, ר"ל לענין חציצה, שמבילתה אינה כהוגן משום שסכה את גופה בשמן המור, כמאת"כ ששה חדשים בשמן המור.

(ב) יש להביא רא"י רסעורת פורים היא בכשר, מהא דאיתא בגמ' ב"מ ע"ח ע"ב, מגבת פורים לפורים מגבת העיר לאותה העיר ואין מדרקין ברבר אבל לוקחין את העגלים ושוחטין ואוכלין אותן והמותר יפול לכיס של צדקה.

(ג) הארון לא הוי כלי שרת ומש"ה מותר לעשות כתבניתו, וכמו כן אם בא משל יחיד א"צ מסירה לציבור. ולכן מפורש שמו של בצלאל על הארון, כדכתיב ויעש בצלאל את הארון, עדה"כ (זכרי' ו', י"ד) והעטדות תהי' לחלם ולטובי' ולירעי' ולחן בן צפני' לזכרון בהיכל ד'.

(ד) כתיב (שמואל"ב ה') וילכוד רור את מצורות ציון היא עיר רור. י"ל הטעם שנתיישב דוד בעיר ציון חוץ לירושלים, משום שהיו באים לדוד שרים רבים מאומות העולם, ואף אם היו גרי תושב, אסור שיהיו בירושלים, כמבואר בתוספתא דנגעים פ"ו, וברמב"ם הל' בית הבחירה פ"ז.

(ה) מה שאמרו במנחות ל"ז ע"א, וקשרתם וכתבתם, מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, הכוונה דמצות מזוזה היא בימין פתח הבית, וזהו מה כתיבה בימין, מצות מזוזה הנקראת בתורה כתיבה, דכתיב וכתבתם.

(ו) יש לעיין מי שיש לו נתק ומירט כל ראשו, ונעשה עי"ז פורח בכולו, אם לוקה משום קוצץ נגע, דכתיב בתורה כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא. האם נאמר כיון שגרם שיהי' טהור, לוקה, או אולי כיון שלא נגע בנתק ולא בשום סימן טומאה, רק עשה מעשה חוץ לנגע, וגרם שיהי' טהור הנתק, אולי זה רק בגדר גרמא דתו"כ ותוספתא.

(ז) תנן במס' עירובין ק"ר ע"ב, שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיינו (באבנטו). ופירש"י, בשבת, ולא חייש לטלטול דאין שבות במקדש. י"ל דכוונת רש"י באיסור טלטול, לא קאי על השרץ, רק אאבנט, דאבנט שנשמא הוא מוקצה

(1) חידושים והערות הללו הועתקו מתוך הרבה מכתבים מאת השואלים, אשר בעת שחזרו לפלפל עם הגאון מראנישאו ז"ל על דבר תשובתו, הביאו במכתביהם תמצית מדבריו בקצרה, ואספנו כאן חלק מהערות הללו (ועיין עוד בכר"ש קובץ ס"ה עמוד ל"א). לא נפנינו לחפש ולעיין בכל ספרי צפנת פענח הנרפסים, לראות אם לא נרפס בהם כבר איזה מן החידושים הללו, כי רבים המה. ונביע כזה תורתנו להאחים היקרים הנגידים הנכבדים ר' זאב ור' יעקב יואל סאפפערן יחיו שהמציאות לנו מעובד אביהם הנכבד מו"ה צבי סאפפערן ע"ה. זכות המצות יגן בעדם להתכרך ככל טוב סלה.

גמור ואסור בטלטול בשבת, כי חוץ למקדש אסור ללובשו משום הנאת בגדי קודש, עי' ביומא דף ס"ט, ובמקדש אסור להכניס טומאה ומכש"כ שאסור לעבוד בו בטומאה, וא"כ מוקצה הוא, ועל הוצאת השרץ באבנמו כתב רש"י שיש איסור טלטול.

(ח) בירושלמי ריש מס' שביעית, התיב ר' יונה, הרי פרשת המילואים הרי פרשת דור המבול הרי אינן עתידין לחזור, מעתה יעקרו אותן מן המשנה, עיי"ש. ו"ל הכוונה שלא יהא נכתבים במגילה לתינוק להתלמד בה ע"ר שאמרו בגיטין דף ס' ע"א, אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה וכו' ר' יהודה אומר בבראשית עד דור המבול, בתורת כהנים עד ויהי ביום השמיני.

(ט) מה דכתיב בפרשת ויצא והכשבים הפריד יעקב וגו', שהפריש יעקב העקורים נקודים וברודים עדר עדר לבדו, ו"ל הטעם, דיעקב נתכוון לעשרם מעשר בהמה, ומבואר במס' חולין קל"ו ע"ב רלב"ש אין מעשרין תאנים שחורות ולבנות זה על זה, לכן הפרידם.

(י) יש לעיין כיון דאין דרוסה אלא ביד, מה הדין בעוף הדורס, ועי' תוס' זבחים ע"א ע"א שכתבו גבי נץ רק ביד ולא ברנל.

(יא) בזבחים קי"ט ע"ב ברש"י, הביא התו"כ פ' אחרי, זריקת כהן פתח אוהל מועד ואין זריקת כהן בבמה, אלא אף חורים והעבדים. ולכאורה צ"ב מדוע דילג רש"י תיבת נשים שנזכר בתו"כ. וי"ל עפ"י הירושלמי פ"א דמגילה הל' ו"א א"ר יוחנן לית כאן. (בבמה) אשה, איש כתוב בפרשה.

(יב) בתוספתא פ"ה דזבחים דפסח אינו עובר משום נותר עד עמוד השחר. וקשה דבסוף פסחים אמרינן דלראב"ע פסח נאכל עד חצות, א"כ הוי נותר תיכף אחר חצות, כמו בליל ג' אצל שלמים לר"י בזבחים ג"ו ע"ב. וי"ל דהתוספתא אתיא כר"ע דהא דנאכל עד חצות הוא רק מררבנן, או ראתיא כחזקי' דזבחים ג"ו הנ"ל.

(יג) יש להקשות לראב"ע דאסור מה"ת לאכול הפסח אחר חצות, מדוע לא עשו סייג באכילת פסח על זמן קדום. וי"ל שבני חבורה זריזים הם (וא' יזכיר את חבירו), ומ"מ לגבי חצות לא פלוג כבכל הקדשים.

(יד) בהגדה של פסח. כל דצריך ייתי ויפסח. ולכאורה קשה הלא פסח אינו נאכל אלא למנוויו ובליל פסח אין יכולין עוד למנות על הפסח. וי"ל הכוונה, דכתב הרמב"ם בהל' ק"פ (פ"י ה") דאין נמנין על גידין הרכין, אבל מ"מ נאכלים בגדר קרשים הנאכלים שלא למנוויו, ויוצאים בזה מ"ע דאכילת פסח.

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועוז להרפים שום חידו"ת או אגרות קודש ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

בסוגיא דמתוך

מהרב הגאון מוה"ר מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל⁽¹⁾

במס' ביצה דף י"ב ע"א תני תנא קמיה דרב יצחק בר אבדימי השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, א"ל דאמר לך מני, בית שמאי הוא דאמרי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, דאי בית הלל הא אמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי מתוך שהותרה שחיטה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. וכתבו התוס', וה"ה רמצי למימר ר"ע הוא, דלית לי' מתוך, אלא ניחא לי' למינקט ב"ש דסבירא להו הכי בהדיא טפי.

והקשו המפורשים האך אפשר לומר ר"ע הוא, והא אפילו לב"ש יקשה לפימ"ש כ' התוס' בפסחים (מ"ז ע"ב) ד"ה אהבערה, דרבה רס"ל הואיל ואי מיקלעי אורחים חזי' לי', אתי' אפי' כב"ש דלית להו מתוך, וא"כ קשה אמאי השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, נימא הואיל ואי בעי מיתשיל עלי' והוי חולין, נמצאת שחיטתו לצורך, ואמאי ילקה, ותירצו רב"ש סבירא להו (ב"ב ק"כ ע"ב) הקרש בטעות הקרש, ממילא אינו שייך למיתשל עלי', דאין שאלה להקרש, ע"כ לא שייך הואיל, אבל לר"ע תיקשי, אף רלא סבירא לי' מתוך, הא סבירא לי' יש שאלה להקרש, ואמאי השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, נימא הואיל ואי בעי מיתשל עליה, וכי תימא משום רהוי חולין שנשחטו בעזרה דאסור באכילה והנאה, וע"כ הו"ל שחיטה שלא לצורך אוכל נפש, ולוקה משום דעבר על לא תעשה כל מלאכה, ביום טוב, והא חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, ומדאורייתא מותר באכילה והנאה, וא"כ האך קאמרי התוס' הוא הרין דהומ"ל ר"ע הוא, והא לר"ע לא לקי מטעם הואיל ואי בעי מיתשיל עליה.

ונקדים רברי הרמב"ם בפרק א' מהל' יו"ט הלכה ט"ו, המבשל ביו"ט לנכרים או לבהמה או להניח לחול אינו לוקה, שאילו באו לו אורחים ה' אותו תבשיל ראוי לחן, עכ"ל. והנה מרברי הרמב"ם אנו נלמדים ראי לאו הואיל, ה' המבשל ביו"ט לוקה, והקשה הפרשת ררכים, דהא איסורא דהמבשל לנכרים מפקין מלכם ולא לנכרים לכם ולא לכלבים, כמ"ש הרמב"ם לעיל הל' י"ג, והוי לאו הבא מכלל עשה, וא"כ אף בלא טעמא דהואיל אין לוקין עלי'. אך כבר כתב הלחם משנה כאן דאפשר לומר דסבירא להו רלכם ולא לנכרים לכם ולא לכלבים אהרריה ללאו קמא, דהיינו איסור רלא תעשה מלאכה, ואי לאו טעמא דהואיל ה' לוקה, לכך איצטרך טעמא דהואיל, לומר דאינו לוקה, אלא עובר בעשה דלכם.

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה ז' קונט' ה' עמוד ה' ט'. — הרפסנר ד"ז לכבוד היא"צ של ידידנו הרב הגאון החסיד המפורסם מוה"ר מנחם מענדל במו"ה יוסף הילל בראכפעלד ז"ל ששבך לן חיים ביום ו' לחורש ארר ראשון שנת תרש"ם לפ"ק. הוא הנבר אשר עמד לימינו בעריכת קובצי כרם שלמה מתחלת הופעתו עד יום שעלתה נשמתו בגנוי מרומים, על כן זכרנו לא ימוש מביננו לנצח. — חידו"ת הללו נרשמו ע"י אחר מתלמידיו.

אבל לפ"ז יקשה להרמב"ם קושיית התוס', שהקשו אמאי אמר ר' יצחק בר אבדימי רחא רהשוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה ב"ש היא, הא אפילו ב"ה מודו דלוקה, רסבירא להו לקמן רנררים ונרבות אין קרבין ביו"ט, ואמאי מוקי לה אליבא דב"ש, ותירצו התוס' דמהיכא אית לי' רנררים ונרבות אין קרבין ביו"ט, מלכס ולא לנכות, וא"כ הוי לאו הבא מכלל עשה ראין לוקין עליו, ולא אמרינן דאהררי' לאיסורא, דלמאי דאהררית אהררית ולמאי דלא אהררית לא אהררית עיי"ש. אבל להרמב"ם רסבר דאף איסורא רלכס אהררי' לאיסורא קמא ולוקין, יקשה, דאנדרים ונרבות נמי ילקה, ואמאי אמר רב יצחק בר אבדימי הא מני ב"ש היא (עיי' שעה"מ פ"א מהל' יו"ט הל' ר'). וע"כ מוכרחים אנו לומר דכמו דטעמא דהואיל דאי מיקלעי לי' אורחים מפיק לי' למבשל לנכרי ממלקות, כן אליבא דבית הלל דסברי (ב"ב ק"כ ע"ב) יש שאלה להקדש, מיפטיר השוחט עולת נדבה ביו"ט ממלקות מטעמא דאי בעי מיתשיל עלה, אבל בית שמאי דסבירא להו אין שאלה להקדש, ע"כ השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, דהא ליכא למימר הואיל ואי בעי מיתשיל עלה. נמצא לשיטת הרמב"ם, כמו שהמשנה לא אתיא אליבא דבית הלל, דסבירא להו יש שאלה להקדש, כמו כן לא אתיא אליבא דר' עקיבא אף דלא סבירא לי' מתוך, דהא סבר דאי בעי מיתשיל עלי', וע"כ לא לקה, ודלא כדברי התוס' שכתבו דהוי מצי למימר ר' עקיבא הוא.

ולפ"ז התוס' והרמב"ם פליגי במחלוקה ישנה, אי אינו ראוי מדרבנן הוי אינו ראוי מדאורייתא, דהא כיון דמדרבנן חולין שנשחטו בעזרה אסורין באכילה והנאה, סבירא להו להתוס' דחשוב נמי אינו ראוי מדאורייתא, והוי שחיטה שלא לצורך מדאורייתא וע"כ לקה, אבל הרמב"ם סבירא לי' דאף דהוי אינו ראוי מדרבנן מ"מ ראוי מדאורייתא, וכיון דמראורייתא הוי ראוי לאכילה, לא לקה. ואפשר לומר דהתוס' והרמב"ם אזלי לשיטתם, דהנה המדרכי, (הובא בש"ע או"ח סי' ל"ט), פסק, דקטן אף שהגיע לחינוך, פסול לכתיבת תפילין, דכתיב וקשרתם וכתבתם, ודרשינן כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה, וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. והקשה בס' נודע ביהודא (מה"ת חאו"ח סי' א'), מאי שנא כתיבת תפילין משחיטה, דהא בשחיטה אמרו שחיטת נכרי נכילה דלא הוי בר זביחה, ואפ"ה תני וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן שחיטתן כשרה, ואף שחיטת קטן מהני באחרים רואין אותו, ועל כרחך הטעם, דכיון דקטן אוכל נבילות אביו מצווה להפרישו מטעם חינוך, לכן מיקרי בר זביחה, והכי נמי גבי תפילין בקטן שהגיע לחינוך מקרי בר קשירה, מטעם שהגיע לחינוך.

אבל בס' ברוך טעם דחה קושיית הנודע ביהודה, דהא דשחיטת קטן כשרה, אינה מטעם שהגיע לחינוך והוי בר זביחה מדרבנן, אלא מטעמא אחרינא אית בהו, דהנה הפרי מגדים חידש דהא דקטן פטור ממצות, היינו רק ממצות עשה, אבל מחיוב הוא במצות לא תעשה, ולא פטרוהו רק מעונשין, ממילא כיון דהקטן מוזהר אלאו דנכילה ואיסורא דאבר מן החי, שפיר מיקרי בר זביחה, משא"כ גבי תפילין, דהוי מצות עשה, לכן אפילו הגיע לחינוך לא הוי בר חיובא.

היוצא לנו מזה, דלשיטת הנודע ביהודא, קטן אף דאינו בר זביחה רק מדרבנן, דהיינו מטעם חינוך, מ"מ שפיר מיקרי בר זביחה גם מראורייתא, ושחיטתו כשרה, דראוי מדרבנן הוי ראוי מראורייתא, אבל לשיטת הברוך טעם עדיין לא נעשה בר זביחה מטעם חינוך ררבנן, והכי נמי בתפילין, אף רהוי בר חיובא מטעם חינוך, מ"מ לא מיקרי בר קשירה מראורייתא.

ובפלוגתא זו פליגי נמי התוס' והרמב"ם, דהנה במס' סוכה דף מ"ב ע"ב מונה הגמ' עונת החינוך לכמה וכמה מצות, וקאמר שם, היודע לשחוט אוכלין משחיטתו, אמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו, ובתוס' שם כתבו משמע דאם אין יודע לאמן יריו לשחיטה אע"פ שראתו גדול מתחילה ועד סוף שלא שהה ולא ררס אסור לאכול משחיטתו. נמצא דלשיטת התוס' אם לא הגיע לחינוך, דזמנו משיודע לאמן ידיו, אף רשחט ואחרים רואין אותו, שחיטתו פסולה, וחינוך ררבנן הוא רמכשרתו להיות בר זביחה מראורייתא, כסברת הנודע ביהודה. אבל הרמב"ם פסק, קטן שאחרים רואין אותו מותר לאכול משחיטתו, ולא חילק בין הגיע לחינוך ללא הגיע, רסבירא לי' כסברת הברוך טעם, רמטעם חינוך לא נעשה בר זביחה, רק מטעמא רמוזהר על תלאוין, דהיינו איסור נבלה ואיסור אבר מן החי, וממילא הוי בר זביחה.

נמצא דלשיטת התוס' ראוי מדרבנן הוי ראוי מראורייתא, ע"כ חולין שנשחטו בעזרה ראסור מדרבנן אינו ראוי מראורייתא, ומראורייתא הוי שחיטה שאינו ראויה, וחיבין מלקות, ולא מיפטר מחיוב מלקות אלא מטעמא מתוך, וא"כ ר"ע דלא סבר לי' מתוך, סבר השוחט עולת גרבה לוקה. אבל הרמב"ם סבר רלא נעשה הקטן בר זביחה ע"י חיוב חינוך, כיון רלא הוי ראוי מראורייתא, וה"ה חולין שנשחטו בעזרה לאו ראורייתא, ולא נאסר רק מדרבנן, ומראורייתא הוי שחיטה לצורך, ולכן אינו לוקה.

כוס תנחומין

משתתפים אנו בצערו של ירידנו

הרבני החסיד הנניר הנכבר מו"ה שמואל הכהן ראזענגארטען נ"י

בהלקח ממנו אשתו החשובה ע"ה

המקום ינחם אותו ואת כל משפחתו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

ולא ישמע עור שור ושבר בגבולינו, אמן.

המערכת

בדין בדיקת סת"ם על ידי קאמפיוטער

נתן געשטעטנער

אבר"ק קרית אנו"י

ור"מ רמתיבא, "פנים מאירות"

בני ברק

בס"ד. י"ד שבת תשמ"ז לפ"ק.

(תשובה לחכם אחד)

ע"ד דברך לן מר הדר"ג שליט"א במה שנתחדש לאחרונה מכונת קאמפיוטער אשר על ידה יבדקו ספרי תורה ותפילין ומזוזות, למצוא חסרות ויתירות ונגיעות והפסקים, וכת"ה שליט"א פקפק אם נכון להשתמש בזה, וכמו שיובאו דבריו להלן.

א) הנה שאלה זו מתחלקת לתרי אנפין, חדא אם יש חיוב לבדוק ע"י מכונה זו מכיון שעל ידה ניתן לגלות רברים הפוסלין בסת"ם יותר משיוכל אדם לגלות כשמוגה בעיניו, ועוד דאף אם אין חיוב, יש לעיין אם איכא ריעותא בבדיקה ע"י מכונה זו.

ב) והנה עיקר חיוב הבדיקה מבואר בשו"ע או"ח (סי' ל"ב סכ"א) לענין תפילין, וז"ל „כל פרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמים ושלש". ובכ"י שם הביא מקורו מהרא"ש (ה' תפילין בסדר תקון תפילין וכתובתן) שכתב „וצריך שידקדק בחסירות ויתרות, שאם יחסיר או יתיר אות אחת הרי הן פסולין, נמצא המניחן מברך בכל יום ברכה לבטלה וגם שרוי בלא מצוות תפילין, נמצא עונש הסופר מרובה, לכך צריך שיהא מאוד ירא שמים וירא וחרד לדבר השם המתעסק בכתובת תפילין ובתיקונן, וכל פרשה ופרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה דקדוק פעמים או שלש, ויחזור ויקראנה קודם שיתננה בתוך ביתה". והא רלא כתבו להזהיר גם במזוזה שיקראנה הדק היטב פעמים או שלש טרם שיקבענה, ובשו"ע יו"ד (סי' רצ"א ס"א) איתא רמזוזה יחיד נברקת פעמים בשבע שנים עיי"ש, ושם (סי' רפ"ה ס"א) כתבו רמזות מזוזה צריך לזהר בה מאוד עיי"ש, אבל לא נזכר החיוב לבדקה היטב טרם קביעתה. היינו משום רודאי איכא חיובא לבדקה היטב שתהא כהלכתה, וכמו שיש חיוב בכל מצוה כגון סוכה ושופר ולולב לדקדק שיהא בכשרות, ומכל מקום בתפילין הזהירו שפי, וכמבואר ברא"ש שם הטעם רבתפילין פסולין „המניחן מברך בכל יום ברכה לבטלה וגם שרוי בלא מצוות תפילין", והיינו דכיון דתפילין הפסולין הפסדן מרובה שהוא עובר בכל יום על איסור ברכה לבטלה, לכן צריך זהירות יתירה. דריבוי הכמות של האיסור גורם לריבוי חומר האיסור, וכמו שכתב הר"ן יומא (פד.) לענין חולה בשבת שצריך לבשר, דמוטב לשחוט בשבת מלהאכילו נבילה, „לגבי חולה אין איסור נבילה קל מאיסור שבת, רנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, איכא חומרא אחרינא בנבילה לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה, כדאמרינן (נזיר מב.) לגבי נזיר שהי' שותה יין

אמרו לו אל תשתה תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת, אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה וחד לאו הוא דאיכא וכו', ומשום הכי לאוין הרבה דנבילה לא מקרי איסור קל לגבי חר לאו דשבת ואע"ג דהוי איסור סקילה" עכ"ל, הרי דריבוי הכמות באיסור קל גורם לחומרא באיכות העבירה. ועיין מה שהאריך בזה בס' לקח טוב (כלל ט"ו). והרי ודאי דעבירה חמורה צריכה הרחקה וסייג יתירה מאיסור קל, וכמבואר ברש"י יבמות (ק"ט). ד"ה מה לי איסור לאו דלכרת עבדי רבנן הרחקה טפי מלאיסור לאו עיי"ש, ועיין משנה למלך (פ"א מ"ו ט"ט הי"ט) בזה, ומה שצוין בהגהות מהר"ב דנשכורג ביבמות שם. ועיין ערכין (יא:): מר סבר מיתה הוא וגזרו בה רבנן, ומ"ס אזהרה הוא ולא גזרו בה, וברש"י ותוס' שם. ומשום הכי בתפילין פסולין כשמכרך עליו הרי עובר בכל יום על איסור ברכה לבטלה, וריבוי כמות האיסור שהוא עלול לעבור, מטיל עליו חומרא דאיסור חמור שצריך הרחקה יתירה. ועל כן דוקא בתפילין הזהירו שיבדקנו היטב היטב פעמיים ושלוש, דבתפילין פסולין איכא חומרא יתירה, הואיל והוא עובר על איסור ברכה לבטלה בכל יום. משא"כ במזוזה, אף דודאי שצריך לבדוקה טרם שיקבענה, מכל מקום לא הזהירו בהדיא שיבדקנה היטב, דמזוזה שאינו מכרך עלי' כל יום הוי ככל שאר מצות עשין ולאוין רבוראי שצריך לדקק שלא יעבור עליהן ושיקיימן כראוי, ואין צורך בזה באזהרה מיוחדת, כי אין איסורו חמור משאר עבירות ומצוות.

ג) והרא"ש כתב עוד טעם שצריך לדקק בכשרות התפילין טפי, דאם הם פסולין הרי הוא „שדוי בלא מצוות תפילין“, ויתכן הכוונה להא דמבואר בראש השנה (יז). דפושעי ישראל בגופן רחינו קרקפתא דלא מנח תפילין יורדין לגיהנם וגדונין בה י"ב חורש עיי"ש, הרי שאם אינו מניח תפילין עונשו חמור טפי מביטול שאר מצות עשין. ועיין רבינו חננאל שם דקרקפתא רלא מנח תפילין היינו דלא מנח תפילין מעולם ואפילו פעם אחת — ועל כן צריך זהירות טפי ממזוזה. ועיין רמ"א יו"ד (סי' רפ"ה ס"א) שאם אין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה, יקנה תפילין ולא מזוזה, דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא. ובס' בית הלל שם ביאר, דתפילין חובת הגוף היינו שהוא מלבוש והמצוה היא על גופו ממש, משא"כ מזוזה, ועפ"ז כתב רהוא הדין דתפילין קודמין לסוכה ולולב, דלגביהו הוי תפילין חובת גברא כיון שהוא מלבוש, וכן קודם לציצית משום דציצית הוי תשמישי מצוה ותפילין הוא תשמישי קדושה עיי"ש. וחובא בחי' הגרע"א שם. ולכאורה במה הוי תפילין יותר חובת הגוף מלולב, הרי גם כלולב בעינן שתהא נטילה בידו, וכסוכה (מא:): ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. ובסוכה (לז:): איתא דחציצה פוסלת בלולב עיי"ש. ובגמרא שם פליגי אם לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ועכ"פ ודאי דבעינן לקיחה בידו ומכחו. ואי משום שתפילין הוא דרך לבישה וכמו שהביא בס' בית הלל שם מש"ס עירובין (צה:), מ"מ תיקשי דמה זה מוסיף על חומרת המצוה, כיון דבתרזווייהו בעינן שחפץ המצוה יהא נוגע לגופו. וכן בסוכה נכנס כל גופו לחפצא דמצוה. גם מה שכתב דציצית הוי תשמישי מצוה משא"כ תפילין הוי תשמישי קדושה, לכאורה מזה אין ראי' דמצות תפילין חמורה טפי, ראף שהתפילין עצמו קדוש יותר מהציצית, מ"מ אין

מזה ראי' דקיום מצות תפילין עדיפא, דהא גם ספר תורה הוי תשמישי קדושה ומ"מ לא מצינו שקריאה בס"ת עדיפה ממצוות ציצית. ובחי' הגרע"א שם כתב דתפילין עדיפא שפי משום שהחוב מוטל על גופו ואין לו אופן להיפטר ממנו, משא"כ מזוזה אין עליו חיוב לבנות בית ולקבוע מזוזה, רק אם יש לו בית חייב לעשות בו מזוזה, וכן לגבי ציצית הוי תפילין עדיפא משום דרומה למזוזה שאינו חייב ללבוש בגד של ד' כנפות כדי שיתחייב בציצית, אבל לגבי סוכה ולולב אפשר דהוי עדיפי מתפילין עיי"ש. ועיין שו"ת רע"א (ח"א סי' ט') בזה. אולם לדרכנו נראה דתפילין עדיפי גם מסוכה ולולב, דהרי חזינן דלא נקרא פושעי ישראל כגופו אלא קרקפתא דלא מנח תפילין, אבל מי שאינו נוטל לולב או אינו יושב בסוכה, ומכש"כ מי שאין לו מזוזה או ציצית, לא מצינו שיהא בגדר זה. ונראה דהא דרק בתפילין נקרא פושעי ישראל כגופו משום דכתיב בהו' והי' לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך, והוא מורה על קבלת עול מלכות הקב"ה, ותפילין נקרא אות, וכשאנו מניח תפילין ואינו נושא על גופו את האות, ה"ז פושע ישראל כגופו, ונמצא דתפילין עדיפא משאר מצות עשה. אלא דהגרע"א ז"ל הביא מהירושלמי דמוכח דכרבריו ואכמ"ל. ועכ"פ מובן מה שלא הזהירו במזוזה לבדוקה היטב טרם קביעתה וכמו שהזהירו בתפילין, דתפילין חמורה שפי דבאינו מניח הוי פושעי ישראל כגופו. ועוד מצינו חומרא בתפילין שפי ממזוזה, הא דמבואר בשו"ע יו"ד (סי' ר"צ ס"א) דתפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. אלא שכבר כתבנו דאי משום הא אין הכרח דמצות תפילין חמירה.

(ר) והנה גם בספר תורה ליכא דין מיוחד שיהא חייב בבדיקה טרם שיקרא בו, ובשו"ע יו"ד (סי' רע"ט ס"א) איתא, ספר תורה שאינו מונה אסור להשתותו יותר משלשים יום אלא יתקן או יגנוז, והוא הדין לשאר ספרים. והטעם מבואר בש"ס כתובות (יט:): משום אל תשכן באהלך עולה עיי"ש. ואין זה דין מיוחד בספר תורה, שהרי בכל הספרים הדין כן, ועוד דהא משום אל תשכן באהלך עולה אסור לו לאדם שישחה שטר אמנה בתוך ביתו או שטר פרוע בתוך ביתו וכמבואר בכתובות שם, וזו מצות כוללת שאסור להשתות כל דבר שיכול להביא לירי עולה. והכי שהסופר דקדק בשעת הכתיבה לכתוב ברקדוק, לא מצינו חיוב מן הדין להגיה ולבדוק טרם שיקראו בו. ובספר בני יונה (ה' ס"ת סי' רע"ט ס"א) כתב רגם כספק אם יש טעות בס"ת אל ישחה מלהגיה בפרט בס"ת שיצא מתחת יד הסופר כל זמן שלא הגיה אותה דשכיח בו טעות עיי"ש, וכ"כ שם (ס"ד) דס"ת שיוצא מתחת יד הסופר צריכה הגה ואין מחזיקין שהוא בלי טעות. והיינו דאורחא דמילתא כך היא דגם אחר כתיבת הס"ת ע"י הסופר נשארים דברים הצריכים תקון, וכאשר כך נוהגים באמת להגיה כל ס"ת חדש טרם שיקראו בו, אבל ליכא הלכה מיוחדת שצריך לבדוק ס"ת טרם שיקראו בו, ואם יארע שיוודע הסופר בבירור שכתב הכל כהוגן אין חיוב מן הדין להגיה. ואין זה דומה להא דש"ס פסחים (צו.) מנין לתמיד שטעון ביקור ר' ימים קודם שחיטה, שנאמר תשמרו להקריב לי במועדו ולהלן הוא אומר והי' לכם למשמרת עד ארבעה עשר, מה להלן טעון ביקור ד' ימים קודם שחיטה אף כאן טעון וכו' עיי"ש, ובתוס' סוכה

(מב.) ד"ה שאינו מבוקר, כתבו, דתמיד שאינו מבוקר כהלכתו ד' ימים קודם שחיטה אפילו נמצא תם ה"ז פסול עיי"ש, ועיין בס' כפות תמרים שם ואכמ"ל. ומוכח מזה דבתמיד איכא דין מיוחד שצריך דוקא בריקה ד' ימים ואף אם נמצא תם ה"ז פסול. ועיין טורי אבן מגילה (כט:) שדן אם הביקור בתמיד ופסח צריך להיות דוקא אחר שהקדישו עיי"ש, וחידוש שלא הביא מש"ס פסחים (סו:) דפריך והא עבד עבודה בקרשים ומשני כהלל, הרי שלא הקדישו את הפסח אלא סמוך לחקרבתו בשבת, ומבואר דביקור מהני אף קודם שהקדישו. ועיין בשו"ת נודן דוד (סי' א') שכתב דביקור אין צריך להיות לשמה עיי"ש. אבל ספר תורה אם הוא כתוב כהלכתו, אף אם לא הניחו מעולם ה"ז כשר. ומהאי טעמא אף כשבדקו מי שאינו בר כתיבה, וכנון ממזר רמבואר ביו"ד (סי' רפ"א ס"ד) דס"ת שכתבו ממזר יש פוסלין עיי"ש, מ"מ אם בדקו ממזר ה"ז סג. ואף אם נימא דבבדיקת קרבן תמיד ופסח בעינן דוקא שיהא בר חיובא כיון שיש בו מצוה — ודין זה עדיין צריך בירור ואכמ"ל — מ"מ בסתו"מ ודאי דמהני גם בדיקת מי שאינו בר חיובא, כל שהוא בר דעת ומהימן. [וכעת עוררנו ממה שכתב החת"ס ז"ל בתשובתו שנדפסה קעת מכת"י בקונטרס זר סופרים (עמוד כ"ח), בספר תורה שנקנה מסופר שהועד עליו שלא נמצא אחריו טעות, דמותר להשהות הס"ת בלא בדיקה, דהא דאסור להשהות ס"ת שאינו מוגה היינו רק כשכבר נמצא בו טעות, אבל לא מצינו לחז"ל איסור בשחיית ס"ת שאינו בדוק עיי"ש. והוא כיסוד דברינו שאין דין מיוחד לחיוב בדיקת ס"ת].

(ה) ומכיון שנתבאר דבדיקת סתו"מ אינה חיוב כשלעצמה, וממילא ליכא בה דינים של לשמה או של בר חיובא, וממילא אי משום הא מועלת בריקה גם ע"י מכונה, דאף אם נימא דמעשה שצריך להיות בכונה ולשמה לא מהני ע"י מכונה, וכמו שהאריכו בזה האחרונים ז"ל לענין ציצית ומצה, ועיין שו"ת אמרי א"ש (או"ח סי' א') ושו"ת מחזה אברהם (או"ח סי' ז'), אבל בדיקת סתו"מ דלא מצינו בה דין לשמה, מהני גם ע"י מכונה. ומעתה יש לעיין אם יש חיוב לבדוק ע"י מכונה אשר לכאורה כחה יפה מבדיקת ע"י אדם.

(ו) ולכאורה יש לדון, למאי דמבואר בשו"ע או"ח (סי' ח' ס"ט) דקורם שיברך על הטלית יעיין בחומי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך לבטלה, וביארו המג"א (סק"א) דאע"ג ראיכא חזקה שהציצית כשרות, מכל מקום חייב לבדוק משום דאין סומכין על החזקה במקום שיכולין לבררו, וכראיתא ביו"ד (סי' א') דאע"ג דרוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם מ"מ אם השוחט לפנינו צריך לבדוק ולא סומכין על הרוב עיי"ש, וכביאור הגר"א והנהגות חתם סופר שם. וכע"ז כתב השו"י יו"ד (סי' קפ"ז סק"ט) עיי"ש, ועיין מג"א (סי' תל"ז סק"ד). ומעתה נימא דהוא הדין בנדון רירן, כיון דעל ידי המכונה אפשר לבדוק את הסתו"מ יותר מבדיקה על ידי ראות עיני בשר, א"כ נצטרך לברר יותר, וכמו בחזקה ורוב שאין סומכין עליהן היכי ראיכא לברורי.

(ז) אולם באמת אין זה מן הדומה, דדוקא בחזקה ורוב אמרינן דכיון דאיכא לברורי מבררינן, ומשום רהני אינן בגרר ודאי נמור, אלא שהתורה אמרה לסמוך עליהן במקום ספק, אבל מעולם לא אמרה תורה רחוקה ורובא רינם כודאי נמור,

וכמו שכתב הרמב"ם בפיהמ"ש נזיר (סד: וז"ל, "והטעם בזה מה שאמר שחזקת שמא שמא, ופי' רגלים לדבר, שהענין יצא לרבר שאין לו תכלית כל זמן שגלך אחר האפשרויות, ואמנם העיקר כשנתקיים איזה ענין שיהי' נניחה בחזקתו עד שיבוא דבר מבואר שיבטלו מזה החזקה, וכל דבר שיהי' בו ספק ואפשרות אחר ה"ז לא יסתלק החזקה" עכ"ל, והוכיח מזה בס' שב שמעתתא (שמעתא ז' פ"ב), דחזקה אינה תוראה ודאית, אלא דאנן הוא דלא מפקין מחזקתו עד שיבוא דבר מבואר ויבטלו מזה החזקה, שאם נחשוש על כל האפשרויות, א"כ אין תכלית להספיקות, ומשו"ה אמרה תורה ללכת בתר חזקה. ועיין עוד שם (שמעתא ה' פ"ג). ובהנחות הגאון ברוך טעם ז"ל על ספר שב שמעתתא (שמעתא א' פ"ח) כתב, "דהא דאזלינן בתר חזקה היא מחק התורה, אבל אין השכל שופט לומר כיון שהחזק כך עד כה מסתמא לא נשתנית, ויהי' כנשי' לתלות יותר שלא אירע דבר להוציא מכפי שהי' מוחזק, על ררך משל באשה שאנו מסופקים על מיתת בעלה, ויש לפנינו צדדי הספק, הכי נאמר כיון שהוחזקה לאשת איש עם אותו הבעל או כיון שהוחזק אותו בעל בחזקת חי, קרוב יותר לומר שלא מת הבעל, רק באם שהספק שקול הוא נשאר כל אחד מצדדי הספק בתוקפו בשיקול שוה יכול להיות כך או כך, מ"מ כל זמן שלא נתוסף עוד ספק, שורת הדין וחוקי התורה להתיר או לאסור כפי החזקה הקדומה, עכ"ל.

(ח) וכמו כן הא דאזלינן בתר רובא אין זה בגדר בירור גמור, וכמו שכתב בשיטה מקובצת בבא מציעא (ו: לענין כל דפרוש מרובא פרוש דספק מיקרי אלא שהתורה התירה ספק זה באיסורין כרתיב אחרי רבים להטות עיי"ש. ולא רק רוב דפרוש הוי בגדר ספק, אלא בכל מקום ראזלינן בתר רובא אין זה בירור גמור דוראי דיתכן שהגדון הוא מהמיעוט, אלא שכך גזרה תורה ראזלינן בתר רובא. ומחאיי טעמא אמרו בחולין (י: מנא הא מילתא דאמור רבנן אוקי מילתא אחזקי', ולמדו כן מקראי עיי"ש, וכן שם (יא). מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא עיי"ש, ראי' לאו קראי אין הכרח מצד הסברא לילך בתר חזקה ורוב, דכל הני אינם בגדר בירור גמור, דאין השכל גוזר רהחזקה לא נשתנה, ואין השכל גוזר שגדון זה הוא מהרוב ולא מהמיעוט, ועל כן גם אחרי שגילתה תורה ראזלינן בתר חזקה ורוב, מכל מקום לא יצאו מגדר הספק, אלא שכל זמן שאין לנו הכרעה אחרת אזלינן בתרייהו. [ובזה יובן הא דבש"ס בכורות (מב:) איכא למ"ד דבטומטום חיישינן למיעוט שהוא סריס חמה דהואיל ואשתני אשתני עיי"ש, ואף דאין להם שייכות זה לזה, מ"מ כיון דהטומטום יצא מכלל הרוב, נמצא דבגברא זה אי אפשר ליזל בתר רוב, ממילא חיישינן גם שהוא מן המיעוט, שהם סריסי חמה, ררוב אינו בירור אלא דין בהנהגה, ובגברא זה הלא אי אפשר לנהוג כהרוב]. ולכן היכא דאיכא לברורי מברדינן, דלא אמרו רניזל בתר חזקה ורוב, אלא כל זמן שאנו מסופקים, אבל כשיכול לברר שלא יהא ספק אין טעם ליזל בתר חזקה ורוב. ועיין פני יהושע פסחים (ט: רכל היכא שאפשר לברר הספק לא מקרי ספק.

(ט) מה שאין כן כשבדק ספר תורה ולא מצא שום פסולת, הרי נתברר בבירור גמור שאין בו שום פסול, דכל מה שהאדם רואה בעיניו הוי בגדר וראי. ואע"ג רבודאי יתכן שהאדם יטעה גם למראה עיניו, וכדחזוין באמת שגם אחרי בדיקות

הרבה מצוי שיימצאו בס"ת דברים הפוסלים, מכל מקום בהכרח צריך לומר שכל מציאות שנתחזקה על ידי ראיות עיניו של אדם דינו כודאי גמור, דאל"כ אין מציאות לקיים שום מצוה ואין מציאות להנצל משום לאו, כיון שמראה עיניו אינם מספיקים לברר את המציאות. ואיך יוכל לסמוך על בדיקת סכין של שחיטה, ושמא הרגשתו ממעהו לומר שאינו פגום והוא פגום, ואיך יתקיים האי דינא דתפילין מרובעות הלכה למשה מסיני וכמבואר במנחות (לה.), ואיך יידע במצה אם אין בעיסת סימני חימוץ. [ועיין בכורות (מ):] אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה, וברש"י שם. ויש לעיין מרש"י בכורות (מ.) ד"ה שלא יבואו לידי מעילה וכו' דא"א לצמצם. ואכמ"ל]. אלא דפשוט דכיון שהתורה ניתנה לכני אדם, לכן כל שעשה לצאת ידי המצוה כפי כחו של אדם, יצא ידי חובתו, וכשאמרה תורה שתפילין בעינן שיהיו מרובעות, הכונה כפי שהן נראין מרובעות בעיני בשר ודם, — ועיין אלי' רבה (סי' ל"ב אות נ"ט) דריבוע דתפילין יהי' כפי יכולת בני אדם שא"א לעשות מרובע בדיוק ע"ש, וכן בכל המצוות. וכעין זה איתא בש"ס בכורות (יו:) ת"ש ממדת כלים ממדת מזבח (דאמר רחמנא ועשית שולחן וגו' אלמא צמצמו יפה ועשאוהו באמותיו מצומצמות. רש"י), שאני התם דרחמנא אמר עבד וכל היכא דמצית למיעבר ניהא לי' עיי"ש בפירש"י ובפי' רבינו גרשום. הרי דאף שאמרה תורה לעשות את כלי המשכן לפי המדות המפורשות בקרא, מ"מ סגי אם המדות יהיו מצומצמות רק לפי יכולת הצמצום של בני אדם. וכעו"ז בש"ס יומא (ל.) צואה במקומה אסור לקרות ק"ש היכי רמי אי דנראית פשיטא אי דלא נראית לא ניתנה תורה למלאכי השרת עיי"ש, וכן בקירושין (נר.) ברש"י ר"ה בכתנות כהונה, שלא נתנה תורה למלאכי השרת שיהיו הכהנים זרזים כמלאכים להפשיטן בגמר עבודה ולא ישהום עליהם אחר העבודה כהרף עין עיי"ש. הרי דהמצוות כולו נתנו שנקיימן כפי כח הטבע האנושי, ואע"ג דלפי הטבע האנושי לא ימלט שלא יהא נוטה מקו הראוי, מכל מקום יצא ידי חובתו כל שעשה כפי כחו, כי המצוות ניתנו ארעתא דהכי שיעשו אותן כפי כח אנוש. וכשציוותה תורה לכתוב ספר תורה, וכנאמר (וילך ל"א י"ט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו', הכונה שיכתוב ספר תורה אשר לפי דאות עיני אדם הוא שלם כי לא יתכן לצוות לאדם יותר מכפי כחו, וכן במצוות תפילין ומזוזה דכתיב (עקב י"א) ושמתם את רברי אלה על לבבכם וגו' וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם וגו' וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך, הכונה שיקשור ויכתוב פרשיות אלו כפי כחו של בשר ודם. והיכי שבדקן עד היכן שירו מגת ולא הרגיש במעות, נראה דליכא ברכה לבטלה, והוא על דרך שכתב החתם סופר בשו"ת (חיו"ר סי' ש"כ) שאם שאל על תרומתו ליכא ברכה לבטלה למפרע, שהרי הוא מברך וצונו להפריש תרומה חלה, וענין הפרשת תרומה חלה הוא שיישאר לו כח לישאל עליהם, וכה ציוונו להפריש אותם על דרך זה, וכן עשה והפריש עיי"ש. וכמו כן נימא, שכאשר מברך אשר קדשנו במצותיו להניח תפילין, הכונה שהקב"ה ציונו להניח תפילין כאלו שנבדקו על ידי אדם ונמצאו כשרים, שהרי אם בדקן כראוי הלא אין בידו לעשות יותר, וממילא מתקיימת

המצוה בתפילין כאלו, ועל זה שפיר מברך. ואף אם אינלא מילתא שמעא והתפילין אינם כהלכה, מ"מ ליכא ברכה לבטלה, כי הוא ה"י רשאי ואף נצטוה להניח תפילין כאלו אשר נבדקו כהוגן ונמצאו ראויים למצוה.

(י) ואין להקשות דא"כ אמאי כתבו הפוסקים במג"א (סי' ח') הנ"ל שצריך לבדוק הציצית כרי שלא יהא ברכתו לבטלה, והלא אף אם יימצאו פסולין לא היתה ברכתו לבטלה כיון שסמך על החזקה. דזה ליתא, דהא דאמרה תורה לסמוך על החזקה, היינו רק היכי שאינו יכול לבדוק עכשיו אם הדבר עדיין עומד בחזקתו, אבל כשיכול לברר בכח"ג אינו רשאי לסמוך על החזקה, ועל כן כשבידו לברר ולא כירר ונמצאו ציצית פסולין, ה"ז ברכה לבטלה, שהרי מעולם לא הורשה מן התורה לסמוך על החזקה במקום שהי' יכול לברר, משא"כ היכי שבדק את הציצית כפי יכולתו ואעפ"כ נמצאו אח"כ פסולין, ליכא ברכה לבטלה, כיון שמן הדין ה"י רשאי לברך עליו ועשה את המצוה כסגנונה הראוי'. ועיין כעין סברא זו בהנהגות חח"ס לשו"ע או"ח (סי' תרכ"ד ס"ה) דמי שאכל בשר ושוב נמצא שהי' טריפה לא עביר שום איסור כי כך הדין מעיקרא שיאכל בשר מן הרוב עיי"ש, וכן בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' קע"ה) שאם אכל בשר ואח"כ נתגלה שהי' טריפה אין בכך כלום דהתורה צותה לסמוך על הרוב, ולשיטת דש"י אפילו היכי דאיכא לברורי יכול לסמוך על הרוב עיי"ש. וכעיי"ז בחי' חת"ס בבא בתרא (כג:) ד"ה נחזור לדברי התוס', ועיין שו"ת חת"ס (חו"מ סי' קצ"א) קרוב לזה ועיין שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' מ"א) ושם (ח"ג סי' י"ט) ושו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' ס"ח) וס' דעת תורה (יו"ד סי' קפ"ח ס"ד) במי שאכל טריפה בשוגג.

(יא) אלא דעדיין יש לומר, דהן אמת דהיכי שבדק את הסתו"מ כמצוותה כבר יצא ידי חובתו כיון שכך אמרה תורה שיבדוק כיכולתו, ברם נימא דהיינו דוקא כל זמן שאין ביכולתו לבדוק יותר מכפי היכולת של עיני בשר, אבל מכיון שכעת נתחדש שאפשר לבדוק על ידי מכונה אשר כחה יפה לבדוק יותר מדאות עיני בשר, נימא דמעשה החיוב עליו לבדוק במכונה כזו כיון שצריך לבדוק כפי האפשרות הגדולה ביותר, ושמה כך אמרה תורה שיבדוק עד קצה האחרון האפשרי. ואע"ג דאיתא בשו"ע או"ח (סי' ל"ב סכ"א) גבי תפילין שכל פרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמיים ושלש עיי"ש, ותקשי דאמאי סגי בדיקת פעמיים ושלש, הלא אם יבדוק יותר, ודאי שיהא מובטח יותר שלא נמצא בהן פסול, ועל כרחך מוכח דאין צורך לבדוק עד קצה הגבול האפשרי. ברם זה אינו, דאין לומר שיחוייב לבדוק פעמים אין ספור, דא"כ אין לדבר סוף (עיין יומא י"ג.), ואף אם יבדוק עשר פעמים נימא שיבדוק עשרים פעמים דעיי"ז ודאי שתהא בדיקתו טובה יותר, ולכן בהכרח אמרו שיבדוק פעמיים ושלש שבשיעור זה יוחזק לבדוק. ונראה שיסודו הוא הא דיבמות (דף ס"ד:) וברש"י שם ד"ה ה"ג אמר ל', דאיכא מילתא דמחזקינן לה בתרי זימני ואיכא מילתא דבעינן תלתא זימני עיי"ש, וע"כ בעינן פעמיים ושלש, אבל היכא דאפשר לבדוק ע"י מכונה, אשר יש שיעור ליכולת בדיקה זו, נימא דחייב לבדוק בה, כיון דכל מצוה חייב לעשות באופן שהוא ברור בכשרות עד שידו מגעת. ועיין ב"י או"ח (סי'

תר"צ) שהביא מתש"ו הריב"ש שכתב בשם הר"ן, שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח ומשומר מכל נזק, ועל אחת כו"כ שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצוות, עיי"ש.

יב) אולם נראה דודאי אין חיוב לבדוק בדרך תחבולה ע"י מכונה, והוא כמו שכתב בשו"ת הרי"ם (יו"ד סי' י"ד), דכל מה שאמרה תורה צריך להיות כדרך אותו רבר, ולכך בשבת לא תוציאו רוקא בדרך הוצאה, וכך אכילה בדרך אכילה, וכך בהגדה דעדות צריך כדרך הגדה, ודיבור ע"י כתיבה אף שהוא כדיבור מכל מקום אינה כדרך הגדה, שדרך דיבור והגדה הוא בפה עיי"ש. ועיין בס' אגלי מל (פתיחה אות ג'), דלא רק במילי דשבת אמרינן דשלא כדרכו לאו כלום הוא משם דלא הוי מלאכת מחשבת, דהא אכילה שלא כדרכה לאו אכילה היא להתחייב עלי', והנאה שלא כדרך הנאתן פטור, והנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו פטור. דכתיב והבא אל הבית דרך ביאה רוקא, ובמנחות (מז:): אין דרך הקטרה בכך, וברש"י שבת (קח). התולש מעציץ שאינו נקיב פטור דאין דרך זריעה בכך עיי"ש. וכן כתב בס' קובץ שיעורים פסחים (כג.) שביאר ברש"י ד"ה ונמעתם ליחיד משמע דאין דרך רבים לנשוט, רר"ל דזה כלל גדול רכל דיני התורה לא נאמרו רק בכדרכן. ועיין עוד בס' הנ"ל לכתובות (ס.) מש"כ בזה. ועיין עוד רש"י מכות (כא.) ד"ה גילוח שיש בו השחתה, דרך לגלח בו ומשחית והיינו תער אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו עיי"ש. ומכל זה יוצא דיני התורה ניתנו לקיימן לפי דרך בני אדם. ובדוראי בדריקת סתו"מ כדרכו הוא כפי ראות עיני בשר, אבל בדריקה ע"י מכונה, מכיון שנצרכה לזה חכמה יתירה לעשות מכונה כדי שיוכל לבדוק על ירה, ודאי דגרע מכל הני דלעיל שהם בגדר שלא כדרכן, דכל דבר שאין ביד אדם לעשותו בקלות ובטבעו הוי בגדר שלא כדרכו, דודאי שדרכו של כל אדם לעשות את מעשיו כפי מה שקל עליו ביותר. וא"כ ודאי שלא נתחייבנו מן התורה לבדוק ע"י מכונה שהוא בגדר שלא כדרכו, דכל מצוות התורה ניתנו כפי שדרך בני אדם לעשות מעשה זה. וכשם שלא נתחייבנו לבדוק סכין של שחיטה ע"י מכונה, ואף רשיעור הפגימה בכל שהוא וכש"ך יו"ד (ס') ח"י סק"ד), וסני בבדיקה כפי כחו של אדם עיין שם (ס"ט).

יג) ומה שכתבנו לרן שיתחייב לבדוק ע"י מכונה וכחא דמצינו בחזקה דהיכא דאיכא לברורי מבררינן וכמבואר במג"א (ס' ח' סק"א) גבי ציצית, נלענ"ד לחלק עור, דעד כאן לא מצינו שיהא מחוייב לברר היכי דאיכא חזקה, אלא בגוונא שיוכל לברר בוודאות, וכגון בציצית, אם יבדוק קודם שיכרך, הרי יתברר לו בוודאי שבשעת הכרכה היתה הציצית כשרה ויצא בוראי מידי ברכה לבטלה, וכן בשחיטה אם יכרך שהשוחט הוא מומחה א"כ יתברר בוודאי ששחיטתו ששחט עכשיו הרי היא כשרה, וכן בהא דפסחים (ר.) דבעו מיני' מרנב"י המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר חזקתו חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נפקא מינה לשיילי' עיי"ש, הרי דהיכי שאפשר לשאול חייב לשאול, והיינו משום דהתם על ידי השאלה יתברר בהחלט אם נכרך או לא, שהרי הכורך נאמן לומר שבדק והוא כודאי. אבל בגדר רידן, אף אם יבדוק את הסתו"מ על ידי מכונה, וננקוט שזוהי בדריקה וראית, מכל מקום אין זו בדריקה ודאי שהיא כשרה

אלא על שעת הבדיקה בלבד, אבל כשיברך על הספר תורה בעתיד וכן כשיברך בעתיד על תפילין ומזוזה, כבר פקעה לה הוודאות של הבדיקה, רחא יתכן שאחרי הבדיקה ע"י המכונה נתקלקל הסת"מ ונפסל ע"י שנפסקה אות או נחסרה אות ע"י נפילת הדיו, ונמצא דגם אחר הבדיקה נשאר הספק בעתיד, ואף אם נתבררה ע"י המכונה דליכא פסול יתר, ופסול זה אינו יכול להיעשות מאליו, אבל אכתי יתכן שיארעו לו פסולים אחרים של הפסק או חסר ואפשר גם נגיעות ע"י לחלוחית, ונמצא דגם אחר הבדיקה ע"י המכונה נשארנו בספק כדמעיקרא, ובכחאי גוונא לא מצינו שיהא חיוב לברר, כיון דגם אחר הבירור נשאר הספק. ואף דמוקמינן אחזקת' שלא נשתנה ולא אירע בו פסול, מ"מ אין זה כנדר ודאי דחזקה אינה ודאי וכנ"ל.

(יד) וסמוכין לסברא זו מבואר בס' ישועות יעקב (או"ח סי' ח' סק"ה), שכתב ליישב קו' הב"י באו"ח (סי' תל"ז) דאמאי אמרינן דבבחהמה שלפנינו סמכינן ארובא שהיא כשרה ולא בדקינן אחר י"ח טריפות, ואילו לגבי חמץ אמרינן דהיכי דאיכא לברורי מבררינן, ותידין הישועות יעקב דדוקא היכי שעל ידי הבירור יתברר כל הרבר עד שלא נצטרך להתיר מטעם רוב, בזה צריכין להתיר את הרבר, אבל בבחהמה אף אם יבדוק י"ח טריפות אכתי נצטרך לסמוך על הרוב דשמא במקום נקב שחית וע"ז לא שייך בדיקה, וכיון דרע"כ נצטרך לסמוך על הרוב, לכך לא בדקינן כלל, כיון שאי אפשר לברר את הרבר לגמרי באופן שלא יישאר צד ספק כלל עיי"ש. ועיין פרי מגרים (או"ח סי' קצ"ד א"א סק"ג) דאע"ג דספיקא דאורייתא לחומרא, מכל מקום בספק מצוה היכי שגם אם יחמיר עדיין ישאר בספק, בזה אין צריך להחמיר עיי"ש, ועיין מה שהאריך בסברא זו בס' עין תכלת להנאון מראדיון ז"ל (אות מ"א), ובס' גור ארי' יהודה (קונטרס שו"ת סי' ח') בתשובת הנאון ר' מנחם זעמבא ז"ל עיי"ש. [וכעת ראיתי בתשובת החת"ס ז"ל הנדפס מחדש בקונטרס זר סופרים (עמוד ל'), שהנהיג בספרי תורה ישנים שלא לקרוא ולברך עליהם בלא בדיקה, ולא עדיף מציצת שצריכין בדיקה ולא אוקמי' אחזקה וכמש"כ מג"א (סי' ח' סקי"א), הגם כי יש לחלק עיי"ש, ולא זכינו לביאורו במה יש לחלק, כי סיום התשובה חסר. ואולי כוונתו ז"ל כדרכנו הנ"ל]. וכמו כן נימא לענינינו, דהיכי דגם אחר הבירור ליכא בירור ודאי, אין חיוב בבירור.

(טו) ובאמת נראה ראף אם נימא דבדיקת המכונה היא יותר מבוררת מבריקת עין בשר, מכל מקום אינו כנדר ודאי גמור, כיון דאף היא אינה אלא מעשה ידי אדם אשר מצודת הטעות פרוסה עליו, ואולי מתחלה לא הותקנה המכונה כראוי עד שיוכל לבדוק בוודאות שלא יהא שום חסר ויתיר, ובשגם מאן יימר שאין המכונה יכולה להתקלקל מסיבות שונות. ומכיון שאינו בירור גמור, א"כ אינו דומה להא דאמרו בחזקה ורוב דבראיכא לברורי מבררינן, דהתם איכא בירור ודאי כבדיקת הציצת וכיוצא בו, אבל הכא אף אם הוא יותר מבדיקת עין בשר מ"מ בירור ודאי לא הוי, ובכח"ג לא מצינו הדין שיהא חייב לברר. ואי משום שחייב לצאת ידי מצוה בוודאות עד כמה שידו מגעת, הנה כבר כתבנו דכל דיני התורה ניתנו לעשות כדרכם, וממילא גם חיוב בדיקת סתו"מ לא נאמרה אלא כדרכה ולא בתחבולת מכוונה.

(מז) ועדיין יש לעיין, דנהי דאין חיוב לבדוק במכונה כזו, אכתי י"ל דאין ריעותא בבדיקה זו. ומעכת"ה שליט"א כתב כי לענין נגיעות והפסקים אי אפשר לסמוך על המכונה, כי נגיעה או הפסק שאינו נראה בעיני אדם אינו פוסל ואינו מכשר, ונמצא שאם יסמכו על המכונה תצא מזה לפעמים קולא ולפעמים חומרא שלא כדין. הנה בעיקר ח"ד דינא נחלקו בו גדולים ברור שלפנינו, כי בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' א') כתב דהיכי שלפי דאות עיני בשר איכא נגיעה ודק ע"י זכויות מגדלת ניכר הפסק, ח"ז נחשב נגיעה ראזלינן בתר חוש הראות עיי"ש, אולם בשו"ת שארית ישראל להגרי"ז מיצברג ז"ל (או"ח סי' י"א י"ב) השיג ע"ז, והעלה דכיון שניכר ההפסק ע"י זכויות מגדלת הוי בגדר הפסק, וכתב שכן נהגו סופרים מובהקים להכשיר היכי שניכר ההפסק ע"י זכויות עיי"ש. והנה בגדון דידן אף אם ננקוט דהכל תלוי בראות עיני בשר, מ"מ אי משום הא אין הפסק בבדיקת המכונה, דהרי כל היכי שהמכונה ירשום נגיעה או הפסק, יבדוק הסופר המניה בעיניו אם אמנם איכא נגיעה או הפסק גם לפי ראות עיני בשר, ויכריע עפ"י הנכון בעיניו עפ"י ההלכה, והמכונה אינה אלא בגדר מעורר על הפסק.

(יז) עוד כתב מעכת"ה שליט"א, דגם אם מקורם יבדוק סופר ואחר כך יבדקו ע"י המכונה, איכא חששא עפ"י המבואר בשבת (יד). שגזרו טומאה על הבא ראשו ורובו במים שאובין שהיו אומרים לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין, והכי נמי יש לחשוש שבמשך הזמן יתבטל או ייחלש ענין בדיקת הסופרים ויסמכו על המכונה עכתו"ד. האמנם יש לומר דהתם שאני שחששו שיטבילו בשאובין אשר אין זו טבילה כלל וכמש"כ רש"י שבת שם דהתורה אמרה אך מעין וגו', אבל בג"ד אם ננקוט שבדיקת המכונה מהני א"כ לא שייך חששא זו. ברם באמת ודאי שלא יתכן למסור בדיקת סתו"מ לבעלי מכונות, שהן עלולות להתקלקל וכל טעות המתהווה בה יכולה לגרום מכשולות לכל הנבדקים על ידה, ואי אפשר כלל לשער מראש את התקלות היכולות לצמוח מזה, כי כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול. ואף אם נחייב לבדוק גם בעיני בשר, איכא למיחש שהמניה יבדוק רק מקופיא ולא יעשה מלאכתו באמונה בחשבו לסמוך על המכונה שלסברתו טובה מבדיקתו, ועיין בבא בתרא (כד:) קדירא דבי שותפי לא חמימא ולא קדירא ופירש"י שזה סומך על זה עיי"ש. ואף שאין בכחנו לחדש גזרה, וכמש"כ הרב המגיד (פ"ה מחמץ ה"ב) שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו אחר דורות הנאונים ז"ל, ועיין מג"א (סי' ש"א סקנ"ח) ופרי חדש (או"ח סי' תנ"ג) עיי"ש, היינו בדבר שנהגו בו היתר מכבר, אבל בג"ד שדוצים לחדש דבר שלא נהגו בו מעולם, שהרי מעולם לא בדקו במכונה, ודאי שחייבים חכמי הדור לבדוק ולעיין אם אין הדבר עלול להביא לירי מכשול. ועיין שו"ת בית שלמה (יו"ד סי' כ"ט) בהנה מבן המחבר בד"ה אולם מה, שכתב דבאמת מצינו כמה סייגים וגדרים שתקנו לנו רבותינו האחרונים עיי"ש. ועיין שו"ת להורות נתן (ח"ג סוס"י ס"ד). ולכאורה ה' מקום לתקן תקנה שלא יבדקו במכונות סתו"מ חרשים כלל, ובס"ת יצטרכו לקרוא ברכים ג' שנים ותפילין ומזוזות ישתמשו בהן לפחות שנה מדם שיבדקו במכונה, וממילא יצטרכו המניהם לדקדק במלאכתם. ואף שבודאי שתקנה זו לא תועיל להתפרצים, כי אחרי שבדיקת המכונה תצא לחיתרא בהסכמת חכמי

הדור, אף אם ישילו בה סייגים, יבוא ויאמרו התירו פרושים את הדבר, ואת החיתר יקבלו ואלו את הסייגים ישליכו אחר גיוס, ועיין פסחים (נב:) כל המיקל מגיד לו ובפי' ר"ח שם. ומכל מקום יתכן שתקנה זו תועיל ליראי ד' הדוצים לשמוע דברי חכמים.

יח) הנה כתבנו בזה חלקי הסותר והכונה כפי הנראה לענ"ד, אולם למעשה ולדינא היות ששאלה זו נוגעת לרבים ולדורות, ושורשה בשיקול הדעת ובראיית הגולד, לכן מן הנמנע לומר בזה דבר החלטי מרם שמיעת חוות דעתם של זקני גדולי הדור ודורשיו, ותשועה ברוב יועץ. והשי"ת ינחני במעגלי צדק למען שמו להעמיד הדת על תלה.

דברי הרושת"ה בלונ"ח חותם בכרכת התורה,

נתן געשטעטנער

בענין נגיעה במוקצה

בן ציון רוב הלברשטאם

חבר כולל עץ חיים דבאבוב

נכר כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל הי"ד

ברוקלין, ניו יארק

כ' המחבר באו"ח סי' ש"י סעי' ו', כל דבר שאסור לשלולו אסור ליתן תחתיו כלי כרי שיפול לתוכו מפני שאוסר הכלי בשלולו ונמצא מבטל כלי מהיכנו, אבל מותר לכפות עליו כלי ובלבד שלא יגע בו. והק' המג"א בסק"ג דהמחבר סותר א"ע למה שכ' בס' ש"ח סעי' מ"ב דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו ובלבד שלא יהא מנענע אפי' מקצתו, ודוחק לומר דהטעם דאוסר הכא נגיעה משום דמיירי במתנדר, דהרי סתם ומשמע אף בדבר שאינו מנענע. ומתרץ המג"א דהמחבר סובר כהתה"ד דס"ל דאסור ליגע במוקצה כשהנגיעה לצורך דבר המוקצה, ומשו"ה בס' ש"ח דכ' דמותר ליגע במוקצה מיירי כשהנגיעה לצורך דבר המותר, ובס' ש"י דכ' ובלבד שלא יגע בו מיירי לצורך המוקצה, וכ"כ המג"א ג"כ בס' תקי"ג והתו"ש.

והנה בביאור הגר"א סי' ש"י וכן בא"ר סק"ו נשארו בצ"ע על שיטת התה"ד ועל המג"א שהעמים דבריו בהמחבר, ממתני' בדף קנ"א דתנן עושין כל צרכי המת, סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזוז בו אבר, וכן פסק בשו"ע סי' ש"א סעי' ז', ולמדין מזה דמותר ליגע במת שהוא מוקצה אף לצורכו. ובאמת בס' ש"א כתבו הפרישה סק"ט והתו"ש סק"כ והפמ"ג בא"א י"ט ולבש"ד, דלחסוכרים דאסור ליגע לצורך המוקצה צ"ל דמשום כבוד המת התירו, והגר"א כאן בס' ש"י מרחת זאת דלא הקילו במת רק בהיתר דשלול ע"י ככר או תינוק ותו לא, ולכן כ' דהעיקר דנגיעה בלבד מותר בכל ענין והמחבר שכ' ובלבד שלא

יגע מיירי בדבר המנענע. גם בס' תהל"ד סי' שי"א סק"ט הק' דאס נאמר דבמת הקילו דמותר בנניעה, מה מק' הנמ' על הא דסכין המת, מהא דאין סכין ואין מדיחין בקרקע (דמחובר מוקצה הוי) לימא דבמת הקילו עיי"ש. ולדידי קשה עוד יותר דאף אם נימא דבמת הקילו לא מצינו זאת רק כשהסריח כבר או שהוא מוטל במקום שקרוב להסריח אבל בלא"ה לא, וכאן הקילו אף בשאינו קרוב להסריח דבר שלא התירו אף בהתירא דכבר או תינוק. ונלע"ד ליישב פסקי המחבר דסי' ש"ח וסי' ש"י עפ"י דרכו של המג"א באופן שלא יוקשה עליו שום קו' מדין דנניעה במת.

ונקדים הא דאיתא במס' שבת רף מג. א"ר יצחק כשם שאין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה (משום ביטול כלי מהיכנו) כך אין כופין עלי' כלי בשביל שלא תשבר, קסבר אין כלי נוטל אלא לדבר הניטל בשבת, ת"ש ביצה שנולדה אין מטלטלין אותה וכו' אבל כופה עלי' כלי בשביל שלא תשבר, ומשני בצריך למקום הכלי ומתוך שיותר ליטול הכלי לצורך מקומו מוליכו למקום שירצה אף לכסות עמו מוקצה, ע"כ הגמ'. ופסקו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דביצה כסתמא דברייתא דנוטלין כלי אף לדבר שאינו נוטל ורלא כר' יצחק, והנה בביאור שי' ר' יצחק כתבו הראשונים דהוי כמטלטל שלא לצורך, וכוונתם ראייתא בפ' כל הכלים כגנ: בראשונה היו אומרים ג' כלים נוטלים בשבת מקצוע של דבילה וכו', התירו וחזרו והתירו וכו' דהיינו דכדי לגדור גדר בשמירת שבת אסור לטלטל כל הכלים אף אותן שמלאכתן להיתר, חוץ מג' כלים דהיו בגדר אין דוב הציבור יכולין לעמוד בהן, ואח"כ כשחזרו להזהר קצת באיסורי שבת, התירו כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו ומקומו, וטלטול שלא לצורך השתמשות נשאר באיסורו, וכמ"ש הטעם ברמב"ם ס"פ כ"ד ועפ"י דהמ"מ, אם הזהירו הנביאים שלא יהי' הילוכך של שבת כהילוכך של חול וכו' ק"ו שלא יהא טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהא כיום חול בעיניו ויבוא וכו' ובטל הטעם שנא' בתורה למען ינוח, וכשמטלטל להשתמש אינו כיום חול בעיניו דטלטול לצרכו מסדר החיים הוא, ואח"כ חזרו והתירו לצורך הכלי דהיינו מחמה לצל, דזה חשוב קצת כצורך השתמשות, כיון דהוא כלי שתשמישו מותר בשבת ומתמי' עומד להשתמש בו, וחזרו והתירו כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו דהוא ג"כ לצורך שבת, ולא נשאר באיסור הראשון כ"א כשמל"א מחמה לצל כיון דעיקרו אינו עומד לצורך שבת, אסור לטלטלו לצורך הכלי דזה נחשב ג"כ לטלטול שלא לצורך שבת (ואה"נ לטלטל כשמל"א לצורך הכלי בכוונה להשתמש בה אח"כ בשבת, כ' בס' תהל"ד סי' ש"ח אות ה' דשרי) וכן טלטול כלים שמלאכתן להיתר, שלא לצורך כלל. משום דטלטולים אלו אינם לצורכו בשבת ואם יהיו מותרים יהי' יום שבת בעיניו כיום חול, וסובר ר' יצחק דלא התירו לטלטל כלי היתר לצורך רק לצורך היתר אבל אם לוקח כלי כדי להציל בזה איסור כגון לכפות על ביצה שנולדה בשבת, כיון שכוונתו לדבר איסור, אינו בכלל דברים הנצרכים שהתירו ונשאר באיסור של שלא לצורך, ואנו לא קי"ל כר' יצחק דכיון דמטלטל כלי היתר ומטלטלו לצורך מותר, רק בשלא לצורך כלל מרגיש בעצמו כיום חול, או

בכש"מ"א שעי"קרו עומד לאיסור בזה אסור אף לצורך להציל הכלי וכרומה, משא"כ כלי שמלאכתו להיתר ומטלטלו לצורך, מותר.

ועל סיפא דברייתא הנ"ל דמותר לכפות עלי' כלי שלא תשבר, כ' הרא"ש, והראב"ד בפ' כ"ה מה"ש, בשם הירושלמי ובלבד שלא יהא הכלי נוגע בביצה, וכ' המ"מ שם ע"ז ולא ידעתי טעם וכי המוקצה והנולד אסור ליגע בהן כ"ז שאינו מונענען, ואפשר שמא ינענע הביצה והב"י בס"י ש"י הביא דעת המ"מ וכ' אח"כ ובת"ה סי' ס"ז כ' נראה לחלק דהתם כיון דהנחת הכלי על הביצה היא לצורך הביצה, דבר המוקצה לכך אסור ליגע בו, אבל כשהנחה והתשמיש אינו אלא לצורך דבר שאינו מוקצה אפי' אי נגע ע"י הנחה במוקצה שרי עכ"ל (וזוה המקור להמג"א הנ"ל בריש דבריניו), והשתא נראה לומר בכוונת המחבר שהביא חילוקו של התה"ד, דס"ל דנהי דאנו חולקין על ר' יצחק, וקי"ל דכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, כיון דמטלטל כלי היתר לצורך, זהו דוקא כשאין הכלי נוגע בהמוקצה, אז לא הוי כטלטול חול, אבל כשנוטל כלי לצורך המוקצה, ומייחדו כ"כ לשמש להמוקצה עד שהכלי נוגע במוקצה, כיון שמאחד הכלי בהמוקצה בנגיעה בה גם אנו מודים דזה הוי בכלל טלטול גמור לצורך מוקצה, דהוי טלטול של חול, ואינו בכלל של חזרו והתירו, דלא הותר רק כשאין לו שייכות להמוקצה אבל זה חשוב כצורך גמור להמוקצה. וזהו שכ' הירושלמי עלה דכופה עלי' כלי שלא תשבר, ובלבד שלא יהא כלי נוגע בביצה, דבזה הטלטול אסור ואין ללמוד מזה בק"ו, דנגיעה ביד במוקצה בודאי אסור כשהוא לצורך המוקצה, מכ"ש דרין נגיעה ע"י כלי, וכד' המג"א והבאים אחריו, דליתא, דרך ע"י כלי אסור, דטלטול הכלי הוא האיסור, אבל נגיעה ביד כשאינו מטלטל האיסור כלל מותר אף כשהנגיעה לצורך האיסור, דלא מצינו איסור נגיעה רק איסור טלטול, אך כמתנדנד ג"כ אסור דזה חשוב טלטול.

ומתורץ בזה הסתירה שהק' המג"א בדברי המחבר, דבס"י ש"ח סעי' מ"ב כ' מוקצה מותר ליגע בו ובס"י ש"י ס"ו כ' מותר לכפות כלי ובלבד שלא יגע, ואין צריכין לומר כתי' המג"א דבס"י ש"ח מיירי לצורך דבר המותר, דכבר הק' במאמר מרדכי סי' ש"י על זה דהמחבר סתם בס"י ש"ח. ולחנ"ל נוחא דביד מותר ליגע בין לצורך דבר המותר בין לצורך דבר האסור, חוץ אם ינענע, ובס"י ש"י דמיירי דכופה כלי על ביצה שלא תשבר, בזה אסור נגיעה ע"י הכלי אף כשאינו מונענען המוקצה, דהאיסור הוא על טלטול הכלי ולא ק' קו' האחרונים הנ"ל מדרתנן דמותר ליגע במת דשם מיירי בנגיעה ביד כסתמא דסכין ומדיחין, ואה"נ דסיכה ע"י בגד של עור וכדו' יהי' אסור משום אין כלי ניטל, ומשו"ה מק' הגמ' שפיר מהא דאין סכין ואין מדיחין בקרקע, דאין הטעם במת משום דבמת הקילו, ומיושב גם קו' התה"ד, ופשוט. (מה שכתבנו דאף להלכה קיימא תק' סברא דאין כלי ניטל וכו' באופן הנ"ל, מצינו דוגמא לזה, כמה דקי"ל בס"י תמ"ו ס"א המוצא חמץ בביתו וכו' ואם הוא יו"ט יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו, הנה, לפי שלא יוכל לטלטלו ביו"ט, גם לשרפו במקומו אסור, ובמג"א סק"ג הביא כמה טעמים למה אסור לשרוף חמץ ביו"ט עיי"ש, והביא בשם שו"ת מהר"ם לובלין סי' כ'

וז"ל הטעם, אע"ג דקי"ל כלי נישל לצורך דבר שאינו נישל היינו דבר שיש תורת כלי עליו, אבל עצים ואש שאין תורת כלי עליהם אין נוטלין לצורך חמץ עכ"ל, חזינן דאף דלצורך הסקה של היתר התירו למלשלה, כשמלשלו לצורך דבר שאינו נוטל גרע אף לדידן).

ובסי' תקי"ג סעי' א' כ' המחבר ביצה שנולדה ביו"ט אסור ליגע בה וכ' בהג"ה דהיינו למלשלה, וכ' המג"א סק"ב דהשו"ע סובר כהתה"ד וכמ"ש בסי' ש"י ואסור ליגע היינו לצורך דבר האסור, והרמ"א סובר כהמ"מ דדוקא מתנדר אסור וזהו פי' מ"ש דהיינו למלשלה ר"ל דמתנדר, וכן משמע בהג"ה ברע"ז ס"ג וסי' ש"ח ס"ג דבשניהם כ' הרמ"א דמוקצה מותר בנגיעה בעלמא ובלבד שלא ינענע, ולא חילק בין לצורך המוקצה או לא. אך המג"א נשאר בצ"ע על הרמ"א, אמאי סתם בסי' ש"י ולא הגי' דמ"ש המחבר ובלבד שלא יגע מיירי בדבר המתנדר דוקא. ולדברינו אתי שפיר הכל, דהמחבר והרמ"א לא נחלקו, דגם המחבר אוסר במתנדר וזה שכ' בתקי"ג ביצה אסור ליגע בה, הטעם משום דהוא דבר המתנדר ואסור ליגע אף ביד וכמ"ש בסי' ש"ח סמ"ב, והרמ"א שלא הגי' בסי' ש"י, משום דמיירי בנגיעה ע"י כלי וזה אסור אף בשאינו מתנדר. וכן כ' השו"ע בסי' תקי"ג ס"ד מותר לכפות עלי' כלי שלא תשבר ובלבד שלא יגע בה הכלי וכ' בסי' שכ"ב סעי' א' ובכולם לא הגי' הרמ"א ומשום דלא פליג. ובר מן דין אינו יורע מהיכן למד המג"א דהרמ"א חולק על המחבר, דמזה שהביא בסי' רע"ז וש"ח דמותר ליגע ובלבד שלא ינענע ולא חילק בין לצורך המוקצה או לא, לא מוכח כלום, דגם המחבר בש"ח סמ"ב כ' דמוקצה מותר בנגיעה ובלבד שלא ינדרג, ומנלן דנחלקו. וזהו היוצא מדברינו דבין המחבר ובין הרמ"א סוברים כהתה"ד וכהמ"מ, דבמתנדר אסור ליגע בין ביד בין בכלי בין לצורך דבר האסור בין לצורך דבר המותר, ובאינו מתנדר אסור רק ליגע ע"י כלי לצורך דבר המוקצה, והאיסור הוא המלשול ולא הנגיעה. (ועיין בחידושי חת"ס עמ"ס ביצה דף י"ב ר"ה ליפליגו, שמתרץ כל הקושיות באופן נאות).

ואף שדברינו הם נגד המג"א והפוסקים אחריו, מ"מ נ"ל דהשו"ע הרב סובר כדברינו, דבסי' רס"ה ורע"ז וש"ח כשמדבר מענין נגיעה במוקצה כ' דאין איסור בנגיעת מוקצה רק במתנדר ולא הזכיר דיש דעה הסוברת דאסור אף באינו מתנדר אם הנגיעה לצורך המוקצה, ובמקום א' הזכיר דעה זו, בסי' ש"י כשמדבר מנגיעה ע"י כלי וז"ל מותר לכפות עליו כלי וכו' ובלבד שלא יגע הכלי בהמוקצה, שאף שמוקצה מותר בנגיעה בעלמא אפי' בידיו כל שאינו מנענעו כמ"ש בסי' ש"ח, מ"מ כאן שהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה אסור אפי' נגיעה ע"י הכלי, וי"ח ע"ז ואומרים שלא הזהירו חכמים שלא יגע הכלי בהמוקצה אלא כשהמוקצה הוא דבר המתנענע וכו' עכ"ד ולא סתם כדעה ה' ובעפ"כ לא הביא דבריהם במקומות הנ"ל, דפשוט דשם איירי מנגיעה בידים (ודוק בלשונו הכא שלא כ' אסור נגיעה אפי' ע"י הכלי דהי' פירושו דנגיעה אסורה בכל ענין ל"מ ביד ואפי' בכלי, רק כ' אסור אפי' נגיעה ע"י הכלי דהיינו ל"מ מלשול ואפי' נגיעה אסורה והכל ע"י כלי). וגם בסי' שי"א סעי' י"ב כתב דין דמותר לסוך המת

בסתמא ולא כ' דלחסוברים דנגיעה לצורך המוקצה אסור בס' ש"י, הקילו כאן משום כבוד המת ונראה בעליל דסובר דרק בנגיעה ע"י כלי אסור ולא ביד.

ואם כנים דברינו נוכל ליישב בזה רברי הר"מ בס' ש"א אות ב' אשר בפשטות הם תמוהים למאד, דהנה בסעיף א' נפסק שם בשו"ע דין המבואר בנמ' דף מ"ג, מת המוטל בחמה ויש לחוש שמא ימחר להסרית, מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו מחמה לצל, רהיינו רחז"ל התירו בנדרן זה הטלטול, ולא חשיב כמטלטל האיסור (ע' בהג' חת"ס לשו"ע בביאור הל' זו), ומובן שאין להק' בזה אמאי מותר ליגע במת ע"י ככר כשמניחו עליו, דהתי' פשוט דכמו דאז כשמונח עליו הככר מותר לטלטל המת, כמו כן מותר אז ליגע בו ראין הנגיעה חמור מטלטול, וכמו שבאותה שעה מותר לטלטלו כן מותר אז לנגוע בו כיון דאז כשנוגע בו הרי מניח עליו ההיתר. ובסעי' ג' כ' בשו"ע יש מי שאומר שאם נתן על המת א' מכלים שהוא לבוש חשוב כנותן ככר או תינוק. ובב"י הביא ד"ו מהרמב"ן, וכ' עליו בדרכי משה וז"ל ובהג' מרדכי שם, הככר או תינוק דוקא אבל שאר כלי לא רלגבי כלי מיהא קי"ל דאין כלי נוטל אלא לצורך דבר הניטל עכ"ל, ודברי הגהות אלו אינן נכונים בטעם דהא קי"ל דכלי ניטל אף לדבר שאינו ניטל וכמש"ל סי' ש"י, ומ"מ אפשר שראוי לחוש לדבריהם דהא מבואר לעיל דאע"ג רניטל לדבר שאינו ניטל מ"מ צריך שלא יגע בה, ע"כ לשון ד"מ. והקו' גלוי' לעין כל דאם אוסר להניח על המת כלי היתר משום איסור נגיעה במת, אמאי מתיר להניח ככר ותינוק הלא גם על ידם נוגע במת, ואם בהם מתיר כנ"ל למה נאסור ע"י כלי, וגם בס' תו"ש בס"ק ט"ו תמה בזה וכ' על הר"מ ודבריו מגומגמין (ואפשר רמשום זה לא כ' זאת בשו"ע עכ"ל, דברים אלו לא הכנתי דהרי גם להג' מרדכי האוסר להניח כלי, פשוט ראם עבר והניח דמותר אז לטלטל המת דהרי הוא מטלטלי ע"י היתר, ולפי"ז לא הו"ל להרמ"א להג' כלום בשו"ע דהמחבר כ' רק בלשון ריעבד שאם נתן עליו א' מכלים, חשוב כנותן כא"ת וזה נכון גם להר"מ. ובזה ק"ל בדברי השוע"ה דלפי"מ שביררנו לעיל ס"ל דאסור לטלטל כלי לצורך מוקצה וכאן פסק בסעי' א' דמותר להניח דבר המותר על המת ומשמע דמותר אף לכתחלה). ולדידי ק' עוד, דאין בזה שום שייכות להג' מרדכי שאוסר מטעם אין כלי ניטל, וזה אף אם אין הכלי נוגע במוקצה, והאיסור הוי על הטלטול, וחומרת הר"מ הוא מטעם איסור נגיעה, ואמאי כ' דראוי לחוש לדבריהם, אינו חושש אלא לחומרת עצמו.

ובכל המבואר לעיל נאמר רמשה אמת ותורתו אמת, בהקדם הא דקיי"ל דכל איסורי מוקצה אף בראשונה לא נגזרו אלא על כלים וחפצים, משא"כ אוכלים מעולם לא נאסרו, ומשו"ה מותר לטלטל אוכלים אף שלא לצורך כלל (סי' ש"ח סעי' ר') ואינם ככלים, שלא הוחזרו והותרו רק לצורך, וממילא כמו"כ מותר לטלטל אוכלים אף לצורך דבר שאינו ניטל, וכמבואר לעיל דלצורך דשא"נ הוי לר' יצחק בגדר שלא לצורך, ולפי"ד לדידן יהי' מותר לטלטל אוכלין לצורך דשא"נ וליגע בהם, משא"כ בכלים. ובזה אין דברי הר"מ מגומגמין ועולין כפתור ופדח, דההג' מרדכי ס"ל דאסור לטלטל כלי לצורך דבר שא"נ, וכ' הר"מ דזה אינו נכון

דאנן קי"ל דכלי ניטל, ומ"מ אפשר שראוי לחוש להחמיר ל"דבריהם" רמבואר לעיל ראע"ג רניטל לרבר שאינו ניטל מ"מ צריך שלא יגע בה וכרברינו ראו האיסור על הטלטול, וזה דוקא בנוטל כלי לצורך המת, משא"כ ככר או תינוק (דעל מין האנושי ג"כ לא גזרו) מותר ליטול ולהניח ע"ג המת ואף ליגע בו ומיושב קו' התו"ש. (והא רכ' רק אפשר לחוש, משום דבאמת אפשר רהקילו ב' הטלטולים הן טלטול המת ע"י היתר והן טלטול הכלי לצורכו, משא"כ בשאר מוקצה פשוט ראסור).

בענין ריצוי האב בקידושין

שמעון לעדערמאן

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

במס' קידושין דף מ"ח ע"ב. נתקדשה לדעת אבי' וחלך אבי' למדינת הים ועמרה ונישאת, אמר רב אוכלת בתרומה ער שיבא אבי' וימחה, רב אסי אמר אינה אוכלת שמא יבוא אבי' וימחה ונמצאת זרה אוכלת למפרע, ע"כ. ויש להבין שיטת רב אסי, דהא ספיקא דרבנן הוא, דמדאורייתא ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, וספיקא דרבנן לקולא. והי' אפשר לפרש, רב אסי סובר דספיקא דרבנן כהאי, שהוא ספק ג"כ על איסור דאורייתא אזלינן לחומרא, דמשום צד האיסור דאורייתא שיש בספק זה, צריך להחמיר ג"כ לגבי הצד דרבנן שיש בספק זה, וספיקא דילן הוא ג"כ על איסור דאורייתא, אם הבעל מותר ליטמא לה, או אם הבעל יורשה למ"ד ירושת הבעל דאורייתא, ולכן אינה אוכלת בתרומה. ולכאורה מדברי הרא"ש משמע רלא יתכן לפרש כזה, דהרא"ש כתב דלר' ירמ' בר אבא שסובר בנתקדשה לדעת ונישאת שלא לדעת ואבי' כאן, דאוכלת בתרומה, דמרשתיק אמרינן איתנוחי איתנחא לי', אפ"ה לגבי ירושה אם מתה אינו יורשה, ולפי הפי' הנ"ל דגם לגבי תרומה אזלינן לחומרא בספק דילן, ומ"מ כאן אמרינן דאיתנוחי איתנחא לי', הרי משמע דברור לנו דניחא לי', ולכן אוכלת בתרומה לר' ירמ' בר אבא לכ"ע, וא"כ למה אינו יורשה. ואין לתרץ דהא דאמרינן איתנוחי איתנחא לי' אינו ודאי, אלא רוב, וא"כ ניחא דלגבי תרומה אזלינן אחרי הרוב משם דהוא איסורא, משא"כ לגבי ירושה רהוא ממונא, אין הולכין בממון אחר הרוב, זה אינו, דר' ירמ' בר אבא קאי ג"כ אליבי' דרב, ורב סובר דהולכין בממון אחר הרוב.

ויש ליישב לפי מה שכתבו הראשונים הרמב"ן הרישב"א, ותר"ן (לקמן דף נ' ע"ב), דרוב שתלוי בדעת האדם ברצון או במנהג שאינו רוב של חיוב וטבע אינו רוב עי"ש. ולכאורה הרוב דכאן רומה לרוב כזה, דגם כאן יש לומר דאף דהורצה

האב להקידושין לא יסכים לנישואין, דהא כל הצד לומר שהסכים, הוא, דהרי ה' כאן בשעת הנישואין, ולמה לא מיחה בפירוש, ומתיכי תיתי נאמר שאב רוצה להפדיע לנישואי בתו כשהסכים כבר להקידושין. לכן אמרינן דרוב אנשים היו מסכימים לזה, והוי דוב ראינתוחי איתנחא ל', אבל דוב זה הוא דק דרוב פעמים ארם מסכים, אבל זה תלוי ברצון ראם ה' אז בכעס לא ה' מסכים, ורוב כזה אינו דוב, כמ"ש הראשונים, ריש לומר דה' אז בכעס ולא הסכים, והא רשתיק, מירתח רתיח, כמו שסובר רב הונא, ולכן לנבי ממונא לא אזלינן כאן אחרי הדוב משום דלא הוי דוב בחיוב וטבע. אבל לנבי איסורא שפיר אזלינן אחרי דוב כהאי. וחילוק זה בין ממונא לאיסורא מדויק בהרמב"ן הנ"ל, דלכך הוצרך הרמב"ן להוסיף שם, (אחרי שכתב דרוב כהאי אינו דוב), הלכך במקום אשת איש החמירו, עכ"ל, דאל"כ לא היו אומרים שם דלא אזלינן אחרי דוב כהאי, דבאיסורא שפיר אזלינן אחרי דוב כהאי, ולזה הוסיף, דמשום חומרא ראשת איש חיישין שם למיעוטא. וכעין זה כ' הפנ"י כאן עוד חילוק בין ממונא לאיסורא, דגם רב מורה דחזקה לא מהני בממון אע"פ דמהני באיסור, וכרמוכח בפ' המדיר ובפ' המוכר פירות, א"כ י"ל דגם דוב קלוש כזה מהני דק באיסור ולא בממון.

והנה באבני מילואים בהלכות קידושין (סי' מ"ה ס"ק ב'), ובשב שמתתא (שמעתא ד' פ' ו') כתבו, בהא רקיימא לן דאין הולכין בממון אחר הרוב ריש פרק המניח, ובדיש פרק המוכר פירות אתמר המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן רב אומר הרי זה מקח טעות ושמואל אומר יכול לומר לשחיטה מכרתיו וכו'. רב אמר הרי זה מקח טעות בתר רובא אזלינן ורובא לרדיא זבני ושמואל אמר לך כי אזלינן בתר רובא באיסורא בממונא לא, עי"ש, ובתוס' פרק קמא דסנהדרין דף ג' ר"ה דיני ממונות כתבו, וז"ל, תימא דבריש המוכר פירות קאמר שמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב ואמאי לא נילף בק"ו מדיני נפשות כדאמר הכא, ואין לומר דדיני נפשות וכו', וצ"ל דרובא לרדיא זבני לא חשיב כהנך רובא הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות, עכ"ל התוס'.

ומבאר הש"ש רמא שכתבו התוס' דרובא לרדיא לאו דוב מעליא הוא, הוא עפ"י הרמב"ן שהבאנו לעיל, דרוב שתלוי ברצון ובמנהג, מרינא הוי דובא אלא דבמקום אשת איש החמירו ברובא כהאי, והיינו משום דרובא לרדיא תליא ברעת וברצון בני ארם, ופעמים שארם רוצה לקנות לשחיטה, ורוב כהאי נמי דוב מעליא הוא אלא כיון דאינו כמו שאר רובא ס"ל לשמואל דהני מילי באיסורא אבל בממונא לא מהני דוב כהאי, אבל בשאר רובא דהוא בחיוב וטבע גם בממונא מהני, עי"ש. היוצא לנו מרבנו דהחילוק ברוב כהאי בין ממונא לאיסורא הוא דק לשמואל, משא"כ רב ס"ל דרוב כהאי מהני ג"כ בממונא, וזה סותר מה שכתבנו חילוק זה גם לרב.

ולפענ"ד נראה, דרובא לרדיא אינו דומה לרובא דתליא ברעת וברצון, והיינו משום דהחיוב המצריך רוב בהמות לרדיא, אינו תלוי ברעת ארם, דק שהארם הולך אחרי החיוב, דמוכרח ריש חיוב המצריך רוב לרדיא, דאל"כ מאיזה טעם

רוב אנשים קונים לרדיא, וצ"ל דצרכי עבודת הקרקע הוי בדבוי כ"כ יותר מענין שחיטה, וממילא מכריח את הקונה לקנות לרדיא, ונמצא דמציאות ושבע צרכי הקרקע הם הגורמים לרוב. וא"כ שפיר הוי רוב מעליא, דהחיוב הוא המצריך לרוב אנשים שיקנו לרדיא, ואינם עושים כן מפני שכך עלה ברצונם, משא"כ באיתנוחי איתנחא לי, ובגמ' רסבלונות לקמן דף נ', הוי רוב התלוי רק ברצון, ואין שום חיוב המצריך לכאן או לכאן. ולכן צ"ל הביאור בדברי התוס' פ"ק דסנהדרין כמו שמבואר בקונטרס הספיקות כלל ו' סי' ב' וז"ל, וצ"ל ררובא לרדיא לא חשיב כהנך רובא, ר"ל דברובא לרדיא איכא מיתה מיעוט דובני לנבסתא, משא"כ כהנך ליכא מיעוטא כלל, עכ"ל, ובסי' ד' כתב בא"ד וז"ל, וכן נראה דיוק לשונם שכתבו ררובא לרדיא לא חשיב כהנך רובא, משמע ררוב מיתה הויא אלא דלא חשיב כהנך, עכ"ל עי"ש, ולא כפי שמבאר הש"ס הכוונה בתוס' דהחסרון הוא בעצם הרוב. וא"כ שפיר יש לחלק ברוב דתליא ברעת וברצון, בין ממונא לאיסורא ג"כ אליבי' ררב.

אבל מרבני הר"ן מוכח דלא כפי' הנ"ל, דהר"ן כתב לעיל מ"ר ע"ב, וז"ל שם באמצע ד"ה קטנה שנתקדשה שלא לרעת אבי', אבל בצווח מעיקרא אינה צריכה לא נט ולא מיאון שאין זכין לאדם בע"כ, והכי מוכח לקמן וכו' אלמא זרה נמורה חשבינן לה מרחישינן אפי' באיסורא דרבנן, עכ"ל. ולפי פי' הנ"ל אין מובן הראי' שמביא הר"ן לדבריו, דהא דחיישינן הכא אפי' לגבי איסורא דרבנן הוא מפני דיש כאן איסור דאורייתא ג"כ, ולכן החמיר רב אסי כאן, ולעולם זכין לאדם בע"כ. הרי מוכח דלא כפי' הנ"ל.

ובס' מרומי שרה מפרש דרב אסי סובר דספק שעומר להתברר, אינו מותר אפילו בדרבנן, ולכן אינה אוכלת בתרומה, דשמא יבוא אבי' וימחה הוא ספק העומד להתברר, עי"ש. ולפענ"ד נראה לפרש דרב אסי סובר דיותר יש לומר דהאב אינו מסכים לנישואין אע"פ שהסכים לקירושין, ולהיפך מהא דסבר רב, כמש"כ רש"י, דמכיון דקירושין' לרעתו ה' חופה נמי ניחא לי' עד שנשמע שיבוא וימחה, עכ"ל. מפני שעושים שלא מרעתו וכשהוא אינו שם. ולכאורה זו היתה הסברה רעולא ורבינא לעיל שחלקו ארב ושמאל, בקטנה שנתקדשה שלא לרעת אבי', וסוברים ראין חוששין שמא נתרצה האב אפילו בשידוך שהסכים כבר, כמש"כ התוס' והר"ן, ושירדך פי', שנתרצה כבר בפירוש להקירושין, כמו שכתב התוס' ר"י הזקן לעיל מ"ד ע"ב בתחילת הסוגיא. וכן משמע מרש"י בפ"ק דף י"ג ע"א ד"ה ברשדך וז"ל, שדיבר בה קודם לכן ונתרצית להתקדש לו וכו', וכן משמע מרש"י לקמן דף נ' ע"ב ד"ה חוששין לסבלונות וז"ל, מי ששירדך באשה ונתרצה וכו' עי"ש. וכן כתב בהגהות אלפסי שם בפ"ק, וכן כתב שם הראי"ז בפירוש. ועיין באבני מילואים סי' ל"ז ס"ק י"א שמביא כן בשם הב"ה, דשירדך פי' שנתרצו, ולכן פי' הב"ה דאע"פ שנתרצה האב עריין י"ל דרק כשיקבל הכסף קירושין בידו על אותו זמן נתרצה, והיינו משום שהאב רוצה להיות נוכח בעת הקידושין, דהכסף ממילא יבוא לידו, דהא שלו הוא מן התורה, וזה סברת רב ושמאל לעיל רספק. הוא אם נתרצה. ומקשה על פי' זה, מהגמ' לעיל, וז"ל, והוא מסוגיא דקידושין (מ"ה ע"ב) מהאי עובדא דההוא אמר לקריבא והיא אומרת

לקריבא וכו' והתם בהאי עובדא לא הו' שום גילוי דעת אלא במה שרצה לקרשה לקריבי ונימא דלא נתרצה אלא שהוא בעצמו יקבל כסף קידושין כאשר זכתה לו התורה, ואפילו לפי מה שמפרש שם הרי"ף האי עובדא דכיון דגילה דעתו לקרשה לקריבי אמרינן דשמא שדר בחשאי לקרשה ע"ש, א"כ הכא נהי בשידוכה דהוי נמי גילוי דעת ניחוש שמא שדר בחשאי לקרשה, לכן נראה דשידוך לא הוי גילוי דעת כלל שרוצה לקרשה, עכ"ל.

ולפענ"ד נראה שפיר לחלק, דהא דלא אמדינן התם לא נתרצה אלא שהוא בעצמו יקבל הכסף קידושין, משום דבההוא עובדא אנו רואים שהאב רצה מעצמו לקרשה לקריבי ולכן לא הסכים עם אשתו, א"כ מסתבר דמסכים בכל אופן, ובעיקר שתתקדש לקריבי, ולכן חיישינן שמא שדר בחשאי לקרשה, משא"כ כאן בקטנה שנתקדשה שלא לדעת אבי'. והא דלא חיישינן בקטנה שנתקדשה שלא לדעת אבי' לשמא שדר חשאי לקרשה, ג"כ נראה פשוט, דרק התם בההוא עובדא חיישינן לזה, מפני שהבעל רוצה לקרשה לקריבי ואשתו כופתית אותו שיקדשנה לקרובי, לכן י"ל שהוא שלח מהר בחשאי שיקדשו אותה לקריבי עד שאשתו לא תוכל לעשות כלום, משא"כ הכא למה ניחוש דשלח בחשאי לקרשה. ועי' בחי' הריטב"א דכתב כעין סברא זו, דאפי' מאן דחייש דוקא בדשידך, והכא לא שדיך, מ"מ כיון דהוא רוצה ביותר לקריבי אפי' בלא שדיך חיישינן, ע"ש.

והא דהקשה עוד מהגמ' לעיל בתחילת העמוד, דא"כ מאי מקשה הגמ' ורילמא ארצוי ארצי קמי' הא הכא מיירי בשדיך כמש"כ כאן התוס' והר"ן, והא שדיך פי' נתרצה, לכאורה יש לומר רכוונת הגמ' הוא, ורילמא ארצוי ארצי קמי', דהא הכא מיירי בשדיך ולכן הרי יש לחשוש שעדיין עומד הוא בריצוי כדחשו רב ושמואל לעיל, וא"כ גלי דעת' דזכות הוא לו, ותתקדש לו בתורת זכי' ושליחות. ולפי"ו יובן מה שיש לדקדק ברש"י ד"ה בפירוש, וז"ל, שמעתי ממנו דלא סבר לי' לדרב ושמואל דאמרי חוששין שמא נתרצה האב וכ"ש לשמא עשאו הבן שליח, עכ"ל. דלכאורה תמוה דברי רש"י, דמה כ"ש הוא, דמפני שלא חיישינן לשמא נתרצה האב לכן כ"ש דלא חיישינן שמא עשאו הבן שליח, ועוד דהא הגמ' אמרה כבר למה לא חיישינן שמא עשאו הבן שליח, דלא חציף איניש לשויי אבוח שליח, ולמאי בא רש"י עכשיו לתרץ זה. אבל לפי דברינו לכאורה יובן, דכוונת רש"י הוא, דהא קושית הגמ' היתה דניחוש שמא נתרצה הבן, דחיינו שעדיין הוא עומד בריצוי כדרב ושמואל, ע"ו תירץ דבפירוש שמע ממנו דלא סבר כרב ושמואל דאמרי חוששין שמא עדיין עומד בריצוי, וכ"ש לשמא עשאו הבן שליח, כונתו הוא לשמא הבן עדיין עומד בריצוי, ותתקדש לו בתורת זכי' ושליחות. והכ"ש הוא דאם האב אינו מסכים לקידושי בתו בלעדו, שהוא הרי מעוניין בקידושי' דמצוה הוא לו, כמש"כ הר"ן בתחילת הסוגיא, כ"ש שהבן אינו מסכים לקידושין כשהוא אינו נוכח שם, ודו"ק.

ונחזור לענינינו, דמפני דסברו עולא ורבינא דהאב בודאי אינו מסכים דעושים שלא מדעתו, ולכן אין חוששים שמא עדיין עומד האב בריצוי, וסברא זו הוא ג"כ סברת רב אסי כנ"ל. ולשון הגמ' ניחא כמו שפירשנו, דקאמר, דב אסי אמר אינה אוכלת שמא יבוא אבי' וימחה, ולפי דבריהם, הא דשמא יבוא אבי'

וימחה, אינו הטעם דאינה אוכלת בתרומה, רק מפרש צד אחר מהספק, אבל לפירושינו ניחא, דהטעם הוא שיש לחשוש מאוד לשמא יבוא אבי' וימחה. ולפי הפירושים אלו ניחא דברי הרא"ש ותר"ן הנ"ל, דהרא"ש נתכוון לומר דלגבי ירושה אם מתה אינה יורשה, דכאן בדר' ירמ' בר אבא הספק הוא בריצויו ואינו עומד להתברר דאבי' לא יהא נאמן אח"כ לומר מה שהי' בלבנו, משא"כ בציור הא' של הגמ' יהא נאמן דמיד שיבוא וישמע דנישאת יאמר מה דעתו ואז בודאי יהא נאמן, ולכן אזלינן כאן לקולא לגבי תרומה שהוא ספק דרבנן, משא"כ לגבי ירושה אזלינן לחומרא דספק דאורייתא הוא, ולפי פירושינו ג"כ ניחא דברדר' ירמ' בר אבא דספק הוא אם נתרצה, והוי ספק חצי על חצי, דהא אבי' כאן הוא ונוכח בעת הנישואין, ואע"פ שלא שאלו בדעתו, מ"מ כיון שעכ"פ הי' כאן בשעת הנישואין, הוי ספק חצי על חצי אם נתרצה, לכן לגבי תרומה דהוי דרבנן אזלינן לקולא דספיקא דרבנן לקולא, אבל לגבי ירושה דהוי דאורייתא אזלינן לחומרא, משא"כ בציור הא' שלא הי' ספק חצי על חצי, רק דהיינו אומרים דבודאי ימחה. וכן דברי הר"ן הנ"ל ניחא לפירושים אלו בדרב אסי, דאי לא הוי יכול למחות, דזכין לאדם, לא הוי חייש באיסורא דרבנן, מפני דהספק אי הוי הקידושין זכות לאב לנמרי או לא, שכתב הר"ן דספק הוא, אינו עומד להתברר, ולכן הוי לי' ליזול לקולא, ולפי פירושינו ג"כ ניחא דאורייתא, דאי לא הוי יכול לימחות דזכין לאדם, לא הוי לי' ליחוש באיסורא דרבנן דספק זה אי הוי הקידושין זכות לאב לנמרי, הוא ספק חצי על חצי, וספיקא דרבנן לקולא.

לשאלת רבים

יש להשיג אצלינו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.

המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך

כרך ד', ה', ו', ז', ח', — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומתודרת

כראוי לכבוד התורה.

הנהלת המערכת

עולת שבת בשבתו

תצוה

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. ובמדרש, כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך, הרע לו למשה, אמר לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי לך. וי"ל ע"ד אז יבדיל משה, שאמר משה שירה על שהוא חי ג"כ חייב גלות בשביל הריגת המצרי וניצל, עיין במדרש ילקוט ואתחנן. והנה כשראה משה שניטלה ממנו הכהונה עלה על דעתו שלכך ניטלה ממנו בשביל שהרג נפש, וכהן שהרג הנפש לא ישא כפיו, ואף שהי' המצרי חייב מיתה, מ"מ מי נתן לו רשות לדון דיני נפשות. והשיב לו הקב"ה תורה היתה לי ונתתי לך, עפ"ד הוזהר בלק, שבקבלת התורה ניתנה להם מתנה זו שיהי' להם רשות לדון דיני נפשות, וא"כ כדן עשית, שמאז הי' מוכן בדרך לקבל התורה והמתנה לדון דיני נפשות.

(הגאון מוה"ר יעקב אבד"ק לובלין זצ"ל)

פורים

ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי (אסתר ד'). ובמדרש הובא ברש"י, שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לעכו"ם אני אסורה לך. וי"ל בזה דהנה המהרי"ק בסי' ק"פ למד מזה, דאף שעשתה להצלת נפשות כל ישראל אפ"ה אסורה לבעלה, ועיין ב"ש סי' קע"ח. והנה מבואר בשיטה מקובצת בב"ק דף פ', דאעפ"י דבמקום פיקוח נפש הותרו האיסורים להתרפאות בהן, מ"מ דבר שנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר בו ביותר, ע"ש. ולפ"ז כאן שרצתה אסתר לבוא אל המלך בשביל פיקוח נפש של כלל ישראל, וירעה שע"ז תהי' אסורה למרדכי, א"כ יש בזה פסידא לבעל, ובמקום פסידא לאחרים הרי לא הותרו האיסורים בשביל פיקו"ג, לכן נתכוונה להודיע ברמז למרדכי התוצאה, שתהי' אסורה עליו, ולזה אמרה כאשר אבדתי אבדתי, והיתה כוונתה בזה ליטול רשות מבעלה מרדכי, ודו"ק.

(הגאון מוה"ר יוסף שאול הלוי נאטהנזאהן אבד"ק לבוב זצ"ל)

בגמרא (מגילה ז' ע"ב) אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ג"ל עפ"י גמרא ביצה (דף ט"ז ע"ב) אמר קב"ה לוו עלי ואני פורע, וא"כ גדול כבוד שבת וי"ט שילוח לכבודו ית' והוא פורע, ק"ו ימי פורים שהתהפכו מרעה כו' וממות לחיים, שילוח על זה לכבוד הבורא והוא יפרע, שתולה בשחוננו עליו, וא"כ הוא מצוה כל כך לבסומי ששייך הוא ללות ע"ז. וקו"ל שיכור מקחו מקחו וממכרו ממכר, הני מילי עד שלא הגיע לשכרותו של לומ, אבל משהגיע לשכרותו של לומ אזי אין במעשיו כלום. וזהו ראמר רבא,

(1) הועתק מכת"ק תלמידו הגאון מוה"ר ישראל דרשן מבעלזין זצ"ל בעל ילקוט חרש, בשמו.

(2) הובא בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' קע"ט סוד"ה אחר זמן.

מייחייב אינש לבסומי, פ' אפילו עני בישראל ילוח על זה כרי לבסומי, כי בטוח הוא כי קב"ה ימציא לו פרעון, אבל עד ידע, ימצא מלווין לו, אבל כשהגיע לשכרותו של לוח ולא ידע בין ארור לברוך, אזי לא ימצא מלווין, כי הלא פטור מתשלומין, להכי נקיט חיובי לבסומי, ופטורי של בסומי כשהגיע ללא ידע כנ"ל, ודו"ק היטיב מאד. נ"ל מאיר.

(הגאון מוה"ר מאיר אבר"ק קאסנטנין ישן זצ"ל³)

תשא

ונתנו איש כופר נפשו. הטעם על תיבת ונתנו, הוא קדמא ואזלא. וי"ל בזה ע"ד הרמז, רנודע מה דמטו ב' משמ' רקמאי, דמי שנתברך מן השמים בשפע ועושר רב, אף שנותן צדקה ביד רחבה, אינו יוצא ידי חובתו עד שהוא בעצמו יכתת רגליו מבית לבית לקבץ נדבות עבור איזה עני או לתמיכת לומדי תורה, והוא ע"ד אוז"ל (ב"ב ט' ע"א) גדול המעשה יותר מן העושה, כי יש חשיבות יתירה בזה שגורמים לאחרים לקיים מצות צדקה. וכבר אמרתי לרמז ענין זה במקרא שכתוב (שיר השירים ז') מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, ראף מי שהוא נדיב לב, נאה לו ויפה לו לסבב בפעמי רגליו בנעלים לקבץ נדבות. וזהו שרמזה לנו התוה"ק כאן, ונתנו, קדמא ואזלא, כי אף מי שנתן כבר צדקה לכופר נפשו, חיבה יתירה נודעת לו אם יקיים „קדמא ואזלא" לילך מבית לבית להיות קובץ על יד על יד.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת. י"ל עפ"י אוז"ל (שבת קי"ט ע"ב) תניא ר' יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערבי שבתות מבית הכנסת לביתו וכשכבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומסתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ע"ש. וזהו שאמר, ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת הכאה.

(הגאון מוה"ר גדלי' טיקטין אבר"ק שווערזענץ זצ"ל⁴)

ויקהל

ויעש בצלאל את הארון, פ' רש"י ז"ל, לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו. ויש לדקדק, חדא היכן דמיזא בקרא שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר החכמים, ועוד קשה אף אם לו יהי בדבריו שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר החכמים, קשה למה דוקא גבי עשיית הארון נאמר ויעש בצלאל, ולא בשארי מלאכות המשכן. ונ"ל עפ"י דאיתא במס' ברכות (רף ל"א

(3) הועתק מכת"ק שרשם בנליון הגמ' מנילה דף ז' ע"ב, והגיע אלינו מגנוי נכור כבוד ירידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר משה ביק שליט"א רב דקהל בני משה. ישא ברכה מאת ר' לאווי"ש, בבריות נופא ונהורא מעליא.

(4) מכת"ק המונח בגנוי ירידנו הרבני החסיד הנגיד הרגול והמדומם מו"ה שאול הוטמערער נ"י מאנשווערפען. זכרה לו אלקי לטובה.

ע"כ) המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ואיתא ג"כ שם (נ"ה ע"א) רמשה אמר לי לבצלאל לעשות תחלה הארון ואחר כך המשכן, ובצלאל עשה להיפך, תחלה המשכן ואח"כ הארון. ועפ"ז יובן, לפי שנתן נפשו על המלאכה שהורה לפני משה רבו גבי עשיית הארון רוקא, שהפך רברי משה רבינו, לכך נקראת על שמו, וק"ל.

(הגאון מוה"ר דוב בער הכהן רפאפורט אבר"ק מעזיבוז זצ"ל⁵⁾)

פקודי

וקצץ פתילים. הובא בבעל הטורים מסורה, וקצ"ץ ג', וקצץ פתילים, וקצץ חנית (תהלים מ"ו), קצץ עבות רשעים (שם ככ"ט). י"ל בכוונת המסורה, עפ"י המבואר בזוה"ק פ' בראשית (דף כ"ח ע"ב) עה"פ חגור חרבך על ירך גבור, דחיינו ציצית, עי"ש. רציצית הוא חרב המשמרת את האדם מן הפגם בערות, כההוא עובדא דמס' מנחות (דף מ"ד ע"א). והנה נודע דהשומר בריתו נקרא צדיק כמאה"כ, וצדיק יסוד עולם, ולהיפך נקרא רשע ועונשו מדובא כמאה"כ (ויקרא כ"ו) חרב נוקמת נקם ברית. וזהו, וקצץ פתילים, מי שאינו זהיר לתלות בכגדו ציצית הנקראים פתילים (עדה"כ הכנף פתיל תכלת), אז, וקצץ חנית, שקוצץ עי"ז החרב והחנית המשמרתו מן החטא, וגורם כזה ח"ו לפגום בכריתו ונקרא רשע, ואז הקב"ה מקיים בו, קצץ עבות רשעים, כמאה"כ הנ"ל חרב נוקמת נקם ברית. אבל מי שנוהר במצות ציצית, יקווים בו הכתוב, ורגלי חסידיו ישמור.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

ויקרא

במדרש רבה עה"פ ויקרא אל משה וידבר ה', מכאן אמרו כל תלמיד חכם שאין בו דעת נבלה טובה הימנו. יש לפרש בדרך צחות, עפ"י מה שמצינו בגמ' (ב"ב כ"ה ע"א) מרחיקין את הנבילות מן העיר חמשים אמה ע"ש. ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין צ"ב ע"א) כל אדם שאין בו דעה לסוף הוא גולה שנא' לכן גלה עמי מבלי דעת. וזהו שאמר המדרש, כל ת"ח שאין בו דעת, פי' אף שהוא ת"ח אבל אם אין בו דעה, הרי לסוף הוא גולה, א"כ נבלה טוב הימנו, דאלו נבלות יש לה שיעור דמרחיקין מן העיר רק חמשים אמה, וזה שאין בו דעה הוא גולה ואין שיעור עד כמה יהי' נע ונד בארץ, שגולה למקום רחוק.

(הגאון מוה"ר משולם ישכר הורוויץ בעמח"ס בר ליואי זצ"ל⁶⁾)

5) הועתק מכתב"ק המונח באוצרו של ידירנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה.

6) הובא בשמו בקונטרס עטרת זקנים (פרעמישלא תרל"ז) לבנו הגאון מוה"ר אלעזר הורוויץ אבר"ק ראהטין זצ"ל, בפ' ויקרא.

תמיהות וישובים

תמי' על דברי הנמוק"י, והרש"ל, והרש"ש, במס' יבמות

ביבמות דף מ"ז ע"א אמרינן, נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך. וע"ש בתוס' בד"ה נאמן אתה, וא"ת היכי דמי אם אשתו ישראלית ממ"נ בניו כשרים ואם אשתו עובדת כוכבים ממ"נ בניו פסולים. וע"ש בנמוקי יוסף שתירץ על קו' התוס' די"ל דהכא מיירי בגר וגו' ונזכרת ושניהם היו מוענים כן.

ובאמת מה מאוד חידוש הדבר, דמה יענה על תירוץ רבינא שם, דהכי קאמר לי', יש לך בנים הן, יש לך בני בנים הן, א"ל נאמן אתה לפסול בניך ואי אתה נאמן לפסול בני בניך. ויוקשה על זה קו' התוס', איזה אשה נשא הבן, ולא שייך תירוץ הנמוקי יוסף.

ביבמות דף כ"ח על תוס' ד"ה ולימא לי', כתב הרש"ל שאם יש מי שמיקל בזה אף שיש מי שמחמיר בזה, בכ"ז לא גזרו שום גזירה, מאחר שיש מי שמתיר. וכן מבואר באו"ח סי' רפ"ו לענין תפלת המוספין, שלא גזרו בזה, עיין במג"א בסי' רפ"ו סק"א ע"ש. וחידוש לי ממשנה רעויות פרק א' משנה ה', ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין. ולהנ"ל יוקשה, דילמא לכן מזכירין דברי היחיד כדי שלא לגזור גזירה.

ביבמות דף ט"ו ברש"י ד"ה ראה אותן שהן לחין, וכלי חרס מטא על גבי עם הארץ ושמא נגע בגב החבית וממאה מדרבנן ושימאתם. וע"ש ברש"ש שהרגיש דהא אין כלי חרס מטמא מגבו (ובאמת כבר קדמו ברישב"א), ותירץ דבטומאת עם הארץ החמירו שכלי חרס מטמא מגבו ע"ש. ודבריו תמוהים דהרי מבואר בפירוש במס' שהרות פ"ז מ"ה ומשנה ו' דגם בטומאת ע"ה אין כלי חרס מטמא מגבו. ועיין בחגיגה דף כ"ב, ובגיטין דף ס"א, ועיין בשבת דף פ"ד ובנדה דף ז'.

פנחס הירשפרונג

ראש ועד הרבנים דמאנטרעאל
קאנארע

תמי' בדברי האלשיך הק' במגילת אסתר

כתב האלשיך על מגילת אסתר בתחלת פרק א' וז"ל, וכן דתן ואבירם וכו' ומה גם לרז"ל באמרום נתנה ראש ונשובה מצרימה שבמיתת אהרן הקימו את דתן לראש ואת אבירם למשנה במקום משה ואהרן ושבו אחר כמה מסעות בדרך מצרים, עכ"ל.

והדבר תמוה, שזה לא יתכן במיתת אהרן, שכבר מתו דתן ואבירם, כאשר העיד לנו הכתוב בפ' פנחס, הוא דתן ואבירם וגו' ותבלע אותם ואת קרח. — וגם הפסוק נתנה ראש שהביא, כתיב אחרי מעשה המרגלים. ובאמת בילקוש שמעוני הביא זה המדרש על הפסוק נתנה ראש במעשה המרגלים, אבל לא סיים שם ששבו אחר כמה מסעות, שזה באמת הי' אחר מיתת אהרן וכמובא ברש"י שם. ומצוה ליישב.

משה חיים מאנדלבוים

ברוקלין, ניו יארק

תמי' בספר תפארת יהונתן עה"ת

בס' תפארת יהונתן עה"ת (מהגאון מוהר"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל) בפ' כי תשא הביא דרשת חז"ל (שבת פ"ח ע"א) וירא העם כי בושש משה, אל תיקרי בושש אלא בא שש. ויל"ד למה המתינו דוקא עד שעה ששית, ותירץ שם דלכאורה הי' להם ראי' רמשה רבינו עדיין חי, שהרי המן הי' בזכות משה, ואם כבר מת, הי' ראוי להרים תולעים ולהבאיש אחר מיתתו, כיון דהי' רק בזכות משה, ומאחר שראו שהמן לא נבאש, ע"כ רמשה רבינו עדיין חי. וזה הסימן הי' להם רק עד שעה ששית, אבל בשעה ששית שכבר נמס המן, כדכתיב וחם השמש ונמס, ועיקר זריחת השמש היא בשעה ששית, שוב לא הי' להם הוכחה הנ"ל, לכן יכלו לחשוב שכבר מת, עכתו"ר עיי"ש.

ויש לתמוה על דבריו מדברי הש"ס בברכות (דף כ"ז ע"א) רתנן, וחם השמש ונמס, בארבע שעות, אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות, כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמור, הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס, בארבע שעות וכו' רכולי עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות, עיי"ש. הרי מבואר להריא דקרא רוחם השמש ונמס הוא בארבע שעות ולא בשעה ששית, וצע"ג.

מנחם מענדיל ציטראנענבוים

תלמיד במתיבתא עץ חיים רבאבוב

ברוקלין, ניו יארק

מכתבים אל המערכת

ב"ה.

למערכת כרם שלמה יצ"ו.

כרי לזכות את הרבים ע"י זכאי ולע"נ ידידי היקר מוה"ר מנחם מענדל ב"ר יוסף חילל בראבנעלד ע"ה בחרש פטירתו, הנני כותב שורות האלה, ב' דברים שנוכרתי כעת מה ששמעתי מפיו, בהיותי רגיל להיות תמיד בצלו בביתו, שה' האכסניא שלי.

במה שרוב העולם טועים באמירת תהלים בקפיטל קמ"א בסופו, בפסוק, יפלו במחמיו רשעים יחר אנכי עד אעבור, שפוסקים באתנחתא תחת תיבת רשעים, ואח"כ ממשיכים ואומרים, יחר אנכי עד אעבור. — וזה טעות גרול, ואין לו פירוש, ואף שיש אתנחתא תחת תיבת רשעים, אבל הטעמים בנו"כ אינם מריוקים לפרש את הפסוק, כמו בחמשה חומשי תורה, רק הוא מסורה בטעמים כמוסים. והנכון לומר את הפסוק כזה: יפלו במחמיו רשעים יחר, אנכי עד אעבור. וביותר צריכים להזהיר ולזרז את העומדים לפני התיבה באמירת תהלים, ואומרים בקול רם הפסוק בסוף כל קפיטל.

עור נזכרתי מה ששמעתי מפיו, הפייטן הגרול הבקי בכל הפיוטים ויוצרות, כי בזמר לליל שבת קורש, מנוחה ושמחה, שכל שומרי שבת וקוראי עונג מזמרים אצל שלחנם, בחרוז, במצות שבת א"ל יחליצך, קום קרא אליו יחיש לאמצך, נשמת כל חי וגם נעריצך. — ורבים אינם יורעים במח"כ הפירוש של החרוז, קום קרא אליו, יחיש לאמצך. ואמר כי הוא יגע ומצא במחזורים עתיקים, שיש תפלה לכבוד השבת המתחלת בתיבות, יחיש לאמצך, וממילא יובן היטב פירוש החרוז. במצות שבת א"ל יחליצך, קום קרא אליו את התפילה, יחיש לאמצך, וגם, נשמת כל חי, וגם, נעריצך (כמנהג האשכנזים שאומרים בשבת ויו"ט במוסף, נעריצך), ואחר התפלה, אכול בשמחה כי כבר רצך.

שאל הוטטרער

אנטווערפן יע"א

ב"ה.

לכבוד מערכת הירחון הנכבד כרם נחמד, כרם שלמה הי"ו.

ראיתי בכר"ש גליון פ"ז תשובת הגאב"ד רעברעצין שליט"א בענין כתיבת מספר השנים לפי חשבון הנוצרים, ובתוך דבריו הביא מ"ש רבינו בשו"ת דברי יואל חאו"ח סי' ט"ו בענין שאין נזהרין לקרות הימים יום א' בשבת ב' בשבת וכו', והלא מבואר במכילתא פ' יתרו עה"פ זכור את יום השבת לקרשו, דדרש ר' יצחק שלא תהא מונה כדרך שאחרים מונים אלא תהא מונה לשם שבת, וכ' רבינו שהוא דעת יחיד ולא קי"ל כוותי'. ותמה הה"ג הנ"ל שלא הביא כלל דברי הרמב"ן פ' יתרו שפסק כר". ואני מתפלל שלא דאח שכל התשובה שם בדברי יואל מיוסר על דברי הרמב"ן הללו מתחילתו עד סופו, ועשרות פעמים הזכיר שם את דברי הרמב"ן הללו, ועיקר דבריו שם הוא ליישב מנהגן של רבני קשישאי גאונים וקרושים שלא שמענו ולא ראינו שיזוהרו לקרוא הימים יום א' בשבת, שני בשבת, אלא זונטיג מאנטיג וכו', וע"ז נדחק ליישב בכמה אופנים, ובדרך בטוטר"ד דמרכל מוני המצוות, הרמב"ם והרא"ה והסמ"ג וכו', מנו מ"ע זו זכור רק לענין קידוש היום, מוכח דלא ס"ל כר"י והרמב"ן פ' יתרו דפירוש הכתוב הוא לזכור הימים על שם השבת, וכן מוכח מהש"ס דפי' הכתוב הוא לענין קידוש היום, עיי"ש ברפח"ח באריכות. ועי' בשו"ע הרב סי' ס' ס"ד רכשהביא הזכירות שמצוה להזכירן בכל יום, שכ' המג"א בשם הכוונות להזכירן בברכת אה"ר, כגון זכירת מ"ת ועמלק ומעשה מרים ויצ"מ, הוסיף

התניא רי"א שגם לזכור את השבת מצוותה בכל יום, וציין שם להרמב"ן, ומוכח מזה דלאו כו"ע הכי ס"ל, רק הרמב"ן, ובאמת גם הרמב"ן עצמו במנין המצוות לא ביאר זה כלל, ורק בפירושו עה"ת כתב כן.

גם מ"ש לפקפק עמ"ש ברבנו יואל שם ראפשר ראף לשי' הרמב"ן שע"י מה שאומר בשיר של יום, היום יום ראשון בשבת וכו', זה נחשב כזכירה תמירית ויוצאין בזה לכו"ע, עיי"ש. ועל זה כ' הה"ג הנ"ל, רמרברי הרמב"ן משמע שצ"ל מנין השבוע יום א' ויום ב' לשבת שגור בכל ענינו, ומי התיר לנו לקרות זונשינ מאנשינ וכו', היפך המפורש במכילתא לפי הרמב"ן ע"י שהזכרנו אותו פ"א בכוכר, עכ"ר. הנה רברי רבינו ברור מללו ראפשר דכוונת הרמב"ן שהמצוה לזכור את יום השבת בכל יום, היינו שיזכרהו בכל יום דונמת שאר הזכירות, ולא נקרא הימים רק כדרך הגויים שאין מונין כלל להשבת, אלא שזכור את השבת בכל יום ויום, ורבינו הביא שכע"ז כ' ביפ"ת ע"ש. ובאמת מבואר כן להדיא בפ"י הטור הארוך עה"ת שכידוע הוא מעתיק תוכן דברי הרמב"ן, ובענין זה כ' בזה"ל: ובמכילתא, שלא תהא מונה כדרך שהאחרים מונין אלא תהא מונה ליום השבת, פ"י לא תמנה לימי השבוע כדרך הגויים שקורין לכל יום בפ"ע וכו', אלא הוי מונה אחד בשבת שני בשבת כרי שתזכרהו בכל יום, וזאת היא מצות זכור, עכ"ל. והשמיט מ"ש הרמב"ן שיזכרהו תמיד, ומוכח רס"ל דלאו רוקא תמיד אלא שהעיקר שבכל יום יזכרהו, וכן מבואר מר' האריז"ל בשעה"כ בדרוש ויהי נועם (הועתק לשונו בכה"ח סי' קל"ב סק"ו) דבכל יום ויום מו' ימי השבוע צריך האדם לכוין להמשיך הארה מקדושת שבת וכו', ובכל יום ויום מצוה למנות בו ימי השבוע רהיינו ביום א' אומדין היום אחד בשבת וכו', וזה סוד מ"ש בספרי זכור את יום השבת מצוה היא למנות בו ימי השבת לומר א' בשבת ב' בשבת וכו', וכ"כ הרמב"ן בחי' עה"ת, והענין הוא להורות כי כל ימי החול תלויים ונקשרים ונמשכים מיום השבת ומשם נמשכה להם הארתם, וזכור היטיב ענין זה כי הוא מכלל רמ"ח מ"ע למנות ימי החול ער"ז וכו' עכ"ל, ועל כן סידר הרש"ש ז"ל בסידור הכוונות רבכל יום ויום קודם השיר של יום אומרים היום יום אחד בשבת וכו' עיי"ש באריכות. ועי' גם בס' בן איש חי פ' תשא סי"ז. ומוכח מזה דעיקר המצוה היא לזכור בכל יום למנות את היום משבת כרי לזכור שהארת היום בא משבת, ומזה נובע מנהגינו שאומרים לפני השיר של יום היום יום א' בשבת וכו', והמקור לזה הוא מר' הרש"ש ז"ל כרי לזכור בזה את יום השבת, ובה יוצאין מצות זכור כמו"ש האריז"ל, אבל אין זה מצוה תמירית שנצטרך לקרות הימים כן בתמירית כל היום, וכ"נ מלשון שו"ע הרב הנ"ל שבוזה שמזכירין את השבת באומרו וזכרתם את כל מצות ה' יוצא המצוה ע"ש, ובערוה"ש בס' ס' כ' נ"כ שעל כן אומרים כן בשיר של יום, והוא כר' רבינו.

וכ"נ גם משאר ספרים שהעתיקו ד' הרמב"ן, שעיקר המצוה היא להזכיר בכל יום ויום את השבת, ע' בר"ח שער הקדושה פ"ב באריכות ובשלה"ק מס' חולין, ובחרדים במצוות התלויות בלב פ"א סל"ג, ובמצוות התלויות בפה בקנה ובזמן פ"ב ס"ב, שעיקר המצוה היא לזכור בכל יום את השבת ומתקיימת מצוה זו גם במאכלים ובכלים ובמלבושים אם כשיזדמן לאדם מהן יומין אותן לשבת עיי"ש, (ומ"ש שזהו ענף מצוה, מסתמא היינו לפי שמוני המצוות לא פירשו כן, וזלת הרמב"ן עה"ת שכ' שזה עיקר כוונת הכתוב) ועי' גם בחיי"א הל' שבת כלל א' ס"א, וע"ע בייטב פנים מאמר זמן מ"ת אות ט"ו.

ובעיקר רברי רבינו כתשו' הנ"ל לענין למנות הימים והחדשים והשנים, ע"ע ברישב"א ריש מס' ד"ה דף ג' ע"א, ובהנהגות מהר"ץ חיות על הש"ס שם, וע' בצדה לדרך מאמר ד' ה"ג, וברברי הכותב בעין יעקב ריש מגילה, ובארבאנאל פ' בא רף צ"ב, ובתפארת ישראל למהר"ל פס"ר, וע"ע בייט"פ מאמר רברי אנדה ד"ה ברוך שומר

הבטחתו, וע' בשו"ת ברכת חיים סי' ח', ושו"ת משנה שכיר ח"ב סי' י"ח, וברכיהם
מבוארים הרבה ענינים ממה שביאר רבינו בתשו' הנ"ל, ואכמ"ל בזה.
ואסיים בברכת הדיוט שתצליחו במעשה ידיכם כל הימים,

חק' מנשה פילאפף
ברוקלין, ניו יארק

ב"ה. יום ג' לסדר וישלח תשמ"ז לפ"ק.

א"כ מערכת הקובץ כרם שלמה נרם יאיר ויזרח עדי עד.

מידי טוילי בין תלמי הכרם אשר תלמיה רוו נחת נדודיה ואכלתי מפריה ושבעתי
מטובה ופריו מתוק לחכי, אמרתי להעיר איזה העדות לעורר לכות המעיינים הי"ו.

(א) בקונטרס פ"ה עמוד י' מובא הגהות הרה"ק בעל ישמח משה על ש"ע וז"ל,
מהלך חצי מיל והוא רק כמו חצי שישיית מן השעה ועיין לקמן בא"ח סי' רס"א ס"ב
עכ"ל. ולפי דבריו נמצא דשיעור הילוך מיל הוא כמו חלק שישיית מן השעה שהוא בערך
עשר מנוט. ותמו' רעיו' באו"ח סי' תנ"ט ס"ב שכתב המחבר דשיעור מיל הוא י"ח מנוט,
ועי"ש במנ"א וא"ח ויש"א ד"א דשיעור מיל הוא יותר מזה עי"ש. ע"כ נ"ל בדור שהוא
ט"ס, ובמקום כמו חצי שישיית, צ"ל כמו חלק שישיית, ור"ל רמהלך חצי מיל הוא ט' מנוט
שהוא כמו חלק שישיית מן השעה דחלק שישיית הוא עשר מנוט, ודו"ק.

(ב) בקונטרס הנ"ל בעמוד מ"ב כתב וז"ל, וח' מוספין כי ז' אדר ה' בשבת א"כ א'
בשבת וח' וט"ו וכ"ב וכ"ט בשבת וז' דאדר ושני ימים ר"ח של אדר עכ"ל. וכתבתם שם
על הגליון, שצ"ע דכיון רכ"ט בשבת חל בשבת וגם ז' אדר חל בשבת א"כ ליתא כשבט
רק כ"ט יום וא"כ הוי ר"ח אדר רק יום אחד וחסר תפלה אחת מחשבון קי"ט תפלות,
עכ"ר. — וע"כ צ"ל שהוא ט"ס, ובמקום, וח' וט"ו וכ"ב וכ"ט בשבת, צ"ל וב' וט' וט"ז
וכ"ג בשבת, ואז החשבון צודק.

(ג) בקונטרס פ"ו דף ס"א מפלפל במ"ש בשו"ת רב"ח ח"ב חו"מ סי' כ"ה דהמהרם
השירוף הוא התובע ולא הנתבע עי"ש. — וראוי לציין מ"ש זקני הגאון אבר"ק
אלטשטאט בשו"ת ברכת חיים סי' נ"ב ששמע מחותנו בעל מאורות נתן (שהי' מנרולי
תלמידי הרב"ח) שבעצמו שמע מרבה"ק בעל רב"ח שחוזר בו מפסק הנ"ל ומסכים לפסק
הגאונים מכדאד ולבוב שהמהרם הוא הנתבע ולא התובע, ושכ"כ הרה"ג בעל נחלת
ראובן שהרב"ח חזר בו, ועי"ש שגם הרה"ק משיניווא פסק כן, עי"ש אריכות בזה.
ואנב דאוי לציין אמ"ש בשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' נ"ג וז"ל, ואמר לי מחותני הרב
הה"נ ר' ב' א' פר"מ מלונאנא שהוא קיבל בשעתו מכתב מהרב הגאון ר' [חיים] יצחק
ירוחם האב"ד אלטשטאט ואח"כ בוין שהוא שמע מחמיו האב"ד מלמאנאוו שהר"ח
חזר מפסק זה בסי' צ"ז [כיו"ד ח"ב בענין קטפדס בשליבות המקור] בסוף ימיו (איני
מקבל אחריות על אמיתת מאמר הלזה יען כפי שדיברתי עם נכדי הגאון הר"ח אינם
רוצים להאמין זאת בשום אופן) עכ"ל.

ובאמת התשובה הנ"ל מזקני הגאון מאלטשטאט נדפסה בשו"ת מקרשי השם ח"ב
סי' י"ח (ערוכה להנריר ר' לייבוש רובינפעלד מלונאנא ניסו של ר' ב"א פר"מ הנ"ל) וז"ל,
ותשו' הנ"ל של הרב"ח מפורסמת מעולם לאינה מובנת, וכן שמעתי ממו"ח הגאון ז"ל
(עם היותו מהמיוחדים שבתלמידי הרב"ח זי"ע) עכ"ל. הרי שלא כתב ששמע מחמיו
שהרב"ח חזר בו, רק שמע ממנו שהתשובה הלזה אינה מובנת.

(ד) בקונטרס הנ"ל בעמוד הנ"ל כתב רמ"מ ש"ר רבה"ק מצאנו במכתבו וז"ל, ובגדון
מנהגו שלא לאכול מצות ולא שום תבשיל בחג המצות הנה לא נכון הדבר כך בזמנינו

שהדור חלש ויש שמכך בוטל שמחת יו"ט וכו' מכ"ש שלא לאכול דבר ביו"ט שהוא צעד גדול וכו' עכ"ל, מזה מבואר שלא הו' דעתו נוחה שלא לאכול מצות כחג הפסח עכ"ד. ולא ראיתי שום צד ראי' מזה דהא מיירי שאינו אוכל שום תבשיל וגם מצות אינו אוכל, ועז"כ שכיון שהדור חלש ואיכא מניעת שמחת יו"ט וצער גדול שלא לאכול כלום, ע"כ אינו נכון, משא"כ רק שלא לאכול מצות אין שום משמעות ממכתב זה שלא הו' נוחה ליה. (ה) בקונטרס פ"ח עמוד ס' אות ו' כתב וז"ל, בתרגום יונתן פירשת אמור (כ"ד"ה) ותיפי יתה תריסרי גריצן שוויין לתליסתר שבטיא, לכאורה צ"ל לתריסר שבטיא עכ"ל. וכבר עמד בזה הגה"ק ממונקאטש בס' חמשה מאמרות מאמר תורת שבת בפ' אמור אות ב', עיי"ש מה שהביא בשם האריז"ל וכתב וז"ל, שרומז על סוד הי"ב חלות שהוא עם הכולל להמשכת הי"ג נימין כנוז, עכ"ד.

ואדברתן מלתא מה שסיפר זקני הגה"צ מקוויאשר וצללה"ה שכשהו' הרה"ק מוהר"י מבעלזא אצל ק"ז מצאנו. אז בסעודת שב"ק סיפר ק"ז מצאנו שהרב הזקן (מראפשיץ) אמר שארענדאר אמר אמאי לוקחין י"ב חלות מפני שהוא כנגד הי"ג מרגלים, ואי דהוא רק י"ב, איינס אדויף איינס אראפ, ואמר ע"ז הרה"ק מבעלזא שבזה יש לפרש הזמר יגלה לן טעמי דבתריסר נחמי, דהכוונה יגלה לן הטעם שלוקחין תריסר נחמי ולא תליסר נחמי.

(ו) בקונטרס צ"א עמוד ט', כ' הטעם שמקפידים שלא ליקח אתרונג גדול שמחזיקין בב' ידים משום דאף דפסקינן כר' יוסי שהוא כשר מ"מ אינו הדר עכ"ד. — יעויין בס' יוסף אומץ סי' תתל"ה שכתב כן וז"ל, העולם חושבין להידור מצוה אתרונג היותר גדול באפשר, ואנכי לא כן אדמה וכו', אף לר' יוסי דהלכתא כוותי' כשר אף אם אין יכול ליטול אלא בשתי ידיו, מ"מ הידור לא הו', עכ"ל.

ח"ק ברוך נתן הלבשרטאם

[בן הגה"צ מקוויאשר שליט"א]

ברוקלין, ניו יארק

בס"ד. ה' תרומה התשמ"ז.

שלום וברכה וכט"ס לכבוד עורכי הירחון החשוב „כרם שלמה" הע"י.

אחרש"ט וכו'.

בקובץ האחרון (בחודש שבט) האריך הרב הכותב בעמוד כ"ח בענין כוחו ופס"ר, והקשה שם קושיא גדולה על המג"א והמחה"ש, וסוף דבריו שם באות ז' להניח בלשון המג"א סי' שי"ד סוף סק"ה שעי"ז יתיישב קשייתו.

ועיינתי במג"א רפוס ראשון ומצאתי שם גירסא אחרת קצת וכמדומני שעי"ז יתיישב ג"כ הקושיא הלוו וז"ל שם: אלא דרבנן גזרו ובר"ה ובכרמלית לא גזרו כשאינו וכו'. והמדפיסים הסירו את הווי"ו של „ובר"ה" ועי"ז גרמו לכל המבוכה.

ולמודעי אני צריך כי זהו דוגמא אחת מני אלף מהקלקולים שנגרמו בהבנת דברי הפוסקים ע"י טעותי הדפוס, ומתפשטים מאליהם עפ"י הדפוסים הראשונים אשר לא יאומן כי יסופר. ולדוגמא עיי' בתהלה לדוד סי' רע"ו ד"ה ושם בפ"ד, וסי' ש"ז סק"ה, שהעיר עמש"כ המג"א שם סק"ג בשם ספר מ"ב, דכפי הנראה הוא מ"ס וצ"ל „ספר מ"ב", וכונתו לספר מנחת כהן, ואמנם כן הוא בדפוס ראשון של המג"א. ויש לנו בזה דוגמאות הרבה ועוד חזון למועד.

והנני מוקירכם ומכבדכם,

ישעי' אשר אנשיל ווייס

ברוקלין, ניו יארק

ואלה יעמדו על הברכה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אביעזר וואגשאהל נ"י מלונדון להולדת הבן
להאברך היקר ר' אהרן שווארץ נ"י מאנטווערפן להולדת הבן
להאברך היקר ר' בן ציון שלמה הלברשטאם נ"י נכד כ"ק מרן ארמו"ר זצוק"ל
הי"ד להולדת הבן

להאברך היקר ר' דוד מנחם ראז נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' חיים ציטראנענבוים נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יוסף רייכבערג נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יעקב משה ווימער נ"י מבני ברק להולדת הבן
להאברך היקר ר' יעקב שלום גליק נ"י מאנטווערפן להולדת הבן
להאברך היקר ר' ישראל ארי' הערבסט נ"י מלונדון להולדת הבן
להאברך היקר ר' ישראל דוד האניג נ"י להולדת הבן
להנח"ח מו"ה מאיר יעקב הכהן ראזענגארטען נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להאברך היקר ר' מנחם מענדל סג"ל לנדא נ"י מלונדון להולדת הבן
להאברך היקר ר' משה אייזען נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' משה גרינצווייג נ"י להולדת הבן
להנח"ח מו"ה צבי אלימלך קארנרייך נ"י להולדת הנכד
להאברך היקר ר' שמואל לעמעל נ"י מטאראנטא להולדת הבן
יזכו לגדלם לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א
המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם אביש דעמביצער נ"י מטאראנטא להולדת הבת
להאברך היקר ר' אליהו הכהן קאצלער נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' חיים מרדכי הלוי ניכטבורגער נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' חיים שמעון וואסערלוף נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' יעקב רעכניצער נ"י מקרית באבוב להולדת הבת
להאברך היקר ר' משה שלום קארפ נ"י מקרית באבוב להולדת הבת
להנח"ח מו"ה משה פעטערפריינד נ"י מבני ברק להולדת הנכדה
להרב מו"ה משה יוסף אונגער שליט"א רב דקהל שארית ישראל בשיקאגא
להולדת הבת

להנח"ח מו"ה צבי ציטראנענבוים נ"י להולדת הנכדה
להאברך היקר ר' שלמה זושא איינהארן נ"י להולדת הבת
יזכו לגדלן לבע"ת ולחופה ולמעש"ט ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.
המערכת

ברכת מול מרב

להנהיג מו"ח אברהם ריינהאלד נ"י לנישואי בתו תחי'
להנהיג מו"ח דוד צבי גייסמן נ"י סויען לנישואי בתו תחי'
להרב מו"ח יעקב פרץ פריעדמאן שלום"א רב דקהל כתר תורה לנישואי בתו
תחי'
להנהיג מו"ח יעקב יחזקי' געשמעטנער נ"י ספאראנמא לנישואי בנו האברך
דוד ר' ארי' אלעזר דוד נ"י
להנהיג מו"ח משה פרוינדליך נ"י מבני ברק לנישואי בתו תחי'
להנהיג מו"ח צבי ישראלענבוים נ"י לנישואי נכדו נ"י
להאברך דוד ר' אברהם בן ציון האניג נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך דוד בנשי"ק ר' אפרים בינדינער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך דוד ר' חיים ראבינאוויץ נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך דוד ר' יהושע חיים הלברשטאם נ"י תלמיד ישיבתנו נכד כ"ק מרן
אדמו"ר מצוק"ל הי"ד לנישואיו
להאברך דוד ר' יעקב נפתלי מרדכי קעלנער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך דוד ר' ישראל משה דעמביצער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך דוד ר' שמואל דוד (ב"ר צבי) געללער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
יעוד חסידות שיחיו לבנות בית נכון ונשא על דרך ישראל סבא
מתוך אישר ועושר מול וחרכה.

המערכה

ברכת מול מרב

להרב אברהם העשילער נ"י לאירוסיו בנו חב' הח' הנעלה כמר נחום ישראל נ"י
תלמיד ישיבתנו
להנהיג מו"ח אשר חיים הכהן ווייס נ"י ולאביו הנח"ח מו"ח ליפא נ"י לאירוסיו
בתו נכדתו תחי'
להנהיג מו"ח כתראל געללער נ"י ספאראנמא לאירוסיו בנו חב' הח' הנעלה כמר
משה נ"י
להנהיג מו"ח משה יהושע צאנער נ"י ולחתנו מו"ח אברהם לעסקאוויטש נ"י
לאירוסיו נכדתו בתו תחי'
להב' החתן הנעלה כמר אהרן הייבינער נ"י מאוסטראליא תלמיד ישיבתנו
לאירוסיו

מורא עולם במעין השלם זה הבנין עדי עד
למול ולברכה לשם ולתפארה.

המערכה

Photocomposition by

ביר"ם „שמוחה גראפיק"

Simcha-Graphic Associates

Typesetters and Publishers

4914 - 13th Avenue - Brooklyn, N. Y. 11219

Tel. (718) 854-4830

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאלער לשנה

באנאדע = 20 דאלער לשנה

בעלגיע = 700 פראנק לשנה

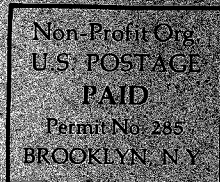
בענגלאר = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 20 דאלער לשנה

בדואר אויר 30 דאלער לשנה

From:

KEREM SHLOMO
M.E.CH. of Bobov
1577 48th Street
Brooklyn, N.Y. 11219

Address Correction Requested
Forwarding & Return Postage Guaranteed
(Please send P.S. form 3547)

MR.
MORDCHA GROSS
1621 56 ST
BROOKLYN, NY 11204

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש למלפול ולהלכה ואגדה ומילי רחסירות
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהבחל"ח מרכנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

ניסן תשמ"ז

(צ"ו)

שנה י' קונטרס ו'

יוצא לאור ע"י תלמידי
כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א
1577 48th Street
Brooklyn, New York 11219
Tel. 871-6623

התוכן

מדור אמרי קודש

ה לשיבועי של פסח. . . . . כ"ק מרן אדומו"ר שליט"א

מדור זכרון לראשונים

הגהות ע"ס חקיעקב . . . . . הגאון מוה"ר יהושע העשיל לכוב אבד"ק שוואבך זצ"ל
 ז בדיון שטר מכירת חמץ . . . . . הגאון מוה"ר מרדכי זאב סג"ל איטינגא מלכוב זצ"ל
 י בענין פסח מצרים, וצלי קדר . . . . . הגאון מוהרש"ש טויבש אבד"ק יאס זצ"ל
 יב בענין רחיים של קיטור לפסח . . . . . הגאון מוה"ר אברהם בנימין קלוגר מכראד זצ"ל
 יד בדיון חמץ שעשה"פ . . . . . הגאון מוה"ר חיים זאב עלינבויען אבד"ק רישא זצ"ל
 יח בענין תשכיתו . . . . . הגאון מוה"ר יהושע ברוך רייניטץ אבד"ק טשעטשוויץ זצ"ל
 כר

מדור אגרות קודש

כז מכתב מכ"ק מרן הגה"ק מצאנז זי"ע. . . . .
 כח מכתב מהגה"ק מוה"ר משה פאנעט אבד"ק דעעש זצ"ל. . . . .

מדור זכרון לאחרונים

כט בענין שיעור מזית מצה . . . . . הג"ר פינחס הלוי הורוויץ ראב"ר קאסוב הי"ר

מדור פלפול והלכה

לב בסוגיא רתרומת חמץ. . . . . הרב מוה"ר שלום משה הלוי אונגאר שליט"א
 לג בשו" הרמב"ם כמצה של איסור . . . . . הרב יחזקאל הורוויץ נ"י

מדור תפארת בחורים

לז בענין עדים וזממים . . . . . הכ' נפתלי ראובן ציטראנענבוים נ"י

עולת שבת בשבתו

מא ליקוטיו יקרים לשבתות ומועדים . . . . . המערכת

מדור תמיהות וישובים

מר הערות קצרות בענינים שונים . . . . .

מדור זכור ימות עולם

מה לקט ענינים שונים מכ"ק מרן הגה"ק מצאנז זי"ע. . . . .
 מז מכתבים אל המערכת . . . . .
 נ ברכות והודאות . . . . .

כל הזכויות שמורות להמערכת

Copyright © 1987

by Cong. Shaare Zion

מזכרת נצח

**הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת**

**האשה החשובה והצנועה
מרת פיגא רובין ע"ה
בת מו"ה מנחם ליכטמאן ע"ה**

**נפטרה בשם טוב
ביום י"ט לחודש אדר שנת תשמ"ז לפ"ק**

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים

**הונצח ע"י חתנה,
משה יוסף בראכפעלד וזוגתו
מעקסיקא**

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמות

הנגיד הנכבד והמפואר

מו"ה חיים הכהן במו"ה ישראל הכהן ע"ה קעניגסבערג
נפטר בש"ט כיום ח' לחודש ניסן שנת תשל"ב לפ"ק

הנגיד הנכבד והמפואר

מו"ה יהושע זעליג הכהן במו"ה ישראל הכהן ע"ה קעניגסבערג
נפטר בש"ט בערב חג הפסח

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים
ויהא זכרם ברוך

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמות

א"ז ר' דוד ב"ר שלמה שו"ב ע"ה

נפטר ז' אדר תשכ"ד לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י נכדו,

יעקב משה יונה הלוי גאלדשטיין

אנטווערפן יע"א

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שביעי של פסח

איתא במס' פסחים (דף קי"ח ע"א) קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. ועוד איתא בגמ' (סוטה דף ב' ע"א) לענין זיווגו של אדם, דקשה לזווגן כקריעת ים סוף. וכבר עמדו בזה המפרשים, מה היתה כוונת חכמנו"ל לדמות ענין מזונותיו וזיווגו של אדם לקריעת ים סוף, דמה ענין זה לזה. וביותר קשה, הלא אמרו בגמ' (ביצה דף ט"ז) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה, ועוד אמרו (נדה ל"א ע"ב) בא זכר לעולם בא ככר בירו, וכן בזיווג איתא בגמ' (סוטה ב' ע"א) ארבעים יום קורם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני פלוני, וא"כ מרוע קשין כקריעת ים, הלא מוכנים ועומרים מכבר.

אמנם יתכן הכוונה ברבריהם בהקדם מש"כ בס' מראה יחזקאל על הגש"פ, לפרש הפסוק, ותרא את עני אבותינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף (נחמ' ט'), ויל"ר רמאחר שראה את ענים למה הוצרך לשמוע זעקתם. וכתב לפרש עפ"י מה רכתיב (ישעי' ס"ה) והי' טרם יקראו ואני אענה עור הם מרברים ואני אשמע, ולכאורה קשה כיון שבטרם יקראו אמר ואני אענה, א"כ מה צריך עור לשמוע. וביאר רהנה באמת האדם אין צריך לראונו על פרנסה ומלבושים ושאר צרכים, רק לעבור עבודת עבר לאדונו ית"ש והקב"ה מכין מזון וכל הצרכים לכל בריותיו, כי כן הרין נותן מי שקונה לו עבר צריך לפרנסו ואין העבר צריך לראונו כלום על הפרנסה, וזהו ענין אוז"ל (קירושין פ"ב ע"ב) מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער וכו'. אך כל זה מה שצריך לגוף ואי אפשר בלערו כמו לחם לאכול ובגד ללבוש, אבל יש בני אדם המבקשים מותרות מה שאינו צריך כל כך, כמו מלבושים הרבה, ועלויות מרווחים, ולפסוק נרן הרבה לבניהם, כל זה אינו מן הצורך רק אם זוכה ביותר, ועל זה צריכין להתפלל, אבל על צרכינו אין צריך להתפלל רק לעסוק בעבודת הכיות"ש וממילא יהי' לנו כל צרכינו. וזה שנאמר, טרם יקראו ואני אענה, רהיינו על הצורך אין צריך לקראותו ולהתפלל, רק עו"ד הם מרברים, רצ"ל מה שמבקשים עו"ד ועודף (כמו ויבך על צווארו עור שהוא לשון עורף), זה אני אשמע, אם ראויין לכך. והנה כמו כן ביציאת מצרים, שיסרו לנו בהגדה, אלו הוציאנו ממצרים כו' דיינו, ולפי"ז הי' הכל מותרות אפי' קריעת ים סוף, כמ"ש אלו לא קרע לנו את הים ולא העבינו בתוכו בחרבה ריינו, אבל על הוציאנו ממצרים לא נאמר אלו לא הוציאנו ממצרים דיינו, כי זה הי' הכרח, א"כ על יציאת מצרים לא הי' צריכין להתפלל רק על קריעת ים סוף שהיתה מותרות. וזשה"כ, ותרא את עני אבותינו במצרים, את זה ראית בעצמך, ואת זעקתם שמעת, רצ"ל מה שהוצרכו לזעוק כרי שתשמע להם, זה הי' על ים סוף, שהי' מותרות והעדפה, עכרפ"ח.

היוצא לנו מזה, רהן אמת דמזונותיו של אדם מוכנים ומזומנים לו מכבר, כי קצובים המה מראש השנה, אמנם ישנם בני אדם המבקשים מותרות והעדפה, ועל

זה צריכים להתפלל במיוחד. וכן בזיווגו של אדם, אף שכבר הוכרז לו לאדם מאז ומקדם מי היא בת זוגו, אבל ישנם בני אדם המבקשים גם בזה מותרות והערפה, ובאמת אין ראוי לעשות כן, כמבואר בספר עוללות אפרים עה"פ (תהלים ל"ב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (זו אשה) רק לשטף מי"ם רבי"ם אליו לא יגיעו, דמים רבים, רומז על בקשת מותרות והערפה, עדה"כ כל הנחלים הולכים הים והים אינו מלא. אמנם אף שאינו נכון לבקש כן, מ"מ אם הוא ראוי וזכאי יכול להניע לזה על ידי תפלה, כאו"ל (מו"ק י"ח ע"ב) שמא יקרמנו אחר ברחמים. וזהו הכוונה בב' מאמרי חכמו"ל הנ"ל, קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, איזה פרנסות של אדם קשין, אם המה בבחי' קריעת ים סוף, היינו כשמתאוה מותרות, וכן בזיווגו של אדם, אם מבקש מותרות שאפשר בלעדן, בבחי' קריעת ים סוף, אז קשה זיווגו של אדם, ורק אם ראוי וזוכה הרבה אז הקב"ה שומע לתפלתו למלאות רצונו. אבל הפרנסה ההכרחית שאי אפשר בלעדה, וכן בעניני זיווג אם אינו מבקש מותרות, על זה נאמר, טרם יקראו ואני אענה.

יום תנחומין

משתתפים אנחנו באבלם ויגונם הכבר של
הרב מו"ה יעקב ישראל מייזליש שליט"א
אבר"ק קרית באבוב באה"ק
וזוגתו הרבנית תחי' בת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
בהלקח בנם מחמדם יניק וחכים טובא
הילד דוד דוב ע"ה

הרופא לשבורי לב יחבש לעצבותם וישמחם כימות ענותם
ובתוך שאר אבלי ציון וירושלים יונחמו
ולא יוסיפו לראבה עוד מעו"ע, אכ"י"ר.

* * *

ובלב מלא צער מגישים אנו ניהומינו
לכל המשפחה הכבודה והרוממה שיחיו
ובראשם עמדת ראשנו נזר תפארתנו
כ"ק מרן רבינו שליט"א

הרחמן הוא יגדור פרצותינו וימלא חסרוננו בבשורות טובות ישועות ונחמות
מכל אנשי שלומנו בכל מקומות מושבותיהם עד ביאת דור בב"א.
המערכת

הגהות על ספר חק יעקב על הל' פסח

מהגאון מוה"ר יהושע העשיל לבוב אבר"ק שוואבך זצ"ל¹

שו"ע או"ח סי' תכ"ט בחק יעקב סק"ג. הב"ח מתמי' על מנהגינו שאין אנו דורשין בפסח ושאר יו"ט עצמם, לכן כתב רמ"ה שאמרו בברייתא הלכות פסח בפסח והלכות חג בחג לאו ביו"ט עצמו קאמר אלא סמוך לפסח וסמוך לחג, כהא דאמרינן חייב אדם לטהר עצמו ברגל, רפירושו סמוך לרגל, וה"ה כאן, וכן הוא בהרי"א ברוקח סי' ר"ד, עכ"ל. ותמיהה גדולה הוא לפירושו, מאי מקשה הש"ס ריש מגילה אחא דאמרינן פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום, מאי אריא פורים אפי' יו"ט נמי רתניא משה תיקן לישראל שיהא שואלין ודורשין וכו', ומאי קושיא הא התם לאו בחג עצמו דורשין דק סמוך לחג, ופורים שחל להיות בשבת דורשין באותו יום דוקא לפרסם הנס לפי שאין קורין מגילה וכו' אלא ודאי פשוט דבי"ט עצמו קאמר.

ג.ב. עינו הטעתו מלראות שהב"ח בעצמו הרגיש בזה ודחה סברתו מכח התוס' רשם, כי מהש"ס לחור א"א לדחות סברתו דאיכא למימר דקושייתו הוא רק מאי אריא פורים שדורשין הלכות אפי' יו"ט נמי אבל לא נחית להקשות מבו ביום. אמנם מתוס' שם ד"ה מאי אריא וכו', נרחה שפיר סברת הב"ח, וק"ל.

שם בחק יעקב סק"ד. ומתחילין מיום הפורים עצמו כדמשמע ופ"ק דר"ה וכו'.

ג.ב. אין שום משמעות שם, דאיכא למימר הא דקאמר עד הפורים, הוא עד בכלל, יע"ש ברש"י.

שם סי' תל"ב בחק יעקב סק"ב. ול"נ עיקר הטעם דמברכין על אכילת מרור ומצה וכו' משום שהוא כלשון המקרא ופירושו ומרורים יאכלהו, לכן אין משנין לשון המקרא.

ג.ב. לא ידע מאי קאמר, דלא שייך במקרא למימר, למצות ומרורים יאכלהו, דמשמע להמצה ומרור יאכלו הפסח, שהוא דבר שאין לו הבנה כלל, לכך מוכרח לומר על מצות וגו', ופירושו, שהאדם יאכלהו בסמוך למצות ומרורים כמו שעשה הילל.

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה ב' קוט' ה' עמוד ח'. — הגהות הללו הועתקו מכת"ק שרשם בגליון ס' חק יעקב (רעמ"ו תנ"ו) המונח בגנזי ידידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד הדגול והמרומם מוה"ה שאול הוטמערער נ"י מאנטווערפן. הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד.

(אל יפלא בעיני המעיין בראותו איך לפעמים חולק על רבני החק יעקב כלשון מרבית גדולות, כי כשנפטר הגאון בעל חק יעקב זצ"ל, בשנת תצ"ד, כבר חי' הגאון מוה"ר יהושע העשיל לבוב, רב גדול ומפורסם).

שם כחק יעקב ס"ק י"א. ואם אינם עומדין אצל ברכתו, משמעות הפוסקים מהתוס' דאין יכול לשלח אותם לברוך. ובע"ש מתמי' וכתב על זה וז"ל, ואם הוא כבר בדרך למה לא יעשה שליח לבריקה, הא קי"ל בכל מקום שלוחו של אדם כמותו עכ"ל. ובאמת שנג בזה דאף שבעל הבית מותר לשלוח שלוחו וכו' מ"מ השליח אינו יוצא במה שעושה המצוה בלא ברכה כמבואר באבן העזר סי' ל"ה המקדש ע"י שליח מברך השליח, וכי תימא הכי נמי יברך השליח, י"ל כיון דבדרך הבעה"ב והוא רק חדא מצוה אין לברך שני פעמים עלי', לכך יעמוד אצלו לצאת בברכתו של בעל הבית, וכן מבואר בטו"ד רשומע ואינו מדבר מותר לשחוט אם שומע הברכה מאחר, אבל בלא"ה וכו' אסור לו לשחוט אפילו בתורת שליחות וכו'.

ג.ב. דבריו אין להם שחר הלא אין מוטל עליו הבריקה.

ג.ב. אין דאי' משם, דהתם המשלח אינו מברך.

ג.ב. גם מהכא אין דאי' כיון דגם משלחו לא התחיל לשחוט ולברך, משא"כ הכא דהמשלח בעצמו התחיל כבר באותו מצוה וברך למה לא יעשה שליח והשליח יפטור מן הברכה.

שם סי' תל"ג כחק יעקב סק"ב. ואכסדרה, וכתב המ"א פי' הבנוי ע"ג עמודים ואין לה כותל עכ"ל. והיינו אכסדרה רומייתא וכו' ולא ידעתי וכו' מאין יצא לו פי' אחר על אכסדרה שבכאן וכו'.

ג.ב. ונ"ל מדקאמר שאורה רב ש"מ דמיירי באכסדרה הבנוי על העמודים דאל"ה הל"ל אכסדרה סתמא, שאורה רב למה לי, ופשוט הוא.

שם סי' תמ"ב כחק יעקב סק"ד (בא"ד). ביין שרף לא מקרי תערובת חמץ רק חמץ ממש כמו השמרים עצמם, דזיעה היוצא מן המשקה כמשקה כדמוכח בכמה משניות וכו' רפ"ב ופ"ה דמכשירין וכו'.

ג.ב. לא ידעתי כוונתו במה שמביא דאי' מפ"ב ופ"ה דמכשירין, שאין להם ענין כלל לענין איסור זיעה היוצא מן המשקה. וכר ניים ושכיב אמר להא מילתא, ע"ש.

שם סי' תמ"ו כחק יעקב סק"ג. דעת שאר גדולי הפוסקים מבואר דרוקא בביטול ראינו עובר על כל יראה סגי בכפיית כלי אבל בלא ביטול אתי לאו דבל יראה ודחי עכ"פ שלטול דרבנן, ואפי' לשרוף מותר דאמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך כמ"ש וכו' הר"ן וכו'.

ג.ב. משמע מדבריו דלהר"ן גם שלטול מותר, והא ליתא דא"כ קשה הר"ן דהכא, ובר"ה בשופר, אהרדי ודו"ק. ועיין מ"ש בגליון הר"ן דפסחים.

שם סי' תמ"ז כחק יעקב סק"ב. ומ"מ וכו' לא נהגו להקל בשום מין דגים מלוחים לאכלם תוך פסח חוץ מיום טוב אחרון וכו'.

ג.ב. כן הוא באגודה בפ' כל שעה שאסור, והשיג על ס' התרומה שמקיל בזה.

שם בחק יעקב ס"ק ל"ד. ואם ממלאין החומץ מיין שנתערב בתוכו צוקר כמו שררך לערב כל השנה, כתב גיסי הרב בס' אליהו זוטא לאסור, ומכל מקום נ"ל רע"י Ⓢ סינון קורם פסח מותר וכו'.

ג.ב. היתר זה תלוי באויר ואין לסמוך עליו, הלא הצוקר כבר נימוח ביין ומה יועיל סינון. ולבר מן הרא, נ"ל ראיסור גמור הוא, כיון רהא רמבשלים הצוקר ומערכים ביין, עיקר כוונתם ליתן מראה ליין שיחי' נראה ליין [חומץ], וכל מירי [רעביר] לחזותא לא בטיל כלל אף אם נתבטל הטעם, כראי' בא"ח סי' תקי"ג, וחמץ הוא ראורייתא, ובראורייתא חזותא לא בטיל, ועיין בפר"ח י"ד סי' ק"ב שהאריך בדיון זה. ועור שהצוקר מבשלים בכלי חמץ ואין בו ששים נגר גיעול היוצא מרופני הכלי מבלוע החמץ, ועיין בלבוש בס' זה. על כן היין הנ"ל אסור בשתי' בפסח, ועיין באלי' רבה בס' זה שהשיג גם על זה המחבר בדיון זה.

שם סי' ת"ג סעיף ו'. מותר לומר לעבר בפסח הילך דינר זה וקנה ואכול אע"פ שיוורע שיקנה חמץ אבל לא יאמר לו צא ואכול Ⓢ ואני פורע. ג.ב. משום דאז הוי החנווני שלוחו והרי הוא כאילו מאכילו הוא בידים חמץ, וכ"ש הוא כשהקדים ונתן הדינר לחנווני דאז החמץ שנותן החנווני לעברו הוא שלו ופורע חובו שמוטל עליו לזון עברו בחמץ שלו, והרי הוא נהנה מחמץ, ועיין בלבוש.

שם סי' תנ"ג סעיף א'. אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה וכו' אבל לא Ⓢ באורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל.

ג.ב. פי' אורז חירו"ן, ורוחן הוא ריי"ז, וע' בליקוטיו מהרי"ל, ועיין בא"ח סי' ר"ח סעיף ז' וחי' רשם משמע שהפי' הוא להיפך. עכ"פ לענין חמץ אין ג"מ בהני ב' פירושים, משום דאף ר"י בן גורי לא קאמר שחייבין על חימוצן כרת כי אם באורז אבל ברוחן מורה דאינו מחמיץ, א"כ אנו רקי"ל דאפי' באורז שאינו מחמיץ, מכ"ש ברוחן, ופשוט הוא.

שם סי' ת"ס סעיף ב'. וכן ראוי לכל אדם להטפל הוא Ⓢ בעצמו במצות. ג.ב. ונ"ל דאבל תוך ז' מותר לעסוק בעצמו באפיית המצות ואף שאופה חוץ לביתו. ועיין ביו"ד סי' ש"פ ובמהרי"ק שורש ל"ה. ואין חילוק בין איש לאשה לענין זה, כנ"ל.

שם סי' תס"א בחק יעקב ס"ק י"ט. ובמ"א כתב בשם הט"ז שהתיר לגמרי נפוחה ושכתב וז"ל, מעיר אני עלי שמים וארץ כי לא ראיתי פעם אחת מן חותני הב"ח שאסר שום מצה שנפוחה וכו' רק שבחיבורו פסק פירושים לאסור ולא דסמכא אינון כי כל ימיו לא אסר דבר זה ואדרבה שחק על האוסרין על כן אין להפסיד ממון ישראל בשביל זה עכ"ל הט"ז, והפדיו במרותיו להקל ראש בדבר שאבותינו ואבות אבותינו נהנו בו איסור עכ"ל המ"א. הנה מ"ש בשם הט"ז, לא נמצא כן Ⓢ בספר הט"ז שלפנינו וכו'.

נב. לא עיין היטיב הלא [כתב] כן, ובאמת לא ראיתי למו"ח ז"ל כל הימים אשר הייתי אצלו לאסור בנחלק המצה ויש שם חלק חלל, אלא תמיד ה' אומר זה בא מחמת שלא נערך כראוי כו' ע"כ. ואף שהלשון של חמ"א שהביא בשם הט"ז אינו ממש כמו שהוא בחט"ז שלפנינו, מ"מ הן הן כוונת דבריו, והכל למקום אחד הולך.

שם סי' תס"ו בחק יעקב סק"ט. נפלו מים על הקמח. וכה"ג מחמיר הב"ח בסי' תנ"ג נ"כ בקמח שאכלו ממנו עכברים. נב. ועיין בשו"ת הב"ח סי' קט"ו.

שם סי' תע"ה בחק יעקב ס"ק י"ח. וכתב חמ"א, אע"ג דמצות צריכות כוונה כמ"ש סי' ס"ד, במירי דאכילה שאני שהרי אכל ונהנה עכ"ל וכו' וצ"ע קצת דמשמעות הסוגיא דר"ה דף כ"ח בהא דאמר רבא זאת אומרת, משמע דאין לחלק הכי. נב. נעלם ממנו המהרש"א שמקשה שם במקומו קושיא זו, והניחה בצ"ע.

ברין שטר מכירת חמין

מהגאון מוה"ר מרדכי זאב סג"ל אימינגא מלכוב זצ"ל⁽¹⁾

בחוה"מ העבר הגיעני שאלתו, ע"ר א' שבערב פסח הלך למקרי דרדקי א' המכירו, אשר יכתוב לו שטר מכירה על חמצו, וכתב לו שטר מכירה, חתימת ידי תעיד וכו' כנהוג, וחתם אותו בעצמו, כי בעל החמין אינו יכול לחתום, ולאח"כ חתמו עדים על השטר מכירה. ונודע למעכ"ת הדבר ברגל ושלח ודרש וחקר.

(1) נולד בשנת תקס"ד לאביו הג"ר יצחק אהרן סג"ל אימינגא מלכוב. בצעירתו למד זמן רב יחד עם ניסו (בעל אחותו) הגאון מוה"ר יוסף שאול הלוי נאטהנזאן זצ"ל, וחיברו כמה ספרים יחד, כגון ס' מפרשי הים על ים התלמוד, מגן גבורים על שו"ע או"ח, מאירת עינים על הל' טריפות הריאה, והנהגות נר מערכי על הירושלמי. גם חיברו יחד ספר שבת אחים ולא נרפס. — נרפס ממנו שו"ת מאמר מרדכי (תשובות שלו). גם ה' נשיא של כולל עסטרייך-גאליציע משך שנים רבות. — נלב"ע כיום עש"ק ב' לחודש תמוז שנת תרכ"ג לפ"ק.

תשובה זו הועתקה מכת"ק המונח כנגזי ידידנו האב"ד חיקר החשוב והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. זכות המצוה יגן עליו לכט"ס. — תחלת המכתב נקרא וחסר שם השואל שאלו מופנית התשובה, אך מעל"ד כתוב שנכתבה אל הגאון מוה"ר יעקב שלמה היילפרין אבד"ק פרעמישלאן זצ"ל (ראה אודותיו בכר"ש שנה ו' קונט' ג' עמוד י"ז). וראוי לציין שהרב השואל הציע שאלה זו גם אל הגאון מוה"ר יוסף שאול הלוי נ"ז זצ"ל אבד"ק לבוב, והתשובה אליו נרפסה בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תנינא ח"ד סי' י' ד"ה והנה בשנת תרי"ז, יעוי"ש.

והנה כן המנהג ביניהם כי [הוא] הכותב לו והחותם אגרותיו ושטרותיו וכותב לו שט"מ. ובגוף השט"מ כתב שהשכיר לו הקאממער שבכיתו על חרש ימים, ואגב קרקע הקנה לו החמץ המפורש שם, והחמץ עודנו שם. והנה לאשר על דעתי אין כאן איסור בל יראה, לכן היו ירי אסורות להשיב אז בחוה"מ, וגם עתה לאשר קרמוהו דברים נחוצים, אחרתי ער עתה.

והנה אשר כתב כי שכירות קרקע בכסף לבד הוה ספיקא רדינא, והט"ז הכריע רוב הפוסקים סבירא להו דאינו קונה כי אם בשטר. הנה מלבד דעיקר דבריו הסמ"ע סי' קצ"ד ס"ק ה' וכסתימת אא"ז הרמ"א, דא"צ שטר לשכירות קרקע, וכמ"ש בחירושי הגרשוני להרב בעל עה"ג, וגם אחרונים הסכימו כן לדינא, אף גם לדבריו הט"ז שם, רוקא בישראל הקונה מעכו"ם צריך שטר, אבל בישראל הקונה מישראל, דלא שייך טעם זה, שפיר סגי בשכירות כסף לחוד, וכבר הוכחתי כן בשו"ת שונות, וכאשר מועיל בבכור שכירות קרקע בכסף והפרה באגב, ע' יו"ד סי' ש"כ.

ויפה כתב שארי הגאון במקור חיים [סי' תמ"ט] דאם הקרקע [נשכר בכסף] אין פקידא בנתקלקל השטר, ואי משום דכיון דכבר הו' שטר א"כ נימא רגילה דעתו לקנות בשטר, ובנתבטל השטר בטל הקנין, כבר הארכתי בזה הרבה דלא שייך כאן כלל ענין זה, מלבד דדעת הרבה פוסקים דבקנין דאורייתא לא אמרינן כן, וע' בחוה"מ סי' רס"ח בב"א, אף גם דכיון דעשה כן לצאת ידי כולם לא שייך גילוי דעת, וכיון דרדאי גוף הקנין הוא ע"ד הכסף, והשטר רק לסמיכת דעת, מה גילוי דעת יש כאן, הרי עכ"פ לפי מה דירע שנתן לו שטר, הרי סמך דעתו על קנין הכסף וקנה.

ועוד נראה בנ"ד, שהמלמד חתם השטר בשם המשכיר והמוכר וברצונו וציוויו, א"כ באמת גוף השטר כשר ע"פ הדין, ואף אם אין כאן עדים, לא אברי סהדי אלא לשקרא, וכיון שבעל החמץ מודה שציוה לו לחתום והוא החתום בשמו כל השטרות ואגרות, א"כ השטר כשר. וע' בשו"ת רב"ז ח"א סי' קמ"ג ובכנה"ג בהגהות ב"י אות מ"ז סי' ס"ט דבכה"ג חשוב כתב ידו ממש. וגם העכו"ם כאשר יוודע לו הרבה, הלא בין בריני ישראל ובין בריני העכו"ם יוכל לתבוע ממנו אח"כ לתת לו שטר אחד או להורות לו בפני עדים כי הוא צוה להמלמד לחתום שמו, כיון שעיינינו הוראות שנתן לו שטר כבר, רק שאינו כדון, ויכול לכופו לתת לו שטר אחר שנעשה כדון. וגם אנן סהדי דכלי ספק יתן לו שטר אחר כדון, כשיתבע ממנו, שלא לעבור בב"י ויאסר החמץ, וא"כ פשיטא רישא כאן סמיכת דעת עכ"פ ומועיל קנין הכסף, ועי' בחוה"מ סי' רל"ט ובשו"ת שארי בנ"ב סי' י"ח. ועד כאן לא נתעוררו האחרונים לענין מכירת חמץ כשנתבטל השטר, רק אם חתם איש אחד שמו על השטר של איש אחד אשר לא ציוהו לחתום, כמ"ש שארי הגאון במק"ח, שהשליח חתם שמו ולא שם המוכר כלל, אבל אם חתם שם המוכר והוא ציוה אותו לחתום את שמו ואינו מכחישו בזה, וראי אין זה נתבטל השטר, כנלפע"ד בזה, ואין להפסיד ממון ישראל בחנם. ויש לצרף לזה עוד קולות

המבואר באחרונים, כיון דהי' אנוס על המכירה ולא ידע, ועי' בסוף ספר מנחת יעקב בתשובותיו שם, ומפני רב הטרדות דברי מעטים.
דברי הדו"ש באהבה,

מרדכי זאב סג"ל אישינגא

ידרוש בעבורי את שלום הרב המופלג הנגיד מו"ה מיכל פישלער נ"י, וישאל ממנו מדוע לא שלחו שקלי קודש משם, כי נחוץ הוא לשלוח לארץ הקדושה לאשר היוקר גדול.

בענין פסח מצרים, וצלי קדרה בקרבן פסח

מהגאון מוה"ר שמואל שמעלקא טויבש אבד"ק יאסי זצ"ל⁽¹⁾

בפ' בא, שבעת ימים מצות תאכלו. עיין באור החיים, ומלשונו מורה, דגם בפסח מצרים הי' אכילת מצה כל שבעה, וכ"כ מהרי"א בשם הראב"ע שאכלו המצה מיום שיצאו עד שנכנסו לים שהם שבעה ימים, וכ"כ הרמב"ן שטעם ויאפו את הבצק מפני דכתיב שאור לא ימצאו בבתיכם כי כל אוכל מחמצת כו' עיי"ש. ובעיני יפלא הלא בפסחים צ"ו מבואר להדיא דפסח מצרים לא הי' אלא יום אחד, ובר"ן נתקשה בהא דכתיב ויאפו את הבצק כו' כי לא חמץ, דמשמע דאי לאו דגדרשו היו עושים חמץ, והרי הי' יום ראשון של פסח, ותידך דהיו אופין חמץ לצורך מחר, דפסח מצרים אין חימוצו נוהג אלא יום אחד, ועל כל יראה לא הוזהרו, עכ"ד. ובצל"ח קהה עליו שזה דבר חדש שלא נצטוו במצרים על כל יראה, ובפ' החודש כתיב שאור לא ימצא בבתיכם, ואף דכתיב שבעת ימים, הרי גם באכילת חמץ כתיב שבעת ימים, ואפ"ה לא הי' נוהג אלא יום אחד, הכי נמי לא יראה נוהג יום אחד, ועוד מדוע לא נקט המשנה החילוק בין פסח מצרים לפסח דורות דפסח מצרים מצה וחמץ עמו כמו בפסח שני, עיי"ש.

ולק"מ לדעתי, כיון דהא דפסח מצרים אינו רק יום אחד נלמד מדכתיב לא יאכל חמץ היום אתם יוצאים כו', א"כ כיון דשם לא מוזכר השבתת חמץ ולא יראה כלל, מהיכי תיתי לומר דעובר, וגם כרת ליכא, עיין בשו"ת תועפות ראם לאאמ"ו הגאון זצ"ל חלק א"ח סי' [י' בסופו], וגם מאשר נקיט המשנה החילוק דאינו נוהג אלא יום אחד, תו ממילא שמעינן דאינו בכל יראה וכל ימצא. עכ"פ מבואר להדיא דלא היו אוכלין מצה כל שבעה בפסח מצרים.

שוב פתחתי ס' דעת זקנים, ומצאתי לבעלי תוס' שכתבו על הפסוק כי לא חמץ, למ"ד פסח מצרים לא הי' נוהג אלא יום אחד נוחא כפשטי', כי לפי שגירשו ממצרים לא נתחמצו אלא למ"ד פסח מצרים נמי נצטרך לאכול מצה כל שבעה, א"כ מה כי גרשו, עכ"ד. והנה מ"ש למ"ד פסח מצרים לא הי' נוהג אלא יום אחד נוחא, עכצ"ל דכוונתם כמ"ש הר"ן דלא נתחמצו והיו יכולין לאפות על למחר,

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' ו' עמוד ו"ח. — חידושים הללו הועתקו מכתי"ק המונח ברשות ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר יואל אשכנזי שליט"א אבד"ק יאס. יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים.

דבבל ידאה לא נצטוו, אבל מ"ש לאירך מ"ד, לא אדע האירך המ"ד בש"ס כן, וצע"ג².

ברמב"ם פ"ח מהל' קרבן פסח הלכה ח', צלהו ואח"כ בשלו או שבשלו ואח"כ צלהו או שעשה צלי קדרה ואכלו חייב. ובכ"מ תמה כיון דפסק כרבנן [פסחים מ"א ע"א] דצלהו ואח"כ בשלו חייב הו"ל לפטור בצלי קדרה דלא מחייבים אלא לרבי דלית הלכתא כוותי', ותיריך דהרמב"ם ס"ל דלרבנן נמי חייב על צלי קדרה מרובוייא דבשל מבושל, וכי אמדינן דאיכא בינייהו היינו לומר דמק"ו לא הוי משתמע, אבל מבשל מבושל שפיר משתמע לכ"ע, עכ"ד. והלח"מ קלס' להתירוץ הזה. והוא פלאי, דלדבריו מה פריך הש"ס פסחים מ"א, ולרבנן האי בשל מבושל מה עבדו, הלא לדבריו איצטריך לצלי קדרה, וכן מצאתי שתמה בזה בצל"ח.

ע"כ נראה לי דעיקר דלרבנן צלי קדרה שרי כפירש"י, ולא נתמעט מבשל מבושל זולת היכא דהוי דרך בישול ע"י דבר אחר, ומהאי טעמא כתיב במים, לא למעט שאר משקים ראתיא בק"ו כדקאמרי, זולת צלי קדרה מאשר אינו מאמצעית זולתו, משא"כ לרבי דאיצטריך בשל מבושל ולא אמרינן מק"ו, דהוי אמינא מים רוקא, דכן דרך רוב הבישול, זולת מחמת דכתיב בשל מבושל מ"מ, וכיון דאינו צלי רק כעין בישול אסור, תו אף צלי קדר אסור, דנקרא בישול, אף דלא נצמח ע"י זולתו, משא"כ צלאו ואח"כ בשלו נתמעט לרבנן משום דהוי בישול ע"י זולתו, ולרבי אינו מוכרח דאסור בכה"ג משום דצלאו מקורם. ובה סרה קושיית הצל"ח בסוגיין, עיין עליו ותבין. והעיקר דהרמב"ם פוסק כרבי. וראי' לדבר ממ"ש בהלכה ז', מבושל שהזהירה עליו התורה בין שהתבשל במים בין שנתבשל בשאר משקים או כמי פירות שנאמר ובשל מבושל ריבה הכל, ע"כ. וזה כרבי, דאלו כרבנן, הנהו מפאת ק"ו. ופלא שלא העירו מזה הכ"מ והלח"מ. ומ"ש צלי קדרה חייב, הוא משום דפסק כרבי, והטעם משום דמבואר במכילתא מובא בילקוט, במים אין לי אלא מים שאר משקים מנין, ר' ישמעאל אומר ק"ו מה מים שאין מפיגין טעמן כו' ר' עקיבא אומר אין לי אלא מים שאר משקין מנין ת"ל בשל מבושל כו', רבי אומר אני אקרא אל תאכל ממנו נא כו' מבושל להביא שאר משקין, ובשל אין בשל אלא צלי שנאמר ובשלת ואכלת ואומר ויבשלו את הפסח, מכאן הו' ר' יאשי' אומר, הנודר מן המבושל אסור בצלי, ע"כ. א"כ הו' ר' ישמעאל יחיר נגר רבים, גם ידוע דהלכה כר"ע מחבירו, ולדעתי גם בש"ס לשון רבנן ט"ס, וצ"ל ת"ק³, וכמ"ש בילקוט, והוא ר' ישמעאל הנאמר במכילתא, ובצלאו ואח"כ בשלו חייב, משום רפוסק כר' יוסי גבי מצה [עי' לח"מ]. כנ"ל ברור ואמת, ומקום הניחו לי להתגרר בו ת"ל.

(2) עיין בספר רברי שאול עה"ת מהדורא תנינא פ' בא, שעמר על רברי בעלי התוס' הללו, והניחם ג"כ בצ"ע.

(3) עיין בפ' רבינו חננאל הנרפס בגליון הנמ', שגרס ות"ק. וכן הובא הגירסא בס' רקדקי סופרים בשם ש"ס כת"י מינכן.

בענין איסור רחיים של קיטור לפסח

מהגאון מוה"ר אברהם בנימין קלוגר מבראדי זצ"ל⁽¹⁾

שיל"ת

בשם ה' צבאות אלקי ישראל אשר חותמו אמת, ובשם כבוד מר אבא רבינו הגדול רשכ"י מוהרש"ק זצ"ל, אשר מסר נפשו גופו ומאודו לא למען בצוע בצע אך למען אהבת ה' אמת, ובשם אנשי עדתנו היראים הנכבדים והחרדים אל דבר ה' באמת, הנני עושה מחאה גלויה נגד ההכשר שיצא מתח"י הרב הגאון מוהר"ר יצחק שמעלקיש אבד"ק פרעמיסלא על הרחיים של קיטור רפה"ק על קמחא דפסחא, ואחר המחילה מכבודו, ההכשר הזה הוא כחרגא דיומא דלא שמי, יען כי יצא הדבר באיסור מפי ב"ד הגדול מר אבא הגאון זצ"ל, ומי יתאזר עוז בנפשו להתיר מה שהוא אוסר, ובטרם אפתח חרצובות פי לרבר נגידים ומישרים, אספר כל הענין כמו שהוא מתחלתו ועד סופו.

הן על אפי ועל חמתי היתה לי הרחיים של קיטור דפה למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה, ורבת שבעה לה נפשי היגון והעצב, כי תיכף לאחר שנגמר הבנין היו כל הכלים והדערין חדשים, החלו בעלי הרחיים לחשוב מחשבות ולדפוק על פתחי הרבנים להכשיר הרחיים על קמחא דפסחא, וכאשר ראו כי ממני ומיתר הרבנים בפה"ק אין להם תקוה, פנו את עצמם בבקשתם אל הרב הגאון מוהר"ר יוסף שאול הלוי נאטינזאהן זצ"ל אבד"ק לבוב והגליל אשר הוא הי' מן המכשירים הראמפמיהלען על פסח, וחשבו בדעתם כי ממנו יהי' להם תשועה בודאי, אך לשוא עמלו בוניו בו, כי הגאון זצ"ל השיב להם בדברי פי חכם חן, כי אף שהוא מכשיר הרחיים של קיטור בכל המקומות, אך הרחיים של עיר בראדי יען כי הוא אתרא של הרב הגאון מוהרש"ק זצ"ל שהי' אוסר, חלילה לו להתיר, ובראותם כי תוחלתם נכזבת, שלחו אחר רב אחר שיבא להכשיר הרחיים, ובא הרב הזה לכאן, וכבואו ויחן את פני העיר, בא אליו תשובה ע"י קוי הברק (טעלעגראם) מאת הגאון הקדוש מסאנז זצ"ל, אשר ימהר וישוב לביתו וחלילה לו להתיר מה שהגאון מוהרש"ק אוסר, ואז נסע הרב הזה מפה"ק, ותשקוט העיר כמה שנים.

אמנם בשנת תרמ"ד התחיל בעל הרחיים מחדש להשתרל עוד הפעם אצל הרבנים לתת לו הכשר, פשפש ולא מצא, עד שכרוב יגיעה עלתה בידו, אשר שני אנשים מפה קטני הערך העיזו פניהם ונתנו לו הכשר, ואז נעשה רעש גדול בעיר

(1) נולד בשנת ת"ר לפ"ק בערך לאביו הגאון מוה"ר שלמה קלוגר ראב"ד בראדי זצ"ל, וממנו קיבל הדרכתו ושאל רוב חכמתו. נרפס ממנו ספר שו"ת שערי בנימין, ונשאר ממנו בכת"י עוד כמה חיבורים. נלב"ע ביום כ"ט לחורש מרחשון שנת תרע"ו לפ"ק.

יתר פרטים בענין רחיים של קיטור לחג הפסח, ימצא הקורא בכר"ש שנה ר' קונט' ז' עמוד ט"ז. (וע"ע בכר"ש שנה ח' קונט' ו' עמוד מ"ג אות ד').

ונתנו עליהם בקולם הרב הגאון המנוח מוה' מאיר קרישטיאנאפעללער זצ"ל אבדפ"ק והגליל, וארח עמו לחברה הרב הגאון המנוח מוה' יעקב אביגדר זצ"ל רב"ד ומו"צ רפה"ק, והרפסו מורעות להפיצם על פני תבל וישימו לאל מלתם, וביותר כתב אלי הרב הגאון מוהר"ר יצחק אהרן סג"ל איטינגא זצ"ל אבד"ק לבוב והגליל מכתב בדברים החוצבים להבות אש, הלא כה דבריו, חלילה וחלילה להתיר במקומו של מר אביו גאון הגאונים מרן מוה' שלמה קלוגר זצ"ל, וכפי שמבואר בכת"י של הרב מוה' יעקב אביגדר זצ"ל המונח פה, ושם נאמר אשר גם הרב מפרעמיסלא כתב אז שלא נכון לעשות כן להכשיר הרחיים באתרא דהרב, ועי"ז נתבטל כל הענין עד שבעל הרחיים נתייאש בעצמו ונשתקע הרבר לגמרי, מכלל דברינו נראה אשר אפי' הרבנים הגאונים המכשירים הדאמפמיהלען לא רצו להכשיר באתרא דהרב, ועתה מי האמין לשמועתינו אשר הרב הגאון מפרעמיסלא האחר המיוחד מאנשי בריתו של אאמו"ר הגאון זצ"ל ומהסרים למשמעתו, יבא לכאן ויחזור מדבריו הראשונים ויתן הכשר.

אמנם כן עשה, ויהי ביום ג' ר' שבט פרשה השמועה פה, אשר הרב מפרעמיסלא יבא ויכשיר הרחיים, ותהום כל העיר, ותיכף כתבתי לו מכתב ושפכתי שיה כל אשר בלבי, גם תרכה אנשים נכבדים וחשובים מקהלתינו כערך מאה איש באו על החתום בבקשה ובאזהרה גדולה כי יגרום עי"ז מחלוקת גדולה בעיר השלמה והשקטה ויהי' חילול ה' מאור, ושלחנו המכתב בטוח (דעקאמאנדרט) למען יגיע לידו בטח, אך לדאבון לבנו לא עשו דברינו פרי, וביום ד' ה' שבט בשעה שהייתי חר כרעא בארעא וחר כרעא בעגלה לנסוע למחוז חפצי על חתונת בתי היקרה תחי' לעיר העליזש, בא הרב הנ"ל לכאן, וכאשר שבתי לכיתי נאווה ביום עש"ק ו' שבט, והנה קול הקרי' הומי' וספרו לי אשר הרב מפרעמיסלא בא לכאן ולא נסע העירה רק נסע במישור להרחיים והעמיר שומרים סביב לראשו שלא יבא אליו שום איש ונתן הכשר ובלילה נסע לביתו, והחילול ה' הולך וגדל אלו לאלו שואלים אלו לאלו ממללים מה הגיע להרב מפרעמיסלא ומה ראה על ככה לעשות כן. כל השומע ישתומם, כאשר כתב אלי גדול א' מגדולי הזמן במכתבו מיום ב' פ' בשלח לסדר ה' ילחם לכם, וזה"ל, עוד ביום עש"ק צללו אזני לקול השמועה ואוי לאזנים שכך שומעות, ומעתה יבין כל איש אשר לו לב מבין וכליות יועצת אם יש בהכשר שלו ממש, כי מלבד מה שאמרנו למעלה שאין ברורינו ב"ד הגדול יותר מכבוד אאמו"ר הגאון זצ"ל שיוכל לבטל דבריו, עוד נוסף על זה, הלא הרב הגאון מפרעמיסלא הוא מחבב תמיר דברי קרשו של מר אבא הגאון זצ"ל ובכל יומא שמעתי' דרב בפומי' ובכל המכתבים אשר ערך למר אבא זצ"ל מסיים תמיר „דברי תלמידו השותה בצמא דבריו הקרושים“, וכן אאמו"ר זצ"ל השיב אהבה אל חיקו והשתדל תמיד להושיבו על גפי מרומי קרת, ואם תלמידו הוא, איך הוא יכול להתיר מה שרבו אוסר במקומו מקום הקורש. השנית מרוע מתחלה לא שאל את פי או יתר חכמי העיר ואת הרבנים מו"צ רפה"ק אם הם מסכימים שיבא לכאן להכשיר הרחיים, וכי עיר ברדאי הפקר שיוכל לבוא כל רב לכאן לעשות מה שלבו חפץ מבלי נטילת רשות מראשי וטובי העיר. ואם שכבר בא לכאן מרוע לא שאל פה את נכברי העיר וחכמי' לשמוע מה

בפיהם אם המה מסכימים לזה, והוא ישב במקום סתר והעמיד שומרים סביב לו, הכי זה דרך גרול הרור לעשות כן. השלישית, וכי אין נמצאים פה"ק אנשים חכמים וגבונים ומו"צ ליתן הכשר, אך המה לא רצו מטעם שחל הוראת הגאון מהרש"ק זצ"ל לאיסור, ואיך יבוא הרב הנ"ל לכאן להיות כופה עלינו ההר כנגינת להכשיר הרחיים בפה"ק בע"כ שלא ברצונינו ומי בקש זאת מירו, הכי יש בזה הדבר למגרר מלתא או צורך השעה, או שהתקנה של כבוד אאמו"ר זצ"ל היא גזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה, המבלי אין דאמפפמיהלען בגאליציא אשר ההכרח תאלצוהו לבוא לכאן להכשיר גם בפה"ק, אתמהת. מעתה מכל הלין טעמי נשמע כי האותיות של ההיתר מהרב הגאון מפרעמיסלא פורחת באויר ואין להם על מה שיסמוכו, ודברי קדרשו של מר אבא הגאון זצ"ל חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים, ואין לזוז מהם אפי' זזו כל שהוא.

האמת אנדר ולא אכחד כי בשמים סתרי אשר מאור קשה עלי לצאת בגלוי נגדה נא לכל עמי נגר הרב הגאון מפרעמיסלא אשר אהבה עזה שורדת כינינו זה יותר משלשים שנה אהבה שאיננה תלוי' ברבר, ובכל עת וזמן, לטובתי ה' מזומן. וכן גם אנכי הייתי מרלג שור באהבתו, אך כ"ז אם ה' הרבר נוגע אלי ולכבודי חי נפשי כי עתה החרשתי ושמתי ירי למו פי ואמרת אהבה מקלקלת השורה, אך לא כן היא כי הרבר נוגע לכבוד קרושת מר אבא מאורן של ישראל זצ"ל אשר כבודו הוא כבוד שמים וכבוד התורה וכל ישראל חייבים בכבודו עאכ"כ בנו יחידו, לכן למען ציון המצויין בהלכה לא אחשה ולמען כבוד אבא מרן הגאון זצ"ל לא אשקוט עד יצא כאור נוגה צדקו ודבר אחר מרבדיו הקדושים לא ישוב ריקם, כי כל התקנות אשר און וחקר ותיקן שלמה בחכמתו המה כמסמרות נטועים, עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. וגם בזה המעט שכתבתי הייתי מושל ברוחי ושמתי נצרה על דל שפתי לבל יפלוט קולמסי רבר שאינו הגון נגר הרב הגאון מפרעמיסלא, ודברי חכמים בנחת נשמעין, ומה נעמו דברי הרב הגאון המפורסם הנשר הגרול מוה' צבי הירש אבר"ק בדלין זצ"ל הנרפסות בס' בנין אריאל במס' מ"ק, וזה"ל הזהב, דע לך כי קרוב לנו האיש מגואלינו הוא וחביב עלי כגופאי, אמנם אי אפשר לשאת פנים בתורה רכתיב בה אמת וכ"ש במקום שיש חילול ה' אין הולכין בתר רב וקרוב, ומובטחני בחכמת הרב נרו שאם יודע לו שדברים חולקים עליו יתן תורה, שהרי אבות העולם לא עמדו על רבניהם וזה שבחן של חכמי ישראל וכו', וכו', עכ"ל הטעור.

עור דבר א' נשאר בפי, כי ראיתי בהכשר של הרב הגאון מפרעמיסלא, כי אחר חתימתו חותם עמו ג"כ הרב ר' נתן העינישטרייט-רב"ד ומו"צ רשם, הנה את הרב הזה אני מכיר כי ה' לי כמב מכתבים ממנו, בעת ה' רב ומו"צ בק"ק זאמושטש, ובשנת תרמ"ז קורם חג הפסח שלח אלי מכתב ע"י חתנו ה"ר ר' ליבוש היושב פה ושאל את פי היות כי נמצא שם אמעדיקאנישע מיהל אם יש להכשירו על חג הפסח כי שמע שכבוד אבי מורי הגאון אוסרה ולהוריעהו חוות דעת, והשבתי לו אשר לפי טעמי מר אבא הגאון זצ"ל המבואר בתשובתו לאסור הרחיים של קיטור גם הרחיים אמעדיקאנישע יש לאסור (והתשובה כבר נרפסה בס' תולדות שלמה).

ובשנת תר"ח קבלתי ממנו מכתב, וזה"ל, ב"ה יום ו' עש"ק שמות תר"ח"ם עיר חדשה ואמושטין, שלמא רבא לההוא גברא רבא ה"ה ידיר ה' וידיר נפשי הרב וכו' וכו' מוה' אברהם בנימין קלוגר שליט"א הוא ניהו בן הגה"ק רשכבה"ג מוהרש"ק זצ"ל. אחרש"ה כמשפט לכת"ה, עתה באתי אחרי רואי שדברי מכתבו לפני החג הפסח העבר שלוחה אלי עשה ת"ל רושם בדבר הרחיים אמעריקאנער הסמוך לפה"ק לקמחא דפסחא שרבים רצו להכשירו לפסח והוא הי' בתומכי נפשי והראיתי לכל את המכתב מהר"ג אלי ובשם קדשו של מרן כבוד אביו הגאון זצ"ל כתוב לאמר שצווח ככרוכיא ע"ז. ובקראי מכתבו פרשו כל בני עירי מלקנות הקמח, ועתה התפאר בעל הרחיים אשר בדעתו להכשיר על פסח. ע"כ הנני המבקש אשר יאבה נא להקים דברו הטוב לישלח לי ההעתק מתשובת אביו הגאון זצ"ל למען יחזיק ידי שנית כי מי ומי אשר לא יירא ולא יפחד מהדר גאווה וגם אני אחזיק במעוזו לבלתי נתון אדם לעבור ולהקל בדבר שגדר בזה לאיסור, גם כתב לי הה"ג מוה' דוב ראפפורט אבד"ק ראווה בשם הגאון הקדוש מצאנז לאיסור², ואקוה כי למען גודל המצוה דרבים בחומר דחמץ יטריח א"ע במשלוח אגרת תשו' על הב"ד ואך לו יאתה לחזק ברכים כושלות שאין מי בדורינו לעמוד בפרץ בעת הצורך, יוקד נא דברי אלו למלאות רצוני והי' לי למשיב נפשי ולאפרושי מאיסורא רבים וכן שלמים אשר בשנה ראשתקד ראו מכתבו ועלזו ושמחו מאוד והחליטו הממון ויצא הדבר באיסור וכן עשו וקימו, ומה גם עתה בבואו עם הספר באריכות. הכ"ד מוקירו ומכברו נותן הוראה על העבר ומבקש על העתיד דושת"ה בלונ"ח ינון שה"ט למרחוק, נאום נתן העבינשטרייט האבד"ק ואמושטין נכד הרב הגאון מוה' נתן באבד האבד"ק ראווה זצ"ל.

ועתה הנה הרב הזה אשר הי' שש ועלו לקראת דברי ואמר כי קיימו וקבלו היהודים בעיר ואמושטין האיסור של כבוד אבי הגאון זצ"ל אפי' ברחיים אמעריקאנישע ומכ"ש ברחיים של קיטור. והרב הזה בעצמו בא לכאן עם הרב מפרעמיסלא להתיר הראמפף מיהל באתרא דרב וחתם עצמו על ההכשר, שומו שמים על זאת.

ועתה אחר שהצעתי כל זה אקוה כי כל גדולי וחכמי ישראל בכל מקום שהם הי' ישמרו, יתנו לפועלי צדק בעז"י והכל יאמרו, אמת רברת, יפה דברת, בזמנו דברת, יישר כחך ששברת, ושלוש על ישראל ועל רבנן, כנפש הכואב ונאנח על כי ההכרח תאלצני להשמיע בחוצות קולי נגד טבעי ורצוני המצפה לתשועת ה'. כותב וחותר יום ד' י"ט לחודש שבט לסדר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע וכו' תדנ"ב לפ"ק בראדי.

הק' אברהם בנימין קלוגר

בן הארי החי הגאון האמיתי המפורסם מוהרש"ק זצ"ל

(2) עיין בתשובתו שגדפסה בכר"ש שנה ו' קונט' ו' עמוד י"א.

בדין חמץ שעעה"פ, ומכירת חמץ כללית

מהגאון מוה"ר חיים זאב עלינבויען אבד"ק רישא זצ"ל⁽¹⁾

הן בא לידי בשאלה שו"ת אורי וישעי הנדפס מחדש מאת הגאבד"ק יאסי⁽²⁾, ומירי עיוני ברבריו נזכרתי בד' קצה"ח בהקדמתו למשובב נתיבות, כי נפרדות ושונות המה דיעות בני אדם בכל דבר השכל, אף כי בחכמת ים התלמוד העמוקה, ע"כ אמרתי לרשום המקומות הנלענ"ד לפלפל ברבריו⁽³⁾.

באורי וישעי סי' ק"ז נסתבך הגנ"י למצוא מקור לדברי הר"מ פ"א מחו"מ דחמץ שעבר עלי הפסח אסור בהנאה לעולם אפי' הניחו בשגגה או באונס. ובאמת מפורש בליקוטי הרמב"ן לפסחים פ' כל שעה על הדין דחנות ומלאי, שהרמב"ן גורס שהולכים אחר הפועלים, וכ' הרמב"ן דמראסרינן היכי דהפועלים ישראלים, אף דחנות ומלאי של עכו"ם, והרי הפועלים וראי לא בפסח אבדו הפת, דלאו ברשיעי עסקינן, וע"כ קודם הפסח נאבד מהם, ורק כיון דלא זכה בעל החנות בהפת זכ', משו"ה אסור לאח"פ ואע"ג שהי' אונס נמור. גם הביא הרמב"ן שם מגזל חמץ ועעה"פ דאומר לו הרי שלך לפניך ואסור בהנאה לאחר פסח אע"ג דהגזל וראי אנוס הי' והקנס אינו להגזלן כלל, יעוי"ש שזהו מקור דינו של הרמב"ם ז"ל, וכבר הראיתי דברים אלו זה יותר משלשים שנה למורי אלוף נעורי הג' הק' אבד"ק סנאטין וטארניפאל, בעת אשר העתקתי הס' מנחת חינוך שלו, ואח"ז נדפסו חיבורי חכמי הזמן ומצאתי שהעירו בזה.

ומה שתמה באורי וישעי על הגנ"ב קמא סי' י"ט שכתב שהרמב"ם מיירי גם בביטול והביא דא"י מדברי הה"מ שכתב שפסק הרמב"ם נלמד מדין ישראל שהרחין חמצו ביד נכרי, ואי בלא ביטול מיירי הרי עבר הישראל במזיד אב"י וב"י, ומנ"ל להרמב"ם שאם הי' חולה או אנוס ולא הי' יכול לבטל שיהי' אסור לאחח"פ. והג' אוי"ש שם בסו"ק ד' תמה דכיון שאינו ברשותו איך יכול לבטל ולהפקיד. ואני שמעתי ולא אבין, דבאמת קיי"ל דבמשכון ביד חבירו ואקריש לזה או זבין מה שעשה עשוי כל זמן שלא גבה הבעל חוב. ויעויין בתוס' ערכין כ"א ובש"ך ח"מ סוף סי' רי"א ובשו"ת פמ"א ח"א סי' מ"ו. וא"כ רבדרי הגנ"ב נכונים מאוד. ושם ביאר הגנ"ב רלא תיקשי קושית האחרונים שהביא באורי וישעי,

(1) נולד בשנת תקפ"ח לפ"ק בערך. הי' תלמיד מובהק להגאון בעל מנחת חינוך זצ"ל (והוא העתיק הספר מנ"ח לדפוס, כמו שכתב באמצע תשובה הנוכחית). בשנת תרי"ח בערך נתקבל לאבד"ק טשקאן (במדינת רוסיא), ומשם נתמנה בשנת תרכ"ו לפ"ק לאבד"ק סאטנאב, ואח"כ נתעלה על כסא הרבנות בק"ק רישא. נדפסו תשובות אלו בשו"ת מהרי"א הלוי ח"א סי' ק"מ, ובשו"ת ברכת רצ"ה סי' ח'. — חידושי הללו הועתקו מכתיו"ק המונה ברשות הרב המפורסם וכו' מוה"ר יואל אשכנזי שליט"א אבד"ק יאס. וזכרה לו אלקי לטובה.

(2) הוא הגאון מוה"ר שרגא פייבל טויבש אבד"ק יאס.

(3) כאן שקו"ט בכמה ענינים שנדפסו בשו"ת אורי וישעי, ולא הדפסנו כעת רק מה ששייך לחג הפסח, ובהודמנות אחרת בלנ"ד נדפיס שאר החידושי' שהשמטנו עתה.

רלמה לא אמר בירושלמי ג"מ פשוטה בין טעם הערמה לטעם זכיי, אי מפקיר בפני ב', יעו"ש בנו"ב שביאר על נכון.

והנה הנו"ב שם הביא רברי בעל העיטור רמי שביטל חמצו קורם הפסח ועבר עליו הפסח אסור באכילה ומותר בהנאה, וכ' עליו הטור שאינו יורע טעם נכון לחלק בין אכילה להנאה. והביא מה שמחלק הב"י ורחאו, והוא מחלק באופן אחר. אלא שהנו"ב הקשה מהירושלמי רהפקיר חמצו ב"ג מהו לאחר הפסח, ר"י אמר אסור ר"ל אמר מותר, מתיב ר"י לר"ל אי אתה מורה לי ממש ולמעלה שהוא אסור א"ל תמן איסורו גרם לו האי מאי אית לך למימר, א"ר יוסה לר' פנחס נהיר את כר הווינן אמרין אתי ר"י כר' יוסי ור"ל כר"מ, אינה כן אלא ר"י חייש להערמה ר"ל לא חייש, מה נפק מביניהון נפלה עליו מפולת [גובה ג' טפחים להר"ן או גל גרול לסמ"ק כמ"ש מג"א סי' תל"ג סק"ז] למ"ר משום הערמה לית כאן הערמה [שהרי הוא כמבוער] משא"כ לטעם זכ' רלא הוי הפקר כל זמן שלא זכה בו ארם ה"ה הכא. והק' נו"ב רלבעל העיטור הו"ל לירושלמי לאמר ג"מ פשוטה לטעם הערמה מותר בהנאה לאח"פ משא"כ לטעם זכיי. והנה בילדותי אמרתי לתרן רברי בעל העיטור עפמ"ש המג"א סי' תמ"ט דספק חמץ שעע"ה פ' וספק אם הוא של נכרי או של ישראל אסור באכילה ומותר בהנאה, והסבירו האחרונים טעם הענין, ראע"פ שלאח"פ אין על החמץ רק איסור דרבנן משום קנס, מ"מ לענין אכילה הו"ל אתחזק איסורא, דגם אם ה' של עכו"ם אסור באכילה תוך הפסח, משא"כ לענין הנאה שאנו דנין על התמורה והחליפין והם אין להם חזקת איסור.

ועפ"ז יתיישבו ד' בעה"ע כמין חומר, וי"ל אדרבא מהירושלמי הזה הוציא הבעה"ע דינו הנ"ל, עפ"מ שנודע דגם בספק פלוגתא אי הספק הוא במציאות אזלינן בתר חזקה, וכאן פלוגתתן, דר"י חייש שמא הערים הלזה ור"ל לא חייש, וכבר כ' נו"ב קמא אח"ע סי' ג"ט דהאי כללא רבה בפ' החולץ רבכ"מ דפליגי ר"י ור"ל הלכה כר"י בר מתלת, אינו אלא בבבלי ולא במה דפליגי בירושלמי. א"כ מיושב הנו"ב ברווחא ת"ל, שו"ל דגם בעה"ע מורה שלטעם הערמה אסור החמץ לאחר הפסח גם בהנאה, אלא דלהלכתא שאנו מסופקים אי הלכה כר' יוחנן או כר"ל דלר"ל מותר גם באכילה ולר"י אסור גם בהנאה, א"כ הו"ל כדון ספק חמץ שעבר עליו הפסח שכתב המג"א שאסור באכילה ומותר בהנאה וכנ"ל.

וכעת נדפסו דברי הבעה"ע, ונהירינהו לעיינין, דז"ל שם, אם מצא חמץ אחר הפסח כיון שבטלו הוי כהפקר ומסתברא ראסור באכילה ומותר בהנאה, ירושלמי המפקיר את חמצו אחר הפסח מהו, מר חייש להערמה ומר לא חשש ש"מ היכי דליכא למיחש להערמה מותר. וד"ל לענ"ד דכיון דלר"ל רלא חייש להערמה מותרת לגמרי, א"כ להלכתא יש לאסרו באכילה ולהתירו בהנאה. (אך מדברי הבעה"ע נראה שה' לפנינו הגי' בירושלמי המפקיר את חמצו, וכ"נ שגרס הר"ן פסחים דף קל"ח אהא דאמר רבא קנסא הוא דקא קנס הר"ש, וכן הוא הגי' בריקאנטי סי' קנ"ז, והתעורר בזה בשו"ת הג' ר"ח ד"פ מלבוב או"ח סי' י"א, וצ"ע).

ועל ררך הפלפול והחירור אמרתי ליישב ק' הנו"ב הנ"ל מהירושלמי על
הבעה"ע באופן אחר, ולהוכיח גם מהש"ס דילן כהבעה"ע, רהנה הנו"ב בסי' י"ט
הק' על הבעה"ע, ראי איתא שאם בשלו לחמץ קודם הפסח מותר בהנאה, למה
חילקו במשנה רפסחים כ"ח ע"א בין חמץ של עכו"ם שעבר עליו הפסח שמותר
בהנאה לחמץ של ישראל, הו"ל לחלק בין חמץ של ישראל גופי' ראם בשלו קודם
הפסח מותר בהנאה ובלא בשלו אסור בהנאה, ומרחי משום רבעי למתני סיפא
עכו"ם שהלוח לישראל על חמצו וכו', ושם מוכרח לחלק בין עכו"ם לישראל, על
כן מחלק גם ברישא בין חמץ ישראל לחמץ עכו"ם יעו"ש, אכן לענ"ד יש להביא
ראי' מהסוגיא לדעת בעה"ע, ממה רמקשה שם בדף כ"ט ע"א בשלמא לרבא
היינו רקתני של ישראל אסור משום שנאמר לא יראה, אלא לראב"י משום לא
יאכל חמץ מבע"ל. ולכאורה הא קו"ל דבכל מקום שיש בידינו להשוות המחלוקת
משווינו, א"כ מאי קושיא דלראב"י משום שנא' לא יאכל מבע"ל, שמא גם ר'
יהודה מורה לר"ש רבמקום שאין לאסור מדאורייתא משום לא יאכל, כגון שביטל
החמץ קודם הפסח, מ"מ קנסינו לר' משום דעבר אבל יראה, וכמו דס"ל לר' יוחנן
בירושלמי אליבא דר"ש שגם אם הפקיר חמצו קודם הפסח אסור לר"ש לאחר
הפסח משום קנס, כן ס"ל גם לר' יהודה, דבלא ביטול אסור משום לא יאכל, ואם
ביטלו אסור משום רעבר אבל יראה, ומתניתין איירי שביטל החמץ קודם הפסח,
וא"כ לק"מ קושית המקשן דלראב"י משום לא יאכל קמבע"ל. אך אי נימא
כבעה"ע רבבטלו קודם הפסח אין לאוסרו לאחר הפסח אלא באכילה, וכאן סתם
לן תנא במשנתנו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, ש"מ דמיירי
בלא בשלו, א"כ הקשה שפיר דמשום לא יאכל קמבע"ל, ומכאן סיעתא לבעה"ע.
אמנם שיש להתמעקש לומר מנלן דגם ר"י ס"ל כר"ש דקנסא קנסינו לאחר
הפסח, ע"כ נלע"ר ע"ד הפלפול והחירור להוכיח שגם ר"י ס"ל כר"ש דקנסא
קנסינו לאחר הפסח. והוא ע"פ מה שנחלקו בפסחים כ"ט ע"ב רב אמר חמץ
בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו וכו', ור' יוחנן אמר חמץ בזמנו בין במינו
בין שלא במינו בנותן טעם, ושלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש,
רבא אמר חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב שלא בזמנו בין
במינו בין שלא במינו מותר כר"ש, ומקשה ומי אמר רבא הכי והאמר רבא ר"ש
קנסא קנים הואיל ועבר עליו בב"י, ומשני הני מילי בעיני'. והנה רש"י מפרש דהא
דרבא מתיר שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו הוא אפי' בפחות מס' אף שיש
בו נותן טעם, והטור סוף סי' תמ"ז מפרש דגם שלא בזמנו אין רבא מקיל אלא
שלא לאסרו במשהו, אבל מ"מ פחות מס' אין להתירו. והק' עליו המג"א כמה
קושיות עצומות, (א) שהרי ר' יוחנן גם בזמנו אינו אוסר בין במינו בין שלב"מ רק
בנותן טעם, וסיים רשלא בזמנו מותר כר"ש ע"כ מתיר אף בפחות מס', ובלשון
הזה סיים רבא, א"כ דשלא בזמנו בין במינו בין שלב"מ מותר כר"ש, ע"כ שגם
כוונת רבא להתיר גם באין ס'. (ב) דאי אין רבא מתיר אלא בס' למה סיים דמותר
כר"ש, הלא גם לר"י רס"ל חמץ אחר הפסח אסור ראורייתא מקרא דלא יאכל,
מ"מ כיון דרבא לא ס"ל כר"י דמין במינו במשהו אלא כר' יוחנן ור"ל שכל
איסורי תורה הם בנותן טעם, רק משום חומרא דחמץ החמיר בזמנו לאסרו ויחד

מנותן טעם, אלא וראי שכוונת רבא להתיר אפי' פחות מס'. ג) להטור מאי פריך ומי אמר רבא הכי והאמר רבא ר"ש קנסא קנים, ולהטור דגם שלא בזמנו בעינן ס', מאי קושיא, וכי ה' ס"ד לאסור חמץ לאחר הפסח לר"ש שאינו אלא משום קנס יותר מכל איסורי תורה. ד) דאפי' חמץ לפני זמנו שהוא דאורייתא בטל בס', מכ"ש חמץ שאינו אלא משום קנס. וכל אלה הקושיות עצומות הנה וראוי לעורר עליהן.

ואני הנני יוסיף להפליא הפלא ופלא כמה דמקשה על רבא דייקא ומי אמר הכי והאמר רבא ר"ש קנסא קנים, הלא רבא כיון דס"ל דחמץ בזמנו במשהו אין הקושיא עצומה כל כך משום ד"ל דהא דמתיר רבא שלא בזמנו היינו בס' כהטור, ושוב אין מקום להקושיא, וכמ"ש המנ"א דהאיך יעלה על הדעת דחמץ לאחר הפסח שהוא מקנסא יהי' חמור מכל איסורי תורה, ועדיפא הו"ל להמקשן לאקשווי אר' יוחנן דס"ל חמץ אפי' בזמנו אינו אוסר אלא בנותן טעם, וסיים על זה דשלא בזמנו מותר כר"ש, וע"כ אין מקום לפרש דבריו דק דשלא בזמנו אפי' בפחות מס' מותר, והא קנסא קנים ר"ש וגם ר' יוחנן מודה לזה, וכמפורש בירושלמי דפליגי בהפקיר חמצו מהו לאחר הפסח, וע"כ אינו אלא לר"ש, דלר' יהודה אפי' חמצו של עכו"ם אסור אחר הפסח, ומכ"ש חמץ של ישראל שהפקירו ולא זכה בו אדם, שהרי כל עיקר קושיתינו לעיל בהא דמקשה לר"י משום לא יאכל מבע"ל, ולדמא מיירי שביטלו, אינו אלא להס"ד דראב"י ס"ל לר"י להתיר חמצו של עכו"ם משום דליף שאור דאכילה משאור דראי', אבל באמת הדר ב' ראב"י, וא"כ אפי' חמץ עכו"ם אסור דאורייתא לאחר הפסח, א"כ פלונתתן דר"י וד"ל בירושלמי אינו אלא לר"ש, וס"ל כרבא דגם לר"ש אסור לאחר הפסח משום קנס דעבר אבל יראה, וא"כ הו"ל להמקשן להקשות יותר אר' יוחנן שמתיר בפירוש חמץ אחר הפסח בפחות מס', והא קנים ר"ש.

וליישב כל אלה הקושיות העצומות ובצורות, נלע"ד, דהגם דס"ל לר' יוחנן וד"ל לר"ש קנסינן אחר הפסח למאן דעבר אבל יראה, אינו אלא לאסרו באכילה דמה"ת מותר לנמרי, ומשום קנסא קנסינן ל' לאסרו באכילה, ולא בהנאה. אך כל זה בלא בטלו ולא הפקירו, אבל אם הפקירו קודם הפסח, בזה ס"ל לר"ל רכיוון שהפקירו, והוא חמץ שאין לו בעלים, שוב לא שייך קנס לאסור החמץ של הפקר משום שעברו הבעלים, וכן פ' האחרונים, אלא שאנכי פירשתי בזה בעזה"ש"ת המשך לשון הירושלמי, דמותיב ד"י לר"ל אי אתה מורה לי משש שעות ולמעלה שהוא אסור, א"ל תמן איסורו גרם לי' הכא מאי אית לך למימר. ויעויין בנו"ב קמא ס' י"ט ובפמ"ג בפתיחה להל' פסח ספ"ב מה שכתבו בזה. אמנם לפי הנ"ל יש לפרש דברי הירושלמי כפשוטו, דר"י מקשה לר"ל דס"ל בחמץ של הפקר לא שייך קנס, אי אתה מורה לי משש שעות היינו מהתחלת שש שאסרוהו רבנן, והכח שיש לרבנן לאסור גם בשעת היתירו, פירש"י פסחים דף ד' ע"א ד"ה אפי' בחיטי קרדנייתא וכו', שהוא משום דהפקר ב"ד הפקר, ע"כ הקשה שפיר ר"י, רכיון דמתחלת שעה ששית נעשה החמץ הפקר ע"פ הב"ד וחז"ל, ומ"מ ס"ל לר"ש לאסור כל חמץ אחר פסח, הרי שאין הפקר מועיל להפקיעו מקנס חז"ל, א"כ גם אם הפקירוהו הבעלים לא מהני, ועל זה השיב לו ר"ל תמן איסורו גרם לו,

ר"ל שלא באו חז"ל להקל עליו ע"י הפקר שלהם רק להחמיר ולאסרו גם בתחלת שש שלא יבא לירי מכשול, משא"כ אם הפקירוהו הבעלים בעצמם, י"ל דלא שייך קנס.

ובזה מיושב גם ההמשך שאח"ז, דאמר ר"י לר"פ נהיר את כד הוינין אמרין ר' יוחנן בר"י אינה כן וכו', ור"ל רכיון דשמעו לר"ל שאמר לר"י הכא מאי אית לך למימר, ואי איתא דס"ל לר"י דהפקר כל זמן דלא אתי לרשות זוכה לא שייך הפקר א"כ אין שום ממש בדברי ר"ל, ומה השיב לר"י, ע"כ אמר ר' יוסף דאינה כן אלא פלוגתתן הוא אי חיישינן להערמה. ועפ"ז מיושב ממילא קושית הגו"ב מעל שיטת בעה"ע דס"ל בביטול חמצו קודם הפסח מותר בהנאה לאחר הפסח, דא"כ הו"ל בירושלמי נ"מ בין שעם הערמה לשעם זכיי, ולדידי י"ל רבין לשעם הערמה בין לשעם זכיי ובין לר"י ובין לר"ל לא קנס ר"ש חמץ לאחר הפסח אלא לאסרו באכילה משום קנס דעבר על כל יראה, אף אם לא הפקירו, זולת אם הפקירו ס"ל לר"ל שלא לקנסו כלל, ועל זה פליג ר"י.

ועפ"ז י"ל גם הקושיא שהקשיתי לעיל דלמה הקשו בש"ס על דבא דייקא ומי אמר רבא הכי והאמר רבא ר"ש קנסא קנים, שאין הקושיא אלימא כל כך שיש לומר דרבא אינו מתיר שלא בזמנו אלא בס', וכי עדיף חמץ לאחר הפסח שאינו אסור אלא משום קנס מכל איסורי תורה, וכקושיית מג"א על הטור, ועדיפא הו"ל להמקשן להקשות קושיא זו על ר"י דס"ל חמץ תוך הפסח אינו אלא בס', וע"כ לומר דמה שסיים שלא בזמנו מותר כר"ש היינו אפי' פחות מס', הו"ל להקשות תיכף והא ר"ש קנסא קנים, וגם ר"י בירושלמי מודה לזה דלר"ש אסור חמץ אחה"פ מטעם קנס. ועפ"י רברינו הג"ל דר"י סובר דמשום קנס אין איסור החמץ אחה"פ אלא באכילה, יש לומר דמש"ה לא הקשה המקשן כנ"ל, משום דידע שיש לתרץ דהני מילי בעיני' אבל על ידי תערובות לא, משא"כ לרבא שמתרץ לעיל דף כ"ח משנתינו דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה הוא כר"ש, הרי דס"ל לרבא דחמץ שעשה"פ לר"ש אף שאינו אלא מקנסא, מ"מ אסור בין באכילה בין בהנאה, רשווינהו עליו דין חמץ דתוך הפסח, וגם חמץ דלפני זמנו שהוא אסור מה"ת לר"ש, מ"מ אינו אסור אלא באכילה ומותר בהנאה, וחמץ לאחר הפסח חמור מיני', וכדאמרינן לעיל דף כ"ז ע"ב דמשעה שאסור באכילה אסור בהנאה אתאן לת"ק, דלר"ש מותר בהנאה וכמ"ש התוס' שם. וי"ל עוד דמשום דרבא דייק בלישני' ואמר חמץ בזמנו וכו' במשהו שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו בס' כר"ש, והבאתי לעיל קושית חמץ"א על הטור שהרי בס' גם לר' יהודה מותר, אך לפמ"ש י"ל דמש"ה מדייק רבא להחמיר כר"ש . . . דלר' יהודה לאחר שהדר בי' ראב"י אסור באכילה ובהנאה מה"ת לאחר הפסח, א"כ למאי הוצרכו לקנסו לאחר הפסח, אלא ודאי שקנסוהו ליתן על החמץ לאחר הפסח כל דין חומר חמץ תוך הפסח שיאסור במשהו, זולת לר"ש שלאחר הפסח אינו אסור אלא מקנסא, תקיל רבא שלא לאסור התערובות, אלא בספק, וע"ז שפיר הקשה המקשן, ומי אמר רבא הכי וכו' והלא ס"ל לעיל כ"א

ע"א רלר"ש אסור לאחה"פ אפי' בהנאה, א"כ הו"ל לאסרו גם במשהו, ומשני רגם לרבא י"ל דער כאן לא החמירו עליו לאחר הפסח לאסרו בהנאה אלא כשהוא בעיניו, אבל להחמיר עליו בתערובות יותר מכל איסורי תורה לא שמענו, ומיושבים בעזהשי"ת כל קושיות המג"א מעל הטור למעיון.

וכיון שהוכחנו ת"ל שמה שמדייק רבא דשלא בזמנו מותר כר"ש, הוא משום דלר"י כיון שבלא"ה אסור לאחה"פ באכילה ובהנאה קנסוהו משום דעבר אבל יראה שיאסור תערובתו במשהו, הרי שגם לר' יהודה קנסינן ל', הדרא קושיתנו דלעיל לדוכתא, רמאי הקשה המקשן לראב"י למאי קאמר חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור משום לא יראה, תפ"ל מלא יאכל, ומאי קושיא שמא משנתנו מיירי בביטלו לחמצו קודם הפסח, דלחס"ד הוה אין בו משום לא יאכל אלא משום דעבר אבל יראה, אלא ודאי כהבעה"ע דאי בטלו אינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה. ואין להקשות לדברינו רגם ראב"י מודה לרבא דחמץ לאחר הפסח אסור משום קנס, ושגם לר"י שייך קנס, א"כ למה ל' לראב"י לאוקמי מתני' כר"י הו"ל לאוקמי כר"ש וכרבא, זה אינו, דמשום דק"ל ר"י ור"ש הלכה כר' יהודה מש"ה מהדר ראב"י לאוקמי מתני' כוותי', ורבא דלא ס"ל למילף שאור דאכילה מראי', מוכרח לאוקמי כר"ש. כנלע"ר בעזה"י ע"ד הפלפול להביא סייעתא להבעל העיטור עטרה להעיטור וקילורין לעינים תהלה לא"ל.

ות"ח חן להגאון אבר"ק יאס נ"י על מה שחזר והדפיס המודעה רבה, וסייג לתורה, מזקינו הג' העצום זצ"ל⁴) בדיון מכירת חמץ, שלא ראיתיו רק בילדותי ממש בצאתו לאור תר"ב או תר"ג, אמנם תמיהני על עוצם הרעש והחרדה, כי באמת זה ערך שלשים שנה אשר נתקבלתי ב"ה לק' טשהאן במדינת רוסיא תיכף אחר פטירת הרב הג' ר' פינחס זצ"ל שהי' רב גדול ומפורסם שם, ומיודעי ומכירי הג' העצום רי"ש אבר"ק שופטיווקא, שם נהנו שהמסכבים לקנות החמץ הם שלוחי המוכרים. וכן אח"ז בשנת כתר"ו שנתקבלתי ת"ל להיות אבר"ק סטנאב, היו בחיים דיינים מופלגים שהיו בבית הג' ר' מרדכי מרגליות בן הג' העצום ר' סענר זצ"ל, ונהנו ג"כ ששלוחי הב"ד מסכבים עם כח והרשאה שכאו"א מהמשכירים החררים ומוכרים החמץ נותנים להם כח והרשאה למכור, ובזה רוב טענות זקיני הג' הנורא זצ"ל אזדו למו. ולא נשאר רק פקוק הג' מקור חיים סי' תמ"ח ד"ה והנה אם השליח וכו', וכבר חלקו עליו הבאים אחריו בס' יהושע (פסקים וכתבים) סי' תקנ"ד ויעו"ש בהשו"ת סי' ט' אות ה' מ"ש מדיני [גיטין], ופלא שלא הביאו דברי התוס' רי"ד המחודשים בקידושין .. דבנירושין הוא

(4) הגאון מוה"ר אהרן משה טויבש אבר"ק יאסי זצ"ל בעל תועפות ראם וקרני ראם, הדפיס קונטרס מודעה רבה לברר איסורו של שטר מכירת חמץ כללי, ונגד זה הדפיס הגאון מוה"ר יוסף לנדא אבר"ק יאסי זצ"ל קונטרס סייג לתורה שמותר לעשות שטר מכירת חמץ כללי. ונדרפסו אז עוד כמה קונטרסים בענין זה. ועיין עוד מש"כ בזה הגאון מוה"ר שלמה קלוגר זצ"ל בתשובתו הנרפסת בסוף שו"ת נאות דשא.

המגרש ולא השליח דשמה כתוב בנט אנא פלוני פטרית פלונית יעו"ש, ובאמת שבח"מ סי' קפ"ב סי"א בהחתימם השליח וכו' נראה כהס' יהושע, וכן מפורש במחנה אפרים הל' שלוחין סוף סי' ח' יעו"ש.

ומאפס הפנאי וגם אין הספר אורי וישעי ת"י כעת, ע"כ פה תהא שביתת קולמסי, ואי"ה עוד חזון למועד להתהלך ברחבה בישע אלקים בפלפולי הס' הנ"ל להגדיל תורה ולהאדירה.
ובעה"ח,

חק' חיים זאב בר"א ז"ל החופ"ק רישא

בענין עשה רתשביתו

מהגאון מוה"ר יהושע ברוך רייניטץ אב"ד טשעטשעווין זצ"ל¹⁾

בעזה"י. טשעטשעווין יע"א, ניסן תרס"ד לפ"ק.

הנה הרמב"ם ז"ל (בנוסחה ישנה) וכן הכל בו, הורו לן דין חדש, והוא, ללחמץ ירוע לא מהני ביטול, אכן לא גילו לנו שום טעם ושום סברא לדבר. אמנם הגאון מליסא ז"ל בספרו מקור חיים יצא להסביר טעמא דמילתא אמאי לא מהני ביטול, וכתב דהיינו טעמא משום דרמיא על הגברא חיוב מ"ע רתשביתו, שישורף החמץ או שיבער אותו מן העולם, וא"כ מעתה אם הוא הולך ומפקירו הרי מבטל מ"ע רתשביתו, דהרי כיון רמפקירו א"כ אינו שלו, וכיון שאינו שלו א"כ אינו מקיים מ"ע רתשביתו, לכן לא מהני הביטול כדי שיקיים מ"ע רתשביתו, ע"כ תוכן דבריו הנעימים. אכן בספר שו"ת דברי חיים להגאון מצאנו ז"ל, יצא לחלק ולסתור דברי המקו"ח, והעלה דזה לא מקרי ביטול עשה, דא"כ נימא ג"כ ראסור למכור חמץ בע"פ משום רמבטל מ"ע רתשביתו, וזה וודאי ליתא, רהא לא חייבו התורה להשבית החמץ רק אם יש לו חמץ, אבל אם הוא הולך ומוכרו או מפקירו מקודם, דאז אין לו חמץ בביתו, אז ממילא אין כאן מ"ע רתשביתו, ולא מוטל עליו שום חיוב, ע"ש בדברי חיים באריכות שהביא לו רא"י לדבריו, ע"ש תשובה ט' חלק או"ח.

והנה אני בעניי יוצא לחוות רעתי העניי, אבל לא להכריע בין הגדולים, בין המקור חיים ובין הדברי חיים, רק כפי מיעוט הבנתי. אכן כדי שיוכנו תלמודי שיחיו את דברי, צריך אני להרחיב הדיבור קצת. והוא, הנה סברת הגאון מצאנו ז"ל הסברתי לי שלפענ"ד הוא בנויה על דברי הרמב"ם ז"ל שכ' בפ' י"א מה' ברכות הלכה ב', וז"ל, יש מצות עשה שאדם חייב להשתרל ולררוף ער שיעשה אותה, כגון תפילין וסוכה ולולב שופר ואלו הן נקראין חובה, ויש מצות שאינם

1) כתבנו אודותיו בכר"ש קונט' ע"ח עמוד ט"ו. — חידו"ת הללו הועתקו מכת"י מעתיק א' שהעתיקו מכת"י ק, והגיע אלינו מאוצרו הטוב של ידירנו הרבני החסיד הנגיד המפורסם מו"ה שאול הוטמערער ג"י מאנטווערפן. יברכהו הש"ת בעוז ותעצומות.

חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה, אלא אם רוצה לשכון כל ימיו באוהל או בספינה יושב, וכן במעקה וכו' עכ"ל הזהב של הרמב"ם ז"ל.

מעתה לענ"ד סובר הדברי חיים דמצות עשה דתשבתו ג"כ אינו חובה על האדם ואין האדם מחוייב להשתדל ולדרוף אחריה כדי שיקיים אותה, אלא רק אם יש לו חמץ בביתו אז מוטל עליו מ"ע דתשבתו, כדי שלא יבא לל"ת דכל יראה, משא"כ מי שהלך ומכר חמצו מקודם או הפקירו מקודם, א"כ בשעה שחל מ"ע דתשבתו אז אין לו חמץ, א"כ נמצא דלא חל עליו מ"ע דתשבתו מעולם ואין האדם מחוייב להשתדל שיהי' לו חמץ בביתו כדי שיקיים מ"ע דתשבתו, כן הסברתי לי דבריו ז"ל שהם בנויים על דברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל.

אכן לעומת זה הסברתי לי דברי המקור חיים כך, ואמרתי שהם בנויים על דברי התוס' שכתבו בריש מס' ערכין דף כ' ע"ב בד"ה הכל וכו', דאין אדם מחוייב לקנות לו בגד בת ד' כנפות כדי שיעשה בהם ציצית, והא דאמרין הכל חייבין בציצית היינו דוקא אם יש להם טלית, אבל אם אין יכול לקנות אין חייבין בציצית, והא דאמר מלאכא לרב קטינא במס' מנחות דף מ"א, סדינא בקייטא וכו' ציצית מה תהא עליה, היינו דוקא באותן הימים שכל הטליתים היו בת ד' כנפות, איכא עונש למי שמשנה אותה כדי להפטר מן הציצית, אבל בזמן הזה שרוב הטליתות פטורין, אין עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות, עכ"ד התוס' ע"ש. א"כ לפי"ז אנו למדין מדברי התוס' דבר חדש והוא דאע"ג דמצוה שהוא כמו רשות ואין חיוב על האדם לדרוף אחריו ולקיימה, עכ"ז אם עושה השתדלות להיפוך כדי לפטור א"ע מן המצוה על זה יש עונש וזה מקרי ביטול מצות עשה, לכן אמר המלאך לרב קטינא שיש עונש על שמבטל מצות עשה⁽²⁾.

(2) בספר ילקוט הפלאות בסוף הספר בקונט' דברי מנחם (דף צ"א ע"ב) הביא בשם זקנו הגאב"ד ק"ק טשעטשעווין, מש"כ עפ"ז ליישב קושיית הגאון מוה"ר דוד דייטש זצ"ל הירוע במס' שבת דף קל"א, עיי"ש.

ובעיקר דף ענין דאין לעשות מצוה עצמו ממצוה, עיין בצפנת פענח על הרמב"ם הל' מתנות עניים פ"ד הלכה י"ב, בשו"ת שו"מ מהר"ן ח"א סי' ק"כ, בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' ר"ט (ד"ה ומה), בהנהגות חכמת שלמה על שו"ע או"ח סי' תרל"ט סעיף ז', ובהנהגות חכמת שלמה על שו"ע יו"ד סי' כ"ח סעיף כ"ח, ובספרו עבודת עמ"ס ע"ז בח"ב בחידושי דף מ"ד על תורה"ה כאן, ובשו"ת דבר אליהו סי' ל"ו ד"ה ולכאורה וד"ה ומ"ש. וכן יש שהביאו ראי' משו"ע יו"ד סי' שכ"ד סעיף י"ד שכתב המחבר, אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה. אמנם יש להביא ראי' להיפוך מגמ' חולין (דף פ"ה ע"ב) השוחט וצריך לרם חייב לכסות, כיצד יעשה או נזחרו או עוקרו, כי אתא רב דימי אמר צא טרף, אמר לי' כי אתא רבין אמר צא נחור, ע"כ. הרי דמותר לכתחלה לטרף או לנחור כדי לפטור א"ע ממצות כיסוי הדם.

ובענין זה אפשר לפרש דברי הנמ' (בדכות דף ה' ע"ב) אמר רבא ואיתימא רב חסדא, אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו וכו' פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. ותמחו המפרשים הלא ביטול תורה אין לך עון גדול מזה, ואיך אמרו פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה. ולהנ"ל אפשר לומר, דאפי' אם נימא דמותר לעשות מצוה עצמה נפש' מקיום מצוה, אבל עכ"פ קצת עונש מגיע על זה (וכמבואר במנחות מ"א ע"א ועיי"ש בתורה"ה עניותו), ולכן אמרו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, שיתלה שבווראי מגיע לו היסורין בשביל שביטל מעליו חיובי מצוה, ע"י שעשה איזה פעולה וערמה להיפטר ממצות התורה, וע"ז יש עונש של יסורין, אבל שומר מצוה לא ירע רבר דע.

ומעתה נחזה אנן, התורה אמרה אך ביום הראשון תשביתו שאור מביתכם, והנה אמת הרבר כמ"ש הגאון מצאנו ז"ל שאין חיוב על האדם שיהי' לו חמץ כרי לקיים המצוה רק הרבר תלוי אם יש לו חמץ או איכא מצוה ואי לית לי' חמץ אז אין המצוה בעולם כלל וכלל, כמו מי שדר בספינה או באוהל שאין מצות מזוזה בעולם לפניו ואין חל עליו המצוה. אמנם עכ"ז מי שיש לו חמץ והוא הולך ואינו מקיים המצוה, זה שאני, כי זה מקרי ביטול מצוה, כי אין הפקר דומה למכירה כמו שרוצה הגאון מצאנו ז"ל לדמות זה לזה, כי הנה גבי מכירה אית לי' עכ"פ הנאות ממון וא"כ אין הערמה ניכר, משא"כ המפקיר חמצו, והלא גבי הפקר אין לו שום הנאה, א"כ זה הוי רק ערמה ותחבולה לבטל מ"ע רתשביתו, ולא די דהוי ערמה כ"א עוד הוי מצדקי ותחבולה הניכר לכל, כי הלא בארבעה עשר כל ערת ישראל הולכין ושוּרפין חמץ שלהם כרי לקיים מצות תשביתו, וכחא רתנן במס' פסחים דף י"א ע"ב שתי חלות של תורה וכו' התחילו כל העם שורפין ע"ש בגמ', וא"כ מי שהולך ומפקיר חמץ שלו זה הוי ערמה הניכר, וכיון דהוי ערמה ועלילה, שוב יש עליו עונש ומקרי ביטול מצוה כמו שכתבו תוס' הנ"ל.

והנה עד כאן הרחבנו הדיבור לפי שיטת הגאון מצאנו ז"ל רכתב בפשיטות דמצות עשה רתשביתו הוי רק מצוה של רשות. לכן הוכחנו מדברי תוס' הנ"ל דלפעמים אפי' גבי מצוה של רשות ג"כ מקרי ביטול מצוה דהיינו כגון שעושה ערמה לבטל את המצוה וכמו שביארנו. אבל באמת אין אנו צריכין לכל האריכות הזה, כי הלא מצוה עשה רתשביתו בערב פסח לא הוי מצות עשה של רשות כ"א הוי מצוה של חובה, וכמו שכתוב הבעל הטורים בפ' בא י"ב ט"ו על הפסוק אך ביום הראשון תשביתו וז"ל, אך ביום הראשון תשביתו אך בנימטרי' חובה שאין חובה אלא ביום הראשון, בראשון חסר וי"ו, עד וי"ו שעות מותר להשהות חמץ עכ"ל בעל הטורים. א"כ הורה לנו הבעל הטורים דעשה רתשביתו בערב פסח לא הוי מצוה של רשות כ"א הוי מצוה של חובה, א"כ מי שיש לו חמץ בע"פ הוי חובה עליו לקיים מ"ע רתשביתו.

ומעתה דברי הגאון מליסא ז"ל מה דגילה לן טעם וסברא דאמאי לא מהני ביטול לחמץ ידועה והוא משום דע"י הביטול הרי הוא מבטל מצות עשה רתשביתו, הם דברים מזוקקים שבעתים, דהרי ביטול לא מהני רק כל זמן שהחמץ מותר בהנאה דהיינו ע"פ עד וי"ו שעות, והתורה מגלה לן קרא מפורש דעד וי"ו שעות הוי מצות עשה רתשביתו מצוה של חובה, ומעתה אם הוא הולך ומפקיר ומבטל את חמצו א"כ אין לך ביטול עשה יותר מזה לכן לא מהני הביטול.

ועתה אסיים להוכיח ולברר דאין כאן שום פלוגתא בין הירושלמי ובין בעל הטורים, כ"א הירושלמי מורה לבעל הטורים דבערב פסח הוי תשביתו מצוה של חובה, ובעל הטורים מורה להירושלמי דעשה רתשביתו שייך גם ביו"ט. והוא כי הנה הגם דהרמב"ם ז"ל מחלק המצות עשה שבתורה לשני סוגים דהאחד הוי חובה והשנית הוי רק כמו רשות, הנה עכ"ז כגוף המצוה אין חילוק ביניהם, כי הנה הן אמת שאין האדם צריך לדרוך לקנות לו בגד בת ד' כנפות עכ"ז אם יש עליו בגד של ד' כנפות ואין מטיל בו ציצית יש עליו עונש כמו מי שאין מניח

תפילין, וכמו כן מי שיש לו בית ואין קובע בו מזוזה או מעקה, יש עליו עונש כמו גבי תפילין ולולב וכיו"ב, ומעתה כמו כן לענין מ"ע דהשבתת חמץ, דבערב פסח הוי תשבייתו מ"ע של חובה שצריך לרדוף אחריו כדי לקיימו, אבל הבעל הטורים מורה לדבר שאם מצא חמץ ביו"ט הוי עליו מ"ע דתשבייתו כמו בערב פסח וכמו שכתב הירושלמי דשריפת חמץ ביו"ט הוי עליו מ"ע דתשבייתו כמו שריפות קרשים ונותר דהביעור מן העולם הוי מלאכה, ולעומת זה מורה הירושלמי לבעל הטורים הנ"ל דבערב פסח הוי חובה על האדם להשתדל לקיים מ"ע דתשבייתו כמו שכל המון ישראל משתדלים לקיים המצוה כראיתא במשנה בפסחים הנ"ל, ואין כאן שום פלוגתא בדבר, וא"כ המוצא חמץ בפסח פשיטא שצריך לברך על ביעור חמץ כי הוי מצוה דאורייתא כמו בערב פסח, דהא כיון שכבר מצא חמץ א"כ אין שום חילוק בין פסח ובין ערב פסח.

מכתב מכ"ק מרן הגה"ק מצאנו זי"ע⁽¹⁾

ב"ה. ד' חיי תרכ"ט לפ"ק צאנו.

החיים והשלום לכבוד ידידי ש"ב ומחוי הרב הגאון המפורסם החרף ובקי ושנון שלשלת היוחסין נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מו"ה יצחק אהרן סג"ל⁽²⁾ נ"י האבד"ק פרעמיסלא.

ידידי שארי, הנה מוכ"ז הרב החסיד מו"ה ישראל אברהם נ"י מתושבי עיה"ק צפת תוב"ב בא לפני בתרעומות על מה יגרע נחלתו בחלוקת שקלי קודש מאשר שולחין להתושבים רגילותינו, שבחלוקת אחינו מגאליציא נחשב הרו"כ בחשבון גדול יותר מכפי שנחשב להם, ולמה יגרע מהם חלקם, הלא אב אחר לכולנו, ולמה יהי מריבה בין אחים בארצנו. ולזה אבקשה נא שיראה מעכ"ה להסיר המכשול הזה, ויהי החלוקה שוה, ובטוח אני במעכ"ת שיעשה עצה"ט והי' שלום⁽³⁾.

הגם שלדעתי לא יצא מלפנינו עוול, אך למען השקט להב המתלוננים, יברר בחכמתו החשובן בגלוי, והי' שלום.
כנפש ש"ב ומחוי דבש"ת בלג"ח,

הק' חיים הלברשטאם

(1) מכתב זה הועתק מגנזי ידידנו הרב בנש"ק מו"ה ישראל דוב הלברשטאם נ"י מאנטווערפן והגיע לידנו בהשתדלות ידידנו האבד"ק היקד החשוב והנעלה מו"ה יורל ליכטנשטיין נ"י מאנטווערפן. ברך ד' חילם ופועל ידם תרצה.

(2) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' א' עמוד ט"ו.

(3) עד כאן נכתב בכת"י הכותב, ומכאן ואילך נכתב בעצם כתי"ק של כ"ק מרן

הגה"ק מצאנו זי"ע.

מכתב

מהגה"ק מוה"ר משה פאנעט אבר"ק דעעש זצ"ל¹

בעזה"ת. א' דברים תרמ"ט לפ"ק פה מרחץ סטאקא פאלווא.

החזה"ש וישע רב וכט"ס לכבוד הרב הגאון המהולל החרף ובקי
עומד לנס עמו כו' כקש"ת מו"ה מיכאל הכהן נ"י אבר"ק פולדא
יצ"ו.

נעימות ימינו השנתי ע"נ, וחשתי להשיב מפני הכבוד, ע"ד שאלתו אודות
התרנגולים החלקים על צוואריהם, הנה ימחול כהדר"ג לעיין בספרו דאבא מארי
הגאון² ק' צוקללה"ה בסי' פ"ה שכ' לאסרם, וכפי הנודע לי ממדינות קרובות,
כאשר נתפרסם ספרו דאבא מארי ובהנוע הס' ליד הרבנים יושבי כסאות, תיכף
ומיד קראו להשו"ב שבעירם ופקדו עליהם שלא לשוחטם.

ואודות הקאשין חינא היגער הנק' ג"כ ענגלישע היגער, הנה זה כשלשים
שנה אשר אכלו אותם במדינתנו באין פוצה פה ומצפצף, ובא לכאן רב מפורסם
והרעיש עליהם שהגאון מהר"י אסאד אסר אותם, אזי חיש מהר העריך אדאמו"ר
הגאון הק' זצ"ל תשובה בענין זה להגאון הק' מהר"י אסאד זצ"ל, והשיב לו
להתיר אותם כאשר יראה כהדר"ג בספרו תשו' מהר"א, ומאז עד עתה אוכלים
אותם במדינתנו בלי שום פקפוק. ובוודאי נמצא אתו הסה"ק שו"ת דברי חיים
אשר נתפרסם ג"כ בארצות המערב מאת רבינו גאון הגאונים קודש הקדשים
רשכבה"ג אבר"ק צאנז צוקללה"ה, ושם האריך הרבה בכמה תשובות³ בענין זה,
והוא בעצמו ה' מונע א"ע לאוכלם.

וע"ד הבראמאפוטרא היגער אשר שאל כהדר"ג, לא אוכל להשיב כי לא
שמענו ולא ראינו אותם. והנני שולח לו לדורן ספרי שערי צדק שו"ת על דחש"ע
וס' מעגלי צדק על התוה"ק, רק זאת אבקש מאת מעכת"ה אולי נמצא שמה איזה
מו"ס או איזה מופלגי תורה אשר ירצו לקנות הספרים הנ"ל, אמכר להם במקח
השוה כי רצוני שיתפרסם ספרו דאבא מארי גם במדינות רחוקות.
הכ"ד,

הק' משה פאנעט מרעש המתגורר פה

(4) נולד בשנת תר"ג לאביו הגה"ק מוה"ר מנחם מענדל פאנעט אבר"ק דעעש זצ"ל,
זממנו קיבל חינוכו והורכתו. הסתופף בצל כ"ק מרן הגה"ק מצאנז זי"ע. בצעירותו כיהן
כאבר"ק אהרישאר, ואח"כ נתקבל לאבר"ק נימיושע, ובשנת תרמ"ה נבחר למלאות
מקום אביו כאבר"ק דעעש. דרשה אחת ממנו נדפס בסוף ספר כנסת יחזקאל לכנו. נפטר
כ"ד כסלו שנת תרס"ג לפ"ק. — אפריון נמתי לידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר אלימלך
אלטר פאנעט שליט"א רב דקהל זכרון יוסף דעעש שהואיל בשובו למסור לנו מכתב
הנוכחי להדפיסו בקובצנו. ישא ברכה מאת ד'.

(5) עיין בשו"ת דברי חיים ח"ב יו"ד מסי' מ"ה עד סי' מ"ח, ובהשמטות בסי' מ"ב,
וענין זה מוזכר שם בעוד איזה תשובות. ועיין גם בספר דברי יחזקאל להגה"ק משינאווא
זצ"ל בלוקושים, שנדפס מכתב בענין זה אל הגה"ק מוה"ר משה מרעש זצ"ל.

בענין שיעור כזית מצה

מהרב הגאון מוה"ר פינחס הלוי הורוויץ ראבד"ק קאסוב ז"ל⁽¹⁾

בעזה"י. יום ח' למכנ"י תרפ"ד פה ג' יצ"ו.

שלמא רבא לגברא רבא כבוד ידינ"פ הרב החריף חכם לב גדול
בתורה שלשלתא ריחוסאי פאר עדתו וכו' כקש"ת מוה"ר עקיבא
בלאה שליט"א אבן יקרה דק"ק קראסנא יצ"ו.

אחדש"ה. נתכבדתי ביקרת מכתבו עם ח"ת, וכבר ידעתי שכת"ר ישר הולך
בסוניות עמוקות, ועיינתי במכתבו ושמחתי באמירות יקרות לב משמחות, והנני
להשיב במעט עיון.

ראשית דבר גם אנכי לא זכיתי להבין ספיקת מרן זקינו הגה"ק זכיע"א⁽²⁾,
דאיך שייך בזה ספק אם צריך לאכול יותר מכזית מצה כדי שיהי' הכזית מן הקמח
לכד המים, הלא פשיטא דא"צ לדקדק בזה, כיון דלא צותה לנו התורה לאכול
קמח, רק המצוה היא לאכול מצה, ומצה מיקרי היכי שלוקחים קמח עם מים ולשין
ביחד ואחר שנאפית כלי חימוץ נקראת מצה, ואיך יעלה על הדעת שצריך לאכול
כזית מן הקמח לכד המים, הלא על שניהם בא השם של מצה, והאוכל כזית קמח
לא יצא יד"ח. וכן הוא נמי באיסור אכילת פת חמץ, דחמץ מיקרי קמח עם מים
שנתחמץ, וז"פ. [שוב עיינתי במכתבו, וראיתי שגם כת"ר התעורר בקוצר מילין
בזה].

אפס מה שכת"ר הוכיח דא"צ לדקדק לאכול יותר מן כזית מצה, משום
שיטות הרבינו יונה דהנבילה נתהפך בהרבש להיות רבש, לא אוכל להבין כוונתו,
דאם נאמר הוכחה זה, יצטרך להיות שאם לש קמח עם מים של ע"ז יתהפך להיות
עיסה. ויותר יש לומר דגם המג"א החולק עם הרבינו יונה [בריש סי' רט"ז בש"ע

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש קונט' פ"ב עמוד כ"א. — העתק מתשובה זו (בכת"י
השואל) הגיע אלינו מאת ידידנו הרב מו"ה דוד מייזליש שליט"א רב דקהל יטב לב
דסאטמאר במאנטרעאל מעוזבון אביו הרב הגאון מוה"ר צבי הירש מייזליש ז"ל אבד"ק
ווייצען. טוב עין הוא יבורך.

(2) הגה הרב הגאון הכותב ז"ל לא גילה לנו מי הוא זה זקנו של השואל, ובמושכל
ראשון הי' נראה שהכוונה על הגאון בעל חתם סופר זצ"ל, שהשואל הי' מיוצאי חלציו.
אולם קשה לומר שהחת"ס נסתפק בזה, כי מפורש יוצא בשו"ת מהר"ם שיק האו"ח סי'
רס"ד בזה"ל: וכשלמדתי בישיבת מרן הגאון זצ"ל זכיתי להיות מאוכלי שלחנו בשבתות
וימים טובים וראיתי ששיער כזית מצה כאשר הוא בא לפנינו, עכ"ל. אך בשו"ת לבושי
מרדכי (מהדורא ד') האו"ח סי' ע"א נדפסה תשובה אל השואל דנן בענין זה, ושם כ'
שהוא ספיקת זקנו הגה"צ מו"ה עקיבא זצ"ל. (אולי הכוונה על חתנו של הג"ר יעקב ליב
שטראסער ממאווא חתן הגאון בעל כת"ס זצ"ל). ועיין עור מה שכתבו בזה אל השואל
דנא בשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' י"מ, ובשו"ת קרן לדוד סי' קל"ה. ויש אריכות בזה בהגהת
עתים לבינה על ספר העתים (עמוד רל"ב), ובשו"ת דברי יואל האו"ח סי' י"ג (אות ה'
ואות ט'), ובשו"ת עצי חיים האו"ח סי' ל"ד, יעווי"ש.

או"ח] ג"כ יורה לזה, כיון שהמים אין לו טעם של עצמו כמ"ש הטו"ז באו"ח סי' ר"ה סק"ה יעו"ש. [ועיין פסחים מ"א ע"א מה מים שאינן מפיגים טעמם כו' היינו שאינם נותנים טעמם באחרים יעו"ש. וי"ל כמ"ש החו"ד בס"י ק' דגיד יש לו טעם רק שאין נותן טעם באחרים]. ובוודאי זה ליתא דבוודאי העיסה אסורה מחמת המים של ע"ז, וכמו דמשמע בכל הסוגיא דו"ז ג', ולא אמרינן דנתהפך כמו הנבילה ברבש, ובאמת החילוק פשוט, דבשלמא נבילה ברבש שפיר י"ל דהנבילה נעשית כמו המין שבא לתוכו והוא הרבש, וה"ה אם יהי' מציאות שיוכל להיות מן מים קמח ג"כ הי' סברא לומר שקמח מהפך את המים להיות ג"כ קמח, אולם לומר שהמים נהפך ונתהווה עיסה, זה בוודאי אי אפשר לומר כן, כיון דהעיסה נולד רק משניהם, שכאשר יתערב מים עם קמח נתהווה הרכבה חדשה ומין חדש שנקרא עיסה, ומעולם לא בא המים להעיסה שנאמר שהעיסה מהפכו, רק שהמים בא לתוך קמח ולא לתוך עיסה. ולכן גם בש"ס ביצה דף ל"ח מקשה הש"ס רק שיתבטל מעט מים והמלח לגבי העיסה הרוב, אבל אי אפשר להקשות בפשיטות בלי סברת ביטול, ולומר שיהי' מותר כרגלי הבעלים של העיסה לבר, משום שהמים והמלח מהבעלים השניים, נתהווה עיסה כמו נבילה ברבש, דזה אינו, כמו שכתבתי, משום דלא נתן המים והמלח לתוך איזה מאכל נפרד, שנאמר שנתהפך להיות כאותו מאכל, רק שנתהווה העיסה מן מים ומלח ששייך לבעה"ב אחד, וגם מן הקמח ששייך לבעה"ב השני, וממילא הכרי' חרשה שנתהווה משניהם והיא נקראת עיסה, יש בה כח שני בעלים, ולכן אסורה רק לרגלי שניהם, רק שהש"ס הקשה דליבטל מעט המים ברוב עיסה מתורת ביטול ברוב, אבל לא מתורת נהפך, והבן כ"ז כי לפענ"ד הוא פשוט ונכון.

אמנם מ"ש מר חביבי כת"ד שליט"א דבשר שנתפח ע"י מים, דהמים נעשה כבשר, בזה לא שייך מה שכתבתי לעיל, אולם י"ל דהרבינו יונה לא קאמר רק משום דטבע הרבש להפך את הבשר, משא"כ מים בבשר מיקרי רק נבלע, ולא שנעשית בשר, וצ"ע בזה. ועי' היטב בחק יעקב סי' תס"ז ס"ק ט"ז דבר נכון בקושיית המג"א מש"ס בכורות ואנכי הסברתי דברי קדשו עפ"י שהארכת באריכות וברדתי סברת התוס' שבת דף ג"ב ע"ב בד"ה הוא כו' וז"ל, ואומר ר"י דלפעמים מסירין אותן ועושין בהם מלאכה בפנ"י עצמ"ן כו', ובארתי בספרי פתחא זוטא הלכות נט"י סק"ד דמה שמסיר לבר לא נקרא עדיין פירוד גמור עד שישתמש ויקבל עליו צורה חדשה, והבאתי דברי החת"ס בחלק ששי סי' נ"ו דמחלק בין מומר לחלל שבת אף דהוי גוי גמור עכ"ז זקוק לאשתו ואם נדבק לאומה אחרת שוב דעת המדרכי דאינו זקוק יעו"ש והיינו כנ"ל. ומה גם סברת הח"י דהנבילה קיבל עלי' צורה חדשה משא"כ הדם לא קיבל צורה חדשה רק שנתלבן מאדמותו, ויש להאריך ואכמ"ב.

ומ"ש מר מחותני כת"ד נ"י בביאור הסוגיות דנתפח היינו שנבלע בתוכו מים או איזה דבר אחר, לפענ"ד מלשון הרמב"ם פ"ג דטהרות מ"ד משמע דהנקבים חלולים ואין בהם כלום, וזה מיקרי נתפח יעו"ש שכ' אמנם נשמר בהם שימור גדול ולא נביט על רפיון החלקים וההתערבות לא לענין טומאה ולא לענין

או"ה, וביאור נתפחו, ר"ל שנוספו וגדלו, עכ"ל. אפס מלשון הש"ס מנחות נ"ד ע"ב הניתן בגשמים ותפחו וכו', משמע מחמת שנכנסו הגשמים נתפחו, א"כ מבואר דשייך לשון נתפח גם היכי שנקבים הם מלאים בגשמים ולא ריקנים, דשם מיירי בוודאי דהגשמים ממלאים הבשר ונתגדל וכמ"ש רש"י פסחים ל"ג ע"ב וז"ל, ואע"ג דהגשמים הנבלעים בתוכו לאו חלב כו' עכ"ל, וא"א לעיין בזה הרבה, והדבר צריך תלמוד כי הערה זו העיר בשו"ת בית יצחק להגאון מהר"י שמועלקעס וצ"ל מלבוב בחלק או"ח סי' ל' באדיקות ובעמקות נפלא שמבאר כל השיטות בזה. וגם כת"ר נגע בקצת במ"ש לחלק בין דחוי' ובין שהי' מקום לחול האיסור. וא"א לי ללמוד ולעיין בסוגיא זו אשר כבר שלח פארותיו בכלל ובפרט בשו"ת בית יצחק הנ"ל.

וגם ביו"ד סי' שכ"ז סעי' י"ג דעיסה שלא הי' בה כשיעור ונתפחה פטורה משום דאזלינן בחלה בתר לגלול העיסה יעו"ש. ועכ"ז דעת לנבון נקל, דאם הי' כשיעור ונתפחה קודם האפי' עד כפליים וכדומה, נתחייב גם מה שנתפחה בחלה, ואם יפריש חלה ממקום שנתפח מהני, דאל"כ לא מצינו ידינו בהפרשת חלה מן לחם חמץ, שאחר הגלול יעלה מעלה מעלה כמובן, וז"פ.

והנה במק"א נסתפקתי מכבר דכ"ז שנתפח מאליו, משא"כ היכי שלא נתפח מאליו רק שנתחזה הברכה בהעיסה ונתוסף העיסה ע"י ברכה אולי י"ל דהתוספת פטור מחלה, והוא עפ"ימש"כ בשו"ת בית יצחק חיו"ד ח"א סי' פ"ד שהביא תוספתא המובא ברר"ק במקרא במלכים סי' ר' וז"ל, וכד איתרחש לה האי ניסא אמרית לי' לנביא דה' אית עלי' עשור מהאי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביאיא דה' במילתא דליכא עלי' עשורא אף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא עכ"ל, ופי' בשו"ת בי"צ הכוונה עפ"ימש"ש בתוס' תענית דף ח' ד"ה אלא וכו' דעל דבר הסמוי' מן העין שורה ברכה משום רלית למזיקין רשות בדבר הסמוי' מן העין משום דשורה בה ברכה והוי הפקר וכן אין להם רשות כיון דאין לה בעלים יעו"ש. א"כ שפיר שאלה האשה כיון דנתרבה ע"י ברכה והוי הפקר, א"כ י"ל דפטור גם ממעשר יעו"ש. א"כ שפיר אולי י"ל דפטור גם מחלה, ואם יפרש חלה מן התוספות ע"י ברכה הוי מפטור על החיוב, וצע"ג עוד בזה.

אלו ההערות כתבתי בחפזי למען כבודו הרם והנשא וכבר כתבתי לכת"ר שאין בי כח להשיב כדרך הלומדים האמיתים, רק לשמח בחלקי שכאשר אייגע היטב באיזה סוג' זמן ארוך אוכל קצת להבין בעזרתו ית"ש, אבל לפלפל בסוגיא עמוקה שאין אני עומד בה לא זכיתי בעוה"ר לזה.

והנני בזה ליתן תודה רבה על אשר יכבד אותי לפעמים בח"ת, והנני דוש"ת מעמקא דלבבי, יעזור לו שוכן שמימא ללמוד תוה"ק מתוך נחת והרחבה ועושר רב וכל טוב. כנפש המעטיר מחו',

פינחס הלוי הורוויץ

מלפנים ראב"ד ק"ק קאסוב יע"א

כעת מתגורר פה ק"ק ג"וו

בסוגיא דתרומת חמץ

שלום משה הלוי אונגאר

אבדק"ק ור"מ נייטרא

מאונט קיסקא יצ"ו

ב"ה. אור ליום ו' לס' ויצא שנת תש"א לפ"ק.

במס' פסחים דף ל"ב ע"א, תנן האוכל תרומת חמץ בפסח בשונג משלם קרן וחומש וכו' סבר לה כר' נחוניא בן הקנה דתניא רנב"ה"ק הי' עושה את יום הכיפורים כשבת לתשלומין וכו'. ופירש"י ז"ל בד"ה כרנב"ה"ק, דאי הזיד בחמץ והא דפטור לי' משום כרת הוא דפטור לי' לשמעין כולה מתני' בחמץ חולין של חבירו וניתני שונג חייב ומזיד פטור משום כרת. משמע דרש"י לא ס"ל כתנא דבי חזקי' דאמר חייבי מיתות שונגין פטורין מתשלומין, וכן כ' במהרש"א, וצ"ב מנ"ל הא. ועוד יש לדקדק, דרש"י כתב לעיל בדיבור זה, דהא דהמתחייב כרת פטור מתשלומין יליף טעמא מאסון אסון, ולכאורה למה לא הביא רש"י אידך דרש שם בכתובות דף ל' ע"ב דיליף טעמא דמתחייב כרת פטור מתשלומין מן הפסוק ואם העלם ועליו דכתיב במולך, עיי"ש. עוד קשה קושית הצ"ח, למה לא אמר הגמרא דסיפא דמתניתין דקתני במזיד פטור מתשלומין הוא משום דאינו לוקה ומשלם, וכאן חייב מלקות משום כל יראה. וגם קשה, למה לא מוקי הגמ' רישא דמתניתין כרבי שמעון רס"ל חמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ודבר הגורם לממון כממון דמי, ואתיא כהלכתא.

ונראה בעה"ת ליישב הכל בחדא מחתא, דהנה האור חדש הקשה, בהא דפריך הש"ס בכתובות דף ל' ע"ב, מאי איכא בין אביי ריליף אסון אסון ובין רבא דיליף מואם העלם ועליו, ומשני דאיכא ביניהו זר שאכל תרומה וכו', ופריך הא כי אנבי' קניא כו', ואין מיתה ותשלומין באין כאחד, ומשני כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה וכו', ורב אשי משני לה דמיירי שאכל תרומה משלו וקרע שיראין של חבירו ע"ש, וכתבו התוס' בד"ה ולאביי פטור, ה"נ הוי מצי לאקשוויי אמתניתין דפרק כל שעה (דף ל"ב) דקתני פטור מתשלומין, לפי מה דמוקינן לה כר' נחוניא בן הקנה ע"ש. והקשה האור חדש, לרב אשי דמתרץ שם בכתובות בזר שאכל תרומה וקרע שיראין של חבירו, משמע דלא ניחא לי' התירוץ דתחב לו חבירו בפיו, א"כ מה יענה למתניתין רידן רלא שייך תירוצו כאן, ותיריך האו"ח דרב אשי יאמר דבסיפא דמתניתין פטור משום דאינו לוקה ומשלם, וכאן שייך מלקות משום כל יראה, וקודם אכילה לא קנה משום דהוי איסור ולא ניחא לי' למקיני, וא"כ מלקות ותשלומין באין כאחד. וזה אפשר מדויק בלשון התוס', שכתבו, לפי מה דמוקי מתניתין כרנב"ה"ק קשה קושית הגמ' בפסחים רתשלומין ומיתה אינם באים כאחד, ומשמע דאי הוי מוקמינן מתניתין דפטור משום דאינו לוקה ומשלם, ניחא. ולפי"ז הגמ' כאן בפסחים לא מוקי הסיפא אליבא דרנב"ה"ק, דרוצה לאוקמי סתם מתניתין אליבא דרבי מאיר דס"ל לוקה ומשלם.

ומעתה נבוא ליישב הקושיות הנ"ל, והנה הישועות יעקב באו"ח סי' ש"א כ' רבי מאיר דס"ל לוקה ומשלם, ע"כ סבירא ל' רחייבי מיתות שונגין חייבין בתשלומין, דלא כתנא רבי חזקי'. וא"כ ניחא למה פ' רש"י כאן דלא כתנא רבי חזקי', והגמ' רוצה לסתום מתניתין כרבי מאיר, והרי ד"מ לא סבירא ל' כתנא רבי חזקי'.

ומיושב נמי מה שהביא רש"י טעמא דאביי דיליף מאסון אסון, דבס' אור חדש כאן במס' פסחים מברר דאביי לא סבירא ל' כתנא רבי חזקי', אבל רבא אמר שם בכתובות, מי איכא תנא דפליג אחזקי', וא"כ מאחד דמוקמינן כאן סתם מתניתין כרבי מאיר, ור"מ לית ל' הא דתנא רבי חזקי', לכן צריכין לומר טעמא דאביי, דלרבא דאמר מי איכא תנא דפליג אחזקי', הרי לדירי' כו"ע סבירא להו כחזקי', וק"ל.

ולפי זה ניחא נמי הא דלא מוקמינן הכא רישא דמתניתין כרבי שמעון דס"ל חמץ אחר הפסח מותר בהנאה ודבר הגורם לממון כממון רמי כנ"ל, דכ' בספר אמרי בינה להגאון מהר"ם א"ש דלאביי ע"כ רבי שמעון לא סבירא ל' כרנבה"ק, עיי"ש טעמו ונימוקו, משום הכי לא ניחא ל' להגמרא לאוקמי מתניתין כר"ש, דהוא ע"כ לא סבר כתנא דסיפא דהיינו כרנבה"ק, אבל ד' יוסי הגלילי שפיר אפשר דס"ל כרנבה"ק.

בשיטת הרמב"ם במצה של איסור

יחזקאל חורוויץ

בן הגה"צ אבר"ק שטראסבורג שליט"א
מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון
ברוקלין, ניו יארק

בפסחים דף ל"ה ע"א תנן אלו דברים שאדם יוצא בהן יר"ח בפסח בחטים וכו' אבל לא בטבל ולא במעשר ראשון שלא נמלה תרומתו ולא במעשר שני והקדש שלא נפרו וכו'. ובגמרא שם ע"ב, תנו דבנן יכול יוצא אדם יר"ח בטבל שלא נתקן וכו' ת"ל לא תאכל עליו חמץ מי שאיסורו משום כל תאכל עליו חמץ יצא זה שאין איסורו משום כל תאכל עליו חמץ אלא משום כל תאכל טבל. ופריך שם ואיסורא דחמץ להיכן אזלא אמר רב ששת הא מני ר' שמעון הוא דאמר אין איסור חל על איסור דתניא ר"ש אומר האוכל נבילה ביוה"כ פטור רבינא אפי' תימא רבנן מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ בלבד יצא זה שאין איסור משום כל תאכל חמץ בלבד אלא אף משום כל תאכל טבל מירי בלבד כתיב אלא מחזורתא כדרב ששת, ע"כ דברי הגמ'.

והרמב"ם בפ"ו מהל' חומ"צ ה"ו פסק כמשנתינו וז"ל, אין אדם יוצא יר"ח באכילת מצה שהוא אסורה לו כגון שאכל טבל או מעשר ראשון שלא נמלה

תרומתו או שגולה זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון יוצא בו יד"ח וכל שאין מברכין עליו ברהמ"ז אין יוצא בו יד"ח, עכ"ל. והרה"מ ציין לכלל זה מש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות הי"ט וז"ל, כל האוכל דבר האסור בין בודון בין בשוגג אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף, עכ"ל. ופי' נז"כ שהוא מטעם דאין זה מברך אלא מנאץ. אלא שהלח"מ הקשה למה כ' רבינו בהל' חו"מ זה הכלל כל שמברכין עליו ברהמ"ז הל"ל כל שמברכין עליו סתם דהא איהו סבר כאן דאינו מברך כלל (לא בתחלה ולא בסוף), וי"ל הנקט ברהמ"ז דהוא מראורייתא לדמותו למצוה דהוא חייב מה"ת, עכ"ל. ולכאורה תירוצו זה דחוק מאוד, דמה יש לרמות כאן.

גם הגאון בעל שאנת ארי' בדיני מצה ומרור סי' צ"ו הרבה להקשות על הרמב"ם, דהא בגמ' מסקינן דהברייתא דאין יוצאין במצה של טבל לא מתוקמא אלא אליבא דר"ש דסובר אין איסור חל על איסור, ומסתימת הש"ס נראה פשוט רמשנתינו דאין יוצאים גם בשאר איסורים הוא ג"כ מטעם הקישא דמצה לחמץ, וזה לכאורה אינו אלא לר"ש, והלא אנן לא קו"ל כותי' אלא כרבנן דאיסור כולל חל על איסור וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהל' איסורי ביאה ובכ"מ, א"כ לכאורה נדחתה משנתינו מהלכה ולמה הביאה הרמב"ם. ואת"ל שסובר כרש"י ור"ן שפירשו משנתינו דאין יוצאים במצה של איסור מטעם מצוה הבאה בעבירה, הניחא בטבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו וכו' דהוי איסורן חמור שהם במיתה ע"כ שפיר אינם נרחין בפני עשה ראכילת מצה, והוי מצוה הב"ע, אבל שאר איסורים כגון חרש וכרומה שאינם אלא לאו גרידא, נימא ריבוא העשה דמצה וירחה הל"ת, ומרוע סגר עלינו הרמב"ם הדרך בכללו רכל שאין מברכין עליו ברהמ"ז, והיינו כל האיסורים במשמע, אין אדם יוצא בהם יד"ח מצה, עיי"ש אריכות גדול שהניח דברי הרמב"ם בצ"ע ורחה אותם מהלכה, ונסתייע מרבירי הירושלמי (המובאים בתוס' קירושין רל"ח ע"א ר"ה אקרוב) שהקשה למה לא אכלו בניי בבואם אל ארץ כנען מצה מתבואה החדשה ויבוא עשה דבערב תאכלו מצות וירחה ל"ת דחרש. והוכיח השאג"א רתי' הירושלמי רעשה רקודם הריבור אינו יכול לרחות ל"ת, אינו מתאים לשיטת הבבלי, ע"כ אליבא דאמת ולהלכה עשה דמצה דוחה ל"ת דחרש, ע"כ תו"ד בקיצור.

ארי' שאג מי לא יירא, מ"מ כרי להצדיק את הצדיק רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, נלפענ"ר להסביר שיטתו באופן זה. דהנה המנחת חינוך במצוה ו' אכילת הפסח כתב וז"ל, והנה מבואר בר"מ בפ"ר מהמ"א גבי איסורים רמה שבין השינים אינו מצטרף לכזית ובין החניכים מצטרף רהנאת גרונו סני וכן אכל חצי זית והקיא וחזר ואכל עוד ח"ז או אפי' אותו חצי זית שהקיא חזר ואכלו חייב מלקות גבי איסורים, ודינים אלו בחולין ספגה"ג. ג"ל ברור דאף דמבוארים דינים אלו גבי ל"ת, מ"מ במ"ע ראכילה ג"כ הרין כן, כמו במה שכתבה תורה לא תאכל הוי זה בכלל אכילה ה"ה גבי מ"ע דכתיב תאכל הוי נמי בכלל אכילה אם אכלן ברכים הנ"ל, ואף דהמשנה למלך לענין שלא כדרך אכילתן מסתפק בזה אי מ"ע

שוה לל"ת וכו', מ"מ כבר האריכו האחרונים דהם שוים לדינא א"כ לכל הדינים הנ"ל הם שווים כנ"ל, עכ"ל, וכ"כ גם במצוה י', ואם אכל כזית (מצה) בין השיניים אין מצטרף לכזית אבל בין החניכים מצטרף דהנאת גרון הוא, וכן אם אכל ח"ז והקיא וחזר ואכל אותו ח"ז יצא דנהנה גרונו בכזית כמבואר לענין איסור, עכ"ל, אלא דבמצוה ת"ל (ברהמ"ז) וכן במצוה שי"ג כתב וז"ל, והנה נראה ג"כ דעל הנאת גרון כגון אכל והקיא וחזר ואכל אפי' כל היום אינו חייב בברהמ"ז כי מצר הסברא שביעה אינו שייך רק בהנאת מעיים וכו' אבל הנאת גרון בלבד בודאי אינו שבע ואינו חייב בברהמ"ז, עכ"ל. וכן כתב גם בשו"ת חתם סופר או"ח סוס"י קכ"ז בשם תשו' פנים מאירות שהוכיח כן מלשון הרא"ש דברהמ"ז אכילה במעיו בעינן. ותוסיף ע"ז הח"ס וז"ל, ומבואר מדבריו דה"ה כל המצות דכתיב ב' אכילה סתם ולא שביעה סגי כזית מצומצם, ויש להביא רא' מהירושלמי דהקשה דתיתי עשה דמצה ותדחי ל"ת דחדש ואס"ד דאיסור חדש כבר עבר בהנאת גרונו וידי מצוה לא יצא עד שיכנס במעיו ל"ה קשה מידי דבעידנא דמעקר ללאו לא מקיים עשה וכו' נמצא האוכל מצה כזית מצומצם ונשאר לו בין החניכים כבר יוצא ידי מצה ולחיוב ברהמ"ז לא הניע וכו', עכ"ל, ועיי"ש שבחילוק זה רוצה לתרץ דברי הרוקח המובאים במנ"א בסקנ"ח סק"ג.

ועתה לפי הנחת המנ"ח והחת"ס הנ"ל דמצות מצה יוצא בהנאת גרון לחוד וברהמ"ז מחויב רק כשבא למעיו, יוקשה מאוד על הרמב"ם דנקט כללא דכל שאין מברכין עליו ברהמ"ז אין יוצא בו יד"ח מצה, דהא יש מציאות דאפי' אם אינו חייב ברהמ"ז מ"מ יכול לצאת יד"ח מצה, כגון אם אכל חצי זית מצה והקיא וחזר ואכל אותו ח"ז דאינו מברך ברהמ"ז דבמעיו לא בא כזית אבל מצות אכילת מצה יצא בהצטרפות ב' הח"ז בהנאת גרונו, ולפי כללו נמצא דאינו יוצא גם מצות אכילת מצה, מאחר דאינו חייב לברך ברהמ"ז. ואע"פ שאפשר לידחק ולפרש כונתו רר"ל כל "רבר" שאין מברכין וכו' אפי' אם אכל כשיעור הראוי, מ"מ הו"ל להרמב"ם לדייק בלשונו הזהב כדרכו.

וחוץ מזה פלא גדול למה באמת נקט הרמב"ם כלל זה, למה לא כתב בפשיטות, כל דבר שי"ב איסור באכילתו אין יוצא בו יד"ח מצה ותו לא, מדוע הוצרך להביא ממרחק לחמו מענין ברהמ"ז שאינו שייך כ"כ כאן ולא נזכר בגמ'. ותמהני שלא עמדו בזה נו"כ.

אשר ע"כ נ"ל דהרמב"ם רוח אחרת היתה עמו דלא כהגאונים הנ"ל, אלא ראה"ג, בכל איסורים חייב בכזית בהנאת גרונו וכמש"כ בעצמו בפ"ד מהמ"א ה"ג, דאפי' אם אכל ח"ז והקיא וחזר ואכל אותו ח"ז חייב מ"מ מצות אכילת מצה לא יקיים אא"כ הי"ל כזית שלם במעיו כמו בברהמ"ז. וקצת רא', דלא מצינו ברמב"ם שיכתוב בשום אכילת מצוה דאם אכל ח"ז והקיא וחזר ואכלו יציא כמש"כ כמ"פ באיסורים דבאופן זה חייב. ועוד אולי יש להעיר מהא דיש מבוכה בין הפוסקים והב"י מכללם, אם מקיים איזה מצוה באכילת חצי כזית מצה כגון שאין לו יותר, ועי' בשד"ח באסיפת דינים (מערכת אכילה או"ד), ולא

אשתמיט לשום א' מהם עצה פשוטה, שיאכל הח"ז שיש לו ויקראנו ויחזור ויאכלנו, ויקיים בזה המצוה ע"י הצטרפות הב' ח"ז בהנאת גרונו. וי"ל שהוא מטעם דצריך כזית שלם במעיו ואינו יוצא בכזית בהנאת גרונו. ומצאתי שהגאון ר"י ענגיל ז"ל בס' לקח טוב כלל ג' (ד"י ע"ד) הביא שיטה כזו, וז"ל, ובהצעת דעת התורת חיים בערבי פסחים (אולי צ"ל חולין דף ק"כ דקאי שם על מימרא דערבי פסחים, וגם משם אין ראי' כ"כ) והלבוש באו"ח סקפ"ד (אולי צ"ל תע"ה בהג"ה סק"ג) ודבריהם מפורסמים באחרונים שכתבו דנהי בעלמא הנאת גרונו הוי אכילה, עכ"ז לענין אכילת מצה, המצוה דוקא בביאה למעיים עכ"ל, וכ"כ גם במחצית השקל סתע"ה סק"ד וכן נמצא בפירוש במקו"ח סי' תנ"ד דקיום המצוה הוא בהנאת מעיו. ואולי אפשר להסביר שישתם לחלק בין איסור למצוה דבאמת אכילה גמורה מקרי, כשאוכל כדרך העולם שהוא בכליעת גרונו ובביאת מעיים, ע"כ כשהתורה חייבה לאכול כזית, לא סגי מה שהי' בגרונו כזית אלא גם במעיו צ"ל כזית, אבל באיסור החמירה תורה דלא יאכל אפי' אכילה במקצת והיינו דהנאת גרונו סגי לחייבו מלקות, ונ"ל דהוא מילתא בטעמא.

שוב ראיתי לאאמו"ר הגה"צ שליט"א בספרו קנין תורה ח"ג סנ"ד שמפלפל ג"כ בענין זה וציין שם לקונט' דברי חן להגר"ח נ דעמביצער ז"ל הנדפס בסוף ח"א מס' עבודת עבודה להגאון ר"ש קלוגר ז"ל שהאריך מאוד בזה, ועיי"ש שבסוף מביא תשובת הגאון מהרש"ק ז"ל ונדפסה בשו"ת שנות חיים סי' שמ"א שפסק כן הלכה למעשה דאם אכל ח"ז והקיא וחזר ואכלו לא יצא, וחילי' מכללא דהרמב"ם דאם אין מברכין עליו ברהמ"ז אין יוצאים מצות אכילת מצה ובנ"ד אינו חייב בברהמ"ז דלא הי"ל כזית במעיו הה"ד דאינו יוצא מצות מצה, וזה ממש כמש"כ, וברוך שכונתי לדעתו הגדולה.

והשתא דאתינא להכי יתורץ שפיר קושיתו של השאג"א, דמאחר דסובר הרמב"ם דמצות אכילת מצה אינו מקיים אלא כשיבוא כזית למעיו אבל איסור עובר כבר בהנאת גרונו א"כ א"א להעשה דמצה לדחות שום ל"ת, דלא הוי בעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה, וכמו שרצה באמת החת"ס לתרץ קושית הירושלמי. וממילא יומתקן מאוד דברי הרמב"ם, למה נקט כלל מברהמ"ז, דהא גופא היתה כונתו להורות לנו הדרך ולתת טעם, למה אין יוצאים במצה של איסור ואין עשה דוחה ל"ת, ע"כ כתב דכל שאין מברכין עליו ברהמ"ז אין יוצא בו יד"ה, דמצה וברהמ"ז שוים הם דצריך הנאת מעיים. ולפי"ז אין עוד מקום גם לקושיתו של הלח"מ, ודברי רבינו הרמב"ם על מקומם יבואו בשלום.

אזהרה חמורה

הננו אוסרים ככל תוקף ועזו להדפיס שום חידו"ת או אגרות קודש ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

בענין עדים זוממים

נפתלי ראובן ציטראנענבוים

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

במס' מכות דף ה' ע"א תנן, אין העדים נעשים זוממין עד שיזימו את עצמן. וכתב בפי' רבינו חננאל ז"ל, ראינו לרבותינו הגאונים כי פירשו עד שיזימו עצמן, עד שיחדישו ולא יכחישו המזומין את המזומין, עכ"ל, וכן הביא בשו"ת חת"ס חחו"מ סי' קמ"א בשם רב האי גאון בספרו משפטי שבועות שער ה' ז"ל, ולא תושלם ההזמה אלא בפני הזוממין, שיודו או ישתקו, ואם אינה בפניהם או שלא שתקו אינה אלא הכחשה, עכ"ל. ובחת"ס שם כתב דמקור דינו של רב האי גאון הוא ממשנתינו, שפירש עד שיזימו את עצמן, עד שיודו או ישתקו ושתיקה כהוראה דמאי. והקשה בס' פל תורה להגאון ר' מאיר אריק (שם במכות) דלפי"ד ר"ח ורב האי גאון איך משכחת לה זוממי זוממין, דהא במס' ב"ק דף ע"ה ע"ב מבואר מדברי רב אחא בר' רב איקא דאם הנידון מודה לדברי העדים, אין העדים ניזומין, דהא הנידון מודה דהאמת כדברי העדים. ולדברי ר"ח ורב האי גאון דהזמה שייך דוקא אם העדים בעצמם הודו לדברי המזומין, לא משכחת לה זוממי זוממין, דהנידונים (דהיינו העדים) הודו לדברי המזומין והאיך יוזמו המזומין, עכ"ק עיי"ש.

ואפשר ליישב שיטת ר"ח ורב האי גאון על נכון, דהנה לכאורה אינו מובן סברת ר"ח ורב האי גאון, למה יוצרכו העדים להודות להמזומין. ואפשר לומר דהלח"מ בפיו"ח מהל' עדות ה"ב ביאר מחלוקת הרמב"ם והטור, דהרמב"ם ס"ל דהכחשה והזמה ביחד לא מיקרי הזמה, והטור ס"ל דמיקרי הזמה, וכתב לבאר מחלוקתם, דהנה אביי ורבא פליגי במס' ב"ק דף ע"ב ע"ב אם עד זומם נפסל למפרע או מכאן ולהבא, דרבא ס"ל עד זומם חידוש הוא ואין לך בו אלא חידוש, לכן אינו נפסל למפרע אלא מכאן ולהבא, ואביי פליג ע"ז. והרמב"ם ס"ל דאפי' אביי מודה דעדים זוממין חידוש הוא, ולכן ס"ל להרמב"ם דהכחשה והזמה ביחד לא מיקרי הזמה, רכיון דחידוש הוא אין לך בו אלא חידוש, וא"כ באופן כזה דלא דיברה תורה ליכא דין הזמה, אבל הטור ס"ל כיון דאביי פליג ארבא וקיי"ל כוותי, ע"כ ס"ל רעדים זוממין לא הוי חידוש, וא"כ מהיכי תיתי לחלק בין הזמה לחוד ובין הכחשה והזמה ביחד, עכתו"ד עיי"ש. וא"כ אפשר לומר דר"ח ורב האי גאון ס"ל כדעת הטור דקיי"ל כאביי דעדים זוממין לא הוי חידוש, והוי קשה להו דוודאי איכא חידוש, דמה חזית דסמכית אהני סמוך אהני, ולכן כתבו דהזמה הוא דוקא אם העדים יודו להמזומין, וממילא ליכא חידוש. ועיין בשו"ת חת"ס שם מה שכתב לבאר מהו החידוש של עדים זוממין לשיטת ר"ח ורב האי גאון, ולפי דברינו אררבא נוכל לומר דר"ח ורב האי גאון אזלי אליבא דאביי דהילכתא כוותי, דס"ל עדים זוממין לא הוי חידוש, אבל רבא ע"כ ס"ל כפי' רש"י ותוס'

ושאר ראשונים במתני', דעד שיזימו את עצמן, היינו שהמזימין צריכין להעיר על העדים שלא היו שם, ולא שיעירו דההורג והנהרג לא היו שם.

ולפי מה שכתבנו נוכל ליישב קושיות החת"ס שם על שיטת ר"ח ורב האי גאון, דהחת"ס תקשה שם כמה קושיות. (א) מהא דאמר רבא דף ה' ע"א באו שנים ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו והלא במערב בירה עמנו הייתם, חזינן אי ברכיימי במזרח בירה מחזי חזי, אין אלו זוממין, ואם לאו הרי אלו זוממין, ופריך בגמ' פשיטא, ומשני מהו דתימא ניחוש לנהורא בריא, קמ"ל. ואמר רבא באו שנים ואמרו בסורא בצפרא בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו בפניא בחד בשבתא עמנו הייתם בנהרדעא, חזינן אי מצפרא לפניא מצי אזיל מסורא לנהרדעא לא הוי זוממין, ואי לאו הוי זוממין, פשיטא, מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא, קמ"ל. והק' בחת"ס דלפי"ד ר"ח ורב האי גאון דהעדים מוכרחין להודות, א"כ ע"כ מיייר דמודי דלית להו נהורא בריא וגמלא פרחא, וא"כ מאי רבותא דלא חיישינן לנהורא בריא ולגמלא פרחא. (ב) מהא דתנן דף ה' ע"א באו אחרים והזימום, באו אחרים והזימום אפילו מאה כולם יתרגו, ר' יהודה אומר איסטטית היא זו ואינו נהרג אלא כת הראשונה בלבד, ופי' רש"י בר"ה איסטטית היא זו, כך נטלו עצה ביניהם להזים את כל הבא להעיד. והנה ר"ח ורב האי גאון ע"כ לא מצי לפרש כפי' רש"י, דהא לשיטתם העדים מודים, וא"כ מה החשש, אלא ע"כ דהם יפרשו משנתינו דאיסטטית היא זו, פירוש דכיון דעדים זוממין חידוש הוא, אין לך בו אלא חידושו דהיינו כת הראשונה, אבל אם הוזמו מאה כתות לא אמרינן שכולם יתרגו, וע"ז פריך בגמרא, אי איסטטית היא זו לא יתרגו אפילו כת הראשונה, אמר רבא ה"ק אם אינה אלא כת אחת נהרגת, ואי איכא טפי אין נהרגין, ופריך בגמרא הא בלבד קאמר, (פי' מרקאמר אלא כת הראשונה בלבד, משמע דאיכא גם כתות אחרות), והק' בחת"ס, דלפי"מ שפירשו ר"ח ורב האי גאון רכל הסברא דאיסטטית היא זו, הוא משום דעדים זוממין חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו דהיינו כת הראשונה, וא"כ אתי שפיר למה יתרגו כת הראשונה בלבד, ומה פריך בגמרא. (ג) מהא דסנהדרין דף כ"ח ע"א, בנים לעלמא מנלן, (פי' מנלן דאחים פסולים להעיד ביחד), אמר רמי בר חמא סברא הוא, דתניא אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו שניהם, ואם יוזמו נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו, (פי' דע"י שאחיו העיד עמו נהרג), אמר ל' רבא ולטעמך וכו', והק' בחת"ס דלפי שיטת ר"ח ורב האי גאון, א"כ כל עד זומם נהרג עפ"י עדות עצמו שהורה או שתק ושתיקה כהוראה דמא, וא"כ לפי סברת רמי בר חמא כל עד זומם יפטר. (ד) דלפי"ד ר"ח ורב האי גאון, תהי' כל עדות, עדות שאי אתה יכול להזימה, דאפילו אם יבואו מזימין, יכחישו העדים את המזימין ולא יוזמו.

ולפמש"כ אפשר ליישב כל הקושיות, דמה שהקשה בקו' א' מהא דאמר רבא לנהורא בריא ולגמלא פרחא לא חיישינן, ובקו' ב' מהא דפריך בגמ' על רבא והא בלבד קאמר, לא קשה, דהא בב' המקומות רבא הוא בעל המימרא, וכבר

כתבנו לעיל דרבא ע"כ לא סבירא לי' כפי' רבינו חננאל ורב האי גאון, כי הם לא פירשו כן רק אליבא דאביי, ודו"ק. גם מה שהקשה בקו' ג', מהא דסנהדרין דף כ"ח ע"א, לק"מ דשם בגמרא שקלי וטרי רבא ורמי בר חמא, וא"כ לרבא פשוט דלק"מ כמו שכתבנו, ואף לרמי בר חמא לא תקשי, דאפשר דרמי בר חמא ס"ל ג"כ בהא כרבא דעדים זוממים חידוש הוא. ומה שהקשה עוד החת"ס דכל עדות יהי' עשאאי"ל, ג"כ יש ליישב לפי מה דמבואר במס' ב"ק דף ע"ג ע"א דאם אסחידו תרי לחד ותרי לחד אינו חידוש, ופי' השיטמ"ק בשם הראב"ד שם, דכוונת הגמרא הוא דאם העידו שנים על אחד מהעדים ושנים על השני אינו חידוש, משום דסברא הוא דהא לכל אחד איכא שנים כנגדו, ולא שייך לומר תרי כמאה, דהא הם מעידין על כל אחד לברו, עיי"ש, וא"כ לפי מה שכתבנו דכל הטעם דעדים הניזומין מוכרחין להודות הוא משום דאם יכחישו יהי' דין עדים זוממין חידוש, ולפי"ו היכא דדין הזמה לא הוי חידוש, כגון בגזונא הנ"ל, שייך דין הזמה אף אם יכחישו, וא"כ נוכל לומר דר"ח ורב האי גאון ס"ל כשיטת הראב"ד בשיטמ"ק שם, וא"כ שפיר מיקרי עדות שאתה יכול להזימה, דהא משכחת לה באופן שיעידו תרי לחד ותרי לחד ואז לא יהי' חידוש, ואפילו אם יכחישו יוזמו, ודו"ק.

אך בעיקר קושית החת"ס מהא דאמר רבא דלנהורא בריא ולגמלא פרחא לא חיישינן, והק' החת"ס דלר"ח ורב האי גאון דהעדים מורים או שותקים, מהו הרבותא דלא חיישינן, צריך לי עיון, דהתוס' במס' יבמות דף קט"ו ע"א ר"ה הכא הקשו, דשם ביבמות מבואר דחיישינן לגמלא פרחא, והכא במכות לא חיישינן, ותירצו בשם ה"ד מנחם דהתם ביבמות מיירי שטוען שבא בגמלא פרחא, לכן חיישינן, אבל הכא במכות מיירי שהעדים שתקו ולא אמרו כלום ולכן לא חיישינן לגמלא פרחא, וכן כתב בריטב"א כאן. מבואר בדבריהם דאפילו אם שתקו העדים איכא רבותא דלא חיישינן לגמלא פרחא, וא"כ למה מקשה החת"ס דוקא לפי שיטת ר"ח ורב האי גאון, הא בלא"ה כתבו התוס' דהכא מיירי ששתקו ולא הכחישו.

(ובאופן אחר יש ליישב מה שהקשה החת"ס בקושיא ד' דלשיטת ר"ח ורב האי גאון הוי כל עדות עשאאי"ל, דבמס' ב"ק דף ע"ה ע"ב פליגי סומכוס ורבנן, אם הנדון הודה לדברי העדים אם העדות כשרה, דרבנן ס"ל דהעדות פסולה, דעשאאי"ל היא דאפילו אם יוזמו נאמנין, דהא הנדון מודה לדברי העדים, וסומכוס ס"ל דסיועי מסייעא לי', [פי' בזה שהנדון מודה לדברי העדים מחזק העדות, והעדות כשרה]. וביאר בספר קובץ שיעורים במס' כתובות אות קי"ב דסומכוס ורבנן פליגי בטעמא דערות שאי אתה יכול להזימה דלא הוי עדות, דסומכוס ס"ל דהטעם הוא שייראו מלשקר ואם א"א להזימן לא ייראו מלשקר, וא"כ באופן שהנדון מודה להעדים, ליכא חשש עשאאי"ל דהא הנדון מודה להאמת בדברי העדים, ורבנן ס"ל דהטעם הוא משום דבעינן קרא כרתיב, פי' דכיון דכתבה התורה כאשר זמם בפרשת עדות, א"כ אין עדות כשירה אלא אם

יש יכולת להזימה. נמצא רלא קשה קו' החת"ס רק אליבא דסומכוס, דלרירי' קשה דעדיין שייך החשש שיעידו בשקר ולא ייראו מהזמה, דהא יכולין להכחיש המזמין ולא יוזמו כשיטת ר"ח ורב האי גאון, אבל לרבנן דקיי"ל כוונתייהו דס"ל דהטעם דבעינן עדות שאתה יכול להזימה, הוא משום דבעינן קרא כדכתיב, א"כ אם שייך הזמה העדות כשרה, ואפילו אם יש ביד העדים להכחיש, סוף סוף מכיון ששייך דין הזמה, העדות כשרה, ודו"ק).

ועתה נבוא ליישב קושית הטל תורה שהובא בתחילת דברינו, דהנה בתומים ריש סימן ל"ח הקשה על מה דמבואר במס' ב"ק דף ע"ה ע"ב מרברי רב אחא ברי' רבב איקא, דאם הנדון מודה לדברי העדים. אין העדים ניוזמין, והקשה וכי הנדון נאמן לפסור העדים, וכתב דהטעם הוא, משום דעדים זוממין חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו, וא"כ אם הנדון מודה לדברי העדים דלא דיברה התורה באופן כזה, לא שייך דין הזמה, עכ"ד. וא"כ לק"מ דכל דינו של רב אחא ברי' רבב איקא הוא משום דעדים זוממין חידוש הוא, וכל זה הוא רק לשיטת רבא, אבל לאבוי דעדים זוממין אינו חידוש, אפילו אם הנדון מודה לדברי העדים, שייך הזמה, ושפיר שייך זוממין זוממין אפילו לשיטת ר"ח ורב האי גאון, ודו"ק.

ובמה שכתבנו לעיל דכל דינו של רב אחא ברי' רבב איקא דאם הנדון מודה, אין העדים ניוזמין, הוא דוקא אליבא דרבא דס"ל דעדים זוממין חידוש הוא ולא אליבא דאבוי, יונח לן דברי המהרש"א, דתנן בריש מס' מכות, מעידין אנו באיש פלוני שחייב גלות ונעשו זוממין, לוקין ארבעים. והקשו בתוס' ד"ה מעידין וז"ל, וא"ת האין הם יכולין לחייבו גלות בעדותן והא יכול לומר מזיד הייתי כדאמר בפ"ק דב"מ, עכ"ק. והקשה במהרש"א הא אין אדם משים עצמו רשע, וא"כ איך יוכל לומר מזיד הייתי. ותמה באו"ת בכללי מגו (אות ק"ד) דבאמת פליגי רב יוסף ורבא בזה דרב יוסף ס"ל אדם משים עצמו רשע ורבא ס"ל אין אדם משים עצמו רשע, וא"כ י"ל דקושית התוס' אזלא אליבא דרב יוסף. ולפי דברינו יתכן לומר דהמהרש"א הו' לו הכרח דקושית התוס' היא אליבא דרבא, דהנה התומים בריש סי' ל"ח הקשה על קושית התוס', הלא אפשר דמיירי דהנדון אומר בפירוש שהרג בשוגג, ותירץ דאם מיירי שהנדון מודה דהרג בשוגג, אי אפשר להזים העדים כדברי רב אחא ברי' רבב איקא הנ"ל, והוה ל' עדות שאי אתה יכול להזימה, עיי"ש. ולפי מה שנתבאר דרינו של רב אחא ברי' רבב איקא הוא דוקא אליבא דרבא ולא אליבא דאבוי, א"כ ע"כ דקושיית התוס' הוא לרבא דהוא מרא רשמעתא דעדים זוממין הוי חידוש, ולכן אי אפשר לתרץ דהנדון מודה שהרג בשוגג, דא"כ הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה, וממילא א"ש קושית המהרש"א, דכיון דקושית התוס' הוא אליבא דרבא, א"כ תקשי הא רבא עצמו ס"ל אין אדם משים עצמו רשע.

והנה בספר כוס הישועות הקשה ג"כ הקושיא שהבאנו לעיל מהתומים, דמהו קושית התוס', רילמא מיירי הכא שהנדון אומר שהרג בשוגג. ותירץ בכוס הישועות דאי מיירי באופן זה אין העדים נעשין זוממין כיון שלא נעשה הדבר על

ידם ונעשה בצירוף הודאת הנדון והיכא דעדותן לא היתה מועלת בלי הודאת הנדון לא שייך להזימן, עיי"ש. ונ"ל להכריח מדברי הר"ח ורב האי גאון דלא כהכוס הישועות, דר"ח ורב האי גאון ס"ל דהעדים מוכרחין להודות להמזימן שהאמת כדבריהם, ואם נימא כדברי הכוס הישועות דעדות שצדיקה להודאתו של הנדון הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, א"כ תקשי לר"ח ורב האי גאון איך משכחת לה זוממי זוממין, דהא אם יוזמו המזימין לא יתחייבו, שהרי עדותן של כת השני לא היתה כלום בלי הודאת העדים של כת הראשונה, ואף שבכוס הישועות כתב כן רק אם הודה בפירושו, אבל אם שתק נסתפק דאפשר דשייך הזמה, הרי רב האי גאון כתב או שיוודו או שישתקו, ודו"ק.

עולת שבת בשבתו

הגדה של פסח

רבי יהודה ה' נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש כאח"ב. בשבת הגדול פה בקראק"א (ת"ד) לפ"ק בדרוש שדרשתי בבית הכנסת הקשיתי שאין בתיבות הללו שום משמעות, ולכן נראה לקרותן דצ"ך עד"ש באח"ב, ומשמעותן, כאלו הקב"ה אומר, שמחתך כשאדוש באבחת חרב, (כוונתו שהשי"ת אומר לכנס"י: דצ"ך, הדיצה שלך יהי, ע"ש, כשאדוש וארמוס את הבוגדים, באח"ב, בשבח הגדול שיהי במהרה בימינו) שעי"ן ואל"ף מתחלפין, וכן שני אותיות בתיבת אחת כמו שמלה-שלמה, כבש-כשב, ואדוש, עשה"כ בחבוק ג', באף תדוש גוים, ובאחבת, עשה"כ ביחזקאל כ"א אבחת חרב, ופירש"י שהתי"ו אינה יסוד ולא באה אלא לסמיכה.

(הגאון בעל תוספות יום טוב זצ"ל²)

בהלל הגדול. שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו, ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו. י"ל הכוונה בהמשך הפסוקים, דנודע מספה"ק דמה שזכו ישראל לגאולה מצרים הוא בשביל מדת ענוותנותם, כאמרינו בתפילת עזרת, מוציא אסורים ופודה עניים וכו', ומהאי טעמא נלקו המצריים, בשביל מדת גאווה, כמאה"כ אשירה לך כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים, ותרנומו, ארי אתנאי על גיותניא. וזהו המשך ב' המקראות הנ"ל, שבשפלנו זכר לנו, שהקב"ה זכר מדת ענוותנותנו ושפלותנו, ולכן, ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

(1) המוסגר, הועתק מס' עץ אבות להגאון ריעב"ץ זצ"ל.

(2) בפירושו עמ"ס אבות פרק ה' משנה ד'.

חג הפסח

מצרים הוא ערות הארץ, לזה נצרכו בני ישראל להיות משועבדים שמה, להוציא משם כל הניצוצות ולעשות רזא דתיקון צדיק יסוד עולם כידוע, על כן כתיב, ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ארבע מאות שנה ושלושים שנה, מספר של צד"ק יסוד עולם (ת"ל) רזא דברית. על כן כשיצאו ממצרים נמולו כל העם היוצאים, בסוד דם פסח ודם מילה, לגמור תיקון הנ"ל, כמו שדרשו חז"ל ואראך מתבססת בדמיק כו', והוא הרמז, מתבסס"ת בדמיו"ך גימ' חית"ך פריע"ה מציצ"ה. והוא סוד קרבן פסח שדרשו חז"ל פ"ה ס"ח, כי פ"ה עולה מיל"ה, וס"ח עולה חיי"ם, כטעם הכתוב, ואומר לך בדמיק חיי.

(הרה"ק מוה"ר משה מראזוואדאב זצ"ל)

שבת חוה"מ פסח

יונתי בחגיו סלע בסתר המדריגה הראיני את מראיך השמיעני את קולך (שה"ש ב'). י"ל בכוונת הפסוק עפ"ימ"ש כ"כ א"ז מצאנו זי"ע בספ"ק דברי חיים עה"ת בפ' נח על אוז"ל במדרש אומרים מקצת שבחו בפניו וכולו שלא בפניו, רתיבת בפניו היינו כשהקב"ה מנהיג את העולם במדת חסדו וטובו, הנקרא פני השם כמבואר בספרים, אז אומרים רק מקצת שבחו של הקב"ה, כי אז אינו ניכר דק מרת חסד הגדול, אבל שלא בפניו, היינו אם גם ח"ו בהסתר פנים, מ"מ ידו נטוי עלינו להטיב, אז אומרים כולו שבחו, כמו שאמרו אנשי כנה"ג, הן הן גבורותיו ונפלאותיו, עכ"תרה"ק עיי"ש. וזהו שאמר הקב"ה, יונתי בחגיו סלע בסתר המדרגה, כלו' בעת שיש ח"ו הסתרת פנים לישראל, אז הראיני את מראיך השמיעני את קולך, כי שלא בפניו אומרים כולו שבחו.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

שביעי של פסח

בקריאה לשביעי של פסח. ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ובמסורה, (הובא בבקה"ט פרשת בשלח) וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש. וי"ל עפ"י המבואר בזה"ק פ' בלק (דף ק"צ ע"ב) רשבא עלאה דאמירת קדוש לא אתמסר למלאכי עלאי בלחודייהו אלא בהרי ישראל, והא דכתיב, וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש, אימתי, בזמנא דישאל מקדשא לתתא, בגין דקדושא מתלת עלמין סלקא, דהיינו וקרא זה, הא חד, אל זה הא תרין, ואמר, הא תלתא, עיי"ש. והטעם יתכן בזה, דישאל איקרי קדושים, לכן לא יאות למלאכי השרת לשבח את הקב"ה באמירת קדוש, דק יחד עם ישראל. והנה אימתי נקראו ישראל קדושים, כשהם גדורים בעדיות, כנורע אוז"ל כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה.

ובזה יש לפרש המסורה הנ"ל, ולא קרב זה אל זה כל הלילה, שבני ישראל בהיותם במצרים היו נוהרים ונשמדים שלא התחתנו ולא נתערכו עם המצריים,

וכן במשך כל ימי גלותם הנקרא לילה, לכן זכו, וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש, שהמלאכים עליונים לא מקדשים קדושה אלא בהרי ישראל, וכדברי הוזה"ק הנ"ל.

(כ"ק מרן ארמונ"ר שליט"א)

והמים להם חומה. במדרש ילקוט בשעה שרצה הקב"ה לקרוע את הים לישראל עמר שר של ים לקטרג ואמר הלא עברו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה רוצה לעשות להם נסים וכו'. וקשה למה לא קטרג עליהם תיכף בשעה שעברו ע"ז, ומרוע המתין עד שהקב"ה רצה לעשות להם נסים. וי"ל עפ"י מה דאיתא במדרש (איכה א') עה"פ היתה כאלמנה, משל למלך שכעס על מטרונה וכתב לה גיטה ועמד וחטפו ממנה וכל זמן שהיתה מבקשת לינשא לאחר ה' אומר לה היכן גיטך, וכל זמן שהיתה תובעת מזונותי ה' אומר לה והלא כבר גרשתיך, כך כל זמן שישראל מבקשים לעבוד ע"ז ה' אומר להם הקב"ה (ישעי' נ') אי זה ספר כריתות אמכם, וכל זמן שמבקשים לעשות להם נסים כבתחלה אומר להם הקב"ה כבר גירשתי אתכם עיי"ש. והשתא ניחא רברי הילקוט הנ"ל, רבשעת שעברו ע"ז לא ה' יכול לקטרג, ראפשר שה' להם ספר כריתות מהקב"ה והמה כגרושים, אבל עתה בעמדם על שפת הים, ורצה הקב"ה לעשות להם נסים, מען המקטרג ממ"נ, אם יש להם ספר כריתות, אינם ראויים לנסים כדברי המדרש הנ"ל, ואם אין להם ספר כריתות, שוב אין להם תירוץ על חטא ע"ז. (הגאון מוה"ר יידל אבר"ק מינסק זצ"ל)

(4) הובא בספר ראש יוסף (קטנ"ת ע"ז) למחותנו הגאון ר' יוסף מפנינשוב, בחידושי למס' סוטה, ששמע כן מפ"ק.

כוס תנחומין

משתתפים אנו בצערם של ידידנו

האחים החשובים והיקרים

מו"ה יהודה ליב נ"י, ומו"ה מרדכי אפרים נ"י קאוואלענקא

בהלקח מאתם אביהם

הרבני החסיד הנכבד מו"ה יוסף שמחה ע"ה

* * *

האחים החשובים והיקרים

הב' החתן כמר ישכר חיים נ"י, והב' כמר יצחק נ"י בלוי מאנטווערפן

בהלקח מאתם אביהם

הרבני החסיד הנכבד מו"ה אברהם ע"ה

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

ומחה ר' רמעה מעל כל פנים, אמן.

המערכת

תמיהות וישובים

תמי' בדברי הר"ן בפ' ערבי פסחים

בהנדה של פסח, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שננלה עליהם ממ"ה הקב"ה ונאלם. והקשו הראשונים דהרי נצטוו על החמץ כבר מקודם לכן ובלא טעמא דחפזון ל"ה יכולין להחמיץ עיסתם, וכ' הר"ן בפ' ערבי פסחים (דף כ"ה ע"ב) דפסח מצרים לא נהג אלא לילה ויום ולמחר היו מותרין במלאכה ובחמץ ולפיכך אלו יכלו להתממה היו מחמיצין עיסותיהם לצורך מחר, עכ"ל.

וק"ל לפמ"ש"כ החת"ס בחי' לביצה (י"ב). דכשהיו ישראל מקובצים בט"ו ניסן לצאת נאולים ל"ה שייך מיקלעי אורחים דהרי כולוהו בחדרי הוו קיימי עיי"ש, א"כ האיך הותר להם מלאכת לישה לצורך מחר, דאי מטעם מתוך, נורעים ד' הר"ן שם בביצה ראף לשי' רש"י דמותר שלא לצורך כלל, מ"מ לצורך חול אינו מתיר, ואי מטעם הואיל, הרי אז לא שייך הואיל כד' החת"ס, וצ"ע.

יעקב שלמה מייזליש

חתן הגה"צ מפאפא זצ"ל

ר"מ בישיבה דקראסנא

ברוקלין, ניו יארק

תמי' בספר החינוך, ובספר עצמות יוסף

בספר החינוך מצוה כ"א בא"ד כתב וז"ל, ומטבל הירק ומברך עליו בפה"א לפניו, ולאחריו אינו מברך בנ"ר, לפי שימתין עד שיאכל המרור ואז יברך בורא נפשות רבות על המרור ועל הירק, עכ"ל.

ודברים אלו קשה להולמם, דלמה יעשה בנ"ר אחר המרור כאמצע הסעודה, והלא הוא כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה (עיי' תוס' ברכות מב. ר"ה מיהו ר"י ור"ת וכו') ואינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולאחריהם (עיי' ברכות מא. וטוש"ע או"ח קע"ז ס"א*). ועד כאן לא פליגי הר"י ור"ת עם הרשב"ם פסחים קט"ו. (ועיי' רא"ש שם) רק בברכה שלפניהם (על המרור) מחמת איזה טעם פטור, או דכרפס פטרתו, או דהוי מחמת הסעודה ונפטור בהמוציא, אבל בברכה לאחריהם כו"ע מודי דפטור, דאפילו לא הוי מיקרי מחמת הסעודה כליתן, מ"מ הוי ברברים הבאים בתוך הסעודה, דרחמנא קבעי' חובה בפסח כתוס' ברכות מב. הנ"ל וא"צ ברכה לאחריו (ועיי' או"ח קע"ז ובשע"ת שם), ואפילו דברים הבאים אחרי הסעודה אי אכיל להו בתוך הסעודה ברהמ"ז פטרת' (או"ח קע"ד שם), ובפרט ירקות הבאים לפתוח הבני מעיים ולגרור תאות המאכל כמרור (עיי' תוס' פסחים קטו. ד"ה והרר אכיל) וכדומה, א"צ ברכה לאחר' ונפטרים בברהמ"ז, וכ"כ החינוך בעצמו מצוה תל"ב עיי"ש, וצ"ע.

(*) עיי' בכר"ש שנה ו' קונס' ז' עמוד ט"ו.

(ואפילו אם נאמר שכוונת רבינו החינוך היא רק כשאכל כזית מכרם כשיטת הרמב"ם וכמו שמדויק כאן המנ"ח, לכן צריך לברך בנ"ר אחר המרור, משא"כ אי הוי אכיל בציר מכזית ירק אעפ"י שאכל כזית מרור לא יברך בנ"ר, ומה שכ' שיברך אחר המרור בנ"ר היא כדו שלא יצטרך לברך בפה"א על המרור, מ"מ קשה דא"כ לא יצטרך לברך כלל בנ"ר, דברהמ"ז יפטר שניהם כיון דהגדה והלל לא הוי הפסק בין שיכול א' לב', עיין ט"ז סי' תע"ג סק"ח, ועיין מחצהש"ק תע"ג ס"ק י"ח ובשו"ע הרב ומ"ב שם).

בספר עצמות יוסף על מס' קידושין דף מא. בסוף הלכה א' כתב וז"ל, ויל"ד בדברי הרמב"ם במ"ש בפ' המושנה אחר שכתב דין האיסור כתב ולפיכך הקדים בה על שלוחה כנראה שחזור לענין האיסור וזה אינו שהרי בה לא שייך איסור כלל, ואי גרסי' בו, ולפיכך הקדים בו על שלוחו, ניחא דקאי אסיפא דהאיש מקדש את בתו וכו', עכ"ל. ותימה דבאב העומד מצד בתו ג"כ אין שייך איסור שמא תראה בו דבר מגונה, כר"ל דטב למיתב טן דו וכו' (וא"ת מצד האב שיראה בחתנו דבר מגונה, חדא, דזה לא שייך רק באיש ואשה שדרים בצוותא, ותו דא"כ יהי' הדין שאסור לאדם שיקדש את האשה עד שיתראה מחותנו, אתמהא). ואחרון הכביר שזה נגד רש"י מפורש להלן מ"ה ע"ב ד"ה שמא נתרצה הבן וכו' וז"ל, דאב בקידושי בתו בכל דהו ניחא לי', דטב למיתב תן דו, ע"כ וצע"ג. (ועיין במאירי במשנה שכ' באב המקדש בתו ע"י שליח אין שום צד נידנוד איסור).

אשר זעליג גאלדמאן

מניד שיעור בישיבת כאבוב בני ציון
ברוקלין, ניו יארק

לקט ענינים שונים מכ"ק מרן הגה"ק מצאנז זי"ע

(לרגלי יומא דהילולא ביום כ"ה לחודש ניסן)

(א) כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זי"ע כותב באמצע מכתבו משנת תרמ"ט, הנרפס בספה"ק מכתבי קודש (ח"א מכתב א'), וזלה"ק: אין לשער ולהעריך על הכתב גודל צערנו ע"ד החפצים היקרים מצדיקים קדושים שנשרפו בעוה"ר וכו' ובתוכם הי' לערך שלש מאות ר"כ ספרים מאת כ"ק אא"ז מו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג מצאנז וזלה"ה אשר הי' כמה מהם שהי' ניכר עוד בתוך כל שורה ושיטה האיק הי' לומד בהם, והי' טיפות של שעוה מהנר שלמה, וספר שער היחודים הי' לומד בו בלילה והי' שורף את ידו בשעוה שלמה, והי' ניכר על הדפים של הספר הטיפות שעוה שהי' נוטף מהנר בשעת ששרף את ידו, וגם ספר עץ חיים הי' לי ג"כ מאתו שהי' כך ניכר בו, ונתנו לי במתנה עוד בחיים חיותו, וגם

תשו' בנימין זאב אשר נתן לי במתנה בידו הקדושה, וגם ספר מחברת הקודש אשר למד בכל לילה אפשר שלושים שנה על דף אחד קודם תפלות ערבית, עכלה"ק.

(ב) בספר שפתי אהרן (להרה"ג מוה"ר אהרן זאב שו"ב כ"ץ) בדף כ"א כתב וז"ל: ושמעתי מפה ידידי החסיד המפו' מו"ה מאיר יעקב ז"ל מליטשיק שהגה"ק סב"ק מצאנו זל"ה זי"ע ועכ"י אמר שעל כן בדורינו עתה צריך כל אדם להחזיק עצמו לחסיד, ולומר חסיד אני, רזאת היא סייג וגדר גדול לשמירת התורה, כי עי"ז לא ילך גלוח בלא זקן ושני פאות ולא ילך במלבושי נכרי כי מסוה הבושה על פניו, כי אמר יאמרו עליו היתכן לחסיד לילך ברמות כזה, אבל אם אינו מחזיק את עצמו לחסיד, אין מסוה הבושה על פניו, כי אמר יאמר מה בכך אם הולך גלוח ובמלבושי נכרי, אבל אין אני חסיד, ולזה אמר הגאון הקדוש סבא קדישא מצאנו זל"ה עצה היעוצה לסייג וגדר גדול בדורינו עתה להחזיק את עצמו לחסיד, ע"כ.

(ג) בס' קול יהודה (להרה"ג מוה"ר יהודה לאבין מפפד"מ) בעמוד קע"ד כתב וז"ל: בשנה ראשונה אחר הנישואין הייתי אצל הרב הצדיק הקדוש המאור הגדול כש"ת וכו' וכו' מו"ה חיים זצ"ל מסאנץ, ועל פי מקרה עמדותי לבדי בחדרו בלילה מן שעה א' עד שהאיר פני המזרח, וכך זכיתי לראות בעיני הרב הצדיק הקדוש זי"ע הולך לישן על מטתו, ופשט את בגדיו כדרך כל האדם, והניח ראשו הקדוש במטתו לא יותר מן שני מינוטין, ולא ישן כלל רק תיכף ומיד עמד ולבש בגדיו הטחורים וישב אצל השלחן וגר גדול דלק, והרב הצדיק זי"ע התחיל ללמוד איזה גמרא בקול רם ערב ונעים כאש להבת שלהבת, ואנכי עמדותי בין התנור ובין הכותל שהי' שם, באימה וביראה כאבן דומם, וכשעלה ברכ השחר, פתח הנבאי הגדול והחזק ר' זלמן ע"ה את הפתח, ושאל אותי מי הביאנו הלום ואימתי באתי לשם, ולקח אותי בירו והלך עמי אצל הרב הצדיק, והרב הצדיק הקדוש והטחור דבר עמי כערך רבע שעה, ושאל אותי על כל משפחתי, כי הוא הי' תלמיד של הרב הצדיק הקדוש המאור הגדול וכו' וכו' מו"ה צבי הירש זצ"ל מזידיטשוב, ע"כ.

(ד) בקונטרס כת"י הרב הגאון מוה"ר יצחק ווייס ראב"ד ק ווערבו הי"ד (שנכתב בבחרותו בשנת תרס"ב לפ"ק בחיותו בבית חולים בעיר וויען), כתב וז"ל: בקנני הצדיק ר' הרש פישאהף נ"י, ובתוך רבריו סיפר שהגה"ק דצאנו זל"ה שלח פ"א רלוג רב להג' ר' אברהם יודא אבד"ק בערענסאס ז"ל, שנצרך לו מאד ד' עד ה' מאות זהו, והה"ג הנ"ל חש מיר ולא איחר וקיבץ זאת בעירו ושלחו מיר להגה"ק בדילוג רב נ"כ, ומיר ביום שלאחריו קיבל מכתב מהגה"ק מלא ברכות, ובסוף דבריו קרשו כתב לאמר, שבעת שיהי' בצרה יזכר לו זכות זה. והה"ג בהגיעו לרברים אלו נרתע. והנה הגיע זמן איזה שנים אח"כ שנחלה והוצרך לניתוח פה בעיר וויען, וטרם עשו בו הפעולה, ענה לו ראש הרופאים הפועל הרב, שבאשר הה"ג ניכור, יקבץ עבדו ג' רופאים ושני אנשים גיבורים שיתפוסוהו בידיו למען לא יתגרנד או ינענע עצמו, אך הה"ג אמר שאינו רוצה זאת, ואמר הרופא א"כ צריכין ליתן לו המשקה המיישן, אמר הה"ג ע"ז, שכל שלי אתה רוצה ג"כ ליקח ממני, והבטיח להרופא שבלתי כל אלה ינוח בלי גרנד,

והרופא אמר לו שיגיד לו בעת יניח הסכין עליו, וברגע שאמר לו זאת הרופא נזכר במכתב קודש הנ"ל מהנה"ק ונח בלי שום תנועה לערך חצי שעה, כל זמן משך החתך, והרופא נשק ידו אח"כ ואמר שבאלף אנשים לא ראה כזאת, כן סיפר לו הה"ג הנ"ל בעצמו, ע"כ.

(ה) בס' שו"ת הפרי מגדים (קלינווארדיין תרצ"ה) בהסכמתו של הרב הגאון מוה"ר שלמה זלמן עהרענרייך אבר"ק שאמלוי הי"ד כותב וז"ל: שמעתי בשם מרן בעל שו"ת רברי חיים זי"ע, שאמר שהפמ"ג רחק א"ע ונכנס בין הפוסקים, ע"כ.

(ו) בהנהגת מנחת שבת (להרב הגאון מוה"ר יקתואל יהודה הלברשטאם אבר"ק ראלינא הי"ד) על ספר שומר שבת, בריני ערב שבת (אות כ"ח), כתב וז"ל: מרן זקני עיר וקריש מצאנו ז"ל הקפיד שבבואו מהמקוה כבר יהיו נרות שבת רולקות, ופעם אחת בא מהמקוה, וראה שלא הרליקו עריין הנרות, וחזר להמקוה, ע"כ.

מכתבים אל המערכת

בס' ריו"ב כ"ה טבת תשמ"ז שמיטה לה'.

לכבוד מעלת ידירי הרה"ג שליט"א עורך הקובץ היקר והמצוי, כרם שלמה. שלו' וברכה באהבה רבה וכל טוב סלה.

אחרש"ת ושה"ט, קבלתי בימים אלו גליון „כרם שלמה" החדש (קונטרס צ"ב) והתענגתי שוב מצוץ כרמכם, השי"ת יעזרכם להגדיל תורה ולהאדירה אמן. ומירי עייני בו התעוררתי בכמה הערות ואמרת להעלותם על נבי הכתב והמכתב, ואקוה שבעזה"י יהיו לרצון לפני כל, ותקבעום ברפוס בגליונות הבאים.

(א) קונטרס צ"ב (דף ח'). בתשובת הגר"א אמינו ז"ל בענין אם מותר ללמוד תורה לגכרי, בגוף שאלה זו עיין מה שציין בשו"ת בית דוד (סימן י"ז נ"ז וצ"ו) ובספרו שו"ת ציון לנפש ח' (סימן קכ"ב) וע"ע שו"ת מהר"י אסאד (ס"ס ר') ובשרי חמד (מערכת ג') אות נ"ה סקכ"ו, ובפאת השדה מערכת א' אות ק"ב), עיין בדברות קרשם שהביאו כמעט כל המדברים בנרון זה.

ומה שכתב הגר"א אמינו ז"ל שם (ד"ה ותו אמינא) „ומשום שמא יתגיר, לאו מילתא היא דאמרינן בגיטין (פ"ה סע"א) גירות לא שכיחא מיתה שכיחא" ע"ש. יש להעיר שהתוס' בגיטין (פ"ה ע"ב ד"ה כמילתא) כתבו „ומה שאנו מקבלים גרים וכו' אומר ר"י דעבדינן שליחותיהו דחשיב כשכיחא", ולדבריהם יש לבאר דברי התלמוד לעיל גירות לא שכיחא היינו ראף גירות שכיחא אלא שמיתה שכיחא טפי מגירות וכרכתבו הרשב"א והריטב"א ז"ל בגיטין (פ"ה ב') ע"ש, [אלא שלפי זה יש לעיין מדוע הרשב"א בגיטין (פ"ה ב') שהקשה אף הוא קושיית התוס' הנ"ל לא תירץ כן על פי דרכו, ועיין בחידושי כתב סופר לגיטין (שם) ולגר"מ אריק בספרו טל תורה שם, ועתוס' קידושין (ס"ב ב') ורשב"א יבמות (מ"ו ב') ואכמ"ל].

ובגוף הענין אם גירות שכיחא ראיתי לגר"ח פאלאני ז"ל בספרו כל החיים (ד"ר רע"א אות ט"ו) שציין לשו"ת מהראנ"ח ח"ב (סי' ס"ג דף ס"ח ע"ג) ולספר משה שמעון חו"מ (סי' א' אות ה') ואינו תח"י. ועיין לגר"י אלגאזי ז"ל בספר קהלת יעקב (חלק לשון

חכמים אות שע"ג). ומצאתי בשו"ת בית יצחק חאה"ע ז"ל ח"א (סי' ל"ו אות י"ד סק"ה) שכתב, "הפוסקים כתבו להתיר בספק פצוע רכה שהוא שעת הרחק רלא שכיחא גיורת שישאנה, ויש להסתפק כיון שניתן רשיון לגייר היכא דתרצה נכרית להתגייר יש לומר רלא מקרי לא שכיח" ע"ש, ודו"ק.

(ב) שם (דף י'). כתב הגר"א אמינו ז"ל, "וצריך לי תלמוד היכא שלח רכי לארשבון חר מזוזה כראיתא בירושלמי פאה (פ"א ח"א), ושמא יש לומר דרכי לאחשובי תורתני הקדושה בעיני ארשבן הוא רשלחה לי, ורומה לזה פירשה הרב יפה מראה". ובהערה ציינתם לעיין בספר יד שאול יו"ד (סימן רצ"א אות ג') וכרם שלמה (שנה ג') קונטרס ז' דף י"ב). וספר יפה מראה וספרים אלו אינם תחת ידי לראות דבריהם*.

והנה ראיתי לגאון מהר"ח פאלאני ז"ל בספרו לחיים בירושלים על הירושלמי פאה (שם ר"ג ע"ב) שכתב שיש קישויות רבות במעשה זה, חרא דאין הותר למסור מזוזה לגוי, והלא אין מוסרין דברי תורה לגוי, עיין בכל דבריו שם, ותיירץ דכיון דהי' ארשבן ממלכי פרס הותר משום כבוד מלכות ע"ש. ואיני מבין רמה שאמרו אין מוסרין דברי תורה לגוי (חגיגה י"ג א') לא למימרא דאין למסור בידים חפצי תורה כמזוזה וכיו"ב, אלא כוונתם ללמדו ע"ש ובספר שערי זהר שם, וכן הבין הגר"ח פאלאני ז"ל עצמו וכמפורש לו בספרו נפש כל חי (מערכת ת' אות ס"ב) ע"ש, וא"כ מאי קא קשיא לי' הכא. ותו מה שכתב שארשבן מלך מבית פרס הוה, אינו מוכרח שהרי הרב פני משה לירושלמי שם פירש שארשבן יהודי הי' עיין בו. וראיתי לגיעב"ץ בשו"ת שאילת יעבץ ח"ב (סימן קכ"א) שהביא דברי ספר מנהגי מהרי"ל שכתב שאין רשאים למכור מזוזה לנכרי אפילו שבקש אותה הנכרי לכבוד והחמיר בדבר מאד, והגיעב"ץ כתב עליו, "כי זה כמה כתבתי לתמוה עליו שהפריז על המדה כל כך, ונעלם ממנו תלמוד ירושלמי ערוך גדולה מזו שרבי שלח לארשבן מזוזה אף בלי ששאל אותה ממנו תמורת דורון מרגלית ממנו וארשבן ערל הי' וכו' עיין שם שהאריך. ובמחכ"ת תמהני עליו שכתב ככהאי לישנא על רבינו מהרי"ל ז"ל [שעליו כתב בתבואות שור (סימן ל"ו סק"ח)], "מי לנו גדול באחרונים ממהרי"ל", והארכת במקום אחר בס"ד, ובפשיטות י"ל שמהרי"ל ז"ל פירש דארשבן יהודי הי' וכרכתב נמי הרב פני משה, וממילא אין כל נפתל ועקש בדבריו ולא נעלם ממנו מירי ודו"ק. [ובספר מנהגי מהרי"ל שלפני לא מצאתי דבר, ולפי הנראה נשמט מאימת הצנזורה].

שוב ראיתי בשרי חמר (חלק דברי חכמים סימן קל"ח) שהאריך טובא בהאי ענינא אם מותר למסור ספרי תורה ומזוזות לנכרי, ובתוך דבריו הביא לדברות הנחיר"א ז"ל בברכי יוסף יו"ד (סימן רמ"ו שוירי ברכה אות ה') שכתב ריש מי שרקק מלשון אין מוסרין דברי תורה לנכרי ולא אמרו אין מלמדין דברי תורה לנכרי, שמעינן שבאו חז"ל לרמוז שאסור למכור להן ספרי קודש והנחיר"א ז"ל כתב דרקרוק אין כאן אבל הרין אמת עש"ב, ושם בשרי חמר (בר"ה מש"כ) הביא תשובת הגאון הנצי"ב ז"ל שכתב, "ומ"ש דלמסור ספר תורה לנכרי הוא בכלל ראין מוסרין דברי תורה לנכרי, אינו נראה כלל" ע"ש, וכל זה רלא כרכתב הגר"ח פאלאני ז"ל.

ושם בשרי חמר האריך אם ארשבן גוי הי' או יהודי, והביא דברי הגאון באר שבע ז"ל (סימן ל"ח) שאף שנימא דארשבן נכרי הי', מ"מ רבי ירע בארשבן רלא פלח לעבודה זרה, ותו רבי רצה לאחשובינהו לישראל בעיני ארשבן, שמאמינים ישראל ביחוד ה' [עי' רמב"ן ס"פ בא]. ולפיכך שלח לו מזוזה ע"ש, ובוזה נמי נתיישבו דברי רבינו מהרי"ל ז"ל, ורלא כמו שחשב הגיעב"ץ ז"ל לסתור דברי מהרי"ל ושנעלם ממנו תלמוד ערוך, ועיין היטב בשאילת יעבץ שם (סימן קכ"ב) מה שכתב לו תלמידו ודו"ק. [ועיין בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' הערה ט') מה שהבאנו על סגנון הגיעב"ץ ז"ל]. וע"ע בשרי חמר

(* שם בכר"ש נתבאר כבר כמה דברים שהעיר הרב הכותב כאן, עיי"ש.

(מערכת א' פאת הזקן כלל ק"ן) שהאריך בענין ארשבן אם ה' יהודי או נכרי והביא מספר זכר ישעיהו (ר"ס י"ז) שהנ"ר אלעזר לאנדו בספרו כתב דהוא ארשבן הנזכר ביומא (י"א א). וע"ע בספר לחקר שמות וכנויים בתלמוד (רף ט' אות ט' ושם רף י"ח) שהביא שארשבן היא מלה יוונית ופירושה בורק ע"ש, ובספר היקר עלי תמר לירושלמי פאה (שם רף ש"ס ואילך) מה שכתב בזה.

ועודני חשי"ת ומצאתי עכשיו בשו"ת המהרי"ל החרשות שנרפסו מכתב יד (סימן ככ"ג) ששם בא לו בארוכה לבאר טעמו מדוע אין לתת מזוזה לנכרי, עיין שם לשון צדיק ז"ל, וגאוני בתראי ז"ל לפי שלא ה' הספר הזה בימיהם לא ראו לדאיותיו, ושם העיד ירירי המהרי"ר נ"י שיש השמטה בספר מנהגי מהרי"ל בגלל הצענוורה וכרתיבנא לעיל וע"ש. [עוד מצאתי עכשיו לגר"ח פאלאני ז"ל בספרו שו"ת לב חיים ח"ג (סימן מ"ד) שנשאל אם מותר להשאיר ספר תורה ביד נכרי, וכתב ועיין חגיגה (י"ג א') דאין מוסרין דברי תורה לנכרי והגם דפשיט הגמרא קאי על לימוד התורה ולא על מסירת ספרי תורה לנכרי, מ"מ נראה דה"ה נמי דאסור למסור ספר תורה וכו', הרי שהרגיש כמה שהעדרו בדיש דבריני, וכל דו לא אניס ל' זיע"א, ועיין בחבורי תוספת חיים (רף מ"ב ר"ה והנה) וצרף לכאן, וע"ע לגר"ח פאלאני ז"ל בספרו רוח חיים יו"ד (סימן רפ"ד אות ט' וסימן רצ"א אות ב') ולמו"ז הגאון ז"ל בקול יעקב (סימן רצ"א) בענין אי שרי לתת מזוזה לנכרי עיין [שם].

הארכתי קצת ברבר כדי לאוקמי מילתא ולייתובי דעתא דרבנותינו הקרמונים ז"ל „אשר היו מושכלים בכל חכמה" (אבני נזר יו"ד סימן מ"ב), „ורעת כל האחרונים בשלים כנגד צפרנן של ראשונים" (חתם סופר או"ח סימן ט"ו), „וסברא יחידאה רראשון אפילו באלף סברות האחרונים לא בטלה" (גאוני תונס זיע"א בשו"ת שמחת כהן ח"ו רקכ"ג סע"א), שכן חובותינו וכן יפה לנו לשרוח ולהתייגע בכיור וביאור משנת רבותינו כמלאכים זיע"א, והארכתי שובא בפתגמא דנא בחיבורי ברית יעקב (בפתיחה לקונטרס דראשונים כמלאכים) מפי סופרים וספרים עיין שם.

ג) שם (רף נ"ז בציונים והערות אות כ"א). הובאו דברי גאון ישראל כ"ק ארמו"ר מצאנו זצ"ל שאמר שמי שמתפלל שחבירו ימות, וחברו מת על ידי תפילתו הרי הוא רוצח נפש גמור, והרח"ג הכותב סייעו שכן מפורש בשו"ת הלכות קטנות ח"ב (סימן צ"ח) שהתורה נפש על ידי כישוף אפשר רבאן דבריבורו עביר מעשה הוי ל' דומיא דמימר (תמורה ג' ב'), וכזורק חץ להורגו ועליהם נאמר (ירמ' ז') חץ שחוט לשונם" ע"ש. ועם שירעתי אפיסת ערכי ממש מול רום מעלת עטרת תפארת גאוניות וקדושת דבן של ישראל ארמו"ר מצאנו זיע"א, מ"מ תורה היא וללמוד אני צריך, ולענ"ד כמדרמה ריש לחלק בין תפילה ובין כשוף*), שהמתפלל על חבירו שימות לא מקרי ברי היזקא דמי לימא לן שתשמע תפילתו ואטו ביר' תלי' מילתא, ולמרבכה יחשב כגרמא ועיין סנהדרין (רף ע"ו וע"ז), מה שאין כן בכשוף שמקרי ברי היזקא וכדנקט בהלכות קטנות שהוא כזורק חץ להורגו והוי חץ שחוט לשונם, דפירושו כמו סכינא חריפא וכדתיירגם יהונתן בירמ' שם, ועיין דר"ק ז"ל שם, והיינו שבוראי פועל פעולתו, וכחולין (ז' ב') למה נקרא שמן כשפים שמכחשין פמליא של מעלה, ופירש"י שלא גזרו על ארם זה למות והוא מת על ידי כשפים, ועשו"ת ריב"ש (ר"ס צ"ב) ולרמח"ל ז"ל בספר דרך ה' (ח"ג פ"ב) ולגר"ח וואלזין ז"ל בנפש החיים (שער ג' פרק י"ב), והיינו נמי עוברא דאבא חלקי בתענית (כ"ג ב') ודבי מאיר בברכות (י' רע"א) שהתפללו שימותו, ולא קללו שימותו, משום דלתפילה יש כללים משלה מתי הקב"ה מקבלה, ואתי שפיר הערת תוספות הרא"ש

(* הגאון מראניטשאו ז"ל כבר כתב לחלק בן בתשובתו הנדפסת בספר שלמת יוסף סי' י"ח אות ו', יעו"י"ש.

לברכות שם, ועיין רש"ש שם, ומה שכתבתי בס"ד בקובץ התורני היקר מקבציאל (גליון ו'), ועשו"ת רב"ז ח"ג (סימן ז' עש"ב), ויש להאריך הרבה ולא באתי אלא לעורר הערה קלה כמות שהיא.

ומה גם שעצם דברי ההלכות קטנות אינו מוסכם, ורבים חולקים, ועיין בזה בשו"ת יהודה יעלה לגר"י אסאד ז"ל חאו"ח (סימן קצ"ט) ולגאון אי"ש צדיק ז"ל בספרו גזע ישי (מערכת א' אות א') ונפש חי' (סימן רצ"ב סעיף ג') ושו"ת כוכבי יצחק ח"ג (סימן ל"ה אות ט"ו) ובקהלות יעקב מכות (סימן י"ז) ובהוצאות החרשות בבא קמא (סימן ט"ל) עש"ב. ואני עני העירותי בס"ד ממדרש חז"ל בפסיקתא רבתי (פרשה כ"א דף קכ"ז ע"ב) „לא תחמור לא תרצח, סוף שאשתו עושה לו כשפים ורוצחתו". ומרקא דריש ל' אקרא דלא תרצח משמע ראף בהורג על ידי כשפים איכא ללא תרצח ודו"ק. ותמנהי שלא העירו משם. וצ"ע.

ויש לנו עוד להאיר ולהעיר בפירות הכרם שם, אבל ידוע מאמר החכם „כל אשר הלב חושק הזמן עושק", ואקנה שביתה כאן. והנני ידירו הרוש"ת באה"ר ומברכו שיעור ישגשג הכרם ויתן פירות טובים שיהנו בהם בני אדם ומרבה תורה מרבה חיים, בברכת התורה,

הצעיר יעקב חיים סופר
[מח"ס ברית יעקב]
ירושלים עיה"ק ת"ו

ואלה יעמדו על הברכה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם משה שאיז נ"י ממאנסי להולדת הבן
להאברך היקר בנש"ק ר' אברהם זרח יהודה ליבוש ראטטענבערג נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' אליהו דוד זיידמאן נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' יהושע צבי דעמביצער נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' יחזקאל (בר"א) ריינהאלד נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' מרדכי קורץ נ"י מקרית באבוב להולדת הבן

להאברך היקר ר' משה קרענגיל נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' צבי אליעזר גערמאן נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' שלום ד'אנקונא נ"י להולדת הבן

להאברך היקר ר' שלמה שלעסעריג נ"י להולדת הבן

יזכו לגדלם לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א.

המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אליהו יהודה (בר"י) שפיעלמאן נ"י להולדת הבת
להאברך היקר בנש"ק ר' אשר רובין נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' חנוך העניך כראכפעלד נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' יחזקאל (בר"ז) ריינהאלד נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' מנחם מענדל ריינער נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' מנחם שמואל הערכסט נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' נחמן נייגער נ"י להולדת הבת
להנה"ח מו"ה שמעון כהן כ"ץ נ"י להולדת הנכרה
יזכו לנדלן לבע"ת ולחופה ולמעש"ט ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.
המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה חיים ישכר דוב גרינפעלד נ"י מנהל דמתיכתא עץ חיים דבאבוב
ולחותנו הנה"ח מו"ה ישראל משה גערמאן נ"י לאירוסים בנו-נכדו הב' הח'
הנעלה כמר שלמה נ"י תלמיד ישיבתנו
להנה"ח מו"ה משה יעקב שארף נ"י ולאביו הנה"ח מו"ה אשר ישעי' שארף נ"י
ולחותנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר נתן סג"ל הורוויץ שליט"א רב דקהל
בית ישראל במאנסי לאירוסים בנו-נכדו הב' הח' הנעלה כמר חיים יחזקאל
שרגא נ"י תלמיד ישיבתנו
להנה"ח מו"ה שמואל יצחק סג"ל לנדא נ"י ולחותנו הרב מו"ה יצחק גראסס
שליט"א ר"מ במתיכתא עץ חיים דבאבוב לאירוסים בנו-נכדו הב' הח'
הנעלה כמר שלמה שמחה נ"י
בורא עולם בקנין השלם זה הבנין עדי עד
למזל ולברכה לשם ולתפארה.

המערכת

ביר"ם, "שמחה גראפיק"

Simcha-Graphic Associates

Typesetters and Publishers

4914 - 13th Avenue — Brooklyn, N. Y. 11219

Tel. (718) 854-4830

נרפס בדפוס האחים גרויס

Printed in U.S.A. GROSS BROS. Printing Co. Inc.

3125 SUMMIT AVENUE, UNION CITY, NJ 07087

Tel. (201) 865-4606 • (212) 594-7757

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאלער לשנה

בקאנאדע = 20 דאלער לשנה

בבעלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאנד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 20 דאלער לשנה

בדואר אויר 30 דאלער לשנה

from:

KEREM SHLOMO
M.E.CH. of Bobov
1577 48th Street
Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.
U.S. POSTAGE
PAID
Permit No. 285
BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested
Forwarding & Return Postage Guaranteed
(Please send P.S. form 3547)

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הנח"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש לפלסול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולחכחל"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

אייר-סיון תשמ"ז

(צ"ז)

שנה י' קונטרס ז'

יוצא לאור ע"י תלמיד

כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א

1577 48th Street

Brooklyn, New York 11219

Tel. 871-6623

התוכן

מדור אמרי קורש

ה זרוע למינוח הכנות . . . . . כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א

מדור זכרון לראשונים

ט תשובה בענינים שונים . . . . . הגאון בעל חכם צבי זצ"ל
יא תשובה על הנ"ל . . . . . הגאון מוה"ר יהודה מילר מבינגא זצ"ל
טו מסק. העדות והדושים . . . . . הגאון מוה"ר צבי הירש אבר"ק ברלין זצ"ל
יט הנהגות על ביאור הגר"א (יו"ד) . . . . . הגאון מוה"ר ישראל משקלאוו זצ"ל
כר כרון ביהודה . . . . . הגאון מוה"ר שלמה אינר אבר"ק פוזנא זצ"ל
כז כענין יחיים של קיסוד . . . . . הגאון בעמח"ס בית יצחק זצ"ל

מדור אנדרת קורש

כט מכתב מהגאון מוה"ר יהודה אבא"ר אבר"ק מקראתהעל זצ"ל . . . . .
כט שלשה מכתבים מהגה"ק מוה"ר ישכר רוב רוקח אבר"ק כעלו זצ"ל . . . . .

מדור זכרון לאחרונים

לא כרון קיסוד העור לחפילין . . . . . הג"ר יצחק זאב סאלאווייציק אבר"ק בריסק ז"ל
לג כרון הענינה כרון למבילה . . . . . הג"ר עקיבא סופר אבר"ק פרעשבורג ז"ל

מדור פלסול וחלכה

לד כרון ביהודה סת"ם ע"י קאמפיוסקר . . . . . הרב מוה"ר שמואל הלוי וואזנער שליט"א
מא בענין דברי . . . . . הרב מוה"ר נתן געשטעמנער שליט"א
מב כרון נגב אור הנגב . . . . . הרב יצחק זעקל הלוי פאללאק נ"י
מג כרון כמות פני ידו ברנל . . . . . הרב משה סאכאטשעווסקי נ"י
מו כענין דברי המישרא אגוסטי . . . . . ר' יעקב יצחק סנ"ל הורוויץ נ"י

מדור תמארת בחורים

מח כענין ציוני ודוד בארן כאחר . . . . . חב' תחתן רור אליהו ווייספעלד נ"י

עלות שבת בשבתו

נ היקוצים יורים לשבתות ופוערים . . . . . המערכת

מדור תמידות וישובים

נב העדות בצרות בענינים שונים . . . . .

מדור זכור ימות עולם

נו תהנה בענין קדושת הכתנים כק"ק פרידנמאחל (תקל"ו לס"ק) . . . . .
נח אותיות מחסומות . . . . .
כז צילומי כתבי קודש . . . . .
נט מכתבים אל המערכת . . . . .
סר מכתות ודוראיות . . . . .

כל הזכויות שמורות להמערכת

Copyright © 1987

by Cong. Shaare Zion

מזכרת נצח

**הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת**

אבי הרבני הנה"ח

**מו"ה אברהם בן מו"ה דוב בעריל הלוי שטורם ע"ה
נפטר ביום כ"ט לחודש אייר שנת תשכ"ח לפ"ק**

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בנו,

שכתי ישעי' הלוי שטורם

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש

לעילוי נשמות

הרה"ח מו"ה שלמה יוסף בן מו"ה אהרן אלי' קינרייך ע"ה

נפטר ביום ט' לחודש סיון שנת תשל"ג לפ"ק

זוגתו מרת פעסיל בת מו"ה יוסף הלוי קרעמערמאן ע"ה

נפטרה ביום א' לחודש טבת שנת תשמ"א לפ"ק

תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים

הונצח ע"י בנם,

אהרן אלי' קינרייך

ברכת תודה

לידידינו האברך החשוב היקר והנעלה

מו"ה שמחה פינחס שטראהלי נ"י

שנרב סכום הגון להדפסת הקובץ

לרגל שמחת הכנס בנו לעול המצות בשמו"מ

הב' היניק וחכים

כמר יהודה דוד נ"י

ויה"ר שלאילנא רברבא יתעביר לתפארת כל משפחתו.

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

דרוש לחינוך הבנות

שלמה המלך ע"ה אמר בשיר השירים (ג', י"א) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. ובמדרש, א"ר חנינא בר יצחק, חזרנו על כל המקרא כולו ולא מצאנו שעשתה בת שבע עטרה לשלמה בנה. וא"כ צריכין להבין מה זה שאמר בעטרה שעטרה לו אמו. גם צריך ביאור אומרו ביום חתונתו וביום שמחת לבו.

והנראה בזה בהקדם לפרש דברי נעים וזמירות ישראל (תהלים קמ"ד) בנותינו כזויות מחושבות תבנית היכל. הנה אומרו בנותינו כזויות מחושבות, פירושו בפשטות, על דרך שאמר הכתוב (שם קכ"ח) אשתך כגפן פורי בירכתי ביתך, והכוונה על מדת הצניעות שנשתבחו והצטיינו בה בנות ישראל, שהן צניעות בלבוש, בדיבור, ובמעשה, והן יושבות בירכתי הבית, עדה"כ (שם מ"ה) כל כבודה בת מלך פנימה. אמנם מה שנמשלו הבנות לתבנית היכל של ביהמ"ק, אינו מובן לכאורה.

ונקדים דברי המדרש בפ' בראשית, עה"פ ויקח אחת מצלעותיו, א"ר שמואל בר נחמני, כמה דאת אמר ולצלע המשכן. וקשה מה ענין צלע המשכן לבריאת האשה. וכתב בספר יד יוסף לפרש, עפ"י מה שאמרו חכמז"ל (פוסה י"ז ע"א) איש ואשה שזכו שכינה שרויי ביניהם. ולזה הביאו כאן במדרש הפסוק ולצלע המשכן, לרמז כי כמו ששורה השכינה במשכן, כן תשים משכנה באיש ואשה שזכו, עכ"ד.

ויש להרחיב הדברים יותר, דהנה על הפסוק ויבן את הצלע, איתא במדרש, התבונן מאין לבראותה, לא ברא אותה לא מן הראש לא מן העין לא מן האוזן לא מן היר ולא מן הרגל, אלא מן הצלע שהוא מקום המוצנע באדם, ועל כל אבר ואבר שהי' בורא בה, הי' אומר לה תהא אשה צנועה, תהא אשה צנועה. גם איתא במדרש (ריש פ' במדבר) עה"פ וידבר ר' אל משה במדבר סיני באוהל מועד, יפה היא הצניעות שנאמר והצנע לכת עם אלקיך, וכן דוד אמר כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה וכו', מכאן אמרו כל אשה שהיא מצנעת עצמה ראוי' היא שתעמיד כהנים גדולים שנאמר ממשבצות זהב לבושה, ע"כ. וי"ל הכוונה בפסוק המובא במדרש, והצנע לכת עם אלקיך, דר"ל דעל ידי והצנע לכת, שהיא מדת הצניעות, זוכים להיות, „עם אלקיך“, שהקב"ה שוכן באהלי בני ישראל המעוטרים במדת הצניעות. ולזה מביא המדרש מה שאמר דוד המלך, כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה, דכל אשה המצנעת עצמה ראוי' להעמיד בנים לכהונה גדולה, כי בזכות הצניעות שורה השכינה עליהם וראוים הבנים לעמוד לשרת לפני ד'.

(*) נאמרה במסיבת מלוח מלכה לטובת המוסד „בנות ציון“ דבאבוב.

ועפ"ז יבואר היטב כוונת דברי המדרש הנ"ל, ויקח אחת מצלעותיו, כמה דאת אמר ולצלע המשכן, ר"ל דבריאית האשה היתה מאחת מצלעותיו דייקא, ולא משאר אבריו, להורות שתהי' צנועה דונמת הצלע, שהוא צנוע ומכוסה, ולזה הביא המדרש הפסוק ולצלע המשכן, דעל ידי מדת הצניעות זוכים להשראת השכינה כמו במשכן, ושם איוה למושב לו.

וזהו ביאור הכתוב הנ"ל, בנותינו כזויות מחושבות תבנית היכל, דעל ידי שבנותינו כזויות, שיושבות בירכתי הבית כדרך הנשים הצניעות, עי"ז מחושבות, יש להם חשיבה ושבח הזה של תבנית היכל, שזוכים להשראת השכינה באוהלם דונמת ההיכל בבית המקדש.

ועתה נבוא לבאר מהו העטרה שעטרה בת שבע את שלמה בנה ביום חתונתו וביום שמחת לבו. שהרי נודע דהצניעות היא חומה בצורה ושמירה מעולה נגד תאוות רעות. והנה האבן עזרא (פ' נשא) בפרשת נזיר כתב וז"ל, וי"א כי מלת נזיר מנזרת נזר, והעד (פי' ראי' לדבר), דכתיב כי נזר אלקיו על ראשו וכו'. ודע כי כל בני ארם עבדי תאוות העולם והמלך האמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו הוא כל מי שהוא חפשי מן התאוות, עכ"ל. אמור מעתה, כי המושל ברוחו ואינו נכנע תחת היצה"ר ותאוותיו, הוא יש לו נזר וכתר מלכות אמתי בראשו, להיותו מופרש ומובדל מתאוות עוה"ז.

ומעתה נבין היטב מהו הנזר ועטרה הזאת שעטרה בת שבע את שלמה בנה ביום חתונתו, דכתיב (משלי ל"א) דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו, ואמרו חכמו"ל (סנהדרין ע' ע"ב) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מלמד שכפאתו אמו על העמוד, ופירש"י, להלקותו כמו שנאמר ויסרו אותו זה מלקות. ונודע דברי רז"ל בפסיקתא, דבאותו לילה שהשלים שלמה המלך מלאכת בית המקדש נשא את בת פרעה, והיו שמחים ושתו שכר כל הלילה, ולמחרת נתאחרו הרבה בהקרבת קרבן תמיד, והלכו החכמים והודיעו לבת שבע אמו, אז הוכיחתו וכפאתו על העמוד ואמרה לו מה ברי ונו', וז"ש משא אשר יסרתו אמו, ואיתא בנמ' (שם) א"ר יצחק מנין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב (משלי ל') בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי. למדנו מזה דביום חתונתו ושמחת לבו, אז הוכיחתו ויסרתו אמו להיות פרוש מתאוות היצה"ר.

וזהו"כ, צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ראו ביום חתונתו כשהוכיחתו אמו, בזה עטרה אותו בכתר מלכות האמיתי למלוך על עצמו לבלתי להיכנע תחת ממשלת היצה"ר, וכדברי האבן עזרא הנ"ל. ולזה אמר שלמה המלך אל בנות ציון היקרות, אמהות של בני ישראל, תביטו ותתבוננו על אמי, ותלמדו ממנה שנים אתן תעטרו את בניכן בנזר ועטרה על ראשם, על ידי שתוכיחו את בניכן להיברל מכל מיני תאוות ותועבות של היצה"ר.

אמנם ראוי לשום לב להבין למה אמר הכתוב צאינה וראינה בנות ציון דייקא, ולא אמר בני ציון, הלא מצות חינוך הבנים היא חובה המוטלת גם על

האב, ועוד צריך ביאור, במה שררשו חכמו"ל (תענית כ"ו ע"ב) על סיומא דקרא, כיום חתונתו זה מתן תורה, וכיום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו, ולכאורה מה ענין מתן תורה ובנין ביהמ"ק לכאן.

אולם יתבאר היטב, עפ"י מה שאמרו בגמרא (סוטה כ"א ע"א) דזכותן של הנשים היא מה דמקריין ומתניין לבנייהו, וכתב המהרש"א שם לפרש בזה את הפסוק שאמר הקב"ה למשה לפני קבלת התורה, כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, ואמרו חז"ל, בית יעקב אלו הנשים, להן תאמר בלשון רכה, לבני ישראל, אלו הזכרים, להם תגיד רברים קשים כגידין. ומקשים העולם למה הקדים הכתוב את הנקבות לפני הזכרים, הלא רוב המצות נצטוו בהן הזכרים, אך דמעלת האם רבה ונשגבה היא מאור, מאחר שהיא מצויה בבית תמיד, ומגדלת את הבנים לתורה, כדאמרן רמקריין ומתניין לבנייהו, ולכן הקדים הכתוב כמתן תורה את האם שהיא עקרת הבית וידה רב לה לחנך את הילדים בדרכי ד'. וזש"ה כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים, ומפרש הכתוב הטעם, כי ותגיד לבני ישראל, כלו' שהאשה תגיד להבנים שילמדו תורה, ותיבת ותגיד היא לשון נסתר לנקיבה, עכת"ד המהרש"א.

ומעתה יובן היטב אומרו צאינה וראינה בנות ציון, כיוון דבריו אל האם רייקא, לפי שהיא היא המגדלת את הילדים לתורה, ולזה אמר לה, צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לה אמו, והיא עטרת המלוכה והממשלה על התאוות, שעטרה לו אמו ע"י שהוכיחה ויסרה אותו כאמור, וממנה ילמדו כל אמהות בישראל. וממשיך הכתוב, כיום חתונתו וכיום שמחת לבו, ואמרו חז"ל, כיום חתונתו זה מתן תורה, ר"ל, דהאם מנת חלקה וגורלה לחנך הבנים לתורה, ועי"ז זוכים, כיום שמחת לבו זה בנין בית המקדש, שהבנים יזכו לבנות בית נאמן בישראל הקדוש בקרשות בית המקדש וראוי שהשכינה תשכון בתוכו.

ובדרך זה יש לפרש דברי המסורה (המובא בבעל הטורים בפ' נשא), ולא יטמאו עוד בית ישראל שם קדשי (יחזקאל מ"ג), ואידך, ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם (במדבר ח'). דנודע מש"כ הקדמונים דבתיבת איש יש אות יו"ד, ובתיבת אשה יש אות ה"א, לרמז על או"ל דאיש ואשה שזכו שכינה שריו"י ביניהם. אמנם אימתי זוכים לזה, כשהאשה מתנהגת בדרכי הקדושה והצניעות, כי היא עקרת הבית, והשפעתה רבה היא על כל הבית להטותם לרע או לטוב, כאו"ל במדרש פ' בראשית (פרשה י"ז) מעשה בחסיד אחד שהי' נשוי לחסירה אחת ולא העמידו בנים זה מזה, אמרו אין אנו מועילים להקב"ה כלום, עמדו וגרשו זה את זה, הלך זה ונשא רשעה אחת, ועשתה אותו רשע, הלכה זאת ונשאת לרשע אחד, ועשתה אותו צדיק, הוי שהכל מן האשה. ומהאי טעמא אמרו חכמו"ל (יומא ב' ע"א) ביתו זו אשתו, כי כל בני הבית נמשכים אחר דרכי'.

וזהו כוונת המסורה הנ"ל, ולא יטמאו עוד ב"ת ישראל שם קדשי, פי', כשתשמור האשה הנקראת בית ישראל, שלא לטמאות ח"ו את שם י"ה של הקב"ה הנרמז בתיבות איש ואשה כנ"ל, רק תתנהג בצניעות ובקדושה כראוי

לבנות ישראל הכשרות, אז, ולא ישמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם, שיהי' אוהלם מקום מוכשר שישרה הקב"ה שכינתו בתוכם, כי ביתם יהי' תבנית היכל, כאמור לעיל.

הנה דבר זה נשאל פעם לגדולי ישראל, מאימתי מתחיל חיוב החינוך לבנים קטנים. קצתם השיבו, דקטן מגיע לעונת החינוך בהיותו בן תשע שנים, ומהם אמרו, רבהיותו בן חמש שנים ומתחיל ללמוד מקרא ראוי להרגילו ולחנכו במצות, ומהם אמרו, דתיכף ביציאתו לאויר העולם מוטל על ההורים לחנכו על פי דרכו, כאו"ל בר' יהושע בן חנני' (אבות פ"ב) אשרי יולדתו, כי מיום שנולד לא הוציאה אמו ערסו מבית המדרש כרי שלא יקלפו אזניו רק רברי תורה. ונענה אחר מן הגדולים ואמר, דלפי דעתו מתחיל עונת החינוך עשרים שנה טרם לידת הילד, דהיינו בעת שמחנכים את האם בצעירתה, כמו שאמר יחזקאל הנביא (ט"ז, מ"ד), כאמה בתה, ולכן אם רוצים לגדל ולחנך בנים ובנות לתורה וליראת שמים, צריכים תחילה לחנך אמותיהם בימי נעוריהן שתתנהגו כשורה, ותלכנה בדרך ישראל סבא, דהיינו שלא ילבשו בגדי שחק, ולא יקראו ח"ו בספרים חיצוניים המלאים תאוות רעות, למען ילמדו בניהם מהם הדרך ישכון אור בעבורת ר', ע"י שיראו אצלם צניעות וקרושה, ואמהות כאלה יזכו להעמיד דורות ישרים עוסקים בתורה ובמצות.

וזה יש להעמים ברברי המדרש (כפ' נשא) עה"פ יברכך ר' וישמרך, יברכך בבנים, וישמרך בבנות, שתלוי זה בזה, ותחלה צריכין לשמור את הבנות בשמירה יתירה, כי הן הן המחנכות ומגדלות את בני ישראל בדרך ר', ואח"כ ממילא יברכך ר' בבנים, זרע ברוכי ר'.

והנה שם (בתהלים קמ"ד) בפסוק בנותינו כזויות מחושבות תבנית היכל, מסיים דוד המלך ע"ה, אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו אשרי העם שככה לו אשרי העם שר' אלקיו, ובירושלמי ר"ה אמרו בשם ריש לקיש, אין פרץ של גליות, ואין יוצאת של גלות, ואין צוחה של גלות. ור"ל, רבזכות שבנותינו כזויות מחושבות תבנית היכל, שמחנכין את הבנות בררכי הקדושה, נזכה שישבור הקב"ה עול הגליות מעל צוארנו ויגאלינו גאולת עולם, ונזכה שיתגלה כבוד מלכות שמים עלינו לעיני כל יושבי תבל, והכל יאמרו אשרי העם שככה לו אשרי העם שר' אלקיו במהרה בימינו אמן.

לשאלת רבים

יש להשיג אצלינו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.

המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך
כרך ד', ה', ו', ז', ח', ט, — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומהודרת

כראוי לכבוד התורה.

תשובה בענינים שונים

מהגאון בעל חכם צבי זצ"ל

שלו' לאהו' האלוף המרומם הרב כמהר"ר יהודא מילר נר"ו¹).

אר"ש כמשפט. כתבו הנחמד הגיעני בשבוע העבר בעת היותי טרוד בסירת מצות מילת בני הש"י [=השם יחייהו], שמלתיו ביום הששי שעבר, וקראתי שמו אפרים² הש"י בשם זקני הגאון בעל שער אפרים זלה"ה ולא יכלתי להשיב לו תיכף. ועתה פניתי אני לראות באמרותי הטהורות, והנני משיב על סדר קונטרסו במה שיכלתי לקרות, כי הסופר שלו נשתבש מאוד בתמונת האותיות ובהענין, עד שבדוחק ובצער גדול יכלתי לקרות מה שקראתי בו. ואותו הענין שהשיג על ברכת הזבח והתי"ט לא יכולתי לקרותו כדי להבינו כלל, ולכן אי אפשר לי להשיב עליו, ואחת שאלתי ממע"ת כאשר יוסף שנית ירו לכתוב לי זה הענין של נסמי ביכורים עם שאר ענינים אשר תאוו נפשו הדמה לכתוב לי, תהי' כתיבה בדקדוק כדי שלא אצטער בקריאתה.

מה שכתב מע"ת על מורי זקני הגאון בענין כל תאחר, כבר התנצל ז"ל במה שלא חי' ספרים בידו אז. אמנם מ"ש מע"ת על דברי הרמב"ם בפ' י"ד מה' מעשה הקרבנות דין י"ג וז"ל כת"ר, ומ"ש רגלי השנה כלה, כוונתו דיהא השנה כלה וגם הרגלים לאפוקי רגלים בלא שנה או שנה בלא רגלים, והאריך עוד כת"ר בזה. ובמחילת כת"ר שגגה יצאה מלפניו, דליכא מ"ד הכי אלא איפכא אמדינן דאם עברו עליהם שנה בלא רגלים ורגלים בלא שנה עובר בכל תאחר, וא"כ אין מקום למ"ש מע"ת בדברי הרמב"ם ז"ל.

1) נולד בשנת ת"ך לפ"ק. חי' תלמיד מובהק להגאון מוה"ד יעקב באקובעז אבד"ק מיץ בעל שבות יעקב זצ"ל. אח"כ למד בעיר קליווא בקליווא של הקצין ר' אלי' עמדין. כיהן כאב"ד במדינת מארק וקעלין, ואח"כ כאב"ד במדינת דייטץ. נדפסו כמה תשובות אליו בשו"ת שבות יעקב, והניח אחריו ברכה בכת"י הרבה תשובות וחידושים. נלב"ע בקיץ שנת תקי"א לפ"ק, ונדפס עליו הספר בספר קשת יהונתן דף י"ז ע"ב.

תשובה זו והבא אחריו, הועתקו מפנקס גדול המכיל שו"ת וחידושים של הגאון מוה"ר יהודה מילר מבינא זצ"ל, ונמצא בגנזי ידידנו הנכבד הרבני המופלג הנגיד החסיד מו"ה מאיר רוזי נ"י. הור' והדרד פעלו וצדקתו עומדת לעד.

2) הוא הגאון ר' אפרים אשכנזי בנו השני של הגאון בעל חכם צבי זצ"ל. דר בלבוב, והי' בידידות עם הבעש"ט זי"ע. חתנו חי' אחיו הגאון מוה"ר יעקב מעמדין זצ"ל. הוראה אחת ממנו הובא בשו"ת מהרש"ם חלק ז' סוף סי' י"ז. נלב"ע ג' ניסן תקל"ב לפ"ק ומנ"כ בעיר לבוב.

(ואנב ראוי להעיר, כי זה לא כביר נדפס ס' תכלת מררכי מהגאון מהרש"ם אבד"ק ברעזאן, ובחלק שני עמוד ע"ד טור ב', כותב שהצל"ח בפסחים דף נ' מביא ד"ת בשם הג' ר' אפרים בן החכ"צ, וזה מעות, כי בצל"ח הביא שם פ' בשם הגאון מוה"ר אפרים רישר מגיד מבראד, ואין זה הג"ר אפרים בן החכ"צ, שלא חי' מעולם מגיד מבראד. — ובס' אנשי שם עמוד קצ"א חשב שהצל"ח נתכוון על הג"ר אפרים מבראד נכדו של הגאון בעל חכם צבי, וגם זה אינו).

ובעיקר טעמו של הרמב"ם ז"ל נראה לי ברור, משום רמתני' יחידאה היא ולא קי"ל כוותה, כדאמרינן בפרק תולין (שבת ק"מ ע"א) אמתני' ראין שודין את החילתית בפושרין, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' כ"ב מה' שבת דין ז' דלא כסתם מתניתין. ודכוותה אשכחן (סוכה רף י"ט ע"ב) במשנת העושה סוכתו כמין צריף דאמרינן מתני' יחידאה היא, ופסק הרמב"ם ז"ל וכל הפוסקים דלא כוותה, ואף דבהנך דוכתי אמרינן בנמרא בהדיא מתני' יחידאה היא, ובכל תאחר לא אמרינן הכי, אין בכך כלום, דהא אנן חוינן דיחידאה היא, וזה ברור.

מ"ש למה לא הביאו הפוסקים דין יין חדש לב' כוסות, אין צורך, שכבר הביאוהו בדיון קידוש, סוחט אדם אשכול של ענבים כו'.

מ"ש מאשכול הכופר שיש בכרמים המנדילים ר' או ה' פעמים בשנה, נם אני ראיתי בהיותי לומד תורה בשאלוניקי⁽³⁾, וכולם בימי הקיץ והחום, ואינם מתחילים להניץ זה אחר נמר בישול הקורם לו, אלא בהיות הקורם לו סמדר השני מניץ, וכן הולכים ונדרלים על זה הסדר, והכל בקיץ.

מה שתמה על הכ"מ ותו"ט ובה"ז, לא יכולתי לקרות כאשר כתבתי למעלה לכן א"א להשיב.

מה שהשיג על מהר"ר דוד אופנהיים מנ"ש, יפה השיג עליו. וביחוד מה שכתב מהר"ר דוד הנ"ל דלהרמב"ם כדי לאכול ביי"ט ב' של נליות, ביצה שנולדה בראשון, צריך לומר ביום הראשון איני בודל ממנה כל בין השמשות דאל"ה אסורה אף בשני מטעם מגו ראיתקצא לבין השמשות כו', מלבד שהוא נגד התלמוד וכל הפוסקים וכקשיות הרב"י זלה"ה, עוד הם דברי הבאי אף לפי דרכו של מהר"ר דוד הנ"ל, כי מה יתן ומה יוסיף אומרו איני בודל מביצה זו שנולדה היום כל בין השמשות, שהרי על כרחך הוא בודל ממנה ואסור לאכלה ואפי' לשלשלה כל בין השמשות, ואין להאריך בדברים בשלים הללו.

ומ"ש מעכ"ת בכוונת הרמב"ם (פ"א מהל' יו"ט הל' כ"ד), גם אני כך עלה בדעתי בתחילת עיוני, אמנם חוזרני בי, רא"כ הוא שפת יתר ומה הוסיף על מה שאמר שנולד בראשון אם הכנה זו היינו הלירה או הצידה, ועוד האריך נקיש לי' בלשון ספק אם הכין אותו, והרי כיון שנולד בודאי הוכן. והנראה בעיני בדור בדברי הרמב"ם הוא, כלפי שיש לנו שני מיני הכנות, הא' רממילא וכמו שאמרו בביצה שנולדה, חול מכין לשבת וחול מכין לי"ט, והיינו הכנה דממילא רגמרה או לירתה היא הכנתה, והשני' בפה, וכמו שאמרו ביוני שובך ויוני עליו' דצריך לעמוד מעי"ט ולומר זה וזה אני נוטל, וקמ"ל הרמב"ם דבתריווייהו שרי ע"י ההכנה הצריכה להם, רהיינו ביצת תרנגולים שבבית ממילא שרי רלירתה זו היא הכנתה, וביצת תרנגולים שקנו בפרדס וביצת יוני שובך ועליו' ע"י הכנת הפה שיאמר זה וזה אני נוטל, לאפוקי דלא תימא רעד כאן לא קשרינן בשני, ביצה שנולדה בראשון, אלא ביצת תרנגולי הבית שאינה צריכה הכנה בפה כלל, אבל

(3) בימי חורפו למד הגאון בעל חכם צבי בשאלוניקי אצל הגאון מוה"ר אליהו קובו זצ"ל בעמח"ס אדרת אליהו.

ביצת תרנגולים שמדרו לא, קמ"ל דאף זו שרי ע"י ההכנה הצריכה לה, דהיינו שיעמוד בי"ט ראשון ויאמר ביצה זו אני נוטל למחר בי"ט שני, ומפרש ואזיל דין תרנגולי הבית, רבסתמא שרי, ואידך אין צריכה פירוש יותר ממה שביאר לקמן בפ"ב. זהו מה שנראה לי אמת בדברי הרמב"ם ז"ל.

שלום הארון יגרלו לעד, כנפשו הרמה וכנפשו אוהבו,

הצעיר צבי הירש⁴ מאובין

פה אלטונא יום ג' כ"ה חשוון ת"ס לפ"ק.

תשובה על הנ"ל

מתגאון מוה"ר יהודה מיילר מבינגא זצ"ל

מזלו ימזל ויעלה, מעלה מעלה, גר גרי וסינוק לא, יהא משפט הנער הנולד לו, כפנחס ואשר יובל שי לו, לאהו' אמ"ו הגאון הגדול אב"ר ור"מ נ"י ע"ה פ"ה כמוהר"ר הירש גר"ו יאיר יצהיר וזהיר, כאור הבהיר.

אד"ש. באתי להודיע לאמ"ו שאותיותיו אותיות עליונות הניעו לידי ביום אתמול שעבר, וששתי בהון כעל כל הון, ואינני כמשיב ע"ד אמ"ו חלילה, רק כמתנצל בעדי, עד כדי שידי יד כהה מנעת. והנה מ"ש אמ"ו ששגנה יצאה לפני כמ"ש דאינו עובר בב"ת עד שיעברו עליו ג' רגלים וגם השנה כלה, יישר כחו וחילו, וכשם שדן אותי לכף זכות כך ידון המקום אמ"ו לכף זכות, ומעות סופר הוא ע"י המעתיק. ועתה אפרש שיחתי בדעת הרמב"ם, רבא להורות כמה דסיים בספר הי"ד ובספר המצות, עד שיעברו כל רגלי שנה כולה, לאפוקי אם גרר בתוך ימי הרגל והשלים עליו עוד ב' רגלים, הואיל ולא עברו עליו עדיין לא רגלים כולה ולא שנה כולה אינו עובר בכל תאחר, והבאתי רא' מהש"ס (ר"ה ו' ע"ב) דאמרינן רגלים בלא שנה וכו', ובתוספות שם (בר"ה שנה) דמוכח דלא מקרי ג' רגלים עד שהיו ג' רגלים בשלימות. ומ"ש אמ"ו בדעת הרמב"ם ודאי הוא הנכון וכמ"ש לשון הרמב"ם בפ' המשנה דפסק דאין הלכה כר"ש. ומ"ש אמ"ו דלא אמרינן בש"ס דמשנה דהכא ויחידאה, אף שלא נשנית בהאי לישנא, מ"מ אמרינן בדף ר' בפסקא ניסן ר"ה לרגלים, אר"ח רגל שבו ר"ה לרגלים, למנ"מ, לנודר למיקום עלי' בב"ת ור"ש היא דתניא כו'.

ומ"ש אמ"ו שא"צ להעתיק דין יין חדש וד' כוסות הואיל דהעתיקו לענין קירוש. אינו מוכרח כ"כ, דהא הש"ס לענין קירוש אמרינן סוחט אדם אשכול של

(4) בשו"ת אמרי דוד (להרב הגאון מסטאניסלאוו) בסי' י"ז ר"ה וע"ד, כתב בזה:ל: וכמדומה כי החכם צבי חי' שמו רק צבי, ולא ראינו אם חתום או נקרא גם הירש, עכ"ל. — והנה בתשובה זו חתם א"ע, "צבי הירש", וכן בשו"ת חכם צבי נמצא כמה פעמים החתימה, "צבי הירש". ובתשובה שלאח"ז מפורש יוצא שהיו קורין אותו רק הירש.

יין וכו', ואפ"ה אמרו לענין ד' כוסות ובשינוי לשון, אחר חרש ואחר ישן, ומכ"ש לדעת מהר"ש הלוי בתשובתו, העתיקה האחרונים, לענין שריית מי צמוקים אף דיוצאין בו לענין קידוש מ"מ לענין ד' כוסות כתב דלא יצא. במכתבי הראשון שכחתי להעתיק קצת ראוי ממשנה ד' פ"ט דשביעית, אבל לא על סתוונית, ופי' דע"ב ענבים הגדלים בסתיו, משמע דיכולים למצוא יין חרש קודם פסח כפשוטה, אבל מ"מ כמדרומה לי במקום אחר מצאתי שמסתוונית לא נעשה אלא חומץ, וא"כ אינו ראוי לד' כוסות.

ומ"ש אמ"ו בכונתי בדעת הרמב"ם במ"ש אם הכין וכו' הוא שפת יתר, אמת שהלשון קצת דחיק, מ"מ משמעות לשונו סובלו ועדיף מפי מלמשווי' חולק על כל הפוסקים בלי טעם.

ומ"ש אמ"ו בדעת הרמב"ם, ודאי מי יבא אחרי המלך להשיב עלי, ווראי קוצר השנתי גורמת שלא אוכל לירד לסוף רעתו דעת קדושים, דממ"נ אם הכין היוני עליי' שקננו בפרדס קודם י"ט, א"כ הכנת פה ב"ט ראשון למה, הא וראי מוכנים הם כשארי ביצת תרנגולת הבית, היא אנב אמה, ואם לא הכינה קודם י"ט רק בראשון הכינה לביצה, א"כ הא הוי מוקצה, והרמב"ם ביקש לפרש בדיני ביצה, נולד, ולא מוקצה.

ומה שלא הבנתי בדעת הכ"מ והתי"ט והבה"ז, הוא זה, דהכ"מ כתב בפ"ה מה' איסורי מזבח [הלכה ט'], מנחות ונסכים וכו', ומ"ש ולא מן החדש לא אמנחות לכד קאי אלא אף אנסכים כדאיתא בפרק כל קרבנות ציבור, ופשוט שכוונתו מה שאיתא בדרף פ"ד ע"ב, ושם לא נאמר רק לענין הבאת קודם לשתי הלחם, ואף די"ל ממ"ש דאיסור לפני העומר, מ"מ אינו דומה, דלפני העומר אם הביא פסול, ובשתי הלחם אם הביא כשר, אף דכאן בבבב"א נאמר סתם לא יביא, מ"מ פשוט דסתמא כפרושו דהש"ס דף ס"ח דשם נאמר להריא במשנה דאם הביא כשר, ובבבב"א דיהודה בן נחמי'. ועוד דהא בקדשים אף מדאורייתא אמרי' לכתחלה ודיעבד עד דשנה הכתוב לעכב. ולע"ד נראה דכוונת הרמב"ם ומקורו נובע מתוספתא בב' מקומות שונות במעילה ובמנחות, דשם נאמר ממש בלשון הרמב"ם פה, רק שיש עוד בתוספתא איזה דברים שלא העתיק הרמב"ם, לא ממעשר ב' ולא מהקדש שלא נפרו וכו', ובה' תמידין ומוספין פ"ז דין י"ז העתיק המשנה דפרק ר' ישמעאל, ולכך לא העתיק נסכים, דשם בגמרא לא משמע כן דאם הביא פסול, ומ"ש ולא ביכורים, קאי אביכורי חטין ושעורה ולא ביכורי אילנות, וכך פירש"י בדרף ס"ח. אך בפ"ה מה' איסורי מזבח העתיק נסכים, הואיל דמצינו בתוספתא, אבל ביכורי אילנות ודאי לא ס"ל הואיל ולא מצינו לא בש"ס דילן ולא בתוספתא, ולכך לא העתיק נסכים ג"כ בה' תמידין ומוספין, אף דע"פ האמת חשש לחומרא בתוספתא הואיל והעתיקה ופסקה בה' איסורי מזבח, כדי שתרע מה שכתב ביכורים הוא ביכורי חטה ושעורה דווקא ולא ביכורי אילנות, הואיל ואינו לא ע"פ ש"ס דירן ולא ע"פ תוספתא, וכן העתיק הסמ"ג, אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש כו', ולא העתיק ביכורים כלל הואיל ולא שנויי' בתוספתא.

אבל זה לא אבין בדעתו, למה לא העתיק עכ"פ בשתי הלחם, דביכורים אין מביאין לכתחלה קודם לעומר, וכמשמעות הש"ס בפרק קרבנות ציבור, וביכורים חטין שעורין אם הביאן קודם לעומר פסולין. ובזה מסולקין לדעתי דברי ברכת הזבח בדף ס"ח שהשיג על התי"ט. וגם דברי התי"ט אינם מכוונים, ובפרט מה שלא הביאו דברי הכ"מ דכתב להדיא דלא מן החדש קאי ג"כ אנסכים, ומן התוספתות, והם לא הזכירוהו כלל. ומ"ש הברכת הזבח הוכחתו דהוי מצוה הבאה בעבירה ובנסכים שרי מיין קודם לעומר וכו', הא אפי' מש"ס דידן דף פ"ז משמע להדיא דהוי מצוה הבאה בעבירה, דהא עכ"פ משמע להדיא דלכתחלה לא יביא, ומכ"ש שהוא כותב ע"פ תוספתא. וגם דברי התי"ט דהשיג על הרע"ב תינח חדש ביכורים ונסכים דלא נאסרו מעולם אמאי אם הביאו פסולין, לא אוכל לידע היכן ראה שהרע"ב כתב כך, וטעה במ"ש הרע"ב אמנחת בהמה מנחת נסכים של בהמה, וזה ודאי לא קאי אנסכים, וכדמשמע מהרמב"ם ומדברי בה"ז. ואביכורים דמשנה ודאי לא קאי, דקאי כפירוש רש"י אביכורי חטין שעורין, ואם ה' בדעתו להשיג על הרע"ב דלא ביאר כל הצורך דביכורים איירי בביכורי חטין ושעורין, אפשר דהרע"ב ה' מסופק הואיל דהרמב"ם פסק כתוספתא נגר ש"ס דידן ולכך לא פירש כלל ופירש במנחות בהמה נסכי בהמה, לישנא דמשתמע לתרי אפי'.

ומ"ש התי"ט ארש"י, דפי' נסכי ביכורים, יין שביכר, ופירוש הוא דתרתיו קאמר, נסכים וביכורים וכדמשמע מלשון רש"י, נ"ל דפירוש רש"י נכון, דביכורים משמע אף ביכורי חטין ושעורין עכ"פ במשנה, ובחטה ושעורה באמת פסול, וז"א דאי' דה"ל לפרש בביכורים אביכורי חטין לבר, בזה לא מצינו שיהי' ביכורים פירושו כך, וראייתו מרש"י אינו כלום, והמעייין ברש"י דכוונתו האך אמרינן דיין לפני העומר אינו אסור, והא במשנה קתני ביכורים לפני עומר פסול, וביכורים נמי גפן במשמע, ולכך כתב דקאי אביכורי חטין ושעורין ולא אאילן, אבל לא ככוונתו דקאי אהא דאמר ביכורים ומנחות שווים. ומ"ש למה לא העתיק הרמב"ם דין דביכורים בפ"א דביכורים, כבר נתיישב לע"ד כדבריו הנ"ל בדעת הרמב"ם, וכל דבר שנאמרה ונשנית לא נאמרה אלא מפני רבר שנתחדש בה.

ונפלאתי הפלא ופלא על דעת הגאון הגדול מהור"ר גרשון זצלה"ה בתשובת עבודת הגרשוני סימן ס"ה, דפסק, קלף שנעבד לשם ס"ת אסור לכתוב עליו תפילין, דבר שמפורש להיפוך בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, ומפורש ויצא מפי מרן המשביר בסי' ל"ב בטא"ח וז"ל, ואם עבד לשם מזוזה נראה דודאי לא מהני לכתוב בו תפילין דקדושת תפילין חמורה מקדושת מזוזה כו' אבל אם עיבד לשם ס"ת מהני לכתוב בו תפילין דקדושת תפילין אינה חמורה כס"ת וכו'. ומהרמ"י סי' הנ"ל ס"ק ח' ביאר יותר, שעדיין אין שום קדושה חלה בקלף אעפ"י שנתעבדה עד שיכתוב עליו ס"ת דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא אלא שאנו צריכין שהעיבוד יהא לשום קדושה והרי הוכן לקדושה, וכשכותבין עליו תפילין חל עליו קדושת תפילין שהרי הוכן לקדושה, עכ"ל. אך כמדומה לי שיש לפקפק על טעמו שאינו לשבח כולי האי, רק דעיקרא מלתא דמודידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, וכפשוטה לשון הר"ן דרייקא, אף למ"ד הזמנה לאו מילתא היא מ"מ הזמנה

בגוף הקדושה מילתא היא, היינו שאין להוציא הקדושה לחולין, אבל שלא להורידו מקדושה חמורה לקדושה קלה כמ"ש אמ"ו הגאון זצ"ל"ה, זה לא שמענו מדברי הר"ן.

וראית אמ"ו הגאון זצ"ל"ה מש"ס דהקומץ איני מכיר, דודאי פשוט לדעתי הא דעושין לכתחילה התפלה של ראש דצריך לכתוב על ד' קלפים ובר' בתים והכתיבה לשם תפילין של ראש הוי יותר הזמנה בגוף הקדושה מעיבוד לשם ס"ת, אף דהתם הוי ההזמנה מחול לקודש, אבל כאן כבר נעבד הקלף לשם קדושת תפילין, רק דזה מזמיננו לתפילין של ראש, מ"מ פשוט דזה הוי הזמנה בגוף הקדושה, יותר מעיבוד דעבד כמה מעשים הכתיבה ועל ד' קלפים וד' בתים, ואפ"ה למ"ד הזמנה מילתא היא עושין מתפילין של ראש תפילין של יד כשטולה עליהן עור. ואפילו מזה הש"ס יש להקשות קצת על הר"ן דכתב דהזמנה בגוף הקדושה אף למ"ד הזמנה לאו מילתא היא, בגוף קדושה מילתא היא, וא"כ מאי קאמר ולמ"ד הזמנה מילתא היא ראתני עליהו, הא אף למ"ד דהזמנה לאו מילתא היא, הא מודה דבגוף קדושה מילתא היא, נמי קשה האין עושין מתפילין של ראש תפילין של יד בלא תנאי, אם לא רצ"ל דזה לא הוי הזמנה בגוף הקדושה הואיל רכבר נעבד לקדושת תפילין, וכמשמעות לשון הר"ן או הנ"י, הזמנה בגוף קדושה כגון עיבוד, ונקט עיבוד דוקא, ונ"ל לדוחק. ולי לעצמי הארכתני יותר בדברים האלה, וגם יש לי פקפוק דברים על הרב באר עשק בתשובתו סי' י"ג בעסק זה, אבל חסתי על כבודו הרב המוטלת עלי שלא להטריחו יותר מראי, ובמטותא מיני' דאמ"ו שעל כל פשעי תכסה אהבה, ואם שגיתי אתי תלין משוגתי, וגם אל ירע לאמ"ו על רוע כתבי והסדר, האמת שמלאכת כתיבה עלי קשה מאד, ועירי קטנה ואנשים בה מצער, ואף אם ארצה לפזר לא אוכל לשכור איש שיעתיק לי דבר מה.

ובזה אקוד מרחוק, ואתפלל אל אלקי עולם, שכסאו הרמה יגדול ויתמיר ער עמידת כהן לשרת בהיכל ואולם, ועיניו תחזינה בהקין ולא בחלום, כעתירת נפשו הרמה והחשובה, וכנפש הכותב נפש עלובה, כ"ד כסליו ה' ית"ן הטוב לעמו, פה קליווא.

חקטן ת"ת [=תלמיד תלמידו?] יודא קילר מבינג

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועוז להדפיס שום חידו"ת או אגרות קודש ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

פסקים, הערות, וחידושים

מהגאון מוה"ר צבי הירש אבד"ק ברלין זצ"ל⁽¹⁾

(א) שאלני א' מן הלומדים על שאני רגיל לומר בקדיש, שמי' דקודשא בריך הוא, ולנוח באתנחתא, ואח"כ לעילא מן כל ברכתא, והוא היפך מדברי הגהות רמ"א בס' נ"ו סעי' ב'. ובאמת שלא עלה בזכרוננו דברי הרמ"א ז"ל אלא שנהגתי כן כמו ששמעתי מאמ"ו הגאון נר"ו⁽²⁾, ובלי ספק מנהגו מיוסד על אדני קודש, בפרט כי כל מנהגו על פי זקני הגאון האמתי ח"צ צוק"ל הנודע בשערים שכל דבריו דברי קבלה, ואחרי ראותי אותו בהג"ה הנ"ל באמת תמהתי מאוד. שבתי וראיתי שמנהגינו מנהג וותיקין, דהלא לדעת חב"י ז"ל צריכין לענות אמן אחר בריך הוא, א"כ ווראי שיש להפסיק בין בריך הוא ובין לעילא, וכך יפה לענות אמן שם, כמבואר בסידור של המאור הקדוש האר"י ז"ל, וכן נכון ג"כ לפי פירוש הקדיש, שישתבח ויתפאר שמו של הקב"ה לעילא מן כל ברכתא וזה שמו אשר יקראו לו הקדוש ברוך הוא, ולא מצינו לקרותו בשם קדוש לחוד, וכן מצאתי בהדיא הפירוש בליקוטי פרדס לרש"י ז"ל כמו שכתבתי וז"ל, בפירוש הקדיש לעילא מן כל ברכתא ושירתא שכן מצינו באגדה כו' ולכך אנו אומרים בשבת על כל דברי שירות ותשבחות וכמו כן אומר בקדיש לעילא מן כל ברכתא, כלומר אתה משובח יותר ויותר מכל התשבחות שאמרו הנביאים ושאמר דוד ליום נחמה. משמע להדיא דהאי לעילא לאו אברין הוא אלא אלפני דלפני שהוא ישתבח ויתפאר ויתרומם כו' ושמי' דקודשא בריך הוא, הוא שמו יתעלה, ועיין שם כמה פעמים שחזור הלשון שמי' דקודשא בריך הוא, משמע דלהדי הדדי שייכין. וכן הוא באבודרהם דף י"ו ע"א וז"ל, לעילא מן כל ברכתא שירתא תושבחתא כלומר למעלה מכל שירות ותשבחות כו' יהיו שבחיו של הקב"ה, ע"כ. ולפי דברי רמ"א ז"ל ה' להם לומר מבורך שמו של הקב"ה, וכן מצאתי בס' המוסר בסוד הקדיש וז"ל, ואשכילך ואורך וכו' שמו דקב"ה מלכות עכ"ל עיין שם, והוא באמת מכוון כי המלכות הוא שמו של הקב"ה כנודע, דו"ק מיהת מינה דשמי' דקב"ה בחדא מחתא מחתינהו וחלילה להפסיק ביניהם, וכן משמעות לשון הסוד שמי' דקודשא בריך הוא, וכורע כו'. ותמינה על רמ"א ז"ל אחרי שמשמעות הלשון לפי פשוטו ולפי הנראה מן הכריעה הצריכה שם וממנהג הש"ע לענות שם אמן, נראה בפשיטות דיותר שייכא לאתנחתא בין בריך הוא לעילא, מלנוח בין קודשא ובין בריך הוא, איך סמך על דברי א"ז לחוד וקרא טועה לעושה שלא כדבריו.

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ר' קונט' י"א עמוד מ"ג. — הערות וחידושים הללו הועתקו מכת"ק בפנקס המונח בגני ירדנו הנכבד הרבני החסיד הנגיד המפורסם מו"ה שאול הוטנערער נ"י מאנטווערפן. זכרה לו אלקי לטובה.

(2) הוא הגאון מוה"ר ארי' ליב אבד"ק אמשטראם זצ"ל.

(ב) זה מה שהשבתי לבני המופל' נר"ו על מה שהייתי נוהג בהיותי עמו בברעסלא לקרש על הטעמים קודם מוסף, וחמיו הרב נר"ו⁽¹⁾ הי' נוהג שלא לקרש ופלפלתי עמו בדבר ולא מצא סמך לדבריו. אחר זה כתב לי בני המופל' נר"ו ע"ש חמיו הרב הנ"ל שמצא לו סמך בס' עשרת זקנים סי' פ"ט ס"ק ד' בשם רש"ל עיי"ש.

וזה אשר השבתי לו. מה שכתבת בשם חמיך הגאון נר"ו, ידעתי בני ידעתי מן העשרת זקנים הלז ועיין בב"ה שהביא להפך בשם רש"ל ולא ידעתי מנין לו, אמנם דע בני שהגהות הללו של מהרש"ל שהביאו הפוסקים בסתם אינם הגהותיו על הסמ"ג כ"א הגהותיו על הטור, הביאם הרב בפרישה כמה פעמים וכן הרב בב"ח, מ"מ אנו אין לנו אלא דברי המ"א שדברי טעם הם. וגם מדברי רש"ל אין רא' כ"כ, דאפשר דרש"ל ז"ל ס"ל דאין למעום קודם מוסף כי אם בשעת הדחק, ועיין בב"י שהביא בשם ר"י דאין למעום קודם מוסף כלל וא"כ ווראי דעדיין לא מטי זמן קידוש ואיהו לא מיירי רק מאן דבעי לשתות וכדינו קודם תפלה, משא"כ מאן דבעי למיטעם קרוב לווראי דצריך קידוש, ואפילו הרעב והצמא שמותר לאכול קודם תפילה צריך לעשות קידוש אם יוכל, כך נלענ"ד. דאם לא כן, הגע בעצמך מי שיודע בפה"ג ואינו יודע להתפלל האם נאמר דלא חל עליו חובת קידוש.

אך מה שנוהגין העולם הרבה למעום קודם מוסף בלי קידוש, נלענ"ד שסמכו על דעת הראב"ד, שבאמת לפי הסברא נראה רעתו עיקר, ולא מצאנו לזה שורש ועיקר בגמרא, וכבר מצאתי מי שכתב שבכל מקום שהראב"ד והרמב"ם חולקים אין לחשוב לספיקת הפוסקים, דיש לפסוק בהראב"ד, עיין בכנה"ג א"ח בכללי הפוסקים. מ"מ אנו אין לנו לזוז ממנהג אבותינו הקדושים אשר בארץ, שלא פסקה מהם הוראה ונהגו לקרש אף קודם מוסף, ולדעתי אין בזה חולק דשפיר דמי, ודבר מה יורה חמיך הגאון נר"ו, הגד נא לי, ושלוי.

(ג) ב"ה. מעשה ששאלוני בענין קריאת שם לתינוק, שנחלקו האב והאם, ועם היות שהדבר בעיני כמוזר נחשב, שאלות נשים כאלו להשיב עליהם, מ"מ כיון שכתבו הפוסקים בשם שניאור וכיוצא בו ולפעמים עבדי ב' עובדא, אמרתי להשיב שנראה לי שהאב קודם לכל יוצאי חלציו לענין קריאת השם, אעפ"י שברוב התורה קריאת השם היו ע"י הנשים על פי המדרש רבה בראשית שהראשונים שהיו בקיאים בסדר היחוס היו קורין וזרעם על שם המאורע, אנו שאין אנו בקיאים בסדר היחוס קורין על שם אבותינו, וכיון שעיקר זה הוא כדי לזכור היחוס, ולמשפחותם לבית אבותם כתיב, ומה שנוהגין לחלוק אחר לו ואחר לה, הוא מפני המחלוקת. ומה שאומרים בשם מהר"ם אלשיך ז"ל בענין ותקרא שמו שלה, הוא דרך הלציי, וכבר מצאתי ברמב"ן ז"ל שכתב שיש מפרשים כך ואין בזה טעם וריח. ומ"מ כדי לעשות שלום בין איש ואשתו. לפי שה' שם אבי האשה שמואל ושם אבי האיש פייבלמן, צויתי לקרותו שמואל פייבלמן, ואף

(3) הוא הגאון מוה"ר יצחק יוסף תאומים אבד"ק ברעסלא וצ"ל.

שלכאורה אין פייבלמן כינוי לשמואל כלל, מ"מ אין לדקדק בכינויין שכמה כינויין אנו מוצאין לכמה שמות גם יחד, ואין להם ענין זה לזה כלל. גם מצאתי פייבש כינוי לשמואל, וידוע שפייבש ופייבלמן אחד הוא. שוב מצאתי בתשו' פני יהושע בענין הגט שחלק על הב"ח, כתב בשם מהר"י מרגליות שהכינויין באים ממחלוקת איש ואשתו, ונראה לי שהוא על דרך זה, אם אין הכינוי שייך לשם כלל, ויש לעיין שם בענין מחלוקתו על הב"ח. מ"מ ברוך השם שכוונתי אל האמת וה' ינחני בדרך אמת לנצח.

(ד) לזכרון. במאי דנחלקו הפוסקים באה"ע סי' א' בענין להשיא הקטן קודם י"ג, נלענ"ד ראי' לדברי הרמב"ם לפי פי' הבית יוסף מהא דאיתא בריש האיש מקדש, נערה אין קמנה לא, מסייע לי' לרב כו', ופסקוהו כל הפוסקים כדמוכח ג"כ מדרבה בר חנן חמוה דרב חסדא, וא"כ תקשי מהאי ברייתא דהמשיאן סמוך לפרקן דבניו ובנותיו קתני, וכן העתיקו כל הפוסקים, והכא לא שייך למימר סמוך לפרקן שאני דהא בהדיא נערה קתני, ולדברי הרמב"ם כפי מה שפי' הב"י נחא. וכבר הארכתי בתשובה בזה, אבל איני זוכר אם כתבתי שם ג"כ מזה, לכן כתבתי כאן לזכרון דלא לאשתמוטי מיני. שוב ראיתי שהרניש הב"ח בזה ובסי' ל"ז תירץ, וכ"כ הפרישה, ונמשך אחריהם הב"ש, ואין דבריהם נראין לענ"ד דהא במתניתין בהדיא קתני כשהיא נערה, ודוחק לומר משום אורחא דמילתא, עיין ברישב"א דממילת כשהיא דייק.

ומה שהביא שם הב"ח בשם ר"ת דמאן לימא דהלכתא כרב, צ"ע, דהא מתניתין מסייעא לי'. ואפשר ליישב דלמאי דקיימא לן כר' יוחנן בדף מ"ג דבקיודשין כ"ע מורי דאבי' ולא היא, והא אשמעינן דאע"ג דהיא נערה, אבי' ולא היא, עיי"ש ברש"י ותוס' ודו"ק, ומ"מ צ"ע.

(ה) מימי הייתי מסתפק על חזרת ה' אלקיכם אמת במעריב, דלפי מה שכתבו דהיינו להשלים רמ"ח, כיון דבמעריבית אין צריכין לומר ויאמר כלל, כמבואר בברכות דף י"ד, אלא דמתחילין, וכיון דמתחילין גומדין. ומזה הייתי רוצה ללמד זכות על מה שמונעים הש"צ במדינת אשכנז כשאומרים מעריבית ומפסיקים בין שני תיבות ה' אלקיכם לאמת, אעפ"י דמבואר שם בדף הנ"ל, דמ"מ לעולם היו סומכין, מ"מ לענין אותו שמחזיר הש"ץ אפשר לומר כן. ויש לעיין בדקדוק לשון המשנה דאמר ר' יהודא בין ויאמר לאמת ויצבי לא יפסיק, עיי"ש בתי"ט.

(ו) לעיין כמה דנתקשיתי זה ימים רבים, ושוב מצאתי בתשו' פני יהושע, אמאי קי"ל דאמירה לנכרי שבות דרבנן, להנך פוסקים דסבירא להו יש שליחות לנכרי לחומרא, להוי איסורא דאורייתא, עיי"ש בחלק יו"ד סס"י ג'. — דלכאורה מוכח בהדיא מקרא דהא כתיב וגרך אשר בשעריך, עיין ברמב"ן, אי נמי מלמען ינוח, עיין ביבמות דף [מ"ח ע"ב] וכריתות דף ט', והוא מותר לעשות מלאכה לעצמו (אלא שהוא פלוגתא דתנאי באיזה אופן עיי"ש), ואינו אסור כי אם לרבי, ואי השליחות אסור למה לי קרא לגר תושב, כיון דאפילו לנכרי אסור.

ויש לעיין ולחלק בענין השליחות, דהתם גבי רבית עיקר האיסור ההנאה שנהנה זה מישראל חברו (ויש לעיין בענין אי יוצאה בדיינים או לא), משא"כ גבי שבת עיקר האיסור הוא⁴ עשיית הישראל (ויש לעיין למאן דאמר מעשה שבת אסור).

(ז) בתש"ו שאגת אר"י להרב ממינסק סי' ו' נסתפק באלם השומע ואינו מדבר אם יכול לקרות ק"ש בלבד, והאריך דהרהור לאו כדיבור דמי, ומסיק דמחויב לשמוע מפי אחר כיון רשומע כעונה, ולא שייך למימר בזה כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, עיין מה שחילק, והביא רא"י מתקיעת שופר מחציו עבר וחציו בן חורין שיוצא ירי חובתו בשמיעה מאחרים אף דתקע לעצמו לא יצא. ואין לחלק דשאני התם דעיקר מצוות שופר הוא בשמיעה, רע"כ מצוה נמי בתקיעה, ראל"כ אמאי שומע מן המתעסק לא יצא, ע"כ תורף דבריו. וכן בענין מקרא מגילה לרעת ה"ג עיי"ש.

ורואה אני לענ"ר שכל דבריו אין בהם טעם, דטעמא דתקיעת שופר ווראי כיון דעיקרו בשמיעה, אלא שצריך לשמוע קול שופר של מצוה ולא מן המתעסק, וממגילה אין רא"י כלל, כיון דלרעת בה"ג שני מצות יש בזה, שחציו עבר, וחציו בן חורין, דהיינו קריאה מצד בן חורין שבו, ושמיעה מצד עבדות שבו, ולא שייכא מצות קריאה בצד עבדות שבו כי אם לשמוע מפי בן חורין, וא"כ ע"כ צריך לשמוע להוציא צד עבדות שבו, וצד בן חורין שבו אפשר דאין הכי נמי דלא יצא בשמיעה. ובזה נסתלק כל מה שהאריך בזה.

ובגוף הדין נראה לי ראין צריך לשמוע, כיון דיצא משום רשומע כעונה, והאי אינו יכול לענות, ווראי דאינו ראוי כלל מקרי, ועוד דכל שאינו יכול לדבר לא רמיא חיובא עלי' כלל, דלא חייבה התורה כי אם כמי שיכול לדבר אלא שהקילה רשומע כעונה, משא"כ זה אינו חייב בדבר, ואין זה ענין לדאוי לבילה כלל. ובזה יש ג"כ לחלק דחציו בן חורין חייב מצד בן חורין שבו, אלא שאינו יכול לתקן נפשי, שפיר אמרינן רשומע כעונה, וכאלו הצד החייב שבו עונה בפני עצמו, ונפקא מינ' לגבי ק"ש דחציו עבר וחציו בן חורין חייב לשמוע ק"ש מפי אחרים אע"ג דנשים פטורין מק"ש. ומ"מ הרא"י אחרונה שהביא מדברי הטור והאחרונים ז"ל, היא נכונה, ומ"מ אין רא"י נגד הג"א בשם א"ז, רשפיר נסתפק בזה. ומ"מ גם בזה יש לחלק אפי' לדברי הטור, דבשלמא התם הברכה חיובא חלה על עשיית המצוה, שלא תיעשה המצוה לכתחלה בלא ברכה, וכל שהוא עושה המצוה על סמך הברכה שמברך חבירו ריו, משא"כ הכא כיון דאינו יכול לרבר, אין כאן חיובא. עוד יש לעיין באחרונים ז"ל, דאי מיירי בשאחר ג"כ שוחט, מצוה רמיא עלי' לשמוע רוקא ולא לברך בעצמו כמו שכתב הרא"ש ז"ל, ויש לעיין ור"ק. ועיין בכנה"ג שם, ובט"ז שם.

(4) קרוב לזה כבר כתבו האחרונים ליישב קו' הפני' הנ"ל, דבשבת עיקר כוונת התורה היתה שינוח האדם, ולכן כל זמן ששוכת האדם עצמו ממלאכה, לא עבר על לא תעשה כל מלאכה. (עיין בבית מאיר על אהע"ז סי' ה' סעיף ד', ובישועות יעקב על אהע"ז סי' ה' סק"ה, ובשו"ת חת"ס חאו"ח סי' פ"ד, ובשו"ת שו"מ מהרורא קמא ח"ב סי' ס"ט).

הגהות על ביאור הגר"א על שו"ע יו"ד

מהגאון מוה"ר ישראל משקלאוו זצ"ל⁽¹⁾

סי' ס"א סעיף כ"ח ברמ"א. מיהו טובת הנאה לבעלים והוא יכול ליתנה לכל כהן שירצה. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, וצ"ע רזה אינה תולה כטובת הנאה דהא פריך שם ת"ש בע"ה העובר כו' והא לקט שכחה ופאה אין בהן טובת הנאה כמש"ש קל"א א'.

ג.ב. עיקר תמיהתו לפי שזהו מדברי הר"ן שכ' שגם שהדין על השוחט מ"מ הטובת הנאה לבעלים, והר"ן ס"ל כתוס' דטובת הנאה עיקר לענין מוציאין מירו אבל גם בלקט שכחה ופאה דאין טובת הנאה לבעלים, מ"מ אם אינו רוצה ליתן לעני המבקש אלא למי שירצה רשאי, אבל הרמב"ן ורש"י שיטתם מפורש דעיקר טובת הנאה זהו שרשאי ליתן למי שירצה ובלאו טובת הנאה נוטלין בע"כ, וכ"כ הרמב"ם פ"א מהל' מתנות עניים ה"י ונוטלין בע"כ כו' ופ"ו ה"ט, וע' ביש"ש שמיישב הקושיא מת"ש בעה"ב כו' לענין מזיק כו' וא"ל תובעין לזה העני אבל לא שישאר בידו למי שירצה כו', ולק"מ, ע"ש.

סי' ס"ט סעיף ו'. שיעור שהיית במלח אינו פחות מכדי חילוק מיל. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, מ"מ ש בפ"ו דשבת דמולח חייב משום מעבר ואף שאמרו אין עיבוד באוכלין מ"מ למדנו דמליחה היינו עיבוד ואמדינן בפ"ג דפסחים ופ"ט דחולין ששיעור עיבוד כדי חילוק מיל (ודבריו צ"ע, וע' בשו"ת נודע ביהודה).
ג.ב. ע"ש ביד"ר סי' ק"ג, ותירוצו שם איפריך, ראישתמיטת' רש"י דפסחים מ"ו א' ד"ה אלא לפניו כו' דלא קאי אנבל, ונפל כל בניינו. וגם הרמב"ם פ"א מהל' שאר אבות הטומאה פ' ד' מילין, ודברי רבינו כאן הוא דברי הה"מ, ונ"ל דג"ה ה"ה ה' בחולין קכ"ב ב', וכמה כו' אר"ה אר"י מיל, וד' אבהו קאמר לנבל כו' ד' מילין, ר"ל דחלוקין מעיבוד בשיעורן והוי ממש כמו בפסחים שם דא"ר אבהו לנבל כו' בתר דשיעור מיל דבצק החדש ורנב"י קאמר אייבו אמרה ואדבקה

(1) נולד בשנת תק"ל בערך לאביו מוה"ר שמואל. ה' תלמיד מובהק וחביב להגר"א מוילנא זצ"ל. בשנת תקנ"ט נתקבל למגיד מוירש' בק' שקלאוו. בשנת תק"ע עלה לאח"ק, ונתיישב בצפת ואח"כ בירושלים עיה"ק. נדפס ממנו ס' תקלין חדתין עמ"ס שקלים, וס' פאת השלחן על הלכות ארץ ישראל, וגם סידר כמה מספרי רבו הגר"א מוילנא. נלב"ע ביום ט' לחודש סיון שנת תקצ"ט לפ"ק, ומנ"כ בטבריא.
הגהות הללו הועתקו מכת"ק בגליון הש"ע יו"ד עם ביאורי הגר"א (הוראדנא תקס"ו) המונה ברשותו של ידידנו הנכבד הרבני החסיד הגניד הרגול והמרומם כש"ת מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנטווערפן. ינשאהו השי"ת על גפי מרומי הצלחות.
הנה ביאורי הגר"א לשו"ע יו"ד נדפסו אח"כ בשו"ע אשר נדפס בדפוס ראם בוילנא, וסידרם מחדש הר"ג מוה"ר אברהם אבא קליינערמאן עם הרבה הגהות ותיקונים, ולכן השמטנו כאן רוב התיקונים (פעותי הדפוס) שכתבם הג"ר ישראל משקלאוו על הגליון, כי כבר נתקנו בדפוס ווילנא. (כל מקום שנסמן מהגאון מוה"ר ישראל משקלאוו, הצגנו תמונת "יד").

ר"ל ד' דברים והכל ד' מילין גם בדר' ינאי וכמ"ש בפסחים גבי עיבורה לדר' ינאי, ועכ"פ סמך שלו ממימרא דר' ינאי, וז"ש רש"י בנדה כ"ה א' ושיעור עיבורה כדי מיל נקט מ"ד הראשון, ובמקום ברכות צ"ל חולין ע"ש שכ"ה גירסת רש"י ז"ל וא"צ לידחק כלל.

סי' ע"ג, בביאור הגר"א אות י"ב. וט"ס שם בגמרא, וכן צ"ל שם, ר"א אומר הכבר אוסרת ונאסרת מפני שפולטת ובולעת דהא דאוסרת ואינה נאסרת היינו דריב"נ דמתני' הנ"ל, ובר"י בנו של ריב"ב צ"ל שלוקה אוסרת וְאִינָה נאסרת.

ג.ב. וכ"ה ברשב"א וברוקח סי' תמ"ה ע"ש, וע' בס' מחזיק ברכה י"ד סי' נ"ב סל"ו.

סי' פ"ג סעיף ג'. המסנן מים או שאר משקין והיו בו תולעים וכו' אסורין. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, וצ"ע שכתוספתא פ"ז דתרומות תניא יבחושינן שביין ושבחומץ הרי אלו אסורין, רי"א מסננין את היין ואת החומץ. ובהנחותיו לתוספתא הניה רבינו, הרי אלו מותרין, רי"א המסננין את היין ואת החומץ והמברך על החמה ה"ז דרך אחרת.

סי' קל"ח סעיף א'. גת של אבן שזפתה עכו"ם ונתן בה יין בשעת זפיתה וכו' צריכה ניגוב וכו'. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, דברי רש"י ות"ה וטור שכתבו בשעת שזיפתה, הוא ע"פ סה"ת סוף סי' ק"ס שכתב בשם ד"ת דר"ז ל"ק אלא בנדרות דזוהמא ודעור מפיג טעם היין כו'. ג.ב. וכ"כ שם בתוס' ד"ה האי כו' דזוהמא דעור מבטלת כו' ע"ש.

סי' קמ"ט סעיף א'. עיר שעושים בה יריר ביום חגם והעכו"ם מתקבצים מכמה מקומות והולכים שם לכבוד אלילים מותר לילך חוצה לה ואסור ליכנס בתוכה. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, והנה מ"ש ש"ע מותר לילך חוצה כו', אחז לשון הרמב"ם שכ"כ, ומדרקוק לשונו משמע שאיירי בלילך לחוד, והוא תמוה דמתני' איירי בלשאת ולתת, דאח"כ קאמר מהו לילך לשם, וכן פירש"י שם וש"פ וכו'.

ג.ב. רבינו ס"ל דהש"ע אויל בשיטת רש"י מדכ' רמ"א דהיינו כו', אבל יותר נראה דש"ע ס"ל ככולא כהרמב"ם, וז"ש לעבור בה, ולכן ניהא ג"כ מ"ש לילך, ודלא כרמ"א, וכן הקשה בס' ת"ח ובט"ז על רמ"א.

סי' קנ"ט סעיף ג'. הקראים אין להם דין מומרים ואסור להלוותם בריבית. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, ועש"ך. ג.ב. וע' דמב"ם ה' ממרים פ"ג חכ"ג שמפורש כמ"ש הבי"ד דלא כהש"ך.

סי' ר"כ סעיף י"ח. האוסר עצמו בדבר וכו' ואם אמר עד הגשמים הרי זה אסור עד שירדו הגשמים. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, פסק כת"ק וכו' ורבא אר"נ פליג וקי"ל כרבא שם ובהנחם האריך בית יוסף.

נ.ב. וכ"כ התי"ט בפ"ח רעירובין מ"ז באורך דלא כהב"י ע"ש ובתו"ח.

סי' דל"ד סעיף ו'. אם קיים האחר אפי' חזר ונשאל על ההקמה אין יכול להפר על השני. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, רבריו וְ תמוהין רבגמרא לא קאמר אלא אם הפר א' מהן בתחלה שהפסיק בין ההפרות הקמה וע' ר"ן ורא"ש שם וכו'.

נ.ב. לרעתי צ"ל ואם בש"ע, כמ"ש בטור, וכמ"ש בב"י שכוונתו על אחר הפרה, והוא רק קיצור לשון הטור, ודלא כמ"ז.

סי' רפ"ב סעיף ח'. בית שיש בו ס"ת לא ישמש בו מסתו עד שיוציאו ואם אין לו מקום להוציאו יעשה לפניו מחיצה גבוה עשרה טפחים אבל ע"י הנחת כלי בתוך כלי שאינו מיוחד אינו מותר אלא בתפילין ושאר כתבי קודש וחומשים אבל לא בס"ת, והרמב"ם מתיר אף בס"ת. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, והרמב"ם מתיר כו', שמפרש מש"ש אריב"ל כו' וְ לא לשמש דהא אמר בכרייתא בית שיש בו ס"ת כו' אלא משום זהירות בכבודה וכו'.

נ.ב. וקשיא לי דהא הרמב"ם בעצמו בפ"י מהל' ס"ת כ' בהלכה ז' אבל אם יש לו בית אחר אסור לשמש עד שיוציאו, וצ"ע וע"ש. ונ"ל דרך הוא כוונת רבינו, דהרמב"ם גירסתו כגירסת הרי"ף ברבריו ריב"ל עושה לו מחיצה כו', ופ' דלא כרש"י דקאי אלמעלה, וא"כ פליג ריב"ל אס"ת דאינו שרי בהנחת כלי כו', דהא ברייתא קאמר בית שיש בו ס"ת כו' או שיניחם בתוך כלי כו', וגם כל הענין מובא אמעשה דבריו דרב אחאי רחזא ס"ת דקא מנח כו' וקאמר רתניא כו' שיש בו ס"ת כו' א"כ ר"ל שהענין הי' שהיתה הס"ת מונחת כך גלוי, אלא דריב"ל ס"ל דבכ"מ שיש ס"ת עושה מחיצה כו' משום זהירות בכבודה כו' וכשיש לו בית אחר צריך ליחד לה ואינו מועיל מחיצה, וז"ש ברמב"ם וש"ע ס"א ומצוה ליחד כו', רק דגם אם יחד צריך זהירה שם בכל אלו אא"כ עשה מחיצה שם, דשם כליכא ביתא אחרינא, והרמב"ם למד מזה רמחיצה זו צריך ומועיל לשימוש כמו כלי בתוך כלי, רעשרה רשותא בפ"ע הוא, וכן בראיכא ביתא אחרינא אסור לשמש כו' במכ"ש מזהירות כבודה דכשיש בית אחר לא מהני מחיצה, וע' ברמב"ם דלכלי בתוך כלי כשיש לו בית אחר אסור.

סי' רפ"ד סעיף ב'. אסור לכתוב ג' תיבות מפסק בלא שרטוט אם הוא כתב אשורי. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, אסור כו' כר' יצחק תוס' שם בשם בה"ג ע"ש ד"ה ואמר ר"י כו', וְ ולי נראה טעמו משום דסוגיא דפ' י"ב דיבמות לוותי' דאמרינן שם מן לא ער לקחתה (וע' תוס' דיבמות שתמה ע"ז וכ' דהא קי"ל שלש כותבין, ותמוה היאך נעלם ממנו תוס' הנ"ל וכ"כ הוא עצמו בפ"ב דמגילה). נ.ב. כבר כתב כן בהגהות מיימוני בהל' ס"ת פ"ז ס"ק כ', ובספ"ד מהל' יבום, ונ"ל דל"ק על הרא"ש לפמש"כ הרי"ו דרעת הרי"ף כמ"ש הרמב"ם בהל' ס"ת וכבריייתא דניטין והוא תלמירו של הרא"ש ז"ל, ובמגילה דבריו התוס' העתיק, או שצ"ל ברא"ש דיבמות שם לפי מה דפירש"י דקיי"ל כו', שכן פירש"י שם בהדיא.

נ.ב. צ"ל רא"ש, וניחא הכל⁽²⁾.

סי' רצ"ג סעיף ב'. איסור החרש נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בשל ישראל בין בשל עכו"ם. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, כ"פ כל החיבורים הראשונים וכו' וכו' וז"ל הירושלמי שם והביאו תוס' בר"ה י"ג ב' ר"ה ראקריבו כו', ר' יונה בעי קומי ר' ירמי' בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמה לחה מהו שתהא אסור משום חדש א"ל למה לא עד כדון לחה אפילו יבשה אפילו קצורה מעתה אפילו חטים בעליי' כן אני אומר לא אכלו ישראל מצה בלילי פסח וכו' ממה שהיו תגרי העכו"ם מוכרים להם וכו' ישמעאל דר' ישמעאל אמר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד שנה ז' שכיבשו וז' שחילקו התיב ר' בון בר כהנא והכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח לא בששה עשר, אלמא דלא אמרינן ממה שתגרי עכו"ם אלא לר' ישמעאל ת"ק רקידושין וכו'.

נ.ב. והא דלא אמר מחטים שבעליי', תירץ בס' אבי העזרי משום דהוי מצה גזולה. ובחיבור רבינו על הירושלמי שיטה אחרת, רמ"ש ממה שתגרי עכו"ם, הוא תירוץ בפ"ע אף שלא אליבא דר"י, ור"ל שהי' מביאין מח"ל דשם ודאי הי' פטור מה שהיו גדילין קודם ביאתן לארץ, ומ"ש וכו' ישמעאל, ר"ל דלדידי' לק"מ, דלדידי' לא הי' אסור כלל אלא עד אחר ז' שכיבשו כו', ומה שהי' קודם לזמן הזה הי' מותר וכבר קרבו העומר כמה שנים, ע"ש. ולפ"ז אידחיא מ"ש רבינו כאן, אלא דכאן אוזל בשיטת הראשונים. וע' בשו"ת גאוני בתראי ובשו"ת שאנת ארי' סי' צ"ו באורך.

סי' רצ"ד סעיף א'. ויש מי שאוסר תמרים שאינם מתבשלים אף ברבעי. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, וכמש"ש הרמב"ם בפ"י והנובלות כו' אלא שפי' נובלות תמרי דזיקא, ודבריו צ"ע. נ.ב. ע' בא"ח סי' ר"ב ס"ק כ"ג שהחזיק לב"ח לשגנה על שפירש כן בדברי הרמב"ם דהא תמרי דזיקא לב"ע בפח"ע⁽³⁾.

שם בביאור הגר"א ס"ק י"ב. וביאר הרמב"ם שם שאם נמען מט"ו א א בשבט ואילך עד מ"ד יום קודם ר"ה חשבינן עד מ"ו בשבט של רביעית וכו'. נ.ב. באב.

סי' רצ"ה בביאור הגר"א ס"ק ב'. והא רתנן במתני' פ"ק אין א מרכיבין כו' ס"ל איסורא בעלמא מדרבנן. נ.ב. מביאין.

(2) עיין בהקדמת המסדר מחרש את ביאור הגר"א לשו"ע יו"ר (רפוס דאם בוויילנא), בר"ה ולמען, שכותב בתוך הדברים, שראה בכת"ק הגר"א מוויילנא, שכתב וערא"ש. — ובעיקר הקושיא, כבר קדמו הברכת זבח במנחות, הובא במג"א כהל' תפילין סי' ל"ב סק"ז, יעוי"ש.

(3) עיין בזה בספרו פאת השלחן הל' דמאי סי' י"ח אות ו'.

ס' ש"ד סעיף ח'. וכן נאמן כהן לומר על בכור בעל מום בכור זה נתנו לי ישראל במומו וכו'. וכתב ע"ז בביאור הגר"א, והרא"ש והר"י ז"ל כתבו שצ"ל דוקא פלוני.

נ.ב. והוא דלא כהרב"י שכתב דהר"י כהרמב"ם, אלא כמ"ש הלח"מ בפ"ב מה' בכורות הי"ט, ע"ש.

ס' ש"כ בביאור הגר"א ס"ק ז'. ועוד שלא הי' להגמרא לאשתמושי ולהקשות והתניא ז"ל חייבת.

נ.ב. אבל בס' הישר לר"ת מביא עוד גי' בשם הר"ש ומתיר גי' ושיטת רש"י וז"ל, והשיב הרב שג' הקונטרס ישרה היא כו' והא דלא מקשה בסיפא והתניא חייבת כדמקשה ברישא, היינו טעמא משום דתלמוד הקשה ברישא מברייתא דבתוספתא, עיסת ארנונא חייבת מפני שהיא באחריותם עד שימסר, וס"ד דה"ה נמי לבהמת ארנונא, ותירץ ה"נ לבהמה אבל ההיא במצי מסלק א"ד דבעיסה חייבת בכל העניינים בין כו' כדברי חברייתא בעיסה וברייתא דבהמה לא שמיץ לי' ולא הקשה ממנו עכ"ל. וי"ל דלכן לא הביא הרא"ש מתוספתא הנ"ל משום דללישנא קמא מוקי לה במצי מסלק, וידוע שרה"ג [= שרבינו הגדול] לא ראה עדיין ס' הישר שלא נדפס בימיו.

ס' של"א בביאור הגר"א ס"ק ח'. ועיין בה"ג [= באר הגולה] ס"ק ח' והוא מדברי כ"מ ז"ל והוא שגנה גדולה דבלא לקחה ממנו ודאי הישראל פטור לכ"ע.

נ.ב. כבר כתב הרב מהרימ"ט בתשובה ח"א ס' מ"ג באורך לדחות דברי הכ"מ כפמ"ש רבינו ויותר, וכ"כ הפר"ח בס' מים חיים.

שם ס"ק ט'. ואף דבמנחות ס"ז אמרין דמ"מ מדרבנן חייב, מפרש הרמב"ם ז"ל שזוהו בפירות שגדלו בקרקע ישראל ומירחן נכרי.

נ.ב. כ"כ הפר"ח ג"כ, אבל אח"כ כ', וכ"כ הכו"פ דשיטת הרמב"ם כמ"ש בדיוט"ו דגזירת בע"כ בתרומה של גוי, ומזה חורווחו כל הסוגיות.

ס' של"ג בביאור הגר"א ס"ק י"ב. וצ"ע ז"ל על הרמב"ם וש"ע שהשמיטו דשיעור לכהן אחד מששים.

נ.ב. ברמב"ם כתב בריש הפרק י' ה"א ומד"ם ראשית הגז שלא יפחות מאחד מששים, ולכן לא כפל בהלכה זו, רק על הש"ע תמי' קיימת, וכן על הסור, וצ"ל על הסור וש"ע.

ס' שמ"א בביאור הגר"א ס"ק ד'. ז"ל כחד מ"ד בירושלמי דשקלו וטרי שם הרבה אליבא'.

נ.ב. צ"ע דאדרבה שם בירושלמי פ' מי שמתו שקיל וטרי אליבא דמ"ד אין לו מי שישא משאו, וע' בא"ח ס' ע"א בבאורי הגאון ס"ק ב' כ' דברי הראב"י דספיקא דרבנן כיון דלא אפשר, ושם הי' צריך לכתוב האי סברא דפ' כאידך מ"ד דאין לו מי שישא כו' משום דשקלו וטרו אליבא' וצ"ע.

בדין ברירה

מהגאון מוה"ר שלמה איגר אבד"ק פוזנא זצ"ל¹⁾

הסברה שחידש לן הר"ן ז"ל בריש פרק השותפין (במסכת נדרים דף מ"ה ע"ב) דשותפים שקנו חצר הוי כהתנו עם המוכר שיהי' מקנה כולה לזה לשעה שיכנוס הוא לחצר, וכן לחבירו לשעה שהוא יכנוס בה, (ויישב בכך התימא בסתירת ההלכה, דקיי"ל התם כראב"י בשותפים שנדרו הנאה זה מזה מותרים לכנוס לחצר דיש ברירה וקיי"ל בדאורייתא אין ברירה, ובכך יונת, והיינו רמה דקיי"ל אין ברירה אינו אלא כשעיקרו אינו מבורר כהאי דכתוב גט לאיזה שתצא בפתח תחלה, או אם יבא החכם, דאפשר דלא יבא לעולם לידי כך, שזו לא תצא תחלה, ושהחכם יבא למזרח, אבל היכי דעיקרו מבורר כהאי דשותפין בחצר, דודאי יבא לידי כך, דלא סגי שלא יכנוס כל א' מהשותפין לעתים בהחצר, והרי עיקרו ריהי' לפעמים כל החצר קנוי לו מבורר, אלא דמיעוטו אינו מבורר, היינו השעה שיהי' של זה, כפי שהתנו לכשיכנוס, זה לא ידעי', כהא גם אנן להלכה קיי"ל דיש ברירה), נ"ל לכאורה מוכח מסוגיא אחרת.

והוא ממה דאיפלגי רבי ורשב"ג בפרק השולח (במסכת גיטין דף מ"ז רע"ב) בישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות דס"ל לרשב"ג דשל ישראל חייב במעשר ושל עכו"ם (אם לקח ישראל ממנו החטים שנמל לחלקו) פטור משום דס"ל יש ברירה, וק"ל ראה עתה אתה אומר דאם נמל העכו"ם החטים מחצי השדה שבפאת מזרחו, אגלאי מילתא דזה החצי הוא של עכו"ם, ואם בשנה הבאה יטול העכו"ם החטים מחצי שדה שבפאה שכנגדו, תאמר שוב אגלאי דזו החצי שלו, ואם יקנה ישראל ממנו אותו החטים נמי תפטור אותם ממעשר, והרי אחד משניהם ע"כ אוכל טבילים, דאם מתברר בזאת השנה רפאת מזרח של העכו"ם, על כרחי' החצי שדה בפאה שכנגדו שאוכל הישראל החטים ממנה בשנה הבאה היא של ישראל. ויותר עוד קשה, והרי אם אח"כ יחלקו גוף השנה ויפול החצי שברוח אחר להעכו"ם, תאמר דיש ברירה וזה החצי מעיקרו ומתחלתו של העכו"ם הוא, ונמצא החטים שנמל לפני זה, מחצי שברוח אחרת, גרלו על חלקו של ישראל, וא"כ זה שקנאם מהנכרי ולא עישרם אכל טבל.

1) בשו"ת ר' שלמה איגר ח"א בראש הספר (עמוד כ"ר) הובא שהגר"ש איגר חיבר „ספר העיקרים" חידושים מסודרים על סדר אלפא ביתא, ונחלק לפי „עיקרים" ו„אשכולות". וכ' שם (בעמוד כ"ט) שנשאר בכת"י ב' כרכים ומניעים עד ערך „אונן ואבל".

והנה זה לא כביר אנה ד' לידינו הרבני החסיד הנגיד המפורסם מו"ה שאול הוטמערער נ"י מאנטווערפן קונטרס קטן חירו"ת בעצם כתי"ק הנ"ר שלמה איגר, וכנראה שהוא חלק מ„ספר עיקרים" הנ"ל, ומסודר לפי סדר „פירות" עם „נרענים". הקונטרס הנ"ל מכיל ב' ערכים „אונס" ו„ברירה". — העתקנו משם ב' קטעים בעניני ברירה, וברצ"ה נרפים בקובצנו מזמן לזמן עוד קטעים מקונטרס כתי"ק הנ"ל. אפריון נמטי' לידינו הנכבד הנ"ל ששלח לנו הקונטרס הנ"ל להרפיוסו בקובצנו. ברך ד' חילו ופועל יריו תרצה.

וקסבור הייתי לפרש דלאו משום דאמרין אנלאי דהאי חצי שדה שעליו גרלו ועשו פרי אותן החטים שנשל הוא של העכו"ם, אלא דטעמי דרשב"ג דאמרין דחטים אלו שנשל העכו"ם מהתערובות הי' מחצי שדה שלו, ולכשיחלקו גוף השרה ויעלה בגורלו החצי שבפאת מזרח לית לן בה, דמ"מ אמרין רכל חטה וחטה שנשל העכו"ם שנה בשנה הי' תמיד מאותן שגרלו במזרח השרה, וכחאי דמקשינן בנמרא במחיר כלב המעורב מתחלתו בשאר מלאים דנשקול חר מינייהו בהדי כלב (דנימא דזהו המחיר כלב) ואירך נשדרי (מס' תמורה דף ל' סע"א).

אבל חזרתי לאחור, ראטו לא מיירי נמי בלא עירב החטים יחד, כי אם עמר ורש וצבר הגרלים בחצי שדה זו לברנם, וכן הגרלים בחצי השני לברנם, דא"א לומר כל אחד אנלאי דנה החצי שדה שממנו נשל החטים הוא של עכו"ם.

וע"כ נ"ל דהיינו טעמא דאמרין דהוי כאלו התנו דלשנה זו שיקח זה החטים מחצי זו של השרה יהי' כל החצי זה קנוי לזה, ולשנה אחרת כשיקח מחצי האחר, לאותו שנה שוב יהי' כל החצי האחר קנוי לו, ממש כחאי דהר"ן, דמה לי תנאי זמן דשעות או תנאי זמן דשנים, אלא דלא ידענו איזה שנים, וע"כ צריך לבדירה, וכן כאלו התנו שמשעה שיחלקו גוף השרה מאותו שעה ואילך יהי' קנוי לו אותו חצי שיעלה בגורלו.

ואל תקשני ממאי דקיי"ל ההלכה כת"ק לא כרשב"ג, והרי סברתו דרשב"ג דהיה כאלו התנו לשעות, הלכה היא, דהרי על כן קיי"ל כראב"י בהאי דשותפים שנדרו הנאה. דאימא לך שתי תשובות בדבר.

האחת, דשם בריש פרק השותפין איכא תרי לישני בנמרא, ללישנא קמא איפלגי ת"ק דהתם וראב"י ביש בו דין חלוקה, וללישנא בתרא לא פליגי כי אם באין בו דין חלוקה, וקיי"ל התם להלכה כלישנא בתרא, וא"כ לית כאן סתירה הלכתא אהלכתא, דמה דקיי"ל כראב"י הוא כפי דקיי"ל כלישנא בתרא והיינו באין בו דין חלוקה, ומאי דקיי"ל כת"ק דרשב"ג היינו משום דבהא יש בו דין חלוקה (ורשב"ג נימא דהוא לגרמי' ס"ל דגם ביש בו דין חלוקה הוי כאלו התנו, דהא חזינן דאינו נמנע מסברא לומר כן, דהרי ללישנא קמא בפרק השותפין, גם ראב"י ס"ל הכי גם ביש בו דין חלוקה).

והשני, והיא יותר נכונה עוד, דהכא אטו אינו מהאפשרי שבכל שנה ושנה יטול כל אחד החטים מחצי שדה שבאותו רוח שנוטל שנה ראשונה, וא"כ דומה לאיזה שתצא בפתח תחלה דעיקרו אינו מבורר, אלא דרשב"ג דס"ל יש ברירה ס"ל דגם בעיקרו אינו מבורר יש ברירה, דהא כל פלוגתות התנאים ביש ברירה הכי הוה, וכמ"ש הר"ן דמה דקיי"ל אין ברירה הוא בעיקרו אינו מבורר, הרי דמאן דס"ל יש ברירה ס"ל גם בעיקרו אינו מבורר יש ברירה.

במסכת סנהדרין (דף מ"ח ע"א) דטעמא דר"מ דפליג את"ק במה דס"ל מותר המת לזורשיו וס"ל דלא יגע בהן עד שיבא אלי' (לאב"י דס"ל הזמנה מלתא

היא), משום דמה דפשיטא ל' לת"ק דרק מאי דחזי תפיס, מספקא ל' לר"מ, דרלמא גמ מה דלא חזי ל' נמי תפיס.

ונראה דמאי דלא אמרינן דגם ר"מ ס"ל מאי דלא חזי ל' לא תפיס, אלא דמ"מ אסור משום דהאי זוזי רלא תפיס מעורב בזוזי דתפסי. וכן תיקשי על ת"ק מאי בכך דזוזי אחר לא תפיס מ"מ זוזי אחר ה' עומד להיות מותר המת לא זה שנתותר, היינו משום דבכל איסור שהוא מעורב בתחלתו, הדין לברור חד מינייהו, ותולין דזה האיסור ואינך שריין, כדאי' במס' תמורה (דף ל' סע"א) ונברור חד מינייהו ונשריי' לגבי כלבא ואינך לשתרי, ובתוס' שם, והכא הרי נעשה כך, דהא הזוזים שלקחנו להוצאת צרכי המת בדרנו מתוך התערובת, ושפיר תלינן דהני שנמלטו היו של איסור, והן הן אותן שהיו עומדים להוציא לצורך המת, ואידך, הזוז של מותר המת, שרי, ואי דהתם הרוב היתר, והכא להיפוך, דרוב הזוזים דאיסורא נינהו, מאי בכך, ואדרבה יותר יש לתלות דמה דשקלנו מרובא שקלנוהו.

וע"ז ק"ל, מכרי קושית חש"ס בתמורה רק למ"ד יש ברירה, וכדאיתא שם בתוס', או אם תימצא לומר גם לפי ההלכה דקיי"ל בדאורייתא אין ברירה אולא הקושיא, ע"כ היינו מכיון דהאי טלה שהוא מחיר כלב מעורב ברוב היתר התשעה טלאים שעמו, ומן התורה בטל ברוב, ורק מדרבנן לא בטיל משום דבעלי חיים חשיבי, ובדרבנן הא קיי"ל יש ברירה, והרי ע"כ לא ס"ל לר"מ דיש ברירה גבי שני לוגין שאני עתיד להפריש, אלא משום דמברר ואומר שאני עתיד להפריש, אבל כשאינו מפרש לא, דהרי מש"ה ס"ל לר"מ (במס' בכורות מ"ח) דאחין שחלקו מחצה יורשים ומחצה לקוחות, דמספקא ל' אי יש ברירה או אין ברירה, וכמו שפי' התוס' בפרק כל הגט (במס' גיטין דף כ"ה ע"ב), וא"כ הכא דלא פירש הוי ספק אי יש ברירה, וי"ל דהיינו טעמא דר"מ אף דס"ל דלא חזי לא תפיס מ"מ לא יגע בו משום תערובת זוזי דאיסורא, דרלמא יש ברירה והמותר דיורשים נינהו, או אין ברירה ורלמא האי זוזא מזוזי דאיסורא הוא, דאם אין ברירה לא שייך דנשקול מינייהו ואידך לישתרי. וכן אצ"ל דר"נ ס"ל דמאי דלא חזי נמי תפיס, אלא י"ל דס"ל דלא תפיס וס"ל לוודאי דאין ברירה, ואי נמי יתא מונח כו' יהי' אסור, דהא ודאי משמע בכמה מקומות דלמ"ד אין ברירה גם ספק לא הוי דהא לא אמרינן דהוי ספק גט וכן הא אפי' באיסור דרבנן אסרינן למ"ד אין ברירה ול"ש לומר דכשיבא אלי' יברר הספק.

והנה דמאי דלא אמרינן דגם ר"מ ס"ל מאי דלא חזי ל' לא תפיס, אלא דמ"מ אסור משום דהאי זוזי רלא תפיס מעורב בזוזי דתפסי.

והנה דמאי דלא אמרינן דגם ר"מ ס"ל מאי דלא חזי ל' לא תפיס, אלא דמ"מ אסור משום דהאי זוזי רלא תפיס מעורב בזוזי דתפסי.

והנה דמאי דלא אמרינן דגם ר"מ ס"ל מאי דלא חזי ל' לא תפיס, אלא דמ"מ אסור משום דהאי זוזי רלא תפיס מעורב בזוזי דתפסי.

והנה דמאי דלא אמרינן דגם ר"מ ס"ל מאי דלא חזי ל' לא תפיס, אלא דמ"מ אסור משום דהאי זוזי רלא תפיס מעורב בזוזי דתפסי.

בענין רחיים של קיטור¹

מהגאון מוה"ר יצחק שמעלקיש בעמח"ס בית יצחק זצ"ל²

ב"ה. פרעמישלא יום ד' לסדר לא תשא שמע שוא תרנ"ב.

במכה"ע קול מחז"ה נדפסה מחאה מהרב מ' אברהם בנימין קלוגער מבראדי נגד ההכשר שיצא מאתי ומחבר"צ דקהלתנו על הרחיים של קיטור אשר בכראדרישן השייכים להגבירים הנכבדים יורשי המנוח יוסף נח לעווענהערץ ע"ה. ואם כי אין דרכי להשיב במכה"ע, ואף כי על דברי רוח כאלה, אך למען הסר ממני עקשות פה, הנני בזה להודיע בשער בת רכים כי ההכשר שיצא ממני בתקפו עומד וכל הרוחות שבעולם לא יזיוו אותו ממקומו. ואם כי כבוד הרב הגאון רשכבה"ג מוהר"ר שלמה קלוגר זצ"ל יקר מאוד בעיני וכל יומא שמעתי חביבין עלי, אם כי לא זכיתי להיות מרואי פניו ולהמנות בין תלמידיו כאשר כתב עורך המחאה, בכל זאת האמת יקר מכל, ואמת הוא כי הרחיים של קיטור אשר הכשרתי בכראדרישן כשרים הם עצהיו"ט.

ואשר הרעיש כותב המחאה את העולם על אשר הכשרתי במקום שאסר הגאון מוהרש"ק זצ"ל, ואולי כוונתו על דין המבואר בש"ע יו"ד סי' רמ"ב, "חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר", לולא הי' הכותב הנ"ל נמחר בדעתי לערוך מחאה, כי אז דאה דברי הפר"ח או"ח סי' תצ"ו (דין שני) שכתב, דאחר מיתת הרב, השני יכול להורות עפ"י סברתו ולבטל דברי הראשון עי"ש, וזה דלא כנראה לכאורה מדברי השלטי נבורים פ"א דע"ז. ואם לא נחירין לי' להכותב שבילי דהפר"ח, עכ"פ שערי הש"ע פתוחים לכל יודע ספר, וביו"ד סי' רמ"ב מבואר דדוקא באותה הוראה ובאותה מעשה, אבל במעשה אחר יכול חכם להתיר אף אם אסר חברו, והרחיים אשר הכשרתי לא היו עדיין בכראדי בחיי הגאון מוהרש"ק ז"ל והוא לא ראה אותם... פשוט דכאן ל"ש חומר וסייג שהחמיר בש"ך שם, [ועיין] ב"ב (קל"א) אמר להו רבא רבא פפא ולרב הונא ברי' ררב יהושע לאחר מיתה מיגמר לא תיגמרו מני' דאין לו לריין אלא מה שענינו רואות, ואף כי דר"פ ור"ה ברי' דר"י היו תלמידי רבא. ובערובין (דף מ') מיירי שקבעו הלכה כר"ג. ובנדרון רידן לא קבעו הלכה כהגאון מוהרש"ק זצ"ל, ותהי להיפך כי רבו המתירים, ובכל תפוצות ישראל ובכל מקומות מושבותיהם יאכלו אחב"י מהקמח הנסחן ברחיים של קיטור וישבעו.

ועוד כי לא שייך בנ"ד לאמר חכם שאסר וכו', לא מטעם כבודו של החכם, ככתוב בנוכ"י מהד"ת סי' מ"ח דל"ש זה לאחר מיתה עי"ש, וגם לא מטעם

(1) בקובץ שלפני זה (קונטרס צ"ו), נרפס מכתבו של הגאון מוה"ר אברהם בנימין קלוגר מבראדי זצ"ל בענין רחיים של קיטור, והעירו אותנו רבים מהקוראים, הן בכתב והן בע"פ, כי השארנו פליאה עצומה על התנהגותו של הגאון בעל בית יצחק זצ"ל, ושראו עלינו להתוודע מה השיב ע"ז הגאון בעל בית יצחק. — שוב בא אלינו אחד מהקוראים שחיפש ומצא העתק ממכתבו של הגאון בעל בית יצחק, ומסרו לנו להדפיסו בקובצנו. ומעתה עלה בידינו לקיים או"ל (ב"ק ע' ע"ב) דבר ולא חצי דבר.

(2) ראה אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' ג' עמוד י"א.

שווא אנפשי' חתיכה דאיסורא, כי הרחיים הנ"ל לא היו עוד בחיי הגאון מוהרש"ק ז"ל ואין איש אשר שווא אותם לחתיכה דאיסורא. ובמבי"ט סי' קנ"ו כתוב ברמקשה אחר ל"ש שאחד"א, ואף אם אלו קבלו עליהם אנשי בראדי שלא לאכול מקמח הנטחן ברחיים של קישור, מה לנו ולחם, האם אנשי בראדי רובא דעלמא נינהו ומהם תצא תורה, הלא אין בכחם לשווא חד"א עלינו ועל כל ישראל. ואנכי נהגתי לפנים משורת הדין, והגבירים הנ"ל נתנו ערובה אשר לא ימכרו מהקמח הנטחן ברחיים שלהם בעיר בראדי ובסביבותי, וכל כונתי בזה רק למען כבוד הגאון המפורסם מוהרש"ק זצ"ל אשר יקר מאוד בעיני, ומאוד יפלא בעיני איך יהיו איש אשר איננו לא רב ולא דיין ומורה בעדתו, לדרוש ממני כי אשאל את פיו בתחלה אם אפשר הרחיים או לא, ובפרט שאחד המיוחד מדייני העיר ה' אתנו להכשיר הרחיים, ויתר הדיינים יראו מפני אנשי העיר.

ואחרי כל הרברים והאמת האלה בטוח אני במדת אמת של הגאון מוהרש"ק ז"ל כי לוא ה' חי אתנו היום ולוא ראה את הרחיים האלה, כי עתה חזר מהוראתו והורה על האמת כדרכו בקדש, וכאשר הורה פעמים רבות לדברי, כי האמת ה' נר לדגליו, ואנכי לא אדע אנה אסר הרב הגאון מוהרש"ק ז"ל רחיים של קישור כולי האי ואולי אסר הרחיים הנה רק מפי השמועה דן ולא ראה אותם מימיו, ועינינו הדואות כי רחיים כאלה נקיים המה מכל שמץ חמץ חלילה, האויפציגע טהורים, הציליגער חרשים, והקמח קר בעת הטחנו בלי שום חמימות, באופן שאין בו שום חשש חמץ בעולם. ואם אמרו בטעה ברבר משנה שחכם אחר יכול להתיר, הדין נותן בחכם שאסר דבר שלא ראה וחבירו רואה שהוא מותר שיכול להתיר מה שאסר הראשון. ועיין בעדיות פ"ז מ"ח ושל צבעים שהוא טהור, שהוא אומרים חלוק הרברים, וכתב הראב"ד כשבא מנחם בן סגנאי שה' צובע ובקי בענין וכו' קבלו ממנו עדותו, עיי"ש. הרי נראה בעליל כי קבלו עדותו של יודע ומבין . . . ועדותו נאמנה כי נעשה הכל ברחיים הנ"ל ביתרון הכשר ואין מקום לאסור. ובפרט כנודע אשר שלשה רועי עדת ישראל בעיר לבוב הלא המה הרב הגאון המפורסם רשכבה"ג מוהר"ר יוסף שאול הלוי נאטנזאהן זצלה"ה והרב הגאון מוה"ר צבי אוריגשטיין זצלה"ה ואחרון הרב הגאון מוהר"ר יצחק אהרן סג"ל אישינגא זצלה"ה אשר אביו הרב הגאון זצלה"ה ה' מהאוסרים, והרב הגאון מוה"ר משולם ישכר הלוי איש הורוויטץ זצלה"ה האבד"ק סטאניסלאוו והרב הגאון מוהר"ר שמעון סופר זצלה"ה האבד"ק קראקא והרב הגאון מוהר"ר יוסף חנינא מייזליש זצ"ל שה' אב"ד בקהלתנו ולהכריל בין החיים הרב הגאון אבד"ק לובלין נ"י והרב הגאון אבד"ק הורימוליב נ"י, כולם התירו הקמח הנטחן ברחיים של קישור, ועל כנון דא אמר עקביא בן מהללאל חזור כך אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובים, מוטב להניח דברי היחיד ולאחזו בדברי המרובים (עדיות פ"ה מ"ז). זאת ראיתי להשיב למען האמת והשלום, ומעתה אף כי ירבה כותב המחאה דברים, לא אעננו עוד כי לא לכבודי הוא להשיב על חלומותיו ועל דבריו.

והי' זה שלום,

יצחק שמעלקיש האבד"ק הנ"ל והגליל

מכתב מהגאון

מוה"ר יהודה אסאד אבד"ק סערדאהעל זצ"ל⁽¹⁾

בעזה"י. מש"ק ל"ו למב"י תרכ"ו לפ"ק ס"ה [=סערדאהעל].

חיים ושלו' וכל טוב לאהובי בני הנחמד הבחור בשוב
מופלג בתורה, ויראת ד' טהורה, כש"ת כ"ה משה נ"י.

מכתבך קבלנו, והנני לזרוך שתשים אל לבך והוי שקוד ללמוד תורה, והוי
עיניך רואות את מוריד ככתוב, בין תבין אשר לפניך, וכל מגמתך יהי' רק לש"ש,
כמ"ש בכל דרכיך דעה, ותלמוד בשמחה וטוב לב בחשק נמרץ ובכסוי שפתים כי
חיים הם למוציאם בפה, ותרניש בעצמך תענוג רוחני. גם תלמוד בכל שבוע פרקי
אבות, ולחשלים שנים מקרא וא' תרגום. אקוה שהקב"ה יפתח את לבך ויאיר
עיניך בתוה"ק, ויקוים בנו, אם חכם בני ישמח לבי גם אני. תכתוב לי במוקדם
משלום דבך י"ג הגאון האב"ד פר"ב נ"י⁽²⁾ ואמור לו בשמי ד"ש וברכה, יברכהו
ד'.

נאם אביך הטרוד הרש"ת,

הק' יהודא אסאד

שלשה מכתבים

מהגה"ק מוה"ר ישכר דוב רוקח אבד"ק בעלז זצ"ל⁽³⁾

ב"ה.

רב ברכות וכ"ט לכבוד אנ"ש

החסידים המופלגים הנגידים הנכבדים שיחי'.

אחד"ש. כאשר המוכ"ז החסיד המופלא מו"ה דוד יודא נ"י מעיה"ק טבריא
תוב"ב נוסע בפקורת הרה"ג הגביר המפורסים מו"ה יצחק ליב שליט"א⁽⁴⁾ נשיא

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש קונט' ע"ג עמור מ"ז. — הועתק מכתב"ק המונח ברשות
נכדו הרבני הנה"ח הנכבד מו"ה יונה רייכארט נ"י ממאנטרעאל והגיע אלינו ע"י ידידנו
האברך היקר החשוב והנעלה מו"ה מרדכי כהנא נ"י. יתברכו ממעון הברכות.
(2) הוא הגאון בעל כתב סופר זצ"ל.

(3) כתבנו אודותיו בכר"ש קונט' ע"ב עמור י"ז. — מכתב הראשון קבלנו מאת
ידידנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה אהרן אלי' קינרייך נ"י, ומכתב השני והשלישי
הגיעו אלינו מגנזי כולל חבת ירושלים לעדת גאליציע ע"י ידידנו המנהל של הכולל האברך
החשוב היקר והנעלה מו"ה שלמה פרוכטאענדלער נ"י מירושלים עיה"ק. הוד והודר פעלם
וצדקתם עומדת לעד.

(4) הוא הרב הגאון מוה"ר יצחק ליב סופר ז"ל מדראהביטש בנו של הגאון בעל כתב
סופר זצ"ל. נדפס ממנו ס' סופר מהיר. נלב"ע י"ג תמוז תרס"ב לפ"ק.

ארץ הקדושה, להשתדל לטובת הכולל עבור אחב"י היושבים על אדמת הקודש, אשר עיניהם תולים על עזרת אחיהם שבגולה. לזאת למען המצוה אבקשם להתאמץ ולהשתדל לסייע את המוכ"ז בכ"ע התקנות הצריכים לזה להגדיל הכנסות קופת רמבעה"נ. ושמעתי מפ"ק אבי אדומ"ר זצלה"ה שמה שנהוג באיזה קהלות ליטול חלק מקופת רמבעה"נ עבור איזה מצוה בצורכי הקהלה, המנהג הזה לא נעשו עפ"י דעת חכמי הדור⁵, רק יען שכבר נהגו כן משנים קדמוניות, קשה לו לבטל הדבר, לזאת עכ"פ מהראוי שיקחו סך קצוב על הצורכי קהילה כפי חשבון שעולה עד כעת, ומה שיעזור השי"ת שיתוספו על הכנסת קופת רמבעה"נ, זה יהי' רק עבור אחב"י היושבים על אדמת הקודש.

דברי הכותב למען כבוד אה"ק תוב"ב ומברכם בכ"ט,

הק' ישכר דוב מבעלזא

בעהש"י. יום ג' ל"ח למב"י מונקאטש.

רב ברכות וכט"ס לכבוד ידידי ה"ה הרב הגדול המפורסם החריף ובקי הנביר הנכבד שלשלת היוחסין כש"ת מוה"ר אברהם חיים דוד⁶ שליט"א נשיא אה"ק ת"ו, כסאו יגדל ויתנשא עדי ער.

אחדשה"ט. בודאי הי' למראה עיני כת"ה הקו"ק מאחב"י היושבים על אדמת הקודש שמבקשים מכל הרבנים וגדולי גאליציע לבא בחתימתם על הקו"ק בבקשה מאחב"י ממדינת אמעריקא, שירחמו על אחיהם שבאה"ק וחפצם לעסוק בתוה"ק ולהדריך את בניהם בדרכי אבותינו הק', וביחוד הי' לי מכתבים מאנשי מכירי ויראי ה' המבקשים גם אותי לבא על החתום, ולעוררם באיזה דברים למען גודל המצוה, אכן הגם שלפי ראות עיני היא מצוה גדולה לתמך ולסעד בעתים הללו את האנשים אשר תשוקתם וחפצם להדריך את בניהם בדרך התורה ויראה, עכ"ז לא רציתי לעשות שום דבר בלתי ידיעתו של כהדת"ה, לזאת הנני שולח דצוף פה את הקו"ק בחתימתי עם איזה דבורים לעורר את אחב"י שבמדינת אמעריקא, ואם כת"ה יבין בדעתו הרחבה שנכון הדבר, אזי ימחול כת"ה לשלוח הקו"ק להממונים מכולל שלנו בעיה"ק ירושלים ת"ו, ובזה אסיים ואו"ש.

דברי ידידכם המצפה להרמת קרן אחב"י בכלל ובפרט והמברכם בכ"ט,

הק' ישכר דוב מבעלזא

(5) עיין בזה במכתבו של כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק מוהר"ש זי"ע הנרפס בספה"ק מכתבי קודש ח"א מכתב מ"א, ומה שהובא שם בשולי הנליון, בשם הגה"ק בעל קדושת לוי מבארדיטשוב זי"ע.

(6) הרה"נ מוה"ר אברהם חיים דוד סופר מבארמסלאוו הוא בנו של הרב הגאון מוה"ר יצחק ליב סופר הנ"ל. נפטר ז' לחודש ניסן שנת תרצ"ז לפ"ק.

בעה"ש. האלישיץ.

רב ברכות וכמ"ס לכבוד ידידי ה"ה הרב הגדול המפורסם בשער בת
רבים היוחסין כש"ת מוה"ר אברהם חיים דוד שליט"א נשיא אה"ק
ת"ו כסאו יגדל ויתנשא עד ביאת משיח צדקינו במהב"א.

אחדשה"ט. הנה ידוע לכת"ה שאין דרכי להתערב בענינים שונים, אמנם
כאשר ה' לפני הפס"ד מהרב הגאון הר' מאיר אריק שליט"א שהוא כעת אבד"ק
מארנא, ושם מבואר אשר גם כת"ה ה' אז עמו בצותא חדא, ויצא מאתו הפס"ד
עפ"י דתוה"ק אשר הרב החרף היוחסין הר' שמעלקי נ"י וכל יו"ח שיחי' כולם
שייכים להכולל שלנו דק"ק דראהביטש, וכל הזכויות שיש לאנשי כולל הנ"ל
שייכים ג"כ להר"ש הנ"ל וליו"ח שיחי', וכפי הנראה שהמניעה לציית הד"ת
הנ"ל אשר יצא מפי גדולי ישראל, הוא רק מהממונים באה"ק שיש להם איזה
שנאה על הר"ר שמעלקי הנ"ל, ודבר זה נוגע נגד כבוד תוה"ק, וגם לנגד כבוד
אנשי כוללנו, שהממונים שלנו לא יצייתו ד"ת ח"ו, לזאת מהראוי אשר כת"ה ילך
בחזקה נגד הממונים להוציא הפס"ד לפועל, ובזה אסיים ואו"ש ומחכה
שהממונים בוודאי יתנו אוזן קשבת ויצייתו לקיים דת תוה"ק.
דברי ידידו דוש"ת ומברכו בכ"ט,

הק' ישכר דוב מבעלזא

ברין עיבוד העור לשם קדושת תפילין

מהרב הגאון מוה"ר יצחק זאב הלוי סאלאווייצקי ז"ל⁽¹⁾
אבד"ק בריסק

בריסק. ט"ו תמוז התרפ"ט.

ברכה מרובה לכבוד המופלג בתורה ויראה וכו' מ' ר' משה פאפערני
שי' סופר סת"ם בעיר שעדליץ, נעימות כימינו נצח.

מכתבו הגלוי הגיע לפה בשעה שלא הייתי בביתי, כי הייתי בקרעניצא מקום
הרחצה, ולכן נפקדה תשובתי עד היום. עתה הנני להשיב למע"כ, כי אם אמנם כן
שבני שי' כבר החל להניח תפילין, והתפילין נחוצים לו בכל יום ויום, בכל זה לו

(1) נולד בשנת תרמ"ו לאביו הגאון מוה"ר חיים הלוי סאלאווייצקי אבד"ק בריסק
זצ"ל. בשנת תרע"א לפ"ק נתמנה למלאות מקום אביו כאבד"ק בריסק. בשנת תש"א
עלה לארצה"ק ונתיישב בירושלים עיה"ק. נדפס ממנו ספר חידושי הגרי"ז על סדר
קדשים ועל הרמב"ם, ועוד. נפטר ביום הכיפורים שנת תש"ך לפ"ק ומנ"כ בירושלים
עיה"ק. — מכתב זה הגיע לידנו מגנזי ידידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמפואר מו"ה
שאול הוטמערעד נ"י מאנטווערפן. טוב עין הוא יבורך.

ירדתי שעל ידי המתנה מועטת אשיג קלף מעובר לשם תפילין בכל מעשה העיבוד מתחילתו ועד סופו בכל פעם נתינתם להסיר, הייתי מסכים ומתרגע לחכות עוד מעט (מובן שכוונתי לא על זמן מרובה רק על ערך שני שבועות כמו שכותב כ' במכתבו) ובלבד שאשיג קלף כרצוני, ועצת מע"כ במכתבו כי יאמר בפעם הראשון על כל מעשה העיבוד עד סופו, אמנם כן כי כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה ודי באמירת לשמה בתחילת העיבוד וכ"ה בהדיא בשו"ע ובפוסקים, אבל כל זה הוא אם כל מעשה העיבוד נגמר על ידי זה האיש עצמו שאמר מתחילה, אבל אם הנגמר נעשה על ידי איש אחד, צריך שיאמר גם הוא שהוא מעבד לשם סת"ם, ולא סגי באמירתו של ראשון*). ובוועגנראווא מי יודע כמה ידים ממשמשות בהן בהעורות במשך זמן עיבודן, ומה יועיל אם הראשון יאמר על כל המעשים שאח"כ שהם כולם לשם קדושת סת"ם, כיון שהמעשים נעשים אח"כ על ידי אחרים ולא על ידי עצמו. ועל כן אבקש את מע"כ כי יעשה בזה כפי דעתו והבנתו באופן שיהי' לו ברור שכל מעשה העיבוד עד סופו נעשה לשם קדושת תפילין בלי תערובות ידים אחרים באמצע מאותן שלא אמרו לשם קדושת תפילין, ועל' דירי' קא סמיכנא בזה שבודאי יעשה כהוגן לפי חפצי ורצוני ולא יוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן.

הנוסח צריך להיות קצר שהוא מעבד את העור לשם קדושת תפילין, ולא יזכיר מזוזה ומגילה, ואם ירצה לכתוב על הקלף מזוזה או מגילה, הלא המעובר לתפילין כשר גם לאלו, רק יתנה שיוכל לכתוב עליו כל מה שירצה, אבל העיבוד יהי' לשם קדושת תפילין בלבד, ולא יערב בהם דברים אחרים, ואם ירצה למכור את הקלף גם לסת"ם, אזי צריך לעבד את הקלף לשם קדושת סת"ם בלבד ולהתנות שיוכל לכתוב עליו כל דבר, ויהי' ממילא כשר גם לתפילין ולמזוזות, כי המעובר לשם סת"ם כשר גם לאלו, אך אם יוכל להמצא שיעבדו את העור לשם קדושת תפילין בלבד, אזי מה טוב. בהנוסח לא יכלול את העיבוד בכלל שארי עשיות, רק יזכיר את העיבוד בהדיא שהוא מעבד לשם קדושת תפילין, וכן כל העיבוד עד סופו, ואם יאבה להזכיר גם שארי עשיות, יאמר אותם לבדם, ולא יכלול העיבוד עמהם, רק יזכירנו בפירוש, ואבקש את מע"כ כי יזרזו במעשיו כי כבר הפרשיות נחוצים לי, טוב כי יהי' מהעור המעובר גם רצועות ויהי' גם לי גם לבני שי'. הנני מחכה לתשובת מע"כ שי' במוקדם האפשרי, והנני בזה מוקירו ודושו"מ,

יצחק זאב

באאמו"ר הנאון החסיד רשכבה"ג

מדינת חיים הלוי זצוקלה"ה סאלאווייצק

(* עיין מנחות פ"ז ע"א ברש"י ר"ה בשתי דעות.

ברין חציצה בשן לענין טבילה

מהרב הגאון מוה"ר עקיבא סופר אבד"ק פרעשבורג ז"ל¹

ב"ה. עש"ק בחר [תרח"ץ].

שוכטו"ס לאהובי תלמידי הה"ג וכו' אבד"ק פישאן שליט"א².

אחדשה"ט באהבה. ניסך תלמידי הנחמד שי' מסר לי מכתבך, למרות

טרדותי הנני להשיב על אתר.

עיינ הנהות יד שאול יור"ד קצ"ח ס"ק כ"ד ר"ה (וצריך) [צריכה] לחצוץ, שהביא שאלה בפלאמבע שהי' צריך להיות ג' חדשים בתוך השן, ומסיק דהוה כרפואה ואינו חוצץ, ולפ"ד דאפשר זמן ג' חדשים שהוא זמן רב אבל זמן קצר שברעתה להסיר אפשר מקרי מקפרת, והחכ"א החמיר אף ברעתה להניח ולא להסיר כלל³). והבו דלא לוסף עלה להתיר אם מסירין לאחר שבועות שתיים או שלשה. וככה אמר לי הרופא שינים שנשים מדרקרות באות אליו קודם טבילה להסיר הפראוויזארישע פלאמבע ולאחר הטבילה חוזר ונתנה, או היא תוחבת מוך דחוק בנקב השן עד למחרתו אם הרופא אמר שדי בכך, ובודאי צריך לעשות כל מצדקי בענין חמור כיו"ב, ובין תבין.

והנני ברשה"ט ש"ת המצפה לחסדי ה',

הק' עקיבא בה"ג מהרשב"ס ז"ל

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש קונט' פ"ג עמוד כ"ו. — תשובה זו הגיעה לידינו מאת הנה"ח הנכבד מו"ה שלום ווייס נ"י ממעלבארן בהשתדלות הרב שמעון אופמאן נ"י מנהל הת"ת ערת ישראל במעלבארן. ישאו ברכה מאת ר'.

(2) הוא הרב הגאון מוה"ר בן ציון יוסף אונגאר הי"ד. נולד בשנת תרע"א לפ"ק לאביו הרב הגאון מוה"ר שמואל דוד אונגאר אבד"ק נייטרא הי"ד. למד בישיבת אביו ואח"כ בישיבת פרעשבורג אצל הרב הגאון מוה"ר עקיבא סופר אבד"ק פר"ב ז"ל. בשנת תרצ"ה נתמנה לאבד"ק פישטאן. נהרג עקה"ש בשנת תש"ד וזכה להגיע לקבר ישראל. הי"ד ותנצב"ה.

(3) עיין בשו"ת שבט סופר חיו"ד סי' ע"ו, ובהנהות כוכב מיעקב (להגאון מהרימולוב) על הירושלמי יומא פ"ד ה"ד.

אלון ככות

על פטירת ידידנו הנכבד

הרבני הנה"ח מו"ה חיים צבי מארין ע"ה

חמקום ינחם את כל המתאבלים עליו בתוך שאצו"י, אמן.

המערכת

בדין בדיקת סת"ם על ידי קאמפיוטער

שמואל הלוי וואזנר

רב אב"ד ור"מ

זכרון מאיר, בני-ברק

ב"ה.

(בענין קדושת סת"ם — חובת בדיקתם והגהתם ככלל ובזמנינו כפרט — ותנאי ההשתמשות בהגהת המכונה (קאמפיוטער) שהומצאה ע"י משמרת סת"ם)

קודם בואי בעניי לצד ההלכה, הריני להקדים פתיחה קצרה בענין קדושת סת"ם ואותיותיהם הק' בכלל, וכבר האריכו רבותינו הקדמונים בגדל רוממות קדושת אותיות ס"ת תפילין ומזוזות אשר גופם נבראו כמעשה בראשית בע"ש בין השמשות (ע' רש"י ורבינו יונה פ"ה ראבות משנה ו' בד"ה הכתב והמכתב), בצורתם ודמות תבניתם של האותיות הרוחניות העליונות שבהם נבראו שמים וארץ, וכל קדושת התורה בנגלה ונסתר תלוי בהם וכבר הארכתי בזה בהקדמתי לשו"ת שבט הלוי ח"ד, ובח"ו יו"ד סי' קנ"א.

והדבר פשוט, דכל מציאות קדושת ס"ת וקדושת תו"מ חל אך ורק בתנאי שנכתבו כהלכתן, ובקו"ט, ונעשו ככל אשר נצטוינו בתוה"ק עפ"י כל תיקוני חז"ל, רק אז נחשבים לתשמישי קדושה לקיים בהם מות השי"ת, ורק אז בכוחם לפעול גדולות ונצורות בסגולת חמדתן, להמשיך השראת הקדושה לעמנו הק', לאריכות ימים, ולשמירת בתי ישראל, ולא סתו"מ פסולין שאינם בגדר ס"ת ואינם בגדר תו"מ, וכדאיאת בירושלמי (שבת פ"ג ה"ג) אמר רב אילא, אלה המצות, עשיתן כמצותן הן מצות, ואם לאו אינן מצות. והיינו משום דשלימותם מעכבת מה"ת — ומשנה מפורשת היא במנחות (כ"ח ע"א) ד' פרשיות שבתפילין מעכבין זה את זה, אפילו כתב אחד מעכבן, ב' פרשיות שבמזוזה מעכבות זו"ל, אפילו כתב אחד (אות אחת) מעכבן. ובגמ' שם (כ"ט ע"א) פשיטא, אמר ר"י אמר רב, לא נצרכה אלא לקוצה של יו"ד, והא נמי פשיטא וכו'.

וה"ה לענין ס"ת וכמש"כ הרמב"ם ז"ל (הל' ס"ת פ"ז הי"א) וז"ל, אם כתב את המלא חסר, או את החסר מלא וכו' הרי זה פסול, ואין בו קדושת ס"ת כלל, אלא כחומש מן החומשין שמלמדין בה התינוקות עכ"ל. (וכ"ש אם הוסיף או חיסר אפי' אות א', וכמש"כ הרמב"ם שם פ"י ה"א) וכן הוא בשו"ע (או"ח סי' קנ"ג ס"ג) ס"ת שנמצא בו טעות דינו כחומשים.

ובוא וראה מש"כ בזה הרמח"ל (בהקדמתו לקל"ח פתחי חכמה) וז"ל בקיצור, והאודות ההם העליונים מזוהרים על האותיות, ומכאן נמשך קדושת ס"ת תו"מ, ולפי הקדושה שבה נכתבים, כך תגדל ההשראה וההארה על האותיות, ולכך ס"ת שיש בה פסול אחד נפסל כולו, כי אין ההארה עליו כראוי שימשך ממנה הקדושה לעם בכח הקדיאה בו, עכ"ל.

ופוקי חזי עוברא דר' חזקי' ור' ייסא בזוה"ק פ' אחרי, שפ"א הי' העולם שרוי בצער והלכו עם ס"ת לבית החיים להתפלל ולבקש מן המתים לעורר ישיני חברון, ונדרחו המתים ממתיבתא דרקיעא בגלל וי"ו יתרה שהיה בס"ת והווי' הס"ת פסול ומשקר בשמא דמלכא, עד שהלכו והביאו ס"ת אחרת שנכתבה ע"י רב המנונא סבא, ומיד נתעורר רבי אלעזר כרבי שמעון והלך להתפלל עליהם בג"ע ונרפא העולם.

ועפי"ז יובן לענ"ד מאמר רבי ישמעאל לרבי מאיר (עירובין י"ג ע"א), בני הזהר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים, שמא אתה מחסר אות אחת או מיתר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו, — מחריב את כל העולם כולו ממש — משום דהוי משקר בשמא דמלכא, ועיין מש"כ כזה אדוננו המהדרש"א בחידו"א שם וז"ל, לפי שהתורה באותיותיה הם שמותיו של הקב"ה והוא דרך הנסתר של התורה שהיתה כתובה לפניו באש שחורה ע"ג אש לבנה, ובתן כרא הקב"ה את עולמו ומקיימו, ונמצא המחסר אות א' הרי הוא מחריב קיומו, עכל"ק. וה"ה לענין תפילין ומזוזות הלוקים בחסר ויתר, לא רק שמבטלים על ידם מ"ע דאורייתא תמידיות וברכות לבטלה, ומונעים אריכות ימים ושמירת בתי ישראל כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רפ"ה בב"י ובכ"ח שם, אלא עוד גרוע, דתו"מ פסולים הם עצמם מהווים סכנה ר"ל למשתמשים בהם. וסמוכין לזה מצאתי באור זרוע הל' תפילין סי' תקס"ה דמפרש הגמ' (מנחות ל"ה ע"א) העושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה, וז"ל, ק, וסכנה יש שנושא שם הקדוש שלא כהלכתו עיי"ש, דמחמת שהתפילין אינם מדובעות ואינם מצוה הוי סכנה, וממילא ה"ה לענין מזוזה שיש בה עשרה שמות, ועי' במכילתא פ' בא עה"פ ופסח ד' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם וגו'.

ועתה לצד ההלכה בס"ד:

א. בעצם חיוב הגה"ה — עיין בבני יונה יו"ד סוס"י רע"ט, ס"ת שריצא מתחת יד סופר צריכה הג"ה ואין מחזיקין שהיא בלא טעות. והיינו אעפ"י שהסופר עצמו קרא ושנה בשעת כתיבה, ולכאורה יצאה מאתו בחזקת מונה מנוקה מכל שגיאה, מכ"מ צריכה הג"ה.

ב. וכן נראה שהבין במקדש מעט שם ס"ק ל"ה, שהרי כ' דרך בס"ת ולא בתפילין ומזוזות דבהו סומכים אסופר, היינו מה שהסופר קורא ומגיה בעצמו כמבואר באו"ח סי' ל"ב סכ"א כל פרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה ודקדוק גדול פעמים ושלש, ויחזור ויקראנה קודם שיתננה בבית, וכזה ג"כ במזוזה, ופשוט. ואף דלא נזכר בהל' מזוזה, גם בדיקה לפני כתיבת כל שם משמוה"ק המבואר בשו"ע סי' ל"ב סעיף כ"ג, לא נזכר בהל' מזוזה, וכתבו חבריך שאמר והב"י בשם הר"י אסכנדרני דה"ה למזוזה. — וההבדל בין ס"ת לתו"מ פשוט, כיון דיש בס"ת רבבות אותיות אין להחזיק הס"ת בלי טעותים בלי ההגה"ה מלבד הסופר, איברא הא פשיטא דאע"ג דעדיף שיבדק ע"י אחרים מכ"מ גם הסופר ראוי לכך בא"א אחר, והיינו שייחד עצמו להגה"ה זאת. ועיין בבני יונה כפי' הארוך סוס"י רע"ט כתב נמי כמש"נ דע"י ריבוי האותיות גם ההג"ה מפורקת, יעו"ש"ה.

ג. אמנם לפי המצב של היום, גם בתפילין ומוזוות קשה לסמוך על ההנה"ה של הסופרים עצמם, והטעם מובן מעצמו, ובפרט שחלק גדול מהסופרים אינם בעו"ה מוחזקים כל כך ליראי ה' מרבים, שאז גם הבריקה וההנה"ה בתו"מ כרין ס"ת, וכבר כתב ברעת קרושים בס"ל"ב שם, בזמנו, רכל המרבה לברק ה"ז משובת, ובזמן הזה ה"ז ררנא יותר חמודה מהרי זה משובת אלא מעיקר ההלכה. ד. ובעיקר חיוב הנה"ה רעת הרע"ק ביו"ד סי' רע"ט שם דאין חיובו מן התורה והוא רק מדרבנן כעצה טובה.

ה. איברא פשוט מאד דזה נבנה על יסוד דרוב מצויין אצל כתיבת סתו"מ מומחין הם, כעין החזקה הזאת בשחיטה ביו"ד סי' א', ולענין ניקור, ולענין מקואות סי' ר"א ס"ג ברמ"א ועוד, ודבר זה נבנה על יסוד חזקת צדקת של העוסק במצוה ההיא, דאי לא דהי' בקי ומומחה לא הי' ננש, כמבואר כ"ז ברשב"א בתו"ה ועוד ראשונים.

ו. אבל לצערנו אין זה חזקה גמורה בסופרים, עכ"פ בחלק גדול מהם, וכבר כ' מרן החת"ס ח"ו סי' פ"ג וזל"ק, ומ"ש דבתפילין סופרי זמנינו בקיאים לא הי' ולא נברא כי בעו"ה מקלקלים ומכשילים רבים הם (כצ"ל) והרבנים אינם משגיחים עליהם או אינם יכולים להשיג עליהם כמו על השוחטים והמכשלה תחת ידם, ויש כמה מאות ישראלים כשרים אשר מימיהם עדין לא הניחו תפילין כשרים אקרקפתא דלהון וכו', עכ"ל"ק של החת"ס. והרי אנו רואים שרבבות תפילין ומוזוות שבאים לאחב"י, (ובפרט מהנשלחים לעבר הים), באים מסופרים בלתי ידועים, והרבה מהם רחוקים מחזקת כשרות, אעפ"י שבאשרינו ישנם ב"ה הרבה סופרים שחל עליהם הנדרת חז"ל (נישין ב') סתם ספרי (רד"יני) מינמד גמירי.

ז. ועוד למדתי מן הנסיון הרב, שגם תו"מ שיצאו מבית ת"ח ויר"א, וגם אפילו עברו הנה"ה פעמים ושלש כנהוג, נמצאו לפעמים חסרים ויתרים, עד שהרי פשוט תסמר שעדות ראש מההתרשלות שיש בשטח זה, ועיני ראו ולא זר כבר מאות תו"מ בכתיבה יפה ואותיות כהלכה אבל נלקו בחסר ויתר, לפעמים תיבות שלימות, והבעלים שלהם בוכים על גורלם שבמשך שנים היו קרקפתא דלא מנחי תפילין. — ומוזה למדתי להלכה, שההנה"ה היסודית אחרי מעשה הסופר גם בתו"מ הוא מעיקר הדין, ואולי הצורך בזה הוא מגדר מיעוט המצוי, שאז יש חיוב הנה"ה מדינא כמבואר כ"ז ביו"ד סי' ל"ג ול"ט ועוד כמה מקומות, וגרר מיעוט המצוי בארתי בעניי בתשובת שבט הלוי ח"ר סי' פ"א (ודלא כהנאון משכנות יעקב בזה).

ח. והשתא נבא לענין כלי הקאמפיוטער שנתחדש בזמנינו, ונבנה במיוחד לצורך סתו"מ ע"י חברת משמרת סת"ס, שהרבה זכות להם וזכות הרבים בשטח הרמת קרן קדושת סתו"מ בתקופתינו. ולפני הרבה זמן נגשו אלי לחוות דעת בענין ההנה"ה היסודית שע"י כלי הנ"ל, ואחרי עיון, היתה תשובתי להם להשתמש בכלי זה אחרי שכבר עברה המוזוזה או פרשה שבתפילין בדיקת ארס כנהוג ע"י ת"ח וי"א מרבים, מעשה ימי מומחה, ונוסף לזה להעביר אח"כ בקאמפיוטער הדברים שנבדקו כבר. ונודע לי כבהירות ובכידור, מעשרות מקרים,

שהיו בחזקת מונה כהלכה ע"י סופרים יר"א, שנמצאו אח"כ חסרות ויתרות ע"י הקומפיוטער. וברור ראין אנו באים למסור ח"ו הבריקה לכלי הנ"ל, ולא ההכרעה בפסול ובכשר, אלא לחפש ולמצא מה שיר הארם עכ"פ בזמנינו העלימה עין מזה. והיות שאין להעלים עין מן מציאות האמת, שישנם מקרים אין ספור מהעלמת עין כזאת, והכלי הנ"ל חיפש ומצא פסולי ראורייתא האלה, ולולא זה היו תו"מ נשלחים אל אחב"י להכשילם בשוגג או במזיד, מי הוא זה אשר יכול לפקפק ע"ז אם רוצים לברוק ולהחמיר, כיון שמן השמים הוא, שההמצאה הזאת נתחדשה ברורינו, לעומת ההתרשלות שיש ברורינו בדריקנות הכתיבה והנה"ה.

ט. ועל נחיצות תיקון בענין זה למצוא הפסולים שכמעט ואי אפשר בדרך הטבע להמצא כולם ע"י אדם הכי כשר, יעיר מש"כ הגאון הק' מהר"ח פלאנצי זצלה"ה בס' שו"ת לב חיים סי' קע"ו, שמעיר על הספרי תורה של עיר איזמיר שהיתה מלאה חכמים וסופרים ובא חכם א' שהי' אומן מופלא בזה, והעיר הגאון מהר"ח ז"ל וז"ל, ולא הי' ס"ת שלא מצא טעויות הרבה, הן בחסרות ויתרות, הן בפתוחות וסתומות וכדומה, ואפילו בספרים שהיו מונחים ע"י חכמים גדולים בקיאים בהנהגה, מצא בהם טעות, ואפי' בכמה ס"ת שיצאו בכל נדרי שהמנהג שעושים להם הנהגה מחדש ויצאו כמה שנים כמה פעמים מצא בהם כמה טעויות, עכ"ל. ומסיק שם להלכה, רצריך לברר כל ס"ת מעיקר הרין אפי' נברקו כ"פ, יעוש"ה ברמיון לבריקת הריאה. ועיין בס' קול יעקב סי' ל"ב אות קט"ו שהעיר ששבכעיר ואם בישראל בגדאד בימי הקרמונים טרחו החכמים הרבה בענין הנהגות ובריקות הס"ת, ולא מצאו מנוחה עד כשתקנו לעשות לכל ס"ת ארבעה הנהגות ושלושה בריקות סך הכל ז' פעמים כדי להחליף החושים של בני אדם כי אינם שווים, כי אפשר שיראה זה מה שלא יוכל לראות זה, וע"ש סדר הנהגה שלהם, ושתקנו קנסות אם ימצא טעות אחריהם, מה שקשה לעשות לפי מצב רורינו.

ועיין דבר פלא בתשובת גינת ורדים כלל ב' סי' ל"א כתב תו"ד ז"ל, ואע"ג דהשתא לית לן ס"ת כשר כהלכתו שאין הסופרים שלנו זריזין ומשבשין הספרים, והרבה רביקות אות באות יש, והרבה הפרדת חלקי האות זה מזה יש, וכל הרברים הללו פוסלין בס"ת, והשתא מקילים לקרא בצבור בס"ת רידן משום דלא אפשר, מ"מ אין קריאתנו בו גורם להוריר לו קרושה חמורה להיותו נידון כרין ס"ת כשר, דק שאנו מקילים לעצמינו כדי שלא תשכח קרה"ת בצבור, ולעולם לענין קרושה נידון כשאר חומשין בעלמא וכו' יעוש"ה. ועיין מש"כ בזה בעניי בתשובת שבט הלוי ח"ו סי' ק"צ.

ועיין עוד בתשובת מרן החת"ס זי"ע, נרפסה בקונטרס זר סופרים סי' ב', הביא רברי הבני יונה סי' רע"ט רוב ספרים שבזמנינו אינם יוצאים מתוקנים מתחת יד הסופר, והוסיף מרן, ובוראי בעו"ה נתמעטו הדורות, וא"כ מי יאמר דרורינו אכשור מדורו של מרן חת"ס זי"ע ודורם של גאונים הנ"ל.

ואעפ"י שבכמה דברים הוטב המצב נגד המוזכר מג' גאוני ספרד מובהקים ז"ל, מכ"מ עדיין המצב רחוק רחוק מלהיות מתוקן, וכבר כ' מרן החת"ס כי הנסיון יותר ממאה עדים, ואומר אני באימה ולש"ש, כי בהשתמשות משמרת סת"ס

בהקאמפיוטער עפ"י ההוראה, דהיינו אחר בריקת ת"ח מומחה ויר"א מרבים, וכן ישתמשו בו רק להנחת חסרות ויתרות וכדומה, אז בגדר מצוה דרבים הוא, ויסיר מעלינו חרפת תפילין ומזוזות וס"ת פסולים.

י. וכבר כתבתי שהכלי הנ"ל נבנה ע"י משמרת סת"ם באופן שאינו לא פוסק ולא מכריע, לא להכשיר ולא לפסול, ולא להחליף בדיקה הרגילה מימות עולם, אלא כלי אומנות מרויק לאתר ולמצא הטעויות בחסר ויתר שנעלמו ע"י טעות הסופר ושגגת המגיה, ולגרום ע"י כך שיתרבו קרקפתי דמנחי תפילין, ולשמירת בתי ישראל ואריכות ימים ע"י מזוזות כשרות, ושס"ת שלנו יהיו בגדר ס"ת כשרים ולא כחומשים, הן לענין קיום מצות כתיבת ס"ת, והן לענין קרה"ת, ופשוט מאד דאין זה שום פגם נגד רורות הקודמים, דכל דאפשר לברר הוא לפי המציאות של אפשר לברר, וכיון דנולד אמצעי זה ואפשר לברר על ידו, ממילא אולי חל החיוב של אפשר לברר כמבואר מר"ן פ"ק דפסחים והפוסקים, כיון דהשגגה מצויה ושכיחי פסולים, וצ"ע, ובפרט בס"ת שגם לאחר כל ההנחות הנהוגות עדיין מתגלים תדיר טעויות בשעת קרה"ת וכידוע.

[ומה שכתבו איזה רבנים לדמות בדיקת סתו"מ ע"י הקאמפיוטער כמו בריקת סכין של שחיטה מפנימות שאינם מורגשים ע"י בדיקת אדם, או לבדיקת תולעים ע"י מקראסקאפ, או לבדיקת ריבוע התפילין ע"י מכשירין מדויקים יותר מראיית אדם, הרבר פשוט דאין עניניהם דומים כלל לעניננו, דהתם נדר האיסור או החיוב שצוותה תורה הוא מה שנראה לאדם, וכל מה שאינו נראה לעין אדם אינו בכלל האיסור, דאף אם אנו רואים תולעים במיקראסקאפ הדבר היתר נמור, וכן חסרון קל בריבוע התפילין הנראה רק ע"י כלי מדידה מדויקים לא הוי חסרון ריבוע מאחר ולמראה עיני אדם הוי מרובע, משא"כ לענין טעויות בחסר ויתר הרי הדבר תלוי במציאות, דאם חסר או יתר אות א' בתפילין הרי במציאות אינם תפילין ומה שלא נתגלה עד כה לעיני אדם הוא רק דאנן עדיין לא ידעינן מהפסול הנמצא בהם, אבל פשיטא דכשיתגלה לעיננו הטעות בתפילין ע"י המכונה, הרי שעל בעליהן לרוץ מיד לחפש תפילין אחרות כשרות ולהניחם כל עוד היום גדול, וממילא אין דמיון כלל לכל הנ"ל ופשוט.

אלא דלענין לשעבר, דאיגלאי מילתא למפרע דמחמת הטעות לא קיים בפועל מצות הנחת תפילין, כבר המליצו ע"ז האחרונים דכיון דעשה כל מה שבידו לעשות דאינו נענש על ביטול המצוה, וכן כ' בדע"ק סי' רפ"ח ס"ג לענין הברכה, דאולי שייך מעין משאחז"ל בכהן, ברך ה' חילו אף אם נמצא חלל אין עבודתו פסולה למפרע, ועי' בשו"ת רב פעלים ח"ד ס"ב להנה"ק בעל בן איש חי וצלה"ה, מעשה נורא בזמן זקינו הרב הגדול רבינו משה חיים זצ"ל, איתרע לעירם בנדאד חכם א' מדרמשק והוכיח כי כל התפילין בעיר אינם מרובעות באופן הנראה לעינים, ועפ"י פסק זקינו הנ"ל לא בירכו יותר עליהם יותר כל אנשי העיר הגדולה הנ"ל עד שכל הקהל התקינו בתים חדשים, והיות ודבר זה ה' לחרפה גדולה עד שכל אנשי העיר לא הניחו תפילין כשרים הרבה שנים, ע"כ יצא בתשובתו שם לחקור ולהמליץ עליהם בכלל, וכן על כיו"ב שמחמת שגגת המגיהים שנתעלמו מהם טעויות חסרות ויתרות ולפי תומם נכשלים בעליהן במשך שנים ולפעמים לא יתגלו עד לאחר

מותם ונמצאו שהלכו לבית עולמם ערומים ממצות תפילין ועוד בידם שגגות ברכות לבטלה, דבר הקשה מאד לסבלו בשכל, עיי"ש שמצא תרופה מס' דבש לפי להחיד"א ז"ל מערכת כ' אות ד' שהביא מס' שבלי חלקט דאם דעתו מכוון לשמים לקיים המצוה יש לו שכר אעפ"י שהם פסולין, דלא כהרב יעב"ץ בלחם שמים בפ' בתרא רפסחים דס"ל דאין לו שכר כלל, והיינו דרך לימוד זכות עכ"פ, ועיי"ע בתשו' לב חיים (או"ח סי' י') שנו"נ בזה ומסיק דעדין צריך תיקונים על ביטול מ"ע וברכות לבטלה במשך ימים ושנים ושב ורפא לו].

יא. גם ראיתי בכלי הנ"ל תכנית נוספת המיוחדת לביקורת מעשה ידי הסופרים והבודקין אשר משמרת סת"ם מסתייעת לראות על ידו כל האותיות שמבקשין מכתב הסופר ההוא, כל האל"פין לחוד וכל הבי"תין לחוד וכדומה, ובאופן זה רואין מיד באיזה מהן איכא ריעותא שלא נכתבה כהלכתה, ולאחר שמציינים אותו נשמר בכלי הנ"ל, וכל ההערות יביאו לתשומת לב הסופרים ע"מ לעוררם למען ירעו להזהר בהן עכ"פ מכאן ולהבא, וזה יעשו על חלק מסויים מן התו"מ שהעבירו מקודם לצורך חסרות ויתרות, ומדוגמאות אלו יוכלו לבקר כנ"ל גם את בדיקת הבודקים. ובלתי ספק שתכנית זו תחזק ותוסיף להרמת קרן מצוות סת"ם כשרותם והידורם, כהשלמה לשאר פעולותיהם של משמרת סת"מ.

יב. ועוד לרבר אחד כלי הנ"ל הוא תיקון גדול, היות ידוע שישנם בל העולם אלפי ואולי רבבות ס"ת שנמצא פעם בהם טעות, ונתישנו, ואין משים לב עליהם, כי אין הסופרים והמגיהים רוצים להטריח לחפש ולמצא, ונשכחו מקומות הטעותים באורך הזמן, וספרים כאלה עומדים בכל מקום בקרן זוית כאבן שאין לו הופכים (ובביהמ"ד שלנו ישנם כעשרה ספרים כאלה), ואין מי שרוצה לפזר הון עצום לתיקון הנ"ל, וע"י קאמפיוטער הזה יהי' קל מאד למצא הטעותים החסר והיתר ולתקנם, ולהחזיר רבבות ס"ת קדושים לכנסת ישראל.

יג. ובודאי לענין הפסקות באותיות עריין צריך לעיין איך לכלכל הרברים ע"י כלי הנ"ל וכאשר עוררו רבנים גדולי תורה ת"ח, ובפרט ידידינו גאון ישראל בעל מנחת יצחק שלוש"א, ואין הברל ריעות בנינו, אבל מה שעורר אחד הרבנים לרמות הגהת כלי הנ"ל לענין מאשי"ן מצות במחכ"ת הרברים כ"כ רחוקים וזרים עד שאין צריך להשיב עליהם, אך במה שעוררו שאין להתיר הגהת מכונה בעלמא יפה עוררו פן ישתמשו במכונות שלא עפ"י התנאים הנ"ל, ומצטרף אני עמהם בזה, וגם אני לא הוריתי הוראתי אלא למשמרת סת"ם בלבד, שעומדים תחת מובחקי הוראה אשר כבוד שמים ותוה"ק נגד עיניהם, וגם כי מוחזקים זה הרבה שנים להרחיב גבולי קדושת סתו"מ ע"י פעולותיהם השונות, הרבצת תורת ה' סת"ם לאלפים, ותיקונים אין ספור, וראויים הם לקבל תמיכת פרנסי הדור שיחי'.

ולבסוף רברי, הנני לחזק ידי ראשי ומייסדי משמרת סת"ם, אשר נחלצו להיות גואלים למצוות יסודיות אלו העומדים ברומו של עולם, שזה דורות רבים מצפים לתיקונם, כאשר התריעו וזעקו גאונים וצדיקים גדולי אשכנז וספרד על גודל המכשלה בהם הגורם לאריכות הגלות ועיכוב גאולתינו. ובוא וראה מש"כ בזה בזמנו הגה"ק רבי אלעזר רוקח על משניות מנחות (פ' הקומץ משנה ג') אהא דכתב א' מעכבן) וז"ל, ובלתי שום ספק אצלי שזה לכד גורם אריכות הגלות המר הזה,

שאינ לנו כמעט ס"ת כשרה באותיותיה ובהלכותיה וכן תפילין ומזוזות עכ"ל. וכן בס' תנופה חיים להגה"ק מהר"ח פלאג'י זצלה"ה (תהלים אות תל"ב) וז"ל, ולבי אומר לי דאריכות הגלות הוא בעבור כי בדורות הללו אין דורש ואין מבקש על מצוות הנחת תפילין, דמניחין תפילין פסולין מכמה מיני טעויות וכו', והסיבה הוא דקונים תפילין מב"א שאינם מומחים ולא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו, ואפי' סופר מובהק ובקי בדינים עביר למטעי, כ"ש מי שאינו יודע האומנות ולא למד הדינים על בוריים, ומה גם אם יש לו מיעוט יראת שמים, כי אלו נקראים מאדיכי הגלות ועושים כחטאת ירבעם שחטא והחטיא את הרבים, (עיי"ש בדבריו שדורש ומבקש מחכמי דורו לחזק ענין הסמיכה, ובלתי סמיכה ידיו אסורות מלכתוב אפי' אות א' שבתורה), והאי מילתא כל הקורא דברי אלה יהי' חרד על דבריו, ולבקש אופן על דבר גדול כזה, ויכולה היא שתגן דיצמח פורקניה ויקרב משיחיה, עכ"ל.

ואל תאמר, מה ה' שהימים הראשונים היו טובים מאלה, כי לכל זמן ועת לכל חפץ בשמים, וכמש"כ בספ"ק נו"א פ' נח, דבכל דור ודור יש שורש לתקן מצוה מיוחדת יותר משאר מצוות, וכתב שם שבדורו התיקון במצות ציצית, יעו"ש לשונו הק'. וראוי להעתיק לענינינו מש"כ בזה הגאון הק' מהר"ם חאגיז זצלה"ה בס' משנת חכמים (אות רכ"ח, הובא בריש ס' קסת הסופר ממשנת חסידים וטענות הרפוס הוא) וז"ל, שפלות הדור שאנו בו שהוא יתום ואין דורש ואין מבקש על דברים כאלו העומדים ברומו של עולם, וכל ריק ופוחז שיודע לכתוב איזה כתב אשורי מקולקל מתלבש בשלית שאינו שלו ומקבל סמיכה להיות סופר סת"ם, ועל ס"ת תפילין ומזוזות מסופרים כאלו יסמכו קהל ועדה וישראל הקרובים והרחוקים, ויהי' לנו מן התימה שאנו צועקין ואין אנו נענין, מה תמיה היא זאת, פוק חזי עובדא דר' חזקי' ור' ייסא (בזוה"ק פ' אחרי שהבאנו לעיל) ותדון מיני', דאם על יתרון וי"ו בקרא ושוסעת שסע פרסות רחו להני מתיא מבי מתיבתא, ואמרי לחו דהוי הס"ת פסול ומשקר בשמא דמלכא, מה יעשו בס"ת הנכתב בכל החסרונות האמורים וכו"ב וכו', לבי דוי ואין בידי שבט מושלים לתקן, רק להודיע צערי ברבים. (ומסיים שם המשנ"ח), אולי יחנן ה', ובדורות הבאים, המצא ימצא איזה תיקון ויוכשרו דבריו, עכ"ל.

אולי, כולי האי ואולי, דמן השמים הוא שזכינו לתיקון מצוות אלו בדורנו, דור אחרון בעיקבתא דמשיחא, כי עת לחננה כי בא מועד לתקן עולם במלכות שי"ן דל"ת יו"ד, ולרומם קרן ישראל ע"י הרמת קרן שלש קרושות אלו, ואשרי למשמרת סת"ם שזכו להזדקק למצוות נשגבות אלו ולעשות בהם תיקונים רבים, ולסלק הרבה קוצים מכרם בית ישראל בצמצום המכשלה של תו"מ פסולות, ובפרט הקטנות (המשוחות), ולבטל מן העולם הכשריהם השונים והמזוייפים, שרובם נכתבו ע"י נערים קלים וריקים, והם היו עיקר המסחר להפיצם ע"י תגריהם ותגרי תגריהם להכשיל רבבות אחב"י שבגולה. וגם כמה שזכו לחדש ולהחזיר עטרת הבחינות לסופרים ובודקים ליושנה, שיתעסקו במלאכתם, מלאכת שמים, רק לאחר קבלת רשות ביי"ד. וב"ה נתברכו על ידם מספר הסופרים והבודקים הבקיאים פי כמה וכמה. ובעיקר על גודל הזכות שזכו להרים כבוד מקצוע גדול בתוה"ק — שהי' מוזנח ומונח בקרן זוית בבחינת מת מצוה — ולהעלותו על שלחן מלכים

רבנן ותלמיריהון, בבירור וליבון הלכותיהן, ובפרט ע"י רשת השיעורים שיסרו הן בארה"ב והן בארצה"ק, ע"י רבנים ומו"צ מובהקי הוראה בהלכתא רבתא רסת"ם, המתקיימים בכמה וכמה עיירות מלאות חכמים וסופרים למאות ולאלפים כ"י, וקנאת סופרים תרבה חכמה. וכבר נמנו וגמרו תלמוד גדול שמביא לירי מעשה. זכות הרבים תעמוד להם שיוזכו גם להבא להגביר חיילים בעבורתם, להכניס יותר ויותר ס"ת כשרים לכנסת ישראל, ותפילין כשרים להיותן עוז לישראל ולקיים בנו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו', ומזוזות כשרות לאריכות ימים ושמירת בתי ישראל (ע"י מש"כ הגה"ק בעל בני יששכר זי"ע בס' אנגרא רפרקא אות רל"ה, רכשישראל מקיימין מצות מזוזה, אין לך צר ואויב שיבא בשערי ירושלים). כולי האי ואולי, ע"י הרחבת גבולי קדושת ס"ת ותו"מ נזכה לקיבוץ גלויתינו ב"ב, וכמש"כ רבינו בעל הטורים בפ' ואתחנן וז"ל, סמך והיה כי יביאך לפרשת שמע, לומר לך, שבזכות תורה-תפילין-מזוזות יכנסו לארץ, עכ"ל. ומי יתן שנזכה להיות ממקרבי גאולת ישראל ע"י מצות אלה, וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' רבר.

את זאת ראיתי להעלות על הכתב למען קדושת תוה"ק ומצותיה החביבים.

הכ"ר מצפה לרחמי ה' המרובים,

שמואל הלוי וואזנער

בכרם שלמה קובץ צ"ה נדפסה תשובה ארוכה בנד"ז מהרב המפורסם וכו' מוה"ר נתן געשטעטנער שליט"א אבד"ק קרית אגו"י ור"מ רמתיבתא פנים מאירות בבני-ברק. ועתה שלח לנו להרפס העתק ממכתבו מיום אסרו חג דפסה תשמ"ז לפ"ק, וז"ל:

... חלילה להעלות על הדעת לפקפק על המפעל הקדוש חברת „משמרת סת"ם" אשר פועלת גדולות לתקן עניני מצוות סת"ם בקרב ישראל, והאריכות בזה אך למותר כי המפורסמות אינן צריכין לראי'. ואין ספק כי על העוסקים בזה נאמר, ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. ופשוט שתשובתנו בנדון בדיקת סת"ם ע"י קומפיוטער, אין לה ענין לחברותא קדישא זו, אבל היא עיון בשאלה יסודית של הלכה שנתחדשה, אשר נתחייבנו לחוקרה כמצוות נותן התורה ית"ש. וכבר כתבנו שם, דחיות כי שאלה זו נוגע לרבים ולדורות, ושורשה בשיקול הדעת וראיית הנולד, לכן יש לשמוע בזה חוות דעתם של זקני גדולי הדור ודורשיו. והנה כעת הראה לנו מע"כ יחי' תשובת גאון ישראל מופה"ד בעל שבט הלוי שליט"א, אשר בה הסכימה דעתו הגדולה להשתמש בכלי הנ"ל ע"י „משמרת סת"ם" בלבד עפ"י התנאים המנויים שם, ומי יבוא אחרי המלך. והשי"ת יצליח דרכו בכל אשר יפנה לעשות פעלים לתורה כחפץ לבבו, וינחנו במעגלי צדק למען שמו.

חותם בברכת התורה,

נתן געשטעטנער

בדין גונב אחר הגנב

יצחק זעקל הלוי פאללאק

מגיד שיעור בישיבה רחסירי באבוב
אנטווערפן

במס' ב"ק (ס"ב ע"ב) אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל, וילפינן ליה מרכתיב (שמות כ"ב) וגונב מבית האיש, ודרשינן (שם ס"ט ע"ב) ולא מבית הגנב, וכתב עלה בקצות החשן (ס' ל"ד ס"ק ג') וז"ל, וא"כ לא הוי על השני תורת גזלן כלל וכו', דכיון דכבר נגנב מבית הבעלים ואינו ברשותו תו לא עבר השני משום לא תגנוב או משום לא תגזול, עכ"ל. וכן סובר שם הנתיבות, עיי"ש.

אבל בס' חזון איש (ב"ק סי' ט"ז סוס"ק ז') חולק, וסובר שהשני הוא גזלן נמור, אלא שנתמעט מחיוב כפל, וכן ראיתי בתשו' שואל ומשיב (ח"ד מהר"ת ס' צ"ד באמצע התשובה) שכתב שנעלם מהקצה"ח והנתה"מ גמרא מפורשת במס' עבודה זרה (ע"ב ע"א) דאמר ר' חייא א"ר יוחנן בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להישבון, בא חבירו ונטלה ממנו נהרג עליה, וקאמר, בשלמא רישא משום דצערי' לישראל, אלא סיפא מאי עביר, אלא ש"מ משיכה בעו"כ קונה ש"מ, עיי"ש. ומבואר בהריא דגונב אחר הגנב חייב משום גניבה.

ברם י"ל דבוראי לא נעלם מהם גמרא מפורשת, אלא שהקצה"ח והנתיבות סוברים שחיובי גניבה וגזילה דבן נח שונים מאותן החיובים בישראל, ולבאר את זה נקדים מה דכתיב (איוב כ"ט) ברכת אובד עלי תבא, ודרשינן (בבא בתרא ט"ז ע"א) שהי' איוב גזלן שדה מיתומים ומשביחה ומחזירה להם עיי"ש, והקשה הגאון מהר"ם שיף ז"ל (ב"מ ס"א ע"א) וכן בס' תורת חיים (ב"ב שם) וז"ל, היכי עביר הכי, והא אמרינן בר"פ א"נ (ב"מ שם) לא תגנובו דכתב רחמנא למח לי, לכדתניא לא תגנוב ע"מ לשלם תשלומי כפל, ועיי"ש שנשארו בקושיא. אבל ביד רמ"ה (ב"ב שם) כתב על גמרא זו וז"ל, והני מילי באומות העולם, אבל לישראל כי האי גוונא לאו מעליותא היא דגרסינן בפרק א"נ, ל"ת ע"מ לשלם תשלומי ד' וה', עכ"ל. ומבואר שהיד רמ"ה מוקי דרשה זו למ"ד (ב"ב ט"ו ע"א) איוב מאומות העולם הי', ומחלק בין איסור גזל דישראל לאיסור גזל דנכרי.

ומה שדיניחם מחולקים י"ל משום שאיסור גניבה דבן נח אינו נלמד מ"לא תגנובו" אלא כדאיתא בסנהדרין (נ"ו ע"א) אמר ר' יוחנן, דאמר קרא (בראשית ב') ויצו ה'א על האדם לאמור מכל עץ הגן אכול תאכל, ויצו אלו הדינים, ופירש"י ז"ל וז"ל, מדאיצטריך למשרי ליה ולהפקיד לו עצי הגן, ש"מ שאינו מופקר לו נאסר לו, עכ"ל. והנה באיסור גניבה דישראל מבואר שגניבה ע"מ לשלם תשלומי כפל לא נאסרה בעצם איסורא דגניבה, כי נלמד מיתורא דקרא שכתב לא תגנובו בלשון רבים, וא"כ באיסור גניבה דבן נח, שאין בו שום רבוי אלא עצם האיסור, לא נאסר לא לגנוב ע"מ לשלם תשלומי כפל, ודו"ק [ושו"ר כעיי"ז בקו"ש (ב"ב שם) עיי"ש].

ולפ"ז בגונב אחר הגנב נהפוך הוא, דהרי חזינן בגניבה דישאל, שהוצרכנו לקרא דגונב מבית האיש למעט הגונב אחר הגנב מעצם איסורא דגניבה (לפי הקצה"ח וסיעתו ז"ל), ומשמע שגונב אחר הגנב נכלל בעצם איסור דגניבה, שלכן כתבה התורה מיעוט מיוחד, וא"כ הני מילי שנתמעט, בישראל, שביריד' מישתעי קרא דגונב מבית האיש הכתוב בפרשת שומרים, אבל באיסורא דבן נח שאין בו שום מיעוט אלא עצם איסור גניבה, נשאר איסורא דירי' בשלימותו, וממילא גם גונב אחר הגנב בכלל, ולק"מ על הקצה"ח וסיעתו ז"ל שכתבו דינם בגנב ישראל, מסוגיא דעבודה זרה, הדנה באיסור גניבה דבן נח, ודו"ק היטב.

בענין מצות קבלת פני רבו ברגל

משה נחום סאכאטשעווסקי

בעמח"ס משכן משה

באלטימאר, מר.

בר"ה (דף טז:) איתא, אמר ר' יצחק חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר מרוע את הולכת אליו היום ולא חורש ולא שבת מכלל דבחורש ושבת איבעי לה למיזל. ודין זה הובא ברמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פרק ה' הלכה ז') שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל, עיי"ש. ובשו"ת נודע ביהודה תנינא (או"ח סימן צ"ד) הובא קושית הג"ר ישעיה ברלין ז"ל, רלמה השמיטו הטור והשו"ע הלכה מפורשת זו, שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל. ותירץ הנוב"י דמצות קבלת פני רבו ברגל הוא כעין מצות קבלת פני השכינה ברגל, אבל אי אפשר לחייבו בקבלת פני רבו יותר מקבלת פני השכינה, דקיי"ל בקידושין (דף לג:) שלא יהיה כבוד רבו מדובה מכבוד שמים. וא"כ בזמן המקדש, רחיה מצוה של ראיית פנים בעזרה, אז נוהג גם מצות קבלת פני רבו ברגל, אבל בזמן הזה שאין בית המקדש ואין הקרבת החגיגה, ואי אפשר לקבל פני השכינה, שוב אין מצוה של קבלת פני רבו, כדי שלא יהיה כבוד רבו מדובה מכבוד שמים. ור' יצחק דאמר שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, קאי דק על זמן המקדש, וכן לעתיד כשיבנה המקדש, אבל בזה"ז אינו חייב בקבלת פני רבו. והרמב"ם שהביא אף ההלכות שנהגו בזמן המקדש, שפיר הביא גם מצות קבלת פני רבו ברגל, אבל הטור והשו"ע המביאים דק מה שנוהג בזמן הזה, השמיטו מצות קבלת פני רבו, עיי"ש.

ובספר ערוך לנר הקשה על הנודע ביהודה, מסוכה (דף כז:) שהלך ר' אלעאי להקביל פני ר' אליעזר רבו בלוד ברגל משום מצות קבלת רבו ברגל, והא ר' אלעאי היה זמן רב אחר חורבן המקדש, וע"כ דגם בזה"ז יש חיוב של קבלת פני רבו ברגל. וכן קשה מסוכה (דף י:) דרב חסדא ורבה בר רב הונא איקלעו לבי ריש גלותא ואמרו אנן שלוחי מצוה אנן ופטורין מן הסוכה, ופרש"י שלוחי מצוה אנן להקביל פני ראש גולה דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל עיי"ש, הרי דגם בזמן

רב חסדא ורבה בר רב הונא יש חיוב של קבלת פני רבו ברגל אע"פ שהיה לאחר החורבן. ובקידושין (דף נט.) איתא רב נידל הוה מהפך בההיא ארעא אזל רבי אבא זבנה אזל רב גידל קבליה לרבי זירא אזל רבי זירא וקבליה לרב יצחק נפחא אמר ליה המתן עד שיעלה אצלנו ברגל, ופרש"י דכשדורשין בהלכות הרגל היו מקבלין פני הרב עיי"ש, הרי דגם בזמן רב גידל היה קבלת פני רבו ברגל אע"פ שהיה לאחר חורבן המקדש. וכן קשה לי ממה דאיתא בשבת (דף קנב.) א"ל רבי לר' שמעון בן חלפתא מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך עיי"ש, הרי דגם בזמן רבי היה מצות קבלת פני רבו ברגל.

והנה הפני יהושע בר"ה שם הקשה על מה דיליף רבי יצחק דחייב אדם לקבל פני רבו ברגל מהפסוק שנאמר בשונמית, מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל, והקשה האיך אשה חייבת בקבלת פני הרב ברגל, הא כיון שהמצוה נזהגת רק ברגל הו"ל מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות, עיי"ש. ובאמת קשה לי טפי, דהרי אין אשה חייבת בקבלת פני השכינה, כדאיתא בריש חגיגה (דף ב.) משום שנאמר כל זכורך, וכיון דילפינן מצות קבלת פני רבו ברגל מאשה השונמית אע"פ שאשה פטורה מקבלת פני השכינה, ע"כ דלא אמרינן בזה דלא יהיה כבוד רבו מרובה מכבוד שמים, דק גם היכא דליכא מצוה של קבלת פני השכינה יש מצוה של קבלת פני רבו ברגל, ולא כהנוב"י הנ"ל.

אמנם מצאתי בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן ו') טעם חדש במצות קבלת פני רבו ברגל, שכתב דכיון שקדושת המועדות מסורות להחכמים כדאיתא בברכות (דף מט.) מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים, מקדש ישראל וראשי חדשים ישראל דקדשינהו לראשי חדשים, שוב חייבים אנחנו להקביל פני החכמים בהרגל, עיי"ש. והיינו שיש ביד החכמים סמוכין לקבוע החדשים והמועדות, כדאיתא בר"ה (דף כה.) אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין אתם אפילו מוטעין. וכן אין בית דין של מעלה נכנסין לדין בראש השנה אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החדש כדאמרינן בר"ה (דף ח.). וע"י קידוש החדש של בית דין ועיבור השנה שלהם, נעשה מחויב במצות כדמבואר בשו"ע או"ח (סימן נ"ה סע"י), וכן אי לא קידשו בית דין את החדש ליכא משום חילול יוה"כ כמ"ש הריטב"א בחולין (דף קא.). ובמדרש רבה פרשת דברים איתא, א"ר יוחנן כשמתכנסין מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ר"ה ואימתי יוה"כ הקב"ה אומר להם לי אתם שואלים, אני ואתם נלך אצל בית דין של מטה, עיי"ש. ואפילו שינוי הטבע שייך ע"י בית דין, כדאיתא בירושלמי דכתובות (פרק א' הלכה ב') בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין בית דין לעברו, הבתולין חוזרין ואם לאו אין הבתולין חוזרין עיי"ש. ואנו חייבים לקבל פני החכמים ברגל כדי להראות ולהודות שקביעת וקדושת הרגל נמסר להחכמים.

ולפי זה מובן מה שכתב הרמב"ם מצות קבלת פני רבו ברגל בהלכות תלמוד תורה ולא בהלכות יו"ט כשאר מצות יום טוב, וזה משום שמצות קבלת פני הרב

אינה מצוה משום יו"ט בלבד, אלא גם משום להראות כח החכמים שהקב"ה מסר להם קביעת המועדות, וזה חלק מכבוד חכמים, שע"י קבלת פניהם ברגל אנו מודים שקדושת הרגל נמסר להם. ומש"ה א"ש גם מה שנשים חייבות במצות קבלת פני הרב ברגל כהאשה השונמית, כיון שזה חלק ממצות כבוד חכמים להראות שקביעת יו"ט בידם, וזה שייך גם לנשים, שחייבות ביו"ט, וגם הנשים נידונות בר"ה, ושייך בהם חזירת הבתולים כהירושלמי הנ"ל.

ובזה יש לפרש מה שהטור והשו"ע השמיטו מצות קבלת פני רבו ברגל, דלפי דברי הרמ"ע מפאנו כל המצוה היא כדי להראות שקביעת וקדושת המועדות נמסרו ביד החכמים, אמנם כל זה שייך רק בזמן שהחכמים קרשו החדשים וקבעו המועדות אז יש מצוה לקבל פניהם ברגל, אבל בזמן שהחדשים והמועדות נקבעו לא ע"י הבית דין אלא ע"י החשבון שיש לנו מהלל בן בנו של רבי, לכן כיון שאין החדשים והמועדות בידי החכמים, לא שייך מצות קבלת פני הרב ברגל.

והנה הרמב"ם בחלכות קרוש החרש (פרק ה' הלכה ג') כתב וז"ל, ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה מסוף חכמי הנמרא בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר בית דין קבוע אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי הנמרא עד ימי אביו ורבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין, עכ"ל. וא"כ עד ימי אביו ורבא שקבעו החדשים והמועדות ע"י הבית דין היה מצוה של קבלת פני רבו ברגל, אבל לאחר ימי אביו ורבא שלא קבעו החכמים המועדות ורק סמכו על החשבון, אין מקום למצות קבלת פני רבו. ור' יצחק שמחייב אדם לקבל פני רבו ברגל לא קאי על זמן המקרש בלבד אלא גם על זמנו ועל כל זמן שהחכמים קבעו המועדות. וכן ר' אלעאי ורב חסדא ורבה בר רב הונא בסוכה, וכן רב גידל ורבי אבא בקירושין, וכן רבי ור' שמעון בן חלפתא בשבת, כולן נתחייבו במצות קבלת פני רבו ברגל כיון שאז קבעו החדשים והמועדות ע"י בית דין והיה קודם ימי אביו ורבא. אבל בזמן הזה שאין לנו בית דין לקבוע החדשים ואין לנו חכמים סמוכין לעשות המועדות, ורק בתר חשבון של הלל בן בנו של רבי אזלינן, לכן כיון שאין לנו חכמים להראות שקדושות המועדות מסורות להם, אין מצוה של קבלת פני רבו ברגל. והרמב"ם שכתב גם הדינים של קרוש החרש ע"י הראיה וע"י הסנהדרין, שפיר כתב גם מצות קבלת פני רבו ברגל, אבל הטור והשו"ע שכתבו רק הדינים הנוהגים בזה"ז, השמיטו מצות קבלת פני רבו ברגל.

פני' רחומה!

הקוראים שלא שלמו עדיין דמי החתימה לשנה זו מתבקשים לשלחם
במוקדם האפשרי כלי שום שהיות.

בענין היתר דבישראל אגומרי

יעקב יצחק סג"ל הורוויץ

חבר כולל עץ חיים דבאבוב

ברוקלין, ניו יארק

הראשונים נחלקו בטעם ההיתר של בישראל אגומרי (שבת קל"ד ע"א). שיטת רש"י, דכיון דהוי צורך אוכל נפש מותר אפי' אם יש כבוי והבערה. שיטת הרי"ף, כיון דלבסוף מבעיר לא מיקרי כיבוי והבערה, וה"ה לגבי בשמים לשום ע"ג האש לחוליד הריח, לרש"י אסור דלא מיקרי צורך או"נ, לרי"ף מותר דכיבוי אין כאן וא"כ הבערה נמי אין כאן. (וא"ר מק' ע"ז דהכבוי הוא לגבי הגחלים, והבערה הוא לגבי הבשמים, וא"כ ליכא שום שייכות זה לזה).

המקור נובע מגמ' במס' שבת דף קל"ד. ת"ר אין מסננין את החרדל ואין ממחקין אותו בנחתל והתניא ממחקין ל"ק כאן בנחתל של מתכת כאן בנחתל של עץ מ"ש מבישראל אגומרי התם לא אפשר הכא אפשר דחרדל אפשר לעשות מאתמול ובישראל אגומרי א"א רביזמא שביחא טפי. וגירסת הרי"ף הוא „התם ליכא כיבוי הכא איכא כיבוי" דס"ל דהגם דלא מיקרי או"נ ממש אפי"ה מותר דליכא כיבוי משום דלבסוף מבעיר משא"כ בנחתל של עץ איכא כיבוי. ויש להסביר סברת הרי"ף דלא מיקרי צורך או"נ ממש, דהנה הפנ"י סוף פ"ב דביצה מקשה לשיטת רש"י דס"ל דהוי צורך או"נ, אמאי לא אמרי' מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ונתיר לכבות גר מפני הרליקה או מפני דבר אחר, ובגמרא איתא דאסור. אמנם לשיטת הרי"ף דס"ל דלא הוי צורך או"נ, רק ההיתר הוא דאין כאן כיבוי והבערה, וא"כ א"א לומר מתוך, מש"ה אסור לכבות הנד שלא לצורך.

הבעה"מ מחזיק גירסת הגמ', ומפרש דכיון דלצורך או"נ מותר וחרדל אינו אלא למפונקים ובישראל אגומרא הוא המובחר שבצלי ומש"ה מותר. הרמב"ן מחזיק גירסת הרי"ף ומביא ב' ראיות דבישראל אגומרי לא מיקרי צורך או"נ — (א) דבגמ' אי' לגבי עישון פירות דס"ל לר"נ דאסור משום מכבה ומבעיר ועכצ"ל דלא מיקרי צורך או"נ, דאל"ה הו"ל להתיר כמו בכל או"נ, ודבא מדמי לי' לבישראל אגומרי ומתיר, ורבא נמי ס"ל דלא מיקרי צורך או"נ דאל"כ מאי מוסיף ארשמואל דס"ל דמותר משעם דמיקרי צורך או"נ אע"כ צ"ל דס"ל דלא מיקרי צורך או"נ והטעם דמותר דרמי לבישראל אגומרי וא"כ צ"ל דגם לגבי בישראל אגומרי ס"ל דלא מיקרי צורך או"נ דאל"כ איך מדמה דבר שאינו או"נ לדבר שהוא או"נ. (ב) דאפי' למאן דאוסר נחתל ומתיר בחרס הוא דוקא כשיש שם אש כבר אבל לעשות מדורה חרשה בפ"ע אסור בכ"ע דהא לא מיקרי או"נ, וא"כ רבא נמי דמתיר אפי' בנחתל הוא בענין זה דיש שם אש כבר, וא"א דס"ל דמיקרי או"נ הול"ל רבותא טפי דמותר אפי' לעשות מדורה חרשה בפ"ע, אע"כ צ"ל דלא מיקרי צורך או"נ, והטעם דעישון פירות מותר הוא משום שסופו להבעיר כמו בישראל אגומרי (וכן הוא במג"א סי' תק"י סק"י) ומסביר גירסת הראשונים

„התם לא אפשר הכא אפשר” דהגם שאפשר לו לצלות בע”א כיון דמזדמן לו עכשיו בדרך זה מיקרי או”נ, (ולפ”ז משמע דה”נ לעשות מדורה חדשה בפ”ע נמי מותר דמיקרי או”נ), ועל טענת הבעה”מ דחררל אינו אלא למפונקים, ס”ל להרמב”ן דז”א, דמיקרי שוה לכל אדם, רק האיסור הוא משום תיקון כמו חומים ואדם וכיו”ב ומשו”ה אסור.

וע”ז מקשה הט”ז תק”י סק”ג דאם תדמה לו לחטים א”כ איך מותר לאפות ביו”ט הא ליכא תיקון גדול מזה, וע”כ מחזיק גירסת הראשונים „התם אי אפשר הכא אפשר”, וההסבר הוא דחררל אפשר לעשות מעיו”ט ובישראל אגומרי א”א דמפיג הטעם (כסברת רש”י). והמ”א סי’ תק”י סק”ו מסביר הטעם דליכא הבערה לגבי בישראל אגומרי דמירי בצולה ע”ג אש שעשאו כבר לצורך בישול ומש”ה שדי, משמע מזה דלצלי אסור לעשות מדורה בפ”ע, וע”ז מקשה המחמה”ש ורעק”א דאמאי יהי אסור לעשות מדורה חדשה בעד הצלי הא הוי או”נ ממש, וכ”ת דס”ל דלא הוי צורך או”נ, ז”א, דהא כתב דהצד איסור הוא משום שיכול לעשות ע”י שפור, וע”כ צ”ל דס”ל דמיקרי צורך או”נ אבל ה”י לו לצלות ע”ג שפור, הא לשפור צריכין ג”כ אש, והא דמביא המג”א הסברא בשם הרמב”ן, זה ג”כ אינו, דהא הרמב”ן מירי לגבי עישון פירות דהתם אה”נ דאסור לעשות מדורה בפ”ע אבל לגבי צלויי מורה דמותר, עכת”ר.

המג”א סי’ תק”ז סק”ט ג”כ מחזיק גירסת רש”י התם אי אפשר הכא אפשר, דהגם דאפשר לצלות ע”ג שפור אפ”ה כיון דרצונו לצלות ע”ג נחלים מיקרי לא אפשר בענין אחר, ומביא ראי’ מבשר שלא נמלח ג’ ימים לא מיקרי דבר שיל”מ הגם דאפשר לצלות, כיון דלגבי האיסור דהיינו בישול ליכא היתר לא מיקרי דשיל”מ.

באמת לענין בישראל אגומרי איכא פלוגתא בין הראשונים, ברמב”ם פ”ד הל’ ו’ איתא, ומותר לעשן תחת הפירות כדי שיוכשרו לאכילה, וכן אי’ בדו”ף שמפ’ בעיית הגמ’ מהו לעשן, דהיינו לעשן הפירות להכשירן לאכילה. ומפ’ הר”ן דלהרי”ף דגורס בגמ’ בשבת, התם ליכא כיבוי הכא איכא כיבוי צ”ל דהלשון שמביא להכשירן לאכילה הוא לאו דוקא, דה”ה אם ה’ ראוי כבר לאכילה ועכשיו הוא יותר טוב אפ”ה מותר דהא לא עשה שום איסור דהא ליכא כיבוי והבערה. וכן מפרש שיטת הרמב”ם הנ”ל, וכן הב”י אזיל בשיטת הר”ן, ולכן כ’ בשו”ע סי’ תקי”א ס”ד הלשון למתקן לאכילה דאפי’ אם הוא רק ממתיק אפ”ה מותר. משמע מזה דלעשות הבערה למתקן לאכילה יהי אסור דההיתר הוא רק משום דבכיבוי כזה לא מיקרי כיבוי והבערה אבל הבערה גמורה יהי אסור.

משא”כ לשי’ מג”א בס”י תק”ז סק”ט דס”ל דהב”י אזיל בשיטת רש”י דההיתר של בישול אגומרי הוא דכיון שהוא רוצה לאכול בדרך זה מיקרי א”א בענין אחר ומיקרי או”נ ממש, ומביא ראי’ מבשר שלא נמלח ג’ ימים דלא מיקרי דשיל”מ, א”כ משמע דההיתר הוא רק משום דמכשיר לאכילה, ולא למתקן, דמיתוק לא מיקרי או”נ ממש, וכ”ש שאסור לעשות הבערה חדשה בשביל מיתוק אכילה כיון דאפשר לאכול בלא שום מיתוק.

בענין גיטו וידו באין כאחד

דוד אליהו ווייספעלד

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

במס' גיטין דף ע"ז ע"ב, ההוא שכיב מרע דכתב לה גיטא לרביהתה וכו' ולא הספיק למיתבי' לה וכו' אתו לקמי' דרבא אמר להו זילו אמרו לי' ליקני' ניהלה לההוא דוכתא דיתבי' בי' גיטא ותיזיל איה ותיחוד ותפתח ותחזיק בי' דתנן נעל גדר ופרץ כל שהוא הרי זו חזקה. וברש"י פי', הרי זו חזקה, לקנות, שאין המוכר יכול לחזור בו דהשתא קא יתיב לה חצר וגיטת בתוכו ותנן נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה, ע"כ. הרי דלפי' רש"י מגורשת היא מדין אנב. והראשונים הקשו עליו ופירשו כפשומו, דמגורשת מדין חצר כדמשמע פשטא דגמ', ע' ברמב"ן ורשב"א. וצ"ע למה מדין רש"י לפרש שהוא מדין חצר, ובפרט דבגמ' לעיל כ"א ע"א במימרא דרבא, דכתב לה גט ונתנו ביד עבדו וכתב לה שטר מתנה עליו קנאתהו ומתגרשת בו, וכן בחצר בכת"ג כרא"י שם, מכאור להדיא שהוא מדין חצר, ע"ש.

ועי' בפנ"י שכתב ליישב, דלפי ההו"א רלא ידע הא דגיטת וחצירה באין כאחד צריך שיהא החצר נקנה לו קודם נתינת הגט לתוכה, לפיכך הוצרך לפרש שהוא מדין אנב, משא"כ למסקנא דמסיק דגיטת וחצירה באין כאחד מהני שפיר מדין חצר. והסוגיא רלעיל אזיל לפי המסקנא דהכא. ועי' בחי' הגאון דעק"א שהקשה עליו, דלכאורה כוונתו כמה שכתב דלא מהני חצר אלא אם בא הגט לתוכו לאחר קניית חצר ולא קודם, הוא כמ"ש הש"ך בסי' ר"ב שכתב כן בכל קנין חצר, א"כ אין זה תלוי בכלל דגיטת וחצירה באין כאחד, דלפי ההו"א דלא סבר הכי הוא משום דכל כמה דלא נקנה לה הגט לא הוי חצירה, ואם נדחה דברי הש"ך לפי המסקנא, גם לפי ההו"א כן הוא.

והנראה לענ"ד, דהנה בתוס' שם בד"ה ותיזיל, בא"ר כתבו, ולא הוי כמו טלי גיטך מעל גבי קרקע דכיון שהגט בא מרשות הבעל לרשותה הוי כאילו נתנו לה ע"כ. וכוונתם, דחשוב זה כנתינה מה דעל ידי דעתו שמקנה לה החצר מונח הגט בחצירה ולא הוי טלי גיטך אלא היכא דמונח בידה בלא סיוע מחמת', וכן ראיתי בספר חי' רעק"א מכ"י, שכתב כן בכוונת התוס'. ממילא י"ל דס"ל לרש"י דאפילו אם בלא דעתו לא ה' הגט מונח בחצירה, מ"מ אין זה נתינה, דצריך שיתן הגט מידו לידה, והכא ע"י דעתו לא נתן לה הגט, אלא דממילא מונח בחצירה, לפיכך פי' דמיידי הכא באנב דהוי קנין בגוף הגט והוי כנתן הגט מירו לידה דכלא דעתו לא ה' הקנין כלל. אמנם עדיין לא נתיישב שיטתו מסוגיא דלעיל.

ונקדים דברי הר"ן בקידושין תחלת פרק האיש מקדש (ט"ו ע"ב בדפי הרי"ף) שהביא דעת י"א דזכ"י מהני אפילו לקטנים דלא הוי משעם שליחות, ופליג עליהם עיי"ש. והקשה מסוגיא דלעיל כג: דאיבעיא להו לרשב"א דס"ל

רשטר ע"י אחרים אם יכול עבד למשווי שליח לקבל גט מיד רבו כיון דגמרינן לה לה מאשה מה אשה משווי שליח אף עבד נמי משווי שליח או דילמא כיון דאיהו לא מצי מקבל לא מצי משווי שליח. אלמא דאע"ג דמספקינן אי אין לו שליחות מטעם דאיהו לא מצי לקבל, מ"מ זכיי' ע"י אחרים אית לי', כדאמר בשטר ע"י אחרים. ותירץ וז"ל, יש לי לומר דלא דמי, דהא ודאי רכל מי שאין לו יד למנות שליח אף אחרים אין זוכין בשבילו מדאורייתא, והיינו דקטן, אבל עבד מה שאינו יכול לקבל לרשב"א ומספקינן לדירי' נמי דלא לימני שליח, לאו משם שאין לו יד, דהא הו"ל גיטו וידו באין כאחד כדתנן בפ' הזורק, הזורק גט לאשתו והוא בתוך ביתה וכו' ופרכינן עלה חצר מה שקנתה אשה קנה בעלה ופרקה רבא משום רגיטה וחצירה באין כאחד וגבי עבד נמי הוי לן למימר דגיטו וידו וכו', אלא דמטעם דרשב"א דגמר לה לה מאשה מה אשה עד שיצא גט לרשות שאינו שלו וכו' אף עבד עד שיצא גט לרשות שאינה שלו, כלומר של ארון, ועבד גופו קנוי לארון הלכך בעינן יד אחרים, וכיון שמה שאין העבד עושה שליח אינו מטעם שלא תהא לו יד אחרים יכולין לזכות בגט בשבילו שהרי יצא גט לרשות שאינן של ארון, עכ"ל. (כוונתו, דמה דמספקינן דאין לו שליחות אינה אלא מצד מינוי השליח ראינו יכול, אבל זכיי' דאין צריך למינוי, שפיר מהני). מבואר מרביו דאפילו אם קיי"ל גיטו וידו באין כאחד, מ"מ בשעת הנתינה הוא כנותן גט בחצירו של ארון, אלא דאח"כ נעשה היר של עבד, ומש"ה גבי עבד לא מהני לרשב"א דבעינן שתהא בשעת הנתינה ברשות שאינה שלו דילפינן לה לה מאשה. ממילא י"ל דמה דסבירא לי' לרש"י דלא מהני נתינה כזה היכא רעל ירי דעתו מונח הגט ממילא בחצירה ואינו עושה נתינה בגוף הגט, זה אינו אלא לפי ההו"א דלא ידע הא דגיטו ידו באין כאחד, אבל למסקנא שפיר מהני, כמו בכל שטר שחרור רבשעת הנתינה הוא כנותן בחצירו, אלא דאח"כ ע"י רעתו שישתחרר מונח הגט ממילא ביד של עבד, והסוגיא דלעיל אויל לפי המסקנא דהכא.

ואי תיקשי מנא לי' לרש"י דלפי ההו"א לא מהני נתינה כזה, דילמא סבירא לי' לגמרא דמהני אלא דלא ידע עדיין עיקר הדין דגיטו וידו באין כאחד, (הוא כעין קושיית הגרעק"א על הפנ"י לעיל), וי"ל דלכאורה לפי דברי הר"ן, דרשב"א נמי ס"ל הא דגיטו וידו באין כאחד, דאל"כ לא הו' מהני זכיי' ע"י אחרים, א"כ תקשה על הגמ' דלעיל דהוכיח רבא הא דגיטה וחצירה באין כאחד מכל שטר שחרור דמהני, ונקט שם הגמ' בלישנא, "רבא יר העבר קא קשיא לי' למ"ד שטר ע"י עצמו יר עבד כיד רבו רמיא", הא לרברי הר"ן אף למ"ד שטר ע"י אחרים מוכח הדין של גיטו וידו באין כאחד, ומחמת קושיא זו נרחק רש"י לפרש דאף לפי ההו"א ידע שפיר הך רינא של גיטו וידו באין כאחד, אלא דסבר דלא מהני משום דהו"ל כטלי גיטך מעל גבי קרקע, והוכיח שפיר דוקא למ"ד בשטר ע"י עצמו דמהני אע"ג רבשעת נתינה נותן הגט בחצירו, ולא הוי טלי גיטך, משא"כ למ"ד בשטר ע"י אחרים אין שום חסרון של טלי גיטך, דיר המזכה לא הוי כיד חבטה"ב, ורו"ק.

עולת שבת בשבתו

בהר

אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאולתו. י"ל בזה ע"ד אוו"ל במדרש פ' צו, אין הגליות מתכנסות אלא בזכות משניות, שנאמר (הושע ח'), גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם (יתנ"ו, מלשון תנו רבנן). וזהו, אם עוד רבות בשנים, מלשון, שני"ו חכמים בלשון המשנה (אבות פ"ו), שאם ירבו בני ישראל לעסוק בלימוד המשנה, אז, לפיהן ישיב גאולתו, שהגליות יהיו מתכנסות בגאולת עולם.
(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

בחקותי

אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם. אפשר לפרש ע"פ מ"ש הרמב"ן דיעודי התורה היינו לא לקבלת שכר, כי במה נחשב, אלא הוא כדי שלא יודמן להם מניעה לקיום המצות. וזהו דקאמר, אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו, ר"ל שתכינו את עצמיכם לקיום המצות, אז תהיו בטוחים, ועשיתם אותם, היינו שאני אסייע אתכם שלא יהא לכם מניעה מן המצות, הא כיצד, ונתתי גשמיכם בעתם וגו'.
(הגאון מוה"ר צבי הירש אבד"ק ברלין זצ"ל¹)

במדבר

במסורה הובא בבקה"ט. וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו, ואידך, וחיו את בניהם ושבו (זכרי י'). לקשר דברי המסורה י"ל, דנודע דתיבת זא"ת רומז על תשובה, כמאה"כ (דברים ל') כי המצוה הזא"ת, ופי' המפרשים דקאי על מצות תשובה. ועוד, כי תיבת זא"ת בני' קו"ל צו"ם ממו"ן, שהם ג' ררכי תשובה. ואמרו חכמו"ל (שבת ל"ב ע"ב) כי בעון האבות בנים קטנים מתים.
וזהו, וזא"ת עשו להם, כלו' מי שחטא ח"ו יעשה תשובה ויתכפר, ואז, וחיו ולא ימותו, כי כל זמן שלא עשה תשובה עדיין רשע הוא ונקרא מת, כאו"ל (ברכות י"ח ע"ב) רשעים בחייהם קרויים מתים, וע"י התשובה שוב נקרא חי. ומוסיף עוד המסורה, וחיו את בניהם ושבו, שע"י התשובה ישארו הבנים בחיים, ולא ימותו ח"ו בעון האבות, רק מה הוא בחיים אף זרעו בחיים.
(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

חג השבועות

בקריאה ליום א' דשבועות. במשך היובל המה יעלו בהר. י"ל בזה ע"ד רמז, דמבואר בזוה"ק פ' תולדות (דף קל"ח ע"א) דלעת"ל לא יתבטל היצה"ר מכל וכל, רק חלק הרע המחטיא את האדם יתבטל, אבל חלק הטוב לא יתבטל,

(1) הועתק מפנקס חידושי המונח באוצר הספרים של הבית דין צדק דקהל אשכנזים בלונדון.

ראלמלא יצה"ר חרוותא רשמעתא לא ליהוי עיי"ש. וירוע אוז"ל ריצה"ר נקרא הר (סוכה נ"ב ע"א). וזשה"כ, במשוך היוכל, היינו בעת שיתקע בשופר גדול לחרותנו, אז המה יעלו בהר, שהיצה"ר הנקרא הר, ישאר רק לעלות בו, ולא ליפול על ידו ח"ו, כי צד הטומאה שבו יתבטל, כמאה"כ ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

מגלת רות

ותקם היא וכלותי' ותשב משרי מואב כי שמעה בשרה מואב כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם, ובמדרש, מהיכן שמעה, מהרוכלין המחזירין בעיירות. וקשה מאי שנא מרוכלין המחזירין בעיירות דוקא שמעה ולא מאיש אחר. ונ"ל דאיתא בגמרא אסור לשמש מיטתו בשני רעבון, ואיתא בבית יוסף ז"ל דאסור גם כן לנשים להתקשט בתכשיטי נשים משום הרגל תשמיש. ואיתא במס' בבא קמא (פ"ב ע"א) דאחר מעשר תקנות היתה זאת, כשנשים היו מתקשטות, היו הרוכלין מהלכין ברחובות בכל עיר ועיר ובשווקים עם קשומי נשים, ובאם שלא היו הנשים מתקשטות לא היו רוכלין מחזירין בעיירות, ונמצא בשני רעבון לא היו הרוכלין מהלכין בעיירות כי אם כשהי' שובע בעולם, וזה בזה תליא.

והשתא נכון המדרש, מהיכן שמעה, מהרוכלין המחזירין בעיירות, פי' כששמעה שרוכלין מחזירין בעיירות, נשמע שכלה הרעב והתחיל השובע, ראל"כ לא היו הרוכלין מחזירין, כי אסור שתתקשט אשה בשני רעבון כטעם הב"י, אלא ע"כ שהתחיל שובע לבא בעולם, וק"ל.

(הגאון מוה"ר דוב בער הכהן רפאפורט אבר"ק מעזיבזו זצ"ל²)

בהעלותך

מסורה. עש"ה לך חצוצרת כסף, עש"ה לך חרבות צורים, כל אשר תמצא ירך בכחך עש"ה³). י"ל עפ"י מוסר, תחילה בעת צר לנו, הי' לנו חצוצרת כסף, ונזכרנו לפני ה', אח"כ הי' לנו תשועה בזכרינו זכות אבות, לזה אמר, עשה לך חרבות צורים, היינו מראש צורים אראנו. עכשיו בעוונות גם זכות אבות תמה, רק ברית אבות, ואין לנו להשען רק על אבינו בשמים ולעשות מצות ומעשים טובים, לזה אמר, כל אשר תמצא ירך בכחך עשה, וק"ל.

(הגאון מוה"ר אברהם טיקטין אבר"ק ברעסלא זצ"ל⁴)

(2) הועתק מכת"ק המונח בגנזי ידירנו האברך היקר החשוב והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. ישא ברכה מאת ר'. — ובספר תקנתא רמשה בקונטרס שביל הישר (אלעקסניץ תקכ"ח), הובא דבר זה בשם הגאון בעל חכם צבי זצ"ל.
(3) כבעל הטורים לא הביא מסורה זו. ובאמת תיכת „עשה" כתיב בתנ"ך הרבה פעמים.

(4) הועתק מכת"ק המונח בגנזי ידירנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר רמאל יצחק רייכמאן שליט"א ראש ישיבת כולל מאה שערים בירושלים עיה"ק. תשואח"ח לו.

שלח

ויקרא משה להושע בן נון יהושע, ובמדרש הובא ברש"י, התפלל עליו ייח יושיעך מעצת מרגלים. ולכאורה צריכים להבין מדוע לא התפלל כי אם על יהושע ולא על כלב. וי"ל דאיתא בזוה"ק ובתרגום הטעם שהמרגלים הוציאו דיבה על ארץ ישראל, כי כל זמן שהיו במדבר היו הם הנשיאים, וחששו פן בארץ ישראל יתמנה מלך על ישראל ולא יהי עוד נשיאים. והנה מלך ישראל יהי משבש יהודה כדכתיב לא יסור שבט מיהודה, וממילא אם יתמנה מלך בארץ ישראל יגיע המלכות לכלב שהי' הנשיא של שבט יהודה. ולפי"ז שפיר מובן מדוע לא הי' צריך משה רבינו להתפלל על כלב, כי עם על יהושע, כי על כלב לא הי' חושש שהוא יהי' בעצת מרגלים.

(הגאון מוה"ר יחזקאל קאצנעלנבויען אבד"ק אה"ו זצ"ל⁵)

קרח

ואהרן מה הוא כי תלינו עליו. י"ל הכוונה, דאיתא בנמ' (עירובין ס"ה ע"ב) בשלשה דרכים אדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו. והנה קרח ועדתו חלקו על אהרן באומרים שאינו ראוי לכהונה גדולה. ולזה הי' מן הצורך להעמידו על המבחן כדי לידע מהותו. אמנם להבחינו בכוסו לא הי' אפשר, כי כהנים אסורים להיות שתויי יין, וגם לא יכלו להכירו בכיסו, כי כהן גדול הי' גדול מאחיו בעושר כדכתיב והכהן הגדול מאחיו גדלו משל אחיו. לכן אמר להם משה רבינו, ואהרן מה הוא, אם תרצו לעמוד על דעתו ומהותו, אז כי תלינו עליו, ובעת שתריבו עמו תוכלו לראות שפלותו וצדקתו.

(הגאון מוה"ר מאיר אריק אבד"ק טארנא זצ"ל⁶)

תמיהות וישובים

תמי' בספר משך חכמה

בפ' אמור עה"פ ובקצרכם את קציר ארצכם, פירש"י דלכך נכפלו כאן האזהרות בפאה ובלקט, הגם שכבר נאמר בפ' קדושים, לעבור עליהם בשני לאוין. וכתב ע"ז בספר משך חכמה (פ' אמור, ר"ה ובקוצרכם את קציר ארצכם), דלפי"ז צ"ע על הרמב"ם שלא פסק בחיבורו דמי שביטל מצות פאה ילקה שמונים, דהאיכא תרי לאוין.

והנה דבריו תמוהין מאד, דהא הרמב"ם ז"ל קבע כלל גדול בשורש תשיעי שבספר המצות שלו, שלא יתכן בשום פנים לחייב שתי מלקיות על איסור אחד אפילו אם יבואו על זה בתורה כמה וכמה לאוין, כי טעם ריבוי הלאוין הוא רק להגדיל ולהרגיש חומר העון אבל אינו ענין למלקות, כמו שכ' שם: „אמנם כשלא

(5) בספר מצורת דוד (אלטונא תצ"ו) להג"ר דוד דיין דק"ק ווילנא, בחידושיו למס' סוטה (דף ל"ח ע"ג מדפי הספר), הביא דבר זה בשמו.
(6) הובא בשמו בקובץ „העץ" (לובלין תרצ"ג) סי' ט"ו.

יהי' שם ענין נוסף רע באמת שלא נכפל אלא לחזק וכרי שיוורע גם כן שזה הענין עון גרול מאור אחר שבאה בו אזהרה אחר אזהרה וכו' כי לא ילקה אחר שתי מלקיות על שם אחר". וביתר ביאור חזר רבינו על דבריו להלן בספרו במל"ת קע"ט וז"ל שם: "כי אילו באו לנו אלף לאוין כלם מבוארין בשרץ הארץ אינו לוקה אלא אחת לפי שכלם נכפלו בענין אחר בעצמו, ואפילו אמר שרץ בארץ לא תאכל, שרץ הארץ לא תאכלו, שרץ הארץ לא יאכלו אלף פעמים לא יתחייב עליו אלא מלקות אחת". וממשיך שם וכתב, "וכי יסברו שמי שלובש שעטנו לוקה שתים בעבור שבאו בו שני לאוין, לא ראיתים מעולם יסברוהו זה". ועי' בספר החינוך (מצוה קס"ד) שהארץ ברברי הרמב"ם הללו וכתב: "שהרמב"ם ז"ל כתב בעיקרי המצות שעשה וקבע בו מסמרים שלא נלקה לעולם על עבירה אחת ב' מלקיות ואפילו יבאו עלי' בכתוב כמה לאוין, כאילו תאמר ר"מ (= ררך משל) שבא בתורה בחמש מקראות או אפילו במאה, לא תאכל חזיר, אם אכלו לא ילקה לעולם באכילה א' אלא מלקות א' ואע"פ שאותן הלאוין לא יבאו לדרוש מהן שום רבר רק לתוס' לאוין אעפ"כ לא ילקה לעולם אדם על איסור א' לבד רק מלקות אחת".

לפי המבואר, אין מקום לקושיית בעל המשך חכמה, כי לדעת הרמב"ם אפילו אם ישנם תרי לאוי במצות פאה אי אפשר לחייב עלי' יותר ממלקות אחת. ועי' במהר"ם שיק על המצות בסופו, כלל ג'.

שמחה רובין

בהה"צ ר' אלעזר ז"ל מדישא הי"ד
ברוקלין, ניו יארק

תמי' בתורת כהנים

בפ' אמור (ויקרא כ"ב, י"ח) איש איש מבית ישראל וגו' אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לד' לעולה, לרצונכם תמים זכר וגו', כל אשר בו מום לא תקריבו וגו', ואח"כ ממשיך הקרא בשאר קרבנות, ואיש כי יקריב זבח שלמים לד' לפלא נדר או נדבה וגו'. ובתו"כ על פסוק זה, זבח שלמים, מנין לרבות העולה ת"ל נדר. ובפי' הר"ש והראב"ד, פי' אין לי אלא שלמים שצריך תמימות, מנין לרבות עולה וכו', עכ"ל.

והדברים נשגבים באין ביאור, שהרי עולה מפורש בקרא ריש פרשתו, ורק אח"כ מוסיף הקרא שלמים כנ"ל, ולמה לי רבוי לעולה, וצע"ג.

ולחומר הנושא אולי י"ל, רבמנין המצוות להרמב"ם נמנה כאן ל"ת ועשה, ל"ת מהפסוק כל אשר בו מום לא תקריבו, ועשה מהפסוק תמים יהי' לרצון, והוא מהתו"כ, והוא הפסוק השני שנאמר גבי שלמים. ופסוק דעולה הקורם לו, לרצונכם תמים זכר, לא מנאו, אע"פ שנאמר בראשונה, צ"ל כיון שלא נאמר בלשון ציווי תמים יהי' אינה נחשבת לציווי עשה, משו"ה הביא קרא שני, תמים יהי' לרצון בלשון ציווי, ודו"ק. וא"כ א"ש דברי התו"כ, דפרשה דעולה לא אתי רק לל"ת, ומנין נדע שיש בו גם עשה, להכי אתי דרשה דתו"כ בפרשת שלמים לרבות גם עולה לעשה הנאמר בשלמים.

ועוד י"ל עפ"מ ש"כ בירושלמי ספ"ד דשקלים לר' יהושע דהמקריש נכסיו סתם והיו כהן בהמות ראויות להקרבה סתמא למזבח אקדשינהו להיות כולו כליל, ומשו"ה אם יש בהם נקיבות ימכרו ודמיהן עולות, ושעמו דרש מקרא שלפנינו אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לד' עולה, הכל קרב לעולה, ור"ל שפסוק זה נדרש למי שהקדיש נכסיו סתם, וקאמר שכל אשר יקריבו לד', ר"ל ראויים למזבח, לעולה, ודאי כוונתו לעולה שכולו כליל, ע"ש.

וא"כ י"ל שלולא ררשת חז"ל בתו"כ היינו מפרשים שרק במקריש נכסיו סתם, שגזו"כ שהכל לעולה, ממעט בעל מום, שאז אין כוונתו לעולה, אבל מי שהקדיש בעל מום מפורש לעולה, לא עבר על שום לאו, ת"ל נדר לרבות העולה ללאו המפורש בשלמים, כל מום לא יהי' בו וגו' לא תקריבו, ודו"ק.

ברוך חנה גרינפעלד

מגיד שיעור בישיבת קדושת ציון
קרית כאכוב, בת"ם

תמוה בס' דעת זקנים מבעלי התוספות, ובתולדות אהרן

בפ' אמור (פסוק ג') ולאחותו הבתולה אשר לא היתה לאיש לה ישמא, כ' ע"ז בדעת זקנים מבעלי התוס' וז"ל, ולאחותו הבתולה אמרו ז"ל לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה וכו', ע"כ. ולכאורה יש לתמוה דבפסוק כתיב לה ישמא, ולא שייך לומר לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. ובגמ' ברכות י"ט, ומגילה ג', ועוד, דרשו זאת מפ' נשא גבי נזיר דכתיב על נפש מת לא יבא לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא ישמא להם, ודרשו ולאחותו מה ת"ל הרי שהי' הולך וכו' לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא למת מצוה, ועיי"ש בפרש"י באריכות.

וכן יש לתמוה על התולדות אהרן שציין כאן על תיבת ולאחותו, ברכות י"ט, מגילה ג', נזיר מ"ח, יבמות ק'. ושם נדרש דרש הנ"ל לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא למת מצוה, וזה דרשו מפ' נשא גבי נזיר כדפרש"י בכל הד' מקומות וכאן לא שייך כלל לומר זה, ובפ' נשא על תיבת ולאחותו לא ציין כלום והוא פלא, רק על תיבת לאביו ולאמו ציין בפ' נשא סנהדרין ל"ה, ושם איתא ג"כ ברייתא הנ"ל, רק מתחיל בזה"ל, לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו מה ת"ל הרי שהי' הולך וכו'. וכאן לא ציין לסנהדרין ל"ה, משום דהברייתא אינו מתחיל בתיבת ולאחותו כמו בשאר הד' מקומות, ומצוה ליישב.

[וראו להעיר, כי גדולי האחרונים דייקו היטב בהציונים שהביא בעל תולדות אהרן, עיין בש"ך יו"ד סי' קצ"ח ס"ק ס"א שרייק מהא דלא ציין בעל תולדות אהרן דברי הגמ' בפסוק בתהלים, נראה שלא הי' גורס כן בש"ס, עיי"ש].

פנחס אליעזר מייזליש

בן הגה"צ משאפראן שליט"א
ברוקלין, ניו יארק

אותיות מהכימות*

בשונות תשורת ש"י (ח"א סו"ס כ"ט) נשאל לענין מה שנוהגין לפסוק כהמג"א כשחולק על הש"י, ואם ידע המג"א מן ספר שו"י על או"ח. והשיב ע"ז רהמג"א ראה ספר שו"י על או"ח כדאיתא באו"ח סימן ג' סק"ח ובסימן תס"ט סק"ב ובסימן תע"ב סק"ו, ולכך פסקינן כהמג"א, משום דגם בפוסקים נקטינן ככתראי היכא שראה האחרון דברי הראשון ולא חזר בו מקמי דקמא, עכתו"ד הת"ש. ויש להוסיף עוד מריש סי' תל"ו. [אבל בסי' תס"א סק"ג כבר כתב החק יעקב שם סק"ט שהמג"א העתיק מתשובת השו"י בכת"י ולא מתוך ספרו על או"ח עיי"ש].

והנה התשורת ש"י הוצרך לראיות שהמג"א ראה את השו"י על או"ח, מפני שהשו"י על או"ח לא נדפס בחיי המג"א, אלא נדפס ביחד עם המג"א (ע"י בנו של המג"א בבית דפוסו של ר' שבתי משורר בעל שפתי חכמים בדיהרנפורט שנת תנ"ב) לאחר פטירתו. וראיותיו של התשורת ש"י הם שהמג"א ראה אותו בכת"י (כשם שהיו לפניו הגהות הש"ך על או"ח בכת"י שלא נדפסו עד היום, ועוד הרבה כת"י שהיו ביד המג"א). אמנם למעשה לא מסתבר לומר שהי' לפניו ספר השו"י על או"ח בקביעות, כי א"כ למה הזכירו רק במקומות ספורים הללו, בשעה שכמעט ואין לך כל סימן בשו"ע שלא יהיו חלוקים ביניהם הלכה למעשה, ולא עוד אלא שלפעמים מביא המג"א שיטת השו"י מספרו על יו"ד (שכבר נדפס בשנת ת"ו) בשעה שאותם הדברים נמצאים על מקומם באו"ח, עיי' לדוגמא בסי' ל"ב סק"א, ובסי' קמ"ג סוסק"ד ועוד, ואילו הי' הספר שו"י אז לפניו למה הוצרך להביא ממרחק לחמו. וע"כ צ"ל שלא הי' הכת"י בקביעות ביד המג"א אלא נזדמן לידו איזה פעמים, משא"כ השו"י על יו"ד שנדפס מקודם, השתמש בו המג"א בקביעות, ומביא ממנו בכל מקום שיש לו איזה שייכות לעניני או"ח.

ומדי דברי בזה זכור אזכרנו בענין דברי המג"א בסי' ג' סק"ח שהביא בשם השו"י, דאיטר מקנח בשמאל דעלמא כמ"ש הב"י סי' מ"ג, ולפנינו בשו"י שם סק"ט איתא, דגם איטר יד יקנח בימין (פ' של כל אדם), והוא להיפך ממש"כ המג"א בשמו. ועיי' בלבושי שרד, ויד אפרים, ומחשש"ק שהגיהו בדבריהם כל אחד לפי דרכו להתאים הדברים לפי הגירסא שלפניו. ובאמת בדפו"ד של השו"י ליתא להמוקף הזה שלפניו, ואדרבה איתא התם, דגם איטר יקנח בימין דידיה" והוא ממש כמו שהביא המג"א בשמו, והגירסא שלפניו הוא הוספה שנוספה

(*) המאמר הזה נשלח לנו מאת האברכים החשובים המופלגים והיקרים מו"ה גבריאל גאלדבערגער נ"י ומו"ה ישעי' אשר אנשיל ווייס נ"י חברי כולל באר מנחם דקאלוב בכרוקלין, כדי לזכות בו את הרבים. זכות המצוה יגן בעדם לנצח.

בדפוס אמסטרדאם כמ"ש באר היטב סק"ט, ואמנם כן הוא בדפוס אמסטרדאם תצ"ב, (הידוע בשם דפוס פרופס על שם המדפיס ר' שלמה פרופס).

ויש לציין כי בדפוס פרופס הלוח נמצאים תיקונים והוספות מרובות בדברי הטו"ז עפ"י כת"י, כי המדפיס הראשון בשנת תנ"ב מזכיר בהקדמתו כי הדפיס את הספר מתוך כתב ידו של הטו"ז בעצמו, אמנם מתאונן שם שהכת"י הי' במצב גרוע כי הורקבו הדפים בכמה מקומות, והדפיסו כמות שהוא בחסרון תיבות ושורות, מאחר שלא הי' בידו כת"י אחר, ובאופן זה חזר ונדפס עוד ב"פ, ואח"כ הגיע ליד המדפיס באמסטרדאם העתקה שלימה מספר הטו"ז, ואז חזר והדפיסו בשלימות בשנת תצ"ב, ואמנם נמצאים בו הרבה הוספות ותיקונים שאינם בדפו"ר, ומהם קטעים שלימים. לדוגמא בס' ג' סק"ג נוסף כולו בדפוס זה, וכן בתחלת הל' שבת סי' רמ"ב בטו"ז „דרך קצרה בפ' דברי הטור וכו'“ נוסף כולו בדפוס זה, ועוד הרבה קטעים, שורות ותיבות שמקורם בדפוס זה.

אלא שבהתבונן על השינויים המרובים בדפוס פרופס, ניכר כי לא רק עפ"י הכת"י החדש שמצאו הגיהו את הטו"ז, אלא גם הגיהו מסברא, וכמצוי בענין זה — לא בכל פעם נכונה הסברא של המגי', אלא לפעמים קלקולו יותר על תיקונו, שהרי מטעם זה החרימו הראשונים את אותם שמוחקים הגירסא הישנה עפ"י סברא, אם אינם משאירים אותה, כידוע. ודוגמא לזה יש לציין מס' דע"ו סעי' ד', שנמצא שם לפנינו בטו"ז סק"ג וסק"ד, ובדבפ"ר נמצא קודם הדברים שבסק"ד, ואח"כ הדברים שבסק"ג, ולמראית העין הנכון הוא כלפינו, שהרי כך הוא הסדר בלשון המחבר, קודם הד"ה של אבל לאחר שייכבה, ואח"כ וכן אם נתן וכו', וזה הי' בוודאי סברת המגי' (בדפוס פרופס או הקודם לו) ש„תיקן“ את סדר דברי הטו"ז. אבל באמת המעיין שם יראה שהנכון בדפו"ר, כי סק"ג אמנם קאי על הבבא הראשונה של המחבר — אבל על סוף המעשה, וסק"ד קאי על הבבא השני' — אבל על תחלת המעשה, ולהבנת סק"ג דרושים דברי הטו"ז בסק"ד, וזה מבואר להמעייין שם היטב. ועפ"י מובנים בפשיטות דברי הטו"ז בתחלת סק"ג: „לדעת המתירים שזכרנו בסמוך“ — דהיינו בסק"ד, שמקומה הי' לפני סק"ג בכת"י הטו"ז.

וכמדומה שגם ההג"ה בס' ג' סק"ח הנ"ל הוא הג"ה מסברא ולא מתוך הכת"י החדש, ובזה עכ"פ הקיפו את ההג"ה בסוגריים, אלא שלא השאירו את הנוסח הראשון, וגרמו לכל המבוכה שבאחרונים הנ"ל שלא הי' בידיהם הדפוס הראשון.

וע"כ הרוצה לברר הגירסא הנכונה בטו"ז, עליו לברר ולהבחין בשני הדפוסים הללו, דיהרנפורט תנ"ב ואמסטרדאם תצ"ב, וע"י יגיעה רבה יזכה בסיעתא דשמיא להעמיד לשונו הזהב של הטורי זהב על מכונו, ואבני חפץ הרבה השמונים במשכיות הזהב יעלו בידו להאיר עיני לומדי תורה.

תקנה בענין קדושת הכהנים בק"ק פריידינטאהל (תקל"ו לפ"ק)

ב"ה.

תקנה לכהנים הדרים כעת כאן, ותקנה להקהל י"ץ

הנה קדושת הכהנים ירוע לכל מפסוק וקדשתו ונו', לכל רבר וכו', ובפרט לעלות ראשון לספר תורה, ובני ישראל קרושים הם, אך לפעמים נתעוררו כמה קטשות בשביל זה מכח הכהנים עצמם, אשר יאמר האי כהן אני ראש וראשון, ולפי רעתו לו קרושה יתירה, וגם לפעמים עוברים הכהנים על שלש מצות עשין, מכח שלא ברכו ברכת כהנים ב"ט כאשר אירע כאן איזה פעמים, ולפעמים הי' כמה וכמה חיובים בש"ק או בחול, ולא היו הכהנים מוחלין מצד עצמן שילכו מבה"כ, ובאמת מן הראוי ונכון הי' לעשות תקנה לזה, תקנה לכהנים, ותקנה לקהל י"ץ, מאז ומקדם רנא, אך מטעם הכמוס אתי הייתי מושך ירי מלרבר או לתקן ברבר הזה, אך מקרוב באו אנשים מאיזה מקומות אחרים והיו אומרים שהמנהג אינו כן באותן מקומות של שבחים שיעלו הכהנים בכל פעם שמוציאים ס"ת, ובפרט במקומות שנמכר הסגן וכל המצות, שיכולים הכהנים לקנות המצות בדמים, וזה ימים כבירים שהיו באים פרנסים ואלופים וגבאים י"ץ מכאן לביתי בשביל זה, וגם הכהנים עצמן, ובקשו ממני לאמר להם הדין והרת והמנהג, על כן לאחר שחקרתי היטב המנהג משאר מקומות אשר ג"כ הכהנים המה שמה, וכאן אינם ררים רק שני בעלי בתים כהנים, ובאותן מקומות אינם עולים כל פעם לס"ת, רק מוכרחים לצאת מבה"כ שיוכל הש"ץ לומר אין כאן כהן, ולאחר שראיתי ג"כ דעת מהר"ק בב"י ושאר פוסקים שהקהל י"ץ אינם מחוייבים לקרותם כל פעם לס"ת ובפרט במקום שיכולים לקנות הסגן בדמיהם, בכך שלא יהי' קטטה ומחלוקת, ובפרט הכהנים בני אהרן המה, שהי' רודף שלו' והי' מבקש שלו', ושלו' על ישראל בכלל ובפרט, בכך יצא זה התיקון. שהכהנים בקדושתם עומדים, ויעלה לס"ת כל כהן וכהן מהנהגו תרי הדרים כעת כאן, פעם אחת בחודש, וכן מירי חודש בחדשו, כל פעם בש"ק ראשון ושני לאחר ר"ח, ואם יהי' באותו ש"ק חיוב, יולדת או יאהרצייט או שאר חיובים, מחוייבים הכהנים שילכו מבה"כ באותו ש"ק, אבל להם קדימה בש"ק אחר זה, ובאותו ש"ק שיעלה בעל הבית כהן שחרית, יעלה כהן פנוי במנחה בשבת, ולאחר שהי' עולים הכהנים בש"ק שלהם, אח"כ מחוייבים לצאת מבה"כ קורם קריאת התורה, ועל הכהנים מוטל להחזיק הקדושה שלהם, שיוכל הש"ץ לומר אין כאן כהן. וביום שני וחמישי, אם אין בבה"כ רק כהן אחר, מחוייב לצאת מבה"כ או אם יהי' חיובים. ובר"ח אם הוא יום אחר, שייך להם, ובאם ר"ח שני ימים להם שייך אחר, וחר יום מחוייבים לצאת. ובימי חנוכה יש להם קדימה שני ימים, אבל לא יותר. ובתענית ציבור שחרית להם, אבל במנחה ילכו לחוץ, ובארבע פרשיות, להם שייך פ' זכור ופ'

פרה, אבל לא פ' שקלים ופ' החורש. וכימי פסחא להם שייך יום ראשון, ויום אחרון שהוא מתנת יד¹), ובחג השבועות להם שייך מתנת יד, אבל לא יום ראשון, ובראש השנה יום אחד לאחר מהם, ויום הכיפורים לאירך כהן, אבל לא בשבת תשובה והושענא רבה, ולא כמנחה די"כ, ולא ביום ב' וה' דעשרת ימי תשובה. וכימי חג הסוכות, להם יום ראשון רחג, לחד כהן, ואירך כהן בש"ק דחג"מ דחג הסוכות, ולא יותר, ובחג"מ דפסח או רסוכות, שייך להכהנים הפנויים, כפי אשר כאן המה, לעלות כל חד וחד פעם אחת.

ומעתה ילכו הכהנים מבח"כ, ובאם לא ילכו מבח"כ, אזי מחוייבים המה לשלם להקדש הסך מה שהסגן הי' נמכר באותו פעם, (ר"ל ב' חלקים, חלק כהן וחלק לוי, המגיע לפי ערך הקרואים), והכהן אשר עלה מחוייב לשלם בלי שום טענה או מענה. וכל הנ"ל נעשה בזמן הזה, שאינם ררים כאן רק שני כהנים, ובאם שיבואו עוד איזה כהנים לדור כאן, אזי המ"ץ אשר יהי' בימים ההם, יגיד להם הדין והמנהג אשר ראוי ונכון לעשות, וכן אם יהי' רק כהן אחד, לשקוט הריב והקטט.

כל הנ"ל קיימו וקיבלו עליהם קהל י"ץ והכהנים, לאשרו ולקיימו כדי שיהי' שלו' ושלוח וריעות, ושלא לבזות קדושת הכהנים, לא הקהל י"ץ, ולא הכהנים בעצמם, כאשר אירע שבשביל זה היו הכהנים עוברים על מה שכתוב בתורה, כה תברכו וגו', ולא היו עולים לברך את עם בני" באהבה בי"ט. ומעתה ולעולם, מוטל על הכהנים לברכם בכל י"ט וי"ט אפי' בשמחת תורה כנהוג בברכה שלמה בלב שלם, ואם יארע חלילה כאשר אירע בזה חג הסוכות העבר, יהי' עונש שלהם מרובה כפי הדין והדת תורתנו הקרושה והטהורה למי שעובר על ג' מצות עשין. ומעתה מחוייבים קהל י"ץ לאשרו ולקיימו (כל הנ"ל) בחזק ואמץ כאילו נעשה בבית רין חשוב בישראל, כי מעיקרא קבלו עליהם לקיים כל מה דיצא מאתי. כ"ד הכותב והחותם למען שלו' והאמת, יום ה' ר"י כסלו כה תברכו את בני ישראל אמור להם (תקל"ו) לפ"ק, פה ק"ק פריידנטאהל.

הקטן אלכסנדר סענדר

בן המנוח כהר"ר נתן פייבל זצלה"ה עלזוס²

חונה בק"ק הנ"ל

1) „מתנת יד“ היינו יום שקורין בו הפסוק איש כמתנת ירו. — וע"ע בכר"ש שנה ר' קונט' ג' עמוד מ"ז (ר"ה ואסיים).

2) יש אליו תשובה בשו"ת נוב"י מהר"ת חו"ד סי' צ"ב.

מכתבים אל המערכת

ב"ה.

לכבוד מערכת כרם שלמה יחי'.

הנה ראיתי במכתבים למערכת בכרם שלמה חורש אלול שנת תשמ"א הערה אחת על דברי קדשו של כ"ק מרן ארמו"ר עט"ר שליט"א שנרפס בכרם שלמה חורש אייר בשנה הנו"ל, שפירש דברי המדרש פ' במדבר שנתקנאו אוה"ע על קבלת התורה ואמר להם הקב"ה הביאו לי ספרי יחוסים כדרך שהביאו בני וכו', בהקדמ' הגמ' (ע"ז ב:) דלע"ל יאמרו אומה"ע לפני הקב"ה כלום כפית עלינו החר כניגית, ועפי"ר הרמב"ם ז"ל בטעמא דמהני כפי' בגט מעושה משום רצון הפנימי של האדם הוא להיות טוב לולי היצירה המעכב. ועפי"ר האמרי שפר שזהו דוקא אצל בני ישראל אשר שורשם קדוש מאברהם יצחק ויעקב, לא כן אומה"ע שאין להם חזקת אבהתא לטוב, לא מהני אצלם כפי' ואונס, ע"כ רפח"ח, ועל זה כתוב שם, רלפ"ז קשה ממ"ש חז"ל (שבת פ"ח ע"א) מכאן מורעא רבה לאורייתא, ופירש"י שיכולים ישראל להתנצל שקבלו התורה באונס, ולפי האמור למה מועיל אצלנו טענת מודעה ואונס מאחר שאנו זרע אברהם יצחק ויעקב ורצוננו הפנימי הוא לקבל את התורה ומועיל הכפי' לסלק את המונע, ונחשב לנו כאילו קבלנוה באהבה מרצון הטוב. והוא לכאורה פליאה עצומה.

והנה באמת לא על כ"ק רבינו שליט"א לבד תלונתו, אלא קושיא זו ראוי להקשות על עצם שיטת הרמב"ם ז"ל, וכן מצאתי שהקשה באמת הנאון החתם סופר (בשו"ת או"ח סי' קפ"ה) על דברי הרמב"ם הנ"ל בגט מעושה שיכולים לכופו עד שיאמר רוצה אני, דא"כ הני שמועיל הכפי' בגט דבעי' לדעתו ולרצונו, כמו כן הועיל הכפי' למתן תורה שיהא נחשב כאילו קבלנוה באהבה ורצון, וא"כ איך מועיל לנו טענת מודעה.

והחתם סופר מתרץ שם רכלל הוה שיסר הרמב"ם ז"ל בגט מעושה, אינו מועיל אלא אחרי שהרר קיימו וקבלו ישראל את התורה באהבה בימי אחשורוש, מאז התחיל דין הזה דאף ע"י כפי' נחשב לישראל כאילו הוה באהבה וברצון, אבל קורם לזה לא הי' מועיל כפי' ואונס, ומש"ה שפיר אמרו ז"ל מכאן מודעה רבה לאורייתא, דיכולים להתנצל שהי' קבלת התורה באונס והמקח בטל, ע"ש. והנה לכאורה יש להפליא על דבריו דהרי במסכת קדושין דף נ' ע"א מביא ברייתא רקתני יקריב אותו מלמד שוכפין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצור כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, וכ"פ הרמב"ם פ"ד ממעשה"ק הל' ט"ז, והרי מוכח להדיא מזה דאף טרם קבלת התורה באהבה בימי מרדכי ואסתר נ"כ הי' מועיל כפי' לדבר מצוה, דהרי פסוק זה יקריב אותו נאמר לפני ימי מרדכי ואסתר. ועיין בחת"ס שם שהעיר בזה, וכתב דמש"ה נקט הגמ' בקרבן הטעם דניחא לי' בכפרה).

ונראה ליישב, עפי"מ"כ החתם סופר (בשו"ת או"ח סי' ר"ח) דמה שקיימו וקבלו ישראל את התורה באהבה בימי מרדכי ואסתר הי' על תורה שבע"פ, דמתחלה לא הי' לישראל אמונת חכמים ונחלקו על מרדכי הצדיק רבם על שהתגרה בהמן, ולבסוף כשנעשה להם הנס הכירו גורל דברי חכמים, ועיין מ"ש שם עור והאבות הקדושים שקיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה הי' הכל אצלם בחי' תורה שבכתב כי לא קבלו התורה איש מפי איש, אלא כל אחד מהאבות הק' השכיל והשיג מעצמו את התורה ומצותי, ע"ש.

ובדרך הזה י"ל דבאמת כפה הקב"ה את החר כניגית עבור כל התורה כולה, הן על תורה שבכתב והן על תורה שבע"פ (כשיטת התוס' (שבת פ"ח.) שנתיראו מפני האש וכו'), אך על תורה שבכתב הועיל כפיית החר, כי הי' לישראל חזקת אבהתא מהאבות הקדושים שכבר קיבלו התורה שבכתב מאהבה, ומש"ה הועיל הכפי' לסלק המונע, משא"כ על תורה שבע"פ להאמין בדברי חכמים, לא הי' להם שום חזקת האבות, דהרי

האבות לא קיימו התורה שבע"פ כי ה' להם הכל כחי' תורה שבכתב כנ"ל, מש"ה לא הועיל אצלם הכפיי' על תורה שבע"פ, ועל זה שפיר אמרו שם מודעה רבה לאורייתא, דעל תורה שבע"פ יכולים לטעון טענת מודעה ואונס. ומה שפסק הרמב"ם בגט מעושה דמועיל כפיי' אפילו על תורה שבע"פ, זה אינו אלא אחרי נס מרדכי ואסתר כמ"ש החת"ם הנ"ל ראו חזרו וקבלו מאהבה גם את התורה שבע"פ. ובוזה מיושב הא דמהני כפיי' בקרבן עולה כמ"ש יקריב אותו, אף לפני ימי מרדכי ואסתר, לפי שזהו תורה שבכתב, ועל זה ה' מועיל כפיי' בישראל לעולם כי יש להם חוקת האבוכה"ק שקיימו התורה שבכתב כנ"ל.

ובזה יומתק לנו דברי אלקים חיים של כ"ק אדמו"ר שליט"א הנ"ל, רואת תשובת הקב"ה לאומה"ע הביאו לי ספרי יחוסים, ד"ל דרוקא אצל בני ישראל הועיל כפיי' התר עכ"פ עבור התורה שבכתב כשביל יחוסם משורש האבות הק', אבל אצל אומה"ע לא כפה הקב"ה הר כנגינת כי לא ה' מועיל בזה מאומה, דאונסא כמאן דלא עביר.

יודל לעזער

משגיח במתיבתא עץ חיים דבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

ב"ה. ה' לס' והסירותי מחלה מקרבך תשמ"ו לפ"ק פה שיכון סקווירא.
כבוד העורכים החשובים למאוד עורכי „כרם שלמה" הע"י.

בגליון כרם שלמה לחורש שבת (צ"ג) העיר הב' חיים יונה בוימוואלשפינגער נ"י על דברת הפנ"י קירושין ג' ע"ב, והוא הערה נפלאה. — וז"ל הגינת וורדים (להפמ"ג) כלל כ"ט באר"ה ורע שבקרושין (י"ז) [י"ד], עוד ראיתי בס' פנ"י וכו' וחלילה לומר שנעלמו ממנו דברי התוס' רכאן רף (י"ז) [י"ד] שהקשו קו' זו ות' כיון דאשכחן בקל וכו', ולפי דבריו לא קשה קושי' מהרש"א ז"ל נילף מגט אחליצה וכו' עכ"ל, עיי"ש כמה חדרו גדולי הרורות לומר שהפנ"י לא ראה דברי התוס' (אנהירינתו לעיין בהגו"ר הנ"ל בס' רובר מישרים על המהרש"א רף י"ד).

אגב אכתוב תרי תמידי שנאמרו לי, ואמרתיו אולי ע"י כרמכם נזכה להשיג טעם יינה של תורה.

א) בס' מדרש יונתן להנה"ק מהר"י אייבשיץ זי"ע פ' דברים (מאמר ק"ע) כ' בא"ד וז"ל, ולתרץ נקדים מה ראיתא בגמ' בשעה שאמר משה משנה תורה ה' ג' ימים אחר מיתת אהרן וכו' עכ"ל עיי"ש. והוא כולו מוקשה, דמקרא מלא דיבר הכתוב רמיתת אהרן היתה בר"ח אב, ובס' דברים נאמר להריא באחר עשר חורש בא' לחורש היינו חורש שבט, וצע"ג. — חזות קשות זאת נאמר לי ע"י בני הבה"ח יעקב יוסף נ"י.

ב) בתורת משה (להחת"ס?) פ' וישב בר"ה הכר נא למי החותמת וכו', כ' בא"ד וז"ל, והנה שם מת כ"ה שנים לפני לירת יעקב ואי היתה בתה של שם ממש היתה כבת ק"מ שנה ויותר וזה לא משמע כמובן, וצ"ל מבני בניו היתה, עכ"ל וכו'. וצע"ג רחשבון לכאז' אינו צורק, עי' סוטה י' ע"א דשם מת כשהי' יעקב ס' שנים ולפי חר גירסא ג' שנה עיי"ש, וכן יוצא עפ"י ס' היוחסין וסדר הרורות. ובכלל החשבון אינו מתאים כאשר יראה כל רואה — הגם רעצם יסוד דבריו רבתו של שם היינו מבני בניו, הכי איתא בס' גור ארי' ובס' רא"ם עיי"ש. — זאת הקושיא נאמר לי ע"י ידירי מו"ה חיים שלמה זילבערדמאן שליט"א מליקוואר.

הכו"ח בכל חותמי ברכות שתזכו להפיץ מעיינות התורה והחכמה חוצה,

יודא ליכטער
שיכון סקווירא
ניו יארק

בס"ר. אסרו חג יום ר' לסדר שמיני תשמ"ז לפ"ק.

לכבוד מערכת הירחון כרם שלמה הי"ו.

(א) בכרם שלמה (צ"ה) עמוד י"ח, בהנהגות מפקפק שם המערכת על מ"ש בקונטרס אוהל לאה, וכן בספר חוש המשולש, כי הגאון בעל הכתב סופר כתב ההספר על זקנו הנרע"א זצ"ל ע"פ ציווי אביו הגאון בעל חת"ס זצ"ל והפציר בו אביו שיגיד ההספר ברבים בבחכנ"ס הנרולה ולא הסכים, ע"כ. וכן במה שמסופר אחר זה שם רכשנפטר אביו הגאון בעל חת"ס אמר בהספידו רוב דברים אשר ה' מוכן מכבד בהספידו על הגאון רע"א זצ"ל, וכתב על זה המערכת, וגם זה אינו כאשר יראה הרואה בהספר הנוכחי ובההספר על הגאון בעל חת"ס זצ"ל הנרפס בספר ררשות כ"ס ורי בזה, ע"כ.

אציין מה שכתב בספר לקוטי חבר בן חיים (בח"ב) בהקדמה וז"ל, וסיפר לי הגאון (כוונתו הכ"ס) לאחר זמן, כי ההספר הזה (שאמר על החת"ס) ה' מוכן אצלו על זקינו הגאון רע"א זצ"ל כאשר צוה עליו רבינו אביו להספידו, אבל אחד זה באה השמועה כי הגאון רע"א זצ"ל גזר שלא להספידו, וה' מוכן לזקינו מוכן לאביו בעוה"ר עכ"ל. הרי שהכתב סופר עצמו סיפר שלא אמר ההספר ברבים שכן גזר זקינו שלא להספידו. וגם ה' מוכן לאביו. ובאמת ההספר שאמר לפני מיטתו לא זה שה' מוכן, אך בדרשות כ"ס הביא בקיצור ההספר שאמר על הקמת מציבה של אביו, ושם מר"ה והנה כבר ער וא"ש, הוא מן הה' מוכן לזקינו.

(ב) בכרם שלמה (צ"ו) רף מ"ד. הקשה הר"ה ג' ר' יעקב שלמה מייזליש שליט"א במה שחידש החת"ס בביצה (י"ב ע"א) דכשהיו ישראל מקובצים בט"ו בניסן ליציאת מצרים לא ה' שייך הואיל ומיקלעי אורחים, מרבירי הר"ן בפרק ערבי פסחים דאין לשו לצורך מחר כיון דלא שייך הואיל וגם משום מתוך אינו מותר כיון דהוי לצורך חול. — לכאורה קושיא זו קשה בלאו רבירי החת"ס, לר"ח רלית ל' הואיל בפסחים (מ"ו ע"ב), ואין לומר דהר"ן לא תירץ רק לרבה רלית ל' הואיל דקיי"ל כוותי, דא"כ לר"ח הדרא קושית הר"ן. ולי נראה דלא קשה מירי לפי הר"ן לשיטתו שסובר בביצה (י"ז ע"א) דריבוי שיעורים ביו"ט היכא רליכא טירחא יתירא מותר לגמרי, ועי' פנ"י שם (כ"א ע"א) שכתב דלהר"ן מותר ללוש עיסה לצורך היום ולהרבות לצורך חול או לצורך נכרי כיון דחר טירחא הוי עיי"ש. א"כ י"ל דהם לשו לצורך היום והרבו גם לצורך מחר לעשות צרה לדרך, ובזה לא צריכין לשום הואיל, ומיושב דברי הר"ן.

עוד יש להוסיף לפי מה שכתב המגני שלמה שם בדף י"ב לפרש שיטת הר"ן ראוסר לצורך חול דהוי דוקא שכבר אכלו, אבל לפני האכילה מותר אף שמוסיף, ועי' תוס' שם (כ"א ע"א) ד"ה עיסה, דאף לר"ח אסור רק אם עושה כל המלאכה לצורך מחר, ומש"ה כיון שהם לשו גם לצורך היום מותר גם לר"ח ובלא הואיל.

ועל החת"ס בלא"ה לא קשה מירי, דלא כתב אלא בשעה שהיו ישראל מקובצים לצאת לא שייך הואיל, אבל עד שנתקבצו משעה שקירש היום וודאי ה' שייך הואיל וה' מותר ללוש הואיל ומיקלעי אורחים, אך לר"ח אכתי אינו מיושב וצ"ל כהנ"ל.

ואגב אכתוב מה שחדשתי בענין קושית הר"ן, לתרץ כעין מה שתי' הצ"ח דק מטעם אחר, שהצ"ח מחדש רפסח מצרים לא ה' איסור חמץ רק בזמן שחיטת קרבן פסח והלילה ולא ביום יעי"ש הטעם. ונראה לפי מה שהביא הבני יששכר במאמרי ניסן מאמר ב' בשם הרב המקובל מהר"ו בעל שם זללה"ה דהחודש שבו יצאו ישראל ממצרים ה' בו ב' ימים יותר מפני שהלילה שבו יצאו ישראל והלילה שה' אצל הים ה' מאירים כיום, ולפ"ז ה' החלק ב' של החודש י"ז ימים ע"ש. לפי"ז נמצא שביום ראשון של פסח בעלות השחר כבר עבר יום אחד ומש"ה ה' מותר להחמין.

אהרן אליעזר יואל מאשקעס

ברוקלין, ניו יארק

בעזה"ש"ת. ר"ח ניסן תשמ"ז מעלבארן יצ"ו.

שלומים מרובים למע"כ עורכי הקובץ המפואר כרם שלמה הע"י.

הנני בזה לשלוח דמי החתימה לשנת תשמ"ז, ויהי נועם ה' עליכם להמשיך ולהגדיל תורה ולהאדירה. — ואציין איזה פרפראות בקצירת אומר:

(א) בזכרוננו כי חפשתם מקור למה שסיפר מהרב"צ זצוק"ל מבאבוב על א' התנאים שראה איש המוני שקפץ מעל אנם מים משפתו לשפתו ואמר „טמא" וכו'. הנה מצאתיו לא מכבר בקיצור נמרץ בספר אמונת ישראל ספר מוסר מהרב מו"ה גדליהו ב"ר אברהם מאמסטרדאם בעמוד העבורה רף ח' ע"א, עיי"ש.

(ב) רבנו החיר"א זי"ע במחזיק ברכה סי' קל"ב, וברבש לפי מערכת ז' אות ט', מזכיר תשובת רבינו האי גאון כת"י בענין שבח עלינו לשבח, וברבש לפי מוסף שראה אח"ז שרבנו האריז"ל רמז תשובת רבנו האי וגאון אחר ז"ל עכ"ר. והנה התשובה במלואה נרפסה בספר מאור ושמש (ליורנו תקע"ט) והעתיקה בשו"ע האריז"ל מהרורת ירושלים רף ס' עיי"ש. ובתוך התשובה מזכיר רב האי תשובת רבנו גרשום והרב אלפסי ז"ל. ודברים ככתבן צ"ע רב, רבנו גרשום מאוה"נ נפטר שנת ת"ת לפי שו"ת מהרש"ל סימן כ"ט, ולפי ספר יוחסין בשנת תת"ל ויש המקרימים שנת פטירתו לתשפ"ח, ולפי מהרש"ל שם, קיבל רגמ"ה מרב האי, והאיך יזכיר רב האי ברבריו תשובת רגמ"ה, ובכל קובצי תשובות הנאונים לא תמצא לרב האי גאון שמזכיר מרבני רבנו גרשום, ואפילו אם נאמר שיתכן שהרב יזכיר תשובת תלמידו, אבל האיך יתכן שיוזכר להרי"ף ז"ל שנפטר שנת תתס"ג כמו שחקק על מצבת קרשו, ורב האי גאון נפטר תשצ"ח, ולא היתה להם ישיבה אחת בעולם. ולא אשכחנא פתרא להא אא"כ נאמר שט"ס הוא.

(ג) מרן הבית יוסף או"ח סימן צ"ד הביא דעת מהר"י אבוהב ז"ל רס"ל דהעומר בנופו לדרום או לצפון מהני הסכת פנים למזרח לענין תפלה לצד ירושלים, ושכן כתב הסמ"ג בביאור כוונת הגמ' פרק לא יחפור כ"ה ע"ב דמצד אצדורי, ולא כרש"י ז"ל שכתב שם להיפך שפניו למזרח לצפון או לדרום שיהא בכלל הרוצה לעשיר יצפין וכו'. וכתב הבית יוסף שאף שרש"י פירש להיפך עכ"ז יש ללמוד מרבדיו עכ"פ רצידור מהני ממילא ה"ה דהמתפלל לצד צפון או דרום רסני שיצד פניו כנגד א"י, עכ"ר. הנה רימה רבנו הבית יוסף ז"ל מה רמהני צידור לענין סגולת העושר והחכמה, שמהני ג"כ לגבי רין תפלה נגד ירושלים, — כן הבנתי מרבדיו. ואולם אפשר לענ"ד להביא דא"י למהר"י אבוהב רצידור מקום מהני ממקום שרומה ממש לתפלה, והוא ממתני' ריומא פ"ג משנה ח' דפרו ה' עומר ראשו לדרום ופניו למערב, ומפורש בגמ' שם רף ל"ו רעיקס את ראשו לצד מערב, הרי משמע רצידור ועיקום הראש מהני שיהא נקרא דעומר למערב, ודו"ק.

ואגב אזכיר שבגמ' שם בבא בתרא כ"ה אמרו מאי אורי', אויר י"ה שהשכינה במערב, ופירש"י דאורי' הוא מזרח בלשון לעז, ובספר תולדות אדם (מהגר"ז מוילנא) רף ל"ג תמה מכאן על השנת יעב"ץ על מה שדרשו ברעיא מהימנא ראש ננה הוא בית הכנסת, דהרי הוא לשון לע"ז סינאגוג"ה — רמוכא מכאן שדרשו לשון לע"ז עיי"ש. הנה קרמו בזה להשיג על היעב"ץ מכאן, הגאון בעל מרכבת המשנה על הרמב"ם פ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה י'. ועי' להרב חיר"א זי"ע בפתח עינים לע"ז רף כ"ד.

ובזה אסיים בברכת שוכטו"ס,

הק' שמעון אפמאן
מעלבארן יצ"ו

ב"ה. אסרו חג הפסח תשמ"ז לפ"ק פק"ק ברוקלין יצ"ו.

לכבוד מערכת הקובץ החשוב והנעלה כרם שלמה.

ראיתי בגליון פ"ח (תמוז תשמ"ו) כמה שהשיג הגר"פ הירשפרונג שליט"א על הדרכי תשובה במש"כ בשם הנחלת שבעה שאם שהה בין שחיטה לכיסוי שספק אם יכסה בכרכה, ובאמת בנ"ש קאי באם שהה בשחיטה עצמה ולא בין שחיטה לכיסוי, עכ"ר. וראיתי לנכון להעיר על טעות אחר שמצאתי בדרכי תשובה, גבי היתר שנכבש מעת לעת בכלי איסור, שכתב הבאר היטב ביו"ד סי' ס"ט ס"ק ז' רש"ך מתיר ופר"ח חולק וכתב על זה בדרכי תשובה סי' ק"מ ה"ז: "ר"ל שהפר"ח העלה להלן סי' ק"ה סק"א להקל בזה כיון שהכבישה לא בא אלא בסוף מעל"ע ונשל"פ לא הוי אלא לאחר מעל"ע נמצא שהפליטה של סוף מעל"ע היא משובחת ואוסרת עיי"ש עכ"ל הר"ת. וחזן ממה שהלשון מגומגם ואין לו ביאור, המעיין בפר"ח הנ"ל (והביאו ג"כ בר"ת סי' ק"ה ס"ק י"ד) יראה ברור שיש כאן טעות סופר וכן צ"ל: "ר"ל שהפר"ח העלה להלן סי' ק"ה סק"א, "להחמיר" בזה כיון שהכבישה, "בא" בסוף מעל"ע ונשל"פ לא הוי וכו' עכ"ל בצ"ל. וכבר כתבתי זה לאחר המחברים שבזמננו שהעתיק רבני הדרכי תשובה ולא חלי ולא מרגיש, ואח"כ עיין בפרי חרש והורה לדבריי. (ורעת הפר"ח הוא כרעת מ"א או"ח סי' תמ"ז ורעת הרמ"א בגליון או"ח).

ובזה הנני חותם בזה בכל חותמי הברכות וביותרת הכבוד,

הק' שמעון יוסף רייז

ברוקלין ניו יורק

כוס תנחומין

משתתפים אנו בצערם של ידידנו

הרב מו"ה שלום דובער שניאורסאהן שליט"א רב דקהל בית שניאור בפלעטבוש

בהלקח מאתו אמו הרבנית ע"ה

* * *

האברך חיקר והנעלה מו"ה שלמה יצחק בריננער נ"י מבני ברק

ודורו הרבני הנה"ח הנכבד מו"ה שלמה בריננער נ"י מבני ברק

בהלקח מאתם אביו-אחיו

הרבני החסיד הנגיד הנכבד

מו"ה משה בריננער ע"ה מקרית באבוב

* * *

הרבני הנה"ח הנכבד מו"ה יהושע גינזבערג נ"י מרמת-גן

בהלקח מאתו זוגתו החשובה ע"ה

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

ואל יוסיפו לדאבה עוד מעתה ועד עולם, אמן.

המערכת

ואלה יעמדו על הברכה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם ברוך הלוי בלומענבערג נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' אברהם נוסבוים נ"י להולדת הבן
להרב אליהו חיים שטערנבוך נ"י מניד שיעור בישיבת תפארת ישראל בירושלים
עיה"ק להולדת הבן.

להאברך היקר ר' אליעזר גיליק נ"י להולדת הבן
להרב ארי' ליבוש יצחק רובין נ"י מנהל דישיבת אמרי יוסף להולדת הבן
להאברך היקר ר' אשר זאב הלוי מייזעלס נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' דוב בערל פאזועל נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' דוד יצחק בראכפעלד נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה חיים שניטצער נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להאברך היקר ר' חיים צבי קויפטיל נ"י מקרית באבוב להולדת הבן
להנה"ח מו"ה חנוך העניך צעהנווירטה נ"י מקרית באבוב להולדת הנכדים
להאברך היקר ר' חנינא בעקער נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבן
להנה"ח מו"ה יוחנן קינרייך נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להאברך היקר ר' יוסף חיים מאיר בראננער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר בנש"ק ר' יחזקאל שרגא מאיר רובין נ"י להולדת הבן
להאברך היקר בנש"ק ר' יעקב יצחק סג"ל הורוויץ נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יעקב צעהנווירטה נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יצחק אייזיק הלוי לנדא נ"י ממאנטרעאל להולדת הבן
להאברך היקר ר' ישראל יעקב ליפשיץ נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' ישראל פרייא נ"י מקרית באבוב להולדת הבן
להאברך היקר ר' מרדכי ברוך בלום נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה משה דוד גאלדפינגער נ"י להולדת הנכד
להאברך היקר ר' משה מנחם פרידמאן נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבן
להאברך היקר ר' משה דוב לענסקי נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' עודד אראן נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה צבי ציטראנענבוים נ"י להולדת הנכד
להאברך היקר ר' שלום אקסלער נ"י מלונדון להולדת הבן
להאברך היקר ר' שלמה רייפער נ"י להולדת הבן

יזכו לגדלם לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת והרחבת הדעת לאויט"א.

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אבא גארדאן נ"י נ"י להולדת הבת
להאברך היקר בנש"ק ר' אלעזר מנחם מענדל שפירא נ"י מבני ברק להולדת הבת
להנה"ח מו"ה ארי' ליבוש בדאננער נ"י מבני ברק להולדת הנכדה
להאברך היקר ר' דוד ווייזער נ"י מטאראנטא להולדת הבת
להאברך היקר ר' דוד מאיר בירנבוים נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
להאברך היקר ר' חיים צבי צעהנווירטה נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
להאברך היקר ר' חיים דוד קרומאן נ"י מקרית באבוב להולדת הבת
להרב יהודה ארי' האלשטאק נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
להאברך היקר ר' יוסף דרוק נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
להנה"ח מו"ה יחזקאל (בר"ז) ריינהאלד נ"י להולדת הנכדות
להרב יחזקאל מנחם גראסס נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון להולדת הבת

להרב יעקב יצחק מאשקאוויטץ נ"י משגיח בישיבתנו בקרית באבוב להולדת הבת

להאברך היקר ר' יחיאל גרשון הלוי וויינפעלד נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' יצחק מרדכי שאהן נ"י להולדת הבת
להנה"ח מו"ה ירחמיאל הלוי בירנבוים נ"י להולדת הנכדה
להנה"ח מו"ה ישכר קאננער נ"י מבני ברק להולדת הנכדה
להנה"ח מו"ה מאיר יעקב הכהן ראזענגארטען נ"י מבני ברק להולדת הנכדה
להאברך היקר ר' מרדכי גרינצווייג נ"י ממאנסי להולדת הבת
להנה"ח מו"ה משה הלוי מילראד נ"י מבני ברק להולדת הנכדה
להאברך היקר ר' משה פאריזער נ"י מאנטווערפען להולדת הבת
להרב מו"ה משה סאלאנט שליט"א ראש הכולל דחסידי באבוב בירושלים עיה"ק להולדת הנכדה

להאברך היקר ר' פנחס אשר ידידי' שטרום נ"י מלונדון להולדת הבת
להאברך היקר ר' שלום כ"ץ נ"י מקרית באבוב להולדת הבת
להאברך היקר ר' שמואל ישראל שניטצער נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
להרב שמעון מנחם דאמב נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב בלונדון להולדת הבת
יזכו לגדלן לבע"ת ולחופה ולמעש"ט ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.

המערכת

ברכת מזל טוב

להרב המפורסם וכו' מוה"ר אברהם יהושע העשיל באראן שליט"א הארמו"ר
מקאמינקא בירושלים עיה"ק לנישואי נכדתו תחי'
להנה"ח מו"ה יוסף שלמה רעכניטצער נ"י מבני ברק לנישואי בתו תחי'

להנה"ח מו"ה יוסף צבי גפן נ"י מבני-ברק לנישואי בתו תחי'
להאברך היקר ר' אהרן הויבערגער נ"י ממעלבארן תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' דוד הכהן קעניגסבערג נ"י מבני ברק תלמיד ישיבתנו בקרית
באבוב לנישואיו

להאברך היקר ר' חיים קעניג נ"י מקרית באבוב תלמיד ישיבתנו רשם לנישואיו
להאברך היקר ר' ישראל משה קויפטייל נ"י מירושלים עיה"ק תלמיד ישיבתנו
בקרית באבוב לנישואיו

להאברך היקר ר' שמעון קרויס נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
יעזור השי"ת שיוכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך ישראל סבא
מתוך עושר ואושר מול והרחבת.

המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה ארי' ליבוש גרינבערג נ"י לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה כמר פסח
נ"י תלמיד ישיבתנו

להנה"ח מו"ה אברהם ירחמיאל שלעפערע נ"י לאירוסיו בתו תחי'
להנה"ח מו"ה ברוך גאלדפינגער נ"י מתל אביב לאירוסיו בנו נ"י
להנה"ח מו"ה דוד זינגער נ"י ולאביו הרב המפורסם וכו' מוה"ר יוסף זינגער
שליט"א רב דקהל אנשי בערוואן ולחותנו הנה"ח מו"ה משה יהודה
בערקאוויטש נ"י לאירוסיו בנו-נכרם הב' הח' הנעלה כמר שלמה נ"י
תלמיד ישיבתנו

להנה"ח מו"ה יהושע העשיל העללער נ"י מבני ברק לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה
כמר מיכאל משה נ"י תלמיד ישיבתנו

להנה"ח מו"ה יעקב צדוק שאהנבערגער נ"י לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה כמר
צבי נ"י

להנה"ח מו"ה יצחק ארי' גוטטמאן נ"י לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה כמר מנחם
אהרן נ"י

להרב מו"ה מאיר רוקח שליט"א רב דקהל מעשה רוקח דקאזלאוו לאירוסיו בנו
הב' הח' הנעלה כמר יואל נ"י תלמיד ישיבתנו

להרב מו"ה סיני הלברשטאם שליט"א רב דקהל בית סיני ר'זימנראר לאירוסיו בנו
הב' הח' הנעלה כמר חיים שלמה נ"י תלמיד ישיבתנו

להנה"ח מו"ה שמואל צוויבעל נ"י לאירוסיו נכרתו תחי'
להב' החתן הנעלה כמר דוד ליוזער נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסיו
להב' החתן הנעלה כמר צבי אלימלך פרענקל נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסיו
בורא עולם בקנין השלם זה הבנין ערי ער
למזל ולברכה לשם ולתפארה.

המערכת

זה היום קוינו לו!

שמחים אנו להודיע

לפני קהל הקוראים שיחיו

כי הופיע בעז"ה

ספר הנפלא

יוסף הלל

ביאורים והערות על פירש"י על התורה

בשני כרכים מהודרים

מאת ידידנו

הרב הגאון החסיד המפורסם

מוה"ר מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל

כלול בתוכו כל הקטעים שנדפסו בקובצנו כרם שלמה

במשך כמה שנים, ובתוספות מרובה.

הספר נמצא למכירה אצל כל מוכרי ספרים.

ביר"פ, "שמחה גראפיק"

Simcha-Graphic Associates

Typesetters and Publishers

4914 - 13th Avenue — Brooklyn, N. Y. 11219

Tel. (718) 854-4830

נדפס בדפוס האחים גרוס

Printed in U.S.A. GROSS BROS. Printing Co. Inc.

3125 SUMMIT AVENUE, UNION CITY, NJ 07087

Tel. (201) 865-4606 • (212) 594-7757

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

כארה"ב = 15 דאללער לשנה

באנאדע = 20 דאללער לשנה

בעלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאנד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = ברואר רגיל 25 דאללער לשנה

ברואר אויר 35 דאללער לשנה

From:

KEREM SHLOMO

M.E.CH. of Bobov

1577 48th Street

Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.
U.S. POSTAGE

PAID

Permit No. 285
BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested

Forwarding & Return Postage Guaranteed

(Please send P.S. form 3547)

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש לפלסול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולחכחל"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

תמוז תשמ"ז

(צ"ח)

שנה י' קונטרס ד'

יוצא לאור ע"י תלמידו
כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א
1577 48th Street
Brooklyn, New York 11219
Tel. 871-6623

התוכן

מדור אמרי קודש

ה לפרשת בלק . . . . . כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

מדור זכרון לראשונים

ז חידושים, הערות ופסקים . . . . . הגאון מוה"ר גרשון פולין אבר"ק נ"ש זצ"ל
 י כתיבת תיבת פוטימץ בס"ת . . . . . הגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל
 יא בדין נאמנות דע"א, ורובא וחזקה . . . . . הגאון מוה"ר בצלאל רנשבורג מפראג זצ"ל
 יד בדין נ"ט בר נ"ט . . . . . הגאון מוה"ר זאביל איגר אבר"ק ברוינשווייג זצ"ל
 טו בדין מינקת חבירו . . . . . הגאון מוהרי"א אישינא אבר"ק לבוב זצ"ל
 יז בדין שמות גיטין, וחזקת כשרות. . . . . הגה"ק מוהרמ"מ פאנעט אבר"ק רעש זצ"ל

מדור אגרות קודש

כ מכתב מכ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זצ"ל. . . . .
 כא מכתב מהגה"ק מוה"ר ברוך הלברשטאם אבר"ק גארליץ זצ"ל. . . . .
 כב מכתב מהגה"ק מוה"ר אהרן הלברשטאם אבר"ק צאנז והקרייז זצ"ל. . . . .

מדור זכרון לאחרונים

כג בענין הדלקת נרות לנפטרים. . . . . הג"ר קאפל רייך אבר"ק בודאפעסט ז"ל

מדור פלפול וחלכה

כה בענין נותן טעם לפגם . . . . . הרב מוה"ר בן ציון הכהן שליט"א
 לב בענין עומד מרובה על הפרוץ . . . . . ר' שלמה קעססלער נ"י

מדור תפארת בחורים

לו בענין המקדש כמלוח . . . . . הב"יעקב אהרן אילאוויטש נ"י

עולת שבת כשבתו

לט ליקוטים יקרים לשבתות ומועדים . . . . . המערכת

מדור תמיחות וישובים

מב הערות קצרות בענינים שונים . . . . .

מדור תעודות ופמיכות

מד מכתב „תעודה“ . . . . . הגאון מוה"ר שאול אבר"ק אמשטרדאם זצ"ל
 מד מכתב „תעודה“ . . . . . הגאון מוה"ר ארי' ליב ק"ב אבר"ק בריסק זצ"ל
 מג חדשים גם ישנים . . . . .
 מו מכתבים אל המערכת . . . . .
 יט צילומי כתבי קודש . . . . .
 מט ברכות וחודאות . . . . .

מזכרת נצח

**הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת**

אמי החשובה והצנועה

**מרת ריזל בת מו"ה דוב פלאמנער ע"ה
נפטרה ביום ל' סיון (אדר"ח תמוז) שנת תש"ל לפ"ק**

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בנה,

שכתי ישעי' הלוי שמורם

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

הרבני הנה"ח הנכבד

מו"ה אהרן יעקב בן מו"ה משה זאב וואלקאוויטש ע"ה

נפטר בשם טוב

ביום ט"ו לחודש תמוז שנת תשמ"ג לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בנו,

ישעי' אלעזר וואלקאוויטש

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

הרבני הנה"ח הנכבד

מו"ה בנימין שמואל במו"ה יחיאל לייבלער (מארקשטיין) ע"ה

נפטר בשם טוב

ביום י"א לחודש סיון שנת תשמ"ז לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י משפחתו

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

הפטרת פרשת בלק

בהפטורה לפ' בלק. כי העליתך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתך ונו', עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור ונו' (מיכה ו'). ויל"ד מאחר שהקב"ה רצה להזכיר כאן לישראל הנסים והטובות שעשה עמהם, מדוע בחר ב' ענינים הללו דייקא, יציאת מצרים, והפדת עצת בלק, ולא הזכיר שאר נסים ונפלאות שעשה עמהם, כגון מלחמת ל"א מלכים, ושהאכילם המן במדבר ארבעים שנה, ונס הבאר, ועוד.

ונקדים לבאר דברי בלעם שאמר לבלק, א"ל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו, ופירש"י, אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים, לא יצא מעצמו, אלא האלקים הוציאם. ולכאורה צ"ב למאי נפקא מינה אם יצאו ממצרים מעצמם או שהקב"ה הוציאם משם.

אמנם יובן בטו"מ, עפ"י מה שכ' בספר מעשי ד' בפירושו על הנדה של פסח, על הפסקא עבדים היינו לפרעה במצרים וכו', ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ומדקדק על שינוי הלשון, דפתח עברים היינו לפרעה במצרים, וסיים משועבדים היינו לפרעה במצרים, ולמה לא אמר עבדי"ם כפי מה שהתחיל, ועוד קשה מנא לן דאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה לעולם, דילמא ה"י קם מלך חדש וה"י מוציאם ממצרים מרצונו הטוב.

ומבאר, דהנה יש שני סוגי עבדים היוצאים לחירות מתחת ידי אדוניהם, האחד הוא עבד נאמן שמצא חן בעיני רבו ורבו עושה עמו חסד ומשחררו, והשני הוא העבד הנלחץ מאוד תחת יד אדונו בעיניו קשים, והוא אוזר חיל ולוחם עם רבו הרשע ושובר מוטות עולו מעל צוואריו. והחילוק ביניהם הוא, שהראשון אשר רבו עשה לו חסד ונחת רוח לשחררו, כל ימיו תבענה שפתיו תהלה לרבו על גודל הטובה והחסד שעשה לו, נמצא שהוא עדיין כפוף ומשועבד לרבו, בשביל הכרת טובה, ולא זו בלבד, רק כשזוכה אח"כ לעלות לגדולה, הוא מסתיר ומעלים מבני אדם שה"י פעם עבד, כי גנאי וחרפה הוא לו. לא כן העבד שהתגבר ביד חזקה על אדונו האכזר, כשהוא יוצא מרשות רבו, נכרתו ממנו לגמרי עבותות השיעבוד, שהרי אינו מוטל עליו להודות לו על השחרור, מאחר שלא ניתן לו השחרור מאת רבו. ועוד שאינו בוש מלספר שה"י פעם עבד, ואדרבה שבח ותפארת הוא לו, ואף כשעולה לגדולה, הוא משתבח ומתפאר בזה שעלה בידו להתקומם נגד אדונו שהשתעבד עמו בעבודת פרך, וזכה לשבור את גאון עוֹזו, עד שיצא ממסגר לחפשי.

וזהו כוונת המגיד, ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, כל"ו אילמלא לא הוציאם הקב"ה ביד חזקה ובזרוע נטויה במכות באותות ובמופתים, רק ה"י נותן את חן העם בעיני פרעה ושריו ויועציו לעשות להם חסד לשחררם, אז

הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, ר"ל, שעם היות שלא היינו נקראים עוד עבדים כי אם בני חורין, אבל אכתי היינו אנורים ומשועבדים לפרעה אנו ובנינו ובני בנינו עד עולם לזכור תמיד את חסדו וטובו הגדול עמנו, וגם ה' חרפה ובוז לנו עבדותינו במצרים כאמור לעיל, אבל עתה שברוב רחמיו וחסדיו ית"ש הוציאנו מעבדות לחרות ומשעבוד לגאולה בכח גרול וביד חזקה בעל כרחו של פרעה, שוב לא נשארו משועבדים לו כלל, וגם אין לנו בושה להגיד לאחרים מעבדותינו, רק כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, עכת"ד.

ומעתה יובן היטב, כי בלק אמר לבלעם, הנה עם יצא ממצרים, שרצה בלק להקטין בזה את הנס של יציאת מצרים, ואמר שיצאו ישראל בחסר של מצרים, דהיינו שמצאו חן בעיניהם ושיחררו מרצונם הטוב, ולכן אכתי משועבדים הם למצרים, כדי שלא להיות כפוי טובה, ועל זה אמר הקב"ה לבלעם להשיב אל בלק, שלא עשו המצרים לישראל שום טובה, רק „אל מוציאם ממצרים", שהקב"ה הוציאם משם ביד חזקה במכות ובמוראים גדולים, וא"כ חירות מוחלט הוא, כי נפסק מהם לגמרי כל שיעבוד, וגם הוא כבודם ותפארתם נגד כל העמים להגיד עבדותם ואופן שחרורם.

והנה כתיב (מיכה ז') כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, שהנפלאות בגאולה העתידה תהיינה דוגמת מה שה' ביציאת מצרים, וכמו בעת יציאת מצרים לא היתה הגאולה שהמצריים נהפכו לבכם מעצמם והסכימו שבני ישראל יצאו מעבדות לחירות, רק ששלח הקב"ה בהם עשר מכות וביד חזקה ובזרוע נטויה הוציאם ממצרים, כן לעתיד לא תה' הגאולה באופן שהאומות מעצמם יסירו עול הגלות מעל צוארינו, רק הקב"ה יעשה נקמה בגוים בכח גדול ובחימה שפוכה, וידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו, ובאופן זה יגאלנו גאולת עולם.

וזהו שנתכוון הנביא מיכה לבשר את ישראל מה שיגיע להם באחרית הימים, ואמר, כי העליתך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתך, שהשי"ת הוא שהעלה אתכם ממצרים, והשי"ת הוא שפרה אתכם מעבדות לחירות, ודבר זה ראוי לכם לידע ולזכור תמיד, כדי שתרעו באיזה אופן תבא אליכם גאולה העתידה, כמו שאמר מיכה הנביא בעצמו להלן בנביאתו, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וכדי שיבינו היטב כוונתו, כפל ושנה דבריו ואמר להם, זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור, כי בלק אמר הנה עם יצ"א ממצרים, דהיינו שמצאו חן בעיניהם ועשו עמהם חסד להוציאם מעבדות לחירות, ובלעם בן בעור ענה לו, אל מוציאם ממצרים, שהקב"ה הוציאם ממצרים בעל כרחם ביד חזקה במכות נוראים, וכמו כן לעתיד לבא ישיב ד' את שבותנו ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ביד חזקה בלי מציאות חן בעיני אומה"ע, אלא בכח גדול בנסים ונפלאות, וממילא לא נבוש ולא נכלם להזכיר ימי גלותינו, רק בקומה זקופה גספר לעיני כל העמים עוזו נפלאותיו אשר עשה, וכולנו נהיו מראים באצבע זה ד' קוינו לו ווישענו בגאולה שלימה כב"א.

חידושים, הערות, ומסקים

מהגאון מוה"ר גרשון פולין אב"ק ניקלשבורג זצ"ל⁽¹⁾

כ' בסור א"ח סי' תק"ס וז"ל, משחרב הבית תקנו שבכל דבר שמחה שיהי' בה זכר לחורבן הבית וע"כ אמרו חכמים סר אדם את ביתו בסיד ומשייר אמה על אמה בלא סיד זכר לחורבן הבית, והרמב"ם ז"ל כתב אין בונין בנין מסיד כבנין המלכים אלא סח ביתו בטיט ומשייר אמה על אמה ואינו משמע כן בנמ' דבתר דמייתי הק ברייתא ת"ר לא יסור אא"כ מערב בו תבן ומסקינן כך אמרו חכמים משייר אמה על אמה אלמא על ידי ששייר מותר כל מיני סיד, עכ"ל הסוד שהניח בתימא על הרמב"ם, וב"י וכ"מ וב"ח דוחקים לתרץ.

וגם אני אענה חלקי לתרץ בענין אחר, דלישנא דנמרא כך היא (ב"ב ס' ע"ב), ת"ר לא יסור אדם את ביתו אא"כ מעורב בו תבן, ת"ר כשחרב הבית בשני' רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נספל להן ר' יהושע ואמר להן בני בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזירה, ולהתאבל יותר מראי אי אפשר שאין נזירין נזירה על הציבור אא"כ רוב ציבור יכולין לעמוד בה, אלא כך אמרו חכמים סר אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט וכו' עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט, שנאמר אם אשכחך ירושלים כו', ע"כ. והנה יש לתמוה כאן, ל"ל למימר שלא להתאבל כלל אי אפשר, הלא הי' ברעתם להתאבל יותר מראי. ונוסף על זה, פי' רש"י תמוה, דפירש"י שלא להתאבל כו' שכבר נגזרה גזירה ליחרב הבית ונאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עלי'. ותמה אני, למה מביא רש"י פסוק אחרינא שמביא הגמרא, אם אשכחך ירושלים וגו', וגם דיקרוק מהרש"א ע"ש, וגם יש לתמוה על הרמב"ם שמביא שם עוד דין, עושה אדם כל צרכי סעודה ומחסר דבר מועט ומניח מקום פנוי בלא קערה וכו', מה שלא הוזכר בגמרא.

ולבי אומר לי רכוונת הרמב"ם הכי, ריש לדקרק, משחרב הבית בשני' רבו הפרושים, ל"ל למימר אי בראשונה או בשני', וגם למה באמת לא הי' בראשונה כך שרבו הפרושים. אלא ודאי דפי' הכי הוא, רבודאי על בית ראשון נמי היו מתאבלים בבית ובסעודה, כמפורש בתורת חיים שזהו נגד הבית המקדש והקרבן, רק דעשאו הזכרון דהי' סח בטיט וגבי סעודה דהי' משייר דבר מאכל, רק כשראו שחרב הבית באחרונה, ולא נתקיים שישו אתה משוש כל המתאבלים עלי', דהיינו שאם יתאבלו היטב שישו בבית המקדש, והשתא נחרב, סברו שמא מכח זה נחרב שלא היו מתאבלים כראוי, ולכך היו רוצים להתאבל יותר מראי ורבו הפרושים, ואמר להם ר' יהושע, שלא להתאבל כלל, דהיינו ביותר על חורבן ביח שני, אי אפשר, שכבר נגזרה גזירה, פי' ליחרב וכתוב שישו אתה משוש,

(1) ראה אורותיו בכר"ש קונט' ס"ב עמוד ז'. — חידושים הללו הועתקו מתוך פנקס כת"י אחר מתלמידיו, (אשר העתיקו בלשון רבו), והגיע אלינו מאת ירידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמפורסם מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאגטווערפען. הוד והודר פעלו וצדקתו עומרת לעד.

ושמא בשביל כך נחרב כנ"ל, להתאכל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הציבור וכו', אלא כך אמרו חכמים, סד אדם בסיד ומשייר אמה על אמה, נמצא שיש עוד תיקון, וצריך לעשות שניהם השתא, טח בטיט, ומשייר אמה על אמה, וכן נבי סעודה משייר מקום פנוי ומחסר דבר מאכל, ולפ"ז פסק הרמב"ם שפיר. אבל באמת הטור מתרץ הכי, דקשה בנמרא למה לא מזכיר תיקון טח בטיט, ולא מזכיר אלא תיקון דמשייר אמה על אמה, אלא ודאי רחם מפרשי הכי, דיותר יש תיקון בשייר אמה על אמה מטח בטיט, ולכך בבית המקדש ראשון היו עושין תיקון על ידי שיחה, ובבית שני אמר להם שיעשו תיקון על ידי שיור אמה על אמה דיותר עדיף, ולכך בזמן הזה לא מועיל תיקון שיחה רק שיור אמה על אמה. אבל י"ל עוד טעם אחרינא, דאפ"ה צריכין ב' תקנות לזכרון בית ראשון ובית שני, ואפשר לכך פסק הרמב"ם דצריכין תדווייהו.

אמרתי להעלות על הנייר לזכרון, לפי דינא שמבואר בפוסקים, אם רשאי כהן לילך על קברי עכו"ם. — נ"ל דעל קברי עכו"ם סתמא אין רשאי לילך עליו, דהלא פסק רשב"א בתשובותיו והובא בכ"י דעל קבר של משומר אסור לילך כהן עליו שנקראו בשם משחיתים למקום, וא"כ איכא למיחש דלמא משומר נקבר בתוכו ואסור לילך עליו, ואין לומר דאין למיחש למיעוטא, הלא בסוגיא רבבא מצינא (דף ק"ד ע"ב) מפרשי התוס' ברווראי רוב קברים היו פתוחים טפח ואין מטמאין, רק דחיישינן שמא לא יהי' אחר פתוח טפח. הרי דחיישינן למיעוטא, רספיקא דאורייתא היא, וה"ה בנידון דידן חיישינן למעוטי בספיקא דאורייתא דלמא הולך על קבר של משומר, לכך נ"ל ברור שאין לילך סתמא, וק"ל.

אגיד דבר א' בשם אבא מורי הרב חמנח זצ"ל, על הא דאיתא במס' ב"ב (דף צ"ח ע"ב) ר' חנינא נפק לקרייתא רמיא לי' קראי אהרדי, כתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לר' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלושים אמה קומתו, וכתיב ולפני הרביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רחב ועשרים אמה קומתו, אמר להו כי קא חשיב משפת כרובים ולמעלה וכו' מסייע לי' לר' לוי דאמר ר' לוי דבר זה מסורת בידנו מאבותינו מקום ארון וכרובים אינו מן המדה. וקשה האידך שייד לומר משום רנפק לקרייתא שאל דבר זה. ותירץ הוא ז"ל, דהא פליגי בברכות (דף ל"ה ע"ב) רשב"י ס"ל מחויב אדם לקיים והגית בו יומם ולילה ומלאכתו נעשית על ידי אחרים, ור' ישמעאל סבר שצריך אדם לעסוק בדרך ארץ, ופירש'י בברכות, נפיק לקרייתא, היינו לעסוק במלאכתו לעבודת השדה, ובני קרייתא היו סוברין כרשב"י ראין לעסוק בדרך ארץ כלל ויסמוך על גס שיהי' לו פרנסתו על ידי אחרים, ולכך הביאו רא' לרבריהם שארון וכרובים אינו מן המדה שהיו עומדים בנס ולא היו ממעטין כלל, וה"ה נמי תלמידי חכמים הדומין לארון אינן מן המדה ובנס הם מתפרנסים, עכרפ"ח, ה' ויהי' שפתותיו דובכות בקבר.

א' במס' חולין (דף קל"ז ע"א) ראשית הגז אינו נוהג אלא ברחלים, מנה"מ, א"ר חסדא אתיא גיזה כתיב הכא ראשית גז צאנך תתן לו וכתוב התם ומגז כבשי יתחמם, מה להלן כבשים אף כאן כבשים וכו', אלא מעתה נוצה של עזים ליחיב, בעינן גיזה וליכא, ויעויין בתוס' שם. והנה בס' בית יהודא מקשה, למה לא משני הגמרא מיד רמקשה מנא הני מילי על מתניתין, דבעינן גיזה וליכא. ונעלם ממנו מה שכתבו התוס' בהדיא במס' שבת (דף כ"ז ע"א) בר"ה ונוצה, דנבי עזים תרזויהו איכא, אותם שנקראו נוצה על שם שמורטין אותה כמו נוצת תרנגולין ועושיין מהן בגדים חשובים, ושעיר עזים היינו שק דכתיב בתורה, וזה גוזזים כעין צמר, עיי"ש. ומעתה אין קושייתו כלום.

במס' סוטה (דף כ"ו ע"א) ורבנן האי ונקתה ונזרעה זרע מאי עברי לי' מיבעי להו לכרתניא ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקרת דברי ר"ע, אמר לו ר' ישמעאל א"כ יסתרו כל העקרות ויפקרו וכו' א"כ מה ת"ל ונקתה ונזרעה זרע, שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח וכו' שחורים יולדת לבנים, ע"כ. והקשו בתוס', תימה ור' ישמעאל לימא לי' לנפשי' יסתרו כל יולדות בצער וילדו בריוח וכו', ומניחים בתימה, וכבר נדפסו ישובים על זה. ואמרת גם אני אענה חלקי לתרץ קושית התוס', ונקדים מתני' דיש פרק אין מעמידין (דף כ"ב ע"א) ולא תתייחד אשה עמהן מפני שחשודין על העדיות ולא יתייחד אדם עמהן מפני שחשודין על שפיכות דמים. ובגמ' (דף כ"ה ע"ב) ותיפוק לי' משום שפיכות דמים, א"ר ירמי' באשה חשובה עסקינן דמירתתי מינה, רב אידי אמר אשה כלי זיינה עלי', יע"ש. הרי לב' תירוצים הנ"ל, אין אשה רשאי להתייחד עם הנכרי אלא באשה חשובה קרובה למלכות דמיסתפי מינה או משום דכלי זיינה עלי', ושוב אינו הורגה. והנה לפום ריהטא יש להקשות על ר' ישמעאל דקאמר א"כ יסתרו כל העקרות שבעולם, בוראי עלי' אין להקשות האידך עברה על היחוד שהוא דאורייתא, דהוי עבירה לשמה, דיורעת בנפשה שלא תזנה והיא עושה כך להיות לה בנים, אבל קשה מהיכי תיתי יעבור איש על איסור יחוד אשת איש להתייחד עמה, אטו ברשיעי עסקינן. וצ"ל דבאמת לא תתייחד עם ישראל אלא עם הנכרי, וקיי"ל במס' סוטה מקנין לנכרי, אבל קשה, השתא דאינה רוצה לזנות וליכא כלי זיינה עלי', האידך תתייחד עם הנכרי שחשודין על שפיכות דמים, ודוחק לומר דמיירי דוקא באשה חשובה למלכות. וצ"ל הכי, דהא א' בגמרא ארבע חשובין כמתים, וחד מהני מי שאין לו בנים, וילפינן לה מקרא דרחל דאמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, וא"כ באשר שהיא חשובה כמת, בוודאי תסתתרה עם נכרי, ולא תהי' חוששת לשפיכת דמים. וא"כ כל זה דוקא אם היא עקרה, ואז חשובה כמת, משא"כ לר' ישמעאל שהיא יולדת בצער, בוודאי חסה על נפשה שלא תתייחד עם נכרי, וא"כ לא קשה אליבא, ודו"ק.

בדין כתיבת תיבת פוטיפרע בס"ל

מהגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל⁽¹⁾

בעזה"י.

שלום לכבוד אהו' מחותני הרב המאה"ג החרף ובקי המפורסם מ'
דוב בעריש ג"י.

אחר"ש כמשפט לאוהבי שמו. מכתבו ק' קבלתי, בדבר הס"ת שנכתב מלת פוטיפרע בשני שיטין, נלע"ד שצריך תיקון לכתוב בשיטה אחת. ומ"ש כ"ת בשם הפירושים על מס' סופרים שכ' על שמות הנחלקין רקא חשיב התם במס' סופרים, היינו אפי' בשני שיטין, הא ליתא, כמבואר בספר שמות, וע"ש שיש פוסקים כר"י משום דנימוקו עמו, וקצת.

ומ"ש שני פתרונים למלת פוטיפרע, אין זה מועיל לכתוב בשני שיטות, וכמו מלכי צדק. ועיין במסורה נרולה פ' ויגש רקא חשיב פוטי פרע, ומלכי צדק, בעל חנו, צפנת פענח, כתיב תרי מילין וקריין, ואינן חר שמא, יע"ש. ולכאורה לאיזה ענין כתב רהם חר שמא, וע"כ לומר דלא יכתוב בשני שיטין. וכ"כ במנורת שלמה שם, שר"ל אף שנכתב ונקרא שני שמות, מ"מ אינן חר שמא ואין נחלקים לתרין שיטין. אך באמת אינו צריך לזה, כי לא הרגיש בחסרון תיבה חרא, שבאמת צריך להיות כתיבין תרין וקריין חרא, וכמ"ש במנחת שי פ' לך גבי ומלכי צדק, שבמסורת הרפוס פ' ויגש נמנה עם השמות רכתיבין ב' מילין וקריין חרא כמו צפנת פענח וחביריו, וכ"כ להריא בס' מסורת סייג לתורה להרמ"ה ז"ל אות פ' פוטי פרע כו' ומסורה עליהן כתיב תרתי וקרי חרא מלה. ושם בענין פוטיפרע, כ' ובמסורת אחרינא פוטי פרע כתב פוטיפרע הלין כתיבין תרתין מילין וקרי חר שמא כו', ונראה שצ"ל וקרי חר ואינן חר שמא כמ"ש במסורה רפ' ויגש, וגבי מלכי צדק כ' רבמסורה איתא תרתי כתיב ובחר שיטא צריך, וכ"כ במנחת שי בשם ספר ישן כתיבת יר שנמסר עליו רלא ליפסוק בתרתין שיטין כו', וא"כ פשיטא רכל הני דחשיב במסורה רפ' ויגש, חר רינא הוא, דלא ליפסוק בתרתין שיטין. ועיין במנחת שי פ' ויגש הביא דברי הא"ת והמאירי בתיקון סופרים שלו רקריין מלה חרא, ובמנחת שי שם כ' דתרין מילין ובחד שיטה כתיב. ובספר טיב גיטין הארכתי בזה, ושם ביארתי הטעם רכל רקריין חרא צריך להיות בחר שיטה, דאל"כ איך נקרא אותם חרא מלה מאחר שהקורא צריך להיות עיניו משוטטות מסוף שיטה זו לתחלת שיטה שלאחרי'. ולכן פסל מהר"י ברונא גט שנכתב בפראג וכ' שם גרדי בשני שיטין והביאו רש"ל ביש"ש על גיטין ע"ש.

(1) ראה אורותיו בכר"ש שנה ר' קונט' ר' עמוד י"א. — תשובה זו חותקת מתכריך כתבים של הגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות זצ"ל (כת"י ירושלים — מספר 46459).

ומ"ש כ"ת שפירוש על מס' סופרים הביא מהמדרש, פוטי שהי' מפטם כו', אין למדין מן הדרש, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, שלא הי' נחלק לשני שמות, וכמו פוטיפר דחד מלה הוא ונכתב ג"כ פוטיפרע, חלוק לשנים לדרשא. וגם מ"ש כ"ת ראי' מהרמ"ה שכ' פעם כך ופעם כך, הרבר פשוט דהרמ"ה מעתיק כפי הלשון שמצא במסורה ובספרים, שכל א' תפס לו לשון הנדצה לו כידוע לרגיל בדבריהם. וגם מ"ש דהא צפנת פענח תרין מילין קריין ואפ"ה צריך למכתב בחד שיטה, אדרבה מזה ראי' דלענין שם אדם אין לחלק בשני שיטין אף דקריין תרין מילין, ועיין בספרי הארכתי בזה, אף מי שנקרא ב' שמות כגון אברהם יצחק, לכתחלה יש לכתוב בחד שיטה. אך כאמת נראה רחסר בדברי הרמ"ה תרתי מילין כתיבין וקריין, וצ"ל וקריין חר, וזה מבואר במה שכ' גבי פוטיפר, ובמסורת אחרת כו' צפנת פענח כתיבי תרתין מילין וקרי חר שמא, וכבר כתבתי לעיל מזה, מבואר דצפנת פענח ופוטיפרע קרי חר מלה כמ"ש להריא גבי פוטיפרע, והרבר ברור, כיון שצפנת פענח פתרונו עפ"י פשוטו לשני מלות כמבואר מלשון תרגום ורש"י, ואפ"ה כ' רמ"א רמצא בחומש קדמון שצ"ל בשיטה אחת, ומכ"ש בפוטיפרע שעפ"י פשוטו הוא שם אחר כמו פוטיפר, ובשביל שניתן לדרוש, אין לחלקו לשני שיטות, וכדכתיבנא.

דברי ידירו,

הק' אפרים זלמן מרגליות

בדין נאמנות דע"א, ובדין רובא וחזקה

מהגאון מוה"ר בצלאל רנשבורג מפראג זצ"ל⁽¹⁾

בעה"י.

הערותי עלי הקונטרס בענין הנאמנות בעד א' [ורובא וחזקה]

ראיתי הקונטרס אשר הכין ופעל ועשה הרב הגאון המפורסם אבר"ק קעלין⁽²⁾, ואף כי [אין] צריך לגמרא וסברא דירי, אף לא להסכמתי, עכ"ז מרוב ענותנותו כי רב הוא, [ביקשני] שאשים עיני עלי' ואחזה רעי גם אני. והנה הקונטרס כולו מחמרים וממתקים, ואני אציין פה רק הנלע"ד באיזה פרטים להיות כאספא המזכיר, וזה החלי בע"ה.

(א) בכלל א' פרט א' דף א' עמוד ד' בסופו בד"ה וזוה מיושב נמי לשיטת רמב"ם ותשב"ץ כו' במס' גיטין כו' כהן גדול ביוה"כ יוכיח כו' אלא משום

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונס' ט' עמוד ח'. — חידו"ת הללו הועתקו מכתי"ק המונח אצל ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר מאיר גרינבורג שליט"א אבר"ק קעזמארק. זכרה לו אלקי לטובה. (הכת"י הי' קרוע קצת, לכן חסרים תיבות באיזה מקומות, ולפעמים השלמנו בין חצאי ריבוע).

(2) הוא הגאון מוה"ר בנימין וואלף בעל שערי תורה זצ"ל.

דמהימן, וק' כו' דילמא שאני כהן גדול רקים לן בגווי' שהוא כשר אלים נאמנותו נגד חזקה כו', עכ"ל. קושיא זו לא הבנתי, די"ל ראיית הש"ס היא מכהן גדול בבית שני רלא קים להו בגווי' שהי' כשר, והראי' שהוצרכו להשביעו שלא יהי' צדוקי, גם איתא ביומא דרבים היו שלא הוציאו שנתן, וא"כ לא הי' מוחזקים להם בחזקת כשרות, ואפ"ה היו נאמנים, וכהוכחת התוס' שם בניטין בסוף ד"ה דכי אמר פגול כו' ואין לתמוה מנ"ל דמהימן דפשיטא דבכל הקרבנות שייך פגול כו' עכ"ל. (ודרך אנב אזכיר התימא על הגאון פ"י שם הקשה קושית תוס' הזאת מדעת' דנפשי', ולא ראה שעמדו התוס' בזה, וגם על התוס' יפלא, מדוע לא תירצו כמ"ש הפ"י, כי דבריו נראין פשוטים ואמתיים).

(ב) שוב כ' הגאון נ"י שם בא"ד, דהא מצינו ער כזה מחני אפילו לענין ממון להוציא מחזקתו, אף שחזקת ממון אלים יותר מחזקה באיסורין דהא קי"ל דאין חולכין בממון אחרי הרוב להוציא ממון מחזקתו, ובאיסורא רובא וחזקה רובא עדיף כו' עכ"ל. לישרי לן מר ואימא מילתא לבאר שאין דמיון זה הכרחי, והוא לפמ"ש אצלי בחיבורי שם בניטין אשר קראתיו ספר כריתות, עמ"ש הגאון טורי אבן בחירושי ר"ה כ' ע"ב כיון דשמעינן מסוגיא הזאת שדבר העומד בחזקת חיתר אין עד א' נאמן להוציא מחזקתו, וכן כל דבר שעומד בחזקת איסור אין עד א' נאמן להוציאו מחזקת איסור, כדאיתא ביבמות פ"ח ע"ב גבי הקדש טבל וקונמות דבעלים נאמנין משום רבירם לתקן, אבל אחר אינו נאמן, א"כ כיון דאין עד א' נאמן במקום חזקה לא לאיסור ולא להיתר, כ"ש שאין עד א' נאמן במקום רובא, דהא קי"ל רובא וחזקה רובא עדיף כו' עכ"ל. ולפענ"ד מאי דפשיטא לי' להגאון, מספקא לי טובא, והיא לפי המבואר אצלי בקונטרס כללי רובא וחזקה אשר לי בחיבורי שחרת חולין, בסוגיא דמנ"ל דאזלינן בתר רוב כו', וכתבתי שם שיש להסתפק אם גם רבי מאיר ס"ל להך כללא דרובא וחזקה רובא עדיף, דלכאורה משמע דר"מ לית לי' הך כללא, דהא ר"מ לא אזיל בתר רובא וחייש למיעוטא, ואלו בעירובין ל"ה ול"ו ועוד בדוכתי אחריתי אזיל ר"מ בתר חזקה, וראיתי להגאון פרי מגדים בספרו גינת ורדים כלל ס"א דצה לצד דר"מ לית לי' האי כללא, אך לענ"ד הסוגיא דיבמות דף קי"ט ע"ב מתנגדת לו, דאמרינן שם, וחזקה לא עדיף כי רובא, ולר"מ קאי התם, וכמ"ש תוס' ורא"ש שם בד"ה וחזקה כו'. הן אמת לפמ"ש הרשב"א במשמרת הבית דף ז' ע"ב דיש נוסחאות ביבמות שם גורסין, לעולם רבנן היא, וא"כ קאי התם לרבנן, ואז באמת י"ל לר"מ חזקה עדיף מרובא, אבל להתוס' ורא"ש דקאי הש"ס לר"מ ואפ"ה אמר דרובא עדיף מחזקה, א"כ תיקשי מדוע אזיל ר"מ בעלמא בתר חזקה ולא בתר רובא, והרבה נצטערתי על דבר זה, עד שמצאתי במדרכי פ' הזרוע והלחיים עמר על תמי' והצריכה עיון.

ושוב ראיתי להפני יהושע במהדורא בתרא לכתובות י"ב ע"ב בד"ה אי נמי כו' הרגיש בחקירה זו, והעלה ליישב עפ"י כלל חדש שהמציא בחידושו לכתובות ע"ז ע"ב בתוס' ד"ה כל הנולד כו', ובחידושי קידושין פ' ע"א בתוס' ד"ה ממון כו', דהא דקיי"ל רובא וחזקה רובא עדיף, היינו דוקא היכא ששניהם בענין אחד

והרוב בא אחרי החזקה ומבטלה, רחוקה עשויה להשתנות על ידי הרוב, ובכה"ג דיבמות הנ"ל רחוקה דליבום אינה מתגברת בשום פעם, כיון דרוב נשים מתעברות ויולדות סותר החזקה כו', אבל בעלמא היכא שהרוב בפני עצמו וחזקה בפני עצמה, באופן שאין הרוב סותרה, י"ל חזקה עדיפא בין לר"מ ובין לרבנן. [חסר כאן כשתי שורות]. ולפ"ז להתוס' ורא"ש דלית להו הך כללא, דא"כ אזלה קושיותם בכתובות ע"ו שם, ובקידושין פ' שם, ובחולין י"א ע"א, ואפ"ה גרסו ביבמות ר"מ, א"כ לדירדהו צ"ע היאך אזיל ר"מ בתר חזקה ולא בתר רובא, בשגם ר"מ ס"ל רחוקה לא עדיף כי רובא, ובחיבורי הנ"ל אמרתי ליישב, דתוס' והרא"ש סברי כמ"ש בחולין שם, רחוקה ילפינן מהלכה למשה מסיני, וא"כ אף דרובא עדיף, אין ללמוד רובא מק"ו מחזקה, דאין דנין ק"ו מהלכה.

עכ"פ לפי כללא דהפני יהושע הנ"ל, שנראה כמעט מוכרח, אזיל דינא דהגאון טורי אבן הנ"ל, אחרי רחוקה שאין הרוב סותרה י"ל דעדיפא מרובא, וא"כ אף דנגד החזקה אין עד א' נאמן, אפ"ה יכול להיות דנאמן נגד הרוב, וצריך המורה לראות מה הוא הרוב שמעיד עד האחר נגדו, ומאיוזה סיבה היא, עכ"ל בחיבורי ספר כריתות הנ"ל.

ומעתה מינה ומינה נדון, דנהי דלא אזלינן בתר רובא במקום חזקת ממון, היינו דוקא היכא שאין הרוב סותר החזקה, כמו ע"ד משל דוב נשים בתולות נישאות, לשמואל אין זה סותר בהחלט החזקת ממון דבעל וכדומה, והא דבאיסור רובא וחזקה רובא עדיף, י"ל היכא דהרוב בא אחרי החזקה וסותרה היכא רחוקה עשויה להשתנות, (ומזה יש לדון גם על דברי הגאון [הנ"ל] בסופו בד"ה דע כו' יעושה). וא"כ הרמב"ם והתשב"ץ יכולין להיות סוברים כהיא כללא דהפ"י ז"ל, ואזלה ראיית הגאב"ר קעללין.

(ג) בפרט ב' דף ב' ע"א בהג"ה, עמד הגאון על סתירת הרמב"ם בענין טעמא דקרא, והשמיט אחת, שפירש הרמב"ם טעמא דקרא בענין הבאת הפסח אחר התמיד, וכבר ראיתי לתי"ט פ"ב דיבמות משנה ה' עמד על סתירה הזאת, ואף על הסתירות שעמד הגאון בהגה"ה הנ"ל, והגאון בעל פאר הלכה האריך למעניתו ליישב הסתירה כולה שברמב"ם בזה, וא"כ אפשר להליץ בעד התשב"ץ שנוטה להורות להך גיסא דדרשינן טעמא דקרא.

(ד) אחרי גומרי כל הקונטרס, ראיתי להגאון המחבר הקונטרס, בפרט ה' דף ה' עמוד ד' הביא שו"ת מהרי"ט נרגש מהא דרובא וחזקה רובא עדיף, ואפ"ה בממונא חזקה עדיף מרובא, ומחלק קצת על דרך הפ"י שזכרתי בדברי הנ"ל אות ב', וכן להלן בכלל ב' פרט ב' דף ח' ריש עמוד שני, מביא הגאון דברי שו"ת תה"ד סי' שמ"ט נרגש נמי מזה, ובדף ט' ע"א ראיתי שראה דברי המרדכי בפרק הזרוע והלחיים. ואחרי ראיתי שכל רז לא אניס לי' להגאון נ"י, בלתי ספק עמד גם על החילוק שרציתי לחלק באות ב', ובוודאי טעמו ונימוקו עמו. וזולת זה כל דברי הקונטרס אהובים וברורים, יתנו עידיהן ויצדקו.

הכ"ר או"נ הכותב בחפזי,

בצלאל ר"ב

בענין נ"ט בר נ"ט מאוכל לאוכל

מהגאון מוה"ר זאביל איגר אבד"ק ברוינשווייג זצ"ל⁽¹⁾

בעה"י. ברוינשווייג ר"ח אייר טוב לישרים (תק"צ) לפ"ק.

טוב לגבר חכם בעוז זה משה בחירי, כבוד רחימי שאר בשרי,
הרב הגדול חריף ושנון מו"ה משה גינז נ"י לנצח⁽²⁾.

נעים לי לשמוע מפי כתבו כי ת"ל שבתו בשלום וכה יתן וכה יוסיף ה' שלום
לו ולעוזרו וישכון באהלי שם ותהלה בברכת התו"ר תחלה, ואחרי רואי מתוך
כה"ר כי בעוה"ר לוקח עזר מצדו, ה' ינחמנו מהרה ויבנה ביתו בקרוב כי לא טוב
היות אדם לבדו, והנה מה טוב ומה נעים אם יקח אשה ממשפחתו בת גדולים
והיא לצלע נכון נכד דודו ש"ב מרן רשכבה"ג הגאון הגדול אב"ד דפוזנץ⁽³⁾ נ"י
היקרה והנחמדה בת הרב המופלג מ' אברהם נ"י לו לאשה, וביודעו ומכירו
קאמינא, שורק מגזעו כולו זרע אמת, וה' אמת ינהלהו וינחהו בדרך אמת.
והנה על תשובת ש"ב מכ"ת הרב [אצפה] על זה, ועל עוד ענין אחד אשר
אני שואל, מסתמא קיבל האגרת ע"י הק' [התו"] הערר אחרון זאהן, ואתו שאלתי
אם כבר קיבלו או רצונם לקבל את הרב הגאון אב"ד דק"ק דעסווא להמשיכהו
לביהמ"ד שמה במקום הרב מו"ה ליפמן זצ"ל⁽⁴⁾, כי בעבורו כבר כתבתי לשם זה
זמן רב, ובנתיים שמעתי שש"ב הגאון הגדול דפוזנץ מתאמץ עבור חתנו הרב
הגדול מו"ה הירש בלייכרויט וביקש שגם אני אמלא אחריו, ולולי שכבר כתבתי
והתאמצתי עבור הגאב"ד מרעסווא, אשר בעוה"ר מטולטל מעירו ומצוה רבה
ויקרא להתאמץ בעדו, ה' בי[די] לעשות כרצון ש"ב הגאון נ"י, אבל עכשיו אי
אפשר עד שאשמע מפי מעלתו הרב נ"י . . . מה שנתהוה מנעשה או יעשה בדבר
הגאב"ד מרעסווא, ואז אדע ברעתי מה לעשות רצון ש"ב הגאון נ"י.

ועל מה שכ' ש"ב הרב נ"י על רברי פרמ"ג דיש סי' צ"ה לענין נ"ט בר נ"ט
בטעם א' באוכל, שהרי"ף והרשב"א בהך דשייפא בצעא חולקין בדבר, עכ"ל.
הנה כבר הרגיש הפרמ"ג עצמו בזה בספר גינת וורדים כלל ס"ז, וכ', שתירץ
הר"ן בשם הרמב"ן בהך דשייפא בצעא דל"ק מקדירה שבשל בשר ובשל בה חלב

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ד' קונט' ד' עמוד י"ב.

(2) הוא בנו של הגאון מוה"ד בונם גינז אבד"ק מאטערסדארף זצ"ל. נתחנך על ברכי
אביו וגם למד אצל דודו הגאון מוה"ד עקיבא איגר אבד"ק פוזנא זצ"ל. אחר חתונתו דר
בק"ק ווילעהן, ואח"כ נבחר ליושב בביהמ"ד דק"ק האמבורג. נדפסו הרבה תשובות אליו
בשו"ת רעק"א, ונשאר ממנו עוד הרבה חידושים בכת"י. — נפטר עש"ק ערב חג
הסוכות שנת תרי"ח לפ"ק ומנ"כ בעיר האמבורג.

(3) הוא הגאון מוה"ר עקיבא איגר אבד"ק פוזנא זצ"ל.

(4) הג"ר אליעזר ליפמאן דו"ס זצ"ל שימש בתחילה כר"י בק"ק גרעטץ, ואח"כ נבחר
ליושב בביהמ"ד דק"ק האמבורג. נפטר כ"ו לחודש מרחשון שנת תק"ץ לפ"ק.

בנ"ט, דהכא מיירי דרבר מר ה' מעורב עם סימנים אחרים והוא טעם ראשון ע"ש, הרי משמע אף טעם א' באוכל וב' בכלי חשיב נ"ט בר נ"ט, אבל הם גם תירצו תירוצים אחרים ואין ראוי מהא דרב, ועיין מ"ש הרישב"א בהך דשייפא בצעא, לכן אני אומר דאין להקל כ"א מאוכל לכלי ומכלי לאוכל, עכ"ל הגינת וורדים. והנה באמת עיקר דינו נכון, שכן כתב בעה"ת ושערי דורא, אלא דמה דמחק הפרמ"ג בבעה"ת מילת שמא, כיון דבשערי דורא לא נזכר, יש להעיר על הפרמ"ג, ראדרכה טפי ניחא דהוי ספיקא דדינא כיון דתליא באשלי רברכא, דלתירוץ הר"ן ורמב"ן ורשב"א ליתא, ורק לשיטת האומרים דבכישול לא הקילו בנ"ט בר נ"ט אז יש לתרץ מהך דקדירה שבשלו בו בשך בפשיטות . . . והאמנם יש לי להאריך בהא ענינא אלא כעת חר כרעאי אעגלה לנסוע איזה מיל לחיים ולשלום.

והנני ש"ב רחימו,

זאבל איגר החפ"ק הנ"ל

בדין מינקת חבירו

מהגאון מוה"ר יצחק אהרן סג"ל אימינגא אבר"ק לבוב זצ"ל⁽¹⁾

בע"ה. יום ג' כ"ג אדר תרח"ס לפ"ק לבוב.

שלו' וברכה וכל טוב, לכבוד ידידי הרב המאוה"ג החר"ף ובקי המופלג בתורה ויראה, בהר"ר יראה, כש"ת מו"ה יצחק מאיר נ"י האבר"ק ליעווע יע"א.

מכתב שאלתו הגיעני, באשה שילרה תאומים, והבן הבכור לא רצה לינק מאמו, ולא נתנה רד בפיו ושכרו עבדו מיניקת ברשות הבעל, והאם הניקה את הבן השני, וארבעה חדשים אחרי לידת התאומים, מת בעלה, ולאשר נתעברה המניקת שהניקה את הבן הבכור, היתה מוכרחת לגמול הולר אחרי י"ד חדשים ללידתו, ואחרי שני חדשים מת הבן השני כבן ט"ז חודש, ונסתפק מעכת"ה אם מותרת האם להנשא.

ולכאורה יש להתיר בפשיטות דהא מבואר בש"ע דאם מת הולר וכו' או שנתנה בנה למניקת ג' חדשים קודם מיתת בעלה וכו' מותרת לינשא. ובנ"ד דהבן הבכור ניתן למניקה ד' חדשים קודם מיתת הבעל, והבן השני מת, א"כ אין כאן שום מקום לאסור.

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' א' עמוד ט"ו. — תשובה זו הועתקה מכתי"ק המונח בגנזי יידינו האברך החשוב דיקר והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. טוב עין הוא יבורך.

אמנם אחר העיון הא ליתא. רבשו"ת הרא"ש שהביא הב"י סי' י"ג כתב במעמו של הסמ"ג שהתיר בנתנה למניקת ג' חדשים בחיי הבעל, משום שלא אסרו חז"ל רק באם היתה מניקת בשעת מיתת הבעל, אבל אם לא הניקה ג' חדשים מקודם, כיון שע"פ הרוב פסק כבר חלבה, מותרת, וכעין זה כתב הריב"ש בתשובה שהביא הב"י שם, וא"כ בג"ד אף דהבן הבכור ניתן למניקת ג' חדשים בחיי הבעל, מ"מ בשעת מיתת הבעל חל עלי' איסור מניקת חבירו מחמת הבן השני, ומש"ה אף לאחר מיתת הבן השני אסורה להנשא, דאף דעכשיו כבר פסק חלבה, מ"מ היכא דכבר חל עלי' בשעת מיתת הבעל איסור מניקת חבירו, לא מהני מה שפסק חלבה. וראי' לדבר, דהא צימוק דרים קיל יותר מן נתנה למניקת ג' חדשים בחיי בעלה, דכזה חולק הרא"ש על הסמ"ג, ובצימוק דרים מותרת לדברי הכל, והרי בצימוק דרים כתב הריב"ש סי' ש"ס דבעינן דוקא שצמקו דרי' בחיי בעלה, ועי' בנו"ב מהר"ת סי' ל"ה. א"כ כ"ש בנתנה למניקה דבעינן שפסק חלבה בחיי בעלה, כמ"ש הרא"ש והריב"ש דמש"ה מותרת משום דע"פ הרוב אחר ג"ח פסק חלבה, ועי' בב"ש סי' י"ג ס"ק כ"ז, ובג"ד לא פסק חלבה בחיי בעלה דהרי הניקה הולד השני.

וראיתי לאחיו הרב ג"י שכתב לפמ"ש רש"י ותוס' בכתובות דף ס' ע"ב הטעם דגמלתו אסור משום שגמלתו כדי שתוכל לינשא, וא"כ בג"ד דבשעה שגמלה הבן הבכור עדיין חי' חי הבן השני, ועריין היתה אסורה בשביל הבן השני, וא"כ ליכא למיחש להערמה, ודמי לגמלתו בחיי בעלה. ודבר חכמה אמר. אמנם יפה השיג עליו מעכת"ה, דלדעת הסוברים דגם אם גמלתו אין להתיר רק אם גמלתו ג' חדשים בחיי בעלה, א"כ חזינן דאף דליכא למיחש להערמה ג"כ אסור, דהא בגמלתו חורש או שני חדשים קודם מיתת הבעל ליכא חששא דגמלתו כדי שתנשא ואפ"ה אסורה. ולכן מיראי הוראה אנכי להתיר בזה. והאומנם יש עמרי אריכות דברים בזה, לרב חולשת כחי בעוה"ר לא יכולתי להאריך.

דברי ידידו הרוש"ת באהבה,

יצחק אהרן סג"ל אימינא

לשאלת רבים

יש להשיג אצלינו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.

המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך
כרך ד', ה', ו', ז', ח', ט, — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומהודרת

כראוי לכבוד התורה.

הנהלת המערכת

בענין שמות גיטין, וחזקת כשרות, ועוד

מהנה"ק מוה"ר מנחם מענדל פאנעט אבר"ק רעש זצ"ל⁽¹⁾

ב"ה. יום ד' פ' שמות תזכ"ר לפ"ק רעש יע"א.

ברך לקחתי וברך אשיבנה, ליקר רוח איש תכונה, קנה חכמה קנה בינה, ה"ה אהו' י"נ הרב הנאון המפורסם ערוגת הכושם החריף ובקי כקש"ת מהו' משה פירשט נ"י אבר"ק וו"ה והגלילות יע"א⁽²⁾.

בזו השעה הגיעני מכתב י"ק, ובפתחי נשתוממתי על המראה אשר כתב מעכ"ת נ"י כי נשלח לשם גט פטורין שסירר רב בקהלה מפוארה לאיש שנקרא בפי כל הרשל וכן חתם את עצמו בשם חיים צבי רמתקרי חיים הרשל. ונפלאותי מאוד איך תצא תקלה כ"כ מב"ד מסדרי גיטין, דהדבר פשוט שהגט פסול, מאחר שלא נקרא רק הרשל לבד, איך כתב רמתקרי חיים הרשל, הכי הו"ל לכתוב, חיים צבי המכונה הרשל.

אך מה שפלפל מעכ"ת נ"י בכתובת הרשל ולא הירש, הנה המסדר ראה דברי החתם סופר סי' כ"ה, ודברי הספר דברי חיים בשער התשובות סי' ש"כ, ובס' פתחי תשובה בקונטרס השמות אות ה', ובמ"א הארכת בזה⁽³⁾. וגם יש לפקפק כפי קריאת מדינתנו צריך לכתוב הירשל ביו"ר וכמשמעות הספרים הנ"ל, אמנם בכה"ג רהכא שחותם א"ע הרשל, לענ"ד ג"כ דלכתחילה צריך לכתוב כן. אבל מה שכתב רמתקרי חיים הרשל, הוא פסול גמור. ומחמת שמעכ"ת נ"י נוחץ עלי, ע"כ לא הארכתי בפלפול דאורייתא כראוי, ועוד חזון למועד אי"ה.

הכ"ד הכותב כנחיצה רבה הרש"ת,

חק' מנחם מענדל פאנעט

(1) נולד בשנת תקע"ח בעיר טערצאל לאביו הנאון מוה"ר יחזקאל פאנעט אבר"ק קארלסבורג וגלילות זיבענבירגען בעל מראה יצוקאל זצ"ל. נתחנך על ברכי אביו וה' תלמיד מובהק להנאון בעל חתם סופר זצ"ל. בשנת תקצ"ח נשא אשה מעיר אוהעל ונתיישב שם. בשנת תר"ב נתקבל לאבר"ק אהרישאר, ובשנת תרס"ו נתקבל לאבר"ק רעש. גם ה' נשיא כולל רמבעה"נ דמדינת זיבענבירגען. רגיל ה' להסתופף בצל כ"ק מרן הגה"ק מצאנז זי"ע, ויש אליו כמה תשובות בשו"ת דברי חיים. נרפס ממנו שו"ת שערי צדק על או"ח ויו"ד, שו"ת אבני צדק על אה"ע, ושו"ת משפט צדק על חו"מ, וס' מעגלי צדק עה"ת. נלב"ע ביום י"ג לחודש תשרי שנת תרמ"ה לפ"ק ומנ"כ בעיר רעש.

(2) כתבנו אודותיו בכר"ש קונט' צ"ה עמוד ט'. (בטעות נרפס שם שחיבר ספר משאת משה, וצ"ל ספר מראה משה). ב' מכתבים הללו הנרפסים כאן קבלנו מאת נכדו ירידנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה שמואל בנימין סג"ל לעפפלער נ"י שהגיעו אליו מאת הרבני הנכבד המופלג בנש"ק מו"ה יהודה בוימגארטען נ"י מלונדון מעובדו של הרב הנאון מוה"ר ישעי' פירסט זצ"ל אברקה"י וויען. זכרה לו אלקי לשובה.

(3) עיין בספרו שו"ת אבני צדק סי' צ"א.

ב"ה. יום ג' ה' מנחם למע"ן תחי"ה לפ"ק אהרישאר.

בין המצרים, כסאו וקרנו ירים, ויזכה לראות בית ה' בראש ההרים,
כבוד אהובי ידידי וחביבי הנצמד במרכז לבבי דבק מאח לנפשי ה"ה
הרב המאור הגדול מעוז ומגדול החרף ובקי טובא המפורסם לשבח
ולתהלה החכם השלם כקש"ת מהו' משה נ"ש ג"י האב"ד וו"ה וכל
הגליל יע"א.

כאשר יפרד איש מעל אחיו וברוב הימים ימצאחו אז תתעורר האהבה עד
כלות הנפש, כן הי' לי עתה נעימות דברי מעכ"ת נ"י הבאים מלב שחור, אשר זה
כמה שנפסק הריבור בינינו, האומנם נבהלתי בקראי בו עד תומו, ונצטערתי
בצער דמר נ"י, ואקוה להשי"ת ישלח עזרו מקודש לרפאותו רפואה שלימה
קודם בוא מכתבי לירו.

ואשר ענותנותו תרביני ונועץ עמי אודות איזה שוחט עופות אשר לפי דבריו
הי' בחורף העבר בקאפיאן, הנה בעיקר הדבר בשוחטים כאלו, נלענ"ד ברור
שהגם שחז"ל אמרו כל ישראל בחזקת כשרות מחמת רוב ישראל כשרים, בלתי
ספק לא הי' כוונתם על הני ארצי ופרחי אשר ממקום למקום יתהלכו נע וגד בארץ
ואין להם קבע, בפירוש אמרו חז"ל כבדהו כר"ג וחשדהו כבן זוטו, ואין סומכין
בהם על חזקת כשרות, כי עינינו הרואות באנשים כאלו לא זו שאין רובם כשרים,
ארבא אחד מאלף בהם נמצא שיהי' יד"ש באמת, ורובא דרובא נגלה קלוגם
ברוב הימים שהם מן הצבועים שאין תוכם כבדם, וגם אם יש בידו איזה מכתב,
אין ראוי לסמוך על זה, אולי נגבו או קנהו מאיש אחר, כאשר אירע כמה פעמים,
ועכ"פ צריך להתודע אצל הב"ד שיש לו המכתב ממנו, ובפרט כעת שבקל לברר
אין לנו לסמוך בשים עין בלי בירור ממקום שיש לו מכתב זה. והנה בשבוע זו
אירע לי כזאת, שהובא בידי גב"ע טוב מאוד בענין היתר עגונה אשר הי' מהראוי
להתירה עי"ו, אמנם מחמת שנעשה הגב"ע בגליל גרוו"ד על כן כתבתי להב"ד
דשם, והשיבו שאינו בר סמכא והכל שקר, וכן אירע כמה פעמים, ע"כ עתה שהבי
רואר הולך בכל המקומות, אין לסמוך על שום כתב בלי בירור, שבנקל מאוד
לברר.

ומאחר שכל עיקר סמיכתנו על שחיטת שוחט הוא מחמת חזקת כשרות,
ע"כ בוודאי אין לסמוך על אנשים כאלו שוודאי הם מאותן המיעוט שאינם
כשרים, וכל זה פשוט. והגם שהרכה פעמים אירע גם לי כזאת, שבא בעה"ב א'
שהוא בעצמו בן תורה ומקבל על עצמו להשגיח על השוחט היטיב בכ"ע, והייתי
מתיר לו כל זמן שיהי' בביתי תחת השגחתי, וגם זה בשעת הדחק, וכפי זכרוננו גם
באיש זה הי' כן, ואח"כ הלך ממנו באמצע הזמן.

וקצת הערה אכתוב למעכ"ת ידידי וחביבי נ"י, בריש פדק כיסוי הדם,
דקאמר ושפך וכסה שלא יהי' מחוסר פריי' כו', וצ"ע מזה על הר"ן בגיטין כ"ב
במתני' רהאשה כותבת את גיטה כו', רמחוסר הקנאה לא חשוב מחוסר, מאחר
שאינו בגופו. ואפשר לחלק בין הוצאה מהקדש לחולין דהוי שינוי השם בעצמותו

של דבר, כדאמר בב"ק שינוי השם כשינוי מעשה, משא"כ בחולין שיוצא מרשות אחד לחבירו לא הוי שינוי בעצמותו של דבר, וצ"ע.

הנני שולח בזה קבלות על מעות רמב"ן אשר הגיעו לידי מארץ הקדושה על מעות רמב"ן ששלחו בשנה שעברה משם לאה"ק, והנה המוכ"ז סיפר לי שמעכ"ת נ"י מינה כעת במקום הנבאי המנוח כ"ה משה אהרן סג"ל ז"ל את ה"ה הישיש כהר"ר ליבוש נ"י, שמחתי מאוד על השתדלותו בענין זה, אשר כל הגדולים והצדיקים עושים השתדלות בענין זה כאשר יוכלו, ובלתי ספק כבר נודע למעכ"ת נ"י כי בזכות אאמ"ו הג' זצ"ל נתכבדתי מאה"ק ושלחו לי באמצעות שרי הגובערניוס יד"ה פאלמאכט, וגם קבלתי מהם דעקרקט על זה שמעות רמב"ן ממדינה זו ישולח לידי ומידי יבוא לאה"ק, ע"כ בקשתי מאוד ממעכ"ת נ"י לעשות התאמצות בזה בהגליל שתחת דגלו, ואי"ה אודיע כזאת לאה"ק, ורב תשואות חן וברכות יבא למעכ"ת נ"י מהתם ע"ז.

והנה העיקר בזה לתקן שבכל אתר יהיו קופות מיוחדות על זה ביד אנשים נאמנים, וב' פעמים בשנה דהיינו בחורש ניסן ובחורש תשרי ישלחו לידי כל כסף הקרשים אשר ימצא אתם על ידי הרלישאנץ או על ידי איש מהימן, ויגיע להם קבלות מאה"ק בכל עת. וגם זאת נתעוררתי מאת הנבאי הכולל, שבשום אופן לא יתנו מעות רמב"ן או מעות א"י לשום משולח מאה"ק, כי שקר בימינם, וגם עתה נשמע שאיש א' אשר על המדינות בו יאמר ששמו ר' ישראל, ובפידוש כתבו לי שלא לקרב אותו כלל.

וזכות מצוה זו תגן על מעכ"ת נ"י להגדיל כסאו למעלה למעלה ויזכה לראות ביאת שילה ובכל אשר יפנה ישיכל ודבריו יהיו נשמעים, כאות נפשו היפה וחפץ אוהבו נאמנו עד כלות הנפש דבק מאח,

הק' מנחם מענדל פאנעט

יחסי הדת בזה אתן לפי אמת יהיו קופות מיוחדות על זה ביד אנשים נאמנים, וב' פעמים בשנה דהיינו בחורש ניסן ובחורש תשרי ישלחו לידי כל כסף הקרשים אשר ימצא אתם על ידי הרלישאנץ או על ידי איש מהימן, ויגיע להם קבלות מאה"ק בכל עת. וגם זאת נתעוררתי מאת הנבאי הכולל, שבשום אופן לא יתנו מעות רמב"ן או מעות א"י לשום משולח מאה"ק, כי שקר בימינם, וגם עתה נשמע שאיש א' אשר על המדינות בו יאמר ששמו ר' ישראל, ובפידוש כתבו לי שלא לקרב אותו כלל.

מכתב מכ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זצ"ל⁽¹⁾

ב"ה.

לכבוד ידידי הרבני הנגיד הגביר החסיד המופלג המפואר והמפורסם
איש אפרתי ומוכתר בנימוסין נכבד ומרומם לתהלה כש"ת מו"ה
משה נ"י מכונה שמעלקעס⁽²⁾.

הן לא נעלם מאת מעב"ה מהחולאת של כ"ק חותני הח"ק הצדיק
שליט"א⁽³⁾, אשר נחלה בעוה"ר זה כחצי שנה, והוצאות עולים עד למאור וגודל
הרוחק אין לשער, ושלחו אלי גיסי נ"י איש אחד מקאמינקע יע"א לעשות
השתרלות בגליל דפה לקבץ מעות, והגה אנכי כבר שלחתי משלי את מה דאפשר,
ויען שנגלה לפני את גודל הנחיצות ע"כ צייתי על ידיד נפשי הרבני החסיד הירא

(1) הועתק מצילום של המכתב. ר' תיבות האחרונות של המכתב עם החתימה, הם
בעצם כתי"ק כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זי"ע, והשאר הוא בכת"י הכותב.
(2) הרבני החסיד המופלג מו"ה משה שאול שמעלקיס (המכונה ר' מאשיל) הוא בנו
של הרה"ח מו"ה סנדר שמעלקיס מקראקא אחיו של הנאון בעל בית יצחק זצ"ל. ר'
מאשיל ה' מנכבדי עיר קראקא וממקורבי כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זי"ע.
(3) הוא הרה"ק מוה"ר יהושע הלוי ראזנפעלד אבד"ק קאמינקא זצ"ל בנו יחידו של
הגה"ק מוה"ר שלום הלוי אבד"ק קאמינקא זצ"ל. נחלה רח"ל בחורף שנת תרמ"ד
לפ"ק, מרוב צער ועגמת נפש בצרת הבת, ה"ה בתו הרבנית הצדיקת מרת יענטא ע"ה,
שנתענגה בנעוריה [בפרשת משה חיים — יאשע קאלב הירועה], ונפל למשכב בחולי
השיתוק רח"ל [לעהמונג בלעז] על כל איברי גופו הטהור, חוץ מבהירות שכלו שלא
נפגם במאומה. לא הפסיק כלל מעבודתו הקדושה במרדינותיו הנשגבות, למרות יסורי
נפשו הנוראים במשך חמש עשרה שנה מחייו. כח דיבורו ה' לקוי לגמרי, והמקורבים
הבינו כוונתו דק על ידי תנועות ורמזות ידיים וסימנים שונים, ולבני ביתו ה' מדבר
באמצעות ס' שבחי בעש"ס (הנרפס בשפה המדוברת) שה' מונח לפניו על שולחנו. וככה
ה' גם לפעמים אומר רבדי תורה, כשהראה מקום בספרים הקרושים פה ושם, ודאו אצלו
נפלאות בעינינים אלו, ואכהמ"ל.

לדוגמא אחת מני אלף יציון, כי ביום וא"ו תמוז בשנת תרנ"ד לפ"ק, בעת אשר
נפגע נכדו כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ב צ' צוק"ל הו"ר וגיסו הרה"צ האבד"ק לימאנוב
זצ"ל כהנהר בעיר באבוב וניצלו בדרך גם כידוע, אז ישב הרה"ק מקאמינקא זצ"ל בביתו
בעיר קאמינקא, והכה על השולחן בראש אצבעו (כמעשה עורך הטעלעגראף), ורמז בירו
הק' לכיוון עיר באבוב, ועל פניו נראתה ארשת ראנה ושאלה, כלומר, האם הגיע
טעלעגראם מבאבוב, כי את הכל חזה למרחוק ברוח קדשו. — עוד ראוי לציין, כי הגם
שלא ה' אפשר להבין בכלל את ריבודיו ומוצא שפתיו בכל עת מחלתו, אמנם התיבות
ברוך אתה ד' מקדש השבת של קידוש בכל ליל ש"ק, וכן ברכת להרליק נר חנוכה בכל ליל
חנוכה, ה' קולו נשמע חזק, וברור מללו, כמו מאד בריא, והוא פלא.
כליל ר' פ' וירא לעת ערב מו"ב לחורש מרחשון שנת תרנ"ס לפ"ק עלתה נשמתו
לגנוי מרומים ומנוחתו כבוד בעיר קאמינקא ליד אביו הגה"ק זצ"ל, ויעועכי"א.

מו"ה לוי יצחק נ"י⁽⁴⁾ שיסע אתו, והנני מבקש מאוד לעשות השתדלות בעירכם על סך מסוים שיהי' בכבוד גדול, ובכסחוני שיתן מעכ"ה מקום לדברי, וקצתתי לאפיסת הפנאי.

מאת ידירו הרוש"ת בלונ"ח,

הק' שלמה הלברשטאם

מכתב מהגה"ק מוה"ר ברוך הלברשטאם אבר"ק גארליין זצ"ל⁽⁵⁾

ב"ה. ג' בשלח תרמ"ז לפ"ק.

לכבוד גיסי היקר האברך החריף החסיד מו"ה אלעזר נ"י⁽⁶⁾.

אחר"ש. אודיעך כי היום ערכתי מכתב לכ"ק הרב הצדיק מבבלזא⁽⁷⁾, וזה לך ההעתקה אות באות.

הנני נותן בזה רב תורה ות"ח לכ"ק מחו"ע"ד עצתו הטוהרה אשר יעצני ליסע על ש"ק לק' קאמינקא לבקר את כ"ק מחו" הרב וכו' אב"ד רשם, כי החייתי נפשו ונפש ב"ב וגם אנכי נהניתי מאוד.

(4) הוא הרב החסיד המפורסם מוה"ר לוי יצחק כהנא ז"ל מווישניצא נכד הנה"צ מוה"ר דוד כהנא אבר"ק ראדמישלא זצ"ל. בשחר ימיו הי' מאנשי ביתו של הנה"ק בעל אר"י רבי עילאה זצ"ל בעת שכיהן כאבר"ק ווישניצא, וגם הי' מקושר אל הרה"ק הרבי ר' הירש מרימאנוב זצ"ל והי' אחד מן האברכים היושבים ברימאנוב סמוך על שולחנו ימים רבים. אח"כ נסע בקביעות לצאנו והי' מהחסידים המקורבים ביותר בבית כ"ק מרן הנה"ק מצאנו זצ"ל. התפרסם בכל הסביבה כחסיד מופלג מלא רוח חיים וירא שמים שצחלתו בפניו ועובר ר' בשמחה תמיד. כשנתקבל כ"ק ארמו"ר מוה"ר זצ"ל לאבר"ק ווישניצא, התרבק אליו ר' לוי יצחק, ומאז הי' מגדולי החסידים היושבים ראשונה במלכות סגל חבורתו, ועד זקנה ושיבה לא פג מעמו בחסידות ועבודת השי"ת בכל מדותיו הנעלות כבימי נעוריו, ויש הרבה סיפורים מעניניו הרבים עם כ"ק רבותינו זי"ע.

גם ראוי להזכיר כאן את בנו, מחשובי זקני החסידים אצל כ"ק מרן ארמו"ר מוה"ר זצ"ל הי"ד, ה"ה הרב החסיד המפורסם מוה"ר ישראל כהנא ע"ה, וקראו אותו ר' ישראל ר' לויים. בבחרותו הי' תלמיד דושיבה הגדולה בווישניצא מיסורו של כ"ק מרן ארמו"ר מוה"ר זצ"ל, ואח"כ נסע לעתים תכופות לכ"ק מרן ארמו"ר זצ"ל הי"ד, והי' מפארי אנ"ש חסיד באבוב בעיר ווישניצא, ברמות אכיו בתורה וחסידות. כשנולד בן בכור במשפחת בית כ"ק ארמו"ר זצ"ל הי"ד, היו פורין אותו אצל ר' ישראל ר' לויים, להיותו נכד הנה"צ מוה"ר דוד אבר"ק ראדמישלא הנ"ל, שהי' כהן מיוחס כפי ערות הנה"ק הרבי מלובלין זצ"ל (עיין כר"ש קונט' ס"ו עמוד כ"ו).

(5) הועתק מכת"י מעתיק א'.

(6) הוא הנה"צ מוה"ר אלעזר הלוי ראזנפעלד זצ"ל מאושפצין בנו של הרה"ק מוה"ר יהושע הלוי מקאמינקא זצ"ל וחתנו של כ"ק מרן הנה"ק מצאנו זי"ע. (כתבתו אודותיו בכר"ש קונט' פ"ו עמוד ל"ה).

(7) הוא הרה"ק מוה"ר יהושע דוקח אבר"ק בעלו זצ"ל.

אולם זאת אשר הי' לי לראבון נפש, בראותי את עיר ואם בישראל עיר קאמינקא מושפלת ער מאוד, מיום אשר יר השם נגעה בו בהרב שליט"א, ירדה פלאים ממעלתה באין מנהל לה, עמל ואון בקרבה בסיבת הדיון והשו"ב אשר המה בעוכרי', גורל חילול שבת בפרהסיא אין לשער, ועור בהרבה דברים נכשלו, ומי יאמר להם דבר, מי יורה להם ומי יבינם ויוכיחם על פניהם.

והנה אנכי הרוואה והמבין כי אין לתקן המעוות, אך אם כ"ק מחו' שליט"א יכנים עצמו בזה, עליו תלויים כל שלמי הגבורים לתקן הרברים, ואת אשר יגזר אומר יקיימו. לכן על כ"ק מחו' שליט"א מוטל הרבר לראות ולהשתדל בתקנת העיר כפי חכמתו ולשים מעקשים למישור ולא יכשלו באבני נגף אשר ישימו לפניהם המאשרים המתעים.

בתקוותי אשר כ"ק מחו' שליט"א יבין את אשר לפניו ובעינו הברולח ישגיח לתקן את ברקי העיר להסיר המכשולות, ולחכם כמותו יספיק הקיצור, והיא מצוה גדולה עד מאוד.

דברי מחו' הרו"ש באהבה, הק' ברוך הלבשרטאם. ע"כ ההעתקה.

דברי גוסך הרו"ש ומצפה לשמוע ממך בש"ט,

הק' ברוך הלבשרטאם

מכתב מהגה"ק מוה"ר אהרן הלבשרטאם אבד"ק צאנז והקרייז זצ"ל⁸

ב"ה. מוצש"ק בא תרמ"ר לפ"ק צאנז.

אל כבוד מחו' הרב המאה"ג בר אבהן הצדיק י"ד ע"ה פ"ה כקש"ת
מו"ה יושיע נ"י שליט"א⁹.

מה מאוד צר לי מהשמועה אשר כבוד ק"ת נחלה, כאבו הוא מכאובי כי כריע כאח לי, הש"י יעזור לנו שנשמע מהרה שיישב לאיתנו בבריות הטוב, ואקוה להשי"ת שזכות אבותיו יעמוד לו שיתרפא במהרה ויקום ממטתו בבריות, ואל יראג כמ"ה כלל, השם יהי בעזרו ובעזורינו ונזכה לראות אותו מתוך בריאות השלימות ויוכה לעבור עבודה תמה להשי"ת ויארין ימים על ממלכתו הוא ובניו הנעימים.

דברי מחו' הרו"ש באהבה ובנפש חפוצה,

הק' אהרן בהרב הגאון זצלה"ה זי"ע

אפרום בשלום אחותי הצנועה תחי"9) וגיסו הרב החרף נ"י. השי"ת יהי בעזריכם וימלא את בק[שתינו] ויאזין וישמע צעקתינו לטוב לנו.

(8) מכתב זה הועתק מכת"י הרבני החסיד הנכבד מו"ה שלמה לנדא מצאנז הי"ד אשר העתיקו בתוך מכתבו לש"ב ידידנו המנוח הרה"ח הנכבד מו"ה יאשע לנדא ע"ה

בענין הדלקת נרות עבור נפטרים

מהרב הגאון מוה"ר יעקב קאפל רייד אבד"ק בודאפעסט ז"ל*)

בעז"ה. ר' מ"ג למכ"י ותער"ג לפ"ק.

החיים והשלום וכט"ס למע"כ אהובי וחביבי ה"ה הרב הגרול בתורה
החרוף והבקי, משנתו קב ונקי, שלשלת היוחסין המפורסם כש"ת
מו"ה יוסף הכהן שווארץ נ"י כש"ת בק"ק באניהאר יע"א.

אחרש"ת. פתח רברי בקשת שליחתו רמעכ"ת נ"י על איחור תשובתי כי
הגיע לידי נעימות ימינו בעת שלא הייתי בקו בש"י, וגם הקיפוני מדרות. —
ברבר שבקחלתכם המנהג מאז להמניח קרן קיימת להחברא קרישא להזכיר
נשמתו ברגל, וכיום היא"צ לומדים נ' ת"ח משניות ואומרים קריש ררבנן וגם
מרליקים נר עבור נשמתו, וכן נתקבלו מרור רור לערך שמנה מאות ער אלף
כהנה. והנה מלפנים ה"ה השמן בזול כמעט קבלו. . . בשוק אור השמן כחנם בלי
כסף, ועתה נתייקר השמן מאור, ומלבר זה קשה לקבלו כפי הצורך, ורק ברשיון
מהממשלה, ועולה הדלקת כל נר בפ"ע על ג' כתרים, ולהחברא הפסד יותר
מריות, כי גם בעד הלימוד צריכים לשלם, ועל מנת כן לא לקחו המעות, ולכן
שוואלים בני הח"ק אם יכולים לשנות ולמעט המאורות באופן שירליקו רק נר אחר
בכל יא"צ, ואין חילוק גם אם יהי' יותר, אם בעד שנים או עשרה, סני בהדלקת נר
אחר, נר לא' נר למאה.

והנה שאלה כזאת כבר נשאלה ומובאה בשו"ת נטע שורק חאו"ח תשו' ח',
בענין תפלת אל מלא רחמים בעד כל או"א בהזכרת השם הנפטר אם יכולים
לשנות רק לומר אחד בעד כולם. ודעתו כי ע"ד דמנהגא נתנו כספם, ואין כח
לתקן על למפרע רק על להבא, ולא החליט כי לא מצא דבר מפורש בש"ע,
ושישאלו רב אחד ע"ז, כי לא רצה להחליט.

ובס' בני חיי חלק ח"מ סי' רמ"א מביא בשם מהראנ"ח במי שנתן לחברו
ממון שיאמר קדיש עבורו לאחר שיפטור לעולמו, ואחר שמת הנותן, מת גם אבי
המקבל, והוא אומר קדיש על אביו ומכווין גם בשביל הנותן, שכתב דזה מקיים
התנאי באם מכווין גם בעד הנותן. ויעיין באו"ח הל' יוהכ"פ סי' תר"י על מש"כ

מבני ברק. אפריון נמשי' לנכדו של הרה"ח ר' שלמה הנ"ל, ה"ה ירידנו האברך החשוב
היקר והנעלה מו"ה פייבל לנדא נ"י שהמציא לנו התעקקה. ברך ר' חילו ופועל ידיו תרצה.
(9) היא הרבנית הצדיקת מרת פריידל ע"ה בת כ"ק מרן הנה"ק מצאנו זי"ע, אשת
הנה"צ מוה"ר אלעזר'ל מאושפציץ זצ"ל.

(*) כתבנו אורותיו בכר"ש קונט"ס עמוד כ"ז. — תשובה זו הגיעה לירידנו מגנוז
ירידנו הרבני החסיד הגנדר המהולל והמרומם מו"ה שאול הוטמערעד נ"י מאנטווערפן.
יברכהו הש"ת בעזו ותעצומות.

שנוהגין להדליק נר נשמה בעד אביו ואמו, שכ' במחצית השקל בשם אליהו רבה, דמשמע דסני נר אחד בעד שניהם, בשם ס' אמרכל, יעין באליהו רבה שהוא מתדנוס אסתר דמשמע שהדליקו בצומא דבה דכפורא סכום כל אחד ואחד, וכ' ע"ז די"ל. ויעיי' באו"ח ס' רפ"ה בפ"ז ובמג"א לענין אם יכול לפטור חוב תענית עם תענית צבור, וגם במג"א דיש הל' שבת, והוא ממשנה בכריתות אם יש עלי' לידות הרבה לפטור את עצמה בקרבן לידה אחת, ופמ"ג מפסק על הראי' דשאני התם דיכולה להביאה אח"כ על השאר, ועוד חילוקים.

והעיקר השייך לענינינו, נראה דמיון לנדרן דידן, דפסקינן באו"ח ס' תרע"ז דיוצא בנר חנוכה אם משתתף בפרימי ויוצא, וא"צ להוסיף שמן לפי דעת הפרי חרש, דשמן לנר אחד עולה לשניהם, ובאו"ח ס' רס"ג סק"ד מביא המחבר ג"כ, אורח שאין לו חדר, וגם אין מדליקין עליו בביתו, שישתתף בפרימי, ולא מייתי המג"א דצריך להוסיף שמן. מזה נראה דאם ידליקו נר אחד, יעלה למאה, כמו בנר חנוכה ובנר נשמה לאביו ולאמו כיוהכ"פ דסני בנר א', כי כן עמא דבר והמנהג. אכן הספק יען כי הנותן מעות לקרן קיימת, אדעתא דמנהגא נתן, שנוהגים בעירו להדליק לו נר נשמה, לו בפני עצמו, ולא עם אחרים, אם יכולים לשנות, וכנראה משו"ת נטע שורק, דעתו שאין יכולים לשנות על למפרע יע"ש.

אכן לפ"ד לא על רעת הנותן, לנו לדון, דק גם על דעת המקבל, כאשר התחייב את עצמו לדבר. ובני הח"ק מתחלה כאשר הנהיגו מנהג זה והדליק נר בעד הנותן קרן קיימת, לא אדעתא שיהי' להם הפסד יותר ממה שמדויחים עם הקרן קיימת, כמו שהעיר מעכת"ה נ"י.

הנה מבואר בפוסקים ראשונים ואחרונים, דברבר שבממון יש טענת אונס אפי' במידי דשכיח ולא שכיח, ומכש"כ במידי דלא שכיח כלל, כדאיתא בנמ' דבבכ"ג לא אמרינן דהוי לי' לאתנויי, דלא שכיח כלל לא אסיק אדעתא, יעיי' בח"מ ס' רכ"ה דאונס שאין מצוי לא עלה על דעתו להתנות, וכמו שכ' בסעיף ג' הלשון: לא עלה על דעת המוכר דבר זה הפלא, ודעת הרמב"ם דאפי' התנה דקבל עליו כל אונסי' אין אונס דלא שכיח בכלל, עי' שם הלכות מכירה.

ע"כ דעת הקלושה, שעפ"ז דאדעתא דהכי לא קבלו עליהם, אינם מחוייבים במקום הפסד כזה להדליק לכל אחד ואחד בפני עצמו, וביותר די"ל באמת דנר אחד עולה לשנים ויותר, וגם רמנהג זה שנהגו מתחלה לא אדעתא דהכי הנהיגו, שאם יהי' דבר פלא כזה אשר על זה לא יספיקו להדליק נר לכל אחד ואחד ויהי' להם הפסד יותר מריוח להדליק נר לכל או"א. וא"כ אפשר לעשות כזה האופן, להדליק נר א' בעד הרבה משום יקרא דחיי ודשכבי (כמש"כ בנטע שורק) דאיכא כזה, ויכתבו על הטבלא שמות הנעדרים אשר מדליקים בעדם ביום הזה היא"צ, כן נראה לפ"ר. אכן מיראי הוראה אני כמה שנוגע לחשש גזילת המתים, ע"כ חלילה לסמוך עלי' לבר ער [שיצטרף] עמדי בעל הוראה מומחה ומובהק.

ויש לדון ג"כ אם אין זה כמכת מדינה אשר דינו מבואר בחו"מ ס' שכ"א וסי' של"ה, דאין ההפסד על הפועל או על השוכר רק על הבעה"ב, ועיי"ש בסי' של"ד בסמ"ע דבמקום דשניהם לא הוי להו למידע ולא הוי לי' להתנות הוי פסידא

דמשכיר, יעי' בח"מ של"ר ובש"ך שם אם יכולים לחזור, וגם מובא בחת"ס תשו' קס"א ובקצה"ח ונתיבות ותשו' אחרונים, בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ק"פ קפ"א, ובתשו' ר"ח כהן ח"מ סי' כ'. כל זה לא כתבתי אלא להעיר אם יש לדמות לזה, כי נראה בממון יש טענת אונס במירי דשכיח ולא שכיח, מכש"כ בלא שכיח כלל, והנראה לפענ"ד כתבתי.

ואחתום בדש"ת באה"ר ובברכת שמחת יו"ט, יתענג על רב שלום וחרוה רבה כעתנ"ה וחפץ ידירו ואהנ"פ בלו"נ,

הק' קאפל כהנ' מ' יחזקאל רייך ז"ל
רב אב"ד דקה"י בפעסט יע"א

בענין נותן טעם לפגם והמסתעף

בן ציון הכהן

אבר"ק סענפעטער

מח"ס שערי ציון ואבני ציון

ברוקלין, ניו יארק

בש"ס ע"ז (דף ע"ו ע"א) איתא רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפורין והאסכלא מלבנן באור, והתנן גבי קדשים השפור והאסכלא מגעילן בחמין וכו', הכא היתירא בלע התם איסורא בלע וכו', ופירש"י ד"ה השפור והאסכלא שצלה בהן בשר קדש משום דכי אתי למחר הוי נותר וכי הדר מבשל בשר קדש למחר פליט שפור בנויה טעמא ונותר איסור כרת הוא עכ"ל, והקשה בשו"ת חת"ס חיו"ד (סי' קי"ד) ד"ה מגעילן וכו', דהא דמסיים ונותר איסור כרת הוא שפת יתר, ומה בעי דש"י בזה דאיסור כרת הוא אף אי הוי איסור לאו בעלמא הי' צריך מריקה ושטיפה, וכן הקשה הישועות יעקב יו"ד (סי' צ"ט סוף אות ג'), [ועי' שו"ת שואל ומשיב מה"ק ח"א (סי' רמ"ח) ד"ה והנה מש"כ וכו' ושם מהדור שתייתי (סי' נ"א) שו"ת בית יצחק יו"ד ח"א (סי' קי"ד) שו"ת הרי בשמים ח"א (סוס"י מ') שו"ת מחרש"ם ח"ה (סי' ע"ו) ד"ה והנה בש"ס כו' ושם ח"ו (סי' מ"א מ"ב) כלי חמדה בקו"א לפרשת צו (דף קל"ה ע"א) חמר מרדכי עמ"ס ע"ז (דף ע"ו) ופרד"י פ' נח (דף ס"ג ע"א)], וזה דקדוק עצום בדברי רש"י ז"ל.

ונלע"ד ליישב, דהנה ברא"ם (פ' צו) הקשה, למה הוצרכה התורה שבירה בכ"ח ומריקה ושטיפה בכלי מתכות למ"ד לינת לילה פונמת, הא הוי נותן טעם לפגם והבלועה אינה אוסרת אשר יבושל בהכלי עכ"ק, והוא קשית התוס' ע"ו (דף ע"ו ע"א) ד"ה בת יומא ורא"ש שם (סי' ל"ו), ותי' הר"ן סוף ע"ז (ד"ה לא אסרה) דהבלוע בקדרה שאינה בת יומא ראוי לגר הוא ומעצמו אסור, אלא שמפני שאינו משכיח תערובתו אלא פוגם הוא שאינו אוסר תערובתו, וכיון שעריין שם נותר עליו צותה התורה לבקרו כשם שצותה לשרפו, וביעור נותר הבלוע בכלי ראתה תורה שהוא שבירה בכלי חרס או הנעלה בכלי מתכות עכ"ל הר"ן, והנה בשו"ת חת"ס חיו"ד (סי' צ"ח) הקשה דבמסכת ע"ז (דף ס"ז ע"ב) בפירש"י ד"ה

ואידך וכו' כתב א"א דלא פנמה פורתא בתבשיל הבא אחריו וכו' והוא כד' הר"ן, וברש"י פסחים (דף מ"ד ע"ב) ד"ה דלא פנמה פורתא מטעם הכלי נפנמה הבליעה עכ"ל, משמע דלא כהר"ן, ותי' החת"ס שם דאפי' יסבור רש"י דנפנמה הבליעה בדופני הכלי, אבל עכ"פ מודה רש"י דמיעוטא איכא שאינו פוגם בדופני הכלי אלא בתבשיל הבא אחריו, והשתא במס' ע"ז הא הוא אליבא דר"מ ור"מ הא חייש למיעוטא כדאיתא ביבמות (דף ס"א ע"ב) גיטין (דף ב' ע"ב) וחולין (דף פ"ו ע"א) וכ"ד, ע"כ שפיר פירש לר"מ דאף לפי המיעוט שאינו פוגם בדופני הקדירה, מ"מ א"א דלא פנמו בתבשיל הבא אחריו וש"מ נוטלפ"ג שאינו סרוח מעיקרא אסור, ע"כ פירש"י בע"ז אליבא דר"מ דחייש למיעוטא דפוגם עכ"פ בתבשיל הבא אחריו, ובפסחים קאי למאי דקיי"ל לא חיישינן למיעוטא והרי רובא כבר פנום בדופני הקדירה ואפ"ה אסרה רחמנא והו"ל נע"מ חידוש וליכא למילף מיני' טע"כ עכתו"ד החת"ס, ועי' בחי' חת"ס עמ"ס ע"ז (דף ס"ז ע"א) ד"ה והנה בפסחים כתב ג"כ כדבריו הנ"ל ע"ש ובשו"ת זרע אברהם ח"ב (סי' ג"ו), אך לכאורה קשה על זה הא ר"מ רק מדרבנן חייש למיעוטא, כמ"ש התוס' חולין (דף י"ב ע"א) ד"ה פסח ובכורות (דף כ' ע"א) ד"ה ואיבעית אימא כו', וא"כ איך אפשר לומר דהתורה צותה להנעיל משום חשש מיעוט הא מה"ת לא חיישינן למיעוטא אף לר"מ, ועי' בתל תלפיות (מחברת י"ט סי' ק"צ) שהקשה כן ע"ד החת"ס, ותי' שם דכוונת החת"ס הוא משום סמוך מיעוטא לחזקה דהא לקדירה יש לה חזקת איסור, וסמוך מיעוט לחזקה הוי מה"ת לר"מ כמ"ש התוס' חולין (דף פ"ו ע"ב) סוד"ה סמוך וכו', ושפיר צייתה התורה להנעיל משום סמל"ח דהוי מן התורה ע"ש ובלקוטי הערות של שו"ת חת"ס (אות ד').

והנה שיטת הרמב"ן הרשב"א הריטב"א ונמוק"י ביבמות (דף ק"ט ע"ב) דלמסקנא שם גם לרבנן אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה והוה ליה פלגא ופלגא, וכ"כ הריטב"א קידושין (דף פ') וכן מוכח מדברי הרי"ף שם והרמב"ם (פ"ג מיבום הל' ט"ז), ועי' בשו"ת צמח צדק החדש חיו"ד (סי' רכ"ו אות ד') הוכיח מדברי שו"ת תרומת הדשן (סי' דע"א) דס"ל דגם לרבנן דר"מ הוי הא דסמוך מיעוטא לחזקה מן התורה, ועי' שעה"מ (פ"ג מיבום הט"ו) ד"ה האמנם ג', ובשו"ת עונג יו"ט יו"ד (סי' ס"ה) דמוכח מד' הרשב"א בתורת הבית במשמרת הבית שם (דף ז' ע"ב) דאף לדידן אמרי' סמל"ח והו"ל פלגא ופלגא מן התורה, [ועי' שערי תורה ח"א (כלל כ"ד פ"א בהנ"ה) ובשו"ת אור לי (סי' ס"ב) ד"ה וראיתי הוכיח מדברי שו"ת נוב"י מהר"ת אה"ע (סי' י"ט) דס"ל ברעת התוס' גדה (דף מ"ד ע"ב) ד"ה דקים וכו'. דסמל"ח הו"ל מה"ת ע"ש ובשו"ת אור לי (סי' צ"ז) ד"ה ואנב כו'], והנה בשו"ת נוב"י מה"ת אה"ע (סי' י"ט) שם ד"ה ובאומר כתב, דאף ראמרי' סמל"ח מ"מ לא עדיף מהרוב שכנגדו אלא אמרי' דשקולים הם, וכן מוכח לשון הגמ' ביבמות (דף ק"ט ע"ב) סמוך מיעוטא לחזקה והו"ל פלגא ופלגא, ועי' תוס' חולין (דף פ"ו ע"ב) ועי' שו"ת אור לי (סי' ס"ב) ד"ה ותו כו', וא"כ לפי"ד הרמב"ם (פ"י מכלאים הל' כ"ז) דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא רק מדרבנן לחומרא ע"ש (ופ"ט מהל' טו"מ הל' י"ב), וא"כ אף דסמוך מיעוטא לחזקה והו"ל פלגא ופלגא מ"מ כיון דהוי כספק השקול שוב להרמב"ם מן התורה

לקולא, ושוב הדרה קושי' איך אפשר לומר דהתורה ציותה להגעיל משום חשש מיעוט, ואף רסמל"ח מ"מ הוי כמחצה על מחצה וכספק השקול ומה"ת לקולא להרמב"ם, אך י"ל רהא ר"מ ס"ל בכריתות (דף י"ח ע"א) דחייב אשם תלוי בחתיכה אחת, ולדיריה ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא כמ"ש בשו"ת מהרי"ט ח"ב (סי' ב'), וא"כ שפיר כתב החת"ס ז"ל לר"מ לשיטתי' דהתורה ציותה להגעיל משום מיעוט דלא נפגם ברופני הקדירה, דסמוך מיעוטא לחזקת איסור דקדירה והו"ל פלגא ופלגא והוי ספק השקול דלר' מאיר למעמי' ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא וז"ב.

ולפי"ז מיושב דברי רש"י בע"ז (דף ע"ו) הנ"ל שכתב ונותר „איסור כרת" וקשה מאי בעי רש"י בזה דאיסור כרת, ולפי"ד הנ"ל י"ל רהי' קשה לרש"י קושי' התוס' ורא"ם הנ"ל רלמה הוצרכה התורה שבירה בכ"ח ומריקה ושטיפה בכלי מתכות הא הו"ל נותן טעם לפגם, וצ"ל כתי' הר"ן דכיון שבועורו הבלוע בקדירה אינו פגום ציותה התורה לבערו כשם שצותה לשרפו בעין, אך הא לרש"י ז"ל רק מיעוט הוי דלא נפגם ברופני הכלי וכד' השו"ת חת"ס הנ"ל והא קי"ל כרבנן דלא חיישינן למיעוטא, וצ"ל דהבליעה בקדירה יש לו חזקה דלא הוי פגום קורם שנבלע בהכלי או קורם עמוד השחר וסמוך מיעוטא לחזקה והו"ל פלגא ופלגא והוי ספק השקול ואולי' לחומרא, אך לכאורה קשה למ"ד ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא וסמוך מיעוטא לחזקה הוי כספק השקול א"כ מן התורה לקולא, ולמה הוצרכה התורה שבירה בכ"ח ומו"ש בכלי מתכות הא הוי נוטלפ"ג, ומכח סמל"ח הוי כספק השקול אי פגום עור ברופני הכלי, ע"כ כתב רש"י ז"ל „ונותר איסור כרת הוא" ולפי"ד הכ"מ (פ"ט מטומאת הל' י"ב) דבדבר שזדונו כרת ספק אסור מה"ת, וא"כ כיון דנותר בכרת ספיקא מן התורה לחומרא, ע"כ הוצרכה התורה שבירה בכלי חרס ומו"ש בכלי מתכות, כיון דאיכא עכ"פ מיעוטא דלא נפגמה ברופני הכלי אמר' סמוך מיעוטא לחזקה דלא נפגם הבליעה והוי מחצה על מחצה כספק השקול, ובאיסור כרת מה"ת לחומרא, וציותה התורה לבער הבליעה ע"י שבירה בכ"ח ומו"ש בכלי מתכות ע"כ כ' רש"י ז"ל ונותר איסור כרת, וזה נכון.

(ב) עוד י"ל בדברי רש"י ז"ל עפ"י קושי' התוס' ורא"ם הנ"ל, אם לינת לילה פוגמת אמאי הוצרכה התורה מריקה ושטיפה בכלי נחשת ושביר בכלי חרס והלא הו"ל נותן טעם לפגם, ותי' במהר"ם ברבי ח"א (דף ק"א ע"א דפוס דיהרנפורט) לרעת הו"מ שהובא בתוס' ע"ז (דף ס"ו ע"א) ד"ה מכלל וכו' דכל היכא דמשהו אסור גם נוטלפ"ג אסור, וממילא במין כמינו דהוא במשהו לד"י אסור נוטלפ"ג, וצריך מריקה ושטיפה משום מב"מ אף דהוי נוטלפ"ג דכיון דמב"מ במשהו לר"י גם נוטלפ"ג אסור, ועי' בערבי נחל (פ' צו דרוש ב' לפסח) ושו"ת בי"צ יו"ד ח"א (סי' קט"ו אות ח'), ודעת רש"י חולין (דף ק"ט ע"א) ד"ה ותו לא וכו' דקי"ל כר"י רמב"מ לא בשיל, ועי' רש"י פסחים (דף ל' ע"א) ד"ה אמר רבא ותוס' שם וע"ז (דף ס"ו ע"א) בפירש"י ד"ה וכל מב"מ במשהו והגהות הב"ח שם, וא"כ לפי"ד רש"י י"ל כנ"ל דמריקה ושטיפה בכלי נחושת ושבירה בכ"ח אף דהוי נוטלפ"ג מ"מ כיון דהוי מב"מ דבמשהו גם נוטלפ"ג אסור, [ואף לרבנן דמב"מ

בטול, הא מבואר במנחות (דף כ"ב ע"ב) דלרבנן עולין אין מבטלין זה את זה, והיינו דבקדשים גם לרבנן מב"מ לא בטיל, וא"כ צריך מדיקה ושטיפה דבקדשים לכ"ע מב"מ לא בטיל ונוטלפ"ג אסור וז"ל, והנה בשו"ת חת"ס יו"ד (סי' קי"ד) ד"ה עוררנו הקשה בשם תלמידו הגאון אבר"ק יערנין, לפי"מ שפסק הרמב"ם (פ"י מה' מ"א הל' כ"ב) דבהקדש משקין היוצאין מהן אינן כמותן ואינו לוקה, וכתב הכ"מ שם דאסור רק מדרבנן, א"כ כל פליטה מחקדשים אינו רק אסור דרבנן א"כ קשה לדעת הרמב"ם למה בעי מדיקה ושטיפה עכ"ק, ועי' בקושי' זו ביתר ביאור בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד (סי' כ"ו וסי' קי"ט), [והוא תלמיד החת"ס הג"ל], וכתב שם דלפי"מ שכתבו התוס' בחולין (דף קי"ב ע"ב) ד"ה ורוטבין ובכורות (דף ו' ע"ב) ד"ה רוטב, דאף רכל זמן שהוא משקה לא נקרא אכילה כמ"ש התוס' חולין (דף ק"כ ע"א) ד"ה לרבות, אבל כשבא לדבר מאכל אסור, והכ"נ אף דכשעור הבליעה בכלי מותר דהוי משקה אבל כשנבלע במאכל אח"כ יהי' אסור וע"ש (סי' ש"פ) שו"ת שו"מ מהר"י שתיתאה (סי' נ"א) ושו"ת בי"צ יו"ד ח"א (סי' קס"ו אות י"ג) ע"ש.

אמנם לפי"ז יש להקשות, דהנה דעת המרדכי פ"ק דשבת (סי' רנ"ט) הובא ברמ"א יו"ד (סי' ק"ב סעיף ד') ומנ"א (סי' ש"ב סק"ח) דבלא הוכר האיסור מעולם גם דבר שיש לו מתירין בטיל, וכ"כ השטמ"ק ב"ק (דף ס"ט ע"א) סוד"ה וכן פירש וכו' דבלא ניכר האיסור קודם התערובות בטיל גם דבר שיש לו מתירין, [ועי' מנ"א (סי' שי"ח סק"ח) ומחצה"ש שם], וכתב בשו"ת מהרי"א יו"ד (סי' שפ"א) דלפי"ד הר"ן נדרים (דף נ"ב ע"א) דרשיל"מ הוא משום מין במינו, וא"כ הכ"נ לר' יהודה הא דמב"מ לא בטיל הוא דוקא היכא דניכר האיסור מקודם דומיא דדם הפר ודם השעיר, אבל היכא דהאיסור נולד בתערובות ולא ניכר האיסור מקודם גם לר"י מב"מ בטיל, וכבר כתב כן בשו"ת בית אפרים חו"מ (סי' כ"ה) ד"ה ומעתה כו' וישועות יעקב יו"ד (סי' קכ"ד ס"ק י"ב) ד"ה והנה כו' דבנולדה האיסור בתערובות גם לר"י מב"מ בטיל, [וכ"כ בשו"ת מראה יחזקאל (סוסי' ג"ה) ד"ה אמנם כו' שו"ת נאות דשא (סי' קל"ג) ד"ה וכדי כו' ושו"ת שערי דעה ח"ב (סי' ע'), דלא כדברי חלב ארי' חולין (דף ק"ח ע"ב) ד"ה אמנם שכתב דרק ברשיל"מ דרבנן אמרי' בדברי המרדכי משא"כ מב"מ דהוי מדאורייתא לר' יהודה, וע"ע ברין זה דבנולדה האיסור בתערובות גם לר"י מב"מ בטיל בשו"ת רברי יואל ח"ב (סי' קס"ז אות ה') שו"ת בית יצחק או"ח (סי' ע"ב) סוף אות ב') שו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' קי"ח) מחזה אברהם חאו"ח (סי' צ"ב) ד"ה ולכאורה כו' שו"ת בית ישראל ח"ב (סי' מ"א) משנת אליעזר מהר"ו (דף מ"ח ע"ב) (לה"ג או"ח (סי' שצ"ז אות א') וקרנות המזבח (דף י"ג ע"ד)], וא"כ קשה לפי דברינו הג"ל דמדיקה ושטיפה בקדשים אף דהוי נוטלפ"ג, מ"מ כיון דהוי מב"מ ולשיטת רש"י קי"ל כר"י דמב"מ במשחו ע"כ גם נוטלפ"ג אסור וצריך מדיקה ושטיפה, אך לפי"ד הרמב"ם (רפ"י מ"א הל' כ"ב) דבקדשים משקים היוצאין מהן אינן כמותן ולהכ"מ אסור רק מדרבנן, וא"כ הבליעה

בקדירה קודם שנבלע במאכל ה' מותר מה"ת ונאסר רק בעת שבא למאכל כשמבשל בו לפי"ד התוס' חולין (דף ק"ב ע"ב) ד"ה ורופנן הנ"ל, והא היכא דהאיסור נולד בתערובות לכ"ע מין במינו בטיל, והכ"נ כיון דהאיסור חל רק כשנבלע בהבשר קרשים שמבשל בהקדירה אח"כ הא כה"נ מב"מ בטיל א"כ נוטלפ"ג מותר, והדרא קושי' התוס' והרא"ם דלמה לי שבירה בכ"מ ומריקה ושטיפה בכלי נחשת הא הוי נוטלפ"ג.

אך י"ל דבחולין (דף ק"ב ע"ב) קאמר, דלא מוכח מחלב חמץ ונבילה דמשקין היוצאין מהן כמותן רק באיסור הבא מאליו, דלאו איסור הבא מאליו מנלן וכו' אלא גמר מתרומה ותרומה נופה מנלן דאיתקש לכבודים וכו', מה לתרומה ובכורים שכן חייבין עליהן מיתה וחומש וכו', ובתוס' שם ד"ה מה לתרומה כתבו דלרבי דאמר בסנהדרין (דף פ"ג ע"א) הויד במעילה במיתה ע"כ לאו אהקדש בעי לעיל, [דמנלן משקין היוצאין מהן כמותן], דהא בהקדש נמי איכא מיתה לרבי עכ"ד התוס', והיינו דלרבי דס"ל הויד במעילה במיתה שוב יש למילף קרשים מתרומה דמשקין היוצאין מהן כמותן, ולפי"ז בנותר דהוי בכרת שפיר איכא למילף מתרומה והוי משקין היוצאין מהן כמותן, ומצאתי בשו"ת שו"מ מהר"ו שתיתאי (סי' נ"א) ד"ה והנה שכתב כן, וא"כ בנותר אסור הבליעה בדופני הקדירה קודם שנבלע בבשר שנתבשל בה, כיון דבנותר משקין היוצאין מהן כמותן, ושפיר י"ל כנ"ל דהתורה הוצרכה מריקה ושטיפה אף דהוי נוטלפ"ג, משום רמב"מ הוי במשהו וגם נוטלפ"ג אסור, דהא נותר דהוי בכרת משקין היוצאין מהן כמותן וניכר האיסור קודם התערובות ומב"מ לא בטיל וגם נוטלפ"ג אסור, וזה כוונת רש"י ז"ל בע"ז (דף ע"ו) ונותר איסור כרת הוא, דהיינו כיון דהוי בכרת ילפי' מתרומה דמשקין היוצאין מהן כמותן, וממילא אסור הבליעה בקדירה קודם שבא להתבשל וניכר האיסור קודם התערובות, וא"כ מב"מ לא בטיל בנותר, וכיון דהוי במשהו גם נוטלפ"ג אסור, ע"כ הוצרכה התורה מריקה ושטיפה בכלי נחשת ושבירה בכ"ח אף דלינת לילה פוגמת והוי נוטלפ"ג, ומיושב כוונת רש"י שכתב ונותר „איסור כרת הוא“, ודו"ק כי נכון הוא בעוה"ת.

ג' והנה בתוס' חולין (דף ק"ב ע"א) ד"ה הלכתא וזבחים (דף צ"ו ע"א) ד"ה ואם טש וכו' הקשו, איך כל יום נעשה גיעול לחבירו וכי מבשל חטאת מבשל אח"כ שלמים והלא ממעט באכילת שלמים ראסור לזרים ולנשים ועבדים משום בליעת החטאת, ותי' כיון רמדאורייתא מין במינו ברובא בטיל ובכלי מקדש אוקמיה אדאורייתא, וכתב בנקודת הכסף יו"ד (סי' צ"ג) דע"כ גם התוס' ס"ל דדוקא אם מנעיל בעורו היתר סמכין אזה רמב"מ ברובא בטיל ראל"כ למה לי מריקה ושטיפה כלל, וכן הקשה באמת במהר"ם לובלין על התוס' חולין (דף ק"ב ע"א) שם, ותי' בישועות יעקב יו"ד (סי' ק"ה סק"ב) לשיטת הראב"ד הובא בר"ן חולין (דף צ"ח ע"א) והרשב"א בתה"א (בית ד' ריש שעד ג') וש"ך יו"ד (סי' צ"ט סק"ו), דהך מילתא דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא מן התורה, וא"כ י"ל דע"כ צייתה התורה לשבור כ"ח ומריקה ושטיפה בכלי נחשת משום בישול

שיבשל בה קרשים לאחר זמן והוא מבטל איסור לכתחלה, וכן כתב בראש יוסף חולין (דף ק"א ע"ב) ר"ה ודע רבזובחים כו' ושו"ת מהר"ם שיק יו"ד (סי' כ"ו) כתב כן מהנקה"כ (סי' צ"ג) וע"ע מהר"ם שיק (סי' קי"ט וסי' ש"פ) שו"ת עטרת חכמים יו"ד (סי' י') ושו"ת בית יצחק יו"ד (סי' קט"ו אות ר'), ואף לפי"ד התוס' הובא בר"ן ורשב"א שם דהא דאין מבטלין איסור לכתחלה הוי רק מדרבנן, וכן פסק בשו"ת רמ"ע מפאנו (סי' כ"ז) והובא בש"ך שם, הא מבואר בחוות דעת יו"ד (סי' צ"ט סק"ח) דבאיסורי הנאה לכ"ע אין מבטלין לכתחלה הוי מראורייתא ע"ש ובישועות יעקב או"ח (סי' תרע"ז), [ועי' מקור מים חיים על יו"ד (סי' צ"ט סעיף ה')] ד"ה אמנם שו"ת מהרי"א או"ח (סי' קצ"ג) ד"ה ועוד פשיטא ושם (סי' ר"א) שו"ת שם ארי' או"ח (סי' ט') ד"ה עוד כתב, ערוגות הבושם יו"ד (סי' צ"ט סק"ב) שו"ת עין יצחק או"ח (סי' כ' אות ז') שו"ת רמ"ץ יו"ד (סי' מ"ב) שו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קל"ו) ישוע"י יו"ד (סי' קכ"ב) שו"ת זית רענן (דף כ"ט ע"ד אות י') ספר יהושע (תשובה ס"ד) ד"ה והנה, שו"ת מצפה ארי' תנינא יו"ד (סי' ע"ה) ומשנת אליעזר תנינא (דף י"ד ע"ד), ונותר הא אסור בהנאה א"כ בנותר אין מבטלין איסור לכתחלה הוי דאורייתא, ע"כ הוצרכה התורה שבירה בכלי חרס ומריקה ושטיפה בכלי נחשת דאף דמב"מ בטיל, מ"מ אם יבשל בו הא מבטל איסור לכתחלה דבאיסורי הנאה הוי איסור ראורייתא. אמנם בישועות יעקב יו"ד (סי' ק"ה סק"ב) הקשה על זה, לפי"ד הרשב"א בתשובה ח"א (סי' תצ"ה) ור"ן ע"ז (דף ל"ג ע"ב) ד"ה איבעיא להו, דבאין כוונתו לבטל לא שייך איסור אין מבטלין איסור לכתחלה, [וכ"כ הריב"ש (סי' שמ"ט) טור או"ח (סי' תנ"ג) בית יוסף יו"ד (סי' קט"ו), ועי' טו"ז יו"ד (סי' קל"ז סק"ד) פר"ח יו"ד (סי' ס"ד סק"כ"ו) ושע"מ (פס"ו מה' מ"א הלי' כ"ה)], והכא נמי למה צריך מריקה ושטיפה הא אין כוונתו לבטל האיסור הנבלע רק לבשל תוך הכלי ובאין כונתו לבטל לא שייך אין מבטלין איסור לכתחלה, ותי' בישועות יעקב שם ראף דדבר שאין מתכוין מותר מ"מ כאן הוי פסיק דישא ואסור ועי' שו"ת פני מבין יו"ד (סי' פ"ו) ד"ה ובעיקר כו', ולכאורה עריין קשה דהא הר"ן פרק ג"ה חולין (דף צ"ג ע"ב) בסוגי' רריחא מילתא [שהובא ברי"ף שם מפסחים (דף ע"ו ע"ב)] בר"ן ד"ה אמר רב וכו', כתב דלענין הנאה דבר שאין מתכוין מותר אף בפסיק דרישיה, הובא בטורי אבן ר"ה (דף כ"ח) ושו"ת חת"ס יו"ד (סי' ס"ט) ד"ה ועי' ד"ה וכו', והכ"נ במריקה ושטיפה הא ראין מבטלין איסור לכתחלה מה"ת הוא משום דנותר אסור בהנאה, וקשה הא בהנאה דבר שאין מתכוין מותר אף בפסיק דרישיה, ומצאתי כן בשו"ת צמח צדק החדש על משניות תרומות (פ"ה משנה ט') דלענין אין מבטלין איסור לכתחלה ליכא למימר דאף באין מתכוין אסור דהוי פ"ד דבהנאה מותר פ"ד לפי"ד הר"ן, והדר' קושי' הישועות יעקב דליכא למימר דמריקה ושטיפה בכלי קרשים הוי משום אין מבטלין א"ל, דהא אינו מתכוין לבטל האיסור רק לבשל בהכלי.

ונראה ליישב לפימ"ש בחי' הר"ן סנהדרין (דף פ"ד ע"ב) בשם רבותינו בעלי התוס', דר"ש לא שרי דבר שאין מתכוין אלא באיסור לאו משום דשגגתו

לא צריך כפרה, אבל באיסור כרת דשגנתו נמו צריך כפרה הכ"נ דרבר שאין מתכוין אסור, חוץ מאיסורי שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה ע"ש, והובא בחי' חת"ס שבת (דף ע"ה ע"א) ר"ה והנה, ושם עמ"ס סוכה (דף ל"ג ע"ב). [ועי' אנלי של מלאכת חורש (דף כ' ע"ג אות י"ט) שו"ת אבני נזר או"ח (סי' רנ"א אות ח') שו"ת ערוגת הבושם או"ח (סי' פ"ו אות ב') וקונטרס ע' פנים לתורה (אות ל"ו)], והנה בתוס' פסחים (דף כ"א ע"ב) כתבו דאיסור הנאת חמץ לא הוי בכרת, דרק לא יאכל ולא תאכל משמע איסור הנאה, אבל בכרת רכתיב כי כל אוכל לא משמע איסור הנאה, אך בספר צרור החיים הספרדי על הרמב"ם הל' מאכלות אסורות (פרק י"א) הוכיח מדברי התוס' חולין (דף י"ג ע"ב) ד"ה תקרובת ע"ז, דגם כה"נ דכתיב כלשון עשה משמע איסור הנאה, דהתוס' כתבו כן בקרא דויאכלו זבחי מתים דמשמע גם איסור הנאה, וכתב בשד"ח (מערכת הכ"ף אות קי"ט) דלפי"ד התוס' חולין נהנה מחמץ בפסח הוי באמת בכרת, ע"ש שתי' בזה דברי המעיל שמואל בנימוקיו על הרמב"ם (פ"א מה' חו"מ ה"ב) שכתב דהנאת חמץ הוי בכרת, דרבנו הוא לפי"ד התוס' חולין (דף י"ג) הנ"ל ע"ש ובפאת השדה (מע' ה' סי' ו'), וראיתי שמביאים האחרונים כן מספר הפרדס לרש"י ז"ל דאיסור הנאת חמץ הוי בכרת, ולפי"ז י"ל דגם בנותר ופיגול דילפי' בכריתות (דף ה' ע"א) דכפיגול כתיב ואוכלו עונו ישא דהוי בכרת, ונותר ילפי' בגזירה שוה קדש קדש מפיגול ע"ש, וא"כ לפי"ד התוס' חולין (דף י"ג) הנ"ל הא י"ל דגם הקרא רואכלו עונו ישא משמע אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה, כמו הקרא רואכלו זבחי מתים שכ' התוס' דמשמע גם איסור הנאה, וא"כ הוי הנאת פיגול ונותר בכרת כמו אכילה וזה דבר חדש, ומעתה י"ל דזה כוונת רש"י ז"ל בע"ז (דף ע"ו) שכתב ונותר איסור כרת הוא, דהיינו דגם הנאת נותר הוי בכרת, א"כ בנותר אין מבטלין איסור לכתחלה מן התורה אף באין כוונתו לבטל, דבאיסור כרת דבר שאין מתכוין אסור לכ"ע וכרכרי הר"ן הנ"ל, ע"כ שפיר צייתה התורה שכירה בכלי חרס ומריקה ושטיפה בכלי נחשת אף רמין במינו בטל כרוב מה"ת, מ"מ צריך מו"ש דאין מבטלין איסור לכתחלה, ואי ראין כוונתו לבטל האיסור הנבלע רק לבשל בשר הקרשים תוך הכלי, מ"מ כיון דנותר הוי בכרת וגם איסור הנאת נותר הוי בכרת שוב אף דאין כוונתו לבטל שייך אין מבטלין איסור לכתחלה דבאיסור כרת רבר שאין מתכוין אסור, וכוונת רש"י ז"ל ליישב בזה הא דהוצרכה התורה שכירה בכ"ח ומו"ש בכלי נחשת אף למ"ד מב"מ בטיל, ועי' ע"ז (דף ס"ו ע"א) בפירש"י ד"ה וכל מב"מ כמשהו דלפי הגירסא שלפנינו כתב רפסקין מב"מ בטיל, דלא כדבריו בחולין (דף ק"ט ע"א), וא"ש הא דכתב רש"י ז"ל ונותר „איסור כרת הוא“, דהיינו דכיון דהוי בכרת אסור דבר שאין מתכוין ושוב אין מבטלין איסור לכתחלה אף ראין כוונתו לבטל, ומיושב לשון רש"י ז"ל, וזה חריף ורו"ק.

ולכאורה יש להביא ראי' דפרוץ כעומד אינו סותם, ראי' בעירובין דף י' ע"ב, מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות וכו' ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה שמע מינה עומד כפרוץ אסור, לעולם אימא לך מותר ושאיני הכא דאתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ל', ע"כ. ורש"י מפרש דהאי גיסא ודהאי גיסא, האויר של הפתח גרול והאמה הפרוץ, ומבטל ל' לאמה שעומד אצל הפתח. עכ"פ רואין שפרוץ כעומד אינו סתימה, ראל"ה האיך יש שם אויר, הרי האמה הפרוץ נסתם. ויש להעמיס אסתפקתא זו במחלוקת ראשונים, אי עומד מדובה משני צדדים הוי עומד, רבנמ' הנ"ל מקשה, יעשה פס אמה ומחצה וירחיק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה ונשאר עשר שזה פתח וכנגד החמש יש עומד מדובה משני צדדים, [עיי' בשער הציון סי' שס"ב אות ל'], דהרשב"א והרי"א סברי דאינו עומד כמשמעות הגמ' ברף ט"ז ע"ב בחבליים, אבל התוס' שם וכן האור זרוע והריטב"א סברי דהוא עומד. ואפשר לומר דלשיטות דאינו עומד אע"פ שאינו פרוץ מדובה, להיפוך הא יש עומ"ר אלא העומד אינו מצ"א אלא משני צדדין, א"כ מהו הפסול, אם לא שנאמר דסוברים דצריכים לסתום הפרצה ועומד משני צדדים אינו יכול לסתום אלא דוקא אם הוא רחב מצד א'. ולהשיטות דהוא עומד אפילו משני צדדים עיקר קפידא הוא שלא יהי' פרוץ מדובה, א"כ כותל כזה שבכלילת הוא עומ"ר אפילו משני צדדים סגי אע"פ שהשם פרצה נשאר במקומו. וכן יש להביא ראי' על זה מגמ' הנ"ל דעומ"ר משני צדדים אינו סותם, דהגמ'

מקשה שם על מבוי רחב ט"ו יעשה פס אמה ומחצה וירחיק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה, שמע מינה עומ"ר משני צדדים לא הוי עומד, ומשני לעולם הוי עומד ושאני הכא דאתי אוירא דהאי ניסא ודהאי ניסא ומבטל ל', הרי רואין מזה שהאוויר נשאר במקומו.

ובאמת מצינו בזה מחלוקת אחרונים בהדיא, דבס' שם"ב מביא המשנ"ב בס"ק מ"ה דלמ"ר עומ"ר משני צדדים הוי עומד, אם יהי' כותל ארוך ט"ו אמה, ובאמצע פרוץ ז' אמה, ומהצד יש אמה עומד ואמה פרוץ ועומד ב' אמות, וכן מהצד השני, נמצא בכללית יש תשע אמות, דהיינו פרצה ז' באמצע וב' אמות מהצדדים ושש אמות עומדים דהיינו שלשה מכל צד, דלכאורה הוא כותל פרוץ מרובה, ואעפ"כ מכשיר המשנ"ב כותל כזה, דסבר דהב' אמות העומדים מכל צד סותמים את האמה הפרוץ מכל צד, א"כ יש לך כותל ד' בכל צד, וזהו עומ"ר משני צדדים של ח' אמות כנגד הפרצה של ז' אמות, וזה שיטת המשנ"ב. אבל החזו"א חולק עליו בהל' עירובין בס' ס"ו, דהיתר של עומ"ר על הפרוץ הוא דוקא אם יש לך עומדים ממש מרובה על הפרצה, אבל לא אם באמת הכותל הוא פרו"מ כציור הנ"ל של המשנ"ב. ולכאורה בזה פליגי, דהמשנ"ב סובר דעומ"ר הוא סתימה ממש ונחשב לכותל ממש, והחזו"א סובר דעומ"ר אינו סתימה, א"כ צריכין עומדים ממש מרובה על הפרוץ. לפ"ז יש נפק"מ גדולה אם עומ"ר הוי סתימה או לא.

ולכאורה יש להביא ראי' שהנאון דעק"א סובר דעומ"ר סותם, שהקשה על הא דאי' בנמ' ברף י' ע"א תני לוי מבוי רחב כ' נועץ קנה באמצעיתו, הוא תני לה והוא אמר לה אין הלכה כאותה משנה. ופירש"י שם על אין הלכה, משום אוירא דהאי ניסא ודהאי ניסא. והקשה הגרעק"א אמאי צריך לומר משום אוירא דהאי, בלא"ה המבוי רחב כ' פחות משהו מקומו של הקנה, דהקנה אין מחלק המבוי לשני פתחים, עי"ש באריכות ונשאר בצע"ג. עכ"פ לדבריו דמצרפין שני אוירין לצרף לפסול של יותר מעשרה, מאי משני שם בנמ' במבוי רחב ט"ו דירחיק ב' אמות ועושה פס ג' אמות, אם הפס שלש אינו סותם השני אמות א"כ יכולים לצרף עוד האוירין ליותר מעשרה, אלא שמע מינה דסותם. דבלא דברי הגרעק"א אין פשוט כ"כ דמצרפים אוירין ליותר מ', דבשלמא לגבי פסול של פרוץ מרובה מצרפים כל הפרצות שבכותל אפילו שיש הפסק באמצע, אבל לגבי פסול של יותר מ' הוא דוקא בב"א ראיין ררך לעשות פתח גדול כל כך. אבל באמת אין כל כך ראי', דבאמת אינו סותם ואפ"ה עומ"ר אפ"ל מחלק לשני פתחים, ושאני קנה דהוא משהו.

עוד י"ל נפק"מ אם עומ"ר הוי סתימה או לא, לגבי אתי אוירא דהאי ניסא ודהאי ניסא, כגון אם יש כותל ל' מצד זה ומצד זה, ובאמצע יש פירצה י"ד ובתוך הפירצה יש עומד ד' ונשאר על כל צד ה', אי אמרינן אוירא דהאי ניסא ודהאי ניסא מבטל העומד ד' ויהא הפירצה יותר מ', או אפשר כיון שעל כל הפירצה ה' יש עומד מרובה, לא אמרינן אוירא דהאי ניסא וכו'. ולכאורה זה תלוי ממש בהנ"ל אם עומ"ר הוי סתימה או לא, דאם הוי סתימה א"א לומר אוירא דהאי ניסא וכו' דאין שם אויר עליו, ואם לאו, אמרינן דיש שם אויר עליו.

והנה מבואר בתוס' דף ב' ע"א ר"ה בין לרבנן, דהגמ' מקשה שם לילפי מפתח שעד החצר דרחבה היתה כ', והקשו התוס' על זה, אע"ג דג' עמודים היו עומדים ברוחב הפתח, מ"מ אתי אוירא דהאי גיסא ומבטל ליה, ע"כ. ולכאורה יש לעיין, הלא ה' שם עומ"ר דרוחב החצר חמשים באמצע ה' פתוח כ'. אמנם באמת התירוץ פשוט, דשם ה' עומ"ר משני צדדין כרכתיב ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה ובאמצע ה' כ', ולפי מה דמבואר לעיל דעומ"ר משני צדדין לא אמרינן שסותמים הפירצה, א"כ פשוט הוא למה אמרינן אתי אוירא דהאי גיסא וכו'. — ומדברי התוס' הללו, לכאורה קצת קשה על הגרעק"א הנ"ל שסובר במבוי כ' דנועץ קנה דמצרפים שני אוירים ליותר מעשרה, א"כ מאי קא מקשי התוס' דג' עמודים עומדים, הא יכולין לצרף האוירים חוץ ממקום הקנה, אם לא שנחלק דהעמודים היו רחבים קצת, וע"ז מודה הגרעק"א.

והנה החזו"א בס' הנ"ל מקשה על המשנ"ב, דהמחבר פסק בס' שם"ג סעיף ל"ד, מבוי רוחב כ' דירחיק מצד זה ב' אמות ועושה פס ג' וכן מצד זה כן ונשאר באמצע י', וע"ז פי' המשנ"ב בס"ק קמ"ו דצריך לעשות לחי לפתח הגדול. וע"ז מקשה החזו"א דאיתא בדף ה' ע"ב דמבוי שניתר בעומ"ר ברוח רביעית א"צ לחי, ותוס' מפרשי שם דלמ"ד פרוץ כעומד מותר, הדין נמי כן, א"כ במבוי כזה דעל כל צד יש עומ"ר של פס ג' על ב' אמות, ולשיטתו דעומ"ר סותם, א"כ מבוי כזה הוא פרוץ כעומד, אמאי צריך לחי, דבשלמא אם אינו סותם אין לו דין של פרוץ כעומד, ע"כ תוכן קושיתו.

ויש לתרץ בב' אופנים. (א) דבאמת מבוי שיש לו ג' מחיצות הוא דה"י מה"ת לרוב ראשונים, אלא הצדיכו לחי דאתי לאחלופי ברה"ר רלחי משום היכרא, וע"ז קאמר בגמ' דבעומ"ר על רוח רביעית סגי בלא לחי, והתוס' הוסיפו דפרוץ כעומד נמי, דזה סגי דלא אתי לאחלופי דעכ"פ רואין בני אדם כותל מעליא או עומ"ר או אפי' פרוץ כעומד. אבל כאן בהציוור של המחבר הנ"ל, דאין רואין כותל מעליא אלא מבוי רחב כ' רואין מצד זה פס ג' ומצד זה פס ג', ואפשר דשייך עוד ע"ז לגזור אתי לאחלופי, דה"י מעיקרא נמי היתה, אלא דיש גזרה דוקא שם דיש כותל מעליא, אבל שאני הכא דאינו כותל ממש. (ב) רבנא' הנ"ל איתא אי עומד נפיש ניתר בעומ"ר מאי אמרת רשווי תרווייהו כי הרדי הו"ל ספק רבריהם וספק רבריהם להקל. ע"כ. משמע דמשום פרוץ כעומד אין מתירין אלא משום ספק דאין פרוץ ע"ש, וע"ז פי' התוס' דזה דוקא למ"ד פרוץ כעומד אסור, אבל למ"ד פרוץ כעומד מותר, כאן נמי אין צריך לחי. ואפשר דלשיטתם אולי, כפי שהסברתי לעיל דהסוברים דעומ"ר משני צדדין הוי עומד, אין מסתבר לומר דעומ"ר הוי סתימה, א"כ דוקא התוס' שסוברים דעומ"ר מב' צדדין הוי עומד, א"כ עומ"ר לא הוי סתימה כמו היתר של פרוץ כעומד דאינו סתימה, א"כ סוברים רמה שהתירו בגמ' בעומ"ר לאו דוקא אלא אפי' בפרוץ כעומד נמי, כי היתרם שוה דא"צ לחי, אבל להשיטות דעומ"ר הוי סתימה, סוברים דהגמ' דוקא התיר בעומ"ר דכזה א"צ לחי, אבל בפרוץ כעומד דאינו סתימה, אפשר דצריך עוד לחי, דדוקא בסתימה סגי בלא לחי.

עוד יש להביא ראי' דהתוס' סוברים דעומ"ר אינו סתימה, מהא דמבואר ברף י' במבוי רחב ט"ו דירחיק ב' אמות ועושה פס שלש, וכתבו התוס' וז"ל, וצריך לחי אחר דהאי פס לא מהני הואיל ומופלג מן הכותל שלש דאמר לקמן דלא הוי לחי עכ"ל. ולכאורה אם היו סוברים דעומ"ר הוא ממש סתימה, א"כ אין כאן פסול של הרחקה, דבגמ' איתא ברף י"ד ע"ב אמר רבא עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכותל שלשה לא עשה ולא כלום אפי' לרשב"ג דאמרינן לבור הנ"מ למעלה אבל למטה כיון שהגדיים בוקעים בה לא קאמר, ע"כ. הרי מבואר שכל הפסול לרשב"ג הוא משום גדיים בוקעין אבל משום לבור ה' מועיל אפילו בד' לרשב"ג, א"כ כאן אם עומ"ר הוא סתימה אין כאן הרחקה שזה מועיל כמו לבור, ואי תקשי שיש גדיים בוקעין, אפשר לומר דשאני עומ"ר, דאי' במס' סוכה דף ט"ז ע"א, המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוה מן הארץ ג' שפחים פסולה. ופירש"י כרי שיוזקק הגרי בבת אחת, והקשה שם הפנ"י לפ"ז בסלה תורת גור אחית, דאי בפחות מג', לא צריכא לגור אחית והוא הלכה למשה מסיני, ועוד דבאכסדרה בבקעה אמרינן לכו"ע פי תקרה, ומתרץ דעיקר הל"מ הוא על פי תקרה דשם נאמרה הלכתא גור אחית, אבל לא על מחיצה תלויה, א"כ משו"ז על מחיצה תלויה שאינו הל"מ יכולין לומר גדיים בוקעין בה, אבל על פי תקרה ששם הל"מ אין שייך לומר גדיים בוקעין בה, עכת"ד. היוצא לנו מדבריו, דהיכא דיש דין תורה, אינו בטל ע"י גדיים בוקעין בה, וא"כ בשלמא בדין לבור לרשב"ג דשייך לאוקים הל"מ על למעלה כמו קורה ע"ג מבוי משו"ז למטה אמרינן גדיים בוקעין, אבל דין של עומ"ר, בפרט לשי' התוס', דזה הוי דבר תורה, אינו אלא למטה דזה רין מחיצה, וא"כ אם היו סוברים התוס' דעומ"ר הוי סתימה, אמאי צריך עוד לחי, הא אין שם הרחקה, וגדיים בוקעין נמי לא שייך למימר, דא"כ בסלה תורת עומ"ר, אלא ע"כ דעומ"ר אינו סתימה, ומש"ה יש הרחקה וצריך עוד לחי.

והנה רבינו יונתן סובר דהפסול הרחקה של לחי הוא משום אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא, משמע דאם ה' עומ"ר שלא שייך אוירא דהאי גיסא, אין צריך עוד לחי, וזהו דלא כהתוס', וכל האחרונים התפלאו עליו דהוא סובר בפירוש דבעומ"ר צריך עוד לחי, (עיין בשו"ת רעק"א). ובס' קהלות יעקב סי' ה' רוצה לתרץ דאפשר דרבינו יונתן סובר כשי' המור בס' שם"ג דלחי יותר מד' אינו מועיל בכל אופן, א"כ כיון דאמרינן עומ"ר והוא סתימה ממש, א"כ הוי יותר מד', עכ"ר. אבל בדברי התוס' אין יכולין להעמיס זה, דהתוס' כתבו בהדיא שהפסול הוא מפעם הרחקה. ועוד דהתוס' סוברים כשי' רש"י דאם מעמיר לשם לחי אפי' יותר מד' כשר, וא"כ ע"כ הפעם הוא כנ"ל.

למסקנת הדברים: מצינו מחלוקת בין החזו"א והמשנ"ב אם צריכים ממש עומדים מדובה, או יכול להיות כותל שנראה לפרוץ מדובה ואעפ"כ הוי כותל מעליא כנ"ל. ועוד נפק"מ, לגבי אוירא דהאי גיסא וכו', דאם הוי סתימה ממש, לא שייך לומר אתי אוירא דהאי גיסא וכו', אלא בפרוץ מדובה, ואם לאו יכולין לומר בכל אופן אתי אוירא דהאי גיסא וכו'.

בענין המקדש במלואו

יעקב אהרן אילאוויטש

תלמיד בישיבת קדושת ציון

קריית באבוב, בת"ם

איתא בקידושין דף ו: אמר אב"י המקדש במלואו אינה מקודשת, בהנאת מלוא מקודשת, ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית, האי מלוא ח"ד, אילימא דאזקפא, דאמר לה ר' בה', הא רבית מעלייתא היא, ועוד היינו מלוא, לא צריכא דארווח לה זימנא. ופי' רש"י ז"ל, שהרויח לה מזמן הלוואתו שהיתה חייבת לו וא"ל התקדשי לי בהנאה זו שאת היית נותנת לאדם אחר שיפיסני על כך ואם פי' לה כך מקודשת, והערמת רבית הוא דהוי ולא רבית נמור רלא קץ לה מידי ולא מידי שקיל מינה, עכ"ל.

והנה הרשב"א והר"ן ז"ל הביאו בשם הרמב"ם והר"ח ז"ל, דפליגי על פי' רש"י, וס"ל דכוונת הגמ' היא, שבשעת הלוואה, כשנותן לה הכסף הרויח לה זמן הפרעון, וז"ל הרמב"ם פ"ה מהל' אישות הל' ט"ו, המקדש בהנאת מלוא הרי זו מקודשת, כיצר, כגון שהלווה אותה עתה מאתים זוז ואמר לה הרי את מקודשת בהנאת זמן שארויח לך במלואו זו מקודשת, עכ"ל. משמע דרוקא אם מרויח לה זמן הפרעון בשעת מתן מעות מקודשת אבל כשהלווה לה מקודם ואח"כ מרויח זמן הפרעון אינה מקודשת דלא יהיב לה. והר"ן הק' עליו וז"ל, ולא ידעתי למה, שאפי' הוא מלוא עכשיו אינה מקודשת במעות עצמן אלא בהנאת מלואו זו, וכיון שכן, אפי' קרמה מלוא לקידושין מה בכך והרי מ"מ הוא מהנה אותה בהרווחת זמן הנאה שהוא ש"פ, וכל שהוא מהנה אותה כיוצא בזה מקודשת אע"פ שאינו נותן לה כלום מיר ליד, דהא שחוק לפני רקוד לפני וכדומה, לא יהיב לה מידי ואעפ"כ מקודשת למ"ד אינו לשכירות אלא לבסוף, עכ"ל.

ולכאורה אפשר לחלק בין שחוק לפני, להרווחת זמן במלוא, שהרי בשחוק לפני הוא נותן לה הנאה מחודשת שלא חי' קודם לכן, משא"כ כשמרויח לה זמן הפרעון אע"פ שיש לה הנאה, מ"מ אין זה הנאה מחודשת, שהרי חי' לה המלוא קודם לכן, ולא נתן לה דבר חדש, ומש"ה בציור כזה אינה מקודשת.

ובדעת הרשב"א והר"ן י"ל, ראע"פ שאינו נותן לה הנאה מחודשת, מ"מ כיון דמטי לה הנאה שהיתה נותנת פרוטה להרווחת זמן המלוא, הרי זה כהנאת שחוק לפני ומקדשה בזה. ובאמת צריך להבין דעת הרמב"ם, דאע"פ שאין זו הנאה מחודשת, סוף סוף הנאה זו שוה פרוטה, ומדוע לא תתקדש בהנאה זו. ובהקדם ביאור מחלוקת הרמב"ם עם הרשב"א והר"ן, יש לעיין במה שנסתפק בספר מחנה אפרים בהל' זכ"י מהפקר סי' י"א, בהא דיכול המלוה למחול חובו להלווה, אם הוא בדרך סילוק בעלמא היינו שממלק עצמו מלגבות חובו מהלווה, או שמחילה היא הקנאה, שמקנה החוב והשעבוד שיש לו על הלווה, והנפק"מ הוא, אם מהני מחילה בע"כ של הלווה, ראם הוא בגדר סילוק בעלמא אין

זה תלוי כלל ברעת הלוח דסו"ם כיון שהמלוח מסלק עצמו אין כאן שעבוד וממילא נפטר הלוח מלשלם. אמנם אם מחילה היא בגדר הקנאה, א"כ כל שלא רצה הלוח במחילתו, א"א להקנות לו דבר בע"כ, וע"ש שכתב דהראשונים נחלקו בשאלה זו. דעת הרשב"א בתשובה אלף ל"ג (הובא בב"י חו"מ סי' קצ"ח) דמחילה לא הוי הקנאה אלא סילוק בעלמא, ומשו"ה כתב שם קנו מידו שימחול לו, היינו קנין דברים בעלמא, שאין מחילה אלא סילוק שעבוד, ואם קנו מידו שימסל לאחר זמן שיעבוד שיש לו עליו, אין זה אלא דברים בעלמא ולא עשה ולא כלום, ורק כשמחביב עצמו לתת דבר לפלוני לא הוי קנין דברים, אמנם בריטב"א בקידושין ט"ו: על הא דאמר רבא עבד עברי גופו קנוי, כתב להדיא דמחילה היא הקנאה, ומשו"ה לא מהני מחילה בעבד כנעני דמחילה כמתנה, וכשם שאין לו יד לזכות במתנה מיד רבו, כך אין לו יד לזכות במחילה זו, במעשה ידיו, ודוקא מפיק עבדו מהני להפקיע מעשה ידיו מהעבד, משום דהפקד הוי סילוק שמסלק ידו ורשותו מהעבד ואז יש להעבד יד לזכות בעצמו במעשה ידיו, משא"כ מחילה הוי כמתנה, וכנ"ל.

ולכאורה אפשר להוכיח דגם דעת הרמב"ם הוא דמחילה הוי מטעם הקנאה ולא סילוק בעלמא, דהא שיטת הרמב"ם בכל חזקת תשמישים דפרק לא יחפור בבבא בתרא, הוא מטעם מחילה, שכן כתב בהל' שכנים פ"ח הל"א, הוציא זוז מכותלו על אויר חצר חבירו, ולא מיחה בו בעל החצר לאלתר הוי חזקה, וכתב שם ה"ה דרעת הרמב"ם שמחילת השיעבודים הוא לאלתר ושלא בטענת מכר או מתנה אלא בטענת סבלנות ומחילה, וכן הוא באריכות בטור חו"מ סי' קנ"ג וקנ"ד, לאפוקי מרעת הרשב"א והרא"ש דגם בעינן טענת מכר או מתנה ולא סגי במחילה, ועי' בשו"ע חו"מ קנ"ג סעי' ב' דפסק המחבר בהרמב"ם, דחזקה מהני מטעם מחילה בלא טענה. והנה בסי' קנ"ד שם סעי' ט' כתב המחבר, דאם פתח חלון לחצר חבירו ושתק בעל החצר ולא מיחה, החזיק בזה בעל החלון, וגם אם נפל הכותל שהחלון בתוכו, יכול שוב לפתוח חלון לאחר שיבנה את הכותל מחדש.

והדבר תמוה מאד, דאם יסוד החזקה הוא מטעם מחילה, יכול לומר נהי שמחלתי עד הנה בחלון שהי', אבל עכשיו כבר איני מסכים, ומהיכי תיתי שיוכל שוב לפתוח חלון בכותל החדש שבונה, דומיא להאומר לחבירו קרע כסותי והיפטר, שיוכל לחזור בו קורם שקרע. וה"ל שמחל ושתק בהחלון הישן, אך כעת אינו מסכים שיפתח חלון מחדש, וכבר הק' כן בס' ערך ש"י סי' קנ"ד סעי' י"ד.

ומוכח מזה להדיא, שהמחילה אינו סילוק בעלמא, שמטעם סילוק ודאי יכול לשעון, לא הסכמתי אלא בהחלון הישן ועכשיו איני מסתלק, אלא ודאי דהמחילה הוא מטעם הקנאה, והיינו כמו שנותן לו במתנה זכות בהחצר להוציא עליו זיוים או לפתוח עליו חלון, וכיון שהקנה לו החצר לתשמיש זה, שוב אינו יכול לחזור בו, וגם כשנפל הכותל, סו"ס נשאר השיעבוד על החצר, ומשו"ה יכול לפתוח חלון

בכותל החדש. והא דיכול לחזור בו כשאומר קרע כסותי, משום דהתם נמי, הגם שמקנה לו הבגד שיקרעהו, מ"מ זה רק כשיקרע ולא קודם לכן, ומשו"ה כל שלא קרע לא זכה עדיין בהבגד ויכול לחזור בו, משא"כ הכא שכבר פתח בפעם ראשונה את החלון, כבר זכה בחצר חבירו לתשמיש זה.

ולאחר שנתבאר בשיטת הרמב"ם ורישב"א דמחילה היא מטעם הקנאה, צריך להבין מדוע אינו יכול לקרש האשה במחילת מלוה, דנהי רמלוה להוצאה ניתנה, מ"מ הרי מקנה לה את החוב והשיעבוד שיש לו עליה ומדוע לא תתקדש בזה. ועכצ"ל לומר, דכיון דכתיב כי יקח איש וילפינן קיחה קיחה משדה עפרון, היינו שנתחדש בזה שצריך המקדש שיתן כסף דומיא דרשה עפרון, משו"ה לא סגי במה שמקנה לו החוב שהי' לו עליה, דסו"ס אינו נותן בשעת קידושין כלום, ומשו"ה ס"ל להרמב"ם דרוקא בהנאת שחוק לפני, שבעצם הפעולה שעושה עבודה חשוב שנותן לה ממון, דמה לי נתינת ממון או עשיית פעולה ועבודה השווה ממון, משא"כ בהנאת הרווחת זמן, שאינו פועל מאומה, וגם אינו נותן לה מירי, הגם דמשי' לה הנאה מהמחילה, לא מהני. ולכן פסק הרמב"ם דמה דקאמר בגמ' שיכול לקדש בהרווחת הזמן, היינו רק בשעת מתן מעות שבנתינת הכסף מקבלת ההנאה.

ועי' במשנה למלך שנסתפק בהא רתנן בקידושין רף נז: המקדש בערלה וכלאי הכרם אינה מקורשת (ונפסקה הלכה זו ברמב"ם בהל' אישות פ"ה הל"א דהמקדש באיסורי הנאה אינה מקורשת), מהו הדין באשה שהיא חולנית מסוכנת וקירשה באיסורי הנאה, מי אמרי' דטעמא דהמקדש באיסורי הנאה דאינה מקורשת הוא משום דמה שנתן לה אינו מועיל כלום שהרי אינה יכולה ליהנות ממנו, ולפי"ז בחולנית שמותר לה ליהנות ממנו תהא מקורשת, או דלמא טעמא דאינה מקורשת הוא דלהמקדש אינו שוה כלום ונמצא שלא נתן לה ש"פ, ולא חשיב שקירשה משלו, ולפי"ז גם בחולנית אינה מקורשת, דנהי דלרירה מותר ויש לה הנאה מזה, מ"מ המקדש לא נתן כלום מדילית, כיון דלרירה לא שוה כלום, עכת"ד. היוצא מספיקו של המל"מ הוא, אם בעינן שיצא דבר הנאה מהמקדש, או סגי במה שמניע לאשה הנאה אע"פ שלא נתן הנאה משלו.

ולכאורה לפי מה שנתבאר ברעת הרמב"ם דלא סגי במה שמקבלת הנאה בהרווחת זמן, אלא צריך שיתן לה הכסף לקידושין, א"כ גם באיסור"נ כשהיא חולנית, נהי שקיבלה הנאה, מ"מ לא חשיב שנתן לה ש"פ ואינה מקורשת. אמנם הרשב"א אזיל לשיטתו דמחילה הוי סילוק השיעבוד, והא דמהני בהרווחת הזמן, אף שהוא רק בגרר סילוק, מ"מ כיון דמשי' לה הנאה ממנו והיא ש"פ מתקדשת בזה, הרי דס"ל כצד השני במל"מ, דאף שלגבי דירי' הוי אסור"נ, מ"מ כיון שסו"ס משי' לה הנאה ממנו, מקורשת, משו"ה גם לענין הרווחת זמן אע"פ שהוא רק מחל לה, היינו שסילק עצמו מלגבות חובו, מ"מ כיון דמשי' לה הנאת פרוטה מזה, סגי, משא"כ במחילת מלוה הרי אינה מקדשה בהנאה, רק במחילת החוב, וכיון שהמחילה היא רק סילוק מהשיעבוד, נמצא שלא קבלה כלום. (ועי' בראשונים, שאף שמקדשה בהנאת מחילה, מ"מ דעתה אזווי ולא מהני).

עולת שבת בשבתו

חקת

ונתן עליו מים חיים אל כלי, וכ' בבעל הטורים, ב' במסורה, דין, ואירך, ולא הורק מכלי אל כלי (ירמ' מ"ח). י"ל בזה עפ"י מה שכ' בספח"ק נועם מגדים (בפתיחת הספר) דעיקר הרפואה להסיר מלכו כל המחשבות והרהורים רעים אינו כי אם בעסק תורתנו הקדושה ולהכניס כל המחשבות בה, כמבואר ברמב"ם סוף הל' איסורי ביאה, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות אלא בלב פנוי מן החכמה עכ"ל. והנה נודע דתיבת כלי מורה על המחשבה, ערה"כ בנכליהם אשר נכלו להם. וזה יש להעמיס בדברי המסורה, ונתן עליו מים חיים אל כלי, מים חיים, היינו התוה"ק, כאוזה"ל אין מים אלא תורה, וכתוב (משלי ד') כי חיים הם למוצאיהם, וזהו ונתן עליו מים חיים אל כלי, שאם האדם יתן אל מחשבתו ונכליו רק מחשבות קדושות וטהורות של תורה וחכמה הנקראים מים חיים כעצת הרמב"ם, אז, ולא הורק מכלי אל כלי, שלא יהי' כלי מחשבתו פנוי להיצה"ר לטורדו במחשבות זרות ח"ו, שהרי הכנים כל מחשבתו כהתוה"ק.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

בלק

כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, הן עם לבדר ישכון ובגוים לא יתחשב. י"ל בפסוקים הללו ע"ר רמז, דאי' בגמ' (ברכות ו' ע"א) הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וכו' אמר להם הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנא' שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנא' ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ע"כ. הרי רמזות תפילין מורה על זיווג של הקב"ה עם עמו ישראל, שהקב"ה הוא א"ל אחד בעולם, וישראל הם עם אחד בעולם. ואי' במדרש (פ' בא) עה"פ הן עם לבדר ישכון, מהו ה"ן, כל האותיות מזדווגין חוץ מב' אותיות הללו, כיצד, א"ט הרי י', ב"ח הרי י', ג"ז הרי י', ר"ו הרי י', נמצא ה' לעצמה, וכן האות נ' אין לה זוג, י"צ הרי ק', כ"פ הרי ק', ל"ע הרי ק', מ"ס הרי ק', נמצא נ' לעצמה, אמר הקב"ה כשם ששני אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן, כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל העובדי כוכבים ומזלות אלא לעצמן מפורשים ואין מתערבים בהם שנא' הן עם לבדר ישכון ובגוים לא יתחשב, ע"כ. וזה יש לרמזו בכתובים הנ"ל, כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, דהנה כתבו הטעם שיש ש"ן בולטת על התפילין, בימין יש ג' ראשין, ובשמאל יש ר' ראשין, שהוא נגד שלשה אבות וארבע אמהות (עיין אלי' רבה סי' ל"ב ס"ק ס"ה). ומובא ברש"י, דצורים אלו האבות, וגבעות אלו האמהות. וזהו, כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, כי תפילין של ראש אשר בולטות בו ב' שיני"ן נגד האבות והאמהות, וכתוב בו שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד, בא להורות, כי הן עם לבדר ישכון ובגוים לא יתחשב, כי כשם שישראל עושים את

הקב"ה חטיבה אחת בעולם, כך הקב"ה עושה את ישראל חטיבה אחת בעולם, וזיווגם עולה יפה.

(כ"ק מרן ארומ"ר שליט"א)

פנחס

יפקוד ר' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה וגו' ואשר יוציאם ואשר יביאם י"ל הכוונה בזה, על דרך שאמרו (קידושין י"ג ע"א) כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין¹. וזהו, יוציאם מרע ואח"כ יביאם לטוב. (הגאון מוה"ר שמואל שמעלקא טויבש אבר"ק יאסי זצ"ל²)

מטות

איש כי ידור נדר לר', וברש"י יכול אפי' שיאכל נבלות קודא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה, ת"ל לאסור אסר ולא להתיר את האיסור. ועיין ברמב"ן שתמה על זה רבלא"ה נדר אינו בא בקום ועשה, ועיין ברא"ם מ"ש בזה. ומה שנ"ל, לפמ"ש בחת"ס חאו"ח סי' קע"ו על מה שכ' הרמב"ן במלחמות ספ"ג רשבועות, שאין הקונמות חלים לעבור על מצוה בקום ועשה, והרגיש ג"כ רהא נדר אינו בא בקום ועשה, ותירץ דמשכחת לה באומר קונם עלי כל הפירות וכל מיני בשר חוץ מבשר שקץ וכרומה, דאם יקיים נדרו יהי' מותר לאכול איסור דהוי פקוח נפש, ועל זה קמ"ל דאין הנדר חל בכה"ג דאין תחבולות לעבור על ל"ת, ע"ש. א"כ י"ל דרש"י ג"כ נתכוון כן, שנדר שלא לאכול שום דבר חוץ מנבילה, והוי אמינא דהנדר חל, ומותר לאכול נבילה דהוי פקוח נפש, לכן אשמעינן דאינו כן, והבן. (הגאון מוה"ר דוד צבי טעבלי זעהמאן ראבד"ק דוקלא הי"ד³)

מסעי

אלה מסעי בני ישראל כו' ויכתוב משה את מוצאיהם על פי ד' כו'. אפשר לומר כי בלק אמר, הנה עם יצא ממצרים, שבעצמם יצאו, וכדרך שעם מורדים במלך ונותנים ראש עליהם והוא בחכמתו נוהג הרבר מתי יצאו ומתי יסעו ומתי יחנו. וכדי שלא יאמר זאת על ישראל, וכמו שאמר בלק, על כן משה בעצמו שהוא

(1) בספח"ק סידורו של שבת (שורש הראשון ענף ג' אות ה') כתב וז"ל: שמעתי בשם מופת הדוד איש אלקים קרוש המפורסם מוהד"ר ישעי' זכרו לחיי עולם מ"מ דק"ק רינוויץ שפי' דברי הגמ' כל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהי' לו עסק עמהם, פי' מי שאינו יודע לגרש את הרע תחילה, ולפטור את עצמו כגם כריתות לכרות ולהרחיק מאתו הרע שבלבו, ואח"כ לקרש עצמו להכניס הקרושה אצלו, לא יהא לו עסק עמהם, כי מגרעות נתן להכית להכניס את הקרושה אל תוך הפסולת והרע, וע"כ צריך לגרש תחילה שורש הרע שבתוכו כדי לזכך את נפשו ולטהרו, ואח"כ תוכל לשרות עליו הקרושה וכו', עכ"ל"ק.

(2) הועתק מכת"ק המונח ברשות ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר יואל אשכנזי אבר"ק יאסי שליט"א. טוב עין הוא יבורך.

(3) הועתק מתוך מכתבו הנרפס בקובץ יגדיל תורה (רידיק תרפ"ב).

הי' בעל המעשה/כתב וחתם שלא הוא המוציא אותם ולא הוא המנהיג, רק הכל על פי ד', והוא המוציאם ממצרים, וכמו שבלעם בעצמו אמר, אֵל מוציאם ממצרים, ולא כמו שאתה סבר שמעצמם יצאו. וזהו, אל"ה מסע"י, גימט' ע"ל פ"י ד', שהכל על פי ד'.

(הגה"צ מוה"ר יהודה ליבוש היילפרין מברעזאן זצ"ל⁴)

הפטרת דברים

ידע שור קונוה וחמור אבוס בעליו. פי' החמור מכיר האבוס, רהיינו הטובה, אבל לא ידע מי המטיב. וי"ל בזה פי' הגמ' (פסחים מ"ט ע"ב) אמר ר"ע כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור וכו'. דידוע שכל העולם ניזון בשביל התלמיד חכם, כמו שאמרו, כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וכו'. לזה אמר, הטובה הי' לי מן הת"ח, אך לא ידעתי מי הוא המטיב, לזה היתה אמירתי כמו החמור, והבן.

(הגאון מוה"ר אברהם טיקטין אבד"ק ברעסלא זצ"ל⁵)

(4) הועתק מכת"ק המונח ברשות נכדו ידידנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה ידוהם אליהו ראזענפעלד נ"י. זכרה לו אלקי לטובה.

(5) הועתק מכת"ק המונח בננוי ירידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר רפאל יצחק רייכמאן שליט"א ראש ישיבת כולל מאה שערים בירושלים עיה"ק. ישא ברכה מאת ד'.

כוס תנחומין

משתתפים אנו בצערם של ירידינו

הרב ישראל דוב הלברשטאם נ"י

ואחיו הרב מו"ה משה אליקים בריעה הלברשטאם שליט"א

דומ"ץ דקהל חסידי באבוב באנטווערפן

בהלקח מאתם אביהם

הרבני החסיד הנכבד בנש"ק מו"ה ברוך אברהם הלברשטאם ע"ה

* * *

האחים היקרים והחשובים

מו"ה יחיאל צבי נ"י ומו"ה מנחם מענדל נ"י מארקשטיין

בהלקח מאתם אביהם

הרבני החסיד הנכבד מו"ה בנימין שמואל לייבלער (מארקשטיין) ע"ה

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, אמן.

המערכת

תמיהות וישובים

תמי' כספר אמרי שפר

בספר אמרי שפר עה"ת להגאון מוהר"ר שלמה קלוגר זצ"ל פ' חקת (י"ט, א') בא"ר, וז"ל: ונראה דהנה אחז"ל רפרה היא חוקה, ובאמת נתנו חז"ל טעם בזה דמכפר על מעשה העגל, אך עיקר החוקה הוי מה שנדחה הכהן מזה וניתנה לסנן הכהן וכו', ואם אח"כ היו עושין זה כהנים גדולים, ורק אהרן לבדו יהי נדחה, יהי בזיונו של אהרן גדול, דיהי' ניכר לכל שהי' חוטא בעגל, לכך שלא לבייש את אהרן, נתן הקב"ה ציווי לדורות שיהי' מצותו של פרה אדומה רק בסנן הכהן ואז לא יהי' ניכר שעבור אהרן הוא וכו', יעוי"ש.

ולכאורה זה פלא, שרבר ברור הוא בלי שום חולק דהא דמצותו בסנן זה דוקא בפרה שעשה משה, אבל שאר הפרות לא הי' מצותו בסנן, ועיין מס' פרה פ"ד משנה א' מחלוקת ר"א ור"י, דר"א מצריך כה"ג ור"י מכשיר בין בכה"ג ובין בכהן הדיוט, ועיי"ש ברע"ב, אבל לכו"ע לא הי' מצותו בסנן. וכן איתא ברמב"ם הל' פרה אדומה פרק א' הי"א, אף כהן הדיוט כשר לשריפת הפרה שנא' ונתתם, "אותה" אל אלעזר הכהן וגו', זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בין בכ"ג ובין בכהן הדיוט, וצ"ע.

הק' אברהם אליעזר זאב גראם

ברוקלין יצ"ו

תמוה בדברי החתם סופר

בחת"ס עה"ת פרשת מטות בד"ה וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה, מפרש דמה שמצינו במס' כתובות (דף ק"ה ע"ב) על צורבא מרבנן אם מרחמין לי' בני מתא לאו משום רמעלי טפי אלא משום דלא מוכיחן במילי דשמיא, זה קאי בחיים של הת"ח, אבל כשמגיע ח"ו זמן מיתתו של הת"ח, מרחמי לי' אע"ג דמוכיחן, דמה ששנינו כל שרוח הבריות נוחה חימנו רוח המקום נוחה חימנו, זהו אלאחר מיתתו, יעיי"ש.

וצ"ע ממה דאיתא במס' שבת (דף קנ"ג ע"א) דא"ל אביי לרבה כגון מר דסני לי' כולהו פומבדיתאי מאן אחים הספידא, ופירש"י, דסני לי' כולהו פומבדיתאי משום דמוכח להו במילי דשמיא עכ"ל. לכאורה מוכח מזה דאם מוכיחן במילי דשמיא סני לי' אפילו לאחר פטירתו, דאמר מאן אחים הספידא, ודו"ק.

הק' שמעון משה וואלדמאן

קרית יואל מאנרא, נ.י.

חדשים גם ישנים

(לקט הלכות וענינים שונים)

(א) הגאון מוה"ר משולם זלמן אשכנזי אבד"ק לובלין זצ"ל כותב בספרו בית משולם בחידושויו על המשניות ריש מס' ברכות וז"ל: נ"ל דין מחורש והוא פשוט מאוד, דמי שנעשה בר מצוה כלילה צריך להמתין עם קריאת שמע עד צאת הכוכבים, דיותר מוטב שיקיים ק"ש דאורייתא, וקודם צאת הכוכבים אינו נעשה בר חיובא מה"ת רק מצות חינוך בעלמא, עכ"ל*).

(ב) הגאון מוה"ר דוב בעריש רפאפורט אבד"ק ראווא זצ"ל כ' בספרו דרך המלך על הרמב"ם בסוף הל' ציצית, וז"ל: נלפענ"ד רכל ארם ירא שמים מחוייב לעשות הציצית בעצמו על טליתו, ולא יסמוך על מה שאחרים יעשו עבורו, עכ"ל. (ג) כ' בשאלות פ' אחרי (סי' צ"ג) דכשהולך לבקר חולים לא ילך יחידי אלא עם אחר.

(ד) כ' בשלה"ק בשער האותיות (אות ד', דרך ארץ) וז"ל: כתב אבא מורי ע"ה בצוואת יש נוחלין וז"ל, קבלה ישנה מאבותי ז"ל שלא להשליך שום חשבון ישן אע"פ שנחשב ונפרע הכל, ואין יוצא מזה עתה מזה החשבון כלום, מ"מ לא יושלך, אלא יהא מונח במקום מוצנע, כי מי יודע מה יולד יום, באולי יבא עת שצריך להוכיח איזה דבר מתוכו, עכ"ל.

(ה) כ' בשו"ת מהריא"ז ענין סי' ס"ו בסופו, וז"ל: וראיתי למו"ח הגאון הצדיק ז"ל**), שלא הורה שום הוראה אפי' בביעותא בכוחתא עד שפתח השלחן ערוך וראה הדין, ואמר דזה דומה למורה בפני רבו, אם מורה על פה, מאחד שהספרים מונחים לפניו, עכ"ל.

(ו) כ' בהקדמה לשו"ת חינוך בית יהודה, וז"ל: ראיתי לפעמים אם רק נמצא בספר איזה דבר, פוסקים כך וסומכים עליו כאלו גאמרו הלכה למשה מסיני, ולא כן הוא, שמי שכתב התשובה הוא רק דעת יחידי, ואולי טעה, על כן הדבר מוטל על בעל הוראה לירד בעצמו לעומקי דדינא ולראות אם הדין כך, זולת כשיש מסכימים להתשובה, א"צ לזה עוד, עכ"ל.

(*) כה"ג כ' בס' אמרי בינה (דיני שבת סי' י"א) לענין קידוש במי שנעשה בר מצוה, יעו"ש.

(**) הוא הגאון מוה"ר יוסף אשר עהרנבערג אבד"ק פרעמישלא זצ"ל.

פנ' דחופה!

חקוראים שלא שלמו עדיין דמי החתימה לשנה זו מתבקשים לשלחם
במוקדם האפשרי בלי שום שחיות.

תעודות ומיכות

ז.

הבחור כמר מרדכי בן כ' יעקב מכאן גדל עמנו בבית מדרשנו פה על כרכי ת"ח ונראה סימן יפה בלמודו שהוא עומד ולומד יושב ושונה את פרקו מאה ולא פסיק פומי' מגירסא דגרים ודייק טובא בשקידה רבה, ולפי שנפשו חשקה בתורה ולא לדברים אחרים, כיון לבו לצאת מכאן ולכתת את רגליו אל ערי אשכנז מקומות שמגדלין ישיבות בחורי חמד ושם ירבצון עדרי צאן קדשים להשקות את הצאן מים חיים לרוות צמאונם ולמלאות כריסם מקדשי שמים ומיין הרקח מעסים רמוני. ואנכי הרואה מנהגו של בחור זה שמעשיו נאים ומתוקנים והוא נוח למקום ולבריות וניכר בו שעתיד ליגדל לאחר זמן וייושר חיליו' לאורייתא כדקא יאות, לכן אבקש ואחלה פני נדיבי עם בכל מקום מדרך כף רגלו יסבירו לו פנים יפות ויחזקו ידים רפות במתנות ארוכות ובמדה גדושה כדי צורך הוצאות דרכו עד בואו אל המקום אשר חפץ ושם יחזיקוהו וימציאו לו מקום פיתא ומקום לינה כראוי כדי עבודתו ומשמרת תורתו מתוך רחבת ידים, וכל הקורם לזכות בו מוקדם לברכה. כ"ד יום א' כ"א מנחם תקמזי"ן לפ"ק.

חק' שאול חו' בק' אמשטרדם יע"א¹

צא.

י' ביטו ש'רים ר'או א'בירים ל'מכתב צ'לותא ב'מליצה י'קרותא, עבור האי גברא יקירא יקר רוח חכמים הימנו נוחה בניחותא, ה"ה הנוכחי הרבני הותיק חכם ושלם ומאוד נעלה מוהר"ר ישראל צבי הירש במוהר"ר חיים מק"ק ווישאגראד יצ"ו, ישראל לא אכירנו מה משפטו ומה מעשהו בימים מקדם, אמנם למשמע און שמעתי ותרנו בטני, וזאת תורת האדם, שלו' ה' בביתו ורענן בחיכלו, האי ארם סוחר ה' אלא שלקה בממונו ונמח את כל היקום אשר ברגלו, ברום המעלות ה', בין לילה ובין לילה אכר העושר החוא בענין רע, בסיבת גלגלא דיומא דהדר עלוהי איך נפל משמים ארץ וכיון דנפל חזקתו איתרע, כאשר יפרש להם בדרך ארוכה כל גלגולי סיבותיו את כל אשר קרהו, אשר מימי קדם ה' ידו על העליונה הלא אליו יענו במחולות המחנים הכה באלפיו ובין נגידים הושיבוהו, והן עתה עשר מעלות אחרונית ירד לירכתי עניות תרשיש נתרשש מהון רב, עד כי אין לו במה להחיות את נפשו עליו תאבל ותירב, ווי לי' מברא ווי לי' מביתא שלא יוכל עוד לשוב ולראות את ארץ מולדתו, כי הכא במאי עסקינן במקום שחב לאחרים, חובות עצומות לפריצים עריצים ולאדונים קשים אדירים, ומההכרח לו

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' ט' עמוד כ'. — תעודה זו הועתקה מכת"ק המונח בנגני יידיש הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמרומם מו"ה שאול הוטטערעד נ"י מאנטווערפן. ישא ברכה מאת ר'.

מכתבים אל המערכת

ב"ה. יום א' בלק תשמ"ז.

לכבוד מערכת כרם שלמה הי"ו.

(א) בכרם שלמה שנה ט' קונ' ג' רף מ"ז בלקט ענינים שונים מהנה"ק משינאווא זצ"ל (אות ו'), הובא הסיפור כשבא האבר"ק אוזראב ז"ל לשינאווא, ובא אל הנה"ק משינאווא בעת שהי' התפילין של יד על ירו, והרצועה היתה נגדרת על הארץ, והנביה הרב מאוזראב את הרצועה למעלה, וראה כי אין נוחה בזה רעת הרבי משינאווא, ובתוך כך אמר הרבי משינאווא זצ"ל להרב מאוזראב ז"ל בזה"ל, „אוזרובער רב, יש בזה ענין גדול שהרצועה תהי' מונחת על הארץ“, ואז אמר הרבי משינאווא זצ"ל הענין הזה הוא ענין גדול מאד, ואין לנלות ער שיבא הגואל, ולמה אני אומר לכם זאת, כי כאשר יעזור השי"ת לכם ותבואו לזה, אז תדעו אשר צריכים אתם לידע זאת, עכ"ל.

ויש להעיר על זה, מש"כ בס' דרכי חיים ושלום להנה"צ ממונקאטש בסוף הספר בהשמוטות לרף כ', וז"ל, סדר הנחתם הי' כך, כשהסיר הרצועה מתפילין של יד השליך הרצועה בפתיחתה קצת על הארץ (נובע מהנה"ק מראפשיץ בעל זרע קודש זי"ע ונהג אחריו כן הנה"ק מסאנץ בעל דברי חיים זי"ע, ובנו הנה"ק משינאווא זי"ע בעל דברי יחזקאל נילה שזהו רק להבאים בסוד ר', ועי' בספר מצות שמורים בסוד הרצועה של יד באריכות ותבין), והנבי' אותה מיד, עכ"ל.

(ב) שם קונ' ז' רף ז' בהערות של הגאון מוה"ד משה הכהן נראל אבר"ק מיץ זצ"ל על הילקוט שמעוני בפר' וישלח, שהקשה למה השיב הקב"ה לשר של עשו שהקב"ה גואל הדם של ישראל לכך מותר להרגו כשהשר בכצרה, דאם נימא שבצרה הוא מערי מקלט, א"כ גם גואל הדם אסור להרגו שם. ועוד הקשה דהקב"ה יכול לתרץ שהשר הוא מזיד. — הנה בזית רענן מהמג"א על הילקוט מתרץ קושיא אחת בדרך חבירתה, רביון שהי' מזיד א"כ יכול להורגו אף בערי מקלט. וגם מעיר שם בקושיא הנ' שהקב"ה יכול להשיב שהשר הוא מלאך, וגם בצר ולא בצרה, ודו"ק. אבל טענות הללו הם רק היתר להרגו, אבל הקב"ה השיבו שמצוה להרגו, ודו"ק.

(ג) שם, בהערה על הילקוט פר' שמות. — עי' ג"כ בזית רענן פי' נכון בלי להגיה. ובהג"ה שם על הזית רענן, מכיאה הפי' שכתב כאן הגאון מוה"ד משה הכהן נראל אבר"ק מיץ זצ"ל.

(ד) שם קונט' י' בהערות מהרב הגאון אבר"ק וואריסלב זצ"ל אות י'. — יש להוסיף, עי' פתח עינים מהרחי"א על מס' הוריות רף ח' ד"ה אף כאן, ובספר בני יששכר מאמרי חורש תשרי מאמר ו' צומא רבא או"ק ז', ובשו"ת ח"ס חיו"ד סי' קנ"ה מד"ה ומה שרמזת, ער ד"ה והנה.

(ה) שנה י' קונ' א' עמוד מ"ו, ברכר הפליאה על המהרש"א במס' ע"ז רף מ"ד, כבר קדמו הגאון ר' ישעי' ברלין (פיק) בספרו אוצר כלום הגרפס בעין יעקב.

(ו) שם עמוד מ"ח אות ז', יש שם טעות הדפוס וצ"ל קונ' ח' במקום ז'.

(ז) שם קונ' ד' במדור תמיהות וישובים, התמי' על האבן עזרא, כבר עמד בזה בשו"ת איתן האזרחי (להגאון ד' אברהם הכהן ראפפורט) בקונטרס אחרון על פר' יתרו ד"ה עוד כתב לי, ועי' שם מה שכתב בזה.

(ח) שם ברף מ"ט, התמי' על הגור ארי'. עי' בפירוש הרא"ש על התורה (הגרפס בהדר זקנים), ועל פי דבריו מיושב הקושיא.

(ט) אנב ברצוני להעיר במה שכ' בספר הקדוש קדושת לוי בפרשתינו (פר' בלק) בד"ה או יבואר עתה ילחכו, פי' על פסוק בפר' חקת, אוי לך מואב וגו' נתן בניו פלטים,

ובנותיו בשבית למלך אמורי סיחון, לבנים שלך נחשב פליטה מה שנמסרו לסיחון, שעד עתה היו אסורים מואבים לבא בקהל, וע"י שנמסרו לסיחון ונתעברו „בהם" מותרין, רכל דפריש מרובא פריש, כרפסקינן ברכות כ"ח ע"א, רמחאי טעמא מותרים עתה עמונים ומואבים לבא בקהל רנתעברו זה בזה וכל דפריש מרובא פריש והי' להם הצלה קצת שע"י שנמסרו לסיחון אפשר לזכרים של מואב לבוא בקהל, אבל הבנות מוטב שלא יהי' אצל סיחון, רמואבי מותרת לבא בקהל. ובספר שני המאורות פר' חקת ר"ה אוי לך מואב, כתב ג"כ קצת באופן זה, רק פי' נתן בניו פלטים, שנעשה להם רעה רהבנים לא נשבאו רק נסו לפליטה וא"כ לא הותרו אבל אם נכבשו לסיחון היו מותרין מטעם עמון ומואב מיהרו בסיחון (גיטין ל"ח). ובנחל קדומים כתב דאז היו מותרים מטעם כל דפריש, ולהקדושת לוי הותרו באמת משום דנשבאו הזכרים לסיחון.

ושלשה אלה נפלאו ממני, רבפשוטות עמון ומואב מיהרו בסיחון קאי על היתר כיבוש מלחמה שלא לעבור על לאו של אל תצורם, ואף אם נימא רקאי ג"כ על היתר נשואין, צ"ע איך מועיל הא גם אם הם מסיחון אסור להתחתן בהם דהא סיחון הוא מז' אומות, סיחון מלך האמורי (עי' פרשת דרכים רד"ש ח' ועי' כפתור ופרח פרק מ"ז), ואפילו ע"י נידות שיטת התוס' ורוב ראשונים דאסורין, (ועי' מס' מגילה דף י"ד תור"ה דאגיירה, דקודם שנכנסו לא"י לא נאסרו בלא תחתן להיש מפרשים, אבל התוס' חולקין שם), ותו מה שכתב כל דפריש מרובא פריש לא שייך כאן דהא קבועין וקיימין, רק שנעשו אומה אחרת, ואינו דומה למס' ברכות גבי סנחריב שבלבל כל העולם דאז מותר מטעם כל דפריש ולא מקודם דנא. (אבל זה לא קשה, אם כבר מותרין מזמן סיחון, למה צריך הנמ' בברכות להתיר מלך סנחריב, דו"ל דלאו כל עמון נכבש אז וע"י סנחריב הותר כל עמון, ודו"ק). ועוד דברעת זקנים מבעלי התוס' פר' דברים (ב', כ"ו) כתבו שדוב ארץ סיחון הי' מעמון ומואב לכך קראו להם לשלום וכו' שאין קוראין שלום לו' עממין, (והרמב"ן חולק עליהם בפר' שופטים קפ"י כ' פסוק י' וכתב שגם לו' עממין קוראים לשלום), וא"כ לא שייך כל דפריש, דרוב הם עמון ומואב האסורים.

ועל קושיא הראשונה, דמה מועיל אם הם סיחון, אולי י"ל דהועיל לגבי בניהם, ריש שיטות בראשונים דבניהם של ז' עממין מותרים, ואם הם עמון ומואב גם בניהם אסורים. ועו"ל לפי דברי האוההח"ק פר' דברים (ג', י"ג) ר"ה וא"ת הלא מצינו, שכתב שאין זה אמורי רק נקרא כן בשביל שסיחון מלך האמורי כבשה, א"כ ניחא קצת, ודו"ק. (י' בגמר מכתבי אוסיף ישוב לקושיא ששמעתי מידידי הרב שלום קעסלער יחי' שהרב הנאון ר' פנחס הירשפרונג שליט"א אמר לו קושיא שהקשה בצעירתו ועדיין אין לו ישוב, וזה תוארה: בשו"ת רעק"א סי' ק"ץ נסתפק באיסורי הנאה דנפקא לן מלא יאכל, אי שיעורי' בכזית או בפרוטה, ורוצה לומר דשיעורי' בפרוטה. והקשה הג' הנ"ל, דא"כ במס' ב"מ דף ג"ה במשנה של חמש פרוטות ליתני נמי הא, כמו שמקשי הנמרא שם וליתני נמי האונאה פרוטה, עכ"ר. ויש ליישב כמו שכתב הנקורת הכסף ביו"ד סי' קל"ג על קושיית הפ"י ס"ק ו' ח"ל, לק"מ רתנא ושייר, רהכי נמי שייר רבית להתוס' והרא"ש בפרק איזהו נשך וכו' דאין רבית בפחות מש"פ, והא דפריך הש"ס ר"פ הוהב וליתני אונאה בפרוטה משום רבההיא מתניתין מיירי באונאה וכו', ועי' שם. מוקירכם ומכברכם,

נחום מאיר גערמאן

מנדי שיעור כישיבת כאכוכ בני ציון
ברוקלין, ניו יארק

בס"ד.

כבוד ידידי הרב העורך שליט"א.

אחרשה"ט. בבקשה להדפיס בקובץ את ההערה דלהלן בענין ערי הלויים.
 כתוב בתורה (במדבר ל"ה, ו') ואת הערים אשר תתנו ללויים את שש ערי המקלט
 אשר תתנו לנו שם הרוצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר. ובמס' מכות דף י' מדייק
 הש"ס מקרא דועליהם, רגם המ"ב עיירות קולטות, אלא שהשש קולטות בין לדעת בין
 שלא לדעת, ואילו המ"ב אינן קולטות אלא לדעת. וברמב"ם בספר המצות במ"ע קפ"ה
 כתב שצונו להכין שש ערי מקלט כדי שיהיו מוכנות למכה נפש בשגגה, ובמצוה קפ"ג
 כתב, שצונו לתת ללויים ערים לשבת כי אין להם חלק ונחלה בארץ והוא אומרו יתברך
 ונתנו ללויים ערים לשבת, ואילו ערי הלויים הם ערי המקלט הקולטות על תואר מיוחד במס'
 מכות, עכ"ל. ולכאורה מדוע לא כלל הרמב"ם גם את הפרשת המ"ב עיירות בתוך מצות
 הפרשת ערי מקלט, ועי' מ"ש בפ"ח הלכה א' שש ערי מקלט, ובהל' ט' כתב כל ערי הלויים
 קולטות, ולא כלל פה את המ"ב עיירות רק השש. וכן יש לדייק בפסוקי התורה, דלא מצינו
 שום מצות הפרשה בנוגע להמ"ב עיירות, רהרי בכל הפרשיות שזכר בהן רין ערי מקלט
 אין המדובר אלא על השש, וליכא שם שום רמז כלל לרין קליטת המ"ב, ודוקא כאן
 בפרשת ערי הלויים כתיב ריבוי לרבות רגם הנך מ"ב קולטות, וצריך ביאור בכ"ז.
 תורה למפרע, וידרו,

אפרים גרינבלאט

מח"ס שו"ת רבבות אפרים

מעמקים, טענעס

בס"ד. יום א' ברר"ח תמוז יומא רהילולא רמרן מהר"ש ז"ל זי"ע.

א"כ מערכת כרם שלמה שלומכון יסגא.

הנה במס' שבת דף י"ב ע"ב א"ר חנינא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים
 בשבת, ופירש"י מפני שמצטער, ובריי"ף מובא, א"ר יוחנן בקושי התירו וכו', פי' שמא
 יבוא לזעוק בשבת, [וכזה מפרש המהרש"א הגמ', שבת היא מלזעוק]. והנה בש"ע או"ח
 סי' רפ"ז מובא להלכה, יכולים לנחם אבלים וכן לבקר את החולה, והמנן אברתם מביא
 דברי הגמ' הנ"ל רבקושי התירו, ומסיים רלא כאותן שכל ימות השבוע אין הולכין רק
 בשבת. והרבה נתלבטו בזה הענין לבקר חולה בשבת, ובכף החיים סי' רפ"ז אות ו' הביא
 בשם חכמי המוסר זו"ל, ומי שיש סיפק בירו לא יפה עושה לבקר בשבת, ומסיים שם,
 ונראה מי שבימות החול טרוד במילי רשמיא ובשבת שיש לו פנאי הולך לחולה אוהבו
 שיורע בו שיש לו נחת מזה שהוא בא אליו לבקרו, מצוה קעביר ואין לו למנוע מללכת
 בשבת ויו"ט, עכ"ל.

לאחרונה איקלע לירי ספר מערכות חיים מהרב חיים צבי שפירא, רפרפתי בו
 ומצאתי בו מרגליות, שכ' כי פ"א שהה הגה"ק מבאכוב (כוונתו למרן מהר"ש זי"ע)
 בקשאנוב, ובאותה שבת לא הי' אא"ז (הרה"ג ר' יוסף שפירא מקשאנוב) בקו הכריאות
 ולא בא לבית הכנסת, אחר התפלה הלך הגה"ק לבקרו בלוויית פמליא גדולה מחסריו,
 ואמר לאא"ז, בתחילה הייתי שוקל ברעתי אם נכון לבקר את כבודו בשבת כי הלא אחז"ל
 שבקושי התירו לבקר חולים בשבת, אלא שלבסוף נתיישבתי בעצמי ואמרתי אל לבי, וכי
 מי הכריחם לחז"ל להתיר את הרבר בקושי, ואם נסתפקו בו למה לא אסרוהו לגמרי, שמע
 מינה שכל כך גדולה מצות ביקור חולים עד שנרחקו חז"ל להתירה בשבת משום גורל
 ערכה, ורפח"ח ובריו הק' הם קילורין לעינים.

אסיים בברכת כט"ס והצלחה רבה במעשי יריכם,

יעקב משה יונה הלוי גאלדשטיין

אנמווערפען, בעלגיע

בלב מלא גיל ורגשי שמחה וחרוה
נקדם בברכת מזל טוב חמה ונאמנה את פני

עטרת תפארת ראשנו כ"ק מרן אדוננו מורנו ורבנו שליט"א

וחתנא רבי נשיאה
הרב מוה"ר חיים יעקב יוסף טויבער שליט"א
דומו"ץ דקהל שערי ציון דבאבוב
לרגלי אירוסי נכדתו-בתו תחי'
עב"ג הבחור החתן תמים למעלות
שלשלת היוחסין עריו לגאון ולתפארת
כמר אליעזר שטערנבוך שליט"א
בן הרב המפורסם וכו' מוה"ר אליהו שטערנבוך שליט"א
דומו"ץ דקהל אנטווערפן יע"א
ויה"ר שיהא קשר של קיימא ובנין ערי עד
לתפארת כל בית באבוב, אכ"ר.
כעתירת וברכת,

המערכת

ואלה יעמדו על הברכה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם חיים קנאבלאך נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' אהרן דאמיניץ נ"י מאנטווערפן להולדת הבן
להאברך היקר ר' אלעזר אלימלך באקאן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' בן ציון יהודה ליב טווערסקי נ"י מפוטסבורג נכד כ"ק מרן
אדמו"ר זצוק"ל הי"ד להולדת הבן
להאברך היקר בנש"ק ר' יוסף יצחק הלברשטאם נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יצחק בן ציון זאפערן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' ישעי' שלאמאוויץ נ"י מאנטווערפן להולדת הבן
להאברך היקר ר' ליבוש שטערנהעלל נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' פסח קטן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' פסח דוד מיללער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר בנש"ק ר' שמואל שלום רוקח נ"י להולדת הבן
יזכו לגדלם לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א.

המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אליעזר בצלאל גרינפעלד נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' אלכסנדר זיסקינד קורץ נ"י מלונדון להולדת הבת
 להאברך היקר ר' אלעזר סג"ל אבסטפעלד נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' בן ציון גדלי' מאנדלבוים נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' בנימין קנאבלאך נ"י להולדת הבת
 להנה"ח מו"ה חיים דוד האכשטיין נ"י מאנטווערפן להולדת הנכדה
 להאברך היקר ר' יהודה קאפציעל נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יהודה מרדכי ריינהאלד נ"י להולדת הבת
 להרב יהושע צבי יונגרייז שליט"א רב דקהל באר יצחק טאלטשאווא להולדת
 הבת

להאברך היקר ר' יוסף שלמה גערמאן נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר בנש"ק ר' יחיאל מיכל ראזענבוים נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יעקב שאלאמאן נ"י מבראזיל להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יצחק צבי בלום נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' מנחם גאלדשטיין נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' משה יוסף ראזענבערג נ"י מאנטווערפן להולדת הבת
 להאברך היקר ר' נחמן בראווער נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' קלונימוס קלמן ראזענבערג נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' שלמה הכהן קליינמאן נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' שלמה צימענט נ"י מאנטווערפן להולדת הבת
 יזכו לגדלן לבנות ולחופה ולמעש"ט ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.
 המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה אהרן ארלאנסקי נ"י לנישואי בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה אלעזר ליפא שאול הכהן ווייס נ"י לנישואי נכדתו תחי'
 להנה"ח מו"ה יצחק זאב הכהן ראזענגארטען נ"י לנישואי בנו נ"י
 להנה"ח מו"ה ישראל אהרן קעספלער נ"י לנישואי נכדתו תחי'
 להנה"ח מו"ה כתריל געללער נ"י מטאראנטא לנישואי בנו נ"י
 להרב מו"ה משה דוד שטיינזארציל שליט"א רב דקהל בית אפרים ור"מ
 רמתיכתא עץ חיים רבאבוב לנישואי בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה מרדכי בלויא נ"י לנישואי בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה שמואל קארנגוט נ"י מאנטווערפן לנישואי בתו תחי'
 להאברך היקר ר' אברהם מאיר פאללמאן נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
 להאברך היקר ר' אלחנן מרדכי לעדערמאן נ"י מירושלים עיה"ק תלמיד ישיבתנו
 לנישואיו

להאברך היקר ר' אלי' דוד ווייספעלד נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' זאב חיים הלוי הורוויץ נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
יעזור השי"ת שיזכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך ישראל סבא
מתוך עושר ואושר מזל והרחבה.

המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה אברהם זיגלער נ"י לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה כמר מאיר נ"י
תלמיד ישיבתנו
להנה"ח מו"ה אהרן דוד לנדא נ"י לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה כמר צבי נ"י
תלמיד ישיבתנו
להנה"ח מו"ה אלטר זאב הלברשטאם נ"י לאירוסיו בנו הב' הח' הנעלה כמר
נפתלי חיים נ"י תלמיד ישיבתנו
להנה"ח מו"ה חיים מאנדלבוים נ"י ולאכיו הנה"ח מו"ה ישראל מאנדלבוים נ"י
ולחותנו הנה"ח מו"ה אהרן דניאל מיללער נ"י לאירוסיו בתו נכדתם תחי'
להנה"ח מו"ה שלום יהודה ליבוש לעזער נ"י לאירוסיו בתו תחי'
להנה"ח מו"ה מרדכי יעקב וויינבערג נ"י מאנשווערפען לאירוסיו בתו תחי'
להרב המפורסם וכו' מוה"ר שמואל טייטלבוים שליט"א רב דקהל ישועות חיים
לאירוסיו נכדתו תחי'
להב' החתן הנעלה כמר יואל קארנפעלדער נ"י תלמיד ישיבתנו לאירוסיו
בורא עולם בקנין השלם זה הבנין עדי עד
למזל ולכרכה לשם ולתפארת.

המערכת

Simcha-Graphic Associates

Typesetters and Publishers

4914 - 13th Avenue — Brooklyn, N. Y. 11219

Tel. (718) 854-4830

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאללער לשנה

בקאנאדע = 20 דאללער לשנה

בעלגיע = 700 פראנק לשנה

בענגלאנד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 25 דאללער לשנה

בדואר אויר 35 דאללער לשנה

From:

KEREM SHLOMO

M.E.CH. of Bobov

1577 48th Street

Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.

U.S. POSTAGE

PAID

Permit No. 285

BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested

Forwarding & Return Postage Guaranteed

(Please send P.S. form 3547)

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הנה"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש לפלפול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מנאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהבחל"ח מרכנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

מנחם-אב תשמ"ז

(צ"ט)

שנה י' קונטרס ט'

יוצא לאור ע"י תלמידיו

כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א

1577 48th Street

Brooklyn, New York 11219

Tel. 871-6623

התוכן

מדור אמרי קודש

הפסוקים עקב ..... כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ..... ה

מדור זכרון לראשונים

זכרון תשמיש קדושה ..... הנאמן מוה"ר ארי' לייב אבר"ק אמשטרדם זצ"ל ..... ז
 פסוקי חסידות ..... הנאמן מוה"ר גדלי' סיקטין אבר"ק שווערזענץ זצ"ל ..... יא
 זכרון נפלה מנהג ..... הנאמן מוה"ר טעביל אבר"ק ליסא זצ"ל ..... יב
 חזקת נאמרי דת על מקראות ..... הנאמן מוה"ר פנחס נפתלי ירושלמי מחוסט זצ"ל ..... יג

מדור אנרות קודש

ידידות מיוחדת ..... הנאמן מוה"ר דוד מטאלנא זצ"ל ..... יד

מדור זכרון לאחרונים

בניית שפועה במתק ..... הנ"ר יעקב שור אבר"ק קוטב ז"ל ..... טו

מדור שלטול וחלבה

יחזיק בידים סת"ם קיי ..... הרב מוה"ר נתן סג"ל הורוויץ שליט"א ..... יח
 זכרון נחלק במסכת ..... ר' שלום דוד געללער נ"י ..... כ

מדור תפארת בחורים

בין ארבעה חסידים ..... הב"ר יוסף צבי קליין נ"י ..... כג

קולת שבת בשבתו

לוישים יקרים לשבתות ומוקדים ..... המערכת ..... כו

מדור זכרונות קולם

מנוחה לרמב"ם ..... הנאמן מוה"ר אליהו לואנץ בעל שם זצ"ל ..... כט

מדור תקורות ופסיקות

נ"י מכתבי ..... הנאמן מוה"ר יחזקאל בנעט אבר"ק נייטרא זצ"ל ..... לא
 חרשים וג' ישיבות .... כח
 צילומי כתבי קודש .... לב
 ברכות יהודאית .... לג

כל הזכויות שמורות להמערכת

Copyright © 1987

by Cong. Shaare Zion

מזכרת נצח

**הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת**

**הרה"צ מוה"ר משה במו"ה שרגא פייבוש סטעמפיל הי"ד
חתנא רבי נשיאה כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל הי"ד**

**נהרג עקה"ש
ביום ד' לחודש מנחם-אב שנת תש"א לפ"ק**

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

**הונצח ע"י בנו,
שמואל יהודה סטעמפיל
לונדון יע"א**

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש
לעילוי נשמת

הרבני החסיד הנגיד הנכבד

מו"ה יחזקאל זאב במו"ה שלמה שטיעל ע"ה
מאושפצין

נפטר בשם טוב

ביום כ"ג לחודש מנחם אב שנת תשמ"ז לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בניו וחתנו,

בנימין אפרים פישל שטיעל

שלמה שטיעל

חיים ארי' ליפשיץ

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פרשת עקב

והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ד' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך וגו'. וכבר עמדו כל המפרשים על הלשון והי' עק"ב תשמעון, הול"ל והי' אם תשמעון, וגם דקדקו על אומרו אשר נשבע לאבותיך, דמשמע שיזכו לכל הטוב רק בשביל שבועת האבות, הלא אם בני' ישמעו את המשפטים האלה וישמרו לעשות אותם, הרי יהיו ראויים מצד עצמם לכל הטוב, אף בלא זכות האבות. ונקדים קושיית המפרשים להלן בפרשתינו, דכתיב, ועתה מה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ד' אלקיך. והקשו המפרשים, למה אמר בלשון קושיא ותירוץ, הול"ל ועתה ד' אלקיך שואל מעמך ליראה את ד' אלקיך.

וכדי לכא אל הביאור, נקדים דברי הגה"ק הרבי ר' בער ממעזריטש זי"ע בספרו לקושי אמרים עה"פ יראו את ד' קדושיו כי אין מחסור ליראיו (תהלים ל"ד), דמי שיש לו מדת היראה אינו חסר מכל טוב, והטעם, כי מדת היראה נקראת אוצר בית ד', ערה"כ יראת ד' היא אוצרו, ובאוצר גנוזין כ"ל טוב, ולכן אין מחסור ליראיו, עכרה"ק. והנה לא זו בלבד שעל ידי מדת היראה זוכין לכל מיני השפעות מאוצרו הטוב ית"ש, רק בזכותה מתהפכת מרת הדין למדת הרחמים, והדינים המסתלקים מעל בני ישראל, שולטים באויביהם אומות העולם לעונשם, וכמו שביאר בארוכה בספה"ק באר מים חיים כפ' ואתחנן עה"פ ויצונו ד' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ד' אלקינו לטוב לנו כל הימים וגו', שהביא שם אומרים ז"ל כמדרש פ' בראשית עה"פ והנה טוב מאוד, טוב זה מדת הטוב, מאוד זה מדת הפורענות. והענין הוא, כי מדת הדין כשנמתקת ומתהפכת למדת הרחמים, אזי היא טוב מאוד יותר מטוב לבד, כי הטוב אינו כי אם להשפיע לנו מטובו ברוב רחמים וחמלה, אבל אין בו להנקם מצרינו ולעמוד עלינו כפני מבקשי נפשנו, כי הלא טוב הוא, וטוב אינו עושה רע. אמנם כשנמתק הדין ומתהפך לרחמים, הנה עושה הטוב בהתגברות למאוד בחוזק ותוקף, וגם הוא שומרנו מכל צר ומצילנו מכף כל אויב וחרב ולסטים, והוא העושה לנו נקמה בגוים תוכחות בלאומים, כי לאלקים מגיני ארץ להגין עלינו ולפרוע מכל צרינו, ועל כן הוא טוב מאוד.

וכתב שם עוד, דכל בחי' ההמתקה אינה כי אם על ידי מדת היראה, כשאנו פורשין משערי איסור מפני מורא ד' ומתדבקין בו ית' בשערי היתר, כמבואר בדברי הרב האר"י ז"ל על הפסוק זכור ד' מה ה' לנו (איכה ה'), כי בחי' "מה" מורה על שם הרחמים שמספרו מ"ה (שם הוי' כ"ה במילוי אלפי"ן), ותיבת לנ"ו מורה על שם הדין, שעולה בגימ' אלהי"ם. וזהו, מה ה' לנו, כלו' שם מ"ה שהוא שם הרחמים, הוי' לנ"ו שנתגבר בה הדין, עכרה"ק. ולזה אמר הכתוב, ויצונו וגו'

ליראה את ד' אלקינו לטוב לנ"ו, כי על ידי היראה נמתק הדין של לנ"ו, ולא די שלא יקטרג במדת דינו, רק יוכל לעשות עמנו טוב, כי הדין נמתק והוא לטוב לנו. ואמר עוד, וצדקה תהי' לנו, שתיבת לנ"ו שהוא בחי' הדין, נעשה בעצמו בחי' הצדקה, לעשות עמנו צדקה וחסד בכוחו הגדול, והוא טוב מאוד, טוב שאיו טוב הימנו, עתה דק"ק יעו"י"ש.

העולה מזה, כי בזכות מרת היראה, זוכים בנ"י להפוך שם מדת הדין לשם מדת הרחמים, ומתברכים מאוצרו הטוב בכל מיני השפעות טובות, כי אין מחסור ליראיו. ונוסף לזה זוכים, כי הדינים יחולו על ראש אומות העולם.

ועפ"י יתבאר הפסוק הנ"ל, ועתה ישראל, מה, ד' אלקיך שואל מעמך, כלו', שד' אלקיך שואל מעמך שתעורר מדת שם מ"ה בעולם, שמדת הדין תתהפך למדת הרחמים, כדברי האריז"ל, ומהו העצה היעוצה להמתיק הדינים, לזה אמר, כי אם ליראה את ד' אלקיך, כי מדת היראה כוחה רב להפוך מדת הדין לרחמים. והנה אמרו חכמו"ל (ברכות ל"ג ע"ב) על הפסוק הנ"ל, ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה, אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, ומשני, אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא. ומקשים העולם, הלא משה רבינו אמר פסוק זה לכל ישראל, ואטו אצלם מילתא זוטרתא היא. אך יתכן הכוונה, דמקרא מלא דיבר הכתוב (משלי כ"ב) עקב ענוה יראת ד', ופירש"י, כשביל הענוה יראת ד' באה. וכן אמרו רז"ל (ע"ז כ' ע"ב) ענוה מביא לידי יראת חטא. והנה משה רבינו ע"ה נודע במדת ענוותנותו, כמו ששיבחו הכתוב, והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה. ועל זה כוונו חכמו"ל באומרם, אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, כלו' דאם מחזיקים במדתו של משה רבינו שהיא מדת הענוה, אז יראה מילתא זוטרתא היא, כי ענוה מביא לידי יראת חטא. ויש להעמיס זאת ג"כ בכוונת הפסוק, ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך, פי', שד' אלקיך שואל ממך מרת, "מה" המורה על ענוה (עדה"כ ואנחנו מה), ועל ידי זה ממילא, כי אם ליראה את ד' אלקיך, וכנ"ל.

והנה האבות הקדושים כולם השלימו עצמם במדת היראה, באברהם אבינו כתיב, עתה ירעתי כי ירא אלקים עתה, ויצחק אבינו שורשו הי' יראה ופחד כנודע, ויעקב אבינו כתיב ב', וישב יעקב בארץ מגורי אביו, וכ' ע"ז בספח"ק נועם אלימלך, דתיבת מגורי היא מלשון ויגר מואב, שהי' תמיד ביראה ופחד מאת אביו שבשמים. והנה כבר הובא לעיל, איך זוכים למדת היראה, רק על ידי מדת הענוה, והאבות הקדושים כולם השלימו עצמם תחלה במדת הענוה, כמבואר בספרי הובא בילקוט פ' בהעלותך, עה"פ והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, ולא מאבות. הרי דהאבות היו מעוטרים במדת הענוה כמו משה רבינו, ועי"ז זכו למדת היראה בשלימות, ומה"ט נתברכו האבות בכל טוב, וראו נקמה בשונאיהם, כי מדת היראה מביאה לידי המתקת הדינים, והתגברות מדת הרחמים, הגורמת לטובות הללו.

ועפ"ז נשכיל לרעת כוונת הפסוקים בתחלת הפרשה, והי' עקב תשמעון וגו' ושמרתם ועשיתם אותם. תיבת עקב מורה על ענוה כנורע, ולזה אמר הכתוב, והי' עקב, אם תתנהגו כמדת הענוה כראוי, ממילא תגיעו למדת היראה, כי הענוה מביאה לירי יראת חטא, אז ושמרתם ועשיתם אותם, כי מרת היראה שורשה בהלאווין, שירא האדם למרוד במלכו של עולם ולעבור על ציוויו, ולכן אמר „ושמרתם" ועשיתם אותם, שעל ירי היראה תשמרו עצמכם מלעבור את פי ר' (כי השמר הוא לא תעשה), ועי"ז תזכו, ושמר ר' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך, כלו' שתזכו להמשיך מדת החסד והמתקת הדינים כמו שזכו האבות הקדושים ע"י מרת ענוותונותם ויראתם. וממשיך הפסוק אח"ז, ואכלת את כל העמים וגו', וכדברי הכאר מים חיים הנ"ל, דרך ע"י מרת היראה ההופכת מרת הדין לרחמים, זוכים שיחולו הדינים על ראש אומות העולם, ומרת החסד והרחמים תחול על ראש בני ישראל להתברך בכל מילי דמיטב.

בדין תשמישי קדושה

מהגאון מוה"ר ארי' ליב אבר"ק אמשטרדם זצ"ל⁽¹⁾

שאלה. מעשה בא' שהי' לו ספר תורה ועשה מהתיק הספר הנקרא בלשון אשכנז מענטלי, פרוסה לפרוס על העמוד שלפני החזן, אי שפיר עביר ומותר להשתמש בו על העמוד או לא.

תשובה. לכאורה נראה מתוך דברי הגמרא והפוסקים רתשמישי קדושה אסור להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה כמבואר בטור אורח חיים סי' קנ"ג וקנ"ד. אך מצאנו ראינו בטור י"ד סי' רפ"ב וז"ל, כתב הרמב"ם תפוחי זהב שעושין לס"ת לנוי תשמישי קדושה הן ואסור להוציאן לחולין אם לא לקנות ברמיהו ס"ת או חומש, ע"כ. ומיהו בפ' בני העיר (מגילה כ"ו ע"א) קאמר. על כל הנך דקתני בהם שאסור לשנותן לקדושה קלה אמר דבא לא שנו אלא שלא מכרוהו שבעה טובי העיר כו' אבל מכרוהו כו' שרי אפילו למשתי ב' שיכרא, וכתב א"א הרא"ש ז"ל הילכך יחיד שמכר ס"ת שלו מותר להשתמש ברמיו, דרמי למכרוהו שבעה טובי העיר, ולפי זה התפוחים יכולין בעליהן למוכרן, והלוקח יכול לעשות בו כל מה שירצה, ער כאן לשון הטור ז"ל. ופי' הרב"י דברי הטור שהוא חולק על הרמב"ם שכתב ראסור להוציאן לחולין וכו'. וכתב הרב ב"י, ואני אומר דרינו של הרמב"ם איתא גם לרבנו הרא"ש בבית הכנסת של כפרים ולא מכרוהו ז' טובי העיר, דכל כי האי גוונא אין מורידין אותן מקדושתן כמבואר בגמ', ומיהו בס"ת דיחיד משמע דפליג הרמב"ם אהרא"ש, ע"כ, וכן

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש קונט' פ"ב עמוד ז'. — תשובה זו הועתקה מעצם כתי"ק בפנקס המונח באוצר הספרים דביר"צ דקהל האשכנזים בלונדון יע"א.

פירשו האחרונים ז"ל. ונמצינו למדין דהיחיד בתשמישי קדושה של ס"ת שלו מותר להוציאן לחולין ומכ"ש להורידן לקדושה קלה, דהוי ל' כמו שמכרו ז' טובי העיר, ואין לחלק בין ההיא דתפוחים לתיק הספר, דהרמב"ם בפרק י' מהלכות ס"ת משוה תיק הספר והנך תפוחים להדרי וקורא לכולן תשמישי קדושה, ואין לומר כיון שמסרו הס"ת לבה"כ לקרות בו חל עלי' קדושת רבים, זה אינו, דאף בס"ת עצמה אם מסרה לב"ה לקרות בה, אעפ"י כן, כיון שהמנהג הוא שהיחיד מוכר ס"ת שלו, אם לא הקרישה בפירוש ונתנה לרבים הוי כאילו התנה בתחלה שלא תחול קדושת רבים עלי' כמו שפסק רמ"א ב"ר סי' רנ"ט סעי' ב' בהג"ה, וכמו שכתב שם הש"ך, וכן הסכים הרב בעל מ"א בס' קנ"ג סעי' י' ע"ש, וגם הב"ח פסק כרמ"א, ובתשמישי קדושה פשיטא ופשיטא דהיחיד יכול למוכרה. אמנם ראיתי לרב בעל מגן אברהם שם בס' קנ"ג סעי' י' תרי מילי דתמיהי, והי לך דברי הש"ע לשם. יש אומרים דהיחיד בשלו אפי' ס"ת מותר למוכרה ולעשות ברמיו כל מה שירצה כל שלא הקרישה לקרות ברבים, ויש מי שאוסר אלא א"כ ללמוד תורה ולישא אשה, וזה לשון הרב בעל מ"א, ויש מי שאוסר, ולבריו אף ז' טובי העיר וכו' אסורין למכרה ולהשתמש ברמיו אלא א"כ ללמוד תורה וכו', ומ"מ נראה לי דבתשמישי' לכולי עלמא מותר היחיד למוכרן ולהשתמש ברמיהו כו' וגם הרמב"ם לא הזהיר לאסור אלא ס"ת וכן משמע בכ"מ וב"י ב"ד, אלא שכתב שם בש"ע הפלוגתא גם בתשמישי וצ"ע, ואפשר רמה דכתב שם ויש מי שאוסר, קאי רק אס"ת. והנה לרבריו אלו משמע שתופס רברי הב"י להלכה, רע"כ לא פליג הרמב"ם אהרא"ש אלא בס"ת אבל בתשמישי' לית מחלוקת ביניהו, ולהיות כן, בתשמישי קדושה כ"ע מורי גבי יחיד רמותר להוציאן לחולין, והלוקח יכול לעשות כל מה שירצה כמו שכתב הטור שם בפ"י. ואיד סתם הוא ז"ל בעצמו בס' קנ"ג סעיף ז' ס"ק י"ד וז"ל, רברי קדושה, פ"י, ואם מכרו ז' טובי העיר כו' בספרים מותר להשתמש בדמן מ"מ תשמישי קדושה בקדושתיהו קיימא, ולרבריו זה דלא כמאן, דלא כהרמב"ם ודלא כהטור. ודוחק לומר דתשמישי קדושה דיחיד קיל ויוצא לחולין דמותר הלוקח להשתמש בו כל מה שירצה, זה מנא ל', ועיקר הוכחת הטור הוא דדין היחיד הוי כמו ז' טובי העיר, וצ"ע. ועוד יש לדקדק ברברי הש"ע י"ד סי' רפ"ב י"ח וז"ל, יחיד שמוכר ס"ת שלו ותשמישו יש מי שמתיר להשתמש ברמיו, ויש מי שאוסר, עכ"ל, ומשמע שתשמישו רומי' רס"ת, וס"ת למאן דאסר אפי' הס"ת עדיין נשארת בקדושה, וא"כ גבי תשמישה ג"כ אף אם הם נשארים בקדושתן, אפ"ה אסור להשתמש ברמיהו, וזה לא שמענו מדברי הרמב"ם אף לפי רעת הטור כלל, דהרמב"ם לא אסר אליב"ד דהטור כי אם להוציאן לחולין כמבואר בלשונו. ולרעת המתיר מותר אף במקום שמוציאן לחולין, וכמו שכתב הטור בהרי", והלוקח יעשה בהם מה שירצה.

וכרי לבאר הענין לעמוד על שורשן ומקורן, אציג לפניך לשון התלמוד ומה דאמר עלה. במגילה פרק בני העיר (כ"ו ע"א) קתני במתניתין כל הני דאסור

לשנותן מקדושה חמורה לקדושה קלה, ואמר רבא עלה, ל"ש אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו כו' אפי' למשתי ב' שיכרא שפיר רמי, ופי' רש"י, אבל אם מכרו כו', פקעה קדושה מן החפץ ומן הרמים ומותר לעשות מהן כל רצונם, והיינו רבעא מינ' רבינא מרב אשי על תילא רבי כנישתא מה למיזרע' אלמא במכר כל רהו הבית והמעות בקדושתיהו קיימא, למישת' ב' שיכרא, לקנות ברמים ולעשות שכר לשותות. ובנמרא, וכן במותריהו, אמר רבא ל"ש אלא שמכרו והותירו כו' איתיבי' אביי במד"א שלא התנו כו' ה"ר אילימא שמכרו והותירו כי התנו מה הוי, אלא לעולם שמכרו והותירו, והכי קאמר, במד"א שלא התנו שבעה טובי העיר אבל התנו ז' טובי העיר כו' אפי' לרוכסוסיא מותר, עכ"ל הגמרא. והנה שיטת רש"י והרא"ש ותוספת עולים בסגנון א', רההיא ררבא ראמר לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר קאי אכולה מתניתין, רכולה מתניתין איירי בשלא מכרו שבעה טובי העיר, בין ההיא רבית הכנסת בין שאר תשמישין, אבל אם מכרו ז' טובי העיר כו' פקעה הקדושה מן החפץ ומן הרמים, ולא עוד אלא רס"ל להרא"ש ראפי' תשמיש מגונה מותר להלוקח לעשות בבית הכנסת, וא"כ אפשר לומר רכ"ש בתשמישי קדושה, רהא ב"ה שבבבל על תנאי הם עשויין, ואעפ"י כן לא מהני תנאי לעשות תשמיש של גנאי בחורבנא, ואפ"ה אי מכרו ז' טובי העיר שרי ללוקח לעשות אפי' תשמיש של גנאי כמבואר בהרא"ש, כ"ש גבי תשמישי קדושה רמהני תנאי כראמדינן בירושלמי, וכמו שפסק הרמב"ם בפ' י"א מהלכות תפלה, ק"ו רמהני מכירת ז' טובי העיר שיעשה הלוקח בתשמישי קדושה כל מה שירצה, ולו יחא כרברכי בעל כ"מ לשם, פרידש הא רמהני תנאי גבי תשמישי קדושה היינו לתשמיש גרוע שאינו מיוחד לו, הא מיהא רבמכירת ז' טובי העיר פשיטא דמותר רהוא יותר טוב מהתנאי, ומה שיש לעיין ברברכי הכסף משנה בענין הזה, נבאר בעזה"י. וא"כ ניחא לן דבריי הטור שכתב בס' רפ"ב דלדעת הרא"ש רס"ל מכירת היחיד בשלו הוי כמכירת ז' טובי העיר, וא"כ לא מבטיא שאם יחיד מוכר תשמישי קדושה שלו שיכול לעשות בהרמים כל מה שירצה, שאלו הם דבריי רבא בפירוש אפילו למשתי ב' שיכרא, וכפי' רש"י והרא"ש והתוס', אלא אפי' הלוקח יעשה בתשמישי קדושה כל מה שירצה, רפקעה הקדושה מן החפץ ומן הרמים. אבל הרמב"ם אחר העיון בעומק ההלכה יש לו שיטה אחרת, והוא זה, רס"ל להרמב"ם ההיא דאמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר וכו', לא קאי אלא אכית הכנסת בלבד, ודוקא לענין שיחא מותר הלוקח להשתמש בב"ה כל מה שרוצה, אם מכרו ז' טובי העיר, שפיר רמי אפילו למשתי ב' שיכרא, אמנם אינם דשאים להוציא חב"ה ושאר תשמישי קדושה לחולין בשום אופן אם לא שמוכרים על דעת שיקחו המעות לקדושה חמורה כסתמא דמתני', ולענין המותר מרמיהו מהני התנאי שמתנין הז' טובי העיר בשעת המכירה. וניחא לי בזה קושית התוס', שהקשו למה קתני במתניתין וכן במותריהו, תיפוק לי' דז' טובי העיר שמכרו מהני לכל הרמים, ולרבריי ניחא, דמכירה לחוד לא מהני כלל לענין הרמים וחל הקדושה על הרמים, ואשמועינן

בברייתא דיכולין להתנות בשעת המכר על המותר. ובזה ניחא לי נמי מה שיש לדקדק אליבא דרש"י והרא"ש דס"ל דמכירת ז' טובי העיר מהני להפקיע קדושת החפץ והדמים אף בלא תנאי, ולמה נקט בברייתא תנאי, ואליבא דהרמב"ם ניחא, דמכירה לחוד לא מהני כי אם על החפץ ולא על הדמים כלל אף על מותריהן, והתנאי מהני אף במותר הדמים, אבל להפקיע הקדושה מכל הדמים לא. וזהו שכתב בהלכות ס"ת פרק י', וכן רמוני כסף וזהב וכיוצא בהן כו' תשמישי קדושה הן ואסור להוציאן לחול אלא א"כ מכר אותם לקנות בדמיהן ס"ת או חומש, ופוק ועיין היטב בדברי ותמצא די באר במחלוקת רש"י ותוס' והרא"ש עם הרמב"ם, וינוח דעתך בכמה ענינים שהאר"ך הרב ב"י בא"ח סי' קנ"ג, ולא רציתי להאריך פה קצת כי אם הצורך לנידון דידן.

ונמצינו למידין לפי דברינו שלענין הב"ה ותשמישי קדושה עצמן לא פליגי דיוצאין הם לחולין גמורים, אך להרמב"ם אין להשתמש עם המעות כי אם קדושה חמורה, ולרש"י והרא"ש פקעה הקדושה משניהם, ולכן הביא בש"ע יחיד שמכר ס"ת שלו ותשמישו יש מי שמתיר להשתמש בדמיו ויש מי שאומר דבזה פליגי לענין המעות, אבל הלוקח רשאי לעשות בתשמישי קדושה כל מה שירצה, ובזה, אם יהא מותר להשתמש בהמעות, פליגי הרמב"ם וסבר דאסור אף בשאר תשמישין כמבואר בהל' ס"ת והלכות תפלה בפירוש, דהא ס"ל אף בז' טובי העיר שמכרו הדין כן, ואפי' בז' טובי העיר ותנאי לא מהני כי אם על המותר, ודברי הרב ב"י בי"ד סי' רפ"ב שכתב ואני אומר כו', צ"ע, ואפשר לישבם בדוחק. אמנם דברי הרב כמנ"א תמוהים מאוד וקשה בתרתי, הן לענין המעות שמקיל ביותר וכתב שאף לדעת הרמב"ם מותר להשתמש ביחיד המוכר את שלו דהו"ל כמכרוהו ז' טובי העיר, וזה אינו כאשר ביררנו. ומה שהוא מחמיר וכתב דהתשמישין בקדושתיהו קיימי, הוא להיפך, [כי] לכ"ע אף לדעת הרמב"ם יוצאי' לחולין, וצ"ע².

וא"כ אליבא דרש"י והתוס' והרא"ש לית כאן בית מיוחס כלל, דלדירהו אף להוציאו לחולין רשאי, כיון שהוא של יחיד, ואף אם הוא עומד בבית הכנסת לית לן בה כאשר כתבנו, אלא אפי' להרמב"ם נראה דיש לחלק בין היכי דמוציאו לחולין או אם הוא מוריד מקדושתן הראשונה ועדיין קדושה קלה חל עליהם, ואע"ג דלדירי' דבא לא קאי על זה, מ"מ מצד הסברא סבר כן, דעד כאן לא קאסר להוריד מקדושה לקדושה, אלא בלא ז' טובי העיר, אבל בז' טובי העיר מותר. ולענ"ד ראיתו הוא מההוא דירושלמי דקאמר ר' מאיר לכך התנו מתחלה, וז' טובי העיר הוי כהתנו מעיקרא, ודוקא מקדושה חמורה לקדושה קלה התירו ע"י תנאי, אבל לא להוציאה לחולין, וכמו שכתב הרב בכ"מ בהלכות תפלה בפירוש, וא"כ יחיד בשלו הוא כמו ז' טובי העיר ואפשר דעדיף מיניהו, ובזה לית מחלוקת כלל, פשיטא ופשיטא דיש בידו להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה.

ומיהו לכתחלה כל זמן שראוי למלאכתו מלאכת הקודש כראשונה, לא יאות למעבר הכי להוריד לקדושה קלה, אבל אי עבד מהני, ולית בזה ספק. ועוד יש לעיין במה שנסתפק הרב בס"ז, והדברים צריכין ביאור ואין הזמן מסכים להאריך והנלע"ד כתבתי³).

ארי

(ג.ב.) ואין לאמור מהא דאמרינן במגילה פ' בני העיר, אמר רבא האי פריסא דבלה, למעבדי' פריסי לספרי שפיר דמי, לחומשין אסור, ולכאורה פריסא גרע מתיק הספר שקורין מענטילי, והעמוד לפני החזן לא עדיף מן חומשין, דהא כבר כתבנו שהכל תלוי בשביל שהוא [שלו] וכידו לשנות כמו שבעה טובי העיר כנ"ל.

בסוגיא ברירה

מהגאון מוה"ר גדלי' טיקטין אבד"ק שווערזענץ זצ"ל*

במס' נדרים בדף מ"ו ע"א. איבעיא להו בנדרו פליגי, הדירו זה את זה מאי, מי אמרינן בנדרו הוא דפליגי אבל בהדירו זה את זה מורו ל" רבנן לראב"י דכי אונסין דמי, או דילמא אפילו בהדירו זה את זה פליגי רבנן. וכתב הר"ן, ולא איפשטא אבעי, וא"ת ולפשוט מדתנן לקמן (דף מ"ז ע"ב) הריני עליך חרם וכו' אלמא אפי' בהדירו פליגי, ע"ש מה שתירץ. וכתב הרשב"א וזה מן התימא האידך נחמיר על המודר כדי שלא יבא המדיר לירי תקלה. ועוד קשה לי, אמאי לא פשיט אבעיין דע"כ רבנן סברי אין ברירה, מדאמרי בב"ק דף נ"א, המדלה מים מן הכור וכו' במאי קמיפליגי, מד סבר אין ברירה, דניהו דרבינא דאמר בב"ק דפליגי ביש ברירה ואין ברירה, פליגי אסוגיא רחבא, כמו שכתבו התוס' ור"ן, מ"מ סוגיא זו אמאי לא פשטו את הבעיא מהך ברייתא רבבא קמא הנ"ל.

ונ"ל ליישב, דהנה כל המפרשים הקשו, דהכא פסקינן כראב"י דיש ברירה, ובביצה פסקינן דבראורייתא אין ברירה, ותירץ הרשב"א דויתור אינו אסור רק מדרבנן. והנה הטעם רהוי ויתור, משום דשותפים לא קפדי אהדדי. והנה המהרש"א במגילה דף ח' רוצה לחלק דדוקא בשותפין ממש בחצר לא קפדי, אבל ברבר של עולי בבל כיון דלאו שותפין ממש הן, קפדי, וממנה, דבדברים של אותו עיר, כיון דלאו שותפין ממש הן, איכא למימר רקפרי.

ומעתה אם נאמר כסברת הרשב"א דויתור אינו אסור רק מדרבנן, לא מקשי רב יוסף מירי, דהכי קאמר רבה, מחלוקת ביש בו דין חלוקה, כיון דאפשר בחלוקה

(3) עיין עוד מש"כ בנדר"ו בספר בית מאיד על הש"ס במס' מגילה דף כ"ו ע"א ד"ה ונשאלתי. ועיין עוד בשו"ת אבני צדק חאו"ח סי' י"ג סוד"ה תשובה.

(*) כתבנו אודותיו בבר"ש קונט' פ"ב עמוד י"א. — חידו"ת הללו הועתקו מכת"ק המונח בגנזי ידירנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמרום מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנטווערפן. בך ד' חילו ופועל ידיו תרצה.

לא סמכינו אברירה, אבל באין בו, כיון דלא אפשר בענין אחר מודי רבנן דאמרינן ברירה, דהא בדרבנן אמרינן ברירה, והרי ויתור אינו רק דרבנן, אבל בית הכנסת כיון דלאו שותפין ממש הן, קפדי, וא"כ הוה איסור דאורייתא, ומש"ה לא אמרינן ברירה ולא קשה מידי קושית ר' יוסף.

ונ"ל פשוט וברור דר' יוסף אויל לשיטתו דסבר בעירובין דף ל"ז דמאן דלית לי' ברירה לא שנא דאורייתא ולא שנא דרבנן, ומאן דאית לי' וכו', ובע"כ גם רבה סבר כן, מדמשיני התם טעמא דר"ש משום דבעינן ראשית, ורבה גרסינן התם, כמון שכתבו התוס' בריש כל הגט (דף כ"ו ע"א תורה התם), ומש"ה פריך ר' יוסף שפיר.

ומעתה לא מקשה הר"ן מירי, דלפשוט מרתנן לקמן הריני עליך חרם וכו', דהך סוגיא סברי כהנך מ"ד דבראורייתא אין ברירה וברבנן יש ברירה, ומש"ה קאמר דבגריבה פליגי משום קנס, אבל בהרירו דלא שייך קנס אמרינן ברירה משום דהוה מדרבנן דהשותפים לא קפדי, אבל בהריני עליך חרם, דלא שייך שותפים לא קפדי, כסברת מהרש"א, הוה דאורייתא, משום הכי לא אמרינן ברירה. ומעתה מיושב נמי שפיר דלא מצי למיפשט נמי מהך ברייתא דב"ק הנ"ל, משום דהתם הוה מדאורייתא, מש"ה לא אמרינן ברירה, ור"ק כי נכון הוא.

בדין נמלח מצד אחד

מהגאון מוה"ר דוד טעביל אבד"ק ליסא זצ"ל⁽¹⁾

ראיתי מעשה בעת היותי בק' בראר, בא לפני א"א הגאון נ"י⁽²⁾ שאלה, ששכחו פעם אחת לפתוח קורם מליחה את קנה הלב היורד בין ב' ערוגות הריאה, ונמלח רק מצד אחד, ונתבשל כך. והנה יש שהיו רוצין לומר שאין מחזיקין בו דם כמו בבני מעיים, ודחה א"א רבריהם, והסכימו עמו חכמי הרור, דהרי אמרו אפי' בכרם וקורקבן שאינן בכלל סתם מעיים, עיי' בס' ע"ה בטו"ז וש"ך, וכ"ש הא מנ"ל לומר סברא דנפשי' מה שלא הוזכר בשום מקום. אך מפני זה ה' נוטה רעת א"א נ"י להקל, היות שרגילים בו נקבים הרבה, דהיינו ריבוייתיהו, כדאיתא סוף סי' ל"ד, א"כ אף אם נמלח מצד א', אפשר שהמלח נכנס גם לצד השני דרך אותן נקבים, ולכן יש להקל בעת הצורך, ולזה הרעת נוטה. ודומה לזה כתב הש"ך סי' ע"ה סק"ז, דמה"ש לא בעי השומן מליחה בצד הרבוק לבני מעיים, משום ראית בה חטי חטי.

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' ב' עמוד ז'. — תשובה זו הועתקה מכת"י מעתיק והגיע אלינו מאת ידידנו האבדך החשוב היקר והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. טוב עין הוא יבורך.

(2) הוא הגאון מוה"ר נתן נטע אבד"ק בראר זצ"ל.

הערה בספר דברי חיים על הלי מקואות

מהגאון מוה"ר פינחס נפתלי ירושלמי מחוסט זצ"ל⁽¹⁾

בספר דברי חיים על הלי מקואות סעיף כ"ו בסוף כתב וזלה"ק: קשה מאי שנא במסדר קנקנים בבור לחסמן שכשרים אפילו בלא נשתייר כלל מים בבור. ו"ל דהתם לא נתמלאו בדרך העולם, רק דרך דפנותיו, וגם כוונתו הי' בפ"י רק לחסמן לבור, והוי כמו שנתן והניח קנקנים בנג' לנגבן, דכשר אפילו הניח בשעת ירידת המטר וכו', עכ"ל.

ולא זכיתי להבין דברי קדשו, דהרי אין החסרון מחמת שהמים הם בכלים, דהרי אף המים שבעציץ כתב רבינו זי"ע דהוי כמו שלא הי' בהם שום תפיסת ידי אדם, ועיקר החסרון הוא רק מחמת שהבור אינו מחזיק מימיו, וכמבואר בתוספתא, וא"כ מה לי ומה לנו בזה שלא נתמלאו בדרך העולם או מה שהיתה כוונתו כדי לחוסמן, מ"מ אין זה מעלה את הבור מחסדונו שיש לו בגופו. ולדעתי הי' מקום לחלק דבעציץ כיון דרק ע"י שנשקע העציץ באו בו המים, וא"כ בוודאי נשארו עוד מים בבור שלא נכנסו בהעציץ, וכיון שלא נשאר אח"כ שום מים בבור, זה מורה לנו על חסדון הבור בגופו, שאינו מחזיק מימיו, אבל בקנקנים שבלעו דרך דפנותיהם, א"כ אין לנו שום גריעותא בבור אלא בדרך וטבע קנקנים לבלוע אף עד הטפה אחרונה מים שהי' בבור, כנ"ל פינחס.

(1) נולד בשנת תקפ"ח בעיר גאמבין לאביו הג"ר יצחק איצק דיין בק"ק גאמבין. נתייתם מאביו בטל ילדותו ולמד בצעירותו בעיר קראקא ואח"כ בעיר צאנז. כ"ק מרן הנה"ק מצאנז זי"ע צוה עליו ליסע ללמוד בישיבות במדינת אונגארן. למד שם אצל הגאון מוה"ר מאיר א"ש אבד"ק אונגוואר זצ"ל, ואח"כ אצל בנו הגאון מוה"ר מנחם א"ש זצ"ל. אחר חתונתו דר בעיר חוסט והי' שם סופר סת"ם, וגם הרביץ שם תורה לתלמידים. נדפס ממנו ספר נפש טובה עה"ת, והוא סידר ספר שו"ת אמרי אש, ושו"ת מהר"ם שיק. נפטר בעיר חוסט ביום י"ט אדר ב' שנת תרמ"ה לפ"ק, ושם מנ"כ.

הערה הנ"ל הועתקה מגליון ספר דברי חיים שלו, והגיע אלינו מאת ידידנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה בן ציון אלימלך וואקסמאן נ"י מעזבונו של חותנו הרב הגאון מוה"ר יצחק שמערהעל ז"ל אבד"ק זאלצבורג. ישא ברכה מאת ד'.

אכל בכד

על פטירת

הרב הגאון המפורסם

מו"ה משה הלוי שטיינבערג אבד"ק בראדי ז"ל

המקום ינחם את כל המתאבלים עליו

בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, אמן.

המערכת

מכתב מהרה"ק מזה"ר דוד מטאלנא זצ"ל*

ב"ה.

לכבוד ידידיי העטופים באהבתי, ומתאווים לתפילתי, די בכל אתר
ואתר, גבירים ורוזנים קצינים ובע"ב חסידים ומשכילים ובראשם
ראשי העדה ה"ה המנהלים רבנים ושלמים, לכולם שלום וברכה.

שמעו נא דברי, הן ידעתי היטב גודל מרירות לבב כל אנ"ש הקשורים
באהבתי, על אשר עזבתי מקום מגורי והרחקתי נדוד. אמנם הלא תבינו ותשכילו
אם תשירו מראש אמנה מראש צורים, על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו, ופי המדבר
אליכם, הלא מאז ומעולם ידעתי את מכאוביהם ובכל צרתם לי צר להיות עומד בין
ד' ובינכם לכל מחסורם ולכל משאלותם לטובה. ומעתה טרם עלה הדבר
במחשבתי לנדוד נתיבותי, נשאתי עיני ולבי לד' יושב סתר לבבי, למען שארית
עמינו בני ישראל, והמלכתי עם קוני, ועצת ד' היא תקום, לישא את סבלם להיות
נווד בארץ. ואם כי יפלא הדבר בעיניכם, הלא פרשת ויהי בנוסע מנוזר בנוני",
כי לא ניתן להגלות, והי' אמונת עמי חוסן ישועתם שהכל מיד ד' עלי השכיל
לנסוע באלה מסעי עד עת בוא דברו הטוב, וחפץ ד' יצליח בידי להצמיח קרן
ישועה בכלל ובפרט כאשר עם לבבי. אמור מעתה כל רוחב ומרחק לא יבדיל בין
הקודש לכל הקשורים בנתיבות לב ללב, ואין דבר חוצץ בינותם.

אחרי הדברים האלה כאשר נודע לכל אשר בפה ההוצאה מרובה, והכנסה
לאפס ואין תחשב, לזאת כאשר נוסע שלוחי הרבני המופלא ש"ב הר' שלום
שכנא נ"י המוכ"ז למכון שבתם, הנני מזהירם ומבקשם לעורר לבבם עתה ביתר
שאת ויתר עז לחזק דבר המעמד בתוספות מרובה ותוספות חדשים, וכל איש
ואיש יתן ברוח נדיבה. וכאשר נוסע עתה רק המוכ"ז לברו, ונודע שטובים השנים
וכו', ע"כ פקודתי על כל עושי רצוני, שבכל מקום בואו, יהי' נוספות אחד מהם
לעסוק בטובתי, אף אם יהי' צריך לנסוע על איזה סביבות השייך למקומותם
במושבותם, חלילה להם למנוע מזה, ובטוח יהי', שכל אחד מהמתנדבים בעם הן
המעשה והן בעושה, יעברו לפני כבני מרון באין שכחה כלל. וכאשר העמסתי
עניני המעמד שיהי' תחת יד השגחת ב"א הרב החסיד המפורסם מטעי קודש
להתפאר ד' יעקב שליט"א, ידעו בטח שלא יפקד ממנו שום איש לשלוח לו קבלה
ע"ז ולהזכירו לטובה לפני בכל פרטי בקשתו, והי' כי אשא אל שמים ידי להפיק
רצון מד' בכל משאלותם לטובה לכל איש בלבבם. וגם זאת ידעו נאמנה, שרצוני

(* העתק ממכתב זה קבלנו מאת ידידנו האברך החשוב היקר והנעלה מו"ה חיים
צבי קויפמיייל נ"י מקרית באבוב. יתברך מן השמים ככל מיני השפעות טובות. (מכתב זה
כתב הרה"ק מזה"ר דוד מטאלנא זצ"ל כשנסע מעיר טאלנא במדינת רוסיא ונתישב
בעיר ברדא במדינת גאליציה).

וחפצי בזה שיהי' סרר המעמר נעשה רק על ירי שלוחי הנ"ל, לבל יאמרו שיהיו בעצמם פה, וזכין לארם שלא בפניו.

ועיניכם הרואות כי שמתי נפשי בכפי בטילטולא רגברא לעת כזאת למען אייחר תפלתי לר' בפרט הצריך לכלל וכלל הצריך לפרט, לזכרם ולפקרם ברבר ישועה ורחמים, על כן יתחזקו לכבם באמת ואמונה, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, חרותים המה על לוח לבבי באין שכחה כלל לגטלם ולנשאים כל ימי עולם, והיום לעשותם ברבר האמור, יתכללו וייתחרו ברזא ראחר באין מסך מבריל כלל, ויעלו בזכרון לפני להשפיע שפע הטובה והברכה לכל איש ואיש כרצונו הטוב ברו"ג בכלל ובפרט.

רברי המעתיר בערם לטובה, מזרזם ומזהירם לקיים כאמור טובת נפשותם ברו"ג,

נאום דוד בהרב המפורסם מו"ה מררכי זללה"ה

בענין שבועה בכתב

מהרב הגאון מוה"ר יעקב שור אבר"ק קוטב ז"ל⁽¹⁾

ב"ה. יום א' לסדר נשא את ראש בעת"ר לפ"ק קוטב גאליצי'.

שובע שמחות געיונות לכבוד הרב הגדול חריף ובקי מו"ה נחום שמר"י שעכטער נ"י אבר"ק דארבאן יע"א.

תמול לעת ערב הגיעני מכתבו עם שאלתו בדבר ה' צבי כהנא אשר מעל מעל בחרם והפך שבועה⁽²⁾. והנה בענין שבועה בכתב כבר הארכתי בו בספרי הנדפס שו"ת רברי יעקב סימן יו"ר, והבאתי גם כל חלוקי דעות הפוסקים. ומ"ש רו"מ לחרש ראף דהרהור לאו כריבור אבל כשעושה מעשה מוכחת על מחשבתו אז שפיר בזה הרהור כריבור גם לכתחלה לכ"ע, ומתריך בזה פסק הש"ע באו"ח רפסק בכותב ר"ת רצריך לברך, גם בזה כבר העירותי כן בספרי שם, וכתבתי

(1) גולד בעיר טולאטש ביום ט"ז לחודש אלול שנת תרי"ג לפ"ק לאביו הגאון מוה"ר יצחק אלישע שור אבר"ק קומפלינג זצ"ל. ה"י תלמיד מובהק להגאון מוה"ר יוסף שאול הלוי נאמנזאהן אבר"ק לכוב זצ"ל. בשנת תרל"ח נתקבל לאבר"ק דארנא, ואח"כ בשנת תרמ"ו נתקבל לאבר"ק לודמיר, ובשנת תרנ"ו נתמנה לאבר"ק קוטב. נדפס ממנו שו"ת דברי יעקב, ס' עתים לכינה על ספר העתים, ס' מאיר עיני חכמים, וס' משנת דבי יעקב על התוספתא, ועוד. גם נשאר ממנו כמה חיבורים בכת"י. נפטר ביום כ"ח לחודש מנחם-אב שנת תרפ"ד לפ"ק. — תשובה זו הגיעה אלינו מאת ידידנו הרבני החסיד הנגיד המהולל והמפורא מו"ה שאול הוטטערער נ"י מאנטווערפן. הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד. (2) עיין בכר"ש קונט' נ"א עמוד כ' תשובה בנר"ז מהג"ד חיים געלערנטער אבר"ק קוטב ז"ל.

לחזק מד' התוס' בניטין דף ל"ב ע"ב ד"ה ר"ש שכתבו דאף דאתי דיבור ומבטל מחשבה או ריבור, מ"מ אם כתב אדם ס"ת לשמה אינו יכול לחזור ולבטל רחשיבא מחשבת לשמה מעשה כיון שנעשה מעשה כתיבה עם מחשבתו ע"ש, וכן מבואר מש"ס חולין דף מ' ע"א דאמרינן היתה בהמת חבירו רבוצה לפני ע"ז כיון ששחט בה סימן אחד אסרה דבמעשה אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכתבו התוס' שם דכש"כ אם הוא הרביצה לפני ע"ז, אע"ג דלא פירש להדיא, בוודאי לשם ע"ז נתכוין דהמעשה מוכחת על מחשבתו וחשוב הכל מעשה, אבל מ"מ אין כל זה ענין לשבועה בכתב וכמ"ש הגאון מהר"ז בשערי תשובה או"ח סי' תפ"ט סק"ז, דאף אי נימא דכתיבה כדיבור, היינו במקום שהדיבור עצמו אינו אלא לגלות מחשבת הלב, משא"כ היבא דבעינן דיבור להדיא כמו בספירה ע"ש, ולזה לגבי שבועה כיון דילפינן מקרא דאע"ג דגמר בלבו מ"מ בעינן שיוציא בשפתיו דכתיב לבטא בשפתים, עי' ש"ס מס' שבועות דף כ"ו ע"ב, שוב לא מהני גם כתיבה, דמ"מ י"ל דלא הוי כדיבור פה להדיא. ומצאתי בשו"ת מהר"ק שורש קס"א ענף ה' שכתב באחד שכתב בכתב ירו שמקדיש כלים אלו לביהכנ"ס, והוכיח משו"ת הרא"ש דכיון דאין עתה הקדש לבדה"ב ואינו אלא צדקה, הלכך צריך להוציא דווקא בשפתיו, וכל שלא הוציא מפיו כלום הוי דברים שבלב, ואמר שמואל גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו ולא סגי בקבלת הלב. אלא דשוב הביא מחלוקת הפוסקים דגם בקבלת לב סגי וא"צ להוציא בשפתיו ע"ש, ומבואר רס"ל דגם כתיבה לא הוי רק דברים שבלב ולא מהני במקום דבעינן דיבור פה להדיא, ודבריו נעלמו מהמחברים המפלפלים בענין שבועה בכתב.

ואמנם בנ"ד לפמ"ש ר"מ שקראו כל כתב השבועה ככל הכתוב בו, וה' צבי כהנא עמד ושמע כל אשר נקרא לפניו, הנה מבואר מדברי התוס' בברכות דף כ' ע"ב דאף דהרהור לאו כדיבור ובע"ק מותר בהרהור, מ"מ הקפידה תורה בסיני על בע"ק משום דהוי שמיעה ושומע כעונה, ועיין לדו"ז בתבואת שור סימן א' ס"ק ס"ט שכתב להסביר דבריהם דרווקא הרהור לחורא לא הוי כדיבור, אבל ריבור דאחריני והרהור דירי' בהדי' הוי כדיבור לכ"ע, וכן משמע לדעתי מש"ס שבועות דף ל"ו ע"א דאמרינן ראמן בו שבועה בו קבלת רברים דכתיב ואמרה האשה אמן אמן, ופרש"י דאי לאו כמוציא שבועה מפיו דמיא אמאי סומה מוכרקה, אפילו מושבע מפי אחרים אין כאן שהרי לא אמרה כלום אחרי שבועה ע"ש, וזה ג"כ כוונת הר"ן ריש נדרים במ"ש שם דאי לא אפילו מושבע מפי אחרים נמי לא הוי, שנתקשו רבים בכוונתו, והנה שם לא מהני כלא עניית אמן דליכא הוכחה על מחשבתה שנתכוונה אז לקבל שבועה שהשביע אז הכהן, אבל כל שאמרה אמן שמקבלת השבועה על עצמה הוי שבועה, אף דמ"מ הרי לא הוי רק גמר בלבה ולא הוציאה השבועה מפיו, אלא ודאי מבואר דכיון דשומע כעונה והכהן קרא השבועה לפני', גם הרהור דירי' בהדי הקריאה הוי כדיבור פה דמהני כמוציא שבועה מפיו בפירוש.

ולפ"ז בנ"ד מלבר מ"ש רו"מ דאחר הקריאה לפניו אמר להדיא שמקבל על עצמו ככל הכתוב בכתב, וגם שהרי קיבל סכום מעות בעד קבלות שבועה ככל הכתוב בכתב, א"כ בע"כ שקיבל השבועה על עצמו, ראל"כ המעות גזל בירו, ואין ארם משים עצמו רשע. וזולת זה, כיון שחתם את עצמו על זה, כיון שהשתא אנו רנין רק לענין קבלה בלב, פשיטא דחתימתו על הכתב הוי כקבלה להדיא, דהא מהני גם באיסורי תורה, דהרי גם באיסור רבית דאורייתא אף שלא נרבר בפירוש שמקבל המעות על צד היתר עיסקא, כל שנכתב כתב היתר עיסקא וחתם עצמו עלי' מהני לאפקועי איסור רבית, וא"כ בנ"ד הדין ברור דהוי כמוציא שבועה מפיו רחל עליו כל חומר שבועה ככל הפרטים הכתובים בכתב שחתם עצמו עליו, ואין שום תרופה למכתו.

ועכ"פ איסור גמור ביותר על כל אדם שלא לשאול ממנו שום דבר הוראה אסידור קידושין וכיוצא, שזה יעבור על לאו דלפני עור דאורייתא, ראף אם לא יהי' בשבועה בכתב רק איסור קל דרבנן, מ"מ עובר המכשילו בלאו דלפני עור דאורייתא, כמו שחידש בשו"ת בית אפרים חלק או"ח סוף סימן ל"ו, ובאמת שכן מפורש בשו"ת פני יהושע ח"א חלק חו"מ ססי' ט', שכתב לחדש כן, וזה נכון בסברא, דהרי התורה לא הקפידה אלא על מכשול, והרי השתא מיהא מכשול היא לדידן, וכח"ג מבואר בש"ס סנהדרין דף ע' סוף ע"ב דגם בעבר עבירה דרבנן חשוב אינו שומע בקולו של מקום דלא נעשה מה"ת בן סורר ומורה עיי"ש, כש"כ לפמ"ש דבנ"ד חל עליו השבועה מרינא כמוציא שבועה מפיו. ועל רו"מ וראשי הקהלה מוטל להכריז את זה ברבים, וממילא מי שיעבור על זה הרי זה כאוכל טריפות, ויכול לאסור גם הכלים, והוא בכלל ארור אשר לא יקום את דברי התורה, והשומע לדברינו הוא בכלל ברוך ועץ חיים למחזיקים בה. יקבל את החג הקדוש הבע"ל בלב שמח, כנפשו ונפש ידירו הרו"ש השרוד, יעקב שור אבר"ק קוטב והגליל

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועוז להרפים שום חידו"ת או אנרות קודש ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

בדין בדיקת סת"ם על ידי קאמפיוטער

נתן סג"ל הורוויץ

רב דקהל בית ישראל

מאנסי, ניו יארק

ב"ה.

בענין מה שיצא עתה דבר חדש לעשות מכונה הנקראת קאמפיוטער כדי להגיה ס"ת תפילין ומזוזות, יש לחקור, מאחר שיש אופן כזה לבדוק עצתו"מ, אם יש חובה עלינו להשתמש במכונה זו כדי להיות ברור שהכתבי קודש מוגהים כהוגן.

הנה לכאורה משמע דאין חיוב לעשות יותר ממה שעניי בשר יכולין לראות, והוא ממה שמצינו דאין בודקין אחר י"ח טריפות, כיון שאין טריפות מצוי רק בריאה. ולכאורה, עתה בזמנינו שהטעכניק נתחדשה כ"כ, עד שיכולין לבדוק כל אבר הן בפנים הן בחוץ על ידי תמונה (הנקראת עקס-רעיס), הי"ל לבדוק כל בהמה קודם שחיטה ע"י עקס-רעיס הנ"ל, ולא לסמוך על הרוב, כיון דאיכא לברורי, וצ"ל דהגם דאיכא לברורי, מ"מ כיון דיש רוב, והמיעוט הוא מיעוט שאינו מצוי, סומכים על הרוב. (עי' מעדני יו"ט על הרא"ש חולין פ"ק ס' ט"ז אות ט'). א"כ גם במגיה כתבי קודש יכולין לסמוך על רוב מצויין אצל ס"ת מומחין הן, ולא נחוש למיעוט שאינן יר"ש.

ועי' תוס' במס' שבת דף כ"ב ע"ב ד"ה וכו', שהביאו מבריתא דמלאכת המשכן, שאהרן הכהן ה' מסתכל בטפח ורואה מה שבתוכו ע"י עמוד הענן, ומסתכל בחביות ויודע מה שבתוכה, עיי"ש. ואמאי לא כתבו נמי שה' מסתכל בכל קרבן קודם השחיטה לראות מה שבתוכו, הרי משמע דאין צריך לכך*).

וחוץ מזה, אפי' נימא דדבר טוב הוא, אבל לפרסם הדבר בעיתונים, ולומר דכל הבריקות יש עליהם חשש, חוץ ממה שעושין על ידי הקאמפיוטער הנ"ל, לכאורה צריך לעיין בדבר, שאם היתה מכונה זו מצויה בכל מקום, וכל עיר ועיר הי"ל היכולת לרכוש מכונה זו, וכל מי שרוצה להגיה כתבי קודש יכול לילך לכל סופר שבעירו להגיה ע"י מכונה זו, הי' הדבר נכון, אבל באמת ידוע דמכונה זו צריכין לפזר עלי' סכום עצום לקנותה, נמצא דמי שאין בכחו לבא לירי כך, ויציאו לעז על כתבי קודש שבדק, שאינם מוגהים כהוגן, וזה לכאורה זילותא לרוב כלל ישראל. ועי' במס' כתובות דף כ"ו ע"ב בשני עדים המעידים זה שלא בפני זה, דהגם דלהלכה מצטרפין לעדות, מ"מ אין מקבלין העדות היכא דיש לחוש לזילותא דבי דינא עיי"ש, וכ"ש היכא דאיכא זילותא לרבים מישראל, כי על ידי פרסום זה, יהא לב כל אחד מישראל בספק אם הוא יוצא בכל יום מצות הנחת תפילין, ואם הוא יכול לברך על ס"ת שאינו מוגה ע"י מכונה זו, ועל כן, אפי' יש

(* עיין כזה בשו"ת בית יצחק חיו"ד ח"א סי' ל"ט אות ח'.

כל המעלות בהגהת סת"ם ע"י מכונה זו, אבל לעשות פרסום, ולומר, שס"ת תפילין ומזוזות שאינם מוגהים ע"י מכונה זו, מוטלים בספק, זה בודאי צריך עיון רב.

והוץ לכל הנ"ל, יש להסתפק אם נכון הוא להשתמש לתשמישי קדושה, בהטעניק ההולכת ומתחדשת בכל יום, כי אין אנו יודעים מה יולד יום, והן עתה כבר יש אנשים הרוצים לברר שאלות להלכה על ידי מכונה זו, וזה ודאי יגרום שיתבטל ח"ו העמלות בתורה. והרי בכל יום מחזרים אחר חדשות, להתיר רברים ע"י התחדשות הטעניק, ולפע"ד יש לחוש לזה שלא ליתן יד לאותם שרוצים לדמות פסקי הלכה, להטעניק המתחדש בכל יום. וכבר קמו אנשים האומרים, שהגם שחז"ל הצריכו לבדוק חמץ לאור הנר, אבל עתה בזה"ז שיש עלעקטרי המאיר הרבה יותר, ראוי ונכון לבדוק בעלעקטרי הנקרא פלעשלייט, שהוא מאיר היטב בחורים ובסדקים. ובאמת לפע"ד אין לזוז ממה שאמרו חכמז"ל דצריך לבדוק דוקא לאור הנר שאור הנר יפה לבדיקה, כי מאמינים אנחנו, שחוץ מן טעם הגנלה, ה' להם לחכמז"ל עוד טעמים נסתרים ונעלמים במה שאמרו דמצות בדיקת חמץ היא לאור הנר, וממילא אפי' מתחדש דבר המאיר יותר טוב, אין לזוז ממה שאמרו חז"ל. וכיוצ"ב מצינו בגמ' פסחים דף ק"ד ע"ב, רבא מהדר אסילקא וארוזא הואיל ונפק מפומי' רר"ה. ואפי' אם נרצה לתקן שיבדקו קודם באור הנר, ואח"כ בפלעשלייט, גם זה אין נכון לעשות כן, כי בדיקת חמץ מסור לכל, וצריך לחשוש שמא יבואו לברוק לכתחילה רק באור עלעקטרי. ולכן אין עלינו להשתמש למצות ד' בחדשות שנתחדשו על ידי טעניק, רק באופן שתקנו חז"ל.

ועוד, אם נרצה להשתמש בדברים שנתחדשו בזמננו, יתבטלו כמה הלכות בש"ס, כמו ההלכה שמובא בכל הש"ס דכלי עץ הבא במדה אין מקבל שומאה משום דבעינן דומיא דשק דמשלטל מלא וריקם, ושיערו חכמים דעד מ' סאה ולא עד בכלל מיטלטל מלא וריקם, ואם מחזיק מ' סאה אינו מקבל שומאה, והלכה זו מבואר בכמה מקומות. ועתה שנתחדש שיכולין על ידי מכונה להגבי' אפי' בית מלא, א"כ כל כלי עץ אף אם יחזיק הרבה יותר מ' סאה, יהא נקרא משלטל מלא וריקם ע"י המכונה, וכל ההלכה יתבטל, אתמהא. (ובאמת בהלכה זו יש לעיין טובא, במה דמבואר במס' שבת דף פ"ד ע"א בענין טלטול על ידי שוורים אי חשוב טלטול, וכן במה דמבואר במשנה כלים פט"ו משנה א', דרדור עגלה וקוסטום המלכים, ע"ש במפרשים שהאריכו בענין טלטול ע"י שוורים. אבל שם העיקר נעשה לכך, לטלטל על ידי דבר אחר, דהיינו שוורים. ויש חילוקי דעות שם אם הוא לכ"ע, ואין להאריך כאן).

ועל כן נראה, דאפי' הוא דבר טוב לבדוק ס"ת תפילין ומזוזות על ידי קאמפיוטער, לא יפרסמו הדבר בעיתונים וכדו', משום דלמדנו מזה להשתמש בטעניק גם באופן שאינו נכון כהנ"ל.

נתן סג"ל הורוויץ

בדיני זוחלין במקוה

שלום דוד געללער

חבר כולל עץ חיים רבאבוב

ברוקלין, ניו-יארק

כ"ק מרן הרב ר' חיים בחיבורו על הל' מקוואות אות ה' כתב, „אפי' היה זוחל לתוך בור או מערה ועומד מתוכו ואינו יוצא להחזיק מהמערה והבור נקרא זוחל בשעת זחילתו לתוכן". ושם בפירושו בפנים מביא מקורו להלכה זו, מדברי הריב"ש בס' רצ"ב שכתב היתר לענין מים הנדים מהמקוה בשעת טבילה שלא יפסלו את המקוה מדין זוחלין באופן שמים הזוחלים „מחזירין הם במקוה כשיעור עירוב מקוואות ולא נתלשו בשעת טבילה והרי המים שחזין לנומת המקוה כאלו הם במקוה כיון שמן המקוה באו ואליו הם שבים אלא שנתפחו בהכרח מחמת ארס או רבר אחר". ומלשון זה הוכיח הר"ח דאפי' בזוחל רק לתוך המקוה ושם עומד, פוסל המקוה, ורק במים היוצאים מהמקוה כשישבו לאחוריהם לא יקראו זוחלין.

והנה בס' שו"ת בנין צבי ח"ב סי' כ' (להגאב"ד ווייטצען) הביא כמה שיטות החולקים על הר"ח, וביניהם הצמח צרק והבית יצחק, ההולכים בש"י התשב"ץ, רפסול זוחלין הוא דווקא אם זוחל לתוך המקוה מצד אחד ויוצא מצד אחר וכדרך המעיינות ההולכים ממקום למקום, משא"כ בזוחל רק לתוכו, והוא האריך בהוכחות להצדיק דברי הר"ח, ועיקר ראייתו מהא דפי' הראשונים בטעם ר' יוסי (פ"ה מ"ר) שסובר כל הימים מטהרים בזוחלין, ופי' הר"ש והמאורי, כיון שהנחלים הולכים לתוכם ומזחילים אותם, וכן הביא מדברי רש"י במס' שבת דף ק"ט ש"כ, „ויום הגדול תורת מעיין מים זוחלין עליהם לענין שהם מטהרים בזוחלין מפני שדרך להיות נחלים זוחלים עליהם". ומדבריהם למדנו שע"י הזחילה לתוכו נשתנה טבע הים להיות זוחל בעצמו ודינו ליטהר כמעין, וממילא נשמע בזוחל לתוך המקוה שיפסול. גם הביא מדברי ס' מי השילוח החולק על הר"ח והביא ראי' מדברי הש"ך סי' ר"א ס"ק י"ב, רעל מה שבי' המחבר בסעיף ב', לפיכך צריך להקפיד מפי' וכיו"ב באותו הנהר המעורב נוטפין וזוחלין ער שיקוו המים ויטבול בהם, כתב הש"ך, ומשמע דכ"ש אם היה כאן גומא ונתמלאה מגשמים אע"פ שזחלו לתוכה מבין ההרים כיון שעכשיו הם באשבורן. ורצה לפרש את דברי הש"ך באופן שטובל במים העומדים תוך גומא בעוד שמי גשמים זוחלים לתוכה ודלא כדעת הר"ח, ושם בשו"ת בנין צבי רוחה דבריו ראין עולין יפה ככוונת דברי הש"ך, ובאמת בשו"ת רובב מישרים ח"א סי' ס"ט (להגאב"ד טשעבין) משווה דעת הר"ח לדברי הש"ך, רהר"ח פוסל באופן שכל המים שבתוך המקוה נעים ונדים ממקומם מכח מים הבאים עליהם, וזה מרדיק בהראי' שהבאנו לעיל „שכל הנחלים הולכים אל הים ומזחילים אותם". דהיינו שבכח נחלים הבאים נעשים המים זוחלין בעצמם, אבל הש"ך הכשיר באופן שהמים שבתוך הגומא עומדים במקומם ומלמעלה זוחלין המים לתוכה.

ונראה להצדיק ולקיים שיטת הד"ח, ומקורם נעתיק דברי הריב"ש הנ"ל אשר עליהם בנויים ומוסדים כל ההיתרים בדיני זוחלין ברמ"א סעי' נ' ובסעי' נ"ה בדין ג' מקוואות שבכ"א כ' סאה וירדו ג' אנשים ושכלו ומחמתם עלה המים, בט"ז שם ס"ק ס"ח ובש"ך ס"ק ל' וק"כ, ועל כגון דא כתב הריב"ש וז"ל: נראה שאם החצר שהמקוה בתוכו משופע קצת בענין שבעלות הטובל ישבו המים לאיתנם אל המקוה מותר לטבול בו שהרי הוא כאלו כולם בגומת המקוה שהרי מחוברין הם בו כשיעור עירוב מקוואות של מעלה דהיינו כקליפת השום ולא נתלשו ממנו בשעת טבילה ואף חוץ לגומת המקוה במקום שמגיעין המים יכולין להטביל כלים שגוף הנטביל יעלה בהן ואין נקרא זוחלין אע"פ שלא ישארו המים במקוה שמטביל בו אלא הרי הוא נקרא אשבורן כיון שמן המקוה באו ואליו הם שבים וכו', והרי הוא כההוא דתנן פ"ו דמקוואות מחט שהיא נתונה על מעלות המקוה היה מוליך ומביא במים כיון שעבר עליה הגל טהורה, עכת"ד אשר עליהם מבסס הד"ח את סברתו. ונמצינו למידין כאשר נדייק בלשונו, שעיקר ויסוד ההיתר הוא משום שהמים ההולכים ושבים לתוך המקוה נחשבים כאילו הם בתוך המקוה אשר בה המים עומדים במקומם, כיון דמחברים הם בחיבור גמור. וקרוב לענין זה כ' הט"ז בס"ק מ"ז בטעם ההיתר לנקות המקוה עם כלים נקובים למנוע החשש של חזרת המים מתוך הכלים שפוסלין בג' לוגין כדן מים שאובים ואין חוששין לדין של תפיסת ידי אדם, והלא מים החוזרים דרך הנקב באים ע"י אדם, ולכאורה היו צריכין לפסול כדן שאובים, אבל אין חוששין לזה, דכיון שהמים שברלי נשפכים תמיד ממנו לתוך הבאר דרך הנקב הוה כאילו לא הופסקו מהמקוה, ומעולם לא היה שם פסול עליהם והוה חיבור אף לרבנן החולקין על ר' יהודה ור' מאיר ולא ס"ל שיהיו גיר אסיק או אחית חיבור.

ויש להרחיב ביאור הדבר, ע"פ סברת הריב"ש שמביא הגד"א באות ו' וצ"א, דטעמא דמקוה אינה מטהרת אלא באשבורן דווקא ומעייין מטהר אף בזוחלין, הוא משום דשיעור טהרת המקוה הוא במ"ס וכיון דאין קטפרס חיבור נמצא שאין למקוה הזוחלת חיבור של מ"ס, ודווקא מים העומדים יש להם חיבור זה עם זה, משא"כ מעייין דמטהרת אף בכ"ש ואינה צריכה לחיבור המים, שפיר מטהרת אף בזוחלין. וכיון שבאנו לכלל זה, שפסול זוחלין לדברי הריב"ש הוא מטעם פירוד וחסרון צירוף וחיבור, ממילא מובן, כי בכדי לסלק החסרון מוכרחין לומר שהתיקון להכשיר מקוה הוא חיבור המים להיותם אחד והיינו אשבורן, ובוה מבוארים דברי הריב"ש, כי בכדי להכשיר מקוה שמימי' זוחלין לחוץ, הוצרך לומר בטעם ההיתר כיון שאליו הם שבים הרי הוא כאלו כולם בגומת המקוה ומחברים הם. וממילא מובנים דברי הר"ח, כי המים הבאים לתוך המקוה אין להם חיבור למי המקוה לרבנן דקטפרס אינו חיבור אף באופן של גיר אחית, ודווקא בהציור של הריב"ש שהמים הולכים ושבים למקומם יש להם חיבור, משא"כ מים היוורדים לתוך המקוה, ומשונה פסולים מדין זוחלין. שו"ר בשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' קמ"ט (להגב"ד ירושלים ת"ו) בתשובתו ברין מים הזוחלין לתוך המקוה, שכ' סברא זו עפ"י דהריב"ש, ומן התימה שלא הביא שכבר דן בזה הר"ח בהלכותיו.

והנה הרמ"א בסעיף נ"ז כתב, כלי המונח בצד המקוה מנענע בירו המקוה כרי שיעשה גל במים ויעבור ע"ג כלי ועולה לו הטבילה ובלבד שלא יעקור הנל ממקומו אלא יהא מחובר להמקוה, והט"ז שם ס"ק ע"ד כתב, ובלבד שלא יעקור הנל, ראו לא היה מטהר אם אין בו מ"ס אלא אם מצד אחד מחובר להמקוה, וצ"ל רשם נעשה אשבורן ראל"כ לא מהני מ' סאה, ובס' מקוה ישראל הקשה, למה חשש הט"ז לרין וזחלין בגל של מ"ס שנעקר, הלא גם בגל שעריין מחובר להמקוה יש חשש זה, ונרחק שם לפרש דברי הט"ז, וחילק בין גל מחובר שאז יש להתיר אף בזחלין כרברי הריב"ש דמסתמא חוזרין המים ושבין להמקוה, ובין גל גדול של מ"ס שנעקר מהמקוה שמחמת גרלו מסתמא הולך למרחוק ולא ישוב עוד, גם מביא פירושו של הפרי ריעה כרברי הט"ז להתיר אף בגל גדול שנעקר אם ישוב להמקוה, ורוצה להעמיד כוונה זו בלשון הט"ז, "וצ"ל דשם נעשו אשבורן", רהיינו אחר שישובו להמקוה.

ולדרכנו אין דבריו ברורים, ורברי הט"ז הן כפשטן, רי"ל דגל גדול שנעקר כבר הופסק חיבורו להמקוה ואף אם ישובו המים למקומם לא יועילו להכשיר, והריב"ש לא ריבר אלא באופן שלא נתלשו בשום פעם ומעולם לא נפרד החיבור, וע"כ כ' הט"ז על גל של מ"ס שנעקר וכבר הופסק חיבורו שמטהר באשבורן רווקא.

ומעתה מקום יש בראש לקיים מש"כ בס' מקוה ישראל (להג"ר אשר שטיינמנעץ) בשם הגאב"ר נאסויר, ובשו"ת דברי יואל ח"א סי' ע"א אות ב', שכשהמים זוחלין לתוך המקוה מלמעלה ובבור המקוה יש מ"ס בלי צירוף מים הזוחלין לתוכה אז המקוה כשירה, ובאופן זה לא פסל הר"ח, ולפי דברינו מובן סברתם שפיר, כיון דכל ריני זוחלין מתורת חיבור קאיתני, וממילא אם יש שיעור מקוה למטה א"צ לחיבור מים העליונים, ואף שהרמ"א בסעיף נ' כתב לחוש לכתחלה ביצאו מים ררך סדק אף למעלה ממ"ס מחשש זוחלין, שאני מים היוצאים משום ראף המים התחתונים ננערו לצאת, וכמש"כ הטור שם. ובס' מי השילוח סי' ב' אות ח' הביא רא"י שזחילה לתוך המקוה לא נקרא זחילה, מסעיף ח', מעיין שהעבירו ע"ג השוקת פסול, העבירו ע"ג כ"ש כשר חוצה לה, ובש"ך ס"ק ל"ג ביאר רהא רחוצה לה כשר היינו באשבורן דווקא, ומשמע מדבריו רכשר לטבול שם אף בשעה שהמים באים ונזחלים לתוך המקום חוץ לשוקת. עוד הביא רא"י מסעיף י"ב, מעיין שהעבירו ע"ג אחורי הכלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות לו דין מקוה, וגם ברין זה משמע שיכולים לטבול במים האשבורן אף בשעה שעדיין המים באים, ולפי דברינו י"ל, רהא דמקומות אלו כשרים לטבול בהם, הוא דווקא כשיש בהם מ"ס, כיון שרינם כמקוה וא"כ אין המים הנזחלין לתוכן מלמעלה פוסלתן מאחר שאינן צריכין לחיבורן, וכן באמת כתב המי השילוח עצמו שם, שאם יש במקוה מ"ס אז המים הנמשכים לתוכן לא מיקרי זחילה.

ובסיום דבריו (שם באות ה') כותב הר"ח „ועיין בר"ש ז"ל מקוואות לא משמע כן". ובשורת בנין צבי הנ"ל וגם בהגהות שבסו"ס מקוה טהרה סי' ל"ו נחתו לרייק לאיזה ר"ש דבריו מכוונים, ולכאורה אפשר לומר שכוון לחר"ש בפ"ה מ"ו, בית שמאי אומרים מטבילין בחדרלית וב"ה אומרים אין מטבילין, והר"ש פי' מקורם שי' ב"ש ריכולים לשבול במי גשמים הזוחלין משום דקסברי קטפרס חיבור וגם סברי דנוטפין מטהרין בזוחלין, ואח"כ כתב, ומיהו אפשר שיש אצל חרדלית פרסת בהמה שהמים עומדין לתוכה מחוברת לחדרלית כשפ"ה. ונראה מרביו שהמציא אופן זה בכדי למעט מחלוקתן של ב"ש וב"ה שלא יצטרכו לחלוק בב' דינים, דהיינו קטפרס חיבור, וזוחלין מטהרין, וע"כ חידש דאיירי באופן שהמים העומדין תוך הגומא הם אשבורן ורק מים זוחלין לתוך הגומא מלמעלה, ובאופן זה אין כאן דין זוחלין, ופולגתתם הוא, שב"ש סברי קטפרס חיבור ויכולין לצרף החדרלית לשיעור מ"ס, וב"ה סברי שאין קטפרס חיבור, ומיהו דברי הר"ש מבוארים לשיטתו, כי הד"ח בפ"י למשנה זו כתב, שהר"ש לא ס"ל כהריב"ש שפסול קטפרס ופסול זוחלין הם משם אחד, מדחלקן לשנים, ופי' דברי ב"ש, דאע"ג ראיין מים זוחלין מטהרין, אבל חיבור למים העומדים יש להם מדין קטפרס חיבור, ובאופן זה לא יפסלו המקוה מדין זוחלין, ולב"ה אין קטפרס חיבור וממילא יש חסרון צירוף, אבל מדין זוחלין לא איכפת להו, דאם היה קטפרס חיבור, היינו מצטרפין גם מים הזוחלין ולא היינו פוסלין כל המקוה. וגם בס' חזון איש עשה מחלוקת בין הריב"ש והר"ש בענין זוחלין, ולסברת הריב"ש מים הזוחלין לתוך המקוה פועלים מניעת חיבור וא"א לצרפם להמקוה וממילא כל המקוה נפסלת מחמתם, וא"ש.

בענין אין מבטלין איסור לכתחלה

יוסף צבי קליין (מלונדון)

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאבוב

ברוקלין, ניו יארק

בשו"ע יו"ד סי' צ"ט סעיף ה' כתב המחבר, אין מבטלין איסור לכתחלה, ואפי' נפל לתוך היתר שאין בו שיעור לבטלו אין מוסיפין עליו היתר כדי לבטלו, ואם עבר וביטלו או שריבה עליו, אם בשוגג מותר (פי' הט"ז סק"ז דמיירי אפילו שעבר וביטלו במזיד אלא שחשב שדבר זה מותר דטועה בדיון ג"כ מיקרי שוגג), ואם במזיד אסור, ובש"ך שם סק"ז מביא מחלוקת הראשונים בזה, דהתוס' והרשב"א והר"ן ס"ל דמה שאסור לבטל איסור לכתחלה אינו אלא מדרבנן, והראב"ד ס"ל שהוא מדאורייתא, ואעפ"כ מורה הראב"ד דבדיעבד אם עבר וביטלו בשוגג מותר (כמבואר בש"ך שם).

ויש לבאר מהו שיטת המחבר עצמו, אי ס"ל דאסור מדאורייתא או מדרבנן. ויש להוכיח דבר זה מהא דהקשה החות דעת (ס"ק ד') על שיטת הראב"ד דאין מבטלין איסור לכתחלה מדאורייתא, דהא אגן קיי"ל בגיטין דף נ"ג כר' יהודה דבאיסורא דאורייתא קנסין שונג אטו מזיד, ולשיטת הראב"ד קשה למה אמרין דאם עבר וביטלו בשונג מותר, אמאי לא נימא דקנסין שונג אטו מזיד, עי"ש. ומאחר דהמחבר פסק דשונג מותר, הרי מוכח דס"ל דהוי מדרבנן.

אמנם באמת אינו מוכרח, דאפשר ליישב קושיות החו"ד, דהנה במס' גיטין דף נ"ג ע"ב מקשי הגמ' רומיא דר' מאיר אדר' מאיר ור' יהודה אדר' יהודה, דבמשמא ומדמע ומנסך סבר ר' מאיר דבין בשונג ובין במזיד חייב לשלם משום דקנסו שונג אטו מזיד (פי' כמו דבמזיד חייב משום שלא יהא כל אחר ואחד הולך ומשמא טהרותיו של חברו כך קנסוהו נמי בשונג), ור' יהודה סבר בשונג פטור במזיד חייב משום דלא קנסו שונג אטו מזיד, ובמבשל בשבת מצינו להיפך, דר' מאיר סבר בשונג יאכל ובמזיד לא יאכל דלא קנסו שונג אטו מזיד, ור' יהודה סבר דבין במזיד ובין בשונג לא יאכל בשבת משום דקנסו שונג אטו מזיד, א"כ קשיא דר"מ אדר"מ ור"י אדר"י, ומשני, דר"מ אדר"מ לא קשיא, כי קנים ר"מ בדרבנן אבל בדאורייתא לא קנים (פי' במשמא ומדמע הוה איסורא דרבנן כיון דחיוק שאינו ניכר לא שמי' חיוק ורק מדרבנן חייב כנ"ל ודברי סופרים צריכים חיוק הלכך קנים שונג אטו מזיד, אבל המבשל בשבת איסורא דאורייתא הוא ולא שכיח לעבור עלי', הלכך לא קנים שונג אטו מזיד), עי"ש. והקשה הרשב"א איך אמרין דבהמשמא והמדמע ס"ל לר"מ דקנסו שונג אטו מזיד משום דהוי רק איסורא דרבנן, הלא המשמא תרומה הוי איסורא דאורייתא, דקיי"ל דאסור לטמאות תרומה מדכתיב ושמרתם את משמרת תרומותי, ותירץ הרשב"א דמכאן ראי' דבאמת המשמא תרומה אינו אסור רק מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. ועוד תירץ שם, דהא דס"ל לר"מ דלא קנסו שונג אטו מזיד בדאורייתא, זהו רוקא היכא דאיכא לא תעשה בדבר, אבל המשמא תרומה אינו אסור אלא בעשה, דהא דכתיב ושמרתם את משמרת תרומותי, אינו אלא עשה, ומש"ה ס"ל לר"מ דקנסו שונג אטו מזיד. (והפנ"י מתיר רמירי בתרומה דרבנן או בטומאה דרבנן ולכך קנים ר"מ דדברי סופרים צריכים חיוק). והרשב"א מסיק שם, דאין תירוצ זה מחזור, משום דאע"פ דהוי עשה בעלמא, אכתי הוי מדאורייתא וס"ל לר"מ דלא קנסו שונג אטו מזיד.

ונראה לפענ"ד ראע"פ שסבר הרשב"א דבכל איסורא דאורייתא בין מצות עשה ובין ל"ת ס"ל לר"מ דלא קנסו שונג אטו מזיד משום דר"ת א"צ חיוק, מ"מ מודה בדין דאין מבטלין איסור לכתחלה, אף לשי' הראב"ד הנ"ל דאסור מדאורייתא, ודאי ראוי לקנוס בה שונג אטו מזיד, משום דלא כתיב מפורש בקרא, אלא סברא בעלמא היא, כמו שכ' בשו"ת נודע ביהודה מהר"ת חלק יו"ד סי' מ"ה (ד"ה שלישית) דהא רביטול מהני הוא רק מגזירת הכתוב דאחרי רבים להטות, אבל אף אחר הביטול עדיין באיסורה עומדת, דאם יבא אליהו הנביא

ויאמר שזהו החתיכה האסורה, הרי היא עומדת באיסורה הקדום, א"כ אין מתקבל על הלב שיהא רשאי לעשות כן לבטל בידים. הרי דאיסור ביטול לא אתיא לה אלא מסברא בעלמא. וכן מצינו בנשבע לבטל את המצוה או ל"ת ראינו חל משום רמושבע ועומד מהר סיני, אבל חל על איסור תורה שאינו מפורש בקרא, וכמו שפסק הרמב"ם כידוע, והחסבר הוא, רכיון דאין האיסור מבואר בהריא מיקליש קליש איסורא ולכן יכול השבועה לחול עליו, וא"כ ה"ה לענין קנסין שוגג אטו מזיר. ומש"ה רחה הרשב"א הך רהוי רק עשה, דסוף כל סוף הוי איסור הכתוב בהריא, וכמו שאין שבועה חל על ל"ת, ה"ה דאינו חל על עשה, אבל אי הוי איסור מדיוקא שפיר חל השבועה עליו, ובאופן זה אפשר לומר דהרשב"א מודה דקילא טפי גם לגבי קנס.

עוד אשכחן כי האי גונא במס' נדרים דף ג' ע"א בר"ן בר"ה מאי איכא למימר, דכינויי נדרים אע"ג רהוי מדאורייתא מ"מ כיון דאתיא מדרשא אינו פשוט ואין ראוי שיפתח בו התנא, ומש"ה ברין ביטול איסור לכתחלה אע"ג רהוי מה"ת להראב"ר, ס"ל לר"מ דקנסו שוגג אטו מזיר, דעשו חכמים חכמים חזוק בזה כיון דאתיא ל' מסברא בעלמא. ועיי"ש בנדרים ג' ע"א ויבמות דף ב' ע"ב רכשמפרש התנא הבכות מפרש ברישא הך ראיתין מדרשא, והטעם, דכיון דאינו רבר הידוע לכל, רצה התנא לפרשו בהריא וכמ"ש הר"ן שם בנדרים, א"כ הוא הרין לענין קנס צריכין חזוק כיון רהוי איסורא ראינו מפורש בקרא.

ועוד אשכחן במס' נישין דף כ"ד ע"ב שמכריע הנמ' דהיוצא בשן ועין א"צ גט שחרור כיון דמפורש בקרא, אבל היוצא בשאר ראשי אברים צריך גט שחרור הואיל וקנס חכמים הוא, ופריך בגמ' הא קראי דרשינן, ומשני אלא הואיל ומדרש חכמים הוא. ובמס' קידושין דף מ"ב ע"ב בתור"ה הואיל, פירשו התוס' הטעם משום דחכמים הוצרכו לעשות בה חזוק ליתן גט שיחרור רחישין שמא ימצאנו בשוק ויאמר עברי אתה, משום דלא כתיב בהריא בקרא אלא ילפינן לה מדרשא. וממילא מדברי ר"מ נשמע לר' יהודה, דגם לר' יהודה דס"ל דבאיסורא דאורייתא קנסין שוגג אטו מזיר, ואף לשי' הראב"ר הנ"ל דאיסור לבטל איסור לכתחלה מדאורייתא, מ"מ מודה דלא קנסו בו שוגג אטו מזיר, כיון דלא אתיא מקרא בהריא אלא מסברא בעלמא, ומיושב קו' החו"ד הנ"ל על נכון.

ואפשר להביא רא' מהא דפסק המחבר בסעיף ו' דאפילו באיסור דרבנן אין מבטלין, ובאמת יש פלוגתא בזה (עי' ביצה דף ד'). והנה אי אין מבטלין רק מדרבנן מטעמא שלא לבא לאכול האיסור בעצמו, א"כ הא תינה באיסור דאורייתא רהוי חר גזירה, אבל באיסור דרבנן הוי כמו גזירה לגזירה, דאפילו אם יבא לאכול האיסור בלא ביטול הוי רק איסור דרבנן. אבל אי הא דאין מבטלין הוי מדאורייתא, שפיר שייך למיגזר גם באיסור דרבנן, ולא מפני חשש אכילת האיסור דרבנן, כי אם כרי שלא יבא לבטל גם איסור דאורייתא וזה אסור מן התורה. ואנב יש להעיר עוד על סתימת לשון המחבר דלא חילק בין ודאי לספק, ולכאורה אם נפל איסור לקדירה שיש ספק ששים ורוצה להוסיף, אז בודאי אם

אמרינן דהא דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא דרבנן הוי ספיקא דרבנן ולקולא, וכיון דלא נזכר כלל דיןא, משמע דגם זה אסור, וא"ש אי הוי איסור דאורייתא אז שפיר אזלינן לחומרא. (ואפשר לדחות דחכמים החמירו, ומ"מ דעת רוב הפוסקים דאין מבטלין הוי רק איסור דרבנן).

עולת שבת בשבתו

ואתחנן

במדרש איתא, אמר הקב"ה למשה, חכם אתה ורוצה לכנוס לארץ, עב"ל. לכאורה יפלא האיך תליא בדלא תניא. ונלע"ד ליישב ע"פ פשוטא, דהלא מצינו כל בקשות משה אשר ה' מבקש, לדאות בנין בית המקדש, אעברה נא ואראה את ההר הטוב והלבנון, ואיתא במדרש, ההר הטוב, זהו בית המקדש, והלבנון זה בית קדשי קדשים ומשרע"ה ה' רוצה לבנות המקדש ולזכות את ישראל בזה. אמנם הקב"ה השיב למשה, רב לך, אין מן הצורך לכל זה, דקי"ל במס' ברכות (דף ל"ג ע"א) ואמר ר"א כל אדם שיש בו דיעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו, עב"ל, נמצא שה' כאלו נבנה המקדש בימיו של משה.

ומיושב אשר יש להקשות לכאורה, איך לא שמע ה' לקול משה, הרי איתא במס' ברכות (שם) א"ר אמי גדולה דיעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמ' כי א-ל דיעות ה', וכל מי שאין בו דיעה אסור לרחם עליו שנא' כי לא עם בינות הוא על כן לא ארחמנו, עב"ל. ומשה רבינו שהי' חכם ה' מן הראוי לרחם עליו, ומש"ה בא ר"א ומיישב דבר זה, שכל אדם שיש בו דיעה כאלו נבנה מקדש בימיו. (הגאון מוה"ר דוד אופנהיים אבד"ק פראג ונ"ש זצ"ל¹)

עקב

מראשית השנה ועד אחרית שנה. הנה תיבת מראשית חסר א', נראה דמרמז מה דכתיב ביחזקאל (מ', א') דיוה"כ נקרא ראש השנה, וכן הוא בהרא"ש פ"ח דיומא, והטעם כתבנו בדרושים, דלצדיקים גמורים שזוכים מראש השנה, נקרא ר"ה דידן לר"ה, והבינונים שתלויין עד יוה"כ, וביוה"כ הם זוכים, הוי יוה"כ ראש השנה. וכיון דשני ראש השנה יש, נחסר האות א', לומר דלא אחד הוא הר"ה, רק ב' ראשית השנה הוי. וזה רמז נפלא לפענ"ה.

(הגאון מוה"ר שלמה קלוגר ראבד"ק בראדי זצ"ל²)

(1) הועתק מכת"ק (כת"י ירושלים — מספר 4832).

(2) הועתק מכת"ק (כת"י ירושלים — מספר 4267).

ראה

כי יהי' בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך בארצך אשר ר' אלקיך נותן לך, לא תאמץ את לבבך וגו' כי פתוח תפתח את ירך וגו' די מחסורו אשר יחסר לו. ואח"כ כתיב, כי לא יחרל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ירך לאחיד לענייך ולאביונך בארצך. ויש לדרקק, בתחילה אמר די מחסורו אשר יחסר לו, ולבסוף אמר רק פתוח תפתח את ירך, ולא הזכיר די מחסורו, ושעמא בעי. אך ו"ל, רבנתינת צדקה צריכין לתת די מחסורו אשר יחסר לו, אך כבר אמרו חז"ל (כתובות דף ס"ח) בואו ונחזיק טובה לרמאים, א"כ חזינן דע"י הרמאי אנו יוצאין בנתינת צדקה בין רב ומעט. והנה גבי עניי העיר יכולין לידע אם הוא רמאי או לא, אבל עני העובר ממקום למקום, יוכל להיות שהוא רמאי. וז"ש הכתוב בתחילה, כי יהי' בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך, א"כ יכול אתה לידע אם הוא רמאי או לא, ואם יודע אתה בבירור שהוא עני, אז פתוח תפתח את ירך וגו' די מחסורו אשר יחסר לו, כי צריך אתה ליתן לו די מחסורו. לא כן בפסוק אח"ו, שמדבר בעני העובר ממקום למקום, כי לא יחרל אביון מקרב הארץ, ולא יודעים אם הוא רמאי או לא, על כן אנכי מצוך לאמר כי לא תשלחנו ריקם, רק פתוח תפתח את ירך, אבל אינך צריך לתת לו די מחסורו. (הגאון מוה"ר שאול הלוי אבר"ק האג זצ"ל³)

שופטים

ועמדו שני האנשים אשר להם הדיב לפני ר'. והביא הבעל המורים תיבת הדיב ב' במסורה, דין, ואירך, ולפני התגלע הדיב נמוש (משלי י"ז). וי"ל הכוונה, דהנה על הפסוק הנ"ל במשלי, פוסר מים ראשית מרון ולפני התגלע הדיב נמוש, אמרו דו"ל במס' סנהדרין (דף ז' ע"א) אמר רב הונא האי תיגרא דמי לצינורא דבירקא דמיא כיון דרווח רווח עיי"ש. הרי רבשעת שאנשים מחזיקים כבר במחלוקת קשה להם להפסיק, רק אדרבה הדיב הולך ומתרחב, כי נעשים כסומים בלי ראות. ולהינצל מזה אין עצה אחרת כי אם להתפלל אל השי"ת, שישמרם ויצילם מנפול ברשת המחלוקת, כמו שמצינו במשה רבינו שהתפלל על יהושע, ירה וישועך מעצת מרגלים.

וזהו מה שמדמוז הכתוב, ועמדו שני האנשים אשר להם הדיב לפני ר', ע"ד אוז"ל (ברכות כ"ו ע"ב) אין עמידה אלא תפילה, שיתפללו לפני ר' שלא יהיו נמשכים במחלוקת ח"ו, ומפרש המסורה, שלא ימתינו להתפלל כשנתפסו כבר בתוך הדיב, רק לפני התגלע הדיב נמוש, שצריכים להתרחק מן המחלוקת מרם שהתחילה.

(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

3) הובא בספר פינות הבית (להג"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן הי"ד) בהקדמה הנקראת "הר הבית" בדה"כ ע"א, וכתב שם שהועתק מכתיו"ק בדרוש לשבת הגדול.

חדשים גם ישנים

(לקט הלכות וענינים שונים)

(ז) בשו"ת שו"מ מהרורא ה' סי' ל"ט ד"ה אבל, כתב וז"ל: לכאורה הי' נ"ל דבר חדש, דבט' באב יש להחמיר בספק בין השמשות דאפוקי יומא, ומטעם דהרי ר' יוחנן אמר בתענית, דאילו הואי התם קבענא בעשירי, וא"כ ניהו דנתקן בט"ב, מ"מ עכ"פ ספק עשירי ודאי לחומרא, רעיקר השריפה הי' בעשירי, עכ"ל.

(ח) בספר דבר יום ביומו חלק א' (דף צ"ד ע"א) כתב וז"ל: בימי נעורי בקרתי פעם בשבת חזון את פני מרן הגאון רשבה"ג מ' יוסף שאול נ"ז זצ"ל אבד"ק לבוב, ששבת אז בחוץ לעיר, והלך כמנהגו בכנדי חול וכובע שער של חול (ספאדעק) בראשו, ואנכי לא החלפתי שמלות של שבת כמנהג האנשים המסתופפים בצל צדיקי הדור, והלך עמי בחוץ בדרך, ודיבר עמי ארוכות וקצרות, והתלונן על אמו"ר הגאון האבד"ק פרעמישלא ז"ל בעל בית יצחק, שאינו נוהג את עצמו כמנהג אבותיו לילך בספאדעק בשבת זה, כי אם בשמראמיל בדרך החסידים בזמנינו, ואנכי המלצתי בעדו, הלא שבת היום לר', והוא צעק, וכי אכשיר ראו. — בנתיים ישבתי עמו לנוח, ובא איש המוני אליו ואמר לו, השמע רבנו מה נעשה בעיר בבהכ"נ, והוא החריד ואמר מה נעשה, והשיב לו, פלוני בא היום לבהכ"נ ותיק של תפילין בידו, התאספו עליו ההמון וצעקו הלא שבת היום, והתנצל כי ראה בחלונו את הדיין הולך לבהכ"נ עם הספאדעק, שכח ששבת היום. ונפל חוכא בפומי, כי צעיר הייתי ולא יכולתי להתאפק, והוא צעק, ידעתי שרצונכם הי' שיגזרו שלא לילך בספאדעק בשבת, וזאת לא תהי', עכ"ל.

(ט) הגאון מוה"ר חיים פלאני זצ"ל בספרו מועד לכל חי סי' יו"ד אות צ"ה, כתב וז"ל: כמו צער בנפשי על כמה בתי ישראל דאין להם ציון כראוי זכר לחורבן בהמ"ק, דצריך אמה על אמה נגד הפתח בלא סיד, ועושין בזה תרתי לריעותא, פחות משיעורא, וגם טחין אותו במראה גוון שחור צח, ואדרבה הוא מכלל יופי ואין בזה זכר לחורבן. ואני שמעתי מפומי' ראבא מארי הרב אביר יעקב ז"ל, ראמר אלי, דהי' ברוק אצלו, דכל בית ראית בה אמה על אמה כשיעור נגד הפתח כרינו, ומראה הלבנים נראה משיט, אז אותו הבית נכון עד העולם וכל הדרים עלי'. וזה דרכו דרך הקודש, דלבית שהי' נכנס, להיות מסתכל באמת הבנין זכר לחורבן אם הי' עשוי כרינו, ואם לא, הי' גוער להבעה"ב מדוע ככה עשות, והי' מפציר בו ער שהי' מתקנו, עכ"ל.

(י) בספר ויעש אברהם להרה"ג ר' אברהם זוסמאן שו"ב בלונדון בתחלת הספר (אות ט"ו) כתב וז"ל: קבלה בפולין מהרב הצדיק מוה"ר יעקב יצחק הלוי הרבי מלובלין זלה"ה זיע"א, שאמר זמן רב קורם פטירתו (ונסתלק בט' באב שנת תקע"ה) שכל ארם שהי' אצלו והוא הי' מניח ידו על ראשו לברכו, בטוח יהי' זה האדם שלא ימות עד שיעשה תשובה שלימה עכ"פ לפני מותו. ואני המחבר, זכיתי להיות אצלו בלובלין כשהייתי נער קטן, ואני זוכר אותו שהוא ז"ל הי' מניח ידו הקרושה על ראשי הרבה פעמים, ולכן אני מקוה לא-ל שיתקיים הבטחתו הנזכר ג"כ עלי אמן ואמן, עכ"ל.

סגולה לרפואה

מהגאון המקובל מוה"ר אליהו לואניץ בעל שם זצ"ל*

וויא זאל ברויכן להנער אייזק בן הירש שי' כסדרן וויא כאן אויף גשריבן איזט.

ראשית דבר יראת אלקים, זאל מאן עהם זיינה נעגיל אב שניידן פון זיינה הענט און פיס, און מאן שוט דיא נעגיל אין איין בפיר, און שוט איין ווייניג האלץ דר צו שניידן, און שוט מיט אונדער אין איין בפיר און ביגראבט דיא נעגיל אין איין ווינקל וואו קיין בן ארם אהין קומט, און מאן בויכט דען יונגן אן זיין לייב דו ער קיין שינופת אן זיך האט, און מאן שוט עהם איין ווייז העמיט אן, און דער יונג זאל דיא שמות אין זיין רעכטי הנט נעמין, און זאל אין דער תפילה גנץ ויהי נועם זאנין, און דען מזמור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי גנץ אויז, און הענגט דיא שמות אן זיין הלז מיט איין בלויא פלורעט באנד ביז אן זיין הערץ גרוב.

שנית, זאל מאן צו אובנד, ווען מאן רז הויז צו מאכט, דז קיינר מעהר אויז דען הויז גיט, אך קיינר מעהר הניין גיט, איין ווייניג קליאנדיגה קולין אין איינס שערים אדר קואל בפאן טאהן, און פון דען בולפר אויף דיא קולין טאהן אונדער דען יונגן אייזק זיין בעט שטעלין, דז דער רויך אין דען חדר גיט, מאן מוז דיא טירן און פענשטער צו מאכין, אלי נאכט אלזו טאהן, נוד אן פרייטיג צו נאכט גיט. שלישית, זאל מאן איין זאלכש זעקלה זידן אין איין הלבי מאס שלעכטין וויין מאן דארף יין נסך נעמין, און דוריק אויז זידן לאזין, און רז זעקלה ווידר איין ווייניג פד קולין לאזין, און וואהל אויז טרוקן, און אויף זיין קניא ליגן אלזו וואדים, ער דר לייטן קען, אך מיט איין טוך ררויף צו בינדן, דז אנדרי זעקלה אך אלזו זידן וויא דז ערשט, אך אויז טרוקן, און אויף דען אנדרן פוס אויף רער קניא ליגן, און מיט איין טוך צו בינדן, זעקש שעה ליגן לאזין, דר נאך ווידר אלזו אין דען

(* נולד בפפד"מ בשנת שכ"ה לערך לאביו הגאון מוה"ר משה לואניץ (בנו של הרה"ג השתדלן מוה"ר יוסף יוזלמאן מרוסהיים). ה' תלמיד מובהק להגאון מוה"ר עקיבא פראנקפורטער מפפד"מ, ולהגאון מוה"ר מענדיל ר' אביגדור'ש מקראקא. בשנת ש"ס בערך נתקבל לר"מ ודרשן בק"ק ווירמיישא, ומשם נתמנה לאבד"ק פולדא, ואח"כ לאבד"ק האנוי, ולבסוף שוב נתמנה לרב ור"מ בעיר ווירמייזא. נרפס ממנו ספר מכלול יופי על מגלת קהלת, ספר רנת רודים על מגלת רות, והערות על ס' שערי דורא עם פ"י עשרת שלמה, ונשאר ממנו בכתובים כמה חיבורים על הזוהר והמדרש, ועוד. חוץ מגדלותו בתורה ה', עוסק בקבלה מעשית וה' נקרא ר' אליהו בעל שם. נלב"ע כיום כ"א תמוז שנת שצ"ו לפ"ק, ומנ"כ בעיר ווירמייזא. (וע"ע בשם הגדולים להרחי"א זצ"ל במערכת גדולים בערכו של הרמ"א).

אפריון נמשי' לידידינו הנכבד הרבני החסיד הנגיד המפורסם מו"ה שאול הוטשערער נ"י מאנטווערפען ששלח לנו הכת"י מאוצרו הטוב לפרסמו בקובצנו. יתברך ממעון הברכות בכט"ס.

וויין זידן, אך ווידר וואהל אויז טרוקן, אונ אנדרן אן דיא פלעקש לינג, אונ צו בינדן, ווידר זעקש שעה לינג לאזין, אבר צו נאכט ווידר ווארים מאכין, אונ אויז טרוקן, דיא ננצי נאכט לינג לאזין, מאן מוז אלז ווידר וויין נאך גיסן צו דען ערשטן, דיא זעקליך דען אנדרן טאג ניט ווארים מאכין, דען טריטן טאג ווידר אלז אין דען ערשטן וויין אלז אין מאהל נור אין איין טאג אויף לינג אויף דיא קניא, אונ צו נאכט אנדר דיא קניא אויף דיא פלעקש, דען פירטן טאג ווידר צו רוק הלשין אלז אין טאג אום דען אנדרן אויף לינג דיא זעקליך בלייבן אין אירה קרעפטן, צוועלף טאג אונ צוועלף נאכט.

רביעית, זאל דער יונג אייזק אלי מארגן פיר מאנדלין עסין צו מארגן ניכטערן, אין פינף טאג, אונ דען זעקשטן טאג זאל ער זעקש עסין, זיינה זעקש אונ צוואנציג מאנדלין.

חמישית, זאל מאן אלי נאכט אום אכט אהער דרייא שאלין דע נעבין אין איין יערדן שאלין זעכציג טראפפין דריין טאהן פון דערי גבליד ריינגונג אין קלאם ביז אויף אויז, דז קלאם אויף שאקלין, אלי מאהל אין דער קיהלונג שטעלין די קלאם. שישית, זאל ער נאך חמשה עשר אין פינף מארגן איין זאלכש בולפר מיט איין לעפיל פול הוניק פר מישן, אונ זאל ניכטערן עסין עטליכע שאלין דע דרויף טרינקן, ניקש פון מיליך עסין, ניקש פון עסיק עסין, קיין שוועהרי אכילות עסין, ניט צו קאלט טרינקן.

שביעית, דז שוויץ בולפר מיט האלדער ברייא איין נעמין אויף דרייא טייל אויז טיילן איין שאלין דע דרויף טרינקן, אונ זיין העמיט אויז טאהן וואהל צו טעקין ווערט ער שוויצן דרייא טאג איין טאג אום אנדרן שוויצן.

שמינית, אין ענד חודש מנחם זאל ער אייזק איין זאלכש שארמציץ מיט איין הלבי קליינה מאס וואשר זידן הלבר איין זידן לאזין ניכטערן טרינקן וויא איין דע מיט צוקר ווערט איין ווייניג לאקסירן. דיא אנדרן שארמציץ אין אלול ח' יום אך אלז זידן, אונ אלז טרינקן וויא דיא ערשטה, אך אלי מאהל אין צוויי שעה ניקש דרויף עסין.

דיא זאלין זונשטן ניקש ברויכן, אונ אלז אורדנדליך ברויכן, וודאי המקום ב"ה ישלח לו רפואה שלימה מהרה מן השמים, ואתפלל בעדו.

כ"ד העומר לשרת לשם שמים לכל ישראל,

הקטן אלי' בלא"א המנוח מהר"ם זצ"ל המלבורני יע"א

ויחי' הקורא, וישמרהו הבורא.

מאן זאל דען יונגן פר רונג היטן, אונ בין מובטח ב"ה דז ער כל יום ווערט בעסר ווערטיין. הנעלה כמר יוקב האטי מיר געבין שני זהו' ריינש, אבר דיא רפואות מאכין יותר, רק סוף הטובה לבוא, אולי אהי' שלוחי דרחמנא לרפאות את הנער הלוה, דאך ווען איך ניקש פר דינן טוהי, וויל איך ניקש ביגעהרן.

תעודות וסמיכות

צב.

בע"ה.

הרימותי את ידי, ליתן מהודרי, על ראש תלמידיו, ולהניף תנופה, למי שרדעתי יפה, ה"ה תלמידיו הוותיק, מלא עתיק, הבח' המופלא ומופלג, מלא פלג, שומע ועונה, בחכמה ובתבונה, מ' שלמה ב"ה שלו, אשר למד אצלנו זה כמה שנים, ונמצא שלם בכל ענינים, כל דרכיו בחזקת מתוקנים, נכונים בעיני, לדצון לפני, הפליג בהתמדתו, ועמדה לו חכמתו, ומצא יותר מכרי מדתו, אם כה יחזיק במעוזו, יגדל ויצמיח ויעשה פרי הלולים קודש, ואמרתיו נוצר תאינה יאכל פדיו, ליתן לו זר תפאדה, נזר ועטרה, אשר הולמתו לו, לפארו ולגדלו בשם חדש, לכל דבר שבקודש, וזה שמו אשר יקראו לו, בשם הבח' החבר ר' שלמה בן החבר ר' שלו, אומר אמרתי, חוקה חקקתי, בכל מקום אשר השלטתי מגיע, הכל חייבים בקריאה. דברי המדבר לכבוד התורה ולומדיו, והולכים בנתיבותי, ולכבוד תלמידיו הוותיק המופלא ומופלג, מלא פלג, הנ"ל.

ניישרא יום ה' י"ג ניסן קצ"ו לפ"ק.

ה"ק יחזקאל בהרב מ' יעקב בנעט זצלה"ה

צג.

בע"ה.

הנוכחי ידירי התו' המופלא מהו' שלמה נ"י מק"ק באאב תחת דגלי, רחיקא לי' שעתא טובא, ובפרט בעת הזאת אשר היוקר יאמיר, והנה הוא הולך לבקש לו מנוח, מקום אשר ירווח לו, ורכינא כאשר הי' עומד לפני, ללמוד עם שארי תלמידים, הי' הוא אחד מבחורי חמד, ומאז ועד עתה לא מש מתוך אוהל של תורה, ועמד טעמו בו וריחו לא נמד, כאשר ראיתי בו, ואף כי בדבר הנוגע אל הוראה, לא נכנסתי עמו, כי שמתי לפי מחסום, לסמוך לשום אדם, מטעמים הכמוסים, ואולם אם יקרה ר' לפניו באחת מן הערים, אשר יצטרכו לעמוד ולשרת לפניו, גם בשארי דברים אשר אתו, ויבקשו ממנו גם לתורות להם, יעמידו אותו על הנסיון לפני אחד מגדולי דורינו יחי', ואל יאמרו לו, ולמה לא הביא אתו כתב סמיכה ממני, ולזה גלית, כי גדרתי בעדי כנ"ל.

דברי הכותב פה ניישרא יום ב' זי"ן תמוז תרז"ן לפ"ק.

ה"ק יחזקאל בהרב מ' יעקב בנעט זצלה"ה

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ט' קונט' ח' עמוד ט"ו. — ג' תעודות הללו הועתקו מכת"ק והגיעו אלינו מאת ידידנו הרבני הנגיד והנדיב ר' יהודה ברוך הכהן פרענקל נ"י מווינץ. טוב עין הוא יבורך.

ואלה יעמדו על הברכה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם ד'אנקונא נ"י מטאראנטא להולדת הבן
 להאברך היקר ר' בן ציון קעללמאן נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' יהודה פאללאק נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבן
 להאברך היקר ר' יהודה דוב זילבער נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבן
 להאברך היקר ר' יוסף היימפעלד נ"י מטאראנטא להולדת הבן
 להאברך היקר ר' יצחק צעהנווירטה נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' יצחק מאיר שלום פליישער נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' ישעי' יאזעוויץ נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבן
 להרב ישראל שמואל הלוי הורוויץ נ"י מנהל התלמוד תורה רחסידי באבוב
 בלונדון להולדת הבן

להאברך היקר ר' מרדכי כהנא נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' משה גאלדבערג נ"י מאנטווערפען להולדת הבן
 להרב משה צבי זאבערמאן נ"י להולדת הבן
 להאברך היקר ר' נתן נטע גראסס נ"י להולדת התאומים
 להאברך היקר ר' צבי דוד פרייער נ"י להולדת הבן
 להנה"ח מו"ה שבתי ישעי' הלוי שטורם נ"י נשיא הכבוד רשיבתנו להולדת
 הנכד

להאברך היקר ר' שלמה רפאל הכהן בארנפריינד נ"י להולדת הבן

יזכו לגדלם לתורה ולחופה ולמע"ט מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א.

המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר בנש"ק ר' אפרים זלמן שטיינזאראציל נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר בנש"ק ר' ארי' ליבוש הורוויץ נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יוסף שלמה גערמאן נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יצחק געללער נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יצחק פרייבערג נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
 להאברך היקר ר' יצחק שמאיע נ"י להולדת הבת
 להאברך היקר בנש"ק ר' ישכר דוב פאנעט נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
 להנה"ח מו"ה ישראל הכהן קאהן נ"י להולדת הבת
 להנה"ח מו"ה משה כהן נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הנכדה
 להאברך היקר ר' מרדכי צבי פאללמאן נ"י להולדת הבת

להרב מו"ה עזרי' זושא פאללמאן שליט"א מנהל רוחני דמתיבתא עץ חיים
 דבאבוב להולדת הנכדה
 להאברך היקר ר' שמואל קורץ נ"י להולדת הבת
 יזכו לגדלן לבע"ת ולחופה ולמעש"ט ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.
 המערכת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה אברהם לעמקאוויטש נ"י לנישואי בתו תחי'
 להנה"ח מו"ה שמואל הירשמאן נ"י מירושלים עיה"ק לנישואי בתו תחי'
 יעזור הש"ת שיזכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך ישראל סבא
 מתוך עושר ואושר מזל והרחבה.

המערכת

ברכת מזל טוב

להרב חיים יהודה כהן נ"י ראש הכולל דחסדי באבוב בירושלים עיה"ק לאירוסיו
 בנו נ"י
 להרב משה קעססלער נ"י מנהל דישיבת באבוב בני ציון ולאביו הנה"ח מו"ה
 ישראל אהרן קעססלער נ"י לאירוסיו בנו-נכדו הב' הח' הנעלה כמר אברהם
 חיים נ"י תלמיד ישיבתנו
 להרב המפורסם וכו' מוה"ר משה הלוי ראטענבערג שליט"א אבד"ק וואידיסלאב
 לאירוסיו בנו הב' הח' נעלה כמר חיים צבי נ"י תלמיד ישיבתנו
 להב' החתן הנעלה כמר ברוך שלמה איינהארן נ"י תלמיד ישיבתנו בקרית באבוב
 לאירוסיו

בורא עולם כבנין השלם זה הבנין עדי עד
 למזל ולברכה לשם ולתפארה.

המערכת

כּוּם תנחומין

משתתפים אנו בצערם של יירדנו

הנה"ח מו"ה חיים מאנדלבוים נ"י

בהלקח מאתו אביו

יירדנו הרבני החסיד הנכבד מו"ה ישראל מאנדלבוים ע"ה

* * *

האחים היקרים והחשובים

מו"ה בנימין אפרים פישל נ"י, ומו"ה שלמה נ"י, שטיעל

בהלקח מאתם אביהם

יירדנו הרבני החסיד הנכבד מו"ה יחזקאל זאב שטיעל ע"ה

* * *

האחים היקרים והחשובים

מו"ה שלמה נ"י, מו"ה ישראל נ"י, וחב' יוסף נ"י, פרוכטעהענדלער

בהלקח מאתם אביהם

יירדנו הרבני החסיד הנכבד מו"ה משה יששכר פרוכטעהענדלער ע"ה

* * *

האחים היקרים והחשובים

הרב מנחם יחזקאל נ"י, ומו"ה משה נ"י, גראס

בהלקח מאתם אביהם

יירדנו הרבני החסיד הנכבד מו"ה אהרן גראס ע"ה

* * *

האחים היקרים והחשובים

מו"ה שמואל אברהם נ"י, מו"ה נתן נ"י, מו"ה אליעזר נ"י, מו"ה מרדכי נ"י,

ומו"ה יעקב משה נ"י, ווימער

בהלקח מאתם אביהם

יירדנו הרבני החסיד הנכבד מו"ה עוזר ישראל ווימער ע"ה

* * *

האחים היקרים והחשובים

מו"ה דוד נ"י, ומו"ה שלום חיים נ"י, הארן

בהלקח מאתם אביהם

יירדנו הרבני החסיד הנכבד מו"ה שמעון זאב הארן ע"ה

* * *

חב' יהושע וואלדמאן נ"י תלמיד ישיבתנו

בהלקח מאתו אביו ע"ה

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

ולא ישמע עור שור ושבר כנבולנו, אמן.

דמי החתימה לקובץ „כרם שלמה“

בארה"ב = 15 דאללער לשנה

בקאנאדע = 20 דאללער לשנה

בעקלניע = 700 פראנק לשנה

בענגלאנד = 10 פונט לשנה

בשאר ארצות = בדואר רגיל 25 דאללער לשנה

בדואר אויר 35 דאללער לשנה

From:

KEREM SHLOMO

M.E.CH. of Bobov

1577 48th Street

Brooklyn, N.Y. 11219

Non-Profit Org.
U.S. POSTAGE
PAID
Permit No. 265
BROOKLYN, N.Y.

Address Correction Requested

Forwarding & Return Postage Guaranteed

(Please send P.S. form 3547)

קובץ

נרם שלמה

ע"ש כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מוהר"ש מבאבוב זצ"ל

קובץ מוקדש למלפול ולהלכה ואגדה ומילי דחסידותא
ואגרות קודש וענינים שונים מגאוני וצדיקי קשישאי ז"ל
ולהכחל"ח מרבנים ות"ח ובחורי חמד הי"ו.

אלול תשמ"ז

(ק')

שנה י' קונטרס י'

יוצא לאור ע"י תלמידי

כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב שליט"א

1577 48th Street

Brooklyn, New York 11219

Tel. 871-6623

התוכן

ה	מאה כרמים . . . . . המערכת
ו	עשרת ימי תשובה . . . . . כ"ק מרן ארומור שליט"א
	מדור זכרון לראשונים
ח	בענין שכר ועונש . . . . . הגאון מוה"ר יוסף נ' צייאח זצ"ל
יב	במס' ר"ה י"ב ע"ב . . . . . הגאון בעל נורע ביהודה זצ"ל
טז	בדיון תפלות בלשון נכרי . . . . . הגאון מוה"ר חיר"א זצ"ל
יז	במס' ר"ה ל"ב ע"א . . . . . הגאון בעל שערי תורה זצ"ל
יט	חי' על הרמב"ם הל' תשובה . . . . . הגאון בעל קרני ראם זצ"ל
כז	דרוש נחמד (להספד) . . . . . הגאון בעל הרי בשמים זצ"ל
לג	חידושים, הערות, ופסקים . . . . . הגאון מהרש"ם אבר"ק ברעזאן זצ"ל
	מדור אגרות קודש
לה	מכתב מהגה"ק בעל יוטב לב אבר"ק סיגעט זצ"ל . . . . .
לז	מכתב מהגאון מוה"ר אהרן סג"ל שפיץ אבר"ק טרענטשין זצ"ל . . . . .
	מדור זכרון לאחרונים
לח	בדיון טלטול מוקצה . . . . . הג"ר ישעי' זילבערשטיין אבר"ק ווייצען ז"ל
	מדור פלפול והלכה
מ	בדיון כיבוד אב ואם . . . . . הרב מוה"ר בצלאל שמערן שליט"א
מה	בדיון הוצאה בשבת . . . . . הרב מוה"ר ברוך אברהם הורוויץ שליט"א
נא	חידושים והערות . . . . . הרב מוה"ר יהושע כהן שליט"א
	מדור תפארת בחורים
נו	בענין קידושין במחשבה . . . . . הב' אלעזר דוד פאללמאן נ"י
	עולת שבת בשבתו
ס	ליקוטים יקרים לשבתות ומועדים . . . . . המערכת
	מדור תמיהות וישובים
סד	הערות קצרות בענינים שונים . . . . .
	מדור זכור ימות עולם
סט	סדר היום, מהגאון מוה"ר ארי' ליב דרשן בק"ק פוזנא זצ"ל . . . . .
	מדור תעודות וסמיכות
ער	מכתב תעודה . . . . . הגאון מוה"ר אברהם אבלי פוסוילער זצ"ל
ער	מכתב תעודה . . . . . הגאון מוהרא"ל בדורא אבר"ק קאלוועריא זצ"ל
עה	כתב "חבר" . . . . . הגאון בעל כתב סופר אבר"ק פר"ב זצ"ל
סו	בנוסף הפליחות לצום גדלי' . . . . . הג"ר מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל
עג	חדשים גם ישנים . . . . .
פא	צילומי כתבי קודש . . . . . לו, עב, ער, פא
עו	מכתבים אל המערכת . . . . .
לג	ברכות והודאות . . . . .
פה	מפתח כללי לקובצי שנת תשמ"ז . . . . .

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש לעילוי נשמת

האשה החשובה והצנועה

זר"ע קור"ש מחצבתה

מנוע בעל זרע קודש, ישמח משה, ארי' רבי עילאי זי"ע

מרת רחמה ע"ה

בת הרה"ח מו"ה יהודה חיים כ"ץ שענירער הי"ד

נפטרה בשם טוב ביום ב' לחודש אלול שנת תשמ"ה לפ"ק

אחר סבלה מכאובים קשים

שקבלתם באמונה ובבטחון ולא התמדמרה

* * *

אב"י הרה"ח ר' יהודה חיים כ"ץ ע"ה הי"ד

בן הרה"ג מו"ה ניסן כ"ץ שענירער זצ"ל אבד"ק זעקלעמשיין וראבד"ק קראקא

אמה מרת לאה הי"ד בת מו"ה יהודה לעזער מאושפצין ע"ה

ויוצ"ח, החתן יצחק בועז, הב' אברהם דוד, דוב בעריש, משה, מירל, זיסל, פריידא

ע"ה הי"ד

נהרגו עקה"ש בשנת תש"ג לפ"ק ונקבע היא"צ ליום ט"ו אב

זקנה הרב הגאון מוה"ר ניסן כ"ץ שענירער זצ"ל בן מו"ה אברהם ע"ה

גלב"ע ביום ד' דחזה"מ מסה שנת תרצ"ד לפ"ק

זקנתה הרבנית מרת שרה ע"ה הי"ד

זקנה הרה"ח מו"ה יהודה ב"ר יצחק בועז לעזער ע"ה

זקנתה מרת פרומא בת מו"ה ראובן שו"ב נייפעלד ע"ה

נהרגו עקה"ש ביום ט' שבט שנת תש"ג לפ"ק

יורה הרה"ח מו"ה משה ב"ר יהודה לעזער ובתו שרה מעטיל הי"ד

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בני' וחתנה,

יהודה חיים לעזער ומשפ'

דוד בועז לעזער ומשפ'

יצחק שלום לעזער ומשפ'

ניסן לעזער ומשפ'

יצחק יוסף לעזער ומשפ'

מזכרת נצח

הקובץ הזה מוקדש

לעילוי נשמת

הרבני החסיד הנגיד הנכבד

מו"ה ישראל בן מו"ה חיים מאנדלבוים ע"ה

נפטר בשם טוב

ביום כ"ה לחודש מנחם-אב תשמ"ז לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח ע"י בנו וחתנו,

חיים מאנדלבוים

דוד הלוי ביללער

מאה כרמים

איזה עשיר, רבי טרפון אומר
כל שיש לו מאה כרמים
(שבת כ"ה ע"ב)

מה נשיב לר' על כל תגמולוהי עלינו, שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, לראות בחופעת החוברת המאה של קובצנו „כרם שלמה". אין זה זמן שמחה אך ורק לעורכי המערכת, ולא עת חדוה היא לחסירי באבוב בלבד, כי אם עליצת והתעלות הנפש לכל שוחרי ואוהבי תורה וחסירות הנהנים מפירות הכרם זה עשר שנים רצופות. הקובץ „כרם שלמה" זכה להיות בית ועד לחכמים מכל החוגים, ועשרת הכרכים, המלאים מכל טוב, מסולאים מפז ומפנינים, עומדים לנשם ולתפארת בארונות הספרים של לומדי תורה וחובבי' בכל קצוי תבל.

הנה כי כן, חג ד' לנו, ונתעלסה יחד באתבים, להביע שבח וחודי' להשי"ת כי גבר עלינו חסדו עד הנה, ונפרוש כפינו אל ד' בתפלה על העתיד, שיעזור לנו השי"ת להלאה ברב אונים ואמיץ כח להמשיך במפעלינו הנשגב עוד רבות בשנים להגדיל תורה ולהאדירה, אמן.

וכצאת השנה מקדימים אנו את פני עמרת ראשינו כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בברכותינו הנאמנות, ברכת כתיבה וחתימה טובה לאלתר לחיים, בבריות גופא ונהורא מעליא, להשפיע עלינו כל מיני השפעות טובות, כשאיפת נפשו המהורה, ונזכה כולנו יחד במהרה לקבל פני משיח צדקנו תחת דגלו של כ"ק רבינו שליט"א, אכי"ר.
ופה מקום אתנו לאחל ולברך לכל אנ"ש וידידנו החותמים הנכבדים שיחיו, שנה טובה ומאושרת, תכלה שנה וקללותי' — תחל שנה וברכותי'.
כעתירת וברכת,

המערכת

לבקשת רבים, מתכוונים אנו ברצ"ה להרפס מפתח מפורט ושלם,
על עשרת הכרכים, כדי להקל החיפוש.
ישוטטו רבים ותרבה הדעת!

אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

לעשרת ימי תשובה.

איתא במדרש (הובא בספר עיר דוד אות תקמ"א) בשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו אמר רבונו של עולם תן לבני עשרת ימי תשובה, והוא מדרש פליאה רמה ענין העקידה לתשובה.

והנראה בזה, דנודע מה דמבואר בספרי, דתשובה לא מהני דק לישראל ולא לאומות העולם, וכן הוא במדרש תנחומא פ' האזינו, כתוב אחר אומר ישא ר' פניו אליך (במדרב ר'), וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים (רברים י'), עושה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל, ת"ל אליך ולא לאומה"ע. וכתבו הקדמונים בטעם הדבר, דקיי"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ולכן לא מהני תשובה לאומה"ע, כי לאומה"ע נקרא השי"ת מלך כמאה"כ מלך אלקים על גוים, אמנם בני ישראל רכתיב בהו בני"ם אתם לד' אלקיכם, והשי"ת נקרא להם אב, שפיר מהני להם תשובה, כי אב שמחל על כבודו כבודו מחול. והענין הוא, דהנה נחזי אנו, אם אחד מעברי המלך מרד ובעט בארוננו, אזי המלך בחרון אפו מענישו ושולחו מעם פניו ולא יועיל שום פיוס ותחנוני העבר להתקרב עוד אל המלך. לא כן בבן שמרד באביו ועי"ז נגרש משלחן אביו, כשהבן מתחרט ומודה ועוזב, אזי האב מתרצה ומתפייס ברחמי ובתחנוני הבן, כרחם אב על בנים. ולכן האומות שהם עבדין בישין, אין מועיל להם תשובה, אבל ישראל העמוסים מני בטן חלק אלקי ממעל, שפיר מועיל להם תשובה וברוננו רחם יזכור. וטעם הדבר למה חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, כי הבן עושה רצון אביו מאהבה, וכן בני ישראל מחכים ומצפים תמיד לעשות רצון אביהם שבשמים, לא כן אומות העולם, נקראים עבדים, כי עבדא בהפקירא נחא ל', וגם מה שהוא עושה אינו רק מחמת הכרח.

והנה בנסיון העקידה כשעקד אברהם אבינו את יצחק בנו להעלהו לעולה לד', הורה בזה בידים מוכיחות שישראל בני אברהם יצחק ויעקב המה בנים למקום, דהנה גלוי וידוע שאין לך דבר שחביב בלב אדם כאהבת הבנים, ובפרט לבנו אהובו בן יחיד הנולד לו לעת זקנותו, ורחמי האב על הבן הזה הוא למעלה מכל האהבות הגשמיות, ועם כל זה, כשנצטוו אברהם אבינו קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק והעלהו לעולה, כבש את רחמי רחמי האב על הבן, ועקד את יצחק בנו על גבי המזבח, לעשות רצון אביו שבשמים, ועשה זאת באהבה ובתשוקה כבן השש ושמה לעשות רצון אביו, והרי מעשה אבות סימן לבנים, א"כ הראה בזה בעליל שאנו בני ישראל נקראים בנים למקום, וכל אהבות הגשמיות בטלים ומבוטלים נגד אהבתינו אליו ית"ש, וא"כ שפיר הדין נותן דמועיל תשובה לבני ישראל, כי על כל פשעים תכסה אהבה, היינו אהבת האב להבן כאמור. וזהו שאמרו במדרש הנ"ל, בשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו, שאז הוכרר שישראל נקראים בנים למקום, אמר רבונו של עולם תן לבני עשרת ימי תשובה.

ובזה יתבאר מה שאמרו במדרש, כששמע אברהם אל תשלח ירך אל הנער, אמר, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ירך אל הנער וכו'. ויש לדקדק, דתיכף כשאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו קח נא את בנך וגו', הי' לו לאברהם לשאול הלא אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ולמה המתין עד עתה. ולהנ"ל יתכן, כי עלה על דעתו של אברהם אבינו שמה שאמר לו הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע, הכוונה שעל ידי שיעלה את יצחק בנו לעולה יתוודע ויתגלה שבני ישראל נקראים בנים למקום ולא עבדים. וזהו, כי ביצחק, על ידי עקידת יצחק, יקרא לך זרע, יתברר ויתוודע כי ישראל נקראים זרע למקום, ולכן עתה כששוב אמר לו הקב"ה אל תשלח ירך אל הנער וגו', שפיר הי' אברהם אבינו מתמה ואומר, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו אתה אומר לי אל תשלח ירך אל הנער. והשיב לו הקב"ה, הן אמת שמסי"נ של מעשה העקידה מעיד שישראל בנים למקום, כמו שאמרתי כי ביצחק יקרא לך זרע, אולם לא אמרתי ושחטתהו לעולה, כי אם והעלתהו לעולה. ובזה יש לפרש הפסוק, תקעו בחורש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב (תהלים פ"א). וכבר הקשו המפרשים, דמה נתינת טעם הוא לתקיעת שופר, כי חק לישראל הוא וגו'. אמנם יתבאר, דהנה איתא במדרש עה"פ תקעו בחורש שופר, חרשו מעשיכם, שפרו מעשיכם, הרי דקול שופר קודא לתשובה. וכמו כן מזכיר תקיעת שופר בקרן האיל את עקידת יצחק. ובאמת שני ענינים הללו עולים בקנה אחד, דמהעקידה מוכח דישאל הם בנים למקום, ומהאי טעמא מועיל תשובה לישראל, כאמור לעיל, כי אב שמחל על כבודו כבודו מחול, ועל כל פשעים תכסה אהבה כרחם אב על בנים. וזשה"כ, תקעו בחורש שופר, לחדש ולשפר מעשיכם על ידי תשובה, ולעורר בתקיעת שופר בקרן האיל מעשה העקידה, ואז בכס"ה ליום חגנו, שעל כל פשעים תכסה אהבה, אהבה שלנו לאבינו שבשמים, ולזה ממשיך הכתוב, כי חק לישראל הוא, כי תשובה היא חק לישראל דייקא, הנקראים בנים למקום, לכן משפט לאלקי יעקב, דשורת הדין נותן להיות ימינו פשוטה לקבל שבים.

מגישים אנו בזה ברכת מזל טוב חמה ונאמנה

לעטרת תפארת ראשנו

ב"ק מרן אדוננו מורנו ורבנו שליט"א

ולבנו הרה"צ מוה"ר נפתלי צבי שליט"א

להולדת הבת אצל חתנו

הרב מו"ה מרדכי דוד אונגער שליט"א

ר"מ במתיבתא עין חיים דבאבוב

ונביע בזה ברכתנו מעומק לבבנו שיוכו לרוות ממנה ומכל יוצ"ח רב נחת ועונג

לאורך ימים ושנים טובות אכיל"ר.

כעתירת וברכת,

המערכת

בענין שכר ועונש, ועוד

מהגאון מוה"ר יוסף ׳ ציאה זצ"ל¹

שאלות עולות, במעלות מסילות תהלות, מורינו ברורינו, אורינו הרירנו וזורינו, ברך אמת ינחינו, ושכרו כפול מן השמים, על מה שנמתפק לנו בדברי חכמים מאורי עינינו. קשה לנו רבפ' במה מדליקין (שבת ל"ב ע"ב) תניא ר' נתן אומר בעון נדרים אשתו של אדם מתה שנא' אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך, ואלו בפ"ק דר"ה (רף ו' ע"א) ררשינן עלה והי' כך חטא ולא באשתך חטא, וא"כ קשיין אהרדי. ועוד קשה לנו ההיא ראמרין בפ"ק דר"ה (רף ט"ז ע"א) ומייתי לה נמי במס' נדרים בפ' הנודר מן המבושל (רף מ"ט ע"א), כמאן מצילנן האידנא אקצירי ואמרעי, ומפרש במס' נדרים, קצירי חולים, מרעי ת"ח שהם תשושי כח, כר' יוסי ראמר אדם נרון בכל יום שנא' ותפקדנו לבקרים ולרגעים תבחננו, ויתפלל שירונוהו לזכות ואל יקנסוהו מיתה דאי כרבנן ראמרי אינו נרון אלא בר"ה הרי כבר נקנסה עליו. ועוד מצינו היפך זה דר' יהודה אמר בפ"ק דר"ה ארם נרון בר"ה וגזר דין שלו נחתם בי"ה, ואלו בפ"ק דשבת (י"ב ע"א) אשכחן לי' דאמר הנכנס לבקר את החולה אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל, ועוד קשה לנו הא ראמרין בפ"ק דר"ה רצריקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, ומדקא חשיב התם בינונים, משמע רצריקים קרי למי שזכויותיו מרובין מעונותיו, ורשעים גמורים קרי למי שעונותיהם מרובין מזכויותיהן, ואנן אשכחן רפעמים הצריקים הם נחתמים למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבירו וגו', ואמרין שילחי פ"ק דקרושין (רף ל"ט ע"ב) מי שזכויותיו מרובין מעונותיו רומה כמי ששרף את כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפי' אות א', ועוד קשה לנו אקרא דכתיב, ורבים מישינו אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפת ולדראון עולם, והא כבר קבלו הצריקים שכרם בנן ערן והרשעים קבלו עונשם בנהיגם, ומה מקום עוד לצריקים לקבל שכר אחר לחיי עולם ולרשעים לקבל עונש אחר לחרפות ולדראון עולם, והלא משפטיו יתברך האמת והצדק.

תשובה. מאי ראמרין בעון נדרים אשתו של אדם מתה, היינו כשאינו משלם נדרו כלל, כריקא דלישנא דקרא דכתיב אם אין לך לשלם וגו', והיינו מי שאינו משלם כלל, וההיא דררשינן והי' כך חטא ולא באשתך חטא, מיירי במאחר את נדרו אבל לבסוף משלמו, וכרדייק לישנא דקרא דרריש מינו' דכתיב כי תרור נדר לה' אלקיך לא תאחר לשלמו כי ררוש ידרשנו ה' מעמך והי' כך חטא, והכי אמרין התם בפ"ק דר"ה ובפ"ב דסנהדרין ובזבחים פ"ב, א"ר יוחנן ואיתמר ר'

1) נולד בירושלים עיה"ק לאביו מוה"ר אברהם ציאה. כיהן ברבנות בעיר רמשק, ואח"כ בעיה"ק ירושלים. חיבר ספר שאלות ותשובות, וס' אבן השתם וס' שארית יוסף על חכמת הקבלה. נדפסו ממנו איזה תשובות בשו"ת אבקת רוכל ובשו"ת מהרלב"ח ובשו"ת מהר"ם אלשיך. תשובה זו הועתקה מחיבורו הגדול כרך גרול של שו"ת (כת"י ירושלים מספר 1446-4).

אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא א"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו, שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיו, ומסיק רמ"ל כך חטא ולא באשתך חטא דוקא בכה"ג דמאחר את נדרו, וכן כתבו התוס' שם וז"ל, אלא א"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו, בסוף פ"ב דזבחים פי' בקו' ממון של גזל, אבל נראה דמיידי בנדר כדמוכח בפ' במה מדליקין דתניא ר' נתן אומר בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנ' אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיו, והא דרריש הכא כך חטא ולא באשתך חטא, מיידי במשלם אח"כ אלא שעבר בבל תאחר, עכ"ל. הא קמן מבואר באר היטיב כדאמרן. והכי נמי אמרינן בזבחים בפרק כל הזבחים, סד"א הואיל וא"ר אלעזר ואיתמר ר' יוחנן אין אשתו של אדם מתה אלא א"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו שנ' ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיו, כהאי עון דבל תאחר נמי מתה, קמ"ל.

וההיא דאמרינן בפ"ק דראש השנה כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי וכו' נמי לא תקשי, דודאי לא נגזר על החולה מתי יתרפא ויש לנו להתפלל עליו, וההיא דאמרינן בפרק ר' ישמעאל במס' ע"ז (דף נ"ה ע"א) וחליים רעים ונאמנים, דעים בשליחותן ונאמנין שליחותן ובשבועתן, היינו שלא על ידי תפלה, אך ע"י התפלה אין לך דבר שעומד בפני התפלה, וכרחיצין צדיק מושל ביראת אלקים אמר הב"ה אע"פ שאני צור ישראל מושל באדם מי מושל כי צדיק שנאמר צדיק מושל ביראת אלקים, דהיינו מקיים תד"ג מצות כמספר בירא"ת, ואע"ג דקרא לא כתיב אלא יראת, מ"מ הכי הוה ל' למכתב, ועוד הא קי"ל בענין הגימטריא דאחרא ואתרי לא קפדינן, ואיברא על החולים לא נגזר מתי יתרפאו ומהני להו תפלה, וכן כתבו שם התוספות וז"ל, כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כד' יוסי, וא"ת לרבנן נמי מי לא מצלינן רפאינו וברכת השנים, ועוד ר' יהודה דאמר הכא אדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם כיום הכיפורים, אמר בפ"ק דשבת, הנכנס לבקר חולה בשבת אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל, ואומר ר"ת ז"ל דשלא יחלה ודאי לא מצלינן אלא לד' יוסי, אבל שיתרפא מצלינן אליבא דכ"ע, דמתי יחלו נגזר, מתי יתרפאו לא נגזר, ואמרינן בריש הגזר מן המבושל אהך דרב יוסף, קצירי קצירי ממש, מריעי רבנן, והשתא מצלינן אקצירי שיתרפאו, ואמריעי היינו רבנן שלא יחלו. ומה שמתפללים בברכת השנים היינו כדלקמן בפירקין, שאם פסקו גשמים מעטים שיורידים המקום כ"ה בזמן, ועוד י"ל דמעלה דרבים שאני דגזר רינם נקדע כדלקמן, וההיא דשבת דר' יהודה נמי יש ליישב כה"ג דרמיה לרבים דהוה מצלי בהר"י על כל החולים, עכ"ל.

וההיא נמי דקשיא למעלה ההיא דאמרינן בפ"ק דר"ה דצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, לא תקשי מידי, ואע"ג דיש ליישבה בפנים שונים כדמרתצי לה המפרשים ז"ל דהאי צדיק דאיתכתב ואיתחם למיתה לית הוא צדיק לפני יודע תעלומות, כי האדם יראה לעינים וח' יראה ללבב, א"נ צדיק ורשע דקאמר הכא היינו צדיק בדינו דיש רשע דמאריך בדעתו ורשע נמי היינו רשע

(2) עין בספר דבש לפי מערכת ג' אות י"ד, ובס' בני יששכר מאמרי חודש כסלו

שבת מאמר ב' אות ב'.

בדינו דיש צדיק אובר בצדקו וכדכתיב והצדיק את הצדיק והרשעו את הרשע, א"נ וידע תעלומות שוקל העונות כנגד הזכויות, והכרעת המאזנים היא כפי דעתו של יוצר בראשית, שהרי הש"י שוקל מעשה כל אדם בכל יום בפני עצמו, ובהיות מוכרע לכף חובה שוב מצדף משקל מעשיו עם משקל מעשה אנשי מדינתו יחד, ובהיותם מוכרעים נמי לכף חובה חוזר ומצרפם עם כל מעשה בני העולם ושוקלם יחד, ואז אם ימצא העולם כולו בכף מאזנים חציו זכאי וחציו חייב, אזי מדת רב חסד מכרעת לכף זכות, והש"י מטה כלפי חסד, ואם באותה שעה ימצאו מעשה בני האדם מוכרעים לכף חובה, והרשע אז עשה מצוה והכריעו לכף זכות, הרי בזה זיכה כל העולם וזכות העולם תלוי בו וצדיק בדינו יקרא, וזה על פי מעשינו לחיותינו ערבים זה על זה יען כי נפש אחת לכלנו כדכתיב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב וגו' אשר על זה נאמר בתורה ואהבת לרעך כמוך, מה שאין כן בשאר אומות דכתיב בעשו ואת כל נפשות ביתו וגו', מ"מ דברי רבותינו בעל התוספות ז"ל נראין בזה יותר, שהרי כתבו שם בפ"ק רר"ה וז"ל, נחתמים לאלתר לחיים מדקא חשיב בינוניים ומשמע דצדיקים קרי למי שזכויותיו מרובין מעונותיו, ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובין, ופעמים הצדיקים נחתמים למיתה ורשעים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבירו וגו', דאמרינן בסוף פ"ק דקרושין (ל"ט ע"ב) מי שזכויותיו מרובין מעונותיו דומה כמי ששרף את התורה כולה ולא שייר ממנה אפי' אות א', ואי עונותיו מרובין מזכויותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר ממנה אפי' אות א', וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים, כלומר לחיי העולם הבא עכ"ל. וההיא דאמרינן אין אשתו של אדם מתה אלא א"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו, היינו מיתה בלא עתה, דאי בעתה כפי מזג הרכבתה, הא כתיב מקרה אחד לכל לצדיק ולרשע כמות זה כן מות זה, ועיקר החיים הוא בעולם הבא, ועיקר המיתה היא הכרת אשר לא תראה אז באור פני מלך חיים שהם החיים הנצחיים.

ומה שקשה לכם אקרא דכתיב רבים מישיני ארמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם וגו', דמה מקום לדין ולשכר, אחר שהצדיקים קבלו שכרם בנן עדן ונפשם בצרור החיים, והרשעים קבלו עונשם בנחיתם, מה מקום עוד לשכר אחר לחיי עולם או לעונש אחר, אחר התחייה, ולחרפות ולדראון עולם, וה' אלקים אמת ומשפטו צדק ואמת לא ישא פנים ולא יקח שוחד. — נמי לא קשיא, כי עונש הרעה על פי תבונותי בפנים שנים על פי עליונים כפי סדר פעולתה, ולכן יש נדון בעה"ז, והיינו רשע ורע לו, ויש נשכר בעה"ז, והיינו צדיק וטוב לו, ויש בהיפך רשע וטוב לו וצדיק ורע לו, על פי מה שאמרנו בדרכיו הישרים בסוד השל"ח והנד"ח בסוד העיבו"ר עם סוד הגלגל"ל לצדיקים ולרשעים, דכתיב בהו, ובכן ראיתי דשעים קבורים ובאו וגו', וכתיב יחי ראובן ואל ימות, כדמרגמינן ומותא תניינא לא ימות, וכתיב ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה וגו', וכתיב דור חולך ודור בא וגו', ולא כתיב דור בא ודור חולך, וסוד היבום יוכיח, להקים שם המת בישראל להשיב נפשו מני שחת, וכדכתיב וידע אונן כי לא לו יהי' הורע וגו', וכתיב ושבח אני את המתים שכבר מתו, דהיינו שלא ימותו עוד מיתה שניי', מן החיים אשר הם חיים עדן, דהיינו

שיחיו עוד בסוד הגלגול לקבל בעה"ז עונשם הראוי להם בעה"ב, ועל דרך אומרם איוב בן יבמה הי' והי' מקבל עליו עונשים מאחיו המת, והיינו דקאמר תם אני לא אדע נפשי אמאם חיי, דהא קי"ל דיש כרת על ל"ו כריתות שבתורה הוי עד ס' שנה, ואסמכוה אקרא דכתיב תבא בכל"ח אלי קבר, בכל"ח ס' הוי, ואין כרת אחר כרת, וא"כ מי שעבר שנים שלש כריתות האין נדון פעמים שלש בכרת, וכ"ש אם עבר ל"ו כריתות, ובי"ד של מעלה אינן מענישין את האדם אלא מבין עשרים שנה ומעלה⁽³⁾, והמתים פחותים מהיות להם י"ג שנה, הם מתים בעון אבותם, דהוה להו כקניינם, ועל דרך מאמר הכתוב, ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני, ומי"ג שנה ומעלה מתים בעון עצמם, דכתיב איש בחטאו יומת, דהיינו מבין י"ג שנה ומעלה שהגיע לחיוב המצות ואז נקרא איש, ומעתה יש לתמוה על מיתתו, דהא ב"ד של מעלה לא הענישוהו הואיל ואינם מענישים אלא מבין עשרים שנה ומעלה, וא"כ ברשות מי המיתו מלאך המות אשר לא ימית בלי רשות, אלא וראי בסוד הגלגול הומת.

ויש עוד דין אחר שאדם נדון בו בשעת מיתתו, דכתיב תשב אנוש עד דכא, דהיינו עד דכדוכה של נפש, ויש עוד דין אחר למת, בחבוס הקבר לגוף ובשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, ויש עוד אחר לגוף ולנפש בנהינם יחד באש רוחנית לא יסודית והיא מזיעה חיות הקודש מתלקחת ועל ראש רשעים תחול מנהר דינור נגיד ונפיק מן קרמוחי כנהר יוצק יסודם, ויש עוד דין אחר בשעת התחי' להעמיד האדם בעולם המעשה בגוף ונפש לשמור ולעשות ולקיים דברו ית' באין מעיק כמלאכי השרת וזה מלבד יסוריו בעה"ז ומלבד עונש הדימה השולטת בבשרו אחר המות וקשה רימה בבשר המת כמחט בבשר החי, ובכן שבעה עידנין יחלפון עלוהי בימי שנותיו ע' שנה בשירות שבעה כוכבי לכת לשבעה ימי השבוע, דשבעה אותיות בג"ד כפר"ה לשבעה שערים לנפש שתי אונים שתי עינים שתי נחיירים והפה הוא השביעי בסוד שבע מדות הבנין הנאחז בהם סוד שבעה המידות בסוד המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך לבני ישראל לשבעה מדורי נהינם בסוד שבעה הקפות לנפטר סמוך לקבורה לשבע שמטות ימות עולם לשבע מדות, כל א' כפעולתה כלולה משבע, דהיינו מ"ט שערי בינה ושער החמשים נעלם בסוד היובל לחמשים אלף שנה ימות עולם ואז ינחו יגיעי כח ביוכל הגדול וצדיקים להם כנפים כנשרים ושמיין על פני המים, והיינו סוד דספירת העומר דמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי בסוד שבע שמטות, כל שמטה כשבעה ימות השבוע, ששה מהם חול והשביעי שבת, שבעה שבועות תספור לך, ועל כל שמטה מהם אמרו שיתא אלפי שני הוי עלמא בסוד ששת ימי המעשה אשר בשבוע וחד חרוב לסוד השבת, לא שלא יהי' העולם אלא ששת אלפים שנה, דא"כ לא יתקיים לעולם נוצר חסד לאלפים דהיינו לאלפים דורות, וגלגל שבתי לא ישלם תנועתו אלא לששה ושלשים אלף שנה ודי למבין, וכן הדין כענין השכר אם בעולם הזה לגוף ולנפש או לנפש לבדה בעולם הבא או לשניהם

(3) עיין שו"ת חכם צבי סי' מ"ט.

יחד בעולם הבא אחר המות, ומ"מ הרשעים שנדרו בנהינם עדיין יש עליהם דין אחר כדי לזכותם לעולם הבא, והיינו דאמרינן בפ"ק דראש השנה (דף ט"ז ע"ב) תניא ב"ש אומרים שלש כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת של בינונים, צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לנהינם שנאמר ורבים משיני אדמת עפר יקיצו וכו', וכתבו שם התוספות וז"ל, ליום הדין כשיחיו המתים כדמוכח קרא ואע"פ שכבר נדרו במיתתם לג"ע או לנהינם מפני הנפש עדיין יהי' דין אחר אם יזכה לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם ויש שכבר קבלו דינם בנהינם ומתוך כך שמא יזכו עכ"ל.

את זה ראיתי בקוצר דעתי לכתוב בנדרן הזה.

נאום הצעיר יוסף ׳ צייאח

בסוגיא דתבואה שהביאה שליש לפני ר"ה

מהגאון בעל נודע ביהודה אבד"ק פראג זצ"ל⁽¹⁾

כמס' ראש השנה י"ב ע"ב, תנן התם התלתן משתצמח והתבואה והזיתים משיבאו שליש וכו' מנה"מ אמר רב אסי אר"י אמר קרא מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, שנת השמיטה מאי עבדתי? אלא לומר לך כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ראש השנה אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית, א"ל ר' זירא לר' אסי ודלמא לא עייל כלל וקאמר רחמנא תשמיט ותיזיל עד חג הסוכות, לא ס"ד דכתיב וחג האסיף בצאת השנה מאי אסיף אילימא חג הבא בזמן אסיפה, הכתיב באספך, אלא מאי אסיף קציר, וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה וקא קרי לה בצאת השנה, עיי"ש. וכתבו התוס' בד"ה וקרי לי, מ"מ בהאי קרא לחודי' לא סגי אי לאו במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, עכ"ל. ולהלן בסוף העמוד, רבי יוחנן בן יוסף אומר, ועשת את התבואה לשלש השנים, אל תקרי לשלש אלא לשליש, עיי"ש. ויש לדקדק לר' יונתן בן יוסף, אע"ג דלית לי' דרשא דשנת השמיטה דאיכא למימר כמו שכ' הפני יהושע דצריך לי' כמו שאמרו בש"ס פרק אלו נאמרין, מ"מ קשה הא אייתר לדידי' בצאת השנה. וכמו כן קשה אהא דאמר הש"ס לעיל, מאי אסיף אלימא חג הבא בזמן אסיפה, הכתיב באספך, משמע דאי לא אייתר לי' אסיף אתיא לי' שפיר, הא בצאת השנה מיותר אע"ג דלא אייתר לי' אסיף. ויש לתרץ בהקדם דברי התוס' הג"ל שכתבו דהאי קרא לחודא לא סגי, שהוא קשה הכנה, שנראה מדבריהם שרוצים לתרץ אהא דמייתי הש"ס דרשא דחג האסיף, והקשו התוס' בע"ב בד"ה אל תקרי וז"ל, תימא דהדרא קושיא

(1) הועתק מכת"י אחד מתלמידיו המונח בנגזי יידינו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמפואר מו"ה שאול הוטמערער נ"י מאנטווערפן. חוד והדר פעלו וצדקתו עומרת לעד.

לדוכתא דקאמר לעיל ודלמא לא עייל כלל וקאמר רחמנא תשמיט ותיזיל עד חג הסוכות עכ"ל, כוונתם שם, כיון דבהאי קרא דועשת לחוד סני, א"כ מאי עביר לי' בדרשא דשנת השמיטה, אע"כ דקאמר רחמנא תשמיט ותיזיל, וקושיא זו בעצמה קשיא להו הכא נמי אדרשא דחג האסיף, לזה כתבו, רבהאי קרא לחור לא סני, וצריך בשנת השמיטה לדרשא דהביא שליש קודם, וא"כ תו ליכא למימר דקאמר רחמנא תשמיט ותיזיל, אבל סתמו דבריהם ולא פירשו למה לא סני בדרשא דחג האסיף, (וכבר כ' הפני יהושע 'שהתוס' סתמו דבריהם יע"ש), דבאמת קושית התוס' הנ"ל קשה גם כאן, דלפי הנראה בהאי קרא לחורא דחג האסיף סני, ושנת השמיטה איכא למימר תשמיט ותיזיל.

ויש לתרץ באופן א', דהתוס' הקשו בד"ה התבואה, וא"ת והיכי ילפינן הכא חיוב מעשר משביעית והלא כל אילנות הולכין לשביעית בתר חנטה וענבים נמי בכלל כדאמרין לקמן אילן בתר חנטה תבואה וזיתים בתר שליש (משמע דרק תבואה וזיתים בתר שליש ולא ענבים) ואפ"ה לענין להתחייב במעשרות שיעור אחר המפורש בפ"ק רמעשרות וי"ל רבכולהו ניחא דחזו כשיעור המפורש בהן אבל תבואה וזיתים קודם הבאת שליש נמי חזו, ומהאי טעמא ניחא דקשיא לי' טפי אהנך מנלן דאזלינן בתר שליש כיון דמקודם לכן חזו ומייתי ראי' משביעית דאפי' לשביעית לא משערינן עד הבאת שליש כ"ש להתחייב במעשר, ע"ש. וא"כ זהו פ' דברי התוס' שכתבו רבהאי קרא לחור לא סני, ראי מהאי קרא דחג האסיף עדיין לא הוי ירעינן דאזלינן בשביעית גבי תבואה בתר שליש כיון דבכל האילנות ובענבים אזלינן בתר חנטה שהוא זמן הרבה קודם לשיעור המפורש במעשרות באילנות ובענבים, א"כ לא הוי ירעינן שיעור תבואה לשביעית, ובזיתים היינו באים אפי' לירי טעות לומר דאזלינן בתר חנטה כמו בכל האילנות, לכך צריך נמי בשנת השמיטה, לומר דאזלינן בתבואה וזיתים גבי שביעית ג"כ בתר שליש. (ואין להקשות דא"כ גבי ענבים ושאר אילנות דישנו בשביעית דאורייתא ליזלו נמי בתר שליש, רקושיא זו בל"ז צ"ע על תירוץ התוס', וגם למסקנא נפקא מועשת התבואה וגו' אמאי לא אזלינן בענבים בתר שליש דמקרי נמי תבואה, ועייין בפ"י). וא"כ תו ליכא למימר תשמיט ותיזיל, כיון דאיכא גילוי מילתא גבי מעשר דמוכרחין לדרוש מכא אסיף קציר ובצאת השנה לתבואה שהביא שליש, דרשינן נמי בשנת השמיטה לענין זיתים ותבואה בכח"ג, וק"ל. ועוד באופן אחר יש לתרץ, דלכאורה קשה אדרשא דחג האסיף, תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה, היכי קים להו לרבנן באיזה יום בחג כתיב קרא כי היכי דירעו לשער, דאי קים להו דתבואה שנקצרת בתחלת החג הביא שליש לפני ראש השנה, דלמא כוונת הקרא ביום אחרון בחג, וא"כ הביא פחות משליש לפני ראש השנה, ולפי"ז אפי' פחות משליש מחויב במעשר דשנה שעברה אם שניי' אם שלישית, ואי קים להו לרבנן איום אחרון בחג שהביא שליש לפני ר"ה, שמא כוונת הכתוב איום ראשון בחג, וא"כ אינו מחויב במעשר שנה שעברה אלא א"כ הוא יותר משליש, לזה כתבו רבהאי קרא לחור לא סני אלא צריך נמי במועד שנת השמיטה, ומהאי קרא נפקא בפרק אלו נאמרין דהאי

מוער אתחלתא דמוער עיי"ש, וא"כ ירעינן לשער מאתחלתא דמוער, והאי קרא דשנת השמיטה לחור לא סני, ראיכא למימר תשמיט ותיזיל, נמצא דבא זה ולימר על זה, וק"ל.

ועור באופן ג' יש לומר, דעיין לעיל דף ח' ע"ב בפסקא, ולשמיטין מנלן דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהי לארץ וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה, וליגמר שנה שנה מניסן, דנין שנה שאין עמה חרשים משנה שאין עמה חרשים ואין רנין שנה שאין עמה חרשים משנה שיש עמה חרשים, ע"כ. וראשית השנה גופה דהוא תשרי נפקא לי' שם בע"א, רנב"י אמר לדין דכתיב מראשית השנה וער אחרית שנה מראשית השנה נידון מה יהא בסופה וממאי דתשרי הוא רכתיב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה, וצריך לומר כאן כמו ראמרין בכמה דוכתי בש"ס, האי מילתא מקמא ראתא דור מנא הוי ירעינן, אלא צ"ל גמרי הלכה למשה מסיני ואתא דוד ואסמכוה אקרא, אמנם לא צריכין לזה, ראיאתא בירושלמי מנ"ל דתשרי ראש השנה כתוב אחר אומר בצאת השנה וכתוב אחד אומר וחג האסיף תקופת השנה איזה חורש שיש בו חג ואסיף ותקופה הוי אומר זה תשרי וקרי לי' בצאת השנה ש"מ דתשרי הוא, אם תאמר ניסן אין בו אסיף, אם תאמר שבת אין בו חג ואסיף, לפי"ז אנו צריכים לומר רמימות משה רבינו עד רוד הוי זה הלכה, אלא דנפקא מקרא, כמ"ש הירושלמי, וגמרא רידן לא פליג אירושלמי, אלא כיון דנשמע מדברי קבלה מרברי דור בקיצור, נקט קרא דרוד, ובאמת הוא מקרא מלא איזה חורש שיש בו חג ואסיף ותקופה.

אמנם יש להקשות, לפי מה דמסיק הש"ס לומר מאי אסיף קציר, יש לספק דלמא ניסן ראש השנה שהוא חודש שיש בו תקופה, וחג, ואסיף, דהיינו קציר, דהא עומר נקצר בפסח, אך זה אינו, דהא כתיב באספך את מעשיך מן השרה וגו', ובשלמא אי הוי סוכות צריך תרתי חדא לזמן אסיפה וחרא לקציר, כדאמר הש"ס מאי אסיף קציר, אבל אי הוי פסח מאי תרתי, דהא בפסח אינו זמן אסיפה, אך זה אינו, ראיאתא במס' חגיגה דף י"ח ע"א רשקיל וטרי הש"ס התם מנ"ל תשלומי עצרת כל שבעה, ריש לקיש אמר חג הקציר איזהו חג שאתה חוגג וקוצר בו הוי אומר זה עצרת אימת אי ביו"ט קצירה ביו"ט מי שרי אלא לאו לתשלומין א"ר יוחנן אלא מעתה חג האסיף איזהו חג שיש בו אסיפה הוי אומר זה חג הסוכות וכו' אלא חג הבא בזמן אסיפה ח"נ חג הבא בזמן קצירה, ע"ש. ובתוס' שם הקשה בד"ה אלא, הא במס' ר"ה אמרינן מאי חג האסיף קציר, ותיצרו דודאי אי לא הוי כתיב אלא חג האסיף ודאי הוי אמרינן חג הבא בזמן אסיפה ולא הוי אמרינן קצירה ממש, אבל השתא כיון דמבאספך שמעינן חג הבא בזמן אסיפה אמרינן חג האסיף היינו קציר, עיי"ש. וא"כ יש להקשות מנ"ל לירושלמי דתשרי ראש השנה, רילמא ניסן, ואסיף היינו קציר, ואי תיקשי לך למה לי תרתי אסיף ובאספך, זה אינו, רמחד קרא הוי אמינא כדאמר ר' יוחנן לר"ל זמן קצירה, להכי איצטריך תרווייהו לקצירה ממש, דהיינו פסח שקוצרין בו העומר, דאי מחר לא הוי ירעינן שהוא פסח, דילמא סיון שהוא עצרת ובא בזמן קצירה, להכי איצטריך תרווייהו שנדע שהוא ניסן.

אמנם יש לתרץ דאי' במס' ר"ה רף כ"א ע"א, שלח ל' רב הונא בר אבין לרבא בר חזית דמשכח תקופת שבת עד ט"ז בניסן עברת ל' להאי שתא ולא תחוש לה, וא"כ יש לומר דהירושלמי דריש דצריכין להיות תלתא בחדרי, דהיינו ביום א', וזה אי אפשר כי אם בתשרי שאז הוי אסיף ותקופה וקציר, ובניסן אי אפשר להיות חדא בחדרי, דיום ט"ז בניסן כי מתחיל הקציר כבר עברה התקופה, וא"כ צדיכי תרווייהו, לידע דתשרי הוא ראש השנה, ולפי"ז קשה היכי נפקא מיני' הש"ס כל תבואה שנקצרת בחג וכו', אך יש לומר דלעולם אי לאו תרווייהו אסיף ובאספך נמי הוי שמעינן דתשרי ראש השנה, דהיינו מדרשא קמיינתא במועד שנת השמיטה, ואי אמרינן דניסן ראש השנה, א"כ הוי גמרינן שנה דשביעית משנה דראשית השנה והוי בניסן ראש השנה לשמיטין, לא הוי שייך למקרי סוכות אח"כ שנת השמיטה, דהרי כבר ממוצאי שביעית יותר מפלגא דשתא, אלא ע"כ דתשרי ראש השנה שיש בו חג ואסיף ותקופה, דכיון שאינו ניסן על כרחך הוא תשרי, דתו לא משכחת חודש שיש בו חג ואסיף ותקופה אלא או תשרי ואסיף היינו אסיפה ממש, או ניסן ואסיף הוא קציר, וא"כ מבואר יפה, דאף אי לא הוי כתיב אלא וחג האסיף או רק באספך, נמי הוי ידעינן דתשרי ראש השנה ולא ניסן, מדרכיב שנת השמיטה במועד חג הסוכות, וא"כ אסיף מיותר, ושפיר נפק הש"ס מיני' כל תבואה שנקצרת וכו'.

ולפי"ז י"ל דזהו כוונת התוס', דבהאי קרא לחודא לא סגי, דמהאי קרא לחודא לא הוי שמעינן תבואה שנקצרת וכו', דהוי מצריכין האי קרא כדי שנדע דתשרי ראש השנה, דאי הוי כתיב חד אסיף הוי אמינא מאי אסיף קציר וניסן הוי ראש השנה, לכך איצטריך תרווייהו כדי שיהי' אסיף ממש וחג ותקופה, וזה אי אפשר בפסח שיהי' קציר ותקופה כנ"ל, אבל השתא דיש לנו דרשא דלעיל דחג הסוכות וכו', וא"כ מאסיף נמי הוי שמעינן דתשרי ראש השנה, דאי ניסן הוא ראש השנה, לא שייך למקרי סוכות בצאת השנה כנ"ל, וא"כ תיבת אסיף מיותר, אלא ש"מ לתבואה שהביא שליש. וא"כ מתורץ נמי מה שהקשינו למאי דבעי הש"ס לומר מאי אסיף אלימא חג הבא בזמן אסיפה, וקשיא לן בצאת השנה מאי עביר ל', ולדרכינו נוחא, דבצאת השנה צדיכי לדרש הירושלמי שהתורה רוצה להורות שבחודש שיש בו חג ותקופה ואסיף, יהי' בו ראש השנה, שהחודש הזה נקרא צאת השנה, דהיינו שנה שעברה יצאה, ומתחלת שנה חדשה, ולמסקנא לר"י בן יוסף אף אי ס"ל כאתקפתא דר' חנינא דאסיף הוא חג הסוכות, מ"מ צריך בצאת השנה להנ"ל, ודו"ק.

אזהרה חמורה

הננו אוסרים בכל תוקף ועוז להדפיס שום חידו"ת או אגרות קודש ומאמרים המתפרסמים בקובצים הללו בלתי קבלת רשות מאת המערכת. ואיסור זה חל הן במדינה זו והן במדינה אחרת.

ברין תרגום סדר התפלות בלשונות הנכרים

מהגאון מוה"ר חיד"א זצ"ל¹⁾

ב"ה.

שאלת מהו לתרגם סדר תפלות בלשון צרפת לע"ה ונשים וקטנים, מי שפיר רמי או לא.

תשובה. זה דבר פשוט רשפיר רמי, ואדרבא העושה כן הוי שכרו אתו, כי הן בעון רבו אנשים מבני ישראל אשר לא ידעו לקרות בספרי הקדש ואותיותיו לא ראו, ובפרט כי יום יום מתוספים גרים מספרד ופורטוגאל נקראו בשמותם אנוסים, יתאוה נפשם לבטא בשפתים סדר תפלות. וכי תאמרו הרי תקון רבנן שיחזור ש"צ התפלה להוציא מי שאינו בקי, הן בעון הזמן בוגר אוהבים לנוס וסרוחים על ערסותם, ובתי כנסיות ובתי מדרשות יוכיחו, [כי] בכמה מקומות יום יום פנויים ורקים, וברוחק ימצאון שם עשרה, וחכם ולמדן בעירו אין רבריו נשמעין, ... וסוברים כי הכל חומרא והפלגה, ואין שומע ואין מקיץ(?). והרברים ק", נשותיהם יותר מהם טפש כחלב לבם, לא ידעו ולא יבינו השומע ישמע הקורש, ואם אחת יודעת איזה דבר בעל פה, שניאות מי יבין, השומע ישמע תיבות, ואותיות חרשות מענה, ובין כך ובין כך רבות בנות ובעליהן בעיניהן בטלים מתפלה. וא"כ מה טוב ומה נעים סדר תפלות בלשונותם לגוייהם יתפללו יום יום ויעברו את ה' בכל לשון שהם שומעים. ואין זה חרש, וכבר ה' לעולמים מזה, שנים-מלמעלה מכה(?), תרגמו והרפסו סדר תפלות בלעז ספררי בנופן שלהם, וסמכו על מ"ר שיוכל להתפלל ביחיד בלשון אחר, וזה קרוב לשלשים שנה אשר בעיר קושטנטינופול הרפסו לעז ספררי בתפלות באותיות מרובעות על ררך שכותבים בני טורקיא. ובחייתי בבאיונה שמעתי שכבר ברורנו יש מי שתרגם תפלות בצרפת, והי' בעיני ההמוניים והנשים כמוצא שלל רב, ולא עוד אלא שיפים מהשירות של הגוים, חפשו אחריו, והוטב בעיניהם, ושכחו לישראל על נועם שיח תפלתם, והי' קירוש ה'.

1) בס' קהלת משה (פטרבורג תרנ"ג), שהוא רשימת הספרים הנמצאים באוסף פרידלאנד במוזיאון בעיר לענינגראד (פטרבורג) במדינת רוסיא, הובא, שבסוף ספר "התאבקות" המונה שם, כרוך בתוכו דף אחד כת"י תשובה מהגאון מוה"ר חיד"א, שכתב בפאריז שנת תקל"ח לפ"ק, — צילום מתשובה זו הניע לירינו הורות להשתרלות נמרצה מאת דר. שרגא פייוויל אפרים מיללער שיחי' מניו דזשורסי, ותודתנו מובעת לו בזה. טוב עין הוא יבורך. — פאקסימיליא להלן בעמוד פ"א.

תשובה זו נכתבה בין ו' תמוז ל"ט תמוז שנת תקל"ח, כי בשנת תקל"ח הניע הרחיד"א לפאריז ביום ו' תמוז, ונסע משם ביום י"ט תמוז. (מחמת קושי הקריאה בהצילום, נשממו איזה תיבות, וחבל).

ובעיקר נד"ז, ראוי לעיין בקונטרס שפה נאמנה, תשובה ארוכה מאת הגאון מוה"ר אפרים זלמן מרגליות מבראר זצ"ל.

ואתה השואל, ודאי כונתך לדעת אם זה המתרגם עשה כהונן, ובעיני שפיר עביר ואינו עושה חדשות כי כבר נעשה כזאת, וכודאי מצוה עשה, כי אותם ע"ה והנשים יתפללו בלשון צרפת, אבל ודאי מי שיודע לקרות לשון הקדש, אך שאינו מבין, יתפלל בלש"ק, וזה פשוט. וגם לזה שיודע לבטא בשפתים לשח"ק באין מבין, הוא תועלת גדול וחובה עליו להתבונן בלשון צרפת כל ברכה, ושוב יתפלל בלשח"ק, וכל זה הם דברים פשוטים ומפורשים. אמנם כאתי לספוק רצונך אתה השואל כאשר שאלת, אכתוב בקיצור כלי שום ראוי, ונדרשתי לבקשתך. פה העיר פאריז בחדש תמוז שנת תקוב"ל ברצון [תקל"ח].

החיד"א פ"ט

במס' ראש השנה דף ל"ב ע"א

מהגאון בעל שערי תורה אבר"ק ווערבויו צ"ל

גרסינן במתני' (ראש השנה דף ל"ב ע"א) שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי הבהמה ואין שטין על פני המים ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות בין בדבר שהוא משום ל"ת, אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן. ומבואר שם בנמ' הטעם, דשופר עשה, ויו"ט עשה ול"ת, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. וקשה לי, דהנה במס' יבמות דף ה' ע"א עלה על דעת הש"ס לומר דהא דאין עשה דוחה ל"ת ילפינן מראשו, ודחי הש"ס דמה להקפא שאינו שוה בכל, פירש"י דנשים אינם בלאו דהקפה כו', הרי דל"ת שאינו שוה בכל קיל, וא"כ י"ל להיפך, אף למסקנא דילפינן דעשה דוחה ל"ת השוה בכל, היינו אם העשה שוה בכל, אבל אם העשה אינו שוה בכל אינו דוחה הל"ת, וא"כ לפי מה דאין במתני' אין מעבכין את התינוקת מלתקוע, ופריך הש"ס הא נשים מעבכין, והתניא אין מעבכין את הנשים מלתקוע, ומוקי אביי מתני' כר"י דמעבכין, וא"כ העשה דתקיעת שופר אינו שוה בכל, דנשים אינם מצוות, והל"ת דלא תעשה כל מלאכה ביו"ט, הוא שוה בכל, דנשים מצוות, ולמה הוצרך לומר דהוא עשה ול"ת.

אמנם יש לדחות, דהא באמת ילפינן במס' יבמות דף ד' דעשה דוחה ל"ת גם לר' יהודה שם מרמזים לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך, דעשה דציצית דוחה ל"ת דלבישת שעטנז, והא נשים אינן חייבות בציצית דהוא מצוה עשה שהזמן גרמא ואפ"ה דחי, א"כ בע"כ דעשה אף שאינו שוה בכל, דוחה ל"ת השוה בכל, עי' בתוס' יבמות דף ד' ע"א ד"ה דכתיב. ואף דלרבנן דר' ישמעאל דס"ל במנחות

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ד' קונט' ו' עמוד י"ג. — ר"ז הועתק מעצם כתי"ק בחיבורו הנקרא „נחלת בנימין" המונח ברשות ידירנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר מאיר גרינברג שליט"א אבר"ק קעזמארק. ישא ברכה מאת ד'.

דף מ"ג דנשים חייבות בציצית דמחויב ציצית בלילה, דהוי מ"ע שאין הזמן נרמא, וא"כ העשה שוה בכל, ושפיר י"ל העשה שאינו שוה בכל אינו רוחה ל"ת השוה בכל, מ"מ ל"ק על סוגיא רש"ס דידן, די"ל דרצה לומר טעם מספיק לכ"ע, לכך קאמר הטעם דהוי עשה ול"ת.

אמנם יש לעיין, דהנה במס' שבת דף קל"ג ע"א משני אבוי ורבא תירוצים אחרים, ורב אשי משני דהו"ל יו"ט עשה ול"ת כו', וא"כ קשה לאבוי ורבא ממתני' דידן, וצ"ל רס"ל דמתני' דידן אתיא כרב אשי, וקשה הא לרב אשי בלא"ה ניחא דסובר בשבת קל"ב ע"ב דהא דעשה רוחה ל"ת כגון מילה בצרעת או ציצית וכלאים דבעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה יע"ש, והבא בעידנא דמיעקר לאו בכל הני דמתני' לא מקיים העשה דהא עדיין לא תקע, ולמה לי' לתרץ דהוא עשה ול"ת. (ועי' רמב"ם בפ"ט מהל' שופר הלכה ד' שכ' ג"כ טעם של גמ' משום דהוי יו"ט עשה ול"ת, ועי' במ"ל שם). והנ"מ בין ב' טעמים, הוא פשוט, לפמ"ש תוס' בחולין דף קמ"א בשם ריב"א, דאף דעשה אינו רוחה ל"ת ועשה, מ"מ אם עבר ודחה הל"ת אינו לוקה, כיון דעכ"פ עשה רוחה ל"ת גרידא, נמצא שאין כאן לאו, ועל עשה גרידא אינו לוקה יע"ש. וא"כ ה"נ ביו"ט אם עבר על ל"ת ועשה מלאכה ותקע שופר, לא לקי על עשה גרידא, אבל אי נימא דאין עשה רוחה ל"ת משום דבעינן בעידנא כו', וכיון דליכא בעידנא, ממילא לקי, כיון דעבר על ל"ת, דלא חי' לו לעבור כיון דאינו רוחה, וא"כ יש ג"מ לדינא לחומרא, וקשה טובא דהו"ל לתלמודא לינקט האי טעמא, ועי' תוס' פסחים דף מ"ו ד"ה כתישה. אך יש לעיין דאפשר גם לטעם בעידנא עכ"פ לא לקי, וניחא קו' הנ"ל, כיון דלדינא שוה, נקט טעם זה. ומצאתי בס' שושנת העמקים כלל ג' שהנאון המחבר ז"ל ממופק שם בזה, וצ"ע בכ"ז. כל זה כתבתי בלדותי.

לשאלת רבים

יש להשיג אצלינו כרכים מקובצי „כרם שלמה" משנים שעברו.

המחירים הם:

כרך א', ב', ג', — חמש עשרה דאללער בעד כל כרך
כרך ד', ה', ו', ז', ח', ט, — עשרים דאללער בעד כל כרך

הכריכה היא יפה ומהודרת

כראוי לכבוד התורה.

הנהלת המערכת

חידושים על הרמב"ם הלכות תשובה

מהגאון מוה"ר אהרן משה טויבש אבד"ק יאסי זצ"ל⁽¹⁾

בעל קרני ראם

הל' תשובה. פ"א ה"א. וכן כל מחוייבי מיתת ב"ד ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו.

עיין כ"מ מקור דברי רבינו מסנהדרין דף מ"ג כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכץ שהתודה שא"ל יהושע יעכרך ה' היום הזה, היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב, ע"כ. מבואר דצריך וידוי. ואע"ג דהא דעכץ נתכפר לו הוידוי על כל אשר חטא שהרי כזאת וכזאת עשה בימי משה כמבואר בסוגי', וא"כ אפשר דלענין עבירה דמיקטל עליו מתכפר לו מיתתו אפי' בלא וידוי אלא דהא דאמרינן שיתודה היינו בכרי שיתכפר לו שאר עבירות שלא ע"י מיקטל, מ"מ משמע לי' לרבינו דגם על העבירה עצמו דמיקטל עלה לא מתכפר בזה דמיקטל אם לא ע"י וידוי דברים, מיהו לא משמע כן מהא דאמרינן (סנהדרין מ"ז ע"א) אר"י אף אנן נמי תנינא ה' בה קדשים, קדשי מזבח ימותו, קדשי בדם הבית יפרו, והוינן בה אמאי ימותו כיון דאקטיל הוי להו כפרה ועיי"ש באורך הסוגי', ואם נימא דבקטלא לא הוי כפרה אם לא בוידוי דברים, א"כ אפשר דהא דקדשי מזבח ימותו [מיירי] היכא דלא ה' שם וידוי דברים דאז אין מתכפר בקטלא לחור, וע"כ משמע דלענין אותו דבר דמקטל עליו מתכפר בקטלא לחור. וצ"ל דמשמע לי' להש"ס רמסתמא כיון שמומתים מתודין, גם שם התודו, וע"כ דלא מכפר לי' קטלא, והיינו כמו רמסקינן שם דבעינן קטלא וקבורה עיי"ש. מיהו למעייין שם בסוגיא בהא דמביא יכול אפי' פרשו אבותיו מדרכי ציבור ת"ל בעמיו, ומחלק שם בין מת מתוך רשעו ובין נהרג מתוך רשעו, ואי נימא דגם בנהרג אינו מתכפר בלא וידוי, א"כ הוי מצי למוקי הא דפרשו אבותיו מדרכי ציבור, היינו בשמת בלי וידוי, דבמת מתוך וידוי ודאי דאין לומר דלא מקרי בעמיו, ומשמע דהא דפירשו אבותיו מדרכי ציבור היינו במת בלא וידוי, וא"כ נהרג אפי' בלא וידוי ג"כ מתכפר בקטלא לענין אותו דבר שנהרג עליו, ועיקר הוידוי היינו לשאר עבירות דלא מקטל עליהן, כן משמע מתוך הסוגי', ודברי רבינו צ"ע קצת.

ה"ב. שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר אלא על הקלות כו'. דברי רבינו תמוהין מאד דרכינו מחלק בענין כפרת שעיר בין קלות רהיינו ל"ת ועשה ובין חמורות דהיינו כריתות ומיתות, דבקלות מתכפר אפי' בלא עשה תשובה ובחמורות דוקא ע"י תשובה, והרי רבי וחכמים פליגי אם יודה"כ מכפר על

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ו' קנ"ט ב' עמוד י"ט. — חידושים הללו הועתקו מכת"ק בחיבורו על הרמב"ם המונח ברשותו של ידידנו הרב המפורסם וכו' מוה"ר יואל אשכנזי שליט"א אבד"ק יאסי. יתברך ממעון הכרכות לאיו"ש.

השבים או אפילו על אינם שבים וחכמים סברי דוקא על השבים ורבי סובר דאפי' על אינם שבים, ורבינו מכריע מרעתו רעל ל"ת מכפר אפי' בלא עשה תשובה ועל כריתות ומיתות ב"ד דוקא בעשה תשובה. ולא זאת שאין ראי' להכרעה זו, אלא רסונית הש"ס בשבועות ראקשינן אמתני' רעל כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות הזרונות והשננות על עשה ועל ל"ת כריתות ומיתות ב"ד שיעיר המשתלח מכפר, ומוקמינן שם ואלו הן קלות, עשה ול"ת, ואלו הן חמורות כריתות ומיתות ב"ד, ואקשינן האי עשה היכי רמי אי דלא עשה תשובה זבח רשעים תועבה אי דעביד תשובה כל יומא נמי, דתניא עבר על מ"ע ועשה תשובה לא זו משם עד שמוחלין לו, אמר ר' אבא בעומר במדרו ורבי היא עיי"ש. הרי ראפילו על כפרת עשה מוקמינן כרבי, משמע דלרבנן אינו מכפר בלי תשובה ודלא כהכרעת רבינו, ועיין בלח"מ שנרחק בישבו.

ולחומר הנושא נראה דרבינו רייך הכרעתו מהא דחזוין רשעיר המשתלח מכפר על קלות וחמורות, והיינו ל"ת ועשה קלות, וכריתות ומיתות ב"ד חמורות, והרי עצומו של יום נ"כ מכפר על קלות וחמורות, וא"כ קשה למה צריך כפרת שיעיר כיון דיוה"כ מכפר, ובירושלמי ביומא פ' יוה"כ הביא מתניתא חומר בשעיר מה שאין ביוה"כ וחומר ביוה"כ מה שאין בשעיר, שיוה"כ מכפר בלא שיעיר והשעיר אינו מכפר אלא ביוה"כ, חומר בשעיר שהשעיר מכפר מיד ויוה"כ מכפר משתחשך, עיי"ש, והובא בתוס' שבועות שם, משמע דאיצטריך כפרת שיעיר לכפר מיד, ושם בירושלמי פליגי ר' זעירא ור"ח אם יוה"כ מכפר כל שענה או עד שתחשך, ושם משמע בירושלמי דכל שיש שעיר אין יוה"כ מכפר אלא שיעיר מכפר, וכ"ז לא ניחא לרבינו דהרי למה הוצרכה התורה להביא שעיר כיון שיוה"כ מכפר, וגם בהא דיוה"כ מכפר עד שתחשך סובר רבינו דכל היום מכפר, שהרי כן מבואר להדיא בסוגיא דירן בכריתות י"ח רא"ל אביי ומאן לימא לן דיוה"כ כל שענתא מכפר דילמא כולי' יומא מאורתא, א"ל רבב"ח תרדא, תניא הרי שבא לידו ספק עבירה ביוה"כ אפי' עם חשיכה פטור שכל היום מכפר עיי"ש, מבואר דכפרת יוה"כ כל היום ולא משחשיכה, וא"כ כיון דיוה"כ לבד מכפר, שיעיר המשתלח למה לן, נע"כ סובר רבינו דע"כ אתיא כפרת שיעיר מה שאין יוה"כ מכפר, וא"כ בחמורות דאע"ג דיוה"כ מכפר מ"מ אינו רק תולה ויסורים גומרים הכפרה, א"כ כפרת שיעיר אהני לי' שיכפר כפרה גמורה, ואצטריך לזה כפרת שיעיר נוסף על כפרת עצומו של יום. אלא לענין קלות דהיינו עשה ול"ת דבכל שיעיר מכפר, קשה דל"ל כפרת שיעיר כיון דיוה"כ לבד מכפר כפרה גמורה, מש"ה הכריח רבינו דשעיר מכפר על קלות אפי' בלי תשובה, ומש"ה אהני לן כפרת שיעיר לכפר מה שאין יוה"כ מכפר, ורבנן דפליגי עלה דרבי לא פליגי בקלות לענין כפרת שיעיר אלא בקלות לענין יוה"כ עצמו ובחמורות לענין שיעיר, דלרבי הכל מתכפר אפי' בלא עשה תשובה, ולרבנן יוה"כ בעצומו של יום אינו מכפר אפי' על קלות בלי תשובה, ובחמורות אפי' כפרת שיעיר אינו אלא עם תשובה, ולרבי דסובר דעצומו של יום מכפר על כולם אפילו בלי תשובה ע"כ הא דאהני כפרת שיעיר היינו משום דשעיר מיד ויוה"כ משתחשך כהאי ברייתא דירושלמי, והאי מתני' דכל היום מכפר היינו כרבנן, זה נראה הכרעת רבינו בזה. ומש"ה אין כאן

קושיא מהא דמוקי ר' זירא בעומד במדרו ורבי היא, משום דאפשר דר' זירא סובר כר"ח בירושלמי דשעיר משתלח מכפר מיד ויוה"כ משתחשך, ולא דייק מתני' דכל היום, דכל שעה מתכפר, וא"כ לדירי' אין לחלק בין קלות וחמורות לענין כפרת שעיר בלא עשה תשובה, כיון דאצטריך כפרת שעיר לענין שיכפר מיד, א"כ מהיכי תיתי להכריח דבקלות מכפר אפי' בלא תשובה, ומש"ה מוקי כרבי דוקא ולרבי מכפר בכפרה גמורה על כולם בעצמו של יום משתחשך, וע"י כפרת שעיר מיד, אבל רבינו מסתבר ל' כרבב"ח דדייק כל היום דמתני' שכל היום מכפר ולא משתחשך, וא"כ מדאצטריך כפרת שעיר לקלות, וע"כ נוסף על כפרת עצמו של יום לענין לא עשה תשובה, דעצמו של יום אינו רק לשבין, וכפרת שעיר לקלות אפילו על שאין שבין, זה ג"ל דעת רבינו ונכון הוא.

ח"ג. ועצמו של יוה"כ מכפר לשבים כו'.

רבינו פסק כחכמים דיוה"כ אינו מכפר כי אם לשבין ודלא כרבי, מפני שהלכה כחכמים, ובירושלמי שם, עשה אע"ג דלא עשה תשובה, ל"ת ר"ש בשם ר"ז והוא שעשה תשובה, ע"כ. משמע דאפילו לחכמים על מצות עשה מכפר אפילו בלא עשה תשובה, והיינו טעמא דא"כ מאי אהני ל' כפרת יוה"כ לענין עשה דהא בתשובה א"צ יוה"כ, דעבר על עשה ועשה תשובה לא זו משם ער שמחלין לו, ומש"ה ע"כ מכפר אפי' בלי תשובה, ורבינו סתם דרברים ומשמע דאפי' בעבירת עשה לא מהני יוה"כ בלי תשובה, והיינו משום דתלמודא דירן בשבועות דמוקי הא דשעיר מכפר על עשה בעומד במדרו וכרבי, משמע דאפילו על עשה אינו מכפר לחכמים ודלא כהירושלמי, ואע"ג דרבינו בה"ב פוסק דשעיר המשתלח מכפר על קלות אפי' בלי תשובה והיינו כמש"ל בטעמו, מ"מ מה דמשמע דביוה"כ אינו מתכפר בעשה, נקטינן כסוגי' דתלמודא, ועיין בהגהות משנה למלך בענין יוה"כ אם מכפר על ח"ש ויליף מסוגי' דהש"ס דיוה"כ אינו מכפר על ח"ש כמו דאמרינן בכריתות צירף מעילה באכל ח"ש קודם יוה"כ וח"ש אחר יוה"כ משום דאינו מכפר על חצי שיעור עיי"ש. ואמנם ודאי בזה דוקא לענין שיתכפר ולא יצטרף להח"ש השני לענין מעילה בזה אינו מכפר יוה"כ, דכיון דע"י ח"ש הראשון מתחייב בקרבן והוי ל' החצי שיעור הראשון נרם קרבן דאל"ה לא ה"י מתחייב על החצי השני, מש"ה אין יוה"כ מכפר לפטרו מקרבן, וכמו שעל כל חייבי קרבן חטאות ואשמות ודאי אין יוה"כ מכפר, ה"ה בזה, כיון דהוי החיוב על ידי החצי שיעור ראשון, א"א לפטרו מקרבן ע"י כפרת יוה"כ, וכן באכילת איסור אם אכל בסוף היום כהיכא דאפשר שיצטרף עמו אכילת ח"ש השני בכא"פ, וכמ"ש המשנה למלך שם בפ"ג מה' שגגות, אין יוה"כ מכפר על החצי שיעור דלא להצטרף עם השני ויפטור מקרבן, אבל ודאי דאם אכל חצי זית באופן שא"א להצטרף עוד להתחייב על ידו קרבן ונשאר עליו חטא איסור ח"ש ודאי יוה"כ מכפר עליו כמו על כל עבירות שבתורה, כיון דאין בזה גרמא לפטור מקרבן, וכן אם אכל חצי שיעור במזיד בוראי דיוה"כ מכפר. ומסתפקינא אם מתכפר אפילו בלי תשובה, דהרי חצי שיעור קל מאיסור עשה וכמ"ש התוס'

בשבועות כ"ג דעל איסור עשה אינו חל שבועה ועל ח"ש חל עיי"ש, א"כ אפשר דבכה"ג כיון דאיסורו קל, מכפר אפילו בלי תשובה, ולא מצאתי גילוי לזה, וצל"ע.

פ"ב ח"א. אפי' עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו כל עוונותיו נמחלין לו שנאמר עד אשר לא תחשך השמש כו'.

עיי' כ"מ שכ' אהא דכתב רבינו אפי' ביום מיתתו שנא' עד אשר לא תחשך, שבת קנ"א, עכ"ד. ולא מצאתי שם דמהני תשובה ביום מיתתו אלא קרא קרריש בקהלת שם, וזכור את בוראך בימי בחרותיך עד אשר לא יבאו כו' עד אשר לא תחשך כו', ואינו מוכרח שם דמהני תשובה ביום מיתתו. וכירושלמי חגיגה גבי אלישע דאתון ואמרון לר"מ הא רבך באיש, אזיל בעי מבקרתי ואשכחי באיש, א"ל לית את חזר בך, א"ל ואין חוזרין מתקבלין, א"ל ולא כן כתיב תשב אנוש עד דכא, עד דכדוכה של נפש מקבלין, באותה שעה בכה אלישע ונפטר, והי' ר"מ שמח בלבו ואומר דומה שמתוך תשובה נפטר עיי"ש, מבואר דמהני תשובה אפי' ביום מיתתו, אלא דמקרא דתשב אנוש עד דכא ילפינן, ולא מהא דעד אשר לא תחשך השמש, ורבינו דמיייתי לה מהאי קרא אסמכתא בעלמא הוא, ועיין בהנה"מ. ובשבת (קנ"ג ע"א) אמרינן ר"א אומר שוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את ר"א וכי אדם יודע איזה יום ימות, א"ל כ"ש ישוב היום שמא ימות היום, אע"ג דמהני תשובה ביום מיתתו וכמ"ש רבינו, משום דמיתה בזמן מועט לא חיישינן ומש"ה נקט טפי יום מחר, ואע"ג דעד שבעה ימים נקרא זמן מועט, וכדמשמע מהא דיומא י"ג נבי אשה אחרת מתקינין לי, ועיין תוס' יבמות כ"ו ע"ב ד"ה למיתה לא חיישינן עיי"ש, מ"מ טפי שכיחא יום אחר מאותו יום, מש"ה תפס לישנא שמא ימות למחר, כצ"ל לרעת רבינו.

ה"ג. וצריך לפרוט את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטא גדולה ויעשו להם אלהי זהב.

עיי' כ"מ דביומא פ"ו יליף ריב"ב מהאי קרא דצריך לפרוט את החטא, ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, אלא מה שאמר משה, כדר' ינאי כסף וזהב שהרבית להם כו', ואע"ג דהלכה כר"ע מחבירו, לא פסק רבינו כותי' משום דלר"ע אפי' חטא מפורסם א"צ לפרט, ורב יהודא רמי, כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתוב מכסה פשעיו לא יצלית, ל"ק כאן בחטא מפורסם, הרי דאינו סובר כר"ע, וגם מדאמרינן עבירות שהתורה עליהן יוה"כ זה אין מתורה עליהן ביוה"כ ב', ראב"י אומר כ"ש שהוא משובח, וע"כ במפרט חטאיו מיירי, אלמא דלדברי הכל צריך לפרט חטאיו, עכ"ד. והלח"מ כתב דאינה רא' ריש לדחות דאירי בעבירות שבין אדם לחבירו שמתורה עליהן כמו גזל וריצחה וכיוצא בהן, עכ"ד. ואין בזה כדי לדחות, דודאי אע"ג דעבירות שבין אדם לחבירו צריך לפרסם חטאיו היינו כמו שפרש"י יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו עיי"ש, וא"כ כ"ז דוקא בזמן שלא מחל לו חבירו, אבל אחר שמחל לו חבירו אין חילוק בין עבירות שבין אדם למקום או בעבירות שבין אדם לחבירו, וא"כ הא דעבירות שהתורה עליהן יוה"כ זה, רפלינו אם יתורה עליהן ביוה"כ אחר, היינו בחיכא שמחל חבירו לו בעבירות שבין אדם לחבירו, דודאי כל זמן שלא מחל לחבירו הרי

עריין לא אהני לי' יוח"כ, רעבירות שבין אדם לחבירו אין יוח"כ מכפר, וא"כ ע"כ מיירי שכבר מחל לו ומש"ה אין כאן מקום לחלק בין עבירות שבין אדם לחבירו לענין פירות חטאים, רכיון שכבר מחל לו רומה עבירות שבין אדם לחבירו לעבירות שבין אדם למקום, וא"כ שפיר מוכח מזה ראפי' עבירות שבין אדם למקום צריך לפרט חטאיו, ורברי הכ"מ ברורין. מיהו יפה כ' הלחם משנה רבירושלמי מבואר רר"ע סובר רא"צ לפרט חטאיו, משמע ררשות הוא, ומש"ה יותר טוב לפרט, עיי"ש.

ובלא"ה לא אדע דהיכא ילפינן ממשע דצריך לפרט חטאיו, דא"כ ודאי צריך לפרט כל החטאים שחטא, והרי משה לא פרט אלא הקל ולא החמור, שהרי עשיית אלהים אין כאן רק לאו דל"ת לך אלילים, וכמבואר בדברי רבינו פ"ג מהע"א ה"ט, וזובח וקוסר והשתחואה במיתה כמ"ש שם רבינו ה"ג, ובעגל כתיב עשו להם עגל מסיכה וישתחוו לו ויזבחו לו, ועיין יומא ס"ו, איתמר רב ולוי, ח"א זובח וקוסר בסיף, גיפף ונישק במיתה כו', וא"כ מ"ט לא פרט משה החמור דזיבח וקוסר והשתחואה, ופרט הקל העשי', דאין בו דק לאו. גם דעשיית העגל עשה אהרן, ואע"ג דעל ידם, מ"מ יש בזה לומר אשלד"ע, ושבק העיקר דזיבח וקוסר שהם חטא, וכיון דצריך לפרט החטא, ה"י לו לפרט כל החטאים, וצל"ע. ובדרושים הארכתי.

ה"ה. ושבח גדול שיתודה ברכים כו' בד"א בעבירות שבין אדם לחבירו כו'. כיומא פ"ו רמי רב, כתיב מכסה פשעיו לא יצליח וכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, ל"ק הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם, ר"ז בר טובי' אמר ר"נ כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום, ע"כ. ודבינו תופס כתי' ר"נ לחלק בין עבירות שבין אדם למקום לעבירות שבין אדם לחבירו, והראב"ד השיגו, דעבירות שהם בפרהסיא צריך לפרסם התשובה, והיינו כרעת רב, וסובר דלא פליגי הני תרי לישנא ותריווייהו איתנהו, דבחטא מפורסם אפי' בין אדם למקום צריך לפרסם, ובין אדם לחבירו אפי' בחטא שאינו מפורסם צריך לפרסם, ודעת רבינו כמ"ש הכ"מ דאפי' בחטא מפורסם א"צ לפרסמו משום דאיכא דלא שמע ורק דאין לו להעלימם כשיאמרו לו עברת עבירה פלונית לומר לא עברתי, עיי"ש. וצל"ע בהא דעכן דאמר לו יהושע תן תורה, ויען עכן ויאמר אמנה אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי, ואמרינן בסנהדרין מ"ג א"ר אחא אר"ה מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים שנאמר כזאת וכזאת עשיתי, ר"י אמר משום ראב"ש חמשה, ארבעה בימי משה כו' עיי"ש, וכיון דהוי נסתרות, כמו דאמרינן שם דמש"ה לא איעניש לפי שלא ענש על הנסתר עד שעברו הירדן, וא"כ מ"ט פרסם חטאו כיון דהוי עבירות שבין אדם למקום, ובנסתרות ודאי אין לפרסם. וצ"ל דשלא כדון עשה, ויהושע לא הודה לו דק על מה שהודה על מעילתו בחרמו שלא יוציא לעז על הגורל, אבל לא על מה שפירסם ברכים מעילת חרמות בימי משה, כיון דהוי [חטא] שאינו מפורסם, ואכתי צ"ע. ובגוף רומיא דרב צל"ע, דכיון דחטא שוגג ופשע מורד כדאמרינן כיומא ל"ה, א"כ אפשר דחטא שוגג אין לו לגלות ומש"ה כתוב כסוי חטאה ולא קאי הכסוי רק על החטא לכר, אבל פשע

שהוא מורד, עליו נאמר מכסה פשעיו לא יצליח, שהמורד צריך לפרסם כדי שיתכפר לו בפרסומו, וצ"ע קצת. ועיין רש"י בספ"ב דחולין ובמג"א סי' תר"ו.

ה"ו. אעפ"י שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשייתו הוא יפה ביותר ומתקבלת מיד, כד"א ביחיד אבל בציבור כו'.

רבינו בלשוננו הקדוש דקדק דמתקבלת מיד בעשייתו, אע"ג ראין מבואר כן בסוגיא, אלא דאהא דאמרינן משמי' רבב דגזר דין של ציבור אע"ג שנחתם נקדע, שנאמר כה' אלקינו בכל קראינו אליו, אקשינן, והא כתיב דרשו ה' בהמצאו, ומשני התם ביחיד, ויחיד אימת, אלו עשייתו, ע"כ. ומשם אינו מוכרח דאם עושה תשובה מתקבלת מיד דהרי אהני עשייתו לענין דל"מ גזר דין שלא לתקבל כלל, אבל לעולם אפשר דאינו מתקבלת מיד, מ"מ הכריח רבינו כן מהא דאמר ר' יצחק יפה צעקה לאדם בין קודם גז"ר בין לאחר גז"ר, וא"כ כיון דלעולם יפה צעקה לאדם אפילו לאחר גז"ר, א"כ מה יתרון בהא דכתיב בהמצאו, וע"כ דבעשייתו מתקבלת מיד משא"כ בשאר ימים, אע"ג דיפה אחר גז"ר, מ"מ אין מוכרח דתתקבל מיד, ומוזה למד רבינו דבציבור תיכף מתקבלת לעולם. ואח"ז מצאתי בפרשת ררכים דרך הרבים שעמר בזה, עיי"ש. ולא ארע אם קודם גז"ר בשאר ימות השנה רמי לגז"ר בעשייתו, דכמו דרשם אהני דלתקבל מיד אפי' לאחר גז"ר, כן בשאר ימות השנה כל זמן שלא נגמר הדין מתקבלת מיד. שוב נזכרתי הא דאמרינן בחגיגה דף ה' אר"ח בר פפא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד, ולא יראוני הא יראוני מוחלין לו מיד, ע"כ. וכתבו התוס' שם, נבי עושק שכר שכיר כתיב דהוי לי' לא תעשה, ופליגי דר' ישמעאל דאמר תשובה תולה ויוה"כ מכפר, עיי"ש. והנה לכאורה דבריהם אין מוכרחים, דהרי בעושק שכר שכיר כתיב והשיב את הגזילה אשר גזל או את העושק אשר עשק, וא"כ כמו דלאו דגזילה הוי לאו הניתק לעשה, ה"ה לאו דלא תעשוק הוי לאו הניתק לעשה, וא"כ הא לאו הנל"ע רמי לעשה כמבואר שם ביומא פ"ו, וכמו בעשה מוחלין לו מיד ה"ה בלאו הנל"ע מוחלין מיד, ומש"ה בעושק שכר שכיר דניתק לעשה דיראוני, מוחלין לו מיד. אלא דהתוס' לשיפתם, בב"מ ר"פ איזהו נשך דסוברים דלאו דעושק לא הוי לאו הנל"ע, והיינו כמ"ש מוהרש"א שם בחי' כיון דמוקמינן שם לאו דלא תגזול על עושק, וא"כ אין העשה בלשון לאו עיי"ש, ועיין בתמורה לא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי, ואכ"מ, ומש"ה שפיר הקשו דעושק שכר שכיר ל"ת הוי ואין מוחלין מיד. ובלא"ה פשטי' רקא שם משמע רקא על המנאפים ונשבעים לשקר ג"כ הא דלא יראוני, ומשמע דמוחלין מיד. וקשה דבל"ת. אין מוחלין עד יוה"כ, ומ"ש התוס' דר"פ פליג אר"י, צ"ע איך יפלוג אמתני' תשובה מכפרת על עשה ועל ל"ת ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יוה"כ, ודייקנן, על ל"ת מכפרת על עשה מיבעי, אר"י על עשה ול"ת שניתק לעשה עיי"ש, ובל"ת גמור תולה עד יוה"כ עיי"ש, וא"כ איך יסבור ר"פ דגם על ל"ת מתכפרת מיד. וע"כ נראה דמה שאמר ר"פ מוחלין לו מיד, לא מחילת עון לגמרי, אלא התחלת המחילה שיתלה. ומה שאמר מיד, היינו דלא תימא דאינו מתקבלת מיד, וע"ז קאי דמוחלין מיד, שהרי בזה שנתקבלת שיהי' תולה עד יוה"כ, הוי ג"כ מחילה, ועיקר הרבותא

רמיר, היינו על הקבלה, שמיר מתקבלת, והיינו ע"כ כמ"ש דקורם גז"ר אפי' בכל ימות השנה רמי לעשי"ת שתתקבל התשובה מיד, כן נראה לי מוכרח לנכון.
ה"פ. אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או גזולו וכיוצא בהן כו'.

רבינו דרקק בלשונו הצח דרוקא בחבלו בגופו או שגזל ממנו, אבל שאר היוזקות שהזיקו בו אין צריך לפייסו אחר שמשלם היוזק, וכ"כ להדיא בפ"ת מה' חובל ומזיק ה"פ, וז"ש אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק ממנו, שהמזיק ממון חבירו כיון ששילם מה שהוא חייב נתכפר לו, אבל חבל בחבירו, אעפ"י שנתן לו ה' דברים אין מתכפר לו כו' עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו, ע"כ. הרי שאם הוזק בממונו סגי בהשלמת ההיזק וא"צ שימחול לו, ובגזול אע"פ דג"כ לא הפסידו כי אם ממון, מ"מ לא סגי בהשבת הגזילה כי אם עד שיבקש למחול לו, וה"פ כמ"ש הלח"מ שם משום דבגזול שלקח ממנו בע"כ וגם נהנה מהגזילה, מש"ה הוי כמצער בגופו, משא"כ בהיזק כיון שלא בא לו הנאה ע"י היוזק, כיון ששילם לו די עיי"ש. ואע"ג דבהיזק איכא ג"כ הנאה, או דקעביר נחת רוח ליצרו, או דקעביר למירמא אימתי, דמה"ט לא חשיב מקלקל קורע בחמתו וכדאמרין בשבת ק"ה ע"ב עיי"ש, וא"כ הוי כמו גזילה, מ"מ מצטער יותר בגזולו מהיזקו.

ועוד יש לומר למ"ש התוס' בהא דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר רמי, פירוש כגון קרבנות ופדיון הבן ועירוכין ונזקין, שלא היו יורעים עניני נתינות הללו אם לא שנתחייבה התורה בפירוש, אבל מלוה אע"ג דכתיב האיש אשר אתה נושה בו, לא הוי כתובה בתורה, שפשיטא מה שהוא לזה צריך לפרוע, עיי"ש בקדושין י"ג ע"ב ד"ה מלוה, וא"כ גזל אע"ג דכתיב והשיב את הגזילה, מ"מ נם אי לאו דכתבה התורה, ממילא צריך להשיב מה שגזל ממנו, אבל נזקין אי לאו דאשמועינן קרא דצריך לשלם היוזק, לא הוי מסברא לחייבו לשלמו, ומש"ה בגזול אע"ג דמשיב גזילתו ל"ש לומר דע"י השבה מתכפר עד שלא יצטרך לבקש לנגזל שימחול לו, שהרי מה שמשיב אין זה שום קיום והתקבלות ד"ת, שהרי מסברא אפי' לא נכתב צריך להשיב, וגם הרי בזה שמשיב גזילו מקיים עיי"ז מצות השבה וניתק הלאו מעיקרא, ועיין תוס' פסחים דף כ"ט פסוקים שבקיום העשה נעקר הלאו מעיקרא, ומש"ה לא אלים השבת הגזילה לכפר לו צערו של חבירו וצריך לבקש מחילתו, אבל בשילום היוזק, דבזה אי לאו שחייבה תורה להשלים לו היוזק, מסברא לא ידענו, ומש"ה במה שמשלם הוי קבלת ד"ת, וגם אין בזה שום תיקון הלאו, ומש"ה אלים קיום השבת נזקו לכפר לו הכל וא"צ עוד אחר חזרת נזקו לבקש מחילת חבירו שימחול לו, כנ"ל נכון.
ה"פ. ואם ה"י רבו, הולך וזא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו.

עיי' כ"מ דטעם רבינו מראמדין ביומא פ"ז דרב הלך י"ג פעמים בעיה"כ לבקש מחילה מר' חנינא, ומקשינן, והיכי עבד הכי והאר"י ב"ח כל המבקש ממו מחבירו אל יבקש יותר מג' פעמים, ומשני רב שאני, ופי' רבינו דמשום דר"ח ה' רבו של רב מש"ה צריך להרבות ולבקש מחילה עד שיתרצה לו, עכ"ד. ודש"י פי' דרב החמיר על עצמו לבקש יותר, אולם רבינו לשי' דסובר דאין לבקש מחילה

יותר מג' פעמים ואין רשאי להחמיר ע"ע לבקש יותר, וא"כ ע"כ אין לומר ררב מילתא יתירה עבר כיון דאין רשאי להחמיר בזה, וע"כ משום דרבו שאני, ועיין בדברי זקניי הב"ח סי' תר"ו מש"כ שם על דברי הטור. והלח"מ הקשה רא"כ דלרבו צריך לבא אפי' אלף פעמים עד שימחול לו, א"כ מ"ט אמרינן שם דר"ח מש"ה לא מחל רחלמא חזי כרי רליויל רב לבבל, הא לא ה' רב רשאי ליזול משם עד שיפייסנו עיי"ש. ונראה דאע"ג דלרבו מחויב לילך אפי' אלף פעמים, היינו דרבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו, אבל ברב שלא למד רוב חכמתו ממנו, דינו כרין תלמיד חבר וכמ"ש רבינו בה' ת"ת פ"ה ה"ט עיי"ש, א"כ כיון דאין דינו כרב ממש אינו מחויב לילך עד שימחול לו, אלא דנהי רחויב אין כאן בלא למד רוב חכמתו ממנו, מ"מ כיון שעכ"פ למד ממנו ומחויב לנהוג בו כבוד, מש"ה אע"ג דבתבירו אין רשאי להחמיר ע"ע ולפייסו יותר מג' פעמים, מ"מ בהיכא דלמד ממנו, הרשות להחמיר ע"ע ולנהוג בו מרת רבנות לפייסו עד שימחול לו, ומש"ה רב בוראי לא למד רוב חכמתו מר"ח ולא ה' לו רב מובהק, לא ה' מחויב לילך ולפייסו עד שימחול לו, אלא דרב החמיר ע"ע לילך י"ג [פעמים] עיה"כ לפייסו, וכיון דה' רבו אע"ג שאינו מובהק, ה' לו רשות בזה, ומ"מ כיון שלא ה' מחויב בדבר מש"ה רצה דר"ח שלא להתפייס כרי שילך לבבל, שהרשות ה' בירו לילך כיון שלא ה' רבו מובהק, וז"פ. ועיין במג"א שם, ועיין בנדרים נ"ה ועירובין נ"ד במעשה דרבא שהקפיד ר' יוסף והלך לפייסו בעיה"כ, ושם כיון דרב יוסף ה' רבו מובהק של רבא, צ"ע אמאי המתין רבא לילך לפייסו עד עיה"כ, ומרוע לא הלך תיכף שיבקש מחילתו, ומשמע משם רכל שהוא רחוק ממנו, א"צ לילך לפייסו, כיון שלא ה' בזה רק קפידא בעלמא נגדו, וצ"ע קצת.

הי"א. החוטא לחכירו ומת חכירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו'.

שם ביומא מימרא דריב"ח. ואמנם אם חרפו לאחר מיתתם, אם צריך לילך לבה"ק לפייסו, האריך בזה השלטי גבורים בס"פ הזהב, דאע"ג רמח"א רחגיגה בהא דאמר ר' יהושע בושני מרבדיכם ב"ש, אמרינן שהלך ונשתטח על קברי ב"ש, ואמר נעניתי לכם עצמות ב"ש עיי"ש, משמע דאפילו לאח"מ צריך לילך לבה"ק לפייסו, מ"מ שם החמיר ר' יהושע ע"ע מרוב חסירתו, אבל מדינא כיון שלא ביישו בחייו אלא לאח"מ א"צ לילך על קברו. וראי' מפ"ב דיומא (דף כ"ב ע"ב), מהא דבן שז"ה שאול במלכו, דמתקין לה רנב"י ואימא כבן שנה שמלוכלך בטיט ובצואה, ואחויאו ל' לר"נ סיוטא בחלמא, אמר נעניתי לכם עצמות שאול בן קיש מלך ישראל, ואמאי לא הלך להשתטח על קברו, וע"כ רכיון שלא ביישו אלא לאח"מ א"צ להשתטח על קברו עיי"ש. וכן נראה דאי' מהא דאמר ר' שמעון על ר"ע אם משמת חזר בו איני יורע, תנא הושתדו שיניו מפני תעניותיו, עיין נויר נ"ב ע"ב, ולא הלך ר"ש להשתטח על קבר ר"ע אע"ג דרבו ה', וע"כ משום דלא חרפו כי אם לאח"מ א"צ להשתטח. ולהכי דרק רבינו בלשוננו הטהור החוטא לחכירו ומת, לאשמועינן דרוקא במת אחר שחרפו צריך להעמיר על קברו, ולא בחרפו לאח"מ.

הספר

על הגאון בעל בית יצחק זצ"ל אבד"ק לבוב

מהגאון מוה"ר ארי' ליבוש הלוי הורוויץ אבד"ק סטרי זצ"ל¹⁾

בעל הרי בשמים

הספר על הגאון ר' יצחק שמעלקיש מלכוב ז"ל שנפטר ליל יו"ב תרס"ו
והספרותיו יום ה' בראשית תרס"ז ככהכנ"ס פה"ק סטניסלאב

כפ' וישלח, ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים. יל"ד למה
הזכיר גויעה, מיתה, אסיפה. ב' אינו מובן הכפל זקן ושבע ימים. ג' למה הפסיק
בשמו בין הגויעה והמיתה.

ונראה, רהנה דוד המלך ע"ה ביקש מאת הש"י, הוריעני ה' קיצי ומדת ימי
מה היא ארעה מה חרל אני (תהלים ל"ט), וארז"ל בשבת ל. שהם שתי בקשות,
וא"ל הקב"ה גזירה היא מלפני שאין מודיעין קיצו של בשר ודם, גזירה היא מלפני
שאינן מודיעין מדת ימיו של אדם, וצריך להבין מה היא הכוונה בשתי בקשות
אלה. ונראה רהנה איתא בנדה ל: כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון (ישעי'
מ"ה), לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנא' לפניו יכרעו כל יורדי עפר, תשבע כל
לשון זה יום הלידה שנא' נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע
למרמה, ומה היא השבועה שמשביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע. ונראה בזה,
רהנה כתב בזה"ק ובספרי מוסר שלא כל נפש יש לה תכלית אחר, יש שנבראו
ללמוד תורה והם מארי דמוחין, ויש שנבראו לעשות מצות ומע"ט והם מארי
רידי, ואין אדם יודע במה יזכה את ארחו, מה היא שורש נשמתו, לכן צריך כל בר
נש להשתדל לחיות לעי באורייתא וגם למיעבד עובדין טובין. ובין גדולי המעלה יש
שמלאו את חובת נשמתם ובאו עד תכלית בריאותם, אבל מ"מ הוציאו זמן מעט
לבטלה, אם מצד שארכו להם הימים כדאמרי רבנן ביבמות ג. זכו מוסיפין להם, או
לר"ע ראמר זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו, שלא חיו רק כפי שנגזר בעת
לירתם, אפס מפאת זריזותם גמרו עבודתם בתקון נפשותם כימי נעוריהם,
(כדמצינו במדרש קהלת, כד רמך ר' בון שאל ר' זירא ואפשר עלי' יגע ר' בון
לכ"ח שנה מה שלא למד תלמיד ותיק למאה שנה), אנשים כאלה אף שהשלימו
חק בריאותם מצד שורש נשמתם, יש בהם פגם וחסרון שהוציאו הזמן היקר לריק,
ולכן אף שבאים לגן ערן מצד השלמת תקון נפשותם, מ"מ מפאת בילוי הימים

1) ראה אודותיו בכר"ש שנה א' קונט' ד' עמוד מ'. — דרוש הספר זה הועתק
מעצם כתי"ק המונח בגנזי ידינו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמפואר כש"ת מו"ה
שאל הוטמערער נ"י מאנטווערפן. זכרה לו אלקי לטובה. — וזאת למודעי. כי בתוך
הדרוש כתב כמה פעמים ביטויים בלשון יודיש דייטש, וכנראה שכן נאמרו ברכים למען
יבינו גם המון העם, והשמטנו רובם כאן, כי עפ"י רוב הוכפלו הורברים שנכתבו בלח"ק,
ללשון יודיש, ולא ראינו שום תועלת בהעתקתם.

לבטלה הם מתעכבים בשביל הפגם הזה עד שיקבלו עונש על הוצאת הזמן לבטלה, ובאים אח"כ כגן עדן בין הצדיקים. דומיא דכתבו בתוס' כתובות ק"ג: דאמר התם ההוא יומא דאשכבתא דרבי נפק בת קלא ואמר כל דהוי באשכבתא דרבי מזומן הוא לחיי עה"ב, והק' התוס', תימא והלא כל ישראל יש להם חלק לעה"ב, ופירש הרב ר' מאיר כל היכא דאמר מזומן לחיי עה"ב, היינו בלא דין ובלא יסורין, ור"ל שיש שאינם יכולין לבוא ישר לגן עדן ומתעכבים להתייסר קודם ביסורים, כל אחד לפי מעשיו, אבל מזומן הוא שהולך ישר לג"ע בלי עיכוב ומונע. וגם צדיק שהשלים תכלית בריאותו אם פגם בחימים שחי, צריך הוא להתעכב לקבל עונש קצת ע"ז קודם בואו לג"ע.

וזהו שהי' חפץ דהע"ה לדעת קיצו, היינו סופו ותכליתו שנברא בעה"ז, אם השלים חובתו, וגם אם כשהשלים חובו אין בו פגם מצד שלא מילא מדת ימיו, וא"ל הקב"ה שאין מודיעין זה לאדם בחייו. אמנם צדיק כזה שמילא חובת בריאותו וגם לא הוציא רגעי זמנו לבטלה, זה הולך ישר לג"ע אחרי גויעתו בלי שום עיכוב כלל, ושם בג"ע הוא יושב בין הצדיקים שעטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, שגם שם בג"ע הם עובדים את ה', וזו היא התענוג וההנאה מזיו השכינה, שע"כ ארז"ל ת"ח וצדיקים אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב שנא' ילכו מחיל אל חיל גו' וע"כ נאמר [שמואל ב' ז'] שא"ל הקב"ה לדור כי ימלאו ימך ושכבת את אבותיך גו', ודרז"ל כירושלמי ברכות פ"ב שא"ל הקב"ה לדור שאף שהוא לא יבנה ביהמ"ק רק שלמה בנו, מ"מ ימים מלאים אני מונה לך, אינני מונה לך ימים חסרים, שחביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבנות, ומה מעם, עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח [משלי כ"א], ור"ל שא"ל הש"י שלא יחשוב שבשביל שאינו בונה הביה"ק יהי' פגם במדת ימיו ויהיו ימים חסרים, אלא שיהיו ימים מלאים שאם יעשה משפט וצדקה יהי' חביב בעיני הש"י יותר מקרבנות שמקריבין בביהמ"ק. וע"כ א"ל הש"י והי' כי ימלאו ימך, ר"ל כשהיו לך ימים מלאים, בלי פגם, אז ושכבת עם אבותיך הצדיקים בג"ע תיכף ולא תצטרך להתעכב כלל.

וזהו שארז"ל צדיקים במיתתן קרויים חיים, שכבר האריך בעקידה פ' שלח, שפעולת כל נמצא הוא חיותו, שע"כ כתיב אצל הש"י ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ שהוא חיותו ית' כביכול שממלא הארץ מכבודו שמחדש ככל יום תמיד מעשה בראשית, וחיות הצדיקים היא תורתם ועבודתם, כדכתיב אלה המצות והחוקים והמשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וכתיב כי חיים הם למוצאיהם, ולכוונה זו מצינו קידושין סו' וזכחים יג': שא"ל ר"ט לר"ע כל הפורש ממך כפורש מן החיים, והיינו משום רר"ע מעולם לא פסק פומי' מגירסא, דאי' בפסחים קט'. אמרו עליו על ר"ע מימיו לא אמר הניע עת לעמוד בבהמ"ד חוץ מע"פ ועיו"כ. ולהיפוך אצל הרשעים ארז"ל שבחייהם קרויים מתים, שכל רכר שאינו עושה פעולתו הראויה, כגון א' מאברי האדם, כשיפסקו מעשות העבודה המיוחדת לו, יקרא אבר מת, ומצינו גם באילן כשיכול ויפסקו אצלו הגידול והצמחה, יאמר עליו מיתה, כדכתיב ובעפר ימות גזעו, וכן ארז"ל כלי חרס

שבירתן זו היא מיתתן, ולכך ברשעים שאין ממלאים תעודת מציאותם, יאמר עליהם שהם מתים.

ועל כן צריך כזה שמילא רק חובת בריאותו ולא מרת ימיו צריך הוא להתעכב מעט דרך בואו לג"ע, ואותה שעה נקרא מיתה אצלו, שפוסקת העבודה אצלו כ"ז שלא בא לג"ע. וצדיק גמור שלא פגם גם בהימים, אין לו שום עיכוב, ולא נאמר עליו בשום זמן מיתה כלל שהולך ישר לג"ע ושם הוא עובר ג"כ את ה', כמו שדרו"ל סוטה יג: במשרע"ה, משה לא מת, כתיב הכא וימת שם משה וכתיב התם ויהי שם עם ה', מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש. וע"כ לא יתכן בצדיק כזה לומר עליו שמת דק שנפטר מן העולם. כמ"ש בספורנו על ויאסף אל עמיו, נאסף אל צרור החיים לחיי עולם בג"ע עם צדיקי הדורות שהם עמיו ודומים אליו, ואמר עמיו לשון רבים, מאחר שארז"ל שבת קנ"ד. שלכל צדיק וצדיק נותנין לו מדוד לפי כבודו, ומצינו לשון אסיפה אל תוך הבית, כמו ואספתו אל תוך ביתך, ואין מאסף אותו הביתה, כן בצדיקים כבוד ה' יאספם לתוך ג"ע, ע"ש. ובצדיקים כאלה אין המיתה רק מתוך שינה ונקראים ישני עפר, וכח"א מתוקה שנת העובר. ולכך ארז"ל בב"ר פ' חיי שרה גבי וימת אברהם זקן ושבע ימים, שהקב"ה מראה להם לצדיקים עד שהם בעה"ז קודם מיתתן מתן שכרם שעתיד להם ונפשם שבעה והם ישנים, כד דמך ר' אבהו אחוי לי י"ג נהרי אפרסמו, ר"ל אחרי שתקנו גם מרת הימים הם באים ישר לג"ע, וע"כ אומר הכ' שבע ימים, והבן.

וזהו לרעתו מה שארז"ל בכתובות קד. א"ר אלעזר בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתם, אחת אומרת לו בא בשלום, ואחת אומרת הולך נכחו, ואחת אומרת לו יבא שלום ינוחו על משכבותם, ר"ל צדיק כזה שהוא רק נפטר מן העולם, שלא יתכן עליו לומר בשום זמן מיתה כל שהשלים תעודת בריאותו וגם מרת הימים, אזי אומרים לו כת אחת של מה"ש בא בשלום, ר"ל שהשלים תעודת בריאותו, והכת הב' אומרת ומבשרת לו שגם שם יהי' הולך ויעבוד את ה'. והכת השלישית היא מבשרת לו יבוא שלום ינוחו על משכבותם, ר"ל שלא יהי' שום זמן שיצרך לדון ולהתייטר, אחר שהשלים גם מרת ימיו, ויבא ישר לג"ע, וז"ש יבא שלום ינוחו על משכבותם בלשון רבים, ר"ל בין שאר הצדיקים שבג"ע.

וזהו שאמר הקרא הנ"ל על יצחק, ויגוע יצחק וימת, ר"ל, זיין שטארבען בעשטענד נור דערין, כי גוע, דאס ער דען גייסט אויסהויכט, אבער זיין לעבענסווערק האט ער צור גאנצע פאללענריגט, שהוא זקן, ר"ל כררז"ל זקן שקנה חכמה שהשלים חובת בריאותו, וגם שבע ימים שהשלים מרת ימיו והוא בלי שום פגם, לכן ויאסף אל עמיו, יאסף ישר לג"ע עם עמיו שאר הצדיקים שבתוכו כנ"ל. וכן נוכל לספור את הגאון מו"ה יצחק שמעלקיש אבר"ק לבוב שנפטר בעיו"כ העבר, אשר מימי ילדותו עד שאיפת רוחו האחרון לא מש מאהלה של תורה ולא הוציא שום יום מימי חייו לבטלה, וכבוד ר' יאספוהו ישר לג"ע עם שאר הצדיקים.

והנה מלכד שצדיק ות"ח כזה הוא בגדר חי בג"ע, יש עוד ת"ח כזה שיהי' חי בשני עולמים גם בעה"ז אחר שכבר מנוחתו כבוד בעה"ב, והוא כאשר ריבץ תורה ועשה ספרים בחייו והפיץ חכמתו בישראל שיהי' לדורות אחדיו שלומדים בתוכו, זהו עושה עצמו חי נצחי, רגמרי שמעתת' בני מדרשא הדורות הבאים אחריו, והוא ע"ד שארז"ל כיבמות צו: מאי רכתיב אנורה באהלך עולמים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה יה"ר שיאמרו רבד שמועה מפי בעה"ז דא"ר יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים רבד שמועה מפיו בעה"ז שפתותיו רובבות בקבר, פרש"י כאלו הוא חי, וכן אי' בברכות יח: על קרא [שמואל ב' כ"ג] ובניהו בן יהוירע איש חי רב פעלים מקבצאל גו', בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי, רב פעלים מקבצאל, שריבה וקיבץ פעלים לתורה, לכן נקרא חי בב' עולמות, וכן ארז"ל (בירושלמי שקלים פ"ב ה"ה) אין עושין נפשות לצדיקים רבדיהן הן הן זכרוניהן.

וזהו שמצינו בברכות יז. ר' יוחנן כי הוי מסיים ספרא דאיוב אמר הכי, סוף אדם למות, סוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים, אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נ"ר ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו, ר"ל מי שאחרי מותו לא יזכרוהו אף שלמד תורה בחייו בפ"ע מ"מ היא מיתה שכל אדם מעותד מיום הולדו, כפי' הרמב"ן עה"ת פ' בראשית על כי ביום אכלך ממנו מות תמות ע"ש, אבל מי שגדל בתורה להגדיל תורה ולהאדירה, ולא די שלמד בעצמו, אלא גם שעמלו בתורה לכתוב ספרים ולהפיצם בישראל, על בחי' זו הוא גדל בשם טוב, ור"ל שמלת "שם" כ' בתשו' הרשב"א שמורה על דבר חשוב קיים לעד שאינו נפטר, כמ"ש ותקרא את שמו שת כי שת לו אלקים ורע אחר תחת הכל כי הרנו קין ע"ש. וכן מצינו בברכת יעקב [פ' ויחי] ויקרא בהם שמי ושם אבותי, וכמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים ח"א על מה שאמר הש"י מה שמי, שהוא מציאותו ונצחיותו ית', וז"ש [רברים כ"ה] מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, ר"ל ליתן לו מציאות קיום שהיבם נותן מציאות להנפש המת. ועד"ז הוא כשנפטר בשם טוב מן העולם, שנשאר שמו חי וקים לעד על דרך הכתוב טוב שם, שטוב קיום כזה שהוא כמו השמן, שגם כשיורק מן הכלי עוד ריחו נודף גם בהכלי הריקן, כן הת"ח הזה עוד ריחו נודף מחכמת תורתו גם לאחר שיתרוקן החיות ממנו, שאלולי כן הלא הוא מיתה בהמיית כמו שבהמה סופה לשחיטה כן יום המות הוא מעותד מיום הולדו.

ובזה נל"פ מאה"כ [תהלים מ"ט] כי יראה חכמים ימותו יחד כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם, פי', בזה בוכים על החכם בשוה עם הכסיל על איבוד קנינים הזמניים שעוזבים לאחרים חילם, אבל קרבם בתימו לעולם משכנותם קראו בשמותם עלי אדמות. וז"ש שהע"ה טובה חכמה עם נחלה, שאז הוא בחי' השמש שאף בזמן שקיעתה שאינה מאירה כאן אבל היא מאירה מצד אחר, כן הת"ח הזה גם אחרי שקיעתו הוא הולך ומאיר בתורתו, וזהו, ויותר לרואי השמש, ואמר הטעם שאין די אם הוא ת"ח בפ"ע, שאז הוא חולף ועובר כמו כסף וזהב שלא ירד אחריו כבודו, ואין מליון לאדם לא כסף ולא זהב, וז"ש כי בצל החכמה בצל

הכסף, שניהם כצל עובר יחלופו, אמנם ויתרון דעת, מלשון והותירך ה' לשובת, או הותיר לנו שריר, אז גם החכמה תחי' בעלי', והוא חי ונר בשני עולמים כנ"ל. וכן הרב הנעדר הנ"ל הניח אחריו ברכה שו"ת בית יצחק כמה כרכים גדולים שמלאים חריפות ובקיאות, ובצדק יש לנו לקונן עליו הקינה שנשא הספרן על ר' זירא במגילה ו. כי נח נפשי רר' זירא, פתח עלי' ההוא ספרנא, ארץ שנער הרה וילרה, ארץ צבי גירלה שעשועי' אוי נא לה אמרה דקת כי אברה כלי חמרתה. יש להתכונן בהא דחשיב ואזיל מקום לירתו, גידולו, לאיזה תכלית הוא, ולאיזה כונה אמר אוי נא לה אמרה רקת כו'.

להבין הרברים נראה עפ"מ שמצינו במגילה כח: ריש לקיש ספרי' לההוא צורבא מרבנן רשכיה בארעא רישאל רהוי תני הלכתא בעשרים וארבע שורותא [פירש"י, שהי' שונה משניות בכ"ר שורות של תלמידים] אמר ווי חסרא ארעא רישאל גברא רבא, ההוא רהוי תני הלכתא ספרא ספרי ותוספתא ושכיב, אתו ואמרו לי' לר"נ ליספרי' מר, אמר היכי נספרי', הי צנא מלא מספרי דחסר [פירש"י, במאי אספרנו, אינו אלא כסל שמילאוהו ספרים ואין מבין מה בתוכם, אף שונה הלכות ולא שימש לת"ח שיבינוהו מעמי משנה, ופעמים שרברי משנה סותרות זא"ו, וצריך לתרצה כגון הב"ע, וכגון הא מני ר' פלוני הוא, וכגון חסורי מחסרא, אינו יודע מה שונת], תא חזי מה בין תקיפי ארעא רישאל לחסירי בבל [פירש"י, ריש לקיש מתקיפי א"י רנב"י מחסירי בבל]. לכאורה צריך להבין למה לרנב"י לא הי' חשוב בעיניו להספיר לת"ח שהי' בקי ולא הי' חריף, ור"ל ספרי' ושבח' לגברא רבא, הרי מצינו שר"ל הי' ג"כ אוהב את החריופות, כדאי' בב"מ פר. כר נח נפשי רר"ל הוי קמצטער ר' יוחנן בתרי' טובא, ול"ה מתנחם בר' אלעזר בן פדת דמחדרין שמעתין משום שלא הי' בו כח להקשות ולפרק, כדאי' התם דא"ל ר' יוחנן לר"א בר פדת את כבד לקישא, בר לקישא כי הוי אמינא מילתא הוי מקשי לי עשרין וארבעה קושייתא ומפריקנא לי' עשרים וארבעה פרוקי וממילא דוחא שמעתא כו', ובסנהדרין כד. מצינו דאמר עולא הרואת את ר"ל בבית המדרש כאלו עוקר הרים ושוחנן זב"ז [פירש"י, מטיח ומקיש זב"ז שהוי חריפא טובא], וא"כ בוראי הוי החריופות נחשב אצלו, ולמה א"כ הספיר הוא ושיבח להת"ח שהי' בקי כ"כ.

ונראה דהנה ידוע ששונים היו לימודי בבל מלימודי א"י, שבני בבל היו אותבי פלפול חרופים ומקשים היו, ובני א"י היו בעלי זכרון ובקיאם טובא, אחרי ששם רגילים בשמן זית, ואמרו בהוריות יג: ששמן זית משיב לימוד של ע' שנה שנשכח, ובני בבל לומדים בחריפות וחידוד. וזהו דאי' בסנהדרין כד. מאי דכתיב ואקח לי את שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחר קראתי חובלים, נועם אלו ת"ח שבא"י שמנעימים זל"ז בהלכה, היינו בשובה ונחת ע"י בקיאותם מברדים ההלכה, חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זל"ז בהלכה, והוא שקשים כבדול, ובירוד ההלכה שלהם ע"י פלפול וחריופות, ולכך בבבל היו נותנים להפלפול משפט הקדימה, ובא"י הי' חשוב יותר הבקיאות, כדאי' בסוף הוריות דפליגי רשב"ג ורבנן אי סיני עדיף או עוקר הרים עדיף, שלחו מתם, היינו מא"י, סיני עדיף הכל צריכין למדי חמיא. ועל כן ר"ל שהי' מתקיפי ארעא רישאל ששם הי' הבקיאות

יותר חשוב לכך ספרי' לההוא צורבא מרבנן שהי' שונה משניות בע"פ עם התלמידים, אף שלא הי' לו כח הפלפול והחריפות, חסרא ארעא דישראל גברא רבה, ששם נחשב מעלת הבקיאות ביותר, והיו לגבייהו גברא רבה. אבל רנב"י שהי' מבבל, ששם העיקר הוא החריפות והפלפול, לכך אמר היכי נספרי' ההוא צנא מלא סיפרי דחסר, שאינו אלא כסל שמילאוהו ספרים, מפני שלאנשי בבל אין נחשב כ"כ הבקיאות.

ולחכי מצינו בביצה לח. כי סליק ר' אבא לארעא דישראל אמר יהא רעוא דאימא מילתא רתתקבל, פירש"י, רתתקבל לחכמי המקום שלא אבוש, ולכאורה למה הי' מתיירא כ"כ שלא יבוש כשיבוא לא"י, הרי אהרבה שם יוסיף חכמה, כדאי' אורא דא"י מחכים, ואיתא בכתובות עה. על הקרא ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון, אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה, אמר אבוי חד מינייהו עדיף*) כתרי מינן, אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, דהא ר' ירמי' רכי הוי הכא לא הוי ידע מאי קאמרי רבנן, כי סליק להתם קרי לן כבלאי טפשא. ובתמורה כט. א"ר אבא ידע בהא לשנוי שמעתא ואי לא רסליק התם ל"ה ידע דארץ ישראל גרמה לי, ע"ש.

אמנם נראה שר' אבא נתגדל על ברכי ת"ח שבבבל, והי' רגיל לבאר שמעתתא ע"ד הפלפול והחריפות, ובירעו שאין רוח חכמי א"י נוחה מזה, לכן התפלל שבתחלת בואו לא"י לא יתבייש בחכמת תורתו, אחרי שהם נותנים להבקיאות משפט הקרימה. ובאמת אחרי שנתיישב בא"י והקנה לעצמו גם הבקיאות, הי' עדיף כתרי מינייהו, ועלה בראש מפני שהי' לו שתי המעלות, כרקאמר בסנהדרין יז: ובשבעות מז. רבותינו שבבבל רב ושמואל, רבותינו שבא"י ר' אבא.

ולכך מצינו רמי שיש לו ב' המעלות נפסק הלכה כמותו, כרמצינו דרב חסרא ורב ששת הלכה כרב ששת, דהנה רב ששת הי' בקי דוקא שהי' חוזר על לימודו תמיד, כדאי' בפסחים סח: רב ששת כל תלתין יומי הוי מהדר תלמודי' ואמר חראי נפשאי לך קראי לך תנאי, ולחכי מצינו בזבחים צ"ו ר' יצחק בר יהוד' הוי שכיח קמי' רמי בר חמי שבקי' ואזל גבי' רב ששת שאל לי' רמב"ח מ"ט שבקי' א"ל מר כי בעינא מילתא פשיט לי' מסברא, כי משכחנא מתניתא פרכא לה, רב ששת כי בעינא מילתא מיני' פשיט לי' ממתניתא כו'. ורב חסרא הי' חריף ביותר כראשכחן בעירו בין סו. רב חסרא ורב ששת כי פנעי בהדי הדרי רב חסרא מרתען שיפוטא ממתניתא דרב ששת, רב ששת מרתע כולי' גופי' מפלולי' דרב חסרא, פירש"י, חריף וסבר הי' ביותר ועמוק הי' בשאלותיו, וכיון שרב ששת אף שלא הי' כ"כ חריף כרב חסרא אבל הי' לו ג"כ מעלת החריפות, כרמצינו בבכורות נב: מתקיף לה רב ששת מכלל רמ"ר חוזרין חוזרין לבטלה קא, קרי רב חמא עלי' דרב ששת טובה חכמה עם נחלה כו', פירש"י, טוב טעם חריפות האמורה עם נחלת הבריות, הרי רב ששת הי' לו שתי המעלות חריפות ובקיאות, לכך

(*) עיי"ש ברש"י ד"ה עדיף, פקחים וחריפים. — ואולי קאי דברי רש"י הללו על אומרו אח"ז, כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, ורו"ק.

איפסקא הלכתא כוותי' לגבי דר"ח שלא חי' לו רק מעלת תחריפות. וממעם זה מצינו ג"כ דרבה ורב יוסף הלכה כרב יוסף, דסיני עדיף, אף שרק בא"י אמרו כן, מ"מ כיון דרב יוסף חי' לו ג"כ מעלת תחריפות כדמצינו ביבמות קכ"ב. זיל לגבי רב יוסף דחריפא סכינא, הרי שרב יוסף חי' חריף ג"כ, ולכך רבה ורב יוסף הלכה כרב יוסף.

והנה בר' זירא מצינו בהוריות יד. ר' זירא חריף ומקשה, ובעירובין סה. אמר לי' לר' זירא מחדרין שמעתך, א"ל דיממי נינהו, ואחר שעלה לא"י הקנה לעצמו (השאר חסר, וחבל).

חידושים, הערות, ופסקים

מהגאון מהרש"ם אבד"ק ברעזאן זצ"ל¹⁾

(א) במס' זבחים דף פ"ז ע"ב, מתקף לה רבא בר רב חנן, אי אמרת אויר מזבח כמזבח רמי, עולת העוף דפסלה במחשבה היכי משכחת לה הא קלשה מזבח, עיי"ש. ויל"ע לפמ"ש התוס' לעיל בר"ה כלי שרת, ומנחות ז' ע"א, רבראיכא חציצה אין מזבח מקרש, ולפמ"ש הר"מ והרע"ב במס' זבחים פ"ו משנה ד', דמליקת העוף על גבי ידו של כהן, א"כ היר' חוצץ, ושפיר משכח"ל דפסלה מחשבה.

(ב) במס' מעשרות פ"ד משנה ב', כלכלת שבת בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין. ו"ל לפי ששמאי הזקן ס"ל (ביצה ט"ז ע"א) מחר בשבתא וכו' ואם מצא נאה אומר זו לשבת וכו', א"כ כן חי' מנהגו לעולם, ולא נתייחר עוד הכלכלה לשבת, רק לפי שעה. אבל הלל לא כן עשה, רק כשהכין על השבת ייחר לשבת, ושוב לא שכיח לשנותו, לכן מחייבין. (ע' ש"ס רפ"ב דביצה, ותבין).

(ג) במס' נגעים ריש פרק י"ב, בית הבנוי בספינה או באסקריא וכו' אינו מיטמא בנגעים. וכתב הרע"ב, רכתיב בבית ארץ אחוזתכם, ער שיהא הבית מחובר בארץ. — לפמ"ש רש"ל בחכמת שלמה יבמות ס"ג, דים נקרא ג"כ ארץ, קשה דא"כ אמאי בית שבספינה ואסקריא אינו מיטמא בנגעים, וי"ל דגם בארץ בעינן חיבור ע"י נעיצה או טיט, וכאן אינו מחובר עכ"פ.

(ד) כמה שנהגו הסופרים ליתן לאנשים לכתוב אותיות, והם מנקרים בנקודות צורת אותיות, והאנשים מחברים הנקודות. ע' רשב"א פ"ב דגישין ופרי חדש א"ע סי' קכ"ה סעיף ד', ראינו כתב כלל, ולא יצא מצות כתיבת ס"ת. וגם הס"ת הוא ספק פסול, משום דבירושלמי פ"ב דשבת ופ"ב דגישין איכא פלוגתא בזה אי הוי כתב, ולכן צריך ליזהר בזה.

1) חידושים והערות אלו הועתקו מכת"י תלמידו הרב הגאון מוה"ר אליהו זינגער ז"ל שהעתיקו מכת"י רבו הגאון מהרש"ם, והגיעו אלינו מאת בנו ירדינו הרב המפורסם וכו' מוה"ר דוד זינגער שליט"א רב דקהל אנשי ספרד בבארא-פארק. זכרה לו אלקי לשובה.

(ה) עיין ירושלמי פ"ק דשבת הלכה ד' דגזרו בי"ח דבר שלא לקבל מתנה מעכו"ם. וצ"ע שלא דברו מזה הפוסקים, ואולי כיון שאינו נזכר בש"ס דילן פ"ק דשבת נבי י"ח דבר. ויעו"ש עוד שגזרו על לשונם, ופי' בקרבן עדה, שלא ירגיל אדם עצמו ובניו לדבר בלשון עכו"ם, ויל"ע בש"ס שלהי סוטה. ובעוה"ר המספחת רבתה ללמד בנוי לדבר בלשונם ובילדי נכדים ישפיקו, ואין איש שם על לב.

(ו) עיין בשו"ת שבסוף ספר נדרי וזרזין בהשמטות סי' ג' (דף פ"ב ע"ב) ברין אם עד א' לא ידע לחתום וחוליק הסופר ירו עם יד העד וחתם, ריש להקל ע"ש באורך. ויש להביא ראי' מהא דשמות רבה (פרשה מ"ז) כתב לך וגו' כתוב אתה ולוא אתן ירי בו כו' הה"ד ואכתוב על הלוחות. ויש לרחות דשאני התם דמשה ה' יכול לכתוב בעצמו, וצ"ע. (ועי' פת"ש סי' ק"ל סק"י).

(ז) ברין חזקת אלמנה אחר מיתת בעלה הרב, יש ראי' מבראשית רבה פ' ויחי (פרשה ק') רבינו צוה ג' דברים לפני מיתתו וכו' ואל תזון אלמנותי מתוך ביתי כו' ולא מתניתא היא וכו', אלא לפי שדרכו של נשיא להיות כל חפציו משל ציבור וזה ע"י שלא נהנה משל ציבור לפיכך אמר אל תזון אלמנותי מתוך ביתי, וע"ש במתנות כהונה, ומוכח דבסתם ניונות אלמנותו משל ציבור, ודו"ק. וגם מנהגא מילתא בכה"ג. (ועי' תשו' באר שבע סי' כ"ב, ומג"א סוס"י תר"צ).

(ח) בירושלמי מס' ברכות פרק ו' הלכה א', הנהנה כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו מן המצות. ו"ל דר"ל עד שיהי' אוגן ויופטר מכל המצות ויהי' פטור ג"כ מלברך⁽²⁾.

(ט) בירושלמי מס' ראש השנה פרק ד' הלכה ח', ר' משרשיא בשם ר' אירי, בכל הקרבנות כתיב חטא ובעצרת אין כתיב חטא, אמר להן הקב"ה מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם, ע"כ. וצ"ע דבפרשת אמור כתיב שעיר עזים אחד לחטא"ת. וי"ל למאי דאיתא במנחות מ"ה ע"ב דהאמור בחומש הפקודים קרב במדבר, משא"כ האמור בתורת כהנים לא קרב במדבר, וצ"ע⁽³⁾.

(2) בתוספתא פ"ד דברכות איתא, הנהנה מן העוה"ז כלום, בלא ברכה" מעל עד שיתירו לו כל המצות. ועיין בספר לקח טוב להנאון מוה"ר יוסף ענגיל (סוף כלל י"א) שמפרש דברי התוספתא בכמה אנפי. ובס' נתיבות התלמוד הביא בשם הגאון מוה"ר יעקב וויידענפעלר אבר"ק הרימוליב שפי' עפי"מ דקיי"ל דחולה שיש בו סכנה א"צ לברך על האוכל (עיין מג"א סי' ר"ד סקב"א), וזהו דקאמר, כל הנהנה כלום מעוה"ז בלא ברכה מעל עד שיתירו לו כל המצות, פי' עד שיהא חולה שיש בו סכנה שמתירין לו כל המצות כשביל פיקוח נפש, ואז מותר לו ליהנות בלא ברכה, ודפ"ח.

(3) עיין בזה בספר טל תורה בהנהותיו על הירושלמי סוף מס' ראש השנה.

מכתב מהגה"ק בעל ייטב לב אבר"ק סיגעט זצ"ל⁽¹⁾

בעזרה"י. יום ב' רר"ח אדר הת"ר לפ"ק אוהעל.

הצבי ישראל, רב פעלים מקבציאל, צדקתו כחררי א"ל, ה"ה הרב הגדול, לעמו מעוז וּמגדול, הצדיק המפורסם הגביר האריר השר הנכבד כשת"ק מה' צבי הירש לעהרין נ"י⁽²⁾.

נעימות ימין עוז תפארת מעשה ידיו אשר כוננו אצבעותיו מנילה עפה אמרתו צרופה קונטרס הנרפס, יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויבי ה' האסיפה הרעה אשר ה' בעיר בריונישווייג, הגיע לידי זה כמה, ואחר עד עתה מכמה טעמים הכמוסים, ומהם לאשר בתחילת ימי החורף שלחתי ליד כבודו הרמה סך מאה ותשעים זה' כסף ע"י הליואנץ בעיר קאשוי אין 30 אקטאבער לשלוח המעות הלזה ליד כבוד חותני הצדיק אבר"ק טאלטשווע⁽³⁾ אשר איוה למושב לו בעה"ק צפת תובכ"א, ומאז אין אומר השב, ומידי יום יום חכיתי להקשיב רב קשב וכתב קבלה מאת כבוד מעלתו הרמה, והנה ארכו הימים חדל החזון אין אומר ואין דברים, לא ידעתי מה זה ועל מה זה, ומה אידן ב', ומכאן זה נתעכבתי כי אמרתי אולי ואולי יגיע כתב קבלה לירי, אח"כ אראה להשיב על מכתבו הנ"ל, והנה עד עתה תוחלתי נכזבת, אמרתי יהי מה, ארוצה נא רברי אלה' ע"ד כבוד שמו ותורתו יתברך, וה' יגמור בעדינו לשובה לחזק בדקי הדת ולהעמידו על תילה. ועתה הנני הגני לבקש מאת כבודו הרמה, נא ונא מיר כראות כתב זה, ימחול להוריעני ע"י ב"ד המוקדם אם הגיע לידי הסך מאה ותשעים זה' כסף הנ"ל, ואם כבר שלח אותם ליד חותני הצדיק נ"י.

גם להודיעני ממה ששמע מאת שלו' חותני נ"י, כי ארכו הימים אשר לא הגיעני תמונת אות מאתו, ובקיץ העבר שלחתי מעות לאה"ק ע"י השליח הבא משם, וזה כמה שבועות אשר הגיעני כתב קבלה מאת הממונים מק' טבריא

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש שנה ה' קונט' ז' עמוד י"ט. — מכתב זה הגיע לידנו מאת ירידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד נריב לב מו"ה שאול הויטטערער נ"י מאנטווערפן. יצו ר' אתו את הברכה.

(2) הוא ה' הפקיד והאמרכל באמשטרדאם, על שקלי הכסף שנתרמו עבור יושבי אדרה"ק.

(3) הוא הגאון מוה"ר משה דוד אשכנזי זצ"ל. נולד בראזוראל בשנת תקל"ד לפ"ק לאביו הגאון מוה"ר אשר אנשיל אבר"ק ראזוראל זצ"ל. בשנת תקס"ב נתקבל לאבר"ק טאלטשאווה. בשנת תר"ג עלה לאה"ק ואח"כ נתיישב בעיה"ק צפת ושימש שם כאב"ר. נרפס ממנו ספר תולדות אדם על סוגיות הש"ס, וספר באר שבע עה"ת. נלב"ע ביום י"ח לחודש תמוז שנת תרט"ז לפ"ק, ומנ"כ בעיה"ק צפת.

(4) רבריו אלה נרפסו בקונטרס קנאת ציון (אמשטרדאם תר"ו).

תוב"ב, ומאת כבוד חותני נ"י היושב בעה"ק צפת לא נזכר בו דבר. ונפשי יודעת אשר כבודו הרמה יודע ובקי במיב אנשי הארץ ויושבי', ומירי חדש בחדשו ישמע אליו את כל הנעשה בקרב הארץ חק', נא להודיעני הכל באר היטב את כל הנשמע לאוזני הסתוירים, בל יעלים מאתי דבר, ולמצוה רבה ועצומה יחשב לו ולצדקה, ע"כ נא ונא להיות זריו ומקדים להודיעני את כל ונוכחת בשפה ברורה ונעימה. ובוזה אצא ואומר שלו' לו ולתורתו, מאוד ישנא שלוותו, כנפשו ונפשו או"נ רבוק מאח באהבתו כ"ה,

הק' יקותיאל יהוד' מייטל בוים חופ"ק אזהעל*)

(*) מעבר לרף: המכתב הוסיף הכותב בבית הנה"ק בעל יישוב לב וצ"ל שורות הללו: אמר הכותב, אל יפלא בעיני רומ"ת על אשר המכתב הלז התממהה ער כה, כי זה כמה שבועות וימים רבים אשר נמסר על הבי רואר, והנה הן היום ז' ניסן כי באתי על הבי רואר בשליחות אדומ"ו הנאון אב"ר נ"י עם הרעצעפים לרעת אם הניע תשובה בחזרה, מצאתי שם המכתב הלז מונה, כי הפאסטאמט מווינן החזירו אותו מאיות מעמים הירועים להם. והנה הוכרחתו שוב שנית לשלם עכורו ולשלחו שוב היום יום הנה"ל, ולאשר כי השר הממונה על הבי רואר לא רצה להחזירו לירי למען אביאחו לפני כבוד אדומ"ו לרעת מה יעשה בו, וגם לאדמ"ו מריחא ל"י מילתא לילך בעצמו ובכבודו אל הפאסטאמט, לזאת מסר לי כל הדברים האלו, וציוה עלי לכתוב זאת למען אשר רומכ"ת ידע על מה ולמה נתעכב ער הנה.

וזאת ועוד אחרת פקר עלי אדומ"ו, לכתוב אל רומכ"ת על שמו, אשר תיכף כי יגיע ליד רומכ"ת מכתב הלו, אזי כי יחתום א"ע רומכ"ת על הרעצעפים אשר יוחזר לכאן, ימחול לכתוב על הרעצעפים בעצמו שתיים או שלש תיבות או ברמז בעלמא, אם הגיע ליד קרשו המעות המבואר על המכתב הלו בכ"י אדומ"ו, ואם שמע מהרב הקדוש דק' טאלמשאוויע, למשל יכתוב אלו התיבות, קבלתי על נכון וגם שמעתי ממנו, באופן אשר לא ידעו הראוים מה זה, ואם ח"ו לא הגיעו המעות, או לא שמע ממנו, יכתוב ג"כ כנ"ל ברמז איזה תיבות, למשל לא קבלתי או לא שמעתי.

דברי הק' יהודא ליב גרינסעלד
סופר של הרב האב"ד רפה ק"ק אוהעל

[illegible]

מכתב מהגאון מוה"ר אהרן סג"ל שפיין אבד"ק טרענזשין זצ"ל*

אשמעה כי ידבר השם שלו' אל עמו ואל נכבדי ארץ
עיני ערת ישרון דק"ק פרוסטיץ יע"א.

העיר כליל הארץ מדינת מעהרין יע"א, יושבי' אנשים אנשי מדות טובות, סגולת העם ברובם כן את ה' יראים שלימים וטובים עם האלקים ואדם. אך גם מבין פרחי שושנה בשמי מור וקנמון, יפרח שורש ראש ולענה, ותסובנה אלמותיו חוחים יאוחים, קוצים כסוחים, כי במקום המשפט דעת תורה ויראה נסיכי אדם ורועי אמונה, שמה יעלה הפורץ הוא האיש המשורר בחלון וחורב בסף, אשר כבר קול צוחתו העלה יללת שער העיר ק"ק ברודא, עד כמעט נהרס מצבתה מצבת קודש בם, לולא בחמלת ה' השינה ידם לערוך רברים לפני השרים יד"ה בעיר ברין, המה דרשו משפט עד אשר מצאו בשלמי הרעה הזאת, עד מן גו גורש, והעיר נמלטה אז תעלו, כי צדיקים בתוכה מצרה נחלצו.

אך הוא ברוב חנפי לעוג, והיותו יודע נגן ומיטב פרק בשיר עונג אשר לא נעים לזמירות ישראל, הקריב והטה לבב אנשי עיר וקריש, באמרו להיטב אחריתו מראשיתו, כי יבחר דרך אמונה, כי ירוץ כאיל דרך מצותיו, ויאמן העם לקולו כי יחון, וישימו לו יד ומקום בקרב חוצתם. אמנם כרובו כן חטא הרבה לפשוע בשכבר עשה פעמים ושלש ביד רמה, אשר לא כדת של תורה, להיות עוד שלוחא רציבורא, כאשר ידעתם מפורש בש"ע סי' נ"ג ס"ד וי"א.

ובמה יש עוד תקות חנף רודף יין ושכר מתעתע בחכמי אמת ונביאי צדק, מקול נערת מוכיח אליו מפה לאוזן לא יחת, אך יוסף מכאוב תמיד מנאץ ומחרף, הכזה ישמיע במדום קולו קול צוחה על היין, היערב לנפש קול כסיל שונה באולתו, ורשעו על פניו יענה, ומי האומר, כי טוב הוא להעיר לב יען הוא מוציא נוזלים מסלע לב האבן בימים הנוראים ומקורשים ותחשב לו לצדקה אם יעזוב רשע דרכו, תועה מדרך השכל, כי מי יתן טהרת לבב מטמא ומשוקץ ותועבה בו ובתוכו, מחולל מפשעים כל ימות השנה, ולא סר מרוח, ולא יזח אף בעת תפלתו, תהי' לחטאה. הרי למה זה דומה, לשמוע קול כנור ועונג בבית המשחקים בבתי טרמריאות וקרקסאות, אשר לא נאות תחלה זו במקום הנורא מקום בית תפילתינו, מסלה העולה, וזה שער השמים. שמה נבחר שלוחינו שלוחא ררחמנא

(*) ראשית נשיאותו היתה בשנת תקנ"ט כשנתקבל לאבד"ק פרוסטיץ, אח"כ בשנת תקע"א נתמנה לאבד"ק טרענזשין, ומשם עלה על כסא הרבנות בעיר האליטש. נרפס ממנו חירו"ת בסוף ספר אוהל אברהם לחתנו הג"ר אברהם שאג זצ"ל, ויש אליו תשובות בשו"ת פרשת מרדכי ושו"ת הר המור. נלב"ע ביום הושענא רבה שהת תקע"ז לפ"ק 'מנ"כ בעיר האליטש. — הועתק מכת"ק המונח בנגזי ידידנו האבד"ק חיקר החשוב והנעלה מו"ה אברהם אהרן לעזער נ"י. ברך ר' חילו ופועל ידיו תרצה.

איש אשר בו רוח רעת תורה ויראת ה', יורע ושב ונחם, לעומתו יאמרו אמן על ברכותיו, לא על המנאץ בוצע ובירך, כי יחון לא ישימו לו שרביש החמה, אך כענן בוקר יחלוף ויעבור.

לכן אנשי לבב, שמעו לי מרם יחצו העם לשני מחנות ותרבה המחלוקת בישראל, התבוננו קדמוניות, סקלו המסלה מאבן הפועים, סלו סלו דרך וארחות צדיקים, הזכרו והתאושו, עונותיו הראשונים ילכרתו לפני השרים יר"ה בעיר ברין, הלא תמצאו דים עמכם, דבר המשפט נחרצה עליו מאז בק' ברודא, כן עתה האיש בליעל כקוץ מונד ברוח יברח מיד עירכם מרם יסלף הבוגד וישים האור למחשך לפניכם. והעושה שלו' ישים שלו' במחנותם, וכבודו ממקומו לעומתם ברוך יאמר בכלל ובפרט.
כנפש הר"ש,

(מקום החתימה)

ברין טלטול מוקצה

מהרב הגאון מוה"ר ישעי' זילבערשטיין אבד"ק ווייצען ז"ל⁽¹⁾

באו"ח בסי' ש"ח מובא להלכה רמוקצה לבעה"ב עשיר מוקצה לעני, ועיין ט"ז ומג"א שם האריכו. ונסתפקתי, הנה ידוע הרבה איסורים אשר אנו מחמירים בהפסד מועט ומקילין בהפסד מרובה, והנה הש"ך יור"ד סי' רמ"ב בענין הוראת איסור והיתר, כתב דיש מה דהוה הפסד מרובה לעני והפסד לעשיר, והנה ביו"ט קיימ"ל מוקצה, ואיתא סוף שבת רלמאן דסובר מוקצה, טריפה אסור לשלטל, ומעתה אם בא לפני מורה שאלה ביו"ט והמריף והחמיר יען שהוא של בעה"ב עשיר והוה הפסד, ואם אותו הפסד מועט לעשיר הוה הפסד מרובה בעני, וא"כ אילו בא המעשה בבעה"ב עני, היינו מכשירין אותו כיון שהוא דבר מועט, וא"כ יהי' אצל עני מותר לשלטל, כאן שהוא של בעה"ב עשיר באמת ומחמירין, יש להסתפק אם עני מותר לשלטל אותו, כיון דלדירי' לא הוה מוקצה, שהרי אצל עני היינו מכשירין, ואף דבש"ע מבואר דכיון רמוקצה לבעה"ב עשיר מוקצה גם לעני, היינו בדבר שהוא מקצהו, אבל בטריפה שהוא מחמת איסור, אפשר דלעני דליכא איסור טריפה בזה, כיון שאצל העני הוה דבר מועט, דהרי תוס' בפרק מפנין (שבת קכ"ז ע"ב) כתבו אהא דאמרינן דמותר לשלטל תרומה טהורה משום דחזי לכהן, והק' דהרי אמרינן בבבב שאין ג' טפחים על ג' טפחים דלא חזי לעשיר הוה מוקצה אף דלעני ראוי, ותי' דמוקצה מחמת איסור כגון תרומה כיון דחזי לכהן מותר לשלטל גם ישראל. ומעתה גם בזה יש לומר דכיון דחזי לעני ולא הוה מוקצה, גם לעשיר לא חזי מוקצה כיון שהוא רק מוקצה מחמת איסור, או נימא

(1) כתבנו אודותיו בכר"ש קונ' ס"ג. — חירו"ת הללו הועתקו ממכתבו שכתב בימי נעוריו המונח בגנזי ירדנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמרומם מו"ה שאול הושטערער ג"י מאנטווערפען. זכרה לו אלקי לטובה.

דכאן בטרופה כיון שכבר טרפוהו לבעה"ב עשיר, גם אם יתן לעני יטריף אותו, כן נראה מצד הסברא, דלא יחזור להתיר מה שכבר התיר, אף דנשתנה דינו, כיון שנגמר דינו דהיינו שטרפו אותו, וכהאי גוונא אמדינן בסנהדרין (דף ע"א ע"ב) לענין בן נח שבירך השם ונתגייר, אף דנשתנה דינו, כיון שנגמר דינו אין מחזירין לדון כפי שהוא עכשיו, א"כ גם לעני הוה מוקצה, וצ"ע.

והנה לדעת הר"ן סוף פרק כירה דגם במוקצה מחמת איסור אמרינן מוקצה לבעה"ב מוקצה לכ"ע, דאמר בנדרה אשה בככר דהוה מוקצה לה, הוה מוקצה לכ"ע, ופליג אתום' שם. הנה לפי"ז לכאורה לשיטת הר"ן פשיטא דכיון דמוקצה עכ"פ לבעה"ב עשיר דהרי הוה הפסד, א"כ גם לעני הוה מוקצה, אף דהוה מוקצה מחמת איסור. אלא דיש לעיין גם לשיטת הר"ן, דהנה הפרי מגדים שם הקשה לשיטת הר"ן גם במוקצה מחמת איסור מוקצה לכ"ע, א"כ למה אמרינן דמטלטלין תרומה משום דחויא לכהן, ותירץ דבתרומה לא מקצה בידים לכן מותר, אבל בנדרה מן הככר מקצה בידים. ולפי"ז בטרופה יש לומר דיש לו דין כמו בנדר מן הככר, משום דכאן מקצה בידים לפי דעת הרבה פוסקים, כמבואר באריכות גדול בש"ך סי' כ"ה באר היטיב, דהיכא דקם דינא מה שמטריף הדיין דמי כאילו הציק בידים, והוא דעת תוס' והרא"ש, א"כ גם כאן דיין שמטריף דמי כאילו מקצה בידים, א"כ הוה מוקצה לכ"ע.

ובזה הי' נראה לפרש כוונת מג"א סי' ש"ח סקמ"ג, דכתב שם, דעכו"ם ששחט בשבת דשחיטתו נבילה מותר לטלטל לדירן דלית לן מוקצה בשבת, והביא ראי' מהך דטרופה סוף שבת דמשמע דלמאן דלית לי' מוקצה מותר לטלטל, ובמחצית השקל הקשה למה צריך ראי' לזה מאי סברא יש לחלק בין נתנבלה מעצמה, משחיטת עכו"ם. והנה י"ל דכיון דאם נתנבלה ע"י שחיטת עכו"ם הוה מוקצה דרחי בידים, אפשר גם לר"ש הוה מוקצה, עיין שבת דף מ"ו בתום' דלא פסיקא להו אי לר"ש דלית לי' מוקצה היכא דרחי בידים אולי מודה, וא"כ לא היינו יודעין דבכה"ג ג"כ מותר לטלטל, ולכן הביא המג"א ראי' מטריפה דרחי בידים כמש"כ ואפ"ה משמע לר"ש מותר לטלטל.

אלא דיש לומר אפשר לר"ן גם בטרופה מודה דמותר לטלטל, והוא, דהנה יש ליישב קושית הפרי מגדים על דרך זה, דדוקא בתרומה אמרינן דחוי לכהן מותר, משום דאילו הי' אותה תרומה של כהן מותר לכהן לטלטל, השתא דהוה של ישראל ג"כ מותר לטלטל, כיון דאם באמת הי' של כהן הי' מותר לטלטל, אבל בנדרה מן הככר, הרי גם אם האחרים היו נודרים, ג"כ הוה מוקצה, לכן גם עכשיו מוקצה לכ"ע. והנה לפי"ז בטרופה, אם הי' אותו השאלה של בעה"ב עני, באמת הוה מתירין ולא הי' מוקצה, א"כ דמי לתרומה דלא הוה מוקצה, א"כ אפשר לר"ן בטרופה לא הוי מוקצה בכה"ג. רק יש להסתפק לשיטת התוס' דאפשר בטרופה דכבר דן הדיין שהוא טריפה, גם אם יתן אותו לעני לא יכשירנו, א"כ הוה מוקצה לכ"ע.

ובזה הי' נראה ליישב מה שהקשה השע"מ ח'ל' פסולי המוקדשין, דאמדינן ביצה דף כ"א חלה שנשמאת אסור לטלטל משום דלא יכול לשרוף ביו"ט, והקשה לשיטת תוס' בקידושין נשים ביום טוב פטורים מעשה שהזמ"ג ודק ל"ת, ואם יש

עשה לרחות ל"ת דיו"ט רוחה, א"כ יקשה שם דמותר לאשה לשרוף ולא הוה מוקצה אצל אשה, ולשיטת הר"ן א"ש דהוה מוקצה לכ"ע אף רחוי לאשה לשרוף, ואף דהוה מוקצה מחמת איסור הוה מוקצה לכ"ע.

ברין כיבוד אב ואם

דין מכבדו במותו, אי הוי ג"כ משל אב דוקא, ודין כותב כל נכסיו לבניו, אי מצוה עליהם לפרוע מהם חובת אביהם.

בצלאל בהנמחה"א זצ"ל שבערין

מח"ס שו"ת בצל החכמה ה"ח
עיה"ק ירושלים ת"ו

בס"ד.

שלו' וישע רב למע"כ הרה"ג החו"ב טובא מוכתר בהפלגת חכמים ורב קילוסין וכו' וכו' כש"ת הר"ר אפרים זלמן בן למע"כ ירידי הנאון הגדול מהר"מ שטרנבוך שליט"א בעי"ת בני ברק יצ"ו מח"ס יששכר וזבולון.

הריני מאשר בזה בתורה קבלת תשורתו הנחמדה, ספרו היקר, "יששכר וזבולון" שהגיעני לפני ימים ספורים. ואמנם טרם הספקתי לעיין בו כראוי, במעט שהצצתי בו זעיר פה ושם, שמחתי לראות בו כמה רברים נכוחים וישרים. ויה"ר שיזכה שיתבררו שמעתי' בבי מדרשי להחזיק תורה להגדילה ולהאדירה אביה"ר.

ואשר נתקשה מעכ"ת שליט"א ברין המבואר בשו"ע יו"ד סי' ר"מ סעי' ט' שכ' חייב לכבדו אפי' אחר מותו כיצד הי' אומר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו אם הוא תוך י"ב חודש וכו' ע"כ. ומקורו בכרייתא (קידושין ל"א סוע"ב) ופרש"י שם, הריני כפרת משכבו, עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו, עכ"ל. וע"ז מתמה מעכ"ת נר"ו, דהרי כיבוד אב משל אב, דאפי' בעינינו נשואין אין זכות לאב לעכב ככרמ"א יו"ד שם סעי' כ"ה, והטעם דכיון שאינו חייב לכבד אביו בממונו של הבן מכש"כ שאין לו לסבול צערא דגופא בשביל כבוד אביו, וא"כ איך יתי' חייב לקבל על עצמו כל רע שראוי לבא על אביו, זת"ד.

(א) יפה העיר וארשום את הגלענ"ד בס"ד בביאור הלכה זו. — איתא בסוגיא דמס' קידושין (ל"א:), ת"ד מכבדו בחייו ומכבדו במותו, בחייו כיצד, הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא, במותו כיצד, הי' אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו וכו', ע"כ. שוב מייתי, ת"ר איזה מורא ואיזה כיבוד וכו' כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים ומוציא. איבעיא להו משל מי ר"י אומר משל בן רנב"א אומר משל

אב וכו' ע"כ. הנה סוג כבוד דמיירי מיני' בברייתא ראשונה, בין הכבוד שבחיו ובין זה שבמותו נעשה ע"י ריבור בעלמא, רהינו שע"י ריבורו מחשיב הבן דמייקר את אביו בפני אנשים, ולא שייך ב' לא טורח ולא הוצאת ממון. משא"כ בברייתא השני' מיירי מסוג כבוד הקשור בהוצאות ממון, מאכיל משקה מלביש מכסה, או בטירחא, מכנים ומוציא. ולזה איבעיא להו, משל מי, ר"ל, רמאכיל ומשקה מלביש ומכסה אם הכוונה שהבן צריך לטרוח את עצמו להאכיל להשקות להלביש ולכסות את אביו, אבל האוכל המשקה המלבוש והכיסוי הם של האב, והבן רק מטריח את עצמו להאכיל לאביו את האוכל השייך לאב וכן כולו. ונמצא רמאכיל ומשקה מלביש ומכסה, הוי רומיא דמכנים ומוציא שאין בהם על הבן רק טורח בלבד ולא הוצאת ממון.

ב) ואמנם בברייתא זו השני' לא נזכר רק ענין של מכברו בחיו לבר, כמאכיל ומשקה וכו', אבל לא של מכברו במותו כלל. ולחכי שפיר פליגי ב' ר"י ורנב"א אי הוי משל בן או משל אב, דאילו בנוגע למכברו במותו אם יצויר בו כיבור ע"י הוצאת ממון, פשיטא דלכו"ע אינו אלא משל בן, שהרי האב ברנע שהוא מת, בנו יורש אותו ולא נשאר לי' לרירי' ולא כלום, ובהכרח שהוצאות הממון אינם אלא משל בן.

ג) וכן מפורש באמת בסוגיא רכתובות (צ"א:) מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם. ועיי' שו"ע חו"מ (סי' ק"ז סעי' א') רכשלא הניח להם אביהם קרקעות רק מטלטלין שאינם משועבדים להמלוה מה"ת, אין כופין אותם לפרוע חוב אביהם, אבל מצוה עליהם לפרוע חוב אביהם מהם. וע"ש בסמ"ע (סק"א) שהיא מצו"ע רכיבור אב, רגנאי היא לאביהם שיהא בכלל לזה רשע ולא ישלם והם ירשו את ממונו ויאכלו ויחדו, אלא יכבדו את אביהם וישלמו חובו ממה שהניח, אבל כשלא הניח אביהם כלום אין בה מצות כיבור אב ואם שהוא דוקא בממון של אביהם ואמם וכמ"ש ביו"ד סי' ר"מ ע"ש, עכ"ל. והרי הבנים ע"כ יורשין המטלטלין שהניח להם אביהם והם כספם מה"ת, שאל"כ היו ביי"ר מוציאין אותם מידם לשלם חוב אביהם כדרך שהיו מוציאין אותם מאביהם, ואפ"ה כיון שגנאי הוא לאביהם כמבואר, מצוה עליהם לשלם ממטלטלין אלה חובות אביהם. הרי מבואר כי אחר מות האב מצוה על הבן לקיים מצות כיבור גם בממונו. ומה שאינו משלם חובות אביו כשלא השאיר לו אביו כלום, נראה לפי רברי הפוסקים כי בזה אין גנאי לאביו כ"כ שהרי מזה שלא השאיר אחריו כלום הוכחה שלא ה' לו ממה לשלם, ואינו בכלל לזה רשע ולא ישלם. וגם הרי אפשר דגם לבניו אין ממה לשלם חובות אביהם, על כן אין גנאי אם לא ישלמו, לכן לא שייך בזה מצות כיבור. רק בהשאיר עכ"פ מטלטלין, הרי שה' לו ממה לשלם, וגם עכשיו הרי יש ביד הבנים לשלם מירושת אביהם, אם לא ישלמו הוי גנאי לאביהם, על כן שייך בזה מצות כיבור לשלם מממונם. — אמנם הסמ"ע כותב, רכשלא הניח להם אביהם כלום אין מצוה לפרוע חוב אביהם, לפי שכיבוא אב הוא משל אביהם ואמם דוקא, לפי"ז צ"ל רבהניח להם אביהם מטלטלין אף שהבנים יורשים אותם לא מקרי כ"כ של הבן, ועיין שו"ת רעק"א (סי' ס"ח ד"ה אולם), ומ"מ ע"כ מקרי של הבן ג"כ ע"ש.

(ד) ויותר מפורש כן בר"ן (כתובות פ"י דף נ' מדפי הרי"ף), שאחר שמביא שם דעת הראשונים שלא אמרו מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם אלא היכא דהניח להם אביהם מטלטלין, אבל מנכסי עצמם לא, הוא מוסיף וכותב וז"ל, אבל הרשב"א ז"ל כתב דמצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם משלהם אפי' לא הניח להם אביהם כלום וכו' ע"כ ע"ש. הרי מפורש דמצוה על הבן לשלם משלו חובות אביו שמת.

(ה) ואמנם כי כן מבואר גם בהגה' אשר"י (פ"ט דכתובות סי' י"ד) בשם הר"י, רגם בלא הניח להם אביהם כלום איכא מצוה לשלם חוב אביהם משום כבוד אביהם, ובהגה' שם בשם מהרי"ח השיג עליו דקיי"ל כמ"ד דאינו חייב בכבוד אביו אלא משל אביו אבל משלו אפי' מצוה ליכא ע"ש. וכוונתו דהר"י שכתב כן ע"כ פוסק כמ"ד משל בן ולא קיי"ל כוותי'. ולפי דבריו יש מקום לדחות כן הראי' מדברי הרשב"א, ד"ל שפסק כהנ"ל (אות ד') יען פוסק כמ"ד משל בן. ובאמת שכן מורים גם דברי הב"י חו"מ (סי' ק"ז ד"ה ומ"ש אבל אם לא) שאחר שמביא שם דברי הח"מ שמעתיק ג"כ דברי רשב"א הנ"ל כותב עלה, „ובהגהת אשר"י פרק הכותב תלה הדבר בפלוגתא דסופ"ק דקדושין אם חייב לכבוד אביו משלו או לא", ע"כ. וכוונתו כהנ"ל, דלהגהות אשר"י גם דברי הרשב"א כמ"ד משל בן ולא קיי"ל כוותי'.

אבל לכאורה גוף רברי מהרי"ח שבהגהות אשר"י הנ"ל תמוהים, שהרי התוס' בקדושין (ל"ב. ד"ה אורו) כתבו, וכן פסק ר"י ור"ח דאם אין לאב ממון והבן יש לו צריך הבן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר, ע"כ. הרי שהר"י פוסק כמ"ד משל אב. גם הטור יו"ד (סי' ר"מ) כ', ור"י פירש למאי דפסקינן שא"צ לכבוד משלו ודאי אם זרק כיס של הבן לים יכול למונעו, ע"כ. מפורש ג"כ דעת הר"י כמ"ד משל אב, דלא כהגה' אשר"י הנ"ל. וצ"ל בהכרח כי הר"י שבהגהות אשר"י אינו הר"י בעל התוס' והנזכר בהטור הנ"ל, אלא איזה ר"י אחר.

(ו) ברם זה יתכן בנוגע לדברי הר"י, אבל הר"ן הרי כ' בסוגיא דקדושין שם (דף י"ג. מדפי הרי"ף), „ומסקינן משל אב“, ואפי"ה מעתיק בסוגיא דכתובות הנ"ל רברי הרשב"א דמצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם משלהם, ולשונו מורה שמסכים לדבריו, וע"כ דס"ל להר"ן דאם כי במכברו בחייו „מסקינן משל אב“, במכברו במותו מצוה לפרוע חובת אביו גם משל הבן. ולדעת הר"ן שפיר יתפרש כן גם דעת הר"י שבהגהות אשר"י, ואצ"ל שאותו ר"י אינו ר"י שבתוס' והטור. — ועיי' רישיה חו"מ (סי' ק"ז סק"ג) שכ' כרברי הרשב"א הנ"ל בשם עור פוסקים.

(ז) ואולם כל זה בנוגע לפרעון חובות אביו אחרי מותו, אבל אם יקרה כהאי גוונא כשהאב עדיין בחיים, דהיינו שנתן בחייו — דומיא דירושא — את כל נכסיו לבניו, נראה שאין הבנים חייבים לשלם חובות אביהם ואעפ"י שנכסי אביהם בידם, ולא אמרינן שננאי הוא לאביהם שיהא הוא בכלל לזה רשע ולא ישלם ובניו יחזיקו בממונו ויחרו ויאכלוהו, עיי' כתובות (מ"ט:) באושא התקיננו,

הכותב כל נכסיו לבניו הוא ואשתו נזונין מהם ע"ש. הרי רק באושר התקינו כן ואינו מעיקר הדין. וגם באושר לא התקינו אלא שיהא הוא ואשתו נזונין מהם ולא שישלמו גם חובותיו, ואפי' בנוגע למזונות לא קי"ל כהך תקנה. ואף דשם לא לענין כיבוד אב מיירי אלא לענין להוציא מידם בכי"ד, אבל משום מצות כיבוד אב אפשר דחייב לזונם, מ"מ נראה דגם לזונם אינו חייב כשאין לאב ויש לבן רק מדין צדקה, עיי' טו"ז (סי' ר"מ סק"ו) ובש"ך שם (סק"ו), אבל חובות אביו בודאי שאינו חייב לשלם, אפי' בכתב להם אביהם קרקעות. וכ"נ גם ממש"כ בתשו' הרדב"ז מובא בקצרה בפ"ת (שם סק"ד) דכשם שחייב לזונו חייב לשלם עבורו מס גלגולת המלך ע"ש טעמו, ומשמע אבל שאר חובות לא, וכן מסתבר דכיון שהאב עדיין בחיים אין כאן גנאי ויכול הוא לשלם בעצמו.

(ח) ומסתבר לענ"ד שאם נתן כל נכסיו לבניו במתנה גמורה ומסדם לרשותם, בין היו עליו חובות מקודם ובין שרק אח"כ לזה מאחרים (עיי' שו"ע חו"מ סי' צ"ט סעי' ו' בהגה וסעי' ז') ומת אח"כ, אין הבנים חייבים לשלם חוב אביהם, דדוקא יורשים שבשעת נפילת הנכסים לרשותם חלה עליהם המצוה לשלם חוב אביהם, נמצא דמעיקרא לא זכו בנכסים אלו להיות שלהם אלא עם חובת מצוה זו. משא"כ בנותן כל נכסיו לבניו בעודו בחיים, דלחמבואר לעיל (אות ז') זכו בהם בניו לגמרי ולא ה' עליהם חובת מצוה אפי' לזון אביו אם לאו משום מצות צדקה, ומכש"כ שלא ה' עליהם שום חובה לשלם חובות אביהם, שוב לא יחול חובת מצוה זו עליהם במות האב.

עכ"פ מבואר דעת הר"ן ורעמ"י (אות ד', ו') ראף רבחי האב מכברו משל האב לבד, במותו מכברו משל הבן. ואף דלא קי"ל הכי כבשו"ע חו"מ (סי' ק"ז סעי' א') דבלא ירשו כלום אפי' מצוה ליכא לפרוע חוב אביהם, מ"מ גם להחולקים וס"ל דרק בהניח להם אביהם עכ"פ מטלטלין מצוה עליהם לפרוע חובות אביהם והכי קי"ל בשו"ע שם, הרי ע"כ יש במטלטלין אלו משל הבן גם אם נאמר שלא מקרי של הבן כ"כ וכמש"כ משו"ת רעק"א. ומוכח דכל שראו חז"ל שיש בדבר משום כבוד דלאחר מותו מחוייב הוא בו גם כשאינו משל האב ועכ"פ אינו לגמרי משל האב. — ולפי פשוטו נראה דה"ט, דבעוד האב בחיים ואפשר לו לעשות לעצמו לא הפריחתו תורה להבן כ"כ, משא"כ אחרי מותו.

(ט) וכיון שכן, שפיר י"ל גם בנוגע לאמירת הריני כפרת משכבו, דכיון שקבעו חז"ל שיש באמירה זו משום כבוד לאביו אחרי מותו, שוב חייב הבן לאומרו אף במקום צער כמו שחייב בכבוד אביו לאחר מותו גם במקום חסרון ממון. — ולא דמי לנשואין שא"צ לשמוע אל האב כשמוחה בידו מלישא אשה שהוא חפץ בה משום צערא דירי', דשם מיירי בחיי האב.

(י) אנב אמינא לבאר עוד בס"ד, למה מכברו בחייו. הוי משל אב דוקא לדנבר"א דקי"ל כוותי', ולמה במכברו במותו אינו כן, ולדעת הר"ן ורעמ"י חייב לכברו אפי' משל הבן ממש. — הנה בבדייתא קמייתא שהעתיקתי לעיל (אות א') קתני, מכברו בחייו ומכברו במותו, בחייו כיצד הנשמע בדבר אביו למקום לא

יאמר שלחוני בשביל עצמי אלא כולו בשביל אבא וכו' ע"כ. נראה רתנא רהך ברייתא לית ל' הא דקתני בברייתא השני' שהעסקתי (שם) ת"ר וכו' כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים ומוציא, רתנא דברייתא קמיתא ס"ל רלא חשיבא כיבוד רק כשע"י מעשיו ודיבוריו של הבן ניכר חשיבותו האישית וערכו הרם והנעלה של אביו, שהוא איש מורם מעם שאנשי המקום מוקירים אותו ומתחשבים בו עד שהוא נשמע בדבר אביו למקום. וכן מכבדו במותו, באומרו, כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו, שבכך הוא מודיע לאחרים חשיבותו של אביו בעיניו, שמחשיבו עד שהוא מוכן לקבל על עצמו כל דע הראוי לבא על נפש אביו למען לחסוך ממנו כל צער. אבל מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים ומוציא הנזכרים בברייתא שני', אינם בגדר כבוד לדירי', שהרי כל אחד מישראל נצטווה על אלה כלפי כל אחד מאחיו הזקוק לכך, מדין צדקה או מדין גמילת חסדים, ואינו מבליט בזה חשיבותו האישית וערכו הנעלה של אביו.

יא) ונראה דבכעין זה פליגי גם ר"י ורנב"א (קידושין ריש דף ל"ב.) (רנב"א דאמר משל אב וקיי"ל כוותי' ס"ל רגם לתנא רהך ברייתא דס"ל רמאכיל ומשקה מלביש ומכסה הוי ג"כ בגדר כבוד, היינו דוקא הטורח שיש בדברים אלו, והוא להביא לאביו אוכל ומשקה ולהאכילו וכו' שדרך בני אדם לטרוח עצמם בדברים אלו עבור אנשים חשובים ונכבדים, גם כשאותם אנשים יכולים בעצמם לעשות דברים אלו לצורכם, ואין דרכם לטרוח עצמם בכאלה עבור אנשים פשוטים, נמצא יש בטורח הזה משום כבוד. לא כן ליתן משלו אוכל ומשקה מלבוש ומכסה לאביו, ס"ל לרנב"א שאין עצם הניתנה בכלל כבוד כלל, שכן דרך לתת אוכל ומשקה וכו' לכל עני פשוט ועלוב.

יב) ואמנם כל זה בעוד אביו בחיים, אבל מת אביו והשאיר אחריו בעלי חוב, דבוראי מצד מצות צדקה או גמילות חסדים אין חובה על שום אדם מישראל לשלם חובו של איזה נפטר לנושיו, ואשר על כן אמרו מצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם, על היתומים דוקא, אבל על אחרים אין כאן מצוה. לכן אם הבן משלם חובות אביו הרי זה אות כי מחשיבו ושייך בו מצות כבוד אב.

העולה להלכה. — א) אם כי בחייו מצות כיבוד משל אב, במותו יש שמכבדו גם משל הבן (אות ב'). — ב) כותב כל נכסיו לבניו, אינם חייבים לשלם חובות אביהם בחייו (אות ז'). — ג) מסתבר כי גם בכותב כל נכסיו לבניו ומת, אינם חייבים לשלם חובות אביהם (אות ח').

עוד נשארו דברים בקולמסי אבל אי אפשר לי כעת להאריך יותר. והנני בזה בדר"ש ברכת ישועה הצלחה וכל טוב. מלה. ירדו מצפה תמיד לדחמי ר' כי לא כלו,

בצלאל בהגמחר"א וצוקללה"ה שטערן

פעיח"ק ירושלים תובב"א, ז"ך בניסן י"ב למשמונים ה'תשמ"ז.

אי מותר לצאת בשבת בכפתור התפור בפנים הבגד, והמסתעף

ברוך אברהם הורוויץ

חדב"ן כ"ק מדין ארמו"ר שליט"א
ור"מ במתיבתא עץ חיים דבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

אורות השאלה אי מותר לצאת בשבת בבגד עליון כגון מעיל שיש עליו כפתור התפור בפנים הבגד, והכוונה היא רק שאם יפול פעם אחר מהכפתורים, יקחו אז כפתור זה, אבל לע"ע אינו משמש כלום להבגד, אי מותר לצאת כן בשבת, ונכלל בזו גם כמה שאלות אחרות בדומה לזה, ומה' אבקש מענה שלא אכשל בדבר הלכה.

(א) בסי' ש"א סכ"ג כתב הרמ"א, ולא מהני הא דמחבר לכסות רק בדבר שדרכו להיות מחובר שם, אבל אם חיבר שם דבר שאין דרכו בכך אסור, עכ"ל. והמקור לזה הוא בתשו' הרשב"א המובא שם לעיל בסי' א דהרשב"א אסר לחבר מפתח בסוף האיזור ולצאת כן בשבת כיון שאינו משמש כלום להאיזור לא בטיל לגבי, וכ' הט"ז אע"ג דלעיל כתב רמ"א דיש מתירין לשום מפתח בסוף האיזור, היינו דס"ל לאותו דעה רזה הוי דרכו להיות שם כיון שעשוי כעין זענק"ל וכו', והמ"א למד קצת כונה אחרת בדברי הרמ"א כאן, וס"ל דקאי אדברי המחבר בדין זגין עיי"ש סקל"ג, אבל מ"מ מודה לדין זה של הט"ז דדבר שדרכו להיות מחובר לבגד בטיל לגבי הבגד, עי' מ"א סקו"ח, וכ"כ המחמה"ש כאן סקל"ג, ובסמוך נבאר בע"ה מה נקרא דרכו להיות שם. עוד כתב רמ"א שם, ואותם עגולים ירוקים שגזרה מלכות שכל יהודי ישא אחד מהן בכסותו מותר לצאת בהן אפי' אינו תפור בכסותו רק מחובר שם קצת, והמ"א סקל"ד ס"ל דהטעם דלא הוי משוי הוא משום דבטיל לגבי הבגד, והא דמועיל חיבור קצת בלי תפירה, היינו משום דאין להם שום חשיבות כלל, ומש"ה העגולים הללו בטלים ע"י חיבור כל דהו, כיון דאין להם שום ערך לעצמם וא"צ תפירה, אבל במ"ב כאן ס"ק פ"ג כתב דהיתר העגולים הוא משום דהן עצמן הוי בגד, כיון דדרכו לצאת בהן כל השבוע, וע"כ א"צ תפירה לבטל אותן להבגד כיון דהעגולים בעצמן יש להן דין בגד, וגם לא חיישינן דלמא מיפסיק ואתי לאתויי, כיון דאין בנ"א מקפידין עליו לא אתי לאתויי, נמצא דיש ב' טעמים למה לא הוי העגולים משוי, א' משום דבטיל להבגד, ב' משום דהן בעצמן הוי מלבוש, ועיינתי באו"ז שהוא מקור דין זה, וראיתי שם שכ' בעצמו אלו הב' טעמים, וז"ל וכשהייתי אני המחבר בצרפת היינו מוליכים האופנים על הכגרים כי כן גזרו על היהודים בעת ההוא וכו' ויש היו עושין אופן מן הקלף ותופרין אותו במחט לבגד וזהו כמו חותם העבד שעושה לו רבו דשרי הואיל ויוצא בו כל ימות השבוע, ומורי הר"ד שמעון מכיסי זצ"ל הי' דן להתיר מפני שהאופנים מחוברין לכסות וכו' הא למדת דאפי' דבר שהוא משוי כשהוא

מחובר לכסות מותר לצאת בו, עכ"ל. הרי הזכיר שני הסברות, טעם א' דהוא בעצמו בנדר, וטעם ב' דבטיל לגבי הכסות, ועי' בביאור הגר"א כאן בר"ה אותן עגולים שכותב שם בקיצור אלו ב' הטעמים, דבתחילת דבריו שכתב כמו חותם היינו דהוי בעצמו מלבוש, ובסוף דבריו הביא דברי הירושלמי דכל המחובר לכסות וכו', והיינו טעם הב'.

ב) עוד כתב הרמ"א שם, וכן מותר לצאת במטפחת שמקנחין בו האף שקורין פצול"ט אם מחובר לכסות עכ"ל, ודעת הט"ז ומ"א כאן דמשו"ה לא הוי המטפחת משוי משום דאינו חשוב ובטיל לגבי הכסות החשוב כיון דתפרו אותו בב' תכיפות, וכן דעת הב"ח דמחלק בין אם חיברו לכסות דבטיל לגבי' אבל לגבי חגורה דלא חשיב לא בטיל גבי', הרי דס"ל ג"כ דהיתר דפצול"ט הוא דבטיל לגבי הכסות ע"י תפירה, והגם דלכאור' קשה האיך בטיל הפצול"ט לגבי הכסות הא הפצול"ט יש לו ג"כ קצת חשיבות שהרי אין זורקין אותו לאשפה והאיך בטיל, וצ"ל כמוש"כ בשו"ע הגר"ז (הלכה כ"ג) דמחשבינן החשיבות לגבי הכסות, וז"ל בר"א (דלא בטיל להכס) כשדבר זה שחיברו לכסות הוא חשוב קצת נגד הכסות אבל אם אינו חשוב כלל נגד חשיבות הכסות כגון מטפחת שמקנחין בו את האף ה"ה בטילה לגבי הכסות אם הוא תפורה לו בשתי תכיפות עכ"ל, הרי ביאר לנו הרב, דאע"ג דפצול"ט יש לו קצת חשיבות שאין בני"א זורקין אותו מ"מ לגבי הכסות נקרא דבר שאין לו חשיבות כיון דהכסות חשוב הרבה יותר ומשו"ה בטיל לגבי' ע"י תפירה, אבל בביאור הגר"א כתוב טעם אחר למה בטיל לגבי הכסות, משום דהפצול"ט הוי דבר שדרכו להיות שם כיון שכן הוי עושין בכל שבת וע"כ בטיל לגבי הכסות כמו כל דבר שדרכו להיות מחובר, ולפי"ז לא איכפת לנו אם הפצול"ט הוא דבר חשוב, דטעם הביטול הוא משום דדרכו להיות שם, וכ"כ הח"א (סוף כלל נ"ז), וכתב שם לפיכך בזמה"ז דאין הדרך לעשות כן בטל היתר זה, ואין לצאת במטפחת התפור לכסות, אבל להט"ז ומ"א פשוט דמותר אף בזמה"ז דאינו תלוי בדרכו להיות שם אלא כיון דלא חשיב בטיל כנ"ל, ועי' בשעה"צ ס"ק ק"ג שביאר מחלוקתם, וכ' דדעת הט"ז ומ"א דהפצול"ט אינו חשוב, הוא דחוק מאד, דהא באמת הפצול"ט יש לו חשיבות ומי גרע מחוטי משי דאיתא לקמן בסל"ט דלא בטיל לגבי האבנט. אבל למה שכתבתי בשם הגר"ז לכאור' לא קשה דהא שם איירי מאבנט ובאמת לגבי אבנט הוי חוטי משי דבר שיש לו חשיבות ולא בטיל וכמוש"כ הב"ח כאן דהפצול"ט לא בטיל לגבי חגורה אבל לגבי כסות בטיל שפיר.

אכן עדיין יש להקשות מהא דאי' בגמ' (שבת קל"ט) ומוכא בשו"ע בסעיף ל"ח היוצא בשלית שאינה מצויצת כהלכתה חייב, והטעם כיון דדעת' עליו' חשיבי ולא בשלית, אע"ג דלכאור' ערך הציצית לגבי הכסות הוא מסתמא כמו הפצול"ט לגבי הכסות ולמה לא בטיל, אבל האמת יורה דרכו דגם שם אומדין הציצית לגבי הכסות, והציצית יש להן חשיבות לגבי הכסות, וכן מדוקדק בל' הגמ' ציצית לגבי שלית חשיבי ולא בשלית, ולמה לא אמר סתם ציצית חשיבי ולא בשלית, אלא ע"כ צ"ל דאם לא הוי הציצית חשובים לגבי הכסות הוי בשלית אע"ג דלעצמן יש להן קצת חשיבות. ומחו החשיבות של ציצית, יש בזה מחלוקת

הראשונים, דרש"י פי' רחשיבות הציצית הוא מפני שהן תכלת ותכלת יש לו חשיבות גדול אף לגבי הכסות, והסמ"ק פי' רחשיבות הוא מצד המצוה וזה חשוב אף לגבי הכסות, והרעה הג' הוא דעת הר"ח (המובא בתוס' שם), והרמב"ם, וכן פסק המחבר, רהציצית חשובים הם אצלו שהרי נותן דעתו עליו לתקנו, וזהו עיקר החשיבות של הציצית הפסולין, לא הערך הכספי שלו דוהו דבר מיעוט לגבי הבגד, רק מה שבדעת האדם לתקנו ורוצה שיהי' על הבגד, זה נותן לו חשיבות וע"כ לא בטיל.

(ג) והנה בשיטה זו של הר"ח יש לומר ב' דרכים, הדרך הפשוט' שכל דבר שהאדם רוצה שיהי' על הבגד וגם אם נקרע מעל הבגד הוא רוצה לתקנו, דבר זה חשוב הוא אצל האדם ואינו בטיל לגבי הבגד. אבל לכאור' קשה ע"ז מכמה מקומות. א' מהא דחילק הגמ' בין ציצית לכילה וכסכספי' דבכילה אינם חשובים ובטיל, ולפי הנ"ל צ"ע דגם בכילה רוצה שיהיו הכסכסמים מחוברים ע"ג הכילה שהרי מותחו עי"ז, וכמו"כ אם יקרעו, מן הסתם יתקנם, ולמה הם בטילים, ובאמת הרמב"ם דס"ל כהר"ח הביא הך דין דכילה באופן אחר (עי"ש פי"ט ה"כ), וכתב דאינו מקפיד כלל אם הרצועות יהיו שם או לא, ולפי"ז הי' א"ש דאין דעתו עליו כלל, אבל המחבר בסל"ט הביא דין דכילה כפירש"י, ולפי"ז רוצה שיהיו שם, וא"כ למה בטילים, (אח"כ מצאתי קו' זו בקצות השולחן), עוד קשה על פי' זה מהך דינא דפצול"ט הנ"ל דכ' הט"ז ומ"א דבטילים לגבי הבגד כיון שאינו חשוב, והא גם שם דעתו עליו שהרי חיברו בכונה על הכסות ורוצה שיהי' שם ולמה בטיל לגבי הכסות, וכמו"כ קשה גם מעגולים ירוקים דלדעת המ"א (והוא דרך א' באו"ז) בטיל הוא אצל הבגד משום דלא חשוב, והא גם שם רוצה שיהי' מחובר על הבגד מחמת הגזרה, ולדעת הר"ח צ"ע למה בטיל.

ועוד י"ל דרך ב' בפ' דברי הר"ח (וכן ראיתי בתהלה לדוד שמפרש כן הענין בפשטות, אלא שהוא חולק ע"ז ולומר דרך חדש כמו שנכתוב לקמן) דלעולם זה שהאדם רוצה שיהי' על הבגד לא איכפת לו ואינו מחשיבו עדיין, אלא דוקא בעת שנקרע ודעת האדם לתקנו, אז אמרינן דכיון שהאדם מחשב עתה עי"ז, הרי הוא מחשיבו עכשיו דדעתו עילוו' ולא בטיל, אבל אחר שהדבר כבר מתוקן אם אינו חשוב לערך הבגד, אע"פ שרוצה שיהי' שם, בטיל שפיר להבגד. ובס' תהלה לדוד כתב דבזה מובן למה בכילה בטיל הכסכסמים לגבי הבגד, כיון שלא נפסקו אע"פ שרוצה שיהי' שם, מ"מ בטיל להבגד. ולפי"ד מיושב ג"כ מה שהקשינו מפצול"ט ומעגולים ירוקים אע"פ שרוצה שיהיו על הבגד מ"מ הרי עכשיו הם מחוברים להבגד ואינם חשובים לגבי הבגד ע"כ הם בטילים אף לדעת הר"ח. ועפ"י דרך זה הי' נלע"ד ליישב קושיא רבתא שהק' הפרמ"ג על הא"ר שכ' אדברי המ"א בס"ק נ"ד דאם יצאה אשה בשלית המצויצת חייבת חטאת, וכ' ע"ז הא"ר דהיינו בשלית של מצוה שאין לובשין אותה אלא בביהכ"נ, אבל ט"ק שהוא מלבוש גמור לאיש מותר לאשה לצאת בו אף בציצית, והק' הפמ"ג בא"א סקנ"ד דלכאור' הציצית הוי משוי, ונדרחק בתירוצו שם, וכן הק' גם בס' תו"ש, ולפי הנ"ל א"ש, דהא ראמר בגמ' ציצית חשיבו ולא בטיל היינו בציצית פסולים שדעתו לתקנו ובזה הוא מחשיבם, אבל ציצית כשרים שאין בדעתו לתקן כלום בטיל שפיר

להבנר כיון שאינו חשוב לערך הבנר, (ולחסמ"ק רחשיבות הציצית הוא מצד המצוה אסור לאשה לילך בט"ק עם ציצית, דהציצית חשובה ולא בטלה, אבל אמן לא פסקי' כהסמ"ק אלא כהר"ח וממילא כל החשיבות הוא מה שברעתו לתקן וזה לא שייך בציצית כשרים).

אבל האמת הוא דדרך זו קשה מאד להולמו, דבכלל אין סברא שהדבר יהי' יותר חשוב כשאינו מחובר מכשהוא מחובר, הגם דכשאינו מחובר רעתו עליו לתקנו כנ"ל מ"מ דוחק גדול לומר דזה יותר חשוב ממחובר, וע"כ צ"ל כדרך הא', רדעת הר"ח רכל דבר שאדם רוצה שיהי' על הבנר חשוב הוא בעיניו בין כשהוא מחובר ובין כשנקרע ורעתו לתקנו, ומה שקשה מכילה וכסכסי' שגם שם רוצה שיהי' על הכילה ולמה בטיל, אפשר ליישב בדוחק רמ"מ עכשיו בעת הליכה לא איכפת לי' הכסכסין כלל ואינם חשובים אצלו כיון שהם נעשים רק למותחן אל האהל, וע"כ לא נקרא רעתי' עליווי', אבל קו' הב' מפצול"ט ועגולים ידוקים קשה דהרי שם רוצה שיהיו מחוברין עכשיו בעת לבישה, וא"כ לכאור' הוי כמו ציצית ררעתי' עליו, וק' לדעת הט"ז ומ"א רס"ל רבטיל משום רלא חשיבי, אבל לדעת הגר"א א"ש דהיתר הפצול"ט אינו משום רלא חשיבי, אלא משום דררכו להיות שם, וגם בעגולים א"ש לשעם השני דהם עצמם הוי מלבוש, ורו"ק.

(ד) והנה הח"א (כלל נ"ז הי"ד) כתב דלשיטה זו של הר"ח נמצא דלולאות שנפסקו צד אחר מעל הבנר ורעת האדם לחברו אסור לצאת כן בשבת, אע"פ שאין הלולאות חשובין מ"מ כיון שרוצה לתקנו רעתו עליו כמו בציצית ולא בטיל, והק' אמחבר שכ' בסל"ט דדוקא אם הלולאות חשובים לא בטיל, והק' הח"א הא לדעת הר"ח כל שרוצה בתיקונו הרי חשוב אצלו ולא בטיל כמו בציצית, וכן פסק הח"א למעשה דלולאות וקדמים שנפסקו ורוצה לחברם אע"פ שאינם חשובים אסור לצאת כן בשבת רלא בטילי להבנר, (ובאמת נבי פצול"ט כתב הח"א כהגר"א דררכו להיות שם וממילא ל"ק משם), וראיתי בס' תהל"ד שמביא קו' הח"א על המחבר, וכתב שם ררך חדש בשי' הר"ח, רלעולם אף הר"ח מודה דמה שאינו חשיבי לגבי הבנר בטיל אנבה אף שרוצה בקיומו שם ואף שרוצה לתקנו, ובציצית עיקר חשיבות הציצית הוא מה שרוצה אותה למצוה וכמ"ש הסמ"ק, ומ"ש הר"ח ורעתו להשלים עליו וכו' ר"ל אע"ג דעכשיו הם פסולים ואין בהם שום מצוה מ"מ כיון שרעתו להשלימו ולעשות בו מצוה הרי הוא חשוב בעיניו לצורך המצוה וע"כ לא בטיל, אבל דבר שאינו חשוב בערך הבנר כמו לולאות וכו' בטיל לגבי הבנר אע"פ שרוצה בקיומן, ולפי"ז מובן גם נבי כילה למה הם בטילין, כיון שאינם חשובים לערך הבנר, ומה"ט לולאות שנפסקו אם אינם חשובין לגבי הבנר בטילין לגבה ומותר לצאת כן עכתו"ד, ולפי"ד מיושב גם שיטת המ"א וט"ז נבי פצול"ט ועגולים דכיון ראינם חשובין לערך הבנר בטילין אנבה ומותר לצאת בהן.

(ה) נחזור כעת למחלוקת הט"ז ומ"א והגר"א הנ"ל ביסוד החיתר של פצול"ט התפור לכסות, רהט"ז ומ"א ס"ל רהפצולט אינו חשוב, וע"כ בטיל, ולהגר"א החיתר הוא משום דררכו להיות שם, והנה השעה צ"ס ק"ג כתב רהא

דלא ס"ל למ"ז ומ"א כרעת הגר"א משום רס"ל דזה לא נקרא דרכו להיות שם כיון שאין עושין כן אלא בשבת עיי"ש, ולענ"ד נראה טעם אחר למה לא התירו משום דרכו להיות שם, ראיתא בפמ"ג (מ"ז סק"ג) וכן משמע בשו"ע"ר (ס"ח) רכל ההיתר של דרכו להיות שם רק כשהוא משמש משהו להבנר כגון לנוי או לתשמיש הבנר וכדו' אבל דבר שאינו משמע כלום להבנר אע"פ שהנחנו בנ"א לחברו להבנר משום איזה סיבה שהיא, אין שם ההיתר של דרכו להיות שם, ולפי"ז מובן פשוט למה לא כתבו ההיתר משום דרכו וכו', כיון דאין משמש כלום להבנר אין כאן ההיתר של דרכו להיות שם, וע"כ התירו רק מטעם דלא חשיבו, אבל הגר"א שהתיר מטעם דרכו להיות שם, צ"ל רס"ל דאף זה נקרא דרכו אע"פ שאינו משמש כלום להבנר, כנלע"ד להסביר מחלוקת האחרונים בהיתר הפצול"ט.

(ו) ובזה נבא לדינא, דהנה נתבאר שיש ב' אופנים לבטל דבר להבנר, א' אם הוא דבר שאינו חשוב לגבי ערך הבנר, והיינו ההיתר של עגולים ירוקים (לדרך א') והוא גם ההיתר של פצול"ט לרעת הט"ז ומ"א, ולפי"ד הח"א היינו דוקא כשאנו רוצה שיהי' על הבנר ולשי' התהל"ד אפי' אם רוצה לקיימו על הבנר, אם הוא דבר שאינו חשוב, עוד יש היתר ב' והוא דין של דבר שדרכו להיות שם אע"פ שהוא חשוב במילה להכמות, ובזה יש מחלוקת אי צריך להיות משמש לבנר, כמו שביארנו באות ה', ולכן בשאלה הנ"ל בכפתור התפור בפנים הבנר יש להתיר מכמה טעמים, א' דהכפתור הוא דבר שאינו חשוב לגבי הבנר, ואפי' לרעת הח"א נראה דבטיל כאן כיון דאינו רוצה שיהי' דוקא תפור לתוך הבנר, ואם נפסק אותו הכפתור דוב בנ"א לא יחזרו ויתפרו אותו שם, וכ"ש לשי' התהל"ד דהכל תלוי בחשיבות, כיון שאינו חשוב בערך הבנר בטיל, ועוד יש טעם ב' להתיר הכפתורים כיון רבזמנינו הדרך לעשות כן הוי דרכו להיות שם, וזהו רק לרעת הגר"א רס"ל דנקרא דרכו להיות אע"פ שאינו משמש להבנר, אבל לרעת המ"א ומ"ז דפצול"ט לא הוי דרכו להיות שם כיון שאינו משמש להבנר, א"כ גם הכפתור לא הוי דרכו להיות שם, אבל מ"מ מותר דבר שאינו חשוב, (ולרעת המ"ב דהא דפצול"ט לא הוי דרכו וכו' לרעת הט"ז הוא משום דאין עושין כן אלא בשבת, א"כ כאן גבי הכפתור דהולכין כן כל ימות השבוע לכו"ע הוי דרכו להיות שם), וע"כ פשוט מאד דמותר לצאת בכפתורים האלו בלי שום פקפוק. וכ"ז בכפתורים פשוטים שאין להם חשיבות בערך הבנר, אבל כפתורי זהב ויקרים וכדו' שיש להם חשיבות אף בערך הבנר, אזרא לי' ההיתר של אינו חשוב, ונשאר לנו ההיתר של הגר"א דדרכו להיות שם, ולט"ז ומ"א ופמ"ג ושועה"ר יהי' אסור דלא נקרא דרכו להיות שם כיון דאינו משמש להבנר, אבל לרעת המ"ב הנ"ל מותר אף לרעת הט"ז ומ"א כיון דהולכין כן כל ימות השבוע, וע"כ המיקל יש לו על מי לסמוך.

(ז) ועפ"י יסודות אלו נבא לדון בשאלה אחרת הרומה לזו, והוא בענין הרוכסין הנקרא ויפע"ר שחציו תפור לתוך הבנר וחציו תפור על הבר שקורין פוטע"ר, ובימי הקיץ שמסירין הפוטע"ר מהבנר, ונשאר חציו השני על הבנר

בפנים יש לעיין האם מותר לצאת כן בשבת כיון שאינו משמש כלום. ולכא' גם בזה אפ"ל אלו ב' ההיתרים, א' דאינו חשוב בערך חשיבות הבגד, ב' כיון דדרכו להיות שם, אבל לכא' צ"ע בזה דלדעת הח"א אורא ל' ההיתר דאינו חשוב כיון שרוצה בקיומו שיהי' שם, (ואולי אפ"ל דכיון דבימי הקיץ א"צ לו כלל הוי כמו כילה שכתבנו לעיל דכיון דבשעת לבישה א"צ לו כלל לא הוי דעתו עילוי, וצ"ע בזה), וגם ההיתר של דרכו להיות שם, צ"ע לדעת הפמ"ג ושועה"ר דצריך לשמש להבגד, וזה אינו משמש כלום עכשיו, אבל אפ"ל כיון דעומד ליתן עליו חבר בימים הקרים הוי גם עתה משמש לבגד וצ"ע בזה. וראיתי בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' ס"א שדן בשאלה בזו והתיר מחמת תרי טעמי, א' לדעת התהל"ד כיון דאינו חשוב לגבי הבגד בטיל, ועוד כ' טעם ב' להתיר מפני שדרכו להיות שם, עיי"ש, ולפי הנ"ל לדעת הפמ"ג ושועה"ר צ"ע אי נקרא דרכו להיות שם, ועכ"פ לדעת הגר"א וראי יש להתיר ובצירוף עם שיטת התהל"ד וראי יש על מה לסמוך. ומענין לענין ראוי לרון אודות בגד שיש עליו רוכסן שבור, ואינו משמש כלום אם מותר לצאת כן בשבת, והנה בזה אין לומר ההיתר של דרכו להיות שם, דהא אין ררכו להיות שם בענין זה כשהוא שבור, וכן מוכרח, דאל"כ נימא גם בציצית פסולים דאע"ג דחשיבי ליבטלו להבגד כיון שדרכו להיות שם, ועכצ"ל דכשנפסלו הציצית הוי דבר שאין דרכו להיות שם בענין זה, וה"ה ברוכסן השבור אין דרכו להיות שם בענין זה, אלא דמ"מ יש להתיר כיון דאינו חשוב כלום בטיל לגבי הבגד, אבל כ"ז כשאין דעתו לתקנו אבל אם דעתו לתקן הרוכסן השבור הוי כמו ציצית פסולים, כיון דדעתו עילוי' לא בטיל, וזה לדעת הח"א, אבל לדעת התהל"ד אף זה מותר.

היוצא מזה לדינא:

(א) כפתור התפור בפנים הבגד אע"ג דעכשיו אינו משמש כלום מותר לצאת

בו.

(ב) בר"א בכפתור פשוט שאין בו חשיבות בערך הבגד, אבל כפתור של זהב וכרו' דחשוב הרבה, לדעת הפמ"ג ושועה"ר אסור לצאת בו, ולדעת הגר"א מותר אם הדרך לעשות כן.

(ג) רוכסן (זיפער) התפור בתוך הבגד ובימי הקיץ מסירין הפוטער, צ"ע לדעת הפמ"ג ושועה"ר אי מותר לצאת בו, ויש להמקילין על מה לסמוך.

(ד) רוכסן הנשבר ורוצה לצאת כן בשבת, אם אין דעתו לתקנו רק להסירו ולשוש שם רוכסן חדש מותר לצאת כן, ואם בדעתו לתקן הרוכסן הנשבר, לפי"ד הח"א אסור לצאת כן, ולדעת התהל"ד מותר.

כל זה כתבתי לא להלכה למעשה, רק להעיר בעלמא, והמעין יבחר.

חידושים והערות

יהושע כהן

ר"מ במאנסי, נ.י.

איתא בראש השנה דף ל"ג: תנו רבנן, מנין שבשופר, תלמוד לומר „והעברת שופר תרועה“, אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין, תלמוד לומר, בחודש השביעי, שאין תלמוד לומר בחודש השביעי, ומה תלמוד לומר בחודש השביעי, שיהיו כל תרועות של חודש שביעי זה כזה, ומנין וכו' ת"ל בחודש השביעי וכו'. ושם בדף לד. מקשה הגמ', האי תנא מעיקרא מייתי לה בהקישא והשתא מייתי לה בגזירה שוה, הכי קאמר, אי לאו האי גזירה שוה הוה מייתינא לה בהקישא, השתא דאתיא גזירה שוה היקישא לא צריך. וכתב רש"י בד"ה הכי קאמר, אי לאו גזירה שוה וכו' הייתי מביא הכל בהקישא, כלומר, מעצמו. ועל דברי רש"י הנ"ל כתב בגליון הש"ס לרע"א וז"ל, עיין סוכה דף ל"א עמוד א' דש"י ד"ה לא מקשינן וצריך עיון, עכ"ל. כוונתו להקשות דבסוכה כתב רש"י שאי אפשר ללמוד היקש מעצמו, ואילו כאן כתב רש"י להדיא שילפינן בהקישא, כלומר מעצמו. ובאמת לולי דברי רע"א לא קדב זה אל זה כלל, כי הלימוד של סתם היקש בכל הש"ס הוא מסמיכות המקראות בלי יתור, ויש לומר שרק על היקש כזה כתב רש"י במס' סוכה הנ"ל שאין ללמודו מעצמו בלי קבלה, כי סובר רש"י, שעצם הדבר שהתורה הסמיכה שני דברים בפסוק אחד, עדיין אינה רשות להקיש אחד לשני. וכמו כן התיקש בין לולב לאתרוג בגמ' סוכה הנ"ל, הוא היקש בלי יתור, מה שאין כן ה"ה היקש הנזכר ברש"י בראש השנה הנ"ל, איננו היקש כלל במוכן הרגיל בש"ס, אלא כמו שחזרת הברייתא פעמיים תלמוד לומר בחודש השביעי, שאין תלמוד לומר בחודש השביעי, ומה תלמוד לומר בחודש השביעי, שיהיו כל תרועות בחודש השביעי זה כזה, היינו שמחייטור לומדים שכוונת התורה לדמות כל התרועות של חודש השביעי. ומה שכתבה הגמ' בדף לד. הנ"ל את הלשון בהקישא, ברור שהוא לשון מושאל, וכוונתו שהתורה מלמדת אותנו במלים בחודש השביעי, שבדעתה לדמות את התרועות שבחודש השביעי, והיות שכאן הדרש הוא מיתור שחז"ל ברעתם הרחבה פירשוהו כמו שפירשו, שפיר כתב רש"י, שבררש שבא מתוך יתור מספיקה לנו דעתם הרחבה של חז"ל גם בלי קבלה. ואף שיש לדון ולחלוק בזה, מכל מקום על רש"י לכאורה אין כאן קושיא. ובגליון הש"ס למסכת סוכה דף ל"א. הנ"ל, ציין לרש"י ר"ה הנ"ל, ולרש"י סנהדרין ע"ג. ומנחות פ"ב: (ולא סיים בצדיך עיון). ובאמת גם מב' המקומות הנ"ל אין קושיא וסתירה ארש"י בראש השנה הנ"ל, כי בסנהדרין ג"כ אין הלימוד מכח יתור, ואף שישנה הקושיא וכי מה למדנו וכו', סובר רש"י שאין די בזה, לולי קבלת חז"ל, לומר שכוונת התורה להיקש כללי בין רוצח לנערה המאורסה, ולהוציא את הפסוק מירי פשוטו שבא רק לתת מעם לפטור הנערה המאורסה מעונש. ועיי"ש ברש"י בד"ה וכי מה למדנו. וכן במנחות הנ"ל גם כן אין הלימוד מיתור, ועיי"ש בתוס', ודו"ק.

מיהו אי קשיא בסתירת דברי רש"י, הא קשיא, דהרי כתב רש"י במס' גיטין דף מ"א עמוד ב' בר"ה הבולי עלמא, שאף היקש שלא נלמד מיתור, חלוק מגזירה שוה בזה, שלגזירה שוה צריכים קבלה, אבל להיקש אין צריך קבלה ואדם דן מעצמו. וזה ודאי סותר לכאורה כל המקומות הנ"ל שכתב רש"י להדיא להיפך. ועיין במשנה למלך פ"ב מהלכות קרבן פסח, ולדבריו לק"מ מגיטין, וי"ל ברוחק גם מסנהדרין ומנחות. אבל לא משמע כדבריו, בהכנת דברי רש"י, מתוס' סוכה ל"א בר"ה ור' יהודה, וכן הסכמת האחרונים שלא כדבריו. ועיין בחדושי הרש"ש על רש"י בר"ה ל"ד. הנ"ל, מה שתירץ על סתירת רש"י הנ"ל, ודבריו נסתרים לכאורה מרש"י גיטין הנ"ל. וע"ע במצפה איתן בר"ה ובסוכה.

איתא בגמ' סוכה דף לר. אמר רב חסדא, הני תלת מילי אשתני שמייהו מבי חרב בית המקדש וכו' אמר רבא בר יוסף אף אני אומר, „בבל — בורסיף, בורסיף — בבל“, למאי נפקא מינה, לגיטוי נשים. וכתבו התוס' בדף ל"ד: בר"ה נפקא מינה, וז"ל: ובסוף „במה מדליקין“ פירש [רש"י] עוד לשון אחר, דנפקא מינה לענין „שמו ושמה“, „ושם עירו ושם עירה“, וכתבו על זה התוס', ולא יתכן דבבל הוא שם המדינה וכו' ואין כותבין שם המדינה בגמ' אלא שם העיר, עכ"ל התוס'. והוא לכאורה פליאה עצומה על רש"י.

ונלענ"ד ליישב, שבוודאי סובר רש"י שמחוץ לזה שהיתה, כידוע, מדינה בשם בבל, היתה גם עיר במדינת בבל, ששמה, בבל, כמו שמוכח להדיא מפירוש רש"י למסת מגילה דף כ"ב. כי בר"ה הא איכא שמואל, כתב רש"י וז"ל, בנהרדעא שהיא ממדינת בבל, עכ"ל. ושם בר"ה שלא בפניו לא עביר לוי, כתב רש"י וז"ל, ושמואל לא' ה' בבבל אלא בנהרדעא. ולכאורה דבריו תמוהים מאוד, דהרי ידוע מכל הש"ס שנהרדעא היתה עיר במדינת בבל, וכמו שכתב רש"י בעצמו בר"ה הא איכא שמואל, והאיך יכול רש"י כאן לכתוב, ושמואל לא ה' בבבל אלא בנהרדעא. אלא ודאי שרש"י סובר שהיתה גם עיר בשם בבל, וגם בגמ' מגילה הנ"ל דרב איקלע לבבל, פירושו לעיר בבל. ועל זה כתב רש"י, ושמואל לא ה' בבבל, פירושו בעיר בבל, אלא בנהרדעא.

וכן משמע ברש"י ברכות דף נד: בר"ה בגדתא, שכתב רש"י וז"ל: שם עירו בגדר, היא עיר החשובה שבבבל משחרבה בבל, עכ"ל, נראה מלשונו ברור, שכוונתו היא שבעבר היתה העיר בבל, העיר החשובה שבמדינת בבל, ולאחר שחרבה העיר בבל, נהיתה העיר בגדר העיר החשובה שבמדינת בבל. [אם כי ראי' זו יש לרחוק ולדחות, ולהעמיד בלשון רש"י פירוש אחר, אולם מלשון רש"י משמע ברור כנ"ל]. ויש עוד כמה ראיות מלשונות רש"י בכמה מקומות, שנראה מהם שרש"י סובר שהיתה גם עיר בשם בבל. וא"כ יש לומר שגם בגמ' סוכה הנ"ל מדברים אודות העיר בבל, ונתיישבה בזה קשיית התוס'.

אבל באמת אין די בזה, כי גם במסכת שבת דף ל"ו: בר"ה נפקא מינה, הקשו התוס' כנ"ל על פירוש רש"י, והוסיפו בתוס' וזה לשונם: ולא אשכחן שום דוכתא עיר ששמה בבל עכ"ל, הרי להדיא שכיוונו בזה התוס' לומר, שאף אם

רש"י יתרוץ כנ"ל, שהיתה גם עיר בשם בבל, ועלי' אומרת הגמ', נפק"מ לגיטימיים, מ"מ יקשה כנ"ל, מנא לי' לרש"י הא, הרי, לא אשכחן בשום דוכתא עיר ששמה בבל".

ולולי דבריהם הקדושים הי' נלענ"ד לתרוץ ולומר שיש יותר מעשר ראיות מש"ס, שהיתה עיר בשם בבל. ונביא כמה מהם.

(א) בגמ' מגילה הנ"ל, "דרב אקלע לבבל", ובכל הש"ס לא נזכרת המלה "אקלע", שפירושה "נזרמן", רק על עיר ולא על מדינה. ועל כל האמוראים שעברו, "מהכא להתם", ומהתם להכא", כתוב לשון, "אתא". [מכי אתא רב לבבל, ביטין ו. ועוד], או סליק, "רסלקין לעילא ורנחתין לתתא" [ב"ב מ"ה.], והיות ראייתא כאן ובתענית כ"ח: לשון, "אקלע", נראה מזה, שמדברים על העיר בבל. [ואין להקשות על זה, מראש השנה כ"א. לוי אקלע לבבל וכו', דגם שם י"ל רכבר הי' בבבל המדינה, "ואקלע" לבבל העיר, וע"ש בתוס' ד"ה לוי, ורו"ק]. ועוד קצת ראי' מלשון הגמ' מגילה כ"ב. הנ"ל, "וכי עביר גי', בפניו, שלא בפניו לא עביר לי'", ולכאורה קשה מנ"ל להגמ' הפשיטות דהמעשה הי' שלא בפני שמואל, הרי לא נתפרש קודם בגמ' שהמעשה לא הי' בעירו של שמואל, וכי תימא שהי' מקובל לבעלי הגמ' כך, הי' להגמ' לכתוב: "הכא שלא בפניו הוה" וכו', ולא לכתוב, "וכי עביר לי' בפניו" וכו', לשון שמשמעה שידוע לנו שהמעשה הי' שלא בפני שמואל. אולם להנ"ל שרב איקלע לעיר בבל, אתי שפיר, שהיות וכולם יודעים ששמואל גר בנהרדעא, ורב אקלע לעיר בבל, ממילא הי' פשוט וידוע לבעלי הגמ' שהמעשה רב היתה שלא בפני שמואל.

(ב) בכתובות דף נ"ד. איתא בגמ': איתמר, רב אמר, הלכה כאנשי יהודה, ושמואל אמר הלכה כאנשי גליל. ועל זה אומרת הגמ': בבל וכל פרווראה נהוג כרב, נהרדעא וכל פרווראה נהוג כשמואל. ואם נאמר שלא היתה עיר בשם בבל, ורק מדינה היתה בשם בבל, הי' להגמ' לומר, "בכל בבל נהוג כרב לבר מנהרדעא ופרווראה", אלא ווראי מדברים על העיר בבל. [ועל אף שבתוספות שם בר"ה שמואל כתבו בתוך דבריהם, וזה לשונם: אלא משום דשאר בבל נהוג כרב, עכ"ל, זהו לשיטתם בשבת ובסוכה הנ"ל שלא היתה עיר ששמה בבל, אבל כ"ז נראה לרש"י רוחק בלשון הגמ']. ועוד שהלשון "פרווראה" נזכר בגמ' בכל מקום על עיר ולא על מדינה, (כגון גיטין ח.; ב"מ עג.; ב"ב צח.), וכאן איתא בגמ' בבל וכל "פרווראה".

(ג) במסכת ברכות דף נ"ז: ררש רב המנונא הרוואה בבל הרשעה וכו' ראה בבל וכו', משמע לכאורה שרב המנונא מדבר על תושב מדינת בבל שראה העיר בבל עיי"ש, ובפרט מסוף הגמ' שם, מר ברי' דרבינא כי הוה מטי לבבל וכו', והרי מר ברי' דרבינא גר בבבל, ואיך שייך למיכתב כי הוה מטי לבבל. אלא יסבור רש"י שמדברים כאן בווראי על העיר בבל.

(ד) במס' עירובין דף ס"ג. רבינא סר סכינא בבבל וכו'. ולכאורה יפלא, וכי מה צורך לומר ולכתוב בש"ס שרבינא בן דורו של רב אשי שסירד הש"ס אותו, הי' במדינת בבל, ושם סר סכינא, רבר הירוע לכל, "בר בי רב", ובב' המעשים הקורמים לזה, מאמוראים שהיו לפני כמה דורות מזמן סידור הש"ס, לא כתבה

הנמ' שהיו בבבל, אלא שם הכפר או העיר. אלא סובר רש"י שהכוונה לעיר בבל, ועייש"ה ברש"י. וברא"י זו קרמני הרש"ש בחידושי' למס' שבת דף לו: וכתב ג"כ שיתכן שהיתה גם עיר ששמה בבל, והוסיף עוד רא"י מגיטין ס"ה. ע"ש. וחידוש שלא הביא הרש"י הנ"ל במגילה שנראה להדיא שסובר כך. ויש עוד ראיות מהנמ' שמכולם נראה מקור לשיטת רש"י שהיתה גם עיר בשם בבל. ונתיישבה בזה קושיית התוס'.

במסכת מכות (דף י' ע"א), על הפסוק בקהלת ה', אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה, איתא בגמרא: רב אשי אמר, כל האוהב ללמוד בהמון לא תבואה, רבינא אמר, כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה, עכ"ל הגמרא. וכתב רש"י בד"ה רב אשי אמר, וזה לשונו, בדרכי אשי גרסינן ללמוד, בדרבינא גרסינן ללמד, עכ"ל. וכתב על דברי רש"י אלו, הרע"א בגליון הש"ס, וזה לשונו, רצה לתרץ דלמה הקדים ראשון דברי רב אשי לדרבינא, הא רבינא קשיש מיני, לזה כתב רש"י דדברי רב אשי ללמוד ודרבינא ללמד, משום הכי נקט כסדר, ללמוד ואח"כ ללמד, עכ"ל הגליון הש"ס.

ודבריו נפלאו ממנו, איך יתכן לומר שלרש"י ה' קשה זה שהקרימה כאן דברי רב אשי לדברי רבינא, וה' להגמרא להקדים דברי רבינא לדב אשי, משום דרבינא ה' קשיש מרב אשי, הרי ברוב המקומות שבש"ס כשנוכחים בגמרא דברי רב אשי ורבינא ביחד, נזכר רב אשי לפני רבינא, דו"ק ותשכח.

ובר מן דין, הרי רב אשי ה' רבו של רבינא, ורבינא ה' תלמיד חבר של רב אשי, ובודאי אין פליאה על זה שמקדימה הגמרא דברי הרב, רב אשי, לדברי התלמיד, רבינא, אף אם נקבל הנחת רע"א שרבינא ה' גדול בשנים מרב אשי, ולא כן דעת המהרש"א בבבא מציעא דף פ"ו ע"א, אבל באמת הכריעו האחרונים כותבי סדר הדורות ובראשם החיד"א, כהרע"א דרבינא ה' קשיש מרב אשי.

ונביא כמה מהגמרות המוכיחות שרב אשי ה' רבו של רבינא:

במסכת עירובין דף ס"ג עמוד א' איתא: רבינא סר סכינא בבבל, אמר ל' רב אשי מאי טעמא עביר מר הכי, וענה לו רבינא, שרק תלמיד גמור אסור לברוק סכין באתרא ררבי' אבל תלמיד חבר מותר לו לברוק הסכין. ועיין ברש"י ד"ה סר סכינא וכו', ורב אשי רבו וכו'.

ובמסכת נדרים דף ח' עמוד ב' איתא, רבינא הוה ל' נדרא לדביתהו, אתא לקמי' דרב אשי, אמר לו בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו וכו' שמע מינה לא יאלי למשרי נדרא באתרא דרבי', וכתב בפירוש הרא"ש שם בד"ה אתא לקמי' וז"ל, ולא ה' רוצה להתיר לה במקום רב אשי שה' רבן. ועיין ב"מ עה: שרב אשי התיר לעצמו שלא לאמר האמת בשביל לנסות את רבינא.

ולולי דברי הרע"א, ה' נראה פשוט שהיו לפני רש"י כמה גרסאות, או שבשניהם גורסים ללמוד או בשניהם ללמד או שברבינא ללמוד וברב אשי ללמד, ולזה הודיענו רש"י את הגירסא הנכונה כדרכו בקודש בכל מקום.

איתא בגמ' ב"ב דף ק"ח. בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים, היינו דקא צווחן בני יוסף, דכתיב וידברו בני יוסף, אלא למאן דאמר לבאי הארץ, מאי קא צווחו, כולחו שקול. וכתב הרשב"ם בד"ה כולחו שקול וז"ל, ומיהו לקמן קכ"ב. אמרינן דארץ ישראל לשבטים איתפלג, ובדין צווחו בני יוסף, שלא נטלו אלא כאחד מן השבטים אף על פי שאין גדול בכל השבטים כשבט שלהן, אלא משום דמבעיא לי' לקמן, לא בעי לתרוצי הכי. (וכעין זה כתבו התוס' סוף דף ק"ח ע"א).

ורבריו נפלאו מאוד. הרי מקרא מלא הוא שאפרים ומנשה נטלו ב' חלקים, וכן הוא בגמ' לקמן דף קכ"ג ע"א, א"ל ר"פ לאביי וכו', א"ל עליך אמר קרא „אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי“, וע"ש ברשב"ם ד"ה כראובן ושמעון. והיות ששיטת הרשב"ם בדף ק"ח. בד"ה אלא למאן דאמר, ובדף קכ"ב ד"ה תא שמע, דלמאי דקיי"ל לשבטים נתחלקה הארץ, נטלו כל השבטים בשוה שבט המועט כמרובה, א"כ איך כותב הרשב"ם שלא נטלו אלא כאחד מן השבטים, הרי ע"כ מדבר הרשב"ם על מנשה ואפרים יחד, כדמוכח מסוף דבריו שכתב, אע"פ שאין גדול בכל השבטים כשבט שלהן, וא"כ הרי שבט מנשה עם נ"ב אלפים ושבט אפרים עם ל"ב אלפים נטלו כל אחד חלק שוה ליהודה עם ע"ו אלפים. ומדוע הם צווחו (להחזיק) של הגמ' שעדיין לא ס"ד התירוץ של משום טפלים דהוה נפיש להו).

ואף שלכאורה יש להקשות קושיא זו על עצם הפסוק, למאי דקיי"ל שלשבטים נתחלקה הארץ, ולשיטת הראשונים שסוברים שהחלקים היו שווים, מדוע צווחו בני יוסף, הרי כל אחד מהם נטל חלק השוה לחלק שנטל שבט יהודה ועוד כמה שבטים שהיו גדולים במספר מהם. אבל באמת על עצם הפסוק לא קשה לשיטת הראשונים הנ"ל, דכבר הקשה כן הרמב"ן בפרשת פנחס, ויישב בכמה אנפי, אבל על הרשב"ם שאי אפשר ליישב ולהכניס בלשונו אף אחד מתירוצי הרמב"ן, צ"ע. [וע"ע במזרחי פ' יחי ופ' פנחס באריכות אורות הטעם שצווחו בני יוסף].

ובאמת גם סוף דברי הרשב"ם שכתב, אלא משום דמבעיא לי' לקמן לא בעי לתרוצי הכי עכ"ל, קצת צ"ע, דהרי בש"ס דידן נפשט הדבר בלי שום חולק ומערער, שלשבטים נתחלק הארץ. ורק לתלמידים בני הישיבה אבעיא להו, והיכן מצינו כיוצא בזה, שהגמ' גמנעה מלומר את התירוץ האמיתי, ואמרה תירוץ אחר, רק משום דמבעיא להו לבני הישיבה. ובזה יש לתרץ בדוחק.

בענין קידושין במחשבה

אלעזר דוד פאללמאן

תלמיד במתיבתא עץ חיים רבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

איתא במס' נדרים דף ו' ע"ב, בעי רב פפא יש יד לקידושין או לא, כגון דאמר לה לאשה הרי את מקודשת לי, ואמר לה לחבירתה ואת, (פי' הר"ן, דהאיבעיא הוא אי ילפינן דירות מהני בקידושין כמו בנדרים או דלמא קידושין שאני דצריכין מעשה, כסף או שטר, משא"כ נדרים דאינו צריך רק דיבור). והקשו האחרונים (הקרן אורה, ובאבנ"ז אהע"ז סי' ת"א, ובשו"ת דבר אברהם ח"ב סי' י"ד אות ר' ולהלן, ובקהלות יעקב במס' קידושין סי' ד'), דמה ענין ידים שייך לגבי קידושין, בשלמא אצל נדרים דבעינן דוקא דיבור בפה כדכתיב לבטא בשפתיים, לפיכך צריכין קרא לדבוי דירות מהני דהוי כאילו אמר כל הלשון, אבל בקידושין לכאורה א"צ אמירה כלל בשעת הקידושין, דסגי בזה שידוע לנו ששניהם נתכוונו לשם קידושין אע"פ שלא דיברו כלל. והביאו דא"י לזה דא"צ דיבור בשעת הקידושין, מהא דאיתא בקידושין דף ו' ע"א, ה"י מדבר עמה על עסקי גיטא וקידושי' (פירש"י, צרכי זיווגם ה'), כמו כמה יש לך נדוניא וכמה שדות יש לך להתפרנס מהם) ונתן לה גיטא וקידושי' ולא פירש, רבי יוסי אומר דיו, וכן פסקינן שם, מבואר משם דאע"פ שלא אמר לשון קידושין, מ"מ כיון שעפ"י דבריו נתברר לנו שלשם קידושין נתכוון, הרי זו מקודשת. ועוד הביאו דא"י מהא דמס' גיטין דף פ"א ע"ב המגרש את אשתו ולנה עמה בפונדקי, דסברי שם ב"ה דמקודשת, דוודאי בעל לשם קידושין רחוקה אין ארס עושה בעילתו בעילת זנות עי"ש, ואנן קי"ל כוותייהו, מורם משם ג"כ ראפילו בלא דיבור מהני קידושין, כיון דאנו יודעין שבמחשבתו לקדשה דהא חזקה דאא"ע בב"ז, וא"כ מה ה"י ספיקת רב פפא, הא בוודאי ידים מהני, כיון דאנן ידעינן שלשם קידושין נתכוונו. וכן הקשו ג"כ אהא דמבעיא לי' להגמרא לקמן אי יש יד לצדקה או לא, וקשה להפוסקים דלא ס"ל דבצדקה צריכין דיבור, א"כ אפי' אם אין יד לצדקה, במחשבה לחוד מהני. וכמו כן קשה אהא דמבעיא לי' לקמן אי יש יד לפאה או לא, ולכאורה כיון דמחשב שיהי' פאה כמו בצדקה, הוי פאה, ומאי קא מיבעיא לי'.

וכן קשה על הא דאיתא בקידושין דף ה' ע"ב, אמר שמואל בקידושין נתן לה כסף ואמר לה הרי את מקודשת הרי את מאורסת ולא אמר לי, הרי זו מקודשת וכו', א"ל רב פפא לאביי למימרא דסבר שמואל ידים שאין מוכיחות הויין ידים וכו', הכי במאי עסקינן דאמר לי עי"ש, וקשה ע"ז מהא דמבואר לעיל דאין צריכין דיבור בקידושין, כ"א כמה שנתברר לנו שנתכוונו לשם קידושין מקודשת, א"כ מה ה"י קושית רב פפא, הא אפי' אם יסבור שמואל ידידים שא"מ ל"ה ידים, מקודשת, כיון דא"צ אמירה בכלל, כ"א אומרנא דמוכח דלקידושין נתכוונו.

ונלעגנ'ד לתרץ, רבאמת אין צריכין שום דיבור בקידושין, ואי תקשי הקושיות הנ"ל, יש לתרץ בהקדם הא דכתב בפ"י הרא"ש ריש נדרים, על הא דתנן במתני' שם דידות מהני בנדרים, ומקשה ע"ז הרא"ש, דהא הוא התכוון בלבו לנדר נדר, וא"כ אפי' אם לא הוציא בשפתיו דיבור שלם תחול הנדר, ולמה צריכין לדינא דידות, ותירץ וז"ל, אי לאו דחשבינן להו כאילו הוציא בשפתיו לא הוי נדר כדאמרין בפ"ג דשבועות (דף כ"ו ע"ב) אמר שמואל גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו, עכ"ל. ומקשים שם בקרן אורה ובשלמי נדרים, בהא דאיתא לקמן דף ו' ע"א, הרי זו חטאת הרי זו אשם אע"פ שהוא חייב חטאת ואשם לא אמר כלום (פי', כיון דלא אמר חטאתי ואשמי, דבעינן ידיים מוכיחות), הרי זו חטאתי הרי זו אשמי, אם הי' מחוייב דבריו קיימין, ולכאורה קשה שם הא הקדש חל אפי' במחשבה כדכתיב כל נדיב לב עולות, וא"כ אפי' בלי דיבור כלל הוי חטאת ואשם כיון דחשב שיחיו חטאת ואשם. ומתצים שם, דאה"נ אם לא הוציא בשפתיו כלום, חל ההקדש במחשבה לחוד, אבל אם גמר בלבו שיוציא ג"כ בשפתיו, ובשפתיו לא אמר לשון המועיל, מגרע גרע, עיי"ש.

ויש להביא סמוכין לדבריהם מהא דאיתא במס' בבא מציעא דף י' ע"א, ראה את המציאה ונפל עלי' ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בת. ומקשה שם בגמרא, והא ד' אמות של אדם קונות לו, וא"כ זה שנפל על המציאה למח לא קנה את המציאה בקנין ד' אמות, ומשני, כיון דנפל גלי דעת' שבנפילה ניחא לי' דנקני בארבע אמות לא ניחא לי' דנקני, ע"כ. וא"כ גם כאן כיון דריבר, גלי דעת' דבדיבור ניחא לי' דתיחול ההקדש, במחשבה לא ניחא לי' דתיחול ההקדש, ודו"ק. אבל יש לשדות נרגא בזה, דהא כתב שם הנימוקי יוסף דזהו דוקא בקנין ד"א שהוא מדרבנן, אבל בדאורייתא ליכא למימר דלא ניחא לי' דנקני, א"כ לכאורה כאן דהא דמחשבה מועלת בקדשים היא מדאורייתא, איך יכולין למימר דגלי דעת' דלא ניחא לי' דתיחול ההקדש במחשבה, הא מדאורייתא ליכא למימר לא ניחא לי' כנ"ל. ואפשר לחלק, דבשלמא התם, אם חיתה הקנין ד"א מדאורייתא, אז שפיר כתב הנמק"י דקנה אפי' אם לא ניחא לי', דסוף סוף הוא בר' אמות של המציאה, אבל כאן כיון דהדיבור מגלה דלא עלתה על דעתו שהמחשבה יעשה ההקדש, דק אדרבה שעפ"י הדיבור יחול ההקדש, אז שייך לומר גלי דעת' דלא ניחא לי' אפי' בדאורייתא, ודו"ק היטב בסברא זו.

עוד יש להביא רא' לדבריהם מהא דהקשה המקנה על הא דאיתא במס' קידושין דף מ"א ע"ב, אתם גם אתם לרבות את השליח דיכול לתרום תרומה, וע"ז הקשה המקנה דתיפ"ל דתרומה מהני במחשבה כדכתיב ונחשב לכם תרומתכם, וא"כ כשהוא עושה שליח לתרום תרומה, אז חישב בעצמו שמה שיתרום השליח יהי' תרומה כמובן, וא"כ מהני ע"י מחשבה, ולמה צריך לריבוי בקרא דשליח יכול לתרום תרומה. וע"ז מתדץ המקנה דשאני התם, כיון דמגלה דעת' דאינו רוצה שיחי' תרומה ע"י מחשבה כ"א ע"י שליחות, צריכין קרא יתירה לרבות ד"ז, א"כ גם כאן, כיון דגלי דעת' דאינו רוצה דההקדש יחול ע"י מחשבתו, כ"א ע"י דיבורו, צריך להיות דיבור שלם, ודו"ק.

וזהו ג"כ כוונת הר"ן לעיל דף ב' ע"א (ר"ה ושבועות) דסבר שם דלא בעינן שבועה לא בשם ולא בכינוי, ומקשה ע"ז התם וז"ל, וכי תנן התם ובכל הכנויין הרי אלו חייבין, (פי', וא"כ רואין אנו מזה דבעי כינוי בשבועה), לאו דבעי שם או כינוי, אלא לומר דמשביע בכנוי כמשביע סתם ומהני, ולא הוי כמשביע בשמים ובארץ רתנן התם דפטורין, עכ"ל. פי', דלא תימא רכיון דהוסיף כינוי גילה דעתו דרוצה שיחול דוקא ע"י כינוי, והוי גרוע מאילו לא אמר כלום, ע"ז קמ"ל התנא דלא גרע.

ולפי"ז מיושב היטב קושית המפרשים המובא בריש אמרינו, על ראיית רב פפא (בקידושין ה' ע"ב) דשמואל ס"ל ידיים שא"מ ל"ה ידיים (מדאמר, רלשון הרי את מקודשת בלא לי, מהני), והקשו דילמא מקודשת משום דא"צ אמירה כלל כ"א כוונת הקידושין. אבל להנ"ל מיושב, רבאמת כוונה בלחוד מהני בקידושין כדמוכח מהא דלנה עמה בפונדקי (גיטין פ"א ע"א) ומהא דהו' מדבר עמה על עסקי גיטה וקידושי' (קידושין ו' ע"א), אלא דאימתי אמרינן רבכוונה לחוד מקודשת, וזה דוקא כשלא דיבר כלל, אבל אם דיבר חצי דבר ולא השלים דיבורו, גלי דעתו דרוצה דברבריו אלו יחולו הקידושין, ולא ככוונה, וכיון דדיבור הזה לא נחשב כדיבור (ידיים שאין מוכיחות ל"ה ידיים), לא חלו הקידושין, ואפ"ה אמר שמואל דמקודשת, לפיכך הוכרח רב פפא לומר דס"ל לשמואל ידיים שאין מוכיחות הויין ידיים, ודו"ק.

ומיושב ג"כ תקו' הראשונה רמהו האביעאי אי יד מהני בקידושין, הא אפי' בלא אמירה בכלל מהני. אבל לפמש"כ לעיל מיושב על נכון, דבשלמא אם לא הו' אומר כלום, אז הו' כוונה בלחוד מהני בקידושין, אבל עכשיו שהוציא דיבור בשפתיו, והראה בזה שרוצה שיחולו הקידושין בדיבורו, ולא במחשבה סתם, והדיבור הזה לא הו' דיבור שלם, לפיכך לא חלו הקידושין כנ"ל, וא"ש.

ולפי"ז יש לתרץ גם הקושיא שהבאתי לעיל דמה מיבעי לי' בצדקה אם יד מהני שם, וכן קשה על הא דמיבעי לי' לגבי פאה, דהא כיון דיש לו מחשבה מהני הפאה והצדקה אפי' בלא דיבור שלם. אבל להנ"ל מיושב, דכיון דהדיבור מגלה דרוצה שיחול רק עפ"י דיבור ולא עפ"י מחשבה, שפיר צריך להיות דיבור שלם, ומש"ה קא מיבעי לי' אם זה מיקרי דיבור שלם.

אבל באמת אכתי קשה הקושיות הנ"ל, דהא מה דחדית לן הקרן אורה והשלמי נדרים דבמה שדיבר גילה דעתו דאינו רוצה שיועיל בשביל מחשבתו כ"א בשביל בורו, וזהו רק בקרשים, דדוקא בקרשים דיש שני דרכים להקדיש קרבן, או ע"י דיבור, או ע"י מחשבה, וכיון דדיבר, גילה בדעתו שאין רצונו דיחול ההקדש עפ"י מחשבתו אלא עפ"י דיבורו, מש"ה כי לויא דיבור שלם אינו הקדש. משא"כ בקידושין דליכא שני דרכים שיחולו הקידושין, דאין הקידושין חלין עפ"י דיבורו כלל, אלא דהדיבור גילה מה שבמחשבתו, א"כ אכתי א"צ להיות דיבור שלם, דהא לאו מתורת דיבור קא אתינן עלה, וא"כ עדיין יקשה קושית המפרשים הנ"ל, דמאי קא מיבעיא לי' אי יש יד לקידושין או לא, הא מדיבורו עכ"פ רואין אנו דבמחשבתו רוצה שיחולו הקידושין.

ויש לתרץ, דהנה הקול ארי' בסי' כ"ג הביא דברי המהרי"ט הידוע (בסי' קכ"ז), שמי שעשה שליח להקדיש בשבילו, לא עשה כלום דהוי מילי ומילי לא מימסרן לשליח, והקשו ע"ז האחרונים (הנודע ביהודה מהר"ת חיו"ד סי' קמ"ז, ובמחנה אפרים בהל' שלוחין סי' ז'), דהא מה דאמרינן מילי לא מימסרן לשליח, זהו רק משליח ראשון לשליח שני, אבל המשלח להשליח הראשון בוודאי יכולין למסור מילי, והוכיחו כן מהא דאיתא במס' נדרים דף ע"ב ע"ב, האומר לאפוטרופוס כל נדרים שתדור אשתי הפר לה, וסובר שם ר' יונתן ריכול השליח להפר רשליחו של אדם כמותו, ואף ר' יאשי' דפליג התם וס"ל דאין השליח יכול לבטל, זהו רק משום דממעט ל' מקרא בהדיא כדכתיב אישה יקימנו ואישה יפרנו ולא שליח, אבל אי לאו קרא הוי מצי השליח להפר, הרי מפורש דמילי מימסרן לשליח, דהשליח יכול להפר בשליחות הבעל אע"ג דהפרה הוי רק מילי, עכ"ק. ותירץ הקול ארי' בהקדם מש"כ הרא"ש דלא שייך שליחות דק במירי דעשיי' או בדיבור, אבל במירי דממילא כגון שמיעה לא שייך שליחות. עוד הקדים מש"כ השיטה מקובצת (במס' זבחים דף כ"ט ע"ב) דהא דאמדינן דעקימת שפתיו הוי מעשה, זהו דק אם בלא הדיבור לא ה' מחשבתו מועיל כלום, אבל אם מחשבתו לחוד מהני, אז לא נחשב עקימת שפתיו כמעשה, עיי"ש. ולפי"ז חידש הקול ארי' דכיון דהקדש מהני בלב כמבואר בשבועות מדכתיב כל נדיב לב, וא"כ ממילא אף אם מקדיש בדיבור לא חשיב הדיבור מעשה דק מילי בעלמא, דהא הדיבור הוא שלא לצורך לגוף ההקדש, ובכה"ג לא חשוב עקימת שפתיו מעשה דק מילי בעלמא. ועפי"ז כתב הקול ארי', דבהקדש, אפי' במחשבה לחוד חל ההקדש, לפיכך אינו יכול לעשות שליח, דדיבור אינו נחשב כמעשה כלל, ושפיר כתב המהרי"ט דמילי לא מימסרי אפי' לשליח ראשון בהקדש, משא"כ בהא דנדרים, דבמחשבה לחוד אינו יכול להפר הנדר, לא מיקרי מילי, ושפיר מימסרי לשליח ראשון, ומיושבים דברי המהרי"ט, עכ"ר הקול ארי' שם.

עכ"פ רואין אנו מדברי הקול ארי', דכשמקדיש בדיבור, אין ההקדש חל עפ"י דיבורו, אלא דהדיבור מגלה שבדעתו להקדיש החפץ, אבל ההקדש חל ע"י מחשבתו, ואעפ"כ כתבו הקרן אורה והשלמי נדרים ראם לא דיבר דיבור שלם לא חל ההקדש כנ"ל, א"כ כמו כן יש לומר לגבי קידושין ראם לא דיבר דיבור שלם, אינה מקודשת, ושפיר מיושבים כל הקושיות הנ"ל.

אלון בכות

על פטירת ידירנו הנה"ח מו"ה שמואל זיינוויל דף ע"ה
מפתח-תקוה

המקום ינחם את כל המתאבלים עליו
בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

המערכת

עולת שבת בשבתו

תצא

ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך וגו', וכ' בכע"ה ט ואספת"ו ב' במסורה, דין, ואירך, ואספתו מצרעתו (מלכים ב', ה'). י"ל הכוונה עפ"י מה דא"י בגמ' (סנהדרין צ"ח ע"א) ר' יהושע בן לוי אשכח לאלהו וכו' אמר ל' אימת אתי משיח, א"ל זיל שילי' לדירי' והיכא יתיב אפיתחא דרומא ביני עניי סובלי חלאים (ופירש"י מנוגעים), א"ל לאימת אתי מר, א"ל היום, אתא לגבי אליהו א"ל שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא, א"ל הכי קאמר לך היום אם בקולו תשמעו (תהלים צ"ה), ע"כ. והנה באוה"ח הק' כתב עה"פ ואספתו אל תוך ביתך, דהיינו לבית המדרש ללמדה אורחות חיים ודרך ישכון אור לכל יטה מני אורח כי אור תורה תצילהו, עיי"ש. וזהו מה שאמרה המסורה, ואספתו אל תוך ביתך, כשתאסוף בני אדם הנדחים לתוך ביהמ"ד להשיבם לאבינו שבשמים וללמדם דרכי התורה ומצותי, הרי ממילא יקויים הפסוק היום אם בקולו תשמעו, אז, ואספתו מצרעתו, שיתרפא משיח מצרעתו, ויבא ויגאלנו. (כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

תבא

במסורה, ואתה תרד מטה מטה, ואירך, למען סור משאול מטה (משלי ט"ו). י"ל הכוונה עפ"י מה דאיתא בגמ' (ב"ב ע"ח ע"ב) כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל לגיהנם. וזהו, ואתה תרד מטה מטה, שצריך להיות שפל בדרך בתכלית הענוה, למען סור משאול מטה, שלא יפול ח"ו לגיהנם. (כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך. ומקשים העולם רלכאורה סתרי קראי אהרדי, דכתיב בפ' עקב ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה, ופירש"י לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות, עכ"ל. הרי דלא הי' להם מנעלים. ועוד יל"ד בפסוק הג"ל, דפתח בלשון רבים לא בלו שלמתיכם מעליכם, וחזר ואמר בלשון יחיד ונעלך לא בלתה מעל רגלך, ושוב חזר הכתוב בלשון רבים לחם לא אכלתם וגו'.

אמנם י"ל דהנה בהר סיני הלכיש הקב"ה את ישראל בערי, וכ' בס' טור ברקת שהם מנעלים של תחש. והנה כשחטאו ישראל נאמר הורד עריך מעליך, אך מבואר במדרש דמשבט לוי לא ניפל זיין שלהם, ומשמע שלא ניטל מהם המנעלים הג"ל. ולפי"ז מיושב היטב קושיות הג"ל, דבפ' עקב מיירי מכלל ישראל שניטל מהם המנעלים, לכן שפיר אמר, שאעפ"כ ורגלך לא בצקה כדרך הולכי יחף, אבל כאן בפ' תבוא, מיירי משבט לוי, ולכן כתבה התורה בכוונה בלשון יחיד באמצע, להורות דמיירי משבט לוי דהם נקראים יחידים נגד כל ישראל, ולהם אמר, ונעלך לא בלתה מעל רגלך, כי מהם לא ניטל המנעלים.

(הגאון מוה"ר אליהו אבר"ק אייבשיץ זצ"ל)

(1) הועתק מספרו שו"ת יד אליהו (אמשטרדם תע"ב) סוף סי' ב'.

נצבים

בפרשה שלפנינו, ושמרתם את רברי הברית הזאת ועשיתם אותם וסמך ל' אתם נצבים היום וגו'. וצריך להבין סמיכות הפרשה, עור קשיא יתורא רהיום, ומה ה' המקרא חסר אם ה' אומר אתם נצבים כולכם לפני ה' אלקיכם. וי"ל הענין, בהקדים לך מדרש תמוה בפרשה זו בילקוט, אתם נצבים היום ולא אומות העולם. וכי צריך למימר, ומה לתבן את הבר, לאומות אצל ישראל, גם קשה מנ"ל לבעל המדרש זה.

אלא נ"ל, דגם להמדרש ה' קשה קושיתנו, יתורא רהיום, ומתרץ זה במתק לשונו, אתם ולא אומות העולם, בהקדים לך מדרש רבה פ' וירא עה"פ ויהי בערב ויבואו המלאכים סדומה, אמר ר' לוי אין הקב"ה דן אומות העולם אלא כלילה בשעה שהם ישנים, ואינו דן ישראל אלא בשעה שהם עסוקים בתורה. ועל פי הרברים האלה יהי' שיעור הפסוק, ושמרתם את רברי הברית, התורה, ואז אתם נצבים היום, שיהי' לכם יתרון שתהיו נצבים היום לפני הרין ולא כלילה. וזה שדרש המדרש, אתם ולא אומות העולם, כי המעלה הזו שאנו עומדים לפני המשפט ביום, הוא דווקא לישראל ולא לאומות העולם.

(הנאון מוה"ר יוסף דרשן מפוזנא בעל יסוד יוסף זצ"ל²)

ערב ראש השנה

בסליחות לער"ה. אל תבא במשפט עמנו, כי לא יצרך לפניך כל חי. שלא ירון ישראל בתוך המשפט, כי לא יצדק, שאין אדם מי שאין חייב עשה, ובעירן ריתחא עונשין (מנחות דף מ"א ע"א).

(הגה"ק בעל הפלאה זצ"ל³)

ראש השנה

אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי כי עז לאלקים (תהלים ס"ב). ויש לרמוז בזה, כי ירוע שנחלקו חז"ל בשלחי מס' ראש השנה (ל"ג ע"ב) רכתיב בתורה יום תרועה יהי' לכם (במרבך כ"ט), ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון, וכתוב (שופטים ה') בעד החלון נשקפה ותיכב אם סיסרא, מר סבר גנוחי גנח (וצ"ל שברים, כחולה הגונח מלבו) ומר סבר ילולי ילל (וצ"ל תרועה, כבוכה בקולות קצרים). ובגמרא שם להלן איתא, התקין ר' אבהו בקסרי לתקוע תשר"ת לצאת ידי שני הרעות, עיי"ש.

ובראשונים איתא, שנשאל לרב האי גאון ז"ל וכי ער שבא ר' אבהו ותיקן שיהי' תוקעין תשר"ת תשר"ת לא ה' יוצאין ידי תקיעת שופר. והשיב, כי באמת אלו ואלו דברי אלקים חיים וכל או"א במקומו יצאו חובתן למר כראית ל', וכשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהי' כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יהא נראה כאגודות אגודות, אבל באמת הן גנוחי והן ילולי שניהם הם ענין תרועה ובכי, (עי' ב"י ריש סי' תק"צ).

(2) הועתק מכת"י ק.

(3) הועתק מכת"י ק.

ובדרך רמז יש להעמיס זה במקרא, אחת דיבר אלקים, כי מפי הגבורה שמענו רק מאמר אחד, יום תרועה יהי לכם, אבל שנים זו שמעתי, כי מדיבור זה שמענו שנים, היינו שני הרעות הנ"ל, מ"ס גנוחי ומ"ס ילולי, כי עז לאלקים, ואלו ואלו מרומזין כאן, כי תיבת גנוח"י עולה בגימטריא ע"ז, ותיבת ילול"י בגי' כמנין אלקי"ם.

(הרה"צ מוה"ר דויד שפירא אבר"ק רינוב הי"ד⁴)

האזינו

יערף כמטר לקחי, ב' במסורה, רין, ואירך, יערף מזבחותם (הושע י'). ו"ל בזה, רהנה הקרבנות מגינים בערינו נגד שונאי ישראל העומדים עלינו לכלותינו ח"ו כמו שאמדו בגמ' (מנחות ס"ד ע"ב) כל זמן שעסקין בעבודה אין ישראל נמסרין בידי האומות, וכן הוא בתוס' (מגילה ג' ע"א תר"ה אמש) שהקרבנות מגינים עלינו מצרינו. אמנם התייח בזמן שביהמ"ק קיים ומקריבין קרבנות, אבל עתה בגלות שבטלו הקרבנות אין עצה רק לעסוק בתוה"ק, כדברי המדרש (פ' תולדות) כל זמן שקולו של יעקב מצוי בבתי מדרשות אין הירים ידי עשו. וזאת תורת המסורה, יערף מזבחותם, פי' עתה בעוה"ר שנהרס המזבח ואין בידינו לעסוק בעבודת הקרבנות, אז העצה היעוצה להינצל משונאי ישראל היא, יערף כמטר לקחי, היינו לעסוק בתוה"ק, כמאה"כ כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו.

(כ"ק מרן ארומו"ר שליט"א)

עם נבל ולא חכם. ו"ל לשבח, עם נב"ל, ל"ב גתיבות חכמה, ונו"ן שערי בינה, שמשם נשפעו, ותמה עליהם שאעפ"כ, ולא חכם.

(הגאון מוה"ר יעקב מעמרין זצ"ל⁵)

שבת שובה

בהפטרות. שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך (הושע י"ד). יש לפרש לפי פשוטו של מקרא רקאי על הצדיקים, רירוע רשם ישראל קאי על הגרולים והחשובים שבהם, ואמרו רז"ל (ב"מ ל"ג ע"ב) שגנת תלמוד עולה זדון. וזהו שאמר, כי כשלת בעונך, אף כי באמת לא במרד ובמעל עברת על מצות ה' כי אם בשונג, אעפ"כ לגבי רירך מזיד הוא ונקראת עו"ן.

(הגאון מוה"ר מיכאל בכרך ראבר"ק פראג זצ"ל⁶)

4) הוא בנו של הרה"צ מוה"ר יוסף אבר"ק רינוב בהנה"צ מוהרצ"א אבר"ק בירושלם בהרה"ק רבי אלעזר אבר"ק לאנצחוס זצ"ל בעמח"ס יודעי בינה, והי' חתנו של הנה"צ מוה"ר מאיר יהודה שפירא זצ"ל אבר"ק בוקאווסק בעמח"ס אור למאיר עה"ת.
ד"ז מסר לנו הרב המפורסם וכו' מוהרמ"א הכהן פרידמאן שליט"א הרב מקרעניץ, שנזדמן לו פעם להביט אל פנקס חידו"ת כת"י מהרה"צ הנ"ל בהיותו במרחץ קרעניץ.
5) הועתק מכתיו"ק והגיע אלינו מאת ידידנו האברך חיקר החשוב והנעלה מו"ה יודל ליכטנשטיין נ"י מאנטווערפן. יעלהו השי"ת על מרומי גפי הצלחות.
6) הועתק מכתיו"ק.

שובה ישראל ער ר' אלקיך כי כשלת בעונך. ראיתא בנמרדא (סוכה נ"ב ע"ב) אמר רב חנא בר אחא אמרי בי רב, ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראן וכו' ויצר הרע וכו' דכתיב (מיכה ד') ואשר הרעותי, שהקב"ה כביכול מתחרט ואומר ואשר הרעותי, אני בראתי את יצר הרע המחטיאם ומכשילים בעונות ואני גרמתי להם זאת, (ע"ע ברכות ל"ב).

והנה אפשר שירצה האדם להנצל בזה וירמה בנפשו ויאמר, הלא חף אנכי מפשע כי הרי כמוכרח הייתי בכל רע, כנ"ל. לזה אמר הנביא, שובה ישראל ער ר' אלקיך, כלומר אפילו אם תמצי לומר שהיית מוכרח לחטוא, אבל צריך האדם לשוב מקורם על מה שחטא שלא בהכרח רק מרצונו, וזהו שובה ישראל על מה שחטאת, ער שתוכל לומר ר' אלקיך, כלומר מאמר ואשר הרעותי שאומר הקב"ה, ומבאר הנביא, כי כשלת בעונך, היינו עון עצמך ומרעתך: (כ"ק מרן הגה"ק מצאנו זי"ע)

שלש עשרה מדות

בפ' חוקת, זאת חקת התורה אשר צוה ר' לאמר. י"ל בזה ע"ד הרמז, רהנה בנוסח הסליחות אומרים, אל הורית לנו לומ"ר שלש עשרה, דענין הי"ג מדות של רחמים הם באמירה. וכתבו קצת מפרשים דסני באמירה לחוד. אמנם נודע מה שכתבו שאר הקדמונים לדייק מלשון הגמ' (ר"ה י"ז ע"ב) עה"פ ויעבור ר' על פניו וגו' שאמר הקב"ה כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם, שלא די באמירת י"ג מדות, רק שצריך גם להרכיב במדותיו ית"ש, מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון. וכן מודה לשון רש"י (שם בר"ה) ברית כרותה לשלש עשרה מדות, שאם יזכירם ישראל בתפל"ת תענית"ם אינן חוזרות דיקם, עכ"ל. הרי די"ג מדות של רחמים מועילים רק יחד עם תפלה ותענית. (עיין בספח"ק בני יששכר במאמרי חורש אלול, בארוכה). ונודע דתיבת זא"ת בנימט' צו"ם קו"ל ממו"ן, דהיינו תענית תפלה וצדקה, והם ג' ענינים המועילים לעורר הי"ג מדות, ע"ד אוז"ל הנ"ל מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון. וזהו זא"ת חוקת התורה אשר צוה ר' לאמר, כלו', מה שצוה ר' לומר הי"ג מדות של רחמים, הוא רק יחד עם זא"ת חוקת התורה, דהיינו צו"ם קו"ל ממו"ן, אבל לא סני באמירה לחוד, וכנ"ל.

(כ"ק מרן ארומז"ר שליט"א)

(7) חובא בספר תולדות יעקב (מונקאטש תרס"ח) מהרה"צ מוה"ר יעקב מכארניו זצ"ל בן בנו של הרה"ק מוה"ר אשר'ל מראפשיץ זצ"ל, בליקוטיו שבסוף הספר, ששמע ד"ז מרביה"ק מצאנו זי"ע.

תמיהות וישובים

שתי הערות בדברי הפוסקים, ותמי' בשו"ת אבני נזר

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך אורח חיים (סימן ס' סעיף ד') "יש אומרים שאין מצוות צריכות כוונה ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה המצוה, וכן הלכה". הרי שפסק לדינא שמצוות צריכות כוונה, ורמ"א ז"ל מרשק לי' הודה לו ואף הוא סובר כן וכרכתיבנא בחבורי ברית יעקב (סימן מ' אות ה') ע"ש, וכן עור מתבאר בבית יוסף ובשלחן ערוך (סימן רי"ג, רי"ט, תע"ה, תפ"ט, ותקפ"ט) דמצוות צריכות כוונה, ועיין במשנה ברורה (סימן ס' הנ"ל ובביאור הלכה שם, וסימן רי"ג ס"ק י"ח וסימן רע"ג סעיף ו' בביאור הלכה ר"ה וכגון) ואכמ"ל.

ונעלם ממני מדוע רבים מגדולי רבנן בתדאי ז"ל כתבו דקיימא לן מצוות אין צריכות כוונה, שכן כתבו להריא הגר"ז אירליין ז"ל בספרו אור לישירים (דרשה א', דף ז' ודף י"ד), והגאון מהר"מ חביב ז"ל בספר תשובותיו קול גדול (סימן מ"ה), והגאון המגיד ז"ל בספרו משנת חכמים (סימן תשט"ז), והגאון יעב"ץ ז"ל בספרו מור וקציעה (סימן כ' רי"ט סע"ב), ובספרו לחם שמים ברכות (פ"ב סוף מ"א רי"ד רע"א), ובהנהותיו לגזיר (כ"ג א') ומלבר זאת ראיתי שבמחכ"ת לכאורה סותר דברי עצמו שבספרו מור וקציעה (סימן תע"ה ר"ה אי הכי) ועוד לו שם (סימן תפ"ט רנ"א ע"ב) כתב הניעב"ץ דקיימא לן מצוות צריכות כוונה, וצ"ע בתרתי, ותו סתירה אחרת מצאתי לו לכאורה, שבספרו שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן כ"ו) ועוד לו שם ח"ב (סימן צ"ז) כתב והעיד שדעת רוב הפוסקים שמצוות צריכות כוונה, ואילו בהשלמותיו לספרו מור וקציעה סימן תקפ"ט, ונרפסו בקובץ היקר "כרם שלמה", תשמ"ג, (גליון נ"ז דף י"ח) כתב ממש איפכא דרוב הפוסקים סוברים מצוות אינן צריכות כוונה, ועיין בזה בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ח הערה י"א) ע"ש, ובמקום אחר הארכנו בפרטות על כל רברות הניעב"ץ ז"ל בזה ואכמ"ל. וגם הגר"א תאומים ז"ל בשו"ת חסד לאברהם ח"א (סימן כ"ו) והגרצ"ה חיות ז"ל בספר כתביו ח"א (דף רס"ז) ובשו"ת בנין עולם (סימן י"ח) ובשו"ת עונג יום טוב או"ח (ס"ס מ') כלחו כתבו דקיימא לן מצוות אינן צריכות כוונה, וכן כתב הגר"ח פאלאני ז"ל בשו"ת חיים ושלום ח"א (סימן ב' ד"ה אכן די"ב ע"ג), אבל בשאר ספריו לא כתב כן, ולדוגמא עיין בספרו החפץ חיים (סימן ס"ו אות א') וצ"ע, וגם מר ברי' הגרי"צ פאלאני ז"ל כתב בספרו יפה ללב ח"א (בתקונים שבסוף הספר דקפ"א ע"א) דקיימא לן מצוות אינן צריכות כוונה, וכ"כ הגאון מקו"יגלוב ז"ל הי"ד בשו"ת ארץ צבי (סימן כ"ב ר"ה ויען רל"ה ע"ב), וגם הוא לכאורה סותר דברי עצמו שבספרו זה (במילואים שבסוף הספר רקמ"ו ע"א) כתב דקיימא לן מצוות צריכות כוונה ע"ש, וגם בספר ראשי בשמים (חלק הנקרא שרי חמד חדש, דף ח'), ובספר פסקי תשובה ח"א (סימן כ"ה) וח"ג (סימן רס"ה די"ט ע"א) כתבו דקיימא לן מצוות אינן צריכות כוונה ע"ש, ותמחני על שכתבו כן והוא דלא כפסק השלחן ערוך וכנ"ל.

כתב הגאון שאנת אדרי ז"ל בספרו גבורות ארי תענית (ל' ב' ד"ה אמר)
 „אע"ג דאיכא למימר הא דירי' הא דרבי', מכל מקום דרך התלמוד להקשות כן
 בהדיא ולשונוי הכי ע"ש, וכיוצא בזה כתב הגאון המובהק מטעל ז"ל בהנהגות
 בן אדרי שעל קצור כללי התלמוד (דמ"ו ע"א) ע"ש.
 ולא ידעתי מדוע לא הזכירו כלל שרבותינו בעלי התוספות לא סברו כן,
 וכמבואר להם בדוכתין סניאין, עיין ביצה (ד' א' ד"ה ר' יהודה), יבמות (מ"ה א'
 ד"ה יצאו), ועיין ביפה עינים שם (ט"ז ב'), בבא קמא (מ"ו א' ד"ה ואפילו),
 עשה"ט, ובבא מציעא (צ"ז ב' ד"ה ורב הונא), ועבודה זרה (נ"ט א' ד"ה עובר),
 וחולין (צ"ט ב' ד"ה והאמר), ועיין תוספות בבא קמא (ס"ז ב'), ונדה (ט"ז א')
 עשה"ט, וכן כתבו הרשב"א חולין (כ"ב ב'), ובתשובותיו ח"א (סימן תל"ח)
 והרישב"א נדה (ט"ז א') בשם רש"י, והרב המאירי בחדושו לביצה (ד' א'),
 וצל"ע. [וגם לא ידעתי מדוע ספרי הכללים כמו יד מלאכי ויעיר און ושדי חמד לא
 דברו בזה, ועיין בספר רברי סופרים כלל ס"ב].

כתב הגאון אבני נזר חאה"ע (סימן פ"ג אות ט'), „ודאתאן לדברי הרמב"ם
 נבאר דבריו וכו' רוקנה ועקרה אף שאין בהם מצוות פרו ודכו מכל מקום מצוות
 עונה יש בהן, אבל קטנה אף מצוות עונה אין בה, רמצות עונה למלאות תשוקת
 האשה, וקטנה לאו בת תאוה כמ"ש התוספות קדושין (מ"ג סע"ב), ע"ש.
 ואינו מכין דברות קרשו, רעין לרמב"ם ז"ל עצמו בהלכות אישות (פי"ב
 ה"א) שכתב „כשנושא אדם אשה בין בתולה בין בעולה בין גדולה בין קטנה
 יתחייב לה בעשרה דברים, שלשה מן התורה שארה כסותה ועונתה" ע"ש, וכן
 הוא בטור אבן העזר (ר"ס ס"ט), וברישב"א כתובות (ט"ל א' ד"ה ומי) כתוב
 „בקטנה או מעוברת או זקנה ועקרה לא חשיב השחתת זרע רשאני איהו משום
 מצות עונה" ע"ש, ועיין בשיטה מקובצת שם ונתבאר במק"א בארוכה בס"ד.
 יעקב חיים סופר
 [מח"ס ברית יעקב]
 ירושלים עיה"ק ת"ו

הערה על המהרש"א

במס' שבת (דף נ"א ע"א) ת"ר אעפ"י שאמרו אין פומנין אפי' ברבר שאינו
 מוסיף הבל משחשכה, אם בא להוסיף מוסיף, כיצר הוא עושה רשב"ג אומר נוטל
 את הסדינין וכו', ובתוס' שם ר"ה כיצר הוא עושה, כתבו וז"ל, ורשב"ג שרי אף
 להחליף וכ"ש ליטול ולהחזיר וכו'. וכתב ע"ז המהרש"א שם, משום דמשמע ל'
 רת"ק לא שרי אלא להוסיף, אבל להחליף וכן לגלות ולהחזיר אסר, וא"כ מתני'
 דלעיל דמשמע דמתיר לגלות אף בידים ולהחזיר בשבת כמ"ש התוס' לעיל, ע"כ
 לא אתיא כת"ק אלא כרשב"ג כיון דמתיר להחליף כ"ש דמתיר לגלות ולהחזיר
 אותו דבר וכו' כן נראה לפרש דבריהם מתוך דברי הרא"ש ע"ש, עכ"ל. ולכאורה
 מה שכתב כן נראה לפרש דבריהם מתוך דברי הרא"ש, הוא תמוה, דהרא"ש

עצמו מפרש כענין אחר דמתני' אתיא אפי' כת"ק, וז"ל הרא"ש, מתני' מצינו לפרש דווקא כסחו ונתגלה בדיעבד מותר לכסותו אבל לכתחלה אסור לגלות ולכסות כי היכי דתיתי מתני' כת"ק, עכ"ל, וצ"ע.

צבי אליעזר גערמאן

חבר כולל עץ חיים רבאבוב
ברוקלין, ניו יארק

ביאור בנוסח הסליחות לצום גדלי'

מהרב הגאון מוה"ר מנחם מענדל בראכפעלד ז"ל⁽¹⁾

בפזמון לצום גדלי' המתחיל זכור ברית אברהם, והוא לרבינו גרשם מאור הגולה כתוב לאמר, כנסנו מהארי והרוב פגענו, לחץ נמר עד כי יגענו, לחם בנו ולא הרגענו. והנה זה לשון הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"א, בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל וכו' וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות ישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני, ע"כ.

והנה ידוע דכוונת הפייטן על המלכיות ששעברו את ישראל. הארי הוא בבל, והרוב הוא פרס ומדי, והנמר הוא יון, כמו שראם רינאל במראה (רינאל ז'). ובכן מה זה שמתאונן על מלכות יון, לחם בנו ולא הרגענו, הלא הרגענו מהם וחזרה המלכות לישראל. ועוד כי בשלמא מש"כ לחץ נמר, הוא מתאים עם לשון הרמב"ם שלחצום לחץ גדול, אבל מש"כ לחם בנו, אדרבא אנחנו נלחמנו בהם ונצחו עליהם ראולו לאנחא קרבא (סוטה ל"ג. ע"ש ברש"י) וגברו בני חשמונאי והרגום. ולפ"ז אין לכל החרוז, „לחם בנו ולא הרגענו“ שום מובן, אם הוא מוסב על מלכות יון.

וגם ראשית החרוז, כנסנו מהארי והרוב פגענו, שמשמעו שכאשר כנסנו לארצנו ממלכות בבל, פגענו גזרת המן במלכות מדי ופרס, ובאמת גזרת המן היתה קודם שכנסנו לארצנו.

אמנם הפזמון הזה שנוסד על סדר א"ב, לא בא לירינו בשלימותו, כי אצלנו בסליחות לער"ה ישנו מאות א' עד אות ו', ואח"ז באה חתימת המחבר בחרוזים, נוהל חזק, ברית אבות, רורש דמים. ולצום גדלי' ישנו מן אות ט' עד אות נ' ואח"כ נשנית החתימה כמו לער"ה, ובנעילה רק שני חרוזים מהם. — נמצא חסרים אצלנו החרוזים מן אותיות ז"ה, ומן אות ס' עד גמירא. והוא מחמת חמת המציקים הצנוזרים שהעמידו הנוצרים על תפלינו, ובכל מקום שראו בו זלזול למלכות רומי או נגד אמונתם, מחקוהו מן הספרים כידוע, וזהו שנעשה לפזמון

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה ז' קונט' ה' עמוד ה"פ. — מאמר זה הי' מונח בין כתביו, והגיע אלינו מאת בניו היקרים יחיו.

הזה, ואף העוללות שנשתיירו לנו, שלטו בהם ירי זרים ומחקו מהם תיבות ער שהשחיתו את המכוון בהם.

ומצאתי סדר סליחות בכת"י הנמצא בכרישיש מוזעאום (שנכתב בסוף אלף החמישי או בתחילת אלף השישי כמו שנוכחתי לדעת מן הלוח שנמצא בו שהוא משנת ר"א עד שנת ה"א) ושם נמצא הפזמון הזה בשלימותו, (ואעתיק אותו להלן), אך לע"ע נעמוד על החרוז שעמדנו בו. וזה נוסחו:

כובשנו לעבדים ולשפחות ונתיגענו,

נסנו מהארי והרוב פגענו,

לחץ נמר עד כי יגענו,

ליבט נובר ולא הרגענו.

והנה החרוז נוסר ע"פ הפסוק בעמוס (ה', י"ט) כאשר ינום איש מפני הארי ופגעו הרוב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש. וררשו חז"ל את הפסוק הזה על המלכויות, כמ"ש במדרש שוח"ט הובא בילקוט כאשר ינום איש מפני הארי זו בבל, ופגעו הרוב זו מדי, ובא הבית זו יון, שהי' ביהמ"ק קיים בימי' וכו', ונשכו נחש זו אדום. (ועיין ברכות י"ג. ומחרש"א שם). אמנם דניאל ראה את המלכויות בדמות שונה, ארי-בבל, דוב-מדי, נמר-יוון, חזיר-אדום, ויסר רבינו גרשום את פיוטו עה"פ בעמוס, ובדמות שראה דניאל, ואמר, נסנו מהארי זה בבל (אמנם כאשר שע"פ הא"ב צריך להיות כאן אות כ' לכן הגירסא כנסנו, אך הוא בשו"א, ולא בשור"ק כאשר הוא מנוקד בספרים שלנו, והכוונה, כנסנו, כאשר נסנו וכמ"ש עמוס כאשר ינום איש), והרוב פגענו זה מדי, לחץ נמר עד כי יגענו זה מלכות יון (שלחצום לחץ גדול כמ"ש הרמב"ם), ליבט נובר ולא הרגענו, זהו על מלכות רומי שנמשלה לחזיר במראה דניאל, והנובר הוא החזיר הנובר באשפה כלשון הגמרא ב"ק דף י"ז ע"ב, וליבט הוא שהוגע אותנו בטלטול הגלות, וכמ"ש רש"י בפ' בעלותך (י"א, א') שאמרו ישראל כמה לבטנו בדרך הזה ג' ימים שלא נחנו מעינינו הדרך. וז"ש ליבט נובר ולא הרגענו, שמלכות אדום הגענו בטלטול גולה אחר גולה ועדיין לא הרגענו.

ובתוספת תיבת נובר יש לקיים הנוסחה כאשר הוא לפנינו, לחם בנו [נובר] ולא הרגענו, וכמו שראה רניאל במראה (דניאל ז', כ"א) חזי הוית וקרנא דכן עבדא קרב עם קדישין ויכלא להון. וזה שאמר, לחם בנו טיטוס ולא הרגענו. הרי שע"י שמחקו הצנזורים תיבת „נובר“ נעלמה כוונת הפייטן.

וזהו נוסחת הפזמון השלם:

זכור ברית אברהם ועקידת יצחק,

והשב שבות אחלי יעקב והושיענו למען שמך.

אבדנו מארץ טובה כחפזון, ארכו הימים ודבר כל חזון, בישראל חדלו פרזון, במשמנינו שולח רוון,

ישוב ברחמים על שארית ישראל והושיענו למען שמך.

גולה אחר גולה, גלתה יהודה כולה, דוה כל היום וכלה, דורש ומבקש אין לה, והשב.

העיר הקודש והמחוזות, היו להפך ולביוזות, וכל מחמדי' טבועות וגנוזות, ואין שיזור רק את התורה הזאת,

ושוב.

זקני יהודה ויושבי ירושלים, זר גאונם נרמס ברגלים, חטאו בכפל ולקו בכפלים, חספתה על פנימו שולים,

והשב.

מס כנשר מבקש נפשם, טבח בחוריהם בבית מקדשם, יספת לייסרם ולענשם, ילדים אם על הבנים לרמשם,

ושוב.

כובשנו לעבדים ולשפחות ונתייגענו, נסנו מארי והדוב פגענו, לחץ נמר עד כי יגענו, ליבט נובר ולא הרגענו,

והשב.

מכל משעבדי שלישי', משכה גלות רביעייה, נתנה עול ברזל על עניי', נחיתה תאניי' ואניי',

ושוב.

שרידי עם מלכותך קיבל, שונא דוחק משחית ומחבל, עולך לפרוק נאה ומתקבל, עצב נבזה לאלוה לקבל,

והשב.

פצע וחבורה מכה טריי', פציעה עליך בת העברי', צר לה מר לה בארץ נכרי', צדוה כצפור מארץ המורי',

ושוב.

קושט עשית כי הרשענו, קצפת עלינו כי פשענו, רצונך לעשות הירחנו חשבנו, קשע עזוב ועריך שבנו,

והשב.

שוב למען עבדיך, שכך חרונוך וזעמך, תזכור רחם כנואמך, תושיע עם רחומיך,

ושוב.

גואל חזק למענך פרינו, ראה כי אזלת ידינו, שור בשפלות דורינו, מפגיע אין בעדינו,

והשב.

ברית אבות ואימהות והשבטים, רחמיך וחסדיך ברבות עתים, י' זכור למוכים ונמרטים, ועליך כל היום נהרגים ונשחטים,

ושוב.

דודש רמים דן דינינו, השב שבעתים אל חיק מענינו, חנם נמכרנו לא בכסף פרינו, זקוף בית מקדשך השמם לעינינו,

והשב.

סדר היום

מהגאון מוה"ר ארי' ליב דרשן מפוזנא זצ"ל¹⁾

ב"ה.

שמע בני מוסר אביך.

סדר היום

ראשית חכמה יראת ה'. הלא נכון הדבר לשמוע ומצוה לקיים רברי חכמים האמור בש"ע ברין א' באשמורת לקונן על חורבן בה"מ, ואם יאריך לך הזמן לומר כל הסדר בתיקון חצות, אזי מה טוב לומר עכ"פ עד הקבצו, ואח"כ לומר הקינה בהיכלך וכו'. כל הקינה, והשני חרוזים מהקינה שאחרי', דהיינו ספרי תורה וכו' חזקי עמי וכו' התנערי מעפר, והודיו מקורם, וגם הודיו שקודם המזמורים כפי שנרפס בתיקון חצות לומר כל המזמורים.

והודיו לומר בכוונת הלב ולהתחרט, ואח"כ לומר בכוונת הלב, ושוב לא אעשה כן, ואח"כ מה טוב ללמוד פרק משניות, אלא לפי שאתה ע"פ סדר לימודך שתהי' חפץ ללמוד אצל רבך ועם חברים, אעפ"כ תלמוד לפחות ב' משניות ועם פ' תי"ט.

השיעור דף גמרא שבבב"ב לבל יעבור, ואם ההכרח לפעמים לעכב יש להשלים תיכף האפשרי כדי שיהי' בשלימות, ולחזור ע"ז בכל שבוע כדי להיות בקי.

כל זמן שלא למדת ש"ע א"ח עם פ' אחרונים, אזי יש לך ללמוד ס' קיצור של"ה, כי שם מעורר לב האדם למילי דברכות וסדר התפילה והלכות שבת וי"ט. הלא יש לך עינים לראות, כי חכמינו ז"ל יסדו ראשית הש"ס במס' ברכות, ותראה היוצא מזה למעשה.

1) הוא בנו של הגאון מוה"ר יוסף דרשן מפוזנא בעל יסוד יוסף זצ"ל. שימש ברכנות בק"ק פיזער ובק"ק סאמטור, ואח"כ נתקבל למלאות מקום אביו כריין ודרשן בק"ק פוזנא. בשילחי שנת תצ"ו נתעורר בק"ק פוזנא עלילת שקר, ושוטרי העיר עינו אותו בעינויים קשים רח"ל, ומת מתוך יסורים ביום י"ח כסלו שנת תצ"ז לפ"ק. הי"ד. וכראי להעתיק כאן מש"כ בהקדמת ספר עמורי עולם (בערלין תק"א) להגאון מוה"ר שמואל אבר"ק שטרים וז"ל: הנה גלוי וידוע ומפורסם לכל היא, מהעלילת שקר אשר התעורר בעו"ה בק"ק פוזנא המעטירה בערב ראש השנה בשנת תצ"ו לפ"ק, וגופא דעובדא הכי הוי, שתינוק נכרי מת כמו חצי פרסה מן העיר, ומצאוהו הנכרים ודקרו אותו ועשאוהו את גופו ככברה, ודרכו קשתם בחץ לשונם לשון שקר שאנחנו ב"י עשינו זאת, ובאו השוטרים מהמקום, ברחוב היהודים ביום הנ"ל, ותפסו את הרב הגאון הדרשן הקדוש והטהור מוה"ר ארי' ליב זצ"ל, והשתרלן הגדול הקדוש והטהור מוה"ר יעקב ז"ל, ועור שני יחידים מיחיד סגולה, ולא באו עלינו רק לכלותינו ולהסתפח מנחלתנו נחלת ארמת קודש, וביום ו' עש"ק ביום ג' למ"ר חשון שלחו התליון אל הרב הדרשן והשתרלן להקיף פאת ראשם ולהשחית פאת זקנם וכל שערות גופם, באומרם פן ואלו בשערות גופם יעשו כשפים שלא ירגישו בעינויים הקשים, וארי' שאג ישאג ונתן קולו

ליוהר בבה"כ משיחת חולין בבה"כ, ואם יש לך פנאי שסיימת סדר התפילה והשייך לה, יש ללמוד בבה"כ ולעיין בדף הגמרא השיעור או באיזה לימוד זולתו, אבל בעת חזרת תפילה של הש"ץ צריך לשמוע.

אח"כ לילך מחיל אל חיל ללמוד אצל רבך ועם חבריך, ותראה להחכים על ענין לימוד העיון והגירסא לחזור על לימודך, שאין לך איבוד זמן יותר מזה כשיהי' ח"ו נשכח הלימוד וצריך לחזור וללמוד מחדש, והרי הימים הראשונים אבורים, ומה גם כי קשה עתיקא מחדתי, ע"כ בין תבין את אשר לפניך.

עשה לך רב וקנה לך חבר, טוב להתמיד בעיון וגירסא, ויהי' ירא שמים. וכשתשמע איזה קושיא ותירוץ או איזה פשט נכון ודין חדש, להיות חקוק בזכרונו, ותשים על לוח לבך להיות שגור בפיך ולכתוב להיות לך למשמרת, ונתנו סימן, קנ"ה לך חבר, הוא קנה הקולמס.

להיות זריז בקומך מהמיטה, והטור א"ח מתחיל, תניא יהודי בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו'. וספרי מוסר התעוררו על זה, אם הי' צריך לקום לילך לדבר

בקול מר בבכי, והתחנן אל התליון לענות אותו בעיניים חצי שעה יותר מזמן הקצוב מבעל המשפט, ולהניח לו הדרת זקנו שלא יהי' כנגד המשחיתים, אבל תפלתו לאו פירות עשה, והתליון עשה מה שעשה, ובכל זאת לא נח רוגזו, ומיר אחר זה בלילה בשעה שאנחנו היו עוסקים בקידוש היום קידוש במקום סעודה, באו השוטרים שנית לדחובותינו ורצו לתפוס הרבנים המאורות המופלגים אלופי חכמי בני ישיבות דקהלתינו יצ"ו, וזכותם עומדת להן שהצדיקים מצרה נחלצו, אבל בעו"ה הרבים באו תחתיהן ונתפסו עוד חמשה יחידים מיחירי סנולה, ובהיות שרע"ה ראינו שהבער"ה עברה וזעם על הכלל כולו יצא, למחרתו ביום א' בהשכמה ברחו מקהלתינו יצ"ו כמעט ג' חלקים בעלי בתים מקהלתינו להמלט על נפשם, ואני הנבר בהאי פחדא נמי הוי יתיבנא, ורציתי לברוח אל ארץ מולדתי ולמקום אבותי ק"ק לנצבורנ במדינת נייאמרק להציל נ"כ את נפשי וכו' ושם בהיותי בק"ק לנצבורנ הבשורה רעה שמעתי שהיו מענין ומיסרין את הרב הדרשן והשתדלן בליל ג' בחצי הלילה אחר נסיעתי, בעיניים קשים ומרים, ובתחילה היו מענין ומייסרין את הרב הדרשן, וקורם העינוי בחר לו לעצמו מהשופט חצי שעה להתבדר ולהתוודות על עונותיו, כי ירא בנפשו פן ואולי בעת העינוי תצא נשמתו, ובעת העינוי היו כופין את השתדלן להיות עומד אצלו בנדות קלועים דולקות בידיו כרי שיראה מה שיעשו לו אחריו בדינו, פן ואולי מחמת אימת חדרת המות יהי' נסוג אחר מהאמת והאמונה, והאר"י נוחם וננוחי ננח וילולי ילל בקול תרועה ושבר"ם, וקולו לא ישמע דק שפתותיו נעות בתפלה ובווידוי, ולאחר סיום ונמר העינוי הי' שוכב ודומם כאיש נרדם, ואחר זה היו מענין ומייסרין את השתדלן, וקולו קול יעקב נשמע ברחובות ובשווקים, ויאמר יעקב להשופטים בזה"ל, הלא אין אתם בידכם רק להיות שולט ומושל בנופי, אבל נשמתו רוח חיים תצא ותהא צרודה בצרור החיים, ואתם תורידו לבאר שחת בנקמת אל ארך אפים, והני תרי קדושים קידשו שמו הנרדל לעיני כל העמים, ומאסו בנופם ונפשם.

והי' ינקום רמס כשם שעשה נקמה בהתליון, בתוך שלשים יום אחר מיתת הצדיקים הקדושים עמורי עולם, קא עבר התליון אעיבדא דנהרא במקום שהמים הולכין שם לבני ארם עד קרסולם, ושם נפל התליון ובאו המים תוך נחירו וגורנו, ומת שם במיתה משונה ומנוגה, ואחר זה הארץ יראה ושקטה, בתחלה יראה ולבסוף שקטה, עכ"ל.

נחויץ לשדרה או בשביל ריוח, ירוע כמה הי' זריו, וק"ו אם כן הוא לכך, כמה צריך להיות זריו לכבוד ה' ותורתו.

וסדר הלימוד אי אפשר להרחיב רברים כעת, וכבר אמרתי לך פא"פ, ותציית לכבוד מורך ורבך חמך הרב הגדול נר"ו, כי הוא שוקד ג"כ על תכליתך טוב בעז"ה.

וכן כשתלמד אי"ה במקום אחר בישיבה, יהי' בזכרוןך ההתמדה מעולה אצל הרב ההוא, וגם לשמוע חירושים מלומדים אחרים שבאותו הקהלה, ואל תבוש ללמוד מכל אדם יהי' מי שיהי', לכוונת תכלית האמיתי.

להרחיק משוולים ורברים בשלים.

על הכל לומר בלי נדר. ובתענית שצריך לקבל עליו דוקא ע"פ הדין, כבר הודעתך מנהגי, לומר בעת אמירת יהי' לרצון שאחר תפילת מנחה, לקבל התענית, רהיני לומר, או ער שאשנה משנה ירוע, ומנהגי, משנה ספ"ר רזכחים, לשם ו' רברים הזבח נזבח וכו'.

וכן ליזהר משבועות וקללות, והסר כעס מלבך, ורברי חכמים בנחת נשמעים, וזהו הרצון לשמים ולבריות.

ללמוד ג"כ מקרא כ"ר, ולקבוע איזה שיעור בספרי מוסר, כי זה כלל גדול, יראת חטאו הקורמת לחכמתו, וע"כ לומר קודם הלימוד או תפילה ומעשה טוב, לשם יחור קב"ה ושכינתו, ותבין פי' המילות. ולירע כי האדם נברא לעשות רצונו ית', ולא לשום קבלת שכר, והשכר ממילא בא, כי לא ימנע טוב להולכים בתמים, ובטח בה' חסד יסובבנו.

אות אל"ף ר"ת א'מת ל'מר פ'יך, וזהו כלל גדול בר"ת ובר"א ואפי' ברברים בעלמא מה שאין בו נפקא מינ', אפ"ה צריך ליזהר מדבר שקר ח"ו. ובכלל זה, להיות מורה על האמת, והנאמנות במשא ומתן.

שלא להתכבד בקלון חבירו, וליזהר מלשון הרע ומליצנות.

ליזהר בשמירת שבת, ולקבל השבת ולכבדו, וביותר ליזהר משיחה שאינו מן הצורך, ולכנוס לב"ה בע"ש קודם מנחה טרם שיקרא השמש לבה"כ ולומר שיר השירים כולו.

ואם אינך מורגל כ"כ בשבילה, מה טוב להרגיל, ותקנא בעושי טוב, כי גם הם בשר ודם כמוך ואינו מזיק להם כשעושים בהדרגה, לא יותר מכרי היכולת, והבא לפתח מסייעין אותו.

לגרש הרהורים רעים מהלב, וזהו ע"י ר"ת והירחור בתורה, וכשאינו מקום תורה, להרהר בדרך ארץ בעסקיד, וליזהר מהרבות שיחה עם האשה, וכשפוגעין ברחובות או באיזה ענין שיהי', לעצום העינים, כי העינים וליבא תרי סרסורי דעבירה רחמנא ליצלן.

הכלל ללמוד ספרי מוסר, ומרגלא בפומי בדרוש לומר המשל מסוחר חדש שבא ליריר ומבקש מאתו חבירו שיראה לו הדרך לקנות כבי טוב, ואם יש פנאי לאותו אוהב הולך אתו עמו לכל חנות לקנות סחורה טובה, ואם אין לו פנאי כ"כ

מראה לו מקום בכתב או בע"פ לאיוז חנוונים שילך, ככה הנמשל שאם אינו מספיק להזהיר על הכל בפרשות הלא הספרי מוסר לפניך ושם תרוה צמאונך, ותמצא ג"כ הקיצור של"ה שהעתיק מספר יסוד יוסף שחיבר אאמ"ו וצללה"ה לתיקון קרי והשמירה מזה, ויהי חקוק על זכרונך.

יש שם בשל"ה ג"כ תפילות על ת"ת וגירול בנים ושאר תפילות, וכן בסידור של המנוח הרב ר"מ ??, ויהי דברי אלה ע"ד תן לחכם ויחכם עור. ובדברים הנוגעים אל הממון, לחוס על הוצאת פרוסה אחת שאינו לצורך, ובענין מידות מעשר, ריבתי עמך, וכן עצה"ע בשמ"ח, ובנתינות צדקה כפי שאמרתי לך.

כשתרצה לילך לסעודת מצוה, לעיין מקודם באיזה ענין לפלפל, ותהדר לדבר בד"ת, וביותר מעלה זו בשמחת נישואין שצריך לזוהר מהסתכלות בנשים והירחורים רחמנא ליצלן.

לאהוב את השל"ו דרך כלל, ושלא לרבר כגנות שום אדם, ותחבר בטובים, וה' הטוב ברחמיו ית' יצליח ענייך בכי טוב אמן.

דברים אלו רשמתי בחיותי באכסניא בבית אולפנא דמחז' ידירי הרב הגרול המופלג מוה"ר צבי הירש יצ"ו אב"ד רק"ק שווערין, ונדרשתי לאשר שאל מאתי חתנו בני ידירי המשכיל התו' ר' אלי' שי"ז, וכתבתי כד הוינא חד כרעא אארעא וכו' למלאות רצונו הטהור, ואי"ה כ"נ עוד ארחיב רברים, ויה"ר רחפץ ה' בירינו יצליח.

הכ"ר אלה הבא על החתום יום שנכפל בו טוב כ"ר סבת תצה"א לפ"ק.

נא' הצעיר ארי' ליב

בלא"א מ"ו ה"ה מוה"ר יוסף וצללה"ה

דרשן ודינא בק"ק פוזנ' יע"א

(2) הוא הנאון מוה"ר אליהו אבר"ק לאנצבורג וצ"ל.

אנהאט האל/ כנף ב"א. ואלא ארבה כנפיהו ארז ומחנה בטוב
וה' הטוב בחסדו יצ"ו עיניך בכי טוב אמן
דגוים מ"ו נשעם בחיות באכסניא בבית אולפנא דמחז' ידירי הרב הגרול המופלג
מופלג מוה"ר צבי הירש יצ"ו אב"ד רק"ק שווערין, ונדרשתי לאשר שאל מאתי חתנו
בני ידירי המשכיל התו' ר' אלי' שי"ז, וכתבתי כד הוינא חד כרעא אארעא וכו' למלאות
רצונו הטהור, ואי"ה כ"נ עוד ארחיב רברים, ויה"ר רחפץ ה' בירינו יצליח.
הכ"ר אלה הבא על החתום יום שנכפל בו טוב כ"ר סבת תצה"א לפ"ק.
נא' הצעיר ארי' ליב
בלא"א מ"ו ה"ה מוה"ר יוסף וצללה"ה
דרשן ודינא בק"ק פוזנ' יע"א

פאקסימיליא מכת"ק המונח בנגזי ידירנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד והמרומם מו"ה
שאלו הוטעקער ג"י מאנשווערפען.

חדשים גם ישנים

(לקט הלכות וענינים שונים)

(יא) כ' בספר ווי העמודים (פרק עשירי) וז"ל: בהיותי אב"ר ור"מ בק"ק פרנקפורט תקנתי תקן גדול לכל בני חברותא קדישא, שימצאו אסופות אסופות שילמדו התפלות מראשית השנה עד אחרית השנה, ופיוטים וסליחות בפ"י המלות לפחות, כרי שלא יצפצפו כעופות המהנים ומצפצפים, ואז יעלה התפלה, לא-ל נורא עלילה, ואשרי איש שישמע לדברי ויראה ויבין וישכיל שפי' התפלות תהי' שגורה בפיו, ומי שאין לו לב להבין מעצמו, ישכור לו רבי א' שילמוד עמו הסידור והיוצרות וסליחות כרי שירע לכוון התפלה, לעלות במסילה, לעילת עילה, ומכ"ש החזנים שהמה שלוחי הקהל יצ"ו, שידעו מה שיאמרו ויבינו מה ידברו, וכוונתם תהי' על הדברים היוצאים מפיהם, ולא על הניגונים, עכ"ל.

(יב) כ' בשו"ת זכרון יהודה (ח"ב סי' רכ"ג) וז"ל: בשנה זו שחל יהכ"פ בשבת, אכתוב מש"כ לי ירירי הרב הגאון מו"ה יוסף חיים זאנענפעלד נ"י מירושלים עיה"ק תובב"א זה שנים רבות הערה א' בשם הגאון מהר"א שאג וללה"ה, שצריך שיכוין בתפלת שמ"ע לקיים מצות זכור [את יום השבת] לקדשו שיוצאים בו ידי חובה ראורייתא כמה שמזכירים בתפלה, כמ"ש המג"א בהל' שבת, ולמ"ד מצות צריכות כוונה, בפרט במידי רתליא באמירה, א"כ בשבת פשוט יוצאים אח"כ כמה שמקדש בהריא בכוונה קודם הסעודה, אבל ביוהכ"פ ע"כ צריך ליזהר לזכור לכוין בתפלתו שבא לצאת ידי חובת קידוש ראורייתא ורפח"ח, עכ"ל.

(יג) כ' בספר דרוש מנורת זהב כלה (אות י"ח) וז"ל: שמעתי מפ"י קרוש ר' צדיק יסוד עולם ארומו"ר הרב הגאון ר' אברהם מרדכי זצלה"ה ראבר"ק ראבראמיל, שמה שמשיירים מנרות יום הכיפורים, עושים נרות לחנוכה, ומה שנשאר מנרות חנוכה, מבערין בו את החמץ, כך שמעתי מפ"י הקרוש, עכ"ל.

(יד) כ' בשו"ת חות יאיר (סי' ר"ה) וז"ל: תלמידי חכמים וגדולי הדור מטפלין בעצמן בעשיית סוכה וכו' וכן ראוי להם, וכן כתב מהרי"ל שמצא מהר"ם עוסק בעשיית סוכתו, עכ"ל.

(טו) כ' בספר ברכת משה (עמוד ל"ח) וז"ל: במוצאי ראש השנה תקצ"ג לפ"ק האזנתי מפה קרוש מהר"ש לנרא, על מה שכ' המג"א בס"ר, ויש טועין ליקח אף בשאר יום טוב פרי חדש, וטעות הוא. — והביע לאמר, שמנהגו להניח פרי חדש אף בליל ב' לסוכות, וכן נהג אביו הנודע ביהודה וב ישראל גדול שמו זרי"ח לנרא, מסיבה רלא נרע זמן דליל א', מאם בירכה בשעת עשיית הסוכה אפי' בחול, עכ"ל.

בעזה"י.

כתב תעורה לתלמידי הכח' מופלג חרוץ ושנון כ' פייבל פרענשין יחי' (3), אשר למד פה איזה שנים כולם שווים לטובה, לא עלו בו קמשונים, למר בריבוק חברים הגונים, חשובים וספונים, היתה לו הלילה למשמר משמרת הקודש כחשכה כאורה הלך בתמים, נפש עמלה עמלה לו, יגע ומצא כרי מרתו, אשרי יולדתו והורתו, כי בין ברכי ת"ח שתלו אותו, גם הוא הצליח ועשה פרי קודש הלולים, אסף בחפניו כפלים לתושי' מילא אוצריו בסוגיות הש"ס וראשונים, שגורים על פיו ושנונים, ועיניו משוטטות בפסקי רינים, זה מזה שונים, ויורע למשקל ולמטרי' להקשות ולפרק, פרקו נאה ומשובח ראוי להעלות על שולחן מלכי רבנו, יראת ה' על פניו, הולכת לפניו, ... (חסר כאן כ' תיבות) ... ישרים בעיני אלקים ואדם תהלוכותיו. והנה כעת הולך ושב אל בית אבותיו, אמרתי אספר שבחיו הן הן קורותיו, דת רבנן אורחותיו, וכל מן רין ראוי לשבחו ולפארו ולרוממו בקהל לקרוא לו שם חרש, אשר יעלה בקודש, בשם החכר ר' שרגא בן מורינא הרב ר' נחום, זה שמו זה זכרו, יזכרהו ה' לטובה ולכרכה, ישלח עזרו מקודש יעלה על במתי הצלחה.

הכ"ר לכבוד התורה ותלמיד יקר וספון, יום ה' ר' תשרי תר"ז לפ"ק פ"ב

יע"א.

הק' אברהם שמואל בנימין בהנמחרמ"ס זצ"ל (4)

(3) הוא הגאון מוה"ר כלב פייבל שלעזינגער אבד"ק טאפאלשאן זצ"ל בעמח"ס תורת בר נש. — תעורה זו הגיעה ליריני מאת ירידנו הרבני החסיד הנגיד הנכבד מו"ה אשר אנשיל שטיין נ"י. וישא ברכה מאת ר'.

(4) הוא הגאון בעל כתב סופר אבד"ק פרעשבורג זצ"ל. כתבנו אודותיו בכר"ש שנה נ' קונט' י' עמוד כ"ב.

יום תנחומין

משתתפים אנו בצערם של ירידינו

הרב המפורסם וכו' מוה"ר ישכר בעריש אייכנשטיין שליט"א

הארמו"ר מזידיטשוב

בהלקח ממנו אביו

הרב הגה"צ מוה"ר שלום אייכנשטיין ז"ל הארמו"ר מזידיטשוב

* * *

הנה"ח הנכבד מו"ה אברהם יעקב זינגלער נ"י, ובניו, מו"ה מנחם נ"י,

החתן מאיר נ"י, הב' צבי יהודה נ"י

בהלקח מאתם בנו"אחיהם

הב' המופלג ירא ושלם כמר שלמה זינגלער ע"ה

תלמיד ישיבתנו

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

ולא ישמע עוד שוד ושבע בנבולנו, אמן.

המערכת

מכתבים אל המערכת

בס"ד.

לכבוד מערכת „כרם שלמה“.

(א) בקובץ כרם שלמה שנה ט' קונטרס ז' במדור הנאהבים והנעימים דף נ"ה באמצע המכתב מהאבך ר' מנחם סג"ל מאנרל הי"ד להגאון מראגאטשוב כתב שם וז"ל, וגם תמוה דברי רש"י שם (בקידושין דף ע') בע"ב שכתב רביוה שלוחו בפניו ע"ש, וזה תמוה דהרי ר"י לא חי' שם, וגם קשה דהרי באמת לא חי' מצער לשלוחו כלום, ואפשר דמ"ס וצ"ל רביוה שלוחו בפניו ודו"ק והוי א"ש, עכ"ל. — כבר קדמו בזה המחורש"ל בחכמת שלמה שם.

(ב) בכרם שלמה שנה י' קונטרס ח' דף מ"ג במדור „חדשים גם ישנים“ אות ג' הובא בשם השאלות פרשת אחרי, כשהולך לבקר את החולה לא ילך ביחירי אלא עם אחר, ע"כ. — יעויין בספר גליוני הש"ס להגר"י ענינל בנדרים דף לט: ר"ה נוטל וכו', אחרי שהביא את דברי השאלות הנ"ל, כתב וז"ל, נראה שלא מיטע שלא ילך יחירי לבקר את החולה, רק הטיל חובה על המבקר לראות שילכו עור שנים עמו כל כמה שיוכל, כי לפי מרבית האנשים יוקל מחליו של חולי יותר מפאת הנטילה אחר מששים, עכ"ל.

(ג) בכרם שלמה שנה ד' קונטרס ב' במדור תמיהות וישובים תמה הב' יצחק יחיאל הלברשטאם נ"י על מה דהובא בספר פלא יועץ שסיפרו על הכעש"ם וכו' והשיב להם הלא תרעו מה שאמרו רז"ל יין קשה פחד מפניו וכו', ותמה הנ"ל רבנמ' ב"ב י' ע"א מבואר בהריא להיפוך פחד קשה יין מפניו, עכ"ל. ובכרם שלמה שנה ד' קונטרס ג' הביא ר' אברהם משה שא"י נ"י בשם השפ"א דהבעש"ם ה' לו גירסא אחרת בנמ' ריין קשה פחד מפניו, ע"כ. ושם בקונטרס ז' הביא ר' יעקב משה גאלרשטיין נ"י העתקה מכתבי ר' משה מירנר שהביא בשם הבעש"ם פחד קשה יין מפניו וכמו כן יין קשה פחד מפניו, ולפי"ז לא צריכין לומר שה' לו גירסא אחרת, ע"כ. ובכרם שלמה שנה ה' קונטרס ח' הביא א.מ.ה. לקיים את גירסת השפ"א בשם הבעש"ם והביא ראיות לזה. — ומצאתי לנכון להעיר שבספר נן הרסים בסופו הביא בשם הגה"ק מאוסטרווצא וצ"ל את הקושיא הנ"ל, ואמר ע"ז, כדונת הנמ' הוא על פחד ממלי דעלמא, שבוה היין הוא גובר על אותו הפחד ומפניו, וכדונת הבעש"ם הוא על פחד מהשי"ת, ואותו הפחד הוא גובר גם על היין ומפניו, עכ"ל. ולפי דבריו גירסת הנמ' במקומה עומדת.

(ד) בכרם שלמה שנה ז' קונטרס א' תמה הרב ישראל שמואל הורוויץ נ"י על דברי השפתי חכמים בפרשת נח פרק ח' פסוק כ"ב שרצה לתרץ את קושית הרא"ם מהיכן ירע נח מספר הימים וכו', ותיירץ השפתי חכמים ראפשר ע"י כלי שיר שקורין בל"א זוגן אוהר שה' לו כיון שהחמה היתה זורחת בחלון התיבה וכו' עכ"ל השפתי חכמים. ותמה הנ"ל רמאחר שהשמש עמר במקומו כל י"ב חרש איך היתה שקיעה זורחת, ונשאר בצ"ע. ועליו כתבו להעיר ולתרץ בכרם שלמה שנה ז' קונטרס ר' עמ' מ"ס ובשנה ח' קונטרס ט' עמוד מ"ט אות ב', עיי"ש.

ואציין ע"ז שכבר קדמו בתמיהה זו בשו"ת מנחת אלעזר ח"ר סי' מ"ב ואעתיק בזה תירוצו וז"ל, ואולי כונתו שה' או בהתיבה אוה"ר כמו וינער שלנו ע"י פערער או וואנע וכשנשלמו כ"ר שעות ירע שעבר יום א' וכו' ראין כל חרש תחת השמש גם המכונות ותחבולות המתחרשות כבר היו לעולמים. (ומ"ש זאנענויינער, אולי בטעות תיארו שם זה ולא הלך ע"י סימן צל השמש ממחלכו, רק ע"י פערער כנו' ודוחק). ועכ"פ לפי הנזכר אולי חשבו הכ"ר שעות גם כשלא הלכה השמש בדרך יום ולילה ירעו על ירי (זיינער) מכונה הנז', עכ"ל.

(ה) ומדי דברי אעלה איזה העדות: בספק קב הישר פרק ע"ג בתוך דבריו כתב וז"ל, והיו שומעין קול בשעה שהיו מביאין התינוק לב"ה שה' אליהו הנביא אומר פסוק אשר"י

תבחר ותקרב ישכ"ן חציר"ך נשבע"ה בסו"ב בית"ך קדו"ש היכל"ך, והוא סוד גרול שיש בפסוק זה מ"ב אותיות וכו', עכ"ל. ולכאורה הוא פלא רצא וחשוב ותמצא מ"ד אותיות, ואפי' שנחשוב תיבת קר"ש חסר כרתיב בתהלים קאפיטל ס"ה אכתי הוי מ"ג אותיות. ושאלתי ר"ז לכמה ת"ח, ולעת עתה אין פותר לי.

(ו) בספר קב הישר פרק פ"ג כתב, וע"כ לא יחרוג אדם שום ברי' על חנם ואפי' רבר "המויק" לבריות כנון נחש, "ושממית" אם אינו רודף אחריו להזיקו עכ"ל. — יעווין במנ"א סי' שט"ז ס"ק כ"ג וז"ל וז"ל, ואותן אנשים שהורגין "השממית" שקוין שפי"ן כל"א נ"ל ראיסור נמור הוא, "ראינה מזקת" וכו', ע"כ.

(ז) בעוברא רשבי" ור"א בנו שהתחבאו במערה, הובא במדרש קהלת פרק י' אות י"א הנירסא, והוון אוכלין חרובין ותמרים. וכן באסתר רבה פרק ג' אות ז', וכתב שם בפירוש יפה ענף, רתמרים הוא סעות סופר, וכן כתב א"א הביאו בפירוש עץ יוסף שם. ובירושלמי שביעית פ"ט הלכה א' הנירסא חרובין רתומה. ובפסיקתא דר' כהנא בפרשת בשלח עמוד פח: הנירסא חרובין, ובהערות ותיקונים שם כתב שצריך לגרוס בירושלמי, חרובין ותמרים, ע"כ. ובאתי לציין בזה רבמדרש תלפיות ענף חרוב מכיא בשם החכם השלם ה"ר יעקב פאראנ' ששמע איש מפי איש עד רשבי" שאילן החרובין שהי' לרשבי" במערה ככל ע"ש הי' נהפך לאילן של תמרים, ע"כ. וציין המאסף שם, מצאתי כתוב באסתר רבה וכו' היו אוכלים חרובים ותמרים עכ"ל. מבואר מזה דשפיר נרמין לה. בכבוד רב,

רפאל אהרן בן

מקריט באבוב

קעת פה ברוקלין ניו יארק

בס"ד.

אמע"כ המערכת מאוד נכבדה של הירחון כרם שלמה הי"ו.

בכרם שלמה שנה י' קונ' ח' במדור התמיהות וישובים ראיתי פליאה על החת"ס ז"ל שכ' בתו"מ פ' מטות על הפסוק וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה, שמה שמצינו במס' כתובות (דף קה:) על צורבא מדרבנן אם מרחמין לי' בני מתא לאו משום רמעלי מפי אלא משום דלא מוכיחן במילי רשמיא, זה קאי בחיים של הת"ח, אבל כשמגיע ח"ו זמן מיתתו של הת"ח מרחמי לי' אע"ג דמוכיחן, רמה ששנינו כל שרוח הבריות נוחה הימנו וכו' וזה לאחר מיתתו יע"ש. ומתמה שם ממה דאיתא בשבת (דף קננ.) דא"ל אביי לרבה כנון מר דסני לי' כולוה פומבריתאי מאן אחים הספירא, ופירש"י ז"ל, רסני לי' כולוה פומבריתאי משום דמוכח להו במילי רשמיא. לכאורה מוכח מזה דאם מוכיחן במילי רשמיא סני לי' אפי' לאחר פטירתו, דאמר מאן אחים הספירא, עכ"ק.

והצעתי קו' זו לפני כ"ק ארמו"ר מסאטמאר שליט"א, והשיב לי על אתר, דהנה ז"ל רש"י הנ"ל, רסני לי' כולוה פומבריתאי משום דמוכח להו במילי רשמיא ובני פומבריתא רמאין הן כראמרין בשחיטת חולין (קכו.) פומבריתאי לויך [ופירש"י שם, נתלווה עמך בדרך] שני אושפיז [שלא ידע היכן תשכב שנגנים מומחים הם], עכ"ל. ויש לרייך לאיזה צורך כתב רש"י דהוכיחן על שהיו רמאין מאי נפק"מ לנו בזה אם הוכיחן על רמאות או על שאר רבדים.

אמנם י"ל דביערות דבש (דרוש ה' בר"ה ולכך אמרו במדרש) כ' וז"ל, כי עבירות שבין אדם למקום בקל האדם מתחרט ועושה עליהן תשובה ונוח עליהן לשוב, אבל עבירות שבין אדם לחבירו זהו שקשה, בריני ממונות בעו"ה קשה לפרוש, ובפרט קנאה שנאה, כאשר אמרתי פעמים רבות אם יבוא אדם לשאול לחכם מאן יהוה שקרה לו טריפות בביתו או חמץ בפסח והוא יורה לו להשליכו לנהר, אף שהוא הפסד מרובה לא

יצפצץ פה, לנגדו כלל, ואילו ירין בין איש לרעהו וירין ליתן לחבירו יו"ד זהובים, הלא ילך בפלילים ויתרים נגד הדיין וישמור לו איבה. והטעם הוא כי זה שהולך לאיבוד ושמיון אינו מקפיד כלל ומברך למי שנתן תורה, אבל בזה שמגיע הרבר לחבירו בזה קנאתו גדולה עד שקשה לו לשמוע בקול הדיין, עכ"ל עיי"ש.

ועפ"ז משה שפיר קאמר, ומשה אמת ותורתו אמת, רי"ל רמה שכ' החת"ס ז"ל רכשמוגיע זמן מיתתו של הת"ח מרחמי לי' אע"ג דמוכחין, והו"ד אס הוכיחן בעבירות שבין אדם למקום, דאז השנאה אינו גדולה כ"כ, רק דבעורנו בחיים חיותו שונאים אותו כיון שמוכיח אותם תמיד, אבל בשעת פטירתו או יכנע לבב אנשי העיר ונותנים לבבם להבין שלטובתם הוכיח. אבל בעבירות שבין אדם לחבירו כד"מ שונאים אותו אף לאחר פטירתו רבוה השנאה גדולה מאוד כנ"ל ביערות רבש, רבוה שמגיע הרבר לחבירו, בזה קנאתו גדולה. וזה שכ' רש"י במאי דקאמר לי' מאן אחים הספירא דסני לי' אף לאחר פטירתו, דמוכח להו במילי דשמיא, רבני פומבדיתא היו דמאים והוכיחן בדיני ממונות שבין אדם לחבירו שהוציאו ממון של אחרים וחייבן להחזירם, ולפיכך שפיר נשאר שנאתם אף לאחר פטירתו כנ"ל, ודו"ק.

אמנם החת"ס ז"ל כ' זה על משה רבינו ע"ה רכשמוגיע עת מיתתו היו מרחמי לי', כיון שלא הוכיחן רק על עבירות שבין אדם למקום, מעשה עגל וכדו'. ואף משה ה' רן ג"כ בין אדם לחבירו כד"מ כמ"ש כי יהי' להם דבר בא אלי ושפטני בין איש ובין רעהו וגו', כבר כ' האוהל יעקב (פ' משפטים) והובא בייטב לב (פ' שופטים) לפרש פסוק זה כי יהי' להם דבר בא אלי, ולא אמר באים, ופ' כי הנה משפטים הבאים לבי"ד יתחלקו לב' סוגים, יש כי יבואו ב' בע"ד לדין על איזה דבר זה אומר שלי הוא וזה אומר שלי הוא, או זה אומר מנה לי בידך וזה אומר לא היו רברים מעולם. ויש כי יתווכחו להיפך, זה אומר כי דבר זה של חבירו ולא שלי, כענין שספרו במד"ד (ויקרא פ' כ"ו) בימי אלכסנדר מוקדון אתו תרי גברי קדם מלכא, חד אמר ביתא חרובא זכינית מהאי גברא וגריפתא ואשכחת' ב' סימא, ודיר' הוא כי סימא לא זכינת, ואחרינא אמר כמה דאת מסתפי מעונש גזל כך מסתפינא אנא, כד זכינית לך כל דאית ב' זכינית לך ע"ש. וההבדל בין ב' סוגי משפטים האלו הוא, כי המשפט הא' סיבתו הוא העוולה שכ"א רוצה לצאת זכאי בהשפטו ולחייב את חבירו, וכ"כ הצד שכנגדו חפץ בהצדקו ובהתחייב את חבירו. אבל הב' סיבתו הצדק והיושר כי מדוב צדקתו של הבע"ד ושנאתו הבע"ד ימשוך כל אחד את ידו מהדבר המוטל בספק, פן יפגע בממון שאינו שלו וחפץ לזכות את חבירו בהשפטו. וז"ש שופטים ושופרים תתן לך וגו' צדק צדק תדרוך, כלו' שלא יהי' עיקר דעונך רק עבור זה אשר הרב יורה אותך היושר והצדק, לא שתבקש עוולת חבירך. וזה באורח צדקה אהלך (על כן אני בא) באורח נתיבות משפט. והמופת לזה, אם יהי' המשפט מסיבת העוולה, אז מוכרח שיבואו שני הבע"ד להב"ד להטעים כ"א טענותיו אולי יזכה, לא כן הדורשים אחר הצדק או די אם יבוא א' לבדו לב"ד לשאול פי הרב אם יקרה לפניו מהמוטל בספק אם הוא שלו או של חבירו, כי אינו חפץ להצדק א"ע כ"א לדעת האמת והיושר. וז"ש משה כי יהי' להם דבר בא (אחד לבדו) אלי וגו' והורעתי את חוקי האלקים וגו', עכ"ד הנעימים. ולפי"ז נמצא שמשם רבינו ע"ה לא ה' צריך לשפוט בין אדם לחבירו שהוציא ממון דק ה' לו ד"ת מסוג חב' שכל אחד רוצה בהצדקו של חבירו, ועל כן שפיר היו מרחמי לי' בשעת פטירתו, עכ"ד של כ"ק אדמו"ר מסאטמאר שליט"א.

ואמרת לא אמנע טוב מבעליו לפרסם צדקת דברי החת"ס ז"ל כי המה שרירין וקיימין, והנני מקוה שתתנו מקום לזה כידחונכם הנחמד ויישר חילכם לאורייתא ותזכו להגדיל תורה ולהאדירה. בכבוד ותוקרה,

הק' נפתלי הירצקא צוויבל
ברוקלין, ניו יארק יצ"ו

ב"ה. יום א' פ' כי תבוא תשמ"ז לפ"ק.

לכבוד מערכת „כרם שלמה“ שיחי.

הנני בזה להעיר איזה הערות על קובצי הכרם משנה זו, ואלו הן:
 (א) בקובץ צ"ב עמוד מ"ה. מה שהקשה על הפני יהושע ממס' גיטין דף ע"ו ע"א, כבר עמד בזה הגאון מוה"ר שלמה קלוגר זצ"ל בספרו שו"ת קנאת סופרים בהשמות לספר נדרי ורזוין סי' ע' (דף ע"ב ע"ר מדרש"ס), עיי"ש באמצע ד"ה והנה.
 (ב) בקובץ צ"ג עמוד ט"ו. כתב הגאון בעל ברוך טעם זצ"ל ליישב קושית התוס' במס' קידושין דף י"ג ע"ב בד"ה לכ"ע בעשה, שהקשו למה לא נילף ראשה יוצאת במיתת הבעל מק"ו, (ומה יבמה שאין הגט מתירה מיתת הבעל מתירה, אשה שגט מתירה אינו דין שמיתה מתירה). עכ"ק. ותירץ הבר"ט, דבלאו הק"ו הייתי אומר דכיון דלכו"ע אסורה בעשה, א"כ אם ישלח הבעל השני שליח לקדש את האשה, אינה מקודשת כיון דאין שליח לדבר עבירה, וא"כ אם בא עלי' איש אחר אינו חייב מיתה, אבל אם נילף מהק"ו דמקודשת לשני אפי' ע"י שליח, א"כ אם בא עלי' איש אחר חייב מיתה, ואין עונשין מן הדין, עכ"ר. ויש לומר דלכך לא רצו התוס' לתרץ כן, דהנה לעיל ברף ד' ע"ב ודף ה' ע"א רוצה הגמרא למילף ראשה מקודשת בכסף ובשטר ובביאה מק"ו, וקשה שם הקושיא, האך גילף ראשה מקודשת מק"ו ויענש הבא עלי' בחנק, הא אין עונשין מן הדין. ותירץ בספר לקח טוב (להגר"י עניגל) כלל ב' בר"ה ודע כי, דהק"ו הוא רק לחדש שהאשה מתקדשת לו, ואי דמזה יוצמח לנו דין חדש דהבא עלי' בחנק, לא איכפת לן בזה, דאין אנו דנין עכשיו בזה, ולא שייך כאן אין עונשין מן הדין, עיי"ש. וא"כ לכאורה כאן נמי לא יהי' הק"ו כ"א דעכשיו היא מותרת ויכולה להנשא לאיש אחר, ואם עפ"י יוצא לנו דין חדש דהבא עלי' בחנק, אין אנו דנין בזה עכשיו, ושפיר יכולין ללמוד מק"ו דיוצאת מבעלה במיתתו ויכולה להנשא לאיש אחר, ושפיר הניחו התוס' בקושיא, ודו"ק.
 ובדרך אחר ה' נראה ליישב מדוע מיאנו התוס' בתירוצי זה, דהנה הא לך לשון הגמרא כאן. מיתת הבעל מנול וכו', מדאמר רחמנא אלמנה לכה"ג אסורה הא לכהן הדיוט שריא (פי', וא"כ רואין אנו דמותרת להנשא לכהן הדיוט וגם לשאר אנשים), ופריך, ודלמא לכה"ג בלא לכולי עלמא בעשה וכו'. א"כ לפי"מ דאיתא עכשיו בהגמרא, נמצא דאם בא איש אחר על האשה אחר מיתת בעלה עובר בעשה, א"כ שפיר הקשו התוס' דנילף ראשה יוצאת מדרשות בעלה מק"ו, אע"ג דעפ"י הוי הבא עלי' בחנק ואין עונשין מן הדין, דהנה ידוע מש"כ המגיד משנה בריש פ"ב מהל' מאכלות אסורות, דאם יש איסור עשה על דבר אחר, אז שפיר עונשין מן הדין, עיי"ש, וא"כ כיון דכאן בלא"ה ה' הבא עלי' עובר באיסור עשה מחמת בעלה הראשון, שפיר יכולין ללמוד מן הק"ו דהבא עלי' (אחר קידושי שני) בחנק, ושפיר מובן למה לא תירצו התוס' כתירוצו של הברוך טעם, ודו"ק היטב.

ולפי"ז יש ליישב ג"כ קושית הפנ"י והמקנה כאן והגרעק"א בתשובותיו (סי' קנ"ו), שהקשו, למה המתינו התוס' בקושייתם הנ"ל עד אמצע הסוגיא, הו"ל להקשות קושייתם מיד בהתחלת סוגית הגמרא, עיי"ש מה שתירצו. אבל להנ"ל מיושב על נכון, דהא קושית התוס' לא שייך אלא לאחר שחידש הגמרא דלכו"ע אסורה בעשה, ואז שפיר הקשו התוס' דנילף דקידושין חלין עלי' מק"ו, אע"ג שמתוך זה יוצא לנו דין חדש דהבא עלי' בחנק ואין עונשין מן הדין, אעפ"כ, כיון דאיכא מכבר איסור עשה שפיר עונשין מן הדין כדברי המ"מ הנ"ל, ושפיר הקשו התוס', וק"ל.

אולם יש לשדות נרגא בזה, דהא כתב המשנה למלך שם (ברפ"ב דמאכ"א) דהתוס' לא ס"ל הסברה הזאת, ע"ש, וא"כ ליכא למימר דהתוס' הקשו קושייתם ע"פ דברי המגיד משנה. אך באמת כבר כתב בספר דברי אמת (להגאון מוה"ר יצחק בכר דור זצ"ל) בענין לאווין (ברף פ"ג ע"א מדרש"ס, בסוף ר"ה ודאיתי להרב בעל תוספת יום הכפורים).

דאדרכה, מדברי התוס' משמע דעכצ"ל דסברי כסברת המגיד משנה, עיי"ש, וא"כ שפיר י"ל כנ"ל, ודו"ק.

(ג) שם עמוד מ"ג. הובא קושיא על הא דאיתא בקידושין דף ר' ע"ב, אמר רבא חילך אתרוג זה ע"מ שתחזירנה לי והחזירו יצא ואם לאו לא יצא, וקשה ע"י, הא לא הוי תנאי קודם למעשה, עיי"ש. — ויש להעיר, דלפי מאי דחזית לן בשו"ת בית יצחק חאו"ח סי' ק"ו אות א' דכאן א"צ להיות דיני תנאי עיי"ש, א"כ לא צריך להיות ג"כ תנאי קודם למעשה, ודו"ק.

(ד) שם דף ס"ב. הובאו דברי הרמב"ם פ"ג מהל' עבדים הי"ג, שב' וז"ל, מפי השמועה למרו שאין האשה נרצעת, וכן ידאה מענין הכתוב שהרי אומר בנרצע אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני, עכ"ל. וכתב שם ע"ז הרה"ג ר' חיים רוב גראסס מפעטריווא, שמעם זה הוסיף הרמב"ם מעצמו. — מכאן יש להעיר בדברי הפנ"י במס' קידושין דף מ"ו ע"א, על מה דאיתא שם בגמ' דילפינן מאזנו ולא אזנה דאמה העברה אינה נרצעת. ורקדק שם הפנ"י, רהול"ל טעם פשוט, דבאמה לא שייך אהבתי את אשתי עיי"ש. ולפלא שלא הביא דברי הרמב"ם הנ"ל שכבר כתב כן.

(ה) שם באותו עמוד. תמה הב' חיים יונה בוימוואלשפינער נ"י, דמה שהקשה הפנ"י במס' קידושין דף ג' ע"ב, כבר הקשו כן התוס' להלן ברף י"ד ע"א בד"ה ותהא אשת איש. — כבר העיר כן בספר נזיר חשם (מהנה"ק מוהר"ר שמעלקא מניקלשבורג וצ"ל) בחידושו על מס' קידושין. גם ראיתי איזה דפוס של הפני יהושע שנתוסף שם (אחר קטע זה) שד"ז נדפס בטעות, דהא כבר הקשו התוס' קושיא זו. ובכר"ש בקונטרס צ"ז עמוד ס' העיר חכ"א שכבר הקשה כן הפרמ"ג בספרו גינת וורדים כלל כ"ט. — כבר ציין הגאון בעל ברוך טעם (בהנהגותיו על הפנ"י) לעיין בגינת וורדים שם.

(ו) בקובץ צ"ו עמוד ל"ו. כתב אחי הב' נפתלי ראובן נ"י לבאר באריכות שיטת הרבינו חננאל (במס' מכות דף ה' ע"א) ורב האי גאון (בספרו משפטי שבוטעות שער ה' שבנשבעין ונוטלין דף מ"ז) שסוברים דאין העדים נעשים זוממין עד שיוזמו בפניהם ויראו או ישתקו, ואם לאו לא הוי חומה אלא הכחשה. וכתב בסברתם, דהנה אב"י ורבא פליגי במס' ב"ק (דף ע"ב ע"ב) אם עד זומם למפרע הוא נפסל או מכאן ולהבא הוא נפסל, דרבא ס"ל דער זומם חידוש הוא (דהא תרי ותרי נינהו מאי חזית רציית לחני ציית להני), הלכך אין לך בו אלא משעת חידוש ואילך, אבל אינו נפסל למפרע, ואב"י פליג ע"ז וס"ל דער זומם לא הוי חידוש. וא"כ, כיון דקיי"ל כאב"י דער זומם למפרע הוא נפסל, וע"כ דער זומם לא הוי חידוש, והוי קשה להו להר"ח ורב האי גאון דוודאי איבא חידוש, דמאי חזית רציית לחני ציית להני, ולכן כתבו רחומה הוא דוקא אם העדים יורו להמוזמין, וממילא ליכא חידוש בעדים זוממין, אבל לרבא דס"ל דער דומם חידוש הוא לא אמרו שצריך שיחיו העדים מודים להמוזמין, ורינס הוא רק אליבא דאב"י דהלכתא כוותי, עכתו"ד הנצרך לענינינו.

לפי"ז יש ליישב קושית הגאון בעל שואל ומשיב (במהדורא תניינא ח"ב סי' פ"ג), שהביא שיטת רב האי גאון והקשה עליו מהא דאיתא במס' כתובות (דף י"ט ע"ב) אמר רב ששת זאת אומרת הכחשה תחילת חומה היא וכשם שאין מזימין את העדים אלא בפניהם כך אין מכחישים את העדים אלא בפניהם, ולרב האי גאון יקשה דמהו הרמיון, דבשלמא בחומה צריך להיות בפני העדים דהא צריכין להתרות להמוזמין, אבל בהכחשה למה צריך להיות בפניהם, עכ"ק. אבל לפמש"כ אחי נ"י דרב האי גאון אמר דינו דק אליבא דאב"י, יתיישב קושייתו, דהנה הא דאיתא בגמרא שם דהכחשה תחילת חומה היא, כן הוא מימרא דרבא במס' ב"ק דף ע"ג ע"ב דהכחשה תחילת חומה היא, וא"כ י"ל דרב ששת בשיטת רבא אמרה לשמעתתך, וא"כ ליכא להקשות מירי על רב האי גאון, דהוא אמר דינו דק אליבא דאב"י, אבל רבא לא יסבור כן, ודו"ק.

וּגַם יְהִי מְיוֹשֵׁב הַקוֹ' הַשְּׁנִי' שֶׁל הַשּׁו"מ שֶׁם שֶׁחֲקִשָּׁה מִהֲנִמּוֹ דב"ק ע"ג ע"ב דאמר
שם רבא עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין דהכחשה תחילת הומה היא אלא שלא
נממרה, והק' על זה בשו"מ דאם איתא לדרב האי גאון, אם כן כל שהוכחשו תחילה וודאי
לא הוי תחילת הומה, דהרי בהומה צריכין להתודות ולא להכחיש, וע"כ דבהומה אין צריכין
העדים להתודות, עכ"ק. אבל להנ"ל מיושב על נכון, דהא המימרא הזאת רבא אמרה, ורב
האי גאון לא אמר דינו אליבא דרבא כנ"ל, ודו"ק ונכון הוא.

(ובעיקר קו' הראשונה של השו"מ, תמיהני מה סליק ארעתי' להקשות חקושיא, דהא
רש"י שם בכתובות דף כ' ע"א בר"ה וכשם, כתב וז"ל, וכשם שאין מזימין העדים אלא
בפניהם, שהרי הם באין לחייבן כדי לעונשן או נפש או ממון, והתורה אמרה והועד
בבעליו יבא בעל השור ויעמוד על שורו, עכ"ל, וא"כ גם לפי שיטת רב האי גאון יש
לדמות זה לזה כמו שפירש"י, דכמו דבמזימין צריכין להזימן בפניהם שהרי הם באין
לחייבן כך אין מכחישיין את העדים אלא בפניהם, ומאן יימר לן דלרב האי גאון יהי' הפשט
בהגמרא דאין מזימין את העדים אלא בפניהם משום דצריכין להתודות להמזימין, וע"ז יהי'
קשה קושית השו"מ הנ"ל, דלמא יפרש כפירש"י, ושפיר יהיו רומין זה לזה ובשניהם
יצרכו שיהי' בפני העדים, ודו"ק. וצ"ע לרעת מה הי' כוונתו של השואל ומשיב).

אחר כותבי את זה מצאתי שמש"כ אחי נ"י במעמם של רבינו חננאל ורב האי גאון
דס"ל כאביי רעד זומם לא הוי חירוש ולא ס"ל כרבא, כבר כתב רבר זה בקיצור נמרץ
בשו"ת בית יצחק חאהע"ו ח"ב סי' צ"ב אות ב', עיי"ש.
החותם בכל חותמי ברכות,

משה יעקב צימראנעכונים

תלמיד במתיבתא עץ חיים דבאבוב

ברוקלין, ניו יארק

הענין הנדון פה ע"פ שם כ' ע"ג ע"ב דאמר
אלא הוי תחילת הומה היא אלא שלא
נממרה, והק' על זה בשו"מ דאם איתא לדרב
האי גאון, אם כן כל שהוכחשו תחילה וודאי
לא הוי תחילת הומה, דהרי בהומה צריכין
להתודות ולא להכחיש, וע"כ דבהומה אין
צריכין העדים להתודות, עכ"ק. אבל להנ"ל
מיושב על נכון, דהא המימרא הזאת רבא
אמרה, ורב האי גאון לא אמר דינו אליבא
דרבא כנ"ל, ודו"ק ונכון הוא.

פאקסימיליא מסיום תשובת הגאון מוה"ר חיים יוסף דוד אזולאי (חיד"א) זצ"ל
הנדפס לעיל בעמוד י"ז.

ואלה יעמדו על הכרחה

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם חיים פויגעל נ"י מצפת להולדת הבן
להנה"ח מו"ה אברהם אהרן וויעטשנער נ"י מתל אביב להולדת הנכד
להאברך היקר ר' אהרן שטאהל נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' אליעזר זאב גרינשטיין נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' אליהו קנאל נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה אשר ישעי' שארף נ"י להולדת הנכד
להאברך היקר ר' בערל גליק נ"י מקרית באבוב להולדת הבן
להאברך היקר ר' דוב בערל קעמפלער נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' זאב וואלף רייכבערג נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' חזקי' שאהנבערגער נ"י להולדת הבן
להנה"ח מו"ה יום טוב ליפא שיינבאך נ"י מפתח תקוה להולדת הנכדים
להאברך היקר ר' יחזקאל פייג נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יחזקאל פרענקל נ"י מקרית באבוב להולדת הבן
להנה"ח מו"ה יוסף שלמה רעבניצער נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להאברך היקר ר' יוסף מייזלס נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' יצחק זאלדאן נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבן
להאברך ר' משה קעניגסבערג נ"י מבני ברק להולדת הבן
להאברך היקר ר' פנחס רייכמאן נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' רפאל מרדכי שטערנבוך נ"י מבני ברק להולדת הבן
להאברך היקר ר' שלום יעקב גרינשטיין נ"י להולדת הבן
להאברך היקר ר' שלמה קעמפלער נ"י להולדת הבן
יזכו לגדלים לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת והרחבת הרעת לאויט"א.

המערכת

ברכת מזל טוב

להאברך היקר ר' אברהם בן ציון וואלצער נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' אברהם דן וואלף נ"י מקרית באבוב להולדת הבת
להאברך היקר ר' אהרן נפתלי פאללמאן נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' זאב לאנגזאם נ"י מבני ברק להולדת הבת
להנה"ח מו"ה יהודה ליב גאטליעב נ"י מבני ברק להולדת הנכד
להאברך היקר ר' יעקב טאפאלא נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' ירמיי' שמואל מרדכי בראכפעלד נ"י להולדת הבת
להרב מו"ה יעקב דוד גארדאן שליט"א ר"מ במתיבתא עץ חיים דבאבוב להולדת הבת

להאברך היקר ר' מאיר פעלדמאן נ"י מבני ברק להולדת הבת
להאברך היקר ר' משה בריקמאן נ"י מבני ברק להולדת הבת

להאברך היקר ר' נתן דייטש נ"י מירושלים עיה"ק להולדת הבת
להרב צבי ארי' ריינהאלד נ"י מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון להולדת הבת
להאברך היקר ר' צבי חיים מאנדלבוים נ"י להולדת הבת
להאברך היקר ר' שלמה אלטרזאהן נ"י מקרית באבוב להולדת הבת
להאברך היקר ר' שמעי' ישראל רינגער נ"י להולדת הבת
להנה"ח מו"ה שמחה יוסף ווידער נ"י מבני ברק להולדת הנכרה
יזכו לגרלן לבע"ת ולחופה ולמעש"ט ולשבוע מהן רב נחת ועונג, אכ"ר.
המערבת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה אשר חיים הכהן ווייס נ"י לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה אשר ראובן פרנס נ"י לנישואי בתו תחי'
להרב מו"ה חיים צבי הלברשטאם שליט"א נכד כ"ק מרן ארמו"ר וצוק"ל הי"ד
לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה חנוך העניך צעהנווירט נ"י מקרית באבוב לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה יעקב צדוק שאהנבערגער נ"י לנישואי בנו נ"י
להנה"ח מו"ה יצחק לערנער נ"י מאנטווערפן לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה מרדכי כ"ץ נ"י מקרית באבוב לנישואי בתו תחי'
להנה"ח מו"ה משה גאלדשילד נ"י מבני ברק לנישואי נכדתו תחי'
להנה"ח מו"ה שלמה יוסף הלוי שעלער נ"י מבני ברק לנישואי בנו נ"י
להאברך היקר ר' דוד ליוער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר בנש"ק ר' חיים יחזקאל שרגא שארף נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' יוסף וואולקאן נ"י מבני ברק לנישואיו
להאברך היקר ר' נחום ישראל העפטלער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' צבי לנדא נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' צבי אלימלך פרענקל נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' שלמה גרינפעלד נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להאברך היקר ר' שלמה שמחה לנדא נ"י לנישואיו
להאברך היקר ר' שלמה צבי זינגער נ"י תלמיד ישיבתנו לנישואיו
להנה"ח מו"ה שמואל צוויבעל נ"י לנישואי נכדתו תחי'
יעזור השי"ת שיזכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך ישראל סבא
מתוך עושר ואושר מזל והרחבה.

המערבת

ברכת מזל טוב

להנה"ח מו"ה דוד העללער נ"י מבני ברק לאירוסיו בתו תחי'
להנה"ח מו"ה חיים ברוך גאלדבערג נ"י ממאנטרעאל ולאביו הנה"ח מו"ה
מו"ה שלמה נ"י לאירוסיו בתו-נכדתו תחי'

להרב מו"ה חיים יצחק זעלטענרייך שליט"א אבר"ק שמשאקאווא לאירוסו בתו תחי'

להרב מו"ה יוסף חיים פרענקיל שליט"א רב דקהל בני שלמה זלמן לאירוסו בנו נ"י

להנה"ח מו"ה יוסף שלמה רעכניצער נ"י מבני ברק לאירוסו בתו תחי' להנה"ח מו"ה יעקב פיהרער נ"י ולאביו הנה"ח מו"ה משה נ"י ולחותנו הנה"ח יעקב שבת האכבערגער נ"י לאירוסו בנו-נכדם הב' הח' הנעלה כמר יצחק קלונימוס קלמן נ"י תלמיד ישיבתנו

להנה"ח מו"ה יצחק בריקמאן נ"י מבני ברק לאירוסו בנו נ"י להנה"ח מו"ה ישראל שטראהלי נ"י לאירוסו נכדתו תחי' להרב המפורסם וכו' מוה"ר ישכר בעריש אייכנשטיין שליט"א רב דקהל אוהב ישראל דזירישוב לאירוסו נכדו הב' הח' הנעלה כמר שאול ידידי' אלעזר ראזען נ"י תלמיד ישיבתנו

להרב מו"ה מנחם מענדל כהנא שליט"א רב דקהל ספינקא בלונדון לאירוסו בנו נ"י

להנה"ח מו"ה משה קעניג נ"י מקרית באבוב לאירוסו בתו תחי' להנה"ח מו"ה נתן סטאנער נ"י מבני ברק לאירוסו בתו תחי' להנה"ח מו"ה קלונימוס קלמן ראזענבערג נ"י ולאביו הנה"ח מו"ה שלמה נ"י ולחותנו הנה"ח מו"ה ליבוש ווישליצקי נ"י לאירוסו בתו-נכדתם תחי' בורא עולם בקנין השלם זה הבנין עדי עד למזל ולברכה ולשם ולתפארה.

המערכת

מודעה חשובה

שמחים אנו להודיע לאנ"ש וללומרי תורה ומוקירי' כי עומד חכן תחת מכבש הרפוס ספר

חידושי יעקב

חידושים נפלאים ונחמרים על סוגיות הש"ס בצירוף מכתבים במשא ומתן של פלפול והלכה

אשר הניח אחריו ברכה אחד ממובחרי ויקרי חסידי באבוב הרה"ג הגדול בתורה ויראה חריף עצום ובקי נפלא חסיד ועניו בש"ת מוה"ר יעקב הלוי גאלדוואסער ז"ל הי"ד

הספר יו"ל על ידי

מערכת כרם שלמה